

GUMUSHANE UNIVERSITY
TOURISM FACULTY

2. International

Sustainable Tourism Congress

20 – 22 September 2018

Gumushane-TURKEY

PROCEEDINGS BOOK

Editörler

Öğr. Gör. Sedat TAŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK

Dr. Öğr. Üyesi Savaş EVREN

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÜZGÜN

Arş. Gör. Eray POLAT

**2. International
Sustainable Tourism Congress**
20-22 September 2018 - Gumushane / TURKEY

**2. Uluslararası
Sürdürülebilir Turizm Kongresi**
20-22 Eylül 2018 - Gümüşhane / TÜRKİYE

**PROCEEDINGS BOOK
BİLDİRİLER KİTABI**

Gümüşhane, 2018

Kitap İsmi : Sustainable Tourism Congress Proceedings Book

Yayın No : Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

ISBN : 978-605-63476-6-5

1.Baskı : Aralık 2018

Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi

Bağlarbaşı Mahallesi 29000 / Gümüşhane

Tel: 0456 233 1271

Faks: 0456 233 1276

E-posta: turizm@gumushane.edu.tr

© Copyright Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi

Tüm hakları Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi'ne aittir. Her hakkı saklıdır. İzin almaksızın kitabın herhangi bir bölümü veya tamamı, elektronik veya mekanik yöntemlerle (fotokopi dâhil) hiçbir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. İktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Dizgi ve Kapak Tasarımı: Öğr. Gör. Sedat TAŞ

Basım ve Çoğaltım Yeri: Gümüşhane Üniversitesi Bağlarbaşı Mahallesi 29100 / GÜMÜŞHANE

Editörler

Öğr. Gör. Sedat TAŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK

Dr. Öğr. Üyesi Savaş EVREN

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÜZGÜN

Arş. Gör. Eray POLAT

Bu kitap ,

**2. International Sustainable Tourism Congress / 2. Uluslararası Sürdürülebilir
Turizm Kongresi kapsamında yayınlanmıştır.**

Bu kitapta yer alan bildiriler yazar(lar)ın kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.

ÖNSÖZ

Turizmin önemli bir sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyet olması, özellikle son yirmi yılda tüm dünya ülkelerinin gündemine girmesine ve üzerinde önemli çalışmalar yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar içerisinde önemli derecede yer tutan konular ise “sürdürülebilir turizm” ekseninde şekillenmekte ve bu yaklaşıma uygun olacak tarzda ele alınmaktadır. Çünkü kitle turizminin doğal çevre ve kültürler üzerinde yarattığı tahribat ciddi sonuçlar doğurmuştur.

Sürdürülebilir turizm yaklaşımında, turizm alanlarında oluşabilecek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel tahribat unsurlarının belirlenmesi, karar süreçlerinde tüm turizm paydaşlarından görüşler alınması; ülkeye, bölgeye ya da belli bir turizm alanına yönelik sürdürülebilir turizm gösterge setlerinin oluşturulması ile kısa, orta ve uzun vadeli destinasyon planlarının belirlenmesi, ele alınması gereken en elzem konular arasındadır. Ayrıca sürdürülebilir turizmde, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir kılınarak ekonomik gelişimin olumsuz etkilenmemesi ile birlikte sosyo-kültürel ve çevresel açıdan tahribatın boyutlarının azaltılması açısından öneriler geliştirilmektedir.

Turizm kaynaklarının korunarak kullanılması ve buna bağlı olarak da sonraki kuşakların kullanabileceği şekilde devamlılığını sağlamayı amaç edinmiş sürdürülebilir turizm yaklaşımını kendisine tema seçmiş olan bu kongre ile ülkemiz sürdürülebilir turizm çalışmalarına, sektördeki paydaşlara, yerel halka ve akademik dünyaya, konu hakkındaki bilgi birikimine katkı sunulması yoluyla destek sağlanması hedeflenmektedir. Bu bakımdan kongremizde sunulan ve sürdürülebilir turizmin çeşitli boyutlarını araştırma konusu edinmiş 61 bildirinin adı geçen kesimlere oldukça önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz.

Diğer taraftan kongrelerin düzenledikleri destinasyonlar açısından da önemli birer misyon yüklendikleri dile getirilebilir. Bu bakımdan Gümüşhane ilinde düzenlenen kongremizde, ilin turizm ile alakalı potansiyelinin ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve etkin bir şekilde pazarlanarak daha görünür kılınması açısından neler yapılabileceği ve tüm bunlar yapılırken de çıkabilecek muhtemel sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmesi yönüyle Gümüşhane turizminin paydaşlarına katkı sunulması da özel bir önem taşımaktadır. Bu yönüyle, kongremizde sunulan bildirilerin 19 tanesinin de doğrudan Gümüşhane turizmini konu edinen araştırmalar olması, bu misyona katkı sağlayan bir unsur olarak takdirinize sunulmaktadır.

Bu kongrenin düzenlenmesinde hem idari hem de akademik anlamda bizlerden desteklerini esirgemeyen ve her an sorunlarımızla yakından ilgilenen başta Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK Beyefendiye ve Gümüşhane Üniversitesi ailesine teşekkürü bir borç bilmekteyiz. Kongrenin düzenlenmesinde çok ciddi emek sarf eden Kongre Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK'a, Kongre Düzenleme Kurulu Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÜZGÜN'e, Dr. Öğr. Üyesi Savaş EVREN'e, Dr. Öğr. Üyesi Serap AKDU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Uğur AKDU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Fazıl KAYA'ya, Öğr. Gör. Murat ÖDEMİŞ'e Öğr. Gör. Sedat TAŞ'a, Öğr. Gör. Özlem ER'e, Öğr. Gör. Suat AKYÜREK'e, Öğr. Gör. Onur KIZILCIK'a, Arş. Gör. S. Seda KAMBER TAŞ'a, Arş. Gör. Eray POLAT ile Turizm Fakültesi Sekreteri Barış PİR ve fakültemizin çok değerli idari personel ve öğrencilerine teşekkür ederim. Kongremize sponsor desteği sağlayarak yükümüzü hafifleten T.C. Gümüşhane Valiliği'ne, Gümüşhane Belediyesi'ne, Doğa Koruma ve Milli Parklar Gümüşhane Şube Müdürlüğü'ne, Gümüştaş Madencilik AŞ'ye, Aras İnşaat'a, Kürtün Belediyesi'ne, Şiran Belediyesi'ne, Torul Belediyesi'ne, Özkürtün Belediyesi'ne ve Livasan Reklam'a, teşekkür ederim. Ayrıca Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü'ne vermiş oldukları destekten dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Kemal ÇELİK
Gümüşhane Üniversitesi
Turizm Fakültesi Dekan V.
Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ TARİHÇESİ

I. ULUSAL SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ

Tarih	14-16 Mayıs 2015
Düzenleyen Kurum	Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi
Dönem Başkanı	Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN
Yer	Turizm Fakültesi, Kampüs, Gümüşhane
Sunulan Bildiri Sayısı	70
Kongre Kitabı	Yayımlandı
Web Sitesi	http://stk2015.gumushane.edu.tr/index/

II. ULUSAL SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ

Tarih	28-30 Nisan 2016
Düzenleyen Kurum	Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi
Dönem Başkanı	Doç. Dr. Özlem GÜZEL
Yer	Akdeniz Üniversitesi Adrasan Sosyal Tesisleri, Adrasan/Kumluca/Antalya
Sunulan Bildiri Sayısı	45
Kongre Kitabı	Yayımlandı
Web Sitesi	http://stkakdeniz.com/

I. ULUSLARARASI SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ I.INTERNATIONAL SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

Tarih	23-25 Kasım 2017
Düzenleyen Kurum	Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi
Dönem Başkanı	Prof. Dr. Saim Ateş
Yer	Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi
Sunulan Bildiri Sayısı	96
Kongre Kitabı	Yayımlandı
Web Sitesi	http://www.stc17.com/?p=1934&catid=1&lang=tr

II. ULUSLARARASI SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ II.INTERNATIONAL SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

Tarih	20-22 Eylül 2018
Düzenleyen Kurum	Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi
Dönem Başkanı	Prof. Dr. Kemal ÇELİK
Yer	Gümüşhane Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi Merkez / GÜMÜŞHANE
Sunulan Bildiri Sayısı	61
Kongre Kitabı	Yayımlandı
Web Sitesi	http://istc.gumushane.edu.tr/tr/

II. ULUSLARARASI SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ KURULLARI

ONUR KURULU / HONORARY BOARD	
Unvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu
Kamuran TAŞBİLEK	Governor of Gümüşhane
Ercan ÇİMEN	Mayor of Gümüşhane
Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK	Rector of Gümüşhane University

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD		
Unvanı	Adı ve Soyadı	Kurumu
Prof. Dr.	A. Celil ÇAKICI	Mersin University
Prof. Dr.	Cevdet AVCIKURT	Balıkesir University
Prof. Dr.	Cihan ÇOBANOĞLU	University Of South Florida
Prof. Dr.	Derman KÜÇÜKALTAN	İstanbul Arel University
Prof. Dr.	Fusun İSTANBULLU DİNÇER	İstanbul University
Prof. Dr.	İbrahim BİRKAN	Atılım University
Prof. Dr.	Muharrem TUNA	Gazi University
Prof. Dr.	Nazmi KOZAK	Anadolu University
Prof. Dr.	Necdet HACIOĞLU	Balıkesir University
Prof. Dr.	Nüzhet KAHRAMAN	İstanbul Ticaret University
Prof. Dr.	Orhan BATMAN	Sakarya University
Prof. Dr.	Ozan BAHAR	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof. Dr.	Oğuz TÜRKAY	Sakarya University

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Unvanı	Adı ve Soyadı	Kurumu
Prof. Dr.	A. Celil ÇAKICI	Mersin University
Prof. Dr.	Abdullah TANRISEVDİ	Adnan Menderes University
Prof. Dr.	Ali UZUN	Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr.	Ali YAYLI	Gazi University
Prof. Dr.	Alp TİMUR	Dokuz Eylül University
Prof. Dr.	Atilla AKBABA	İzmir Katip Çelebi University
Prof. Dr.	Azize HASSAN	Gazi University
Prof. Dr.	Bilgehan GÜLCAN	Gazi University
Prof. Dr.	Burcu Selin YILMAZ	Dokuz Eylül University
Prof. Dr.	Cevdet AVCIKURT	Balıkesir University
Prof. Dr.	Cevdet YILMAZ	Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr.	Cihan ÇOBANOĞLU	University Of South Florida
Prof. Dr.	Derman KÜÇÜKALTAN	İstanbul Arel University
Prof. Dr.	Düriye BOZOK	Balıkesir University
Prof. Dr.	Ebru GÜNLÜ KÜÇÜKALTAN	Dokuz Eylül University
Prof. Dr.	Elmira DERBİSHEVA	Kyrgyz State University of Construction, Transport and Architecture
Prof. Dr.	Eugenia WICKENS	Universiti Utara
Prof. Dr.	Ferah ÖZKÖK	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr.	Fusun BAYKAL	Ege University
Prof. Dr.	Fusun İSTANBULLU DİNÇER	İstanbul University
Prof. Dr.	İbrahim BİRKAN	Atılım University
Prof. Dr.	İsmail KIZILIRMAK	İstanbul University
Prof. Dr.	Joseph E. MBAİWA	University of Botswana
Prof. Dr.	Juan Ignacio Pıido FERNANDEZ	University of Jaén
Prof. Dr.	Kemal BİRDİR	Mersin University
Prof. Dr.	Kemal ÇELİK	Gümüşhane University
Prof. Dr.	Korstanje MAXIMILIANO	Palermo University Argentina
Prof. Dr.	Kurtuluş KARAMUSTAFA	Erciyes University
Prof. Dr.	M. Hamil NAZİK	Gazi University
Prof. Dr.	Maria Dolorez ALVAREZ	Boğaziçi University

Bilim Kurulu Devamı

Prof. Dr.	Medet YOLAL	Anadolu University
Prof. Dr.	Mehmet MARANGOZ	Muğla University
Prof. Dr.	Mehmet SARIİŞİK	Sakarya University
Prof. Dr.	Mehmet SOMUNCU	Ankara University
Prof. Dr.	Mehmet YEŞİLTAŞ	Cyprus International University
Prof. Dr.	Meryem AKOĞLAN KOZAK	Anadolu University
Prof. Dr.	Mithat Zeki DİNÇER	İstanbul University
Prof. Dr.	Muharrem TUNA	Gazi University
Prof. Dr.	Muhsin HALİS	Kocaeli University
Prof. Dr.	Murat GÜMÜŞ	Batman University
Prof. Dr.	Mustafa GÜLMEZ	Akdeniz University
Prof. Dr.	Mustafa TEPECİ	Celal Bayar University
Prof. Dr.	Nazmi KOZAK	Anadolu University
Prof. Dr.	Necdet HACIOĞLU	Balıkesir University
Prof. Dr.	Nüzhet KAHRAMAN	İstanbul Ticaret University
Prof. Dr.	Oğuz TÜRKAY	Sakarya University
Prof. Dr.	Orhan AKOVA	İstanbul University
Prof. Dr.	Orhan BATMAN	Sakarya University
Prof. Dr.	Osman Eralp ÇOLAKOĞLU	Adnan Menderes University
Prof. Dr.	Ozan BAHAR	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof. Dr.	Öcal USTA	Dokuz Eylül University
Prof. Dr.	Önder MET	Balıkesir University
Prof. Dr.	Ramazan Pars ŞAHBAZ	Gazi University
Prof. Dr.	Ramesh Raj KUNWAR	Tribhuvan University
Prof. Dr.	Said KINGIR	Sakarya University
Prof. Dr.	Salih KUŞLUVAN	Medeniyet University
Prof. Dr.	Selma Meydan UYGUR	Gazi University
Prof. Dr.	Şenol ÇAVUŞ	Batman University
Prof. Dr.	Yüksel ÖZTÜRK	Gazi University
Prof. Dr.	Yüksel EKİNCİ	University of Portsmouth
Assoc. Prof. Dr.	Ahmet BAYTOK	Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr.	Ahmet KÖROĞLU	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Anukrati SHARMA	University of Kota

Bilim Kurulu Devamı

Assoc. Prof. Dr.	Aslı ALBAYRAK	İstanbul Arel University
Assoc. Prof. Dr.	Atınç OLCA Y	Gaziantep University
Assoc. Prof. Dr.	Barış ERDEM	Kırgızistan Türkiye Manas University
Assoc. Prof. Dr.	Bayram ŞAHİN	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Berrin GÜZEL	Adnan Menderes University
Assoc. Prof. Dr.	Burhanettin ZENGİN	Sakarya University
Assoc. Prof. Dr.	Çağıl Hale ÖZEL	Anadolu University
Assoc. Prof. Dr.	Dilek ATÇI	Mersin University
Assoc. Prof. Dr.	Doğan KUTUKIZ	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr.	E.Rüya EHTİYAR	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr.	Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr.	Emel GÖNENÇ GÜLER	Trakya University
Assoc. Prof. Dr.	Emrah ÖZKUL	Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr.	Emre Ozan AKSÖZ	Anadolu University
Assoc. Prof. Dr.	Evren GÜCER	Gazi University
Assoc. Prof. Dr.	Göknıl Nur KOÇAK	Mersin University
Assoc. Prof. Dr.	Gül GÜNEŞ	Selçuk University
Assoc. Prof. Dr.	Gürel ÇETİN	İstanbul University
Assoc. Prof. Dr.	Gürhan AKTAŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr.	Hasan Hüseyin SOYBALI	Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr.	Hüseyin ÇEKEN	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr.	İbrahim GİRİTLİOĞLU	Gaziantep University
Assoc. Prof. Dr.	İrfan YAZICIOĞLU	Gazi University
Assoc. Prof. Dr.	Kamil UNUR	Mersin University
Assoc. Prof. Dr.	Kenan GÜLLÜ	Erciyes University
Assoc. Prof. Dr.	Mark Anthony CAMİLLERİ	University of Malta
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet Emre GÜLER	İzmir Katip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet SARIOĞLAN	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Murat DOĞDUBAY	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Nurlan OMUROV	Kyrgyz German Institute of Applied Informatics
Assoc. Prof. Dr.	Nurudin KIDIRALİYEV	Kırgızistan Türkiye Manas University
Assoc. Prof. Dr.	Osman Cenk DEMİROĞLU	Umea University
Assoc. Prof. Dr.	Övünç BARDAKOĞLU	Dokuz Eylül University

Bilim Kurulu Devamı

Assoc. Prof. Dr.	Özlem GÜZEL	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr.	Özlem KÖROĞLU	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Rafael Matos WASEM	Hes-So- Valais-Wallis
Assoc. Prof. Dr.	Sebahattin KARAMAN	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Şefik Okan MERCAN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Dr.	Şevki ULAMA	Sakarya University
Assoc. Prof. Dr.	Tadeja Jere JAKULİN	Primorska Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr.	Uysal YENİPİNAR	Mersin University
Assoc. Prof. Dr.	Yusuf AYMANKUY	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr.	Zafer ÖTER	İzmir Katip Çelebi University
Assist. Prof. Dr.	Ahmet VATAN	İstanbul Medeniyet University
Assist. Prof. Dr.	Arzu GÜNCÜ	Erzincan University
Assist. Prof. Dr.	Aydogan AYDOĞDU	Kastamonu Üniversitesi
Assist. Prof. Dr.	Bakit TURDUMAMBETOV	Kırgızistan Türkiye Manas University
Assist. Prof. Dr.	Bayram AKAY	Kırklareli University
Assist. Prof. Dr.	Bilal YALÇIN	Afyon Kocatepe University
Assist. Prof. Dr.	Burak ERYILMAZ	Amasya University
Assist. Prof. Dr.	Caner ÇALIŞKAN	Adıyaman University
Assist. Prof. Dr.	Coşkun ERÜZ	Karadeniz Teknik University
Assist. Prof. Dr.	Cüneyt TOKMAK	Eskişehir Osmangazi University
Assist. Prof. Dr.	Duran CANKÜL	Eskişehir Osmangazi University
Assist. Prof. Dr.	Elif ÇOLAK	Recep Tayyip Erdoğan University
Assist. Prof. Dr.	Erkan GÜNEŞ	Erzincan University
Assist. Prof. Dr.	Ertuğrul DÜZGÜN	Gümüşhane University
Assist. Prof. Dr.	Evrin ERDOĞAN	Ondokuz Mayıs University
Assist. Prof. Dr.	Funda VARNACI UZUN	Aksaray University
Assist. Prof. Dr.	Göksel Kemal GİRGİN	Balıkesir University
Assist. Prof. Dr.	Gül Erkol BAYRAM	Sinop University
Assist. Prof. Dr.	Gülay ÖZDEMİR YILMAZ	Balıkesir University
Assist. Prof. Dr.	Gürkan ALAGÖZ	Erzincan University
Assist. Prof. Dr.	Hakan ATAY	Adnan Menderes University
Assist. Prof. Dr.	Hakan SEZEREL	Anadolu University
Assist. Prof. Dr.	İsmail ÇALIK	Gümüşhane University

Bilim Kurulu Devamı

Assist. Prof. Dr.	Lütfi Mustafa ŞEN	Sakarya University
Assist. Prof. Dr.	Muhammet BAHADIR	Ondokuz Mayıs University
Assist. Prof. Dr.	Nalan ALBUZ	Bülent Ecevit University
Assist. Prof. Dr.	Nazım ÇOKIŞLER	İzmir Katip Çelebi University
Assist. Prof. Dr.	Nuray TETİK DİNÇ	Balıkesir University
Assist. Prof. Dr.	Onur ÇAKIR	Kırklareli University
Assist. Prof. Dr.	Ozan KAYA	Muğla University
Assist. Prof. Dr.	Savaş EVREN	Gümüşhane University
Assist. Prof. Dr.	Sebahattin Emre DİLEK	Batman University
Assist. Prof. Dr.	Seda ŞAHİN	Balıkesir University
Assist. Prof. Dr.	Semra AKTAŞ POLAT	Düzce University
Assist. Prof. Dr.	Serap AKDU	Gümüşhane University
Assist. Prof. Dr.	Serkan POLAT	İstanbul Medeniyet University
Assist. Prof. Dr.	Serkan ŞENGÜL	Abant İzzet Baysal University
Assist. Prof. Dr.	Serkan TÜRKMEN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assist. Prof. Dr.	Şehnaz DEMİRKOL	İstanbul University
Assist. Prof. Dr.	Tendü Hilal GÖKTUĞ	Adnan Menderes University
Assist. Prof. Dr.	Uğur AKDU	Gümüşhane University
Assist. Prof. Dr.	Üzeyir KEMENT	Bingöl University
Assist. Prof. Dr.	Yasin KELEŞ	Ondokuz Mayıs University
Assist. Prof. Dr.	Yeliz PEKERŞEN	Necmettin Erbakan University

ORGANİZASYON KURULU / ORGANIZING COMMITTEE

Unvanı	Adı ve Soyadı	Kurumu
Prof. Dr.	Kemal ÇELİK	Congress President
Assist. Prof. Dr.	İsmail ÇALIK	Vice President of Congress
Assist. Prof. Dr.	Ertuğrul DÜZGÜN	Gumushane University, Faculty of Tourism
Assist. Prof. Dr.	Fazıl KAYA	Gumushane University, Faculty of Tourism
Assist. Prof. Dr.	Savaş EVREN	Gumushane University, Faculty of Tourism
Assist. Prof. Dr.	Serap AKDU	Gumushane University, Faculty of Tourism
Assist. Prof. Dr.	Uğur AKDU	Gumushane University, Faculty of Tourism
Lecturer	Murat ÖDEMİŞ	Gumushane University, Faculty of Tourism
Lecturer	Onur KIZILCIK	Gümüşhane University, Vocational School of Social Sciences
Lecturer	Özlem ER	Gümüşhane University, Vocational School of Social Sciences
Lecturer	Sedat TAŞ	Gumushane University, Faculty of Tourism
Lecturer	Suat AKYÜREK	Gümüşhane University, Vocational School of Social Sciences
Research Assistant	S. Seda KAMBER TAŞ	Gumushane University, Faculty of Tourism
Research Assistant	Eray POLAT	Gumushane University, Faculty of Tourism

İÇİNDEKİLER

N.	Name of Paper	Page Number
1	CLIMATE CHANGE AND TOURISM: AN EXTENDED FRAMEWORK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM: GENİŞLETİLMİŞ BİR ÇERÇEVE <i>Doç. Dr. O. Cenk DEMİROĞLU, İ. Gökalp ÜLGEN</i>	1-12
2	THE ROLE OF LOCAL ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL CLIMATE ON CREATING A SUSTAINABLE RURAL TOURISM SUPPLY SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZM ARZININ OLUŞUMUNDA YEREL GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİLİK İKLİMİNİN ROLÜ <i>Dr. Öğr. Üyesi Onur ÇAKIR, Arş. Gör. Dr. Ece DOĞANTAN</i>	13-30
3	THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENT IN CONTENT OF SUSTAINABLE TOURISM SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ <i>Öğr. Gör. Mehmet KABACIK, Güven KARAMAN</i>	31-41
4	EVALUATION OF GÜMÜŞHANE CUISINE AS A FACTOR OF DESTINATION ATTRACTION DESTİNASYON ÇEKİCİLİK UNSURU OLARAK GÜMÜŞHANE MUTFAĞI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ <i>Arş. Gör. S. Seda KAMBER TAŞ</i>	42-48
5	THE ANALYZE OF EAST BLACK SEA REGION PLATO TOURISM ACCORDING TO EXPERIENCES OF TOUR GUIDES TURİST REHBERLERİNİN YAŞADIKLARI DENEYİMLERE GÖRE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ YAYLA TURİZMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Fazıl KAYA, Arş. Gör. Sema KÜÇÜKALİ, Prof. Dr. İsmail KIZILIRMAK, Öğr. Gör. Sabina AGHAYEVA</i>	49-55
6	THE USE OF HISTORIC HOUSES AS TOURISM BUSINESS AND THEIR EFFECT ON THE SUSTAINABILITY OF CULTURAL HERITAGE: CASE OF MUDURNU TURİZM İŞLETMESİ OLARAK TARİHİ EVLERİN KULLANIMI VE KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNE ETKİLERİ: MUDURNU ÖRNEĞİ <i>Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN, Öğr. Gör. Koray GENÇ</i>	56-66
7	AVAILABILITY STATUS OF MAJOR TOURISTIC ATTRACTION IN GUMUSHANE PROVINCE GÜMÜŞHANE İLİNDEKİ BAŞLICA TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİN ULAŞILABİLİRLİK DURUMLARI <i>Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK, Dr. Öğr. Üyesi Harun Reşit BAĞCI, Öğr. Gör. Mürşit ŞİRİN</i>	67-78

N.	Name of Paper	Page Number
8	<p>LOCAL PEOPLE'S OPINIONS FOR THE PROTECTION AND THE USE OF CULTURAL HERITAGE ON TOURISTIC PURPOSES: A SURVEY IN KONYA</p> <p>YEREL HALKIN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZM AMAÇLI KULLANILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ: KONYA'DA BİR ARAŞTIRMA</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÜNEŞ, Dr. Öğr. Üyesi Yeliz PEKERŞEN, Prof.Dr. Hatice Ferhan NİZAMLIOĞLU, Recep Tayyip ÜNÜVAR</i></p>	79-90
9	<p>SUSTAINABLE COMPETITIVENESS OF WINTER TOURISM DESTINATIONS: COMPARISON OF ULUDAĞ AND KARTALKAYA FROM THE POINT OF SUPPLY-SIDE VIEW</p> <p>KIŞ TURİZMİ DESTİNASYONLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABETÇİLİĞİ: ARZ TARAFI BAKIŞ AÇISIYLA ULUDAĞ-KARTALKAYA KIYASLAMASI</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Savaş EVREN, Prof. Dr. Nazmi KOZAK</i></p>	91-104
10	<p>THE RELATIONSHIPS BETWEEN TOURISM AND ECONOMIC GROWTH: DYNAMIC PANEL CAUSALITY ANALYSIS ON PROVINCES IN TURKEY</p> <p>TURİZM İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASI İLİŞKİLER: TÜRKİYE'DE İLLER ÜZERİNE DİNAMİK PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ</p> <p><i>Mustafa Kemal DEĞER, Arş. Gör. Muharrem Akın DOĞANAY, Arş.Gör. Mürşit RECEOĞLU</i></p>	105-112
11	<p>THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE KARACA CAVE IN THE GUMUSHANE TOURISM</p> <p>KARACA MAĞARASI'NIN GÜMÜŞHANE İLİ TURİZMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ</p> <p><i>Öğr. Gör. Ayşen Gönül EKŞİOĞLU, Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK</i></p>	113-122
12	<p>A RESEARCH ON DETERMINING SUSTAINABLE SERVICE PRACTICES IN RESTAURANTS</p> <p>RESTORANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR HİZMET UYGULAMALARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</p> <p><i>Elif Esmâ KARAMAN, Dudu ŞAHİN, Dr. Öğr.Üyesi Neslihan ÇETİNKAYA</i></p>	123-133
13	<p>CONCEPTUAL EVALUATION OF ECO-TOURISM POTENTIAL OF GUMUSHANE PROVINCE</p> <p>GÜMÜŞHANE İLİNİN EKO-TURİZM POTANSİYELİNİN KAVRAMSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p><i>Öğr. Gör. Murat ÖDEMİŞ, Prof. Dr. Azize HASSAN</i></p>	134-143
14	<p>HOW CAN TOURISM BE DEVELOPED IN GÜMÜŞHANE?</p> <p>GÜMÜŞHANE'DE TURİZM NASIL GELİŞTİRİLEBİLİR?</p> <p><i>Prof. Dr. Kemal ÇELİK</i></p>	144-149

N.	Name of Paper	Page Number
15	<p>THE DYNAMIC ROLE OF TOURISM INVESTMENT ON TOURISM DEVELOPMENT AND ENVIROMENTAL QUALITY</p> <p>TURİZM YATIRIMININ TURİZM GELİŞİMİ VE ÇEVRE KALİTESİ ÜZERİNDEKİ DİNAMİK ROLÜ</p> <p><i>Doç. Dr. Hasan AYAYDIN , Doç. Dr. Alper Veli ÇAM, Öğr. Gör. Abdulkadir BARUT, Öğr. Gör. Fahrettin PALA</i></p>	150-159
16	<p>THE EVALUATION OF SERVICE QUALITY OF HOTELS CUSTOMERS' PERCEPTION VIA SERVQUAL ANALYSIS: EXAMPLE OF THERMAL TOURISM SERVICES</p> <p>OTEL MÜŞTERİLERİNİN ALGILADIĞI HİZMET KALİTESİNİN SERVQUAL ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: TERMAL TURİZM İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir KEMENT, Öğr. Gör. Sinan ÇAVUŞOĞLU, Öğr. Gör. Aziz BÜKEY, Berkan BAŞAR</i></p>	160-172
17	<p>EFFECTS OF COASTAL AREAS INVESTIGATIONS ON THE SUSTAINABILITY OF THE HISTORICAL COAST STRUCTURES AND TOURISM: TRABZON EXAMPLE</p> <p>KIYI MÜDAHALELERİNİN TARİHİ KIYI YAPILARI VE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNE ETKİLERİ: TRABZON ÖRNEĞİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Coşkun ERÜZ, Arş. Gör. Selçuk ERBAŞ, Dr. Yücel DURSUN</i></p>	173-185
18	<p>MEASUREMENT OF SERVICE QUALITY IN FOOD AND BEVERAGE OPERATIONS WITH SERVQUAL: A FIELD SURVEY</p> <p>YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE HİZMET KALİTESİNİN SERVQUAL İLE ÖLÇÜLMESİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI</p> <p><i>Doç. Dr. Melike KURTARAN ÇELİK, Doç. Dr. Ahmet KURTARAN, Öğr. Gör. Fegan MUTLU</i></p>	186-196
19	<p>GASTRONOMY MUSEUMS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM AND A GASTRONOMY MUSEUM SUGGESTION FOR GÜMÜŞHANE PROVINCE</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ MÜZELERİ VE GÜMÜŞHANE İLİ İÇİN BİR GASTRONOMİ MÜZESİ ÖNERİSİ</p> <p><i>Öğr. Gör. Suat AKYÜREK, Doç. Dr. Barış ERDEM</i></p>	197-208
20	<p>INFRASTRUCTURE, SUPERSTRUCTURE AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND LOCAL GOVERNMENTS SOLUTION POTENTIAL IN THE CONTEXT OF TOURIST OPINIONS: CASE STUDY OF ANTALYA</p> <p>TURİST GÖRÜŞLERİ KAPSAMINDA ALTYAPI, ÜSTYAPI VE ÇEVRE SORUNLARI VE YEREL YÖNETİMLERİN ÇÖZÜM POTANSİYELİ: ANTALYA ÖRNEĞİ</p> <p><i>Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY, Öğr. Gör. Ömer SARAÇ</i></p>	209-218
21	<p>SUSTAINABILITY AND CREATIVE TOURISM</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YARATICI TURİZM</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Serap AKDU</i></p>	219-224

N.	Name of Paper	Page Number
22	<p>THE CREATION OF DESTINATION MARKETING COLLABORATIONS ON REGIONAL SCALE</p> <p>BÖLGESEL ÖLÇEKTE DESTİNASYON PAZARLAMADA İŞBİRLİKLERİNİN OLUŞTURULMASI</p> <p><i>Öğr. Gör. Koray GENÇ, Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY, Dr. Öğr. Üyesi Serkan ŞENGÜL</i></p>	225-233
23	<p>INVESTIGATION OF RESPONSIBLE TOURISM IN TERMS OF TOURISM ENTERPRISES</p> <p>TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN SORUMLU TURİZMİN İNCELENMESİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Gül ERKOL BAYRAM, Dr. Öğr. Üyesi Ali Turan BAYRAM, Dr. Öğr. Üyesi Ercan KARAÇAR, Arş. Gör. Serkan AK</i></p>	234-245
24	<p>IN TERMS OF TOURISM MOVEMENT TORUL CASTLE GLASS VIEWING TERRACE</p> <p>TURİZM HAREKETLİLİĞİ AÇISINDAN TORUL KALESİ CAM SEYİR TERASI</p> <p><i>Prof.Dr. Halil İbrahim ZEYBEK, Öğr. Gör. Mürşit ŞİRİN, Dr. Öğr. Üyesi Harun Reşit BAĞCI</i></p>	246-261
25	<p>THE EVALUATION OF THE LİMNİ LAKE NATURAL PARK WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABLE TOURISM</p> <p>LİMNİ GÖLÜ TABİAT PARKININ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK, Barış PİR, Tevfik DEMİRÇİFTÇİ</i></p>	262-271
26	<p>EXPLORING PUSH AND PULL MOTIVATION FACTORS OF TOURISTS PARTICIPATING IN SPORTS FISHING: A PILOT STUDY</p> <p>SPORTİF OLTA BALIKÇILIĞINA KATILAN TURİSTLERİN İTİCİ VE ÇEKİCİ MOTİVASYON FAKTÖRLERİNİN BELİRLENMESİ: BİR PİLOT ÇALIŞMA</p> <p><i>Prof. Dr. Füsun İSTANBULLU DİNÇER, Arş. Gör. İbrahim ÇİFÇİ, Arş. Gör. Onur Cüneyt KAHRAMAN, Arş. Gör. Ozan ATISIZ</i></p>	272-281
27	<p>THE ROLE OF WEB PAGES ON THE PROMOTION AND SUSTAINABILITY OF THE CITY TOURISM SUPPLY RESOURCES: THE CASE OF GÜMÜŞHANE</p> <p>ŞEHRİN TURİZM ARZ KAYNAKLARININ TANITIMINDA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE WEB SAYFALARININ ROLÜ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ</p> <p><i>Öğr. Gör. Şerif Ahmet DEMİRDAĞ, Dr. Öğr. Üyesi Yasin KELEŞ, Doç. Dr. Elbeyi PELİT</i></p>	282-290
28	<p>DETERMINATION OF SUSTAINABLE ECOTOURISM MANAGEMENT CRITERIA IN PROTECTED AREAS ACCORDING TO DIFFERENT INTEREST GROUPS IN TURKEY</p> <p>ÜLKEMİZDE FARKLI İLGİ GRUPLARINA GÖRE KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜTLERİNİN BELİRLENMESİ</p> <p><i>Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN, Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK</i></p>	291-299

N.	Name of Paper	Page Number
29	<p>THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM REVENUES AND CURRENT ACCOUNT BALANCE IN TURKEY</p> <p>TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ VE CARİ İŞLEMLER DENGESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Canan SANCAR, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ekrem AKBAŞ</i></p>	300-310
30	<p>IS SUSTAINABLE TOURISM REALLY SUSTAINABLE? CRITICAL EVALUATIONS TOWARDS SUSTAINABLE TOURISM</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GERÇEKTEN SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ? SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME YÖNELİK ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMELER</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Savaş EVREN, Emine ŞİMŞEK EVREN, Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI, Dr. Öğr. Üyesi Onur ÇAKIR</i></p>	311-323
31	<p>CONVERSION OF LAMES WHICH IS A PART OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE TO A TOURISM PRODUCT WITH AN INNOVATIVE APPROACH</p> <p>SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN BİR PARÇASI OLAN LAMES'İN YENİLİKÇİ ÜRÜN YAKLAŞIMIYLA TURİZM ÜRÜNÜNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ</p> <p><i>Savaş AYDIN, Tuna Arınç AYDIN</i></p>	324-335
32	<p>STRATEGIES FOR DEVELOPMENT OF THE DEMAND POTENTIAL OF GUMUSHANE NATURE TOURISM</p> <p>GÜMÜŞHANE İLİ DOĞA TURİZMİNİN ARZ POTANSİYELİ VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK STRATEJİLER</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN</i></p>	336-344
33	<p>AN INVESTIGATION ON TOURISM POTENTIAL OF GEOMORPHOSITES: SAPDERE BASIN, ORDU</p> <p>JEOMORFOSİTLERİN TURİZM POTANSİYELİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: SAPDERE HAVZASI, ORDU</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi İlter Kutlu HATİPOĞLU, Prof. Dr. Ali UZUN, Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK, Arş. Gör. Hasan DİNÇER, Şerif Can HATİPOĞLU, Fatih IŞIK</i></p>	345-353
34	<p>RECREATIONAL USE OF PROTECTED AREAS FOUND IN THE EASTERN BLACK SEA REGION</p> <p>DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE BULUNAN KORUNAN ALANLARIN REKREASYONEL KULLANIMLARI</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZ, Öğr. Gör. Hakan ADANUR, Doç. Dr. M. Said FİDAN, Dr. Öğr. Üyesi Osman KOMUT</i></p>	354-366
35	<p>BIBLIOMETRIC PROFILE OF POSTGRADUATE THESIS PREPARED TO DETERMINE THE TOURISM IMPACT OF CLIMATE CHANGE</p> <p>İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TURİZME ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ</p> <p><i>Arş. Gör. Eray POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÜZGÜN, Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAŞ</i></p>	367-379

N.	Name of Paper	Page Number
36	<p>ÇAĞLAYANDİBİ WATERFALL, GÜMÜŞHANE/ TURKEY ÇAĞLAYANDİBİ ÇAĞLAYANI, GÜMÜŞHANE/ TÜRKİYE <i>Prof. Dr. Ali UZUN, Prof.Dr. Halil İbrahim ZEYBEK</i></p>	380-389
37	<p>A NATURAL HERITAGE AREA: ZİLE FOSSIL FOREST, TOKAT/ TURKEY BİR DOĞAL MİRAS ALANI: ZİLE FOSİL ORMANI, TOKAT/ TÜRKİYE <i>Prof. Dr. Ali UZUN, Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK, İsmail BAYRAM, Umut TUNÇ</i></p>	390-398
38	<p>TOURISM AND RECREATION CONCEPTS: EVALUATION WITH VIRTUAL VIEW TURİZM VE REKREASYON KAVRAMLARI: SANAL BAKIŞ İLE DEĞERLENDİRME <i>Prof.Dr. Meryem AKOĞLAN KOZAK, Arş. Gör. Özlem ÖZKEROĞLU</i></p>	399-409
39	<p>THE OPINIONS OF KITCHEN CHEFS ON THE ALL-INCLUSIVE SYSTEM IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA HER ŞEY DAHİL SİSTEMİNE YÖNELİK MUTFAK ŞEFLERİNİN GÖRÜŞLERİ <i>Öğr. Gör.Suat AKYÜREK, Öğr. Gör.Onur KIZILCIK, Doç. Dr. Doğan KUTUKIZ</i></p>	410-423
40	<p>SOCIAL SUSTAINABILITY AND TOURISM SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZM <i>Dr. Öğr. Üyesi Uğur AKDU</i></p>	424-434
41	<p>SUSTAINABLE SMART TOURISM DESTINATIONS IN PROVIDING COMPETITIVE ADVANTAGE REKABET AVANTAJI SAĞLAMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR AKILLI TURİZM DESTİNASYONLARI <i>Gizem DURAN, Prof. Dr. Selma MEYDAN UYGUR</i></p>	435-444
42	<p>PUBLIC AWARENESS ABOUT THE ECONOMIC, SOCIAL, ENVIRONMENTAL AND CULTURAL EFFECTS OF TOURISM; GÜMÜŞHANE EXAMPLE TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL, ÇEVRESEL VE KÜLTÜREL ETKİLERİNE YÖNELİK YÖRE HALKININ FARKINDALIĞI; GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Uğur AKDU, Elif ŞİŞMAN ÖKTEM</i></p>	445-457
43	<p>CONCEPT OF NATURAL TOURISM AND THE PROPOSALS OF NATURAL TOURISM FOR GÜMÜŞHANE PROVINCE TABİAT TURİZMİNİN KAVRAMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ VE GÜMÜŞHANE İLİ İÇİN TABİAT TURİZMİ ÖNERİLERİ <i>Hikmet HABERAL</i></p>	458-465

N.	Name of Paper	Page Number
44	<p>THE PLACE AND IMPORTANCE OF ARILI CAVE IN THE GÜMÜŞHANE CAVE TOURISM POTENTIAL</p> <p>ARILI MAĞARASI'NİN (TORUL-GÜMÜŞHANE) GÜMÜŞHANE İLİ MAĞARA TURİZMİ POTANSİYELİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ</p> <p><i>Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK, Öğr. Gör. Ayşen Gönül EKŞİOĞLU</i></p>	466-474
45	<p>A RESEARCH ON Z GENERATION CONSUMERS' ELECTION CRITERIA ON GREEN RESTAURANT</p> <p>Z KUŞAĞI TÜKETİCİLERİN YEŞİL RESTORAN SEÇİM KRİTERLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA</p> <p><i>Dudu ŞAHİN, Elif Esmâ KARAMAN, Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇETİNKAYA</i></p>	475-485
46	<p>THE ROLE OF TOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT EFFORTS</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÇABALARI ve TURİZMİN ROLÜ</p> <p><i>Öğr. Gör. Ömer EMİRKADI, Öğr. Gör. Hüseyin BALCI</i></p>	486-497
47	<p>TAX INCENTIVE FOR SLOW CITIES: THE INCOME EXEMPTION FOR YOUNG ENTREPRENEURS</p> <p>TÜRKİYE'NİN SAKİN ŞEHİRLERİNE VERGİ TEŞVİKİ: GENÇ GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK KAZANÇ İSTİSNASI</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇOLAK, Öğr. Gör. Dr. Serkan ACUNER</i></p>	498-506
48	<p>THE RELATIONSHIP OF TOURISM REVENUES AND ECONOMIC GROWTH</p> <p>TURİZM GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Canan SANCAR, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ekrem AKBAŞ</i></p>	507-516
49	<p>KEY ISSUES AND PRIORITIES FOR ALTERNATIVE TOURISM IN GÜMÜŞHANE</p> <p>GÜMÜŞHANE'DE ALTERNATİF TURİZME YÖNELİK SORUNLAR VE ÖNCELİKLER</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK, Elif ŞİŞMAN ÖKTEM</i></p>	517-525
50	<p>TOURIST ARRIVALS AND TERRORISM RELATIONSHIP IN TURKEY: TODA-YAMAMOTO CAUSALITY ANALYSIS (1970-2016)</p> <p>TÜRKİYE'DE TURİST GİRİŞLERİ VE TERÖR OLAYLARI İLİŞKİSİ: TODA-YAMAMOTO NEDENSELLİK ANALİZLERİ (1970-2016)</p> <p><i>Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER, Arş. Gör. Murşit RECEPOĞLU, Arş. Gör. Muharrem Akın DOĞANAY</i></p>	526-532
51	<p>CREATION OF AWARENESS OF ENHANCED GEOTHURISM ROUTES: ESKİ GÜMÜŞHANE-DÖRT KONAK ROUTE</p> <p>ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ JEOTURİZM GÜZERGÂHLARINA DAİR FARKINDALIK OLUŞTURULMASI: ESKİ GÜMÜŞHANE-DÖRT KONAK GÜZERGÂHI</p> <p><i>Doç. Dr. Alaaddin VURAL</i></p>	533-542

N.	Name of Paper	Page Number
52	<p>EVALUATION OF GASTRONOMY TOURISM POTENTIAL IN GİRESUN PROVINCE</p> <p>GİRESUN İLİNİN GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mert PASLI, Öğr. Gör. Nazik ÇELİKKANAT</i></p>	543-554
53	<p>A PLEASING TASTE THAT HAS BEEN FORGOTEN FROM THE OTTOMAN CUISINE AND REACHS PRESENT: SERBETS</p> <p>OSMANLI MUTFAĞINDAN GÜNÜMÜZE UZANAN UNUTULMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR LEZZET; ŞERBET</p> <p><i>Rıdvan SOLMAZ, Kadri Koray SİVRİKAYA, Dr. Öğretim Üyesi Yeliz PEKERŞEN, Prof. Dr.Hatice Ferhan NİZAMLIOĞLU</i></p>	555-565
54	<p>THE CURRENT SITUATION OF THE REGION TOURISM, THE BENEFITS OF THE REGIONAL TOURISM, THE POTENTIAL AND THE EXPECTATIONS OF CHINESE MARKET FOR THE REGIONAL TOURISM</p> <p>BÖLGE TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU, BÖLGESEL TURİZMİN FAYDALARI, BÖLGE TURİZMİ İÇİN ÇİN PAZARININ POTANSİYELİ VE BEKLENTİLERİ</p> <p><i>Murat ÇAVGA</i></p>	566-577
55	<p>THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM, FINANCIAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY</p> <p>TÜRKİYE’DE TURİZM, FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ</p> <p><i>Doç. Dr. Hasan AYAYDIN, Doç. Dr. Nuri BALTACI, Öğr. Gör. Fahrettin PALA, Öğr. Gör. Abdulkadir BARUT</i></p>	578-587
56	<p>EVALUATION OF THE PERSPECTIVE OF LOCAL PEOPLE TOWARDS FAITH TOURISM ACCORDING TO THEIR DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS</p> <p>YEREL HALKIN İNANÇ TURİZMİNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Cenk Murat KOÇOĞLU, Fatih BAKKALOĞLU, Arş. Gör. Ayşegül ACAR</i></p>	588-598
57	<p>THE PLACE OF KEMANCHA IN TOURISM FESTIVALS</p> <p>GÜMÜŞHANE TURİZM FESTİVALLERİNDE KARADENİZ KEMENÇESİNİN YERİ</p> <p><i>Emrah KAYA</i></p>	599-606
58	<p>GUMUSHANE-ZIGANA ENRICHED GEOTHURISM ROUTEGÜMÜŞHANE-ZIGANA ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ JEOTURİZM GÜZERGÂHI</p> <p><i>Doç. Dr. Alaaddin VURAL</i></p>	607-617

N.	Name of Paper	Page Number
59	<p>THE EFFECT OF GEOGRAPHICAL INDICATIONS WITHIN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT AS A TOURISTIC PRODUCT: THE CASE OF GÜMÜŞHANE</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA COĞRAFİ İŞARETLERİN TURİSTİK ÜRÜN OLARAK KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ</p> <p><i>Öğr. Gör. Özlem ER, Doç. Dr. Övünç BARDAKOĞLU</i></p>	618-629
60	<p>SUSTAINABLE TOURISM: ANALYSIS OF THESES CARRIED OUT IN TURKEY</p> <p>SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ TEZLERİN ANALİZİ</p> <p><i>Doç. Dr. Kamil UNUR, Dr. Öğr. Üyesi Bayram KANCA, Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ERTAŞ</i></p>	630-650
61	<p>EVALUATION OF ECOTOURISM POTENTIAL IN GİRESUN PROVINCE</p> <p>GİRESUN İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p><i>Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mert PASLI, Öğr. Gör. Nazik ÇELİKKANAT</i></p>	651-662

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM: GENİŞLETİLMİŞ BİR ÇERÇEVE

O. Cenk DEMİROĞLU¹

İ. Gökalp ÜLGEN²

ÖZ

İklim değişikliği ve turizm, karşılıklı ve karmaşık bir etkileşim içerisinde. Öncelikle değişen iklimler farklı turizm türleri üzerinde etkilerini göstermekte, turizm sisteminin arz, talep ve seyahat bileşenleri ise iklim değişikliğine yön veren sera gazı salımlarının bir bölümüne neden olmaktadır. Bu düzeydeki karşılıklı etkileşime bir tepki olarak turizm arzı ve talebi iklim değişikliği etkilerine karşı uyum strateji ve davranışları geliştirmekte, iklim değişikliğinin yavaşlatılmasına yönelik küresel ve yerel çabalar ise turizmden kaynaklanan salımların azaltımına odaklanmaktadır. İlişkinin üçüncül bir düzeyinde ise, bu uyum ve azaltım çabalarının etrafıca geliştirilmemesinden kaynaklanan sekme etkileri söz konusudur. Bu etkiler, yanlış uyum ve yanlış azaltım hamleleri sonucunda artan kırılmalıklar ve salımlar şeklinde cereyan etmektedir. Bu çalışmada iklim değişikliği ve turizm ilişkisi bu üçüncül boyutu da dikkate alınarak açıklanmış ve kış turizmi özelinde bütüncül bir örnekle resmedilmiştir.

Anahtar sözcükler: Turizm, İklim Değişikliği, Yanlış Uyum, Yanlış Azaltım, Sekme Etkileri

CLIMATE CHANGE AND TOURISM: AN EXTENDED FRAMEWORK

ABSTRACT

Climate change and tourism mutually interact under complexity. Initially, climate change imposes its impacts on various tourism types while origins, destinations and flows of the tourism system constitute a certain amount of the anthropogenic greenhouse gas emissions that drive climate change. As responses to these initial conditions, tourism supply and demand engage in strategies and behaviours that allow for adaptation to impacts whereas global and local efforts for mitigation of climate change focus on reducing emissions resulting from tourism activities. At a tertiary level, one finds the rebound effects that arise from underdeveloped adaptation and mitigation efforts. These effects manifest themselves as amplified vulnerabilities and emissions due to maladaptation and mal-mitigation moves. This study explains the climate-tourism relationship with an emphasis on such tertiary dimension, and presents the extended framework by a holistic case of winter tourism.

Keywords: Tourism, Climate Change, Maladaptation, Mal-mitigation, Rebound Effects

¹ Doç. Dr., Coğrafya ve İktisat Tarihi Bölümü, Umeå Üniversitesi, Umeå, İsveç, cenk.demiroglu@umu.se

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Turizm ve Sürdürülebilirlik Yüksek Lisans Programı, Linnaeus Üniversitesi, Kalmar, İsveç, gokalp.ulgen@gmail.com

GİRİŞ

İklim değişikliği olayı ve turizm sistemi, karşılıklı bir etkileşim içerisinde süregelmektedirler. Karşılıklı olduğu kadar karmaşık da bir görüntü çizen bu ilişkinin genişletilmiş bir çerçeve temelinde ele alınması, gerek iklim değişikliği gerekse turizm özelinde geliştirilecek plan, strateji ve politikaların daha isabetli olmasını sağlayacaktır. Günümüzde bu tür çabalar, bir yandan iklim değişikliğinin turizm sistemine etkilerini belirleme ve bu etkilere uyum sağlama diğer yandan da iklim değişikliğine neden olan turizm kaynaklı beşeri faaliyetler ve bunların azaltımına odaklanmaktadır. Ancak söz konusu karmaşıklık nedeniyle bu iki temel konunun beraber değerlendirilmesi gerekmekte ve potansiyel “sekme etkileri” barındıran “yanlış” uyum ve/veya azaltım olasılıkları hesaba katılmalıdır. Bu çalışma, iklim değişikliği ve turizm ilişkisini bu üçüncül boyutu da dikkate alarak resmetmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, ilk olarak iklim değişikliği olayı nedenleri, sonuçları ve yönetimi açılarından burada bahsi geçen sekme etkileri temelinde genişletilmiş bir şekilde açıklanmış, sonrasında ise bu çerçevede turizm sistemi özelinde örnekler ve senaryolarla ele alınmıştır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

İklim değişikliği, nedenleri, sonuçları ve iklim değişikliği ile mücadele konuları çok disiplinli akademik tartışmalar kapsamında son dönemde artan düzeyde ilgi çekmektedir. Bu tartışmaları daha iyi anlamak için öncelikle iklim ve iklim değişikliği kavramlarını irdelemek faydalı olacaktır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'ne göre iklim, belirli bir süre aralığında ve belirli bir bölgede yaşanan hava olaylarının ortalaması olarak tanımlanmakta ve Dünya Meteoroloji Örgütü'ne göre bu tanımda bahsedilen süre genellikle 30 yıl olarak kabul edilmektedir (IPCC, 2013). Bu tanıma temel aldığımızda iklim değişikliği de dünyanın 4,5 milyar yıllık geçmişi boyunca süregelen ve halen görülmekte olan astrofiziksel, astronomik, jeolojik ve biyolojik değişimlerin bir yansıması olarak kabul görmektedir.

Günümüz İklim Değişikliğinin Nedenleri

İklim değişikliği, her ne kadar yukarıda tanımlandığı gibi doğal bir süreç olarak kabul edilse de, konunun günümüzde bu kadar ilgi görmesinin en önemli sebebi dünya tarihinde ilk kez, son dönem ortaya çıkan iklimsel değişikliklerin temelinin büyük ölçüde doğal değişimler ile değil insan eliyle doğaya yapılan müdahalelerden kaynaklanıyor olmasıdır. Bilim insanları, doğaya yapılan bu müdahaleleri “Antroposen” kavramı ile açıklamakta ve Holosen dönemini takip eden bu dönemin başlangıcını betimlemek amacıyla çeşitli dönemsel çizelgeler kullanmaktadırlar. Antroposen'in başlangıcı olarak seçilen dönem genellikle Sanayi Devrimi

olmakta birlikte, özellikle “büyük hızlanma” tanımı kullanılarak insanoğlunun doğa üzerinde yarattığı etkinin 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren katlanarak arttığı anlatılmaktadır (Steffen vd., 2004).

Yer bilimciler Antroposen kavramını ve bu dönemde ortaya çıkan değişiklikleri “gezegenin sınırları” çerçevesinde incelemektedir. Röckström vd. (2009) gezegen sınırlarını dokuz ayrı sistem kapsamında ele almakta ve yerküre bu sistemler için belirlenen sınırlar içerisinde kaldığı sürece insanlığın varlığını güvenli şekilde sürdürebileceğini öne sürmektedir. Ancak yine aynı araştırmacılara göre bu dokuz sistemden, iklim değişikliği dahil olmak üzere, dördü bahsedilen güvenlik sınırlarını aşmış ve belirsizlik sürecine girmiştir. Bu noktada hem iklim değişikliğinde bahsedilen belirsizlik sürecinin nedenlerini hem de bu sürecin durdurulması, hatta mümkün olduğu noktalarda geriye döndürülmesi adına neler yapılabileceğini daha net açıklamak için sera gazlarını ve bunların atmosfere yarattığı etkileri incelemek faydalı olacaktır.

IPCC (2013) sera gazlarını, atmosferde yer alan ve farklı dalga boylarında ışınımı emen ve yayan doğal veya insan kaynaklı gazlar olarak tanımlamaktadır. Bu tür gazların yarattığı “sera etkisi” sayesinde dünyanın dondurucu koşullardan ziyade insan yaşamına elverişli sıcaklıklarda kalması sağlanmaktadır. Temel sera gazları su buharı (H₂O), karbondioksit (CO₂), nitroz oksit (N₂O), metan (CH₄) ve ozon (O₃); insan yapımı sera gazları ise halokarbonlar ve diğer klorin ve bromür içeren gazlardır. Sera etkisi, bulut ve aerosollerle birlikte bu sera gazlarının miktarına göre değişmektedir. Gerek temel, gerekse insan yapımı bu gazların fosil yakıt kullanımı gibi insan kaynaklı faaliyetlerle atmosferdeki miktarının artması, günümüzde küresel ısınma eğilimiyle cereyan eden iklim değişikliği olayının en temel nedenidir.

Azaltım

İklim değişikliğine neden olan insan kaynaklı sera gazı salımlarının azaltımı meselesi, gerek ulusal sınır tanımayan doğal yapı gerekse küresel açıdan önem taşıması nedeniyle uluslararası arenada tartışılma ve planlama ihtiyacı doğurmaktadır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler çatısı altında hareket eden temsilciler, küresel iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla 2015 yılında Paris Anlaşmasını imzalamışlar ve insan kaynaklı sıcaklık artışını sanayileşme öncesi düzeylere göre en fazla 1,5° C ile 2° C civarında sınırlayacak şekilde atmosferdeki karbondioksit miktarını sınırlama ve azaltma amacıyla çeşitli taahhütlerde bulunmuşlardır (United Nations, 2016). Bununla birlikte IPCC tarafından 2018 yılında yayınlanan özel raporda, söz konusu hedefin azami 1,5° C ile sınırlanmasının gerekliliği ve olasılığının da altı çizilmiştir.

Sera gazlarının iklim değişikliğine toplam katkıları dikkate alındığında, karbondioksit salımının öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda karbondioksitin ne tür bir döngü içerisinde hareket ettiği iyi anlaşılmalıdır. Salınan karbondioksit, atmosfer, okyanus yüzeyi ve bitki örtüsü arasında hızlıca dağıldıktan sonra toprak, derin okyanus ve kaya gibi küresel karbon döngüsünün depolanma alanlarında hareket etmeye devam eder. Azaltım açısından bu ilişki iki kritik noktaya işaret etmektedir. Bunlardan ilki; insanoğlu ağaç kesme, fosil yakıt kullanma ya da farklı arazi kullanımı amaçları için karbon yutaklarını yok etme gibi faaliyetlere girişmeden evvel karbon döngüsünün doğal bir dengede olduğu gerçeğidir. İkincisi ise bu faaliyetlerin yutaklarda saklanan karbonun atmosfere bırakılmasını doğal sürece nazaran hızlandırması ile alakalıdır. Bu temelde, IPCC (2014a) küresel azaltım hedeflerini salımların asgariye indirilmesi ve koruma, iyileştirme ve kapasite artırımı ile yutakların geliştirilmesi olarak belirlemiştir.

İklim Değişikliğinin Etkileri ve Uyum

İklim değişikliğinin farklı fiziki ve beşeri sistemler üzerinde etkileri süregelmektedir ve sürmeye devam edecektir. Bu etkilerin yarattığı fark, sistemlerin doğrudan karşı karşıya kaldıkları “maruziyet” kadar, gösterecekleri “hassasiyet” ile de ilgilidir. Sözgelimi yaşanacak kuraklıklar ile belli bir tarım bölgesindeki su varlığı yarı yarıya düşebilir, ancak ekilen ürünün su kaybına hassasiyeti aynı derecede değil ise verimdeki düşüş su miktarındaki düşüşten daha az olacaktır. Ayrıca çiftçilerin yaşanan değişikliklere karşı bir tepki olarak finansal imkanları ve teknik bilgi ve becerileri dahilinde iyileştirilmiş sulama sistemleri ile değişime “uyum” sağlamaları da söz konusu etkinin küçülmesine yarayacaktır. Diğer bir deyişle; bir sistemin iklim değişikliği karşısında göstereceği “kırılganlık”; doğrudan maruziyet, hassasiyet ve uyum kapasitesinin ortak bir sonucu olarak karşımıza çıkacaktır (IPCC, 2014b). Bu noktada özellikle uyum meselesi, azaltım çabaları ne düzeyde olursa olsun her daim gündemde tutulmalıdır. Zira karbon dioksit salımının gerçekleşmesi ile etkilerinin görülmesi arasında en az on yıllık bir fark mevcuttur (Ricke ve Caldeira, 2014). Dolayısıyla insanlık bugün tam anlamıyla sıfır salım düzeyine gelmeyi başarsa bile, gelecek on ve yüzyıllarda geçmiş salımlarının etkilerine karşı uyum sağlamak için hazırlıklı olmalıdır.

Sekme Etkileri: Yanlış Uyum ve Yanlış Azaltım

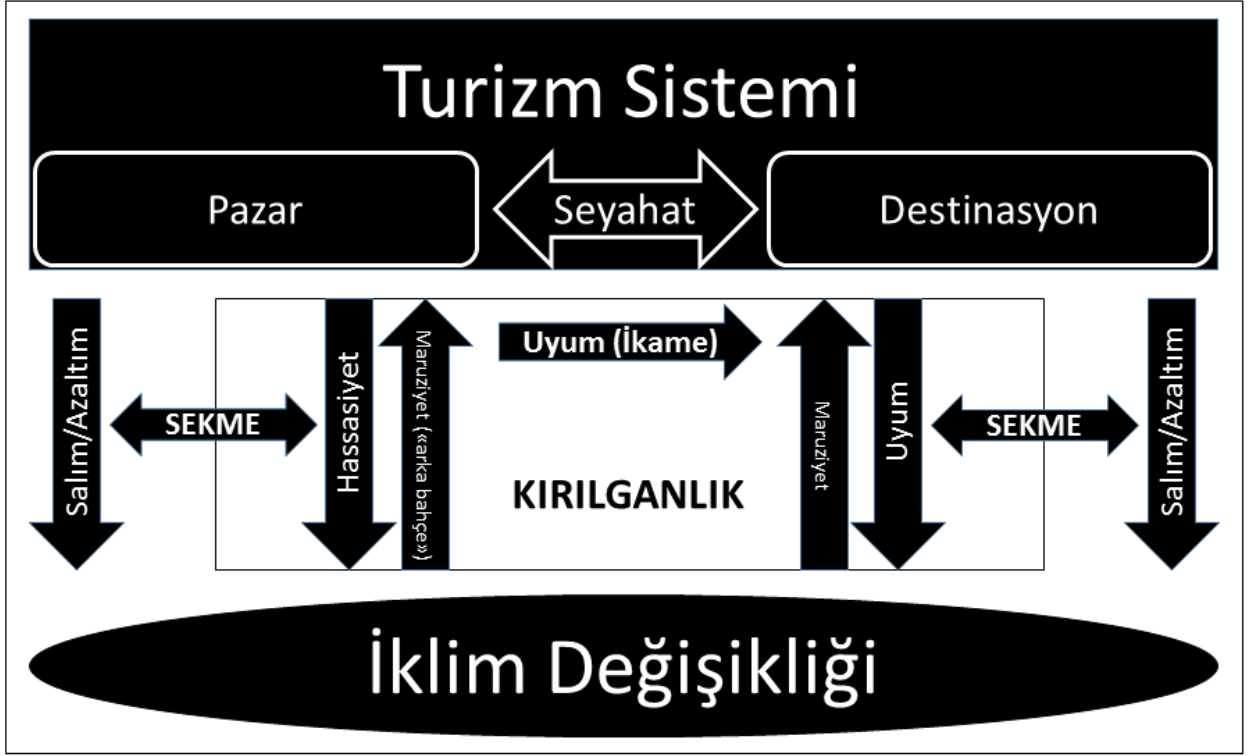
Azaltım ve uyumun kendi içlerindeki ve aralarındaki ince çizgilerden kaynaklanan karmaşıklık, son zamanlarda bilim insanlarının daha da fazla dikkatini çekmeye başlamış ve iklim değişikliğinin farklı sistemlerle ilişkilerini dikkate alan politikalar için daha geniş çerçeveler çizilmesi ihtiyacı doğmuştur. Burada özellikle üzerinde durulan kavram ise “sekme etkileri”dir.

Buna göre, azaltım veya uyum çabaları yanlış kurgulandıkları takdirde doğrudan veya dolaylı olarak istenmeyen sonuçlar doğurabileceklerdir. “Yanlış uyum”, dar anlamıyla, iklim değişikliğinin etkilerini daha da arttıran uyarlanma çabaları olarak tanımlanabilir. Daha yeni bir terim olan “yanlış azaltım” ise, sera gazı salımlarını hedeflenen ölçüde azaltamayan hatta arttıran politika ve uygulamaları ifade etmektedir. Bu etkilere daha geniş bir açıdan yaklaşıldığında, her iki çabanın da hem etkileri hem de salımları arttırabileceğinden söz edilebilir (Aall vd., 2016). Aşağıda turizm sistemi ele alınırken, iklim değişikliği ile ilişkisinin özellikle bu üçüncül boyutuna örneklerle değinilmesi amaçlanmaktadır.

TURİZM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Turizm, iklim değişikliğine neden olan beşeri faaliyetlerin önemli bir temsilcisi olduğu gibi, hem arz hem de talep bileşenleri ve de seyahat boyutuyla iklim değişikliğinden ciddi düzeylerde etkilenebilir bir sistemdir. Şekil 1’de yukarıda açıklanan genişletilmiş çerçeve ışığında turizm ve iklim değişikliğinin etkileşimleri resmedilmiştir. Buna göre; turizmin iklim değişikliği karşısındaki kırılganlığı, üç ana bileşenin farklı maruziyet, hassasiyet ve uyum olanakları hem ayrı ayrı hem de topluca ele alınarak belirlenmelidir. Ayrıca bu değerlendirme yapılırken ilişkinin salım boyutu ve buna bağlı (yanlış) azaltım senaryoları da dikkate alınmalıdır. Aşağıda tüm bu başlıklarla ilgili genel bilgi ve örnekler verilmiştir. Son olarak, konunun bütünselliğinin daha iyi kavranmasına destek vermesi amacıyla iklim değişikliği ile en yakından ilişkili turizm türlerinden biri olan kış turizmi özelinde bir senaryolar dizisi canlandırılmıştır.

Şekil 1: Turizm ve İklim Değişikliği İlişkisi için Genişletilmiş bir Çerçeve

Turizmden Kaynaklanan Sera Gazı Salımları ve Azaltımı

Küresel karbondioksit salımlarının turizme düşen payının öncü hesaplara göre %5 (UNWTO ve UNEP, 2008), güncel hesaplara göre ise %8 (Lenzen vd., 2018) civarında olduğu tahmin edilmektedir. Normal seyir sürdüğünde söz konusu salımların 2050 yılında 2010 yılına oranla üç kat artacağı saptanmıştır (Gössling ve Peeters, 2015). Başta havayolu ve araba yolculuklarında tüketilen fosil yakıtlar nedeniyle, turizm sisteminin seyahat bileşeni salımların ana kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Sektördeki genel görüş, ulaştırma teknolojilerindeki gelişmeler ve biyoyakıta geçiş sayesinde azaltımın sağlanabileceği yönünde iken, çeşitli uzmanlar (Scott vd., 2010) tarafından altı çizilen ziyaretçi sayılarındaki büyüme eğilimi, seyahat mesafeleri ve sıklıklarındaki artışlar ve karbon-yoğun ulaşım yöntemlerini tercihler gibi konular bu teknoloji odaklı çözümlerin gerçekçiliğini sorgulamaktadır. Bununla birlikte, bu teknoloji merkezli bakış açısı yanında başka küresel ve yerel azaltım önlemleri de söz konusudur: karbon vergisi ve ticareti, temiz enerji kullanımının teşviki, çevre ve iklim dostu davranışlara yönelik kamu farkındalığı kampanyaları, karbon yutaklarının korunması, onarılması ve kurulması... Örneğin; İsveç'te Stockholm Arlanda havalimanı çıkışlı uçuşlar için gidilen destinasyona yönelik mesafeye göre hesap edilen karbon vergisi uygulanmaya başlamıştır. Bu mekanizma ile İsveç devleti bir yandan uzak mesafeli uçuşlardan doğan

salımları sınırlandırmayı diğer yandan da elde edilecek vergi gelirleri ile demiryolu gibi (elektrik üretiminin kaynağına göre) “iklim dostu” ulaşım altyapılarını desteklemeyi amaçlamaktadır.

İklim Değişikliğinin Turizm Sistemine Etkileri ve Uyum Çabaları

İklim değişikliğinin turizme etkileri incelendiğinde, özellikle salımların başlıca kaynağı olan havayolu seyahatleri ilginç bir örnek sunmaktadır. Zira jet akımlarının konum ve şiddetinde yaşanacak değişimler, artacak türbülanslar nedeniyle konforu azaltırken mesafeleri uzatacak, maliyetler yaratacaktır (Williams ve John, 2013; Irvine, 2016; Williams, 2017). Ayrıca artacak sıcaklıklar dolayısıyla uçaklar kalkış ve iniş sırasında daha fazla yakıt tüketmek durumunda kalacaklardır (Coffel ve Horton, 2015). Her iki etki neticesinde salımlarda da artış olacak ve turizmin seyahat bileşeninde kırılmalardan salıma uzanan ciddi bir kısır döngüye girilecektir.

İklim değişikliğinin turizmin pazar ve destinasyon bileşenlerine etkileri ise kıyı turizmi özelinde bütünleşik olarak ele alınabilir. Örneğin, uzun yıllardır nispeten soğuk ülkelerden milyonlarca deniz-kum-güneş turisti çeken Akdeniz Çanağı, artacak sıcaklıklar ile ideal iklim koşullarını yitirebilecek ve hatta insan sağlığını tehdit eder hale gelebilecektir. Destinasyonda bu olumsuz değişimler gözlemlenirken, pazar ülkelerinde ise iç kıyı turizmine yönelik iklim koşulları iyileşebilecek ve bu durumda milyonlarca turist Akdeniz ziyaretlerinden vazgeçmeleri için çifte nedenleri olabilecektir (Demiroglu vd., 2017).

Turizmin iklim değişikliğine uyum çabaları hakim turizm türü ve mekana göre birçok farklılık gösterir. Yine kıyı turizmi örneği düşünüldüğünde, deniz seviyesindeki yükselmelere karşı bariyer inşası, kıyı besleme gibi teknik ve yüksek maliyetli çözümler gündeme gelmektedir (Scott vd., 2012). Bunun yanında turizm ve benzeri iklime hassas sektörlere olan bağımlılıkları kırarak ekonomik karmalara yönelim de bir başka gündem maddesidir. İklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin yerinde uyum ile ortadan kaldırılamayacağı aşırı uç örneklerde ise, konu turizmin sürdürülebilirliği boyutundan öteye geçerek bir yaşam mücadelesine dönüşmektedir. Örneğin, Hint Okyanusu'nda en yüksek noktası 3 m'yi geçmeyen bir ada ülkesi olan ve ekonomisi turizme dayanan Maldivler'de, iç göç hareketliliği şimdiden gözlemlenmeye başlamıştır (Luetz, 2017).

Turizm ve İklim Değişikliği İlişkisinde Sekme Etkileri

Yukarıdaki havayolu seyahati ve kıyı turizmi örnekleri takip edilerek turizm ve iklim değişikliği arasındaki sekme etkilerini somutlaştırmak mümkündür. Havayolu sektörünün salımlarını düşürmek için biyo-yakıtlara yönelmesi, bu alternatif yakıt türünün üretim

yöntemine göre bir yanlış azaltım sonucu doğurabilir. Zira söz konusu sürecin tarla açma faaliyeti gerektirdiği durumlarda arazi, su ve enerji kullanımı ve gıda fiyatları artacaktır. Fargione vd. (2008) tarafından bir araştırmaya göre; tarımsal ürün temelli biyo-yakıtlar, üretim süreçleri nedeniyle fosil yakıtlara alternatif yaratmayla azaltacakları salım miktarının 17 ila 420 katına denk karbondioksit gazını serbest bırakacaklardır.

Deniz seviyesi yükselmelerine karşı deniz-kum-güneş destinasyonlarında başvuru alan kıyı besleme yöntemi, dip tarama işlemi gerektirdiği için mercan ekosistemlerine kalıcı zararlar verebilmektedir. Buradaki uyum yaklaşımının yanlışlığı geniş anlamdaki çevresel sonuçları kadar doğrudan iklim değişikliğinin etkilerini şiddetlendirme olasılığı nedeniyle de önemlidir. Keza mercan resifleri, iklim değişikliğiyle yükselecek deniz seviyeleri yanında gelgit ve fırtınalar nedeniyle kabaran denizlere karşı da kıyıları, özellikle de kumsalları, erozyondan koruyan doğal bariyerlerdir (Baldwin, 2000). Dolayısıyla mercanların kısa vadeli kıyı besleme stratejileri adına zarar görmeleri, uzun vadede daha fazla yükselme ve fırtınalara maruz kalacak (Demiroglu vd., 2017) ana destinasyonlarının iklim değişikliği kırılganlıklarını arttıracaktır.

Bu tür vakalarda sekme etkilerinin karmaşıklığı kadar iklim adaleti meselesi de ön plana çıkmaktadır. Örneğin birçok küçük ada ülkesinde turizm ciddi bağımlılıklar yaratan en baskın ekonomik sektördür. Dolayısıyla bu destinasyonların dünyanın geri kalanına göre öncelikli etkilendikleri aşırı hava olaylarındaki artışlar, kuraklık ve deniz seviyesi yükselmesi gibi sorunlara en kısa vadede uyum sağlamaları gerekmektedir. Ancak yukarıda görüldüğü gibi bu önlemler hem teknik bilgi hem de ciddi finansman kaynakları gerektirmektedir. Bu küçük devletlerde bu tarz bir uyum kapasitesi genellikle gözlemlenmez. Öte yandan, küçük ada devletlerinin toplam küresel salımlara katkısı neredeyse yok denecek kadar azdır (UNDP, 2017). Bu durumda bilgi ve teknoloji transferi ve mali yardım sorumlulukları diğer devletlere, özellikle de en büyük kirleticilere düşmektedir. Konunun bu küresel boyutu, Paris Anlaşması gibi uluslararası işbirliklerinin gereği ve önemini daha da fazla vurgulamaktadır.

Kış Turizmi Örneği

Kış turizmi, hava koşullarıyla çok yakından ilgili unsurları nedeniyle iklim değişikliğine yönelik genişletilmiş çerçeveye dair en güncel durum ve olayları barındırmaktadır. Şekil 1 üzerinden hareket ettiğimizde kış turizminin kırılganlığını belirleyen ilk değişikliğin “doğal kar güvenilirliği” koşulları olduğu söylenebilir (Abegg vd., 2007). Zira ısınma nedeniyle kar örtüsünün nicelik, nitelik ve süresinde azalmalara maruz kalacak kayak merkezlerinin arz kapasiteleri de daralacaktır. Ayrıca sadece destinasyon değil pazar bölgelerinin de kar

noksanlığına maruz kalmaları kırılabilirliği arttıracaktır. “Arka bahçe” tezi olarak bilinen bu olgu, kent merkezlerindeki kar yağışlarının kayak seyahati kararlarını tetiklemesi ve tersi durumlar açısından ampirik olarak kanıtlanmıştır (Hamilton vd., 2007). Öte yandan; toptan kırılabilirlik, gerek kış turizmi talebinin destinasyon ve pazarın maruz kaldığı kar noksanlığına paralel bir mekânsal (ör. kar güvenilirliği kayak merkezlerini tercih etme), zamansal (ör. daha az sıklıkta kayak yapma) ya da işlevsel (ör. boş zamanı kış yerine yaz tatilleri ile değerlendirme) ikame davranışı sergileyecek kadar hassas olmaması (Steiger, 2011) gerekse kış turizmi destinasyonlarının yapay karlama gibi yöntemlerle kar güvenilirliği maruziyetlerine teknik açıdan uyum sağlayabilmeleri sayelerinde asgariye çekilebilmektedir (Scott ve McBoyle, 2007).

Kış turizmine yönelik sekme etkileri salım ve azaltım meselelerini de içerecek şekilde dikkate alındığında, yukarıdaki kırılabilirlik çerçevesinin daha da karmaşık bir hal aldığı görülebilir. Örneğin kış turizmi destinasyonlarının hem rekabet hem de uyum adına sıkça başvurduğu yapay karlama yöntemi, aşırı su ve elektrik tüketimi nedeniyle yanlış sonuçlar doğurabilir. Burada su kaynakları üzerinde oluşacak baskı ve kullanım ihtilafları yanında, eğer tüketilen elektrik kömür gibi fosil yakıtlara bağlı enerji kaynaklarından üretiliyorsa, salım artışlarına da neden olacaktır. Yine karlama için kayak merkezleri çevresinde geniş göletlerin oluşturulması, mikro iklimin yumuşamasına ve doğal maruziyetin şiddetlenmesine yol açabilecektir. Bu örneklerde hem dar hem de geniş anlamlarda bir yanlış uyum söz konusudur.

Çevre koruma ve azaltım adına yapay karlama yöntemini sınırlayıcı politikaların söz konusu olduğu destinasyonlarda, yine iklim değişikliğinin turizm sistemine yönelik olumsuz etkilerini arttıracak sonuçlar yaşanabilmektedir. Nitekim Bavyera Alpleri için yapılan araştırmalar (Demiroglu, 2016), her ne kadar yapay karlamanın su kaynaklarını zorlayacağını ortaya koymuş olsa da, ilgili bir yasağın bölgede ciddi ekonomik krizler doğurabileceğine de işaret etmiştir.

Gelecekte yukarıdaki gibi meselelerin koruma-kullanma dengesi açısından ciddi ikilemler yaratacağı aşikârdır. Bavyera örneği daha da genişletilirse, yerel kayak merkezlerinin iflası karşısında bölgesel talebin başka kayak merkezlerine kayacağı sonucuna varılabilir. Bu durumda daha uzun mesafeli seyahatler gerçekleşeceği için salımlar da artacaktır. Benzer bir ikilem, ters yönlü sekme etkilerinde de gözlemlenebilir. Örneğin, İsveç’te uçuş mesafesi arttıkça karbon vergisini de arttıran azaltım politikaları, kamu ve özel sektörün ülkenin yüksek enlemleri ve irtifalı mevcut ve potansiyel kış turizmi bölgelerini destekleme ve geliştirme kararları ile çelişmektedir. Söz konusu yörelerdeki kayak merkezi işletmecileri, on sene önce

verdikleri beyanatlarda iklim değişikliğine bağlı dayanıklılıklarını avantaja çevirme ve kar koşulları gittikçe kötüleşecek rakiplerinin müşterilerinin olası mekânsal ikame davranışlarından yararlanma beklentisinde olduklarını belirtmiş, ancak günümüzde bu beklentilerinin karşılığını bulamamış ve bunun en büyük nedeninin zayıf erişilebilirlikleri ile birlikte uçuşlar için artan karbon vergileri olduğunu iddia etmişlerdir (Demiroglu et al., 2019). Öte yandan, (kış) turizmi hareketine katılmaktan cayan bireylerin ikame ettikleri diğer faaliyetlerin (hane hayatı, işyeri faaliyetleri) salımlarının caydırıldıkları turizm faaliyetleri salımlarını aşıp aşmadığı konusu ise, bu genişletilmiş çerçevenin karmaşıklığının daha da iyi anlaşılması adına cevaplanması gereken bir başka araştırma sorusudur.

SONUÇ

Turizm sektörünün mevcut uygulamaları her ne kadar ekonomik sürdürülebilirlik ve sürekli büyüme hedefleri adına tutarlı görünse de, bu amaçlara daha hangi vadede ve hangi maliyetlerle ulaşabileceği tartışmalıdır. Bu bağlamda, turizm sistemi üzerinde genellikle olumsuz etkiler sergileyecek iklim değişikliği olayının da dikkate alınması gereklidir. Zira turizm sektörü iklim değişikliğine yönelik azaltım ve uyum politikalarını gündemine almadığı takdirde kendi bindiği dalı kesecektir. Bu çalışma, böylesi bir gündemin yerel-küresel birlikteliği ve sekme etkileri nedeniyle barındırdığı karmaşık yapıya ışık tutmaya çalışmıştır. Ayrıca Türkiye’de iklim değişikliği ve turizm üzerine olgunlaşmakta olan alanyazın için de bir kılavuz sağlanması amaçlanmıştır. Yapılacak ileri çalışmalar ve bunlara bağlı düzenlenecek politikalarda konunun karmaşıklığı yanında bütünselliğinin de dikkate alınması, ilgili saha çalışmalarında doğrusal yöntemlerden ziyade eşzamanlı etkileşimleri hesaba katan etmen temelli modelleme gibi yöntemlere başvurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aall, C., Hall, C. M. ve Groven, K. (2016), “Tourism: Applying Rebound Theories and Mechanisms to Climate Change Mitigation and Adaptation”, Santarius, T., Walnum, H. J. ve Aall, C. (Ed.), *Rethinking Climate and Energy Policies: New Perspectives on the Rebound Phenomenon*, Springer, s. 209-225.
- Abegg, B., Agrawala, S., Crick, F. ve de Montfalcon, A. (2007), “Climate Change Impacts and Adaptation in Winter Tourism”, Agrawala, S. (Ed.), *Climate Change in the European Alps: Adapting Winter Tourism and Natural Hazards Management*, OECD, s. 25-60.
- Baldwin, J. (2000), “Tourism Development, Wetland Degradation and Beach Erosion in Antigua, West Indies”, *Tourism Geographies*, 2 (2), s. 193-218.
- Coffel, E. ve Horton, R. (2015), “Climate Change and the Impact of Extreme Temperatures on Aviation”, *Weather, Climate and Society*, 7, s. 94-102.

- Demiroglu, O. C. (2016), *Climate Change Vulnerability of Ski Tourism in Germany and Turkey*, Istanbul Policy Center.
- Demiroglu, O. C., Akbas, A., Turp, M. T., Ozturk, T., An, N. ve Kurnaz, M. L. (2017), "Case Study Turkey: Climate Change and Coastal Tourism: Impacts of Climate Change on the Turquoise Coast", Jones, A. ve Phillips, M. (Eds.), *Global Climate Change and Coastal Tourism: Recognizing Problems, Managing Solutions and Future Expectations*, CABI Publishing, s. 247-262.
- Demiroglu, O. C., Lundmark, L. L. ve Saarinen, J. (2019), "The Last Resort? Ski Tourism and Climate Change in Arctic Sweden", *Journal of Tourism Futures*, forthcoming.
- Fargione, J., Hill, J., Tilman, D., Polasky, S. ve Hawthorne, P., (2008), "Land Clearing and the Biofuel Carbon Debt", *Science*, 319 (5867), s. 1235-1238.
- Gössling, S. ve Peeters, P. (2015), "Assessing Tourism's Global Environmental Impact 1900–2050", *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (5), s. 639-659.
- Hamilton, L. C., Brown, C. ve Keim, B. D. (2007), "Ski Areas, Weather and Climate: Time Series Models for New England Case Studies", *International Journal of Climatology*, 27 (15), s. 2113-2124.
- IPCC (2013), *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*, Cambridge University Press.
- IPCC (2014a), *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change*, Cambridge University Press.
- IPCC (2014b), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation and Vulnerability*, Cambridge University Press.
- IPCC (2018), *Global Warming of 1.5°C*, World Meteorological Organization.
- Irvine, E. A., Shine, K. P. ve Stringer, M. A. (2016), "What are the Implications of Climate Change for Trans-Atlantic Aircraft Routing and Flight Time?", *Transportation Research Part D*, 47, s. 44-53.
- Lenzen, M., Sun, Y., Faturay, F., Ting, Y., Geschke, A. ve Malik, A. (2018), "The Carbon Footprint of Global Tourism", *Nature Climate Change*, 8, s. 522-528.
- Luetz, J. (2017), "Climate Change and Migration in the Maldives: Some Lessons for Policy Makers", Filho, W. L. (Ed.), *Climate Change Adaptation in Pacific Countries*, Springer, s. 35-69.
- Ricke, K. L. ve Caldeira, K. (2014), "Maximum Warming Occurs about One Decade after a Carbon Dioxide Emission", *Environmental Research Letters*, 9 (12), s. 1-8.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F., Lambin, E., Lenton, T., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H., Nykvist, B., Cynthia A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R., Fabry, V., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P. ve Foley, J. (2009), "A Safe Operating Space for Humanity", *Nature*, 461, s. 472-475.
- Scott, D. ve McBoyle, D. (2007), "Climate Change Adaptation in the Ski Industry", *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 12 (8), s. 1411-1431.
- Scott, D., Peeters, P. ve Gössling, S. (2010), "Can Tourism Deliver Its "Aspirational" Greenhouse Gas Emission Reduction Targets?", *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (3), s. 393-408.
- Scott, D., Simpson, M. C. ve Sim, R. (2012), "The Vulnerability of Caribbean Coastal Tourism to Scenarios of Climate Change Related Sea Level Rise", *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (6), s. 883-898.
- Steffen, W., Sanderson, A., Tyson, P. D., Jäger, J., Matson, P. A., Moore III, B., Oldfield, F., Richardson, K., Schellnhuber, H. J., Turner, B. L. & Wasson, R. J. (2004), *Global Change and the Earth System: A Planet under Pressure*, Springer.

- Steiger, R. (2011), “The Impact of Snow Scarcity on Ski Tourism: An Analysis of the Record Warm Season 2006/2007 in Tyrol (Austria)”, *Tourism Review*, 66 (3), s. 4-13.
- UNDP (2017), “Small Island Nations at the Frontline of Climate Action”, <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2017/09/18/small-island-nations-at-the-frontline-of-climate-action-.html> (25.08.2018).
- United Nations (2016), “Paris Agreement”, https://treaties.un.org/doc/Treaties/2016/02/20160215%2006-03%20PM/Ch_XXVII-7-d.pdf (01.08.2018).
- UNWTO ve UNEP (2008), *Climate Change and Tourism – Responding to Global Challenges*, UNWTO.
- Williams, P. D. (2017), “Increased Light, Moderate, and Severe Clear-air Turbulence in Response to Climate Change”, *Advances in Atmospheric Sciences*, 34 (5), s. 576-586.
- Williams, P. D. ve Joshi, M. M. (2013), “Intensification of Winter Transatlantic Aviation Turbulence in Response to Climate Change”, *Nature Climate Change*, 3, s. 644-648.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZM ARZININ OLUŞUMUNDA YEREL GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİLİK İKLİMİNİN ROLÜ

Onur ÇAKIR¹

Ece DOĞANTAN²

ÖZ

Bir turizm destinasyonunun gelişiminde kaynakların bölgenin yerel halkı tarafından gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetleriyle turizm arzına dönüşmesi hem kaynakların koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, hem sosyal anlamda yerel kültürün bozulmadan korunarak devam ettirilmesi ve en önemlisi ekonomik faydanın ve karın bölgede kalmasının sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle araştırmada, sürdürülebilir nitelikte bir kırsal turizm arzının oluşumunda önemli bir rolü olan yerel girişimlerin oluşturulmasında girişimcilik ikliminin rolünün ve etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda İğneada bölgesinde ikamet eden 1966 kişiden kolayda örnekleme yöntemiyle 202 kişiye ulaşılmış ve yüz yüze anket tekniğiyle veriler elde edilmiştir. Araştırmada girişimcilik iklimi bileşenleri "eğitim ve yardım", "toplum kültürü", "yerel yönetimler ve kurumlar", "bölgenin turizm potansiyeli", "girişimcilik altyapısı" ve "yerel halkın desteği" olarak belirlenmiştir. Girişimcilik iklimini şekillendiren en önemli unsurun yerel halkın yeni girişimcilere yönelik desteği olduğu belirlenirken, bu sıralamayı yerel yönetimler ve kurumlara ilişkin alguların, girişimcilik altyapısının, toplum kültürünün, eğitim ve yardım ile bölgenin turizm potansiyelinin izlediği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda yerel halkın turizm sektörüne yönelik girişimciliğe soğuk bakmamakla birlikte yatırım yapmaya karşı nötr oldukları başka bir deyişle çok istekli olmadıkları belirlenmiştir. Ancak başta yerel halk desteği olmak üzere yerel yönetimlerin desteği, girişimcilik alt yapısı, kültür ve eğitim gibi konularda yeterli teşvikin sağlanması ve olumlu bir girişimcilik iklimi yaratılması durumunda yerel halkın turizm sektörüne yatırım yapma ve girişimci olma niyetlerinin artacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik İklimi, Girişimcilik Niyeti, Kırsal Turizm, Destinasyon, İğneada

THE ROLE OF LOCAL ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL CLIMATE ON CREATING A SUSTAINABLE RURAL TOURISM SUPPLY

ABSTRACT

In a developing tourism destination, the transformation of resources into tourism supply through entrepreneurial activities undertaken by the local people of the region is crucial in terms of maintaining the protection-use balance of resources, preserving the local culture in a social sense, and most importantly ensuring economic benefits and profit remain in the region. For this reason, it is aimed to determine the role and effect of entrepreneurial climate in the establishment of local initiatives which are important in ensuring sustainable rural tourism supply. In this context, utilizing convenience sampling method 202 people out of 1966 individuals residing in İğneada region were surveyed face-to-face. In the research, entrepreneurship climate components were identified as "education and assistance", "community culture", "local governments and institutions", "tourism potential of the region", "entrepreneurial infrastructure" and "support of local residents". It has been determined that the most important factor shaping the entrepreneurship climate is local people's support for new entrepreneurs followed by the support of local government and institutions, entrepreneurial infrastructure, community culture, education and assistance, and the tourism potential of the region. Results revealed that local people were not very enthusiastic about becoming a tourism entrepreneur and investing in tourism sector. However, it is envisaged that the intention of the local people to invest in the tourism sector and become entrepreneurs could be increased if local entrepreneurs are supported by local community and local government, provided with adequate entrepreneurship infrastructure, encouraged by culture and education, and encouraged by creating a positive entrepreneurial climate.

Keywords: Entrepreneurial Climate, Entrepreneurship Intentions, Rural Tourism, Destination, İğneada

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, ocakir@klu.edu.tr

² Arş. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Bölümü, edogantan@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Kontrolsüz ve hızlı bir biçimde gerçekleşen kentleşme ve sanayileşme süreçleri sonucunda kentlerde yaşayan insanların doğadan uzaklaşmaları ve hava ve ses kirliliği gibi şehirlerdeki yaşam koşullarının her geçen gün daha da kötüleşmesi, insanların doğal, temiz ve el değmemiş bir çevrede yaşamak için duyduğu arzuyu arttırmaktadır. Bu arzu neticesinde ortaya çıkan talep, kırsal alanların kalkınmasında ve gelişmesinde oldukça önemlidir. Nitekim birçok ülkenin kırsal alanların kalkınmasında tarım temelli kalkınma stratejilerinin yanı sıra turizm temelli kalkınma stratejileri uyguladıkları da görülmektedir (Bosworth ve Ferrel, 2011: 1474). Kırsal alanlar birçok insanın özlem duyduğu bu yaşam tarzını sunabilecek ya da turizm bağlamında kısa süreli deneyimlemelerini sağlayacak nadir alanlardan biridir (Çakır ve Ergüven, 2016: 184). Ancak bir bölgenin kırsal turizm ile kalkınabilmesi için talebi karşılayacak arz unsurlarının oluşturulması ve turistik ürün olarak pazara sunulması gereklidir. Turistik mal ve hizmetlerin üretilmesi ve pazara sunulması görevi ise girişimcilere düşmektedir. Bu girişimcilerin yerel halktan olması girişimcilik faaliyetlerinden elde edilen kârın bölgede kalmasını sağlamak ve bölgedeki refah artışına ve ekonomik sürdürülebilirliğe de katkı yapmaktadır (Wanhill, 2000: 132). Ancak yıllarca tarımla uğraşmış insanların hiç bilmedikleri bir sektör olan turizm sektöründe kendiliğinden girişimci olmalarını beklemek, çok da gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Yerel halkın turizm alanında girişimcilik niyeti oluşturmak adına uygun bir ortamın hazırlanması ve girişimcilik niyetinde olanların desteklenmesi ve teşvik edilmesi bu noktada önem kazanmaktadır.

Kırsal destinasyonlarda yerel girişimciler aracılığıyla kaynakların turizmde kullanılması, yöredeki ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesini sağlarken, sürdürülebilirliğe de katkıda bulunmaktadır. Öztürk'e (2013: 29) göre kırsal destinasyonların verimliliğini artırarak sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili bir kalkınma aracı olarak görülen girişimcilik, çevresel unsurlarla ilişkilidir. Dolayısıyla girişimciliğin en önemli katalizörlerinden biri olan girişimci niyetinin oluşturulmasında, yenilikçi bakış açısı ve girişimcilik ruhunun yanı sıra girişimcilerden bağımsız bir çevre olarak söz edilen girişimci ikliminin öneminden de söz edilmektedir. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde, girişimcilik niyeti ile duygular (Brice, 2004; Zampetakis vd., 2009; Yanık vd., 2017), motivasyon (Segal vd., 2005; Naktiyok ve Timuroğlu, 2009), kişilik (Başol vd., 2011; Şeşen ve Basım, 2012; Çelik vd., 2014), benlik algısı (Özdemir, 2014), bireyin risk alma eğilimi (Nabi ve Liñán, 2013; Timuroğlu ve Çakır, 2015) gibi girişimcilerin içsel süreçleri arasındaki ilişkilere odaklanıldığı, girişimcilik iklimi çalışmalarının ise bu iklimi oluşturan faktörler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Koh, 1996;

Lerner ve Haber, 2001; Kline, 2007). Bu araştırmada diğer çalışmalardan farklı olarak kırsal turizm arzının geliştirmesinde ve sürdürülebilir bir turizm temelli kalkınmanın gerçekleştirilmesinde temel yapı taşlarından bir olabilecek yerel girişimlerin oluşturulmasında girişimcilik ikliminin nasıl bir rolünün ve etkisinin olacağını tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma sahası olan İğneada bölgesini de içine alan Batı Marmara bölgesinin, girişimcilik niyeti ölçümlerinde girişimcilik niyetinin en düşük olduğu bölgeler arasında yer alması da (Karadeniz, 2014: 11), yerel halkın kendiliğinden turizm alanında yatırım yapma niyetlerinin oluşmasını beklemenin gerçekçi olmayacağını göstermektedir. Bu nedenle kırsal turizm arzının oluşturulması ve yerel halkın turizm alanında girişimci olma niyetlerinin arttırılmasında destekleyici ve teşvik edici bir girişimcilik ikliminin oluşturulması daha da fazla önem arz etmektedir. Girişimcilik eğilimindeki bölgesel farklılıklar da dikkate alındığında Marmara'nın batısında bulunan Kırklareli-İğneada bölgesinde yaratılacak olumlu bir girişimcilik ikliminin yerel girişim ve girişimcilerin oluşturulmasına ve bölgenin sürdürülebilir nitelikte bir turizm arzına kavuşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla araştırmada Batı Marmara'daki kırsal turizm destinasyonlarından biri olan Kırklareli-İğneada beldesi araştırma alanı olarak tercih edilmiş ve bölgedeki girişimcilik ikliminin yerel halkın girişimcilik niyetleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Böylece yerel halkın girişimcilik niyetini arttırarak bölgede yerel girişim ve girişimcilerin ve sürdürülebilir bir turizm arzının oluşturulmasında nasıl bir girişimcilik ikliminin yaratılması gerektiğine dair öneriler geliştirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir Kırsal Turizm Arzı ve Yerel Halk Girişimciliği

Uzun yıllar kırsal kalkınma, tarımsal kalkınma olarak anlaşılmış ve yapılan çalışmalar bu alanda yoğunlaşmıştır. Ancak kırsal bölgelerin kalkınmasını sağlayan projeler, kırsal bölgede hayatını sürdüren insanların beklentilerine tam olarak karşılık verememiştir. Araştırmalarda kırsal destinasyonların kalkınmasının; turizm, sanayi ve tarım gibi sektörlerin dengeye sahip bir yöntemle dönüşmesiyle sağlanabileceği belirtilmektedir (Tozak, 2017: 19). Bu bakış açısıyla son yıllarda sanayi ve tarım gibi kırsal turizm de yerel kültür ve kaynakların korunması ve yönetilmesi açısından özellikle ekonomik boyutuyla kırsal kalkınma aracı olarak görülmektedir (Kline, 2007: 20). Nitekim ülkelerin kalkınma planlarında da kırsal turizmin desteklenmesi ile ilgili plan ve politikalara yer verildiği görülür. Özellikle Türkiye'de Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı itibariyle politikaların odağının; turizm sektöründe kitle turizminin bir gereği olan yatak kapasitesinin arttırılmasından, kırsal turizm gibi çevreye duyarlı turizm

türlerinin geliştirilmesine kaydığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013), turizm sektörünün ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirileceği ve turizm potansiyeli olan destinasyonlarda turizmin geliştirilerek ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanacağı belirtilmektedir¹.

Kırsal turizm tanımlamalarında, kırsal turizmin ziyaretçilere yöresel bir deneyim yaşatmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal kalkınmanın unsurlarına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Kırsal turizm, “insanların devamlı ikamet ettikleri yerler dışındaki kırsal destinasyonları ziyaretleri, buralarda tarım üreticilerinin ürettikleri mal ve hizmetleri, yörenin doğal dokusuna uygun mekânlarda talep ederek ve yörede para artırma arzularını minimize ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Küçükaltan, 1997; Ayazlar, 2017: 57). Soykan (2000: 21) ise kırsal turizmi, “turistlerin dinlenmek ve değişik kültürleri tanımak amacıyla kırsal destinasyonlara gitmeleri, burada konaklamaları, destinasyona özgü etkinliklere katılmaları ya da bunları izlemeleri şeklinde gerçekleşen bir turizm türü” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanıma göre kırsal turizm, “tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe hoşça vakit geçirmek amacıyla turistlere konaklama, yeme-içme ve diğer turistik hizmetleri sunan küçük işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür” (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006). Kırsal turizmi, deneyim olarak ele alan tanıma göre kırsal turizm, tarımsal veya kentsel olmayan alanlarda farklı çekicilik ve etkinlikleri kapsayan "kırsal alan deneyimi" olarak tanımlanmaktadır. Temel özellikleri geniş açık alanlar, turizm gelişiminin düşük düzeyde olması ve ziyaretçilerin tarımsal ve/veya doğal destinasyonları doğrudan deneyimleyebilmeleri için fırsatlar sunmasıdır (Irşad, 2010: 2). Kırsal turizm destinasyonlarındaki geleneksel dokuyu deneyimlemek ise ziyaretçilerin en önemli motivasyonlarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda kırsal turizmin, destinasyonun doğal ve kültürel değerlerinin geleneksel doku içinde ve geleneksel yaşam biçimi bozulmadan turizme kazandırılmasında önemli bir yol olduğu belirtilmektedir (Karacan vd., 2016: 3). Kırsal destinasyon ile kırsal turizm arasında nedensel bir ilişki olduğunu savunan Sharpley ve Roberts'e göre ise (2004: 120) kırsal turizm, kırsal destinasyonların tadını çıkarmanın bir sonucudur ve kırsal turizme olan talep doğrudan kırsal alanların özellikleriyle ilişkilidir. Kırsal destinasyonlardaki turizm öncelikle boş zamana dayalı olduğundan, turistik ürün ve hizmet sunma konusundaki tartışmalar, boş zaman ve rekreasyon deneyimlerinin oluşturulması ve

---

¹ <https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-genel-kurul.pdf>

geliştirilmesi üzerine tartışmalara çok fazla yer vermektedir. Girişimcilerin ise bu deneyimleri sağlama rolünü yerine getirdikleri görülmektedir.

Girişimcilik, tüm kırsal sorunlar için her derde deva olmasa da kırsal destinasyonların verimliliğini ve gelirlerini artırmak için önemli fırsatlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Araştırmalar, turizm girişimciliğinin, topluluk içinde ekonomik çözümler üretebilmesi, yerel yeteneklerin harekete geçirilebilmesi, yerel kimliğin oluşturulması, bölgeyi temel alan gelişimi teşvik etmesi ve yerel satın alma felsefesini desteklemesi nedeniyle kırsal alanlar için cazip olduğunu göstermektedir (McGehee ve Kline, 2008'den aktaran Kline ve Milburn, 2010: 321). Bu çerçevede kırsal turizm destinasyonlarının gelişmesinde en önemli araçlarından biri bölgede ekonominin canlandırılmasını sağlayacak iş imkânlarının yaratılması ve girişimciliğin özendirilmesidir. Nitekim kırsal destinasyonlarda ziyaretçilerin yaşam tarzını deneyimleme isteğinin oluşturduğu talebi karşılamak için arz unsurlarının geliştirilmesi ve pazara sunulması gereklidir. Talebin karşılanması için gerekli olan mal ve hizmetlerin üretilmesi ve pazara sunulması görevi ise girişimcilere düşmektedir (Çakır ve Ergüven, 2016: 184-185).

Girişimcilik, özellikle bölgede yaşayan kadınlara istihdam olanakları sağlayarak yerel ekonomiyi canlandırır (Ayazlar, 2017: 57). Bu şekilde girişimcilerin yerel halktan olması girişimcilik faaliyetlerinden elde edilen kârın bölgede kalmasını sağlarken, bölgedeki refah artışına ve ekonomik sürdürülebilirliğe de katkı yapar (Wanhill, 2000). Ayrıca sürdürülebilir girişimcilik uygulamalarında girişimciliğin özendirilmesinin, yerel halkın turizmin faydaları ve sürdürülebilir turizmin gelişimine ilişkin farkındalığının artmasını da sağlayacağı belirtilmektedir. Artık tarım kırsal alanların ekonomisinde tek veya hâkim sektör değildir ve birçok bölgede çiftçilerin rolü değişmektedir. Çiftçiler, yiyecek üreticileri olarak hâlâ önem taşıyorlar da diğer alanlarda girişimci olarak algılanırlar (Lordkipanidze, 2002: 19-24). Dolayısıyla yerel girişimciler ile kırsal destinasyonlardaki yerel kaynakların turizmde kullanılması, yöredeki ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine katkıda bulunmakta, bu durum aynı zamanda sürdürülebilirlik ve yerel girişimcilik ruhunun gelişmesine de ortam hazırlamaktadır.

Girişimcilik İklimi ve Girişimcilik Niyeti

Girişimcilik iklimi en genel tanımıyla, girişimcilerin faaliyet gösterdiği genel ortamdır (Lordkipanidze, 2002: 29). Başar (2016: 85-86), bu tanımı genişleterek girişimci iklimini girişimci sayısının arttırılabilmesi için gerekli ortam ve yeni kurulacak ve/veya var olan işletmeleri etkileyebilecek ulusal ekonomik çevre olarak tanımlamıştır. Ürper (2015: iv) ise

sistemdeki girişim özgürlüğü, devlet destekleri gibi girişimcilik iklimi ve eko-sisteminin girişimcilere fırsat eşitliği sağladığını belirtmiştir. Lakshmanan ve Chatterjee (2004: 7) girişimcilik teorisini iki sınıfa ayırmaktadır. Schumpeter'in (1912/1934) eseri ile özetlenen ilk teoride girişimcinin işletme, yönetici ve kapitalistten farkına odaklanır. Buna göre girişimci, gerçekleştirdiği yenilikler yoluyla ekonomiyi daha yüksek bir denge noktasına getirir (Özkuş, 2007: 364). Bu yaklaşımda değişim kapsamında yenilikçi ruhun önemine de işaret etmektedir (Kozak ve Doğan, 2016: 125). İkinci teoride araştırmacılar; ortam, çevre veya mekânın dolayısıyla girişimci iklimin rolüne odaklanmışlardır. Bu bakış açısına göre yenilikler doğası gereği belirsiz, kırılabilir ve (eğer başarılı olursa) mevcut düzende rahatsızlık verici olabileceğinden; yeniliklerin esneklik, bağlanabilirlik, kaynak hareketliliği ve birleşme kapasitesi sağlayan sosyal ortamlar veya çevre altında gelişmeye daha yatkın olduğu ifade edilmektedir (Chatman vd., 2008). Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere girişimcilik iklimindeki temel odağın, girişimcilerin ve işletmelerin ortaya çıktığı çevre olduğu görülmektedir.

Goetz ve Freshwater (2001: 61), girişimcilik iklimini ölçmeyi amaçlayan birkaç çalışma olmasına rağmen, kavramı tanımlayan özellikler seti konusunda henüz tam bir uzlaşma olmadığını belirtmektedirler. Başar (2016: 86) da benzer şekilde belirsizliğe işaret ederek girişimcilik iklimini etkileyen faktörlerin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Alanyazın incelendiğinde; yerel yönetimin duyarlılığı, yerel halkın tutumları, topluluğun büyüklüğü, büyük şehirlere yakınlık, fiziksel alt yapı kalitesi, yüksek hızlı internet, yaşam kalitesi, finansal kaynaklar, işleme hizmetleri, işletme ağları, küçük işletme eğitimi, bina alanı, teknoloji kullanım düzeyi, Ar-Ge desteği gibi faktörlerin girişimci ikliminin belirleyicileri arasında yer aldığı gözlenmektedir (Flora ve Flora, 1990; MacKenzie, 1992; Malecki, 1994; Kuratko vd., 1999; Dabson, 2001; Henderson, 2002; Başar, 2016). Bryant (1989) araştırmasında girişimcilik ikliminin boyutlarını, makro faktörleri (uluslararası ve ulusal), mezo faktörleri (bölgesel) ve mikro faktörleri (yerel, işletme, aile, birey) içerecek şekilde özetlemektedir (aktaran Kline, 2007: 36). Koh (1996: 31) ise kişisel ve toplumsal olmak üzere girişimciyi etkileyen iki çevresel faktör üzerinde durur. Later (2002), sosyo-kültürel, fiziksel, ekonomik, yasal, lojistik olmak üzere girişimcilik ikliminin beş boyutundan bahseder (aktaran Kline, 2007: 42). Lerner ve Haber (2001), küçük turizm girişimlerinin başarısına katkıda bulunan yaklaşımların; finansal ve teknik desteği içeren 'kurumsal destek', çekiciliklerden oluşan 'çevresel', girişimcinin becerilerine odaklanan 'insan sermayesi', girişimin özelliklerine ve hizmetlerine odaklanan 'girişim özellikleri' olduğunu ifade

etmektedir. Bazı çalışmalarda ise ağ oluşturmanın (network), girişimcilerin gelişmesine yardımcı olan, kritik bir çevre bileşeni olarak ele alındığı gözlenmektedir. Benzer şekilde Thompson (2002: 429) da sosyal girişimciler için ağ ilişkilerinin önemini vurgulamaktadır. Girişimcilik konusundaki fikirlerin paylaşılması amacıyla bölgesel kırsal kalkınma merkezleri tarafından düzenlenen toplantılarda kırsal girişimcilerin ihtiyaçlarının; eğitim, finansal sermaye, yasal destek, alt yapı ve işbirliği içinde olan hizmet sağlayıcıları olduğu gözlenmiştir (Zuiches, 2006'dan aktaran Kline, 2007: 41). Küçük işletme sahiplerinin bakış açısıyla girişimci ikliminin belirleyicilerini inceleyen farklı bir çalışmada Chatman vd. (2008), toplumdaki adil muamele, yerel destek seviyesi, işletme ağları ve yüksek internet hızının girişimci iklimine dair algular üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Girişimci iklim ile ilgili çalışmaların ve özellikle girişimci iklimin faktörlerinin ölçülmesinin oldukça yeni bir konu olduğunu vurgulayan Kline (2007: 3) ise girişimci ikliminin faktörlerinin belirlenmesine yönelik çalışmaları değerlendirdiğinde, tüm çalışmaların girişimci dostu fiziksel, finansal ve ticari alt yapının bulunması konusunda ortak görüşe sahip olduğunu belirtmektedir. Bunların yanı sıra teknik ve eğitim desteğinin ve insan kapasitesi için ağ ilişkilerinin girişimcilik faaliyetleri için hayati öneme sahip olduğunu ve son olarak toplum kültürü ile ilgili faktörlerin göz ardı edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu kapsamda Kline (2007: 3) araştırmasında, girişimcilik ikliminin turizmin gelişimine etkisini değerlendirmiştir. Araştırmada gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda, eğitim ve yardım, kurumsal destek, yaşam kalitesi, toplum kültürü, ekonomik gelişme ve alt yapı desteği, doğal kaynaklı turizm işletme desteği, ticari destek olmak üzere 7 faktörlü bir yapı ortaya koymuştur.

Araştırmalar değerlendirildiğinde, girişimcilik iklimi boyutlarını ortaya koyan pek çok araştırma olduğu ve bu araştırmaların genel olarak çevrenin ekonomik, sosyal, yasal, kültürel ve teknolojik ekseninde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu araştırmada ise girişimcilik ikliminin ele alınmasında, diğer araştırmalardaki boyutları içerecek şekilde kapsamlı bir yapı ortaya koyan Kline'nın (2007: 234-237) çalışmasından yararlanılmıştır.

YÖNTEM

Nicel araştırma deseniyle kurgulanan araştırmada veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Üç bölümden oluşan anket formunun birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorular yer alırken, ikinci bölümde girişimcilik iklimi algularını ölçen ifadeler yer verilmiş ve son bölümde ise girişimcilik niyeti ölçeği yer almıştır. Girişimcilik ikliminin ölçülmesinde Kline'nın (2007: 234-237) girişimcilik iklimi üzerine yapılan 8 çalışmadan yararlanarak ortaya koyduğu 7 boyutlu yapı temel alınmıştır. Girişimcilik iklimini

oluşturan bu boyutları ölçmek üzere aday ölçek madde havuzuna 36 madde dâhil edilmiş, daha sonra girişimcilik alanında çalışmaları bulunan 5 akademisyenden alınan uzman görüşleri doğrultusunda kapsam geçerliliği sağlanan 23 madde ile girişimcilik iklimi ölçeğine son hali verilmiştir. Girişimcilik niyetinin ölçülmesinde ise Brice (2002: 448) tarafından geliştirilen 4 maddelik ölçekten faydalanılmıştır. Araştırma alanı olarak Karadeniz kıyısında yer alan ve doğal güzellikleriyle yerli turistleri bölgeye çeken ve 2023 Turizm Stratejilerinde Eko-turizm kenti olması planlanan Kırklareli ilinin Demirköy ilçesinin İğneada beldesi tercih edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). İğneada beldesinde ikamet eden 1966 kişiden kolayda örnekleme yöntemiyle 202 kişiye ulaşılarak yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler üzerinde yeni bir faktör yapısının oluşup oluşmadığının test edilmesi için öncelikle açımlayıcı faktör analizi (AFA), daha sonra ikinci düzey gizil değişken olarak girişimcilik iklimi değişkeni tanımlanarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Son aşamada ise algılanan girişimcilik ikliminin yerel halkın girişimcilik niyetleri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi için Lisrel programı üzerinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Anket saha uygulamasına katılan yerel halkın demografik özellikleri incelendiğinde, büyük çoğunluğunun erkek katılımcılardan oluştuğu (%60,4); lisans (%34,17) ve lise mezunlarının (% 31,16) ağırlıkta olduğu, yalnızca %14,85'in hâlihazırda bir yatırımı olan girişimcilerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların aylık gelirlerinin 1000 TL ile 10.000 TL arasında değişmekte ve ortalama aylık gelirleri 2.631,95 TL'dir. Katılımcıların yaşlarının ise 17-64 yaşları arasında değiştiği ve yaş ortalamalarının da 33,05 olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Bulgular

Cinsiyet			Eğitim Durumu		
<i>Erkek</i>	122	% 60,40	<i>İlkokul</i>	19	% 9,55
<i>Kadın</i>	80	% 39,60	<i>İlköğretim/Ortaokul</i>	21	% 10,55
Toplam	202	% 100,00	<i>Lise</i>	62	% 31,16
			<i>Önlisans</i>	24	% 12,06
Mevcut bir yatırımınız var mı?			<i>Lisans</i>	68	% 34,17
<i>Yok</i>	172	% 85,15	<i>Lisansüstü</i>	5	% 2,51
<i>Var</i>	30	% 14,85	Toplam	199	% 100,00
Toplam	202	%100,00	Kayıp Veri	2	% 1,00
		Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
<i>Yaş</i>	17	64	33,05	10,54	
<i>Aylık Gelir</i>	1.000 TL	10.000 TL	2.631,95 TL	1487,28 TL	

Araştırmada yerel halkın girişimcilik iklimi algılarını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla önce AFA daha sonra ise ikinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi amacıyla öncelikle KMO ve Bartlett testlerinin sonuçları değerlendirilmiştir. Veri seti üzerinde gerçekleştirilen AFA sonucunda KMO değeri 0.829 ve Bartlett testi p değeri 0.000 olarak bulunmuştur. KMO değerinin 0,60'dan büyük ve Bartlett testi p değerinin 0,05'ten küçük çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2010). Daha sonra girişimcilik iklimini ölçen ifadeler üzerinde maksimum olabilirlik (maximum likelihood) tekniği ve varimax rotasyonu ile AFA gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda 23 maddeden oluşan modelin 6 faktör altında toplandığı, belirlenen yapının girişimcilik iklimi algısında oluşan toplam varyansın %61,73'ünü açıkladığı ve faktörlerin iç tutarlılık katsayılarının (Cronbach alpha>0,70) oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2.). Ortaya çıkan boyutlar sırasıyla eğitim ve yardım, toplum kültürü, yerel yönetimler ve kurumlar, bölgenin turizm potansiyeli, girişimcilik altyapısı ve yerel halkın desteği başlıkları altında irdelenmiştir. Faktörlerin ortalama değerleri incelendiğinde, yerel halkın bölgenin turizm potansiyeline ilişkin algılarının en yüksek ortalamaya sahip olduğu ($\bar{x}=3,76$); bunu sırasıyla yerel yönetimler ve kurumlara ilişkin algıları ($\bar{x}=3,69$), girişimcilik altyapısı ($\bar{x}=3,61$), toplum kültürü ($\bar{x}=3,50$), eğitim ve yardım ($\bar{x}=3,21$) ile yerel halkın desteği ($\bar{x}=3,01$) boyutlarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2. Girişimcilik İklimi Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler ve Değişkenler	Faktör yükleri						Ortalama ($\bar{x}$)
	1	2	3	4	5	6	
FAKTÖR 1- Eğitim ve Yardım (Cronbach a=0,757)							3,21
Bölgemizde iş kurma ve girişimcilik eğitimi alma imkânları mevcuttur.	0,795						3,29
Bölgedeki yükseköğretim kurumları yeni iş kurmayı ve küçük işletmelerin ihtiyaçlarını destekleyen programlara ve personele sahiptir.	0,783						3,34
Girişimciler ve yerel iş adamları için bölgemizde bir dayanışma ağı mevcuttur.	0,747						3,16
Gençlerin yeni bir iş kurmayı öğrenmeleri için imkânlar sağlanmaktadır.	0,742						3,05
FAKTÖR 2- Toplum Kültürü (Cronbach a=0,826)							3,50
Bölgemize yeni yerleşen girişimciler iyi fikirlere ve çalışma ahlakına sahip olduğu takdirde iş dünyasına kolayca adapte olabilirler.		0,813					3,17
Yerel halktan gelir düzeyi düşük olan girişimciler iyi fikirlere ve çalışma ahlakına sahip olduğu takdirde iş dünyasına kolayca adapte olabilirler.		0,762					3,26
Son 5 yıl içerisinde bölgemizde hızlı ve yoğun bir değişim yaşanmaktadır.		0,638					3,60
Bölgemiz farklı bölgelerden gelenlerin konakladığı bir destinasyon haline almaktadır.		0,629					3,51
Bölgemizde etnik çeşitlilik hoş görüyle karşılanmaktadır.		0,502					3,95

FAKTÖR 3- Yerel Yönetimler ve Kurumlar (Cronbach a=0,750)		3,69
Yeni işletmeler bölgemize çekilmeye çalışılmaktadır.	0,720	3,82
Bölgemizde mevcut işletmeler desteklenmektedir.	0,681	4,15
Kar amacı gütmeyen örgütler (Vakıflar, Sivil Toplum Örgütleri, Dernekler vb.) bölgemizdeki ekonomik canlanmayı sağlamada etkilidirler.	0,664	3,43
Yerel yönetimler yeni iş kuranların ihtiyaçlarına duyarlılık göstermektedir.	0,620	3,37
FAKTÖR 4- Bölgenin Turizm Potansiyeli (Cronbach a=0,727)		3,76
Bölgemizde yaşamayı ve ziyaret etmeyi zevkli kılacak inşa edilmiş çekicilikler mevcuttur.	0,806	3,30
Bölgemizde yaşamayı ve ziyaret etmeyi zevkli kılacak kültürel değerlerimiz mevcuttur.	0,805	4,21
Bölgemizde yaşamayı ve ziyaret etmeyi zevkli kılacak doğal kaynaklar mevcuttur.	0,771	3,77
FAKTÖR 5- Girişimcilik Altyapısı (Cronbach a=0,705)		3,61
Bölgemize ulaşım sağlayan yollar bulunmakta ve bakımları düzenli olarak yapılmaktadır.	0,790	3,87
Bölgemizde yeni küçük işletmeler için uygun fiyatlı kiralık ya da satılık işyerleri mevcuttur.	0,754	3,78
Bölgemizde ya da ulaşılabilir bir mesafede muhasebe, yasal ve vergi konularında tavsiye alabileceğimiz güvenilir profesyoneller bulunmaktadır.	0,591	3,76
İyi iş fikirleri bölgemizde yatırımın yapılması için gerekli olan finansmanı temin edebilmektedir.	0,486	3,03
FAKTÖR 6- Yerel Halkın Desteği (Cronbach a=0,715)		3,01
Yerel halk, yerel işletmelerden harcama yaparak mümkün olduğunca yerel işletmeleri destekler.	0,838	3,07
Yerel halkın çoğu yatırım yapıp başarısız olan ve daha sonra yeni bir işletme açan girişimcilere destek olur.	0,691	2,89
Ekonomik büyüme ve iş imkânı yaratan işletmeler yerel halk tarafından tanınmakta ve takdir edilmektedir.	0,604	3,08
Açıklanan Varyans	11,94 11,64 11,57 9,42 8,60 8,56	61,73
Cronbach Alpha= 0,915; KMO= 0,829; Bartlett Küresellik Testi=0,000.		

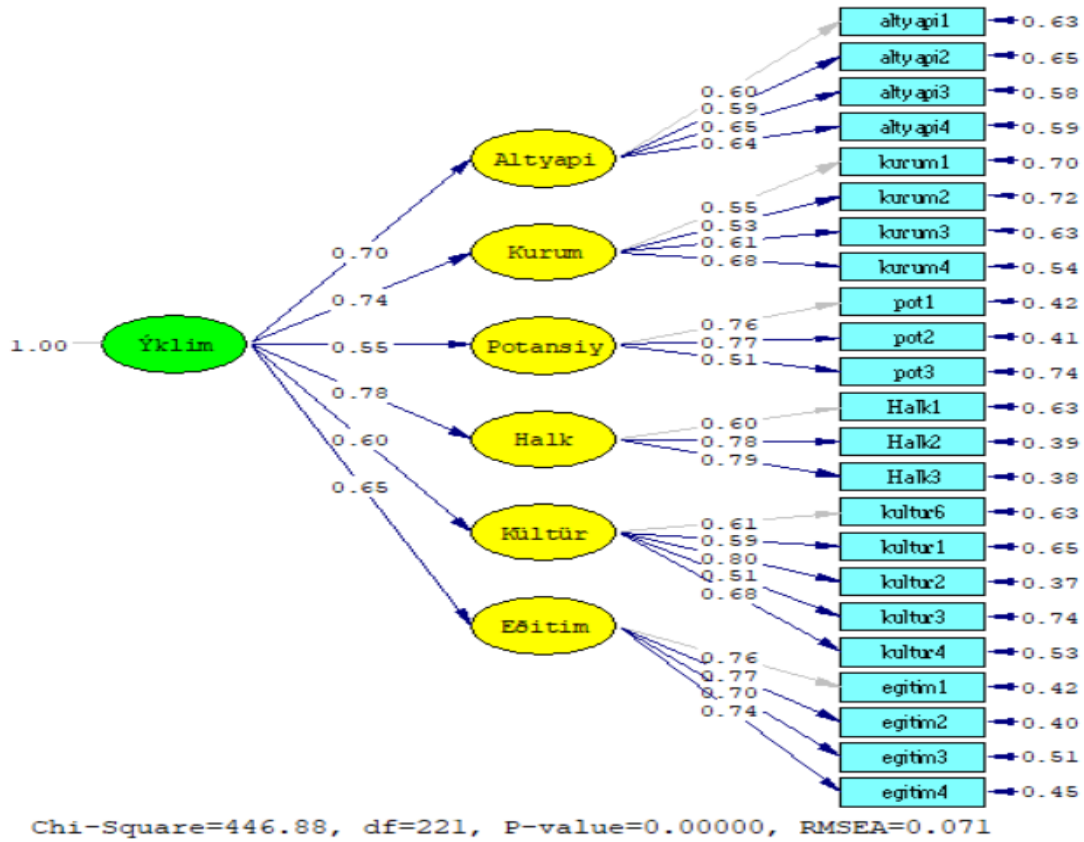
Tablo 3'te özetlenen 4 maddeden oluşan girişimcilik niyeti ölçeği üzerinde yapılan AFA sonuçları ölçeğin güvenilir (Cronbach Alpha>0,70) olduğunu ve yerel halkın girişimcilik niyetinin %65,96'sını açıkladığını işaret etmektedir. Girişimcilik niyeti ortalamasının 3,31 olarak çıkması halkın turizm sektörüne yönelik girişimciliğe soğuk bakmamakla birlikte yatırım yapmaya çok da istekli olmadıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Girişimcilik Niyeti Ölçeği AFA

	Faktör Yüğü	Ortalama
Girişimcilik Niyeti		3,31
Kendi turizm işletmemi açmayı düşünüyorum.	0,789	3,22
Kendi turizm işletmemi açmayı hedefliyorum.	0,850	3,14
Kendimi kendi işimin patronu olmak için hazırlıyorum.	0,850	3,48
Kendi işimi kurabilmek için çok yoğun çaba harcıyorum.	0,756	3,30
Açıklanan Varyans	% 65,96	

Cronbach Alpha= 0,884; KMO= 0,752; Bartlett Küresellik Testi=0,000.

İkinci aşamada ise veri setine ikinci düzey gizil değişken olarak girişimcilik iklimi değişkeni eklenerek DFA gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda AFA sonuçlarına paralel olarak girişimcilik iklimi algısını ölçen ifadelerin ilgili boyutları açıkladığı ve t değerlerinin $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür ($t > 2.576$). Ayrıca tüm ifadelerin hata katsayılarının 0.90'dan küçük ve faktör yüklerinin de 0.50'den büyük olması herhangi bir ifadenin ölçekten çıkarılmasına ve modifikasyonlara gerek kalmadan analizlere devam edilmesini sağlamıştır. Yapılan analizler sonucunda girişimcilik iklimi ve altı alt boyutundan oluşan ikinci düzey gizil yapının geçerliliğinin test edilmesi için modelin ki-kare değerleri, serbestlik dereceleri ve uyum değerlerinin, uyum ölçütleri ile kıyaslanması gerçekleştirilmiştir. Tablo 4'te yer alan araştırma değerleri ile uyum ölçütlerinin kıyaslamasında geliştirilen yapının istenilen uyum değerlerine sahip olduğu ve bütünsel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Standardize edilmiş katsayılar dikkate alındığında girişimcilik iklimini şekillendirmede en etkili boyutun yerel halkın desteği boyutu olduğu ($r=0,78$), daha sonra ise yerel yönetimlerin ve kurumların faaliyetlerinin ($r=0.74$), girişimcilik altyapısının ($r=0,70$), eğitim ve yardım olanaklarının ($r=0,65$), yerel kültürün ($r=0,60$) ve bölgenin turizm potansiyelinin ($r=0,55$) olduğu tespit edilmiştir.

$\chi^2 = 446,88$; $sd = 221$; $\chi^2 / sd = 2,02$; p değeri=0,000; RMSEA=0,071; SRMR= 0,08; NFI=0,90; NNFI=0,93; CFI= 0,93; IFI= 0,94

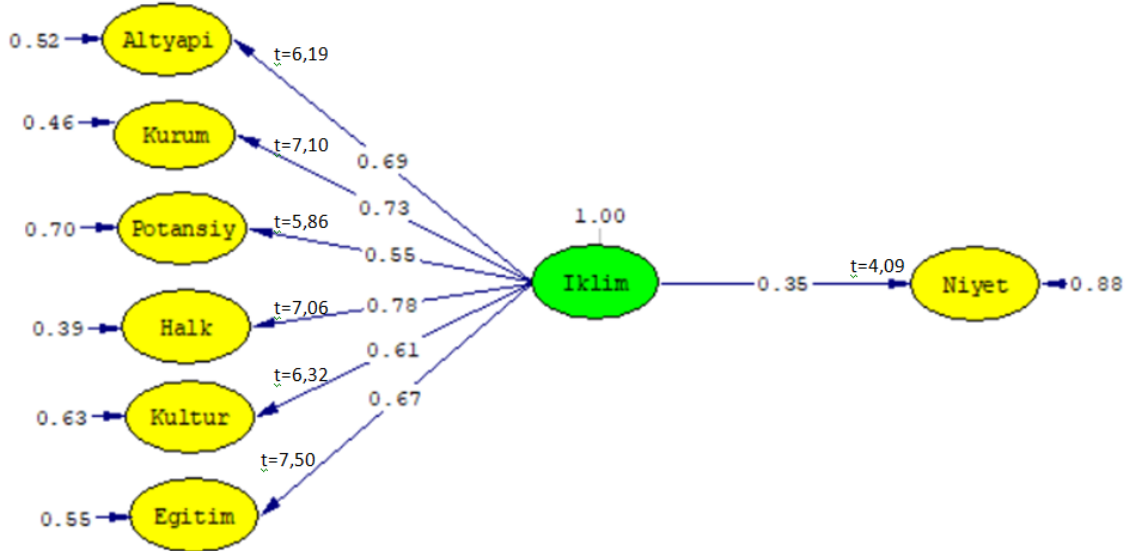
Şekil 1. Girişimcilik İklimi İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 4. Girişimci İklimi Ölçeği İkinci Düzey DFA Uyum Değerleri

Uyum İndeksi	Kabul için Kesme Noktaları*	Araştırma Değeri
χ^2 / sd	≤ 3 = Mükemmel Uyum ≤ 5 Orta Düzeyde Uyum	2,02 (Mükemmel Uyum)
RMSEA	$\leq 0,05$ = Mükemmel Uyum $\leq 0,06-0,08$ = İyi uyum $\leq 0,10$ = Zayıf uyum	0,07 (İyi Uyum)
NFI		0,90 (İyi Uyum)
NNFI	$\geq 0,95$ Mükemmel uyum	0,93 (İyi Uyum)
CFI	$\geq 0,90$ İyi uyum	0,93 (İyi Uyum)
IFI		0,94 (İyi Uyum)
SRMR	$\leq 0,05$ = Mükemmel uyum $\leq 0,06-0,08$ = İyi uyum $\leq 0,10$ = Zayıf uyum	0,08 (İyi Uyum)

Kaynak: Çokluk vd., 2012: 271-272.

Girişimcilik iklimi ölçeğinin iki düzeyli yapısının doğrulanmasından sonra çalışmanın ana hipotezinin temelini oluşturan girişimcilik iklimi algılarının yerel halkın girişimcilik niyetini nasıl etkilediğinin araştırılması için yapısal eşitlik modellemesi gerçekleştirilmiştir. Uyum değerleri incelendiğinde oluşturulan modelin iyi uyuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Şekil 2’de görselleştiren modeldeki tüm okların t değerlerinin $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür ($t > 2.576$). Yerel halkın algıladığı girişimcilik ikliminin ise girişimcilik niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi bulunmaktadır ($\beta=0,35$; $p < 0,01$).

$\chi^2 = 635,69$; s.d. = 317; $\chi^2 / sd = 2,00$; p değeri = 0,000; RMSEA = 0,071; SRMR = 0,08; NFI = 0,89; NNFI = 0,92; CFI = 0,93; IFI = 0,93; SRMR = 0,08

Şekil 2. Yapısal Model

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal turizm destinasyonlarında yerel halkın girişimci düşünce yapılarını harekete geçirmede girişimciliği destekleyecek bir iklimi yaratmak önemli görülmektedir. Bu bakış açısından hareketle araştırmada eko-turizm kentine dönüştürülmesi planlanan turizm destinasyonlarından biri olan Kırklareli-İğneada beldesindeki girişimci ikliminin yerel halkın girişimcilik niyeti üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada öncelikle girişimcilik ikliminin bileşenleri belirlenmiş ve bir bölgede girişimci ikliminin oluşması için gerekli olan değişkenlerin “eğitim ve yardım”, “toplum kültürü”, “yerel yönetimler ve kurumlar”, “turizm potansiyeli”, “girişimcilik alt yapısı” ve “yerel halkın desteği” olduğu tespit edilmiştir. Yerel halkın girişimcilik iklimi algısını şekillendiren boyutlar değerlendirildiğinde ise en yüksek etkiye sahip boyutun yerel halkın desteği olduğu, bu boyutu yerel yönetimler ve kurumların faaliyetlerinin, girişimcilik altyapısının, eğitim ve yardım olanaklarının, yerel kültürün ve bölgenin turizm potansiyelinin izlediği görülmektedir.

Gelişmekte olan kırsal turizm destinasyonlarında yerel halk için mevcut geçim kaynaklarını bırakıp turizm sektörüne yatırım yapmak büyük bir risktir. Ayrıca yerel halkın turizme ve turistlere olumsuz bakması nedeniyle bölgedeki turizm işletmelerini boykot etmeleri ve turizm alanında yatırım yapan girişimcilerin bölgedeki sosyal yaşamdan dışlanması gibi durumlarla karşı karşıya kalmaları söz konusu olabilmektedir. Bu durum girişimciler için çeşitli sosyal sorunlar yaratacağı gibi işletmelerinin aktif turizm sezonu dışında bölgede faaliyet gösteremez duruma gelmelerine de yol açabilmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan yerel halk, herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunmadan önce, turizm sektöründen ve turistlerden bağımsız olarak, içinde yaşadığı toplumun kabul ve desteğini aramaktadır. Bu nedenle bir bölgede yerel girişimcilerin yaratılmasında öncelikle yapılması gereken şey, turizm sektörüne yönelik algı, tutum ve davranışların olumlu yönde geliştirilmesinin sağlanmasıdır. Nitekim araştırmaya katılan yerel halkın da girişimcilik iklimi algılarını şekillendirmede en etkili girişimcilik iklimi faktörünün yerel halkın desteği olarak belirlenmesi sürpriz bir sonuç değildir. Alanyazında gerçekleştirilen benzer çalışmalarda da araştırma sonuçlarına paralel sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Chatman vd. (2008) girişimcilere sağlanan yerel destek düzeyinin ve adil muamelenin küçük işletme girişimcilerinin girişimcilik algısına üzerinde olumlu etki yarattığını belirlemiştir.

Araştırmada yerel yönetimlerin ve kurumların, yerel halkın girişimcilik iklimi algılarını olumlu yönde değiştirmede en önemli ikinci faktör olduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki yerel

yönetimlerin, sivil toplum örgütleri, vakıflar, dernekler gibi yapıların turizme destek vermeleri ve girişimcilerin ihtiyaçlarına duyarlılık göstermeleri önemlidir. Özellikle yerel girişimcilerin maliyet açısından katılmaları mümkün olmayan turizm kongreleri ve fuarlarına yerel yönetimlerin katılması; festivaller, konserler gibi bölgeye insanları çekebilecek çeşitli etkinlikleri düzenlemeleri, turizm girişimcilerine yönelik teşvik ve yardım sağlamaları girişimciliğe yönelik olumlu bir iklim yaratmada etkili olacaktır. Ayrıca dernekler, vakıflar, topluluklar vb. sivil toplum kuruluşlarının bölgede turistik açıdan çekicilik oluşturabilecek dağ yürüyüşü, doğa fotoğrafçılığı, orienteering, kuş gözlemciliği gibi faaliyetler gerçekleştirmeleri; halkın eğitilmesi ve turizm konusunda bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunması yerel halkın bölgedeki girişimcilik iklimini olumlu algılamalarına önemli katkı sağlayacağı aşikârdır.

Girişimcilik iklimi algısını şekillendiren üçüncü önemli faktör bölgenin sahip olduğu girişimcilik altyapısıdır. Uygun ulaşım ve iletişim ağına sahip olmayan, girişimcilerin iş yerlerini kurabilecekleri alan ve dükkânlar bulunmayan, turizmin gelişmesini kaldıramayacak nitelikte bir altyapıya sahip olan bölgelerde insanların turizme yatırım yapması beklenemez. Bu nedenle bir bölgede turizm sektörüne yönelik olumlu bir iklim oluşturmada sağlam bir girişimcilik altyapısının oluşturulması gereklidir.

Araştırmada yerel halkın girişimcilik iklimini şekillendirmede etkili olan faktörlerden biri de eğitim ve yardım olanaklarıdır. Araştırmanın uygulama alanını oluşturan İğneada gibi kırsal nitelik taşıyan alanlarda genellikle yüksek eğitimli kişilerin bölgeden ayrılarak göç etme eğilimi içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Yerel halkın turizmin ne olduğunu, bölgede turizm sektörünün nasıl girişimcilik fırsatları yarattığını ve nasıl girişimci olunabileceğini herhangi bir eğitim ve yardım almadan öğrenmesi oldukça zordur. Bu nedenle yerel halktan girişimcilerin çıkabilmesi için uygun eğitim, danışmanlık hizmetleri ve yardımların sağlandığı bir girişimcilik ikliminin yaratılması elzem unsurlardan biridir. Tüm bunlara ek olarak toplum kültürünün etnik farklılıklara ve değişime açık olması ve bölgenin turizme gelişimine uygun inşa edilmiş, kültürel ve doğal çekiciliklere sahip olması da girişimcilik iklimi faktörleri olarak belirlenmiştir. Bu faktörlerin pek çok araştırmada da girişimcilik ikliminin önemli bileşenleri arasında yer aldığı görülmektedir (Lerner ve Haber, 2001; Later, 2002; Kline, 2007; Chatman vd., 2008).

Bölgedeki girişimcilik niyeti genel olarak değerlendirildiğinde, yerel halkın turizm sektörüne yönelik girişimciliğe soğuk bakmamakla birlikte yatırım yapmaya çok da istekli olmadıkları

görülmektedir. Bu sonucun 2013-2014 verileriyle gerçekleştirilen Küresel Girişimcilik Monitörü raporu sonuçlarıyla benzerlik taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu rapora göre 2014 yılında Türkiye’de eğitimli kişilerin girişimcilik faaliyetlerine katılımında ciddi oranda azalma yaşandığı belirtilirken, girişimci niyeti açısından en düşük orana sahip bölgelerden birinin de Batı Marmara olduğu belirtilmektedir (Karadeniz, 2014: 11). Buna karşılık araştırmada yerel halkın girişimcilik niyetlerinin geliştirilerek kârın büyük bölümünün bölgede kalmasını sağlayacak bir turizm arz yapısının oluşturulmasında algılanan girişimcilik ikliminin önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle bölgede girişimcilik ikliminin sözü geçen faktörler çerçevesinde geliştirilmesi ile yerel halkın turizm sektörüne yatırım yapma ve girişimci olma niyetlerinin de arttırılabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahipaşaoğlu, S. ve Çelttek, E. (2006), *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ayazlar, R. (2017), “Kırsal Turizmde Yerel Halkın Tutumu”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), s.53-69.
- Başar, M. (2016), “Girişimcilik İklimi”, Ürper, Y. (Ed.), *Girişimcilik ve İş Kurma*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s.84-95.
- Başol, O., Dursun, S. ve Aytaç, S. (2011), “Kişiliğin Girişimcilik Niyeti Üzerine Etkisi: Üniversiteli Gençler Üzerine Bir Uygulama”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, <http://www.isguc.org/?p=article&id=473&vol=13&num=4&year=2011> (30.04.2018).
- Bosworth, G. ve Farrel, H. (2011), “Tourism Entrepreneurs in Northumberland”, *Annals of Tourism Research*, 38(4), s.1474-1494.
- Brice, J. Jr. (2002), *The Role of Personality Dimensions and Occupational Preferences on the Formation of Entrepreneurial Intentions*, Mississippi State University Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mississippi, ABD.
- Büyüköztürk, Ş. (2010), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 11. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Chatman, D., Altman, I. ve Johnson, T. (2008), “Community Entrepreneurial Climate: An Analysis of Small Business Owners Perspectives”, *Journal of Rural and Community Development*, 3(1).
- Çakır, O. ve Ergüven, M. H. (2016), “Kırsal Turizm Arzının Oluşumunda Ciddi Boş Zaman ve Yaşam Tarzı Girişimcilik”, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 29-30 Nisan, Nevşehir, Avanos, s.184-196.
- Çelik, A., İnce, M. ve Bozyiğit, S. (2014), “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyetlerini Etkileyen Ailesel Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), s.113-124.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012), *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik Spss ve Lisrel Uygulamaları*, Pegem Akademi, Ankara.
- Dabson, B. (2001), Supporting Rural Entrepreneurship. In Exploring Policy Options for a New Rural America. *The Federal Reserve Bank of Kansas City*, Center for the Study of Rural America, s.35–47.
- Flora, C. ve Flora, J. (1990), “Developing Entrepreneurial Rural Communities”, *Sociological Practice*, 8, s.197–207.
- Goetz, S. J. ve Freshwater, D. (2001), “State-Level Determinants of Entrepreneurship and a Preliminary Measure of Entrepreneurial Climate”, *Economic Development Quarterly*, 15(1), s.58-70.
- Henderson, J. (2002), “Building The Rural Economy With High-Growth Entrepreneurs”, *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 87(3), s.45–70.
- Irshad, H. (2010), *Rural Tourism -An Overview. Government of Alberta*, Agriculture and Rural Development Report, Alberta.
- Karacan, E., Karacan, S. ve Güngör, Y. (2016), “Kırsal Turizm ve Alternatif Kırsal Turizm Hizmetleri”, 5. *Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu ve I. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 22-23 Nisan 2016, KKTC.
- Karadeniz, E. (2014), “2013 ve 2014 verileriyle Türkiye’de ve Bölgelerde Girişimcilik. Global Entrepreneurship Monitor (GEM 2014)”, <http://teblegirisim.com/assets/img/GEM-2014-TURKEY.PDF> (30.04.2018).
- Kline, C., ve Milburn, L. A. (2010), “Ten Categories of Entrepreneurial Climate To Encourage Rural Tourism Development”, *Annals of Leisure Research*, 13(1-2), s.320-348.
- Kline, C.S. (2007), *The Role of Entrepreneurial Climate in Rural Tourism Development*, North Carolina State University Yayınlanmamış Doktora Tezi, Raleigh, North Carolina.
- Koh, K. Y. (1996), “The Tourism Entrepreneurial Process: A Conceptualization and Implications for Research and Development”, *The Tourist Review*, 51(4), s.24-41.
- Kozak, M. ve Doğantan, E. (2016), “Otelcilik Alanyazını Üzerinden Değişime Girişimci Bakışı”, *VIII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 29-30 Nisan, Avanos, Nevşehir, s.123-133.
- Kuratko, D., Hornsby, J. ve Naffziger, D. (1999), “The Adverse Impact of Public Policy On Microenterprises: An Exploratory Study of Owners’ Perceptions”, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 4, s.81–93.
- Küçükaltan, D. (1997), “Trakya Ekonomisi İçin Bir Bölgesel Kalkınma Modeli: Kırsal Turizm”, 7. *Ulusal Bölge Bilimi Planlama Kongresi*, 1. Kitap, Pro-Ofset Matbaacılık, İzmir.
- Lerner, M. ve Haber, S. (2001), “Performance Factors of Small Tourism Ventures: The Interface of Tourism, Entrepreneurship and the Environment”, *Journal of Business Venturing*, 16(1), s.77-100.
- Lordkipanidze, M. (2002), “Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for Sustainable Regional Development: The Case Of Söderslätt Region”, IIIIEE Reports No. 10, Sweden.

- MacKenzie, L. (1992), "Fostering Entrepreneurship as a Rural Economic Development Strategy", *Economic Development Review*, 10, s.38-44.
- Malecki, E. (1994), Entrepreneurship in Regional and Local Development. *International Regional Science Review*, 16, s.119-153.
- Nabi, G. ve Liñán, F. (2013), "Considering Business Start-Up in Recession Time: The Role of Risk Perception and Economic Context in Shaping the Entrepreneurial Intent", *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 19(6), s.633-655.
- Naktiyok, A. ve Timuroğlu, M. K. (2009), "Öğrencilerin Motivasyonel Değerlerinin Girişimcilik Niyetleri Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), s.85-103.
- Özdemir, A. (2014), "Kültür, Benlik Saygısı ve Girişimcilik Eğilimi: Amerikan ve Türk Üniversite Öğrencilerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *Istanbul University Journal of the School of Business*, 43(2), s.351-367.
- Özkul, G. (2007), "Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(3), s.343-366.
- Öztürk, A. H. (2013), *Turizm Gelişiminin Girişimcilik Faktörleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Beypazarı ve Safranbolu Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Segal, G., Borgia, D. ve Schoenfeld, J. (2005), "The Motivation to Become an Entrepreneur", *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 11(1), s.42-57.
- Sharpley, R., ve Roberts, L. (2004), "Rural Tourism-10 Years On", *International Journal of Tourism Research*, 6(3), s.119-124, www.interscience.wiley.com (30.04.2018).
- Soykan, F. (2000), "Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11, s.21-33.
- Şeşen, H. ve Basım, N. (2012), "Demografik Faktörler ve Kişiliğin Girişimcilik Niyetine Etkisi: Spor Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Ege Akademik Bakış*, 12, s.21-28.
- Thompson, J. L. (2002), "The World of the Social Entrepreneur", *International Journal of Public Sector Management*, 15(5), s.412-431.
- Timuroğlu, M. K. ve Çakır, S. (2015), "Girişimcilerin Yeni Bir Girişim Yapma Niyetlerinin Risk Alma Eğilimi İle İlişkisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), s.119-136.
- Tozak, E. (2017), *Avrupa Birliği'ne Uyum Süreci ve Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Etkileşimi: 3 Ekim 2005 Sonrası Manisa Bölgesinin Kırsal Kalkınma Analizi*, Celal Bayar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006). Türkiye Turizm Stratejisi 2023. <http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0> (21.05.2018)

Ürper, Y. (2015), *Girişimcilik*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Wanhill, S. (2000), “Small and Medium Tourism Enterprises”, *Annals of Tourism Research*, 27(1), s.132-147.

Yanık, O., Timuroğlu, M. K. ve Naktiyok, A. (2017), “Duyguların Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(2),s.461-467.

Zampetakis, L. A., Kafetsios, K., Bouranta, N., Dewett, T. ve Moustakis, V. S. (2009), “On the Relationship Between Emotional Intelligence and Entrepreneurial Attitudes and Intentions”, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 15(6), s.595-618.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Mehmet KABACIK¹
Güven KARAMAN²

ÖZ

Günümüzde turizmin yarattığı ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkiler, özellikle uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde oynadığı rol giderek önem kazanmaktadır. Turizmin geldiği bu noktada sürdürülebilir olması oldukça önemlidir. Yönetim sistemleri ne olursa olsun merkezi yönetimler dışında yerel yönetimler de kendi bölgelerindeki turizmin faydalarını arttırmak için turizmle ilgilenmektedirler. Ayrıca yerel yönetimler turizm kaynaklarının korunması açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma sürdürülebilir turizm kavramı kapsamında yerel yönetimlerin rolünü saptamak amacıyla yapılmıştır. Belgesel tarama modeline dayalı betimsel karakterli bir araştırma olan bu çalışmada, bu amaca ulaşmak için, Türkiye’de yerel yönetimlerin sürdürülebilir turizm bağlamında mevzuatlar çerçevesinde sorumluluklarının neler olduğu ve bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için neler yapabilecekleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Yerel Yönetimler

THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENT IN CONTENT OF SUSTAINABLE TOURISM

ABSTRACT

Today, the economic, social, cultural and political effects created by tourism, especially the role played by international economic and political relations, are becoming increasingly important. It is very important that tourism is sustainable at this point. Regardless of the management systems, local governments are also interested in tourism in order to increase their tourism benefits in their own regions. In addition, local governments have an important place in terms of protection of tourism resources. This study was conducted in order to determine the role of local governments within the concept of sustainable tourism. In this study, which is a descriptive study based on documentary screening model, to achieve this goal, in the context of sustainable tourism mevzuat within the framework of local governments in Turkey is what their responsibilities are and how to fulfill these responsibilities are handled they can do.

Keywords: Tourism, Sustainable Tourism, Lokal Government

¹ Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Aşçılık Programı, mehmetkabacik@gmail.com

² Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme A.B.D., gkaraman28@hotmail.com

GİRİŞ

Son yıllarda gelişme gösteren en önemli hizmet sektörlerinden biri turizmdir. İnsanların gelir düzeylerinin artması, ulaşım ve haberleşmede meydana gelen teknolojik gelişmelerin, insanların hayatlarının kolaylaştırmasıyla ortaya çıkan boş zamanlarını değerlendirme isteği gibi nedenlerden dolayı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde turizme katılım sürekli artmaktadır. Turizm gün geçtikçe yüksek gelir düzeyindeki bireylerden, geniş ve ekonomik güçleri sınırlı olan toplumsal gruplara doğru genişleme özelliği göstermektedir. Günümüzde turizmin yarattığı ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkiler, özellikle uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde oynadığı rol giderek önem kazanmaktadır. Bu durum, yalnız uluslararası turizm hareketinden büyük pay alan gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de turizme verilen önemi artırmaktadır (Özdemir ve Kervankıran 2011:3). Turizmin geldiği bu noktada sürdürülebilir olması oldukça önemlidir. Sürdürülebilirlik kavramı günümüzde farklı bilim dallarında o bilim dalının özellikleri boyutuyla ele alınıp değerlendirilmektedir. Turizmde sürdürülebilirliğe bakıldığında, turizmin sürdürülebilirliği turizme kaynak teşkil eden bölgesel ve yerel alanlara özgü doğal ve kültürel değerlerin korunarak kullanılması (Beyhan ve Ünügür, 2005: 80) turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için ev sahibi bölgenin doğal, tarihi, kültürel kaynaklarının, temel ekolojik süreçlerinin ve biyolojik çeşitliliğinin zarar görmemesi ve devamının sağlanması (Demir ve Çevirgen, 2006: 99) gibi konular ön plana çıkmaktadır.

Turizmin bölge ekonomisine katkısı yanında bu katkının yerel otoriteler ve halk arasında eşit dağılımının sağlanması da önemlidir. Aksi halde, turizm gelişimi uzun vadede yerel halktan olumsuz bir tepki alabilir. Yerel halkın ve tüm toplumsal grupların turizm gelişiminde eşit pay alabilmeleri için, turizmin gelişme ve planlanmasında bölgedeki turizm faaliyetlerine katılan, bu faaliyetlerde payı olan bireyler ya da toplumsal unsurlar önemli ölçüde yer almalıdır. Turizm gelişmesinde pay sahibi olanlar, bölgede turizmin etkilediği ya da turizmin gelişimi ve planlaması üzerinde etkili olacak potansiyele sahip kişi ya da kuruluşlardır (Özdemir ve Kervankıran 2011: 16).

Bu çalışma sürdürülebilir turizm kavramı kapsamında yerel yönetimlerin rolünü saptamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için, ülkemizde yerel yönetimlerin sürdürülebilir turizm bağlamında mevzuatlar çerçevesinde sorumluluklarının neler olduğu ve bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için neler yapabilecekleri ele alınmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Ülkelerin yönetim sistemleri, devletlerin turizm faaliyetlerine hangi derecede ne kadar katkı yapacaklarını etkilemektedir. Yönetim sistemleri ne olursa olsun merkezi yönetimler dışında yerel yönetimler de kendi bölgelerindeki turizmin faydalarını arttırmak için turizmle ilgilenmektedirler. Bölgeler, şehirler hatta ilçeler bile ulusal ve uluslararası turizm faaliyetlerinden daha fazla pay alabilmek amacıyla turizme ilgi duymaktadırlar. Ayrıca yerel yönetimler turizm kaynaklarının korunması açısından da önemli bir yere sahiptir.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre iller, ilçeler, beldeler, köyler, kırsal alanlar ve cazibe merkezlerinden sorumlu yerel otoriteler giderek birçok açıdan turizmin geliştirilmesini ve yönetilmesini içeren yerler haline gelmektedirler (UNWTO, 2015). Bu durum yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk vermek için birçok ülkede ademi merkeziyete karşı (yerinden yönetim) bir eğilimdir. Bu otoriteler genellikle yerel kalkınma hedeflerine ulaşmak için çaba gösterecekleri üstün yararların neler olduklarını daha iyi bilmektedirler. Ayrıca yerel otoriteler kendi alanlarında turizm planlaması ve gelişim sürecine katılan yerel topluluklar ile turizmi içerisinde barındıran yerel toplumlara verilen önemi de yansıtmaktadırlar (Selvi ve Şahin 2012: 25).

Yerel yönetimler merkezi idareden aldıkları yetki ve görevler çerçevesinde turizm faaliyetlerinde bir aktör konumunda bulunmaktadır. Gerçekte turizmin sahnelendiği yerel yönetim bölgelerinde; yerel yönetimlerin özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel halk ve merkezi idare ile birlikte sadece aktör değil aynı zamanda bir yönetmen konumunda bulunmaları durumunda turizmin ülke ve bölge ekonomisine katkılarını arttıracakları ve kaynakların korunmasına daha faydalı olacakları tartışmasıdır (Baş, vd., 2007).

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik gelişmenin çevresel kaynak ve değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması prensibine dayanmaktadır. Turizm açısından sürdürülebilirlik kavramına bakıldığında, 1990'lı yılların başından itibaren çok yaygın olarak kullanılan sürdürülebilir turizm kavramı, yerel toplumun önemini tanıyan ve turizmin ekonomik faydalarını en üst düzeye çıkarma arzusu taşıyan bir turizm yaklaşımıyla çevrelenmiştir (Duran, 2011: 302). Alanyazında sürdürülebilir turizm kavramına bakıldığında, Birkan (2001) sürdürülebilir turizmi, turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve tahrip edilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanılmasının düzenlenmesi olarak ifade etmektedir. Duran'a (2010) göre sürdürülebilir turizm, her aşamasında toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ve doğaya karşı duyarlılığı içermelidir. Bu duyarlılık kapsamında doğanın korunması yanında, sosyal ve kültürel değerlerin de korunması ve

sürdürülebilir kılınması önemlidir. Avcıkurt'a (2003) göre sürdürülebilir turizm, turizme kaynak olan bölgesel ve yerel çekiciliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Kuntay (2004) ise sürdürülebilir turizmi, gelecek için perspektiflerin geliştirildiği, turistlerin ve ağırlayan bölgenin güncel ihtiyaçlarını yerine getirdiği, yaşayan, canlı sistemlerin, biyolojik çeşitliliğin, temel ekolojik süreçlerin ve kültürel bütünlüğün göz önüne alınarak estetik, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarla birlikte tüm kaynakların yönetiminin bütünleştirildiği bir turizm anlayışı olarak ifade etmiştir. TÜSİAD'ın (2012) raporuna göre sürdürülebilir turizm doğaya karşı kesin bir taahhüttür. Herhangi bir turizm veya kalkınma faaliyeti yerel halk ile bütünleştirmeyi gerektirir. Günay ve Akıncı (2017), sürdürülebilir turizmi; insanla çevrenin birlikte var olmasıyla ilişkilendirmektedirler. Gündüz ve arkadaşlarına (2017) göre sürdürülebilir turizm; turizm olayını oluşturan faktörlerin ve varlıkların kalite ve miktarını kaybetmeden devamlılığının sağlanması anlamındadır. Bütün bu tanımlara bakıldığında, sürdürülebilir turizm kavramının üç temel özelliği göze çarpmaktadır. Bunlar, sürdürülebilir turizmin çevresel olarak doğal kaynaklar ve özellikle de korunan alanlar üzerinde düşük bir etkiye sahip olması, sosyal ve kültürel olarak yerel topluluğun sosyal yapısına ve kültürüne zarar vermemesi, bir üçüncüsü de ekonomik olarak, yerel topluluklar ve diğer pek çok paydaş için sürdürülebilir ve adil gelirler oluşturarak, yerel topluluğun ekonomik refahına katkıda bulunmasıdır (Yılmaz vd., 2015: 56). Tüm bu tanım ve yaklaşımlara göre sürdürülebilir turizm; turizm faaliyetlerinin yapıldığı bölgenin çevre koşullarına ve kültürel özelliklerine saygılı, bunun yanında bölgenin ekonomik gelişimine katkı sağlayan ve bu katkının devamlı hale gelmesinin sağlanması olarak ifade edilebilir.

Literatürde konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında, Yerel yöneticilerin sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığının tespiti ile ilgili (Mercan ve Özkök, 2013) tarihsel ve kültürel özelliklerin korunarak yerel ekonominin gelişmesine katkı sağlanabildiğiyle (Eceral ve Özmen, 2009), yerel kalkınmada turizm sektörünün rolü ile ilgili yerel halkın görüşlerinin saptandığı (Tunçsiper vd., 2011) sakin şehirlerde sürdürülebilir turizme hizmet eden, çevresel ve kültürel dokunun korunduğu (Karadeniz, 2014), turizmin gelişiminin bölgeye olumlu ve olumsuz etkilerinin araştırıldığı (Özdemir ve Kervankıran, 2011) yerel yönetimlerin sürdürülebilir turizme bakış açılarının belirlendiği (Selvi ve Şahin, 2012) yerel halkın turizmden beklentilerinin tespit edildiği (Küçük, 2014) yerel halkın genel olarak turizme bakışının saptandığı (Bayat ve Yıldırım, 2014) belediyelerin turizm ile ilgili faaliyetlerinin yerel halk (Pelit ve Gökçe, 2014) ve turizm işletmesi yöneticileri (Kılıç, 2006) tarafından değerlendirildiği, belediyelerin web sayfaları üzerinden turizm faaliyetlerinin incelendiği (Güçer vd., 2013) çalışmalara rastlanılmaktadır. Alanyazında yerel yönetimlerin turizm ile ilgili

sorumluluklarının ve rolünün ve bu rolün sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirildiği çalışmalara rastlanılmamıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma; sürdürülebilir turizm kavramı kapsamında, yerel yönetimlerin rolünü saptamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama modeli kullanılmıştır. Varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama adı verilir. Yazılı belgelerle tarama işlemi; belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 2006:183). Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ise araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir (Özdemir, 2010; Yıldırım ve Şimşek 2013:256).

BULGULAR

Türkiye de Yerel Yönetimler ve Turizm

Yerel yönetimler, bütün ülkelerde kamu yönetiminin önemli ve vazgeçilmez birimleridir. Yerel yönetim, topluma sunulacak bazı hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden değil de, merkezi yönetim teşkilatı içinde yer almayan ve merkezi yönetim hiyerarşisine dâhil olmayan kamu tüzel kişileri tarafından yürütülmesi anlamına gelmektedir. Yerel yönetimler, ulusal sınırlar içerisindeki değişik büyüklüklerdeki topluluklarda yaşayan insanların, ortak ve yerel nitelikteki gereksinimlerini karşılamak için kurulan ve hukuk düzeni içerisinde oluşturulmuş olan anayasal kuruluşlardır (Açıkgöz, 2007).

Yerel idareler Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 127. maddesinde yer almaktadır (TBMM, 2018). Türkiye Cumhuriyeti'nde idare, merkezi idare ve yerinden yönetim olarak temelde ikiye ayrılmaktadır Türkiye için bakıldığında yerel yönetimler olarak; belediyeler, il özel idareleri ve köy idareleri ele alınabilir. Yerel yönetimler içerisinde turizm ile ilişkisi en kuvvetli olanı belediye idareleridir.

Türkiye'de, yerel yönetimlerin turizm içindeki rollerini anlayabilmek için öncelikle yasal mevzuata bakmak gerekmektedir. Bu nedenle, yerel yönetimlerle ilgili yasalarla beraber turizm ile ilgili yasalara da göz atmakta fayda vardır. Öncelikle yerel yönetimlerin, turizm sektörü ile

ilgili olarak yasalardan gelen bazı görevleri bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili şu an yürürlükte olan yasalar;

- 13.7.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediyeler Yasası,
- 23.7.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası,
- 4.3.2005 tarih ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasası,
- 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu,
- 11.06.2005 tarih ve 5355 sayılı Mahalli İdari Birlikleri Yasası, dır.

5393 sayılı Belediyeler Yasasında; belediyeler, çeşitli hizmetler ile birlikte “turizm ve tanıtım hizmetlerini yapar ve yaptırır” denmektedir. Belediyeler Kanunu’nun 15. maddesine göre; il sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde il belediyeleri ile nüfusu 10.000’i geçen belediyeler meclis kararıyla; turizm, sağlık, sanayi ve ticaret yatırımlarının ve eğitim kurumlarının su, termal su, kanalizasyon, doğalgaz, yol ve aydınlatma gibi alt yapı çalışmalarını faiz almaksızın on yıla kadar geri ödemeli veya ücretsiz olarak yapabilir veya yaptırabilirler. Bunun karşılığında yapılan tesislere ortak olabilir; sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere, İçişleri Bakanlığı’nın onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla arsa tahsis edebilir şeklinde sıralanmaktadır (Başbakanlık, 2018). Belediyelerin sahip olduğu her türlü görev ve sorumluluk, turizm ile yakından ilişkilidir. Bu görev ve sorumlulukları iki bölümde incelemek mümkündür. Birinci bölümü oluşturan görev ve sorumluluklar; tanıtım, spor, kültür, sanat ve rekreasyon, “turizme yönelik” hizmetlerdir. İkinci bölümü oluşturan görev ve sorumluluklar ise; planlama, denetim, peyzaj, park, temizlik, çevre düzenlemesi, imar, ulaşım, konut gibi hizmetler ise, “turizmi etkileyen” hizmetler olarak gruplandırılabilir (Baş vd., 2007).

22.02.2005 tarih ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi” yasasında ise altıncı maddede, “belediye sınırları dışında kalan alanlarda il Özel idareleri kültür ve turizm hizmetlerini sunmakla görevli ve yetkilidir” (Başbakanlık, 2018) denmektedir. Fakat bu hizmetlerin ayrıntısı verilmemektedir. 442 sayılı Köy Kanununda, turizm konusu ile ilgili olarak herhangi bir hüküm yer almamaktadır ” (Başbakanlık, 2018).

11.06.2005 tarih ve 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Yasasında, belediyelerin hizmet sunumu konusunda birliktelik sağlayabilecekleri açıklanmakta, fakat bunların ayrıntısı verilmemektedir. Neticede, turizm sektörü ile ilgili olarak doğrudan ve somut bir hüküm bulunmamaktadır (Başbakanlık, 2018). Yasal çerçeve olarak yerel yönetimlerle ilgili yasaların yanı sıra; turizm ile ilgili yasalar da incelendiğinde, 1982 tarih ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik

Kanununda ve 24.7.2003 tarih ve 4157 sayılı Turizm ve Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun metinlerinde; “belediye”, “yerel yönetim”, “mahalli idare”, “il özel idaresi” gibi kavramların hiçbirinin geçmediği görülmektedir” (Başbakanlık, 2018). Bu yasalara genel olarak bakıldığında, Türkiye’de belediyelerin turizm ile ilgili görevleri şu başlıklar altında toplanabilir.

- İmar,
- Altyapı,
- Ulaşım,
- Tesis işletimi ve kontrolü.

Yerel Yönetimler ve Turizm ile ilgili yasalara ek olarak 8 Ekim 2006 tarihinde çıkarılan “Kent Konseyleri Yönetmeliği”nde kent konseylerinin “Turizm Çalışma Gruplarının” oluşturularak faaliyetlere başladığı görülmektedir. Antalya, Alanya, Bursa, Keşan, Silifke, Sarıyer, Didim, Mersin gibi belediyelerde, Kent Konseylerince oluşturulan Turizm Çalışma Grupları buna örnek olarak verilebilir (Dede ve Güremen 2010 57-58).

5393 sayılı yeni Belediye Kanunu’nun 73. maddesine göre Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.

Yerel Yönetimlerin Turizmin Gelişmesine Yönelik Uygulamaları

Turizm ile ilişkili olan sıralanan hizmetlerin ilk amacı, yerel yönetimlerin yörelerini turistik çekiciliğe sahip bir destinasyon haline getirmek ve böylece başta ekonomik, sosyal ve kültürel gelişime katkıda bulunmaktadır. Bundan dolayı özellikle, belediyelerin bölgede yapmış oldukları ya da yapacak oldukları faaliyetler gerek yöre halkı, gerekse bölgeye gelen turistler açısından oldukça önemlidir. Bu faaliyetler; pazarlama, kültürel, çevre ve denetim faaliyetleri olarak ele alınabilir. Bu bakış açısıyla yerel yönetimlerin turizm ile ilgili sorumluklarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Baş vd., 2007);

- Turistler için (konferans merkezleri) ve ülke vatandaşları için (tiyatrolar, parklar, spor alanları ve müzeler) boş zaman faaliyetlerinin hazırlanması,
- Arazi kullanımı için kontrol mekanizmasının geliştirilmesi,
- Ziyaretçi hizmetlerinin hazırlanması,
- Otomobiller ve tur otobüsleri için park alanlarının hazırlanması,
- Karavan alanlarının hazırlanması,
- Bölgesel turizm örgütlerinin kullanımı için istatistiklerin hazırlanması,

- Tanıtma ve pazarlama çalışmaları,
- Tarihi binaların korunması,

Türkiye’de belediyeler çeşitli kanunlarla yer alan doğrudan veya dolaylı olarak turizmi etkileyen mevzuatla belediyeler şunları yapabilir (Olalı, 1990: 373, Baş vd., 2007):

- Otel, motel, pansiyon ve kamping gibi konaklama tesisleri yapmak,
- Yerel, ulusal ve uluslararası festival, kültür ve turizm etkinlikleri düzenlemek,
- Müze kurmak ve işletmek,
- Yiyecek, içecek tesisleri kurmak ve kurulan tesislere belge vermek ve denetimlerinin yapılmasını sağlamak,
- Turistik değeri olan kültür varlıklarını korumak,
- Koruma-kullanma dengesi içinde restorasyonlar yapmak,
- Kentsel eksiklik, bozukluk ve çarpıkları ortadan kaldırmak,
- Turistik çekiciliği koruyucu imar planlaması ve çevre düzenlemesi yapmak,
- Turizm bürosu açmak,
- Yerel halkı turizm konusunda bilinçlendirmek için seminerler düzenlemek ve toplantılar yapmak,
- Turizm sektörüne personel yetiştirmek amacı ile çeşitli mesleki kurslar açmak,
- Turizme yönelik spor alanları açmak,
- Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlere bölge hakkında bilgi verebilmek için broşür ve tabela gibi tanıtım malzemelerini hazırlamak,
- Belediye çalışanlarını turizm konusunda yetiştirmek,
- Rehberlik hizmetleri vermek.

Türkiye’deki belediyelerde, kültür-sanat ve turizm adına örgütlü, uzun vadeli ve düzenli olarak tekrarlanan etkinlikler var olmakla birlikte; genellikle fuar, şenlik ve festival biçiminde, yılın ancak birkaç gününe toplanmış etkinlikler daha çok ağırlık kazanmıştır (Kızılırmak ve Ertuğral 2012: 33-53).

Yerel yönetim kuruluşu olan belediyeler, son yıllarda yörelerinde yaşayanların mutluluğunu artırabilmek, yaşam kalitelerini yükseltebilmek ve hemşerilik bilincini geliştirebilmek amacıyla sosyal turizmin faaliyetleri içinde değerlendirilebilecek birçok hizmeti, yılın çeşitli dönemlerinde o yörede yaşayanlara ücretsiz olarak sunmaya başlamışlardır. Söz konusu bu hizmetler, genellikle büyük şehirlerdeki büyükşehir ve ilçe belediyelerince yaygın olarak

sunulmakta ve ortaya çıkarılan sosyal turizme yönelik uygulamalar ve bu etkinliklere katılımında günden güne artarak devam etmektedir (Kızılırmak ve Ertuğral 2012: 45).

Ayrıca belediyelerin bünyesinde “Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü” adı altında bir birim bulunmaktadır. Bu birim belediyenin kültürel ve sosyal faaliyetlerini yerine getirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunur. Yine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10. Maddesinde belediyeleri de ilgilendiren bir ibare bulunmaktadır. “Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.” Bu maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığı, belediyelere veya valiliklere kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda gerekeni yaptırabilir ” (Başbakanlık, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak turizm çekiciliği olan merkezlerin korunması ve güzelleştirilmesinde ise en önemli sorumlu birimlerin başında yerel yönetimler gelmektedir. Yerel yönetimler içerisinde turizm faaliyetleriyle ilgili olarak gerek yasal anlamda, gerek siyasi anlamda gerekse uygulamalara bakıldığında belediyelerin turizm ile bağının daha kuvvetli olduğu gözlemlenmektedir. Bir yerel yönetim birimi olan belediyeler, bu konuda turizm ile ilgili olarak daha çok kültürel, tanıtım, çevre, denetim vb. gibi faaliyetleri yürütmektedirler. Belediyeler sahip oldukları turizm potansiyelini iyi değerlendirerek çok önemli kazanımlar elde edebileceklerdir. Bunu yaparken de yan sektörler ile ve yerel halkla işbirliği içerisinde çalışılması, amaca ulaşma açısından daha kolay olabilecektir.

Turizmin gelişmesi için belediyeler kanununda turizm faaliyetleri detaylı bir şekilde belirtilmese bile yasal olarak belediyelerin turizm faaliyetlerinde bulunmalarında bir engel yoktur, ancak belediyelerin turizm faaliyetlerini daha rahat yerine getirebilmeleri için turizm ile ilgili konular mevzuatta daha detaylı ve anlaşılır belirtilmelidir. Belediyelerin geleceğe yönelik planlamalarını yaparken turizm ile ilgili paydaşlarla beraber detaylı turizm faaliyetleri planları yapmaları ve bunları hayata geçirmeleri gerekir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, E. (2007). *Yeni Düzenlemeler Eşliğinde Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik ve Mali Tevzin* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi*, Balıkesir: Detay Yayıncılık
- Baş, M., Kılıç, B., Güçer, E. (2007). *Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Turizm*.
www.mevzuatdergisi.com/2007/11a/01. (03.03.2015).
- Başbakanlık (2018). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>. (16.05.2018).
- Başbakanlık (2018). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>. (16.05.2018).
- Başbakanlık (2018). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. (16.05.2018).
- Başbakanlık (2018) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5355.pdf>. (16.05.2018).
- Başbakanlık (2018). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf>. (16.05.2018).
- Başbakanlık (2018). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>. (16.05.2018).
- Bayat, G., ve Yıldırım, B.I. (2014). *Turizme Yerel Halkın Bakışı: Iğdır İli Örneği*, 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, 226-240, Ankara.
- Beyhan, Ş.G. ve Ünügür, S.M. (2005). “Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Ve Kimlik Modeli”, *İtüdergisi/ Mimarlık, Planlama, Tasarım Cilt:4, Sayı:2, 79-87*.
- Birkan, İ (2001). *Sürdürülebilirlik kavramı, Turizm Sektörü Açısından Sürdürülebilir Gelişmenin Önemi ve Koşulları*. I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı, Kızılcıhamam, Ankara, 17- 18.
- Dede, O.M., ve Güremen, L. (2010). “Yerel Yönetimlerin Turizm Sektörü İçindeki Önemi, Roller ve Görevleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 19(4):47-61.
- Demir, C., Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Duran, E. (2011). “Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi: Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği”, *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:10 Sayı:19 Bahar 2011* s.291-313.
- Duran, E. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eceral, T.Ö., ve Özmen, C.A. (2009). “Beypazarı’nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 46-74.
- Güçer, E., Hassan, A., Pelit, E. (2013). “Destinasyon Pazarlamasında Belediye Web Sayfalarının Önemi: Türkiye’deki Büyükşehir Belediyelerinde Bir İnceleme”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8):47-62.
- Günay, İ. Ve Akıncı, Z. (2017). “Turizmde Sürdürülebilirlik Açısından Öğrencilerin Sektöre Karşı Tutumlarının Mezuniyet Sonrası Kariyer Planlaması ve Seçimine Etkisi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.9 Sayı.20 2017- Aralık* (s. 1-19).
- Günday, M. (2003). *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Gündüz, E., Yüksel B., Avcı, M. (2017-23-25 Kasım). *Sürdürülebilir Kalkınmada Turizmin Yeri ve Önemi: Kastamonu Örneği*, 1. *Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, 447-457.
- Karadeniz, C.B., (2014). “Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(29):84-107.

- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (16. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, G. (2006). "Belediyelerin Turizme İlişkin Faaliyetlerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Uygulama", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 15(3):79-110.
- Kızılırmak, İ., ve Ertuğral, M.S. (2012). "Sosyal Turizmin Gelişimde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Yapılan Uygulamalar", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 33-53.
- Kuntay O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Pazarlaması, Ankara Alp Yayınevi.
- Küçük, M. (2014). Yerel Halk Gözüyle Turizm Sektörü ve Etkileri: Konya İli Beyşehir İlçesi Üzerine Bir İnceleme, *15.Ulusal Turizm Kongresi*, 254-271, Ankara.
- Mercan, O.Ş., ve Özkök, F. (2013). "Sürdürülebilir Turizmde Yerel Yönetimlerin Önemi: Bozcaada Örneği", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1):409-418.
- Olalı H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No:228: İstanbul.
- Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (1), 323-343.
- Özdemir, M.A. ve Kervankıran, İ. (2011). "Turizm ve Turizm Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:24, S:1-25, İstanbul.
- Pelit, E., ve Gökçe, Y. (2014). Belediyelerin Turizme Yönelik Faaliyetlerinin Yerel Halk Tarafından Değerlendirilmesi: Afyonkarahisar Örneği, *15.Ulusal Turizm Kongresi*, 590-607, Ankara.
- Selvi, M.S., ve Şahin, S. (2012). "Yerel Yönetimler Perspektifinde Sürdürülebilir Turizm: Batı Karadeniz Bölgesi Örneği", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2):23-36.
- TBMM (2018). <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>. (16.05.2018).
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E., Altunöz, Ö. (2011). "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi: Ayvacık(Assos) Örneği", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 93-114.
- TÜSİAD, (2012). Sürdürülebilir Turizm, Yayın No: TÜSİAD-T2012/09/531, Eylül 2012.
- UNWTO, (2015). [www. http://sdt.unwto.org/en/content/publications-1](http://sdt.unwto.org/en/content/publications-1). (04.03.2015).
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H, (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Genişletilmiş 9. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ.A., Ünal, A., Çakır, G. (2015). "Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı", *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4 (2), 55-83.

DESTİNASYON ÇEKİCİLİK UNSURU OLARAK GÜMÜŞHANE MUTFAĞI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

S. Seda KAMBER TAŞ¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; destinasyon çekicilik unsurlarından olan biri olan yöresel mutfak kültürünün önemini vurgulayıp, Gümüşhane ilinin yerel kimliğini yansıtan gastronomik değerlerini ortaya koyarak, mevcut potansiyeline dikkat çekmektir. Bu bağlamda Gümüşhane ilinde öne çıkan yöresel mutfak kültürü öğelerini belirlemeye yönelik kavramsal bir inceleme yapılmıştır. Bununla birlikte; ilin sahip olduğu yöresel mutfak kültürü ile farklılık yaratıp bölgesel çekicilik kazanmasına ve rekabet edebilirliğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon Çekiciliği, Yöresel Mutfak Kültürü, Gümüşhane.

EVALUATION OF GÜMÜŞHANE CUISINE AS A FACTOR OF DESTINATION ATTRACTION

ABSTRACT

The aim of this study; to emphasize the importance of regional culinary culture which is one of destination attractiveness factors and to draw attention to the existing gastronomy potential of Gümüşhane Province. In this context, a conceptual study was conducted to determine the elements of regional culinary culture that outstanding in Gümüşhane. In addition, by making use of the regional culinary culture of the province, suggestions have been made to gain regional attraction by making a difference.

Keywords: Destination Attraction, Local Cuisine Culture, Gümüşhane.

---

¹ Arş. Gör. , Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi, s.sedakamber@gmail.com

GİRİŞ

Artan gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaşam şartlarının iyileşmesi, insanın doğası gereği yenilik arayışı gibi etkenler farklı birçok alanda olduğu gibi turistik talepte yaşanan değişimleri de beraberinde getirmiştir. İnsanların çeşitlenen ilgi alanları, istek ve ihtiyaçları alternatif turizm faaliyetlerini çeşitlendirmiştir. Bu noktada gastronomi turizmi de son dönemlerde sıkça talep gösterilen alternatif turizm türlerinden birisidir. Gastronomi turizmi ile yemek yeme arzusu, gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan seyahatin temel çekicilik unsurunu oluşturmaya başlamıştır. İnsanlar tercih ettikleri destinasyonun yiyecek içecek kültürünü öğrenme, yöresel lezzetleri tatma, hazırlanışını ve sunumunu deneyimleme gibi arzularla turizm faaliyetinde bulunmaya başlamışlardır.

Yapılan çalışmalarda, destinasyonların sahip oldukları yöresel mutfak zenginliklerinin; turistlerin seyahat deneyimlerinin önemli bir parçası olduğu (Kesici, 2012: 35; Kim, Goh ve Yuan, 2010: 57), bölgesel çekicilik ve seyahat motivasyonu sağladığı (Özdemir ve Kınay, 2004: 7), benzerlerinden ayrılarak bölgesel rekabet edebilirliği arttırdığı (Çalışkan, 2003), turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etmelerinde önemli bir etken olduğu (Kivela ve Crotts, 2005: 358) ifade edilmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmanın konusunu; bir destinasyon çekicilik unsuru olarak, Gümüşhane ilinin yerel kimliğini yansıtan gastronomik değerlerinin ortaya konup, mevcut potansiyelinin incelenmesi oluşturmaktadır. Yapılan kavramsal incelemeler ışığında ilin sahip olduğu yöresel mutfak kültürü ile farklılık yaratıp bölgesel çekicilik kazanmasına ve rekabet edebilirliğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde turizm alanında ön plana çıkan destinasyonlar incelendiğinde bu destinasyonlardan bazılarının kültürel ve tarihi mirası nedeniyle, bazılarının sahip oldukları deniz, orman, dağ gibi doğal çekim unsurlarıyla, bazılarının ise insanların kendi elleriyle yaptıkları özgün eserler nedeniyle tercih edildiği görülmektedir (Koçak ve Tandoğan, 2008: 7).

Kültürün ve yaşam biçiminin bir ögesi olan mutfak kültürü, destinasyonun farklılaşması ve böylece markalaşmasında etkili bir faktör olabilir. Bir yörenin /ülkenin mutfağı, kişinin diğer kültürleri tanıması için açılan bir pencere gibidir. Bu nedenle turist için gıda tüketiminin, seyahat deneyiminin merkezinde yer alması muhtemeldir (Selwood, 2003: 147). Bir destinasyondaki yemek tüketiminin turistlere yaşattığı hoş deneyim, destinasyon için küçümsenmeyecek bir çekim etkeni, bir pazarlama yöntemi olmaktadır (Kivela ve Crotts, 2006: 357). Bu yüzden destinasyonların yerel yemek kültürünü koruyarak, bu kültürü turistlere

yansıtabak pazarlama hareketleri ve politikalarını benimsemeleri gerekmektedir. (Özdemir, 2008: 37).

Doğu Karadeniz Bölge Mutfağının Genel Özellikleri

Yüzyıllar içinde meydana gelen mutfak kültürleri, zaman içinde etkileşim içinde bulunarak birbirleriyle benzer özellikler gösterebilmektedirler. Fakat Türk mutfağı içerisinde özel bir yere sahip olan Doğu Karadeniz mutfağı, günümüzde de özgünlüğünü koruyan ender mutfaklardan birisidir (Cömert ve Özata, 2016: 1964).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Doğu Karadeniz mutfağına ait yemekler kısa sürede hazırlanan, pratik yemeklerdir. Yemeklerin çabuk hazırlanabilir olmasının bir nedeni de yöre kadınının düzenli olarak ev dışında işlerle uğraşıp, yemek yapımına ayıracak zamanının kısıtlı olması gösterilmektedir (Çokişler, 2013: 222). Doğu Karadeniz mutfağı denildiğinde, çay, fındık, hamsi, karalahana ve mısır ilk akla gelen gıdalar arasındadır (Karadağ vd., 2014: 42).

Bölgede kıyı yerleşmelerin yoğunluğundan dolayı, balıktan yapılan yemekler ön plana çıkmaktadır. Doğu Karadeniz insanı için önemli bir kültürel figür haline gelen hamsi, mutfak kültürüne yerleşmiş olup yöresel zenginlik haline gelmiştir (Düzgüneş, 2010: 8). Hamsi tüketimi çoğunlukla bölgenin kıyı kesiminin mutfağında yer alırken, iç kesimlere doğru gidildikçe hamsi yerine alabalık tüketildiği görülmektedir (Çokişler ve Türker, 2015:125). Balık ve et tüketiminin yanı sıra bölgenin fazla yağış alması çeşitli otların ve bahçe sebzeçiliği üretiminin gelişmesine imkan sağlamıştır (Kızılırmak vd., 2014: 77). Karadeniz'e özgü pirinçli bir sebze yemeği olarak hazırlanan dibleler, her çeşit sebze ve ota yapılmaktadır. Sebzeler mıhlama ve ezme olarak da değerlendirilmektedir. Yenilebilen yabancı otlar çorbadan böreğe her yemekte kullanılmaktadır. Zılbıt kavurması ve sakarca kayganası bu yemeklere örnek olarak gösterilebilir (Karadağ vd., 2014: 43).

Gümüşhane İli Yöresel Mutfağı

Gümüşhane ili; doğusunda Bayburt, batısında Giresun, kuzeyinde Trabzon, güneyinde Erzincan ile çevrili olup denize 100 km mesafede Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iç kesiminde yer almaktadır. Gümüşhane sahip olduğu gümüş ve altın madenlerinin zenginliğinin yanı sıra tarihi ipek yolu üzerindeki konumdan dolayı tarih boyunca önemi kaybetmemiş bir yerleşim yeri olarak varlığını korumaktadır (Gümüşhane Valiliği, 2018). Gerek ilin sahip olduğu coğrafi özellikler gerekse iklim koşulları sebebiyle Gümüşhane yöresel mutfağında çoğunlukla tahıl ve hayvansal gıdalar kullanılan yemeklere rastlanmaktadır. Ancak ilin özellikle de kuzey

kesimlerinde, karalahana bitkisinin sıkça kullanıldığı görülmektedir (Çalık vd., 2013: 9). Gümüşhane iline ait öne çıkan yemekler aşağıdaki tabloda kategorilere ayrılarak verilmiştir.

Tablo 1. Gümüşhane İline Özgün Yöresel Yemekler

Çorbalar	Sebze ve Et Yemekleri	Hamur İşleri	Dolmalar ve Pilavlar	Tatlılar	Diğer
Arpa Yarması Çorbası	Ayvalı Et	Siron	Lor dolması	Kayısı Tatlısı	Un Haşılı
Ayrılanlı Çorba	Borani	Kömbe	Evelik Dolması	Soymaca Hoşafı	Isırgan Herlesi
Dırma Çorbası	Fasulye Bulgurlusu (Pağla Denlisi)	Golot	Lahana Dolması	Dut Pestili	Düğün Haşılı
Doduk Çorbası	Fıfıt Haşılı	Kanzılı Börek	Yergök Dolması	Pestil Kavurması	Toğala Kuymağı
Erişte Çorbası	Galiye	Lalanga Böreği	Kalem Dolması	Köme	Süt Herlesi
Fıfır Çorbası	Kalacoş	Gümüşhane Ekmeği	Eşkili Dolması	Zıkırda	Hasude Kuymağı
Kuşburnu Çorbası	Muhla	Bişi	Çıplak Dolma	Burma (Sini) Tatlısı	Yağlaç
Gendime Çorbası	Herle	Lemis	Soğan dolması	Ballı Börek	Un Herlesi
Hoşveren Çorbası	Hingel Yemeği	Hingel	Gendime Pilavı	Fışkıl Tatlısı	Kürt Herlesi
Kurut Çorbası	Patates Oturtması	Tava Ketesi		Erişte Tatlısı	Peşkidan Kuymağı
Gavut Çorbası	Paparna (Ekmek Aşı)	Sac Ketesi		Dut Dövmeci	Dut Pekmezi
Madımak Çorbası	Dütlü Haşıl	Su Böreği		Pekmezli Un Helvası	Kurut
Mantı Çorbası	Isırgan Pirinçlisi			Muska/Sarma/Tatlı Dut Pestilleri	Ağuz
Yavan Çorbası	Kapama			Tel Helvası	Peksimet
Zuluflu Çorbası	Turşu Kavurması				Fındıklı Un Helvası
Fukara Dırma Çorbası	Denli Pahlı				
Bulgurlu Yaz Çorbası	Denli Patates				

Kaynak: Ülker vd.,2011; Akyürek ve Zeybek, 2018; DOKAP, 2016.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Gümüşhane mutfağı birbirinden farklı pek çok özgün lezzete ev sahipliği yapmaktadır. Son yıllarda coğrafi açıdan bir bölgeye veya yöreye özgü doğal koşulları ve bölgesel özelliklerini, tanınırlıklarını ve kalitelerini arttıran yöresel ürünlere olan talep hızla artmaktadır (Schneider ve Ceritoğlu, 2010: 30). Bu artış ve eğilimlerin fark edilmesiyle birlikte yöresel ve özgün olanı korumak adına yapılan ilk uygulama önce 1992 yılında Avrupa birliği ülkelerinde, daha sonra ise Coğrafi İşaret sistemi içinde uluslararası ölçekte kullanılmaya başlanmıştır (Kan vd., 2012:93). Ülkemizde yerel değerlerin korunmasına yönelik ilk çalışma, 27.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile gerçekleştirilmiştir (Türk Patent Enstitüsü, 2018). Coğrafi işaretler

mahreç işareti ve menşe adı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir ürünün üretiminden bitimine kadar tüm işlemler ilgili bölgede gerçekleşiyorsa buna menşe adı, bu aşamaların en az biri ilgili bölgede gerçekleşiyorsa mahreç işareti verilmektedir (Özkaya vd., 2013:17). 20.11.2018 tarihi itibarıyla Türk Patent Enstitüsü'nce 387 adet tescilli coğrafi işaret olup, başvurusu değerlendirme sürecinde olan 436 adet ürün bulunmaktadır (Türk Patent Enstitüsü, 2018). Gümüşhane iline ait coğrafi işaret tescili almış ve başvurusu yapılmış olan ürünler ise aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 2. Gümüşhane İli'nin Coğrafi İşaret Tescilli Almış ve Başvurusu Yapılmış Ürünleri

S.N	Coğrafi İşaretin Adı / Geleneksel Ürün Adı	Başvuru Tarihi	Tescil No	Tescil Tarihi	Türü	Ürün Grubu	Durumu
1	Gümüşhane Dut Pestili	23.01.2004	63	23.01.2004	Mahreç İşareti	Gıda	Tescilli
2	Gümüşhane Kömesi	23.01.2004	62	23.01.2004	Mahreç İşareti	Gıda	Tescilli
3	Gümüşhane Ekmeği	21.03.2014	221	27.10.2017	Mahreç İşareti	Gıda	Tescilli
4	Gümüşhane Sironu	21.03.2014	222	27.10.2017	Mahreç İşareti	Gıda	Tescilli
5	Kelkit Zilli Kilimi	6.11.2017	-	-	Mahreç İşareti	El Sanatları	Başvuru
6	Kürtün Araköy Ekmeği	14.03.2018	-	-	Menşe adı	Gıda	Başvuru
7	Deleme Peyniri	14.03.2018	-	-	Mahreç işareti	Gıda	Başvuru
8	Gümüşhane Şeker Fasulyesi	19.03.2018	-	-	Menşe adı	Gıda	Başvuru
9	Yufka Tatlısı	19.03.2018	-	-	Mahreç işareti	Gıda	Başvuru

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2018.

Tablo 2'de görüldüğü gibi 2018 yılı itibarıyla, Gümüşhane iline ait toplam dört adet mahreç işareti ile tescillenmiş coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır. Bu dört ürün de ilin gastronomik değerlerinden oluşmaktadır. Başvuru sürecinde bulunan beş adet ürünün de yine dördü yöresel gıda ürünüdür. Bu tescilli ürünlerin varlığı gerek gastronomik unsurların pazarlanması açısından, gerek özgünlüklerine vurgu yaparak benzer ürünlerden farklılaştırılması adına, gerek ise bu ürünlerin sürdürülebilirliğini korumak adına büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değişen eğilimler ve çeşitlenen taleplerle birlikte yöresel lezzetlere ilgi duyan kitle sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu noktada destinasyonların, sahip olduğu yöresel gastronomik değerlerle birlikte farklılık yaratıp mevcut pazarda rekabet edebilirliğini artırmak önemlidir. Gösterilen talepler doğrultusunda; Gümüşhane ilinde yöresel mutfak lezzeti arayan turistler ile

bölge mutfağına özgü yemekleri buluşturan işletmeler açılmalı var olanların da mevcut durumları değerlendirilmeli, iyileştirilmelidir. İl için yapılan turizm tanıtım faaliyetleri içerisinde bölge mutfağına gereken önem verilmeli, gastronomik değerlere vurgu yapılmalıdır.

Gümüşhane iline özgü yöresel lezzetler göz önüne alındığında sahip olunan coğrafi işaretli ürün sayısı yeterli görülmemektedir. İlin yöresel lezzetleri içerisinde ön plana çıkan, özgün ürünleri değerlendirilerek mevcut coğrafi işaret tescilli ürün sayısı artırılmalı, gerekli tescil başvuruları ilgili kurumlarca yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyürek, S. ve Zeybek, H. İ. (2018). Gümüşhane İlinin Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 4 (15), 869-882.
- Cömert, M. ve Özata, E. (2016). Tüketicilerin Yöresel Restoranları Tercih Etme Nedenleri ve Karadeniz Mutfağı Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (42), 1963-1973.
- Çalık, İ., Kaya, F., Akdu, U., Sezerel, H., Aras, G. ve Köstepen, A. (2013). Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli, (Ed. İ. Günaydn), Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Çokışler, N. (2013). Türk Halk Kültürü Ürünlerinin Turizmde Kullanımı: Doğu Karadeniz Örneği. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çokışler, N. ve A. Türker. 2015. Mutfak Kültürünün Turizm Ürünü Olarak Kullanım Etkinliğinin İncelenmesi: Ayder Turizm Merkezi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. 6(14), 122-136.
- Düzgüneş, E. (2010). Hamsinin Karadeniz Kültüründeki Yeri ve Hamsi Avcılığının Tarihsel Gelişimi. 1. Ulusal Hamsi Çalıştayı: Sürdürülebilir Balıkçılık, Trabzon.
- Gümüşhane Valiliği (2018), <http://www.gumushane.gov.tr/turizm-genel-bilgiler>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018).
- Kan, M., Gülçubuk, B., Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 93-101.
- Karadağ, M., Çelebi, F., Ertaş, Y. ve Şanlıer, N. (2014). Geleneksel Türk Mutfağından Seçmeler: Besin Öğeleri Açısından Değerlendirilmesi, *Türk Mutfağı Yiyeceklerine Genel Bakış, Detay Yayıncılık*: Ankara.
- Kesici, M. (2012), Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 33-37.
- Kızılırmak, İ., Albayrak, A. ve Küçükali, S. (2014). Yöresel Mutfağın Kırsal Turizm İşletmelerinde Uygulanması: Uzungöl Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 4 (1), 75-83.
- Kim, Y. H., Goh, B. K. ve Yuan, J. (2010). Development of a Multi-dimensional Scale for Measuring Food Tourist Motivations, *Journal of Quality Assurance in Hospitality ve Tourism*, 11(1), 56-71.
- Kivela, J. and Crofts, J.C. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination, *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 30 (3), 354-377.

- Koçak, N., Tandoğan, K.G., (2008). Kent Turizmi Kapsamında Fuar ve Sergilerin İzmir Turizmine Olası Etkileri: EXPO Örneği. SOİD Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 2: 6-15.
- Özdemir, G., (2008). Destinasyon Pazarlaması, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özdemir, B ve Kınay, F. (2004). Yabancı Ziyaretçilerin Türk Mutfağına İlişkin Görüşleri: Antalya'yı Ziyaret Eden Alman ve Rus Turistler Üzerine Bir Araştırma. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2: 5-28.
- Özkaya, F., Sünnetçioğlu, S., Can, A. (2013). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Önemi, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 1 (1), 13-30.
- Selwood, J. (2003). The Lure of Food: Food as an Attraction in Destination Marketing. <http://pcag.uwinnipeg.ca/Prairie-Perspectives/PP-Vol04/Selwood.pdf> (Erişim Tarihi: 21.07.2018).
- Schneider, G.K. ve Ceritoğlu, A.B. (2010). Yöresel Ürün İmajının Tüketici Satın Alma Davranışı ve Yüksek Fiyat Ödeme Eğilimi Üzerindeki Etkisi-İstanbul İlinde Bir Uygulama. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6: 29-52.
- Ülker, T., Kazancı, Ş., Yılmaz, N. ve Doğru, E. (2011). Gümüşhane Halk Kültürü-5, Gündüz Ofset, Trabzon.
- Türk Patent Enstitüsü (2018). <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/6B3F914C-E72C-437C-8A30-F50C51DE0A23.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2018).

TURİST REHBERLERİNİN YAŞADIKLARI DENEYİMLERE GÖRE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ YAYLA TURİZMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fazıl KAYA¹

Sema KÜÇÜKALİ²

İsmail KIZILIRMAK³

Sabina AGHAYEVA⁴

ÖZ

Doğanın bozulmadığı ve insanların doğayla bütünleşebilecekleri destinasyonlara yönelik ilgi her geçen gün artış göstermektedir. Ancak doğadaki yaşam ve yerel halk ile etkileşim kurmak bölgeyi tanımayan turistler için kolay değildir. Yayla turizmi gibi doğa turizminde etkileşime öncülük edecek ve iletişimi kolaylaştıracak rehberlere ihtiyaç duyulmaktadır. Turist rehberleri turizm destinasyonlarda ve özellikle yayla turizminde yerel halk ile iletişim, güvenlik vb. gibi pek fazla role sahiptir. Böylece bu araştırmanın amacı, turist rehberlerin Doğu Karadeniz Bölgesi yayla turizmi kapsamında elde ettikleri deneyimlerin analiz edilmesidir. Alanında uzman turizm rehberleriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak, veriler üzerinden betimsel analiz yoluna gidilmiştir. Araştırma sonucunda, turist rehberlerinin yerel halkın yoğun turist kitlelerine yönelik olumlu bakmadıklarını ifade etmektedir.

Anahtar kelimeler: Yayla Turizm, Profesyonel Turist Rehberleri, Doğu Karadeniz Bölgesi

THE ANALYZE OF EAST BLACK SEA REGION PLATO TOURISM ACCORDING TO EXPERIENCES OF TOUR GUIDES

ABSTRACT

There is an increasing interest in destinations where nature is not disturbed and people can integrate with nature. However, living in nature and interacting with local people is not easy for tourists who do not know the region. There is a need for guidelines that will lead to interaction and facilitate communication in nature tourism such as plateau tourism. Tourist guides have a lot to roll in all areas of tourism and especially in the tourism of the highland, such as communication with local people, safety of tourists and so on. Thus, the purpose of this research is to analyze the experiences of the tourist guides in the Eastern Black Sea Region. Semi-structured interviews were conducted with expert tourism guides in the field, Descriptive analysis was performed on the obtained data. In terms of the results obtained in the study, it was determined that the local people were negatively looking for mass tourist tours.

Keywords: Highland Tourism, Professional Tourist Guides, Eastern Black Sea Region

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi, fkaya@gumushane.edu.tr

² Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, sema.kucukali@istanbul.edu.tr

³ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, ikizilirmak@istanbul.edu.tr

⁴ Öğr. Gör., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, aghayevask@gmail.com

GİRİŞ

Yayla turizmine yönelik olarak yurtdışında ve yurtiçinde çok sayıda tur operatörü ve acenta doğa destinasyonlarına turlar düzenlemektedir. Turların bir paydaşı olarak turist rehberleri, tur kalitesini önemli ölçüde etkileyen ve turun yönetilmesinde önemli görev ve sorumluluklara sahip olarak görülmektedir. Turist rehberleri, hem turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarını hem de turistik bölgenin arz özellikleri ile ilgili bilgi sahibi olması ve sahadaki deneyimleri birçok turizm paydaşı açısından önemli görülmektedir. Turist rehberleri, tüm turizm faaliyetlerinde olduğu gibi yayla turizminde de yerel halk ile turistlerin buluşmasında ve turistlerin doğa ile bütünleşmesinde aracı rolü oynamaktadır. Dolayısıyla turist rehberlerinin bu süreçte elde ettikleri deneyimlerin ortaya konulması oldukça önemlidir. Bu durumun birçok araştırmacı tarafından bilinmesine rağmen, yayla turizmi açısından sınırlı sayıda araştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Bu eksiklikten yola çıkılarak, bu araştırmada, turist rehberlerin yayla turizmi faaliyetlerinde elde ettikleri deneyimlerin ortaya konularak, turist rehberlerin yerel halk ve turist beklentilerine yönelik görüşlerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dünya coğrafyasında yayla yaşamı, ilkbahar mevsiminden başlayarak sonbahara kadar süren başta ekonomik olmak üzere, sağlık, kültür ve rekreasyonel amaçlar ile yapılan yaylara göç, uzun bir tarihsel geçmişe dayanmaktadır (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009). Yaylalar, insanların yazın hayvanları ile birlikte çıktığı, kısmen tarım yapabildiği ve ayrıca serinlenme maksadıyla bir süreliğine konakladığı yüksek düzlüklerdeki (plato) yerleşmelerdir (Somuncu, vd., 2012). Yaylacılık faaliyetleri bölgelere göre değişiklik göstermekte olup, yaylalara çıkışlar genellikle Nisan ve Haziran aylarında ve inişler ise Ağustos ve Ekim ayları arasındaki dönemlerde yapılmaktadır. Yaylalarda kalma süreleri 90-150 gün arasında değişmektedir (Zaman, 2010). Yunan toplumlarında, çeşitli şenliklerinin yaylalarda yapıldığını olimpiyat oyunlarında anlamaktayız. Yine Anadolu coğrafyasında uzun bir süre hâkimiyet süren Selçuk ve Osmanlı imparatorluklarına bağlı göçebe toplumlarında yayla kültürünün oldukça yaygın olduğunu tarihi kaynaklardan görmekteyiz. Anadolu insanı, hayvancılık ve bazı sebeplerden dolayı yüksek, engebeli ve otlak ve suyun bol olduğu serin bölgelere göç etmektedir. Günümüz de ise her ne kadar Anadolu coğrafyasında kent yaşamının tercih edilmesine rağmen Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde yayla kültürünün halen devam ettiğini bilmekteyiz (Haber, 2013). Yayla kültürü, Anadolu toplumları için bir kültür özelliği taşımaktadır. Bu

bölgelerin coğrafik yapısı, toplumun sosyolojik geçmişi ve ekonomik yapı yayla kültürünün devamını sağlayan ana unsurlar olarak ifade edilebilir.

Türkiye coğrafi olarak dağlık bir bölgede bulunmasından dolayı yaylalar bakımından oldukça zengindir. Akdeniz Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi yayla turizmi açısından öne çıkan bölgelerdir. Doğu Karadeniz Bölgesinde, artan turizm ve rekreasyonel faaliyetlerden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde 1990 yılında başlayan “Yayla Turizm Projesi” ve sonrasında 1992 yılında “Doğu Karadeniz Turizmi” ile ilgili bir çalıştay düzenlemiştir. Bu çalıştayda, yayla ve dağ turizmi öne çıkan konu başlıklarıdır. Bu projelerin temel amacı, koruma kullanma döngüsü içinde, yaylaların doğal çekiciliklerinin değerlendirilmesini hedeflemektir (Kızılırmak, 2006). Doğu Karadeniz Bölgesi yaylacılık faaliyetlerinde bir azalma yaşanmasına rağmen günümüzde turizme konu olmaya başlamıştır (Somuncu, vd., 2012). Yayla turizmi açısından dağlık alanlar yönüyle en uygunluk gösteren alanlar, Doğu Karadeniz Kıyı Dağları oluşturmaktadır (Zaman, 2007). Güngördü, (2003) Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Rize, Artvin ve Bayburt dağları üzerinde yayla turizmine hizmet edecek önemli yaylalar bulunduğunu ifade etmektedir. Bunların önemli bazılarını örnek vermek gerekirse, Trabzon’da; Karadağ, Çaykara, Uzungöl ve Hamsiköy; Gümüşhane’de; Kadırğa, Erikbeli ve Kazıkbeli; Giresun’da; Bektaş ve Kümbet; Ordu’da; Çambaşı ve Kenstalan; Rize’de; Kaçkar ve Ayder Yaylaları başta gelir. Yaylalarda, doğal güzelliklerinin yanında yayla konutlarının özgün mimarisi, yayla hayatındaki kültürel çeşitlik ve çekicilikler turistler için de çekici unsurlardır. Marg (1997) tarafından yapılan bir çalışmada, turistlerin Nepal destinasyonuna gelişlerinde bakir doğa ve eşsiz manzara ve kültürel değerlerin etkisinin oldukça fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

Turist rehberleri, turistlere eşsiz bir deneyim yaşatma çabasıyla, turist memnuniyeti sağlanması konusunda öncü bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bir turist rehberinin tur programı boyunca ortaya koyduğu performans turist memnuniyeti ile paralellik gösterecektir. Turistler seyahat ürün ve hizmetlerini değerlendirirken turist rehberinin performansını kilit faktör olarak görmektedir (Mossberg, 1995: 438). Turist rehberliği mesleğinin önemli bir bölümü turistlerin ziyaret etmiş olduğu çevrenin yorumlanmasıdır. Bu, turistlerin ilgili destinasyon ile ilgili bilgi sağlayarak, ihtiyaç ve meraklarını doyurmalarını sağlamaktadır. Turist rehberlerinin yorum teknikleri ve hizmet tutumları turistler ile güçlü ilişkiler kurulmasında önemli bir faktördür (Bowie ve Chang, 2005: 303-322). Turist rehberleri, ev sahibi destinasyon ve turistler arasında köprü görevi görmektedir (Tsaur ve Teng, 2017: 438-448).

Tüm bunlarla birlikte turist rehberleri uzmanlaştıkları alanlara göre de farklı roller üstlenmekte ve beklentiler değişebilmektedir. Turist rehberleri, turistlerin ihtiyaçlarına göre kültürel arabulucu, eğitici, lider, halkla ilişkiler, sosyolog, psikolog vb oldukça çok sayıda alanda gelişmiş bir role sahip olması beklenmektedir. Bu rehberler gerek yorumlama konusundaki becerileri, doğal çevreye zarar verebilecek olumsuz etkileri en aza indirme çabaları ve çevreyi koruma karşısındaki hassasiyetleri ile genel rehberlerden daha spesifik rollere sahiptir (Tetik, 2012: 6-24). Kline (2001: 7) yaptığı çalışmada, sürdürülebilir turizm gelişimi için rehberlerin kaynak yöneticiliği rolüne vurgu yapmaktadır. Weiler (1991) ve Howard vd. tarafından 2001 yılında doğa rehberlerinin rolleri üzerine yaptıkları çalışmalarda, rehberlerin rollerine “kaynak yönetimi” rolünü de eklemişler ve Cohen’in modeli daha da geliştirilmiştir (Koroğlu, 2013: 92).

YÖNTEM

Bu araştırmada amaçlı örneklem yoluyla sahada çalışma yapan turist rehberleri ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmaya destek veren rehberlerin büyük bölümü Doğu Karadeniz Bölgesine düzenlenen yayla turlarında uzun sürelerdir görev alan ve bölgenin yaylalarını çok iyi bilen, yıllara göre buralarda yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmeleri deneyimleyen rehberlerden seçilmiştir. Veriler, yazarlar tarafından literatür ışığında hazırlanan sorular ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır.

Araştırmanın verileri 25 Haziran-27 Ağustos 2018 tarihleri arasında turist rehberlerle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Bu tarihler arasında, turizm sezonun yoğun olması ve turist rehberlerinin turlarda bulunması nedeniyle kısıtlı sayıda turist rehber ile görüşmeler yapılabilmektedir. Çalışmada Elde edilen veriler yazarlar tarafından betimsel analize tabi tutulmuştur.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

a) Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Deneyimlere İlişkin Değerlendirmeler

Her bir görüşme “K” harfi ile başlanarak yazarlar tarafından sıralanmıştır. Turist rehberlerinin yayla turizminde elde ettikleri deneyime ilişkin görüşleri, aşağıda soru başlıkları şeklinde ele alınmaktadır. .

- Yayla turizm faaliyetlerini yürüten rehberlerin bilmesi gereken olmazsa olmaz spesifik bilgiler

Buna ilişkin katılımcıların görüşlerine baktığımızda ise; K1 katılımcısının hava şartları ve sağlık sıkıntılarına dikkat çekmiştir. Buna ilişkin olarak da *“Turist grubuna hava ve yol koşulları hakkında bilgilendirme ve tavsiyeler bir gün önceden verilmelidir. Yüksek rakımdan kaynaklanacak sağlık sıkıntılarına karşı önlemler alınmalıdır”* şeklinde dille getirmektedir. K2 katılımcısı ise, *“yayladaki botanik bilgisine kesinlikle hakim olması gerekir”* şeklinde turist rehberinin alan bilgisinin önemini ortaya koymaktadır. K3 katılımcısı ise, yerel halkın kültürüne ve yaşamına yönelik görüşleri dille getirmektedir. Buna yönelik olarak *“bölge halkının genel prototip yapısı da bunlara dahil”* şeklinde bölge insanın kendine has yönlerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca bölge mutfağına ilişkin deneyimlerine yönelik ise *“bölgedeki yöresel yemekleri bilmesi gerekmektedir”* şeklinde dille getirmektedir.

- Yayla turizmine yönelik yerel halkın yaklaşımı

Buna ilişkin turist rehberlerinin görüşlerine baktığımızda; K5 katılımcısı yerel halkın turizme ve turistlere karşı olumlu bir tavır içinde olduğunu gözlemlemiştir. Ancak K1 katılımcısı *“yerel halk ekonomik kazanç elde etmekte olduğu için misafirperver davranmaktadır ama yaylalarda yoğun talepten dolayı rahatsızlık duymaktadır”* şeklinde ifade etmektedir. K2 ise yerel halkın katılımına göre bir davranış gösterdiğini *“yerel halk eğer turizm faaliyetlerinin içine girebiliyorsa, turizmi destekliyor ancak eğer direk olarak turizmin içinde değilse fazla kalabalık şekilde turistlerin gelmesinden hoşnut değildir”* dile getirmektedir. K3 katılımcısı ise turistlerin çevreye bıraktıkları çöplerden rahatsız olduğunu vurgulamaktadır.

- Yayla turizmine katılan turistlerin beklentileri

Buna ilişkin turist rehberlerinin görüşlerine baktığımızda; K1 katılımcısı *“yayla turuna katılan misafirler sosyal medya üzerinden yaptıkları araştırmalar neticesinde gördükleri manzarayı talep etmektedirler”* şeklinde ifadesi ile sosyal medyanın önemine vurgu yapmaktadır. Sosyal medyanın turist beklentileri açısından öneminin de ortaya çıktığını görmekteyiz. K2 katılımcısı ise turistlerin rehberlerinin yol gösterici rolüne değinerek *“genellikle yaylada yol gösterici olmak ve bunu yaparken mümkün olduğunca misafiri rahat tutmak”* beklentilerinin öne çıktığını dile getirmektedir. K3 katılımcısı ise kültürel yaşama karışma beklentilerinin oluştuğunu *“insanların yaşayış biçimlerine ve yaylalar hakkında bilgi çok isteniyor”* ifade etmektedir. K4 katılımcısı ise turistlerin otantik yaşamın içerisinde yer alma beklentilerinin olduğunu ifade etmektedir. Buna ilişkin olarak da *“ben Karadenizli olarak Karadeniz yayla turizmine katılan turistlere kendi yaşamımızı anlatıp, horon ya da tulum öğretip onlara da oynatıyorum”* ifade etmektedir.

SONUÇ

Yayla turizm faaliyetleri, tamamen kırsal kesimlerde yaşanan bir olgu olması itibarıyla yerel halkın turizm gelirlerinden pay almaları ve refah seviyelerinin yükselmesine olanak sağlamaktadır. Ekoturizm yaklaşımları kapsamında kırsal turizm veya yeşil turizm türlerinden biri olarak ifade edilen yayla turizmine katılım, gerek doğal gerekse de kültürel amaçlı yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Dolayısıyla yayla turizmi, doğa ile baş başa olmak, bozulmamış doğada yaşamak, yayla kültürünü görmek.....eski yaşam kültürüne olan özlem... tek düzelikten kaçmak, doğada rekreasyon etkinliklerine katılmak ve yürüyüş yapmak gibi talepleri içermektedir (Zaman, 2007: Somuncu, vd, 2012:). Zaman'a göre (2007: 2010) göre yayla turizminde asıl çekici unsur, sıcaklığın etkili olduğu alt bölgelerden ılıman değerlere sahip yukarı bölgelere doğru bir kaçıışı içermesidir. Özellikle kıyı bölgelerinde yaşayanlar, yaz aylarında sıcaklardan kaçmak için rakım olarak yüksek bölgelerde bulunan yaylalara giderek buralarda konaklamaktadırlar. Yayla turizmine yönelik talebin her geçen arttığı günümüzde, turist ve yerel halk arasında etkileşimi ve iletişimi sağlayan turist rehberlerinin üstlendikleri rol ve sorumluluklar oldukça önemlidir. Turist rehberleri en temelinde; turistlerin *programlarını gerçekleştirmek, gezi noktaları hakkında bilgi vermek, gezilen yöre kültürünü tanıtmak, misafirlerin etkinlik isteklerine program ölçüsünde gerçekleştirmektir*. Dolayısıyla turist rehberlerinin bu süreçte elde ettikleri deneyimler, objektif olması itibarıyla (yerel halk ve turist arasında aracı bir role sahip olması) yayla turizminin gelişiminde oldukça etkili olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada da Doğu Karadeniz Bölgesinde tur deneyimi yaşayan turist rehberlerin gözüyle yayla turizmi değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar açısından turist rehberlerinin yayla turizminin bölge halkının ekonomik ve sosyalleşmesi açısından oldukça canlılık kazandırdığını dile getirmiştir. Buna ilişkin olarak katılımcıların tamamı bu konu üzerinde hem fikir olmuşlardır.

Sonuç olarak yayla turizmi, geleneksel yaylacılık faaliyetlerini olumsuzlayacak bir noktaya erişmemelidir. Yayla turizm, yöresel kültürü değiştirici bir güçten olmaktan ziyade bölge değerlerine entegre edilmelidir.

KAYNAKÇA

Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bowie, D. ve Chang, J. C. (2005). Tourist Satisfaction: A View from a Mixed International Guided Package Tour. *Journal of Vacation Marketing*, 11(4), 303-322.

Güngördü, E. (2003). Türkiye'nin Turizm Coğrafyası, Nobel Yayınları, Ankara.

- Haberal, H. (2013). *Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi*. Özyurt Matbacılık, Ankara.
- Kızılırmak, İ. (2006). Türkiye’de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi* (15), s. 181-196.
- Kline, J. D. (2001). *Tourism and Natural Resource Management: A General Overview of Research and Issues*, United States Department of Agriculture General Technical Report. http://sequoia.fsl.orst.edu/lulcd/Publicationsalpha_files/Kline_2001_GTR_506.pdf, (02.06.2018).
- Köroğlu, Ö. (2013). Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerini Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 91-112.
- Marg Nepal Pvt Ltd. (1997). *Report on Nepal Departing Visitor’s Survey*, Kathmandu: Nepal’s Tourism and Nepal’s Partnership for Quality Tourism Project.
- Mossberg, L.L. (1995). Tour Leaders and Their Importance in Charter Tours. *Tourism Management*, 16(6), 437-445.
- Somuncu, M., Çabuk Kaya, N., Akpınar, N., Kurum, E. ve Özelçi Eceral, T. (2012). *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tetik, N. (2012). Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterliliklerinin Önem-Performans Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 9(3), 6-24.
- Tsaur, S.H. ve Teng, H.Y. (2017). Exploring Tour Guiding Styles: The Perspective of Tour Leader Roles. *Tourism Management*, 59, 438-448.
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Zaman, M., (2010), *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları’nda Dağ ve Yayla Turizm*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Weiler, B. ve Ham, S.H. (2002), "Tour Guide Training: A Model for Sustainable Capacity Building in Developing Countries", *Journal of Sustainable Tourism*, 10(1), 52-69.

TURİZM İŞLETMESİ OLARAK TARİHİ EVLERİN KULLANIMI VE KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNE ETKİLERİ: MUDURNU ÖRNEĞİ

Burhanettin ZENGİN¹
Koray GENÇ²

ÖZ

Bu çalışma ile birçok kültürel mirası bünyesinde bulunduran ve kentsel sit alanı olarak koruma altına alınan Bolu-Mudurnu destinasyonunda işletilmekte olan turistik konak işletmelerinin kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik uygulamalarının neler olduğunun ve bu konuda oluşan görüşlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla turistik konak işletmeleri temsilcileriyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca gözlem yoluyla da veri toplama desteklenmiştir. Görüşmeler ve gözlem sonucu elde edilen ham veriler; koruyarak kullanma uygulamaları, hizmet uygulamaları ve pazarlama uygulamaları olmak üzere üç boyutta ele alınmış olup, betimsel analiz ile yoruma tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilirlik, Yöresel mimari, Mudurnu, Tarihi konak

THE USE OF HISTORIC HOUSES AS TOURISM BUSINESS AND THEIR EFFECT ON THE SUSTAINABILITY OF CULTURAL HERITAGE: CASE OF MUDURNU

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the applications aiming to sustain the cultural heritage of touristic mansion businesses in Mudurnu/Bolu that is a protected urban site contains numerous cultural heritages as well as opinions about the issue. For that purpose, semi-structured interviews were conducted with the representatives of touristic mansion businesses. In addition to this data obtaining process supported by observations. The obtained data categorized in three dimensions as protection, service and marketing applications thereafter interpreted.

Keywords: Tourism, Sustainability, Local Architecture, Mudurnu, Historical Mansion

¹ Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mudurnu Süreyya Astarıcı MYO, koray.genc@yahoo.com

² Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, turkay@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

Turizmde sürdürülebilir ilke ve politikaların uygulanması birçok kesim tarafından üzerinde durulan önemli bir konudur. Özellikle kültürel mirasın turizmde kullanımı söz konusu olduğunda sürdürülebilirlik daha da önemli hale gelmektedir. Bu önemin kültürel miras değerlerinin hassas yapısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Kültürel miras turizmde gerekli özen gösterilmediği takdirde yerel halkın sahip olduğu miras unsurları değersiz hale gelebilecektir ki bu durum sürdürülebilirliğin felsefesine tamamen ters düşmektedir.

Destinasyonlarda sürdürülebilir turizmin sağlanması ve geliştirilmesi sorumluluğu birçok ortak tarafça paylaşılmaktadır (Dinica, 2009: 583). Sheehan ve Ritchie (2005: 711) toplam 32 turizm paydaşı belirlemiş olup bunların 12'si destinasyon içerisinde etkin konumdadır. Paydaşların çokluğu ve heterojenliği durumu daha karmaşık hale getirmekle birlikte (Waligo vd., 2013: 343) çeşitli paydaşları bu konuya entegre etmek sürdürülebilir turizm için esastır (Wan ve Li, 2013: 53). Bir başka ifadeyle paydaşlar, yalnızca sürdürülebilir turizmin alıcıları değil planlama sürecinde aktif katılımcı olmalıdırlar (Waligo vd., 2013: 343).

Sürdürülebilirliği sağlamak adına önemli paydaşlardan birisi de konaklama işletmeleridir. Özellikle kültürel mirasın sürdürülebilirliği söz konusu olduğunda tarihi destinasyonlarda ve yapılarda hizmet veren konaklama işletmeleri ön plana çıkmaktadır. Turistlerin konak otelleri tercih etme nedenlerinin araştırıldığı bir çalışmada, konak otelde sunulan yiyecek-içecek hizmetini kendi kültürüne yakın hissetmek, bölgenin kültürel dokusunu anlamak ve hissetmek gibi çeşitli kültürel nedenlerden dolayı bu tür otellerde kalmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Çakmakoğlu, 2015: 60). Bu sonuç sıradan bir konaklama işletmesine kıyasla tarihi destinasyonlarda ve yapılarda faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin farklı misyonlarının da olduğunu göstermektedir.

Tarihi yapıların aslına uygun olarak günümüz yaşantısının gereksinimlerini karşılayacak şekilde restorasyonunun yapılarak aktif kullanımının sağlanması çağdaş koruma anlayışının bir parçasıdır (Ceylan ve Somuncu, 2016: 54). Restore edilen yapıların birer konaklama işletmesi olarak kullanılması, hem yapının korunmasına hem de turistlerin yerel kültür, yaşam şekli, sosyal hayat gibi özgün ve yerel değerleri yaşayarak öğrenmesine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca tarihi destinasyonlar içinde yeni inşa edilecek yapıların, yörenin tabii, tarihi ve mimari dokusuna uygun şekilde yapılması da sürdürülebilirlik adına önem arz etmektedir.

Sürdürülebilirlik çevresel, ekonomik ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte çalışmamız kültür boyutuyla ilgilidir. Çalışma alanımız olan Mudurnu, İpekyolu güzergâhında olması, sit alanı olması, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alması, yavaş şehir ünvanı olması gibi nedenlerden dolayı kültür boyutunun konu edinmesine uygun bir destinasyondur.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Kültürel Miras ve Turizm

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre kültürel miras turizmi diğer turizm formlarına kıyasla çok daha hızlı büyüme göstermektedir (Timothy ve Nyaupane, 2009: 3). Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel neden eğitim seviyesinin ve kültürel birikimin yükselmesiyle insanların değişik kültürleri deneyimleme isteğinin oluşması şeklinde açıklanabilir. Ayrıca seyahat olanaklarının gelişmesi ve kitle iletişim araçlarıyla bilgiye ulaşımın kolaylaşması da kültürel miras turizminin gelişiminde önemli görülmektedir.

Destinasyonlar açısından düşünüldüğünde ise, beklenti ve tercihleri değişen turistlere yönelik ürünler oluşturmak ve kitle turizminin malum dezavantajlarından kaçınmak için kültürel değerlerin vitrine çıkarılması yerinde bir alternatif olarak görülmektedir. Özellikle denize kıyısı olmayan destinasyonlar için kültürel miras öğeleri önemli bir arz unsuru durumuna gelebilmektedir.

Law (2002: 126) turizm arzında yaşanan bu değişimi üç ana sebebe bağlamaktadır. Bunlardan birincisi, kültüre dayalı imajın destinasyonlara prestij kazandırması ve rakiplerine kıyasla rekabet üstünlüğü sağlamasıdır. İkinci sebep, kültürel çekiciliklerin sayısının artması ile yaşam kalitesinin hem turistler hem de yerel halk için artmasıdır. Son olarak, turistlerin yeni kültürleri tanıma ve öğrenme amacıyla seyahat etmeleri sonucunda kültür turizminin giderek önem kazanması ile yeni bir "kültür" turizmi pazarının oluşmasıdır (Aktaş, 2007: 102).

Kültürel miras turizminin gelişmesi olumlu ve olumsuz yanlarına yönelik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mckercher ve Cros (2002: 60-61) turizmin kültürel unsurlar üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerini turistlerin aşırı kullanımı, turizme bağlılık, turist davranışı, düzenlenmemiş turizm altyapısı, kültürel unsurlar üzerinde kontrolün kaybedilmesi, varlıkların fiziksel bozulmaları şeklinde sıralamıştır. Olumlu etkilerine gelindiğinde ise, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan destinasyonlarda gelir getirici etkisi ön plana çıkmaktadır. Turizm sayesinde elde edilen gelir, yerel halkın refah seviyesini artırmakla beraber yerel yönetimin de koruma çalışmaları için finansman sağlamasına katkı sağlayabilmektedir. Ekonomik etkisinin

dışında yerel halkın unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerinin tekrar hatırlanması ve onlara sahip çıkmaya yönelik toplum bilincinin oluşması kültürel miras turizminin olumlu etkileri arasında sayılabilir. Tüm bu katkılarıyla turizm, kültürel mirasın özgünlüğünün korunmasında ve sürdürülebilirliğinde bir araç olarak ifade edilmektedir (Cros, 2001; Uslu ve Kiper, 2006: 307; Uygur ve Baykan, 2007: 30; Aklanoğlu, 2010: 126; Çetin, 2010: 182; Ceylan ve Somuncu, 2016: 54).

Bir destinasyonda turizmin olumsuz etkilerinin bertaraf edilip olumlu etkilerinin devamlılığının sağlanması için sürdürülebilir ilke ve politikalar dahilinde çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Özellikle hassas kültürel miras değerleriyle turizme katılan destinasyonlar için koruyarak kullanma dengesi içerisinde faaliyetlerin yürütülmesi sürdürülebilirlik adına çok önemli görülmektedir. Uslu ve Kiper'e göre (2006: 313) "kültür ve turizm arasında simbiyotik bir ilişkinin kurulması zorunludur. Aksi takdirde biri diğerinin kaynaklarını sürekli olarak sömürürken diğeri de zamanla yok olacaktır. Oysa birinin yok olması, diğerinin de yaşamını tehdit etmesi anlamına gelmektedir".

Loulanski ve Loulanski (2011: 843) destinasyonda kültürel miras sürdürülebilirliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulan beş faktör belirlemiştir. Bunlar; somut donanım (alt yapı, koruma teknolojisi, bilgi ve iletişim teknolojileri), soyut donanım (yasalar, şehir planlama araçları, yapısal mirasın korunması, sosyo-ekonomik veriler, bilgi sistemleri), ekolojik donanım (gelecek kuşaklara kaliteli çevresel unsurlar bırakmak için koruma amaçlı ölçüm araçları), dikey donanım (ekonomik mekanizmalar ve yatırım stratejileri), örgütsel donanım (koordinasyon yapısı, planlamayı sağlayacak katılımcı aktörler ve kaynaklar) olarak açıklanmaktadır.

ÇALIŞMANIN ÇERÇEVESİ

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ile kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde turistik konak işletmelerinin etkinliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Turistik işletmelerin faaliyet gösterdikleri destinasyondaki kültürel miras öğelerinin sürdürülebilirliğinde sorumlulukları olduğu düşünüldüğünde, kentsel sit alanında ve bizzat kültürel miras öğesinin içerisinde faaliyetini sürdüren konak işletmelerinin etkinliğinin değerlendirilmesi çalışmanın önemi olarak ifade edilebilir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Teknik olarak nitel araştırma yöntemleri arasında en önemlilerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır.

Görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış anket formu literatür taramasına bağlı kalınarak belirlenmiş on iki sorudan oluşturulmuştur. Görüşmeler 07-15 Kasım 2016 tarihleri arasında ortalama 40 dakikalık süreler şeklinde gerçekleştirilmiş ve ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen ham veriler betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Ayrıca gözlem tekniğiyle de görüşme verileri desteklenmiştir.

Çalışmanın Örnekleme

Çalışmanın örneklemini Mudurnu ilçe merkezinde geleneksel/tarihi konak tipi mimarilerde konaklama hizmeti sunan işletmeler oluşturmaktadır.

Tablo 1: Örnekleme Ait Tanımlayıcı Bilgiler

No	Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	İşletme	Görev
1	M.C.	Erkek	58	Lise	Hacı Şakirler Konağı	Konak Sahibi
2	S.Ö.	Erkek	55	Lise	Keyvanlar Konağı	Konak İşletmecisi
3	R.Ü.	Erkek	78	Ortaokul	Fuat Beyler Konağı	Konak Sahibi
4	E.K.	Erkek	31	Lisans	Melek Hotels Tekkeliler Konağı	İşletme Yöneticisi
5	N.A.	Erkek	76	Lisans	Yarışkaşı Konağı	Konak Sahibi
6	T.Ü.	Erkek	51	Lisans	Karataş Konağı	Konak Sahibi

ARAŞTIRMA BULGULARI

Koruyarak Kullanma Uygulamaları

Çalışma alanında yapılan gözlemlere göre araştırmaya dahil edilen işletmeler aslına uygun şekilde restore edilmiş ve bu şekilde işletme hayatına başlamıştır. Çalışmaya dahil edilen altı işletmeden dördünün görüşmecileri, çeşitli şekillerde destek alarak bugünkü konumlarına geldiklerini ifade etseler de destinasyon genelinde en büyük problemin finansman konusunda yaşandığını belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden T.Ü. işletmesi adına aldığı desteği ve bu konu üzerine önerisini bir örnekle aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Konağımız yöre kültürümüzün özelliklerine uygun bir şekilde tadilat yapıldı. Otuz bin civarında Kültür ve Turizm Bakanlığı Koruma Kurulu'ndan para aldık ve onların onayını alacak şekilde tadilat gerçekleştirdik. Aksi takdirde belediyeden ruhsat alamıyoruz. Tabii ki bu para yeterli değil ama. Mudurnu çok eski bir yerleşim yeri ve restore edilmesi gereken çok yapı var. Burada belediye, kaymakamlık gibi büyük güçlere ihtiyaç var. Mesela Beypazarı'ndaki gibi büyük firmalardan, Dünya Bankası'ndan fonlar sağlanabilir. Burada bunun tek örneği var. Yıldız Entegre firması, Tekkeliler Konağı'nın restoresine finansman sağladı ve belediyeye devretti.

Görüşmecilerden M.C. ise somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilen geleneklerin korunması gerektiğine vurgu yaparak görüşlerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Bu işletmede geleneksel kültürümüzü yansıtarak farklı bir tarz yaratmaya çalıştık. Aslında fark yarattım demek yanlış olur. Mevcut geleneksel olanı koruyorum diyelim. Değişen ve hızlanan dünyamızda bu zaten farklılık oldu. Gördüğümüz gibi ortalıkta televizyon yok. Soba başında sohbet ediyoruz. İnsanlara burayı, eskileri, geleneklerimizi anlatıyoruz. Ben kendi cebimden beş tane şapka aldım. Bana ne şapkadan. Gelenek kaybolmasın diye.

Hizmet Uygulamaları

Hizmet uygulamaları konusunda görüşmeciler, misafirleri için samimi bir ortam oluşturulması ve yöre kültürü içerisinde ev ortamının sağlanması düşüncesinde hem fikir durumdadır. Hizmet konseptlerini bu düşüncüyü gerçekleştirmeye yönelik oluşturduklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden M. C. “eski evde otelcilik olmaz. Ev sahipliği olur” diyerek bu düşüncesini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Akşam yemeksiz vermiyoruz. Neden vermiyoruz? Çünkü Anadolu insanının ev sahipliğini yaşatmaktan bahsediyoruz. Siz bir eve gittiğiniz zaman bir tas çorba içmezseniz oranın kültürünü tanıyamazsınız. Bir tas çorba pişirilir, bir ihlamur kaynatılır, sobada bir dilim yağlı ekmek verirsiniz... Özel bir şeyimiz de yok. Biz burada yaşadığımız için ne pişerse hep beraber yeriz. Bensiz başlamayanlar olur. “Abi beraber yiyeceğiz değil mi?” derler. Bahçemizdeki masayı görüyorsunuz sekiz kişilik. Bende biliyorum ayrı ayrı dört masa koymayı. Yok ama... Herkes beraber yesin, sohbet muhabbet olsun.

Görüşmecilerden S.Ö. samimiyete dayalı hizmetlerinin misafirler tarafından memnuniyetle karşılandığını örnekleyerek aşağıdaki gibi açıklamıştır.

Buraya gelen misafirlere aile ortamında hizmet sunuyoruz. Mesela kış geldi, sobada kestane kavuruyoruz, patates kızartıyoruz, böreklerimizi soba üzerinde kızartıyoruz... Sobada daima çayımız hazır olur. Bir misafirimize şöminede, közde kahve yaptırдық. Booking sitesinden “hiç unutamayacağım bir geceydi” şeklinde yorum yazmış.

Birinci kattan yukarılara ayakkabı ile çıkılmasına izin vermiyoruz. İnsanlar memnun kalıyor. Özellikle bebekli aileler, namaz kılanlar çok rahat ediyor.

Görüşmecilerden R.Ü. mönülerinde yöresel ürünlere yer vermekle beraber günümüz yemeklerine de yer vermeleri gerekliliğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir

Mönümüzde kesinlikle yöresel yemeklere yer veriyoruz. İlk aklıma gelenler kaşksapı, yaprak sarmamız... Ama sonuçta burası ticari bir işletme. Bu yüzden günümüz yemeklerine de yer vermek zorunda kalıyoruz. Tam anlamıyla hizmet vermek bizim görevimiz sonuçta.

Pazarlama Uygulamaları

Çalışmaya dahil edilen işletmeler kendi web siteleri başta olmak üzere online otel rezervasyon siteleri ve seyahat acenteleri vasıtasıyla tutundurma faaliyetlerini yürütmektedirler. İşletmelerin siteleri ve diğer satış kanallarında yapılan incelemelere göre, tüm işletmeler potansiyel turistlere yönelik tarihi ve kültürel değerlere vurgu yapmaktadırlar. Bazı işletmeler ise bu değerlerin yanına ekolojik değerleri de ilave etmiştir.

İşletmeler tarihi ve kültürel değerler çerçevesinde tutundurma faaliyetlerini yürütmesine karşın, bu değerlere yönelik yeterince turist çekilemediği ortakça dile getirilen bir durumdur. Görüşmecilerden S.Ö. misafirlerinin esas amacının Mudurnu'nun aksine Abant Gölü olduğunu ve Mudurnu'da bir günden fazla vakit geçiremediklerini aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

Misafirlerimiz bize genelde komşu illerden geliyorlar. Daha doğrusu bize değil Abant Gölü'ne geliyorlar. Gündüz Abant'ı geziyorlar, gece kalmaya bize geliyorlar. Abant'ta bir gece kalacağı parayla burada bir hafta kalabiliyor. Abant Gölü bizim için büyük bir nimet. Bazı misafirlerimiz üç günlüğüne gelip ilk gün sonunda iptal etmeye kalkışıyor. İlk gün güzel ama sonra yapacak bir şey bulamıyor. İkna edebilirsek sünnet gölü için, çubuk gölü için bir gece daha kalabiliyorlar.

Görüşmecilerden N.A. işletmeyi açtıklarında ilk hedeflerinin kültür turistleri olmasına karşın zorunlu olarak hedef pazarlarını değiştirdiklerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Kültürel mirasa gelen, tanıyıp bilen misafir sayımız yok denecek kadar az. Bu nedenle bizim müşteri portföyümüzü ticariler oluşturuyor. Mecbur ticari müşterilere yönelmek zorunda kaldık. İşletmeyi ilk açtığımızda yöresel ürünlerinde satışını yapıyorduk. Görüyorsunuz standımız bile var ama boş duruyor. Talep yok çünkü...

Görüşmecilerden E.K. Mudurnu'nun destinasyon olarak en büyük sorununun turların konaklatılamaması olduğunu ifade ederek yeni yatırımlar üzerinde çalıştıklarını aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Şuanda talep arzu ettiğimiz gibi değil. Hafta içleri hiç yok denecek kadar az. Hafta sonları sadece yoğunluk var. Genelde münferitler geliyor. Turlar geldiği zaman 70-80 kişi geliyor ve onlarda diyorlar ki biz tamamen bir yerde kalmak istiyoruz. Turu bölmek istemiyoruz. Konakları toplasanız belki bir turu kaldırmaz. Mudurnu'da kapasite yetersizdir. Biz bunu gördük ve şuan restore aşamasında iki konağımız var. İnşallah 2017 yılında hizmete sokacağız.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel değerleri sayesinde ilk aşamada az da olsa turist çekmeye başlayan destinasyonlar, yerel halkın farkındalığının artmasıyla gün geçtikçe gerek somut gerekse de somut olmayan kültürel değerlerini turizm arzına dahil etmeye başlamaktadırlar. Bunun bir örneği, ata mirası evlerin konaklama birimi olarak turistlerin hizmetine açmasıdır. Bu girişimlerin koruyarak kullanma dengesi içerisinde yürütülmesi kültürel mirasın sürdürülebilirliği için önem arz etmekte iken, aksi takdirde değerlerin tahrip olması ve uzun dönemde kaybı söz konusu olabilmektedir. Bu nedendir ki, girişimcilerin sorumluluk bilinciyle faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışma, kentsel sit alanı olarak UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan ve sakin şehirlerden birisi konumunda olan Mudurnu'da gerçekleştirilmiştir. Mudurnu'da hali hazırda turist konaklamaları tarihi nitelikte konaklarda gerçekleşmektedir.

Çalışmaya dahil edilen altı işletmeden dördü çeşitli şekillerde sağladıkları destekler sayesinde restorasyon çalışmalarını tamamlayarak işletme hayatına başlamıştır. Diğer iki işletme ise tarihi bir kimliğe sahip olmayıp, destinasyonun genel mimarisine uygun şekilde inşa edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler mimaride herhangi bir değişikliğe izinlerinin olmadığını belirterek özellikle iç dekoru eskiye atıfta bulunan unsurlar (eski tarihli fotoğraflar, el işi halılar, yöresel elbiseler ve kullanım dışı kalmış eşyalar) ile düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Bütün bunlar destinasyonun turizm paydaşı olarak konaklama işletmelerinin koruyarak kullanma dengesine önem verdiğinin bir göstergesi durumundadır.

Yapılan gözlemler ve görüşmecilerin ifadelerine göre Mudurnu destinasyonunda gerek kültürel çekicilik olarak kullanım olsun gerekse de doğrudan konaklama işletmesi olarak hizmet verebilecek birçok geleneksel/tarihi yapı bulunmaktadır. Ancak bunların turizme kazandırılmamasının en önemli nedeni finansman sorunu olarak ortak bir dille ifade edilmiştir. Çalışma alanında yapılan başka bir çalışmada da mülk sahiplerinin koruma ve yenileme masrafları için güçlerinin yetmediği, bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın öncülük etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmış olup, elde ettiğimiz sonuçlar desteklenir niteliktedir (Genç ve Şengül, 2015: 234).

Görüşmeciler hizmet uygulamalarında amaçlarının kültürel değerlere ve samimiyete dayalı misafir memnuniyetinin sağlanması olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle iki işletmenin sahiplerinin bizzat işletmelerinde yaşamayı devam ettirmeleri bu amaçlarını ve ifadelerini destekleyici bir uygulama olarak ön plana çıkmaktadır. Öyle ki bu iki işletme yeme-içme konusunda özel uygulamalara gitmeyip, kendi düzenlerine devam etmekte ve misafirlerine o

gün kendileri için pişirdikleri yemeklerden servis etmektedirler. Diğer işletmelerin görüşmecileri ise, nihayetinde bir ticari işletme olduklarını vurgulayarak; hizmetlerinde yöresel unsurlar ile moderni birleştirme amacıyla olduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerin hepsi pazarlama faaliyetlerinde tarihi ve kültürel değerlere vurgu yaptıklarını belirtmekle birlikte talep konusunda çok da iyi bir tablo çizmemişlerdir. Turların Mudurnu'da konaklatılmaması ve münferit turistlerin genellikle tek gece kalıp ayrılması büyük bir sorun olarak ön plana çıkarılmaktadır. Mudurnu'yu kapsayan tur programlarının analiz edildiği bir araştırmada 19 turun sadece üçünün Mudurnu'da kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Genç, 2016: 1016). Bu bilgi görüşmecilerin serzenişlerinin haklılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun nedeni olarak ise; turlar için konaklama kapasitesinin, münferitler için vakit geçirebilecek aktivitelerin yetersizliği dile getirilmektedir. Ayrıca Türkiye'de yer alan sakin şehir ünvanına sahip destinasyonların ağırlıklı olarak günübirlik turizm talebiyle karşılaştığı birçok çalışmada vurgulanmış olup (Çıtak, 2016: 2692; Acar, 2016: 462), Mudurnu 2018 yılı itibarıyla Türkiye sakin şehir ağının son üyesi konumundadır.

Bulgulardan yapılabilecek genel çıkarımlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- Destinasyonda konaklama işletmeleri özelinde koruma-kullanma dengesi devam ettirilmektedir.
- Konaklama işletmeleri gerek hizmet gerekse de pazarlama uygulamalarında kültürel ve tarihi unsurları ön plana çıkarmaktadır.
- Eski binaların restore edilerek turizme kazandırılması ve destinasyonun fiziki görüntüsünün cazip hale getirilmesi için finansman konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.
- Destinasyon merkezinde turistlere hitap edici aktivitelerin sınırlı oluşu ve konaklama kapasitesinin yetersizliği talebi sınırlı kılmaktadır.

Yerel idarecilere ve işletmelere yönelik verilebilecek öneriler ise aşağıdaki şekildedir:

- Yerel yönetim, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yönetim çerçevesinde özellikle denetim noktasında üzerine düşeni yapmalı,
- Restore çalışmaları için ulusal ve uluslararası kuruluşlardan finans desteği anlaşmaları üzerine çalışmalar yapılmalı,
- Restore edilen yapılar sadece otel amaçlı kullanım yerine müze, restoran vs. amaçlarla da değerlendirilmeli,
- Turistlerin zamanlarını değerlendirebileceği aktiviteler çoğaltılmalı,
- İşletmeler mönülerini ve dekorlarını başta olmak üzere hizmet uygulamalarında yöreye özgü kültürel unsurların kullanımında devamlılık sağlanmalı,

- Tutundurma faaliyetlerinde kültürel miras değerleri ön plana çıkarılmalı. Bu amaçla yerel yönetim ve işletmeler internet sitelerinde destinasyonun kültürel miras değerlerine yoğunlukla yer vermelidir. Ayrıca yazılı (gazetelerin seyahat ekleri) ve görsel basında (televizyon seyahat programları) yer almak için çalışmalar yapılmalı,
- Kültürel miras değerlerinin önemi konusunda yerel halkın bilinçlendirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmeli,
- Turizme yönelik faaliyetlerde tüm paydaşlar işbirliği içerisinde çalışmalı ve uygulamalarda ortak katılım sağlanmalıdır.

Çalışmamız zaman kısıtlılığından dolayı sadece Mudurnu destinasyonunda yapılmıştır. Destinasyon içerisinde yer alan altı işletme tamamen çalışmaya dahil edilmesine karşın konu üzerine genelleme yapılabilecek verileri sağladığı düşünülmektedir. Bu nedenle konuyla ilgilenen araştırmacıların Mudurnu ile benzer özellikler gösteren Safranbolu, Beypazarı, Göynük, Cumalıkızık gibi destinasyonları da dahil eden çalışmalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2016), "Sakin Şehir Logosuna Sahip Olmanın Üye Şehirlerde Meydana Getirdiği Değişimlerin Türkiye'deki Sakin Şehir Temsilcileri Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi", *TURAN-SAM*, 8(32), s.457-463.
- Aklanoğlu, F. (2010), "Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği", *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10 (2), s.125-136.
- Aktaş, G. (2007), "Turistik Çekicilikler". İçöz, O. (Ed.), *Genel Turizm*, Turhan Kitabevi, Ankara, s.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2016), "Kültür Turizmi Alanlarında Turizmin Çeşitlendirilmesine Eleştirel Bir Bakış: Safranbolu UNESCO Dünya Miras Alanı", *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s.53-64.
- Cros, H. D. (2001), "A New Model to Assist in Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism", *International Journal of Tourism Research*, 3, s.165-170.
- Çakmakoğlu, N. (2015), *Turistlerin Konak Otellerini Tercihlerine Etki Eden Faktörler: Kastamonu Örneği*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çetin, T. (2010), "Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı", *Milli Folklor*, 22 (87), s.181-190.
- Çıtak, Ş. Ö. (2016), "Sakin Şehirler Hızlı Turistler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), s.2692-2706
- Dinica, V. (2009), "Governance for Sustainable Tourism: A Comparison of International and Dutch Visions", *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (5), s.583-603.
- Genç, K. ve Şengül, S. (2015), "Kültürel Miras Turizmine Yönelik Yerel Halkın Görüşlerinin Ortaya Çıkarılması: Mudurnu Ölçeğinde Bir Araştırma", *16. Ulusal Turizm Kongresi*, 12-15 Kasım, Çanakkale s.218-237.
- Genç, K. (2016), "Destinasyonun Seyahat İşletmeleri Tarafından Tercih Edilebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme (Mudurnu Örneği)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), s.1013-1018.
- Law, C. M. (2002), *Urban Tourism: The Visitors Economy and the Growth of Large Cities*, Continuum, London.
- Loulanski, T. ve Loulanski, V. (2011), "The Sustainable Integration of Cultural Heritage and Tourism: a Meta – Study", *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (7), s.837- 862.

- Mckercher, B. ve Cros, H. (2002), *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*, The Hawort Pres, New York.
- Sheehan, L. R. ve Ritchie, J.R.B. (2005), "Destination Stakeholders: Exploring Identity and Salience", *Annals of Tourism Research*, 32 (3), s.711-734.
- Timothy, D.J. ve Nyaupane, G.P. (2009), *Cultural Heritage and Tourism in Devoloping World: A Regional Perspective*, Routledge, New York.
- Uslu, A. ve Kiper, T. (2006), "Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/ Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (3), s.305-314.
- Uygur, S. ve Baykan, E. (2007), "Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, s.30-49.
- Waligo, V. M., Clarke, J. ve Hawkins, R. (2013), "Implementing Sustainable Tourism: A Multi-Stakeholder Involvement Management Framework", *Tourism Management*, 36, s.342-353.
- Wan, Y. K. P. ve Li, X. (2013), "Sustainability of Tourism Development in Macao, China", *International Journal of Tourism Research*, 15, s.52-65.

GÜMÜŞHANE İLİNDEKİ BAŞLICA TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİN ULAŞILABİLİRLİK DURUMLARI

Halil İbrahim ZEYBEK¹

Harun Reşit BAĞCI²

Mürşit ŞİRİN³

ÖZ

Bu çalışmada, Gümüşhane ilindeki başlıca turistik çekiciliklerin konumu ve ulaşılabilirliği incelenmiştir. Doğu Karadeniz'in kıyı gerisindeki dağlık kesiminde yer alan sahada çok sayıda turistik değer bulunmakta ancak doğal ortam özellikleri buralara ulaşımı zorlaştırmaktadır. Çalışmanın amacı; belirlenen destinasyonların konumunu, çevresindeki merkezlere uzaklığını belirlemek, buralara ulaşan yolları niteliklerine göre ayırarak haritalamaktır. Bu amaçla arazi çalışmaları yapılmış, uydu görüntüleri üzerinden turistik çekicilikler ve ulaşım güzergâhları belirlenmiş, yollar niteliklerine göre sınıflandırılmıştır. Bulgulara göre, Gümüşhane'de doğal ortam özelliklerinin olumsuz etkilerini azaltmak ve ulaşım koşullarını iyileştirebilmek için önemli yatırımlar yapılmıştır. Araştırma sahasındaki ana güzergâhları teşkil eden D877, E97 karayollarının Gümüşhane'deki bölümlerinde bir bölümü çift tüplü olan 31 adet tünel inşaa edilmiştir. Çalışmaya konu olan destinasyonların büyük bölümü yüksek standartlı ana yol güzergahlarına yakın konumda bulunmakta, asfalt, beton ya da kilit parke döşeli tali yollardan buralara ulaşılabilir. Gümüşhane'ye yakın konumda dört havalimanı ve üç liman bulunmakta, bu olanaklar da turistik çekiciliklerin ulaşılabilirliğini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane, Turizm, Ulaşılabilirlik, Karayolu, Tünel.

AVAILABILITY STATUS OF MAJOR TOURISTIC ATTRACTION IN GUMUSHANE PROVINCE

ABSTRACT

In this study, the location and accessibility of the main tourist attractions of Gümüşhane province are examined. The area located in the mountainous region behind the coast of the Eastern Black Sea has many tourist attractions, but the natural environment features, complicated the transportation. Purpose of the study, determining the location of designated tourist attractions, determining the distance to the centers around it, and mapping the routes reaching the area according to their qualities. For this purpose, touristic attractions and transportation routes are determined by field works, satellite images and roads are classified according to their qualities. According to findings, significant investments have been made in Gümüşhane to reduce the negative effects of natural environment features and to improve transportation conditions. D877, E97 highway, which is the main route of the research area 31 tunnels, some of which are double tubes, have been constructed. Most of the destinations to be studied are located close to the high standard main road routes and asphalt, concrete or parquet tiled roads can be reached from here. There are also four airports and three ports close to Gümüşhane. These facilities have increased the availability of tourist attractions.

Keywords: Gümüşhane, Tourism, Availability, Highway, Tunnel.

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, hizybek@omu.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, harun.bagci@omu.edu.tr

³ Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane MYO., Mimarlık ve Şehir Planlama Böl. mursitsirin@gumushane.edu.tr

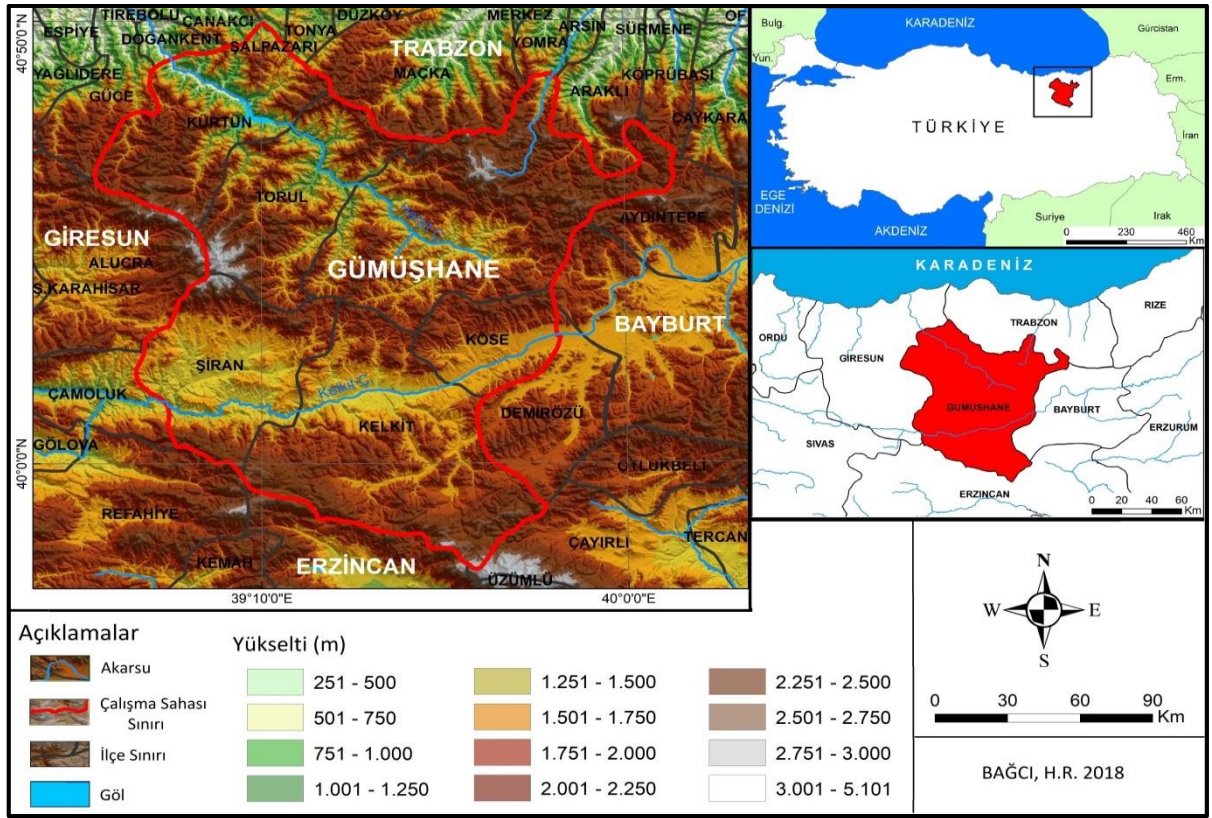

GİRİŞ

Araştırma Sahasının Yeri Sınırları ve Kısa Tanıtımı

Çalışmaya konu olan Gümüşhane ili; Karadeniz Bölgesi'nde, Doğu Karadeniz Bölümü'nün, denize kıyısı olmayan, iç kesimlerinde yer almaktadır. 6622 km² yüz ölçüme sahip olan il; kuzeyden Trabzon, güneyden Erzincan, doğudan Bayburt, batıdan ise Giresun ile komşudur. Gümüşhane'nin Torul, Kürtün, Kelkit, Köse, Şiran ve Merkez olmak üzere 6 ilçesi bulunmaktadır (Şekil 1).

2017 yılı itibariyle nüfusu 170 bini (TÜİK, 2018) aşan Gümüşhane ilinde, arazi varlığının %60'ını dağlar, %29'unu platolar, %11'ini ise ovalar oluşturmaktadır (Anonim, 2016). Gümüşhane'deki jeomorfolojik birimlerin başlıcaları şöyledir; il merkezinin kuzeyinde Zigana – Trabzon Dağları (3063 m), Kelkit vadisinin güneyinde ise Çimen Dağları (2710 m) uzanmaktadır. Harşit Çayı vadisinin batısında ise Giresun Dağları (2919 m) bulunmaktadır. Araştırma sahasının ortasında, doğu – batı doğrultusunda uzanan Gümüşhane Dağları ise (2620 m) yükseltiyle Harşit ve Kelkit akarsularının havzalarını birbirinden ayırmaktadır (Özey, 1990: 307).

Şekil 1: Gümüşhane İli Lokasyon Haritası

Yörede ana ulaşım güzergâhları ve yerleşmeler aynı zamanda en önemli hidrografik birimler olan Harşit ve Kelkit akarsularının vadileri boyunca gelişmiştir. Araştırma sahasında akarsu vadilerinin dışında kalan sahalarda topografyanın el verdiği ölçüde tarımsal faaliyetler yürütülmekte, önemli miktarda arazi ise olumsuz koşullar nedeniyle kullanılamamaktadır.

Gümüşhane ili, coğrafi konumu ve özelliklerine bağlı olarak kıyı kuşağının nemli ılıman iklim tipi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal iklimi arasında geçiş özelliği göstermektedir. Kıyı kuşağının yağışları Harşit Çayı vadisi boyunca içerilere doğru sokulmakta ancak Gümüşhane'ye gelinceye kadar etkisini yitirdiği için yörede termik karasallık etkili olmaktadır (Nişancı, 1990: 246). Gümüşhane merkez meteoroloji istasyonunun verilerine göre (1961-2017) yörede yıllık sıcaklık ortalaması 9,4°C yıllık yağış miktarı ise yaklaşık 461,2 mm'dir. Genel olarak vadi tabanlarından yükseklerle çıkıldıkça sıcaklık değerleri azalırken yağış miktarı artmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Gümüşhane ilinin konumu ve doğal ortam özellikleri, beşeri ve iktisadi faaliyetlerin gelişimini sınırlandırmıştır. Karadeniz kıyıları ile iç kesimleri birbirine bağlayan önemli güzergâhlar üzerinde yer almasına, ilin kalkınmasında etkili olabilecek çok sayıda doğal ve beşeri turistik çekiciliğe sahip olmasına karşın Gümüşhane sosyoekonomik anlamda yeteri kadar gelişmemiştir. Reklam ve tanıtımdan yoksunluk, ulaşımda yaşanan problemler ve yatırım eksiklikleri bu durumun temel sebebi olarak değerlendirilmektedir. Gümüşhane ilinin sahip olduğu doğal ve beşeri turistik çekiciliklerin, korunması, tanıtılması ve yatırımlarla sürdürülebilir turizme açılması ilin sosyoekonomik yapısını güçlendirecektir.

Çalışmanın temel amacı, Gümüşhane ilindeki başlıca turistik çekicilikleri tespit etmek, haritalamak, Gümüşhane'nin merkezine, çevresindeki yoğun nüfuslu alanlara, havaalanlarına, limanlara ve ana ulaşım güzergâhlarına göre konumu belirlemektir. Bu amaçla destinasyonlar ve buralara ulaşan yollar niteliklerine göre sınıflandırılarak haritalara dönüştürülmüştür.

Çalışmanın, konuyla ve sahayla ilgili literatüre katkı sağlayacağı, yetkili merciler tarafından değerlendirilmesi durumunda Gümüşhane ilinin turizm alt yapısını güçlendirerek, turizm potansiyelinin hayata geçirilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

MALZEME VE METOT

Araştırmanın temel veri kaynaklarını arazi çalışmaları ve uydu görüntüleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kamu görevlileri ve yöre halkından temin edilen veriler konunun

açıklanmasında önemli rol oynamıştır. Çalışma sürecinde kullanılan veriler, materyaller ve kullanım şekilleri şöyledir;

Harita Genel Komutanlığı tarafından hazırlanmış, Gümüşhane ili ve çevresini kapsayan 1/25.000 ve 1/100.000 ölçekli topografya paftaları kullanılarak sahanın topografyası, hidrografyası incelenmiş, ulaşılan veriler hazırlanan haritalarda ve çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

USGS'den (ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu) araştırma sahasının 30 metre çözünürlüklü DEM (Sayısal Yükseklik Modeli) verileri indirilmiş, ArcGIS 10.5 programıyla işlenerek lokasyon ve yükselti basamakları haritası üretilmiştir.

Arazi çalışmaları, yöre halkıyla yapılan görüşmeler ve literatürden yola çıkarak Gümüşhane ilinde en çok bilinen turistik çekicilikler tespit edilmiş, çalışmanın formatına uygun olarak konu ve alan sınırlandırması yapılmıştır.

Gümüşhane ilindeki ana ulaşım güzergâhları, bu güzergâhlar üzerindeki tünellerin konumu ve uzunlukları belirlenmiştir. Gümüşhane'ye yakın olan havaalanları ve limanlar tespit edilmiştir. Ana yollar ve buralardan ayrılarak belirlenen destinasyonlara ulaşan tali yollar Google Earth Pro programı kullanılarak, 2017-2018 yıllarına ait uydu görüntüleri üzerinden sayısallaştırılmıştır. Arazi çalışmaları ve uydu görüntülerinin yardımıyla yollar duble, tek şeritli asfalt, tali asfalt yollar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu işlem yapılırken en kısa ve en konforlu güzergâhlar tercih edilmiş, okuyuculara farklı alternatifler sunulmuştur.

Seçilen destinasyonların; çevresindeki Ordu - Giresun, Trabzon, Erzincan, Erzurum ve yapım aşamasında olan Salyazı havaalanlarına uzaklıkları hesaplanarak tablolara dönüştürülmüştür. Bunun yanı sıra Gümüşhane'ye komşu illerin merkezlerinden yola çıkan yerli ve yabancı turistler için seçili destinasyonlardan bazılarını kapsayan günü birlik ve birkaç günlük rotalar hazırlanmıştır.

BULGULAR

Gümüşhane ilindeki başlıca turistik çekiciliklerin ulaşılabilirlik durumlarını konu edinen araştırma kapsamında, çalışmanın formatına uygun olarak, arazi çalışmaları, yöre halkı ve yetkililerle yapılan görüşmelerle en çok bilinen 10 adet turistik çekicilik ele alınmıştır. Seçilen destinasyonlar ve bazı özellikleri şöyledir (Tablo 1, Şekil 2);

Tablo 1: Çalışma Kapsamında Ele Alınan Turistik Çekicilikler ve Bazı Özellikleri

No	Destinasyonlar	Lokasyonu	Statüsü
1.	Torul Kalesi Cam Seyir Terası	Kaledibi Mahallesi / Torul	B Tipi Mesire Alanı ¹
2.	Karaca Mağarası	Cebeli Köyü / Torul	Mağara
3.	Artabel Gölleri	Dağdibi Köyü / Torul	Tabiat Parkı
4.	Tomara Şelalesi	Boğazyayla Köyü / Şiran	Tabiat Parkı
5.	Süleymaniye Mahallesi	Gümüşhane / Merkez	Kentsel ve Doğal Sit A.
6.	Canca Kalesi	Gümüşhane / Merkez	Kale
7.	Örümcek Ormanı	Yeşilköy / Kürtün	Tabiatı Koruma Alanı
8.	Limni Gölü	Zigana Köyü / Torul	Tabiat Parkı
9.	Zigana Kayak Merkezi	Zigana Geçidi / Torul	Kış Sporları Merkezi
10.	Çağlayandibi Şelalesi	Yeşilköy / Kürtün	Tabiat Parkı

Topografyaya bağlı olarak Gümüşhane’de ulaşım koşulları zordur. Sahadaki ana ulaşım güzergâhları Harşit ve Kelkit gibi akarsuların vadileri boyunca uzanan E97 (Trabzon-Gümüşhane yolu), D877 (Giresun – Gümüşhane yolu) D040 (Kelkit – Şiran yolu), D885 (Erzincan – Gümüşhane yolu), D883 (Gümüşhane – Kelkit yolu), D052 dir (Köse – Bayburt yolu) (Şekil 5). Araştırma sahasında ulaşım koşullarını iyileştirebilmek için devlet tarafından büyük yatırımlar yapılmıştır. Oldukça dar ve eğimli sahalardan geçen yollar tünel ve viyadüklerle, dolgu ve kazı işlemleriyle genişletilmiş daha güvenli ve konforlu hale getirilmiştir. Gümüşhane ili ulaşımında tüneller büyük öneme sahiptir. 2018 yılı itibariyle ilde bir bölümü çift tüplü olan toplam 31 adet tünel bulunmaktadır (Tablo 2, Şekil 2). Uzunlukları 2600 m ile 60 m arasında değişen bu tüneller yolları kısaltmış, eğimli ve bir tarafı uçurum olan yolları devre dışı bırakarak daha güvenli ve konforlu güzergâhlar meydana getirmiştir.

Turizm faaliyetlerine katılan insanlar için ulaşım süresi, konfor ve güvenlik oldukça önemlidir. Çoğu zaman turistler için yer seçiminde bu unsurlar belirleyici olmaktadır. Araştırma sahasındaki turistik çekiciliklerin büyük bölümü Gümüşhane merkeze yakın konumda bulunmakta, ana yol güzergâhlarında yer almaktadır. 2018 yılı itibariyle Gümüşhane’de belirlenen destinasyonlara ulaşım büyük ölçüde duble veya tek şeritli asfalt yollardan sağlanmaktadır (Şekil 2). Sahada stabilize yollar sınırlı olup büyük bölümünde düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

¹ Toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek amacıyla yerleşim merkezlerinin çevresinde veya rekreasyonel kaynak değerlerine ve yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip, sadece günübirlik kullanım imkânı sağlayan kır lokantası, kır kahvesi, yöresel ürünler sergi ve satış yeri, piknik üniteleri, kamerye gibi diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden mesire yerleridir (OGM 2015).

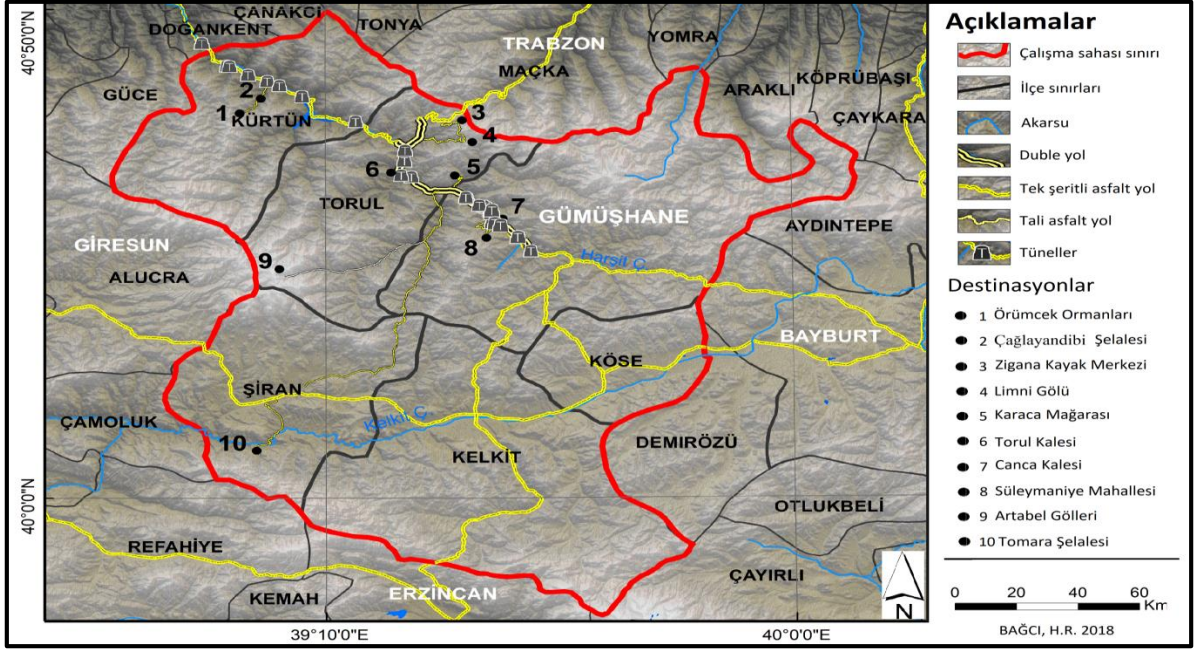
Tablo 2: Gümüşhane İli Sınırları İçerisinde Yer Alan Yapımı Tamamlanmış Tüneller ve Bazı Özellikleri

No	Tünelin Adı	Lokasyonu	Tüp Adedi	Tek Tüp Uzunluk (m)	Çift Tüp Uzunluğu (m)	
					Sol Tüp	Sağ Tüp
1.	Günyüzü 2	D877 karayolu Doğankent - Kürtün arası	1	351		
2.	Günyüzü 1	D877 karayolu Doğankent - Kürtün arası	1	605		
3.	Elceğiz	D877 karayolu Doğankent - Kürtün arası	1	1265		
4.	Taşlıca	D877 karayolu Doğankent - Kürtün arası	1	146		
5.	Uluköy	D877 karayolu Doğankent - Kürtün arası	1	60		
6.	Özkürtün	D877 karayolu Kürtün – Özkürtün arası	1	704		
7.	Kirazlık	D877 karayolu Özkürtün – Torul arası	1	1851		
8.	Zigana	E97 karayolu Torul – Maçka arası	1	1702		
9.	Kürtün Kavşak	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		618	916
10.	Köprübaşı	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		568	589
11.	Torul	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		1061	1103
12.	Harmancık	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		205	145
13.	Taşocağı	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		681	660
14.	Mescitli 1	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		226	201
15.	Mescitli Varyant	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	2		469	1637
16.	Mescitli 2	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	1	395		
17.	Hacı Emin 1	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	1	84		
18.	Hacı Emin 2	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	1	141		
19.	Hacı Emin 3	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	1	210		
20.	Gümüşhane	E97 karayolu Gümüşhane – Torul arası	1	323		
21.	Pınarın	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		181	168
22.	K1 Kolu	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	1	299		
23.	K2 Kolu	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	1	300		
24.	K3 Kolu	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	1	182		
25.	Şelale Kavşağı	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	1	295		
26.	T1	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		1700	1725
27.	T2	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		936	929
28.	T3	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		665	754
29.	T4	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		2245	2255
30.	T5	Gümüşhane Yeni Çevre yolu	2		2538	2564
31.	Akçakale	E97 karayolu Gümüşhane – Bayburt arası	2		177	190

Çalışmaya konu olan turistik çekicilikler içerisinde ulaşılabilirliği en zor olan Artabel Gölleri'dir. Bu destinasyona ulaşabilmek için, E 97 karayolundan ayrıldıktan sonra Şiran ilçesine doğru 23 km daha yol kat etmek gerekmektedir. Gülaçar Köyü kavşağından Artabel Gölleri'ne kadar olan yolun ise ilk 1,5 km'si asfalt iken geriye kalan 14,5 km'lik bölümü

stabilize ve toprak yoldur (Şekil 3-4). Bu sahada çalışmalar sürmekte, ulaşım sorunu çözülmeye çalışılmaktadır.

Şekil 2: Araştırma Sahasındaki Turistik Çekicilikleri ve Ulaşım Güzergâhlarını Gösteren Harita

Şekil 3-4: Artabel Göllerine Ulaşımı Sağlayan Yollar.

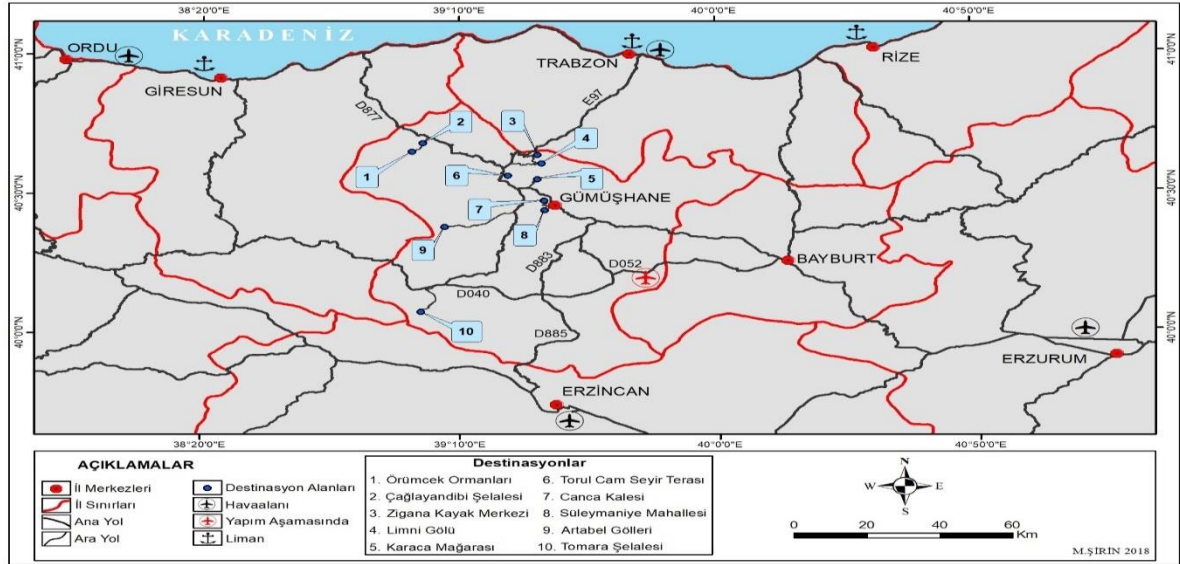
Seçili destinasyonlardan Süleymaniye Mahallesi ve Canca Kalesi aynı güzergâh üzerinde, birbirine yakın konumda yer almaktadır. Gümüşhane şehir merkezinden geçen E97 karayolundan ayrıldıktan 3 km sonra Süleymaniye Mahallesine; bu yoldan 5 km daha devam

edince ise Canca Kalesi'ne ulaşılmaktadır. Bu yolun Süleymaniye Mahallesi ile Canca Kalesi arasında yer alan 2 km'lik bölümü toprak yol durumunda olup çalışmalar sürmektedir.

Turizm faaliyetlerinde uzun mesafeli yolculuklar genellikle havayolu ve denizyolu ile gerçekleştirilmektedir. Gümüşhane ili bu açıdan avantajlı konumdadır. Araştırma sahasında havaalanı henüz hizmete açılmamış olmasına karşın çevresinde Trabzon, Ordu – Giresun, Erzincan, Erzurum havaalanları ve Giresun, Trabzon, Rize limanları yer almaktadır (Şekil 5). Seçilen turistik çekicilikleri bu ulaşım sistemlerini kullanarak ziyaret etmek isteyenlerin kat etmeleri gereken mesafeler şöyledir (Tablo 3);

Tablo 3: Seçili Destinasyonlarının Çevresindeki Havaalanlarına Uzaklıkları.

No	Destinasyonlar	Ordu Giresun Havaalanı	Trabzon Havaalanı	Erzurum Havaalanı	Erzincan Havaalanı	Salyazı Havaalanı (İnşaa halinde)
1	Örümcek Ormanları	143 km	119 km	265 km	209 km	131 km
2	Çağlayandibi Şelalesi	136 km	112 km	258 km	202 km	124 km
3	Zigana Kayak Merkezi	182 km	62 km	238 km	182 km	106 km
4	Limni Gölü	176 km	68 km	232 km	176 km	100 km
5	Karaca Mağarası	186 km	97 km	210 km	154 km	78 km
6	Torul Cam Seyir Terası	171 km	82 km	216 km	160 km	84 km
7	Canca Kalesi	198 km	109 km	200 km	146 km	68 km
8	Süleymaniye Mahallesi	193 km	104 km	195 km	141 km	63 km
9	Artabel Gölleri	217 km	128 km	242 km	188 km	108 km
10	Tomara Şelalesi	222 km	177 km	243 km	129 km	86 km

Şekil 5: Destinasyonların Çevresindeki Havaalanı ve Limanlara Göre Konumu

Çalışmada ele alınan turistik çekicilikler bugün itibariyle daha çok Gümüşhane'de ve çevre illerde yaşayan veya bu bölgeden geçen karayollarını kullanan yolcuların ziyaret ettiği merkezler durumundadır. Ancak Gümüşhane ilinin yakın çevresinde Giresun, Trabzon, Erzincan, Bayburt gibi önemli miktarda nüfusu barındıran il merkezleri ve ilçeler

bulunmaktadır. Gerekli tanıtımların ve yatırımların yapılmasıyla birlikte orta vadede Gümüşhane ilindeki bu turistik çekicilikler, çevresindeki merkezlerden gününbirlik ya da birkaç günlüğüne gelen yerli turistleri ağırlayacaktır. Uzun vadede ise Türkiye'nin her yöresinden ve yurt dışından gelen turistlerin önemli durakları arasında yer alacağı düşünülmektedir.

Araştırma sahasında tespit edilen turizm merkezlerine çevresindeki illerden gününbirlik veya birkaç günlüğüne gelen turistlerin izleyebileceği rota ve yol üzerinde ziyaret edebileceği destinasyonların sırası ve güzergâhları belirlenmiştir (Tablo 4). Bu uygulama yapılırken ziyaretçilerin yola çıktığı noktalara göre en uygun destinasyonlar, en kısa ve konforlu ulaşım güzergâhları, zaman gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 4: Seçili Destinasyonlara Çevre İllerden Gelen Ziyaretçiler İçin Hazırlanmış Rotalar

No	Başlangıç Noktası	Gününbirlik Ziyaret İçin	Birkaç Günlük Ziyaret İçin	Kullanılacak Güzergâh
1.	Giresun Merkez	Çağlayandibi Şelalesi, Örümcek ormanları, Torul Cam Seyir Terası, Limni Gölü.	Birinci gün: Çağlayandibi Şelalesi, Örümcek ormanları, Torul Kalesi Cam Seyir Terası, Limni Gölü. Gümüşhane Merkezde Konaklama İkinci gün: Süleymaniye Mahallesi, Canca Kalesi, Karaca Mağarası	D877 - E97 Karayolları
2.	Trabzon Merkez	Limni Gölü, Çağlayandibi Şelalesi, Örümcek Ormanları, Torul Cam Seyir Terası.	Birinci gün: Limni Gölü, Çağlayandibi Şelalesi, Örümcek Ormanları, Torul Cam Seyir Terası, Gümüşhane Merkezde Konaklama. İkinci gün: Süleymaniye Mahallesi, Canca Kalesi Karaca Mağarası	E97 – D877 Karayolları
3.	Erzincan Merkez	Tomara Şelalesi, Karaca Mağarası	Birinci gün: Tomara Şelalesi, Karaca Mağarası Gümüşhane Merkezde Konaklama. İkinci gün: Süleymaniye Mahallesi, Canca Kalesi Torul Cam Seyir Terası, Limni Gölü	D885 – D040 E97 Karayolları
4.	Bayburt Merkez	Süleymaniye Mahallesi, Karaca Mağarası, Torul Cam Seyir Terası.	Birinci gün: Süleymaniye Mahallesi, Karaca Mağarası, Torul Cam Seyir Terası, Gümüşhane Merkezde Konaklama. İkinci gün: Limni Gölü, Çağlayandibi Şelalesi ve Örümcek Ormanları	D877 - E97 Karayolları

Yukarıdaki planlama yapılırken; Zigana Kayak Merkezi daha çok kış mevsiminde ziyaret edildiği, Artabel Gölleri ise ulaşılması zor olduğu için bu destinasyonlar rotalara dâhil edilmemiş, ziyaretçilerin bir gününü ayırarak gezebileceği yerler olarak düşünülmüştür.

Gümüşhane ilinde gerek turizm faaliyetlerine katkı sağlamak gerekse yöre halkına hizmet götürebilmek amacıyla ulaşım alanında yapılan yatırımlar devam etmektedir. Arazi çalışmaları esnasında tespit edilen çalışmalardan biri de Limni Gölü ile Zigana Kayak Merkezi arasında yapımı süren çığ bentleri ve kar perdeleri olmuştur. E 97 karayolunun Torul ile Maçka arasında kalan bölümünden ayrılan tali yollarla Limni Gölü'ne (E 97'den ayrıldıktan sonra 11 km) ve Zigana Kayak Merkezi'ne (E 97'den ayrıldıktan sonra 4 km) ulaşılabilir. Bunun yanı sıra bu iki destinasyonu birbirine bağlayan 6 km'lik beton bir yol bulunmaktadır. Kış

döneminde kayak merkezi ile Limni Gölü arasındaki bu yolu açık tutabilmek için yolun çevresine çığ bentleri inşa edilmektedir (Şekil 6-7).

Şekil 6-7: Limni Gölü ile Zigana Kayak Merkezi Arasındaki Beton Yol ve Çığ Setleri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz dünyasında artan iş temposu, yaşam tarzına bağlı olarak ortaya çıkan stres ve sıkıntılar nedeniyle insanların gezmeye ve dinlenmeye daha fazla ihtiyaç duyması, ulaşım sistemlerinin gelişmesi ve çeşitlenmesi, gelir düzeyinin ve alım gücünün artması gibi nedenlerle turizm faaliyetleri geçmiş dönemlere nazaran daha fazla önem kazanmıştır. Gümüşhane ili topografyasının eğimli ve engebeli, bazı kesimlerinde iklim koşullarının sert olması, kıydan içeride yer alması gibi nedenlerle sosyoekonomik anlamda henüz istenilen düzeyde gelişmemiştir. Ancak araştırma sahasına son 10 yıllık dönemde özellikle ulaşım alanında çok önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar Gümüşhane ilinin sahip olduğu şelale, mağara, orman, kale gibi doğal ve beşeri yapılardan oluşan turistik değerleri ulaşılabilir hale getirmiştir. Turizm faaliyetlerinin tarım, sanayi, ticaret gibi diğer ekonomik faaliyetlerin sınırlı olduğu Gümüşhane ilinin kalkınmasında önemli rol oynayacağı, pek çok sektörün gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Gümüşhane ilinde yer alan çok sayıda turistik değer içerisinden en çok bilinen 10 destinasyon ele alınmış, Türkiye'nin ve Dünya'nın farklı yerlerinden buralara ulaşmanın yolları haritalarla görselleştirilerek açıklanmıştır.

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen arazi çalışmaları, yöre halkı ve çeşitli kuruluşların yetkilileriyle yapılan görüşme ve gözlemlerden faydalanılarak Gümüşhane’de turizm faaliyetlerinin bugünkünden daha ileri bir noktaya taşınabilmesi adına bazı öneriler şöyledir;

- Turizm faaliyetleri çok sayıda kişiye istihdam sağlaması ve sosyoekonomik anlamda kalkınma için önemlidir. Ancak turizm açısından değer taşıyan doğal ve beşeri unsurların tahrip olmadan gelecek nesillere aktarılması daha önemlidir. Bu nedenle turizmle ilgili yapılacak her türlü planlamada sürdürülebilirlik kavramı göz önüne alınmalıdır.

- Yörede ulaşım koşulları geçmiş dönemlere göre daha iyi olmasına karşın hala birtakım eksiklikleri mevcuttur. Seçili destinasyonlardan Artabel Gölleri ve Canca Kalesi’ne ulaşım zordur. Ana yollardan ayrılarak bu turistik değerlere ulaşan yolların toprak ve stabilize olan kısımları kısa süre içerisinde asfaltlanarak bu değerler daha rahat ulaşılabilir hale getirilmelidir.

- Turistik değerlerin yakınlarında doğal yapıya zarar vermeyecek nitelikte, estetik açıdan ortama uyumlu sosyal tesisler ve eklentileri yapılmalıdır. Bu sayede ziyaretçilerin turistik mekânlarda daha fazla vakit geçirmesi sağlanacaktır. Bu konuda Artabel’de yapılmış serender evler, alabalık tesisleri ile Limni Gölü ve Torul Kalesi Cam Seyir Terası’ndaki tesisler örnek teşkil etmektedir.

- Gümüşhane ilindeki turistik çekiciliklere bugün itibariyle daha çok yakın çevresinden ziyaretçiler gelmektedir. Bazı destinasyonların Gümüşhane merkezinde yaşayanlar tarafından bile yeteri kadar bilinmediği tespit edilmiştir. Özellikle Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gümüşhane Üniversitesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü arasında yapılacak protokollerle öğrencilerin ve yöre halkının turistik çekicilikleri tanınması sağlanmalıdır.

- Gümüşhane ili Doğu Anadolu’yu Karadeniz’e bağlayan en yoğun kullanılan güzergâh üzerindedir. Belediye tarafından il girişlerinde bu güzergâhı kullanan kişilerin telefonlarına destinasyonları tanıtıcı mesajlar gönderilerek turizm merkezlerinin bilinirliği artırılmalıdır.

- Turizmden elde edilen gelirin artırılabilmesi için turistik değerler yakın çevreye ve tüm Türkiye’ye tanıtılmalı, ulusal ve yerel olarak faaliyet gösteren turizm organizasyonlarının, tur şirketlerinin programına dâhil edilmelidir.

- Destinasyonlara ulaşılabilirlik açısından Gümüşhane ilinde tüneller çok önemli bir yere sahiptir. Yoğun bir şekilde kullanılan bu tünellerin isimleri güncellenerek tünellere il de bulunan turistik çekiciliklerin isimlerinin verilmesi, destinasyonların tanıtımı açısından oldukça önemlidir.

- Yerel yönetimler tarafından turizm varlıklarının tanıtımına yönelik şenlik ve festivallerin artırılması ve daha ilgi çekici hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra yerel yöneticilerin ulusal çaptaki fuar ve tanıtım organizasyonlarına temsilciler göndererek, buralarda stantlar açarak turizm varlıklarını tanıtması gerekmektedir.

Katkı Belirtme

Araştırma sürecinde veri temini konusunda sağladıkları katkılardan ötürü; Torul Belediye Başkanı Nidai KÖROĞLU'na, Gümüşhane Meteoroloji Müdürlüğüne, Gümüşhane İl Özel İdaresine ve Karayolları 10. Bölge Müdürlüğüne teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2016), “Gümüşhane İli 2015 Yılı Çevre Durum Raporu”, <http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Gumushane2015.pdf>. (05.06.2018).
- Nişancı, A. (1990), “Torul – Kürtün Orta Harşit Yöresi ve Heyelanları”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu*, 13-17 Haziran 1990, Ankara, s.245-257.
- Orman İşletmeleri Genel Müdürlüğü (2015), Mesire Yerleri Uygulama Tebliği, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Tebliğler/MesireYerleriUygulamaTebliği.pdf> (06.06.2018).
- Özey, R. (1990), “Gümüşhane ve Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Coğrafi Sorunları ve Çözüm Yolları”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu*, 13-17 Haziran 1990, Ankara, s.307-383.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>. (03.07.2018).

YEREL HALKIN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZM AMAÇLI KULLANILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ: KONYA'DA BİR ARAŞTIRMA

Erkan GÜNEŞ¹
Yeliz PEKERŞEN²
Hatice Ferhan NİZAMLIOĞLU³
Recep Tayyip ÜNÜVAR⁴

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Konya ilinde yaşayan yerel halkın kültürel miras algısı, kültürel mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılması hakkındaki görüşlerini belirlemektir. Bu doğrultuda; Okuyucu (2011) tarafından geliştirilen anket formu ile yerel halkın bu konulara ilişkin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma Mart 2018-Mayıs 2018 tarihleri arasında Konya il merkezinde yaşayan 483 kişiyle kolayda örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Konya il merkezinde yaşayan yerel halkın çoğunluğu dini yapıları, geleneksel evleri, halk oyunlarını, yöresel yemekleri ve el sanatlarını kültürel miras varlıkları olarak algılamaktadır. Turizm ile kültürel mirasın korunabileceğini, il merkezinde turizmin gelişmesine olumlu baktıklarını ve turizm faaliyetlerini destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, turizm çalışmalarının başarısının iyi planlama, iyi tanıtım ve yerel halkın aktif katılımı ile gerçekleşebileceği görüşü öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Kültürel Miras ve Turizm, Yerel Halk, Konya.

LOCAL PEOPLE'S OPINIONS FOR THE PROTECTION AND THE USE OF CULTURAL HERITAGE ON TOURISTIC PURPOSES: A SURVEY IN KONYA

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the opinions of the local people living in Konya about the cultural heritage perception, protection of cultural heritage and its use on touristic purpose. In this direction; the opinions of the local people have been tried to be determined via the questionnaire developed by Okuyucu (2011). This study was carried out by convenience sampling method with 483 people living in the center of Konya province between March 2018 and May 2018. According to the obtained results; the majority of local people living in the center of Konya province perceive religious buildings, traditional houses, folk dances, local dishes and handicrafts as cultural heritage properties. They stated that cultural heritage can be preserved with the help of tourism, they evaluate the development of tourism positively in the center of the province and will support tourism activities. Also, the view that the success of tourism activities can only be realized via a good planning, a good advertising and active participation of the local people becomes prominent.

Keywords: Cultural Heritage, Cultural Heritage And Tourism, Local People, Konya.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, egunes@erzincan.edu.tr

² Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, yeliz.ulusan@gmail.com

³ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, hfnizamlioglu@konya.edu.tr

⁴ Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, receptayyipunuvar03@gmail.com

GİRİŞ

Son zamanlarda turistlerin taleplerinde meydana gelen değişimler kıyı turizminin aksine diğer alternatif turizm türlerini de ön plana çıkarmıştır (Emekli, 2005: 101). Bunlardan birisi olan kültürel miras turizmi, turizmin en hızlı gelişen bileşenlerinden birisi olarak dikkat çekmektedir (Poria vd., 2003: 239). Toplumların özgün yanını ortaya çıkarmaya odaklı kültürel miras turizmi (Usta, 2012: 163) Türkiye'nin sahip olduğu kültürel turizm öğeleri de düşünüldüğün de ülkenin turizm potansiyelinin gelişiminde kilit bir rol oynamaya adaydır. Ancak kültürel mirasın ve doğal yapının korunmasında toplum bireylerinin beraber hareket etmesi gerekmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 189). Söz konusu bu değerlerin gelecek nesillere ulaşabilmesi gereken önemin verilmesi sayesinde gerçekleşebilecektir (Uygur ve Baykan, 2007: 46). Ayrıca kültürel miras unsurlarının başarılı bir şekilde yönetilmesi, toplumların geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağ kurmasını da sağlayacaktır (Tören vd., 2012: 70). Kültürel miras unsurlarının göz ardı edilerek gereken hassasiyetinin gösterilmemesi durumunda ise turizm açısından hem bölgesel hem de ülkesel anlamda olumsuz etkiler gözlemlenebilecektir. Bundan dolayı yerel halkın, sahip oldukları kültürel miras varlıklarını korumaları gerekmektedir (Jamieson, 2000: 10).

Çalışmada da Konya ilinde bulunan kültürel miras varlıkları ele alınarak bunların korunmasında ve turizm alanında kullanılmasında yerel halkın görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Miras varlıklarını koruma bilinci, toplumun her bireyine benimsetilmedikçe bu doğrultuda çıkartılmış yasalar, kurallar veya alanında yetişmiş uzman kişilerin söylemleri yeterli ve etkin olamayacaktır. Bu bilincin yerel halka aktarılabilmesi ve sahip olunan bu varlıkların değerinin vurgulanması bölgeyi turizm açısından çekici hale getirecek ve ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır.

KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI

Kültürel miras; önceki nesillerin oluşturduğu, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşan maddi ve manevi kültür öğeleridir (Çetin, 2010: 183). Başka bir ifadeyle toplumların özelliklerini ve geçmişlerini ışığa çıkaran belgelerdir (Albayrak, 2013: 61). Kültürel değerlerin nesilden nesile aktarımı ve kültürlerarası etkileşim sonucu ortaya çıkmış (Çınar ve Aydın, 2000: 1), yerel halkın kendi kültürü hakkında bilinçlenmesini öngören alternatif bir turizm türü olmuştur (Kozak ve Bahçe, 2009: 151). Kültürel miras somut olabileceği gibi soyut da olabilmektedir (Kolaç, 2009: 21). Tarihi, arkeolojik değerler, külliye, cami (Gürpınar, 2001: 186-187) anıt, ören yeri, kilise gibi kültür kalıntıları somut kültürel mirası oluşturmaktadır (Çetin, 2010: 182). Soyut manevi kültür değerleri olarak ise gelenekler, görenekler, dini

inanişlar, müzik, dans ve yeme-içme alışkanlıkları sayılabilir (Albayrak, 2013: 62). Bir turizm ürünü olarak sunulan bu değerlere yerel halkın sahip çıkması gerekmektedir. (Kozak ve Bahçe, 2009: 151). Giderek küreselleşen bu çağda kültür öğelerinin korunması ve yerel halkın bilincinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır (Kolaç, 2009: 19).

YÖNTEM

Kültürel miras varlıklarının turizmin geleceğinde ekonomik ve sosyal yönden önemli katkılar sağlaması ancak iyi planlama ve uygulama ile gerçekleşebilir. Dolayısıyla kültürel miras varlıklarının sürdürülebilirliği, korunması ve gelecek nesillere bu kaynakların aktarılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir (Karapınar ve Barakazı, 2017:6). Kültürel miras varlıklarının sürdürülebilirliği çerçevesinde Konya’da yaşayan yerel halkın kültürel miras algısı, turizm gelişimine bakışı ve kültürel miras varlıklarının turizm amaçlı kullanılması hakkındaki görüşlerinin tespit edilmesini amaçlayan bu araştırma bölge halkının kültürel miras varlıkları ve turizm hakkındaki düşüncelerinin daha iyi anlaşılması, yapılacak turizm çalışmalarına katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Araştırmanın evrenini Konya il merkezinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. 2017 verilerine göre Konya il merkezi nüfusu 1.301.222’dir (Konya Valiliği, 2018). Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda örnekleme büyüklüğü % 95 güven aralığında 384 olarak (Kozak, 2015: 113) saptanmıştır. Veri toplama aracı olarak Okuyucu (2011) tarafından geliştirilen anketten yararlanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde araştırmaya katılanların demografik bilgilerine, ikinci bölümünde kültürel miras varlıklarının korunmasına yönelik düşüncelerine ve üçüncü bölümünde ise yerel halkın turizm gelişimine ve il merkezindeki kültürel miras varlıklarının turizm amaçlı kullanılmasına yönelik düşüncelerini ölçmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Anket çalışması Mart 2018-Mayıs 2018 tarihleri arasında Konya il merkezinde yaşayan 483 kişiyle kolayda örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular SPSS for Windows 22.0 programı kullanılarak frekans ve yüzde dağılımları analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan yerel halkın demografik özelliklerine, kültürel miras algısına, kültürel mirasın korumasına ve kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılmasına ilişkin bulgular bu bölümde verilmiştir.

Demografik Bulgular

Tablo 1’de örnekleme ait demografik bulgular verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	n	%	Yaş	n	%
Erkek	306	63,4	18-25	205	42,4
Kadın	177	36,6	26-35	109	22,6
Eğitim	n	%	36-45	96	19,9
İlkokul	34	7,0	46-55	34	7,0
Ortaokul	30	6,3	56-65	22	4,6
Lise	95	19,7	66 ve üzeri	17	3,5
Önlisans	46	9,5	Aylık Gelir	n	%
Lisans	253	52,4	Gelir Yok	122	25,3
Lisansüstü	25	5,1	Asgari ücretin altında	58	12
Meslek	n	%	Asgari Ücret (1604 TL)	31	6,4
Öğrenci	165	34,2	Asgari ücret-2000 TL	77	15,9
Esnaf-Ticaret	135	28	2001 TL-3000 TL	91	18,8
Özel Sektör Çalışanı	58	12	3001 TL-4000 TL	45	9,3
Kamu Çalışanı	38	7,9	4001 TL-5000 TL	33	6,8
Emekli	36	7,5	5001 TL üzeri	26	5,4
Ev Hanımı	12	2,5	Konya'da Yaşama Süresi	n	%
Çiftçi	3	0,6	1 yıldan az	10	2,1
Diğer	36	7,5	1-5 yıl arası	76	15,7
Doğum Yeri	n	%	6- 10 yıl arası	30	6,2
Konya	318	65,8	11-20 yıl arası	76	15,7
Konya Dışı	165	34,2	21-30 yıl arası	148	30,6
Toplam	483	100	30 yıldan fazla	143	29,6
			Toplam	483	100

Tabloya göre araştırmaya katılanların %63,4'ü erkek, %65'i 18-35 yaş aralığında ve %61,9'u üniversite mezunudur. Meslek dağılımlarında ise %34,2'si öğrenci, %28'i esnaf veya ticaret, %12'si özel sektör, %7,9'u ise kamu çalışanıdır. Araştırmaya katılanların %25,3'ünün herhangi bir geliri yokken %18,8'i 2001 TL-3000 TL arasında aylık gelire sahiptir. Katılımcıların %65,8'i Konya doğumlu iken %60,2'si 21 yıldan fazla süredir Konya'da yaşamaktadır.

Kültürel Miras Algısı ve Kültürel Mirasın Koruması İle İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan yerel halka kültürel miras algıları, kültürel mirasın korunması ve turizmin kültürel miras üzerindeki etkisine yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırmaya katılanlara kültürel miras denilince neyi algıladıklarına yönelik “Sizce kültürel miras neleri kapsamaktadır?” sorusuna katılımcıların %17,4'ü dini yapıları, %12,8'i geleneksel evleri, %10,8'i halk oyunları ve halk edebiyatını, %9,1'i yöresel yemekleri ve %7'si ise el sanatlarını ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Kültürel Miras Algılamaları

Kültürel Miras	n	%
Dini yapılar	84	17,4
Geleneksel evler	62	12,8
Halk oyunları ve halk edebiyatı	52	10,8
Yöresel yemekler	44	9,1
El sanatları	34	7,0
Diğer	207	42,9
Toplam	483	100

Kültürel mirasın korunmasına yönelik katılımcılara yöneltilen “*Sizce, kültürel miras niçin korunmalıdır?*” sorusuna katılımcıların %39,8’si milli değerlere sahip olduğu için, %34,6’sı gelecek nesillere kültürel mirasın kavuşturulması ve onların görme hakkı olduğundan, %12’si ise tarihi açıdan bu değerlerin öneme sahip olması ve bu yüzden korunması gerektiği şeklinde yanıt vermişlerdir.

Kültürel mirasın korunmasında hangi kurum ve kuruluşların sorumlu olmalarına yönelik katılımcılara yöneltilen “*Sizce, kültürel mirasın korunmasında kimler ya da hangi kurum ve kuruluşlar sorumludur?*” sorusuna ilk sırada %50,7 ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nı belirtmişlerdir. Kültürel mirasın korunmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan sonra %17 ile yerel halkın da sorumlu olması gerektiğini ve daha sonra sırasıyla %9,7’si belediyelerin %2,3’ü sivil toplum kuruluşlarının kültürel mirasın korunmasından sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Konya’da korunması gereken kültürel mirasın neler olduğuna yönelik katılımcılara yöneltilen “*Sizce ilin korunması gereken kültür mirası ya da mirasları nelerdir?*” sorusuna katılımcılar ilk olarak gelenek ve göreneklerin korunması (%31,9) gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte %15,1’i dini yapıların, %12,8’i geleneksel evlerin, %4,3’ü geleneksel el sanatlarının, %4,1’i yöresel yemeklerin ve %31,7’si ise burada belirtilmeyen diğer unsurların korunması gerektiği üzerinde durmuşlardır (Tablo 3).

Tablo 3. Konya’da Korunması Gereken Kültürel Miras

Kültürel Miras	n	%
Gelenek ve görenekler	154	31,9
Dini yapılar	73	15,1
Geleneksel evler	62	12,8
Geleneksel el sanatları	21	4,3
Yöresel yemekler	20	4,1
Diğer	153	31,7
Toplam	483	100

Tablo 4’de araştırmaya katılan yerel halka “*Sizce Konya il merkezindeki somut kültürel miras yeterince korunmuş mudur?*” sorusuna katılımcıların %54,7’si Konya il merkezindeki kültürel mirasın yeterince korunmadığını, %45,3’ü ise korunduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4. Konya İl Merkezindeki Somut Kültürel Mirasın Korunmuşluk Durumu

Cevaplar	n	%
Kültürel miras korunmuştur	219	45,3
Kültürel miras korunamamıştır	264	54,7
Toplam	483	100

Konya il merkezinde somut kültürel mirasın yeterince korunmadığını belirten yerel halk bunun nedenleri arasında; %39’u şehirleşme nedeni ile eski yapıların yıkılmasını, %33,7’si yerel

yönetimin bu konudaki eksikliklerini, %8,3'ü bütçe kısıtlılığını, %4,2'si ise mülk sahiplerinin koruma masraflarını karşılayamadığından kültürel mirasın korunamadığını belirtmiştir. “*Sizce Konya il merkezindeki somut kültürel miras en iyi nasıl korunur?*” sorusuna katılımcıların %52,8'i bakım, onarım ve restorasyonları yapıp turistik kullanıma açılması ile %36,6'sı bakım, onarım ve restorasyonları yapılarak, %5,4'ü ise herhangi bir müdahale etmeden korunabileceğini ifade etmişlerdir (Tablo 5).

Tablo 5. Konya İl Merkezindeki Somut Kültürel Mirası Koruma Yöntemleri

Koruma Yöntemleri	n	%
Bakım, onarım ve restorasyonları yapıp turizme kazandırılması	255	52,8
Bakım, onarım ve restorasyonlarının yapılması	177	36,6
Müdahale edilmemesi	26	5,4
Diğer	25	5,2
Toplam	483	100

Araştırma kapsamında yerel halka kültürel mirasın korunmasında turizmin nasıl etki edeceğine ilişkin yöneltilen soruya katılımcıların %93,8'i turizmin kültürel mirasın korunmasına olumlu etki edeceğini belirtirken sadece %6,2'si bu konuda olumsuz tutum sergilemiştir. Turizmin kültürel mirasın korunmasına olumlu etki edeceğini belirten katılımcılara yöneltilen “*Olumlu etki edecektir, çünkü turizm sayesinde Konya il merkezinde....*” ifadesine katılımcıların %33,5'i turizmin gelişmesiyle yerel halkın koruma bilincinin artacağını, %25,6'sı ciddi koruma önlemlerinin alınacağını ve %22,5'i ise eski binaların modern bir görünüme kavuşacağını belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Turizmin Konya İl Merkezinde Kültürel Mirasın Korunmasında Olumlu ve Olumsuz Etki Yapacağı Alanlar

Olumlu Etkiler	n	%
Yerel halkın koruma bilincini artırması	152	33,5
Ciddi koruma önlemlerinin alınması	116	25,6
Eski binaların modern görünüme kavuşması	102	22,5
El sanatlarını canlandırması	18	4,0
Yöresel yemeklerin hatırlanması	17	3,8
Diğer	48	10,6
Toplam	453	100
Olumsuz Etkiler	n	%
Kültürel mirasın ticari bir meta olması	13	43,4
Aşırı kullanım sonucu zarar görmesi	10	33,3
Gelenek ve göreneklerin yozlaşması	6	20
Diğer	1	3,3
Toplam	30	100

Turizmin kültürel miras üzerinde olumsuz etki yapacağını düşünenlere yöneltilen “*Olumsuz etki edecektir, çünkü turizm nedeniyle Konya il merkezinde....*” ifadesine katılımcıların

%43,3'ü kültürel mirasın ticarileşeceğini ve %33,3'ü turizm nedeniyle kültürel miras yapılarının aşırı kullanım sonucu zarar göreceğini belirtmişlerdir.

Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanılması İle İlgili Bulgular

Konya il merkezinde turizmin gelişmesine, gelişen turizm faaliyetlerini destekleme durumlarına ve kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımına yönelik araştırmaya katılan yerel halka sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda yöneltilen “Konya il merkezinde turizmin gelişmesini nasıl karşılıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %93,2’si olumlu, %6,8’i ise olumsuz yanıt vermişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7. Konya İl Merkezinde Turizmin Gelişmesine Bakış Açısı

Bakış Açısı	n	%
Olumlu	450	93,2
Olumsuz	33	6,8
Toplam	483	100

Turizmin Konya il merkezinde gelişmesini olumlu karşılayanlara yöneltilen “*Turizmin gelişmesini olumlu karşılıyorum. Çünkü turizm sayesinde .....*” ifadesine katılımcıların %40,4’ü turizm sayesinde kültürel mirasın önemini anlayacağını, %28,9’u yöre halkının ekonomik refahına katkı sağlayacağını, %18,9’u yerel kültürü yeniden canlandıracağını ve %1,1’i ise altyapıya katkı sunacağını belirtmişlerdir.

Turizmin Konya il merkezinde gelişmesine olumsuz yaklaşanlara yöneltilen “*Turizmin gelişmesini olumsuz karşılıyorum Çünkü turizm nedeniyle .....*” ifadesine katılımcıların %48,5’i turizm nedeniyle çevreye uygun olmayan yapıların inşa edileceğini, %12,1’i ekonomik anlamda turizme bağımlılığın artacağını, %9,1’i çevrede çöp ve atıkların artacağını, trafiğin, hava kirliliğinin, kalabalık ve gürültünün de artacağını ifade etmişlerdir (Tablo 8).

Tablo 8. Turizmin Konya İl Merkezinde Olumlu Etki Yapacağı Alanlar

Olumlu Etkiler	n	%
Kültürel mirasın önemini anlaşılması	182	40,4
Yöre halkının gelirini arttırması	130	28,9
Yerel kültürü yeniden canlandırması	85	18,9
Altyapıya katkısı	5	1,1
Diğer	48	10,7
Toplam	450	100
Olumsuz Etkiler	n	%
Tarihi çevreye uygun olmayan yapıların inşa edilmesi	16	48,5
Ekonomik anlamda turizme bağımlılığın artması	4	12,1
Çevrede çöp ve atıkların artması	3	9,1
Trafik ve buna bağlı hava kirliliğinin artması	3	9,1
Kalabalık ve gürültünün artması	3	9,1
Diğer	4	12,1
Toplam	33	100

Araştırmaya katılanlara Konya il merkezinde turizmin gelişmesi halinde turizm faaliyetlerini desteklemelerine ilişkin yöneltilen soruya %78,9'u turizmi destekleyeceklerini, %21,1'i ise desteklemeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu durum turizm faaliyetlerinin Konya il merkezinde destek görebileceğini göstermektedir. Konya il merkezinde turizmin gelişmesi halinde destek vereceklerini belirten katılımcılara turizm faaliyetlerine ne şekilde destek verecekleri de sorulmuştur.

Katılımcılar turizm faaliyetlerine en çok turizm tesislerinde çalışarak (%27,8) destek vereceklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte yöresel yemek çeşitleri hazırlayıp bunları pazarlayarak katkı sağlayacaklarını belirtenlerin oranı %16,5, ürettiği el ürünlerini satarak destek vereceklerini ifade edenlerin oranı ise %14,2'dir. Ev pansiyonculuğu yaparak destek vereceklerini belirtenlerin oranı %10 iken tarımsal ürünlerini pazarlayarak destek vereceklerini belirtenlerin oranı ise %5,5'dir. Katılımcıların %26'sı ise bu seçenekler dışında farklı şekillerde destek vereceklerini belirtmişlerdir (Tablo 9).

Tablo 9. Turizme Destek Olma Durumu ve Desteğin Türü

Turizm Desteği	n	%
Evet, desteklerim	381	78,9
Hayır, desteklemem	102	21,1
Toplam	483	100
Destek Türleri	n	%
Turizm tesislerinde çalışarak	106	27,8
Yöresel yemek yaparak ve pazarlayarak	63	16,5
Ürettiğim el işi ürünlerimi satarak	54	14,2
Ev pansiyonculuğu yaparak	38	10
Tarımsal ürünlerimi pazarlayarak	21	5,5
Diğer	99	26
Toplam	381	100

Yerel halka yöneltilen “Sizce Konya il merkezindeki kültürel çekicilikler yeterince değerlendirilmiş midir?” sorusuna katılımcıların % 29,6'sı kültürel çekiciliklerin turizmde yeterince değerlendirildiğini ancak %52,4'ü yeterince değerlendirilemediğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların % 18'i ise herhangi bir fikir belirtmemişlerdir (Tablo 10).

Tablo 10. Konya İl Merkezindeki Kültürel Çekiciliklerin Turizmde Değerlendirilme Durumu

Cevaplar	n	%
Evet, yeterince değerlendirilmiştir.	143	29,6
Hayır, yeterince değerlendirilememiştir.	253	52,4
Fikrim yok	87	18
Toplam	483	100

Araştırmaya katılan yerel halka Konya il merkezinde hangi kaynakların turizm amaçlı kullanılmasına ilişkin yöneltilen soruya katılımcıların %22,6'sı geleneksel konutların, %22,4'ü dini yapıların, %20,3'ü gelenek, görenek ve adetlerin, %6,4'ü geleneksel el sanatlarının, %5,2'si yöresel yemeklerin, %2,5'i geleneksel giyim kuşamın, %20,7'si ise diğer çekiciliklerin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Tablo 11'de araştırmaya katılan yerel halka turizm çalışmalarının ne şekilde başarılı olabileceğine ilişkin yöneltilen soruya katılımcıların çoğunluğu iyi bir planlama ve organizasyonun (%31,7) ve iyi bir tanıtımın (%25,7) başarılı olmak için gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 11. Turizm Çalışmalarının Başarı Koşulları

Başarı Koşulları	n	%
İyi bir planlama ve organizasyon	153	31,7
Çok iyi bir tanıtım	124	25,7
Yerel halkın aktif katılımı	63	13
Farklı turizm çeşitleri	40	8,3
Tarihi yapıların iyileştirilmesi	38	7,9
Diğer	65	13,5
Toplam	483	100

Bunlarla birlikte yerel halkın turizm faaliyetlerine katılmasının turizm çalışmalarının başarılı olmasında önemli olduğunu ifade edenlerin oranı %13, turizm türlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı %8,3 iken, tarihi yapıların iyileştirilmesinin gerektiğini belirtenlerin oranı ise %7,9'dur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özellikle yerel halkın turizm faaliyetleri içerisinde yer aldığı turizm türlerinde yerel halk ile turist etkileşiminin fazla olması onların turizme karşı tutumlarının analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Kültürel miras varlıklarının yer aldığı destinasyonlarda yerel halkın turizme karşı tutumu üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu nedenle de yerel halkın turizm konusundaki düşüncelerinin analiz edilmesi gerekmektedir (Vatan ve Zengin, 2015). Kültürel mirasın bulunduğu alanlarda yaşayan yerel halkın bu varlıklarının doğrudan kullanıcıları olması nedeni ile kültürel miras varlıklarının korunması ve turizmde bu kaynaklardan yararlanılmasında yerel halkın desteği çok önemlidir (Okuyucu ve Somuncu, 2012). Konya il merkezinde yaşayan yerel halkın kültürel miras algısı, kültürel mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılması hakkındaki görüşlerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Konya il merkezinde araştırmaya katılan yerel halk kültürel mirası çoğunlukla dini yapılar, geleneksel evler, halk oyunları, yöresel yemekler ve el sanatları olarak algılamaktadır. Kültürel mirasın milli değerleri içermesi ve gelecek nesillerin de kültürel mirası görme hakları olduğu için korunması gerektiğini belirten yerel halk koruma da en fazla Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte yerel halkın ve belediyelerinde kültürel mirasın korunmasında sorumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan yerel halk gelenek ve görenekleri, dini yapıları, geleneksel evleri, el sanatlarını ve yöresel yemekleri koruyarak gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel miras varlıkları olarak görmektedir. Ancak yerel halk somut kültürel mirasın korunmuşluğu konusunda fikir birliğinde değildir. Somut kültürel miras varlıklarının yeterince korunmadığını belirten yerel halk bu durumun; şehirleşme ile eski yapıların yıkılması ve yerel yönetimlerin eksikliklerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte kültürel miras varlığına sahip mülk sahiplerinin de masrafları karşılama konusunda yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Somut kültürel mirasın nasıl korunacağına yerel halkın yarısından fazlası bakım, onarım ve restorasyonlarının yapıp turizme kazandırılması gerektiği şeklinde yanıt vermişlerdir.

Araştırmaya katılan yerel halkın %93,8'i turizmin kültürel mirasın korunmasında, yerel halkın bilincini arttırmasını, koruma önlemleri alınmasını ve eski binaların yenilenmesini, el sanatlarının canlanmasını ve yöresel yemeklerin hatırlanmasını sağlayacağından olumlu etkisinin olacağını ifade etmiştir. Turizmin kültürel mirasın korunmasına olumsuz etki yapacağını belirtenler ise turizm ile kültürel miras varlıklarının ticarileşeceği, aşırı kullanım sonucu zarar görebileceği ve gelenek ve göreneklerin yozlaşacağını düşünmektedir.

Araştırmaya katılan yerel halkın 93,2'si Konya il merkezinde turizmin gelişmesine olumlu yaklaşmaktadır. Turizmin gelişmesi ile kültürel mirasın öneminin anlaşılacağını, yerel halkın ekonomik refahının artacağını, yerel kültürü yeniden canlandıracağını ve altyapı çalışmalarına katkı sunacağını belirtmişlerdir. Konya il merkezinde turizmin gelişmesine olumlu bakmayan kısım ise en fazla turizm ile çevreye uygun olmayan yapıların artacağı endişesini taşımaktadır.

Yerel halkın büyük çoğunluğu Konya il merkezinde turizmin gelişmesi halinde turizm faaliyetlerini çeşitli şekillerde (tesislerde çalışma, yöresel ürün üretme, ev pansiyonculuğu) destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan yerel halk kültürel çekiciliklerin turizmde değerlendirilmesi konusunda fikir birliğinde değildir.

Turizm faaliyetleri için geleneksel konutlar, dini yapılar, gelenek, görenek ve adetler, geleneksel el sanatları, yöresel yemekler ve geleneksel giyim kuşam çekiciliklerinin kullanılması gerektiğini belirten yerel halk, turizmde başarılı olunabilmesi için ise iyi bir planlama ile tanıtımın şart olduğunu ifade etmiştir.

Yerel halkın kültürel miras algısı, kültürel mirasın korunmasına bakışı ve turizmin gelişmesine yönelik görüşlerini tespit etmek üzere Konya il merkezinde yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Yerel halk kültürel miras varlıklarını koruma konusunda bilinçlendirilmeli,
- Somut kültürel mirasa sahip mülk sahipleri koruma konusunda bilinçlendirilmeli ve maddi olarak desteklenmeli,
- Bakım ve yenilemesi yapılan somut kültürel miras varlıkları turizme kazandırılarak korunmalı,
- Turizm çalışmalarında yerel halkın aktif olarak yer alması sağlanmalı,
- Turizm çalışmalarının başarısı için iyi planlama ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmeli,
- Turizm faaliyetleri ile kültürel miras varlıklarına olumsuz etki edeceğini düşünen yerel halkın düşünceleri önemsenmeli ve bu düşünceler doğrultusunda önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Çetin, T. (2010), “Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı”, *Milli Folklor Dergisi*, 22 (87), s.181-190.
- Çınar, K. ve Aydın, D. (2000), “The Sustainability of Cultural Heritage: Two Sample Houses in Konya”, *EARTHQUAKE SAFE Lessons to be Learned from Traditional Construction? on the seismic Performance of Traditional Buildings International Conference*, UNESCO, ICOMOS, 16-18 Eylül, İstanbul, s.23-24.
- Emekli, G. (2005), “Avrupa Birliği’nde Turizm Politikaları ve Türkiye’de Kültürel Turizm”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, s.99-107.
- Gürpınar, E. (2001), “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s.185-193.
- Jamieson, W. (2000), “The Challenges of Sustainable Community Cultural Heritage Tourism”, *UNESCO Workshop on Culture, Heritage Management and Tourism in Bhaktapur*, 9 Nisan, Nepal, s.1-10.
- Karapınar, E. ve Barakazı, M. (2017), “Kültürel Miras turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri”, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 5-18.
- Konya Valiliği, (2018), <http://www.konya.gov.tr/nufus-ve-dagilimi>, Erişim tarihi: 05.03.2018.

- Kozak, M. (2015), *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, M. A. ve Bahçe, A. S. (2009), *Özel İlgi Turizmi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013), “Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), s.35-47.
- Mckercher, B., Ho, P. S. Y. ve Cros, H. (2005), “Relationship Between Tourism And Cultural Heritage Management: Evidence From Hong Kong”, *Tourism Management*, 26, s.539-548.
- Okuyucu, A. (2011), *Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Okuyucu, A., ve Somuncu, M. (2012). “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği”, *Ankara Üniversitesi, Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(1), s. 37-51.
- Osmaneli İlçe Merkezi Örneği
- Özdemir, Ü. (2011), “Safranbolu’nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16 (26), s.129-142.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002), “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma”, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, s.183-195.
- Poria, Y., Butler, R. ve Airey, D. (2003), “The Core of Heritage Tourism”, *Annals of Tourism Research*. 30 (1), s.238-254.
- Rodzi, N. I. M., Zaki, S. A. ve Subli, S. M. H. S. (2013), “Between Tourism and Intangible Cultural Heritage”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 85, s.411-420.
- Tören, E., Kozak, N. ve Demiral, G. N. (2012), “Eskişehir’in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), s.69-88.
- Usta, N. (2012), “İnanç Turizminden Kültür Turizmine: Midilli Adası’nın Agiasos Dağ Köyü Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), s.163-168.
- Uygur, S. M. ve Baykan, E. (2007), “Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, s.30-49.
- Vatan, A. ve Zengin, B. (2015), “Söğüt İlçesi’nde Kültürel Miras ve Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), s. 634-650.

KIŞ TURİZMİ DESTİNASYONLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABETÇİLİĞİ: ARZ TARAFI BAKIŞ AÇISIYLA ULUDAĞ- KARTALKAYA KIYASLAMASI

Savaş EVREN¹

Nazmi KOZAK²

ÖZ

Bu çalışma, Uludağ ve Kartalkaya'nın sürdürülebilir destinasyon rekabetçiliklerinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, iki destinasyonda üçer paydaşla yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Teorik çerçeve olarak Ritchie ve Crouch Modelinin (2003) esas alındığı çalışmanın bulguları, iki destinasyonun birbirine yakın rekabetçilik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Uludağ, "ana kaynaklar ve çekicilikler" ve "destek kaynaklar ve faktörler" boyutlarında nispeten daha yüksek rekabetçiliğe sahip iken; Kartalkaya, "destinasyon yönetimi" ve "değişken koşullar" boyutlarında daha yüksek rekabetçiliğe sahiptir. "Destinasyon plan-politika ve geliştirme" boyutu ise iki destinasyonun da zayıf noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Destinasyon Rekabetçiliği, Kış Turizmi, Arz Tarafı, Uludağ, Kartalkaya.

SUSTAINABLE COMPETITIVENESS OF WINTER TOURISM DESTINATIONS: COMPARISON OF ULUDAĞ AND KARTALKAYA FROM THE POINT OF SUPPLY-SIDE VIEW

ABSTRACT

This study was conducted to evaluate the sustainable destination competitiveness of Uludağ and Kartalkaya. In this context, semi-structured interviews were conducted with three stakeholders in each destinations. The theoretical framework of the study is based on Ritchie and Crouch (2003) Model. Results show that these two destinations are at the similar competitiveness level. While Uludag has a relatively high competitiveness in terms of "core sources and attractions" and "supporting factors and resources" dimensions, Kartalkaya has higher competitiveness in terms of "destination management" and "qualifying and amplifying determinants". The "destination policy, planning and development" dimension is the weak point of both destinations.

Keywords: Sustainable Destination Competitiveness, Winter Tourism, Supply-side, Uludağ, Kartalkaya.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, savasevren@gumushane.edu.tr

² Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, nkozak@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Kış turizmi, dünya genelinde en hızlı gelişen turizm çeşitlerinden biridir. Vanat (2017), dünyada 2000'in üzerinde kış turizmi destinasyonu ve 125 milyon civarında kış turisti bulunduğunu ifade etmektedir. Yazara göre; Avrupa'nın önemli destinasyonları artık büyüme eğilimi göstermezken, Doğu Avrupa ve Asya'daki destinasyonlar gelişme seyri içindedir. Türkiye'de de kış turizmi, özellikle 2000'li yıllarda ortaya çıkan kayak atılımıyla, hem arz hem de talep anlamında gelişme kaydetmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na (2017) göre, Türkiye'de sekizi tam faal olan 28 kayak merkezi bulunmaktadır. Demiroğlu (2015) ise kendi kişisel gözlemlerinden hareketle, Türkiye'de 51 kayak yapılabilir alan olduğunu belirtmektedir.

Kayak merkezlerinin sayısının artması, destinasyon pazarlaması açısından en önemli konulardan biri olan rekabetçiliği gündeme getirmektedir. Sayıları gittikçe artan destinasyonlar arasında rekabet yoğunlaşmakta; rekabetçi üstünlük alanları yaratamayan veya rekabetçi güçlerini iyi kullanamayan destinasyonlar dezavantajlı duruma gelmektedir. Dolayısıyla rekabetçilik, kış turizmi destinasyonlarının odaklanması gereken temel konulardan biridir (Hudson, 2003). Rekabetçilik konusu destinasyon pazarlaması literatüründe sıklıkla incelenen bir konudur. Kış turizmi destinasyonları da, rekabetçiliği incelenen destinasyon çeşitleri arasındadır (Hallmann vd., 2012; Hallmann vd., 2014). Türkiye'de ise kış turizmine yönelik akademik ilgi, uzun yıllar çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğine ilişkin literatür ise daha da sınırlı düzeydedir (Evren, 2016).

Bu değerlendirmeler ışığında, Türkiye'nin iki önemli destinasyonunun rekabetçiliğinin değerlendirilmesi amacıyla yürütülen bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma, ilgili destinasyonların genel rekabetçilik durumlarını ortaya koyup, destinasyon yönetimlerinin yararlanacağı bilgiler sunarak, alana da katkı sağlayacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizm destinasyonlarının her seviyesinde (kıta, ülke, bölge, şehir vb.), özellikle daha fazla ziyaretçi çekme noktasında yoğun rekabet yaşanmaktadır (Crouch, 2011: 27). Turizm destinasyonlarının temel özelliklerini oluşturan doğal, sosyal ve kültürel kaynakların çeşitliliği, hizmetler, yerel halk, yerel yönetimler vb. kapsamında sahip olunan zenginlikler ve bu zenginlikleri kullanabilme yeterliliği, destinasyonların rekabetçiliğini etkilemektedir. Bu kapsamda, çekiciliklerini etkili bir şekilde kullanamayan destinasyonlar, rekabet avantajı sağlamakta zorlanmaktadırlar. Bunun sonucunda, turizm gelirlerinden mahrum kalan yerel

halkın yaşam kalitesi düşmektedir (Crouch ve Ritchie, 1999). Bu noktada, destinasyon rekabetçiliği, destinasyon yöneticileri için en önemli konulardan biri haline gelmektedir.

Destinasyon rekabetçiliği yazarların konuya bakış açılarına göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin Hassan (2000) sürdürülebilirlik mantığı çerçevesinde, destinasyon rekabetçiliğini, “destinasyonların bir yandan rekabetçi pazar konumlarını sürdürürken, diğer yandan kaynakların sürdürülebilirliğini de dikkate alarak değerli ürünler yaratabilme ve pazara sunabilme yeterliliği” olarak tanımlamıştır. D’Hautesserre ise (2000) pazar bakış açısıyla, destinasyon rekabetçiliğini “destinasyonların pazar payı ve konumunu koruyabilme ve/veya zaman içerisinde geliştirebilme yeterliliği” şeklinde tanımlamaktadır.

Destinasyon rekabetçiliği konusunun geçmişi, Goodrich’in 1977-78 yıllarındaki çalışmalarına dayansa da, bu konudaki literatürün gelişmesi 1990’lara denk gelmektedir (Kozak ve Baloğlu, 2011; Crouch, 2011). 1990’lı yılların başında yürütülen ilk rekabetçilik çalışmaları ve geliştirilen modeller, Porter’ın Dinamik Elmas Modelini temel almıştır. Örneğin, bu modeli temel alan Ritchie ve Crouch (1993, 1999, 2000, 2003) tarafından “destinasyon rekabetçiliği” başlığı altında gerçekleştirilen araştırmalar, bu alandaki en önemli çalışmalar olarak kabul edilmektedir (Dwyer ve Kim, 2003). Ritchie ve Crouch 2003 yılında, içine sürdürülebilirlik yaklaşımını da katarak, “Kavramsal Destinasyon Rekabetçiliği” modelini geliştirmiştir. Bu modele göre destinasyon rekabetçiliğinin belirlenmesinde; “ana kaynaklar ve çekicilikler”, “destek kaynaklar ve faktörler”, “destinasyon yönetimi”, “destinasyon plan-politika ve geliştirme” ve “değişken koşullar” olmak üzere beş faktör etkilidir.

Ritchie ve Crouch’un modeli dışında; literatürde üzerinde durulan diğer modeller arasında Dwyer ve Kim Modeli (2003), Enright ve Newton Modeli (2004) ile Heath Modeli (2002) öne çıkmaktadır. Dwyer ve Kim Modeli, genel anlamda Ritchie ve Crouch Modeliyle benzerlik göstermektedir. Ancak Dwyer ve Kim Modelinde farklı olarak, pazar performansı göstergeleri, destinasyon farkındalığı, destinasyon bilinirliği gibi değişkenler yer almıştır. Heath (2002) ise; Crouch ve Ritchie’yi (2000), temel başarı faktörleri (insan) ve hayati bağlar (iletişim ve bilgi yönetimi) gibi önemli faktörlerin modellerinde yer almaması bakımından eleştirmiş ve farklı bir destinasyon rekabetçiliği modeli geliştirmiştir. Destinasyon rekabetçiliğinde bina metaforunun kullanıldığı model; temel, beton, blokların inşası, senaryo ve temel başarı faktörleri boyutlarından oluşmaktadır. Enright ve Newton Modeli (2004), yukarıda değinilen modellerden farklı olarak, görgül bir çalışma çerçevesinde geliştirilmiştir. İlgili çalışmada destinasyon rekabetçiliğinin üç temel boyutu olduğu ortaya konmuştur. Bunlar; turizmle ilgili faktörler, işle/işletmecilikle ilgili faktörler ve ek etkenlerdir.

LİTERATÜR

Kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğine ilişkin olarak literatürde bazı çalışmalara rastlamak mümkündür (Hudson vd., 2004; Hallmann vd., 2012; Hallmann vd., 2014; Hallman vd., 2015; Zehrer vd., 2016). Bu çalışmalara genel olarak bakıldığında Ritchie ve Crouch Modeli'nin (1999, 2003) temel alındığı görülmektedir. Örneğin; Hudson vd. (2004), Kanada'daki 13 kayak destinasyonunda, ilgili modeli kış turizmine uyarlayarak bir çalışma yapmışlardır. Toplamda 130 destinasyon paydaşına anket uygulanan çalışmada, bu modelin kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğinin ölçümünde önemli bir araç olabileceği ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmada incelenen destinasyonlar arasında Whistler'in rekabetçilik açısından en öne çıkan destinasyon olduğu tespit edilmiştir.

2010'lu yıllara gelindiğinde ise Hallman ve arkadaşları tarafından çeşitli destinasyonların rekabetçiliği incelenmiştir. Örneğin Hallmann vd. (2012), çalışmalarında Ritchie ve Crouch (2003) modelini temel almışlar ve İsviçre Alplerinde paydaşlar üzerine bir anket çalışması gerçekleştirmişler ve bahsi geçen modelin kış turizmi açısından geçerli olduğunu tespit etmişlerdir. Altı farklı paydaş grubu belirlenen çalışmada, gruplar arasında rekabetçilik algıları açısından ve temel kaynaklar, destinasyon yönetimi ve destinasyon politikası boyutlarının algılanması açısından farklılıklar olduğu bulunmuştur. Hallman vd. (2014) de, Ritchie ve Crouch (2003) modeline başvurmuş, ancak diğer iki çalışmadan farklı olarak, talep tarafının algılarını dikkate almışlardır. Almanya, İsviçre ve Avusturya'daki üç önemli kış turizmi destinasyonda uygulanan anket çalışması sonucunda; altyapı, ulaşılabilirlik, konukseverlik, etkinlik çeşitliliği ve imajın destinasyon memnuniyeti üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Test edilen Ritchie ve Crouch (2003) Modelinin ise bütün boyutları kapsamında kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliği için geçerli olmadığı, ancak destek kaynaklar ve değişken koşullar boyutlarının modelde desteklendiği ifade edilmiştir. Zehrer vd., (2016) ise objektif ve sübjektif göstergelerin karşılaştırması çerçevesinde, yine Ritchie ve Crouch Modelini temel alarak, altı Avusturya destinasyonunda bir rekabetçilik araştırması yapmışlardır. Sübjektif göstergeler kapsamında hem arz hem de talep tarafının altı destinasyona yönelik algıları ölçülmüş, objektif göstergeler kapsamındaysa geceleme sayıları dikkate alınmıştır. Bulgular, paydaşlar ve ziyaretçilerin destinasyonların rekabetçiliğini farklı algıladıklarını ortaya koymuştur.

Yukarıda değinilen çalışmalar genel olarak incelendiğinde; temel çekicilikler, destek kaynaklar, konaklama olanakları, ulaşılabilirlik, altyapı ve üstyapı olanakları, güvenlik, imaj, destinasyon yönetimi, destinasyon politikası gibi faktörlerin kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliği

üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ritchie ve Crouch Modelinin kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğinin değerlendirilmesi açısından önemli bir model olduğu görülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, Uludağ ve Kartalkaya destinasyonlarının rekabetçiliklerinin destinasyon paydaşlarının görüşleri kapsamında karşılaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Temel veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakatlardan yararlanılan bu çalışma, iki destinasyonun kıyaslamasına dayanan bir çoklu örnek olay çalışmasıdır.

Çalışmada görüşmecilerin belirlenmesi amacıyla destinasyonlarda gözlemler yapılmıştır. Bu kapsamda, Kartalkaya'da iki otel genel müdürü ve bir otel pazarlama müdürü olmak üzere toplamda üç kişiyle görüşülmüştür. Uludağ'da da üç kişi ile görüşülmüş, görüşülen kişilerin tamamı otel sahibidir. Tüm görüşmeler 2015 Ocak-Mart aylarında gerçekleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat formlarının hazırlanmasında, çoğunluğu Ritchie ve Crouch Modelini temel alan kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğine ilişkin araştırmalardan yararlanılmıştır (Hudson vd., 2004; Hallmann vd., 2012; Hallmann vd., 2014; Hallman vd., 2015; Zehrer vd., 2016). Bu kapsamda, önce görüşmeciyi tanımaya yönelik sorular sorulmuş, ardından ilgili modelin boyutları kapsamında sorular yöneltilmiştir. Bulgular, modelin beş boyutu kapsamında kategorilendirilerek sunulmuştur. Nitel verilerin analizinde, kategoriler önceden belirlendiği için, herhangi bir paket programdan yararlanılmamıştır. Görüşmeciler faaliyette buldukları destinasyonlar ve görevleri dikkate alınarak kodlanmıştır. Bu kapsamda Uludağ'daki üç otel işletmecisi Uİ1, Uİ2, Uİ3 şeklinde; Kartalkaya'daki iki otel genel müdürü KGM1, KGM2, bir pazarlama müdürü KPM1 şeklinde kodlanmıştır.

BULGULAR

Ana Kaynaklar ve Çekicilikler

Bu başlık altında iki destinasyonun rekabetçiliği; turizm üst yapısı, eğlence olanakları, kayak olanakları-aktiviteleri ve coğrafya gibi konular kapsamında incelenmiştir. *Turizm üstyapısı* açısından bakıldığında, her iki destinasyonda da destinasyon paydaşları kendi rekabetçiliklerinin yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu kapsamda Uludağ, turizm üstyapısının çeşitliliği ve zenginliği ile öne çıkarken; Kartalkaya, turizm üstyapısının kalitesiyle öne çıkmaktadır. Uİ2, Türkiye'de hiçbir kayak merkezinde olmayan konaklama çeşitliliğinin Uludağ'da bulunduğunu söylemekte; Uludağ'da farklı fiyat-kalite kategorisinde konaklama

imkânı bulmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. UI2, nitelik açısından Uludağ'daki pek çok otelin Kartalkaya'nın gerisinde kalması konusunda ise Milli Park sınırları içinde bulunmanın getirdiği bürokratik engeller neticesinde yenileme çabalarının gerçekleştirilememesine vurgu yapmaktadır. KPM1, Kartalkaya'da, özellikle Dorukkaya bölgesinde kurulan işletmelerin; dağ otellerinde de konforun ön planda olabileceğini Türkiye'deki tüm kış turizmi pazarına gösterdiğini ifade etmekte; sınırlı sayıda işletmenin faaliyette bulunmasının, hizmet kalitesinde belirli bir düzeyin yakalanmasını sağladığını söylemektedir. Turizm hizmetleri kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer husus olan *eğlence* konusunda ise Uludağ'ın hem Kartalkaya'dan hem de diğer destinasyonlardan çok önde olduğu görülmektedir. Bu noktada Uludağ'ın 1930'larda kurulan, Türkiye'nin turistik amaçlı ilk kayak destinasyonu olması ve özellikle 1950'lerden itibaren gece eğlencesi ve kayak sonrası etkinliklerin Uludağ'da düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesinin etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Kartalkaya ise son yıllarda iki gece kulübü açılmasına rağmen, gece hayatı konusunda Uludağ'ın gerisinde kalmaktadır. Kayak sonrası eğlenceler Kartalkaya'daki destinasyon paydaşları tarafından destinasyonun en zayıf özelliği olarak görülmektedir (KGM1, KGM2, KPM1). Bu konuda Uludağ ve Kartalkaya'daki bazı destinasyon paydaşlarının ifadeleri şu şekildedir.

“Uludağ'da tabii farklı bir üstyapı var. Otel sayısı, artık apres ski dediğimiz, kayak sonrası eğlence, çünkü insanlar sadece kayak için gelmiyor buraya. Aynı zamanda iyi vakit geçirmek için de geliyor. Kayaktan sonra da burada bir aktivite lazım, nedir bunlar? İşte kayak sonrası partiler, gece gidilecek ekstra lokantalar, gece kulüpleri, barlar olması lazım. Bu tarz şeyler en fazla burada var... Bakın; bu iş bir günlük, iki günlük iş değil. Çok uzun yıllardır bilgi ve emek birikimi var.” (UI1). *“Kartalkaya Kaya Palazzo, kayak merkezi için büyük bir yatırım, yine konforun ve hizmet kalitesinin ön planda olduğu, tam pansiyon çalışıyor, odaları, lobi alanları, restoranı ferah olan bir otel. Çok üst sınıf, daha çok yazlık bir otel gibi yapıldı. Yani tutup tutmayacağı çok belli değildi. Çok büyük risk alındı. Ama gördük ki, böyle bir şeye ihtiyaç varmış...”* (KP1). *“Kartalkaya'da en dezavantajlı konu, yani genelde misafirlerimizin gösterdiği, kayak sonrası aktivite, yani gece eğlencesi konusunda bir Uludağ gibi değil.”* (KGM2).

Kayak olanakları kapsamında pist çeşitliliği, liftler, kar kalitesi, kar güvenirliliği, pist yoğunluğu gibi konular üzerinde durulmuştur. Uludağ'da destinasyon paydaşları; 30 civarında pisti ve 2009'dan buyana tek kart uygulaması yapılan 21 lifti ile Uludağ'ın önemli bir rekabetçi avantaja sahip olduğunu belirtmektedirler. UI2, Uludağ'ın Kartalkaya'ya göre pist çeşitliliği açısından üstün durumda olmasına karşılık, pist uzunlukları açısından gerek Kartalkaya'ya göre gerekse Avrupa'daki çoğu destinasyona göre dezavantajlı durumda olduğunu ifade etmektedir. Kar kalitesi konusunda ise UI3, özellikle Kartepe ve Kartalkaya gibi yüksekliği daha az ve Iodosa daha fazla maruz kalan destinasyonlardan daha iyi durumda olduklarını belirtmekle birlikte, son yıllarda küresel ısınmanın etkilerini daha fazla hissetmeye başladıklarını da kabul

etmektedir. Bu kapsamda Uİ1, kısmen de olsa kar güvenirligi sağlayan suni karlama sistemlerinin maddi yetersizlikler nedeniyle kurulamadığını ifade etmektedir. Uİ1 ayrıca pist bakımı konusunda her otel kendi pistinin bakımını yaptığı için belirli bir standardın yakalanamadığını ancak genel anlamda bir sorun olmadığını ifade etmektedir. Pistlerde ve liftlerde oluşan kalabalık konusunda ise destinasyon paydaşları özellikle Uludağ ikinci bölgenin ziyaretçiler tarafından yeteri kadar kullanılmaması ve pistlere yaya olarak girenlerin yarattığı soruna dikkat çekmektedir. Kartalkaya’da da destinasyon paydaşları pistlerin yeterli uzunlukta olmadığını kabul etmekle birlikte, bakım ve çeşitlilik açısından güçlü olduklarını belirtmektedirler (KPM1; KGM1). Aynı şekilde, kar kalitesi konusunda da doğudaki destinasyonlar kadar olmasa da kalitenin yüksek olduğu kanısındadırlar (KGM2; KGM3). Liftler konusunda ise Dorukkaya bölgesinde çok kalabalık oluşmadığı, ancak Kartal bölgesinde hafta sonları kalabalık olabildiği anlaşılmaktadır (KPM1; KGM3). Kartalkaya’nın kayak olanakları konusunda Uludağ’a karşı önemli avantajı ise kar güvenirligi ve pistlerde yayaların bulunmamasıdır. KGM2, 2013-2014 sezonu gibi kar sorunu yaşanan bir sezonda suni karlama sistemi sayesinde çok büyük kayıp yaşamadıklarını belirtmektedir. Ayrıca liftlere ve pistlere yaya olarak girişin pist sorumlularınca engellendiğini belirtmektedir.

Destek Kaynaklar ve Faktörler

Destek unsurlar kapsamında üç konu üzerinde durulmuştur: kayakla ilgili destek faktörler, ulaşım ve siyasi irade. *Kayakla ilgili destek unsurlar* çerçevesinde kayak ekipmanı kiralama ve kayak eğitimi dikkate alınmıştır. Uludağ’da destinasyon paydaşları kayak kiralama olanakları açısından rekabetçi üstünlüğe sahip olduklarını ifade etmektedirler. Uİ2, kayak malzemesi konusunda çok fazla işletme olmasından dolayı standart yakalamanın zor olduğunu, ancak her kalite-fiyat seviyesinde malzemeye ulaşmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Kayak eğitimi konusunda ise Uludağ’daki destinasyon temsilcileri oldukça iddialıdır. Bu kapsamda yine Türkiye’nin ilk kış turizmi merkezi olmasının avantaj getirdiğini düşünen Uİ1, 1950’lerden buyana ülkenin en iyi kayak hocalarının Uludağ’da çalıştığını belirtmektedir. Kartalkaya’da ise destinasyon temsilcileri dağda sınırlı sayıda kiralama noktası bulunduğunu ve bunların da kaliteyi en üst düzeyde tuttuğunu belirterek yine kaliteye vurgu yapmaktadırlar. KGM1, ucuz ve niteliği düşük malzeme arayanların ise dağa çıkmadan yol üzerinde bazı yerlerden kiralama yapabildiklerini söylemektedir. Kayak eğitimi konusunda ise Kartalkaya’nın, kalite algısı ve üst gelir kesimine hitap etmesiyle artık iyi hocaları çekebildiğini düşünmektedirler (KGM2, KPM1).

Ulaşım konusu, her iki destinasyonun da önemli avantajlarından biridir. Uludağ'daki destinasyon temsilcileri, ülkenin en büyük kış turizmi pazarı olan İstanbul'a olan yakınlıklarına (255 km) ve ulaşım çeşitliliğine (teleferik, taksi, dolmuş, helikopter) vurgu yaparak bu konuda tüm destinasyonlardan daha avantajlı olduklarını belirtmektedirler (Uİ1, Uİ2, Uİ3). Kartalkaya'da ise paydaşlar, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin en büyük iki şehrine yakın konumda olmanın avantajına vurgu yapmaktadırlar. Ancak özellikle Bolu şehir merkezinden ulaşımın zor olması, bir dezavantaj olarak görülebilir. Ayrıca ulaşım çeşitliliği de çok yüksek değildir; İstanbul ve Ankara'da gelen tur otobüsleri ve özel araçlar dışında bir seçenek söz konusu değildir (KGM1). KGM3, ulaşım konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır.

“İstanbul ve Ankara'nın ortasındayım. İstanbul'dan üç saatte, Ankara'dan iki saatte ulaşım şansınız var. Yolu zaten sürekli biz açtığımızdan, yolun tıkanma şansı yok. Yanlış anlamayın, geçen kar yağdığında Bolu Dağı tıkanı, bizim yolumuz açıldı. Çünkü biz açıyorduk. Kimseden bir şey beklemediğimiz için. Mecburen açıyoruz.”

Siyasi irade, iki destinasyonun da uzun yıllardır en önemli sorunlarından biridir. Uludağ'da destinasyon temsilcilerinin en fazla şikayet ettikleri konuların başında, Milli Park sınırları içinde olmanın etkisiyle ortaya çıkan “çok başlılık” veya “başsızlık” sorunu gelmektedir. Uİ2, bu konuda Uludağ'da bir yenilik yapmak istediklerinde Milli Parklardan, Belediyeye, Valiliğe ve Bakanlığa kadar pek çok farklı makamın onayına ihtiyaç duyduklarını söylemekte; diğer destinasyonların böyle bir sorununun olmadığını belirtmektedir. Son yıllarda, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Uludağ'da tek başına sorumlu olma yönünde girişimleri olmuşsa da henüz sonuç alınamamıştır. Kartalkaya'da da benzer sorunların rekabetçiliğe zarar verdiği yönünde görüşler vardır. KGM2, devlet desteğinin Kartalkaya'da çok sınırlı olduğunu; 28 km'lik dağ yolunun dahi işletmeciler tarafından yüksek maliyetlere katlanılarak açıldığını belirtmektedir. Bu konuda özellikle Erciyes gibi kamu yatırımlarıyla ayağa kaldırılan destinasyonlar karşısında dezavantajlı duruma geldiklerini söyleyen KGM2, Kartalkaya'nın biraz göz ardı edildiğini düşünmektedir.

Destinasyon Yönetimi

Destinasyon yönetimi konusunda organizasyon, pazarlama, hizmet kalitesi ve ziyaretçi yönetimi gibi konular üzerinde durulmuştur. Destinasyon paydaşlarının ifadelerinden *organizasyon/örgütlenme* konusunda her iki destinasyonun da rekabetçiliğinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Zira iki destinasyonda da bir destinasyon yönetim örgütü yapılanması söz konusu değildir (Uİ1, Uİ3, KGM1, KPM1). Uludağ'da halihazırda yaşanan yetki karmaşası, destinasyon yönetimi oluşturmaya da yansımakta; bu yönde özellikle bölgenin tecrübeli yatırımcılarının öncülüğünde bazı girişimler olsa da henüz kesin sonuç alınmadığı

görülmektedir (Uİ1, Uİ2). Kartalkaya’da durum Uludağ kadar karmaşık olmasa da, yine bir merkezi örgütlenme söz konusu değildir. Hatta Kartalkaya’da iki farklı işletme grubunun işlettiği Kartal pistleri ve Dorukkaya pistlerinin birbiriyle bağlantısı yoktur; iki ayrı destinasyon gibi çalışmaktadırlar. Kartalkaya’da her işletmeci kendi pistinden ve operasyonundan sorumludur ve bir destinasyon yönetimi bakış açısı söz konusu değildir (KGM1, KGM2, KPM1).

Pazarlama açısından bakıldığında, her iki destinasyonda da bir yönetim örgütüne sahip olmamanın eksikliğinin yaşandığı anlaşılmaktadır. Ancak Uludağ’ın özellikle tanıtım açısından biraz önde olduğu söylenebilir. Uludağ, gerek internet ve sosyal medya üzerinden, gerek yerel yönetimlerin çeşitli faaliyetleri üzerinden gerekse araçların tanıtım çabalarıyla etkili olmaya çalışmaktadır (Uİ1). Ancak Kartalkaya’da henüz destinasyona ilişkin bir resmi web sitesi dahi yoktur. Tanıtım kapsamındaki faaliyetleri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün bazı sınırlı çalışmaları (fuarlar vb.) ve otellerin kendi tanıtım çabalarıyla sınırlıdır. Pazarlama konusunda dikkate alınabilecek bir diğer husus da fiyattır. Uİ2, Uludağ’ın uzun yıllar pahalı bir destinasyon olarak algılandığını, ancak dağda yeterli fiyat çeşitliliğinin bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca yüksek fiyatların büyük ölçüde dağ otelciliğinin yarattığı yüksek maliyetlerle alakalı olduğunu söylemektedir. Kartalkaya’da ise fiyat çeşitliliği, otel sayısının azlığına bağlı olarak sınırlıdır. Özellikle Dorukkaya bölgesindeki otellerde ise yüksek fiyat politikası uygulanmaktadır. KP1, yüksek gelir kesimini hedeflemek için böyle bir strateji ortaya koyduklarını ve bu stratejiyi yüksek hizmet kalitesiyle desteklediklerini söylemektedir. Fiyatlarla ilgili bazı destinasyon paydaşlarının ifadeleri şu şekildedir:

“Maliyetlerimiz gerçekten çok yüksek (Kartalkaya’da). Dört tane pist makinemiz var, her gün dört-beş saat kalıyorlar. Yani sünger gibi mazot içiyorlar. Burada şimdi -20, -30 oluyor, bizimki 160 odalı bir tesis. Benim burayı iyi bir şekilde ısıtmam gerek. Dağ yolunun açılması gerek. Devlet, atıyorum, bu 28 km’lik yolu açsa, niye düşmesin fiyatlar.” (KGM3). “Uludağ, Aralık 15-Nisan sonu arası çalışan bir bölge. Bu bölgedeki maliyetler, diğer otel maliyetlerinden çok daha yüksek. Buradaki fiyatlarımız diğer kayak merkezlerinden çok daha ucuz. Gazetelerdeki fiyatlarda, 100-600 arası bulursunuz. Kartalkaya’da 300’den sonra bulabilirsiniz. Dört ay çalışan tesisin 12 ay maliyeti var. Artı, burada personel de bizle beraber müşteri gibi yaşıyor. Onun da maliyeti bize son derece yüksek (Uİ1).

Hizmet kalitesi konusunda destinasyon paydaşlarının ifadelerinden Kartalkaya’nın rekabetçiliğinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, Kartalkaya’daki destinasyon temsilcileri hizmet kalitesi ve konforun Kartalkaya’nın temel karakteristik özelliği olduğunu belirtmektedirler (KPM1; KGM2; KGM2). Uludağ’da ise destinasyon paydaşları genel bir hizmet kalitesi seviyesinden bahsetmenin zor olduğunu, her işletmenin kendine özgü bir hizmet standardı ve buna bağlı fiyat düzeyi olduğunu ifade etmektedirler (Uİ1, Uİ3).

Ziyaretçi yönetimi açısından bakıldığında, iki destinasyondaki paydaşlar Kartalkaya'nın rekabetçi avantaja sahip olduğu konusunda hem fikirdirler. Öyle ki, Uludağ'da destinasyon paydaşları, pistlerde oluşan kalabalığın (özellikle yaya olarak piste girenlerin) en önemli sorunları olduğunu düşünmektedirler (Uİ2; Uİ3). Bu kapsamda, oluşan kalabalığı yönetme, pistleri işgal ederek büyük riskler yaratanları dışarıya çıkarma konusunda problem yaşadıklarını kabul etmektedirler. Ayrıca özellikle günübirlik ziyaretçi yoğunluğunun oluşturduğu trafik problemi de, Uludağ'da rekabetçiliğe zarar veren önemli bir faktördür (Uİ1; Uİ2). Uİ1, araç trafiğinin bazen tıklandığını ve saatlerce açılmadığını, bunun da hizmet kalitesi algısına çok olumsuz yansıdığını belirtmektedir. Kartalkaya'da ise destinasyon paydaşları, ziyaretçi yönetimi konusunda herhangi bir sorun yaşanmadığını belirtmektedir. KGM3, özellikle pistlere yaya olarak girme, liftlere kayak giysisi olmadan binme konusunda katı olduklarını, buna izin vermediklerini söylemekte; bu konuda bazı ziyaretçilerden şikayet alsalar da hem kayakçıların sağlığı hem de yayaların sağlığı için bunu yapmak zorunda olduklarını belirtmektedir. KGM3 ayrıca liftlerde bazen kalabalık oluşabildiğini ve bunun çözümü için ilave liftler kurduklarını belirtmektedir.

Destinasyon Plan-Politika ve Geliştirme

Bu başlık altında rekabet analizi, destinasyon geliştirme ve konumlandırma konuları üzerinde durulmuştur. *Rekabet analizi* açısından bakıldığında iki destinasyonun da rekabetçi bakış açısına sahip olmadığı görülmektedir. Ancak her iki destinasyonda da paydaşların iki destinasyonu birbirinin en önemli rakibi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Uİ1, Uludağ'ın benzersiz turizm üstyapısı zenginliğiyle Türkiye'de rakipsiz olduğunu belirtmekle birlikte; yine de rekabet açısından bakıldığında en önde Kartalkaya'nın geldiğini, ardından Erciyes ve Palandöken'in geldiğini ifade etmektedir. Uludağ'daki diğer destinasyon paydaşları da İstanbul'a benzer yakınlıkta olmaları nedeniyle, Kartalkaya'nın en önemli rakip olduğunu düşünmektedirler (Uİ2, Uİ3). Kartalkaya'da da benzer bir görüş söz konusudur. En önemli rakip olarak, uzun yıllar Türkiye'de pazarın %70'ine hakim olan Uludağ görülmekte, ardından Erciyes ve Palandöken gelmektedir (KGM1, KGM2, KPM3). Rekabetle ilgili bazı destinasyon paydaşlarının ifadeleri şu şekildedir.

“Uludağ farklı bir çizgi; eğlence yaygın, kayağa yeni başlayanlar için uygun, otel sayısı fazla, dağ köyü gibi. Yani rakibimiz yok gibi şuan.” (Uİ3). *“Her bölgenin kendine has bir özelliği var. Bunlar içinde kayak sporuna en uygun yer Uludağ. Birincisi ana pazarlara çok yakın, ikincisi kar kalitesi iyi, artı yükseklik olarak yeterli, pist uzunlukları yeterli, en çok mekanik tesis burada, 22 tane Uludağ'da mekanik tesis var.”* (Uİ1). *“Kartalkaya'nın en önemli rakibi Uludağ'dır. Ancak Uludağ'da bir keşmekeş var. Herkes gidiyor oraya. Tabi daha çok eğlenceye yönelik*

gidiyorlar, buraya aileler, kayakçılar geliyor. Yeme içme, kayak ve hizmet kalitesi bağlılık yaratıyor.” (KGM2).

Destinasyon geliştirme hususunda destinasyon paydaşlarının ifadelerinden anlaşılan, Kartalkaya'nın daha önde olduğudur. Uİ2, buradaki en önemli etkenin Uludağ'da ortaya çıkan bürokratik engeller olduğunu ifade etmekte; Kartalkaya'da böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtmektedir. Uİ2 ayrıca, Uludağ'da pistteki bir kayayı yerinden oynatmak için birçok makamın onayına ihtiyaç duyulduğunu, dolayısıyla destinasyon geliştirme ve yenileme konusunda sorunlar yaşandığını söylemektedir. Uİ1 ise Uludağ'ın artık bir şehir görünümüne kavuştuğunu, gelişim açısından daha fazla yapıyı kaldırmayacağını ifade etmektedir. Kartalkaya'da ise destinasyon geliştirme konusunda Uludağ'daki gibi bürokratik engeller yoktur. Ancak bazı destinasyon paydaşları (KGM1, KGM2), özellikle kamu yatırımı desteğinden mahrum kalmanın getirdiği bazı sorunlar nedeniyle; lift ekleme, suni karlama, pist genişletme vb. yüksek maliyetli yatırımları yapmakta zorlandıklarını ifade etmektedirler. *Destinasyon konumlandırma* konusunda ise, tanıtım çabalarının bir parçası olarak, Uludağ'ın nispeten avantajlı olduğu anlaşılmaktadır. Destinasyon paydaşları, Uludağ'ın hem Türkiye'nin ilk ve en popüler kış turizmi merkezi olmasıyla hem de daha etkili tanıtım yapmasıyla ziyaretçi zihninde olumlu imaj yaratma konusunda etkili olduğunu belirtmektedirler (Uİ1; Uİ3). Kartalkaya'da ise destinasyon temsilcileri, tanıtım çabalarıyla olmasa da, kulaktan kulağa pazarlamanın etkisiyle olumlu imaj yaratıldığını düşünmektedirler (KPM1).

Değişken Koşullar

Değişken koşullar kapsamında güvenlik, maliyet/değer ve taşıma kapasitesi konuları üzerinde durulmuştur. *Güvenlik* kayak merkezleri açısından son derece önemli konulardan biridir. Özellikle son yıllarda Uludağ, Palandöken ve Davraz gibi destinasyonlarda yaşanan ölümlü kayak kazaları düşünüldüğünde, pist güvenliğinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Uludağ bu kapsamda Palandökenle birlikte adı kazayla en fazla anılan destinasyonların başında gelmektedir. Uludağ'da güvenlikle ilgili olarak destinasyon paydaşları sorun yalandığını kabul etmekte ve bu konuda üç faktörün etkisine vurgu yapmaktadır. Birincisi, insanların ısrarla kurallara uymaması; ikincisi, acemiler, pistlerde gezen yayalar ve kontrolsüz kayanların yarattıkları tehlike; üçüncüsü ise pistlerde tehlike yaratanlara müdahale etme konusunda yasal mevzuat eksikliğidir (Uİ1, Uİ2, Uİ3). Uİ1, bazı aksaklıklar yaşansa da, özellikle Jandarma ve ilkyardım ekiplerinin etkili bir şekilde çalıştığını ifade etmektedir. Kartalkaya'daki destinasyon paydaşları ise güvenlik konusunda oldukça etkili olduklarını ifade etmektedirler. KGM2, diğer destinasyonlarda önemli bir sorun olan sivillerin pistlere girmesi konusunda aldıkları önlemlere

değınmekte, pist güvenliğinin sağlanmasında kendi personelinin, ilkyardımda ise jandarmanın etkili bir şekilde çalıştığını ifade etmektedir. KGM2'nin bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“Buradaki karakol komutanımız, sağ olsun gerekli birçok güvenlik önlemini aldı. Arazinin çeşitli yerlerine 300-400 tane tabela dikildi... İnsanlar, ‘şu tabelanın yanındayım’ dediğinde, jandarmalar çok rahat gidip alıp geliyorlar. Pist güvenliği anlamında, bizim kendi personelimiz ilgileniyor. Ha, olası bir düşme ya da sakatlanmada, yine yetkili birim jandarma olduğu için onlar gelip alıyorlar.”

Maliyet/değer, diğer bir ifadeyle ödenen para karşılığında elde edilen değer konusunda da Kartalkaya'nın destinasyon paydaşlarının daha iddialı olduğu anlaşılmaktadır. Uludağ'da bazı destinasyon paydaşları (Uİ2), insanların otellerden, kayaktan ve eğlenceden mutlu olduklarını ancak özellikle trafik, günübırlıkçi kalabalığı ve kontrolsüzlük gibi etkenler çerçevesinde insanların ödedikleri para karşılığında hak ettiklerini alamadıklarını düşünebildiklerini anlatmaktadırlar. Uİ1 ise insanların Uludağ'da hem kayak hem eğlenceyi bir arada bulduklarını, dolayısıyla genel olarak ödedikleri paraya değer bir tatil yaşadıklarını belirtmektedir. Kartalkaya'da ise tüm destinasyon paydaşları, maliyetlere bağlı olarak fiyatların biraz yüksek olduğunu ancak insanların ödedikleri paraya değer tatil yaşadıklarını söylemektedirler.

Taşıma kapasitesi, kayak merkezlerinin özellikle hafta sonlarında en önemli sorunlarından biridir. Uludağ ve Kartalkaya gibi ana pazarlara yakın durumdaki destinasyonlar içinse daha da büyük sorun haline gelmektedir. Bu noktada Uludağ, Kartalkaya'ya göre dezavantajlı durumdadır. Destinasyon paydaşları günübırlık ziyaretçi yoğunluğunun bazen taşıma kapasitesinin çok üzerine çıktığını belirtmektedirler (Uİ1, Uİ2, Uİ3). Uludağ'ın en tecrübeli işletmecilerinden biri olan Haluk Beceren, bir röportajında Uludağ'a günübırlık ziyaretçi kotası koyulması gerektiğini dile getirmiştir (Habertürk, 2015). Uİ3, kapasite aşımının çoğunlukla birinci bölgenin sorunu olduğunu, ikinci bölgenin yeteri kadar kullanılmasıyla en azından pistlerdeki kalabalığın azalacağını belirtmekte, özellikle birinci bölgede kayakçı olmayanların yarattığı “lüzumsuz kalabalıktan” yakınmaktadır. Kartalkaya'da da hafta sonları günübırlıkçi yoğunluğu oluşmakla birlikte, Uludağ'daki kadar zorlayıcı şartlar ortaya çıkmamaktadır. KGM1, Kartal bölgesinde hafta sonları kalabalık oluştuğunu, ancak taşıma kapasitesinin çok üstüne çıkılmadığını ve ilave liftlerle sorunu çözme aşamasında olduklarını belirtmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teorik olarak değerlendirildiğinde, çalışmada Ritchie ve Crouch Modelinin kış turizmi destinasyonlarının rekabetçiliğinin analizinde etkili bir yöntem olduğu ifade edilebilir. Zira modelde ortaya konulan çerçeve destinasyonların kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilmesine olanak tanımıştır. İki destinasyonun mevcut durumu açısından değerlendirildiğinde ise Uludağ

ve Kartalkaya'nın rekabetçiliklerinin birbirine yakın olduğu ifade edilebilir. Kartalkaya'nın rekabetçiliği, destinasyon yönetimi ve değişken koşullar boyutlarında yüksek iken; Uludağ'ın rekabetçiliği ana kaynaklar ve çekicilikler ile destek kaynaklar ve faktörler boyutlarında yüksektir. Destinasyon plan-politika ve geliştirme boyutu kapsamında ise benzer rekabetçiliğe sahiptirler. Eğlence olanakları, kayak olanakları, iklim, kayak destek unsurları, organizasyon, konumlandırma ve coğrafi konum konularında Uludağ'ın üstünlüğü söz konusu iken (yedi madde); hizmet kalitesi, insan kaynağı yönetimi, ziyaretçi yönetimi, destinasyon geliştirme, güvenlik, maliyet/değer ve taşıma kapasitesi konularında (yedi madde) Kartalkaya'nın nispi üstünlüğü vardır. Kayak olanakları ve ulaşım konularında ise rekabetçiliklerinin denk olduğu söylenebilir. Kayak olanakları açısından Uludağ'ın pist çeşitliliği, Kartalkaya'nın suni kar ve pist güvenliği anlamında üstünlüğü vardır. Ulaşım konusunda ise Uludağ'ın ulaşım çeşitliliği ve İstanbul'a yakınlık açısından; Kartalkaya'nın İstanbul'a ek olarak Ankara'ya da yakın olma açısından avantajı vardır. Her iki destinasyonun da zayıf olduğu rekabetçilik konuları ise siyasi irade, rekabet analizi ve örgütlemidir.

Sonuçlardan hareketle Uludağ'ın destinasyon yöneticilerine öncelikli olarak yerel yönetimle ortaklaşa hareket ederek, destinasyon yönetimi kurulmasına daha fazla odaklanmaları önerilebilir. Bu sayede yerel yönetimin yapacağı bazı yatırımlarla özellikle otopark ve trafik gibi temel sorunlara çözüm bulunabilir. Ayrıca pistlerde oluşan karmaşaya yönelik olarak yasal düzenleme yapılması için hükümet temsilcileriyle temasa geçilebilir. Kartalkaya'ya Kartal ve Dorukkaya pistlerinin birleştirilerek pist çeşitliliğinin artırılması önerilebilir. Ayrıca Kartalkaya'da da destinasyon yönetim örgütü kurulması etkili olabilir. Bu kapsamda, özellikle iki ana pistin yönetilmesinden sorumlu iki işletmenin yerel otoriteleri de içine alacak bir model geliştirmesi etkili olabilir.

KAYNAKÇA

- Crouch, G. I. (2011), "Destination Competitiveness: An Analysis of Determinant Attributes", *Journal of Travel Research*, 50(1), s. 27-45.
- Crouch, G. I. ve Ritchie J. R. B. (1999), "Tourism, Competitiveness and Societal Prosperity", *Journal of Business Research*, 44 (3), s. 137-52.
- Crouch, G. I. ve Ritchie, J. R. B. (2000), "The Competitive Destination: A Sustainability Perspective", *Tourism Management*, 21(1), s. 1-7.
- D'Hautesserre, A. (2000), "Lessons in Managed Destination Competitiveness: The Case of Foxwoods Casino Resort", *Tourism Management*, 21(1), 23-32.
- Demiroğlu, O. C. (2015). "Kış Turizmi Pazarı", *Resort*, 13(147), 68-96.
- Dwyer, L. ve Kim, C. (2003). "Destination Competitiveness: Determinants and Indicators", *Current Issues in Tourism*, 6(5), s. 369-414.

- Enright, M. J. ve Newton, J. (2005), "Determinants of Tourism Destination Competitiveness in Asia Pacific: Comprehensiveness and Universality", *Journal of Travel Research*, 43(4), s. 339-50.
- Evren, S. (2016), *Türkiye'de Kış Turizmi Destinasyonlarının Rekabetçi Konumlandırılması*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Habertürk (2015). Uludağ'da 'Saldım Dağa Bayıra, Mevlam Kayıra' Sistemi Var. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1036463-uludagda-saldim-daga-bayira-mevlam-kayira-sistemi-var> (15.12.2017)
- Hallmann, K., Mueller, S. ve Peters, M. (2015), "The Assessment of Competitiveness: The Case of Three Alpine Winter Sports Destinations", *Tourism Analysis*, 20(6), s. 677-687.
- Hallmann, K., Müller, S. ve Feiler, S. (2014), "Destination Competitiveness of Winter Sport Resorts in the Alps: How Sport Tourists Perceive Destinations", *Current Issues in Tourism*, 17(4), s. 327-349.
- Hallmann, K., Müller, S., Feiler, S., Breuer, C. ve Roth, R. (2012), "Suppliers' Perception of Destination Competitiveness in a Winter Sport Resort", *Tourism Review*, 67(2), s. 13-21.
- Hassan, S. S. (2000), "Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry", *Journal of Travel Research*, 38(3), s. 239-45.
- Heath, E. (2002), "Towards a Model to Enhance Destination Competitiveness: A Southern African Perspective", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 10(2), s. 124-41.
- Hudson, S. (2003), "Winter sport tourism", S. Hudson (Ed.), *Sport and adventure tourism* (s. 89-124). The Haworth Hospitality Press, New York.
- Hudson, S., Ritchie, J. R. B. ve Timur, S. (2004), "Measuring Destination Competitiveness: An Empirical Study of Canadian Ski Resorts", *Tourism Hospitality Planning and Development*, 1(1), s. 79-94.
- Kozak, M. ve Baloğlu, Ş. (2011). *Managing and Marketing Tourist Destinations: Strategies to Gain a Competitive Edge*, Routledge, New York.
- Ritchie, J. R. B. ve Crouch, G. I. (1993), "Competitiveness in International Tourism: A Framework for Understanding and Analysis", *Proceedings of the 43rd Congress of the Association Internationale d'Experts scientifique du Tourisme*, San Carlos de Bariloche, Argentina. ss. 23-71.
- Ritchie, J. R. B. ve Crouch, G. I. (2003), *The competitive destination: A sustainable tourism perspective*. CABI, Wallingford, UK.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017a), "Kış sporları turizm merkezlerine ilişkin genel bilgiler", <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10177/kis-sporlari-turizm-merkezlerine-iliskin-genel-bilgiler.html> (10.12.2017)
- Vanat, L. (2017), "2017 International Report on Snow & Mountain Tourism: Overview of the Key Industry Figures for Ski Resorts", <http://www.vanat.ch/RM-world-report-2017-vanat.pdf> (05.12.2017)
- Zehrer, A., Smeral, E. ve Hallmann, K. (2017), "Destination Competitiveness - A Comparison of Subjective and Objective Indicators for Winter Sports Areas", *Journal of Travel Research*, 56(1), s. 55-66.

TURİZM İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASI İLİŞKİLER: TÜRKİYE'DE İLLER ÜZERİNE DİNAMİK PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ

Mustafa Kemal DEĞER¹
Muharrem Akın DOĞANAY²
Mürşit RECEPOĞLU³

ÖZ

Bu çalışmanın amacı turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Türkiye'de il düzeyinde analiz etmektir. Çalışmada turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pesaran (2007) CADF panel birim kök testi ve dinamik panel nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada verilerinin mevcudiyetine bağlı olarak, 2004-2014 dönemi dikkate alınmıştır. İl düzeyinde turizm gelirleri verisi bulunmadığı için bu değişkeni temsilen illerde turistlik geceleme sayıları kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre turizm ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Elde edilen bu bulgu, illerin büyümesinde turizmin etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekonomik Büyüme, Dinamik Panel Nedensellik

THE RELATIONSHIPS BETWEEN TOURISM AND ECONOMIC GROWTH: DYNAMIC PANEL CAUSALITY ANALYSIS ON PROVINCES IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study is to analyse the relationship between tourism and economic growth for the provincial level in Turkey. In this study Pesaran (2007) CADF panel unit root test and dynamic panel causality test were used to determine the relationship between tourism and economic growth. Depending on the availability of data 2004-2014 period was considered. Since there is no tourism income data at the provincial level, the number of daily tourist accommodation has been used in these provinces. According to findings in the study, there is a bilateral causality relation between tourism and economic growth. This finding is important in terms of showing the effect of tourism on the growth of the provinces.

Keywords: Tourism, Economic Growth, Dynamic Panel Causality

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, mkdeger@ktu.edu.tr

² Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, makindoganay@ktu.edu.tr

³ Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İİBF, mursit_receboglu@hotmail.com

GİRİŞ

Dünya ekonomisi için önemli bir sektör konumunda olan turizm, son dönemlerde Türkiye ekonomisi için de önemli bir sektör haline gelmiştir. Türkiye'nin GSYH'sı içerisinde turizmin payı giderek artmakta ve turizm Türkiye'nin döviz ihtiyacını sağladığı en önemli sektörlerden biri olma özelliğini göstermektedir. Turizm özellikle gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının finanse edilmesinde, cari açık dolayısıyla ortaya çıkan döviz ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca turizm sektöründeki gelişmeler bu ülkelerde işsizliğin belirli ölçülerde azaltılmasına da katkı sağlayabilmektedir.

Bölgesel kalkınma açısından bakıldığında ise turizmin bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının azaltılmasına katkı sağladığı göze çarpmaktadır. Nitekim az gelişmiş bölgeler, gelişmiş bölgelerdeki ekonomik büyüme ve istihdam olanaklarını yakalamakta güçlük çekmektedirler. Ancak az gelişmiş bölgelerdeki turizm fırsatlarının ortaya çıkarılması ve sürdürülebilir turizm olanaklarının artırılması, bu bölgelerdeki istihdam olanaklarını artırmakta ve bölgenin ekonomik büyümesine katkı sağlayarak bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Sürdürülebilir turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı ampirik çalışmalar incelendiğinde bölgesel düzeyde yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye'de il düzeyinde analiz edilecektir. Öncelikle çalışmada turizm ile ekonomik büyüme arasındaki teori ve ampirik literatür hakkında bilgi verilmiş sonrasında veri seti ve ekonometrik yöntemden bahsedilmiştir. Akabinde ise elde edilen ampirik bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise ampirik bulgulardan hareketle politika önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

TURİZM VE EKONOMİK BÜYÜME: TEORİ VE AMPİRİK LİTERATÜR

Son dönemlerde turizm sektörü sürekli büyümekte ve çeşitlenmektedir. Meydana gelen bu gelişmeler turizmi dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri haline getirmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde turizmin küresel anlamda büyüyüp yayılması turizmin doğrudan ya da dolaylı ilişki içerisinde olduğu birçok sektörde istihdam olanaklarını artırarak, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılar sağlamıştır. Turizme açılan bölgelere olan yatırımlar artmış, istihdam olanakları sağlanmış, yeni şirketler kurulmuş ve yapılan altyapı

yatırımları sayesinde turizm, sosyoekonomik gelişimin sağlanmasında önemli bir araç haline gelmiştir (Esen ve Özata, 2017: 44).

Turizmin ekonomiye en temel katkısı, bir ülke yada bölgeye gelen turistlerin harcama yapması sonucu o ülke yada bölgenin toplam refahında artış meydana getirmesidir. Turistlerin para harcaması dolayısıyla oluşan ekonomik etkiler ikiye ayrılmaktadır. İlk olarak turizm faaliyetinin gerçekleşmesi sonucunda elde edilen gelir ve ortaya çıkan istihdam olanakları gibi doğrudan etkilerdir. İkinci olarak ise turizmin çarpan etkisiyle ülke ekonomisinin bütününde oluşturduğu toplam etkidir (Unur, 2014: 115). Ekonomiyi hem doğrudan hem de dolaylı yönden etkileyen turizm sektörünün gelişmesi ile birlikte öncelikle ülkeye giren döviz girişi artmaktadır. Bu durum sektördeki firmaların rekabet gücünü artırarak verimlilikte olumlu gelişmeler meydana getirmektedir. Ayrıca verimlilik dolayısıyla ölçek ekonomilerinden yararlanılmakta ve dış ticaret dengesi de pozitif yönde etkilenmektedir. Turizm sektörünün meydana getirdiği tüm bu gelişmeler istihdamı artırmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Özcan,2015:180).

Turizm sektöründe meydana gelen olumlu gelişmeler turizm ile ileri-geri bağlantılı tüm sektörlerin büyümesine katkı yapabilmektedir. Bunun yanında turizmin büyümesi döviz büroları, ulaştırma, konaklama ve güvenlik gibi destekleyici birimlerde de büyümeye neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde turizm nedeniyle oluşan tüketim-gelir hacmi öncelikle turizm olmak üzere tarım, sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde büyümeye katkı sağlamaktadır (Değer, 2006: 72).

Bölgesel ekonomik büyüme açısından da turizm sektörünün önemi giderek artmaktadır. Özellikle bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması ve bölgeler arasındaki dengeli büyümenin sağlanmasında turizm sektörünün önemi oldukça büyüktür. Bir bölgede turizm faaliyetlerinin artması, turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve sürdürülebilir turizm olanaklarının geliştirilmesi ile birlikte söz konusu bölgeyi daha fazla turist ziyaret ederek bölgedeki istihdam, gelir ve katma değer artışına pozitif katkı sağlamaktadır (Bahar, 2007: 15).

Turizmin giderek artan önemi dolayısıyla literatürde turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sayısı oldukça artmıştır. Yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda tam bir görüş birliğinin sağlanamadığı göze çarpmaktadır. Kim vd. (2006), Lee ve Chien (2008), Çoban ve Özcan (2013), Shahbaz vd. (2015) değişkenler arasında çift yönlü nedensel ilişkiler yakalarken, Özdemir ve Öksüzler (2006), Kızılgöl ve Erbayraktar (2008), Çetintaş ve Bektaş

(2008), Zortuk (2009) ise değişkenler arasında tek yönlü nedensel ilişkiler yakalamışlardır. Öcal ve Öcal (2004), Yavuz (2006), Oh (2005), Katırcıoğlu (2009) ise değişkenler arasında herhangi bir nedensel ilişki elde edememişlerdir.

Konuyu yerel düzeyde araştıran çalışmalardan Wu vd.(2017), Çin'in 11 ili için yaptığı çalışmasında ilden ile farklılaşan nedensellik sonuçları elde etmiştir. Meyer vd. (2017), Güney Afrika'nın bölgeleri üzerine yaptıkları panel eşbütünleşme analizinde turizm ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Türkiye'de bu konuda yapılan bölgesel düzeydeki ampirik çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni ise TÜİK tarafından il düzeyinde ekonomik büyüme verisinin yakın dönemde güncellenmiş olmasıdır. Ekonomik büyüme verisi kısıtına rağmen az sayıda da olsa çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Akgüngör vd. (2008), Ege bölgesi illeri üzerine yaptıkları çalışmalarında turizm ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Samırkaş ve Bahar (2011), yaptıkları çalışmalarında turizmin bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmadaki rolünü yakınsama analizi ile test etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre turizmin belirli illerde yoğunlaşması bölgeler arası gelir farklılığını daha da arttırmıştır. Receptoğlu (2017) ise Dokap illeri üzerine yaptığı nedensellik analizinde turizmden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi yakalamıştır.

Ampirik literatür özeti, turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda kesin bir görüş birliğinin sağlanmadığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye'de kısıtlı sayıda bölgesel ampirik çalışmalar bulunmakla birlikte tüm illeri kapsayan ampirik bir çalışmaya henüz rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma literatürdeki bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye'de il düzeyinde analiz etmektir. Türkiye'de il düzeyinde turizm gelirleri verisi bulunmadığından turizm göstergesi olarak "Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş Sayısı" verisi dikkate alınmıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu il düzeyinde GSYİH verilerini son olarak 2004-2014 dönemi için yayınladığından analiz bu dönem kısıtı altında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemdeki il GSYİH verileri cari fiyatlarla olduğu için ilgili serinin reelleştirme işlemi, her ilin GSYİH'nın Türkiye'nin GSYİH'na oranlaması ile gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arası

ilişkilerin belirlenmesi amacıyla panel birim kök ve dinamik panel nedensellik testleri uygulanmıştır.

Çalışmada Holtz-Eakin vd. (1998) tarafından geliştirilen dinamik panel nedensellik testi kullanılmıştır. Bu yöntemde model oluşturulurken araç değişkenlerin kullanılması gerekmektedir. Araç değişkenlerin dahil olduğu model Arellano ve Bond (1991) takip edilerek Generalized Method of Moment (GMM) ile tahmin edilmiştir. GMM ile tahmin edilen katsayılar ise wald testi uygulanmıştır. Katsayılar uygulanan wald testi bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki nedensel ilişkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin illeri üzerine yapılan bu çalışmada turizm ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiler GMM katsayılarından hareketle belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın analizinde Eviews 9 ve Stata 14 paket programları kullanılmıştır

AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada panel veri analizlerine geçmeden önce serilerde yatay kesit bağımlılığının varlığı yatay kesit bağımlılık testleri ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgular serilerin yatay kesit bağımlılık içerdiğini göstermektedir. Bu durumda yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerine yer verilmiş ve sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1: CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	Olasılık
GSYH	-1.177	-2.000	-2.070	-2.190	4.255	1.000
Δ GSYH	-2.241	-2.010	-2.110	-2.290	-3.579	0.000*
TUR	-2.188	-2.000	2.070	-2.190	-3.811	0.000*
Δ TUR	-2.428	-2.010	-2.110	-2.290	-4.800	0.000*

Pesaran CADF testi sabitli modele göre yapılmıştır. Gecikme sayısı 1 olarak alınmıştır. Test kritik Değerleri Pesaran (2007) makalesine göre belirlenmektedir. Δ işareti değişkenlerin birinci farkının alındığını ifade etmektedir. *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF panel birim kök testi sonuçlarına göre GSYH değişkeni farkında durağan iken, TUR değişkeni seviyesinde durağandır. Dinamik panel nedensellik testinde değişkenlerin fark değerleri ile çalışılacağından değişkenlerin tamamının fark değerlerinde durağan hale gelmesi yapılacak analizi mümkün kılmaktadır.

Dinamik Panel Nedensellik Test Sonuçları

Turizm ile ekonomik büyüme ilişkisinin il düzeyinde incelendiği bu çalışmada değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri tespit etmek amacıyla GMM tahmini yapılmış ve GMM tahmininden elde edilen bulgulara wald testi uygulanmıştır. Araç değişkenlerin geçerliliğine ilişkin Sargan testi de tablo içerisinde gösterilmiştir.

Tablo 2: Dinamik Panel Nedensellik Sonuçları

H ₀	Wald Test (Olasılık)	Sargan Test Olasılık
$\Delta TUR \Delta GSYH$ 'İN NEDENİ DEĞİLDİR	7.887447 (0.0000)	1.000
$\Delta GSYH \Delta TUR$ 'İN NEDENİ DEĞİLDİR	7.394850 (0.0001)	1.000

Not: GMM yöntemine dayalı yapılan bütün tahminlerde GSYH it-j ve TUR it-j j=3..5 araç değişkenler olarak kullanılmıştır. Gecikme uzunluğu m=3 olarak alınmıştır.

Değişkenler arası nedensellik ilişkilerinin tespiti için yapılan dinamik panel nedensellik sonuçlarına göre turizm ile GSYH arasında çift yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı nedensellik ilişkisi yakalanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda ulaşım ve iletişim imkanlarında yaşanan gelişmeler ülkeler arası mal ve hizmet ticaretinde önemli artışların yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle hizmetler ticaretinde taşıma ve seyahat hizmetleri dikkati çekmektedir. Bu anlamda turizm, son yıllarda sağladığı olumlu etkiler nedeniyle birçok ülkenin önem verdiği sektörlerin başında gelmeye başlamıştır.

Türkiye’de 1980 sonrasında turizm sektörüne önemli destekler verilmeye başlanmış ve turizmin GSYİH içindeki payı %0,6’dan son yıllarda %4,2’lere kadar yükselmiştir. Dolayısıyla turizm sektörü, Türkiye’nin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirerek ve yarattığı doğrudan ve dolaylı etkilerle ekonomik büyümeyi uyaran önemli bir sektör haline gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla son dönemde Türkiye’de hem bölgesel hem ülke bazında turizm ile ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Türkiye’de il bazında turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analizi yöntemiyle araştırmaktır. Bu doğrultuda turizm ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiler, 2004-2014 dönemi için il düzeyinde analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle değişkenlerin durağanlıkları CADF panel birim kök testi ile sınanmış daha sonrasında dinamik panel nedensellik testi ile nedensel ilişkiler belirlenmiştir.

CADF panel birim kök testi sonuçlarına göre GSYH değişkeni farkında, turizm değişkeni ise seviyesinde durağandır. Her iki değişkenin ise fark değerlerinde durağan hale geldikleri görülmüştür. Dinamik panel nedensellik testinde fark değerler ile çalışıldığından değişkenlerin fark değerlerinde durağan olmaları yapılacak analizi mümkün kılmaktadır. Yapılan dinamik panel nedensellik testine göre Türkiye’de 2004-2014 dönemi için il düzeyinde turizm ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi yakalanmıştır.

Çalışmada elde edilen bu bulgu, yerel düzeyde ekonomik büyümede turizmin öneminin ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla hükümetlerin bölgeler arası dengesizlikleri gidermek için sanayi anlamında önemli eksiklikleri bulunan geri kalmış bölgelerde turizm faaliyetlerini doğrudan ve dolaylı olarak destekleyecek faaliyetlere öncelik vermesi gerekmektedir. Bu çerçevede geri kalmış bölgelerde turistik işletmelerin açılmasında teşviklerin sağlanması ile vergi muafiyet ve indirimlerinin sağlanması gibi doğrudan destekler yanında geri kalmış bölgelerin tarihi ve doğal turistik değerlerini gün yüzüne çıkarmak, ulusal ve uluslararası alanda bu değerlerin tanıtımını yapmak, eğitim ve kurslarla yöre halkının turizme ve turiste bakış açısını düzeltmek ve nitelikli elemanları yetiştirmek, ülkenin doğu ve güneydoğusundaki terör örgütlerinin neden olduğu güvenlik açığını kapatmak ve geri kalmış bölgelerin ulaşım altyapısını iyileştirmek gibi tamamlayıcı desteklerin de gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Akgüngör, S., Kuştepe, Y. Ve Gülcan, Y. (2008), “Tourism and Regional Development in The Aegean Region of Turkey”, Regional Studies Association Working Group Seminar, Nisan 2008, İzmir.
- Arellano, M. ve Bond, S. (1991), “Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, *The Review of Economic Studies*, Vol. 58, No: 2, s. 277-297.
- Bahar, O. (2007), “Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıda Yeri ve Önemi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19).
- Çetintaş, H. ve Bektaş, Ç. (2008), “Türkiye’de Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Kısa ve Uzun Dönemli İlişkiler”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19 (1), s.1-8.
- Çoban, O., ve Özcan, C. C. (2013), “Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1).
- Değer, M. K. (2006), “Turizme ve İhracata Dayalı Büyüme: 1980-2005 Türkiye Deneyimi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), s. 67-86.
- Esen, E. ve Özata, E. (2017), “Turizmin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye İçin Geçerliliğinin ARDL Modeli ile Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), s.43-58.
- Holtz-Eakin, D., Newey, W. ve Rosen, H. S. (1988), “Estimating Vector Autoregressions with Panel Data”, *Econometrica*, Vol. 56, No: 6, s. 1371-1395.

- Katırcıoğlu, S. T. (2009), "Revisiting The Tourism-Led-Growth Hypothesis for Turkey Using The Bounds Test and Johansen Approach for Cointegration", *Tourism Management*, 30, s. 17-20.
- Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008), "Türkiye'de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2).
- Kim, H. J., & Chen, M. H. ve Jang, S. (2006), "Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan", *Tourism Management*, 27(5), 925-933.
- Lee, C. C. ve Chien, M.S. (2008), "Structural Breaks, Tourism Development, and Economic Growth: Evidence from Taiwan", *Mathematics and Computers in Simulation*, 77, s. 358-368.
- Meyer, D. F., de Bruyn, C. ve Meyer, N. (2017), "The Importance of Tourism in Regional Economic Development: A Time-Series Analysis", *Journal of Environmental Management and Tourism*, Volume VIII, Summer, 4(20): 784-797.
- Oh, C.O. (2005), "The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy", *Tourism Management*, 26, s. 39-44.
- Öcal, J. Y. ve Öcal, N. (2004), "Tourism and Economic Growth in Turkey", *Ekonomik Yaklaşım*, 15(52-53), s.131-141.
- Özcan, C.C. (2015), "Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye Örneği", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, s.177-199.
- Özdemir, A. R., ve Öksüzler, O. (2006), "Türkiye'de Turizm Bir Ekonomik Büyüme Politikası Aracı Olabilir mi? Bir Granger Nedensellik Analizi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), s.107-126.
- Pesaran M. H. (2007), "A Simple Panel Unit Root Test In The Presence Of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, s. 265-312.
- Recepoglu, M. (2017), "Turizm İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Dokap İlleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz", *Social Sciences Studies Journal*, 3 (6), 1173 – 1182.
- Samırkaş, M. ve Bahar, O. (2011), "Turizm Sektörünün Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıklarını Gidermedeki Etkisi: Yakınsama Modeli", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 48 Sayı: 557, s.85-98.
- Shahbaz, M., Kumar, R. R., Ivanov, S., ve Loganathan, N. (2015), "Nexus Between Tourism Demand and Output Per Capita with Relative Importance of Trade and Financial Development: A study of Malaysia", *University Library of Munich, Germany*.
- Unur, K. (2004), "Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), s.114-142.
- Wu, T. P., Wu, H. C., Liu, S. B., ve Hsueh, S. J. (2017). "The Relationship Between International Tourism Activities and Economic Growth: Evidence from China's Economy", *Tourism Planning & Development*, 1-17.
- Yavuz, N. Ç. (2006), "Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), s.162-171.
- Zortuk, M. (2009), "Economic Impact of Tourism on Turkey's Economy: Evidence from Cointegration Tests", *International Research Journal of Finance and Economics*, 25, s.232-239.

KARACA MAĞARASI'NIN GÜMÜŞHANE İLİ TURİZMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Ayşen Gönül EKŞİOĞLU¹

H. İbrahim ZEYBEK²

ÖZ

Bu çalışma Karaca Mağarası' nın Gümüşhane ili turizmi içindeki yeri ve öneminin ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma hazırlanırken ekli literatür dışında, farklı dönemlerde mağarada yapılan arazi incelemeleri, ziyaretçilerle yapılan görüşmeler, Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından derlenen konaklama ve ziyaretçi istatistikleri ile ilgili verilerden faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili haritaların hazırlanmasında ise CBS tekniklerinden yararlanılmıştır. Gümüşhane ilinde doğal ve tarihi çok sayıda çekicilik bulunmaktadır. Bununla birlikte ilde sadece hâlihazırda dört önemli çekicilikle (Karaca Mağarası, Tomara Şelalesi, Limni Gölü ve Torul Kalesi Seyir Terası) ilgili ziyaretçi sayısı kaydı tutulmaktadır. Karaca Mağarası ilk turizme açılan çekicilik olmuştur. Bu nedenle ilin tanıtımına katkı sağlayan en eski doğal turistik çekicilik durumundadır. Yine Karaca Mağarası, 2018 yılına kadar ilde en çok ziyaretçi çeken çekicilik olmuştur. Nitekim, 2004 yılında 48.200 olan ziyaretçi sayısı, 2017 yılında 82.022'ye çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karaca Mağarası, Turizm, Turistik Çekicilik, Gümüşhane, Ziyaretçi Sayıları

THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE KARACA CAVE IN THE GUMUSHANE TOURISM

ABSTRACT

This study is prepared to show the place and the importance of Karaca Cave in Gümüşhane province tourism. Apart from the attached literature, during the preparation of the study, land field investigations made at different periods, interviews made by the visitors, and statistics about the accommodation and visitors compiled by Gümüşhane Provincial Culture and Tourism Directorate were used. GIS techniques were used in preparing the maps related to the study. Gümüşhane province has many natural and historical attractions. However, only a number of visitors are currently registered on the shore with four important attractions (Karaca Cave, Tomara Waterfall, Lake Limni and Torul Castle Cruise Terrace). The Karaca Cave has become the first tourist attraction. For this reason, it is the oldest natural tourist attraction that contributes to the promotion of the province. Again, Karaca Cave, until 2018, attracted the most visitors attracted in Gümüşhane. As a matter of fact, the number of visitors, which was 48,200 in 2004, rose to 82,022 in 2017.

Keywords: Karaca Cave, Tourism, Tourist Attraction, Gümüşhane, Visitor Numbers.

¹ Öğr.Gör., Gümüşhane Üniversitesi Gümüşhane MYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Coğrafi Bilgi Sistemleri Programı-Gümüşhane

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü-Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü.

GİRİŞ

Günümüzde kitle turizminin olumsuz çevresel etkilerinin oluşması turizmde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin bulunduğu alanlarla ilgili planlamalarda sürdürülebilir turizm anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. 1980'lerden sonra sektörün hızla büyümesi ve kitle turizminin mahsurlarının ortaya çıkması insanları farklı turizm çeşitlerine yöneltmiş, soft, eko, yeşil, doğa ve alternatif turizm gibi kavramlar literatürümüzde yer almaya başlamıştır. Bu kapsamda son yıllarda doğa turizmiyle ilgili en çok rağbet gören yerlerin arasında mağaralar yer almaktadır.

Mağaralar insanların ilk barınaklarından birini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle araştırmacıların dikkatini çeken ve üzerinde uzun süre araştırmalar yapılan yerlerden biridir. Ayrıca günümüzde sığınak olarak kullanılma, depolamacılık, yarasa gübresi temini ve speleoterapi gibi çok farklı amaçlarla mağaralardan faydalanılmaktadır. Mağaraların asıl önemi ise günümüzde turizm amaçlı olarak faydalanılmasıdır.

Gerek ülkemizde gerekse de dünya genelinde mağaralar içerisinde en yaygın olan mağara grubunu karstik mağaralar oluşturmaktadır. Karstik mağaralar, karbonatlı kayaların sular tarafından eritilmesiyle oluşan, farklı damlataşı şekillerine sahip, büyük yer altı boşluklarıdır (Zeybek, 2001: 6).

Ülkemizde 1960'lı yılların başında Dr. Temuçin Aygen tarafından başlatılan mağara araştırmaları hızlanarak devam etmiş ve günümüzde bu konuda literatür oldukça kabarmıştır. Ancak ne var ki bütün bu çalışmaların büyük çoğunluğu Türkiye'nin batı yarısındaki mağaralarla ilgili olup bir iki istisna dışında doğudaki özellikle kuzey doğudaki mağaralar bu ilgiden mahsur kalmıştır. Kuzeyde keşfedilmemiş bir sürü mağara araştırmacıların ziyaretlerini beklemektedir (Uzun, 1991: 3).

Gümüşhane ilinde en çok ziyaret edilen çekicilikler çalışmaya konu olan Karaca Mağarası'nın yanı sıra Tomara Şelalesi, Limni Gölü ve 2018 yılında hizmete açılan Torul Kalesi Seyir Terasıdır. Bunlar içerisinde ziyarete açılma önceliği ve turist sayısı bakımından en önemli olanı Karaca Mağarası'dır. Bu çalışma, Gümüşhane yöresinin en önemli doğal çekicilikleri arasında yer alan Karaca Mağarası'nın il turizmi içindeki yeri ve öneminin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışma hazırlanırken ekli literatür dışında, farklı dönemlerde mağarada yapılan arazi incelemeleri, ziyaretçilerle yapılan görüşmeler, Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından derlenen konaklama ve ziyaretçi istatistikleri ile ilgili verilerden faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili haritaların hazırlanmasında ise CBS tekniklerinden yararlanılmıştır.

GÜMÜŞHANE İLİNDE TURİZM

Yörelerin turizm potansiyelini asıl olarak doğal ve tarihi-kültürel çekicilikler belirler. Bunun yanında ulaşım, konaklama, tanıtım ve ziyaretçilere sunulan hizmet kalitesi ile çeşitliliği gibi faktörler potansiyeli hem destekleyen, hem de değerlendirilmesi üzerinde etkili olan belirleyici faktörlerdir.

Gümüşhane, doğal ve tarihi-kültürel çekicilikler bakımından oldukça zengin yörelerimiz arasında yer almaktadır (Tablo 1). Nitekim Gümüşhane başta çalışmaya konu olan Karaca Mağarası olmak üzere mağaraları, nitelikli ormanları, çağlayanları, gölleri, çok sayıda farklı koruma statüsüne sahip alanları, yaylaları, tarihi yerleşme yerleri, kaleleri, camileri, konakları ve köprüleri ile büyük bir turizm potansiyeline sahiptir.

Gümüşhane iline başta kara yolu olmak üzere, farklı ulaşım sistemleri ile kolaylıkla ulaşılmaktadır. Hava ulaşımı bakımından çevresindeki illerde (Trabzon ve Erzincan başta olmak üzere) yer alan hava limanlarına indikten sonra kara yolu ile kısa sürede Gümüşhane'ye ulaşmak mümkündür. İl içerisinde son yıllarda turistik çekiciliklere de rahat ve kısa sürede ulaşmayı sağlayan beton ve asfalt kaplama yol inşası gerçekleşmiştir. Nitekim 2016'dan sonra il genelinde 70 km yol beton, 80 km beton-parke yol yapılmış, 1.300 km yol asfaltlanmıştır.

Tablo 1. Gümüşhane İlinin Başlıca Turistik Çekicilikleri ve Bazı Özellikleri

Turistik Çekicilik Grubu	Turistik Çekicilik	Yeri	Şehir merkezine uzaklık (km)	Statü
Mağaralar	Karaca	Karaca Mahallesi-Cebeli Köyü-Torul	19	
	Akçakale	Akçakale Mahallesi-Merkez	10	
	Arılı	Arılı Köyü-Torul	53	
	İkisu	İkisu Köyü-Merkez	33	
	Ardıçlı	Dörene Köyü-Merkez		
	Üçbacalı	Karamustafa Köyü-Merkez	43	
	Altıntaş	Altıntaş Köyü-Köse		
Nitelikli Orman	Örümcek Ormanı	Kürtün	60	
Şelaleler	Tomara Şelalesi	Seydibaba Köyü-Şiran	112	Tabiat Parkı
	Çağlayandibi Şelalesi	Kürtün	64	Tabiat Parkı
Göller	Limni Gölü	Zigana Köyü-Torul	44	Tabiat Parkı
	Artabel Gölleri	Torul		Tabiat Parkı
	Çakırgöl		35	Turizm Merkezi

Diğer Korunan Alanlar	Köse Tabiat Parkı	Köse		Tabiat Parkı
	Karşıyaka Tabiat Parkı	Merkez	2	Tabiat Parkı
	Zigana Kayak Merkezi	Torul	45	Turizm Merkezi
Yaylalar	Kadırga	Süme Köyü-Kürtün	65	
	Kazıkbeli	Söğüteli Köyü-Kürtün	100	
	Erikbeli	Özkürtün-Kürtün		Turizm Merkezi
	Güvende	Kürtün	86	
	Taşköprü Yaylası	Dumanlı Köyü-Merkez	49	
Tarihi Yerleşme Yerleri	Satala Antik Kenti	Sadak Köyü-Kelkit	98	Arkeolojik Sit Alanı
	Krom Şehri	Yağlıdere Köyü-Merkez	36	Arkeolojik Sit Alanı
	Santa	Dumanlı Köyü-Merkez	73	Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı
	Süleymaniye	Merkez	4	Kentsel ve Doğal Sit Alanı, Turizm Merkezi
Kaleler	Canca	Merkez	9	
	Kov (Esenyurt)	Esenyurt (Kov) Köyü-Merkez	21	Arkeolojik Sit Alanı
	Keçikale	Kale Köyü-Merkez	20	
	Kalecik Kalesi	Kalecik Köyü-Torul		
	Torul Kalesi	Torul	22	
	Süme Kalesi	Kale Mahallesi-Özkürtün-Kürtün	61	
	Kürtün Kalesi	Yukarıluköy Mahallesi-Kürtün	67	
Camiler	Süleymaniye Ulu Camii	Süleymaniye Mahallesi-Merkez	4	
	Küçük Camii	Süleymaniye Mahallesi-Merkez	4	
	Evren Köyü Camii	Evren Köyü-Şiran		
	Büyük Çit Köyü Camii	Büyük Çit Köyü-Torul	36	
	Sadak Köyü Camii	Sadak Köyü-Kelkit	100	
	Çambaşı Köyü Camii	Çambaşı Köyü-Kelkit	75	

Gümüşhane ilinde konaklama alanında son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte hala ciddi eksiklikler mevcuttur. 2017 yılında hizmete giren Ramada Gümüşhane Hotel, bu konuda önemli bir eksikliği gidermiştir. Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre farklı nitelikte ilde toplam 33 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesisler 1095 oda ve 1555 yatak kapasitesine sahiptir. İlde 5 adet seyahat acentesi bulunmaktadır.

İl turizmi ile ilgili en önemli eksikliklerden biri de tanıtımdır. Ülke içinde ve yurtdışında Gümüşhane'nin turistik çekicilikleri ile ilgili tanıtım eksikliği, ilin tur güzergâhları içinde yer almamasının en önemli sebepleri arasında bulunmaktadır.

Yurt içinden veya dışından gelen ziyaretçilere kaliteli hizmet sunacak turizm sektöründe çalışan nitelikli eleman sayısında da henüz önemli eksiklikler bulunmaktadır.

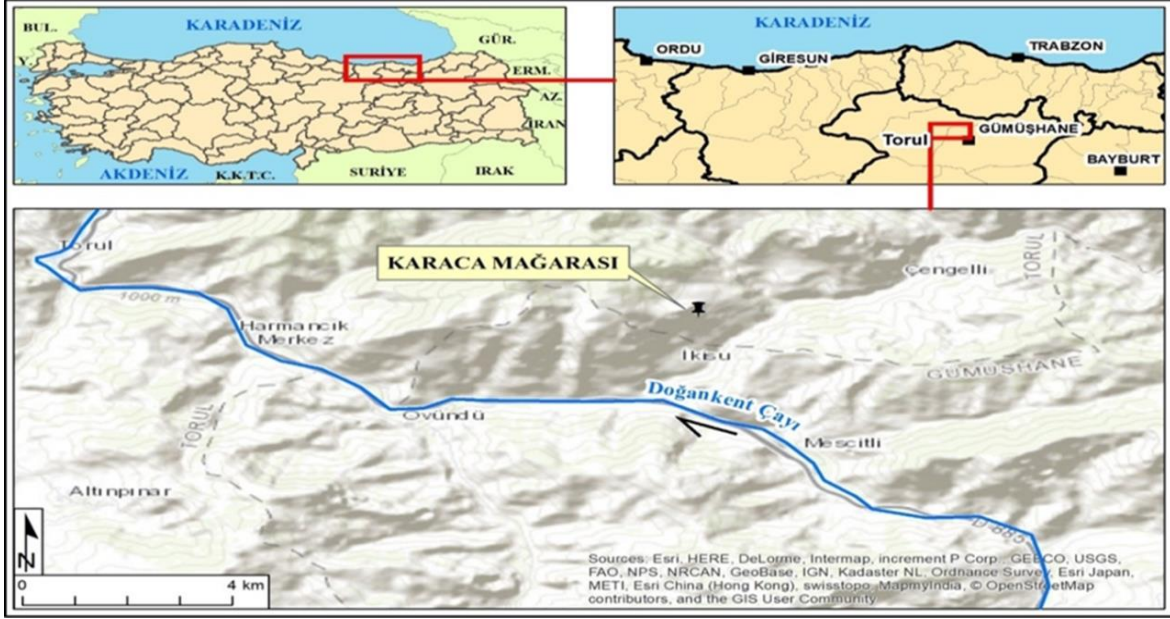
KARACA MAĞARASI

Karaca Mağarası, Doğu Karadeniz Bölümü'nde, Gümüşhane ilinin Torul ilçesine bağlı Cebeli Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Mağaraya ulaşım oldukça rahattır ve Gümüşhane şehir merkezine olan uzaklığı 19 km'dir.

Üst Kretase yaşlı kalkerler içerisinde gelişmiş olan Karaca Mağarası, diğer karstik mağaralar gibi farklı aşamalardan geçerek bugünkü haline ulaşmıştır. Mağara bu durumuna iki farklı

aşama geçirerek gelmiştir. Bunlardan ilki bölgede taban seviyesinin mağara hizasında olduğu dönemdir. Bu dönemde, yüzeyden sızan sular CO₂ ç zenginleşerek yeraltı suyuna katılmış, taban seviyesi hizasında yeraltındaki güzergâhı boyunca ilerlerken zeminde çözümler (Subrasion) olmuş ve böylece mağaranın esas şekli ortaya çıkmıştır. İkinci aşamada, bölgedeki taban seviyesinin alçalmasına bağlı olarak, mağara havalandırma zonunda (Vados zon) kalmıştır. Bu dönemde mağaranın büyümesi sona ermiş, buna karşılık damlataşı oluşumu hızlanmıştır. Damlataşı oluşumu günümüzde de devam etmektedir (Uzun, 1991).

Şekil.1 Lokasyon haritası

Karaca Mağarası, yatay yönde gelişme göstermiş ve yaklaşık elipse benzeyen dört ayrı salonun birbirine birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu salonlardan ikisi, çatlak sistemlerinden sızan suların oluşturduğu duvar damlataşları ile ikiye bölünmüş ve böylece salon sayısı altıya çıkmıştır (Uzun, 1991:3).

Karaca Mağarası damlataşı oluşumları bakımından çok zengindir. Nitekim mağara içerisinde çeşitli renk ve görünümde çok sayıda sarkıt, dikit, sütun, bayrak şekli, mağara çiçeği, mağara incisi, traverten havuzu gibi damlataşı şekli yayılmış göstermektedir (Şekil 2,3,4).

Şekil 2. Karaca mağarasında farklı boyut, renk ve özellikle çok sayıda damlataşı gelişmiştir.

Şekil 3. Karaca Mağara'sına yer alan ve en çok ilgi çeken damlataşlarından biri olan "gelin duvağı".

Şekil 4. Karaca Mağarası'nda çok sayıda traverten havuzu da yer almaktadır.

KARACA MAĞARASI'NIN GÜMÜŞHANE İLİ TURİZMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Gümüşhane ilinde doğal ve tarihi çok sayıda çekicilik bulunmaktadır. Karaca Mağarası turizme kazandırılan ilk ve en önemli çekicilikler içerisinde yer almaktadır. Karaca Mağarası, hâlihazırda yurt içi ve dışında ilin en çok tanınan çekiciliği özelliğine de sahiptir. Yine, Gümüşhane ilinde çok sayıda mağara yer almasına rağmen bunlar içerisinde ilk turizme açılan Karaca Mağarası olmuştur.

Gümüşhane, yüksek turizm potansiyeline rağmen, hâlihazırda sadece dört çekicilikle (Karaca Mağarası, Tomara Şelalesi, Limni Gölü ve Torul Kalesi Seyir Terası) ilgili ziyaretçi kaydı tutulmaktadır (Tablo 2). Bunlar içerisinde Karaca Mağarası ilk turizme açılan çekicilik olmuştur. Bu nedenle ilin tanıtımına katkı sağlayan en eski doğal turistik çekicilik durumundadır. Yine Karaca Mağarası, 2018 yılına kadar ilde en çok ziyaretçi çeken çekicilik olmuştur. Nitekim, 2004 yılında 48.200 olan ziyaretçi sayısı, 2017 yılında 82.022'ye çıkmıştır (Şekil 5). 2004-2017 yılları arasında mağarayı görmeye gelen ziyaretçi sayısı ise toplam 1.252.880 olmuştur. Oysa, Doğanay'a (2001; 74) göre Slovenya'daki Postojna Mağarası'nı sadece 1986 yılında ziyaret edenlerin sayısı 1.700.000'nden fazladır. Yine Avusturya'daki Eisriesenwelt Buz Mağarası'nı her yıl 200.000'den fazla turist ziyaret etmektedir. Her yıl

407.000 kişinin ziyaret ettiği ABD’de New Mexico’daki Carlsbad Mağarası’na gelen turist sayısı 2011 yılında 41 milyona ulaşmıştır. Avustralya’daki Jenolan Mağarası’nı her yıl 250.000 turist görmeye gelmektedir.

Tablo 2. Gümüşhane ilinde başlıca turistik çekiciliklere ait ziyaretçi sayıları

	Karaca Mağarası	Limni Gölü	Tomara Çağlayanı	Torul Kalesi Seyir Terası
2004	48.200			
2005	41.225			
2006	47.435			
2007	51.446			
2008	44.429			
2009	41.670			
2010	38.173			
2011	47.730			
2012	51.800			
2013	56.326			
2014	61.920			
2015	60.128	25.938	25.275	
2016	80.376	21.385	20.765	
2017	82.022	55.178	44.177	
2018				79.427 (Haziran sonu)

Karaca Mağarası, Gümüşhane’de yerli olduğu kadar yabancı turistlerce de ilgi görmektedir (Tablo 3). Nitekim 2015 yılında mağarayı ziyaret eden toplam 70.138 turistin 13.270’i (% 18,9) yabancı iken, 2017 yılındaki 82.022 ziyaretçinin 16.274’ü (% 19,8’i) yabancıdır. Bu verilerden, Karaca Mağarası’nı ziyaret edenlerin toplamında olduğu gibi, yabancı turist sayısında da artış dikkati çekmektedir.

Tablo 3. Karaca Mağarası’nı ziyaret eden turist sayıları.

Yıl	Yerli		Yabancı		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
2015	56.868	81,1	13.270	18,9	70.138
2016	66.627	82,9	13.749	17,1	80.376
2017	65.748	80,2	16.274	19,8	82.022

Şekil 5. Karaca Mağarası, açılışından bu yana Gümüşhane'ye gelen turistlerin en çok rağbet ettikleri çekiciliklerden biri olmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek tanınırlığı, gerekse de uzun yıllık ziyaretçi sayıları dikkate alındığında Karaca Mağarası Gümüşhane turizminin dinamosu özelliği taşımaktadır. Mağaranın doğal yapısına zarar vermeyen, kontrollü bir turizm gelişimi mağaranın sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bunun için:

- Mağaranın tanıtımı ile ilgili eksiklikler giderilmelidir.
- Artan ziyaretçi sayısı, mağara havasını değiştirebileceğinden, öncelikle taşıma kapasitesi belirlenmeli ve mağara bu bakımdan düzenli olarak denetim altında tutulmalıdır.
- Mağaraya ulaşımın sağlandığı asfalt yola daha fazla yer-yön tabelası konulmalıdır.

Turizme açılan diğer mağaralarda, mağara salonlarına isim verilmiştir. Fakat Karaca Mağarası'nın salonlarında isim yoktur. Mağaranın salonlarına mağaranın dikkat çekici özellikleriyle ilgili veya mağarayı araştıranların isimler verilebilir. Örneğin nadir görülen gelin tacı damlataşının olduğu salona taçlı salon, şekillerin en yoğun olduğu salona mağara ile ilgili ilk bilimsel çalışmayı yapan ve yayımlayan Prof. Dr. Ali UZUN'un ismi verilmelidir.

Mağara, daha fazla kişiye ve doğru bir şekilde tanıtılması için mutlaka rehber eşliğinde ziyaret edilmelidir. Bu konuda mağaralar konusunda ciddi bir eğitimden geçirildikten sonra, Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinden faydalanılabilir.

KAYNAKÇA

- Çalık,İ., Kaya,F., Akdu,U., Sezerel,H., Aras,G. ve Köstepen,A. (2013),”Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli” , Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane.
- DOĞAKA, (2015), 2015 Yılı Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı (TZKAMU), Hatay.
- Doğanay, H., (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası. Çizgi Kitabevi Yayınları (3. Baskı), Konya.
- Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2018), Gümüşhane İli Konaklama ve Ziyareççi İstatistikleri, Gümüşhane.
- Koçan, N., (2012), Karaca Mağarası'nın (Gümüşhane) Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 3 (1): 37-44, Burdur.
- Uzun, A., (1991), "Karaca Mağarası", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Derg. Sayı: 3, Ankara.
- Uzun, A,- Zeybek, H. İ., (1996), "Akçakale Mağarası (Gümüşhane)", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 31, İstanbul.
- Yiğitbaşıoğlu, H.-Bekaroğlu, E., (2009), “Karaca Mağarası’nda Doğal Ortam Koşulları ve Sürdürülebilir Turizm”, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.
- Yiğitbaşıoğlu H. – Bekaroğlu E., (2010), “Karaca Mağarası’ndaki (Gümüşhane) Bir Yıllık Sıcaklık Ölçüm Sonuçlarının Değerlendirilmesi” *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, C:2, S:1, s.1-13, Ankara.
- Zeybek H. İ., (2001) “Bahçe başı Mağarası (Turhal, Tokat)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*: 6, s.237-253, Erzurum.
- <http://turizm.gumushane.edu.tr/tr/sayfa>
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10000/illere-gore-magaralarimiz.html>
- <http://www.forumgercek.com/magaralar/108023-karaca-magarasi-torul-gumushane.html>
- <https://wanderwisdom.com/misc/10-Most-Amazing-Caves-in-the-World>
- <https://matadornetwork.com/trips/23-of-the-the-worlds-most-insane-caves-that-you-can-explore-2/>

RESTORANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR HİZMET UYGULAMALARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Elif Esmâ KARAMAN¹

Dudu ŞAHİN²

Neslihan ÇETİNKAYA³

ÖZ

Turizm sektörünün çevresel tahribata neden olduğu ve paydaşlarının da bu zararda payı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu zararın en aza indirgenmesi için sürdürülebilirlik konusu tüm paydaşların katkılarını gerekli kılmaktadır. Bu paydaşlar içerisinde restoranların “çevresel farkındalık” ve “çevreyi koruma” gibi konularda rol almaları gerekmektedir. Ancak bu görev yalnızca restoran sahiplerine/yöneticilerine yönelik olmamalı, restoran çalışanları da bu konuda bilinçlendirilmelidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı restoran çalışanlarının, çalıştıkları restoranlarda uygulanan sürdürülebilir hizmetlere yönelik eğilimlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda Erzurum ilindeki Turizm İşletme Belgeli restoranlara anket uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda restoran çalışanlarının restorandaki ağır iş yükleri nedeniyle inovasyon uygulamalarına artırmaya yönelik çalışmalar yapamadıkları ve genel olarak restoran çalışanlarının iş yerlerinde sürdürülebilir hizmet uygulamalarına dair çok fazla bir şey yapılmadığını düşündükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Restoranlar, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm

A RESEARCH ON DETERMINING SUSTAINABLE SERVICE PRACTICES IN RESTAURANTS

ABSTRACT

It is a known fact that tourism industry causes environmental degradation and stakeholders have responsibility for this degradation as well. The issue of sustainability requires all stakeholders' contribution in order to minimize this damage. Among these stakeholders, restaurants need to take part/role on these subjects such as ‘Environmental Awareness’ and ‘Environmental Protection’. However, this task should not be only towards to owners/managers of the restaurants, the employees of the restaurants should be made conscious about this subject as well. In this sense, the goal of this study is to determine the employees' tendency working in the restaurants on implemented sustainable practices. For this purpose, a questionnaire was applied on the employees working in tourism operation licensed restaurants in Erzurum province. As a result of analyzes obtained via questionnaire surveys, it was found out that the employees of the restaurants did not realize works in order to increase innovational practices due to their heavy workloads and in general they thought that not so much was done related to sustainable service practices in the restaurants.

Keywords: Restaurants, Sustainability, Sustainable Tourism

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

³ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, nserceoglu@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda yaşanan hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşmenin beraberinde getirdiği çevresel konular dünyada önemli bir tartışma odağı haline gelmiştir. Bu sorunlara çözüm önerisi olarak sunulan sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının çevresel sorunların önüne geçeceği düşünülmektedir. Turizm sektörü de çevresel bozulma ve iklim değişiklikleri gibi sorunlara yol açtığından turizm endüstrisini oluşturan tüm işletmelerin endüstriye doğrudan zararlarının azaltılması gerekmektedir. Bu doğrultuda sektörün bütün paydaşları gibi çevreye gözle görülür zararları olan restoranların da bu süreçte rol almaları beklenmektedir. Bu nedenle çevre dostu bir yönetim anlayışı felsefesini kendisine ilke edinen restoranlar, başarılı sürdürülebilir hizmet uygulamalarıyla rekabet avantajı da elde edeceklerdir. Bir rekabet stratejisi olarak da görülen sürdürülebilir hizmet uygulamaları genellikle restoran yöneticileri tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. Konuya yönelik yapılan araştırmalarda da bu tür uygulamaların yapılıp yapılmadığı yalnızca restoran sahipleri veya yöneticileriyle görüşülerek anlaşılmakta ve eğer konuya ilişkin yeterli bilinç oluşmamışsa, bu bilincin artırılmasına yönelik öneriler verilmiştir. Yapılan bu araştırmalar ise bu çalışmanın konusunu belirleyici bir unsur olmuştur. Çünkü sürdürülebilir hizmet uygulamaları yalnızca restoran yöneticilerinin dikkate alacağı bir konu değildir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı restoran çalışanlarının, çalıştıkları işletmede uygulanan sürdürülebilir hizmetlerin farkında olup olmadığını belirlemek ve çalışanların konu hakkındaki düşüncelerini tespit edebilmektir.

ALANYAZIN TARAMASI

Sanayi devriminden sonra yaşanan toplumsal ve kültürel değişimler neticesinde dünya genelinde tüm doğal kaynakların sorumsuzca kullanılmasıyla çevresel ve kültürel yapının bozulması sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır (Bahaire ve White, 1999: 167). Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1970’li yıllarda “*insan nüfusunun faaliyetleri ile birlikte onların doğal, sosyal ve kültürel çevreler arasında uyumun bulunduğu bir dengeler durumu*” olarak tanımlanmıştır (Cömert, 2002: 22). Sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili birçok alanda birçok farklı tanımlamalar mevcut olmasına rağmen en kabul gören tanımlama 1987’ de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun Brundtland Rapor’unda “*gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğine zarar verilmeden bugünün nesillerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak*” olarak tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler, 1987).

Zaman içerisinde gelişen ve değişen dünyayla birlikte turizm sektörü de dünyanın en önemli gelir kaynakları arasında sayılmaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik kavramı turizm sektörüne

1992 yılında Rio kentinde Janerio Zirvesi'nde küresel boyutlarıyla dile getirilerek turizm sektörüne girmiştir (Akesen, 2009: 367). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün Sürdürülebilir turizm kavramı; “ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve bölge halkının ihtiyaçlarına hitaben günümüzde ve gelecekte olası sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri hesaba katan bir turizm türü” olarak tanımlanmıştır (UNWTO, 2011). Turizm sektörünün çevre ve doğal kaynaklarla yakın ilişki içerisinde olması bunun sonucunda ise turizmin faaliyet gösterdiği bölgelerde çevreyle ve kalkınmayla arasında artan doğrusal bir ilişki söz konusudur. Tüm bunların neticesinde sürdürülebilir turizm toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ve ekolojik duyarlılığı içermektedir (Atalık ve Gezici, 1994). Turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için bölgenin tarihi, doğal, kültürel kaynaklarının, temel ekolojik süreçlerinin ve biyolojik çeşitliliğinin zarar görmemesi ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 99).

Sürdürülebilir turizm uygulamaları sosyal, ekonomik, kültürel, ekolojik, estetik ve kurumsal boyutta birçok maddesel yürütme politikaları içermektedir. Bu politikalar sayesinde turizm alanında deniz, kum, güneş üçlüsünün dışına çıkılıp, turizm sektöründe çeşitlenmeler ve sürdürülebilir uygulamalar ortaya çıkmıştır (Altıparmak, 2002). Turizm sektörüne ait işletmelerde diğer sektördeki işletmeler gibi atık ve kirlilik yönetimi hususunda çevre duyarlılığı yüksek bir sektör olmasının sonucunda önemli derecede sorumluluk altındadır (Middleton, 1998: 7). Sürdürülebilirlik boyutunda restoranları ele aldığımızda, restoranlardaki sürdürülebilir uygulamaların araştırmacılar ve kurumlar tarafından farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Sürdürülebilir restoran derneği bu sınıflandırmayı toplumsal boyut, çevresel boyut ve kaynaklar ile ilgili boyut olarak sınıflandırırken, yeşil restoran derneği; su, enerji, tek kullanımlık malzeme, kimyasal, atık ve kirlilik azaltılması, sürdürülebilir mobilya ve yapı malzemeleri olarak sınıflandırmıştır. İlgili literatür incelendiğinde yapılan sınıflandırmalar kapsamlı olarak şu şekilde sıralanabilir (Sünnetçioğlu, 2013: 34-35):

Sürdürülebilir Tasarım, Yapı ve Bina; Sürdürülebilir yapılar, ekonomik, toplum ve çevresel faktörleri bünyelerinde bulunduran çevreye ve topluma dost yapı malzemeleri bulundurmaktır. Bu nedenle restoranların tasarımı ve yapımı sürecinde bu hususa dikkat edilmeli, bölgenin sahip olduğu iklimsel koşullar değerlendirilmeli ve bunlara uygun olarak gerek duyulan enerji kaynakları minimize edilerek kullanılması gerekmektedir (Gökşen vd. 2017).

Sürdürülebilir Mobilya, Mefruşat ve Teçhizat; Restoranlarda kullanılan ekolojik malzemeler daha çok restoranın niteliğine, kapasitesine ve hitap kitlenin isteklerine göre dizayn

edilmektedir. Bu doğrultuda restoranlardaki sürdürülebilir uygulamaların yalnızca gıda üzerine olmadığı diğer birçok fonksiyonu da etkin kıldığı ifade edilebilir. Bu hususta restoranda görev yapan çalışanların üniformalarından, masa ve sandalyelere, kullanılan peçetelere kadar sürdürülebilir uygulamaların etkin bir kullanıma sahip olması mümkün olmaktadır.

Enerji, Su ve Atık Yönetimi; Dünya Sürdürülebilir Enerji Zirvesi'nde (2002) turizm sektörünün enerjisi en çok tüketen sektörler arasında olduğu açıklanmıştır. Bu nedenle turizm sektöründe yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, işletmelerin değişen tüketici tercih ve beklentilerine uygun, çevreye uyumlu ürünler sunabilmek ve tüketici nezdinde olumlu etki yaratmak için önemlidir (Seyhan, 2010). Restoranlarda yenilenebilir enerji kaynakları sayesinde ısı, elektrik ve yakıt üretilmekte, bu elde edilen enerjinin büyük bölümü işletmenin sıcak su ihtiyacının giderilmesinde ve mekanın ısıtılmasında kullanılmaktadır (Perera vd. 2003).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk; Peltekoğlu (2007), sosyal sorumluluğu işletmelerin kendi çıkarlarının yanında, varlığını borçlu olduğu toplumunda genel çıkarlarını gözeterek, toplumsal sorunlara duyarlılığını kanıtlamak amacıyla yardımseverlik, sponsorluk gibi faaliyetlerle işletmelerin toplumsal sorumluluklarını gösterme şekli olarak tanımlamıştır. Kurumsal yönetimin etkin olabilmesi için doğruluk, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluğu yerine getirmesi gerekmektedir (Millstein, 2000: 73).

Sürdürülebilir Yiyecek ve İçecek; Restoranlarda sürdürülebilir yiyeceklerin çevreye duyarlı bir şekilde üretilmesi, hazırlanması ve tüketilmesi sağlanarak sosyal ve kültürel gelişim mümkün olabilmektedir (Akdağ ve Üzülmüş, 2017: 301). Yerel olarak üretilen gıdalar tercih edilmelidir. Yerel çiftçilerin pazarlarından alışveriş yapılmalıdır. Bahçe ekip ve taze ürünler yetiştirilmelidir. İşlenmiş gıdalardan kaçınılması gerekmektedir. Yiyecekler mevsiminde tüketilmelidir. Tüketimi gerçekleştirilecek ürünlerin organik olmasına dikkat edilmelidir. Paketlenmemiş veya az paketlenmiş ürünler tercih edilmelidir. Yiyecekler israf edilmemelidir. Daha az et ve daha fazla bitki temelli beslenilmelidir. Su kaynaklarından tasarruf sağlanabilmesi için tüketim kalıpları değiştirilmelidir (EPA Victoria, 2008: 7).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Değişkenleri ve Ölçümü

Bu araştırma Erzurum il merkezinde bulunan restoranlarda çalışan iş görenlerin işyerlerinde uygulanan sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda yaşanan çevresel problemler sonucunda önleyici bir uygulama olarak görülen

sürdürülebilir hizmet uygulamalarının işletme sahipleri veya yönetici gözünden algıları daha önceki araştırmalarda belirlendiğinden iş görenlerin konu hakkında bilgi sahibi olup olmadığını tespit etmek araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmada saha (alan) araştırması, araştırma stratejisi olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda literatür taraması yapılarak anket formu oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçek Chou vd. (2018) tarafından derlenen bir ölçektir. Anket, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde iş görenlerin demografik özelliklerini belirleyecek olan cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, medeni durum, restoranda çalışılan kademe ve işletmede çalışma süreleri hakkında bilgi edinilirken, ikinci bölümde restorandaki sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin düşünceleri ortaya koymaya yönelik ifadeler yer almaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçek daha önceden güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış bir ölçektir. Ölçekten oluşturulan anket formu ise Türkiye Otelciler Birliği (TUROB) tarafından 2017 yılında yayınlanan Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler listesinde yer alan 4 restoran çalışanlarına uygulanmıştır. Bu restoranlar; Üçler Et Lokantası, Güzelyurt Restoran, Kadayıfçı Muammer Usta ve Dönerci Hacıbabadır. Sınırlı restoran ve çalışan sayısı nedeniyle yalnızca 80 adet anket formu bizzat araştırmacılar tarafından eksiksiz doldurulması sağlanarak değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler ise SPSS 20.0 for Windows programına aktarılarak analizler yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Sürdürülebilir hizmet uygulamalarının tespitine ilişkin olarak yapılan bu araştırmada kullanılan ölçeğin öncelikle güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiş, elde edilen sonuçlar ise Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeğe İlişkin Cronbach Alpha Katsayıları

Model Boyutu	Kişi Sayısı (N)	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Sürdürülebilir Hizmet Uygulamaları	80	28	,947

Tablo 1’de görüldüğü üzere cronbach alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin alphasının $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ olması nedeniyle yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan iş görenlerin demografik yapısını ortaya koyabilmek amacıyla tanımlayıcı istatistikler gerçekleştirilmiştir. Tablo 2’de örnekleme ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Örnekleme İlişkin Demografik Bilgiler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	52	65
Kadın	28	35
Yaş		
18 ve altı	6	7,5
19-25	39	48,8
26-32	20	25
33-39	9	11,3
40 ve üzeri	6	7,5
Eğitim Durumu		
İlköğretim	3	3,8
Ortaöğretim	23	28,7
Ön Lisans	43	53,8
Lisans	11	13,8
Lisansüstü	-	-
Gelir Durumu		
1400 TL ve altı	9	11,3
1401-2400 TL	50	62,5
2401-3400 TL	15	18,8
3401-4400 TL	5	6,3
4401-5400 TL	1	1,3
Medeni Durum		
Evli	30	37,5
Bekâr	50	62,5
Restoranda Çalışılan Kademe		
Çalışan	63	78,8
Şef	17	21,2
İşletmede Çalışma Süresi		
1 yıldan az	16	20
1-3 yıl	45	56,3
4-6 yıl	10	12,5
7 yıl ve üzeri	9	11,3
Toplam	80	100

Araştırmaya katılanların % 65'ini erkek, % 35'ini ise kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Anketi cevaplayanların yarısına yakınının (% 48,8) 19-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Çalışanların eğitim durumları incelendiğinde sırasıyla ön lisans (% 53,8), ortaöğretim (%28,7), lisans (% 13,8) ve ilköğretim (%3,8) mezunu oldukları tespit edilmiştir. Gelir durumlarına bakıldığında ise çoğunluğu (%62,5) 1401-2400 TL arasında kazananlar oluşturmaktadır. Katılımcıların % 62,5'inin medeni durumu bekârdır. Restoranda çalışanların kademeleri incelendiğinde katılımcıların % 78,8'inin çalışanlardan oluştuğu görülürken, %21,2'lik kısım şeflerden oluşmaktadır. Katılımcıların işletmede çalışma süreleri ele alındığında ise % 56,3'lük kısmın 1-3 yıl arası çalıştığı gözlemlenirken, bu oranı sırasıyla 1 yıldan az, 4-6 yıl ve 7 yıl ve üzeri çalışanlar almaktadır.

Katılımcıların çalıştıkları restoranda sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirleyebilmek için araştırmaya katılanların ölçekte yer alan ifadelere verdikleri yanıtların ortalamaları hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara ilişkin ortalamalara ait veriler Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Restoranlarda Sürdürülebilir Uygulamalar Ölçeğinde Yer Alan İfadelerin Ortalaması

M.	Boyut 1: Restoranlarda Sürdürülebilir Uygulamalar	Ortalama	s.s.	
1	Sürdürülebilir hizmet için yöresel yemekler kullanırsınız	2,98	3,45	1,06
2	Sürdürülebilir hizmet için mevsimine uygun gıdalar kullanırsınız		3,12	1,22
3	Yiyecekler için gereksiz süslemeler ve aşırı ambalaj kullanmayız		3,18	1,22
4	Restoranımız işletme ilkelerinde sürdürülebilir hizmetler içermektedir		2,97	1,34
5	Restoranımız yenilikçi yönetim sayesinde israfı azaltmaktadır		3,05	1,31
6	Restoranımız çalışanlarına çevre yönetimi için yeni fikirler sunmaktadır		2,92	1,20
7	Restoranımız verimliliği artırmanın ve israfı azaltmanın yollarını benimsemektedir		2,91	1,30
8	Sürdürülebilir inovasyonun sonuçlarını gören ilk restoran olmak basit görülmektedir		2,85	1,28
9	Restoranımızın sürdürülebilir inovasyon derecesi ne kadar yüksek olursa tanınma şansı da o kadar büyük olmaktadır		2,97	1,24
10	Sürdürülebilir inovasyon, rakiplerin tanıtımıyla daha kolay kabul edilmektedir		3,11	1,23
11	Restoranımız, sürdürülebilir inovasyon için gerekli olan sermayeyi tam olarak sağlamaktadır		2,67	1,30
12	Restoranımız, sürdürülebilir inovasyon için gerekli insan gücünü tamamen sağlamaktadır		2,93	1,35
13	Restoranımız, sürdürülebilir inovasyon için gerekli ekipmanları eksiksiz bir şekilde tedarik etmektedir		3,12	1,11
14	Restoranımız, sürdürülebilir inovasyon için gerekli bilgiyi hızlı bir şekilde sağlamaktadır		3,07	1,29
15	Restoranımız, yenilikçi fikirleri desteklemektedir.		3,07	1,32
16	Restoranımız, çalışanları yeni fikir geliştirmeye teşvik etmektedir		2,95	1,27
17	Restoranımız eğitime önem vermekte ve bunun için gerekli teknik personeli bulundurmaktadır		2,76	1,27
18	Ar-Ge ekibimiz genellikle mükemmel performans göstermektedir		2,88	1,13
19	Restoranımızdaki ağır iş yükleri nedeniyle inovasyon uygulamaları yapamıyoruz		3,16	1,30
20	Restoranımız, genellikle inovasyon uygulamaları yapmak için bize yeterli zaman vermemektedir		2,76	1,30
21	Kurumsal sistemimiz genel olarak bizi yenilikten alıkoymaktadır		2,92	1,28
22	Sürdürülebilir yenilikçi bir hizmet imajı, müşterileri bizi arkadaşlarına tavsiye etmeye daha istekli kılmaktadır		3,10	1,21
23	Devam eden yenilikçi hizmetler işletmenin marka imajını geliştirmeye yardımcı olacaktır		3,11	1,29
24	Devam eden yenilikçi hizmetler müşterinin işletme hakkındaki izlenimlerini derinleştirir		2,86	1,34
25	Sürdürülebilir inovasyon hizmetlerini desteklemek bir restoranın insan gücünü geliştirmeye yardımcı olur		2,96	1,29
26	Sürdürülebilir inovasyonu desteklemek, işletme maliyetlerini azaltmaya yardımcı olur		2,83	1,28
27	Sürdürülebilir inovasyon hizmetlerinin teşvik edilmesi verimliliği artırmaya yardımcı olur		3,01	1,34
28	Sürdürülebilir inovasyonu desteklemek geliri artırmaya yardımcı olur		2,83	1,45

Tablo 3'te restoran çalışanlarının çalıştıkları iş yerlerindeki sürdürülebilir hizmet uygulamalarına yönelik düşüncelerinin ortalamaları yer almaktadır. Genel ortalama incelendiğinde (2,98) genellikle ifadeler katılmadıkları veya ne katılıyorum ne katılmıyorum şeklinde cevaplar verdikleri gözlenmiştir. Bu durumda genel ortalama sonucuyla restoran çalışanlarının iş yerlerinde sürdürülebilir hizmet uygulamalarına dair çok fazla bir şey yapılmadığını düşündükleri görülmektedir. İfadelere verilen cevapların her birinin ortalamalarına bakıldığında ise iş görenlerin çalıştıkları restoranın sürdürülebilir inovasyon için gerekli olan sermayeyi tam olarak sağlamadığı, restoranın eğitime önem vermediği ve eğitim için gerekli teknik personel bulundurmadığı, restoranın çalışanları yeni fikir geliştirmeye teşvik etmediği, ARGE ekibinin iyi bir performans göstermediği, sürdürülebilir inovasyonu desteklemenin işletme maliyetlerini azaltmaya ve gelir artırmaya yardımcı olmadığı tespit edilmiştir. İş görenlerin çalıştıkları restorandaki sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin fikirlerinin yüzdelerinin yer aldığı tablo ise aşağıdadır:

Tablo 4. Restoran Çalışanlarının Sürdürülebilir Hizmet Uygulamalarına İlişkin Eğilimleri

Sürdürülebilir Hizmet Uygulamaları	Fikrim Yok	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1	-	2,5	18,8	27,5	33,8	17,5
2	2,5	5	25	26,3	27,5	13,8
3	-	12,5	13,8	31,3	27,5	15
4	2,5	15	18,8	22,5	28,7	12,5
5	1,3	13,8	21,3	18,8	32,5	12,5
6	1,3	13,8	20	28,7	28,7	7,5
7	1,3	17,5	20	20	23,5	8,8
8	2,5	15	23,8	18,8	33,8	6,3
9	2,5	10	21,3	31,3	23,8	11,3
10	2,5	10	15	28,7	33,8	10
11	5	15	25	22,5	27,5	5
12	3,8	13,8	16,3	31,3	21,3	13,8
13	-	10	16,3	35	28,7	10
14	-	18,8	10	28,7	30	12,5
15	-	17,5	16,3	22,5	28,7	15
16	1,3	15	20	25	28,7	10
17	2,5	13,8	30	21,3	23,8	8,8
18	1,3	10	26,3	30	26,3	6,3
19	1,3	15	13,8	17,5	41,3	11,3
20	2,5	18,8	21,3	21,3	30	6,3
21	1,3	17,5	15	30	26,3	10
22	1,3	10	18,8	30	27,5	12,5
23	-	13,8	18,8	27,5	22,5	17,5
24	-	23,8	16,3	20	30	10
25	1,3	15	22,5	18,8	32,5	10
26	2,5	16,3	18,8	28,7	25	8,8
27	1,3	16,3	20	17,5	32,5	12,5
28	1,3	26,3	16,3	11,3	33,8	11,3

Tablo 4’te yer alan sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin eğilimlerin sonuçları incelendiğinde restorandaki ağır iş yükleri nedeniyle inovasyon uygulamaları yapamadıklarına ilişkin ifadeye % 41,3’lük bir oranla katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Çoğunluğun bu cevabı vermesi iş görenlerin iş yüklerinin fazlalığından şikâyetçi olduğunu ve özellikle bu nedenle restoranda sürdürülebilir hizmet uygulamaları gerçekleştiremedikleri söylenebilir. İş görenlerin yine çoğunluğunun (% 33,8) katılım gösterdiği ifadelerden bazıları da “Sürdürülebilir hizmet için yöresel yemekler kullanırız” ve “Sürdürülebilir inovasyonu desteklemek geliri artırmaya yardımcı olur” ifadeleridir. Bu durumda gerçekleştirilen sürdürülebilir hizmet uygulamalarında yöresel yemeklere yer verdikleri ve restoranlarının sürdürülebilir inovasyonu desteklemesiyle gelirlerinin arttığına ilişkin düşünceleri olduğu söylenebilir. İş görenler “Restoranımız yenilikçi yönetim sayesinde israfı azaltmaktadır”, “Sürdürülebilir inovasyon hizmetlerini desteklemek bir restoranın insan gücünü geliştirmeye yardımcı olur” ve “Sürdürülebilir inovasyon hizmetlerinin teşvik edilmesi verimliliği artırmaya yardımcı olur” ifadelerine de % 32,5’lik bir oranla katılıyorum cevabını vermişlerdir. Tüm bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere iş görenlerin çalıştıkları restoranlarda sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin bazı konularda faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Ancak sonuç olarak iş görenin iş yerinde boş zamanının artması bu tür uygulamaların artacağı anlamını da taşımaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yaşanan iklim değişiklikleri, küresel ısınma, doğal kaynakların korunamaması, çevrenin tahrip edilmesi gibi olaylar sonucu dünyanın geleceğinin büyük bir tehdit altında olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle hem uluslararası hem de ulusal boyutta önlemler alınmaya başlanmış ve çevre konusunda dikkat çekilmiştir. Kitle turizminden kaynaklanan ve çevreye zararı olan turizm faaliyetlerinin de çevre üzerinde önemli olumsuz etkiler yarattığı göz önünde bulundurulunca, özellikle turizm sektörü içerisinde yer alan tüm işletmelerin çevreye daha duyarlı olma gereklilikleri ortaya çıkmıştır. Bu işletmelerden biri de restoran işletmeleridir. Üretimin ve tüketimin oldukça yoğun olduğu bu işletmelerde enerji, su, yakıt gibi birçok doğal kaynak tüketilmektedir. Bu durum ise çok fazla atık oluşumuna sebep olmaktadır. Bu olumsuzluklar restoranların “çevre odaklı” bir yönetim felsefesiyle yönetilmelerini zorunlu kılmış ve restoran yöneticileri çevreyi koruma konusunda daha hassas davranarak ve bu davranışını tüketicilere duyurarak hem çevreyi koruyup sürdürülebilirliği sağlamış hem de tüketiciler tarafından tercih edilebilir hale gelmişlerdir. Yani önemli bir rekabet stratejisi olarak da kullanılmıştır. Ancak bu konuda yalnızca yöneticilerin bilinçli ve duyarlı olması yeterli değildir. Çalışanların ve hatta

tüketicilerin de çevreyi koruma ve gelecek nesillere bırakabilme konusunda duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada bazı kısıtlılıklar nedeniyle yalnızca restoran çalışanları üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın ana amacı doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde restoran çalışanlarının iş yerlerinde sürdürülebilir hizmet uygulamalarına dair herhangi bir uygulama yapılmadığını düşündükleri görülmüştür. Bunun yanı sıra iş görenlerin çalıştıkları restoranın sürdürülebilir inovasyon için gerekli olan sermayeyi tam olarak sağlamadığı, restoranın eğitime önem vermediği ve eğitim için gerekli teknik personel bulundurmadığı, restoranın çalışanları yeni fikir geliştirmeye teşvik etmediği, ARGE ekibinin iyi bir performans göstermediği, sürdürülebilir inovasyonu desteklemenin işletme maliyetlerini azaltmaya ve gelir artırmaya yardımcı olmadığı da tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca çalışanların sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin eğilimleri de incelenmiştir. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde restoran çalışanlarının restorandaki ağır iş yükleri nedeniyle inovasyon uygulamaları yapamadıkları, sürdürülebilir hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesiyle restoranın insan gücünün gelişeceği ve bu uygulamaların teşvik edilmesiyle verimliliğin artabileceğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bu durumda öncelikle işin büyük kısmının yöneticiye düştüğü söylenebilir. Çünkü yöneticiler çalışanlara haddinden fazla iş yükleri ve sürdürülebilir hizmet uygulamalarına katkı sağlamalarını beklerlerse çalışanların ya işlerini daha kötü yapmalarına sebep olurlar ya da çalışanın zaman kısıtlılığı nedeniyle bu tür uygulamalarına katılamamalarına sebep olurlar. Çalışanların da çevre ve sürdürülebilirlik konularında bilinçli hale gelmesi için iş yüklerinin azaltılması şarttır. Çünkü araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere çalışanlar sürdürülebilir hizmet uygulamalarının verimliliğini ve geliri artıracığına inanmaktadırlar. Bunun yanı sıra restoran sahipleri/yöneticilerinin sürdürülebilir hizmet uygulamalarına ilişkin uzun vadeli planlar yapması ve bu planlara çalışanları da dahil etmesi gerekmektedir. Çalışanlarında tüm bu uygulamaları desteklemesi ve yöneticilerini teşvik etmesi şarttır. Tüketicilerin de konuya kayıtsız kalmaması için bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda tüketicilerin konuya ilişkin tutum ve algılarının ölçülmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. ve Üzülmez, M. (2017). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Kapsamında Otantik Yiyeceklere Yönelik Bir İnceleme, *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/ 2, s.301-309.
- Akesen, A. (2009), “Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımında Eko Turizmin İşlevsel Önemi”, 10. Ulusal Turizm Kongresi, 21-24 Ekim Mersin.
- Altıparmak, M. (2002), Turizm Çeşitlendirilmesi Sürdürülebilir Turizm ve Planlama, T.C. Turizm Bakanlığı 2. Turizm Şurası Bildirileri, Ankara, 275.
- Atalık, G. ve Gezici, F. (1994), Çevre Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm Eylemlerinin Değerlendirilmesi, 4. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi Bildirileri, KTÜ Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Trabzon, 448.
- Bahaire, T ve White, M. E. (1999). The Application of Geographical Information Systems (GIS) in Sustainable Tourism Planning: A Review. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 7, No. 2, p. 159-174.
- Birleşmiş Milletler (1987), Ortak Geleceğimiz. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu
- Chou, S. F., Horng, J. S., Liu, C. H. ve Gan, B. (2018), “Explicating Restaurant Performance: The Nature and Foundations of Sustainable Service and Organizational Environment”, *International Journal of Hospitality Management*, 72, s. 56–66
- Cömert, T. (2002), “Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm İçin Makro Plan Önerisi”, Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Demir, C. ve Çevirgen A. (2006), *Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- EPA Victoria’s Ecological Footprint (2008), EPA Victoria and the Commissioner for Environmental Sustainability [URL= <http://www.epa.vic.gov.au/~media/Publications/1267.pdf>] (20.05.2018).
- Gökşen, F., Güner, C. ve Koçhan, A. (2017), “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ekolojik Yapı Tasarım Kriterleri”, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 3(1),s. 92-107
- Middleton, V.T.C. (1998), *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. Oxford Butterworth-Heinemann: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.
- Millstein I. M. (2000), “Corporate Governance: The Role of Market Forces”, *Organisation for Economic Cooperation and Development*, 221(222), s. 28 – 36.
- Peltekoğlu, F. (2007), *Halkla İlişkiler Nedir?*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Perera, O. Hirsch, S. ve Fries, P. (2003), Switched On: Renewable Energy Opportunities in The Tourism Industry. <http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/energy>.
- Seyhan G. (2010), Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Çevreye Duyarlı Uygulamalar ve Yeşil Pazarlama: Örnekolay Çalışması (Calista Luxury Resort Hotel-Antalya), Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Sünnetçioğlu, S. (2013), Sürdürülebilirlik Kapsamında Yiyecek ve İçecek İşletmelerindeki Uygulamalar: İzmir’deki Restoran İşletmelerinin Sürdürülebilir Restoran İşletmeciliği Kavramına Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- UNWTO (2011), Sustainable Development of Tourism. <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-5>. Erişim Tarihi: 11.05.2018.

GÜMÜŞHANE İLİNİN EKO-TURİZM POTANSİYELİNİN KAVRAMSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Murat ÖDEMİŞ¹

Azize HASSAN²

ÖZ

Gümüşhane ili, konum olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nden Doğu Karadeniz Bölgesi'ne geçiş güzergahında bulunmaktadır. Gümüşhane; coğrafi konumuna bağlı olarak sosyal, kültürel ve ekolojik çeşitliliğe sahip olması nedeniyle çok çeşitli turizm türlerinin gelişmesine imkan vermektedir. Bu turizm türlerinden birisi de ekoturizmdir. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgeleri'nin iklim ve coğrafi özelliklerini bir arada barındıran Gümüşhane, oldukça zengin bir ekolojik çeşitliliğe sahiptir. Var olan bu zenginliğin ekoturizm kapsamında değerlendirilmesi ise; ilin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda bu çalışmada Gümüşhane'nin ekoturizm potansiyeli; Gümüşhane ile ilgili resmi makamlar tarafından yapılan eylem ve master planlarına, araştırma raporlarına, akademik çalışmalara vb. kaynaklara dayanılarak gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak; Gümüşhane'nin korunan alanları, flora ve fauna çeşitliliği ve jeolojik/jeomorfolojik zenginliği ile önemli bir ekoturizm potansiyeli barındırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane, Eko-Turizm, Doğu Karadeniz Bölgesi.

CONCEPTUAL EVALUATION OF ECO-TOURISM POTENTIAL OF GUMUSHANE PROVINCE

ABSTRACT

Gumushane province is located on the transition route from Eastern Anatolia Region to Eastern Black Sea Region. Due to its social, cultural and ecological diversity depending on its geographical position, Gumushane allows a wide variety of tourism types to develop. One of these tourism types is ecotourism. Gumushane, which has a combination of climate and geographical features of Eastern Anatolia and Eastern Black Sea Regions, has a rich ecological diversity. The evaluation of this richness in the scope of ecotourism is very important in terms of social, cultural and economic development of the province. In this respect in this study; Gumushane's ecotourism potential has been tried to be exposed to the actions and master plans made by the official authorities related to Gumushane, to the research reports, academic studies etc. based on resources. As a result; Gumushane has been found to have an important ecotourism potential with its protected areas, diversity of flora and fauna and geological/geomorphological richness.

Keywords: Gumushane, Eco-Tourism, Eastern Black Sea Region.

¹ Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi, mrodemis@gmail.com

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi, azize_tunc@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde turizmin kitle turizmine bağlı olarak ortaya çıkan çevresel ve sosyo-kültürel tahribatının azaltılabilmesi; deniz, kum ve güneş dışında farklı turizm potansiyellerine sahip yatırım ve üretim seçenekleri sınırlı turistik destinasyonların da turizmden ekonomik olarak pay alabilmesi, turizm faaliyetlerinin on iki aya yayılabilmesi, ihtiyaç ve istekleri zamanla değişime uğramış ya da farklı beklentileri bulunan niş pazar özelliğine sahip turistik tüketicilerin beklentilerine cevap verilebilmesi ve uluslararası turizm pazarında rekabet olanağı yaratacak alternatiflerin ortaya konulabilmesi gibi amaçlarla sürdürülebilir turizm bağlamında çeşitli alternatif turizm türleri tartışılmaya ve turistik destinasyonlar için uygulanabilir seçenekler olarak sunulmaya çalışılmıştır. Ülkelerin plan ve politikalarının ve işletmelerin hedef ve stratejilerinin de bu doğrultuda şekillendirildiği görülmektedir.

Eko-turizm, turistik destinasyonlarda hem çevreyi ve sosyo-kültürel yapıyı koruyarak kullanmayı amaçlayan, hem de destinasyonların potansiyel arz eden sosyo-kültürel ve ekolojik kaynaklarının ekonomik olarak değerlendirilmesine odaklanan önemli bir turizm türü olarak son yıllarda ülkelerin turizm plan ve politikalarında oldukça fazla yer almaya ve teşvik edilmeye başlamıştır. Gümüşhane ili ise yeni bir turistik destinasyon olarak ziyaretçilerine sosyal, kültürel ve ekolojik anlamda oldukça fazla çeşitlilik sunmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Gümüşhane, Doğu Anadolu'dan Doğu Karadeniz Bölgesi'ne geçiş güzergahında bulunması nedeniyle sosyo-kültürel ve ekolojik anlamda Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin özelliklerini sergilemektedir. Turistik olarak yeni yeni keşfedilmeye başlayan Gümüşhane ilinin henüz bozulmamış doğası ve kültürel yapısı ise, bölgesel bir planlama çerçevesinde eko-turizm kapsamında ele alınması durumunda uzun vadeli olarak Gümüşhane'ye ekonomik katma değer yaratacak bir potansiyel sunmaktadır.

Bu doğrultuda ise bu çalışmada, Gümüşhane ilinin sahip olduğu eko-turizm potansiyelinin gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır. Gümüşhane ilinin eko-turizm potansiyelinin belirlenmesinde ise, Gümüşhane ili ile ilgili resmi makamlar tarafından yapılan eylem ve master planlarından, araştırma raporlarından, akademik çalışmalardan vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Deniz-kum ve güneş turizmi, son dönemlerde dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak yerini genel itibarıyla doğaya yönelik sürdürülebilir turizm türlerine bırakmıştır (Yılmaz, 2006: 244). Sürdürülebilir turizm türleri arasında yer alan eko-turizm ise, günümüzde pek çok

akademisyen ve uygulayıcı tarafından sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması noktasında teşvik edilen bir turizm uygulamasıdır (Liu, 2003: 470). Turizme yeni bir nefes getiren bir tatil anlayışını yerleştirmeye başlayan eko-turizm, esasında insanların doğal yaşama olan özlemiyle ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle doğasını, kültürünü, tarihini, özgün mutfağını korumayı başaran destinasyonlarda eko-turizm önemli bir girişim olarak görülebilir (Morgül, 2014: 28).

Kaypak'a (2012: 13) göre eko-turizm, doğa temelli turizm endüstrisi içerisinde giderek büyüme kaydeden bir sektör olup, sürdürülebilir turizmin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, henüz bozulmamış doğada gerçekleştirilen tüm turizm türlerinin eko-turizm kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Diğer yandan Doğan ve Yıldız'a (2007: 161) göre eko-turizm, doğal ve kırsal alanlarda doğal ve kültürel mirasın korunmasına önemli katkılar sağlayabilir. Doğayla baş başa mütevazı tesislerde iyi bir oda ve kaliteli bir hizmetle birlikte, en başta bozulmamış temiz bir çevrede aktif bir tatil anlamına gelmektedir.

Sürdürülebilir turizm ürün ve faaliyetlerinin geliştirilmesine, yönetilmesine ve planlanmasına odaklanan eko-turizm kavramı sosyal bilimlerde yönetsel yaklaşımların bir parçasıdır. Bu kapsamda ise eko-turizm politikası; çevreye saygı ve duyarlılığın artırılarak günümüzün turizm kaynaklarının gelecek nesillerle buluşturulmasını amaçlayan çevreye duyarlı ve yaşama saygılı bir turizm türü olarak ifade edilmektedir. Eko-turizmin ortaya çıkmasında 1980'li yıllardan itibaren turizmde doğayı bozan ve tahrip eden gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte, turizmin olumsuz sonuçlarının ortaya çıkması etkili olmuştur (Erdoğan, 2003).

Uluslararası Eko-Turizm Topluluğu Eko-Turizm kavramını; “çevreyi koruyan, yöre halkının refahını sürdüren, yorumlama ve eğitimi içeren doğal alanlara karşı sorumlu seyahat” olarak tanımlamaktadır (TIES, 2015). Diğer yandan, turizm amaçlı değerlendirilmesi planlanan alanlarda çevrenin korunması, toplumun refahının sağlanması, turistlerin memnun edilmesi oldukça önemlidir. Yöreyle ekonomik katkı sağlanması ve bu amaçlara yönelik olarak turizm çevre uygunluğunu mümkün kılabilmek için tercih edilen köy yerleşim alanlarında yörenin doğasına, tarihsel yapısına, kültürüne ve mimari değerlerine uygun, yörenin özgün yapısını oluşturan sosyal yaşamına zarar vermeksizin gerçekleştirilen turizm türü, eko-turizm olarak ifade edilebilir (Tuğun ve Karaman, 2014: 323).

Eko-turizm öncelikle çevrenin ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini amaçlayan, yerel halka ekonomik olarak katkı sağlayan bir kavram olarak anlaşılabilir, genel olarak faaliyet alanı olarak doğada gerçekleştirilen turizm türlerini içermektedir. Bu doğrultuda el değmemiş doğa şartlarında gerçekleştirilen tüm turizm türleri eko-turizmin kapsamında yer almaktadır. Eko-

turizmin ilkelerini ise genel olarak, doğal çevrenin sürdürülebilirliği ve yerel kültürün sürdürülebilirliği olarak ifade etmek mümkündür (Arslan, 2003: 34; Kaypak, 2010: 103). Uluslararası Eko-Turizm Topluluğu ise; eko-turizm faaliyetlerini uygulayan, katılan ve pazarlayanların benimsemesi gereken ilkeleri şu şekilde belirtmektedir (TIES, 2015):

- Fiziksel, sosyal, davranışsal ve psikolojik etkileri en aza indirin,
- Çevresel ve kültürel farkındalık ve saygı yaratın,
- Hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri için olumlu deneyimler sağlayın,
- Korumayı mümkün kılmak için doğrudan mali faydalar üretin,
- Hem yerel halk hem de özel sektör için finansal faydalar oluşturun,
- Ev sahibi ülkelerin politik, çevresel ve sosyal iklimlerine duyarlılık kazandırmaya yardımcı olacak şekilde ziyaretçilere unutulmaz yorumlayıcı deneyimler sunun,
- Düşük olumsuz etkiye sahip tesisler tasarlayın, inşa edin ve hizmete sokun,
- Yerel halkın haklarını ve manevi inançlarını belirleyin ve güç birliği oluşturmak için onlarla ortaklaşa çalışın.

Eko-turizm kavramını çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Söz konusu kriterleri (bisiklet, balon, raft, at), ziyaret edilen yerin tabiatı (dağ, yayla, mağara), gerçekleştirilen aktivitenin özelliği (akarsu, av, bilim, doğa yürüyüşü) olarak belirtmek mümkündür. Bu doğrultuda eko-turizm bağlamında gerçekleştirilen turizm türleri ise; kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşü (trekking), yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, sualtı dalış turizmi, hava sporları turizmi, sportif olta balıkçılığı, akarsu turizmi, atlı doğa yürüyüşü, bisiklet turizmi, botanik turizmi, yaban hayatı (fauna) gözlemciliği, foto safari, tarım ve çiftlik (agro) turizmi ve kamp karavan turizmi olarak belirtilebilir (Akpınar ve Bulut, 2010).

TASARIM VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Gümüşhane ilinin eko-turizm potansiyelinin belirlenmesi amacıyla; Gümüşhane ili ile ilgili resmi makamlar tarafından yapılan eylem ve master planlarından, araştırma raporlarından, akademik çalışmalardan vb. kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu nedenle bu çalışmanın türü kavramsal incelemedir. Bu çalışmada ilgili kaynaklara ilişkin olarak literatür taraması gerçekleştirilerek, Gümüşhane'nin eko-turizm potansiyeli ile ilgili derinlemesine bilgi elde edilmeye ve bu potansiyelin nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından 2013 yılında hazırlanan “Gümüşhane İlinde Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)”, 2016 yılında kapsamı genişletilerek “Gümüşhane İlinde Tabiat Turizmi Master Planı (2016-2019)” olarak güncellenmiştir. Gümüşhane İlinde Tabiat Turizmi Master Planı (2016-2019) raporunda, Gümüşhane'nin mevcut eko-turizm potansiyeli hakkında önemli ve değerli bilgiler sunulmaktadır. Bu raporda, Gümüşhane'de gerçekleştirilmesi mümkün olan tabiat turizm türleri; tabiat yürüyüşü (trekking), yayla ve festival turizmi, mağara turizmi, av turizmi, hava sporları turizmi, sportif olta balıkçılığı, akarsu turizmi, yelken turizmi, atlı doğa yürüyüşü, bisiklet turizmi, yaban hayatı (fauna) gözlemciliği, foto safari, kamp karavan turizmi, kelebek turizmi, jeoturizm ve botanik turizm olarak belirtilmiştir.

Eko-turizm türleri arasında Gümüşhane'de özellikle kelebek turizmi, jeoturizm ve hava sporları turizmi gibi farklı özel ilgi turizm türleri açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Bu bağlamda örneğin Kandemir ve Köroğlu'nun (2017) yaptıkları çalışmada, Zigana Dağı ile Bayburt ili arasında bulunan görsel ve kültürel bir değere sahip olan Kurum (Krom) Vadisi'nin jeoturizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir. Tabiat Turizmi Master Planı'nda (2016-2019) ise, Krom Vadisi'nde çok sayıda tabii şekiller ile birlikte antik yapıların bulunduğu belirtilmektedir.

Gümüşhane'de kelebek gözlemciliği yapan Vehbi Yalçın, geçiş iklimine sahip olmasına bağlı olarak Gümüşhane'nin 213 kelebek çeşidi ile kelebek çeşitliliği bakımından Türkiye'nin en zengin ili olduğunu ve 12 ülkeden daha fazla kelebek türü barındırdığını belirtmektedir (Milliyet Gazetesi, 2018). Gümüşhane sahip olduğu bu kelebek çeşitliliğiyle, kelebek turizmi ve yaban hayatı (fauna) gözlemciliği eko-turizm çeşitleri bakımından önemli bir potansiyele sahiptir.

Diğer taraftan, Gümüşhane'de en önemli turistik destinasyonlardan birisi Karaca Mağarasıdır. Bu nedenle mağara turizminin, Gümüşhane'de eko-turizm kapsamında en çok ön plana çıkan turizm türlerinden birisi olduğu söylenebilir. Gümüşhane, sahip olduğu coğrafi özellikler sebebiyle mağaralar açısından oldukça zengindir. Gümüşhane'de Karaca Mağarası dışında turizm potansiyeli bulunan mağaralar; Akçakale Mağarası, Arılı Mağarası, İkisü Mağarası, Ardıçlı Mağarası, Üçbacalı Mağara, Altıntaş Mağarası olarak belirtilebilir (Gümüşhane Valiliği, 2018). Şiran ilçesine bağlı Seydibaba köyü sınırları içerisinde yer alan Tomara Şelalesi, dağın içinden kırk ayrı yerden çıktığı söylenen su kaynağı ile benzerlerine göre farklı

bir özelliğe sahiptir. Şelale ve çevresi aynı zamanda zengin florası ile görsel bir uyum sunmaktadır (Gümüşhane Valiliği, 2018). Bu yönüyle Tomara Şelalesi eko-turizm kapsamında son yıllarda oldukça fazla dikkat çekmeye başlamış olup, ekolojik özellikleri ve turistik değeri korunmak üzere korunan alanlar kapsamına dahil edilmiştir.

Ayrıca Gümüşhane’de tabii güzellik bakımından ön plana çıkan diğer destinasyonlar ise, Limni Gölü ve Örümcek Ormanlarıdır. Bu alanlar, botanik turizmi ve tabiat yürüyüşü turizmi gibi eko-turizm türleri açısından değerlendirilebilir. Özellikle Limni Gölü, yerli ve yabancı turistlerin sık sık ziyaret ettiği önemli destinasyonlardan birisidir.

Korunan alanlar kapsamında yer alan Kürtün Örümcek Ormanları ise, Gümüşhane’nin en önemli tabii güzellikleri arasında yer almaktadır. Kürtün ilçesine 60 km uzaklıktaki destinasyon, Avrupa’nın en yüksek köknarlarına (61,5 m) ve Türkiye’nin en uzun ladinlerine (57,6 m) sahiptir (Gümüşhane Valiliği, 2018).

Gümüşhane’de Kadırga, Güvende, Zigana, Kazıkbeli, Erikbeli, Taşköprü, Altıntaşlar (Kalis) ve Çakırgölü yaylaları en fazla ön plana çıkan yaylalardır. Somuncu vd. (2010: 109) Tarım İl Müdürlüğü’nün verilerine göre Gümüşhane’de 429 yaylanın bulunduğunu belirtmektedir. Bu veriye göre Gümüşhane ili yayla sayısı bakımından oldukça zengin olmasına rağmen; yaylaların kullanım sıklığı ve ulaşılabilirliği, geleneksel ritüellerin gelişmişliği ve turistik bir çekicilik unsuru olarak kullanılabilme potansiyeli ve gelişmeye elverişliliği bakımından söz konusu yaylaların daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir.

Tablo 1: Gümüşhane’de Bulunan Korunan Alanlar

Tabiat Parkları	Tabiat Koruma Alanı	Tabiat Anıtları	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası
Artabel Gölleri Tabiat Parkı	Kürtün Örümcek Ormanı Tabiatı Koruma Alanı	Kırani Evliya Ardıcı Tabiat Alanı	Şiran Kuluca Yaban Hayatı Geliştirme Sahası
Limni Gölü Tabiat Parkı		Aliağa’nın Kavağı Tabiat Alanı	
Tomara Şelalesi Tabiat Parkı		Örümcek Ormanı Gökmar 1 Tabiat Alanı	
Çağlayandibi Şelalesi Tabiat Parkı		Örümcek Ormanı Gökmar 2 Tabiat Alanı	
Karşıyaka Tabiat Parkı		Örümcek Ormanı Gökmar 3 Tabiat Alanı	
Köse Tabiat Parkı		Örümcek Ormanı Gökmar 4 Tabiat Alanı	
		Örümcek Ormanı Ladin 1 Tabiat Alanı	
		Örümcek Ormanı Ladin 2 Tabiat Alanı	
		Örümcek Ormanı Ladin 3 Tabiat Alanı	
		Örümcek Ormanı Ladin 4 Tabiat Alanı	

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün son verilerine (2018) göre, Türkiye'de 494 adet korunan alan bulunmaktadır. Bu korunan alanların 18'i ise Gümüşhane'de yer almaktadır. Buna göre, Gümüşhane ili Türkiye'deki toplam korunan alanların yaklaşık %3,6'sına sahiptir. Bu veriye göre, Türkiye sınırları bağlamında değerlendirildiğinde Gümüşhane'nin azımsanmayacak sayıda korunan alana sahip olduğu söylenebilir. Gümüşhane'deki ilgili korunan alanlar ise Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Gümüşhane'deki Yaban Hayatı Yerleştirme ve Koruma Sahaları ile Avlaklar

Yaban Hayatı Yerleştirme Sahası	Örenkale Yaban Hayatı Yerleştirme Sahası (Şiran İlçesi Örenkale Köyü)
	Tekke Yaban Hayatı Yerleştirme Sahası
	Babacan Yaban Hayatı Yerleştirme Sahası
	Kürtün Yaban Hayatı Yerleştirme Sahası
Avlaklar	Kangel Devlet Avlağı (Gümüşhane İli Merkez İlçesi)
	Kelkit Ünlüpinar Genel Avlağı (Kelkit İlçesi)
	Köse Genel Avlağı (Köse İlçesi)
	Altunpinar Devlet Avlağı
	Arzular Genel Avlağı
	Babakonağı Genel Avlağı
	Cebeli Devlet Avlağı
	Gökdere Genel Avlağı
	Günyüzü Genel Avlağı
	Kürtün Devlet Avlağı
	Sadak Genel Avlağı
	Sarıca Genel Avlağı

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Gümüşhane Şube Müdürlüğü, 2016.

Şiran Kuluca Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, korunan alanlar kapsamında olup Gümüşhane'de bulunan tek yaban hayatı geliştirme sahasıdır (Tablo 1). Tablo 2'de ise Gümüşhane'de bulunan yaban hayatı yerleştirme sahaları ve avlaklar görülmektedir. Gümüşhane'deki bu alanlar; yaban hayatı gözlemciliği, yaban hayatı fotoğrafçılığı ve av turizmi gibi eko-turizm türleri açısından değerlendirilebilecek alanları oluşturmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 2005 yılında T.C. Resmi Gazetesi'nde yayınladığı "Av ve Yaban Hayvanların ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik'te yerleştirme kavramı; "bir türün belirli büyüklükteki bir popülasyonun, insanlar tarafından bir amaç için bilinçli olarak veya istemeden doğal yayılış alanı dışına çıkartılıp başka bir alana yerleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Nesli tükenmeye başlayan hayvan türlerinin popülasyonunun korunması amacıyla oluşturulan yaban hayatı yerleştirme sahalarının, hem türlerin devamlılığının sağlanması hem de eko-turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından değerli olduğu söylenebilir. 2016 yılında yayımlanan T.C. Resmi Gazetesi'nde (2016) ise "avlaklar, av ve yaban hayvanlarının doğal olarak yaşadıkları veya sonradan salındıkları sahaları" olarak tanımlanmaktadır. Avlaklar bu doğrultuda av turizmi için mevzuata uygun şekilde düzenlenmiş alanları oluşturmaktadır.

Ayrıca T.C. Resmi Gazetesi'nde (2016) belirtildiği üzere av turizmi için uygun hale getirilen bu alanlarda gerçekleştirilecek olan av turizmi faaliyetlerinin belli kriterlere göre gerçekleştirilmesi zorunlu kılınmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane sahip olduğu doğal güzellikler ile son yıllarda ziyaretçiler tarafından oldukça fazla ilgi görmeye başlamıştır. Gümüşhane'nin sahip olduğu bu değerlerin en doğal haliyle ziyaretçilere sunulması ve mümkün olduğunca korunması, hem bu değerlerin sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturulmasını hem de stratejik bir değer kazanmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda ise bu çalışmada, Gümüşhane'nin eko-turizm potansiyeli ortaya konularak ilgili paydaşlara uygulanabilir öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre; Gümüşhane'de Karaca Mağarası, Limni Gölü; Kadırga Yaylası, Kazıkbeli Yaylası, Zigana Yaylası en çok bilinen ve ziyaret edilen destinasyonlar olmaları nedeniyle eko-turizm bağlamında ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu destinasyonlarla birlikte; Gümüşhane'de Kürtün Örumcek Ormanları, Artabel Gölleri, Tomara Şelalesi ve Santa Harabeleri'nin bulunduğu ormanlık alan eko-turizm kapsamında değerlendirilebilecek uygun destinasyonlar olarak dikkat çekmektedir. Gümüşhane'de henüz tam olarak değeri anlaşılamayan ve keşfedilmemiş çok sayıda mağara bulunmaktadır. Gümüşhane Valiliği'nin (2018) resmi web sitesinde ise Karaca Mağarası dâhil olmak üzere, 23 adet mağaradan bahsedilmektedir. Bu anlamda mağara turizmi, Gümüşhane için ilerleyen dönemlerde çok daha fazla ön plana çıkabilecek bir potansiyele sahiptir.

Ancak sahip olunan bu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi noktasında bazı sorunlar bulunmaktadır. Yapılan son yatırımlara rağmen ilin engebeli yapısına bağlı olarak destinasyonlara ulaşım güçlüğünün yaşanmaya devam etmesi, Gümüşhane'nin diğer destinasyonlara göre uzak mesafede yer alması, henüz diğer alt ve üst yapı problemlerini tam olarak çözmemiş olması, Gümüşhane'nin ulusal ve uluslararası turizm piyasasında tanıtımının yetersizliği, yerel halkın turizmle ilgili farkındalık düzeyinin düşük olması gibi sorunlardan bahsedilebilir. Bu doğrultuda; Gümüşhane halkının ve diğer tüm paydaşların işbirliği içerisinde çalışması oldukça önemlidir. Aksi halde kontrolsüz bir turizm büyümesi kaydedilerek, Gümüşhane'nin sahip olduğu bu değerler kısa sürede tüketilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Henüz turizmde başlangıç aşamasında yer alan Gümüşhane, bu anlamda planlı bir turizm büyümesine ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda, yerel halkın eğitimi ve

bilinçlendirilmesi ile birlikte, turizm sektörüne yönelik yatırımlarının teşvik edilmesi ve turizm sektöründe istihdam edilmelerinin sağlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, E. ve Bulut, Y. (2010), “Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları”, *II. Uluslararası Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 20-22 Mayıs 2010, Cilt 4, s. 1575-1594.
- Arslan, Y. (2003), “Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), s.29-53.
- Çalık, İ., Kaya, F., Akdu, U., Sezerel, H., Aras, G. ve Köstepen, A. (2013), *Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007), “Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(6), s.147-181.
- Erdoğan, N. (2003), “Kitle Turizmi, Alternatif Turizm ve Ekoturizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı*, s.3-4.
- Kandemir, R. ve Köroğlu, F. (Ekim, 2017), “Jeoturizm: Sürdürülebilir Turizme Doğu Karadeniz Bölgesi'nden Örnekler”, *DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kaypak, Ş. (2010), “Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2/2(2010), s.93-114.
- Kaypak, Ş. (2012), “Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), s.11-29.
- Liu, Z. (2003), “Sustainable Tourism Development: A Critique”, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), s.459-475.
- Milliyet Gazetesi. (2018), “Türkiye’de En fazla Kelebek Çeşidi Gümüşhane’de”, <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-de-en-fazla-kelebek-cesidi-gumushane-gumushane-yerelhaber-256351/>, (05.08.2018).
- Morgül, Ş. (2014), “Kırklareli İlinde Eko Turizm Olanakları”, *Electronic Journal of Vacationl Colleges*, 4(4), s.27-38.
- Somuncu, M., Akpınar, N., Kurum, E., Kaya, N. Çubuk ve Eceral, T. Özelçi (2010), “Gümüşhane İli Yaylalarındaki Arazi Kullanımı ve İşlev Değişiminin Değerlendirilmesi: Kazıkbeli ve Alistire Yaylaları Örneği”, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2), s.107-127.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2005), “Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/10/20051024-2.htm>, (10.08.2018).

- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Gümüşhane Şube Müdürlüğü. (2013), “*Gümüşhane İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*”.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Gümüşhane Şube Müdürlüğü. (2016), “*Gümüşhane İlinde Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019*”.
- T.C. Resmi Gazete (2016), “Av Turizmi Kapsamında Avlanmalara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, 14.04.2016 Resmi Gazete Sayısı: 29684, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.21503&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Av%20Turizmi%20Kapsam%C4%B1nda%20Avlanmalara%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Usul%20ve%20Esaslar%20Hakk%C4%B1nda%20Y%C3%B6netmelik>, (10.08.2018).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2018), “Korunan Alanlar”, <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar>, (09.08.2018).
- T.C. Gümüşhane Valiliği (2018), “Mağaralar”, <http://www.gumushane.gov.tr/magaralar>, (10.08.2018).
- T.C. Gümüşhane Valiliği (2018), “Turizm Genel Bilgiler”, <http://www.gumushane.gov.tr/turizm-genel-bilgiler>, (10.10.2018).
- TIES (The International Ecotourism Society). (2015), “TIES Announces Ecotourism Principles Revision”, <http://www.ecotourism.org/news/ties-announces-ecotourism-principles-revision>, (01.08.2018).
- Tuğun, Ö. ve Karaman, A. (2014), “Çekirdek Köylerin Eko Turizme Kazandırılması İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Model”, *Megaron*, 9(4), s.321-337.
- Yılmaz, Ü. (2006), “Eko Turizm Destinasyonu Olarak Buldan”, *Buldan Sempozyumu*, 2006, s.243-249.

GÜMÜŞHANE'DE TURİZM NASIL GELİŞTİRİLEBİLİR?

Kemal ÇELİK¹

ÖZ

Bu çalışmada, Gümüşhane turizminin nasıl geliştirilebileceği ile ilgili önerilerin sunulması amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı rehberliğinde turizm alanlarının planlanması, tahribat unsurlarına dikkat edilmesi, Gümüşhane turizminin bölgesel, ulusal ve uluslararası platformlarda etkin tanıtımı bu kapsamda temel öneriler olarak sıralanabilir. Diğer taraftan çevre bilincine sahip turistlerin ihtiyaçlarını giderecek turizm tesislerinin, alt yapı ve üst yapı hizmetlerinin ivedilikle hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gümüşhane, Sürdürülebilir Turizm.

HOW CAN TOURISM BE DEVELOPED IN GÜMÜŞHANE?

ABSTRACT

In this study, it is aimed to present suggestions about how to develop Gümüşhane tourism. Planning of tourism areas with sustainable tourism approach and attention to damage elements should be taken into consideration. In this context, effective promotion of Gümüşhane tourism in regional, national and international platforms can be listed as basic recommendations. On the other hand, tourism facilities, infrastructure and superstructure services must be urgently implemented in order to meet the needs of environmentally conscious tourists.

Keywords: Tourism, Gumushane, Sustainable Tourism.

---

¹ Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi, kemalcel01@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye'miz, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarihi ve kültürel zenginlikleri barındıran bir ülkedir. Bu durum Türkiye'nin doğası ile birleşerek turistik potansiyelini arttırmış, deniz, plajlar, kıyılardaki eşsiz kum ve güneşin katkısıyla turizm önemli bir yer tutmuştur. Son on yıllarda Türkiye ve dünyada deniz, kum ve güneşten yararlanılarak yapılan tatil anlayışı yanında, yerini kısmen kalabalık ve betonlaşmış şehirlerden uzaklaşan, kızgın yakıcı güneşten kaçarak, suyun, ağacın bulunduğu serin yaylalarda tabiatla baş başa geçirmek isteyen, hatta kış mevsiminde kayak yapılabilen yerlerde olmaya koşan yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken bir turistik anlayış oluşmuştur. Bu değişim dünya turizminde de dikkati çekmeye başlamıştır.

Bu alternatif turizm istekleri arasında ön plana çıkan ve dünyanın birçok ülkesinde geniş bir yer tutmaya başlayan **Tabiat Turizmi**, tabii ortamda bulunan tarihi ve kültürel mirasımızın canlandırılması ve tanıtımı yönünden önem taşımaktadır. Sosyo-kültürel mirasın fark edilmesini, bakımı ve korunmasını da sağlayacak olan bu turistik etkinliğe katılanların daha varlıklı, iyi eğitilmiş ve kalite arayan kimselerden oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle yöresel kalkınmaya verdiği destek, Tabiat Turizmini, sürdürülebilir turizm anlayışıyla uyumlu kılacak, kırsal turizmde olduğu gibi, sosyo-ekonomik yönden ülkemiz yanında, bölge halkının da yaşam kalitesini yükselten bir turizm çeşidi haline gelebilecektir.

Bu sempozyumun başlığında yer alan **Sürdürülebilir Turizm** ve **Eko-Turizm** tanımlarına gelince; **Sürdürülebilir Turizm** bir turizm çeşidi olmayıp, turizmin tüm çeşitleri için geçerli görülen “destinasyonları koruma” temel anlayışını içermektedir. **Tabiat Turizmi** de bu koruma kapsamı içindedir. **Tabiat Turizmi** turistik, kültürel değerlere duyarlı, tabii alanların, orman, su, biyo-çeşitliliği ve çevrenin korunmasını sağlarken, bu turistik kültürel değerlere uygun tesislerle birlikte, yerel halkın da ekonomik standardını geliştiren bir yön taşıdığı için, bir anlamda **Eko-Turizm** olarak ta adlandırılmıştır.

Turizm önemli bir ekonomik faaliyetler bütünüdür ve göstergelerin bu faaliyetin sürdürülebilir büyüme eğiliminde olduğunu dikkat çekici bir şekilde göstermesi, turizmi farklı ve stratejik bir konuma taşımıştır. Turizm sektörü olarak gelişirken, **sürdürülebilir turizm**, **eko-turizm** gibi doğanın içindeki turizm faaliyetlerine yerli ve yabancı turistlerin ilgisi ve talebi artmıştır. Bu durum turizm ürünleri ile destinasyonlarının çeşitlenmesi sonucunu vermiştir. Turistlerin bir kısmı, konaklamada konfor talep

ederken, yöreye özgü kültürel değerlerle ilgili bilgi edinmeye, yöre halkıyla da iletişim kurmaya çalışmışlardır. Ayrıca; kırsal kesim halkı ve turistler bölgenin flora ve faunasını, özel eko-sistemlerini ve doğal hayatı korumak yönünde deneyim kazanmaktadır. Turizmde doğal alanları koruma çaba ve çalışmalarının, kırsal kesim halkında ve ziyaretçilerde çevre bilincini arttıran, geliştiren bir yön taşıdığı görülmektedir. Diğer yönden, ancak turizm ve turistik hizmetlerdeki kalite oranında turistik destinasyonların tanıtımı ve korunması konusunda gerekli mali kaynaklar edinilebilmekte, yerli ve yabancı turistlerle yöre halkını bilinçlendirecek eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanabilmesi çalışmaları yapılabilmektedir.

A-GÜMÜŞHANE'DE TURİSTİK YERLER (DESTİNASYONLAR) VE ULAŞIM:

1-Gümüşhane'de Turistik Destinasyonlar:

Tabiat Parkları:

a)**Limni Gölü Tabiat Parkı:** 2025 m. yükseklikte olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 2011'de Tabiat Parkı ilan edilmiştir.

b)**Tomara Şelalesi:** 1380 m. yükseklikte dir. Dağın tepesinden değil, eteğinden 15 m. yükseklikte birçok yerden akan sulardan oluşmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 2011'de Tabiat Parkı ilan edilmiştir. Şelale sularının bir kısmı yakın zamanda yapılmış olan bir cam teras altından akmaktadır.

c)**Çağlayandibi Şelalesi:** Kürtün İlçesi sınırı içindedir. Örumcek Ormanlarına ise 4 km. mesafededir. 2014'te tabiat parkı ilan edilmiştir.

d)**Örumcek Ormanları Tabiat Alanı:** 2630 dekarlık bir alanda Avrupa ve Asya'nın yüksek ve geniş çaplı ağaçlardan oluşmaktadır. Bu 400-500 yıllık Ladin ve Gökmar ağaçlarını barındıran Örumcek Ormanları, Gümüşhane'nin Kürtün İlçesi'ne 17 km. uzaklıkta olup, 1998'de Tabiat Parkı Koruma Alanı altına alınmıştır.

e)**Artabel Gölleri:** 3331 m. yükseklikte, Abdal Musa Tepesi eteğindeki 18 buzul gölünden oluşmaktadır. 1998'de Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir.

f)**Karşıyaka Tabiat Parkı Doğal Seyir Terası:** 2015 yılında Tabiat Parkı olduğu ilan edilmiştir.

g)**Kulaca Köyü Yaban Keçisi Geliştirme Alanı:** Şiran İlçesi Yukarı Kulaca Köyü sınırları içinde olup, 2006'da Yaban Keçisi Yaban Hayatı Geliştirme Sahası yapılmıştır.

h)**Aydoğdu Köyü Kelebek Vadisi:** Kelkit İlçesi Aydoğdu Köyü sınırları içerisinde yer alan ve görülmesi gereken bir yerdir.

Tarihi Yerler ve Kaleler:

- a)Olucak Köyü (İmera) Manastırı
- b)Santa Antik Kenti
- c)Satala Antik Kenti
- d)Krom Antik Kenti
- e)Süleymaniye Mahallesi ve Konakları
- f)Canca Kalesi
- g)Keçi Kalesi
- h)Kov Kalesi

Yaylalar:

- a)Zigana Yaylası ve Kış Turizm Merkezi
- b)Kadırga Yaylası
- c)Kazıkbeli Yaylası
- d)Güvende Yaylası
- e)Erikbeli Yaylası
- f)Taşköprü Yaylası

B-GÜMÜŞHANE'YE ULAŞIM

Gümüşhane'ye ulaşım Erzurum, Boyabat, Erzincan, Sivas, Giresun ve İlçesi Tirebolu ile Trabzon'dan kolaylıkla sağlanabilmektedir. Gümüşhane İli sınırları içinde de yukarıda adı geçen destinasyonlara ulaşılabilir.

C-GÜMÜŞHANE'DEKİ TURİSTİK DESTİNASYONLARIN TANITIMI NASIL YAPILABİLİR?

-Gümüşhane'de bir Televizyon ve hatta Radyo kanalı olmaması bir kayıptır. Bu yolla tanıtım komşu illerin Televizyon ve Radyo kanalları ve resmi ve özel Ulusal Televizyon ve Radyo Kanalları yoluyla zaman zaman reklamlar da verilerek tanıtım yaptırılabilir.

-Gümüşhane Yerel Basını yanında, Ulusal Basından da özellikle hafta sonları ilavelerinde yer verdiği tatil yerleri içinde Gümüşhane'deki Turistik Destinasyonları tanıtma konusunda faydalanılabilir.

-Gümüşhane Valiliği, Belediye Başkanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü video çekimleri, tanıtım programları ve hazırlanacak broşürlerle İnternet üzerinde de birçok Web Sitesi'nde Gümüşhane'deki bu çeşitli Turistik Destinasyonları tanıtılabılır.

-Bu Gümüşhane Turistik Destinasyonları ile ilgili video çekimleri, tanıtım programları ve hazırlanacak broşürler İstanbul, Ankara, İzmir ile Batı ve Güney kıyılarda Turistik yerlerdeki şehir ve ilçelere, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile Turizm Tanıtma Büroları ile Turist Rehberleri dernek, cemiyet ve odalarına gönderilmelidir.

D- ÖNEMLİ TURİSTİK DESTİNASYONLARIN ÇEKİCİLİĞİ NASIL ARTTIRILABİLİR?

-Kolay ulaşım için bazı yollardaki sıkıntı doğurabilecek durum düzeltilmelidir.

-Mevcut destinasyonların çoğunda gelecek yerli ve yabancı turistlerin ihtiyacını karşılayacak, hiç değilse bir süre daha orada kalmalarını, harcama yapmalarını gerektirecek, vakit geçirmelerini sağlayacak lokanta, kafe, büfe, WC ile çocukların oyun oynayabileceği yerler, duruma göre piknik yapılabilecek masalar, barbeküler, çeşmeler ve kamelyalar yapılması uygun olacaktır.

-Bu yerlerde işletme ve benzeri işyerlerinin sahipleri veya işin başında bulunacak şahısların yerli veya yabancı turistlere nasıl muamele edilmesi gerektiğini bilen kimseler olması da dikkate alınmalıdır.

-Bu yerlerde bulundurulacak tüketim mallarının aşırı, fahiş fiyatlarla satışının önlemi alınmalıdır.

-Çok sayıda yaylaya sahip olan Gümüşhane'de, Yayla Turizmi etkinlikleri arttırılmalı, uygun olanlarında şenlikler düzenlenmelidir.

-Gümüşhane'de İnanç Turizmi'nin geliştirilebilmesi yönünde de daha etkili çalışmalar yapılmalıdır.

-Gümüşhane adını taşıyan ilimizde gümüş takı atölyeleri ve satış yerleri arttırılmalı, bunların marka haline getirilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

-Türkiye ve dünyada turizm konusunda ön plana çıkmak isteyen ülkelerin, şehir, kasaba ve köylerin ne şekilde faaliyetlerde buldukları takip edilmeli, Gümüşhane'ye uygun örnekler alınmalıdır.

-Gümüşhane'yi hatırlatan bir tarım ürünü (köme-pestil, kuşburnu marmelatı ve şurubu gibi), şimdiye kadar belirlenmemişse de sevilecek özlenecek bir yemek çeşidi tespit edilip şehrin markası haline getirilebilir.

SONUÇ

Tarafımızdan ileri sürülen bu fikirler Gümüşhane’de turizmin geliştirilebilmesi konusundaki görüşlerimizi yansıtmaktadır. Tabiidir ki, şimdiye kadar Gümüşhane turizmi için birçok çalışma yapılmış, bunların bir kısmı olumlu, ya da olumsuz sonuçlar vermiştir. Bu olumsuzluklar cesaret kırıcı olmamalı, Gümüşhane’yi turizmde hak ettiği yere getirebilmek konusunda akla gelebilen her yolda çalışmalarını devam ettirmek gerektiği kanaatinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Aynı zamanda Gümüşhane Sanayi ve Ticaret Odasının da bölge turizminin gelişmesine yönelik katkı sağlayıcı çalışmalar yapması arzu edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Haberal, H. (2016). *Gümüşhane Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planı*, T. C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara .
- Haberal, H. (2016). *Gümüşhane İli Tabiat Turizmi Master Planı*, T. C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Haberal, H. (2015). *Turizmde Alternatif Ekolojik Turizm-Doğa Turizmi-Ekolojik Turizm-Yayla Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Haberal, H. (2013). *Yayla Kültürü ve Yayla Turizmi*, Kalkınma Bakanlığı, T. C. Karadeniz Belediyeler Birliği ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Trabzon.
- İnternet: Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Gümüşhane Gezi Rehberi*, Gümüşhane Valiliği Yayınları-8, Gümüşhane. <http://www.gumushane.gov.tr/gumushane-gezi-rehberi> (10.11.2018)
- Kayacık, A. (2011). *Dağdeniz & Karadeniz Al Gözüm Seyreyle*, Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Kitaplığı, EYOF Genel Koordinatörlüğü, Trabzon: Özyurt Matbaacılık.

TURİZM YATIRIMININ TURİZM GELİŞİMİ VE ÇEVRE KALİTESİ ÜZERİNDEKİ DİNAMİK ROLÜ

Hasan AYAYDIN¹

Alper Veli ÇAM²

Abdulkadir BARUT³

Fahrettin PALA⁴

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; gelişmekte olan ülkeler için turizm yatırımının turizmin gelişimi ve karbondioksit emisyonları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda 1995-2014 dönemi yıllık verileri panel veri analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre turizm yatırımının turizmin gelişmesine ve karbondioksit emisyonlarının azalmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan turizmin gelişiminden karbondioksit emisyonlarına, nüfustan karbondioksit emisyonlarına, turizmin gelişiminden turizm yatırımlarına, turizm yatırımlarından ticari açıklığa, turizm gelişiminden ticari açıklığa, kişi başı GSYİH'dan ticari açıklığa ve nüfustan ticari açıklığa doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilmişken, nüfus ve kişi başı GSYİH arasında ise çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Yatırımı, Çevresel Kalite, Dinamik Rol, Panel Veri

THE DYNAMIC ROLE OF TOURISM INVESTMENT ON TOURISM DEVELOPMENT AND ENVIROMENTAL QUALITY

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the effect of tourism investment on tourism development and carbon dioxide emissions for developing countries. For this purpose, annual data of 1995-2014 period was tested by panel data analysis. According to the results of the analysis, tourism investment was found to cause tourism development and decrease of carbon dioxide emissions. On the other hand, while there is a one-way relationship from tourism development to carbon dioxide emissions, top carbon dioxide emissions, tourism development to tourism investments, tourism investments to commercial openness, tourism development to commercial openness, per capita GDP to commercial openness and open commercial openness, population and per capita GDP a bi-directional relationship was found between the two.

Keywords: Tourism Investment, Environmental Quality, Dynamic Role, Panel Data

¹ Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F. hayaydin61@gumushane.edu.tr

² Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F. alpercam@gumushane.edu.tr

³ Öğr. Gör. Harran Üniversitesi, Siverek MYO. kadirbarut@harran.edu.tr

⁴ Öğr. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, KADMYO. fahrettinpala@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Turizmin hızla büyüyen bir sektör ve yüksek büyüme potansiyeline sahip olması nedeniyle son zamanlarda araştırmacıların çalışmalarının odak noktası olmuştur. Turizmin sadece döviz gelirini artırmakla kalmayıp aynı zamanda istihdam olanakları yarattığını, turizm sektörünün büyümesini teşvik ettiği ve bu sayede genel ekonomik büyümeyi tetiklediği yönünde genel bir fikir birliği mevcuttur. Bu nedenle turizm gelişimi çoğu hükümet için önemli bir hedef haline gelmiştir.

Dünya Turizm Örgütü'nün (DTÖ, 2000) tahminlerine göre, dünya çapındaki uluslararası insan hareketlerinin sayısı 2020 yılına kadar 1.602 milyona, turizm gelirleri ise 200 milyar ABD dolarına ulaşacaktır (Lee ve Chang, 2008: 180). DTÖ'nün bu tahminlerinin 2020 yılına ulaşılmadan aşılacağı 2017 yılındaki istatistiki verilerden anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWT) 2018 yılında açıkladığı verilere göre dünya genelinde seyahat eden kişi sayısının 2017 yılında %7'lik bir artış göstererek 1.322 milyon seviyesinde olduğunu belirtmiştir. Uluslararası seyahat sektöründe yaşanan büyüme trendinin 2018 yılında da devam edeceği ve BM Dünya Turizm Örgütü'nün öngörülerine göre 2018 yılında uluslararası seyahat sektöründe % 4 – 5 oranında bir büyüme kaydedileceği belirtilmiştir. Buna göre 2018 yılı için öngörülen bu büyüme rakamı, BM Dünya Turizm Örgütü'nün 2010 – 2020 periyodu için öngörülen ortalama büyüme rakamı olan % 3.8'in üzerinde olacağını göstermektedir (TÜROB, 2018).

Turizm ve çevrenin karşılıklı ilişki içerisinde olduğu bir gerçektir. Her ikisinin de birbiri üzerinde tartışılmaz bir etkisi olduğu günümüz dünyasında açık bir şekilde gözükmektedir. Ancak olumsuz gibi ifade edilen bu karşılıklı etkileşim, aynı zamanda birbirini koruyan ve geliştiren bir boyutta da sürebilir. Bu durumda turizm, doğal ve yapay çevreyi tahrip etmeyen, hatta kendi devamlılığı için korumak zorunda olan bir sektör, bu olumlu etkinin geri dönüşümüyle de çevrenin turizme tamamlayıcı katkısı sağlanabilir.

Bu çalışmanın amacı; gelişmekte olan ülkeler için turizm yatırımının turizmin gelişimi ve karbondioksit emisyonları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 34 ülkenin 1995-2014 dönemine ait 19 yıllık verileri panel veri analizi yöntemi ile test edilmiştir. Bu çalışma üç bölümden oluşmakta olup; ilk bölümde turizmin çevre kalitesi üzerindeki etkisi hakkında teorik bilgi verilmiştir, ikinci bölümde çevre kalitesi ve turizm arasında yapılan çalışmalara yer verilmiştir, üçüncü bölümde ise turizmin çevre kalitesi üzerindeki etkisi ekonometrik olarak incelenmiştir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Turizm yatırımının turizm gelişimi ve çevre üzerindeki etkileri bilim dünyası tarafından uzun yıllardır incelenen konulardan biridir. Turizmin sadece döviz gelirini artırmakla kalmayıp aynı zamanda istihdam olanakları yarattığını, turizm sektörünün büyümesini teşvik ettiği ve bu sayede genel ekonomik büyümeyi tetiklediği yönünde genel bir fikir birliği mevcuttur. Bu bölümde gelişmekte olan ülkelerde turizm yatırımının turizmin gelişimi ve karbondioksit emisyonları üzerindeki etkisini araştıran ulusal ve uluslararası bazı seçmeli çalışmalar kısaca gözden geçirilerek özetlenmiştir.

Tablo 1: Literatür Özeti

Yazarlar	Ülkeler	Kullanılan Yöntem	Sonuç
Zaman vd. (2011)	Pakistan (1991-210)	Granger Causality Tests	Turizm göstergelerinin Pakistan'daki karbon emisyonlarını önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir.
Huang (2012)	Çin (1999-2010) 18 Eyalet	En Küçük Kareler Yöntemi	Turizm yatırımlarının çevre kalitesi üzerinde iyileştirici etkisi olduğu tespit edilmiştir.
León vd. (2014)	Gelişmiş ve Azgelişmiş ülkeler (1998-2006)	Panel Veri Analizi	Turizmin hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde CO2 salınımlarına önemli ölçüde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.
Katırcıoğlu (2014)	Türkiye (1960-2010)	ARDL Yöntemi	Turizm ve enerji tüketiminin, CO2 emisyonları ile uzun dönemli bir ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.
Başarır ve Çakır (2015)	Türkiye, Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan (1995-2010)	Panel Veri Analizi	Değişkenler arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca,, turistlerin gelişi ile finansal gelişme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu, CO2 emisyonu, finansal gelişme ve enerji ve turist varış arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.
Ouattara vd.(2016)	Karayip Adaları	Panel Eş-bütünleşme ve Panel Nedensellik	Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiş olup, Turizmden çevre kalitesine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.
Banday ve Ismail (2017)	BRICS (1995-2013)	Panel Veri Analizi	Turizmin ekonomik büyümeyi pozitif yönde desteklediği, ancak çevresel kaliteyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Paramiti vd. (2017)	28 Doğu ve Batı Avrupa Ülkesi (1991-2013)	Panel Veri Analizi	Turizmin Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, Doğu Avrupa'da CO2 emisyonlarını artırarak çevre üzerinde olumsuz bir etkiye neden olduğu, turizmin Batı Avrupa ülkelerinde ise CO2 emisyonlarını azalttığı tespit edilmiştir.
Sharif vd.(2017)	Pakistan (1972-2013)	Zaman Serileri Analizi	CO2 emisyonları ve turizm arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiş olup, Turizmden çevre kalitesine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.
Şahin (2018)	APEC (1995-2014)	Panel Veri Analizi	APEC ülkelerinde değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi olduğu, enerji tüketiminden CO2 emisyonuna doğru ve turizmden CO2 emisyonuna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, ekonomik büyüme ve CO2 emisyonu arasında çift yönlü, yine ticaret ve CO2 emisyonu arasında da çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Veri Seti

Çalışmanın veri seti gelişmekte olan 34 ülkenin, dünya bankası ve World Travel and Tourism Council veri tabanlarından elde edilen verilerinden oluşturmaktadır. Çalışmada ülkelerin 1995-2014 dönemi 19 yıllık verileri kullanılmıştır.

Tablo 2: Değişken Tablosu

Değişken	Kod	Kaynak
Turizm Yatırımları	TI	World Travel and Tourism Council
Toplam Turizm Katkısı	TD	World Travel and Tourism Council
Ticari Dışa açıklık	TO	Word Bank
Kişi Başına GSYİH	PI	Word Bank
Nüfus	POP	Word Bank
Karbondioksit Emisyonu	CO2	Word Bank

Yöntem

Çalışmada Alam ve Paramati (2017) çalışmasında kullandığı;

$$\text{Model-I: } TD = f(PI, TI, TO)$$

$$\text{Model-II: } CO2 = f(POP, PI, TI, TO) \text{ modelleri kullanılmıştır.}$$

Çalışmada; toplam turizm yatırımları, kişi başına GSYİH ve nüfus değişkenlerinin logaritmaları alınarak modellere eklenmiştir.

Çalışmada değişkenlerin durağanlıkları Breitung (2000) panel birim kök testi, eş-bütünleşme ilişkisi Pedroni (1999,2004) eş-bütünleşme analizi, eş-bütünleşme katsayıları Panel DOLS Eş-Bütünleşme Tahmincisi ile incelenmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik analizi ile incelenmiştir.

TEORİ VE BULGULAR

Breitung (2001) diğer panel birim kök testlerinden farklı bir yaklaşım kullanmaktadır. Bu yaklaşımda standart t istatistiklerinin kullanılabilmesi için regresyonlar hesaplanmadan önce veri dönüştürülmektedir. Breitung (2001) aşağıdaki modelden hareket etmiştir (Yerdelen Tatoğlu, 2013, 204);

$$Y_{it} = u_i + \beta_{1t} + X_{it} \quad (6)$$

Burada:

$$X_{it} = \sum_{p=i}^{p+1} a_{ik-1} X_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

ve $s \leq 0$ için $X_{is} = 0$ 'dır. ε_{it} ise 0 olduğu varsayılmaktadır. $E(\varepsilon_{it}^2) = \sigma^2$ 'dir. Tüm i, t ve bazı $\delta > 0$ için $E/\varepsilon_{it}/2 + \delta < \infty$ 'dir. Bunlara ilaveten ε_{it} ' nin $i \neq j$ olmak üzere tüm j ve s için ε_{js} bağımsız olduğu varsayılmaktadır.

Breitung panel birim kök testinde ;

H_0 = Seride genel birim kök vardır. ($H_0: p_i = p = 1$)

H_1 = Seride genel bir birim kök yoktur. ($H_0: p_i = p < 1$) hipotezleri test edilmektedir.

Tablo 3: Breitung Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	I(0)	I(1)
TD	-0.191	-4.019***
TI	-1.698	-6.323***
TO	-1.627	-12.972**
PI	2.070	-7.747***
POP	9.151	-3.271***
CO2	1.476	-8.055***

Not: ***, değişkenlerin %1 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Breitung (2000) panel birim kök testi sonuçlarına göre, tüm değişkenlerin I(0) seviyesinde birim köklü olduğu, yani değişkenlerin durağan olmadığı, birinci fark I(1) durumunda ise tüm değişkenlerin durağan hale geldiği görülmektedir.

Çalışmada eş-bütünleşme ilişkisinin incelenmesi için Pedroni (1999,2004) eş-bütünleşme analizi kullanılmıştır. Pedroni eş-bütünleşme analizi; temel hipotezi eş-bütünleşme olmadığına dayanan yedi eş- bütünleşme testinden oluşmaktadır. Bu testlerden dört tanesi panel istatistiği, diğer üçü ise grup istatistiğidir. Panel istatistiklerinden ilk test varyans oranı tipinde bir istatistiktir. İkincisi Phillips Peron (PP) (ρ) istatistiğine, üçüncüsü PP (t) istatistiğine benzemektedir. Dördüncü istatistik ise Augmented Dickey Fuller (ADF) (t) istatistiğine benzer parametrik bir istatistiktir. Gruplar arası istatistiklerde eş bütünleşme istatistikleri grup

ortalamaları varsayımına dayanmaktadır. Bu gruptaki ilk test PP (rho) istatistiğine benzer iken, diğer ikisi PP (t) ve ADF (t) istatistiklerine benzemektedir (Güvenek ve Alptekin, 2010: 181). Pedroni eş-bütünleşme analizinde zaman boyutunun büyük, birim boyutunun ise orta büyüklükte olması istenmektedir.

Tablo 4: Pedroni Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Model-I: TD = f (PI, TI, TO)	Statistic	Prob.	Weighted Statistic	Prob.
Panel v-Statistic	3.299293	0.0005	1.045966	0.1478
Panel rho-Statistic	-2.534919	0.0056	-2.460940***	0.0069
Panel PP-Statistic	-11.36314	0.0000	-10.78013***	0.0000
Panel ADF-Statistic	-10.83197	0.0000	-11.07934***	0.0000
Alternative hypothesis: individual AR coefs. (between-dimension)				
	Statistic	Prob.		
Group rho-Statistic	-0.638132	0.2617		
Group PP-Statistic	-15.27108***	0.0000		
Group ADF-Statistic	-14.00186***	0.0000		

Not: ***, %1 önem düzeyinde eş-bütünleşme olduğunu ifade etmektedir

Tablo 4 sonuçlarına göre çalışma kapsamında oluşturulan model 1’de yedi test istatistiğinden beşinde eş-bütünleşme olduğu görülmektedir. Yani eş-bütünleşme olduğu kabul edilmiştir. Buna göre turizm gelişimi ile kişi başına GSYİH, turizm yatırımları ve ticari açıklık arasında uzun dönem ilişkisi mevcuttur.

Stock-Watson (1993) modele, hem açıklayıcı değişkenlerin düzey değerlerini, hem de bu değişkenlerin farklarının gecikmelerini (lag) ve öncüllerini (lead) eklemeyi önermiştir. Böylelikle En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares-OLS) tahminindeki sapma ve oto-korelasyon problemlerini gidermeyi amaçlamıştır. Eğer seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoksa DOLS tahmincisinin kullanılması uygun değildir. DOLS tahmincisinde, bağımlı değişkenin I(1) olması durumunda, bağımsız değişkenlerin bazılarının I(1), diğerlerinin ise I(0) olmasına izin verilmektedir. DOLS yöntemi ayrıca, bağımsız değişkenler arasında içsellik ve oto-korelasyon olması halinde, güçlü ve tutarlı tahminler üretebilmektedir (Esteve ve Requena, 2006, 118).

Tablo 5: Panel DOLS Eş-Bütünleşme Tahmincisi Sonuçları

TD = f (PI, TI, TO)	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PI	36.45339	21.01220	1.734868	0.0836*
TI	50.54346	20.05676	2.520021	0.0121**
TO	-0.626001	0.249852	-2.505481	0.0126**
R-squared	0.68			
Adjusted R-squared	0.50			

Not: *, **, %10 ve %5 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5’de çalışma kapsamında oluşturulan model 1 için eş-bütünleşme katsayısı tahmincisi sonuçları yer almakta olup buna göre; kişi başına GSYİH ve turizm yatırımları, turizm gelişimini olumlu yönde etkilerken, ticari açıklık turizm gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 6: Pedroni Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Model-II: CO ₂ = f (POP, PI, TI, TO)	Statistic	Prob.	Weighted Statistic	Prob.
Panel v-Statistic	-0.860439	0.8052	-2.832282	0.9977
Panel rho-Statistic	3.212230	0.0993	2.082306*	0.0913
Panel PP-Statistic	-6.449316	0.0000	-3.631552***	0.0001
Panel ADF-Statistic	-7.274120	0.0000	-4.144836***	0.0000
Alternative hypothesis: individual AR coefs. (between-dimension)				
	Statistic	Prob.		
Group rho-Statistic	5.035202	1.0000		
Group PP-Statistic	-3.521621***	0.0002		
Group ADF-Statistic	-4.549297***	0.0000		

Not: ***, *, değişkenlerin %1 ve %10 önem düzeyinde eş-bütünleşme olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 6 sonuçlarına göre çalışma kapsamında oluşturulan model 2 için yedi test istatistiğinden beşinde eş-bütünleşme olduğu görülmektedir. Yani eş- bütünleşme olduğu kabul edilmiştir. Buna göre karbondioksit emisyonları ile nüfus, kişi başına GSYİH, ticari açıklık ve turizm yatırımları arasında uzun dönem ilişki mevcuttur.

Tablo 7: Panel DOLS Eş-Bütünleşme Tahmincisi Sonuçları

CO ₂ = f (POP, PI, TI, TO)	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
POP	1.292500	0.316029	4.089818	0.0001***
PI	0.207575	0.053056	3.912399	0.0002***
TI	-0.032218	0.043508	-0.740512	0.0604*
TO	-0.006357	0.001689	-3.763375	0.0003**
R-squared	0.99			
Adjusted R-squared	0.99			

Not: ***, **, *, değişkenlerin %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7 sonuçlarına göre nüfus ve kişi başına GSYİH karbondioksit emisyonlarını artırırken, turizm yatırımları ve ticari açıklık ise karbondioksit emisyonları azaltmıştır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012), analizinde nedensellik olmadığı varsayımına dayanan temel hipotezi test sınamak üzere her bir yatay kesit için bireysel Wald istatistiklerini (W_{I,T}) hesaplamakta sonra bunların aritmetik ortalamasını alarak panele ait Wald istatistiğine (W_{N,THNC}) ulaşmaktadır. Dumitrescu ve Hurlin (2012), T>N olduğunda asimptotik dağılıma sahip test istatistiğinin kullanılmasını tavsiye ederken, T< N olduğu durumlarda yarı asimptotik dağılıma sahip(ZNHNC) test istatistiğinin kullanılmasını önermektedir

Dumitrescu ve Hurlin (2012), Monte-Carlo simülasyonunu kullanarak test istatistiklerini ve bu istatistiklere ait olasılık değerlerini hesaplamaktadır. Bu analizin yapılma amacı bir değişkende meydana gelen bir şokun diğer bir değişkeni etkileyip etkilemediğinin tespit edilmesidir. Bu yöntemin en önemli avantajları; dengesiz veri setlerinde etkin sonuçlar verebilmesi, hem yatay kesit bağımlılığı durumunda hem de yatay kesit bağımlılığı olmaması durumunda kullanılabilmesi ve zaman boyutunun birim boyutundan büyük olduğu durumlarda etkin sonuçlar verebilmesidir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1457).

Tablo 8: Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Analizi Sonuçları

Null Hypothesis:	W-Stat.	Zbar-Stat.	Prob.
DTD does not homogeneously cause DCO2	1.61189	-1.56339	0.100*
DCO2 does not homogeneously cause DTD	2.46446	0.12787	0.8983
DTI does not homogeneously cause DCO2	2.86775	0.81107	0.4173
DCO2 does not homogeneously cause DTI	1.77024	-1.21063	0.2260
DPI does not homogeneously cause DCO2	2.97195	1.13459	0.2565
DCO2 does not homogeneously cause DPI	2.46586	0.13065	0.8961
DTO does not homogeneously cause DCO2	2.86533	0.84896	0.3959
DCO2 does not homogeneously cause DTO	2.71330	0.55683	0.5776
DPOP does not homogeneously cause DCO2	4.24489	3.65976	0.0003***
DCO2 does not homogeneously cause DPOP	1.94623	-0.90016	0.3680
DTI does not homogeneously cause DTD	2.42764	0.00035	0.9997
DTD does not homogeneously cause DTI	3.45526	1.89330	0.0583*
DPI does not homogeneously cause DTD	2.35554	-0.08819	0.9297
DTD does not homogeneously cause DPI	4.51757	4.20068	0.000***
DTO does not homogeneously cause DTD	1.85247	-1.09734	0.2725
DTD does not homogeneously cause DTO	4.28643	3.57973	0.0003***
DPOP does not homogeneously cause DTD	2.87702	0.94628	0.3440
DTD does not homogeneously cause DPOP	1.77479	-1.24026	0.2149
DPI does not homogeneously cause DTI	3.10415	1.24654	0.2126
DTI does not homogeneously cause DPI	2.67054	0.44779	0.6543
DTO does not homogeneously cause DTI	2.84315	0.70277	0.4822
DTI does not homogeneously cause DTO	4.07432	2.90902	0.0036***
DPOP does not homogeneously cause DTI	3.36823	1.73300	0.0831
DTI does not homogeneously cause DPOP	2.26561	-0.29813	0.7656
DTO does not homogeneously cause DPI	3.06995	1.24215	0.2142
DPI does not homogeneously cause DTO	4.26031	3.52954	0.0004***
DPOP does not homogeneously cause DPI	7.03790	9.20035	0.0000***
DPI does not homogeneously cause DPOP	4.32130	3.81134	0.0001***
DPOP does not homogeneously cause DTO	3.63837	2.33443	0.0196**
DTO does not homogeneously cause DPOP	1.66386	-1.45977	0.1444

Not: ***, **, * değişkenlerin değişkenler arasında nedensellik olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 8 sonuçlarına göre; turizm gelişiminden karbondioksit emisyonlarına doğru tek yönlü, nüfustan karbondioksit emisyonlarına doğru tek yönlü, turizm gelişiminden turizm yatırımlarına doğru tek yönlü, turizm yatırımlarından ticari açıklığa tek yönlü, turizm gelişiminden ticari açıklığa tek yönlü, kişi başına GSYİH'dan ticari açıklığa tek yönlü, nüfustan ticari açıklığa tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmişken, nüfus ve kişi başına GSYİH arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

SONUÇ

Sonuçlar, turizm yatırımlarının artması sadece turizm gelişimini değil, aynı zamanda karbondioksit emisyonlarının azaltılmasına da yardımcı olduğunu göstermiştir. Bu bulgu; (Sharif, 2017; Ouattara vd.,2016; Katırcıoğlu, 2014) gibi çalışmalarının sonuçlarını destekler niteliktedir. Gelişmekte olan ülkelerde turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkisini azalttığını ve turizm endüstrisini daha da ilerletmek için etkili ve sürdürülebilir bir turizm yatırımı başlattığını göstermektedir. Bu yatırımlar, enerji verimliliğinin artırılmasına, daha yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasına ve aynı zamanda turizm faaliyetlerinin etkin bir şekilde yönetilmesine yardımcı olabilecek daha yeşil teknolojiyi kullanmalarına yardımcı olabilir. Tüm bu faktörler, gelişmekte olan ülkelere karbondioksit emisyonlarını azaltma ve turizm endüstrisini daha da genişletme konusunda yardımcı olabilmektedir.

Diğer yandan ülkeler için ‘‘bacasız fabrika’’ olarak tanımlanan turizmin yatırımlarının artırılması, tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ülkelerin gerek GSYİH’ın artırılması gerekse de çevre kalitesinin yükselmesine yardımcı edecektir. Bu nedenle politika yapıcıların turizm konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir ve turizmin daha da geliştirilmesi için gerekli politikaları geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çalışma gelişmemiş ve gelişilmekte olan ülke gruplarında da uygulanarak turizmin hangi ülke gruplarında nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenebilir ve bu çerçevede çalışma daha da genişletilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alam, Md S. ve Paramati, S. R. (2017), ‘‘The dynamic role of tourism investment on tourism development and CO2 emissions’’, *Annals of Tourism Research*, 66, s.213-215.
- Başarir, Ç., Çakir, Y. (2015). ‘‘Causal Interactions Between CO2 Emissions, Financial Development, Energy and Tourism’’, *Asian Economic and Financial Review*, 5(11), s.1227-1238.
- Breitung, J., ve Das, S. (2005), ‘‘Panel unit root tests under cross sectional dependence’’, *Statistica Neerlandica*, 59(4), s.414-433.
- Dumitrescu, E.I. ve Hurlin, C.(2012), ‘‘Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels’’, *Economic Modelling*, 29(4), s.1450-1460.

- Esteve, V. ve Requena, F. (2006). "A Cointegration Analysis of Car Advertising and Sales Data in the Presence of Structural Change". *International Journal of the Economics of Business*, 13 (1), 111-128.
- Güvenek, B. ve Alptekin, V. (2010), "Enerji tüketimi ve büyüme ilişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin bir panel veri analizi", *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*, 12), s. 172-193.
- Huang, C. (2012), The impact of local environmental quality on international tourism demand: The case of China, The University of San Francisco, Master Thesis
- Katircioğlu, S. (2014). "International Tourism, Energy Consumption, and Environmental Pollution: The Case of Turkey". *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 36, s.180-187
- Lee, C-C. ve Chang, C-P. (2008). "Tourism development and economic growth: A closer look at panels", *Tourism Management*, 29, s.180–192.
- León, C.J., Arana, J.E. ve Alemán, A.H. (2014), "CO2 Emissions and tourism in developed and less developed countries", *Applied Economics Letters*, 21(16), s.1169-1173.
- Ouattara, B., Pérez-Barahona, A., & Strobl, E. (2016). The dynamic implications of tourism and environmental quality. *Journal of Economics Literature*, 44, R11.
- Paramiti, S.R., Shahbaz, M, ve Alam, Md.S. (2017), "Does tourism degrade environmental quality? A comparative study of Eastern and Western European Union", *Transportation Research Part*, 50, s.1–13.
- Pedroni, P. (1999), "Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors", *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(1), s.653-670.
- Pedroni, P. (2004), "Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis", *Econometric theory*, 20(3), s. 597-625.
- Şahin, D. (2018), "APEC Ülkelerinde Turizm, Ekonomik Büyüme ve Çevresel Kalite İlişkisi: Panel Veri Analizi", *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(2), s.32-44.
- Sharif, A., Afshan, S., & Nisha, N. (2017). Impact of tourism on CO2 emission: evidence from Pakistan. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(4), 408-421.
- Türkiye Otelciler Birliği (2018), <http://www.turob.com/tr/istatistikler/unwto-uluslar-arasi-seyahat-2017-yilinda--7lik-artisla-1322-milyon-seviyesine-ulasti-76a8840>, (Erişim Tarihi: 13.10.2018).
- Zaman, K., Khan, M.M. ve Ahmad, M. (2011), "Exploring the Relationship Between Tourism Development Indicators and Carbon Emissions: A Case Study of Pakistan", *World Applied Sciences Journal*, 15 (5), s.690-701.

OTEL MÜŞTERİLERİNİN ALGILADIĞI HİZMET KALİTESİNİN SERVQUAL ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: TERMAL TURİZM İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ

Üzeyir KEMENT¹
Sinan ÇAVUŞOĞLU²
Aziz BÜKEY³
Berkan BAŞAR⁴

ÖZ

Müşterilerin beklenti ve algılarını belirlemek için birçok yöntem geliştirilmiştir. Bunların içerisinde SERVQUAL ölçeği ile fiziki görünüm, güvenilirlik, heveslilik, güven ve empati boyutları bir arada düşünülerek hizmet kalitesinin ölçümü gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı Bingöl ili içerisinde yer alan termal otel işletmelerini ziyaret eden bireylerin satın alma öncesi beklentileri ve satın alma sonrası algılarını tespit ederek, beklenti algı arasındaki veriler yardımıyla algıladıkları hizmet kalitesini ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemini Bingöl ili içerisinde yer alan termal otelleri ziyaret eden 321 ziyaretçi oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde termal otel işletmelerinin, müşterilerin hizmet beklentilerini karşılayamadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Hizmet Kalitesi, Termal Turizm, Turizm

THE EVALUATION OF SERVICE QUALITY OF HOTELS CUSTOMERS' PERCEPTION VIA SERVQUAL ANALYSIS: EXAMPLE OF THERMAL TOURISM SERVICES

ABSTRACT

Many methods have been developed to determine the expectations and perceptions of customers. SERVQUAL scale is considered together with physical appearance, reliability, enthusiasm, confidence and empathy dimensions to measure service quality. The purpose of this study is to identify the pre-purchase expectations and post-purchase perceptions of individuals who visit thermal hotel enterprises located in Bingöl province and reveal the quality of service they perceive with the help of data between expectation and perception. The sample of the research is composed of 321 visitors who visit thermal hotels located in Bingöl province. Questionnaire was used as data collection tool in the study. When the results obtained are examined, it has been revealed that the thermal hotel enterprises can not meet the expectations of the customers.

Keywords: Service Quality, Thermal Tourism, Tourism

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi BESYO, uzeyirkement@hotmail.com

² Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi SBMYO, sinankys42@gmail.com

³ Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi SBMYO, abukeyy@bingol.edu.tr

⁴ Yüksek Lisans Mezunu, berkanbasar@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde hemen hemen bütün işletmeler varoluş amaçlarını “hizmet vermek, tüketiciye hizmet etmek” biçiminde ifade etmektedir. Hizmet kavramına yüklenen anlamların çeşitliliği, hizmet olarak adlandırılan faaliyetlerin birbirlerinden farklı olması, hizmet kavramını anlamayı zorlaştırmaktadır (Öztürk, 2008: 2). Hizmette insan faktörünün çok büyük rol oynaması hizmet kalitesinin ölçümünde zorluluğu daha da arttırmıştır (Bülbül ve Demirer, 2008). Turizm sektörü, sağlamış olduğu katma değer ile tüm hizmet sektörleri içerisinde ön plana çıkan önemli bir alandır. Bu alan içerisinde Termal turizm, sürekliliği olan ve tüm sezon çalışabilme özelliği ile turizm sektörünün önemli bir kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürekliliğinin olması hizmet kalitesinin ölçümünü de zorunlu hale getirmektedir (Eleren ve Kılıç, 2007: 235). Hizmet kalitesi, tüketicilerin beklenti ve algılamaları arasındaki farktan oluşmaktadır. Hizmet kalitesinin ölçümü için geliştirilen birçok yöntem bulunmaktadır. Bunların içerisinde SERVQUAL ölçeği, hizmet kalitesinin ölçmek için geliştirilmiş önemli bir metottur (Filiz, 2011: 38).

Bu araştırmanın amacı termal otel işletmelerini ziyaret eden bireylerin satın alma öncesi beklentileri ve satın alma sonrası algılarını tespit ederek, beklenti algı arasındaki veriler yardımıyla algıladıkları hizmet kalitesini ortaya koymaktır. Yapılan çalışma Bingöl ilinde faaliyet gösteren termal otellerde gerçekleştirilmiş olup kalite ölçme yöntemi olarak SERVQUAL ölçeğinden yararlanılmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Hizmet Kalitesi

Hizmet, tüketici ihtiyaçlarının tatmin edilmesi için oluşturulan, maddi niteliği olmayan (Kuriloff vd., 1993: 247), insanlara zaman, yer, biçim ve psikolojik yararlar sağlayan, tüketicilerin satın aldıkları faydalar (Mucuk, 1998: 101) olarak tanımlanabilir. Hizmetin temel özelliklerinden olan soyutluk, değişkenlik, heterojenlik, dayanıksızlık, ayrılmazlık, müşterinin kalite algısını ve müşteri tatminini önemli ölçüde etkilemektedir. Hizmetin doğasında yer alan bu özellikler aynı zamanda sunulan hizmetin kalite kontrolünü ve standardizasyonunu da zorlaştırmaktadır (Parasuraman vd., 1985). Hizmette insan faktörünün çok büyük rol oynaması ve insanın tamamen heterojen bir özellik taşıması, hizmet kalitesinin ölçümünde zorluluğu daha da arttırmıştır. Hizmeti veren ve alanın davranışı, kişilik özellikleri hizmetlerin kalitesinin ölçülmesinde ve değerlendirilmesinde somut ürüne oranla daha göreceli bir hal almaktadır (Bülbül ve Demirer, 2008). Hizmet kalitesi olgusuna birçok yazar farklı bakış açıları getirmiştir.

Zeithaml algılanan hizmet kalitesini sunulan hizmetin üstünlüğü ve mükemmeliği ile ilgili genel bir yargı olarak tanımlarken (Robledo, 2001: 23); Ghobadian ise algılanan kaliteyi müşterilerin sunulan hizmetin kalitesine yönelik sezgileri olarak ifade etmiştir (Ghobadian vd., 1994: 50). Parasuraman vd. (1988) ise hizmet kalitesini daha geniş bir perspektifte ele alarak kavramsal bir hizmet kalitesi modeli oluşturmuştur.

Hizmet kalitesinin ölçülmesi son derece önem arz etmektedir. Müşteri tatminini, algılanan kalite ve beklentilerin karşılanma düzeyini belirlemek hizmet işletmelerinin önemli bir görevidir. Algılanan kalite, beklentilerin altında ise, müşteri memnuniyetsizliği beraberinde marka sadakatinin zarar gömesi ve markanın pazarda imajının olumsuz yönde etkilenebilmesi gibi olumsuz sonuçlar oluşabilir (Öztürk ve Seyhan, 2005).

SERVQUAL Ölçüm Modeli

Hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik birçok çalışma yapılmakla birlikte, hizmet kalitesinin ölçümüne ilişkin ilk model Grönroos (1984) tarafından önerilen modeldir. Daha sonraki dönemlerde Parasuraman vd. (1988) SERVQUAL, Cronin ve Taylor (1992) SERPERF modellerini geliştirmiş ve bu modeller ilgili literatürde yerini almıştır. Parasuraman vd. (1988: 1991: 1993) tarafından geliştirilen SERVQUAL modeli bir hizmet kalitesi ölçeği oluşturmuştur. İşletmelerin müşterilerine sundukları hizmetler sonucunda müşterilerin sunulan hizmetleri nasıl algıladığını belirlemek adına Parasuraman vd. (1988) 10 farklı kriter belirlemişlerdir. Bu kriterler; güvenilirlik, ilgi, yetenek, ulaşılabilirlik, nezaket, iletişim, dürüstlük, güvenlik, anlaşılabilirlik ve fiziksel özelliklerdir. Daha sonra yapılan analizler sonucunda birbirleriyle yakın anlam taşıyan boyutlar bir araya getirilip birleştirilmiş ve boyutlar beşe indirgenmiştir. Bu ölçekte 22 ifade ve beş temel boyut yer almaktadır. Bu boyutlar güvenlik, heveslilik, güven, empati ve fiziksel özelliklerdir.

- **Fiziksel Özellikler:** Hizmetin sunumu esnasında kullanılan bina, araç, malzeme gibi ekipmanların fiziksel özelliklerini ifade etmenin yanı sıra hizmeti sunan personelin fiziksel görünüşünü ifade etmektedir.
- **Güvenilirlik:** Hizmetin etik değerlere uygun ve tüketiciye güvenilir şekilde sunulmasını ifade etmektedir. Bu boyut işletmelerin tüketiciye güven sağlaması gerekliliğini vurgulamaktadır.
- **Heveslilik:** Hizmeti sunan insan faktörünün, hizmeti sunarken istekli ve yeterli olmasına vurgu yapar. Bu boyutta personel hizmet sunumu sırasında istekli, hevesli görünmeli ve sunduğu hizmetle ilgili yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.

- Güven: Bir diğer boyut güvendir. İşletme çalışanları tarafından tüketicilerin kişisel ve finansal bilgilerinin gizliliğini, güvenliğini sağlamak. Ahlaki değerlere sahip personelin çalıştırılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.
  - Empati: Müşteri isteklerinin anlaşılabilmesi ve tam olarak yerine getirilebilmesi için çalışanlar tarafından çaba sarf edilmesi gerekliliği, bu isteklerin müşteriye rahatsızlık verilmeden saptanıp, giderilmesi gereğine vurgu yapmaktadır.
- Oluşturulan bu ölçekte “kaliteli hizmet” in özellikleri ve ilgili 22 ifade belirtilmiştir. Tüketicilerin hizmeti almadan önce belirlenen bu ifadeler ile ilgili farklı beklentileri bulunmakta, hizmeti aldıktan sonra beklentileri ile aldıkları hizmet karşılaştırılmaktadır (Naik ve Srinivasan, 2015: 29). Eğer alınan hizmet kişilerin beklentisini karşılamış ise kaliteli, karşılayamamış ise beklenti ile alınan hizmet arasında boşluk olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu boşluk müşteride tatminsizliği beraberinde getirmektedir. SERVQUAL ölçeğinde beş boşluk olduğu belirlenmiştir. Bu boşluklar;
- Tüketici beklentilerinin işletme tarafından doğru algılanmaması,
  - Oluşturulan hizmet kalitesi standartlarının tüketici beklentilerini karşılayamaması,
  - Gerçekleşen hizmet sunumunun oluşturulan hizmet kalite standartlarına uymaması,
  - Taahhüt edilen sunum ile gerçekleşen sunum arasındaki tutarsızlık,
  - Algılanan ve beklenen hizmet arasındaki farktır.

İlk dört boşluk hizmeti sunan işletmeyle ilgili iken son boşluk müşterinin kendisi ile ilgilidir (Hemedoğlu, 2012: 29).

Hizmet standardının aynı kalitede tutulması, işletmenin sahip olduğu müşterilerin tatmin düzeyini arttıracak ve tatmin beraberinde sadakati doğurabilecektir. Tatmin olan müşteriler işletmenin olumlu reklamını yaparak, işletmeye yeni müşteriler kazandırabilecektir. Özellikle turizm sektöründe oldukça yoğun rekabet şartları altında faaliyet gösteren ve emek yoğun özelliği taşıyan işletmelerin hizmet kalitesini arttırmak ve standardizasyonu sağlamak birincil görevleri olmalıdır. Turistik tesislerin giderek artan rekabet koşulları altında müşteri tatminini sağlama ve sunulan hizmetin müşteri beklentisini karşılayabilmesi oldukça önemlidir. Turizm alanında son yıllarda SERVQUAL ölçeği ile hizmet kalitesi ölçülmesine yönelik çalışmalar son yıllarda hızla artmaktadır. Bu ölçek ile hizmet kalitesi ölçümü sadece turizm değil aynı zamanda eğitim, ulaştırma, yerel yönetimler, sağlık gibi hizmet yoğun sektörlerde sıkça kullanılmaktadır. Gabbie ve O’ Neill (1996), Kuzey İrlanda’ da birkaç otelde SERVQUAL ölçeği kullanarak müşteri beklentilerini ölçmüş, müşteri beklentileri ile algılama arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Douglas ve Comnor (2003), turizm otel işletmelerinde yöneticilerin ve müşterilerin beklenen

algılama düzeyi ve gerçekleşen algılama düzeyleri arasındaki farklar üzerine çalışma yapmış olup, beklentileri tam anlamıyla karşılanmış olan müşterilerin önemli bir rekabet üstünlüğü sağladığı sonucuna varmışlardır. Lau vd. (2005) Malezya’da müşteri beklentileri ve algılamalarını SERVQUAL ölçeği kullanarak ölçmüş otel işletmelerinin müşteri beklentilerini karşılamakta yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Öztürk ve Seyhan (2005), konaklama işletmelerinde yapmış oldukları hizmet kalitesi ölçümü çalışmalarında aynı yöntemi kullanmış ve yapılan analizler sonucunda Türkiye’ de otel işletmelerinin hizmet kalitesi yönünden eksiklikleri olduğu kanısına varıp, yoğun rekabetin yaşandığı konaklama sektöründe sunulan kaliteli hizmetin işletmeleri rakiplerinden üstün kıldığı sonucuna varmışlardır.

Günümüzde turizmin, ülke ekonomilerine katkısı oldukça önem arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler dünya turizm pazarından aldıkları payı arttırmak adına, sundukları hizmet ve ürünlerin çeşitlendirilmesini sağlamak zorundadır. Bu zorunluluk beraberinde alternatif turizm olgusunu getirmektedir. Alternatif turizm faaliyetlerinden bazılarını Öztürk ve Yazıcıoğlu (2002) kongre turizmi, golf turizmi, spor turizmi, macera turizmi, kültür turizmi, ekoturizm ve termal turizm olarak sıralamıştır (Gürbüz ve Korkmaz, 2001). Günümüzde, klasik turizm anlayışı olarak görülen deniz, kum, güneş üçlüsünün yanı sıra, insanları seyahat etmeye iten nedenlerden birinin de, sağlık amaçlı alternatif turizm faaliyetlerinden biri olan termal turizm faaliyetleri olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Bayar, 2006). Çeşitli turizm türleri içerisinde termal turizmin ülke ekonomisine sağladığı katkıların öneminin anlaşılması, araştırmacıları bu alana yöneltmiştir. Termal turizmin potansiyelini ortaya çıkarabilmek, sorunlarını saptamak ve bu sorunlara alternatif çözüm önerilerinin sunulması, termal turizmin gelişiminin hızlandırılması amacıyla yapılan araştırmalar literatürde yer almaktadır (Ertuğrul, 1997; Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002; İbret, 2007; Çetin, 2011; Çiçek ve Avderen, 2013; Temizkan vd., 2015).

TASARIM VE YÖNTEM

Bu araştırmanın deseni keşifsel olup, nicel veri yöntemleri kullanılmaktadır. Araştırmanın evrenini Bingöl ilinde yer alan termal otel işletmelerini ziyaret eden bireyler oluşturmaktadır. Ancak Bingöl ilinde yer alan termal otelleri ziyaret eden bireylerin sayısı ile ilgili literatürde herhangi bir veriye rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla, araştırmanın evren sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bu çalışmada, olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerden ‘kolayda örnekleme’ yöntemi uygulanmıştır. Kolayda örneklem metodundan yararlanılarak 387 katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma verileri anket formları ile toplanmıştır. Ancak otel müşterilerine verilen anket formlarından 66 tanesinin kısmen boş bırakıldığı veya yanlış

işaretlemeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, araştırmaya 321 anket formu ile devam edilmiştir. Anket formları Bingöl’de yer alan Bingöl Üniversitesi Uygulama Oteli ve Termal Tesisleri, Binkap Termal Otel ve Yayladere Termal Tesislerinde uygulanmıştır. Bingöl Üniversitesi Uygulama Oteli ve Termal Tesisleri; 18 oda, 36 yatak kapasitesine sahiptir. Termal kapasitesi incelendiğinde; bay ve bayanlar için ayrı olmak üzere iki adet 42°C sıcaklıkta termal havuz, yine bay, bayan ayrı olmak üzere iki adet 36°C yüzme havuzu ve iki adet özel termal havuz bulunmaktadır. Ayrıca tesis, iki adet Türk hamamı, iki adet sauna, restoran, masaj salonu ve dinlenme odalarına sahiptir. Binkap termal otel ise; 110 oda, 140 yatak kapasitesine sahip olup, bay ve bayan ayrı olmak üzere iki adet termal havuza, bir adet soğuk su özellikli havuza, saunaya, masaj salonuna, Türk hamamına ve snack bara sahiptir. Binkap termal otel, ana binası dışında üç adet apart otele sahip olup, bu otel binaları bünyesinde özel termal havuzlar bulunmaktadır. Ayrıca Binkap termal otelin, münferit müşteriler ve otel müşterileri için restoranı bulunmaktadır. Yayladere ilçesinde bulunan termal işletmesi bünyesinde, konaklama hizmeti verilmemekte olup, bay ve bayanlar için termal havuz hizmeti sunulmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda yer alan hizmet kalitesi soruları Parasuraman vd. (1988) tarafından hazırlanan SERQUAL ölçeğinden uyarlanmıştır. Araştırma soruları uzman görüşleri doğrultusunda İngilizce-Türkçe çevirisi yapılmış olup yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmayan sorular düzenlenmiştir. Anket formları 2018 Temmuz ayında doldurulmuştur. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular, ikinci bölümde hizmet kalitesi ölçeğine ilişkin beklenti ve algı soruları bulunmaktadır. Ölçekte yer alan sorular 5’li likert ölçeğine uygun olarak sıralanmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler beklenti-algı karşılaştırması için yapılan ortalama hesaplama yöntemiyle irdelenmiştir (Parasuraman vd., 1990; Robinson, 1999). Elde edilen farklar aracılığı ile hizmet kalitesine yönelik yorumlamalar gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma kapsamında kullanılan anket formları 50 kişilik termal otel işletmesi müşterileri üzerinde ön teste tabi tutulmuş olup, yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmayan sorular düzeltilmiştir. Araştırma kapsamında uygulanan SERVQUAL hizmet kalitesi ölçeği soruları Cronbach Alpha güvenilirlik analizine tabi tutulmuş, beklenti soruları 0,98; algı soruları ise 0,97 olarak

hesaplanmıştır. Dolayısıyla anket formunda yer alan ölçeklerin, güvenilirlik kat sayılarının 0,70 üzerinde olması, ölçeklerin güvenilirliğinin “iyi” olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2006).

Tablo 1: Keşifsel Faktör Analizi Sonuçları

SERQUAL Ölçek Soruları	Güvenilirlik		Heves		Güven		Empati		F. Özellik	
	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A
Hizmetin söz verildiği gibi olması	,834	,754								
Hizmet sorunlarını çözmeye güven verici olması	,837	,756								
Verilen hizmetin ilk seferinde doğru yapılması	,804	,748								
Hizmetlerini söz verdiği zamanda yerine getirmesi	,729	,758								
Müşteri hesap kayıtlarını doğru ve düzgün tutması	,719	,677								
Müşterilere hızlı bir hizmet sağlaması			,637	,665						
Yardım etmeye istekli olması			,675	,672						
Çalışanların müşteri güvenini kazanması					,758	,611				
Müşterileri ile olan ilişkilerinde güven hissettirmesi					,707	,536				
Çalışanların kibar olması					,668	,713				
Çalışanların sorulara yanıt verebilecek yetide olması					,660	,700				
Müşterilerle bireysel olarak ilgilenme							,752	,650		
Çalışanların, müşterilere dikkatli ve özenli davranması							,600	,641		
Müşteriler için en iyisini arzu etme							,728	,615		
Müşterilerin ihtiyaçlarını anlama							,622	,719		
En iyi hizmeti sunmaya elverişli olması							,748	,655		
Görsel açıdan çekici faaliyetlere sahip olması									,619	,747
Çalışanlarının temiz ve profesyonel görünmesi									,756	,664
Fiziki görünümünün hizmetleriyle uyumlu olması									,758	,669
Kaiser Meyer Olkin							,943			,952
Toplam Açıklana Varyans							84,141			82,060
Bartlett Küresellik Testi							8771,031			8080,651
							231			231
							,000			,000

Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirliğin belirlenmesi için bütünleşik güvenilirlik (BG) katsayıları (*Güvenilirlik:0,86, Heveslilik:0,60, Güven:0,76, Empati:0,80, Fiziksel Özellik:0,74*) hesaplanmış ve ölçeklerde yer alan ifadelerin 0,50'nin üzerinde, güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Bagozzi ve Yi, 1988: 82). Diğer bir ifade ile ölçek sorularının içsel tutarlılığa sahip olduğu söylenebilir. Yapı geçerliliğini belirlemek için ayırım ve uyum geçerlilikleri incelenmiştir. Yapı geçerliliğini belirlemek için ortalama açıklanan varyans (OAV) değerlerine bakılmış (*Güvenilirlik:0,72, Heveslilik:0,50, Güven:0,51, Empati:0,53, Fiziksel Özellik:0,50*) ve değerlerin 0,50'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Uyum geçerliliği için ise doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan Heveslilik alt boyutunun beklenen hizmet kalitesi değerlerinde 4. sorusu 0,50'nin altında, algılanan da ise 1.

sorusu 0,50'nin altında bir değere sahip olduğu için çalışmadan çıkartılmıştır. Ayrıca algılanan hizmet kalitesi değerlerinde fiziksel özellik alt boyutunun birinci sorusu 0,50'in altında olduğu için araştırmadan çıkartılmıştır. Diğer ifadelerle ilişkin değerler tabloda detaylandırılmaktadır. Ayrıca, araştırmada kullanılan beklenti ve algı ölçeklerinin normallik dağılımları incelenmiş (+3, -3; (Shao, 2002) ve dağılımın normal olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan SERVQUAL ölçeği beş alt boyuttan oluşmaktadır (Parasuraman vd., 1988). Bu alt boyutlar ve bu araştırmadaki ifade sayıları şu şekildedir. (i) güvenilirlik; 5 ifade, (ii) Heveslilik; 2 ifade, (iii) güven; 4 ifade, (iv) empati; 5 ifade ve (v) fiziksel özellik; 3 ifade şeklindedir.

Demografik Bulgular

Araştırmanın demografik bulguları incelendiğinde Bingöl ilinde yer alan termal işletmeleri en fazla Doğu Anadolu Bölgesi'nden insanlar ziyaret ederken, en az ise Akdeniz Bölgesi'nden insanlar ziyaret etmektedir. Cinsiyete göre veriler incelendiğinde erkeklerin %50'den (n: 212) fazla sayıda olduğu görülmektedir. Diğer yandan medeni durum incelendiğinde bekârların sayısının %50'den (n: 176) fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Yaşa göre inceleme yapıldığında %30'luk (n: 96) bir dilimle 25-34 yaş gurubun yoğun katılım gösterdiği, öğrenim düzeyine göre lise mezununun daha fazla olduğu ve gelir durumuna göre ise yarıdan fazlasının orta düzeyde gelire sahip olduğu söylenebilir. İkamette Doğu Anadolu Bölgesi'nden ziyaretlerin fazla çıkmasının sebebi yerel halkın ilgili işletmeleri termal amaçlı kullanımınıdır. Ayrıca şehrin sahip olduğu termal kaynaklara ulusal düzeyde pek rağbetin olduğu söylenemez. Bunun en temel sebebi olarak da tanıtım faaliyetlerinin ilgili işletmelerde yeteriz olması gösterilebilir.

SERVQUAL Analizi Bulguları

Araştırma kapsamında beklenti ve algı farklarını ortaya koyan SERVQUAL ölçeğine ilişkin sonuçlar tabloda detaylandırılmaktadır. Bu doğrultuda Bingöl'de termal otel işletmelerini ziyaret eden bireylerin beklediği hizmet kalitesinin karşılanıp karşılanmadığı açıklanmaktadır. SERVQUAL boyutları incelendiğinde genel olarak beklenti-algı arasındaki fark toplamı eksi bir değer (Toplam Fark:-0,733) ortaya koymuştur. Buradan hareketle ilgili termal işletmelerin, müşterilerin beklediği hizmet kalitesini sağlayamadığı söylenebilir.

Tablo 2: SERVQUAL Analizi Sonuçları

		ALGI		BEKLENTİ		SERVQUAL SONUÇLARI		
		A.O	S.S.	A.O	S.S.	Fark	Boyut Farkı	Toplam Fark
Güvenilirlik	1	3,06	1,43	3,74	1,39	-0,68	-0,650	-0,733
	2	3,12	1,42	3,79	1,33	-0,67		
	3	3,14	1,40	3,81	1,34	-0,67		
	4	3,23	1,41	3,81	1,31	-0,58		
	5	3,32	1,43	3,97	1,28	-0,65		
Heves	1	3,28	1,31	3,78	1,36	-0,50	-0,585	-0,733
	2	3,22	1,36	3,89	1,29	-0,67		
Güven	1	3,33	1,36	3,95	1,20	-0,62	-0,647	-0,733
	2	3,19	1,37	3,95	1,20	-0,58		
	3	3,19	1,42	3,91	1,27	-0,72		
	4	3,17	1,37	3,84	1,30	-0,67		
Empati	1	3,17	1,42	3,95	1,32	-0,78	-0,872	-0,733
	2	3,13	1,41	4,04	1,26	-0,91		
	3	3,09	1,47	3,93	1,29	-0,84		
	4	3,03	1,44	3,95	1,25	-0,92		
	5	3,03	1,44	3,94	1,27	-0,91		
F. Özellik	1	3,03	1,49	3,95	1,29	-0,92	-0,913	-0,733
	2	2,95	1,51	3,95	1,31	-1,00		
	3	3,18	1,52	4,00	1,24	-0,82		

Tabloda Bingöl ilinde yer alan termal otel işletmelerini ziyaret eden bireylerin hizmet kalitesi beklentilerine ilişkin veriler gösterilmektedir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde Bingöl’de hizmet vermekte olan Termal otel işletmelerinin müşterilerin beklediği hizmeti veremediği görülmektedir. Müşterilerin beklediği hizmet kalitesinde en fazla karşılık alamadığı alt boyut fiziksel özelliktir (Fark:-0,913). En düşük fark ise Heveslilik alt boyutunda çıkmıştır (Fark:-0,585).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar incelendiğinde termal otel işletmelerinin, müşterilerin hizmet beklentilerini karşılayamadığı ortaya çıkmıştır. Özellikle fiziksel özellikler bakımından termal otel işletmeleri müşteriler tarafından oldukça yetersiz bulunmuştur. Ayrıca empati alt boyutunda da yüksek dereceli olumsuz durumla karşılaşmıştır. Bu araştırma sonuçları daha önce Afyonkarahisar’da faaliyet göstermekte olan termal oteller üzerine SERVQUAL analizi gerçekleştiren Eleren ve Kılıç’ın (2007) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Yazarların çalışmasında da fiziksel özellik alt boyutunda beklenti-algı farkı yüksek çıkmıştır. Öztürk ve Seyhan (2005) SERVQUAL yöntemiyle Antalya’da yer alan konaklama işletmelerine yönelik hizmet kalitesi beklentilerini incelemiştir. Araştırma

sonuçları, müşterilerin hizmet kalitesi beklentilerinin oteller tarafından karşılanmadığını göstermiştir. Araştırmadan elde edilen sonuç bu araştırma ile paralellik göstermektedir. Diğer yandan Filiz (2011) yurt işletmelerinde öğrencilerin hizmet kalitesi beklenti-algı farklarını SERVQUAL yöntemiyle değerlendirmiştir. Yazarın elde ettiği sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin yurt işletmesinden beklentilerinin algıladıkları hizmet kalitesinden düşük olduğu görülmektedir. Fettahlıoğlu vd. (2016) yapmış oldukları çalışmada Kahramanmaraş'ta yer olan bir otel işletmesinin SERVQUAL yöntemiyle müşteriler tarafından algılanan hizmet kalitesini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar incelendiğinde, müşterilerin beklentilerini, algıladıkları hizmet kalitesinin karşılayamadığını bulmuşlardır. Ayrıca, Aslantürk vd. (2013) yapmış oldukları çalışmada turist rehberleri tarafından sunulan hizmet kalitesini SERVQUAL yöntemiyle incelemişlerdir. Sonuçlar incelendiğinde, empati boyutuna yönelik beklentilerin, algılanan hizmet kalitesi tarafından karşılanmadığı, diğer boyutlarda ise beklentiye en yakın olanının fiziksel özellikler olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu araştırmalarda elde edilen sonuçlar bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Bunun temel nedeni, Türkiye'de hizmet veren konaklama işletmelerinin hizmet kalitesi bakımından yetersiz olmasıyla açıklanabilir. Benzer şekilde termal otel işletmelerinde de karşılanamayan bir hizmet kalitesi beklentisinin olması turizm sektörü veya konaklama işletmeciliğinde kalite bakımından Türkiye'de yetersizliğin olduğunu göstermektedir.

Bingöl ilinin öncelikli olarak termal otel işletmelerine yönelik bir dizi yenilikçi yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır. Hizmet kalitesindeki yetersizliğin temel nedenleri, turizm anlayışının eksik olması, turistik altyapının olmaması, işletmecilerin alana yönelik tecrübesiz veya bilgisiz olması, çalışanların turizm eğitimi almamış olması gibi birçok olumsuzluklar olarak gösterilebilir (Kement ve Batga, 2017). Bingöl ili turizm açısından henüz gelişmemiş bir destinasyondur. Ancak bünyesinde turistik anlamda gelişebileceği birçok fırsatı bulundurmaktadır. Bu fırsatların ekonomik katkıya veya kültürel zenginliğe çevrilmesi için öncelikli olarak plan ve politikalara ihtiyaç vardır (Kement ve Öztürk, 2016). Bingöl ilinde turizm planlamasının ivedi olarak yapılması ve bu işletmelerin planlamalar doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, turizm işletmelerinde çalışan personellerin turizm alanına dönük bir eğitime tabi tutulması veya kentin turizm alanında eğitim veren kurumlar oluşturması gerekmektedir. Hizmet kalitesine yönelik geliştirmelerin sağlanması için ayrıca işletme yöneticilerinin ve işletmeler tarafından yapılan yönetim planlarının gerekirse kamusal veya akademik ağlarla desteklenmesi önem arz etmektedir. Diğer yandan ilde yer alan termal işletmelerin sonuçlardan da anlaşıldığı üzere fiziki özelliklerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Bu yetersizlikler üzerine ilgili işletme yöneticilerinin çalışmalar yapmasında fayda vardır. Araştırma sonuçları Bingöl'ün termal turizm faaliyetleri için henüz uygun bir seviyede olmadığını göstermektedir.

Araştırma Bingöl termal otel işletmeleriyle sınırlı kalmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda Türkiye geneline yönelik hizmet kalitesi beklentileri üzerine araştırmalar yapılabilir. Bu sayede Türkiye genelinde termal otel işletmelerinin hizmet kalitesi durumları ortaya konabilir ve gerekli önlemler ve düzeltmeler gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Arslantürk, Y., Altunöz, Ö. ve Çalık, A. Ö. (2013). "Turist Rehberliği Hizmet Kalitesi Ölçümü: SERVQUAL Yaklaşımı", *Journal of International Social Research*, 6(27), s.107-118.
- Bagozzi, R. P. ve Yi, Y. (1988), "On the Evaluation of Structural Equation Models", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16(1), s.74-94.
- Bülbül, H. ve Demirer, Ö. (2008), "Hizmet Kalitesi Ölçüm Modelleri SERVQUAL ve SERPERF'in Karşılaştırmalı Analizi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), s.181-198.
- Cronin Jr, J. J., ve Taylor, S. A. (1992), "Measuring Service Quality: A Reexamination and Extension", *The Journal of Marketing*, s.55-68.
- Çetin, T. (2011), "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6, s.878-902.
- Çiçek, R. ve Avderen, S. (2013), "Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25), s.25-35.
- Douglas, L., ve Connor, R. (2003), "Attitudes to Service Quality—the Expectation Gap", *Nutrition & Food Science*, 33(4), s.165-172.
- Eleren, A., ve Kılıç, B. (2007), "Turizm Sektöründe SERVQUAL Analizi ile Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Bir Termal Otelde Uygulama", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), s.235-263.
- Fettahloğlu, Ö. O., Polat, M. ve Demir, S. (2016), "Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü: Kahramanmaraş İlinde Bir Uygulama", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 6(3), s.849-860.
- Filiz, Z. (2011), "SERVQUAL Yöntemiyle Yurt İşletmesinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi", *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 3(1), s.38-48.
- Gabbie, O. ve O'Neill, M. A. (1996), "SERVQUAL and The Northern Ireland Hotel Sector: A Comparative Analysis-Part 1", *Managing Service Quality: An International Journal*, 6(6), s.25-32.
- Ghobadian, A., Speller, S. ve Jones, M. (1994), "Service Quality: Concepts and Model", *International Journal of Quality and Reliability Management*, 11(9), s.43-66.
- Grönroos, C. (1984), "A Service Quality Model and Its Marketing Implications", *European Journal of Marketing*, 18(4), s.36-44.

- Gürbüz, M. ve Korkmaz, H. (2001), "Ilıca Kasabası'nda Sağlık (Termal) Turizmi", *Türk Coğrafya Dergisi*, (36), s.87-103.
- Hair, J. F., Black, W., C., Babin, B., J., Anderson, R., E. ve Tatham, R., L. (2006). *Multivariate Data Analysis*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, USA.
- Hemedoğlu, E. (2012), "Metro Hizmetlerinde Hizmet Kalitesini Ölçme: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Beklenen Hizmet Kalitesi Üzerine Bir Karşılaştırma", *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 72, s.25-47.
- İbret, B. Ü. (2007), "Türkiye'de Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Çavundur Kaplıcası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), s.135-164.
- Kement, Ü. ve Öztürk, F. (2016), "Bingöl İli Doğa ve Kültür Varlıklarının Turistik Açından Değerlendirilmesi", *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3(4), s.13-22.
- Kement, Ü. ve Batga, B. (2016), "Bingöl'de Termal Amaçlı Hizmet Veren İşletmelerin Rekreatif ve Turistik Açından", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(4), s.57-74.
- Kuriloff, A., Hemphill, J. M. ve Douglas, C. (1993), *Starting and Managing the Small Business*, Mc Graw-Hill Edition, Singapore.
- Lau, P. M., Akbar, A. K. ve Fie, D. Y. G. (2005), "Service Quality: A Study of the Luxury Hotels in Malaysia", *Journal of American Academy of Business*, 7(2), s.46-55.
- Mucuk, İ. (1998), *Pazarlama İlkeleri (ve Örnek Olaylar)*, Türkmen Kitabevi, 9. Basım, İstanbul.
- Naik, K. ve Srinivasan, S. R. (2015), "An Assessment of Departmental Store Service Effectiveness Using a Modified Servqual Approach", *Journal of Business and Retail Management Research*, 9(2).
- Öztürk, S. A. (2008), *Hizmet Pazarlaması*, Ekin Kitabevi, Eskişehir.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002), "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, s.183-195.
- Öztürk, Y. ve Seyhan, K. (2005), "Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Yöntemi İle Ölçülmesi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2).
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1990). *Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions And Expectations*. The Free Press, New York.
- Parasuraman, A., Berry, L. L. ve Zeithaml, V. A. (1991), "Refinement and Reassessment of the SERVQUAL Scale", *Journal of Retailing*, 67(4), s.420.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988), "SERVQUAL: A Multiple-İtem Scale for Measuring Consumer Perception", *Journal of Retailing*, 64(1), s.12.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1985), "A Conceptual Model of Service Quality and Its Implication for Future Research", *Journal of Marketing*, 49, s.41-50.
- Robinson, S. (1999), "Measuring Service Quality: Current Thinking and Future Requirements", *Marketing Intelligence and Planning*, 17(1), s.21-32.
- Robledo, M. A. (2001), "Measuring and Managing Service Quality: Integrating Customer Expectations", *Managing Service Quality: An International Journal*, 11(1), s. 22-31.
- Shao, A. T. (2002), *Marketing Research. An Aid to Decision Making*. Cincinnati.

Temizkan, S. P., Ekici, A. ve Demirci, B. (2015), “Eskişehir’de Termal Su Kullanan Hamamların Turizm Açısından Değerlendirilmesi”, *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi: Güncel Sorunlar, Eğilim ve Göstergeler*, Mayıs, 2015, Konya, s.534-541.

Yılmaz M. ve Bayar R. (2006), “The Potential of Thermal Tourism in Turkey”, *National Scientific Conference with International Participation under the heading*, “20 Years Union of Scientists in Bulgaria-Branch Smolyan” October, 20(21), s. 1191-1199, Smolyan, Bulgaria.

Zeithaml, V. A., Berry, L. L. ve Parasuraman, A. (1993), “The Nature and Determinants of Customer Expectations of Service”, *Journal of the Academy of Marketing Science*, 21(1), s.1-12.

KIYI MÜDAHALELERİNİN TARİHİ KIYI YAPILARI VE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNE ETKİLERİ: TRABZON ÖRNEĞİ

Coşkun ERÜZ¹
Yücel DURSUN²
Selçuk ERBAŞ³

ÖZ

Kıyı alanları beslenme, barınma, savunma, ticaret gibi ihtiyaç duyulan pekçok konuda insanlığa hizmet vermektedir. Bu özelliği dolayısı ile kıyı alanları yoğun insan baskısına maruz alanlardır. Bu alanlar aynı zamanda dünya turizm aktivitelerinin en yoğun yaşandığı alanlardır. Çok az koy ve körfez barındıran 119km uzunluğundaki Trabzon kıyıları ekolojik ve doğal peysaj özellikleri yanında 2500 yılı geçen süreçte pekçok uygarlık ve millete ev sahipliği yapmış ve izlerini barındırmaktadır. Trabzon'un korunması gereken kıyıları ve kıyılarda bulunan tarihi alanlar ve yapılar son dönemlerde yoğun müdahale ve yok olma tehdidi altındadır. Bu çalışma ile tarihi alan ve yapılar tespit edilerek, sürdürülebilirlik ve turizm potansiyeli, yapılması gerekenler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıyı Alanları, Kale, Antik Liman, Sürdürülebilirlik, Turizm

EFFECTS OF COASTAL AREAS INVESTIGATIONS ON THE SUSTAINABILITY OF THE HISTORICAL COAST STRUCTURES AND TOURISM: TRABZON EXAMPLE

ABSTRACT

The coastal areas serve humanity in many aspects such as nutrition, housing, defense, trade. This is because of coastal areas are exposed to intense human pressures. These areas are also the areas where the world's tourism activities are most intense. The coast of Trabzon has very few bays and gulfs. The 119-km-long provincial coast has been home to many civilizations and nations, as well as ecological and natural landscape features. It has the remains of traces and structures of the past. The coastal areas and structures that are to be protected and coastal historical areas and structures in recent times are under intense intervention and extinction. With this study, the necessities to be done with historical potential and sustainability of the structures and potential of tourism have been examined.

Keywords: Coastal Areas, Castel, Historical Harbour, Sustainability, Tourism

¹ Dr., K.T.Ü Deniz Bilimleri Fakültesi, ceruz@ktu.edu.tr

² Dr., dursunyucel@windowslive.com

³ Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Mühendislik Fak., yselcukerbas@hotmail.com

GİRİŞ

Bu çalışma ile dünya ve Türkiye turizminde en büyük paya sahip olan deniz ve kıyı turizminin Doğu Karadeniz-Trabzon kıyılarındaki potansiyel alanları olan doğal kıyılar ve tarihi alanların durumu irdelenmiştir. İlkçağdan günümüze insanlığın en yoğun yaşam alanlarını oluşturan kıyılar, yaşam, ulaşım vb cezbedici özellikleri ile ve yoğun insan talep ve baskısına buna bağlı olarak tahribata uğramıştır. Doğal kıyı alanları ve bu alanlarda bulunan tarihi yapı ve yerleşimlerin korunması durumunda, kıyı alanları yaşayan halkın ve bu alanları ziyaret eden ziyaretlerin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam kalitesini artırıcı potansiyele sahiptir. Bu alanların ve yapıların kaybedilmesi ekolojik, sosyal, kültürel kayıplar yanında turizm potansiyeli ve getirisinin de kaybedilmesine neden olmaktadır. Bu çalışma ile turizm için kaynak değer olan doğal kıyılar ve tarihi kıyı yapı, alanları bir bütün olarak irdelenerek kıyılara bütünlük yaklaşım, planlama ve yönetim önerisi geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında Trabzon ilinde geçmişte ticaret, savunma, barınma vd. amaçlarla kullanılmış doğal kıyı alanları ve tarihi yapıların mevcut durumu irdelenerek, elde kalan kaynak değerlerin ilin kültürü ve turizmine hizmet edebilmesi için, ekolojik ve sosyal faydaları ile birlikte, tahribatların tespiti, önleyici ve düzeltici tedbirlerin alınması ve turizm potansiyelini değerlendirebilmek için, kıyıların bütünlük planlama stratejisine kavuşturulması konusunda öneriler ortaya konulmuştur.

KAVRAMSAL/KURAMSAL ÇERÇEVE

Devletin hüküm ve denetimi altında, kamunun ortak malı olan kıyılar, insanlığın var oluşundan günümüze en yoğun yaşam ve yerleşim alanları olmuştur. Dünya nüfusunun yaklaşık % 40'tan fazlası kara alanının %10 unu oluşturan kıyı ve kıyıya yakın alanlarda yaşamaktadır. Kıyı alanları beslenme, barınma, savunma, ticaret gibi ihtiyaç duyulan pekçok konuda insanlığa hizmet vermektedir. Bu alanlar aynı zamanda dünya turizm aktivitelerinin de en yoğun yaşandığı alanlardır. Kıyılar en zengin ekosistemlere sahip olmanın yanında başta doğa güzelliği olmak üzere kültürel ve tarihi değerleri ile çeşitli sektörlerin ilgi alanındadır.

Kıyılar insanlığın var oluşundan bugüne en önemli besin temini, yaşam, yerleşim, ulaşım ve ticaret alanları olarak insanlar tarafından talep ve müdahale görmüş alanlardır. Kıyı bölgelerdeki doğal, kültürel ve tarihi alanların yok edilmesi, ekolojik tahribat yanında kültür ve doğa turizmi gibi yeni gelişen sektörlerin gelişim sürecini durdurur. Trabzon'un kayıtlı tarihi en az 2750 yıldan eski olmasına karşılık kent çevresinde tarihi süreçleri ortaya koyan bir höyüğünün olmaması, buna karşılık geçmişe ait insan müdahalelerinin surların içinde ve üzerindeki katmanlarda, eklemelerde izlenebileceği anlaşılmaktadır (Eravşar, 2016: 1). Trabzon ili ve tarihini anlamamıza yarayan höyük vb kalıntıların olmaması ya da henüz tespit

edilememiş olması Trabzon kıyılarında geçmişte yaşam olmadığının değil kıyı ve kıyı ardi alanlara olan insan müdahalelerinin sürekliliği ve büyüklüğünün bir sonucudur.

Coğrafik yapı incelendiğinde, Doğu Karadeniz ve Trabzon, boyuna kıyı yapısına ve sahilden itibaren hızla dikleşen, derin ve zorlu vadilerle bölünmüş dağlık bir yapıya sahiptir. Kıyıda 35-40 km içerilerde Haldizen, Soğanlı, Trabzon ve Zigana dağlarında 3000 m'yi aşan zirvelere ulaşılır. Denize bakan yamaçların ortalama eğimi yer yer 20-25 dereceyi bulur (Uzun, 2007: 387).

Trabzon, Asya ve Ortadoğu transit yolunun başında kurulmuş, Karadeniz kıyılarının en eski ve büyük liman şehirlerinden biridir. Trabzon, yüzyıllarca doğu ticaretini elinde bulundurmuş, Orta ve Yakın Doğu mallarının sergilendiği ve sevk edildiği bir yer olarak İpek Yolu üzerinde doğuya açılmak isteyen Batılı ticaretin ilgi odağı olmuştur (Zorlu vd. 2010: 1)

Tarihi kayıtlar Trabzon kıyı şeridinin ana kervan ya da tali yollar ile en ücra köşelere kadar ulaşabilen ve son derece sık bir liman ve iskele ağıyla örüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle eskiçağda Trabzon kalesinin armasının gemi demiri olması ve Trabzon sikkelerinin bir yüzünde gemi burnu ile çapa tasvirlerinin bulunması şehrin yer aldığı coğrafyanın denizle olan ilişkisini ve bağlantısını göstermesi açısından anlamlıdır (Bijışkyan, 1998: 90-100). Bu çerçevede liman ve iskelelerin erken örneklerinin ortaya çıkışı en ilkel ve eski devirlere kadar indirilebilir. Ksenefon'un (MÖ 480-479) Doğu Karadeniz'in otokton halklarından Mossinoik'lere ait üç yüz kayıktan ve bu halka ait yunus eti ve yağı stoklarından bahsetmesi denizciliğe uygun koylar e iskelelerin varlığını göstermektedir (Ksenophon,1998: 156,159). Özellikle Kolonizasyon döneminde (MÖ 756-550) Koloni kenti Trabzon ile bölgenin otokton halkları arasındaki ticari faaliyetlerin başlamasının bu süreci hızlandırmıştır. Bölge üzerindeki egemenlik mücadeleleri, Pers hâkimiyeti (MÖ 6-4. yüzyıl), Roma ile Mitra hanedanı arasındaki savaşların söz konusu limanları, koy ve dere ağızlarındaki uygun mevkileri askeri olarak da ön plana çıkarttığı da görülebilir. Nitekim Roma'nın bölgede hâkimiyet kurmasının ardından MS 129 yılında imparator Hadrianus'un Trabzon'a mendirekleri 1970li yılların sonuna kadar görülebilen bir liman yaptırdığı bilinmektedir (Karpov, 2016: 83). Trabzon'un Roma hakimiyeti ile ticaret yanında askeri bir üs olarak öneminin artışı, derin vadileri ve dağ sırtları takip eden kara yollarının kaleler sistemi ile donatılarak liman ve iskelelere bağlantısı bölge kıyı yerleşimlerinin kuruluşu ve gelişimini etkileyen faktörlerden idi. Doğu Roma (MS 395-1204) ile Kommenos (Trabzon Devleti) hâkimiyetleri (1204-1461) dönemlerinde şehir önemli bir ticari merkez olma özelliğini korumuştur. Kommenoslardan elde ettikleri ayrıcalıklarla şehirde iki kale-mahalle ve diğer kıyı ve yol güzergahlarında kaleler oluşturan Ceneviz (Güzelhisar Kalesi) ve Venediklilerin (Kemerkeya Kalesi) ticari faaliyetleri bölgedeki liman ve iskelelerin

önemini arttırmıştır. Osmanlı hakimiyeti döneminde iskele ve limanların tamamı Osmanlı idaresine geçmiş ve devlet tarafından ya da vergilendirilmek sureti ile yetkilendirilmiş kişilerce işletilmişlerdir. 19. Yüzyıldan itibaren Asya -Avrupa ve Anadolu-Karadeniz arasındaki ticari mal taşıma güzergahlarının değişimine bağlı olarak Trabzon kıyılarındaki iskele ve limanların bir kısmı işlevini, bir kısmı önemini kaybetmiştir.

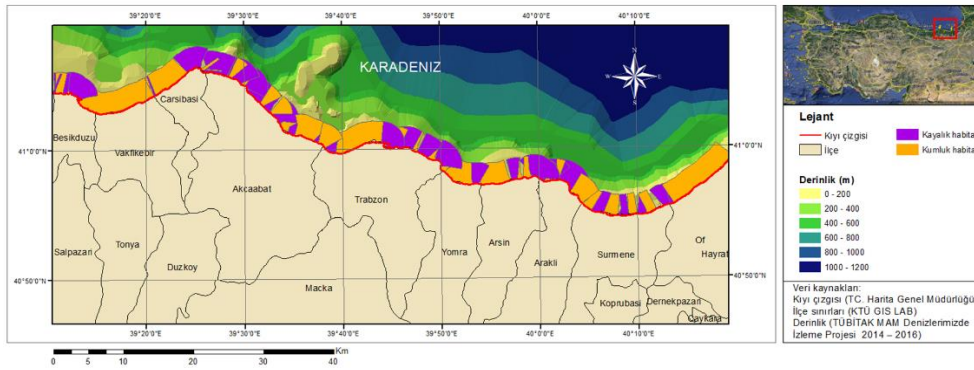
Türkiye Cumhuriyet döneminde özellikle 50’li yıllardan sonra ulaşımda denizden daha çok kara yolunun tercih edilmesi ile birlikte kıyı kentleri arası inşa edilen kara yolları sahillerle birlikte tarihi liman ve iskelelere de zarar vermiştir. Özellikle 90’lı yıllar da başlayan ve 2000’de biten “Doğu Karadeniz Sahil Yolu” ekonomik ve hızlı bir çözüm olduğu düşüncesiyle dar kıyı şeridi boyunca deniz, doğal kıyı ve kıyı yapıları doldurularak uygulanmıştır. Karadeniz Sahil Yolu Projesi’nde kıyı yerleşmelerinin birer kıyı kenti olduğu gerçeği gözardı edilmiş ve bu yerleşmelerle kıyı arasında olması gereken yaya bağlantısı ve hatta görsel ilişki tamamen yitirilmiştir. Karadeniz sahili boyunca sık sık karşılaşılan yeşil örtü ve denizin birleştiği küçük koylar ve kıyı boyunca uzanan doğal yeşil örtü yok olmuştur (Zorlu vd. 2010: 1)

Trabzon Anadolu, Asya ve Avrupa arasında bir geçiş noktası olması dolayısıyla her çağda bir merkez olma özelliğini korumuştur. Coğrafyasının, ticaret kervanlarının geçiş güzergâhında olması onu ticari açıdan oldukça önemli kılmıştır. Ortaçağ’ın en önemli ticaret yolu olan İpek yolu Çin’den Avrupa’ya Anadolu üzerinden uzanmıştır. Sadece kara değil, özellikle Trabzon, Sinop ve Antalya gibi önemli liman kentleri sayesinde deniz ticareti önemli ölçüde Anadolu üzerinden olmuştur. İpek Yolu karada; Trabzon, Gümüşhane, Erzurum (Ünsal,2008: 128,144) , Sivas, Tokat, Amasya gibi merkezleri izlerken güneyde ise Mardin, Diyarbakır ve Adıyaman güzergâhını izlemektedir (Çiğdem,2008: 16). Ticaret yollarının geçtiği bu güzergâhlar ekonomik özellikleriyle ön plana çıkan önemli merkezlerdendir (Köse, 2009: 12) Tarihi, kültürel ve doğaya dönük turizm sadece ekonomik bir faaliyet olarak değil, toplumsal yaşam döngüsünde bulunan pek çok kaynağın kullanıldığı büyük bir sistem olarak bakmak gerekir. Bu nedendir ki sürdürülebilir turizm pratiklerinde görülen sorunlar turizmden bağımsız gibi görünen günümüz toplum ve çevre çatışmasıyla aynılaşmaktadır (Çalışkan, 2017: 1129). Turizmde çekicilik çok önemli bir faktördür ve coğrafi bilgilere büyük bir bağlılık gösterir (Gunn, 1988: 107). Çekicilik kaynaklarına bağlı olarak çok çeşitli turizm türleri ve turistik etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Kıyı-deniz turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi, ekoturizm, kültürel turizm, inanç turizmi, kış turizmi, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları, yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşleri gibi çoğaltabileceğimiz turizm ile ilgili pek çok kavram isimlerinden de anlaşılacağı gibi coğrafyadan esinlenmekte, hatta turistik çekiciliklere uygun

turizm türlerinin geliştirilmesi coğrafyanın gücünü kanıtlamaktadır (Yılmaz Y, ve Çizel, B, 2000: 457; Emekli,2006: 53)

Herhangi bir kıyı alanı ve kentinin planlanması sırasında gözönüne alınması gereken ilkelerden biri, deniz ile kentin esasen varolan ilişkisini sağlıklı biçimde yönlendirmektir. Ulaşım, yalnızca belirli noktalar arasında en uygun bağlantıyı sağlamak değil, yerleşme sisteminin bir ögesi, sistem içinde bir hizmet altyapısı ve donatımıdır. Trabzon örneğinde ise deniz ile kentin ilişkisi kesilmiş; ulaşım, yerleşme sistemini zedeler bir nitelikte yapılandırılmıştır (Zorlu vd. 2010: 1)

Tarihi pek çok kale, liman ve kültürel alana sahip Trabzon'un kıyı alanları irdelendiğinde toplam uzunluğu 119km olan ve boyuna kıyı yapısındaki kıyılarının 1950-60 döneminde %74.8'i doğal kumluk ve %24.2'si ise doğal kayalık alanlardan oluşmakta idi. kıyı müdahaleleri sonucu il kıyı-deniz turizmi için gereken kumsallardan ve falez kayalıklardan oluşan ikincil doğal kıyıları Trabzon'un toplam kıyı alanlarının sadece %15.6 sına kadar düşmüştür (Erüz ve İsmail, 2017; 566). Doğal kıyıların %84 ten fazlasını kaybetmiş Trabzon ili ve komşu iller, cazibe oluşturacak doğal kıyı, koy vb. yapı açısından dezavantajlı durumdadır (Erüz vd. 2017: 572).

Şekil 1. Trabzon il kıyılarının 1960 öncesi kumsal ve kayalık durumu (Erüz vd. 2017)

Kıyıların sürdürülebilirliği için coğrafik; doğal, tarihi ve sosyo kültürel özellikleri ve hangi kullanımlara uygun olduğu tespit edilerek üst ölçekli planlar üretilmelidir. İlgili kurumların, planlama aşamasında doğru kararlar almasına olanak veren, kıyıların bütün özellik ve önceliklerini gösteren bir bilgi sistemi oluşturulmalıdır. Planlama çalışmaları için gerekli olan güncel harita ve bilgilerin ilgili kurumların ulaşabilecekleri bir sistemde bulunması sağlanmalıdır (ANON, 2006: 10).

Koruma alanları için yönetim planı kavramı dünyada ve Türkiyede ilk olarak doğa koruma alanları ile gündeme gelmiş, daha sonra UNESCO WHC'in (Dünya Mirası Merkezi) Dünya Mirası Alanları için yönetim planı talep etmesi üzerine kentsel koruma alanları için de önem kazanmıştır. Kentsel çevrenin ve tarihsel alanların yönetimi hem yörede yaşayanların, hem

ziyaretçilerin ihtiyaçlarına, hem mirasa ve hem de miras kullanıcısının/sahibinin isteklerine yanıt verebilecek bir organizasyonel süreci içermek zorundadır (Ayrancı,İ. ve Gülersoy, N.Z., 2009: 73)

Bu çalışma ile Trabzon kıyı alanlarının doğal veya bozulmuş mevcut durumu, kıyılarda bulunan tarihi ve kültürel alanlar ve yapıları, bu alanların kültür ve turizm açısından önemi, korunma ve tahrip durumları, sürdürülebilir kıyı kullanımı ve turizm potansiyeli, risk ve tehditler irdelenerek kıyıların ve turizm potansiyelinin sürdürülebilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TASARIM VE YÖNTEM

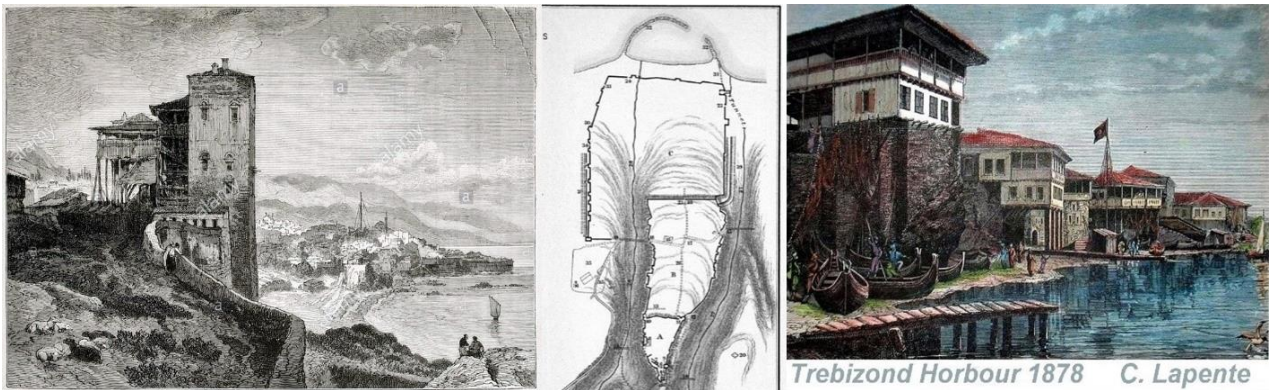
Çalışma ile dünya genelinde olduğu gibi Trabzon'da da en yoğun yaşam alanı olarak kullanılan kıyılar ve kıyılarda bulunan tarihi alan ve yapıların durumu, sürdürülebilirliği ve turizme etkileri incelenmiştir. Kültür ve doğa turizminde önemli bir yere sahip olan tarihi yapılar ve doğal kıyı alanları kapsamında Trabzon kıyıları irdelenerek, sahip olunan tarihi değerler ve mevcut durumları, yapılması gerekenler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Trabzon kıyıları ve kıyılarda bulunan tarihi yapılar için devlet arşivleri, seyahatnameler, yapılmış çalışmalar ve sayısal yada basılı eski haritalar, hava ve yer fotoğrafları irdelenerek tarihi yapıların bulunduğu bölge ve konumlar tespit edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında kıyı ve kıyıya 2-3km uzaklıkta bulunan kıyı ile bağlantılı tarihi alanlar ve yapılar ve mevcut durumları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Kıyı ve yapıların korunma, tehdit ve tahribat durumu yerinde incelenmiştir. Literatür belge ve bilgilerine dayalı olarak, özellikle ICCROM (Feilden, B. ve Jokilehto, J.,1993: 24-25) tarafından yayımlanan "Koruma Alanları İçin Yönetim Planlaması Rehberi temel yaklaşımlarına uygunluk irdelenmiştir. Bu kapsamda, şayet varsa alan yönetim panında kültürel, doğal kaynağın değerine saygı duyan, kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate alan ve yerel iklimsel kısıtlayıcılarla uyumlu, alanın kültürel kaynaklarını korumak ve gelecek nesillere aktarmak için akademisyenlere, profesyonellere ve sanatçılara sorumluluk verilmesi, alana ait verilerin saklanması, kısıtların revizyonu, geleceğe dönük plan ve projelerin yapılması gibi kıstaslar değerlendirilmiştir. Trabzon kıyıları ve bu kıyılarda var olan tarihi ve doğal alanların sürdürülebilirliği ve turizm potansiyeli ortaya konmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Doğal ve Tarihi Alanların Sürdürülebilirliği

Trabzon ili ve komşu iller 1950 sonrası dönemde yapılan kıyı müdahaleleri ile doğal kıyılarının %84'ten fazlasını kaybetmiştir. Bölge ekolojik ve peysaj bütünlüğü açısından korunmuş, cazibe oluşturacak doğal kıyı, koy vb. yapı eksikliği nedeni ile deniz turzmi açısından cazibe oluşturmaz. Ancak çok azı kalan (%16 ,7500m) doğal kıyı alanları, sahip oldukları ekolojik, tarihi ve kültürel değerlerle birlikte değerlendirilerek kıyıların turizm potansiyeli arttırılabilir. Trabzon, antik çağdan günümüze İpek yolu, Roma Yolu, Tebriz-Trabzon Kervan Yolları, eski yerleşimler arası yollar ve günümüzün araç yolları ile Asya ve Ortadoğunun, insanımı ve ürünlerini Avrupa'ya, Avrupadan Asya'ya gidecek ürünlerin aktara önemli bir liman ve karayolu başlangıç noktasındadır. Trabzon merkez ilçede bulunan 2000 yıldan daha eski antik liman ve bu limana bağlanan İpek ve kervan yolu haricinde, batıda Akçaabat (Kordile, Kalecik), doğuda Yomra (Kovata), Arsin Yanbolu (Ladom) liman ve iskleleleri bulunur. Trabzon dan sonra doğusundaki en eski (MS 100 lü yıllar) ve büyük kale ve liman olan Araklı (eski Sürmene, Susurmania, Hyssus) limanı Sürmene (Susurmania) ile Satala Roma Garnizon kentini karayolu ile birbirine bağlardı (Bilgin, Yıldırım,1990: 31, Aksoy,2011: 90, Erüz vd.,2015: 544). Bu tarihi alanların hepsi 1000 yıldan daha eski liman, yerleşim ve savunma yapılarını barındır (Şekil 2). Antik çağda Bayburt ve Gümüşhane üzerinden Anadolu'ya açılan ve önemli bir ticari liman olan Susurmania-Hyssus Kalesi ve limanı, Araklı koyu nun Karadere çayının alüvyonları ile dolması sonucu günümüzde, kıyıdan uzakta Araklı kent merkezi güneyinde kalmıştır (Erüz vd., 2015: 543).

Şekil 2- Sol;Trabzon Güzelhisar Kalesi, Orta; Trabzon kalesi ve antik liman planı , Sağ; Trabzon Venedik Kalesi sur kalıntıları (1887-C. Lapente)

Trabzon ve çevresi antik çağdan günümüze kabileler, Roma, Pers, Bizans, Selçuklu, Kommen, Ceneviz, Venedik gibi imparatorluk ve devletler ve nihayetinde Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere pekçok devlet ve milletin etkisi ve hakimiyeti altında kalmıştır.Bu

medeniyetlerin her biri kent merkezi ve çevresinde kale, kule, yol, şehir, dini yapı vb kültür ve turizm için cazibe oluşturan eserler, somut izler bırakmışlardır. Ne yazık günümüzde bu izlerden, tarihi liman ve iskelelere dair kalıntıların birçoğuna rastlayabilmek pek de mümkün değildir.

Tarihi açıdan en önemli kıyı yapısı olan Trabzon limanı XVII. asırdaki güvenlik sorunlarına rağmen XIX. asırda Karadeniz'in uluslararası ticarete açılışıyla Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük ticari limanı haline gelmiştir (Emecen ve Lowry, 2012: 300). Osmanlı kaynakları Trabzon ili sahil şeridindeki liman ve iskelelere dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. XVI. Asırda batıdan doğuya doğru: Büyükliman, Akçakale, Pulathane, Trabzon, Kovata, Sürmene, Moroz (Eskipazar), Of gibi liman ve iskelelerin isimleri kayıtlıdır (Emecen, 2010: 20-21). Bununla birlikte kayıtlarda resmi nitelik kazanmış bu liman ve iskeleler dışında şehir merkezi ve ayrıca hemen her vadinin sahille buluştuğu noktalarda yerel halkın kullanımına açık iskelelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu iskeleler arasında, antik Moloz limanı haricinde şehir merkezinde yer alan Mumhaneönü, Kemer kaya, Taşdirek, Tuzluçeşme ve Kanita iskeleleri sayılabilir (Emecen ve Lowry, 2012; 300). Bijişkyan (1998: 110-112) XIX. asırda Çömlekçi limanını Trabzon'un büyük fakat yazlık limanı olarak tanımlamıştır. Kent dışına bir örnek vermek gerekirse XVII. asra ait kaynaklar Trabzon ve Kovata (Kaş Üstü) limanı arasında Hos köyü (kabaca Pelitli-Çimenli) Hupsi burnu (hava alanı) civarında bir iskelenin mevcudiyetini göstermektedir. Balık avcılığı içinde kullanılan bu iskelenin, geceleri Kazak baskınlarına karşı yeniçerilerce korunduğu kayıtlıdır (Dursun, 2015: 92). Kovata ve Sürmene limanları arasında ise eski adları ile Ladom ve Ligene (Yeşilyalı) köylerinin kullanımında olan Falkoz burnu ya da dere (Cicera) ağzında bir iskele bulunmakta idi (Dursun, 2015: 92). Arsin merkez ve merkezin batısında Gölcük ve Harmanlı vadisinde yer alan yerleşimlerin kullandığı "Eski Çömlekçi İskelesi" adında bir iskelenin varlığına dair bir takım kanıtlar mevcuttur (Dursun, 2016: 34). Bijişkyan XIX. asırda Yoros Burnu içerisinde İncir limanı adlı küçük bir iskeleden Of limanının uygun olmadığından gemilerin Solaklı, Ortapazar, Aspet ve yukarıda bahsedilen Eskipazar adlı mevkiilerde konakladığını bahsetmiştir (Bijişkyan, 1998: 82- 116). Bütün bu bilgiler ilde günümüzde mevcut liman, iskele ya da herhangi bir yapı bulunmayan kıyılarda yapılaşma ve kıyı müdahaleleri ile meydana gelen kıyı yapılarının değişimini anlamamızı sağlar.

Bölgede yapılmış olan ve tüm kıyı ekosistemleri, kıyı habitatları ile birlikte kıyıda konuşlanmış bulunan tarihi liman, kale ve yerleşimleri tehdit ve tahrip eden yol, dolgu vd yapılaşmalar konu ile ilgili denetim raporlarında (ANON, 2006: 7) da belirtildiği gibi il kıyı alanları ve tarihi yapılarına büyük zarar vermiştir. Sürekli ve koordinasyon olmadan yapılan müdahalleler

sonucu Trabzon ve bölge kıyılarında kıyı alanlarının planlanmasında koruma - kullanma dengesi sağlanamamakta, kullanma amacının öne çıktığı görülmektedir. Kıyılarla ilgili faaliyet gösteren kurumların mevzuatlarında, kıyıların korunması amacına yönelik hükümlerin yer almasına karşın, uygulamada bu hükümler yeterince dikkate alınmamaktadır. Planlama ilkelerinin her kıyı bölgesinde esnekliği olmadan aynı oluşunun, planların güncellenmemesinin uygulamada sorunlar yaratmaktadır. Kıyı dolgularına ilişkin planların onaylanmasında ise; “kamu yararı”, “daha uygun alternatiflerin bulunmaması”, “kıyı alanının yetersizliği” gibi kriterlerin doğruluğu araştırılmamakta, genellikle dolgu yapımı gerçekleştirildikten sonra fiili durum plan olarak onaya gönderilmektedir. Planlı yapılan dolguların ise plana uygunluğu yeterince denetlenmemektedir (ANON, 2006: 7)

İlde bulunan ve incelemeye konu edilen kale yapısı ve çevreleri irdelendiğinde Trabzon un doğal kumsal, kayalık, koy vd. kıyılarının %84 ten fazlasını yok eden sahil yolu ve diğer dolgular sadece kıyıları ve kıyı ekosistemlerini yok etmekle kalmamış aynı şekilde tarihi alan ve yapıların denizle olan bağına da koparmıştır. Trabzon ili kıyı alanlarında bulunan tarihi yapılar (Şekil 2) ve durumları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo.1’de verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, kıyılarına yapılan dolgular nedeni ile liman ve iskelelerin tamamı yok edilmiş ve kalelerin denize ulaşımı kesilmiştir. İlde Antik çağdan günümüze yaşam izlerini barındıran kaleler, liman ve iskeleler olması gereken ilgiden uzaktır. Akaabat Kalecik (2017 yılı) hariç hiç birinde kalenin ve bölgenin geçmişini açığa çıkaracak kapsamlı arkeolojik kazı yapılmamıştır. Yapılan kısmi restorasyonlar kalelerin doğal yapısı ve dokusuna uyumsuz beton harçlı taş duvarlar şeklindedir. Beşikdüzü-Of arası tüm kıyıda bulunan 18 tarihi yapıdan sadece Akçaabat Akçakale kamulaştırılıp, tarihi olmayan yapılardan arındırılarak, 2017 yılı itibari ile bilimsel kazı ve devamında restorasyon planlamasına sahiptir.

Tablo 1. Trabzon İli Kıyılarında bulunan Tarihi Alan ve Bazı Tarihi Yapıların Konumu ve Durumu.

Tarihi yapı	Bulunduğu yer	Yapım Dönemi	Tahribat	Tanımlılık	Kıyı müdahalesi	Tanıtm	Arkeolojik Kazı araştırma	Restorasyon
İvyan Kalesi	Of-Yazlık	?	var	yok	var	yok	yok	yok
Sargona Tersanesi	Sürmene-Çamburnu	?	var	yok	kısmen	yok	yok	yok
Roşi Kalesi	Sürmene	?	var	yok	-	yok	yok	yok
Halanik Kalesi	Sürmene-Zeytinlik	?	var	yok	var	yok	yok	yok
Zavzaga Kalesi	Araklı	?	var	yok	-	yok	yok	yok
Hussus Limanı	Araklı	Roma	yok edildi	yok	var	yok	yok	yok
Susurmania Kalesi	Araklı	Roma	var	yok	var	yok	yok	yok

Canayer Kalesi	Araklı-Buzluca	?	var	yok	-	yok	yok	yok
Kalecik Kalesi-Limanı	Araklı-Kalecik	?	var	yok	var	kısmen	yok	var
Yanbolu-Ladom İskelesi	Arsin-Yeşilyalı	?	yok oldu	yok	var	yok	yok	yok
Kovata İskelesi	Yomra- Kaş üstü	?	yok edildi	yok	var	yok	yok	yok
Leontokastro Kalesi	Ortahisar-Güzelhisar	Bizans	var	var	kısmen	yok	yok	yok
Ceneviz Kalesi	Ortahisar-Kemerkaya	Bizans	yok edildi	yok	var	yok	yok	yok
Trabzon Kalesi	Ortahisar	Antik	var	var	var	yok	planlanmakta	var
Antik Liman	Ortahisar-Moloz	Antik	yok edildi	var	var	yok	yok	yok
Kordile Kalesi	Akaçaabat-Kalecik	Bizans	var	var	kısmen	yok	var	yok
Çeşmeönü Kalesi	Beşikdüzü	?	var	yok	var	yok	yok	yok

Trabzon ve diğer bölgelerde kıyılar ile ilgili faaliyet gösteren kurumların mevzuatlarında, kıyıların korunması, kıyılarda yer alan doğal, tarihi yapı alanlarının tespiti, tescili ve korunması amacıyla yönelik mevzuat hükümlerinin yer almasına karşın, uygulamada bu hükümler yeterince dikkate alınmamaktadır. Özellikle kıyılarla bağlantılı liman, kale vd. tarihi yapıların kıyı ile bağlantısı koparılması durumunda tarihi, kültürel ve turistik misyonunu sürdüremeyeceği bilgi, algı ve uygulaması yetersizdir.

Trabzon Kıyı Alanlarının Turizm Potansiyeli

Coğrafi konumu ile Trabzon yeşil ve mavinin bulunduğu, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin doğal, tarihi ve turizm merkezidir. Antik çağdan günümüze ulaşan yaşam alanları ve tarihi yapılara sahip olması, çok bilinen ve merak edilen İpek Yolu gibi tarihi kara ve deniz yollarının kavşağında olması, kendine has kültürü ile hem doğa ve hem de kültür turizmi için cazibe merkezidir. Son yarım yüzyılda kıyı alanlarına yapılan müdahalelere karşın doğal kıyı ekosistemleri ve habitatlarına sahip sınırlı sayıda ve boyuttaki plaj, falez vd. doğal kıyı alanları, iklim şartlarının uygun olduğu Temmuz-Eylül döneminde bölgede deniz turizmi yapılmasına da olanak sağlamaktadır. İlin sahip olduğu doğal kıyılar ve bu kıyılarda inşa edilmiş başta Trabzon kenti olmak üzere antik yerleşimler, limanlar ve kalelerin bulunduğu kıyı alanları ve yapılar, ilin iç bölgelerinde bulunan Sümela Manastırı gibi cazibe merkezleri ile birlikte kültür turizminde potansiyeli yükseltmektedir. Bölgede merkezi, standart ilkelere dayalı, doğal ve tarihi yapılara duyarsız planlamalardan kaçınılması, güncel ve geleceğe dönük planlamalarda; alana özel, ortak akla, bilimsel, ekolojik, kültürel, sosyal yapıya duyarlı bütünleşik ve

sürdürülebilir turizme uygun planlama ve uygulamaların hakim kılınmasına ihtiyaç vardır. Bozulmadan kalan kıyılar ve kıyılarda mevcut tarihi yapı ve alanların korunması durumunda, Trabzon gelişen sürdürülebilir doğa ve kültür turizminde önemli bir potansiyele olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğu Karadeniz bölgesinin en eski ve büyük kıyı yerleşimi, kültürel ve turistik açıdan en cezbedici tarihi yapıları bünyesinde barındıran, ipek yolu ve tarihi kervan yollarının denize ulaştığı önemli liman şehridir Trabzon. Buna karşın kent sahip olduğu en eski tarihli yapılar olan kale, liman vd. yapılar ve doğal çevre ile olan bağlantıları, özellikle kıyı ile olan bağları altyapı ve üstyapı planlama ve uygulamalarında göz ardı edilerek tahrip edilmiştir. Bu tahribatın etkisini azaltarak elde kalan tarihi ve doğal kıyı ve habitatların ilin doğası, kültürü ve turizmine hizmet edebilmesi için kıyı alanları ve yapıları; ekolojik ve sosyal faydaları ile birlikte kültür ve turizm potansiyelini değerlendirebilecek “**Başka Trabzon Yok**” sloganlı bir ortak, bütünleşik planlama stratejiye kavuşturulmalıdır. Tahrip edilmiş kıyılar, tarihi yapı ve alanlara dönük turistik cazibe ve ilginin oluşması ve bu alanların kültür turizmine kazandırılması pek mümkün değildir. Trabzon kıyılarında mevcut tarihi yapı ve alanların halka ve turizme kazandırılabilmesi için sürdürülebilir; kullanım planları, koruma, restitüsyon, restorasyon ve uygulamaları yapılmalıdır.

Trabzon’un çok az kısmı doğal kalan (%16) kıyıların sürdürülebilirliği için, coğrafik, ekolojik, tarihi ve sosyal kültürel özellikleri ve hangi kullanımlara uygun olduğu farklı kurum ve ilgi grupları ile ortak ihtiyaçlar tespit edilerek üst ölçekli CBS tabanlı planlar üretilmelidir. Planlama ve yatırımla ilgili kurumların, planlama aşamasında doğru kararlar almasına olanak veren, kıyıların ve kıyı yapılarının turizm dâhil bütün özellik ve önceliklerini gösteren CBS tabanlı ortak erişim ve yetkilendirilmiş kişi ve kurumların veri, bilgi girmesine açık, yasal dayanağı olan bir bilgi sistemi oluşturulmalıdır. Ya da mevcut ulusal CBS tabanlı veri sistemlerinden yararlanılmalıdır.

Paydaşların koordinasyonu olmadan, yatırımların kente ve turizme etkisi irdelenmeden, kıyılar ve tarihi alan ve yapılara yapılan müdahaleler nedeni ile Trabzon ve bölge kıyılarında kıyı alanlarının planlanmasında sürdürülebilirlik ve koruma-kullanma dengesi sağlanamamaktadır. Kıyı alanları ve dolgularına ilişkin planların onaylanmasında ise; “kamu yararı” “daha uygun alternatiflerin bulunmaması ya da yetersizliği” gibi soyut gerekçe ve kriterlerin doğruluğu kamuoyuna açık ve objektif şekilde irdelenmelidir. Ayrıca yapılan uygulamaların kamuoyuna ilan edilen projeye, doğal ve tarihi yapıya uygunluğu inşa sürecinde mutlaka denetlenmelidir.

Ortak akla ve ihtiyaca, sürdürülebilirlik ilkesine dayalı, kent ve il halkının dinlenme, yüzmeye gibi sosyal, tarihi mekânları gezme, tarihi mekân bilgilerini öğrenme vb. kültürel ihtiyaçları ve tanıtım ve ekonomik açıdan büyük bir güç olan turizm için, kıyı alanları ve tarihi yapılara ve çevre bütünlüğüne zarar verecek müdahaleden kaçınılmalıdır. Doğanın ve kültür varlıklarının alternatifi, yenilenmesi mümkün değildir, ancak mühendislik yapılarının yenilenmesi ve farklı alanlarda uygulanması her zaman mümkündür. Tarihi ve korunması gereken doğal alanların planlanmasında ICCROM Koruma Alanları İçin Yönetim Planlaması Rehberi yönergeleri temel alınmalıdır. Trabzon tüm müdahale ve tahribatlara karşın, mevcut doğal kıyıları ve kıyı alanlarında mevcut tarihi yerleşim ve yapılarında sürdürülebilir turizm için koruma temelli, ortak akla dayalı CBS temelli bütünleşik planlama yapılması tarihi yapılar ve kıyıları korurken, kaynak değerlerin geleceğe taşınmasını da sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. (2011). A dan Z ye Sürmene, Akademi, 295s
- ANON.(2006). Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi, *Sayıştay Başkanlığı Performans Denetim Raporu*, 63s
- ANON (1856). Trabzon Şer'iyeye Sicili (TŞS) Nr. 1856
- Ayrancı, I. ve Gülersoy, N.Z.(2009). “Kentsel Koruma Alanlarının Yönetim ve Yönetim Planı Kavramı”, *Dosya Dergisi*, 14/1, 73-79
- Bijişkyan, P. M. (1998). *Pontos Tarihi*, (Çev. H.D. Andreasyan), İstanbul: Çiviyazıları.
- Bilgin, M. ve Yıldırım, Ö. (1990). *Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür yayınları*, Damla Ofset, İstanbul,696 s.
- Çiğdem S. (2008). Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeol. Araştırmaları, *Gümüşhane Valiliği Yayınları*, Erzurum, 16S
- Çalışkan, C., (2017). “Sürdürülebilir Turizmin Çevre İkilemi: Toplum ve Tüketim” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, sayı2, S 1123-1136
- Gunn, C. (1993). *Tourism Planning*, Taylor& Francis Publish, New-Jersey.
- Dursun, Y. (2015). *Trabzon Eyaleti'nde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği* (1461-1682), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, Y. (2016). “XV. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Üç Merkezli Bir Nahiye: Yomra Nahiyesi Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2/2, 17-41.
- Ekmekli, G. (2006). “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, S15, 51-59,
- Emecen, Fe, M (2010). Doğu Karadeniz’de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü, Trabzon: Serander Yayınları.
- Emecen, F. ve Lowry, H., (2012). Trabzon, TDV İslam Ansiklopedisi, 2012, S302-304.
- Erüz, C.ve İsmail, N.P. (2017). Doğu Karadeniz(Trabzon) de Kıyı Müdahaleleri ve Deniz-Kıyı Turizmi Potansiyeli, DOKAP Bölgesi Uluslar Arası Turizm Sempozyumu. 23-24 Ekim. Gümüşhane.
- Erüz, C., Erol, S. ve İsmail, N.P. (2017). Trabzon İlinde Yer Alan Balıkçı Barınaklarının Yat Turizmi Amaçlı Kullanılabilirliği , DOKAP Bölgesi Uluslar Arası Turizm Sempozyumu. 23-24 Ekim. Gümüşhane.

- Erüz,C., Peşman,E.ve Köse,E., (2015). Trabzon, Hyssus Limanı(Sürmene-Araklı) ve Paraskalmion (Çapar) Teknesinin Zamansal değişimi . OÜSBAD, Temmuz. S542-552
- Feilden, B. ve Jokilehto, J., (1998). Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, ICCROM, Roma.
- Fuchs, M., Gasser, R. ve Weiermair, K. (1998). Cultural tourism as a segment of growth: The role and importance of events and event management, IV. Turkish-Austrian Management Seminar, İstanbul.
- Karpov, S. P. (2016). Trabzon İmparatorluğu Tarihi, İstanbul: Kültür Bilimleri Akademisi.
- Ksenophon (1998). *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, (Çev. Tanju Gökçöl), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Köse, A.B.(2009). Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergahı, Erzincan, Kars, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 122s
- Uzun, A. (2007). Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi, TMOB Afet Sempozyumu, Ankara.
- Ünsal V, (2008). Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. VIII, Sa. 2, Erzurum, s. 129-144.
- Yılmaz, Y.ve Çizel, B. (2000). Türk Turizminde Günü Kurtarmak Değil, Marka Yaratmak, 1. Ulusal Türkiye Semp, (2-3 Kasım 2000), Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü Yay., 455-464.İzmir.
- Zorlu T., Aydınlan E. ve Engin E., (2010). Kent Kimliği: Tanjant ve Karadeniz Sahil Yollarının Trabzon Kent Kimliğine Etkileri , Mimarlık Dergisi, Mart-Nisan 2010 sayısı

YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE HİZMET KALİTESİNİN SERVQUAL İLE ÖLÇÜLMESİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Melike Kurtaran ÇELİK¹

Ahmet KURTARAN²

Fegan MUTLU³

ÖZ

Müşteri açısından hizmet kalitesi, hizmetin müşteri beklentilerin karşılanma düzeyi ile ölçülmektedir. Bu çalışmanın amacı yiyecek içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin ölçülmesidir. Bu amaçla Trabzon'da faaliyet gösteren KTÜ Turizm Eğitim ve Uygulama İktisadi İşletmesinden yiyecek-içecek hizmeti alan müşterilere anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamına 200 müşteri dahil edilmiştir. Müşterilerin bekledikleri ile algıladıkları hizmet kalitesi düzeyleri Servqual ölçeğinden yararlanılarak ölçülmüştür. Elde edilen bulgulara göre işletmenin sağlık bilgisi faktöründe müşterilerinin beklentilerini karşılayamadığı tespit edilmiştir. Hizmet kalitesinin artırılması için "sağlık bilgisi" faktöründe yer alan "menülerde besin ve kalori değerleri hakkında bilgi" ve "menülerde diyet, vegetarian vb. tercihlere yer verilmesi" unsurlarında düzenleme ve geliştirme yapılması gerektiği tespit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Hizmet Kalitesi, Servqual, Müşteri Beklenti ve Algıları.

MEASUREMENT OF SERVICE QUALITY IN FOOD AND BEVERAGE OPERATIONS WITH SERVQUAL: A FIELD SURVEY

ABSTRACT

The quality of service for the customer is measured by the level of satisfaction of their expectations. The aim of this study is to measure service quality in catering businesses. For this purpose, a questionnaire was applied to customers who have food and beverage service from KTÜ Tourism Education and Practice Business Administration operating in Trabzon. 200 customers were included in the survey. The levels of service quality expected and perceived by the customers have been measured using the Servqual scale. According to the findings, it was determined that the firm could not meet the expectations of customers in "the health information factor". In order to increase the quality of service, it has been determined that arrangements and improvements should be made in the elements of "information about nutrition and calorie values in menus" and "giving preference to diet, vegetarian etc. menus" in the "health information" factor.

Keywords: Service Quality, Servqual, Customer Expectations and Perceptions.

¹ Doç.Dr., Trabzon Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, melike@ktu.edu.tr

² Doç.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, kurtaran@ktu.edu.tr

³ Öğr.Gör., Trabzon Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, feganmutlu@hotmail.com

GİRİŞ

En geniş anlamıyla *hizmet kalitesi*, müşteri beklentilerini karşılamak için üstün ya da mükemmel hizmetin verilmesidir. Bir diğer tanım ise hizmet kalitesini, bir kuruluşun müşteri beklentilerini karşılayabilme ya da beklentilerin üzerine çıkabilme yeteneği olarak belirtmektedir. Burada önemli olan konu, kalitenin müşteri tarafından algılanan kalite olmasıdır (Odabaşı, 1997: 67). İşletmelerde hizmet kalitesinin belirlenmesinde müşterilerin algıladıkları hizmet ve bunun sonucunda oluşan fikirleri önemlidir. Hizmet kalitesinin artırılmasında temel faktörlerden biri servis kalitesinin artırılması olup, bunun için müşterilerin bu hizmet karşısındaki tepkilerinin ölçülmesi gerekir. Hizmet kalitesini geliştirme programlarının başarısızlık riski yüksektir. Hizmet işletmeleri, sık sık tatmin edilmeyen müşteriyi elinde tutabilmek için teşvikler sağlayarak kalite geliştirme sürecini başlatırlar (Stuart ve Stephen, 1995, akt.: Öztürk ve Seyhan, 2005:172).

Bu araştırmanın amacı, KTÜ Turizm Eğitim ve Uygulama İktisadi İşletmesinin sunduğu hizmetin müşteri beklentilerini karşılama düzeyini ölçmektir. Bu kapsamda Servqual ölçeğinden yararlanılmıştır. Ayrıca elde edilen bulgular sonucunda KTÜ Turizm Eğitim ve Uygulama İktisadi İşletmesinin hizmet kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlanması araştırmanın diğer amaçlarındanındır.

LİTERATÜR

Günümüzde; turizm, sağlık, eğitim, bankacılık, havayolu, haberleşme, sigortacılık, sosyal hizmetler vb. alanlarda çeşitli yöntemlerle hizmet kalitesinin ölçümü yapılmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan Servqual ölçeği ile yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Servqual ölçeği Parasuraman vd. (1988) tarafından geliştirilmiştir. Parasuraman vd. (1988), yaptıkları çalışmada hizmet kalitesini ölçmek için 22 önerme ve fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik, güvence ve empati olmak üzere 5 boyutun bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Gabbie ve O'Neill (1996), Servqual ölçeğini kullanarak Kuzey İrlanda'daki otel işletmelerindeki hizmet kalitesini ölçmüşlerdir. Çalışmada iki otel işletmesi için Servqual skorları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve müşteri beklentileri ile algılamaları arasında farklılıklar olduğu ortaya konmuştur. Douglas ve Comnor (2003), turizm sektöründeki otel işletmelerinde müşterilerin beklenen ve gerçekleşen algılama düzeyleri arasındaki farklar üzerine bir çalışma yapmışlar ve sonuç olarak rekabetçi avantaj sağlamanın esas şartının beklentileri fazlasıyla karşılanmış bir müşteri kitlesine sahip olmaktan geçtiğini tespit etmişlerdir. Lau, Akbar ve Fie (2005), Malezya'da 4 ve 5 yıldızlı otellerde yaptıkları

çalışmalarında, müşteri beklentilerini ve algı düzeylerini ölçmüşler ve sonucunda müşteri beklentilerinin karşılanmadığını tespit etmişlerdir. Krzemien ve Wolniak (2007), Polonya’da Mc.Donald’s zincirine dahil gıda işletmelerinde çalışan motivasyonu, müşteri beklenti ve memnuniyeti arasındaki ilişkiyi ele almışlar ve iyi bir hizmet kalitesinin çalışan motivasyonu ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Çalışma sonunda ise hizmet kalitesinin yükselmesinin, servis yöneticilerinin motivasyonu ile birebir ilişkili olduğunu ortaya konmuştur.

Öztürk ve Seyhan (2005), Antalya’da beş yıldızlı otellerde ve birinci sınıf tatil köylerinde, müşterinin hizmeti almadan önceki beklentileri ile yararlandığı gerçek hizmet deneyimi Servqual yöntemiyle ölçülmüşler ve analizler sonucunda da; otel işletmelerinin hizmet kalitesi yönünden eksikliklerini ortaya koymuşlardır. Eleren ve Kılıç (2007), Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı bir otel işletmesinin hizmet kalitesini Servqual ölçeğine dayalı olarak ölçmüşler ve işletmenin hizmet açısından müşterilerinin beklentilerini yeterli düzeyde karşılayamadığı görülmüş ve birtakım öneriler geliştirilmiştir. Filiz ve Kolukısaoglu (2013), Antalya’da bulunan bir otelden hizmet satın alan müşterilerin, bekledikleri ve algıladıkları hizmet kalitesi arasında fark olup olmadığını Servqual yöntemi yardımıyla ölçmeye çalışmıştır. Çalışma kapsamında yapılan 200 anket sonucunda müşterilerin tüm boyutlar için algılanan ve beklenen hizmet ortalamaları arasındaki farklar incelenmiş ve tüm boyutlarda ideal hizmet kalitesine ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Fettahoğlu, Polat ve Demir (2016), Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinin müşterilerine sunduğu hizmet kalitesini Servqual ölçeğini kullanarak ölçmeye çalışılmış ve 93 müşteriye anket çalışması uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, işletmenin tüm boyutlarıyla müşterilerin beklentilerini karşılayamadığı ayrıca müşterilerin beklentilerinin gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı, eğitim düzeyine göre ise kısmen farklılaştığı sonucuna varılmıştır. İlban, Bezirgan, Çolakoğlu (2016), termal turizm katılan turistlerin üzerinde, algılanan hizmet kalitesi boyutlarının memnuniyet üzerindeki etkisi araştırılmış ve araştırma sonucunda algılanan hizmet kalitesi alt boyutlarından güven ve empati boyutlarının müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu, müşteri memnuniyetinin de davranışsal niyetler üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiş, termal tesis sahipleri, yöneticiler ve araştırmacılar için öneriler sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada kullanılan veriler, kapalı uçlu soruların yer aldığı anket yöntemi ile derlenmiştir. Anketlerde katılımcıların demografik özellikleri sorulmamıştır. Sorular yalnızca algılanan ve beklenen hizmet kalitesiyle ilgili unsurlar olup katılımcılara 31 adet kalite unsuru hakkındaki fikirleri sorulmuştur. Ankette 5’li Likert ölçeği (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: tamamen

katılıyorum) kullanılmıştır. Anketteki sorular hazırlanırken hizmet kalitesinin ölçümü için Parasuraman vd. (1988)'nin geliştirdiği Servqual ölçeğinden yararlanılmış, ayrıca araştırmanın amaç ve kapsamı doğrultusunda ölçeğe bir takım ilaveler yapılmıştır. Araştırmanın kapsamına KTÜ Turizm Eğitim ve Uygulama İktisadi İşletmesi (Sahil Tesisleri ve Kuru Otel) yiyecek-içecek hizmetlerinden yararlanan misafirlere alınmıştır. Hatalı ve eksik doldurulması muhtemel anket olabileceği düşünülerek toplam 210 anket uygulanmış ve 200 tanesi çalışma kapsamına alınabilmiştir (Sahil Tesislerine 125 anket uygulanmış ve 120 tanesi değerlendirmeye alınmıştır, Kuru Tesislerine ise 85 anket uygulanmış ve bunların da 80 tanesi değerlendirmeye alınmıştır).

Çalışmada hizmet kalitesinin belirlenmesi amacıyla Servqual ölçeği kullanılmıştır. Servqual ölçeği genellikle müşterilerin hizmetten beklentileri ve algılama düzeyi arasındaki farkı ölçmeye çalışır. Sorular da kendi içerisinde fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik, güven ve empati olarak beş boyutta değerlendirilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere araştırmanın amacına yönelik olarak ölçeğe yeni unsurlar eklenmiştir. Böylelikle toplam 31 soruya ulaşılmış ve bu soruların Servqual skorları hesaplanmıştır. Daha sonraki aşamada faktör analizi uygulanmış ve anketteki 31 adet hizmet kalitesi unsuru daha düşük sayıda faktörlere ayrılarak faktörlerin beklenen ve algı düzeyleri arasında bir fark olup olmadığı istatistiksel olarak ölçülmüştür. Verilerin analizinde IBM SPSS 22 paket istatistik programı kullanılmıştır.

Servqual Skorlarının Hesaplanması: Servqual analizinde hizmet kalitesi değerlendirmesi müşterilerin 'beklenti-algı' ifade çiftlerine verdikleri puanlar arasındaki farkın hesaplanmasına dayanmaktadır. Bu durumda elde edilen faktörler üzerinden Servqual skoru aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$\text{Servqual Skoru} = \text{Algı skoru} - \text{Beklenti skoru}$$

Servqual skorları kullanılarak her bir boyut için ortalama Servqual skoru hesaplanır. Ortalama Servqual skorları iki aşamada elde edilmektedir.

1. Her bir müşteri için söz konusu boyuta ait ifadeler verilen Servqual skorları toplanır ve boyutu oluşturan ifade sayısına bölünür.
2. N sayıda müşteri için birinci adımda elde edilen sayılar toplanır ve N'e bölünür.

Dolayısıyla müşterilerin beklenti ve algı dereceleri birbirine eşit olduğunda Servqual skoru "0" olacaktır. Servqual skorunun yüksek olması beklentilerin karşılanma düzeyinin o kadar yüksek olduğunu gösterir. Skorun negatif olması ise müşterilerin algı düzeylerinin beklentilerinin altında kaldığı anlamına gelir.

BULGULAR

Servqual Skorları

Tablo 1’de hizmet kalitesini ölçmek için müşterilere yöneltilen soruların Servqual skorları yer almaktadır. Buna göre skoru en yüksek olan hizmet kalitesi unsuru 0.765 ile 12 numaralı “sipariş edilen yiyeceklerin sipariş edildiği şekilde gelmesi” unsuru olup ikinci sırada 0.750 ile 17 numaralı “çalışanların misafirlere yardım etme istekliliği” gelmektedir. Dolayısıyla bu unsurlar müşterilerin beklenti ve algı düzeyleri arasındaki farkın olumlu anlamda en yüksek olduğu unsurlardır. Bu konularda müşterilerin beklentileri yüksek düzeyde karşılanmaktadır. Diğer taraftan, skoru en düşük olan hizmet kalitesi unsuru -1.320 ile 22 numaralı “menülerde besin ve kalori değerleri hakkında bilgi” olup bunu -0.725 Servqual skoru ile “menülerde; diyet, vejetaryen vb. tercihlere yer verilmesi” unsuru takip etmektedir. Bu anlamda hizmet kalitesinin artırılması için bu unsurlarda düzenleme ve geliştirme yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Hizmet Kalitesi Unsurlarına Ait Servqual Skorları

Soru No	Hizmet Kalitesi Unsuru	Servqual Skoru
12	Sipariş edilen yiyeceklerin sipariş edildiği şekilde gelmesi	0,765
17	Çalışanların misafirlere yardım etme istekliliği	0,750
14	Sipariş edilen yiyecek hesaplarının hatasız tutulması	0,730
15	Sipariş edilen yiyeceklerde temizlik ve hijyen kurallarına uyulması	0,725
23	Çalışanların konuklara kibar ve saygılı davranması	0,720
18	Çalışanların davranışlarındaki tutarlılık	0,690
19	Çalışanların konukla iletişim kurma yeteneği	0,645
31	Çalışanların konuklara karşı göstermiş olduğu güler yüzlülük	0,640
10	Servis personelinin temiz ve bakımlı dış görünüşü	0,635
1	Restoranın Aydınlatılması	0,630
13	Talep edilen hizmetin zamanında yerine getirilmesi	0,615
24	Çalışanların konuk sorularına cevap verirken konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları	0,570
4	Restoranın iç mekânının ferah ve genişliği	0,510
16	Sipariş edilen yiyeceklerin porsiyon uygunluğu	0,505
9	Restoranın temizlik ve hijyeni	0,495
26	Konukların eşyalarının gerektiğinde korunması	0,495
2	Restoranın Havalandırılması	0,465
30	Çalışanların konukların isteklerini yerine getirebilmek için ekstra çaba sarf etmesi	0,450
28	Çalışanların kendilerini müşteri yerine koyarak tutum sergilemesi	0,445
25	Çalışanların kendi alanlarındaki yeterlilik düzeyi	0,440
27	Yiyecek ve içeceklerde kalite ve yeterlilik düzeyi	0,440
11	Servis personelinin işi konusundaki bilgi düzeyi	0,375
3	Restoranın Isıtılması	0,310
20	Menülerinin, misafirlerin damak tadına uygun olarak hazırlanması	0,245
5	Restoranın yerleşim düzeninin uygunluğu	0,225
7	Restoranın yemek ekipmanları (tabak, çatal, bıçak, bardak), masa örtülerinin durumu	0,175
29	Çalışanların yabancı konuklara karşı sergilediği tutum	0,040
8	Restoranın mobilyaları (sandalye ve masa)	-0,205
6	Restoranın dekoru	-0,270
21	Menülerde; diyet, vejetaryen vb. tercihlere yer verilmesi	-0,725
22	Menülerde besin ve kalori değerleri hakkında bilgi	-1,320

Faktör Analizi Sonuçları

Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu

Kullanılan veri setinin faktör analizine uygunluğunu ölçmede kullanılan Kaiser Meyer Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü ve Bartlett Küresellik Testi en sık tercih edilen yöntemler olarak sıralanabilir. İlk olarak KMO test ölçütüne bakıldığında genellikle bu değer 0,80'in üzerinde olması istenmektedir. Bu değer 1'e yaklaştıkça verilerin faktör analizine uygunluk derecesi artmaktadır. 0,80 ile 0,90 arasındaki değer, verilerin faktör analizi için çok iyi derecede 0,90'ın üstü ise mükemmel derecede uygun olduğunu göstermektedir (Sharma, 1996: 116). Bu çalışmada Tablo 2'de görüldüğü gibi KMO değeri 0,861 olarak hesaplanmıştır. Bu değer çalışmada kullanılan verilerin faktör analizi için oldukça uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: KMO ve Bartlett's Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü		0,861
Bartlett's Testi	Chi-Square	3012,660
	df	465
	Anlamlılık	0,000

Analizde kullanılan verilerin faktör analizi için uygunluğunu ölçen bir başka yöntem Bartlett anlamlılık testidir. Tablo 2'de görüldüğü gibi Bartlett test değeri en az %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla bu teste göre de verilerin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir.

Faktör Türetme ve Faktör Sayısını Belirleme

Verilerin faktör analizi için uygunluğu test edildikten sonra faktör türetme ve faktör sayısını belirleme aşamasına geçilmiştir. Analizde faktör türetme işlemi temel bileşenler yöntemine göre yapılmıştır. Temel bileşenler yöntemi verilerin aldıkları özdeğerlere göre yapılabilen ve veri analizi yapılan çalışmalarda oldukça yaygın olarak tercih edilmektedir. Bu yöntemde değişkenler arasındaki maksimum varyansı açıklayan birinci faktör hesaplanır. Kalan maksimum miktardaki varyansı açıklamak için ikinci faktör hesaplanır. Bu durum böylece devam eder. Burada önemli olan nokta analiz sonucu elde edilen faktörlerin arasında korelasyon olmamasıdır (Kalaycı, 2009: 321).

Faktör sayısını belirlerken uygulamada en fazla tercih edilen göstergeler özdeğer istatistiği ve açıklanan varyans oranlarıdır. Uygulamada genellikle özdeğerleri 1'den yüksek veya açıkladıkları toplam varyans oranı en az % 70 düzeyinde olan faktörler analize katılmaktadır.

Açıklanan varyans oranı arttıkça türetilen faktörlerin değişkenleri temsil etme derecesi de artmaktadır (Kalaycı, 2009: 322).

Tablo 3: Özdeğer İstatistiğine Göre Oluşturulan Faktörler ve Açıkladıkları

Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans Oranı	Açıklanan Birikimli Varyans Oranı
1	10,198	33,612	33,612
2	2,901	9,258	42,870
3	1,697	5,521	48,391
4	1,562	4,876	53,267
5	1,420	4,513	57,780
6	1,140	3,863	61,643
7	1,084	3,549	65,192

Analiz sonucunda, faktör ağırlıklarına göre özdeğeri 1'in üstünde olan faktör sayısı Tablo 3'te de görüldüğü gibi 7 olarak tespit edilmiştir. Oluşan bu 7 faktörün açıkladıkları toplam varyans oranı %65.192'dir. Tablo 4'te hizmet kalitesi unsurlarının faktör ağırlıkları bulunmaktadır. Buna göre her bir hizmet kalitesi unsurunun hangi faktörler içerisinde yer alacağı tespit edilebilmektedir. Her bir hizmet kalitesi unsurunun faktör ağırlığı hangi faktörde en yüksek değere sahipse söz konusu hizmet kalitesi unsuru o faktörde yer almaktadır.

Tablo 4: Hizmet Kalitesi Unsurlarının Faktör Ağırlıkları

Faktör No		Faktör Numarası						
		1	2	3	4	5	6	7
1	Çalışanların misafirlere yardım etme istekliliği	0,79	0,05	0,19	0,06	0,06	0,08	0,05
	Çalışanların konuk sorularına cevap verirken konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları	0,72	0,09	0,13	0,06	0,39	0,14	0,14
	Çalışanların davranışlarındaki tutarlılık	0,70	0,18	0,23	0,05	0,11	0,18	0,01
	Çalışanların kendi alanlarındaki yeterlilik düzeyi	0,69	-0,01	-0,01	0,13	0,10	0,13	0,09
	Çalışanların konukların isteklerini yerine getirebilmek için ekstra çaba sarf etmesi	0,67	0,16	0,45	0,06	0,09	-0,14	0,18
	Çalışanların konuklara kibar ve saygılı davranması	0,66	0,11	0,20	0,20	0,19	0,30	-0,05
	Çalışanların konukla iletişim kurma yeteneği	0,63	0,07	0,01	-0,17	-0,12	0,32	0,00
	Çalışanların kendilerini müşteri yerine koyarak tutum sergilemesi	0,63	0,16	0,44	0,08	-0,05	0,00	0,07
	Çalışanların konuklara karşı göstermiş olduğu güler yüzlülük	0,63	0,24	0,42	0,06	0,05	-0,09	-0,02
Konukların eşyalarının gerektiğinde korunması	0,44	0,19	0,08	0,11	0,27	0,40	0,13	
2	Restoranın yemek ekipmanları (tabak, çatal, bıçak, bardak), masa örtülerinin durumu	0,20	0,77	0,04	0,02	0,23	0,14	-0,08
	Restoranın mobilyaları (sandalye ve masa)	0,09	0,75	0,04	0,33	0,09	-0,03	0,15
	Restoranın dekoru	0,15	0,71	0,03	0,25	-0,03	-0,05	0,34
	Restoranın yerleşim düzeninin uygunluğu	0,03	0,58	0,12	0,32	-0,08	0,24	0,26
	Servis personelinin temiz ve bakımlı dış görünüşü	0,38	0,42	0,24	0,22	0,37	0,17	-0,23

3	Talep edilen hizmetin zamanında yerine getirilmesi	0,16	-0,01	0,79	0,08	0,02	0,18	0,10
	Sipariş edilen yiyeceklerin sipariş edildiği şekilde gelmesi	0,35	0,08	0,63	0,20	0,25	0,12	0,09
	Sipariş edilen yiyecek hesaplarının hatasız tutulması	0,25	0,00	0,58	0,20	0,30	0,27	0,02
	Sipariş edilen yiyeceklerde temizlik ve hijyen kurallarına uyulması	0,43	0,17	0,52	0,10	0,25	0,20	0,11
	Çalışanların yabancı konuklara karşı sergilediği tutum	0,24	0,33	0,42	-0,08	-0,40	0,12	-0,25
4	Restoranın Aydınlatılması	0,02	0,16	0,09	0,81	0,02	-0,05	0,03
	Restoranın Havalandırılması	0,21	0,12	0,20	0,73	-0,03	0,07	-0,13
	Restoranın iç mekânının ferah ve genişliği	0,05	0,19	0,03	0,70	-0,03	0,25	0,07
	Restoranın Isıtılması	0,02	0,30	0,06	0,49	0,36	-0,02	0,16
5	Servis personelinin işi konusundaki bilgi düzeyi	0,16	0,07	0,16	-0,08	0,77	0,04	-0,03
	Restoranın temizlik ve hijyeni	0,33	0,46	0,23	0,10	0,55	0,18	0,04
6	Sipariş edilen yiyeceklerin porsiyon uygunluğu	0,12	0,01	0,32	0,18	0,01	0,72	0,07
	Menülerinin, misafirlerin damak tadına uygun olarak hazırlanması	0,40	0,09	0,08	0,00	0,07	0,55	0,13
	Yiyecek ve içeceklerde kalite ve yeterlilik düzeyi	0,31	0,26	0,22	0,11	0,35	0,41	0,11
7	Menülerde besin ve kalori değerleri hakkında bilgi	0,09	0,12	0,10	0,07	-0,01	0,00	0,83
	Menülerde; diyet, vejetaryen vb. tercihlere yer verilmesi	0,16	0,21	0,08	-0,06	0,08	0,30	0,73

Faktörlerin İsimlendirilmesi: Her bir hizmet kalitesi unsurunun hangi faktörde yer alacağı belirlendikten sonra sıra faktörlerin isimlendirilmesine gelmektedir. Buna göre faktörlerin içinde yer alan hizmet kalitesi unsurlarının çeşitlerine göre; faktör 1 “empati”, faktör 2 “fiziksel özellikler”, faktör 3 “güven”, faktör 4 “konfor”, faktör 5 “heveslilik”, faktör 6 “güvenilirlik” ve faktör 7 “sağlık bilgisi” olarak isimlendirilmiştir. Burada Servqual ölçeğine ilave olarak oluşturulan sorular neticesinde 2 faktör daha ortaya çıkmıştır. Bunlar konfor ve sağlık bilgisi faktörleridir.

Modelin güvenilirliği incelendiğinde; Tablo 5’te hizmet kalitesini oluşturan unsurların güvenilirlik analizi sonuçları yer almaktadır. Ölçeğin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Yapılan analizlerde 200 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Ayrıca soruların, alfa katsayısına ne derecede ve ne yönde etkiye bulduklarını saptayabilmek için; “Değişken Silindiği Takdirde Ölçeğin Alfa Katsayısı” (Alpha if Item Deleted) değeri hesaplanmıştır. Söz konusu değerler, herhangi bir değişken silindiği takdirde, geri kalan değişkenlerin iç tutarlılıklarını göstermektedir. Buna göre her bir unsurun alpha değeri 0,906’dan küçük olduğu için hiçbir unsurun modelden çıkarılmasına gerek duyulmamıştır. Dolayısıyla modelde tüm unsurlar analize dahil edilmiştir¹.

¹ Sayfa sınırlaması olduğu için Hizmet Kalitesini Oluşturan Soruların Güvenilirliğe Etkileri tablosu verilmemiştir.

Bu çerçevede hizmet kalitesi ölçeğinin güvenilirliği $\alpha = 0,906$ olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı ölçeğin iç tutarlılığının son derece yüksek olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. 0 ile 1 arasında değişen alpha katsayısının 1'e yakın oluşu, ölçeğin o ölçüde güvenilir bir ölçek olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 5: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	C.Alpha
Tüm model	0,906
Faktör 1 (Empati)	0,872
Faktör 2 (Fiziksel Özellikler)	0,794
Faktör 3 (Güven)	0,732
Faktör 4 (Konfor)	0,718
Faktör 5 (Heveslilik)	0,670
Faktör 6 (Güvenilirlik)	0,614
Faktör 7 (Sağlık Bilgisi)	0,656

Tablo 5'e bakıldığında faktör bazında yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda en yüksek Alpha katsayısı 0.872 ile empati faktörüne ait olup onu sırasıyla fiziksel özellikler ve güven faktörü takip etmektedir.

Faktörlerin Servqual Skorları

Her bir faktöre ait Servqual skorları Tablo 6'da sunulmuştur. Buna göre ortalaması en yüksek olan faktör 0,585 ile "empati" faktörü olup bunu 0,575 ile "güven" faktörü takip etmiştir. Dolayısıyla müşterilere sunulan hizmet kalitesinde en çok empati ve güven alanlarında başarılı olunmuştur. Servqual skoru en düşük olan faktöre bakıldığında tek negatif skora sahip olan -1,008 ile 7 numaralı "sağlık Bilgisi" faktörüdür. Diğer bir ifadeyle bu alan, araştırma kapsamındaki işletmenin en fazla iyileştirme yapması gereken alandır.

Tablo 6: Faktörlerin Servqual Skorları ile İlgili Özet İstatistikler

	Ortalama	Std.Sapma
Faktör 1 (Empati)	0,585	0,534
Faktör 2 (Fiziksel Özellikler)	0,112	0,882
Faktör 3 (Güven)	0,575	0,502
Faktör 4 (Konfor)	0,479	0,721
Faktör 5 (Heveslilik)	0,435	0,746
Faktör 6 (Güvenilirlik)	0,397	0,718
Faktör 7 (Sağlık Bilgisi)	-1,008	1,322
Tüm Faktörler	0,225	0,775

Çalışmada ayrıca yukarıda müşterilerin hizmet kalitesiyle ilgili beklenti ve algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının analizi için her bir faktör bazında t testi yapılmıştır. Bu test için oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir.

H_0 = Müşterilerin hizmet kalitesine ilişkin beklenti ve algı düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 = Müşterilerin hizmet kalitesine ilişkin beklenti ve algı düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Yukarıdaki hipotezlerin test sonuçlarına göre her faktör için hesaplanan t değerlerinin anlamlılık düzeyleri Tablo 7’de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı çıktığı için H_0 hipotezi reddedilmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle müşterilerin beklentileri ve algı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Tablo 7: Faktörlere ait Servqual Skorlarının T-Testi sonuçları

	t	df	Sig. (2-tailed)	95% Confidence Interval of the Difference	
				Lower	Upper
Faktör 1 (Empati)	7,995	199	.000	.3410	.4900
Faktör 2 (Fiziksel Özellikleri)	9,233	199	.000	.7650	1.0110
Faktör 3 (Güven)	8,982	199	.000	.3551	.4949
Faktör 4 (Konfor)	7,500	199	.000	.4370	.6390
Faktör 5 (Heveslilik)	8,715	199	.000	.4610	.6690
Faktör 6 (Güvenilirlik)	8,775	199	.000	.5004	.7016
Faktör 7 (Sağlık Bilgisi)	12,477	199	.000	1.8232	2.1918

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, hizmet kalitesini ölçüm yöntemi olarak müşterilere Servqual ölçeğine dayalı anket uygulanmıştır. Buna göre skoru en yüksek kalite unsurunun “Sipariş edilen yiyeceklerin sipariş edildiği şekilde gelmesi” olduğu tespit edilmiştir. Bu hizmet kalitesi unsurunun yer aldığı Güven faktörü ise en iyi ikinci faktör skoruna sahiptir. Bu sonuçlar Filiz ve Kolukısaoğlu (2013)’nin elde ettiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Faktörlerin Servqual skorlarına bakıldığında ilk sırayı “empati” faktörü almıştır. Diğer bir ifadeyle bu konularda müşterilerin beklentileri araştırmaya konu işletme tarafından yüksek düzeyde karşılanmaktadır.

Buna karşın Servqual skoru en düşük olan hizmet kalitesi unsurunun “Menülerde besin ve kalori değerleri hakkında bilgi”; faktör bazında ise “sağlık bilgisi” faktörü olduğu tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi müşteriler bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmak istemektedir. Bu anlamda hizmet kalitesinin artırılması için bu unsurlarda düzenleme ve geliştirme yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Bunun dışında yapılan t testi sonuçlarına göre müşterilerin hizmet kalitesiyle ilgili beklenti ve algıları düzeyleri arasında Gabbie ve O'Neill (1996), Lau, Akbar ve Fie (2005), Öztürk ve Seyhan (2005) ile Eleren ve Kılıç (2007)'nin elde ettikleri bulgulara benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Douglas, L. ve Comnor, R. (2003), "Attitudes to service quality – the expectation gap", *Nutrition and Food Science*, 33(4), s.165-172.
- Eleren, A. ve Kılıç, B. (2007), "Turizm Sektöründe Servqual Analizi İle Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Bir Termal Otelde Uygulama", *Afyonkocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 9 (1), s.235-262.
- Fettahlıoğlu, Ö. O., Polat, M. ve Demir, S. (2016), "Hizmet Kalitesinin Servqual Analizi İle Ölçümü: Kahramanmaraş İlinde Bir Uygulama", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), s.849-860.
- Filiz, Z. ve Kolukısaoğlu, S. (2013), "Servqual Yöntemi ve Bir Hizmet İşletmesinde Uygulaması", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi EYİ*, 2013 Özel sayısı, s.253-266.
- Gabbie O, ve O'Neill, Martin,A. (1996), "Celebrate and record SERVQUAL and the Northern Ireland Hotel Sector: Comparative Analysis-Part1", *Managing Service Quality, MCB University Press*; 6(6), pp.25-32.
- İlban, M.O., Bezirgan, M. ve Çolakoğlu, F. (2016), "Termal Otellerde Algılanan Hizmet Kalitesi, Memnuniyet ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Edremit Örneği", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27(2), s.181-194.
- Kalaycı, Ş. (2009), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 4. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Krzemien, E. ve Wolniak, R. (2007), "Problems of Incentives for Employees in the Quality Management of the Service Sector", *Quality and Quantity*, 41(5), pp.749-756.
- Lau M.P., Akbar, A.K ve Fie D.Y. (2005), "Services Quality : A Study of the Luxury Hotels in Malaysia", *The Journal of Academy of Business, Cambridge*, 7(2), pp.46-55.
- Odabaşı, Y. (1997), *Satış ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri*, Der Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Y. ve Seyhan, K. (2005), "Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin Servqual Yöntemi İle Ölçülmesi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), s.170-182.
- Pakdil, F. ve Aydın, Ö. (2007), "Expectations and Perceptions In Airline Services : An Analysis Using Weighted SERVQUAL Scores.", *Journal of Air Transport Management*, 12(1), s. 229-237.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1988), SERVQUAL: "A Multiple Item Scale For Measuring Customer Perceptions Of Service", *Quality Journal of Retailing*, 64, Spring, s.12-29.
- Sharma, S. (1996), *Applied Multivariate Techniques*, John Wiley & Sons, Inc., New York.
- Stuart, F. ve Stephen S. (1995), *Planning for Service Quality: An Interactive Approach*, *Journal of Service Management*, 7 (4), 58-75.
- Yücel, M. (2013), "Toplam Hizmet Kalitesinin Servqual Analizi İle Ölçümü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (44), s.82-105.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ MÜZELERİ VE GÜMÜŞHANE İLİ İÇİN BİR GASTRONOMİ MÜZESİ ÖNERİSİ

Suat AKYÜREK¹

Barış ERDEM²

ÖZ

Turizm hareketlerine katılan bireylerin istek ve beklentilerinin her geçen gün değişmesi turizm endüstrisinde yeni pazar alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda gastronomi turizmi uluslararası turizmde yeni trendlerden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan Türkiye, bugün dünyanın en zengin mutfak kültürüne sahip ülkelerinden biri olarak kabul görmektedir. Ne var ki Türkiye’de bu gastronomik zenginliğin gelecek kuşaklara aktarılması yönünde gösterilen çabalar halen sınırlıdır. Bu çalışmada gastronomi müzeleri üzerine odaklanılmış ve Gümüşhane ili için bir gastronomi müzesinin kurulması önerilmiştir. Çalışmada ortaya konan tespitlerin Türkiye’nin diğer bölgeleri için de bir model olması ve ülkenin sahip olduğu gastronomik değerleri gelecek kuşaklara aktarmada yol göstermesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Gastronomi, Gastronomi Müzeleri.

GASTRONOMY MUSEUMS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM AND A GASTRONOMY MUSEUM SUGGESTION FOR GÜMÜŞHANE PROVINCE

ABSTRACT

The changes occur each passing day in demands and expectations of individuals participating to tourism movements lead to formation of new market fields in tourism industry. In this context, gastronomy tourism is regarded as one of the new trends in international tourism. Having hosted a large number of civilizations throughout the history, Turkey is accepted today as one the countries having the richest cuisines in the world. However, the efforts to transfer that gastronomic diversity to future generations are still limited in Turkey. In this study, gastronomy museums were focused on and a gastronomy museum was suggested to be established for Gümüşhane province. It is expected that the determinations revealed in the study will be a model also for other regions of Turkey and lead the way to transfer the gastronomic assets of Turkey to future generations.

Keywords: Sustainable Tourism, Gastronomy, Gastronomy Museum.

¹ Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Gümüşhane, Türkiye, suat.akyurek@gumushane.edu.tr

² Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Balıkesir, Türkiye & Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Bişkek, Kırgızistan, berdem20@yahoo.com

GİRİŞ

Destinasyonlar için önemli bir çekim unsuru oluşturan kültürel zenginliklerin turistik ürün olarak sunulması ve tanıtılması gerekmektedir. Gastronomi ise, bir destinasyonun kültürünü yansıtan önemli öğelerin başında gelmektedir. Sürdürülebilir turizm kapsamında gastronomi turizmi önemli bir turizm çeşididir. Özellikle yemek kültürünün turizmde ön plana çıkması bölgede oluşturulacak alternatif turizm çalışmalarına ve bölge kaynaklarının sürdürülebilirliğine önemli katkılar sunmaktadır (Yüncü, 2010: 28).

Müzeler geçmişten geleceğe bir köprü görevi üstlenmektedir. Gastronomi müzeleri de herhangi bir ulusa ait gastronomik değerlerin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir role sahiptir ve bu yönüyle gastronomi müzeleri geçmişin günümüzdeki modern sunumunun gerçekleştirildiği mekanlar olarak nitelendirilmektedir (Yılmaz ve Şenel, 2014: 506). Bununla birlikte, gastronomi müzeleri de görsel sunumlarla, yazılı ve sözlü anlatımlarla, geleneksel üretim yöntemleri ve geçmişe ait mutfak araç-gereçlerinin sergilenerek mutfak kültürünün yansıtıldığı ve yaşatıldığı önemli kültürel alanlardır. Nitekim Şahinoğlu (2015) mutfak müzelerinin somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasında önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yine Williams (2013), gastronomi müzelerinin, mutfak kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli roller üstlendiğini ifade etmektedir. Gastronomi müzeleri, gastronomik kimliği yansıtan mekanlar olarak, destinasyon markalaşması ve pazarlamasında etkili bir stratejidir (Mankan, 2017a: 641). Bekar ve arkadaşlarına (2017: 470) göre temel seyahat motivasyonu gastronomi olan turistler için sadece gidilen destinasyondaki lezzetleri tatmak yeterli değildir. Yazarlar bu bağlamda, söz konusu turistlerin destinasyondaki yiyeceklerin tarihçesi, üretimi ve hazırlanışı hakkında da bilgi sahibi olmak istediklerini öne sürmektedir. Benzer şekilde Aksoy ve Sezgi (2015: 81) ise, gastronomi amacıyla seyahat eden turistlerin, gittikleri destinasyonlarda bölgenin gastronomi tarihini, geleneklerini ve tekniklerini öğrenebilecekleri gastronomi müzelerini aradıklarını vurgulamaktadır.

Zengin bir geçmişe sahip olan Türk mutfacı, Türk tarihinin ayrılmaz bir bütünüdür. Türkler tarihsel süreç içinde farklı coğrafyalarda farklı kültürlerle sürekli etkileşim halinde olmuşlardır. Böylece Türk mutfacı, yemek çeşidi, pişirme ve muhafaza tekniği gibi özellikleri ile dünyanın en zengin mutfakları arasına girmeyi başarmıştır (Günyel vd., 2018). Bu tarihsel geçmişten gelen özelliklerle Türkiye'nin hemen her şehri kendine özgü zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Bu şehirlerden birisi de Gümüşhane'dir. Gümüşhane'de kurulacak bir gastronomi müzesinin, ilin mutfak kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli roller üstleneceği düşünülmektedir. Bir bölge veya şehre ait zengin mutfak kültürünün orijinal kaynağı ile ilişkilendirilip gelecek nesillere aktarılması, bir anlamda mutfacın kültürel evrimine ait (Günyel

vd., 2018) değerleri bu nesle taşıyacak bir aracı güç gerektirmektedir. Günümüzde gastronomi müzelerinin bu amaca hizmet etmede önemli potansiyel taşıdıkları öne sürülebilir.

Tüm bu hususlar kapsamında çalışmanın amacı, sürdürülebilir turizme katkı sağlayan gastronomi müzelerinin dünyadaki ve Türkiye'deki genel durumunu değerlendirerek, Gümüşhane ili için bir gastronomi müzesi önerisi sunmaktır. Çalışmanın, Gümüşhane'de sürdürülebilir turizmin geliştirilebilmesine ve ilin turistik ürün çeşitliliğinin zenginleşmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada veriler ikincil kaynaklara dayandırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle sürdürülebilir turizm ve gastronomi turizmi arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda, sürdürülebilir turizm kapsamında gastronomi müzelerine odaklanılmıştır. Bu kısımda, dünyadaki bazı ülkelerde ve Türkiye'de faaliyet gösteren gastronomi müzeleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü kısmında ise, Gümüşhane ilinde bir gastronomi müzesinin kurulması için önerilerde bulunulmuştur.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA GASTRONOMİ TURİZMİ

Kahraman ve Türkay (2014: 111-112) sürdürülebilir turizmi; sektörü besleyen çevreyi etkin bir şekilde kullanarak, gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden turizm faaliyetlerinin yürütülmesi olarak tanımlamışlardır. Işıldar (2016: 52) ise, destinasyonların çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda gelişmesine önemli katkılarda bulunan gastronomi turizminin devamlılığının sağlanmasının, destinasyonun sahip olduğu gastronomik unsurların sürdürülebilirlik anlayışı içinde yönetilmesine bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Günümüzde gastronomiye olan ilgi giderek artmakta ve gastronomi alanındaki bilimsel çalışmalara her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. Buna bağlı olarak, önemli bir seyahat motivasyon kaynağı olan gastronomi turizminden daha fazla pay alabilmek için gastronomik ürün çeşitliliği artırılmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan, gastronomi turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması da önem arz eden bir diğer konudur (Akdağ vd., 2016). Kyriakaki ve arkadaşları (2013: 2) bir bölgenin gastronomisini tanıtmının, o bölgenin sürdürülebilirliğine katkı sağladığını öne sürmektedir. Bu bağlamda, gastronomi müzeleri sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında ve gastronomik ürün çeşitliliği açısından önemli bir yere sahiptir. Eko-gastronomi olarak da ifade edilen sürdürülebilir gastronomi, yerel gıda üretiminin ve satışlarının sağlanması, geleneksel hazırlama, pişirme ve saklama yöntemleri ile birlikte geleneksel mutfak araç, gereç ve ekipmanlarının korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan bir turizm türüdür (Scarpato, 2002: 139-140).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE GASTRONOMİ MÜZELERİ

Avrupa’da en çok ziyaret edilen yerlerin başında müzeler gelmektedir. Özellikle Fransa, İtalya, İspanya, İngiltere gibi ülkelere giden turistlerin yarısından fazlası müzeleri ziyaret etmektedir. Müze sayılarının, türlerinin ve kalitesinin artması turistlerin destinasyondaki geceleme sayısına olumlu etki yapmaktadır (Şener, 2016: 28-29). Bu bağlamda müzelerin turistik destinasyonlarda doğrudan ve dolaylı olarak gelir artırıcı etkiye sahip olduğu söylenebilir. Müzeler; genellikle kâr amacı gütmeyen sürekli olarak toplumun hizmetinde olan, toplumun gelişmesini sağlayan, insanlar ve çevre için maddi delil toplayan, bu delilleri muhafaza ederek sunan ve sonucunda eğitim ve eğlence olanağı sağlayan mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Sezgin vd., 2011: 202).

Müzelerin genel olarak; koruma (saklama, depolama, biriktirme, onarma, kullanma, mimari tasarım), araştırma (bilimsel çalışmalar, makaleler, görüşmeler, sunumlar) ve iletişim olmak üzere üç önemli işlevi bulunmaktadır (Kervankıran, 2014: 349-350). Bu bağlamda gastronomi müzeleri de bir bölgenin mutfak kültürünü koruyan, mutfak kültürü hakkında bilgi veren ve bölgenin mutfak kültürünü ziyaretçilerine en iyi şekilde aktaran mekânlar olarak nitelendirilebilir.

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı 193 müze ve 138 düzenlenmiş ören yeri olmak üzere, ziyaret edilebilir 331 ünite hizmet vermektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de genellikle, belediyeler, ticaret odaları, valilikler, kaymakamlıklar ve özel girişimciler tarafından işletilen özel müze statüsünde müzeler bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Gastronomi müzeleri, mutfak kültürünün turistik bir pazarlama ürünü haline gelmesi bakımından destinasyonlarda önemli bir çekicilik kaynağı oluşturmaktadır (Bekar vd., 2017: 468). Yılmaz ve Şenel (2014) gastronomi müzelerini; kültürel mirasa dayalı, endüstri mirasına dayalı, kırsal turizme dayalı ve popüler kültüre dayalı müzeler olmak üzere dört başlık altında incelemişlerdir. Bu çalışmada da Tablo 2’deki müzelerin temaları incelenerek aşağıdaki gibi bir sınıflandırılmaya gidilmiştir.

1. **Tarımsal odaklı gastronomi müzeleri:** Bu müzelerin içeriği genellikle tarımsal ürünler, tarımsal üretim ekipmanları ve tarımsal üretim alanlarından oluşmaktadır.
2. **İçecek odaklı gastronomi müzeleri:** Başta şarap üretimi olmak üzere, çay, kahve, elma suyu, kola, bira gibi içeceklerin üretimi, ambalajlanması ve saklanması gibi aşamalar hakkında bilgilendirici müzelerdir.
3. **Mutfak kültürüne odaklanan gastronomi müzeleri:** Bulunduğu bölgenin mutfak kültürünü (mutfak araç gereçleri, yemekleri, sofrası vb.) yansıtan müzelerdir.

4. **Üretim alanlarına odaklanan müzeler:** Genellikle yiyecek ve içecek üretiminin yapıldığı alanların müzelere dönüştürülmesidir. Tuz madenleri, zeytinyağı fabrikaları, yel-su değirmenleri bu müzelere örnek olarak verilebilir.

İlgili yerli ve yabancı yazın incelendiğinde, gastronomi müzelerini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda gastronomi müzeleri konusunda literatürde rastlanan çalışmalar Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Gastronomi Müzelerini Konu Edinmiş Önceki Çalışmalar

Araştırmacı (lar)	Araştırma Türü	Çalışma Türü	Çalışmanın Konusu ve Temel Bulgular
Yeşilyurt ve Arıca, 2018	Nitel	Makale	Bu çalışmada, Gaziantep’te bulunan Emine Göğüş Mutfak Müzesi’ni ziyaret eden turistlerin Tripadvisor.com internet sitesindeki yorumları içerik analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda mutfak müzesi ziyaretçilerinin deneyimlerinin eğitim, kaçış, tarihsel hatırlatıcılık ve çalışanlarla yaşadıkları deneyim boyutları ile ön plana çıktığı tespit edilmiştir.
Şahin ve Aydın, 2017	Nitel	Makale	Çalışmanın amacı, kültürel ve gastronomik bir değer olarak gastronomi müzelerinin önemini vurgulamaktır. Bu kapsamda, Kuşadası Oleatrum Müzesi’ne odaklanılmıştır. Çalışmada; gastronomi müzelerinin, bulunduğu bölgede gastronomi turizminin gelişmesine katkı sağladığı, bölgenin ürünlerinin tanıtımını gerçekleştirdiği ve sonuç olarak ekonomik bir kazanım meydana getirdiği vurgulanmıştır.
Serinkaya, 2017	Nitel	Makale	Çalışmada, Emine Göğüş Mutfak Müzesi kapsamında Gaziantep mutfak kültürünün geleneksel konutlardaki mekânsal ve sosyal yansımaları incelenmiştir.
Bekar, Arman ve Sürücü, 2017	Nitel	Makale	Çalışmada, gastronomi müzesi olarak faaliyet gösteren Marmaris Bal Evi’nin turizmde çekicilik unsuru olarak kullanılması ve bölgenin turizm faaliyetlerine katkısı incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Marmaris Bal Evi’nin bulunduğu yöreye turizm talebini artırdığı ve çam balının ulusal ve uluslararası platformda tanıtılarak Marmaris’in markalaşma çabalarında önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mankan, 2017b	Nitel	Makale	Çalışmanın amacı, dünyadaki gastronomi müzelerini tanımak ve tanıtmaktır. Bu kapsamda farklı ülkelerden 20 gastronomi müzesi incelenmiştir.
Mankan, 2017a	Nitel	Makale	Çalışmada, Türkiye’deki ve dünyadaki gastronomi müzelerinin önemine odaklanılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’deki 8 gastronomi müzesi incelenmiştir.
Sormaz ve Güneş, 2016	Nitel	Makale	Çalışmada, Türkiye’de yer alan dört adet gastronomi müzesi incelenmiştir.
Şahinoğlu, 2015	Nitel	Tez	Çalışmanın amacı, somut olmayan kültürel miras kapsamında Türk mutfak kültürü konusuna daha fazla dikkat çekebilmektir. Bu bağlamda, Türkiye’deki mutfak müzelerinin ziyaretçileri ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, mutfak müzelerinin somut olmayan kültürel mirasın yaşatılmasında önemli olduğu vurgulanmıştır.
Yılmaz ve Şenel, 2014	Nitel	Bildiri	Çalışmada, Türkiye’den ve dünyadan gastronomi müzelerine örnekler verilerek, gastronomi müzeleri sahip olduğu farklı işlevlere göre sınıflandırılmıştır.
Williams, 2013	Nitel	Kitap Bölümü	Bu çalışmada, yemek müzelerinin önemine odaklanılmıştır. Bu kapsamda yeme-içme ile ilgili unsurların korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında yemek müzelerinin önemli olduğu, ziyaretçilerine farklı deneyimler sunduğu ve gelecekte yemek müzelerinde artış olacağı vurgulanmaktadır.
Yağar, 2012	Nitel	Tez	Çalışmada, Antalya ilinin mutfak kültürü anlatılmış ve Antalya için bir mutfak müzesi önerisi geliştirilmiştir.
Lam, 2011	Nitel	Tez	Çalışmada, gastronomi müzeleri tasarım kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda Washington D.C. Ulusal Alışveriş Merkezi’nde yer alan bir müzenin tasarımı üzerine odaklanılmıştır. Çalışma sonucunda mimari yapı, yemek, insan ve tasarım arasında interaktif bir deneyim ilişkisi ortaya koyulmuştur.
Koz, 2009	Nitel	Tez	Çalışmada, mutfak kültürünün müzelerde ne şekilde yer alacağına ve mutfak müzelerinin özelliklerine değinilmiş, ardından saray ve mutfak kavramları üzerinde durularak saray mutfaklarının bu işlevler dâhilinde ne şekilde değerlendirileceği konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde, gastronomi müzeleri ile yapılan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, yapılan çalışmalarda genellikle nitel yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmalar incelendiğinde, genellikle makale türü çalışmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Gastronomi müzelerinin sayısı ile net bir bilgi olmasa da günümüzde birçok farklı ülkede turistler açısından cazibe noktası sayılan yaklaşık 150'den fazla gastronomi temalı müze bulunmaktadır (Mankan, 2017b: 159). Tablo 2'de dünyadaki bazı gastronomi müzeleri görülmektedir.

Tablo 2: Dünyadaki Bazı Gastronomi Müzeleri

Müzenin Adı	Ülke	Tema	Açılış Yılı	İnternet Erişim Adresi
1. Güney Yiyecek ve İçecek Müzesi	ABD	Mutfak kültürü	-	https://natfab.org/southern-food-and-beverage/
2. Tarım Müzesi (Agricultural Museum)	Mısır	Tarım-bitki-pamuk	1930-	https://www.thecottonmuseum.com/en
3. Agropolis Müzesi	Fransa	Tarım-yiyecek-sofra adabı	1993	http://www.museum.agropolis.fr/
4. Shin-Yokohama Ramen Müzesi	Japonya	Ramen (erişenin Japon Mutfağı'ndaki adı)	-	http://www.raumen.co.jp/
5. Aigle Kalesi	İsviçre	Şarap	1975	https://www.myswitzerland.com/en/wine-excursion.html
6. Amerika Ekmek Müzesi (American Museum of Baking)	ABD	Ekmek-tahıl-pastacılık alanında kitap-kek ve pasta örnekleri	1919	https://www.bundybakingsolutions.com/
7. Kutu Bira Müzesi (The Beer Can Museum)	ABD	Bira kutusu	1978	http://www.beercanhouse.org/about.php
8. Bochnia Tuz Madeni (Bochnia Salt Mine)	Polonya	Tuz madeni	1996	http://kopalnia-bochnia.pl/
9. Bramah Çay ve Kahve Müzesi	Londra	Çay ve kahve	1992	http://www.teaandcoffeemuseum.co.uk/
10. Cadbury World Museum	İngiltere	Çikolata	1990	https://www.cadburyworld.co.uk/en
11. Çin Çay Müzesi	Çin	Çay	1991	http://en.chnmuseum.cn/default.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1
12. Vidalia Soğan Müzesi	ABD	Soğan	-	http://www.vidaliaonion.org/
13. Choco-Story	Belçika	Çikolata-çikolata ile ilgili kitaplar	-	http://choco-story-brugge.be/
14. Çikolata Müzesi	Kanada	Çikolata-şeker kutuları-ekipmanları	1999	http://www.chocolatemuseum.ca/
15. Cider museum	İngiltere/İspanya	Elma suyu ve şarabı	1996	https://www.museodelasidra.com/
16. Coca-Cola Müzesi	ABD	Kola ve kola kutuları	-	https://www.worldofcoca-cola.com/
17. Napa-Copia Museum	ABD	Şarap	2008	http://www.ciaatcopia.com/
18. Kıbrıs Şarap Müzesi	Güney Kıbrıs	Şarap	2004	https://www.cypriwinemuseum.com/
19. Avrupa Ekmek Müzesi	Almanya	Tahıl öğütme-ekmek	-	http://www.brotmuseum.de/
20. The Frietmuseum	Peru	Patatese dair herşey	-	http://www.frietmuseum.be/en/
21. Alman Tuz Müzesi	Almanya	Tuz	1980	http://www.salzmuseum.de/
22. The Gingerbread Museum	Polonya	Un üretimi-ekmek	-	http://gingerbreadmuseum.cz/cz/
23. The Goa Chitra Museum	Hindistan	Tarım aletleri-mutfak kültürü-mutfak araç ve gereçleri	-	http://www.goachitra.com/
24. Mutfak Sanatları Müzesi	ABD	Mutfak üzerine herşey	1979	https://www.culinary.org/
25. Zeytin Müzesi	İtalya	Zeytin ve zeytinyağı	1911	http://www.museodelloливо.com/

Kaynak: Mankan'ın (2017b) çalışmasından yararlanılarak yeniden derlenmiştir.

Tablo 2'deki gastronomi müzeleri incelendiğinde, genellikle turizmde önemli bir konumda olan gelişmiş ülkelerde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Müzelerin temaları genellikle mutfak kültürü, içecek, yiyecek ve içecek üretim alanlarına odaklanmaktadır.

Türkiye'de de farklı illerde geçmişte kullanılan mutfak araç ve gereçleri, bölgeye ait gıdalar, üretim alanları vb. unsurlar sergilenmek üzere bir araya getirilmiş ve müzeye dönüştürülmüştür (Sormaz ve Güneş, 2016: 28). Türkiye'deki gastronomi temalı müzeler ile ilgili detaylı bilgilere ulaşamamasına rağmen birçok ulusal haber kaynaklarında (<http://www.milliyet.com.tr>; www.sabah.com.tr) bu tür müzelere yönelik ziyaretçi sayılarının fazla olduğu belirtilmektedir.

Tablo 3'te Türkiye'deki gastronomi müzeleri gösterilmektedir.

Tablo 3: Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri

Müzenin Adı	Şehir	Tema	Açılış Yılı	Sahiplik Durumu	İnternet Erişim Adresi
1. Adatepe Zeytinyağı Müzesi	Çanakkale	Zeytin ve zeytinyağı türevleri	2001	Şahıs	https://www.adatepe.com/
2. Bursa Kent Müzesi	Bursa	Bursa mutfak Kültürü	2004	Belediye	http://www.bursakentmuzesi.com/
3. Edremit Evren Ertür Tarihi Zeytinyağı Aletleri Müzesi	Balıkesir	Zeytin üretim aletleri	2005	Şahıs	http://www.sabitertur.com.tr/
4. Ekmek Müzesi	Ankara	Ekmek yapımı	2007	Belediye	http://www.ankarahalkekemk.com.tr/EkmekMuzesi.aspx
5. Emine Göğüş Mutfak Müzesi	Gaziantep	Geleneksel mutfak kültürü	2008	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	http://eminegogusmutfakmuzesi.org/
6. Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu	Ankara	Şarap, eski üretim ekipmanları	2010	Atatürk Orman Çiftliği	http://www.aoc.gov.tr/Portal/Geziyerlerimiz/ataturk-orman-ciftligi-muze-ve-sergi-salonu/37
7. Kutman Şarap Müzesi	Tekirdağ	Şarap üretimi	-	Şahıs	http://www.kutmansarapları.com/
8. Marmaris Bal Evi	Muğla	Arcılık, bal	2011	Marmaris Ticaret Odası Başkanlığı	http://www.marmarisbalevi.com.tr/
9. Hacıbanlar Evi Mutfak müzesi	Şanlıurfa	Mutfak kültürü	2011	Belediye	https://www.sanlıurfa.bel.tr/ic-erik/70/28/mutfak-muzesi
10. İstanbul Gastronomi Müzesi	İstanbul	Mutfak müzesi	-	Şahıs	https://msa.com.tr/muze
11. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi	Aydın	Zeytinyağı üretimi	2011	Şahıs	http://www.oleatrium.com/
12. Hatay Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi	Hatay	Tıbbi ve aromatik bitkiler	2012	Hatay Valiliği ve İl Özel İdaresi	http://www.hatay.gov.tr/tibbi-ve-aromatik-bitkiler-muzesi
13. Ekomüze Zavot Peynir Müzesi	Kars	Peynir üretimi yapım aşamaları	2012	Büyük ve Küçük Boğatepe köy muhtarlıkları	http://coikk.com/bogatepe-koyu-ve-peynir-muzesi/
14. İncekum Kervansaray ve Yörük Müzesi	Antalya	Yörük mutfak kültürü	2012	Şahıs	http://www.altso.org.tr/genel/yoruk-muzesi-acildi/
15. Antakya Mutfak Müzesi	Hatay	Mutfak kültürü	2017	Antakya Ticaret ve Sanayi Odası	http://hataygastronomi.com/ar-sivler/2691

16. Kahramanmaraş Tematik Mutfak Müzesi	Kahramanmaraş	Mutfak kültürü	2017	Belediye	http://www.dulkadiroglu.bel.tr/i/mutfak-muzesi.html
17. Köstem Zeytinyağı Müzesi	İzmir	Zeytinyağı	2017	Şahıs	http://kostemzeytinyagi.com/
18. Pelit Çikolata Müzesi	İstanbul	Çikolata	-	Şahıs	http://www.peliticikolatamuzesi.com/
19. Adana Mutfak Müzesi	Adana	Mutfak kültürü	Yeni açılacak	Belediye	http://www.hurriyet.com.tr/yikilmaya-yuz-tutan-konak-adana-mutfak-muzesi-o-40624941
20. Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi	Mardin	Mutfak kültürü	Proje aşamasında	Mardin Artuklu Üniversitesi	http://www.dika.org.tr/6055-haberler
21. Gastronomi Müzesi ve Kültür Merkezi	Mersin	Mutfak kültürü	Proje aşamasında	Belediye	http://www.milliyet.com.tr/buyuksehir-belediyesi-tarihi-karamancilar-mersin-yerelhaber-2165439/

Kaynak: Mankan'ın (2017a) çalışmasından yararlanılarak yeniden derlenmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de her bir gastronomi müze kategorisini temsil eden müzelerin olduğu görülmektedir. Gastronomi müzelerinin internet adreslerinden elde edilen bilgilere göre, Türkiye'deki gastronomi müzelerinin genellikle son yıllarda açıldığı dikkati çekmektedir. Müzeler, kamu ve özel girişimler sonucunda açılmıştır. Kamu ağırlıklı açılan müzelerin genellikle projelendirme sonucu çeşitli destekleyici kuruluşlardan faydalanılarak açıldığı göze çarpmaktadır. Özel girişimlerle açılan müzelerin ise genellikle üretim yaptıkları alanlarda pazarlama ve satış artırma amacıyla faaliyete geçtikleri düşünülmektedir.

3. GÜMÜŞHANE ŞEHİRİ İÇİN GASTRONOMİ MÜZESİ ÖNERİSİ

Gümüşhane ili alternatif turizm çeşitliliği bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Kitle turizminden ziyade özel ilgi turizmine yönelik bir yapıya sahip olan Gümüşhane, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi arasında bir geçiş bölgesi olup iki farklı bölgenin kültürel özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. İlin farklı kültürel yapısı gastronomi alanında bölgeye özgü çeşitli yiyecek ve içecekler sunmaktadır. Bu bağlamda, ilin kendine özgü dört adet tescilli gastronomik ürünü (pestil, köme, siron, Gümüşhane ekmeği) bulunmaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2018). Genel olarak değerlendirildiğinde, hem bölgeye özgü mutfak kültürü açısından hem de kendine has yiyecek içecek üretim alanları bakımından Gümüşhane'de bir gastronomi müzesinin açılması mümkün gözükmektedir.

Bu kapsamda, yurtdışı ve yurtiçindeki gastronomi müzelerinden esinlenerek ve Gümüşhane'nin gastronomik değerleri dikkate alınarak, Gümüşhane'ye özgü bir gastronomi müzesinin kurulabilmesi için öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Gümüşhane Mutfak Müzesi Kurulabilir: Gümüşhane mutfağına ait mutfak araç ve gereçlerini, yemek hazırlama, pişirme, yeme-içme, saklama yöntemlerini, yiyecek ve içecekleri, söz, simge ve tarifleri vb. yansıtan bir müze kurulabilir. Bununla birlikte, balmumu

heykeller ile Gümüşhane sofrada müzede canlandırılabilir. Gümüşhane'ye özgü tarihi konakların varlığı dikkate alındığında, bu konaklardan biri gastronomi müzesi için kullanılabilir. Bu kapsamda, 2017 yılında Dulkadiroğlu Belediyesi tarafından tarihi bir konağın restore edilerek mutfak müzesi olarak açılma projesi (Kahramanmaraş Dulkadiroğlu Belediyesi, 2018) Gümüşhane mutfak müzesi için yol gösterici bir proje olabilir.

Gümüşhane Pestil-Köme Müzesi Kurulabilir: Atıl durumda ya da kullanılmayan bir pestil-köme fabrikası üretim aşamasındaki haline getirilerek veya eski bir konak müzeye dönüştürülerek, Gümüşhane'nin ekonomideki lokomotifini olan pestil-kömeden farklı bir getiri elde edilebilir. Kurulacak müzede geleneksel ve endüstriyel tarzda pestil-köme üretim aşamaları ve pestil-köme üretimi ile ilgili genel bilgiler ve fotoğraflar sergilenebilir. Yine bu tür kurulacak bir müze, hâlihazırda üretim yapmakta olan bir pestil-köme fabrikası bünyesinde açılabilir.

Gümüşhane'ye Özgü Guduculuk (Çömlekçilik) Müzesi Açılabilir: Gümüşhane'nin Dölek köyünde önemli bir geleneksel el sanatı olan guduculuğun unutulmasını engellemek için bir gudu müzesi kurulabilir. Bu müzede gudu yapım aşamaları ve gudu çeşitleri sergilenebilir. Nitekim Çalık ve Ödemiş'in (2015) Gümüşhane ilindeki somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliği ile ilgili yapmış oldukları çalışmada, bir gudu müzesinin kurulması gerekliliği vurgulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir turizmin gelişmesi bakımından gastronomi müzeleri oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Gümüşhane'de sürdürülebilir turizmin gelişmesi bağlamında gastronomi müzesi kurulabilmesi üzerine odaklanılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, Gümüşhane'de gastronomi müzesinin kurulabilmesi için önemli gastronomik kaynakların olduğu görülmüştür. Gümüşhane'de kurulacak bir gastronomi müzesinin ilin turistik ürün çeşitliliğine katkı sağlayacağı ve bölgeye yönelik turizm talebini artıracacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda ilgili paydaşlara şu öneriler sunulabilir:

- Yapılan incelemelerde, Türkiye'deki gastronomi müzelerinin belediye, ticaret odaları, çeşitli destekleme kurumları ve özel şahıslar aracılığı ile açıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Mardin Üniversitesi'nin girişimleri ile bir mutfak projesinin yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda Gümüşhane'de en uygun kişi veya kurumun belirlenerek ortak bir proje ile gastronomi müzesinin açılması gerçekleştirilebilir.

- Gümüşhane Üniversitesi döner sermayesine bağlı bir gastronomi müzesi kurulabilir. Bu müze hem uygulama/araştırma dersleri için ilgili bölümlere yardımcı olabilir hem de üniversitenin döner sermayesine katkıda bulunulabilir.
- Gümüşhane Üniversitesi'nin ilgili bölümleri başta olmak üzere, il kültür ve turizm müdürlüğü, valilik, belediye vb. kurumların iş birliği ve destekleyici kuruluşların (DOKAP, KOSGEB, Ticaret ve Sanayi Odası) aracılığı ile bir proje yürütülerek gastronomi müzesi açılabilir.
- Gastronomi müzesinin kurulması kentin kültürel ve rekreasyonel aktivite çeşitliliğini de artıracaktır. Bu bağlamda, gastronomi müzesinin kent merkezinde veya üniversite bünyesinde kurulması düşünülebilir.
- Özellikle gastronomik tur güzergâhlarındaki rotalar başta olmak üzere, farklı şehirlerde farklı temalar içeren gastronomi müzelerinin açılması ilgili kurum ve kuruluşlar aracılığı ile teşvik edilmelidir.
- Yapılan incelemelerde Türkiye'deki gastronomi müzelerinin tam sayısı hakkında resmi rakamlar olmamakla birlikte, bu gastronomi müzelerinin bilinirliği oldukça düşüktür. Bu kapsamda ilgili kurum ve kuruluşlara gastronomi müzelerinin istatistikleri ve tanıtımları hakkında önemli görevler düşmektedir. Bu yüzden, ilk adım olarak Türkiye'deki gastronomi müzelerinin sayısı belirlenmeli ve ülkedeki gastronomi müzelerinin bir haritası çıkarılmalıdır.
- Türkiye'deki gastronomi müzeleri seyahat acentelerinin turlarına ve özellikle gastronomi rotalarına dahil edilmelidir.
- Gastronomi müzeleri ile yapılan çalışmalar incelendiğinde, genellikle dünyadaki ve Türkiye'deki gastronomi müzelerinin genel durumu veya belli bir gastronomi müzesi üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin zengin mutfak kültürü dikkate alındığında, araştırmacılara, gastronomi müzesi açısından farklı bölgelerin potansiyelini değerlendiren benzer çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G., Özata, E., Sormaz, Ü. ve Çetinsöz, B. C. (2016), "Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi İçin Yeni Bir Alternatif: Surf&Turf", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 270-281.
- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015), "Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), s. 79-89.
- Bekar, A., Arman, M. S. ve Sürücü, Ç. (2017), "Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Marmaris Bal Evi Örneği", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42), s. 468-477.

- Çalık, İ. ve Ödemiş, M. (2015), “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi: Gümüşhane İli Örneği”, *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 12-15 Kasım, Çanakkale, 833-843.
- Günyel, Ş., Turganbayeva, C., Turdubekova, S., Alimov, U., Turganbayeva, N., Samatova, G. ve İsakova, D. (2018), “*Kırgızistan ve Türkiye Mutfak Kültürü: Seçme Tarifler*”, Editörler: Bilgehan Gülcan, Barış Erdem ve Ramazan Eren, Ankara: Detay Yayıncılık.
- <http://www.milliyet.com.tr/gaziantep-in-gastronomi-basarisi-bu-gaziantep-yerelhaber-1122779/>
(Erişim Tarihi: 06.08.2018).
- <https://www.sabah.com.tr/guney/2017/11/26/zeytin-muzesine-ziyaretci-akini> (Erişim Tarihi: 06.08.2018).
- Işıldar, P. (2016), “*Sürdürülebilirlik ve Gastronomi*”, İçinde: H. Kurgun ve D. Bağırın Özşeker (Eds.), *Gastronomi ve Turizm (Kavramlar – Uygulamalar - Uluslararası Mutfaklar - Reçeteler)*, Ankara: Detay Yayıncılık, s. 45-64.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2014), “*Turizm ve Çevre*”, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kahramanmaraş Dulkadiroğlu Belediyesi (2018), <http://www.dulkadiroglu.bel.tr/i/mutfak-muzesi.html>
(Erişim Tarihi: 10.03.2018).
- Kervankıran, İ. (2014), “Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye’deki Müze Turizmüne Bakış”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(11), s. 345-369.
- Koz, G. F. (2009), “*Osmanlı Mutfak Kültürünün Saray Müzelerde Sergilenmesi*”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018), <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiz-bagli-muzeler.html> (Erişim Tarihi: 10.02.2018).
- Kyriakaki, A., Zagkotsi, S. ve Trihas, N. (2013), “Creating Authentic Gastronomic Experiences through Local Agricultural Products: The “Greek Breakfast” Project”, *5th International Scientific Conference – Tourism Trends and Advances in the 21st Century*. Rhodes: University of the Aegean.
- Lam, A. (2011), *Designing is Cooking: A Museum of Gastronomy*, (Unpublished master’s dissertation), Virginia Polytechnic Institute, Virginia.
- Mankan, E. (2017a), “Destinasyon Pazarlamasında Çekici Bir Faktör Olarak Türkiye’deki Gastronomi Müzeleri Örneği”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (4), s. 641-654.
- Mankan, E. (2017b), “Dünyadaki Gastronomi Müzeleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (1), s. 157-176.
- Scarpato, R. (2002), “*Sustainable Gastronomy as a Tourist Products*”, içinde: A.M. Hjalager ve G. Richards (eds.) *Tourism and Gastronomy*, London and New York: Routledge, s. 132-152.
- Serinkaya, E. Y. (2017), “Mutfak Kültürünün Gaziantep’in Geleneksel Konutlarında İncelenmesi” *Artium*, 5(1), s. 27-41.
- Sezgin, M. Haşiloğlu, S. B. İnal, E. (2011), “Müze Pazarlamasında Müşteri İlişkileri ve Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), s. 201–220.
- Sormaz, Ü. ve Güneş, E. (2016), “Traditional Culinary Museums: Samples from Turkey”, *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 5(6), s. 27-31.

- Şahin, Ö. ve Aydın, A. (2017), "A Cultural, Gastronomic, and Touristic Asset: The Kuşadası Oleatrium Olive and Olive Oil History Museum Case", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), s. 180-199.
- Şahinoğlu, Ş. (2015), "Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramına Farklı Bir Yaklaşım: Mutfak Müzeleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şener, O. (2016), *Müzelerin Ekonomik Etkileri*. E. Şener (Editör). İstanbul: Beta Basım Yayım A. Ş.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (2018), <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/geographicalRegisteredList/> (Erişim Tarihi: 20.02.2018)
- Williams, E. (2013), "Food Museums", içinde: K. Albala (Ed.), *Routledge International Handbook of Food Studies*, London and New York: Routledge, s. 229-237.
- Yağar, H. D. (2012), "Antalya Mutfak ve Yemek Kültürü Müzesi Tasarımı", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Yeşilyurt, H. ve Arıca, R. (2018), "Mutfak Müzesi Ziyaretçilerinin Deneyimlerinin İncelenmesi: Emine Göğüş Mutfak Müzesi Örneği", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 60-70.
- Yılmaz, H. ve Şenel, P. (2014), "Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri", *15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 13-16 Kasım, Ankara, s. 499-510.
- Yüncü, H. R. (2010), "Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası", içinde: S. Şengel (Ed.), 10. Aybastı-Kabataş Kurultayı, Yerel Değerler ve Yayla Turizmi, Ankara: Detay Yayıncılık, s. 27-34.

TURİST GÖRÜŞLERİ KAPSAMINDA ALTYAPI, ÜSTYAPI VE ÇEVRE SORUNLARI VE YEREL YÖNETİMLERİN ÇÖZÜM POTANSİYELİ: ANTALYA ÖRNEĞİ

Oğuz TÜRKAY¹

Ömer SARAÇ²

ÖZ

Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında altyapı, üstyapı ve çevre sorunları büyük bir engel teşkil etmektedir. Özellikle kitle turizmi destinasyonlarında ve yüksek sezonda ortaya çıkan çevresel baskı karşısında yerel yönetimler yetersiz kalmaktadır. Bu araştırmada tüketiciler gözünde altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarının tespiti amaçlanmış, tespit edilen belirli sorunlar hakkında ilgili yerel yönetimlerin görüşleri alınarak yerel yönetimlerin daha derinde konuya nasıl yaklaştıkları ve onların hareket alanını daraltan sorunlar anlaşılmasına çalışılmıştır. Tüketicilerin Antalya'daki turizm beldelerinde altyapı, üstyapı ve çevre kirliliğinin neden olduğu görüntü, gürültü, su, hava, toprak kirliliği ve yanlış saha kullanımlarına neden olan çevresel sorunlar hakkındaki şikâyetleri elektronik ortamda yayın yapan bir şikâyet sitesinden elde edilmiştir. Şikâyetlerin ele alınışı ve çözüm potansiyeli ise belediye yetkilileri ile telefon görüşmeleri yapılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan karşılaştırmalı çalışma, çevresel sorunların çözümünde yerel yönetimlerin dışında bir kuruluşun gerekliliğini, çevresel planlamanın önemini, taşıma kapasitesinin üzerinde turist alınmaması ve bölgeye çevresel değerlendirme analizlerinin yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bulgular çerçevesinde öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre Yönetimi, Turizm Planlaması, Sürdürülebilir Turizm, Antalya

INFRASTRUCTURE, SUPERSTRUCTURE AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND LOCAL GOVERNMENTS SOLUTION POTENTIAL IN THE CONTEXT OF TOURIST OPINIONS: CASE STUDY OF ANTALYA

ABSTRACT

Infrastructure, superstructure and environmental problems constitute a major obstacle to the sustainability of tourism. Local governments are inadequate especially in mass tourism destinations and in the high season face of environmental pressure. In this research, it was aimed to determine infrastructures, superstructure and environmental problems in the eyes of consumers and by trying to get the opinions of relevant local governments about certain problems identified, it is tried to understand how the local administrations got closer to the topic and the issue which narrowed their movement area. Complaints about the environmental problems caused by the infrastructures, superstructure and environmental pollution in the tourist areas of Antalya by consumers, noise, water, air, soil pollution and misuse of the fields are obtained from a complaint site which broadcasts in electronic environment. If the complaints are handled and there is a solution potential, telephone interviews with municipal authorities have been tried to be made. The comparative study revealed the necessity of an institution other than local governments in solving environmental problems, the importance of environmental planning, the necessity of taking tourists on the carrying capacity and conducting regional environmental assessment analyzes. Suggestions were presented in the findings framework.

Keywords: Environmental Management, Tourism Planning, Sustainable Tourism, Antalya

¹ Prof. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sapanca Turizm Fakültesi, turkay@sakarya.edu.tr

² Öğr. Gör., Kastamonu Üniversitesi, Cide Rıfat Ilgaz MYO, o.sarach@hotmail.com

GİRİŞ

Turizm, II. Dünya Savaşından sonra batılı devletler tarafından ekonomik büyümenin ve gelişmenin önemli bir kaynağı olarak görülmüş ve geliştirilmiştir (Diamond, 1977: 539). 1970’li yıllardan itibaren önemli bir değer kazanan turizm, özellikle 1990’lı yıllarda hem uluslararası turist sayısı hem de gelişmiş ve nitelikli hizmet sunan turizm destinasyonları bakımından dünya genelinde büyük bir ivmeye sahip olmuştur (Doğan ve Markoç, 2015: 28). Bu doğrultuda yapılan araştırmalara göre 2014 yılında uluslararası turist sayısının bir önceki yıla göre %4,7 artışla 1 milyar 138 milyona ulaştığı, 2030 yılında ise bu sayının 1 milyar 800 milyona ulaşılacağı tahmin edilmektedir (UNWTO Tourism Highlights, 2015: 2).

Turizmin Türkiye’deki yapısal değişimi ve gelişimi ise 1980’li yıllara dayanmaktadır. 1982 yılında kabul edilen 2634 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu” ile kitle turizminin gerçekleşebilmesinde ihtiyaç duyulan altyapı ve üstyapının oluşturulması günümüzde bu sektörün çalışma biçiminin ve koşullarının uluslararası standartlara ulaşmasını sağlamıştır (Yarcan,1994; Gökdeniz vd., 2009:217). Yaşanan bu gelişmelere rağmen Türk turizm destinasyonlarındaki altyapı ve üst yapı yüksek sezonlarda gerçekleşen kitle turizm ihtiyacını karşılayamamakta yerel yönetimler tarafından yürütülen çalışmalar çevre kirliliği sorununun çözülmesinde yetersiz kalmaktadır.

Türk turizm destinasyonlarına bu sezonlarda gelen turist sayısının her geçen gün artması bu destinasyonların altyapı ve üstyapısının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum kent içinde yoğunluk ve trafikle birlikte görüntü, gürültü ve hava kirliliğine neden olmakta, doğanın ekolojik yapısını bozmaktadır. Altyapı da dahil olmak üzere turizmi doğrudan etkileyen karar ve uygulama sürecinde önemli rol üstlenen yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin her geçen gün artan bu talebe karşılık verememesi ise yerel halk ile birlikte turistlerin de yaşam kalitesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Doğan ve Markoç, 2015: 28).

Bu araştırmada yüksek sezonda kitle turizminin en yoğun yaşandığı Türk turizm destinasyonlarından Antalya’daki turizm beldelerinin altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarının neler olduğunun belirlenmesi, analiz edilmesi ve önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizmin gelişmesi ve turizm faaliyetlerinin yürütülmesinde çevre çok büyük bir öneme sahiptir. Bu faaliyetlerin yürütülmesi aşamasında turist sayısının artmasıyla çevreye ait doğal ve kültürel kaynakların daha fazla turist tarafından kullanılması altyapı, üstyapı ve çevresel

sorunların artmasına neden olmaktadır (Lim ve McAleer, 2005: 1431; Seyhan ve Yılmaz, 2010). Bu sorunların en önemli sebebi turizm tüketicilerinin artan taleplerini karşılamak üzere altyapı ve üstyapı yatırımlarının plansızca yapılmasıdır (Deng vd., 2002: 423).

Bir destinasyonun altyapı yatırımları; su, kanalizasyon sistemleri, enerji kaynakları, sağlık hizmetleri, çöp ve drenaj sistemleri, haberleşme ağı, destinasyon cadde ve sokakları, metrosu, tüneli ve güvenlik sistemlerinden oluşmaktadır. Üstyapı yatırımları ise konaklama ve yeme içme işletmeleri, alışveriş merkezleri ve sağlık üniteleri gibi turistlerin ihtiyaçlarının karşılandığı altyapı haricinde tüm kurum ve kuruluşları içermektedir (İçellioğlu, 2014: 43).

Turizmde kontrolsüz ve plansız yapılan altyapı ve üstyapı yatırımları ekosistemlere büyük zarar vermektedir (UNEP, 2001). Turizm destinasyonlarında herhangi bir işletmenin yanlış saha kullanımı, flora ve fauna sistemlerine zarar vermekte, atıkların suların denize bırakılması deniz ve kıyı ekosistemlerini, filtresiz bacalardan tüten dumanlar ise havayı kirletmekte, uygun yapılmayan yalıtım sistemi ise gürültü kirliliğine neden olmaktadır. Bu durum ise muhakkak yakındaki diğer turizm destinasyonlarına da zarar vermektedir (Kahraman ve Türkay, 2014).

Bu doğrultuda çalışmaları devam eden turizm yatırımları her ne kadar hızlı ve başarılı bir gelişim gösterse de uzun vadede doğal çevreye zarar vermekte, doğal kaynakların tükenmesine neden olmakta ve turizmin en önemli varlığını ortadan kaldırarak destinasyonların çekiciliğini azaltmaktadır. Destinasyon yönetiminde, turistik faaliyetlerin sürdürülebilir olabilmesi için, taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak ekosistemlerin kaldırabileceği limitler zorlanmadan biyo-çeşitliliğin korunması sağlanmalıdır (Seyhan ve Yılmaz, 2010: 53).

Bu düşünceye koşturarak turizm tüketicileri düşünüldüğünde bir destinasyonun çekicilikleri ve bunları destekleyen altyapı, üstyapı ve çevresel olanaklar o destinasyonun tercih edilip edilmeyeceğinin belirlenmesinde önemli bir göstergedir. Çünkü turizm tüketicileri, bir destinasyonun flora, fauna ve su kaynaklarına bağlı olarak varlığını sürdüren bir sistemin parçası olmasını beklemektedir (Hu ve Wall, 2005: 621; Fennell ve Butler, 2003: 200).

Günümüzde altyapı ve üstyapı tesislerindeki yetersizlikler, Türk turizm destinasyonlarının karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Altyapı ve üstyapı, turistler haricinde yerel halk tarafından da kullanılmakta bu durum turizm faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için tesislerin bu doğrultuda yenilenmelerini zorunlu hale getirmektedir (Çeken, 2003:164-165).

Altyapı da dahil olmak üzere yerel toplum ve turist memnuniyetine yönelik birçok alanın düzenlenmesinin yerel yönetimlerin sorumluluğu altında olması, onların turizmde önemli bir

role sahip olmalarını sağlamıştır (Elliott, 1987; Bacon ve Pelley, 1993; Dede ve Güremen, 2010; Vaughan vd. 1999; Andriotis, 2002). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmin gelişmesinin önündeki en önemli sorunun altyapısal sorunlar olduğu düşünülürse yerel yönetimlerin, içinde bulunduğu destinasyonda turizmin gelişimini etkileyen bu gelişimlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmaktadır (Pearce 1991; Long, 1991; Tosun 1998; Andriotis 2002; Richards, 1992; 1).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Antalya’da yer alan turistik beldelerdeki altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Veriler Antalya ilindeki turistlerin ve yerel halkın elektronik ortam üzerinden yaptığı şikâyetlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu doğrultuda ilgili belediyelerdeki sorumlu müdür ve personelle görüşülerek destinasyonda yer alan sorunlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Antalya’daki altyapı, üstyapı ve çevresel sorunlarla alakalı algılara ilişkin verilerin yorumlanmasında içerik analizi kullanılmıştır. Bu analiz ‘*insan iletişimde kullanılan yazı, resim gibi araçları anlamaya dayanan bir sosyal bilimler araştırma yöntemidir*’ (INT-1, 2012). Bu yöntemde mektuplar, gazeteler, günlükler, dergi makaleleri ve toplantı kayıtları gibi veri elde edilebilen kaynaklar taranmakta, elde edilen verilerin niceliksel incelenmesi ve sayımı yapılabilmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2004). Ayrıca içerik analizinde bahsi geçen kaynaklar anahtar kelimeler kullanılarak sistematik bir şekilde çözümlenebilmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001; INT-1, 2012).

Bu araştırmada altyapı, üstyapı ve çevresel sorunların yaşandığı Antalya’da yer alan Alanya, Kaş, Kemer, Konyaaltı, Kumluca, Manavgat ve Serik turistik beldelerine ait şikâyet verileri “şikâyetvar” adlı internet sitesinden temin edilmiştir. Verilerin içerik analizini yapabilmek için sitedeki tüm şikâyetler incelenmiş ve 16 kategoride anahtar kelimeler oluşturulmuştur. Tablo 1’de sol tarafta kategorize edilmiş bu anahtar kelimelere yer verilirken, sağ tarafta turistik beldelere ait şikâyetlerin niceliksel karşılığı yer almaktadır.

BULGULAR

Antalya’da yer alan Alanya, Kaş, Kemer, Konyaaltı, Kumluca, Manavgat ve Serik turizm beldelerinin 2013 ile 10.04.2018 tarihleri aralığına ait şikâyet ve ihbarlar “şikâyetvar” adlı internet sitesinden temin edilmiştir. Bu şikâyet ve ihbarların yer aldığı verilere 16 ayrı kategoride anahtar kelimelerin belirlenmesi sonucu Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Antalya'daki Turistik Beldelere Ait Altyapı, Üstyapı ve Çevre Sorunları

No	Sorunlar	TURİZM BELDELERİNDEN GELEN ŞİKAYETLER						
		Alanya	Kaş	Kemer	Konyaaltı	Kumluca	Manavgat	Serik
1	İlaçlamanın Periyodik Olarak Yapılmaması Sinek, Böcek ve Haşerenin Artışı				1		6	2
2	Yollar Dar, Çukur, Asfaltsız, Toz, Toprak	2	1				4	1
3	Yetersiz Kanalizasyon ve Kötü Koku		1		3		3	
4	Turistik İşletme Çevresinde Bitmemiş İnşaatlar	3					3	
5	Flora ve Faunayı Bozan Alanlarda Turistik İşletmelerin Kurulması	3					2	
6	Turistik İşletmelerin Yalıtım Eksikliği, Rahatsız Edici Müzik Sesi			1	2		2	
7	Halk Plajlarındaki Bakımsızlık ve Ekipman Teçhizat Eksikliği	1			1	1	1	
8	Sokak Köpeklerinin Fiziksel Baskısı	3					1	
9	Toplu Taşıma Araçlarının Yetersizliği ve Yolcuların Sıkışıklık İçinde Seyahat Etmesi	2					1	
10	Turistlerin Kiraladıkları Normal ve Elektrikli Bisikletlerin Bıraktığı Çevresel Rahatsızlık	2					1	
11	Turistik İşletme Çevresinde Kurulan Fabrikalardan Gelen Atık ve Çevresel Kirlilik	1		1		1		
12	Yetersiz Aydınlatma Sorunu	2		1				
13	Dilenci Yoğunluğu Fiziksel Baskı	1					1	
14	Yiyecek İşletmelerinde Hijyen Sorunu ve Mikroplu Yiyecek Üretimi	1		1				
15	Çöplerin Periyodik Olarak Toplanmaması						1	
16	Türk ve Yabancı Turiste Uygulanan Farklı Muamele			1				

Tablo 1'e bakıldığında verilerin temin edildiği tarihler arasında Antalya beldelerine ait turistik faaliyetleri doğrudan etkileyen 66 adet şikâyete ulaşılmıştır. Bu şikâyetler yoğunlukla 6 kategoride toplanmıştır. Sorun 1 "İlaçlamanın Periyodik Olarak Yapılmaması Sinek, Böcek ve Haşerenin Artışı" kategorine ait 9 şikâyet yer alırken, sorun 2 "Yollar Dar, Çukur, Asfaltsız, Toz, Toprak" kategorisine ait 8 , sorun 3 "Yetersiz Kanalizasyon ve Kötü Koku" kategorisine ait 7, sorun 4 "Turistik İşletme Çevresinde Bitmemiş İnşaatlar" kategorisinde 6, sorun 5 "Flora

ve *Faunayı Bozan Alanlarda Turistik İşletmelerin Kurulması*” kategorisinde 5 ve sorun 6 *“Turistik İşletmelerin Yalıtım Eksikliği, Rahatsız Edici Müzik Sesi”* kategorisinde 5, adet şikâyete ulaşılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda takribi 5 sene içerisinde yapılmış sadece 66 adet şikâyete ulaşılması turizmi yakından ilgilendiren bu tür sorunların turistler tarafından nereye şikâyet edeceklerini bilmedikleri kanaatini uyandırmıştır. Alt yapı, üst yapı ve çevre sorunlarının turizm için ehemmiyeti dikkate alındığında çözüm yollarının turistler tarafından bilinmiyor olması o beldenin turistler tarafından erken terk edilmesi ya da bir daha tercih edilmemesi gibi kötü bir sonuç doğurması hasebiyle büyük bir önem teşkil etmektedir.

Şikâyetlerle alakalı olarak durumun gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, eğer gerçekse bu durumun nedenlerinin neler olduğu ve kurumları açısından ne kadar önemli olduğu, bu sorunların çözümüyle alakalı olarak yeterli bütçe ve buna koşut olarak plan ve projelerinin var olup olmadığını öğrenmek ayrıca analizin daha sağlıklı ilerlemesini sağlamak amacıyla ilgili belediyelerle görüşülmüştür.

Bu doğrultuda belediyenin sorumlu müdür ve ilgili personeliyle yapılan görüşme girişimleri sonucunda şikâyetlerin elbette bu kadar az sayıyla sınırlı olmadığı, kurumlarına ait web sitelerine de şikâyetlerin geldiği bulgulanmıştır. Turistlerden gelen herhangi bir şikâyet olup olmadığı sorgulandığında ise turistlerin otellerde konakladıkları, elzem bir konu olduğunda otel yönetimiyle paylaşılan konuların yine kendilerine intikal ettiği cevabı alınmıştır.

Sorun 1 *“İlaçlamanın Periyodik Olarak Yapılmaması Sinek, Böcek ve Haşerenin Artışı”* şikâyetine karşılık muhatap belediyeler durumun doğru olduğunu belirtmiştir. Konuyla alakalı asıl muhatapın büyükşehir belediyesi olduğunun belirtilmesi üzerine büyükşehir belediyesiyle yapılan görüşmeden, 200 araba ve 1200 ile 1300 arası personelin bu işle görevlendirildiği; ancak bölgenin böcek ve haşere üremesine çok müsait bir yer olması sebebiyle yer yer sorunların yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Daha fazla bütçe ve kaynak ayrılması durumunda bu şikâyetin önüne geçilip geçilemeyeceği sorusuna karşılık daha fazla araba ve personel de olsa böcek ve haşerenin sonu getirilemediğinden bu tür sorunların yaşanmaya devam edeceği belirtilmiştir.

Sorun 2 *“Yollar Dar, Çukur, Asfaltsız, Toz, Toprak”* şikâyetine karşılık muhatap belediyeler durumun kısmen doğru olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmeden eskiden yolların parke olduğu, asfalt dışarıdan temin edildiğinden randımanlı bir çalışma yapılamadığı; ancak

günümüzde belediyenin asfalt üretimine geçmesinin bir sonucu olarak son altı aydır bu tür sıkıntıların yaşanmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sorunun yaşanmasının bir başka nedeninin de “Büyükşehir Yasası” olduğunu iddia eden belediyeler, çukur ve asfaltsız yollarla alakalı sorunları çözmeye yönelik ağaçlandırma yapmak ya da asfalt dökmek gibi yatırımların Büyükşehir belediyesi tarafından drenaj sistemi kurma eğilimi gösterildiğinde zayi olmasının, sorunun çözümünde belediyeleri çaresiz bıraktığını savunmaktadır.

Sorun 3 “*Yetersiz Kanalizasyon ve Kötü Koku*” şikâyetine karşılık muhatap belediyeler durumun doğru olduğunu belirtmiştir. Konuyla alakalı asıl muhatabın büyükşehir belediyesinin olduğunu belirtmesi üzerine büyükşehir belediyesiyle yapılan görüşmeden, hummalı bir çalışma yaptıkları buna karşın Antalya’nın çok hızlı bir şekilde geliştiği ve yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı bulgulanmıştır.

Sorun 4 “*Turistik İşletme Çevresinde Bitmemiş İnşaatlar*” şikâyetine karşılık muhatap belediyeler durumun doğru olduğunu belirtmiştir. Bu durumun mahkemelerle alakalı olduğunu savunan belediyeler, yıkım kararının prosedürlere bağlı olarak uzadığını savunmaktadır. Buna karşın yıkım kararı çıktıktan sonra gerekli işlemlerin belediyeler tarafından ivedilikle tamamlandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sorun 5 “*Flora ve Faunayı Bozan Alanlarda Turistik İşletmelerin Kurulması*” şikâyetine karşılık muhatap belediyeler bu konuya özel bir önem verildiğini belirtmişlerdir. Bu tür şikâyetlere yönelik görüş belirtmek için spesifik bir yer belirtilmiş olmasının gerekli olduğunu söyleyen belediyeler bu şikâyetin doğru olduğunu kabul etmemiştir.

Sorun 6 “*Turistik İşletmelerin Yalıtım Eksikliği, Rahatsız Edici Müzik Sesi*” şikâyetine karşılık belediyelerden farklı cevaplar gelmiştir. Bir kısmı bu durumla alakalı olarak yetki ve sorumluluklarının olmadığını belirtirken diğer kısmı dışarıdan gelen sesten rahatsız olan otel misafirlerinin şikâyetleri doğrultusunda desibel ölçümü yaparak sorunu çözdüğünü belirtmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Turizm, hammaddesini içinde yaşadığı çevreden ve doğadan almaktadır. Buna karşın turizm faaliyetlerinin yoğunluğu doğa ve çevre üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kontrolsüz ve plansız gelişme gösteren alt yapı ve üst yapı yatırımlarının yanı sıra, bir çevrede taşıma kapasitesinin göz zardı edilmesi o çevrenin sahip olduğu flora, fauna ve su kaynaklarının zarar görmesine neden olmakta, bu durum turizm faaliyetlerinin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Bunun yanı

sıra hava, gürültü ve görüntü kirliliği o destinasyonda turizmin devam etmesine engel olan diğer çevre sorunlarıdır.

Araştırma bulguları ışığında görüntü, gürültü, su, hava, toprak kirliliği ve yanlış saha kullanımının neden olduğu çevresel sorunların bahsi geçen beldelerde turizmi olumsuz etkilediği söylenebilmektedir. Çünkü bu durum ekosistemin bozulmasına, flora ve fauna çeşitliliğinin azalmasına ve turizm açısından çekicilik unsuru olan doğanın yok olmasına neden olmaktadır.

Elektronik ortam üzerinden toplanan veriler doğrultusunda Antalya’da yer alan turistik beldelere yönelik şikâyetlerin, ilgili ve sorumlu belediyelerle yapılan görüşmelere koşut olarak çözüme ulaşamamasının;

- Birden fazla kurumun yetki alanının olması,
- Prosedürle alakalı nedenler,
- Kurumlar arasındaki iletişimsizlik,
- Kurumların birbirlerinin yetki alanlarına müdahale haklarının olmaması

gibi nedenlere bağlı olarak geliştiği söylenebilmektedir. Bu durum turizmi yakından ilgilendiren altyapı, üstyapı ve çevresel sorunlardan sorumlu olan yerel yönetimlerin ihtiyacı karşılayabilmek noktasında yetersiz kalmış olmalarıyla açıklanabilmektedir. Çünkü *“başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, birçok ülkede gerçek anlamda bir turizm politikası uygulamaya konulmadığından, çevresel koruma da yeterince gerçekleştirilememektedir”* (Kahraman ve Türkay, 2014: 63). Bu şekilde devam edecek olan sorunlar turizmin ilerleyen dönemlerinde çekicilik unsuru olan birçok özelliğini kaybetmesine neden olacaktır.

Turizmin özellikle Türkiye gibi gelişimini tam olarak tamamlayamamış ülkelerde ekonomik açıdan ne kadar önemli olduğu düşünülürse, bu tür sorunların giderilmesi için sadece destinasyon yönetiminde görev yapacak farklı bir devlet kurumunun oluşturulması önerilebilir. Bu bağlamda;

- Turistler için etkin şikâyet kanalları geliştirilmesi,
- Yerel yönetimlerin şikâyet çözümü konusunda ilgili birimleri oluşturması,
- Önerilen Destinasyon Yönetim Örgütü modelinin çevresel planlama ve kontrol birimlerine sahip olması,
- Büyükşehir belediyelerinin bünyesinde turizm ofislerinin kurulması ve bunların turizm paydaşlarıyla etkin iletişim ve koordinasyonunun sağlanması,

- Tur operatörü ve seyahat acentaları nezdinde bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının yapılması,
- Yerel yönetimlerin çözümü kolaylaştıracak mevzuat düzenlemelerine kavuşturulması

ile birlikte çalışmaların daha sağlıklı bir şekilde yürütüleceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda faaliyet gösteren bir örgütte işinin uzmanı profesyonel kimselerden oluşturulacak bir ekiple bölgeye ait sorunların çözümünde;

- Destinasyonun çevre planlamasına dikkat edilmesi,
- Taşıma kapasitesinin belirlenip bu doğrultuda turist kabul edilmesi,
- Çevresel Etki Değerlendirilmesinin yapılması

çalışmaları, turistik destinasyonların çevresel sorunlarının azalmasını, iklimsel değişikliğin yavaşlamasını, turizmin hammaddesi olan doğa üzerindeki insan baskısının azalmasını ve ekosistemin daha yavaş bozulmasını sağlayacak turizm sürdürülebilir kapsamda varlığını daha uzun süre devam ettirebilecektir.

KAYNAKÇA

- Andriotis, K. (2002), Local Authorities in Crete and the Development of Tourism. *The Journal of Tourism Studies*, 13(2), 53-62.
- Bacon, M. ve Pelley, B. (1993), Local Government Reorganisation Tourism's Chance or Peril?. *Insights*, A5-A13.
- Çeken, H. (2003), *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Dede O. M. ve Güremen, Lale (2010), *Yerel Yönetimlerin Turizm Sektörü İçindeki Önemi, Roller ve Görevleri*. Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 19, Sayı 4, Ekim, 47-61.
- Deng, J., King, B. ve Bauer, T. (2002), Evaluating Natural Attractions for Tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 422-438.
- Diamond, J. (1977), Tourism's Role in Economic Development: the Case Reexamined, *Economic Development and Cultural Change*, 25 (3), 539-553.
- Doğan, M., ve Morkoç, D. (2015), Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Turizm. *Çağdaş Yönetimler*, 24 (4): 22-57.
- Elliott, J. (1987), Government Management of Tourism A Thai Case Study. *Tourism Management*, 8(3), 223-232.
- Fennell, D.A. ve Butler, R.W. (2003), A Human Ecological Approach to Tourism Interactions. *International Journal of Tourism Research*, 5(3), 197-210.
- Gökdeniz, A., Dinç, Y., Aşık, N. A., Münger, L., ve Taşkı, H. (2009), Türkiye'de İç Turizm Kavramı ve İç Turizmde Önemli Bir Destinasyon Olan Ayvalık'ta Müşteri Arz ve Talebine Yönelik Ampirik Bir Araştırma Işığında Geliştirme Stratejileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 216-231.
- Hu, W. ve Wall, G. (2005), Environmental Management, Environmental Image and the Competitive Tourist Attraction. *Journal of Sustainable Tourism*, 6, 617-635.
- İçellioglu, C. Ş. (2014), Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 37-55.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2014), *Turizm ve Çevre*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Lim, C. ve McAleer, M. (2005), Ecologically Sustainable Tourism Management. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1431- 1438.
- Long, V. H. (1991), *Government-Industry-Community Interaction in Tourism Development in Mexico*, In, M. T. Sinclair, & M. J. Stabler (Ed.), *The Tourism Industry: An International Analysis*, Wallingford: CAB International, 205-222.
- Pearce, D. G. (1991), *Challenge and change in East European tourism: A Yugoslav Example*. In, M. T. Sinclair, & M. J. Stabler (Ed.), *The Tourism Industry: An international analysis*, Wallingford: CAB International, 223-240.
- Richards, G. (1992), *The UK Local Authority Tourism Survey 1991*. London: University of London and the British Association of Tourism Officers.
- Seyhan, G. ve Yılmaz, B. S. (2010), *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel*.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001), *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Tosun, C. (1998), Roots of Unsustainable Tourism Development at the Local Level: The Case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, 19(6), 595-610.
- UNEP – United Nations Environment Programme (2001). Tourism’s Three Main Impact Areas. İndirilme Tarihi: 25.05.2008. WWW:Web:[http://www.uneptie.org/pc/tourism/sust-tourism/env-3 main.htm](http://www.uneptie.org/pc/tourism/sust-tourism/env-3_main.htm).
- UNWTO (2015), *Tourism Highlights*, (20.01.2015).
- Vaughan, D., R.; Jolley, A. ve Mehrer, P. (1999). Local authorities in England and Wales and the development of tourism Internet sites. *Information Technology and Tourism*, 2(2), 115-129.
- Yarcan, Ş. (1994), *Turizm Endüstrisinin Yapısı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Yüksel, A. ve Yüksel, F. (2004), *Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- INT-1: <http://www.contentanalysis.org/>, Erişim Tarihi: 12.12.2012

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YARATICI TURİZM

Serap AKDU¹

ÖZ

Kültürel ve doğal kaynaklara bağlı olan turizm sektöründe kaynakların gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate alarak kontrollü kullanımını ifade eden sürdürülebilirlik yaklaşımı son yıllarda üzerinde durulan konulardan biridir. Sürdürülebilirliğin zaman zaman bir turizm çeşidi olarak nitelendirildiği görülse de sürdürülebilirliğin tüm turizm çeşitlerine entegre edilebilen ve sağlıklı turizm gelişiminin gereği olarak nitelendirilebilen bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda çalışmada sürdürülebilirlik kapsamında yaratıcı turizmin önemi vurgulanmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm, Yaratıcı Turizm

SUSTAINABILITY AND CREATIVE TOURISM

ABSTRACT

The sustainability approach, which refers to the controlled use of resources in the tourism sector, which is dependent on cultural and natural resources by taking into consideration the needs of future generations, is one of the issues emphasized in recent years. Although sustainability is seen as a type of tourism from time to time, we can say that sustainability is an approach that can be integrated into all tourism types and can be defined as the necessity of healthy tourism development. In this context, the importance of creative tourism in sustainability was emphasized.

Keywords: Sustainability, Sustainability Tourism, Creative Tourism

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, serapakdu@gmail.com

GİRİŞ

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızla değişen ve gelişen turizm sektöründe süreç içerisinde turist istek ve beklentileri noktasında bir takım değişiklikler oluşmaya başlamıştır (Avcıkurt vd., 2009; Pawlusiński ve Kubal, 2017). Bireyselleşme, çevreye duyarlılık, yerel kültürel değerlere daha fazla duyarlılık ve yaratıcılık konuları turistler tarafından daha fazla önem verilen konular arasında olduğu görülmektedir (Ritchie ve Crouch, 2003; Zoğal ve Emekli, 2017; Balık, 2015: 44).

Yaratıcı turizm destinasyona has kültürel veya sanatsal değerlere yönelik düzenlenen etkinliklere aktif katılım yoluyla turistlere otantik yaratıcı deneyimler yaşatan ve turistlerin yaratıcılık potansiyelini geliştirmeleri fırsatı sunan, turistlere ziyaret edilen destinasyondaki yerel halkla ve yaşayan kültürle ilişki kurmasını sağlayan sürdürülebilir bir turizm çeşididir (Wurzbürger, 2010; Richards, 2011; Ivanova, 2013).

Sürdürülebilir bir turizm çeşidi olarak değerlendirilen yaratıcı turizm bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı son yıllarda oldukça ilgi görmeye başlayan yaratıcı turizmi sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirmek ve bu konuda yaratıcı turizmin önemine dikkat çekmektir.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI VE TURİZM

Sürdürülebilir gelişme kavramının turizme entegrasyonu ile ortaya çıkan tüm turizm türlerine uyarlanabilen bir felsefe olan sürdürülebilir turizm yaklaşımı gerçekleştirilen çevreye duyarlı faaliyetler ile çevresel kaynakların korunması ve turizm ekonomik gelişiminin uyumlu yürütülmesini içeren ve sürekli gelişim gösteren bir süreçtir (UNEP ve UNWTO, 2005; Akşit, 2007). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğal, kültürel, tarihi turistik çekicilikleri kapsayan turizm kaynaklarının korunmasını ve gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için kontrollü kullanımını ifade etmektedir (Vernon vd., 2005; Cinnioğlu, 2015).

Turizmde sürdürülebilirlik yaklaşımı, turizmin gelişimine paralel olarak 1990'lı yıllarda önem kazanmaya başlamıştır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile çevresel kaynakların optimal kullanımı, ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı duyulması, yerleşik ve yaşayan kültürel mirasın, geleneksel değerlerin korunması ve kültürler arası anlayışa katkıda bulunma, tüm paydaşlara adil bir şekilde dağıtılan sosyo-ekonomik faydalar sağlama yoluyla uygulanabilir ve uzun vadeli ekonomik operasyonlar garanti altına alınabilir (UNWTO, 2012).

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE YARATICI TURİZM

Turistlere daha derinlemesine seyahat deneyimleri sağlamak amacıyla kültür turizminden geliştirilmiş olan yaratıcı turizm kavramı ilk olarak 2000'li yıllarda Richards ve Raymond (2000) tarafından kültürel ürünlerin seri olarak yeniden üretilmesini engellemeye çalışan ve turistlere kendi kendini geliştirme deneyimlerini yaşatmaya odaklanan bir turizm türünü tanımlamak için kullanılmıştır (Richards ve Wilson, 2005).

Yaratıcı turizm kaynakları soyut kültürel kaynaklara (edebiyat, görsel ve gösteri sanatları vb.) dayalı olup yaratıcı turizmde öğrenme ve deneyim kazanmak temel motivasyonu oluşturmaktadır (Wurzbarger vd., 2008; Virginijia, 2016; Ayvaci ve Gülcan, 2017). Faransa'da-(Provence) parfüm yapımı, Kanada'da dış mekan boyama, çizim, heykel, oyma ve fotoğrafçılık, İspanya'da yemek kursları, Yeni Zelanda'da geleneksel el sanatları atölyeleri (kemik oymacılığı, dokuma, ahşap işleri ve keçe vb.) yaratıcı etkinliklere örnek verilebilir (Richards ve Wilson, 2006).

Yaratıcı turizmde turistlere nihai bir ürün yerine süreç içeren etkinlikler sunulmaktadır (Gordin ve Matetskaya, 2012). Yaratıcı turizm kaynakları olarak nitelendirilebilen soyut kültürel ürünlerin (dans, şarkı söyleme, el sanatları, mutfak, resim, festival gibi özünde süreç olan turistik kaynaklar) nihai ürünlere göre daha sürdürülebilir olduğu söylenebilir (Prentice ve Andersen, 2003; (Akşin Aşık, 2014).

Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından sürdürülebilir turizm gelişimini sağlayan ilkeler belirlenmiştir (UNEP ve WTO, 2005). Bunlar arasında yerel refah seviyesinin, istihdam kalitesinin artırılması, sosyal eşitliğin, ziyaretçi memnuniyetinin, yerel kontrolün, toplumsal huzurun, fiziksel bütünlüğün, biyolojik çeşitliliğin, çevresel temizliğin sağlanması, kültürel zenginliğin ve kaynakların etkinliğinin artırılması yer almaktadır.

Bir yerin özgünlüğü özel yemekler, müzik, el sanatları ve benzerleri gibi yerel geleneksel değerlere dayanır ve gastronomik deneyimler, festivaller ve sergiler gibi sembolik etkinliklerle devamlılığı sağlanır. Yaratıcı turizm mekanların yeniden düzenlenmesi sayesinde turizm destinasyonunun özgünlüğünün korunmasına yardımcı olabilir (Solene, 2011).

Sürdürülebilir turizmde temel amaç turizmin olumsuz etkilerini minimize etmek, olumlu etkilerini artırmak ve turizmin devamlılığını sağlamaktır (Demir ve Çevirgen, 2006; Sarkım, 2014). Sürdürülebilir turizmin toplumların sosyo-kültürel bütünleşmelerini sağlamak, turistler

için kaliteli deneyim imkanı sunmak, turizmi çeşitlendirmek şeklindeki amaçları yaratıcı turizmin sağladığı faydalar ile örtüşmesi noktasında önem taşımaktadır (Çakılcıoğlu, 2013).

Ohridska ve Ivanov (2010) yaratıcı turizmin kültürel sermaye, pazar gelişimi, yenilik-inovasyon, kültürel mirasın korunması, sürdürülebilirlik, üreticilerin görünürlüğü, iş imkanlarının yaratılması (istihdam) ve ihracat olmak üzere somut faydaları olduğunu bununla birlikte yerel kimlik ve eşsizlik, sosyal kapasite, kültürel değerlerin korunması, insan etkileşimi ve kültürel değişim, yerel kültüre çeşitlilik kazandırması, destinasyondan gurur duyma şeklinde soyut faydaları olduğunu belirtmektedir. Yaratıcı turizm değerli sayılmayan şeyleri değerli hale getirebilir (Solene, 2011). Yaratıcı turizm yerel toplumlara yeni geleneksel ürünlerin üretilmesi ve turistlere sunumu yoluyla iş imkanı sunarak ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Danish, 2003). Yaratıcı turizmde ürün çeşitlendirme için çok az bir altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır ve hızlı ürün tanıtımı mümkündür (Richards ve Marques, 2012).

Richards (2010) başarılı bir yaratıcı turizm gelişimi sağlamak için sürdürülebilir turizm anlayışını içinde barındıran bir takım ilkeler çerçevesinde hareket etmenin önemine değinmiştir. Bu ilkelere göre destinasyonun sahip olduğu doğal çevre gibi somut kaynaklarla birlikte atmosfer, yetenek veya yaratıcılık gibi soyut kaynakların farkında olmak ve bunları bir cazibe unsuru olarak kullanmak destinasyonun önemli bir çekim merkezi olmasında, önemli bir rekabet avantajı sağlamasında bir fırsat olabilmektedir. Yaratıcı üretim ve tüketimi destekleyen yaratıcı turizm metalaşmayı engelleyebilir (Richards ve Wilson, 2006; Korez-Vide, 2013). Sahip olunun zengin kültürel kaynakların yaratıcılıkla birleşmesi başarıyı beraberinde getirebilir (Richards, 2011). Yaratıcı turizmin özünü oluşturan yerel kapasitenin kullanılması, yaratıcılığın klasik, moda olanı taklit veya yeni yapılar yapmak yerine mevcut yapıların iyileştirilmesi sürdürülebilir bir yaratıcı turizm gelişimi için önemli ilkeler arasında yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Moscardo (2008), Solene (2011), Korez-Vide (2013) vb. çalışmalarda yaratıcılığın günümüzde sürdürülebilir gelişme için önemli bir araç olduğu savunulmaktadır. Korez-Vide (2013) yaratıcı turizm aracılığıyla ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlar arasında denge kurulabileceğini savunmaktadır. Solene (2011) tarafından yaratıcı turizm ile ilgili çalışma sonuçları yaratıcı turizmin sürdürülebilir gelişmeyi olumlu yönde etkilediği fikrini destekler yöndedir. Yapılan literatür taraması ve incelenen çalışma sonuçları doğrultusunda yaratıcı

turizmin faydaları, sürdürülebilirlik yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde yaratıcı turizmin sürdürülebilir turizm gelişimini desteklediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Altanlar, A. ve Akıncı Kesim, G. (2011), “Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma: Akçakoca Örneği”, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), s. 1-20.
- Akşit, S. (2007), “Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, s. 441-460.
- Avcıkurt, C. Koroğlu, A. ve Sarıoğlu, M. (2009), “Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri”, Ş. Çavuş, Z. Ege ve O. Çolakoğlu (Ed.), *Türk Turizm Tarihi: Yapısal ve Sektörel Gelişim*, s.1-14, Detay Yayıncılık, Ankara,.
- Ayvacı H. ve Gülcan B. (2017), “Türkiye’de Turizm Animasyonlarında Somut Olmayan Kültürel Miras (Soküm) Ulusal Unsurlarına Bakış”, *Journal of Recreation and Tourism Research/JRTR*, 4 (Special Issue 1), s. 207-223.
- Balık, M. (2015), *Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Kapsamında Kültürel Mirasın Korunması Açısından Kentsel Yenilemenin Yeri ve Önemi: Fenerbalat Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çakılcıoğlu, M. (2013), “Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma için Bir Yöntem Önerisi”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 9(16), s. 27-42.
- Çavuş, Ş. ve Tanrısevdi, A. (2000), “Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11, Prof. Dr. Hasan Olalı Özel Sayısı, s.149-159.
- Demir, C., ve Çevirgen, A., (2006), *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Gordin, V. ve Matetskaya, M. (2012), “Creative Tourism in Saint Petersburg: The State Of The Art”, *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4(2), s.55-77.
- Ivanova, P. (2013), “Creativity and Sustainable Tourism Development”, *Economics*, 21(2), s.108-120.
- Korez-Vide, R. (2013), “Promoting Sustainability of Tourism by Creative Tourism Development: How Far is Slovenia?”, *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 6(1), s.77-102.
- Moscardo G. (2008), “Sustainable Tourism Innovation: Challenging Basic Assumptions”, *Tourism and Hospitality Research*, 8(1), <https://doi.org/10.1057/thr.2008.7>
- Ohridska-Olson, R. ve Ivanov, S. (2010), “Creative Tourism Business Model and its Application in Bulgaria”, *Proceedings of the Black Sea Tourism Forum ‘Cultural Tourism – The Future of Bulgaria,’* <http://papers.ssrn.com>

- Pawlusiński, R. ve Kubal, M. (2017), “A New Take on an Old Structure? Creative and Slow Tourism in Krakow (Poland)”, *Journal of Tourism and Cultural Change*, s. 1-21. DOI: 10.1080/14766825.2017.1330338.
- Prentice, R. ve Andersen, V. (2003), “Festival as Creative Destination”, *Annals of Tourism Research*, 30(1), s. 7 - 30.
- Richards, G. (2010), “Tourism Development Trajectories- From Culture To Creativity?”, *Tourism and Management Studies*, 6,
- Richards, G. (2011), “Creativity and Tourism: The State of the Art”, *Annals of Tourism Research*, 38, s. 1225-1253.
- Richards, G. ve Raymond, C. (2000), “Creative Tourism”, *ATLAS News*, 23, s. 16-20.
- Richards, G. ve Wilson, J. (2006), “Developing Creativity in Tourist Experiences: A Solution to the Serial Reproduction of Culture?”, *Tourism Management*, 27, s. 1408-1413.
- Ritchie, J. B. ve Crouch, G. I., (2003), *The Competitive Destination : A Sustainable Tourism Perspective*, CABI Publishing, Oxon.
- Sarkım, M., (2014).”Turistik Ürün Çeşitlendirmesinde Sürdürülebilirlik”, A. Timur (Der.), *Turistik Ürün Politikası*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Sipahi, B. E. (2010), “Küresel Çevre Sorunları Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, s. 331-344.
- Solène, P. (2011),” Establishing the Connections between the Goals of Sustainable Development and Creative Tourism”,<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A454754&dswid=-8319>, (15.07.2018)
- UNEP (United Nations Environment Programme) and WTO (2005), “Making Tourism more Sustainable, A Guide for Policy Makers”, <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPATourismPolicyEN.pdf> , (03.07.2018)
- UNWTO (2012), “Sustainable Development of Tourism”, <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-5>, (04.07.2018)
- Wurzburger, R. (2010), Introduction to the Santa Fe & UNESCO International Conference. A Global Conversation on Best Practices and New Opportunities. R. Wurzburger, T. Aageson, A. Pattakos, & S. Pratt (Eds.), *Creative Tourism: A Global Conversation*, s. 15-25, Sunstone Press, Santa Fe.
- Vernon, J., Essex, S., Pinder, D. ve Curry, K. (2005), “Collaborative Policymaking: Local Sustainable Projects”, *Annals of Tourism Research*, 32 (2), s.325–345.
- Virginija, J. (2016), Interaction between Cultural/Creative Tourism and Tourism/Cultural Heritage Industries, (INTECH) *World's Largest Science, Technology & Medicine Open Access Book Publisher*.
- Zoğal, V. ve Emekli, G. (2017), “Yaratıcı Turizme Kavramsal ve Coğrafi Bir Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1), s. 21-34.

BÖLGESEL ÖLÇEKTE DESTİNASYON PAZARLAMADA İŞBİRLİKLERİNİN OLUŞTURULMASI

Koray GENÇ¹

Oğuz TÜRKAY²

Serkan ŞENGÜL³

ÖZ

Birbiri ile benzer, coğrafi sınırları yakın ve sınırlı turizm çekicilik ve aktivitelerine sahip olan destinasyonların, potansiyel turistler nezdinde cazibesini arttırmak ve bölgede kalış sürelerini uzatmak adına işbirliği içerisinde olmaları oldukça önemlidir. Bu önemden hareketle bu çalışmada, coğrafi açıdan birbirine yakın olan, sahip oldukları turizm çekiciliklerinin yanı sıra fiziksel ölçekte de benzer büyüklükte olan Mudurnu, Göynük ve Taraklı destinasyonları örneğiyle turizm pazarlanmasında işbirlikçi pazarlamaya gidilmesi konu edilmiştir. Söz konusu destinasyonların işbirliği potansiyeli ortaya koyulduktan sonra çalışmaya konu edinilen destinasyonlarla birlikte benzer durumdaki destinasyonlar için de kabul görebilecek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm Pazarlaması, İşbirlikçi Pazarlama, Destinasyon Pazarlaması, Destinasyonlar Arası İşbirliği.

THE CREATION OF DESTINATION MARKETING COLLABORATIONS ON REGIONAL SCALE

ABSTRACT

It is very crucial that neighbor destinations with similar features and limited tourism attractions have to cooperate in order to attract more potential tourists and extend their stay in the region. With this in mind, in this study, it was aimed to examine Mudurnu, Göynük and Taraklı destinations from a relational marketing perspective by focusing on their geographical closeness, similarity in size and similarity in attractiveness. The cooperation potentials of the mentioned destinations have been revealed than suggestions that can be accepted for the destinations in similar situations are presented.

Keywords: Tourism Marketing, Relationship Marketing, Destination Marketing, Cooperation Between Destinations.

¹ Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mudurnu Süreyya Astarıcı MYO, koray.genc@yahoo.com

² Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, turkay@sakarya.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO, Turizm İşletmeciliği Bölümü, info@serkansengul.net

GİRİŞ

İnsanların refah düzeyindeki yükselme ile birlikte büyüyen turizm hareketlerinden pay almak isteyen birçok destinasyon, çeşitli pazarlama çalışmaları gerçekleştirerek rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Kitle turizmi hareketlerinin dışında kalan, coğrafi olarak küçük ölçekte ve sınırlı turizm çekicilik ve aktivitelerine sahip olan destinasyonlar da bazı adımlar atarak turizm gelirlerini artırmayı hedeflemektedirler. Söz konusu destinasyonların sahip oldukları kısıtlı turizm arz kaynakları öncelikle turist çekmede, sonrasında ise turistleri bölgelerinde tutma konusunda sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır.

Kırsal alanların ekonomik olarak gelişmesinde oldukça önemli bir payı olan turizm faaliyetlerinin (Ateljevic, 2009) yönetilmesinde ve pazarlanmasında, sınırlı kaynaklara sahip olan destinasyonların birlikte hareket edebilmeleri elzemdir. Öyle ki, bu destinasyonların gerçekleştirecekleri stratejik işbirlikleri ile ortak ürünler sunarak turizm koridorları oluşturmaları; hem erişilebilirliği arttıracak, seyahat acentelerini bölgeye çekecek hem de bu konudaki maliyetleri düşürecektir (Çetin vd., 2017: 329).

Literatür incelendiğinde yukarıdaki görüşü destekler sonuca ulaşan çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Naipaul vd. (2009) sınırlı turizm çekicilikleri ve arz kaynaklarına sahip olan üç destinasyonun üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, ortaya çıkan işbirliğinin destinasyonların maliyetlerini düşürerek daha geniş kapsamlı pazarlama çalışması yapabilmelerine fırsat sunduğunu ortaya koymuşlardır. Wang vd. (2013) ise gerçekleştirdikleri araştırmada, bir şehirde bulunan yedi ilçenin işbirlikçi pazarlama anlayışı ile birbirlerini tamamlayan ürünler ortaya koyarak turizm ürünlerini çeşitlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Benzer turizm olanaklarına sahip destinasyonlar üzerinde gerçekleştirilmiş olan bu araştırmanın da işbirlikçi pazarlama kuramına, özellikle kırsal bölgede; benzer ölçekte ve benzer cazibe unsurlarına sahip destinasyonların pazarlanması üzerine katkılar sağlaması beklenmektedir.

DESTİNASYONLAR ARASINDA İŞBİRLİKÇİ PAZARLAMA

Benzer amaçlara sahip olan işletmelerin kendi başlarına gerçekleştirebileceklerinden daha fazlasını başarabilmek için kendileri ile benzer işletmelerle güçlerini birleştirerek işbirlikçi yaklaşım içerisinde bulunması, pazarlamada işbirlikçi yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Williams, 2013: 6). Wang ve Xiang'a (2007: 78) göre organizasyonlar ve işletmeler, sosyal, ekonomik ve stratejik olmak üzere farklı motivasyonlarla işbirlikçi ilişkilere girerler. Bu motivasyonlar üç geniş kategoriye ayrılabilir. Bunlar; strateji odaklı, işlem maliyeti odaklı ve öğrenmeye yönelik motivasyon kaynaklarıdır.

İşbirlikçi pazarlama yaklaşımı destinasyonlarda yer alan işletmeler arasında uygulanabileceği gibi destinasyonlar arası düzeyde de uygulanmaktadır. Bu pazarlama yaklaşımı aynı bölgede yer alan benzer özelliklere ve turizm çekiciliklerine sahip olan destinasyonlarda uygulanan işbirliklerini ifade etmektedir (Fyall vd., 2012). Naipaul vd.' ne göre (2009: 477) destinasyonlar açısından işbirlikçi pazarlama, destinasyonların turizm ürünlerini parça parça pazarlaması değil bütünleşik bir şekilde pazarlaması sürecidir. Destinasyonlar adına, işbirlikçi çabalarla daha fazla farkındalık yaratma yeteneği, giderek daha rekabetçi hale bürünen piyasada önemli bir rekabet avantajı olarak ifade edilebilir (Palmer ve Bejou, 1995). Wang ve Xiang'a (2007: 84) göre nihai işbirliği hedefi, destinasyon rekabet avantajını oluşturmak ve geliştirmek için yenilikçi ürün ve hizmetlerin oluşturulmasının yanı sıra yönetim yaklaşımlarının oluşturulmasını kolaylaştırmaktır.

Sınırlı turizm olanaklarına sahip küçük ölçekli destinasyonlarda etkili pazarlama ve turistlerin destinasyondaki kalış süresinin uzatılmasında sıkıntılar yaşanması mümkündür. Bu nedenle destinasyonlar arası işbirlikçi pazarlama uygulamalarının birbirlerine yakın, kısıtlı olanaklara sahip destinasyonlarda uygulanması kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası literatür incelendiğinde destinasyonlar arası işbirlikçi pazarlama araştırmalarına (Prideaux ve Cooper, 2002; Wang ve Xiang, 2007; Wang, 2008) rastlansa da ulusal literatürde gerçekleştirilen çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma; benzer ölçekte, birbirine yakın ve sınırlı turizm olanaklarına, çekicilik ve aktivitelerine sahip olan destinasyonlarda, işbirlikçi pazarlama yaklaşımının kullanılmasını konu edinmektedir.

ÇALIŞMA ÇERÇEVESİ

Bu çalışma ile Mudurnu, Taraklı ve Göynük destinasyonlarının turizm faaliyetlerinde ve özellikle pazarlama çalışmalarında işbirliğine gitme konusunda uygunluğunun açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Destinasyonların işbirliğine uygunluğu ortak paydaları başlıklar halinde değerlendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca üç destinasyonun benzerlik gösteren yanlarından ve literatürden yola çıkılarak; pazarlama başarısı adına işbirliği çerçevesinde öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmaya konu edinilen destinasyonlarda işbirliği fikrinin ortaya atılması, öz yetenekleriyle tekil olarak yeterli talep oluşturulamamasına dayanmaktadır. Dolayısıyla işbirliği sayesinde hem etkin pazarlama faaliyetleri yürütülerek turist sayısının artırılacağı hem de çekicilik ve aktivite çeşitliliği sayesinde kalış süresinin uzatılabileceği düşünülmektedir.

Destinasyonların Ortak Yanları

Destinasyonların ortak yanları mevcut üyelikler, tarihsel süreç ve benzer ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olan turizm çekicilikleri başlıklarıyla değerlendirilmektedir. Mevcut üyelikler başlığı altında, üç destinasyonun da üye durumunda olduğu organizasyonlara yer verilmektedir.

Mevcut Üyelikler

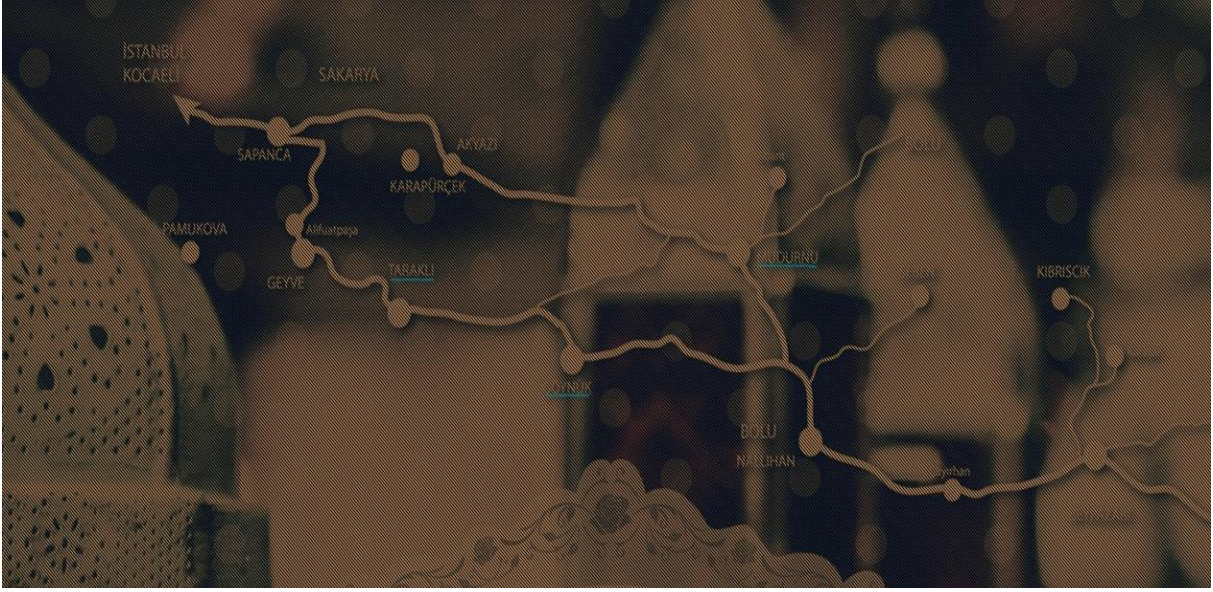
İpekyolu Belediyeler Birliği

İpekyolu Belediyeler Birliği birbirine komşu düzeyde dört şehirden on altı ilçenin birlikteliğidir. Birliğin amacı resmi internet sitesinde “*Gelir getiren, dış göçü azaltan, bölge ve ülke ortalamaları arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltan faaliyetler yoluyla, bölgedeki zengin, kültürel-doğal ve üretime yönelik değerler üzerine inşa edilmiş, sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olan en kısa sürede sağlanması doğrultusunda, bölgede bulunan yerleşim birimlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmalarına yönelik her türlü çalışmaları yapmak, yaptırmak, sonuçlarını ulusal ve uluslararası ortamlara taşımak ve tanıtımını boyutlandırmak ve bu amaçla ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapmak*” (ipekbir.gov.tr) şeklinde açıklanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik turizm sektörü hedef sektör olarak belirlenmiştir. Bu durum özellikle vizyon ifadesinden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Birliğin misyon ve vizyon ifadeleri aşağıdaki şekildedir (ipekbir.gov.tr).

Misyon: “Bölgemizin eşsiz mirasına sahip çıkarak saygın bir bölge haline gelmesine katkı sağlama adına; adaletli, kaliteli, gelişime açık, verimli ve etkili bir yönetim anlayışı ile hizmet sunmak”.

Vizyon: “Bölgenin dinamiklerini bir araya getirerek; sahip olduğu kültürel miras ile turizm zenginliği yaratmak, geçmişten gelen ticaret birikimiyle üretim ve istihdamı artırarak bir marka olmak”.

Şekil 1. İpekyolu Belediyeler Birliği Koridoru

Avrupa Tarihi Kasaba ve Bölgeler Birliği

1999 yılında temelleri atılan Avrupa Tarihi Kasaba ve Bölgeler Birliği'nin temel odak noktası tarihi kentleri bir araya getirmek ve bu kentlerin sürdürülebilir bir şekilde yönetiminde iyi uygulamaları paylaşmaktır. Ayrıca birlik üyeleri arasında iş birliği teşvik edilmektedir. Bu amaçlara yönelik, birlik üyelerini bir araya getiren toplantılar düzenlenmekte, çeşitli kurumlarla organize olunarak projeler gerçekleştirilmektedir.

Birliğin 32 Avrupa ülkesine yayılmış olarak 1200'den fazla üyesi bulunmaktadır. Çalışma alanımız olan Mudurnu, Göynük, Taraklı ile birlikte Türkiye'den 88 tarihi alan birliğe üye konumundadır (historic-towns.org).

Türkiye Tarihi Kentler Birliği

Strasbourg kentinde 7-8 Ekim 1999 tarihinde kuruluş amaçlı toplanan Avrupa Tarihi Kasaba ve Bölgeler Birliği toplantısına Türkiye'den gözlemci olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi katılmıştır. Sonrasında Bursa Büyükşehir Belediyesi Türkiye Tarihi Kentler Birliği'nin kuruluş çalışmalarına öncülük etmiş ve İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) ve Mimarlar Odası başta olmak üzere birçok kuruluşun desteğiyle 22 Temmuz 2000 tarihinde 52 tarihi kent belediyesinin katılımıyla birlik hayata geçirilmiştir. 2001 yılında da Avrupa Tarihi Kasaba ve Bölgeler Birliği'nin 12. Üyesi olunmuştur. Birliğe dahil olmanın dokuz ön koşulu bulunmaktadır (tarihikentlerbirligi.org). Çalışma alanımızı oluşturan üç destinasyon da bu şartları sağlamış ve birliğin üyesi konumundadır.

Sakin Şehir

İtalyanca şehir (Citta) ve İngilizce yavaş (Slow) kelimelerinin birleşiminden oluşan Cittaslow (Yavaş şehir veya sakin şehir) terimi ve hareketi İtalya kaynaklı olup, küresel düzeye ulaşmış bir belediyeler ağıdır. Hareket 1999 yılında Greve in Chianti'nin eski belediye başkanı Paolo Saturnini'nin vizyonu doğrultusunda kendini göstermiş ve hızlıca dünya çapında kabul görür hale gelmiştir. “İnsanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, kendine yeten, sürdürülebilir, el sanatlarına, doğasına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan ama aynı zamanda altyapı sorunları olmayan, yenilenebilir enerji kaynakları kullanan, teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlerin” tüketim odaklı yaşama ve kentlere alternatif olacağı düşüncesi hareketin hedefi olarak açıklanmaktadır (cittaslowturkiye.org).

Sakin şehir ağına dahil olmanın çeşitli koşulları bulunmaktadır. Türkiye’de 15 sakin şehir statüsüne sahip ilçe bulunmaktadır. Taraklı; 2009 yılında Türkiye’nin ilk sakin şehri olan Seferihisar’dan iki yıl sonra 2011 yılında sakin şehir statüsü almışken, Göynük ve Mudurnu sırasıyla 2017 ve 2018 yıllarında olmak üzere ağın yeni üyelerindedir.

Tarihsel Süreç

Mudurnu, Göynük ve Taraklı birbirine yakın yerleşim alanları olup, benzer tarihsel süreçlerden geçmiştir. 1200’lü yıllara kadar bölgede birçok medeniyet varlık sürdürmüştür. 1200’lü yılların sonunda başlayan Osmanlı akınları ise 1300’lerin başında sonuç vermiş ve bölge Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Bu durum günümüz için kültürel miras olarak isimlendirilen birçok somut ve somut olmayan esere sahip olmalarının nedeni olarak açıklanabilir.

Tablo 1. Destinasyonların Kültürel Miras Örnekleri

Destinasyon	Somut Kültürel Miras	Somut Olmayan Kültürel Miras
Mudurnu	Konaklar Yıldırım Beyazıt Camii ve Hamamı Kanuni Sultan Süleyman Camii Seyh-ül İmran Türbesi	Ahilik Gelenekleri (Esnaf Duası-Şet Kuşatma) El Sanatları Yöresel Yemekler
Göynük	Konaklar Akşemsettin Hazretleri Türbesi Gazi Süleyman Paşa Camii ve Hamamı Ömer Sikkin Hazretleri Türbesi	Yöresel Yemekler El Sanatları
Taraklı	Konaklar Yunus Paşa (Kurşunlu) Camii	Yöresel Yemekler El Sanatları

Turizm Çekicilikleri

Destinasyonların dâhil oldukları birlikler ve tarihsel süreçlerinden anlaşılacağı üzere temel turizm çekicilikleri somut ve somut olmayan kültürel miraslarıdır. Ayrıca tablo 1’de de görüldüğü üzere dini çekicilikler de ön plana çıkmaktadır. Göynük üzerinden örneklemek gerekirse Akşemsettin Hazretleri “Fatih Sultan Mehmet’in Hocası” olarak bilinmekte ve mikrobu tarifini ilk yapan kişi olarak gösterilmektedir.

Bölge yaylalar ve su kaynaklarının varlığı ile kamp, trekking, bisiklet, flora-fauna gözlemciliği, fotoğrafçılık vb. doğa turizmi etkinlikleri için de elverişli konumdadır. Göynük sınırları içerisinde bulunan Çubuk ve Sünnet gölleri, Mudurnu ilçe sınırları içerisinde bulunan Sülüklü Göl ile diğerlerine kıyasla bilinirliği daha yüksek olan Abant Gölü Tabiat Parkı önemli çekiciliklerdendir. Taraklı’da ise Karagöl Yaylası ve Göleti doğa turizmi adına önem arz etmektedir. Bu potansiyel İstanbul ve Ankara gibi iki büyük turizm talebinin ortasında olan bölge için daha da fırsat halini almaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmaya konu edinilen üç destinasyon coğrafi olarak birbirine yakınlıklarıyla beraber benzer niteliklere de sahiptir. Üyesi oldukları birlikler bu durumun bir göstergesi niteliğindedir. Öyle ki, destinasyonların üyesi oldukları birlikler için belirli koşulları sağlamak gerekmektedir. Aynı birliklere üye olabilmelerinin temel sebebinin ise tarihsel ve kültürel geçmişleri olduğu, birliklerin üyelik koşulları, amaç, misyon ve vizyonları incelendiğinde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Üç destinasyonda köklü bir tarihsel sürece ve dolayısıyla kültürel mirasa sahip durumdadır ki, bu durum turizm çekiciliği konusunda da destinasyonların benzeştiğini göstermektedir. Ayrıca buldukları coğrafi bölge kaynaklı olarak kültürel miraslarının yanı sıra doğal turizm çekiciliklerini de bünyelerinde bulundurmaktadır.

Söz konusu destinasyonlar küçük ölçekli olup gerek yatırımcıları gerekse de yerel yöneticileri sınırlı güce sahiptir. Bu sınırlı güç destinasyon yönetiminde ve pazarlamasında da bağlayıcı olmaktadır. Artan turizm talebine rağmen beklentilerin karşılanamadığı görülmektedir ki, alanda yapılan araştırmalar bu görüşü destekler niteliktedir. Genç (2016), Mudurnu öncelikli olarak bölgeye yapılan turları incelediği araştırmasında tur operatörleri tarafından Mudurnu ve çevre destinasyonlarının talep yetersizliğinden dolayı karlı görülmediği ve sadece uğrak yeri olarak düşünüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Benzer sonuç Zengin ve Genç (2018) tarafından da Göynük üzerinden ifade edilmiştir. Türkay vd. (2017)’de Mudurnu üzerinden tarihi konak işletmeciliği yatırım süreci sorunlarını konu edindikleri çalışmalarında; talep yetersizliğinin yatırım geri dönüş süresini uzattığına dair sonuçlar çıkartmıştır. Talep yetersizliği üç

destinasyon için işbirliği gerekliliğinin temel nedeni olarak açıklanabilir. Turizmi geliştirici hamlelerin parçalanmış bir şekilde atılması yerine, birlikte hareket edilerek daha güçlü adımlar atılması doğru bir strateji olarak ifade edilebilir. Birbirine çok yakın mesafedeki destinasyonların arzının bir bütün olarak aktarılması turist sayısını artırmakla birlikte kalış süresini uzatabilecektir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı da destinasyonlarda turizm faaliyetlerinin bütüncül bakış açısıyla yürütülmesine yönelik düşünce geliştirmiştir. 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde yedi adet "Turizm Gelişim Koridoru" belirlenmiştir. Bu koridorlardan birisi de Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı, Güdül ve Ayaş ilçelerini kapsayan "İpekyolu Turizm Koridorudur". Türkiye turizmi adına merkezi idarenin geliştirmiş olduğu bu düşünce önemli olmakla birlikte, destinasyon yönetiminin ve pazarlamasının doğrudan merkezi yönetim kararlarıyla istenilen düzeyde gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği de tartışılır bir durumdur. Hedeflere yönelik destinasyonların tüm paydaşlarının bizzat sorumluluk alıp, koordineli şekilde çalışmalar yürütmesi önem arz etmektedir. Bu önemden hareketle paydaşlara sunulabilecek önerilerimiz aşağıdaki şekildedir.

1. Üye olunan birlikler önemli olmakla birlikte, yatay işbirliği şeklindedir. Üç destinasyonun tüm paydaşlarını kapsayıcı olarak dikey işbirliğinin sağlanabileceği bir destinasyon yönetim örgütü oluşturulmalıdır.
2. Pazarlama faaliyetleri beraberce organize edilmeli ve bütüncül şekilde yürütülmelidir. Örneğin, turizm fuarlarına ortak katılım sağlanmalıdır.
3. Gerek yerel yönetimler gerekse de özel sektör temsilcileri özellikle internet üzerinden pazarlamalarında kendi destinasyonlarıyla beraber diğer destinasyonlara da yer vermelidir. Bu şekilde ürün çeşitlendirmeye de katkı sağlanmış olunabilir. Tüm bölgeyi kapsayıcı bir internet sitesi oluşturulabilir.
4. Pazarlama çalışmalarında destinasyonların aynı hat üzerinde ve birbirine yakınlığı özellikle vurgulanmalıdır.
5. Merkezi yönetimle ilişkiler destinasyonların uzlaştığı şekilde tek bir sesten yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Ateljevic, J. (2009), "Tourism Entrepreneurship and Regional Development: Example from New Zealand", *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 15 (3), s.282-308.
- Cittaslow Türkiye (2018), *Cittaslow Felsefesi*, <http://cittaslowturkiye.org/>, (07.06.2018).
- Çetin, G., Demiroğlu, O. C., İstanbullu Dinçer, F. ve Dinçer, Z. M. (2017), "Destinasyon Stratejileri: Geliştirme, Yönetim, Pazarlama, 3. Turizm Şûrası Tebliğler Kitabı, 1-3 Kasım, Ankara, Cilt 1, s.322-330.
- Genç, K. (2016), "Destinasyonun Seyahat İşletmeleri Tarafından Tercih Edilebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme (Mudurnu Örneği)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), s.1013-1018.
- Fyall, A., Garrod, B. ve Wang, Y. (2012), "Destination Collaboration: A Critical Review of Theoretical Approaches to A Multi-Dimensional Phenomenon", *Journal of Destination Marketing & Management*, 1 (1) s.10-26.
- İpekyolu Belediyeler Birliği (2018), *Amacımız, Misyonumuz, Vizyonumuz*, <http://ipekbir.gov.tr/amacimiz/>, (07.06.2018).
- Naipaul, S. Wang, Y. ve Okumus, F. (2009), "Regional Destination Marketing: A Collaborative Approach", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 26 (5-6), s.462-481.
- Palmer, A. ve D. Bejou (1995), "Tourism Destination Marketing Alliances", *Annals of Tourism Research*, 22 (3), s.616-629.
- Prideaux, B. ve Cooper, C. (2002), "Marketing and Destination Growth: A A Symbiotic Relationship or Simple Coincidence?", *Journal of Vacation Marketing*, 9 (1), s.35-51.
- Tarihi Kentler Birliği (2018), *Tarihi Kentler Birliği Nasıl Kuruldu?*, <http://www.tarihiKentlerBirligi.org/hakkimizda/tarihce/>, (07.06.2018).
- The European Association of Historic Towns and Regions (2018), *About us Heritage Europe*, <http://www.historic-towns.org/html/about.html>, (07.06.2018).
- Türkay, O., Genç, K. ve Şengül, S. (2017), "Tarihi Konak İşletmeciliğinde Yatırım Sürecinin Sorunları: Mudurnu Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi*, 20-22 Nisan, İstanbul, s.800-806.
- Wang, Y. (2008), "Collaborative Destination Marketing: Understanding the Dynamic Process", *Journal of Travel Research*, 47 (2), s.151-166.
- Wang, Y., Hutchinson, J., Okumus, F. ve Naipaul, S. (2013), "Collaborative Marketing in a Regional Destination: Evidence from Central Florida", *International Journal of Tourism Research*, 15, s.285-297.
- Wang, Y. ve Xiang, Z. (2007), "Toward a Theoretical Framework of Collaborative Destination Marketing", *Journal of Travel Research*, 46, s.75-85.
- Williams, D. K. (2013), "Collaborative Marketing Is The Next Big Thing", <https://www.forbes.com/sites/davidkwilliams/2013/06/18/collaborative-marketing-is-the-next-big-thing/#4d4aec214918>, (02.06.2018).
- Zengin, B. ve Genç, K. (2018), "Yavaş Şehirlerin (Citta-Slow) Pazarlanması: Göynük Örneği", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2), s.585-599.

TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN SORUMLU TURİZMİN İNCELENMESİ

Gül ERKOL BAYRAM¹

Ali Turan BAYRAM²

Ercan KARAÇAR³

Serkan AK⁴

ÖZ

Bu araştırmada, turizm işletmelerinin sorumlu turizmine yönelik bakış açılarını değerlendirerek işletmelerin sorumlu turizmin öneminin ne kadar farkında olduklarını belirlemek ve uygulamada ne gibi eksikliklerin mevcut olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Sinop ilinde hizmet veren turizm işletmeleri çalışanları ve sahipleriyle 7-31 Mayıs 2018 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler aracılığıyla katılımcıların sorumlu turizme yönelik görüşleri elde edilmeye çalışılmış, elde edilen veriler içerik analiziyle incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerce sorumlu turizmin öneminin farkında olduğu ama uygulamada eksiklerin olduğu saptanmıştır. İşletmelerin sorumlu turizm konusunda gerek teorik anlamda gerekse uygulamada kendilerini daha çok geliştirmelerinin gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumlu Turizm, Turizm İşletmeleri, Sinop

INVESTIGATION OF RESPONSIBLE TOURISM IN TERMS OF TOURISM ENTERPRISES

ABSTRACT

This research aims to determine how aware of the responsible tourism issue and what deficiencies are present in practice evaluating the views of tourism enterprises towards responsible tourism. For this purpose, face-to-face interviews were held with the tourism business owners and owners who served in Sinop province between 7-31 May 2018. Through the interviews, participants' views towards responsible tourism were tried to be obtain and the obtained data were analyzed according to qualitative research method. According to the results of the research, it was determined that the tourism enterprises were aware of the responsibilities of responsible tourism but they were found to be lacking in practice. It has emerged that tourism enterprises need to improve themselves both in theory and in practice with regard to responsible tourism.

Keywords: Responsible Tourism, Tourism Enterprises, Sinop

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, gulerkol@windowslive.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, alibayram@sinop.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, ekaracar@sinop.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Sinop Üniversitesi, serkanak@sinop.edu.tr

GİRİŞ

Sorumlu turizm, turizm araştırmaları ve uygulamaları için oturmuş bir alan halini almıştır. Genel itibariyle sorumlu turizm, karakteristik olarak yerel topluluklarla etkileşime girerek yararlanan ve olumsuz sosyal ve çevresel etkileri en aza indiren geniş bir turist etkileşimi kümesi olarak anlaşılmaktadır. Sorumlu turizm; sürdürülebilir turizm, eko-turizm, etik turizm ve diğer bilinçli turizm uygulamaları ile benzerlikler gözetse de bunlar arasında kapsayıcılığı en geniş ve en çok tercih edilen kavram niteliğindedir (Caruana vd., 2014: 115). Nitekim kırsal turizm, helal turizm, yavaş turizm (cittaslow) ve çevreye duyarlı turizm gibi turizm kavram ve hareketlerini de sorumlu turizm türleri kapsamında ele almak mümkündür (Zengin ve Bayram, 2018: 373-381). Sorumlu turizm, sürdürülebilir turizm söylemini uygulamada ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle sorumlu turizm, sürdürülebilir bir şekilde hareket ettiğinden dolayı sürdürülebilir yapıdaki bir turizmi kapsamaktadır (Mathew ve Sreejesh, 2017: 84).

Kapsamı geniş olan sorumlu turizm kavramının; turist, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve kamu kurumları gibi çeşitli açılardan incelenmesi ve araştırılması önem arz etmektedir. Söz konusu çalışmaların, araştırma yapılan/yapılacak bölgelerdeki sorumlu turizm uygulamaları ve algılamalarıyla ilgili mevcut durumun ortaya konması açısından bölge turizmine ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Nitekim deniz turizminin yanında alternatif turizm türlerinin de zengin çeşitliliğe sahip olduğu ancak potansiyellerinin yansıtılmadığı Sinop'ta turizm hareketlerini, sorumlu ve sürdürülebilir şekilde çeşitlendirebilmek mümkündür. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, turizm işletmelerinin sorumlu turizmine yönelik bakış açılarını değerlendirerek sorumlu turizmin öneminin ne kadar farkında olduklarını belirlemek ve uygulamada ne gibi eksikliklerin mevcut olduğunu ortaya koymaktır. Literatürde ve özellikle yerli literatürde sorumlu turizmin sürdürülebilir turizmden ayrılarak tek başına ele alındığı çok fazla çalışmaya rastlanamamasıyla birlikte, sorumlu turizmi doğrudan hedef alan bu gibi çalışmaların, sorumlu turizme yönelik bakış açıları ile mevcut sorumlu turizmi uygulamaları arasındaki olası tezatlığı ortaya koyması açısından da katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE

İlk olarak 2002 yılında Cape Town'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde tanımlanan sorumlu turizm, ekolojik sistemin korunması bakımından hem turistik tüketicilerin hem turizm hizmeti sağlayıcılarının hem de yerel halkın üzerinde önemle durduğu bir konu halini almıştır. Birçok turizm türüne benzer şekilde sorumlu turizm de tüketici istek ve beklentilerinde yaşanan hızlı gelişim ve değişimin sonucu olarak doğmuştur (Zengin ve

Bayram, 2018: 370). Sorumlu turizm; ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları en üst düzeye çıkarmayı ve olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlayan bir turizm yaklaşımıdır (Xin ve Chan, 2014: 26). Sorumlu turist; kültürün, gelenek ve göreneklerin, gastronomi arzının ve yerel halkın adetlerinin saygılı bir şekilde tadını çıkarmayı ve her zaman sorumlu ve sürdürülebilir turizmin gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Böylelikle, sorumlu turizm terimi, turistin ziyaret edilen yere olan sorumluluk duygusunu güçlendirmeye odaklanmaktadır (Debicka ve Oniszczyk-Jastrzabek, 2014: 192). Sorumlu seyahat etmek, daha zengin bir tatil deneyimi sağlayabilmektedir. Çünkü kişi sadece gittiği yerlerde bulunmamakta ve gidilen yerlerden geçmemekte, aynı zamanda ziyaret ettiği yerlere ve orada yaşayan insanlara aktif olarak katkıda bulunmaktadır (Spenceley ve Rylance, 2016: 3). Sorumlu turistler tarafından gerçekleştirilebilecek adımlar arasında; yerel halk ile ılımlı bir atmosferde nitelikli bir iletişim içinde olabilmek, gidilen bölgenin dini, kültürel, gastronomik değerlerine uygun davranmak ve benimsemek, turizm işletmelerinin benimsediği ve uyguladığı elektrik ve su tüketimine dair sorumlu politikalara aykırı davranmamak ve yerel satıcılardan alışveriş yapmaya önem vermek yer almaktadır (Zengin ve Bayram, 2018: 373).

Ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda olmak üzere gruplandırılan sorumlu turizme yönelik politik eylemleri kapsayan Uluslararası Sorumlu Turizm Konferansı'nda belirlenen sorumlu turizm ilkeleri, aşağıdaki Tablo 1 dâhilinde özet bir şekilde belirtilmektedir.

Tablo 1. Sorumlu Turizm İlkeleri

Ekonomik Sorumluluk	Turizmin gelişmesi konusunda harekete geçmeden önce, yerel halk için fayda sağlayacak olan ve aynı zamanda yerel geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkileri azaltacak olan kalkınma biçimlerini seçmek için olası ekonomik etkiler değerlendirilmelidir.
	Yerel toplulukların turizmde yer almasını ve turizmden faydalanmasını sağlayarak bağlantılarının artırılması ve sağlamlaştırılması yoluyla yerel ekonomik faydalar en üst düzeye çıkarılmalıdır. Mümkün olan yerlerde yoksullukla mücadele stratejilerinin uygulanması yoluyla yoksulluğu azaltmak için turizm tercih edilmelidir.
	Bölgenin değerlerini yansıtacak, tamamlayacak ve vurgulayacak ürün geliştirilmelidir.
	Turizm; bölgenin doğal, kültürel ve sosyal bütünlüğünü yansıtacak ve uygun turizm biçimlerinin uygulanmasını teşvik edecek şekilde ortaya çıkarılmalıdır.
	Adil iş uygulamalarının yanı sıra yeterli ve adil ücret politikaları benimsenmelidir. Riskin paylaşılmasına ve en aza indirilmesine izin veren ortaklıklar geliştirilmelidir. İstihdam kuralları uluslararası çalışma standartlarını dikkate almalıdır.
	Turizmle ilgili işletmelerin gelişmesini ve sürdürülebilir olmasını sağlamak için küçük, orta ve mikro ölçekli işletmelere uygun ve yeterli destek sağlanmalıdır.
Sosyal Sorumluluk	Yerel topluluğun planlama ve karar verme sürecine dâhil olması, yerel toplumun aktif katılımını gerçeğe dönüştürmek için harekete geçilmesi gereklidir.
	Olumsuz etkileri en aza indirmek ve olumlarını en üst düzeye çıkarmak için turizmin tüm aşamalarında sosyal etkiler değerlendirilmelidir.
	Turizmi kapsayıcı bir sosyal deneyime dönüştürmek ve herkes için, özellikle de savunmasız ve dezavantajlı topluluklar ve bireyler için erişimin sağlanması noktasında çaba sarf edilmelidir.
	Turizm, insanların, özellikle çocukların cinsel sömürüsüyle savaşmalıdır.
	Sosyal ve kültürel çeşitliliği korumak ve vurgulamak için, turizm faaliyetleri yerel kültüre duyarlı olmalıdır.
	Turizmin sağlık ve eğitim alanındaki gelişmelere katkıda bulunması sağlanmalıdır.

Çevresel Sorumluluk	Bölgedeki çevresel etkilerin değerlendirilmesi ve olumsuz etkilerin asgari düzeye indirilmesi, turizm projelerinin her bir noktasında dikkate alınmalıdır.
	Kaynakların israfı ve aşırı tüketiminin azaltılması sağlanmalıdır.
	Doğal ortamın çeşitliliği sürdürülebilir bir şekilde yönetilmeli ve gerekli olduğu yerde restorasyonu yapılmalıdır. Çevrenin destekleyebileceği turizmin türünü dikkate alınmalı ve hassas ekosistemlerin ve korunan alanların bütünlüğüne saygı gösterilmelidir.
	Tüm paydaşlarda sürdürülebilir kalkınma için eğitim ve farkındalık teşvik edilmelidir.
	Tüm paydaşların imkânlarının artırılması ve en iyi uygulamalardan yararlanmalarının sağlanması ve çevre ve doğa koruma alanındaki uzmanlara danışmaları gerekmektedir.

Kaynak: Cape Town Conference on Responsible Tourism in Destinations, 2002.

Konferans raporunda sayılan bu temel etik ilkelerin yeterince kapsamlı olmadığını ve farklı destinasyonlardaki çok paydaşlı grupların bu ilkeleri kendi kültür ve çevrelerini yansıtacak şekilde uyarlamaları gerektiği belirtilse de sorumlu turizm yönergelerini uygulamayı seçen bir turizm işletmesi, böyle bir turizm yaklaşımını aşağıdaki amaçlardan bir veya daha fazlasına ulaşmak için tercih etme durumundadır (Spenceley vd., 2002: 15):

- Maliyetleri azaltmak,
- Benzersiz bir satış noktası yaratmak,
- Pazardaki rekabet üstünlüğünü en üst düzeye çıkarmak.

Turizm işletmeleri açısından değerlendirildiğinde ise sorumlu turizmle işletme maliyetlerinin azaltılmasının yanı sıra, turizm işletmelerinin sorumlu turizme yönelmeleri noktasında en az üç nedenin varlığından bahsedilebilir (Spenceley vd., 2002: 9):

- Sorumlu turizm, sorumlu iş pratiğine yönelik uluslararası eğilimle uyumludur;
- Sorumlu turizm, sorumlu turizm ürünlerine yönelik artan pazar talebini karşılamaktadır;
- Sorumlu turizm, müşterileri, çalışanları ve yatırımcıları iyi hissettirmektedir.

Görülmektedir ki, sorumlu turizm, turizm işletmeleri açısından değerlendirildiğinde birçok unsur (maliyet azaltmak, rekabet avantajı elde etmek) ön plana çıkabilmektedir. Bu bağlamda deniz turizminin yanında alternatif turizm türlerine de imkân sağlayabilen Sinop'ta; turizmi, sorumlu ve sürdürülebilir olarak çeşitlendirerek geliştirmek mümkündür. Nitekim mevcut sorumlu turizm uygulamaları ve algılamalarını, turizm işletmeleri ve bünyesindeki bireyler bağlamında değerlendirmek bölgenin mevcut durumuna yönelik bilgiler sunması açısından önemlidir.

TASARIM VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında Sinop ilinde hizmet veren turizm işletmeleri çalışanları ve sahipleriyle 7-31 Mayıs 2018 tarihleri arasında görüşmeler (yarı yapılandırılmış) gerçekleştirilerek, katılımcıların sorumlu turizme yönelik görüşleri elde edilmeye çalışılmış, elde edilen veriler

nitel araştırma yöntemine uygun analiz edilmiştir. Görüşmede kullanılacak sorular, Camilleri (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan uyarlanarak hazırlanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin tamamı (23 katılımcı), açık/kapalı uçlu soruları kapsayan görüşme formu aracılığıyla araştırmacılar tarafından yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma dâhilinde katılımcılara yöneltilen sorular aşağıdaki gibidir.

A- Demografik ve Bireysel Özelliklere İlişkin Sorular

- 1- Yaşınız
- 2- Cinsiyetiniz
- 3- Turizm Sektöründeki Geçirdiğiniz Süre
- 4- Mevcut Pozisyonunuz

B- Sorumlu Turizm Algılamaları ve Uygulamalarına Yönelik Sorular

- 1- İşletmenizin açık bir vizyon ve misyonu var mıdır?
- 2- Size göre sorumlu turizm neyi ifade etmektedir?
- 3- İşletmeniz insan kaynakları hususları ile yakından ilgilenen bir yönetim ya da departmana sahip midir?
- 4- Sorumlu turizm anlayışının işletmenizin başarısını etkileyeceğini düşünüyor musunuz? Sizce işletmenize ne gibi katkıları olabilir?
- 5- İşletmenizce yürütülen bazı sorumlu turizm ya da sürdürülebilir turizm uygulamaları mevcut mudur? Kısaca bahseder misiniz?
- 6- İşletmeniz enerji tüketimi, su kullanımı, geri dönüştürme, fazla kaynak kullanımı gibi konulara dikkat etmekte midir?
- 7- Tüketici kitleniz, işbirliği içinde olduğunuz tedarikçileriniz yerel halk ile ilişkileriniz nasıldır? Turizmden kazanç sağlarken onların yararını da gözettiğinize inanıyor musunuz?
- 8- Sinop'ta sorumlu turizm faaliyetleri ile ilgilenmek mümkün müdür? Önündeki engeller nelerdir?

BULGULAR VE TARTIŞMA

İşletme çalışanları ve işletme sahipleriyle yapılan görüşmelerde katılımcılara ilk olarak demografik ve bireysel özelliklerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Devamında katılımcılara işletmelerine ve sorumlu turizm yaklaşımına ilişkin soruların cevapları ışığında ortaya konan araştırma bulguları üzerinde durulmaktadır.

Katılımcıların Demografik ve Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Aşağıda paylaşılan Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların %26,1'i 36-45 yaş grubundadır. 26-35 yaş aralığında ve 46-55 yaş aralığındakiler de %21,7'şerlik iki gruba karşılık

gelmektedir. Geri kalan %17,4'lük kısım 56 yaş ve üzerinde; %13,1'i ise 20-25 yaş aralığındadır. Bunun yanında cinsiyetleri açısından değerlendirildiğinde katılımcıların %73,9 gibi büyük bir çoğunluğunun erkeklerden oluştuğundan bahsetmek mümkündür.

Tablo 2. Araştırma Katılımcılarının Demografik ve Bireysel Özellikleri

Değişken		Katılımcı Dağılımı		
Yaş	20-25 yaş	3	%13,1	K1, K2, K3
	26-35 yaş	5	%21,7	K4, K5, K6, K7, K8
	36-45 yaş	6	%26,1	K9, K10, K11, K12, K13, K14
	46-55 yaş	5	%21,7	K15, K16, K17, K18, K19
	56 yaş ve üzeri	4	%17,4	K20, K21, K22, K23
Cinsiyet	Kadın	6	%26,1	K3, K6, K10, K11, K15, K22
	Erkek	17	%73,9	K1, K2, K4, K5, K7, K8, K9, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K23
Mevcut Pozisyon	Alt Düzey Personel	8	%34,8	K1, K2, K3, K5, K6, K8, K12, K13
	Yönetici	5	%21,7	K4, K7, K14, K15, K18
	İşletme Müdürü	3	%13,1	K9, K11, K19
	İşletme Sahibi	7	%30,4	K10, K16, K17, K20, K21, K22, K23
Tecrübe	0-5 yıl	7	%30,4	K1, K2, K3, K5, K9, K12, K16
	6-10 yıl	4	%17,4	K4, K6, K10, K19
	11-20 yıl	8	%34,8	K7, K8, K11, K14, K15, K18, K20, K23
	21 yıl ve üzeri	4	%17,4	K13, K17, K21, K22

Katılımcıların çalışma pozisyonlarına bakıldığında %34,8'inin alt düzeyde (garson, resepsiyonist, güvenlik gibi) çalışan personel olduğu, %21,7'sinin yönetici düzeyinde olduğu, %13,1'inin ise işletme müdürü olduğu görülmektedir. Bunun yanında geri kalan %30,4'lük kısmın da işletme sahibi statüsünde olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcıların çoğunluk olarak (%34,8) 11-20 yıl arası bir tecrübeye sahip oldukları görülmekle birlikte %30,4'ü 0-5 yıl arası, %17,4'ü, 6-10 yıl arası ve yine %17,4'ü 21 yıl ve üzerinde bir tecrübeye sahiptir.

Katılımcılar Bağlamında Turizm İşletmelerinin Sorumlu Turizm Algılamaları ve Uygulamalarına Yönelik Bulgular

Katılımcılara ilk olarak *“İşletmeniz açık bir vizyon ve misyonu var mıdır?”* sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılanlarının büyük çoğunluğu (%86,9) işletmelerinin açık bir şekilde belirtilen bir vizyon ve misyona sahip olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların işletmelerine ilişkin aktarmış oldukları bu olumlu bulgu Sinop ili genelinde sevindirici olsa da araştırma dâhilinde işletmelerinin vizyon ve misyonlarının belirlenmemiş olduğunu dile getiren katılımcıların da varlığı dikkat çekmektedir. Bu konuya ilişkin dikkat çeken bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Yerli turizmin haricinde dış turizme de cevap vermek.” (Katılımcı 13).

“Sinop’un doğa, çocuk ve yardım konularına yönelmek.” (Katılımcı 14).

“Tabii ki. İşimizi geleceğe aktarmak.” (Katılımcı 17).

Katılımcıların “**Size göre sorumlu turizm neyi ifade etmektedir?**” biçiminde yöneltilen soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu (%43,5) sorumlu turizm kavramının müşteri memnuniyetiyle ilgili olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca iki katılımcı söz konusu soruya cevap vermek istememiştir. Bunun dışında kalan katılımcı görüşlerinin ise turizm işletmelerinin halka ve çevreye karşı sorumluluğu, temizlik, düzen, duyarlılık gibi birbirinden bağımsız konular arasında dağılım gösterdiği görülmektedir. Burada, katılımcılar arasında sorumlu turizme yönelik kapsamlı bir ifadeye rastlanamadığı dikkat çekmektedir. Bu konuya ilişkin dikkat çeken bazı katılımcı görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Turizm işletmelerinin kişilere ve çevreye karşı sorumluluğu.” (Katılımcı 3).

“Turizmi öncelikle maddi amaç olarak görmeden turistlerin ihtiyaçlarını yani taleplerine cevap vererek bunun yanında doğada zarar vermemeyi ifade ediyor.” (Katılımcı 4).

“Turiste önem vermek.” (Katılımcı 5).

“Sorumlu olduğumuz ilimizi ve turizmini ifade eder.” (Katılımcı 9).

“Sürdürülebilir ve her kesime hizmet vermesidir.” (Katılımcı 13).

“Müşteri memnuniyeti.” (Katılımcı 19).

“Halkın bilinçli olması.” (Katılımcı 21).

“Çevresine duyarlı işletmeler, hizmet ettiği insana duyarlı işletme ve çalışanlar.” (Katılımcı 21).

Katılımcılara “**İşletmeniz insan kaynakları hususları ile yakından ilgilenen bir yönetim ya da departmana sahip midir?**” biçiminde bir soru sorulması üzerine, katılımcıların %78,2’si “hayır” %21,8’i “evet” cevabını vermiştir. Bu konuda genel olarak katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Birebir ilgileniyoruz, ilgilenemediğimiz yerde yardım alıyoruz.” (Katılımcı 5).

“Hayır değildir, bu görevi işletme çalışanları üstlenmektedir.” (Katılımcı 13).

Katılımcılara “**Sorumlu turizm anlayışının işletmenizin başarısını etkileyeceğini düşünüyor musunuz? Sizce işletmenize ne gibi katkıları olabilir?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı sorumlu turizm anlayışının işletme başarısını etkileyeceği yönünde beyan bildirmiştir.

İşletmeye katkı hususunda ise saygınlık (%21,7), fazla müşteri (%17,4), fazla kazanç (%13,1) gibi konulara eğilim yüksektir. Bunun dışında profesyonellik ve nitelikli eleman sayısının artması gibi katkılara da temas edilmiştir. Bu konuyla ilgili dikkat çeken bazı katılımcı görüşleri aşağıda aktarılmaktadır:

“Evet, daha çok turisti memnun eder ve bu şekilde daha çok kişinin gelmesini sağlar.”
(Katılımcı 3).

“Evet, turizmde sorumluluk ilkesiyle hareket etmek, insan haklarına ve doğaya geleceğe saygılı olmak, başlı başına fark yaratır.” (Katılımcı 4).

“Tabii ki, saygınlığını artırabilir, misafirlerin sürekli tercih ettikleri bir işletme olabiliriz.”
(Katılımcı 6).

“Sürdürülebilirlik açısından önemli olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 7).

“Daha profesyonel olmamızı sağlar.” (Katılımcı 9).

“Başarımızı olumlu etkileyebilir, işletmemizi kalite yönünden etkiler düşüncesindeyim.”
(Katılımcı 23).

Katılımcıların **“İşletmenizce yürütülen bazı sorumlu turizm ya da sürdürülebilir turizm uygulamaları mevcut mudur? Kısaca bahseder misiniz?”** sorusuna yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%70,0) genel olarak işletmelerinde söz konusu uygulamalarının mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Diğer yandan geri kalan kısımda çoğunluğun ise sorumlu/sürdürülebilir turizm konularına yönelik uygulamaları yüzeysel bir şekilde değerlendirerek soruya “evet” cevabı verdiklerini aktarmak doğru olacaktır. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Sürdürülebilir turizm için mümkün olduğunca güneş enerjisi kullanılır ve elektrik, kalorifer ve su gibi doğal kaynakları en az seviyede tüketmeye çalışırız.” (Katılımcı 4).

“Tecrübe, kalıcı olmak, hoşgörü, doğru-düzgün iletişim, yardımlaşma, Güler yüz ve samimiyet.” (Katılımcı 11).

“Şu anda bir uygulama mevcut değil, fakat ileriye yönelik düşüncelerimiz bulunmaktadır.”
(Katılımcı 13).

Araştırmada **“İşletmeniz enerji tüketimi, su kullanımı, geri dönüştürme, fazla kaynak kullanımı gibi konulara dikkat etmekte midir?”** sorusuna yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların genel olarak (%87,0) ilgili konulara dikkat edildiğini aktardıkları söylenebilmektedir. Bu noktada sorumlu turizme yönelik uygulamalarda hayır cevabının baskın

olduğu hatırlanınca soruya yönelik cevapların gerçek anlamda ne kadar etkin uygulamaları içerip içermediğinin anlaşılması dikkat çeken bulgu olarak değerlendirilebilir. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Elbette, bu işletmenin ve sonrasında ülkenin katkısına ekonomik olarak etki edecektir.”
(Katılımcı 13).

“Hayır, bireysel tasarruf.” (Katılımcı 16).

“Enerji kullanımına dikkat etmekteyiz.” (Katılımcı 23).

Katılımcılara ***“Tüketici kitleniz, işbirliği içinde olduğunuz tedarikçileriniz yerel halk ile ilişkileriniz nasıldır? Turizmden kazanç sağlarken onların yararını da gözettiğinize inanıyor musunuz?”*** sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların hepsinin söz konusu gruplarla ilişkilerinin iyi olduğunu belirttiği görülmektedir. Hemen hemen hepsinin de turizmden kazanç sağlarken tüketiciler, tedarikçiler ve yerel halkın da yararını gözettikleri saptanmıştır. Bu konuda bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Evet, kesinlikle inanıyorum, çevredeki bütün esnaf ve yerel halk ile işbirliği içindeyiz.”
(Katılımcı 3).

“Yerel halkın turizme yararı olduğunu düşünmekte değilim.” (Katılımcı 4).

“Tabii ki, doğru kişilerle doğru ticaret ahlakına göre hareket edilmesi işletmenin yararınadır.”
(Katılımcı 13).

“İşletmemizin sorun oluşturmaması yönünde yerel halk ile hassas olmaya çalışmaktayız.”
(Katılımcı 23).

Katılımcılara yöneltilen ***“Sinop’ta sorumlu turizm faaliyetleri ile ilgilenmek mümkün müdür? Önündeki engeller nelerdir?”*** sorusuna verilen cevaplara bakıldığında 4 katılımcının mümkün olmadığını geri kalan 19 katılımcının ise mümkün olduğunu belirttiği dikkat çekmektedir. Engeller noktasında ise belediyenin yetersiz kalması, yeni fikirlerin kabul görmemesi, turizm faaliyetlerinin yetersiz kalması, hava ve trafik sorunları ve yatırımların az olması gibi konulara değinildiği görülmektedir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Belli çevrelerde mümkündür, yeşil yıldız veya beyaz yıldız gibi sürdürülebilir turizm hareketlerini yapmak neden mümkün olmasın, şu anda ilimizde veya ülkemizdeki en büyük sorun bu hareketlere kaynak bulmaktır.” (Katılımcı 4).

“En başta mevcut fikirlerin yıkılıp gelişime açık yeni fikir ve bakış açılarının empoze edilmesi gerekir.” (Katılımcı 7).

“Aslında her yerde mümkündür; engel yoktur, biz insanlar kendi engelleri önümüze kendimiz koyarız. Bunun için gerekli eğitim ve bu işin önemliliğinin farkına varıp o sorumluluğu herkesin birey olarak alması ve herkesin ülkesi, şehri, vatani için ufak da olsa bir katkıda bulunması gereklidir ve bunun için toplumun çok iyi bilinçlendirilmesi şart.” (Katılımcı 13).

“Öncelikle hedefimizi iyi belirlememiz gerekir, toplu halde turizmi geliştirmeye çalışmalıyız.” (Katılımcı 15).

“Tabii ki mümkündür, önündeki engeller standartların belirsiz olması, yerel yönetimle işletmeler ve halkın bu konudaki standart anlayışları arasında tezat denecek kadar uyum olmaması yani hedef olarak görülmesi her sorumlu tarafın doğaçlama gitmesi.” (Katılımcı 23).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılanların büyük bir kısmının erkek katılımcılardan oluştuğu ve en çok katılımın 36-45 yaş aralığında olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcıların çalışma pozisyonları incelendiğinde katılımcılar arasında en fazla alt düzey çalışanların fazla olduğu ve katılımcıların çoğunun 11 ile 20 yıl arasında bir tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında sorulara verilen cevaplar incelendiğinde işletmelerin hemen hemen hepsinin misyon ve vizyona sahip oldukları anlaşılmaktadır. İşletmeler tarafından misyon ve vizyona verilen önemin üst düzeyde olmasına karşın paylaşılan misyon ve vizyonların doğrudan veya dolaylı olarak sorumlu turizmle ilişkilendirilemediği ve sorumlu turizmi kapsamadığı dikkat çekmektedir. Bu durum aslında genel anlamıyla sorumlu turizme yönelen ve sorumlu turisti hedef kitlesi olarak belirleyen turizm işletmelerinin mevcut olmadığını ortaya koymaktadır. İşletmelerin misyon ve vizyonları tekrar gözden geçirerek sorumlu turizmden bahsetmeleri önerilmektedir. Nitekim “sorumlu turizm neyi ifade etmektedir?” şeklindeki bir soruya katılımcılar arasında büyük bir kısım, müşteri memnuniyeti olarak cevap vermişlerdir. Bu bağlamda Sinop’taki turizm işletmelerinin müşteri odaklı olduklarını söylemek mümkündür. Ancak bilinmektedir ki, turizm işletmelerinde müşteri memnuniyeti öncelikle hizmeti sunan iç müşteri olan çalışanlarla ve onların memnun edilmesiyle yakından alakalıdır. Bu noktada işletmelerin büyük çoğunluğunun insan kaynakları hususları ile yakından ilgilenen bir yönetim ya da departmana sahip olmadıkları dikkat çekmektedir. Buradan hareketle,

sorumlu turizm kapsamında sadece müşteriye karşı olan sorumluluklar değil insana karşı olan sorumluluğun gerekliliği noktasında eksiklikler olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre turizm işletmelerinde sorumlu turizm anlayışının işletme başarısını etkileyeceği, tüm katılımcı görüşleriyle desteklenmektedir. İşletmelere başarı ekseninde oluşacak katkıları noktasında da katılımcılar arasında sorumlu turizmin işletmelere saygınlık, daha fazla müşteri ve daha fazla kazanç gibi katkılar sunabileceği fikri hâkimdir. Ancak katılımcıların büyük bir kısmı işletmelerinde sorumlu turizm ya da sürdürülebilir turizm uygulamalarının olmadığını ve olanların ise tam anlamıyla sorumlu turizme cevap verecek uygulamaları kapsamayan yüzeysel cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu noktada sorumlu turizmin işletmelere başarı ve katkı sağlaması hususunda işletmelerin hem fikir olduğu halde uygulamada sorumlu turizme yönelmeme durumlarının olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında işletmelerin enerji tüketimi, su kullanımı, geri dönüştürme, fazla kaynak kullanımı gibi konulara dikkat ettikleri görülmektedir. Yine araştırma kapsamında turizm işletmelerinin tüketici kitlesi, tedarikçiler ve yerel halk ile iyi ilişkiler içinde olduklarını ve paydaşların yararını gözettiklerini söylemek mümkündür. Diğer yandan katılımcıların işletmelerce Sinop'ta sorumlu turizm faaliyetleri ile ilgilenmenin mümkün olduğuna yönelik fikir beyan ettikleri göze çarpmaktadır. Ancak bu durum, şu anda sorumlu turizmle ilginin olmamasıyla ilişkilendirildiğinde tezatlık ortaya çıkmaktadır. Bu tezatlığın ise sorumlu turizmle ilgilenememenin nedenleriyle diğer bir deyişle sorumlu turizmin önündeki engellerle açıklanabileceği söylenebilir. Nitekim bu engellere; belediyenin yetersiz kalması, şehirde yeni fikirlerin kabul görmemesi, turizm faaliyetlerinin yetersiz kalması, hava ve trafik sorunları ve yatırımların az olması sıralanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Camilleri, M. A. (2016). Responsible Tourism that Creates Shared Value among Stakeholders. *Tourism Planning & Development*, 13(2), 219-235.
- Caruana, R., Glozer, S., Crane, A. ve McCabe, S. (2014). Tourists' Accounts of Responsible Tourism. *Annals of Tourism Research*, 46, 115-129.
- Dębicka, O. ve Oniszczyk-Jastrząbek, A. (2014). Responsible Tourism in Poland. *Tourism in Southern and Eastern Europe*, 3.
- International Conference on Responsible Tourism in Destinations (2002). *The Cape Town Declaration*, Cape Town, E.T. 15.06.2018. <http://responsibletourismpartnership.org/cape-town-declaration-on-responsible-tourism/>
- Mathew, P. V. ve Sreejesh, S. (2017). Impact of Responsible Tourism on Destination Sustainability and Quality of Life of Community in Tourism Destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 83-89.
- Spenceley, A. ve Rylance, A. (2016). *The Responsible Tourist* E.T. 03.07.2018. https://www.researchgate.net/publication/302315674_The_Responsible_Tourist.
- Spenceley, A., Relly, P., Keyser, H., Warneant, P., McKenzie, M., Mataboge, A., Norton, P., Mahlangu, S. ve Seif, J. (2002) *Responsible Tourism Manual for South Africa*, Department for Environmental Affairs and Tourism.
- Xin, T. K. ve Chan, J. K. L. (2014). Tour Operator Perspectives on Responsible Tourism Indicators of Kinabalu National Park, Sabah. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 144, 25-34.
- Zengin, B. ve Bayram, G. E. (2018). "Sorumlu Turizm Türleri Geliştirme Politikaları", Batman, O., Türkay, O. ve Ulama, Ş. (Ed.), *Turizmde Politika ve Stratejiler*, Değişim Yayınları, İstanbul, s.369-389.

TURİZM HAREKETLİLİĞİ AÇISINDAN TORUL KALESİ CAM SEYİR TERASI

Halil İbrahim ZEYBEK¹

Mürşit ŞİRİN²

Harun Reşit BAĞCI³

ÖZ

Bu çalışmada, turizm hareketliliği açısından Torul Kalesi Cam Seyir Terası ele alınmıştır. Destinasyon Doğu Karadeniz Bölümü'nde, Gümüşhane şehir merkezinin yaklaşık 24 km kuzeybatısında yer almaktadır. Çalışmanın amacı; tesisin lokasyonunu, özelliklerini, yakınındaki turistik çekiciliklere göre konumunu tespit etmek ve turizm potansiyelinin artırılmasına yönelik coğrafi bakış açısıyla öneriler sunmaktır. Bu amaca yönelik olarak; arazi çalışmalarıyla tesisin gelişimi ve ziyaretçi durumları yerinde takip edilmiştir. Torul Belediyesi'nden teknik bilgiler ve ziyaretçi sayıları elde edilip işlenmiştir. Türkiye'de Torul'dakine benzer şekilde faaliyet gösteren diğer cam teraslar tespit edilerek, bazılarının ziyaretçi sayılarına ulaşılmış ve kıyaslamalar yapılmıştır. Bulgulara göre, Torul Kalesi Cam Seyir Terası 2018 yılının başında hizmete girmesine karşın çevresinde yaşayan ve destinasyonun üzerinde bulunduğu güzergâhı kullananların dikkatini çekmeyi başarmış ve çevresine sosyoekonomik hareketlilik katmaya başlamıştır. 2018'in ilk 9 ayında tesisi 171.245 kişi ziyaret etmiştir. Bu rakamlar Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın daha şimdiden Türkiye'deki 8 cam terastan bir kaçını geride bıraktığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane, Turizm, Torul Kalesi, Cam Seyir Terası, Destinasyon.

IN TERMS OF TOURISM MOVEMENT TORUL CASTLE GLASS VIEWING TERRACE

ABSTRACT

In this study, focused on the Torul Castle Glass Viewing Terrace in terms of tourism movement. The destination is located in the Eastern Black Sea Region, approximately 24 km northwest of Gümüşhane city center. Purpose of the study; to determine the location of the facility, its properties, the position of the near tourist attractions and to offer suggestions in terms of geographical point to increase tourism potential. For this purpose; with the field works the development of the facility and the visitor statuses were monitored on site. Technical information and visitor numbers were obtained from Torul Municipality. Other glass terraces operating in a similar manner to the Torul in Turkey were identified and visitor numbers compared. According to results; Torul Castle's Glass Viewing Terrace started to serve in the beginning of 2018 but it started to draw attention of the people who live in the surrounding settlements and who use the route of Gümüşhane – Trabzon - Giresun. The terrace started to add liveliness to its surroundings. In the first 9 months of 2018, totally 171.245 people have visited the viewing terrace. These figures indicate that the Torul Castle Glass Viewing Terrace leaving behind a few glass terrace from 8 of in Turkey.

Keywords: Gümüşhane, Tourism, Torul Castle, Glass Viewing Terrace, Destination.

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, hizybek@omu.edu.tr

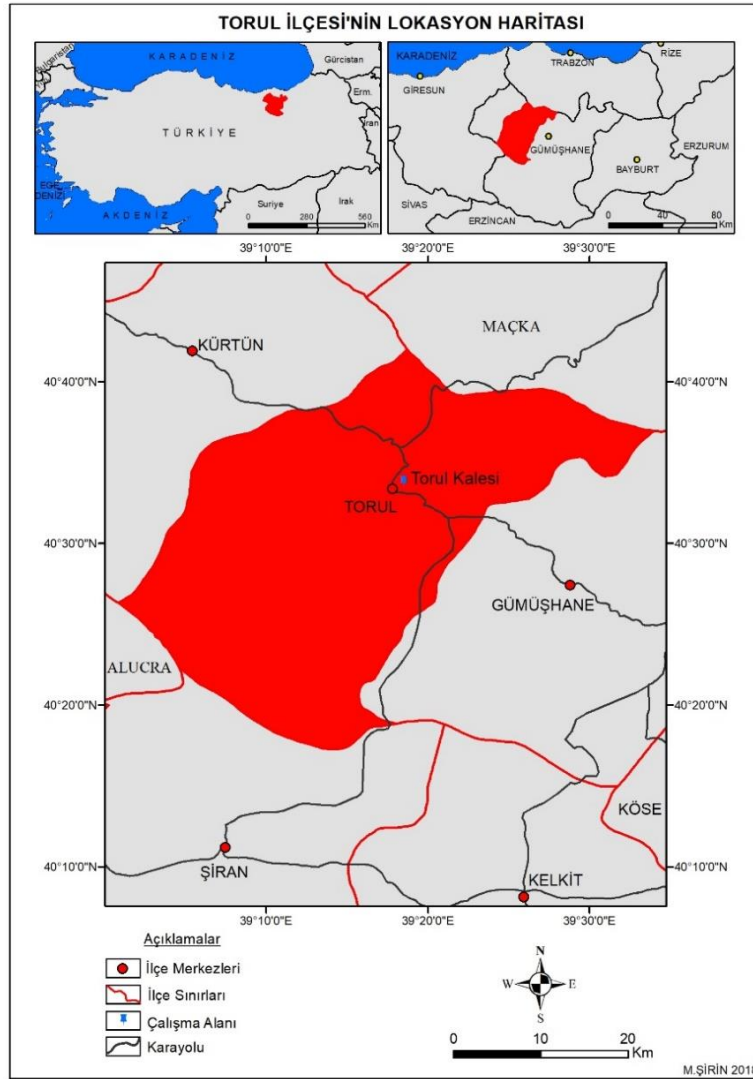
² Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane MYO., Mimarlık ve Şehir Planlama Böl. mursitsirin@gumushane.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, harun.bagci@omu.edu.tr

GİRİŞ

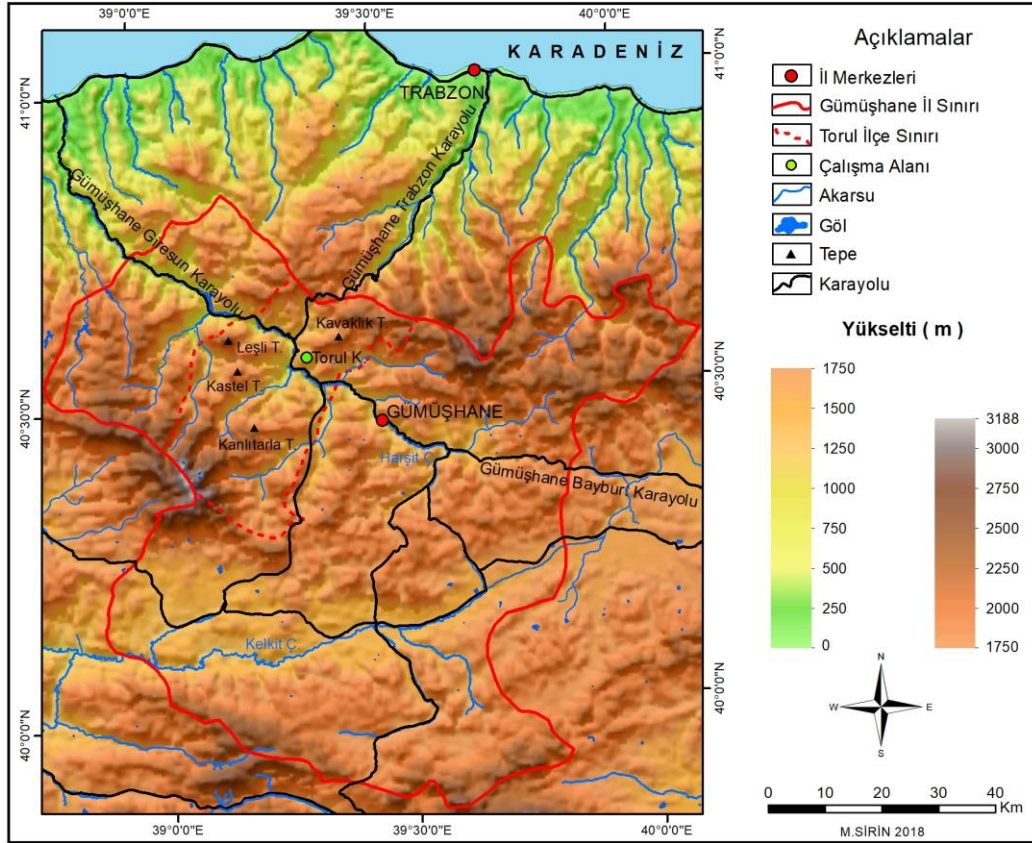
Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Gümüşhane ilinin 6 ilçesinden biri olan Torul, yaklaşık olarak $38^{\circ} 59' 16'' - 39^{\circ} 33' 39''$ doğu boylamları ile $40^{\circ} 17' 33'' - 40^{\circ} 41' 50''$ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İran – Trabzon transit ticaret yolu bünyesindeki Gümüşhane – Trabzon karayolu (E97) güzergâhında bulunan Torul, Gümüşhane şehir merkezinin yaklaşık 22 km kuzeybatısında Harşit Çayı Vadisi'nde kurulmuş bir yerleşmedir. Çalışmaya konu olan Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın bulunduğu Torul ilçesi idari olarak, batı ve kuzeybatıdan Kürtün (Gümüşhane), kuzey ve kuzeydoğudan Maçka (Trabzon) doğu ve güneydoğudan Gümüşhane (Merkez), güneyden Şiran (Gümüşhane), güneybatıdan Alucra (Giresun) ilçeleriyle komşudur (Şekil 1). Torul ilçesinin yüzölçümü 973 km²'dir.

Şekil 1. Torul İlçesinin Lokasyonu

Çalışmaya konu olan Torul Kalesi, Torul ilçe merkezinde Kaledibi Mahallesi sınırında yer almaktadır. Kale; Harşit Çayı Vadisi'ne, Gümüşhane'yi kıyadaki yerleşmelere bağlayan ulaşım güzergâhına ve Torul şehir merkezine hâkim 1150 m yükseltiye sahip Kale Tepe üzerinde yer almaktadır. Kalenin kuzeydoğusunda Kavaklık Tepe (1340 m), güneyinde Kanlıtarla Tepe (1265 m), güneybatısında Kastel Tepe (1260 m), kuzeybatısında Leşli Tepe (1290 m) yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Gümüşhane İli ve Çevresinin Yükselti Basamakları Haritası

Harşit Çayı, Torul yöresinde gömük menderesler oluşturmuş, dar ve derin yarılmış bir vadide akışını sürdürmektedir. Torul ilçe merkezinin bulunduğu sahada vadi tabanı biraz daha genişlemektedir. Tarım ve yerleşme olanaklarını artıran bu durum, ilçe merkezinin gelişmesinde etkili olmuştur. Harşit Çayı'nın derin vadisi Torul Kalesi'nin bulunduğu sahada doğal bir kale görünümü ortaya çıkarmıştır. Burç kalıntılarında anlaşıldığı üzere sonradan bu doğal kale, surlarla kuvvetlendirilmiştir. Kale yerleşmelerinin genelinde olduğu gibi Torul Kalesi'nin de kuruluş yeri seçiminde gözetleme ve savunma başta olmak üzere su kaynaklarına, tarım arazilerine yakınlık gibi unsurların etkili olduğu söylenebilir.

Çalışmanın Amacı

Torul ilçesinin konumu ve doğal ortam özellikleri ilçede beşeri ve iktisadi faaliyetlerin gelişimini sınırlandırmıştır. İlçe Gümüşhane'yi Karadeniz sahil yoluna (D010) bağlayan

karayolu güzergâhında yer almasına karşın, kıyıdaki yerleşmeler kadar gelişmemiştir. Torul ilçesi genellikle dağlık ve engebeli arazilerden oluşmaktadır. İlçe Harşit Çayı Vadisi tabanında kısmen de güneydoğuya bakan yamaçlarında kurulmuştur. Bu durum ilçenin gelir kaynaklarından biri olan tarımsal faaliyetleri sınırlandırmıştır. Torul'da sanayi ve ticaret faaliyetlerinin de istenilen düzeyde geliştiğini söylemek mümkün değildir.

Günümüzde turizm faaliyetleri ulusal ve uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesinde, yerleşim birimlerinin tanıtılmasında ve gerek doğal ortam özellikleri gerekse yatırım ve tanıtım eksikliği gibi nedenlerle sosyoekonomik açıdan yeteri kadar gelişmemiş yerlerin kalkındırılmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Torul ilçesinin sosyoekonomik olarak bugün bulunduğu noktadan daha ileriye taşınabilmesinde ilçenin turizm potansiyelinin hayata geçirilmesi önemli etkiye sahiptir.

Torul ilçesinin sahip olduğu doğal ve beşeri turistik çekiciliklerin, gerekli yatırımların yapılması ve tanıtılmasıyla sürdürülebilir turizme açılması, Torul'u ve çevresindeki turistik merkezleri kapsayan turizm planlarının yapılması, ilk etapta Torul'un üzerinde bulunduğu güzergâhı kullanan ve yakın çevresinde ikamet eden insanların gününbirlik olarak ilçeyi ziyaret etmesini ve ilçede vakit geçirmesini sağlayacaktır. Sonraki aşamada ise sadece Torul'u ziyaret etmek için ilçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sayısı artacaktır.

Torul ilçe merkezinde büyük bölümü yıkılmış halde bulunan Torul Kalesi, 2016-2018 yılları arasında yapılan düzenlemeler ve cam seyir terası ile ilçenin turizm potansiyelini artırmıştır. Kale ilçeye hakim konumu, manzarası ve tarihi dokusuyla bölgedeki birçok destinasyon içerisinde kısa sürede ilgi çekmeyi başarmış, bölgeye hitap etmeye başlamıştır. Kalenin bugünkü etki alanı sınırlı olup, daha çok Gümüşhane merkezinde yaşayan insanlara ve çevredeki il, ilçe merkezlerinden gününbirlik olarak gelen ziyaretçilere hitap etmektedir.

Torul ilçesinde yer alan Torul Kalesi'nin turizm potansiyelini konu edinen bu çalışmanın temel amacı cam seyir terası başta olmak üzere Torul Kalesi'nde yapılan düzenlemelerin yapının turistik potansiyeli üzerindeki etkilerini tespit etmek, Torul ilçesine ve Gümüşhane'ye katkılarını belirlemektir. Bunun yanı sıra çalışmanın; Torul ilçesinin coğrafi özellikleriyle ilgili birtakım tespitlerde bulunarak hem ilçe hem de Torul Kalesi'yle ilgili mevcut literatüre katkı sağlaması, bünyesindeki görsel materyaller vasıtasıyla Torul Kalesi'nin lokasyonu ve ulaşılabilirliği hakkında turizm altyapısını destekleyici bilgiler vermesi, yöre turizmindeki yerini ve önemini vurgulaması beklenmektedir.

MALZEME VE METOT

Çalışmanın temel veri kaynaklarını yılın farklı dönemlerinde gerçekleştirilen arazi çalışmaları oluşturmaktadır. Arazide yapılan ölçüm ve gözlemler, araştırma sahası ve konusuyla ilgili kamu görevlileri ve yöre halkıyla yapılan görüşmeler konunun açıklanmasında önemli rol oynamıştır. Çalışma kapsamında öncelikle sahanın coğrafi yapısına kısaca değinilmiş, daha sonra Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın turistik özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışma sürecinde kullanılan veri kaynakları, materyaller ve kullanım amaçları şöyledir;

Harita Genel Komutanlığı tarafından hazırlanmış, Torul ilçesi ve çevresini kapsayan 1/25.000 ölçekli G42 - c1, c2, c3, c4, d2, d3, d4. G43 – d4. H41 – b2. H42 – a1, a2, a3, a4, b1, b4.no'lu toplam 15 topografya paftası kullanılarak sahanın topografyası, hidrografyası incelenmiş, ulaşılan veriler hazırlanan haritalarda ve çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış 1/100.000 ölçekli Trabzon C 28 ve D 28 numaralı jeoloji paftaları ve raporlarından faydalanılarak sahanın jeolojik yapısı incelenmiş, ulaşılan veriler çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

USGS (United States Geological Survey, ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu) internet sitesinden Torul ve yakın çevresine ait 30 metre çözünürlüklü DEM (Digital Elevation Model, Sayısal Yükseklik Modeli) verileri indirilmiştir. Bu verilerden sahanın lokasyon ve yükselti basamakları haritalarının oluşturulmasında faydalanılmıştır.

Türkiye Meteorolojik Veri Bilgi Sisteminden (MEVBİS) temin edilen Gümüşhane Merkez ve Torul Meteoroloji İstasyonlarına ait veriler kullanılarak, hazırlanan tablo ve grafiklerle Torul'un iklim özellikleri, Gümüşhane merkez ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Torul Kalesi Cam Seyir Terasının konumu, yöredeki büyük yerleşim merkezlerine ve diğer turistik çekiciliklere uzaklığı ve çeşitli özellikleri Google Earth programı kullanılarak sayısallaştırılmıştır.

Torul Belediyesinden aylara göre, cam seyir terasını ziyaret eden turistlerin sayısını gösteren veriler temin edilmiştir. Oluşturulan veri tabanından hareketle destinasyonun yöredeki turizm hareketliliğine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de Torul'dakine benzer şekilde hizmet veren 8 adet cam seyir terası bulunmaktadır. Bu tesislerin işletmecileriyle görüşülerek ziyaretçi sayılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak tesislerin bazılarında ziyaretçilerin kayıt altına alınmamış olması yapılacak kıyaslamaları zorlaştırmıştır. Ziyaretçi sayılarına ulaşılabilen destinasyonlar ile Torul'daki cam seyir terası

ziyaretçi sayıları bakımından kıyaslanarak araştırma sahasının emsalleri arasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

ÇALIŞMA SAHASININ DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

Araştırmaya konu olan Torul Kalesi Cam Seyir Terası Gümüşhane'nin Torul ilçesi sınırları içerisinde Gümüşhane'yi ve çevresindeki yerleşmeleri Karadeniz sahil yoluna bağlayan karayolunun doğusunda yer almaktadır. Cam seyir terası, Doğu Karadeniz dağları bünyesinde yer alan, yükseltisi 2000 m'yi aşkın Kalkanlı Dağları'nın Güneybatı yamaçlarındaki Kale Tepe (1150 m) üzerinde kurulmuştur. Aynı mevkide cam seyir terasından yaklaşık 80 m daha alçakta yer alan Torul Kalesi neredeyse bütünüyle tahrip olmuş durumdadır (Şekil 3).

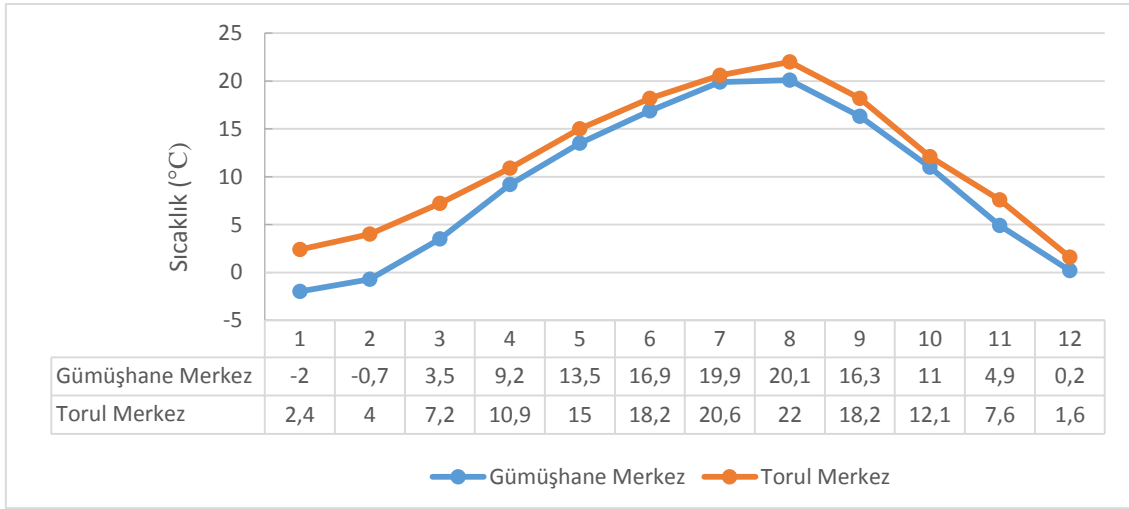
Şekil 3. Düzhanlar Sirtından Torul Kalesinin ve Cam Seyir Terasının Görünümü.

Torul ilçesinin jeolojik yapısı Üst Kretase – Eosen yaşlı volkanik kayalardan oluşmaktadır. Yörede Çatak Formasyonu olarak adlandırılan andezit, bazalt, lav ve agromeralardan oluşan, içinde kalker ve marn serilerinin de bulunduğu kalın bir formasyon yüzeylemektedir (Güven, 1998: 5).

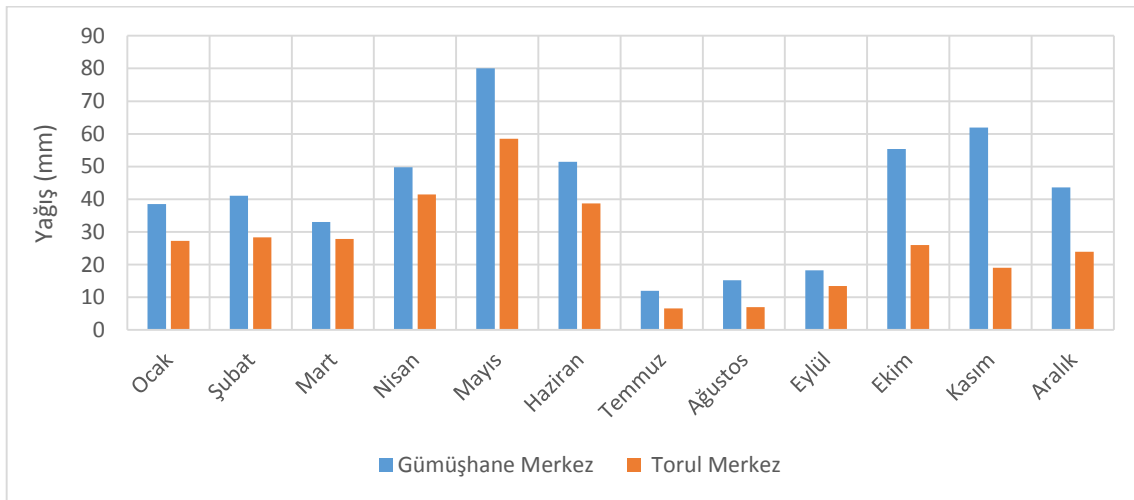
Torul'un coğrafi konumuna bağlı olarak kıyı kuşağının nemli – ılıman iklimiyle, kıyı ardı geçiş kuşağının karasal iklim şartları arasında bir yer tuttuğu söylenebilir. Torul ilçe merkezinin

kurulu olduğu Harşit Çayı tabanında yağış miktarı önemli ölçüde azalırken, yüksek kesimlere doğru yamaçlar boyunca yağış artmaktadır (Nişancı, 1990: 246).

Araştırma sahasının iklim özellikleri açıklanırken Torul'da bulunan (OMGİ) Meteoroloji İstasyonu (2013-2017) ve Gümüşhane Merkez Meteoroloji İstasyonu (1961-2017) verileri kullanılmıştır. Bu verilere göre Torul'da yıllık sıcaklık ortalaması 11,6 °C yıllık yağış miktarı ise 318 mm'dir. Gümüşhane merkezine göre Torul'da sıcaklıklar daha yüksek, yağış miktarı ise daha azdır (Şekil 4-5). Bu duruma Torul'un daha alçakta yer almasının neden olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4. Gümüşhane Merkez ve Torul Meteoroloji İstasyonlarının Karşılaştırmalı Aylık Ortalama Sıcaklık Diyagramı.

Şekil 5. Gümüşhane Merkez ve Torul Meteoroloji İstasyonlarının Karşılaştırmalı Aylık Ortalama Yağış Diyagramı.

Yöre hidrografyasının en önemli unsurunu Harşit (Doğankent) Çayı ve kolları oluşturmaktadır. Çalışma sahasında Harşit Çayı gömük menderes olarak nitelendirilebilecek bir yataktan akış

özelliği göstermektedir. İlçe merkezinin kuzeyindeki Torul Baraj Gölü ise bir diğer önemli hidrografik üniteyi oluşturmaktadır. Yörede Harşit Çayı'nın yanı sıra çok sayıda kaynak suyu bulunmaktadır.

Torul ilçesinde genellikle orman örtüsü altında gelişmiş kahverengi orman toprakları, eğim değeri yüksek sahalarda eteklerinde kolüvyal topraklar, vadi tabanlarında ise alüvyal topraklar yüzeylenmektedir (Bulut, 1998: 30). İlçede eğimli yamaçlar boyunca bitki örtüsünün ortadan kalktığı noktalarda erozyona bağlı olarak toprak tabakasının incelmesi ya da tamamen ortadan kalktığı gözlenmiştir.

Sahada doğal bitki örtüsü büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Ancak insanların ulaşamadıkları eğimli yamaçlar boyunca ve yükseltisi fazla olan kesimlerde doğal bitki türleri bozulmuş olarak varlığını sürdürmektedir. Torul'un alçak kesimlerinde kayın, gürgen, karaağaç, kavak, ıhlamur, karaçam, sarıçam gibi karma ormanlar bulunurken 1500-2300 m'ler arasında ladin, göknar ve sarıçam türleri yayılış göstermektedir (Bulut, 1998: 34).

BULGULAR

Çalışmayla ulaşılan bulgular şöyledir;

Gümüşhane ili sınırlarında; merkezde 5 kale, 1 gözetleme kulesi; Kelkit'te 2 kale 1 gözetleme kulesi; Kürtün 'de 1 gözetleme kulesi; Şiran'da 1 kale 1 gözetleme kulesi ve Torul'da 6 kale ve 4 gözetleme kulesi olmak üzere toplam 14 kale ve 8 gözetleme kulesi bulunmaktadır (Özkan ve Yurttaş, 2012: 205). Çalışmaya konu olan Torul Kalesi de bu yapılardan biridir. Kalenin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 121).

Torul Kalesi ve çevresi uzun yıllar avcılarının, defîne arayıcılarının mekânı durumundayken, Torul Belediyesi öncülüğünde Orman Genel Müdürlüğünün katkılarıyla projelendirilerek B Tipi mesire alanına¹ dönüştürülmüş, Torul Belediyesi'ne kiralanmıştır.

2016 yılı itibarıyla Torul ilçe merkezinden kalenin olduğu tepeye doğru uzunluğu 2 km olan yol çalışmasına başlanmış, cam seyir terasının ve eklentilerinin kurulacağı toplam 2500 m²'lik alan elde etmek için hafriyat ve dolgu çalışmaları yapılmıştır (Şekil 6).

---

¹ Toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek amacıyla yerleşim merkezlerinin çevresinde veya rekreasyonel kaynak değerlerine ve yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip, sadece günübirlik kullanım imkânı sağlayan kır lokantası, kır kahvesi, yöresel ürünler sergi ve satış yeri, piknik üniteleri, kamerye gibi diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden mesire yerleridir (OGM 2015).

2018 yılının ilk ayında Torul Kalesi Cam Seyir Terası tamamlanarak turizme açılmıştır. Tesisin bazı teknik özellikleri şöyledir; teras zemine birleşim noktasından itibaren 10 m uzunlukta olup, 85 m² alana sahiptir. 50 kişi taşıma kapasitesi olan yapının zemini kalın ve dayanıklı camdan oluşmaktadır. Tesis 240 m'lik nispi yükseltisiyle Türkiye'deki en yüksek cam seyir teraslarından biri olma özelliğine sahiptir (Şekil 7-8).

Şekil 6. Tesisin Yapılış Aşamalarını Gösteren Fotoğraflar (Kaynak: Torul Belediyesi, 2018).

Şekil 7. Tarihi Harşit Köprüsü'nden Cam Seyir Terasına Bakış.

Şekil 8. Cam Seyir Terasından Çevreyi İzleyen Ziyaretçiler (Kaynak: Anadolu Ajansı, 2018).

Tesis 2018 yılı itibariyle Gümüşhane merkezden ve çevre illerden, Torul ilçe merkezinden geçerek Trabzon ve Tirebolu vasıtasıyla Karadeniz sahil yoluna bağlanan karayolunu kullanan yolcuların gününbirlik ziyaret ettiği bir merkez konumundadır. Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın çevresindeki il merkezlerine ve bazı önemli turistik merkezlere uzaklığı şöyledir (Tablo 1, Şekil 10);

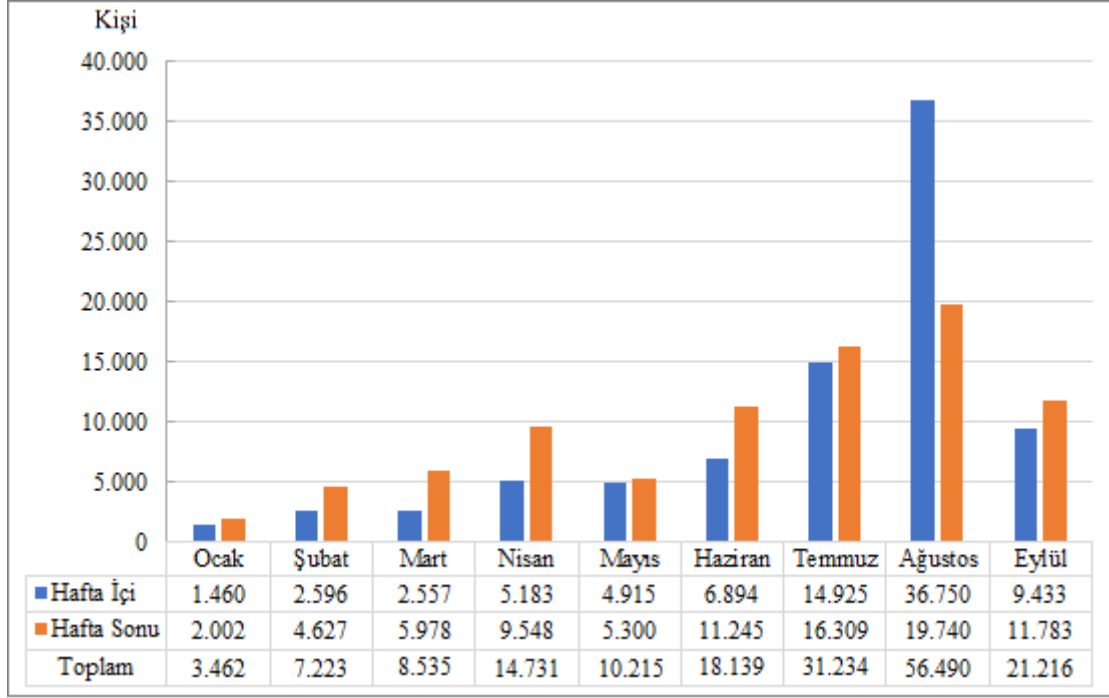
Tablo 1. Torul Kalesi Cam Seyir Terasının Çevresindeki İllere ve Destinasyonlara Uzaklığı.

No.	Merkezler	Mesafe	No.	Merkezler	Mesafe
1.	Trabzon (Merkez)	85 km	9.	Zigana Kayak Merkezi	27 km
2.	Giresun (Merkez)	143 km	10.	Canca Kalesi	31 km
3.	Erzincan (Merkez)	153 km	11.	Çağlayandibi Şelalesi	42 km
4.	Bayburt (Merkez)	101 km	12.	Örümcek Ormanları	49 km
5.	Altınpınar Gölü	18 km	13.	Artabel Gölleri	50 km
6.	Karaca Mağarası	19 km	14.	Tomara Şelalesi	99 km
7.	Limni Gölü	20 km	15.	Sümela Manastırı	70 km
8.	Süleymaniye Mahallesi	26 km	16.	Uzungöl	172 km

Açık mekânlarda yapılan turizm faaliyetlerinde iklim koşulları önemlidir. Torul'un iklim özelliklerine bağlı olarak sıcak dönemde yağışların azalması turizm potansiyeli bakımından bir avantaj olarak görülebilir. Ancak kış sıcaklıklarının düşük, yağışlarının ise genellikle kar şeklinde olması turizm faaliyetlerinin bütün yıla yayılmasını engellemesi bakımından önemli bir dezavantajdır. Araştırma kapsamında tesisi ziyaret edenlerin günlere göre dağılımı incelenmiş, havanın güzel olduğu günlerde ve tatil günlerinde ziyaretçi sayısının diğer günlere nazaran çok daha fazla olduğu gözlenmiştir. Tesisin açılışından itibaren ilk 7 aylık dönemde hafta sonu ziyaretçi sayısının hafta içinden fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak yaz döneminde

okulların tatil olması ve bayramlar gibi resmi tatillerin hafta içine denk gelmesine bağlı olarak hafta içi tesisi ziyaret edenlerin sayısında artış olmuştur (Şekil 9).

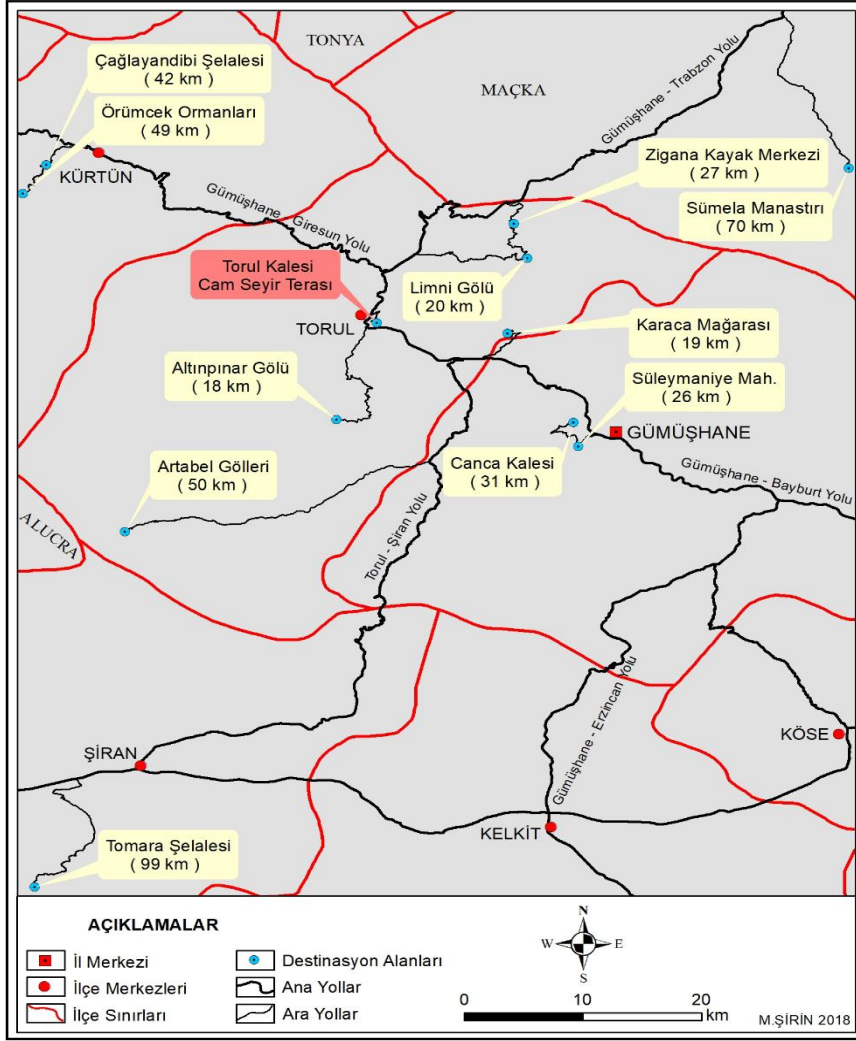

Şekil 9. Ziyaretçilerin Günlere Dağılımı (05/01/2018 – 30/09/2018). Kaynak: Torul Belediyesi, 2018.

Çalışma alanı olarak seçilen Torul Kalesi'ndeki Cam Seyir Terasının yeni yapılmış olması uzun yıllık kıyaslamaları ve mevsimsel farklardan doğan ziyaretçi sayılarını göstermeyi mümkün kılmamaktadır. Ancak yapılan görüşmeler ve gözlemlerden kış soğukları ve kar yağışlarının kaleye çıkışı zorlaştırarak ziyaretçi yoğunluğunu azaltacağı öngörülmektedir.

2018 yılı itibariyle tesisin fiziki yapısı ve eklentileri şöyledir; başlangıçta seyir terasının yanında prefabrik çay ocağı ve lavabolar yapılmış, daha sonra bu yapılar yerini kalıcı tesislere bırakmıştır. Ziyaretçilerin zaman geçireceği kamelyalar ve kafeterya özelliğine sahip kıl çadır yapılarak hizmete sunulmuştur. Tesisin başlangıçta toprakla kaplı olması sahada toz problemini ortaya çıkarmıştır. Tozun, terasın cam yüzeylerine zarar vermesi ve ziyaretçileri rahatsız etmesinden dolayı toprak zemin, kilitli taşla döşenmiştir. Bunun yanı sıra otopark yapılarak ücretsiz olarak hizmete sunulmuş, seyir terasının sağ tarafına 45 m uzunluğunda bayrak direği dikilerek 150 m²'lik Türk bayrağı asılmıştır. Başlangıçta tesiste sağlıklı içme suyu bulmak önemli bir problem iken, 2018 yılı Mart ayında yapılan sondaj çalışmaları sonucu 113 m derinlikte suyun bulunmasıyla bu problem ortadan kalkmıştır.

Şekil 10. Torul Kalesi'nin Çevredeki Destinasyonlara Olan Uzaklığı

Türkiye'de ilki Karabük ilinin Safranbolu ilçesinde olmak üzere toplam 8 adet cam seyir terası bulunmaktadır. Çevresine hâkim noktalardan manzara seyretme amacıyla oluşturulmuş bu terasların 3'ü kalelerde diğerleri ise vadi yamaçlarında kurulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye'deki Cam Seyir Teraslarının Bulunduğu İller ve Kuruldukları Yerler.

No	Seyir Terasının Adı	Bulunduğu İl / İlçe	Kurulduğu Yer
1.	Safranbolu Kristal Seyir Terası	Karabük / Safranbolu	Vadi Yamacı
2.	Levent Vadisi Cam Seyir Terası	Malatya / Akçadağ	Vadi Yamacı
3.	Ulubey Cam Seyir Terası	Uşak / Ulubey	Vadi Yamacı
4.	Hatila Vadisi Cam Seyir Terası	Artvin / Merkez	Vadi Yamacı
5.	Tillo Kalesi Cam Seyir Terası	Siirt / Tillo	Kale
6.	Çankırı Kalesi Cam Seyir Terası	Çankırı / Merkez	Kale
7.	Çatak Kanyonu Cam Seyir Terası	Kastamonu / Azdavay	Vadi Yamacı
8.	Torul Kalesi Cam Seyir Terası	Gümüşhane / Torul	Kale

Cam seyir terasları ve onlarla bağlantılı olarak yapılan diğer yatırımlar turistik çekiciliklerin ziyaretçi sayılarını artırmıştır. Çeşitli eksikliklerine rağmen Torul Kalesi Cam Seyir Terası önce

yöre, sonra da bölge halkının ilgisini çekmeyi başarmıştır. Tesisin açılışını takip eden ilk 9 ayda toplam 171.245 kişi cam seyir terasını ziyaret etmiştir (Tablo 3). Tesisin bilinirliği arttıkça bu rakamların daha da yükseleceği öngörülmektedir.

Tablo 3. Torul Kalesi Cam Seyir Terasına Gelen Ziyaretçi Sayıları.

No.	Aylar	Torul Kalesi Cam Seyir Terası
1.	Ocak	3.462 Kişi
2.	Şubat	7.223 Kişi
3.	Mart	8.535 Kişi
4.	Nisan	14.731 Kişi
5.	Mayıs	10.215 Kişi
6.	Haziran	18.139 Kişi
7.	Temmuz	31.234 Kişi
8.	Ağustos	56.490 Kişi
9.	Eylül	21.216 Kişi
	Toplam	171.245 Kişi

Kaynak: Torul Belediyesi, 2018.

Türkiye’de bulunan 8 cam terasın tamamına ait ziyaretçi sayılarına ulaşılamamıştır. Verileri alınabilen Çankırı Kalesi Cam Seyir Terası’nı ziyaret edenlerin sayısı Torul Cam Seyir Terası ile kıyaslandığında çalışma sahasının yılın ilk 9 ayında Çankırı Kalesi Cam Seyir Terası’ndan daha fazla ziyaretçiye ulaştığı görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. Çankırı Kalesi ve Torul Kalesi Cam Seyir Teraslarına Gelen Ziyaretçi Sayıları.

No.	Aylar	Çankırı Kalesi Cam Seyir Terası	Torul Kalesi Cam Seyir Terası
1.	Ocak	1.201 Kişi	3.462 Kişi
2.	Şubat	1.880 Kişi	7.223 Kişi
3.	Mart	2.129 Kişi	8.535 Kişi
4.	Nisan	3.896 Kişi	14.731 Kişi
5.	Mayıs	2.713 Kişi	10.215 Kişi
6.	Haziran	4.715 Kişi	18.139 Kişi
7.	Temmuz	4.950 Kişi	31.234 Kişi
8.	Ağustos	10.817 Kişi	56.490 Kişi
9.	Eylül	5.062 Kişi	21.216 Kişi
	Toplam	37.363 Kişi	171.245 Kişi

Kaynak: Çankırı ve Torul Belediyeleri, 2018.

Torul Belediyesi yetkilileriyle yapılan görüşmeler neticesinde rekreasyon alanına yatırımların devam edeceği öğrenilmiştir. Belediye tarafından yapılması planlanan bazı çalışmalar şöyledir; Torul Kalesi’nin restore edilmesi, seyir terasının olduğu yerde iki katlı bir restoran yapılması, Torul Kalesi’nden ilçe merkezine doğru yürüyüş yolunun yapılması ve Torul Kalesi ile Tuğrul Bey Mahallesi arasında Türkiye’nin en uzun zipline¹ hatlarından birinin kurulmasıdır.

¹ Zipline; belirli bir yükseklikten daha alçak bir noktaya çelik halat üzerine bağlanmış olan makara ve aparatlarla kaymaya dayalı bir aktivitedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirin ülke ekonomilerine olan katkısının önemli rakamlara ulaştığı günümüzde, doğal kaynak ve ortamların bozulmadan turizme kazandırılması dünya kamuoyunun önemli uğraş alanları arasındadır. Çalışmaya konu olan tesis, topografya başta olmak üzere çeşitli sebeplerle yeteri kadar gelişmemiş olan Torul ilçesinde yer almaktadır. Torul Belediyesi ve Orman Genel Müdürlüğü'nün işbirliğiyle 2016 yılında yapımına başlanan 2018 yılı başında ise açılışı yapılan Torul Kalesi Cam Seyir Terası kısa sürede ilçeye ve bölgeye turizm açısından bir hareketlilik getirmiştir.

Tesis açılışının kış mevsimine denk gelmesi ve bilinirliğinin az olmasına karşın 2018 yılının ilk 9 ayında 171.245 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Destinasyon yılını doldurmadan Gümüşhane il nüfusu kadar ziyaretçiyi ağırlamayı başarmıştır. Yapımı devam eden yeni Zigana Tüneli'nin açılmasıyla birlikte Torul'un ulaşılabilirlik açısından daha elverişli konuma geleceği düşünülmektedir. Bu durumun ziyaretçi sayısını da artırması beklenmektedir.

Torul Kalesi Cam Seyir Terası odaklı turistik faaliyetlerin sürdürülebilir olarak, doğal ortam unsurlarına zarar vermeden, yöre ekonomisine en fazla katkıyı sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi için coğrafi bakış açısıyla sunulmuş bazı öneriler şunlardır;

- Torul Kalesi'nin çevresinde Karaca Mağarası, Örümcek Ormanları, Limni Gölü, Tomara Şelalesi gibi önemli destinasyonlar yer almaktadır. Cam teras, çevresindeki turistik çekicilikler ile entegre olarak ele alınmalı, planlamalar bu perspektiften yapılmalıdır.

- Torul Kalesi ve çevresindeki destinasyonlarda ziyaretçi sayıları ve ziyaretçilerin profilleri (uyruğu, yaşı, geldiği il, geliş nedeni vb.) kayıt altına alınmalıdır. Bu sayede daha sağlıklı planlamalar yapmak mümkün olacaktır.

- Bölgeye düzenlenen günübirlik tur güzergâhlarının yeniden planlanması ve başta Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) Doğu Karadeniz Bölgesel Yürütme Kurulu olmak üzere, Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın tur programlarına dâhil edilmesi gerekmektedir.

- Torul şehir merkezinden tesise ulaşan 2 km'lik yol boyunca yolun uçurum tarafına bariyerler yapılmalı kaya düşmelerine karşı önlemler alınmalıdır. Kaleye giriş ve kaleden dönüşün tek yoldan yapılması ziyaretçi sayılarının arttığı dönemlerde yolun dar olduğu alanlarda sorun oluşturacağından güzergâha alternatif bir yol daha yapılmalıdır. Bunun yanı sıra gerekli yerlere uyarıcı ve yönlendirici levhalar yerleştirilmelidir.

- Torul Kalesi özellikle nevrüz tatili ve yaz döneminde İranlıların Karadeniz kıyısına geçmek için kullandığı güzergâh üzerinde yer almaktadır. Çok dilli tabelalar, kare kodlu bilgilendirmeler ve broşürlerle bu güzergâhı kullanan yabancı turistlerin ilgisi çekilmeli ve destinasyona yönlendirilmelidir.

- Tesisin cam teras dışında kalan bölümünde ziyaretçilerin çevreyi daha detaylı seyredebilmeleri için ayaklı dürbünlerin yerleştirilmesi, teras girişine cam terasın lokasyonuna göre konumlandırılmış bölgeyi ayrıntılı olarak gösteren sade, anlaşılır, büyük ölçekli bir haritanın yerleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra tesise çıkan yolun renkli ışıklarla aydınlatılması rekreasyon alanına estetik değer katacaktır.

- Cam seyir terasının girişinde teras alanında ziyaretçilerin uyması gereken kurallar ile ilgili bir pano hazırlanmalı ve yükseklik korkusu ile kalp rahatsızlığı olan ziyaretçilerin uyarılması gerekmektedir.

- Teras camlarının çizilmemesi için ziyaretçilere girişte tek kullanımlık plastik galoşlar ve deri galoşlar verilmektedir. Deri galoşların temizlenmesinin zor olduğu, naylon galoşların ise rüzgâra ve ziyaretçilerin çevreye atmasına bağlı olarak çevre kirliliğine neden olduğu tespit edilmiştir. Bu uygulamaların yerine, ziyaretçilere Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nı hatırlatacak peluş terliklerin dağıtılması, hem zemindeki cam yüzeyin daha iyi korunmasını sağlayacak hem de daha sonra ziyaretçilerin hatıra olarak saklayacağı bir ürüne sahip olmalarına imkân tanıyacaktır.

- Tesise çıkan yol üzerindeki uygun alanlara ahşaptan stantlar yapılarak, bu stantlarda bölgedeki el sanatları, yetiştirilen ürünler, ilçeyi tanıtan hediyelik eşyalar gibi ürünlerin satışı yapılabilir. Böylece ziyaretçilerin ilçe ekonomisine katkısı artmış olacaktır.

- Torul Kalesi Cam Terası'nın reklam ve tanıtımlarla çevresindeki yerleşmelerde yaşayan insanlara sunulması gerekmektedir. Yoğun kullanılan bir güzergah üzerinde olan destinasyonun tanıtımı, belediye tarafından ilçe girişlerinde güzergahı kullanan kişilerin telefonuna destinasyonu tanıtıcı mesajlar gönderilerek turizm merkezinin bilinirliği artırılmalıdır.

- İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gümüşhane Üniversitesi ile yapılacak protokollerle öğrencilerin, bu çekicilikten faydalanması sağlanmalıdır.

Bu önerilerin hayata geçirilmesiyle Torul Kalesi Cam Seyir Terası'nın alternatif turizm faaliyetleri açısından önemli merkezlerinden biri olacağı düşünülmektedir. Kısıtlı sosyal ve ekonomik imkânları olan Torul gibi yerleşmelerin geliştirilebilmesi açısından bu gibi projeler oldukça önemlidir. Ancak doğal ortam unsurlarının zarar görmesi durumunda ortaya çıkacak

tahribatın insan yaşantısını ve bütün ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyeceği unutulmamalıdır.

Cam seyir terasından seyredilen manzaranın insanları etkilemesinde bitki örtüsü ve hidrografyanın payı büyüktür. Bu unsurların bozulması durumunda terasın camdan ya da elmastan yapılmış olması hiçbir anlam ifade etmeyecektir.

Katkı Belirtme

Çalışma sürecinde veri temini konusunda yardımlarını esirgemeyen Torul Belediye Başkanı Nidai KÖROĞLU'na, Torul Belediyesi Basın Yayın Biriminden Hasan YILMAZ'a, Çankırı Belediyesi Mali Hizmetler Müdürlüğüne, Yazar A. Güngör ÜÇÜNCÜOĞLU'na, Gümüşhane İl Özel İdaresine ve Gümüşhane Meteoroloji Müdürlüğüne teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Bulut, İ. (1998), Torul'un Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:876, Kazım Karabekir Fakültesi Yayınları No: 95, Araştırma Serisi No: 35, Erzurum.
- Güven, İ.H., (1998), 1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Trabzon C 28 D 28 Paftası, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Rapor No: 149, Ankara.
- Nişancı, A. (1990), "Torul – Kürtün Orta Harşit Yöresi ve Heyelanları" Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, 13-17 Haziran 1990, Ankara, s.245-257.
- Orman İşletmeleri Genel Müdürlüğü, (2015), Mesire Yerleri Uygulama Tebliği, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Tebliğler/MesireYerleriUygulamaTebliği.pdf>, (02.05.2018)
- Özkan, H. ve Yurttaş, H. (2012), Orta Çağ'dan Günümüze Gümüşhane, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gümüşhane Valiliği, Gümüşhane.

LİMNİ GÖLÜ TABİAT PARKININ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Barış PİR¹

İsmail ÇALIK²

Tevfik DEMİRÇİFTÇİ³

ÖZ

Korunan alanlardaki turizm faaliyetleri kaynaklı tahribat unsurları bu alanların sürdürülebilir turizm ilkeleri rehberliğinde planlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma Gümüşhane ili sınırları içerisinde yer alan Limni Gölü Tabiat Parkı'nın sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Araştırmada kullanılan veriler mülakat yöntemi ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Limni Gölü Tabiat Parkı'nda koruma /kullanma dengesi gözetilerek turizm faaliyetlerinin planlanması, göl çevresinde gerçekleştirilen etkinliklerin alanın tamamına yayılması ve çeşitlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca son yıllarda yapılan alt ve üst yapı yatırımlarının bölgedeki turist varışlarına önemli katkılar sağladığı belirtilmelidir.

Anahtar kelimeler: Korunan Alan, Sürdürülebilir Turizm, Eko-Turizm, Gümüşhane.

THE EVALUATION OF THE LİMNİ LAKE NATURAL PARK WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABLE TOURİSM

ABSTRACT

Destruction elements originating from tourism activities in protected areas reveal the necessity to plan these areas under the guidance of sustainable tourism principles. This study aims to evaluate the Limni Lake Nature Park within the boundaries of Gümüşhane as part of sustainable tourism. The data used in research was obtained by interview method. Descriptive analysis method was used to analyze the data. As a result of the study, it is recommended to plan tourism activities by considering the protection / use balance in Limni Lake Nature Park and to spread and diversify the activities carried out around the lake. In addition, it should be noted that of infrastructure and superstructure investments in recent years have made significant contributions to the tourist arrivals in the region.

Keywords: Protected Area, Sustainable Tourism, Eco Tourism, Gümüşhane

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği A.B.D.
barispir@gumushane.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, Gümüşhane Üniversitesi,
ismailcalik29@gmail.com

³ Doktora Öğrencisi, University of Nevada, Las Vegas, Harrah College of Hospitality,
demircif@unlv.nevada.edu

GİRİŞ

Kentleşmenin getirdiği yoğun mekânsal alan kullanımı, aşırı kalabalıklaşma, trafik vb. nedenlerle şehrin yoğunluğundan uzaklaşma isteği, korunan alanlara yönelik turizm hareketlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Korunan alanlar bitki ve hayvan çeşitliliği, özgün ve görülmeye değer doğal güzellikleri nedeniyle ziyaretçiler tarafından tercih edilmektedir. Ziyaretçilere yönelik turizm etkinliklerinin planlandığı, alt ve üst yapı yatırımlarının yapıldığı korunan alanlardaki turizm faaliyetlerinin niteliği sürdürülebilir turizm kapsamında tartışılmaktadır.

Köklü bir kültürel geçmişe ve zenginliğe sahip Anadolu, bu zenginlik ve sahip olduğu birikimin yanında flora, fauna, ekosistemler, jeolojik oluşumlar, açısından da oldukça zengin bir coğrafyada yer almaktadır (Arda, 2003: 48). Gümüşhane ili de sahip olduğu korunan alanlarla, doğal ve eşsiz turizm deneyimi yaşamak isteyen eko turistlere ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahiptir. İlde altı tabiat parkı, on tabiat anıtı, bir tabiat koruma alanı ve bir yaban hayatı geliştirme sahası bulunmaktadır (DKMP, 2018). Belirtilen alanlar içerisinde yer alan Limni Gölü Tabiat Parkı Gümüşhane ili Torul ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır (DKMP, 2018). Bu araştırmada Limni Gölü Tabiat Parkı'nın sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ilk olarak korunan alan/sürdürülebilir turizm ilişkisine değinilecek daha sonra Limni Gölü Tabiat Parkı'nda sürdürülebilir turizm kapsamında ele alınabilecek sorunlar ve bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri açıklanacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Korunan Alanlar ve Sürdürülebilir Turizm

Dünya Tabiatı Koruma Birliği (IUCN), korunan alanları biyolojik çeşitlilik, doğal ve ortak kültürel değerlerin korunması ve devam ettirilmesi amacı ile yasal ve diğer genel kabul görmüş yöntemlerle yönetilen kara/deniz alanları olarak tanımlamaktadır. (IUCN, 2018). IUCN verilerine göre dünya yüzeyinin % 5' inden fazlası korunan alan olarak ayrılmış olup, koruma konusunda hassas olan ülkelerde bu oran %20'lere kadar çıkmaktadır (ÇŞB, 2018). Korunan alan yönetimi ise koruma/kullanma dengesi, taşıma kapasitesi, ziyaretçi yönetimi ve çevresel etki değerlendirme unsurlarının dikkate alınmasını öngörmektedir.

Ülkemizde ise "Korunan Alan" adı altında statü kazandırılmış sahalar; 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ile 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında ilan edilerek koruma altına alınmış alanlardır (DKMP,2018). Belirtilen Kanunun ilan edilmesinin ardından 1958'de Yozgat

Çamlığı, Türkiye' nin ilk milli parkı olarak ilan edilmiştir (Güneş, 2011: 49). Özellikle 2000'li yıllardan sonra korunan alanların ilan ve tescilinin arttığı görülmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı' na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından ülkemizde statüsü tanımlanmış beş korunan alan türü bulunmaktadır. Bunlar (DKMP, 2018);

- Milli parklar,
- Tabiat koruma alanları,
- Tabiat parkları,
- Tabiat anıtları,
- Yaban hayatı geliştirme sahalarıdır.

Korunan alanların görece öneminin artmasının nedeni bireylerin doğa ile iç-içe olma istekleri ve dolayısıyla doğal alanlardaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin gelişim göstermesidir. Nesli tükenmiş bitki ve hayvan türlerinin yer aldığı alanların koruma altına alınarak ziyaretçilerin kullanımına sunulması, ülkemizde ve dünyada bu alanların sayısının giderek artmasına neden olmuştur (Sezen, 2013:191).

Korunan alanların turizm amaçlı kullanılması bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Fakat, korunan alanlardaki turizm faaliyetlerinin planlanmasında bu faaliyetlerin alanda ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel tahribata neden olmamasına özen gösterilerek sürdürülebilir turizm ilkelerine uyulması sağlanmalıdır. Sürdürülebilir turizm, turizmin bugünkü ve gelecekteki ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin hesaba katılarak, turizmin tüm paydaşların ihtiyaçları doğrultusunda planlanmasının gerekliliğini ortaya koyan temel yaklaşımdır (UNWTO, 2018).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma teknikleri kullanılacaktır. Nitel araştırmada, araştırmacı verilere doğrudan kaynağından ulaşır. Nitel araştırmada betimlemeler yoğun olarak kullanılmakta ve tümevarımcı veri analizi tercih edilmektedir. Nitel araştırmalarda temel odak noktası katılımcının olgu ve olayları nasıl anlamlandırdığıdır. Ayrıca nitel araştırmalarda araştırma deseni çalışmanın gelişim sürecine göre değişebilir (Büyüköztürk vd., 2012: 235). Çalışmada veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniği veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden faydalanılmıştır. Tablo 1'de katılımcılardan bilgi alınan temel konulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Temel Bilgileri ve Bilgi Alınan Konular

	Mesleği	Bilgi Alınan Temel Konular
K1	Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü	Korunan alanlar mevzuatı, uzun devreli gelişim planları, ziyaretçi sayıları, işbirliği ve protokoller, çevresel etki
K2	Gazeteci/Yazar/Bölge Sakini	Taşıma kapasitesi, alt yapı ve üst yapı problemleri, bölgesel değerlendirme
K3	Turizm İl Müdürlüğü	Altyapı ve üst yapı yatırımları, alternatif turizm türleri
K4	Tema İl Temsilciliği	Çevresel etki, sürdürülebilirlik
K5	Turist Rehberi/Akademisyen	Mevzuattan kaynaklanan problemler

Limni Gölü Tabiat Parkının sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirmesi ile ilgili katılımcılara sorulan sorulara verilen cevaplar üç tema altında toplanmış, daha sonra bu üç ana tema alt temalara ayrılmıştır. Bu temalara Tablo 2’de yer verilmiştir:

Tablo 2: Limni Gölü Tabiat Parkı’nın Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi ile İlgili Üst ve Alt Temalar

Üst Tema 1: Sürdürülebilir Turizm ve Korunan Alan İlişkisi
<i>Alt Tema 1: Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Turizm</i>
<i>Alt Tema 2: Korunan Alanlarda Koruma/Kullanma Dengesi</i>
<i>Alt Tema 3: Korunan Alanlarda Taşıma Kapasitesi</i>
<i>Alt Tema 4: Korunan Alanlarda Verilecek Eko Turizm Eğitimleri</i>
Üst Tema 2: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Mevcut Durum Değerlendirmesi
<i>Alt Tema 1: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Mevzuata Dayalı Tespitler</i>
<i>Alt Tema 2: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Altyapı ve Üstyapının Mevcut Durumu</i>
Üst Tema 3: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Öneriler
<i>Alt Tema 1: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Planlanabilecek Etkinlikler</i>
<i>Alt Tema 2: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Paydaşlara Düşen Görevler</i>
<i>Alt Tema 3: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Öncelikli Sorunlar ve Çözüm Önerileri</i>

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Üst Tema 1: Sürdürülebilir Turizm ve Korunan Alan İlişkisi

Araştırma kapsamında ilgili paydaşlara sürdürülebilir turizm ve korunan alan ilişkisini ortaya koyan sorular iletilmiştir. Belirtilen soruları katılımcılar farklı açılardan değerlendirerek

korunan alanlarda sürdürülebilir turizmin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği ile ilgili yorumlarda bulunmuşlardır. Bu kapsamda 4 temel konu ön plana çıkmıştır. Bu konular, korunan alanlarda sürdürülebilir turizm, koruma/kullanma dengesi, taşıma kapasitesi ve korunan alanlarda verilecek eko turizm eğitimleridir.

Sürdürülebilir turizm yaklaşımı hassas, görülmeye değer, estetik özellikleri bulunan korunan alanlarda çevrenin tahrip edilmemesi, gelecek nesillerin ihtiyaçların hesaba katılmasını ön gören bir yönetim yaklaşımıdır. Turistlerin doğal alanlarda farklı etkinlikleri deneyimleme ihtiyacı ile birlikte bu alanların orta ve uzun vadede tahrip edilmemesinin gerekliliği sürdürülebilir turizmin temel unsurlarındandır.

Sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde planlanması gereken korunan alanlardaki turizm gelişiminin farklı statülerde değerlendirildiği belirtilebilir. K1 katılımcısı bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

“Bir tabiat parkı ilan edildiğinde ilk olarak uzun devreli gelişme planları yapılmaktadır. Gelişme planları 4 farklı kategoriye ayrılmakta olup, bunlar sırasıyla “mutlak koruma alanı”, “hassas koruma alanı”, “sürdürülebilir koruma alanı” ve “kontrollü koruma alanı” planlarıdır. Gelişme planlarının asıl amacı sürdürülebilir olması ve kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanmasıdır (K1)”

Limni Gölü Tabiat Parkı’nda katılımcılar tarafından üzerinde durulan diğer bir husus da koruma/kullanma dengesidir. Katılımcılar, eko turistlerin doğa koruma konusunda diğer turistlere göre daha hassas davrandıklarını, koruma konusunda temel unsurun ziyaretçilerin ihtiyaçları ve faaliyetleri olduğunu, koruma/kullanma dengesinin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için yol, konaklama tesisi vb. alt ve üst yapı yatırımlarında bölgeye özgü doğal malzeme kullanılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Ayrıca, bölgeye özgü doğal malzeme kullanılmadığında tabiat parkının modern bir şehir parkından farkının kalmayacağı, bir korunan alanda rekabet ve hizmet kalitesi açısından farklı işletmelerin yer almasının gerekliliği, korunan alanlarda özel sektör yatırımcılarının ilk önceliğinin ekonomik fayda sağlama olmaması katılımcılar tarafından belirtilen hususlar arasındadır.

Turizm alanlarını ziyaret eden turistlerin mekânsal yoğunluğu ve birim metrekareye düşen ortalama ziyaretçi sayısının üst sınırının ne olmasının gerekliliği taşıma kapasitesi ile ifade edilmektedir. Limni Gölü Tabiat Parkı’nda taşıma kapasitesi ilkelerine uyulup uyulmadığı ile ilgili bir katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Geçtiğimiz sene Limni Gölü Tabiat Parkı’nda 100.000 ziyaretçi ağırladık. Bir önceki yıl bu sayı 15.000 kişiydi. Bu bölge çok küçük bir yer ve aşırı derecede ziyaretçi yoğunluğu oluyor. Bu yoğunluğa bağlı olarak bölgenin doğal yapısında bozulmalar olabiliyor. Bozulmaların önüne geçebilmek ve taşıma kapasitesi sınırlarının aşılmaması için günlük ziyaretçi kapasitesinin üst sınırının belirlenerek, bu sınırın üzerinde ziyaretçi alınmaması önerilebilir. Diğer bir öneri ise ziyaretçilerin yakın çevredeki Altınpınar Limni Gölü gibi diğer turizm alanlarına yönlendirilmesidir (K1)”

Limni Gölü’ndeki ziyaretçi yoğunluğunun taşıma kapasitesi sınırlarını aşmaması noktasında diğer bir görüş ise şu şekildedir:

“ Taşıma kapasitesi kriterlerine uyulması açısından, aynı alanda birden çok aktivite planlanması yerine turizm aktivitelerinin farklı alanlara yayılması gerekmektedir. Örneğin Limni Gölü çevresindeki aktivitelerin bir kısmının Zigana Köyü ve yakın çevresini içine alacak şekilde planlanması önerilebilir. Ayrıca, taşıma kapasitesi bölgedeki alt ve üst yapı yatırımları ile doğru orantılıdır. Bir korunan alanı ziyaret edecek turist sayısı ile planlanan alt ve üst yapı unsurları arasında bir denge oluşturulmalıdır (K2,K3)”

Korunan alanlarda sürdürülebilir turizm kapsamında tartışılan diğer bir husus ise bölgede verilen eko turizm eğitimleridir. Bazı katılımcılar Karadeniz Bölgesi’nde hizmet kalitesi, girişimcilik konularında eksiklikler olduğunu vurgulamışlardır. Buradaki temel amaç bölgenin işletmecilik kapasitesinin geliştirilmesi, doğa koruma ile ilgili bilinç oluşturulması ve hizmet kalitesinin artırılmasıdır. Diğer taraftan bu eğitimler bölgedeki kalifiye işgücü açığının giderilmesi noktasında etkili olacaktır. Konu kapsamında katılımcılardan bazıları görüşlerini şöyle belirtmiştir;

“ Eko turizm eğitimleri bölge halkından ziyade işletmecilere, turistlere ve aracı kurumlara verilmelidir. Bölge halkı alan içerisindeki bitki çeşitliliği, hayvan türleri, endemik türler konusunda zaten bilinçli ve hassas davranıyor. Fakat turistik ilgi artmaya başladığında belli bir noktadan sonra ekonomik fayda çevresel duyarlılığın önüne geçebiliyor (K3)”

“Biz Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü olarak Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapılan protokol çerçevesinde 7-8- ve 9. Sınıflara biyo-kaçakçılık ve çevre kirliliği eğitimleri veriyoruz. Ayrıca, doğa koruma ve milli parklar şube müdürlüğü uhdesindeki korunan alanlarda verilecek işletmecilik, girişimcilik, hizmet kalitesi eğitimleri noktasında eksiklerimiz var. Bu konuda Gümüşhane Üniversitesi ile iş birliği yapmayı planlıyoruz (K1)”

“Çöp toplama ve bertaraf etme konusunda işletmelerin kendi inisiyatifleriyle hareket ettiği, belirtilen konularda kamusal hizmetleri tam anlamıyla alamadıkları belirtilmelidir. Bu kapsamda önerilen turistik yoğunluğun olduğu dönemlerde ilgili kamu kurumlarının bu hizmeti vermelerinin gerekliliğidir (K2)”

Üst Tema 2: Limni Gölü Tabiat Parkı’nda Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Mevcut Durum Değerlendirmesi

Araştırmanın bu kısmında Limni Gölü Tabiat Parkı’ndaki mevzuata dayalı tespitler ile altyapı ve üstyapının mevcut durumu hakkında katılımcıların görüşleri ele alınacaktır. Bu bağlamda katılımcılar, alandaki planlanacak ve uygulanacak turizm yatırımları, yatırımların niteliği ve teknik boyutu, alanda verilmesi gereken kamusal hizmetlerin durumu, korunan alanlar ve çevresinde farklı kamu kurumlarının aynı anda söz sahibi olması gibi farklı konularda tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitlerden bazılarını aşağıda değinilecektir:

“Korunan alan mevzuatı gereği, alan işletmecilerinin ilgili kamu kuruluşlarından izin almadan herhangi bir yatırım ve değişiklik yapmaları söz konusu değildir. Diğer taraftan korunan alanlar ve çevresiyle ilgili farklı kurumların mevzuatlarından kaynaklanan çelişkilerin yapılacak yasal değişikliklerle birbiriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu değişiklik mevzuat kaynaklı özel sektör yatırımlarının önündeki engelleri kaldıracaktır (K2, K3)”

“Mevzuatın yetkilendirdiği kamu kurumlarının Limni Gölü Tabiat Parkı ve çevresinde yapılacak yatırım ve değişikliklerin planlanmasında bölge halkı ve işletmelerle eşgüdüm içerisinde hareket etmesi önem arz etmektedir. Örneğin, Limni Gölü’ndeki tesisin elektrik ve ısınma altyapısı hazırlanırken bölgenin coğrafi ve iklim şartları göz önünde bulundurularak işlemler yapılması gerekirdi. Bu koşullara dikkat edilmesi dağ evi ve kır lokantası vb. tesislerin etkin kullanımını sağlayacaktır (K2)”

“Tabiat parkı çevresinde yer alan mera alanının il tarım müdürlüğü kontrolünde olması nedeniyle bazı problemler yaşanmaktadır. Örneğin çöpler bu alanlara atılmakta ve kontrol edilmemesi nedeniyle çevre kirliliği oluşmaktadır (K1)”

“Alan içerisindeki işletmenin mevzuat gereği alanın işletme haklarını kiralama yoluyla elde etmesi, yatırım yapmama eğiliminde olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda işletmeci yatırım yapmamasının gerekçesinin de mevzuat kaynaklı olduğunu beyan etmektedir. Bu noktada kamu alanının korunmasından yana inisiyatif kullanırken, müteşebbis daha fazla kar elde etme isteğinde oluyor (K5)”

Limni Gölü Tabiat Parkı'ndaki altyapı ve üstyapının mevcut durumu ile ilgili katılımcıların görüşleri bu kısımda değerlendirilen diğer bir alt temadır. Alandaki konaklama tesisi eksikliği, yapılan yolların ulaşılabilirliğe katkı sağladığı, altyapı problemleri giderildikçe bölgeye olan ilginin arttığı, alanla ilgili orta ve uzun vadeli teknik planlama ve bilimsel danışmanlığın gerekliliği gibi konularda katılımcılar fikirlerini belirtmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

“ Altyapı sorunları giderildikçe bölgeye olan ilgi artmaktadır. Altyapı yatırımları orta ve uzun vadeli planların uygulanması şeklinde değil de gününbirlik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılmaktadır. Örneğin, kar kalınlığı, sıcaklık, ısı kırılması, kurulu elektrik gücü vb. teknik unsurlar hesaba pek katılmıyor. Ayrıca, yatırımlarda bilimsel danışmanlık alınmalı ve bölgenin tamamına uygun turizm stratejileri belirlenmelidir. (K2)”

“Zigana Gümüşkayak Tesisleri ile Limni Gölü Tabiat Parkı ve Zigana Köyü-Limni Gölü Tabiat Parkı arasındaki yolun tamamlanarak bölgenin ulaşılabilirliği sağlanmıştır. Bu durum 2017 ve 2018 yıllarında bölgeye yönelik yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında önemli artışlara neden olmuştur. Örneğin 2016 yılında 21385 olan ziyaretçi sayısı yolun yapılmasıyla 2017 yılında 64458'e çıkmıştır. Diğer taraftan yol güzergahındaki bazı alanlarda çığ riskinin önlenmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından kazıklama çalışması başlatılmıştır. Çalışma tamamlandığında kış aylarında da bölgenin cazibesi artmış olacaktır (K3)”

Üst Tema 3: Limni Gölü Tabiat Parkı'nda Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Öneriler

Korunan alanlarda planlanacak etkinlikler ile ilgili Zigana Bölgesi'nde atlı doğa yürüyüşü parkurları oluşturulması, hayvan izleme istasyonu (kuş gözlemciliği vb.) ve trekking parkurlarının etkin kullanımı, yöresel satış büfelerinin yapılması, köy halkının yapılacak turizm etkinliklerinin içerisinde olması, kamping alanlarının oluşturulması, bütüncül tanıtım stratejisi oluşturulması, parkurların bölgeye özgü doğal taş malzemelerden yapılması, bölgeye özgü geleneksel şenliklerin planlanması, bölgenin tanıtımı açısından magnet, anahtarlık vb. sembol hediyelik eşyaların oluşturulması, bölgeye özgü yöresel ürünlerin (el sanatı, yiyecek-içecek vb.) boyutlarının küçültülerek hediyelik eşya haline getirilmesi gibi öneriler yer almaktadır. Bu konu ile ilgili bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“ Gümüşhane'de yöresel el sanatı olarak değerlendirilecek neler var? Bu soruya semercilik, gudu yapımı, ağaç oymacılığı, zilli kilim, ala kilim ve ipek halı dokumacılığı örnek verilebilir. Kamu İşkur aracılığıyla TYP (toplum yararına çalışma programı) kapsamında Gümüşhane'nin

yöresel el sanatlarını gençlere öğretecek projeleri destekleyerek hayata geçirmeli ve bu ürünlerin Tomara, Limni, Karaca gibi destinasyonlarda satışı sağlanmalıdır (K2)”

“ Limni Gölü Tabiat Parkı'nın tanınırlığının artırılması ile ilgili olarak bölgenin ismi ile özdeşleşecek “Limni Gölü Şenliği” adı altında özellikle yaz aylarında yapılabilecek bir şenlik ve festivalin bölge tanıtımına katkı sağlayacağı belirtilebilir. Ayrıca, bölgede yapılan yayla şenlikleri tespit edilerek içerikleri ve kapsamı gözden geçirilmeli ve yöresel el sanatlarını icra edecek yerel zanaatkarlar bölgenin tanıtımı ve farkındalığı için etkin bir şekilde kullanılmalıdır (K4)”

Limni Gölü Tabiat Parkı'nın sürdürülebilir yönetimi açısından paydaşlara düşen görevlerin neler olduğu ile ilgili sorulan soruya katılımcılar önemli oranda mevzuat kaynaklı problemlerin çözümünün gerekliliğinden bahsetmektedirler. Konu ile ilgili bazı öneriler aşağıda sıralanacaktır:

“Valilik, İl Özel İdare, Köy Muhtarlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi birçok kamu kurumu mevzuat açısından korunan alanlardan sorumludur. Burada önermek istediğimiz korunan alanların yönetiminin mevzuat açısından tek çatıda altında toplanmasıdır (K3)”

“ Korunan alanlarda sadece mevzuat açısından kurumları bağlayan sorumluluktan öte bu alanlarda verilecek iletişim ve teknolojik altyapı açısından da sıkıntılar bulunmaktadır. Örneğin bir Ortadoğulu turist dünyanın en ücra köşesine de gitse bölgenin doğal güzelliklerini elinde bulunan tablet ve telefon gibi teknolojik cihazlarla yakın çevresine arkadaş guruplarına ve sosyal medyada paylaşmak istemektedir. Fakat maalesef şu an Limni Gölü'nde internet erişimi bulunmamaktadır. Bir an önce yetkililerin bu duruma çözüm bulması yerinde olacaktır (K4)”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Limni Gölü Tabiat Parkı'nda orta ve uzun vadede çevresel tahribatın önlenmesi açısından planlanacak turizm etkinliklerinde koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi ve sürdürülebilir turizm ilkeleri rehberliğinde hareket edilmesinin önemi anlaşılmaktadır. Limni Gölü Tabiat Parkı'nda göl çevresinde planlanan etkinliklerin yoğunluğunun azaltılması ve Tabiat Parkı içinde bulunan yürüyüş parkurları ve diğer alanların etkin kullanılması önerilmektedir. Bölgeye yönelik turist sayısındaki artış nedeni ile göl ve çevresindeki bilgilendirme tabelalarının Türkçenin yanı sıra İngilizce ve Arapça dilinde olması önemli olduğu düşünülen diğer bir husustur. Bölgedeki orta ve uzun vadeli planlamalarda yerel halk

ve diğer paydaşlar doğrudan ya da dolaylı olarak planlamaya dâhil edilmelidir. Limni Gölü Tabiat Parkı'na oldukça yakın mesafede Zigana Dağı Kış Turizm Merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Limni Gölü Tabiat Parkı otantikliği, doğal güzelliği ve köy evlerinin yerel mimarisi ile ev pansiyonculuğuna elverişli olan Zigana Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Diğer taraftan bölgede yayla turizmi potansiyeli olan birçok yayla bulunmaktadır. Dolayısıyla alanla ilgili turizm etkinliklerinin planlanmasında Limni Gölü, Zigana Dağı, Zigana Köyü ve bölgede yer alan yaylaların bütüncül olarak ele alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş. , Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Geliştirilmiş 12. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Arda, S.S. (2003), *Türkiye 'de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, ANKARA.
- ÇŞB (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) (2018), *Dünyada Korunan Alan İstatistikleri*, <http://ockb.csb.gov.tr/korunan-alanlar-i-56> (17.08.2018).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) (2018), *Gümüşhane 'de Korunan Alan Türleri*, <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar> (05.07.2018).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) (2018), *Korunan Alanlar*, <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar> (06.07.2018).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) (2018), "Korunan Alan Statüleri", <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar> (10.07.2018).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) (2018), *Limni Gölü Tabiat Parkı* , <http://limnigolu.tabiat.gov.tr> (15.07.2018).
- Güneş, G. (2011), *Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları*, Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3, No 1. ss: 47-57.
- IUCN (International Union for Conservation of Nature) (2018), *Guidelines for Protected Management Categories* , <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about> (07.07.2018)
- Sezen, J. (2013), *Trakya Bölgesinde Çevresel Duyarlılık Analizi ve Avrupa Birliği Boyutu*, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, TEKİRDAĞ.
- UNWTO (World Tourism Organization) (2018), *Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımı*, <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> (13.07.2018).

SPORTİF OLTA BALIKÇILIĞINA KATILAN TURİSTLERİN İTİCİ VE ÇEKİCİ MOTİVASYON FAKTÖRLERİNİN BELİRLENMESİ: BİR PİLOT ÇALIŞMA

Fusun İSTANBULLU DİNÇER¹

İbrahim ÇİFTÇİ²

Onur Cüneyt KAHRAMAN³

Ozan ATSIZ⁴

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı sportif balıkçılığa katılan turistlerin itici ve çekici motivasyon faktörlerini belirlemektir. Araştırmada karma yöntem yaklaşımı kullanılmıştır. Nicel verilerin toplandığı 35 mülakattan oluşan çevrimiçi anket formu nitel yöntemin kullanıldığı 13 mülakat sonucu elde edilmiştir. Pilot çalışma, sonucu 41 ifadeden oluşan itici faktörler üç boyut içermiştir: Sosyo-kültür (7 öge), Doğa (8 öge) ve Balık tutma (7 madde). 35 ifadeden oluşan çekici faktörün, “Coğrafi Özellikler” (10 madde), “Altyapı” (10 madde) ve Yerel Kültür ve Gelenekler alt boyutunda (8 madde) yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: İtici Faktörler, Çekici Faktörler, Sportif Olta Balıkçılığı.

EXPLORING PUSH AND PULL MOTIVATION FACTORS OF TOURISTS PARTICIPATING IN SPORTS FISHING: A PILOT STUDY

ABSTRACT

The key objective of this study is to determine the push and pull motivational factors of tourists participating in sport fishing. A mixed method approach was employed using qualitative data from 13 interviews and quantitative data from an online-based survey of 35 specialists. The pilot study yielded 41 items related to the push factors and including three dimensions: Socio-culture (7 items), Nature (8 items) and Fishing (7 items). A total of 35 items were also identified for the pull factors including Geographical features (10 items), Infrastructure (10 items), and Local Culture and Traditions (8 items).

Keywords: Push Factors, Pull Factors, Sports Fishing.

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, istanbul@istanbul.edu.tr

² Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, ibrahim.cifci@istanbul.edu.tr

³ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, onur.kahraman@istanbul.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Bozok Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ozan.atsiz@bozok.edu.tr

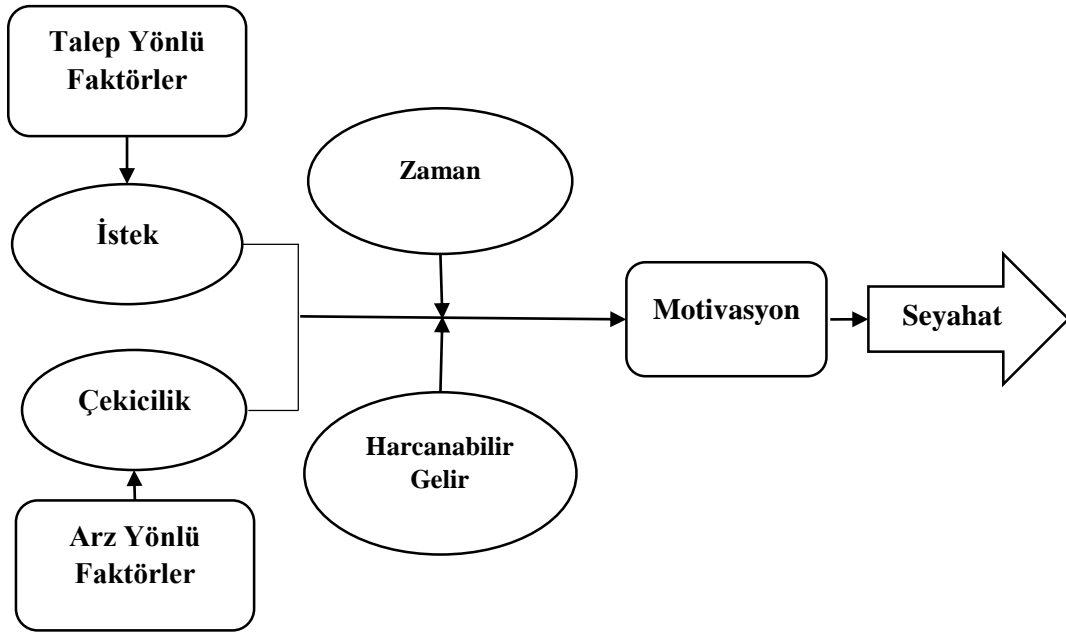
GİRİŞ

Turistlerin tercihlerinin, deniz-kum-güneş üçlüsünden (3S) / (*Sea, Sand, Sun*) eğlence, eğitim, çevre (3E) / (*Entertainment, Education, Environment*) üçlüsüne doğru değişim gösterdiği görülmektedir. Eğitim ve kültür düzeyi yüksek, rafine zevkleri olan, seçici ve ne istediğini bilen doğa tutkunu bireylerin seyahat eğilimlerini artırması doğal kaynaklarının ve çevrenin korunması açısından önemli bir olgu niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan turist davranış ve tutumlarının daha iyi anlaşılması açısından seyahatçiler insan-merkeziyetçi (antropocentric), doğa ve çevre-merkezci (ecocentric) ve teknoloji-merkezci (tecnocentric) olmak üzere üç farklı tipte incelenmiştir (Beckmann vd., 1997; Ünal, 2010). Kendisini doğanın bir parçası olarak nitelendiren bireyler daha fazla yeşil odaklı ve vahşi doğa ile iç içe olabilecekleri turizm türlerini tercih etmektedirler (Swarbrooke ve Horner, 2001: 226). Doğa/çevre merkeziyetçi (Ecocentric) turistler kaynakların korunması ve geliştirilmesi adına son derece duyarlıdırlar. Çevreyi merkezine alan ve alternatif turizm türlerinden biri olan sportif olta balıkçılığının tanımına bakıldığında; “doğa ile iç içe, ticari olmayan, hoşça vakit geçirmek amacıyla orman içi akarsu ve göl/göletlerde sportif olarak yapılan balık tutma aktivitesi” olarak adlandırılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015). Bu tanımdan yola çıkılarak bu turizm faaliyetine katılan insanların doğa ile iç içe vakit geçirmesi ve bu kaynakların korunmasını istemesi nedeniyle kaynakların sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi açısından ekonomik maliyetler dâhil her türlü fedakârlıkta bulunabilecekleri belirtilebilir.

Sportif olta balıkçılığı turizminin batı ülkelerinde oldukça popüler bir turizm türü olduğu söylenebilir. Seyahat olanaklarının artması özellikle Amerika, Kanada, Küba, Şili, Fransa, İspanya, İngiltere Krallığı, Slovenya, Rusya ve daha birçok ülkede sportif olta balıkçılığına yönelik olarak oluşturulan turlar oldukça ilgi görmektedir (Mordue, 2009: 529). Gittikçe popülerleşen bu turizm türüne katılan doğa/çevre (Ecocentric -Çevre merkeziyetçi-) bireylerin seyahat motivasyonlarına yönelik itici ve çekici motivasyon faktörlerinin belirlenmesi bu turizm türünün gelişebilmesi ve bu turizm türüne ilgi gösterebilecek bireylerin katılımının sağlanabilmesi açısından fayda sağlayacaktır (İstanbullu Dinçer vd., 2017: 98). Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, sportif olta balıkçılığına katılan turistlerin motivasyonlarının belirlenmesine yönelik bir ölçek hazırlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda sportif olta balıkçılığına katılan turistlerin motivasyonlarının belirlenmesinde kullanılan itici ve çekici faktörleri belirleyebilmek adına oluşturulan ölçeğin pilot çalışması yapılmıştır. Çalışmanın literatür taraması kısmında itici ve çekici motivasyon faktörlerinden söz edilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Turizm talebi fazlasıyla esnektir ve çok farklı faktörlerin etkisi altındadır. Seyahat hareketine neden olan talep yönlü faktörler içsel gereksinim, yani itici faktörleri temsil ederken, arz yönlü faktörler ise dışsal ya da çekiciliklerdir (Ryan ve Deci, 2000). Bu bağlamda, bireyleri seyahate iten faktörler “itici” faktörler olarak adlandırılmaktadır. Bu temel motivasyon faktörleri destinasyondaki “çekici” faktörler ile de desteklenmektedir (Demirkol ve Çifçi, 2017). “Çekici” faktörler ise, seyahat eden bireylerin belirli bir destinasyona neden gitmek istediklerini açıklayan destinasyona özgü çekicilik unsurlarıdır (Kılıç vd., 2011: 362). Bu kavramların birleşimi seyahat talebini yönlendiren temel unsurları temsil etmektedir ve itici ve çekici faktörlerin bir araya gelmesi ile oluşan motivasyon bireylerin seyahat etmesini sağlamaktadır Aşağıdaki şekilde bireylerin seyahat kararının oluşum süreci gösterilmektedir (Demir, 2014: 8-9).

Şekil 1. Seyahat Kararının Oluşumu

Dann'ın (1977) belirttiğine göre, itici ve çekici faktörler, turistlerin ziyaret davranışının altında yatan motivasyonları incelemek için önemli bir yaklaşımdır (Kim vd., 2003: 170). Ayrıca, turistlerin ihtiyaç ve isteklerinin neler olduğunun daha iyi anlaşılmasına fayda sağlamaktadır (Bansal ve Eiselt, 2004: 388). Kozak (2002: 222) işletmelere ve destinasyonda yürütülen tutundurma çabaları açısından turistlerin temel motivasyonlarının bilinmesi destinasyonda hangi özelliklere vurgu yapılması gerektiğinin kolaylıkla belirlenebilmesine fayda sağlayacağını belirtmektedir. Çekici faktörler bir destinasyonun kendine özgü sahip olduğu özelliklerini temsil ederken, itici faktörler bireylerin seyahat kararı alırken kullandığı sezgisel

içgüdüleri olarak tanımlanmaktadır. Bireyleri seyahate iten nedenleri açıklamaya çalışan birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların neredeyse tümünün cevaplamaya çalıştığı soru “Turist neden seyahate çıkmaktadır?” sorusu olmuştur. Goldner ve Ritche (2009: 197) temelde sorulan bu sorunun basit olduğunu belirtmektedir ve araştırmacıların sorması gereken asıl sorunun “Belirli bir grup turist, neden belirli bir seyahat deneyimi yaşamayı tercih etmektedir?” olduğunun altını çizmektedir.

Ünal ve Kırac, (2013) yaptıkları çalışmada insanların doğal, temiz, sağlıklı bir çevrede spor yapma, denizi öğrenme ve sevmeye, güzel vakit geçirmek gibi nedenlerle amatör balıkçılığa katılım gösterdiklerini belirtmişlerdir. Tunca vd.’ni (2013) Foça ve Gökova üzerine yapmış oldukları çalışmada, bireylerin amatör balıkçılığa katılma nedenleri “gıda ihtiyacını karşılamak, boş zamanı değerlendirmek, ruhsal dinginlik sağlamak ve spor yapmak” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, *Ruhsal Dinginlik Sağlamak ve Sportif bir Aktivite Yapmak* amaçlarının sırasıyla öne çıktığını, üçüncü ve dördüncü sırada ise *Boş Zamanı Değerlendirmek* ve *Gıda İhtiyacını Karşılamak* amaçlarının geldiği belirtilmiştir. Ayrıca Foça ve Gökova bölgesi üzerine yapmış oldukları çalışmalarında, amatör balıkçılığa kamu personeli, düşük gelirli, orta yaş veya emekli bireylerin ilgi gösterdiği ön plana çıkmıştır. Mete ve Yüksel (2014) Seyhan Baraj Gölü’nde yapmış oldukları çalışmalarında, olta balıkçıları ile ilgili olarak, %70’inin stres atmak, %24’ünün eğlence-hobi ve %6’sının ise balık avlamayı alışkanlık/tutku haline getirdikleri ve genel olarak bu sebeplerden dolayı avlandıkları sonucunu elde etmişlerdir. Øian (2013), Norveç’te vahşi doğa turizmi hakkında yapmış olduğu çalışmada, sportif av ve olta balıkçılığı aktivitelerine katılım gösteren ziyaretçilerin esas ziyaret motivasyonlarının doğanın tadını çıkarmak ve yerel halkın sunmuş olduğu yaşam deneyimini hissetmek olduğunu belirtmiştir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı sportif olta balıkçılığına katılan bireylerin motivasyonlarını ve seçtikleri destinasyon özelliklerini öğrenmeye yönelik bir ölçek oluşturmaktır. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında karma yöntem araştırma desenleri arasında yer alan açıklayıcı desen kullanılmıştır. Karma yöntemle göre nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılabilir. Karma yöntemle yapılan araştırmalarda 40’a yakın desen olduğu belirtilmektedir. Cresswell ve Plano (2007) ise bu 40 deseni 4 grup altında toplamaktadır. Bunlar; çeşitleme deseni, gömülü desen, açıklayıcı desen ve açıklayıcı desendir. Açıklayıcı desene göre; araştırmanın önce nitel bölümü gerçekleştirilmekte ve bu bölümden elde edilen veriler aracılığıyla nicel bir araştırma kısmı başlatılmaktadır. Bu nedenle sıralı bir yöntem söz

konusu olduğu söylenebilir. Bu yöntemle göre hem nitel hem de nicel yöntem eşit düzeydedir. Bu yöntem sayesinde nitel araştırmalarda elde edilen sonuçların genellenebilirliği nicel yöntemle toplanacak veriler sayesinde olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 352-358).

Bu çalışmada, sportif olta balıkçılığına katılan kişilerin motivasyonlarını ve seçtikleri destinasyon özelliklerini belirleyebilmek adına üç aşamalı bir yol izlenmiştir. Birinci aşamada literatür taraması gerçekleştirilmiş ve nitel bir yöntem olan görüşme yöntemi kullanılarak sportif olta balıkçılığına katılan kişiler ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişilere tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden olan kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Kartopu örneklem yöntemine göre araştırma evrenini oluşturan üye sayısının belirlemediği durumlarda kullanılmaktadır. Bu örneklem yöntemine göre iletişime geçilen ve evrene dâhil olan ilk kişi aracılığıyla bir başka kişiye ulaşılır ve zincirleme şekilde örneklem büyür (Coşkun vd., 2015: 143). Bu kapsamda Türkiye’de sportif olta balıkçılığını gerçekleştiren uzman bir katılımcıya ulaşılarak evrene dâhil olan diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında katılımcıların izni dâhilinde ses kaydı yapılmış ve notlar alınmıştır. 13 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda verilerin tekrar edilmesi nedeniyle görüşmeler sonlandırılmıştır (Glaser ve Strauss, 1967). Görüşmeler, 4-8 Kasım 2015’de Sapanca’da “9. Uluslararası Sazan Balığı Tutma Yarışması” esnasında yapılmıştır. Yapılan görüşmeler deşifre edilerek analize uygun hale getirilmiştir.

Ölçeğin Deneme Formu Bulguları

Gerçekleştirilen görüşmeler ve ilgili literatürden yararlanarak (Fluker ve Turner, 2000; Albayrak, 2013; Chen ve Chen, 2015; Ayaz ve Apak, 2017) oluşturulan soru havuzunda itici faktörlere ilişkin 41 ifade ve çekici faktörlere ilişkin 35 ifade ortaya çıkmıştır. İkinci aşamada, oluşturulan itici faktörlere ilişkin 41 ifade “Sosyo-Kültürel”, “Doğa”, “Balıkçılık” olmak üzere 3 boyut altına alınmıştır. Çekici faktörlerde yer alan 35 ifade ise “Coğrafi Özellikler ve Altyapı”, “Yerel Kültür ve Gelenekler”, “Etkinlik” olmak üzere 3 boyut altına alınmış ve bu konu ile ilgili uzman 3 kişiye gönderilmiştir. Üçüncü aşamada, uzman görüşleri açısından değerlendirilen form kelime ve anlam açısından düzeltilmiştir. Sportif olta balıkçılığını gerçekleştiren kişilerin net sayısı bilinmediği için araştırma evreni net olarak tanımlanamamaktadır. Bu nedenle deneme formu çevrimiçi form şeklinde hazırlanarak Türkiye’de bulunan sportif olta balıkçılığı dernekleri aracılığı ile kolayda örneklem yöntemi kullanılarak internet aracılığıyla 35 uzmana doldurtulmuştur.

İticilik Faktörü

İticilik faktörünün alt boyutlarının güvenilirliğini ölçmek adına gerçekleştirilen Cronbach Alfa analizi testi sonucunda alt boyutların beklenen 0,7 değerinden yüksek olduğu belirlenmiştir (Cronbach, 1951). Gerçekleştirilen KMO-Barlett analizi sonucunda Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği 0,841 olarak bulunmuş olması nedeniyle ölçeğin faktör analizine uygun olduğu saptanmıştır (Çokluk vd., 2012). Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, itici faktörleri oluşturan 41 ifadeden 19 ifadenin faktör yükleri 0,40'ın altında olması nedeniyle formdan çıkarılmıştır (Costello ve Osborne, 2005). Sonuçlara göre Sosyo-Kültür alt boyutu altında 7 ifade bulunmaktadır ve Cronbach Alfa değeri 0,950'dir. Doğa alt boyutu altında 8 ifade bulunmaktadır ve Cronbach Alfa değeri 0,979'dur. Balıkçılık alt boyutu altında 7 ifade bulunmakta ve Cronbach Alfa değeri 0,933'tür.

Tablo 3: İticilik Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktörün Adı	Soru İfadesi	Faktör Yüğü	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik
Sosyo-Kültürel	8. İfade	,745	37,705	0,950
	9. İfade	,682		
	12. İfade	,676		
	13. İfade	,739		
	20. İfade	,815		
	21. İfade	,786		
	37. İfade	,673		
Doğa	3. İfade	,900	28,172	0,979
	4. İfade	,874		
	6. İfade	,844		
	1. İfade	,658		
	2. İfade	,674		
	41. İfade	,736		
	35. İfade	,415		
	31. İfade	,444		
Balıkçılık	24. İfade	,430	20,551	0,933
	25. İfade	,773		
	26. İfade	,629		
	27. İfade	,499		
	28. İfade	,652		
	29. İfade	,816		
	32. İfade	,479		
Toplam:		86,428		
		Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği:		,841
		Barlett Küresel		Ki kare: 1343,565
				sd: 231
				p değeri: ,000

Çekicilik Faktörü

Çekicilik faktörünün alt boyutlarının güvenilirliğini ölçmek adına gerçekleştirilen Cronbach Alfa analizi testi sonucunda alt boyutların beklenen 0,7 değerinden yüksek olduğu belirlenmiştir (Cronbach, 1951). Gerçekleştirilen KMO-Barlett analizi sonucunda Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği 0,757 olarak bulunmuş olması nedeniyle ölçeğin faktör analizine uygun olduğu saptanmıştır (Çokluk vd., 2012). Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, itici faktörleri oluşturan 35 ifadeden 11 ifadenin faktör yükleri 0,40'ın altında olması nedeniyle formdan çıkarılmıştır (Costello ve Osborne, 2005). Sonuçlara göre Coğrafi Özellikler ve Altyapı alt boyutu altında 10 ifade bulunmakta ve Cronbach Alfa değeri 0,976'dır. Yerel Kültür ve Gelenekler alt boyutu altında 8 ifade bulunmakta ve Cronbach Alfa değeri 0,949'dur. Etkinlik alt boyutu altında 6 ifade bulunmakta ve Cronbach Alfa değeri 0,921'dur.

Tablo 4: Çekicilik Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktörün Adı	Soru İfadesi	Faktör Yüğü	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik k
Coğrafi Özellikler ve Altyapı	5. İfade	,894	45,513	0,976
	6. İfade	,885		
	7. İfade	,885		
	14. İfade	,863		
	17. İfade	,754		
	18. İfade	,751		
	20. İfade	,695		
	8. İfade	,778		
	23. İfade	,772		
	33. İfade	,672		
Yerel Kültür ve Gelenekler	9. İfade	,432	19,693	0,949
	32. İfade	,681		
	35. İfade	,466		
	30. İfade	,533		
	31. İfade	,782		
	34. İfade	,753		
	33. İfade	,771		
Etkinlik	28. İfade	,437	17,172	0,921
	12. İfade	,660		
	10. İfade	,736		
	11. İfade	,716		
	24. İfade	,787		
	25. İfade	,548		
26. İfade	,483			
Toplam:		82.378		
		Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği: ,757		
		Barlett Küresel	Ki kare: 1240,564	
			sd: 276	
			p değeri: 0,000	

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sportif olta balıkçılığı kapsamında seyahat eden turistlerin temel motivasyonlarının belirlenmesinin bu alternatif turizm türünün gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu temel motivasyonların ortaya konması destinasyonda tutundurma çalışmaları yaparken hangi niteliğe vurgu yapılacağı öncesinden kestirilerek çalışmaların bu alanlara yönelik olması destinasyon yönetimi açısından da faydalı olacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda araştırma kapsamında karma yöntem araştırma desenleri arasında yer alan açıklayıcı desen kullanılarak bu faaliyete katılan katılımcılar ile öncelikle görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, ilgili literatürden de yararlanarak (Fluker ve Turner, 2000; Albayrak, 2013; Chen ve Chen, 2015; Ayaz ve Apak, 2017) ve görüşmeler sonunda deşifre edilen metinler ile itici faktörler altında toplamda 41 ifade ve çekici faktörler altında ise toplamda 35 ifade ortaya konmuştur. Daha sonrasında ölçüm aracı, çevrimiçi form şeklinde hazırlanarak Türkiye’de bulunan sportif olta balıkçılığı dernekleri aracılığı ile kolayda örneklem yöntemi kullanılarak internet aracılığıyla 35 uzmana doldurtulmuştur. Yapılan bu pilot çalışmada itici motivasyon faktörleri altında, “Sosyo-Kültür” alt boyutunda 7, “Doğa” alt boyutunda 8 ve “Balıkçılık” alt boyutunda 7 ifade yer almış olup 19 ifadenin faktör yükleri 0,40’ın altında olması nedeniyle ölçüm aracından çıkarılmıştır. Çekici motivasyon faktörleri altında ise, “Coğrafi Özellikler” ve “Altyapı” alt boyutlarında 10 ifade ve Yerel Kültür ve Gelenekler alt boyutunda 8 ifade yer almış olup 11 ifadenin faktör yükleri 0,40’ın altında olması nedeniyle ölçüm aracından çıkarılmıştır.

Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, balıkçılık ile ilgili yapılan çalışmada bu faaliyetin boş zaman kapsamında değerlendirdikleri ve hoşça vakit geçirdikleri bir faaliyet olarak nitelendirmişlerdir (Ünal ve Kıracı, 2013; Tunca, Ünal ve Miran, 2013). Bu çalışmalarda, balıkçılık faaliyetiyle ilgili yapılan değerlendirmelerde çalışmamızda yapılan görüşmeler sonucunda sportif olta balıkçılığına katılan turistlerin de aynı nedenlerle katılım gösterdiği belirtilmiştir. Mete ve Yüksel (2014) çalışmalarında, olta balıkçılığının yapılma amaçları ile ilgili olarak, katılımcıların %70’inin stres atmak, %24’ünün eğlence-hobi ve %6’sının ise balık avlamayı alışkanlık/tutku haline getirmeleri nedeniyle bu faaliyette bulduklarını analiz etmişlerdir. Bu amaçlara bakıldığında, bu çalışmada ortaya konan itici motivasyon faktörlerinin oluşmasında rol oynayan önemli nedenler olduğu ve yapılan görüşmelerde bu sonucun benzer özellikler taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, itici motivasyon faktörleri altında yer alan “Doğa” alt boyutu ile çekici motivasyon faktörleri altında yer alan “Yerel Kültür ve Gelenekler” alt

boyutunun Øian (2013)'in Norveç'te vahşi doğa turizmi hakkında yapmış olduğu çalışmasında ortaya konan motivasyon faktörleri ile benzerlik göstermektedir.

Bu araştırma ön test çalışması olup, toplamda 35 kişi üzerinde uygulanmıştır. Bu örneklem sayısı faktör analizi için uygun olup diğer istatistiksel analizler için uygun olmayan bir sınırlılık olarak ele alınabilir. Yapılacak olan diğer çalışmalarda daha büyük örneklem kitlesine ulaşarak alt faktörlerin arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi yapılabilir. Ayrıca, çalışma sadece Türkiye'deki bulunan sportif olta balıkçılığı dernekleri aracılığı uzman kişilere ulaştırılarak doldurtulmuştur. İleriki araştırmalarda farklı ülkede bu faaliyetle uğraşan turistlere uygulanarak bu çalışma ile kıyaslaması yapılabilir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, bu faaliyete katılan turistler üzerinde ölçüm yapmak isteyen araştırmacı ve destinasyonda yer alan paydaşlar açısından katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. (2013), Kış Turizmi Turistlerinin Seyahat Motivasyonları. *14. Ulusal Turizm Kongresi*, Kayseri s. 144-164.
- Ayaz, N. ve Apak, Ö. C. (2017), "Kış Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Seyahat Motivasyonları ve Seyahat Memnuniyetleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.79-94.
- Bansal, H. ve Eiselt, H. (2004), "Exploratory Research of Tourist Motivations and Planning", *Tourism Management*, 25, s.387-396.
- Beckmann, S. C., Kilbourne, W., Dam, Y. ve Pardo, M. (1997), "Anthropocentrism, Value Systems, and Environmental Attitudes: A Multi-National Comparison." https://www.researchgate.net/publication/44003356_Anthropocentrism_Value_Systems_and_Environmental_Attitudes_A_Multi-National_Comparison adresinden alındı. (20.05.2018).
- Chen, L.-J. ve Chen, W.-P. (2015), "Push Pull Factors in International Birders' Travel", *Tourism Management*, 48, s.416-425.
- Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005), "Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the most from Your Analysis", *Practical assessment, research & evaluation*, s.1-9.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Creswell, J. ve Clark, V. P. (2007), *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Sage, Thousand Oaks California.
- Cronbach, L. J. (1951), "Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests", *Psychometrika*, s.297-334.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012), *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Dann, G. M. (1977), "Anomie, Ego-Enhancement and Tourism", *Annals of Tourism Research*, 4, s.184-194.
- Demir, M. (2014), *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü: İlkeler ve Yönetim*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Demirkol, Ş. ve Çifçi, İ. (2017), "Uluslararası Seyahatlerde Sürdürülebilirlik ve Seyahat Motivasyonları", B. Zengin, M. Sarıışık, ve C. Avcıkurt (Ed), *Uluslararası Seyahat İşletmeciliği*, Detay Yayıncılık, Ankara.

- Fluker, M. R. ve Turner, L. W. (2000), "Needs, Motivations, and Expectations of a Commercial Whitewater Rafting Experience", *Journal Of Travel Research*, 38(4), s. 380-389.
- Glaser, B. G. ve Strauss, A. L. (1967), *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Aldine, New York.
- Goldner, C. ve Ritchie, B. (2009), *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Wiley Science.
- İstanbulu Dinçer, F., Atsız, O., Kahraman, O. ve Çifçi, İ. (2017), "Evaluation Of Sport Fishing Within the Context of Alternative Tourism", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 90-100.
- Kılıç, B., Akyurt Kurnaz, H. ve Sop, S. (2011), "Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisinin Belirlenmesi ve Hüzün Turizmi İlişkisi", *12. Ulusal Turizm Kongresi* Düzce s. 362-370.
- Kim, S. S., Lee, C.-K. ve Klenosky, D. B. (2003), "The influence of push and pull factors at Korean national parks", *Tourism Management*, 24, s. 139-180.
- Kozak, M. (2002), "Comparative Analysis Of Tourist Motivations By Nationality and Destinations", *Tourism Management*, 23(2), s. 221-232.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015), "Sportif Olta Balıkçılığı" www.kulturportali.gov.tr: http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/TurizmAktiviteleri/sportif-olta-balikciligi414366 (20.05.2018)
- Metem, O. S. ve Yüksel, F. (2014), "Seyhan Baraj Gölü'ndeki Ticari ve Sportif Balıkçılığın Sosyo-Ekonomik Analizi", *Bilim ve Gençlik Dergisi*, 2(1), s. 27-42.
- Mordue, T. (2009), "Angling in Modernity: A Tour Through Society, Nature and Embodied Passion", *Current Issues in Tourism*, 12(5), s. 529-552.
- Øian, H. (2013), "Wilderness Tourism and the Moralities of Commitment: Hunting and Angling as Modes of Engaging with the Natures and Animals of Rural Landscapes in Norway", *Journal of Rural Studies*, 32, s. 177-185.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. (2000), "Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions", *Contemporary Educational Psychology*, 25, s. 54-67.
- Swarbrooke, J. ve Horner, S. (2001), *Consumer Behaviour in Tourism*, Scd. Press, Britain.
- Tunca, S., Ünal, V. ve Miran, B. (2013), *Foça ve Gökova Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Amatör Balıkçılığın Sosyal ve Ekonomik Yönü Final Raporu*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- Ünal, F. (2010), Toplumsal Ekoloji. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26).
- Ünal, V. ve Kırarç, C. (2013), "Sorumlu Amatör Balıkçılığa Geçiş. Ankara: Türkiye'de Sorumlu Amatör Balıkçılığın geliştirilmesi Kaş Pilot Projesi", *Sualtı Araştırmaları Derneği*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ŞEHRİN TURİZM ARZ KAYNAKLARININ TANITIMINDA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE WEB SAYFALARININ ROLÜ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ

Şerif Ahmet DEMİRDAĞ¹

Yasin KELEŞ²

Elbeyi PELİT³

ÖZ

İçinde yaşadığımız bilgi ve teknoloji çağında birçok alanda doğru ve gerçek bilgiye ulaşmak daha önceki dönemlere kıyasen daha kolay hale gelmiştir. Özellikle internet kullanımının en fazla yaygınlaştığı XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başları olan son birkaç on yılda, insanlar doğru bilgiye oturdukları yerden en kısa zamanda ulaşabilmektedir. Öyle ki, turizm kapsamında insanlar gideceği yerler hakkında çok kısa sürede bilgi sahibi olabilmekte ve hatta turistik ürünleri de satın alabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, turizm kaynaklarının ve şehrin pazarlanmasında gerek daha resmi ve güvenilir bilgi veren kamu kurumlarının ve gerekse özel kurumların web sayfaları oldukça önemli hale gelmiştir. Buradan hareketle araştırmanın amacı, Gümüşhane'deki turizm arz kaynaklarının tanıtımında ve sürdürülebilirliğinde kamu kurumlarının sahip olduğu web sayfalarının rolü ve öneminin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, Gümüşhane'deki kamu kurumlarının web sayfalarında Gümüşhane'nin turizm ve turizm kaynaklarına ilişkin yer verdikleri bilgiler incelenmiştir. Söz konusu bu bilgilerin toplanmasında, konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalar dikkate alınarak oluşturulmuş olan "web sayfalarına ilişkin bilgi toplama formu" kullanılarak gerekli veriler toplanmış ve elde edilen bilgiler doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Tanıtım, Web Sayfaları, Gümüşhane

THE ROLE OF WEB PAGES ON THE PROMOTION AND SUSTAINABILITY OF THE CITY TOURISM SUPPLY RESOURCES: THE CASE OF GÜMÜŞHANE

ABSTRACT

In the age of information and technology we live in, it has become easier to reach accurate and real knowledge in many areas when it compared to previous periods. Especially in the last few decades that late 20th and early 21st centuries, when Internet use is most widespread, people are able to access the right information at the earliest possible time. As a matter of fact, within the scope of tourism, people can have information in a very short time about places to go and even buy tourist products. In other words, the web pages of public institutions which provide more formal and reliable information on tourism resources and city marketing and, private institutions have become very important. The aim of this study is to introduce the role and importance of web pages of public institutions have in the promotion and sustainability of tourism supply resources in Gümüşhane. In line with the aim of this study, the information is examined that given in the web pages of public institutions in Gümüşhane that provided about tourism and tourism resources of the city. In order to collect this information, necessary data were gathered by using "information collection form about web pages" which was created by taking into consideration other studies related to the subject, and suggestions were developed in line with the obtained information.

Keywords: Sustainability, Promotion, Web Pages, Gümüşhane.

¹ Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, serif.demirdag@giresun.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, yasin.keles@omu.edu.tr

³ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, elbeyipelit@aku.edu.tr

GİRİŞ

Güneşin çevresinde bulunan gezegenlerden birisi olan dünyada kaynakların kıt olduğu bilinmektedir. İnsanoğlunun sınırsız ihtiyacı ve bu ihtiyaçların karşılanmasında kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması/tüketilmesi doğal denge üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Söz konusu olumsuz etkilerin tam anlamıyla engellenebilmesi çok olası görünmemekle birlikte, doğal kaynaklar başta olmak üzere tüm kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması gerekli kılınmaktadır. İnsanların bugününü düşünerek havayı, suyu, toprağı ve toprak üzerindeki bütün kaynakları bencilce ve bilinçsizce tüketmeleri yerine, kaynakların sürdürülebilirliği kapsamında gelecek nesillere aktarmaya çalışması yaşam dengesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Diğer taraftan, hava, deniz, manzara gibi ekonomi biliminde herhangi bir bedelinin ya da fiyatının olmadığı kaynaklar kıt kaynak olarak sayılmasa da tahrip edildikleri ve zamanla tükenme tehlikesiyle karşı karşıya oldukları için kıt kaynak olarak nitelendirmek mümkündür. Özellikle Endüstri Devrimi ile başlayan makineleşme, teknolojik gelişmeler ve çalışma yaşamında işgörelere sağlanan kolaylıklar, insanların daha fazla boş zamana sahip olmalarına sebep olmuştur. Böylelikle daha fazla boş zamana sahip olan insanlar dinlenmek, eğlenmek, keşfetmek, gezmek-görmek gibi farklı amaçlarla nispeten daha fazla seyahat etmeye başlamışlardır. İnsanların kitleler halinde seyahat etmeye başlamaları ise zamanla turistik destinasyonların taşıma kapasitelerinin aşılmasına ve dolayısıyla tahribatlara neden olmaya başlamıştır. Bu ve benzeri konular üzerine ortaya çıkan sürdürülebilirlik fikrinin temeli 1970'lerde gelişen çevrecilik görüşüne dayanmaktadır (Lui, 2003: 460). Kaynakların bencilce ve bilinçsizce kullanımından ortaya çıkan olumsuz etkileri engellemeyi ya da en aza indirmeyi kapsayan sürdürülebilirlikle ilgili uluslararası düzeydeki girişim ve düzenlemeler incelendiğinde, sürdürülebilirliğin ilk olarak Haziran 1972'de Stockholm/İsveç'te yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda gündeme geldiği belirtilmektedir (Pelit vd., 2015: 41).

Doğu Karadeniz Bölgesinin iç kesiminde yer alan Gümüşhane İli; mağaraları, kaleleri, camileri, türbeleri gibi tarihi ve doğal zenginlikleri ile alternatif turizm türleri açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. İçinde yaşadığımız teknoloji çağında tüketicilerin büyük bir bölümü seyahatleriyle ilgili işlemlerin çoğunu teknolojik iletişim araçlarını kullanarak yapmaktadır. Özellikle, 2000'li yıllardan sonra daha geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşan internet sayesinde, insanlar kamusal ya da özel web sayfalarından gidecekleri destinasyonlar hakkında oturdukları yerden fazlasıyla bilgiye ulaşabilir hale gelmiştir. Bu çalışmada, Gümüşhane'nin turizm arz kaynaklarının tanıtımı ve sürdürülebilirliği açısından kullanılan kamu web sayfalarının rolü incelenmiş ve konuyla ilgili olarak öneriler geliştirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Özellikle 1980'lerden sonra popüler bir kavram haline gelen sürdürülebilirlik kavramı, çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Sürdürülebilirliğin çevresel boyutu, doğa ve doğal kaynakların korunarak kullanılmasını; sosyal boyutu, adaleti ve toplumun kararlara katılımını ve

ekonomik boyutu ise ekonomik faaliyetlerin çevresel ve sosyal öğelerin de dikkate alınmasıyla uzun vadede yapılmasını kapsamaktadır (Bahtiyar Karadeniz, 2014: 84). Bu bağlamda sürdürülebilirlik, sürekli artan insan nüfusunun faaliyetleri ile onların doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreleri ile arasında bulunan uyuma bağlı bir denge durumudur (Middleton ve Hawkins, 1998: 247). Sürme, herhangi bir olay ya da olgunun kendi kendine devam etmesi iken, sürdürme ise bu devamlılığın başkası tarafından yapılmasıdır. Sürdürülebilirlik, belirli bir ekosistemin veya sürekliliği olan herhangi bir sistemin, kesintisiz, bozulmadan, tüketilmeden ve bu sistemin ana kaynaklarına aşırı bir şekilde yüklenmeden sürdürülebilmesi yetkinliğidir (Kaypak, 2010: 98).

Mevcut ihtiyaçlarını gelecek nesillerin beklentilerini tehlikeye atmadan karşılayabilen toplumlar, her şeyden önce insani toplumlar olarak nitelendirilebilir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik, sürekli artan nüfus ve çılgınca tüketime karşılık kalıcılık ve gelecek nesiller için güvenli bir geleceği vurgulamaktadır (Karaküçük ve Akgül, 2016: 193). İçinde yaşadığımız evrende, doğanın kendi kendini yenilediğinin ve doğadaki kaynakların birbirini tamamladığının bilinmesinin yanında, doğadaki olumsuz değişimlerin çoğunun insan kaynaklı olduğu söylenebilir. İnsanlar tarafından endüstrileşme ve bilinçsiz toprak kullanımıyla ortaya çıkan küresel ısınma, iklim değişiklikleri, buzulların erimesi, ozon tabakasının delinmesi, ekolojik dengenin bozulması, hava-su-toprak kirlilikleri ve asit yağmurları gibi hem insanların hem de doğal denge sistemlerini olumsuz yönde etkileyen çevresel sorunlar sürdürülebilirlik kavramının daha ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Inskeep, 1991: 344-347; Gössling ve Hall, 2006: 5-6; Pelit vd., 2015: 41).

Ülkelerarası ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel vb. faydalar sağlayan ve bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm endüstrisi için de söz konusu kaynakların bilinçli kullanılması ve sürdürülebilir kapsamda tüketilmesi önem arz etmektedir. Çünkü turizm sektörü, çevresel ve doğal kaynakları değerlendirerek faaliyet gösteren ve bunları tüketicilere pazarlayan bir hizmet sektörüdür (Garrod ve Fyall, 1998: 199). Bir destinasyonda bulunan mevcut turizm arz kaynaklarının tüketicilere daha kolay ve hızlı pazarlanabilmesi için en uygun pazarlama teknikleri kullanılmalıdır. Diğer taraftan, bilgi teknolojisindeki gelişmeler her alanda olduğu gibi turizm ve seyahat alanında da farklı dağıtım kanallarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Sarı ve Kozak, 2005: 249). Genel olarak tüketicilerine/kullanıcılara kolaylık, bilgi ve fiyat gibi önemli avantajlar sunan internet (Meydan Uygur, 2007: 414), birebir iletişim olanağı sağladığından doğrudan pazarlama aracı olarak kullanılabilir (Özdemir, 2007: 890). Nitekim, günümüzde bir gereklilik olarak görülen internet aracılığıyla destinasyonlar ve turistik çekicilikler için web sayfaları oluşturulmakta ve tüketicilerin kullanımına sunulmaktadır. İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında, turistik tüketicilerin büyük bir çoğunluğu teknolojik iletişim araçları ile alacakları hizmetler ve gidecekleri destinasyon hakkında daha hızlı ve kolay bilgiye ulaşma arzusundadır. Ancak, pazarlama gücünü ve inandırıcılığı artırmak için Sigala vd. (2012: 147)'nin de belirttiği gibi turistik destinasyonlar için oluşturulacak web sayfalarında görsel, yazılı ve işitsel unsurlar en uygun şekilde kullanılmalıdır. Destinasyon web sayfaları her ne kadar doğrudan

ve hızlı bir şekilde turistlere ulaşıyor olsa da söz konusu sayfaların etkinliği ziyaretçilerin ilgisini ne denli çektiği ile ilişkilidir. Bu sebeple destinasyon pazarlama örgütleri, potansiyel tüketicilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamanın yanında onlara keyifli bir sanal ortam da sunabilen web tasarımları yapabilmelidir (Luna Nevarez ve Hyman, 2012: 94; Erkılıç vd., 2016: 279). Çünkü web sayfaları kullanılarak yapılan pazarlama çabaları, çok sayıda potansiyel tüketiciye ulaşmayı, reklam ve tutundurma, daha iyi iletişim, müşterilere kolaylık sağlama, bilgi kaynağı olma, maliyet ve zaman tasarrufu, esnek ve kolay ulaşım, müşteri etkileşimi, birebir pazarlama olanağı, 7 gün 24 saat erişilebilir olma gibi birçok avantaj sağlamaktadır (Ekiz ve Babacan, 2012: 48).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, Karadeniz Bölgesinin doğusunda iç kesimlerde yer alan ve 170173 resmî nüfusuyla eşsiz doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere sahip olan Gümüşhane İlinde gerçekleştirilmiştir. Bölgede Asurlular, Urartular, Medler, Pers Krallığı, Makedonlar, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu, Emeviler, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürmüştür (T.C. Gümüşhane Valiliği, 2018). Araştırmada Gümüşhane İlının sahip olduğu turizm arz kaynaklarının tanıtımında ve sürdürülebilirliğinde web sayfalarının rolü ve önemine değinilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Gümüşhane'deki turizm kaynaklarının yer aldığı web sayfalarının değerlendirilmesinde daha önce Güçer vd. (2013: 62) tarafından oluşturulan ve Erkılıç vd. (2016) tarafından kullanılmış olan "Web Sayfalarındaki Turizm Faaliyetlerini Belirleme Formu" kullanılmıştır. Kullanılan formda, turizmle ilgili haritaların, seyahatlerle ilgili gezi önerileri, kalacak yerler, nasıl gidileceği, ne yenilebileceği gibi bilgilerin, dil seçeneklerinin, turizmle ilgili fotoğraf ve/veya video galerilerinin, destinasyonla ilgili temel bilgilerin, hava durumunun, festival, kutlama gibi özel olaylara ilişkin takvimin, diğer turizm sayfalarına ilişkin linklerin, döviz çevirici programların, önemli telefonların, site içi arama motorunun, iletişim bilgileri ve sosyal medya gibi bilgilerin mevcut olup olmadığıyla ilgili turizm pazarlaması üzerine nelerin gerekli olduğunu belirlemeye yönelik ifadeler bulunmaktadır. Söz konusu form kullanılarak Gümüşhane İlindeki kamu kurumlarının web sayfalarında turizm arz kaynaklarına ilişkin bilgilerin nasıl kullanıldığı incelenmiş ve elde edilen bilgiler yorumlanarak bu yönde öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Gümüşhane'deki turizm arz kaynaklarının tanıtım ve sürdürülebilirliği üzerine yapılan bu çalışmada T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gümüşhane Kültür Portalı, T.C. Gümüşhane Valiliği, Gümüşhane Belediyesi, Kelkit Belediyesi, Şiran Belediyesi, Torul Belediyesi, Kürtün Belediyesi ve Köse Belediyesi'nin resmî web sayfaları Tablo 1'de yer alan "Turizm Faaliyetlerini Belirleme Formu" kullanılarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında Gümüşhane'de bulunan 9 kamu kurumu resmî web sayfalarının Tablo 1'deki form kullanılarak incelenmesi suretiyle elde edilen bulgular şu şekildedir;

FOTOĞRAF-VIDEO GALERİLERİ	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TEMEL BİLGİLER VE TANITIM	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Tarihçe	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Coğrafi Konum	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Ekonomi	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Mutfak (Gastronomi)	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Müzeler	+	+	+	-	-	-	-	-	-
İlçeler	+	-	+	+	-	-	-	-	-
Sanat	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Kültür	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Turistik Bölgeler	+	+	+	+	+	-	+	+	+
HAVA DURUMU BİLGİSİ	-	-	+	-	-	-	-	-	-
ÖZEL OLAYLARA İLİŞKİN TAKVİM (Festival, Kutlama vb.)	+	-	+	+	-	+	+	+	+
DiĞER TURİZM SAYFALARI İÇİN LİNKLER	+	-	+	+	+	+	+	+	+
DÖVİZ ÇEVİRİCİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ÖNEMLİ TELEFONLAR	-	-	+	+	+	+	+	+	+
SİTE İÇİ ARAMA MOTORU	+	-	+	+	-	+	+	+	+
İLETİŞİM	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Sosyal Medya	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Twitter	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Facebook	+	+	+	+	+	+	+	+	+

- İncelenmiş olan web sayfalarının sekizinde gerek Gümüşhane'nin gerekse ilçelerin tarihçeleri ve coğrafi bilgileri yer alırken, Gümüşhane Kültür Portalı'nda tarihçe ve coğrafi bilgi sekmelerine yer verilmemiştir.

- Bölgenin ekonomisi hakkında sadece T.C. Gümüşhane Valiliği resmî web sayfasında bilgi verilmektedir, diğer web kamu kurumu web sayfalarında ekonomi ile ilgili bilgilere rastlanmamıştır.

- Alternatif turizm türlerinden birisi olan gastronomi turizmi için önem arz eden yöre mutfağına yönelik Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sayfasında ve T.C. Gümüşhane Valiliği web sayfasında ayrıca bir sekme oluşturulduğu gözlenmiştir.

- Müzelerle ilgili olarak Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gümüşhane Kültür Portalı ve T.C. Gümüşhane Valiliği web sayfalarında bilgi verilmiştir. Diğer resmî web sayfalarında müzelerle ilgili bilgiye ya da sekmeye ulaşılamamıştır.

- Gerek Kültür ve Turizm Müdürlüğü gerek Valilik ve gerekse Belediyenin resmî web sayfalarında ilçelere ilişkin bilgiler ve sekmeler yer almaktadır.

- Kültür ve sanatla ilgili Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile T.C. Gümüşhane Valiliği web sayfalarında ayrı bir sekme olarak bilgi verildiği gözlenmiştir.

- Çalışmanın konusu dahilinde olan "turistik bölgelerin tanıtımı" ile ilgili bilgilere Şiran Belediye web sayfası dışındaki her web sayfasında rastlanmıştır.

- Potansiyel turistik tüketicilerin gidecekleri destinasyonun hava durumu hakkında sadece T.C. Gümüşhane Valiliği web sayfasında bilgi verilmektedir, diğer web sayfalarında hava durumu ile ilgili herhangi bir bilgi ya da sekme görülmemiştir.
- Gümüşhane’de ve ilçelerinde yapılan ve yapılacak olan kutlama ve festivallerle ilgili zaman çizelgesi Gümüşhane Kültür Portalı ve Kelkit İlçe Belediye web sayfaları dışındaki her web sayfasında mevcuttur.
- Gümüşhane Kültür Portalı web sayfası haricinde, diğer bütün web sayfalarında diğer turizm sayfalarına linkler mevcuttur.
- İncelenen web sayfalarının hiç birisinde güncel döviz kurlarına ya da döviz çevirme motoruna rastlanamamıştır.
- Çalışma kapsamında incelenen web sayfalarının hepsinde “site içi arama motoru” mevcutken, sadece Kelkit Belediyesi web sayfasında arama motoruna rastlanamamıştır.
- Gümüşhane Kültür Portalı web sayfası haricinde, diğer bütün web sayfalarında “iletişim” bilgileri yer almaktadır.
- Çağın en fazla kullanılan iletişim araçlarından biri olan “sosyal medya”, araştırma kapsamında incelenen kamu kurumları için de kullanılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Gümüşhane İlinin sahip olduğu turizm arz kaynaklarının tanıtımında ve sürdürülebilirliğinde kamu kurumlarının resmî web sayfalarının rolü ve önemine değinmek amacıyla Gümüşhane ve ilçelerini kapsamaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda, Gümüşhane’deki turizm arz kaynaklarıyla ilgili bilgilerin yer alıp almadığı ve nasıl kullanıldığını belirleyebilmek için kamu web sayfalarına erişim sağlanmış ve “turizm faaliyetlerini belirleme formu” aracılığıyla her bir kamu web sayfası için kayıt oluşturulmuştur. Yapılan inceleme sonucunda, önemli bir etken olan dil seçeneklerinin olmaması, tüketiciler için seyahatlerle ilgili önerilerin (nereye gidilir, nerede kalınır, ne yenir gibi) çoğu web sayfasında yer almaması ve basit ama önemli olan hava durumu, güncel döviz bilgileri gibi bilgilerin yer almaması en dikkat çeken bulgular olarak göze çarpmaktadır.

Doğal ve sosyo-kültürel temel kaynaklardan oluşan turizm sektörünün belli bir destinasyonda varlığını devam ettirebilmesinin yolu, ancak bu temel kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı olarak kullanılmasından geçmektedir (Pelit vd., 2015: 54). Kaynakların sürdürülebilirliğinde, içinde bulunduğumuz teknoloji çağında sıklıkla kullanılan iletişim araçlarından birisi olan internet de doğru bir şekilde kullanılabilir. Turistik ürünlerin tanıtımında ve pazarlanmasında olduğu gibi, turizm arz kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından web sayfaları kullanılarak turistik tüketiciler bilinçlendirilmelidir. Çünkü kullanılan bu web sayfaları, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde turizm arz

kaynaklarının ve turistik destinasyonların imajını da doğrudan etkilemektedir. Bununla ilgili olarak, çalışmada ulaşılan bulgular neticesinde kamu web sayfalarında eksik olan bilgilerin yanı sıra tüketicilere yönelik turizm arz kaynaklarının bilinçli kullanılması ve tüketilmesi yönünde kamu spotları, fotoğraflar ve videolar kullanılabilir. Tüketicilerin kullanımına sunulan mevcut web sayfaları, yapılacak olan birkaç çalışmayla görsel olarak daha eğlenceli hale getirilebilir ve yönlendirme linkleri daha aktif kullanılabilir. Böylelikle, özel kuruluşların da turistik arz kaynaklarını tanıtmaya, pazarlama ve sürdürülebilirliği açısından web sayfalarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmalarının önü açılmış olur ve özel kuruluşlar da bu vesileyle teşvik edilmiş olabilir. Ayrıca, web sayfalarında kullanılacak olan daha yaratıcı, renkli, canlı ve dikkat çekici banner reklamlar, görüntülü ve sesli olarak kullanıldığında, turizm sektöründen bağımsız sayfalarda dahi ziyaretçilerin ilgisini çekmek mümkün kılınabilir (Özdemir, 2007: 892). Ancak yapılacak bu iyileştirme çalışmalarından önce, her konuda (ekonomik, istihdam, sosyal, kültürel, siyasi, karşılıklı ilişkiler vb.) oldukça önemli bir sektör olan, fakat değeri çok fazla bilinmeyen/anlaşılmayan turizm sektörü ile ilgili öncelikle yöneticiler başta olmak üzere, kamu çalışanları ve halk bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Bahtiyar Karadeniz, C. (2014), "Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), s. 84-107.
- Ekiz, E. H. ve Babacan E. (2012), "Otel Endüstrisinde İnternet Kullanımı: Hong Kong ve KKTC Otel Endüstrilerinin Karşılaştırılması", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(1), s. 45-58.
- Erkılıç, E., Güçer E., Pelit E. ve Aytakin E., "Destinasyon Pazarlamasında Web Sayfalarının Rolü: Rize'deki Kamu Kurumlarının Web Siteleri Üzerine Bir İnceleme", II. Rize Sempozyumu Turizm, 4-6 Kasım 2016, Rize, s.277-290.
- Inskeep, E. (1991), *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*, Van Nostr and Reinhold, New York.
- Garrod, B. ve Fyall, A. (1998), "Beyond the Rhetoric of Sustainable Tourism?", *Tourism Management*, 19(3), s. 199-212.
- Gössling, S. ve Hall, C. M. (2006), "An Introduction to Tourism and Global Environmental Change", S. Gössling ve C. M. Hall, (Ed.), *Tourism & Global Environmental Change, Ecological, Social, Economic and Political Interrelationships*, NY, Routledge, Taylor & Francis Group, s. 15-48.
- Güçer, E., Hassan, A. ve Pelit, E. (2013), "Destinasyon Pazarlamasında Belediye Web Sayfalarının Önemi", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), s. 45-60.
- Gümüşhane Belediyesi (2018), *Turizm*, <http://www.gumushane.bel.tr/gumushane-rehberi/turizm/>, (05.05.2018).
- Gümüşhane Kelkit Belediyesi, (2018), *Turizm*, <http://www.kelkit.bel.tr/kelkit/turizm.html>, (05.05.2018).
- Gümüşhane Köse Belediyesi, (2018), *Turistik Bilgiler*, <http://kose.bel.tr/?p=641>, (05.05.2018).
- Gümüşhane Kürtün Belediyesi, (2018), *İlçe Turizm*, <http://www.kurtun.bel.tr/belediye/12/İlçe+turizm>, (05.05.2018).

- Gümüşhane Şiran Belediyesi, (2018), *Şiran Hakkında*, <http://www.siran.bel.tr/#>, (05.05.2018).
- Gümüşhane Torul Belediyesi, (2018), *Torul Rehberi*, <https://www.torul.bel.tr/belediyerehberi>, (05.05.2018).
- Karaküçük, S. ve Akgül, B. M. (2016), *Ekorekreasyon -Rekreasyon ve Çevre-*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kaypak, Ş. (2010), “Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 93-114.
- Lui, Z. (2003), “Sustainable Tourism Development: A Critique”, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), s. 459-475.
- Luna-Nevarez, C. ve Hyman, M. R. (2012), “Common Practices in Destination Website Design”, *Journal of Destination Marketing & Management*, 1(1-2), s. 94-106.
- Meydan Uygur, S. (2007), *Turizm Pazarlaması*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Middleton, V. T. C. ve Hawkins, R. (1998), *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Özdemir, G. (2007), “Destinasyon Pazarlamasında İnternetin Rolü”, *Journal of Yasar University*, 2(8), s. 889-898.
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. H. (2015), “Sürdürülebilir Turizm Mi? Turizmde Sürdürülebilirlik Mi? Kavramsal Bir Tartışma”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), s. 39-58.
- Sarı, Y. ve Kozak, M. (2005), “Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri İçin Bir Model Önerisi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 9(2005), s. 248-271.
- Sigala, M., Christou, E. ve Gretzel, U. (2012). *Social Media in Travel, Tourism and Hospitality: Theory, Practice and Cases*, Ashgate Publishing, Ltd., London.
- T.C. Gümüşhane Valiliği (2018), *Turizm Genel Bilgiler*, <http://www.gumushane.gov.tr/turizm-genel-bilgiler>, (05.05.2018).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018), *Gümüşhane İl Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü*, <http://www.gumushanekulturturizm.gov.tr/>, (05.05.2018).
- Türkiye Kültür Portalı Medya Kütüphanesi (2018), *Gümüşhane Turizm Haritası*, <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/8613>, (05.05.2018).

ÜLKEMİZDE FARKLI İLGİ GRUPLARINA GÖRE KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜTLERİNİN BELİRLENMESİ¹

İnci Zeynep AYDIN²

Atakan ÖZTÜRK³

ÖZ

*Ulusal ve uluslararası öneme sahip doğal ve kültürel kaynaklar ile biyolojik çeşitliliği bir servet olarak muhafaza edip geleceğe taşıyabilecek önemli araçlar olan korunan alanlar günümüzde yoğun şekilde ekoturizm faaliyetlerine konu edilmektedir. Korunan alanların sürdürülebilirliğin ölçülmesi ve izlenmesi önem arz etmektedir ve bunun için ölçüt ve göstergelerden istifade edilmektedir. Bu çalışmada, ulusal düzeyde korunan alanlarda gerçekleştirilecek ekoturizm faaliyetleri için sürdürülebilir ekoturizm ölçütleri belirlenmiştir. Ölçütlerin tespitinde Delphi yönteminden yararlanılmıştır. Akademisyenler, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesindeki orman teşkilatı çalışanları, diğer Bakanlık temsilcileri (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) ve Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri ise uzman kişiler olarak seçilmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Korunan Alanlar, Sürdürülebilir Ekoturizm, Delphi Yöntemi, Sürdürülebilir Ekoturizm Ölçütleri*

DETERMINATION OF SUSTAINABLE ECOTOURISM MANAGEMENT CRITERIA IN PROTECTED AREAS ACCORDING TO DIFFERENT INTEREST GROUPS IN TURKEY

ABSTRACT

The natural and cultural resources with a national and international importance and the applicability and sustainability of ecotourism activities in protected areas, which are regarded as an important tool that will preserve biological diversity as a fortune and carry it to the future, have become more prominent. Above all, there is a need for criteria and indicator sets that will contribute to the measurement and monitoring of sustainability to ensure the sustainable management of ecotourism activities in protected areas. In this study, at the national level sustainability ecotourism criteria set has been determined in protected areas. The Delphi method was used to determine the criterias. Academians, forest organizations, the other minister representatives and NGO's representatives were selected as specialists.

Keywords: Protected Areas, Sustainability Ecotourism, Delphi Method, Sustainability Ecotourism Criterias

¹ Bu çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK'ün danışmanlığında gerçekleştirilen "Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi (Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği)" başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır.

² Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı e-mail: iza@artvin.edu.tr

³ Prof. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı e-mail: atak08@hotmail.com

GİRİŞ

Son yıllarda tüm doğal, kültürel, sosyal ve estetik ihtiyaçların yönetimine öncelik eden ve bu kaynakları korurken, korumanın da nasıl olması gerektiğini dikkate alan bir yönetim anlayışı turizm faaliyetlerinde hakim olmaya başlamış ve bu kaynakların sürdürülebilirliğini dikkate alan sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir ekoturizm olarak adlandırılan kavramlar önem kazanmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri özellikle korunan alanlarda gerçekleştirilen ve bu faaliyetlerin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği önem ve öncelik arz eden bir konu olmaktadır. Sürdürülebilir ekoturizm; teknik açıdan planlı, ekonomik olarak verimli, sosyal yönden sorumlu, ekolojik olarak duyarlı ve korumacı, süreç olarak uzun dönemli bir gelişimi hedefleyen bir turizm çeşididir. Korunan alanlarda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm faaliyetlerinin yönetiminin sağlanması için ölçüt ve göstergeler, sürdürülebilirlikle ilgili bilgi sağlamak için önemli araçlar olarak görülmektedir.

Ölçütler, göstergeler tarafından sağlanan bilgilerin bir araya geldiği ve yorumlanabilir bir değerlendirmenin açıklığa kavuştuğu ara noktalarlardır. Bu nedenle bir ölçüt, kendi performansının doğrudan bir ölçüsü olmadan bir prensibe anlam ve işlevsellik katan “ikinci derece” bir prensip olarak görülmektedir (Prabhu vd, 1996: 14). Göstergeler ise, ölçütlerdeki değişiklikleri değerlendirmek amacıyla periyodik olarak izlenen bir dizi ilgili tanımlayıcılardır (Akyol ve Tolunay, 2014: 22). Dolayısıyla ölçütler korunan alanlarda yürütülen ekoturizm faaliyetlerinde sürdürülebilirlik değerlendirmesinin neye göre yapılacağını belirten ve ölçülemeyen genel kurallar iken, göstergeler ise her bir ölçütün ne olduğunu, ne anlama geldiğini, her bir ölçüte ilişkin ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmek, izlemek ve değerlendirmek için kullanılan ve sayısal olarak ifade edilen araçlardır.

1990’lı yılların başından itibaren başta orman kaynakları olmak üzere tüm doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması ve sürdürülebilirliğin tespit, izleme ve değerlendirilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu kapsamda farklı alanlara/kaynaklara özgü sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergeleri geliştirilmeye başlanmıştır. İlk olarak 1992 yılında tropik ormanlara ilişkin belirlenen ölçüt ve göstergeler 10 yıl gibi bir süre içerisinde; ITTO Süreci, Pan- Avrupa (Helsinki) Süreci, Montreal Süreci, Tarapato Önergesi, Kurak Kuşak Afrika Süreci, FAO-UNEP (Yakın Doğu) Süreci, Orta Amerika Süreci ve CIFOR olan uluslararası ve bölgesel süreçlerde de gündeme alınmıştır (Durusoy; 2009:26). Bu ölçüt ve göstergelerden korunan alanlara hitap eden ölçüt ve ölçüte ilişkin göstergelere rastlanmıştır. Ancak, doğrudan

korunan alanlara hitap edecek nitelikte ölçüt ve göstergeler belirlenmemiştir. Bunun üzerine, 1996 yılında Dünya Turizm Örgütü (WTO) tarafından turizmin sürdürülebilirliği için 11 başlık altında göstergeler tanımlanmıştır (Miller ve Twining-Ward, 2005:84). Turizm sektöründe yaşanan gelişmelere bağlı olarak sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergelerinin güncellenmesi gerekli görülmüş ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından 2004 yılında “Turizm Destinasyonları için Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Rehberi” adlı çalışma ortaya konulmuştur. 2008 yılında Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) öncülüğünde kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarından 27 organizasyon bir araya gelerek; sürdürülebilir turizm ölçütleri konusunda dünyanın her yerinde kabul edilebilir genel bir çerçeve oluşturabilmek amacıyla sürdürülebilir turizm planlamalarında kullanılabilecek ölçütleri 4 temel ve 18 alt ölçüt olarak belirlemişlerdir.

Dünya genelinde, korunan alanlarda yürütülen ekoturizm faaliyetlerine ilişkin sürdürülebilirliğin belirlenmesi ve izlenmesi için gerekli ölçüt ve gösterge setleri oluşturulmuştur. Ülkemizde ise, korunan alanlarda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için gerekli ölçüt ve göstergeler konusunda sınırlı sayıda çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmalar ülkemizin korunan alanların özelliklerine göre şekillendirilmemiştir. Bu nedenle, ülkemizin koşullarına uygun nitelikte olacak ölçüt ve göstergelerin belirlenmesi, kendini son derece belirgin bir şekilde hissettirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Delphi yönteminden yararlanılarak 4 öbekte toplanan uzman kişilerin görüşlerinden istifade edilerek, ulusal düzeyde ülkemize özgü korunan alanlarda gerçekleştirilecek ekoturizm faaliyetleri için kullanılabilecek sürdürülebilirlik ölçütlerin belirlenmesidir. Ayrıca, farklı ilgi gruplarında yer alan uzman kişilerin sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için öncelik gösterdikleri ölçütlerin neler olduğu da belirlenmeye çalışılacaktır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Delphi yöntemi, esas olarak belli bir konuda uzmanlaşmış olan kişi ve grupların görüşlerine başvurularak, konu ile ilgili verdikleri yargıların oransal olarak seçimlerini yapan, düzenleyen ve eleyen eşsiz bir metottur. Delphi yöntemi, geleneksel olarak bir öngörü aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yöntemde, uzman kişiler bir araya gelmeden ve tartışmalar yaşanmadan görüşlerin derlenmesi ve görüş birliğine varılmayı amaçlayan bir yöntemidir. Delphi yönteminde katılımda gizlilik, uzman kişilerin görüşlerinde görüş birliğine varılana kadar anketlerin tekrar tekrar gönderilmesi (ardışık uygulama), kontrollü geri bildirimlerin yapılması

ve elde edilen görüşlerin istatistiksel özet olarak uzmanlara sunulması olmak üzere 4 aşamadan meydana gelmektedir.

Bu çalışma, uzman kişiler oluşturularak gerçekleştirileceğinden, ilk iş olarak çalışmaya katkı sağlayacak uzman kişiler seçilmiştir. Delphi yönteminde korunan alanlarda yürütülen ekoturizm faaliyetleri ile ilgilenen uzman gruplarını akademisyenler, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyelerindeki orman teşkilatı çalışanları, diğer Bakanlık temsilcileri (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) ve Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma oldukça kapsamlı ve hassasiyet içeren bir konu olması nedeniyle, uzman kişilerin seçiminde oldukça titiz davranılmıştır.

Uzman kişiler seçilirken, farklı bilim dallarını yansıtacak ve disiplinler ve kurumlar arası bir bileşimin sağlanmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, muhtemel uzman listesine ulaşmak için, öncelikle ulusal düzeyde konuya hitap edebilecek geniş bir uzman kişi listesi oluşturulmuştur. Daha sonra belirlenen bu uzman kişilerden amaca tam anlamıyla hitap edebilecek kişilerin seçiminde “başlangıç kişileri yaklaşımı” tercih edilmiştir. Bu yaklaşımda, her öbekte belirlenen uzman kişilerden öncelik verilen “başlangıç kişisi ya da kişileri” seçilmiş ve bu kişilerden konuyla ilgili uzmanlar listesi oluşturması istenmiştir. İlgili kişinin listesinde en üstte yer alan 3–5 kişiyle iletişime geçilmiş ve aynı süreç onlar için de tekrarlanmıştır. Neticede birden fazla tekrarlanan ve ilaveten önerilen uzman kişiler araştırmadaki Delphi sürecine dahil edilmiştir (Durusoy, 2009:48).

Bu çalışmada, “Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC)” ve “Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)” tarafından belirlenmiş olan ölçüt ve gösterge setleri ile Bender (2008) ve Abidin (1999) tarafından kullanılan ölçüt ve göstergelerin temel dayanağı olarak geliştirilen ölçüt ve gösterge seti temel alınmıştır. Bu ölçütlerin yanısıra, Delphi yönteminin ilk aşamasında, uzman kişiler mevcut çerçeveye bağlı olarak yeni ölçütler tanımlanmıştır. Önerilen ölçütlerden seçim yapmak üzere uzman kişiler önceliklendirme yapmışlardır. Delphi yönteminin ikinci aşamasında, birinci aşama sonucunda öncelikli olarak benimsenen ölçütlerin analizleri yapılmıştır. Üçüncü ve son aşamada ise, uzman kişilerin görüşleri arasında uzlaşma sağlanmış ve 11 adet ölçüt ortaya konulmuştur.

Delphi yönteminin başlangıç aşamasında çalışmaya hitap edebilecek nitelikte 199 uzman kişi belirlenip görüşmelere davet edilmiştir. Başlangıç kişileriyle de irtibatlar sonrasında uzman kişi sayısı 148’e inmiştir. Daha sonrasında çeşitli nedenlerle 16 kişi görüşmeleri kabul etmemiş ve 49 kişi hiçbir şekilde cevap vermemiştir. Sonuç olarak, Delphi yönteminin birinci aşamasında

83 uzman kişi bu çalışmaya destek vereceğini belirtmiştir. Ancak, görüşmeler ve anketleri bekleme aşamasının sonucunda 58 uzman kişi anketlerini yollayarak çalışmaya katkı sağlamışlardır (Tablo 1).

Tablo 5. Başlangıç Kişi Sayısı Değişimi

Grup	Görüşme Öncesi	Görüşme Sonrası	Kabul Etmeyen	Cevap Vermeyen	Kabul Eden	Başlangıçta Gönderen
1*	63	63	4	28	31	18
2**	80	48	6	11	31	25
3***	24	5	-	-	5	5
4****	32	32	6	10	16	10
Toplam	199	148	16	49	83	58

*: Akademisyenler, **: Ormancılık Teşkilatı, ***: Kültür ve Turizm Bkn. İle Çevre ve Şehircilik Bkn., ****: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar

Daha sonra ardışık uygulamalar şekilde devam eden ve 3 aşamalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın üçüncü ve son aşamasında 46 uzman kişi kalmış ve bu kişilerin görüşlerine ilişkin olarak ölçütler analiz edilerek anket cevapları önceliklendirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 6. Aşamalara Göre Uzman Kişi Sayısı Değişimi

Grup	Başlangıç	Delphi 2. Aşama	Delphi 3. Aşama
1*	18	12	12
2**	9	9	9
3***	16	14	13
4****	5	5	5
5*****	10	8	7
Toplam	58	48	46

*: Akademisyenler, **: OGM, *** : DKMP, ****: Kültür ve Turizm Bkn. ile Çevre ve Şehircilik Bkn.,*****: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar

BULGULAR

Bu çalışmada, Delphi yönteminin üçüncü ve son aşamasında elde edilen ölçütlere ilişkin irdellemelere yer verilmiştir (Tablo 3). Söz konusu ölçütlerin değerlendirilmesinde her bir ölçütü değerlendirmek için “Önemli mi?” sorularını cevaplamaya yönelik 5’li Likert ölçeği (1: Çok önemsiz; 2: Önemsiz; 3: Kararsızım; 4: Önemli; 5: Çok önemli) kullanılmıştır. Bu ölçekte, uzman kişilerin her bir ölçütü ne kadar önemli gördüklerini işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 7. Delphi Yöntemi Aşamaları Sırasında Belirlenen Ölçütler

No	Başlangıç Aşama Ölçütleri	2. Aşama Ölçütleri	3. Aşama Ölçütleri
1	Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması
2	Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	Çevresel yönetim ve uygulamaları	Çevresel yönetim ve uygulamaları
3	Çevresel yönetim uygulamaları	Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme	Çevresel eğitim ve uygulamaları
4	Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini	Kültürel kaynakların / varlıklarının mevcut durumu	Kültürel kaynakların / varlıklarının mevcut durumu
5	Kültürel kaynakların korunması	Yerel katılım	Yerel katılım
6	Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar
7	Yerel katılım	Ziyaretçi memnuniyeti	Ziyaretçi memnuniyeti
8	Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar	Kurumsal çerçeve / kapasite	Kurumsal kapasite / çerçeve

9	Toplumu bilinçlendirme	Finansal yapı ve yönetim	Finansal yapı
10	Tüketici / turist memnuniyeti	Planlama ve yönetim / yönetişim	Taşıma kapasitesi
11	Ekoturizm deneyiminin yönetimi	Taşıma kapasitesi	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi
12	Kurumsal çerçeve/ kapasite	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	

Uzman Kişilerin Ölçütlere İlişkin Görüşlerinin İstatistiksel Değerlendirmeleri

46 uzman kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bu çalışmada uzman kişilerin ölçütlere verdikleri puanlar önem düzeyleri açısından değerlendirilmiştir. Tablo 4'te uzman kişilerin ölçütlere ilişkin önem düzeyleri açısından verdikleri puanlar görülmektedir.

Tablo 8. Ölçütlerin Önem Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

No	Ölçütler	N	Ortalama	Standart Hata
1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	46	4.85	0.36
2	Taşıma kapasitesi	46	4.63	0.53
3	Yerel katılım	46	4.54	0.50
4	Yerel halka sağlanan sosyo- ekonomik faydalar	46	4.52	0.50
5	Çevresel yönetim ve uygulamaları	46	4.43	0.54
6	Çevresel eğitim ve uygulamaları	46	4.43	0.54
7	Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu	46	4.37	0.53
8	Finansal yapı	46	4.37	0.57
9	Ziyaretçi memnuniyeti	46	4.28	0.54
10	Kurumsal çerçeve / kapasite	46	4.28	0.62
11	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	46	4.28	0.54

Genel olarak, tüm ölçütlerin önemli olduğu görülmektedir. Uzman kişilerin ölçütlere verdikleri puanlara göre, en öne çıkan ölçüt “Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.85)” ölçütü olmaktadır. Daha sonra sırasıyla “Taşıma kapasitesi (4.63)”, “Yerel katılım (4.54)”, “Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (4.52)”, “Çevresel yönetim ve uygulamaları (4.43)”, “Çevresel eğitim ve uygulamaları (4.43)”, “Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu(4.37)” ve “Finansal yapı (4.37)” ölçütleri yer almaktadır. En düşük önem düzeyinde ise 4.28 ortalamaya sahip olan, “Ziyaretçi memnuniyeti”, “Kurumsal çerçeve / kapasite” ve “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi” ölçütleri yer almaktadır.

Farklı İlgili Gruplarındaki Uzman Kişilerin Ölçütlere İlişkin Görüşlerinin İstatistiksel Değerlendirmeleri

Sözkonusu ölçütlerin değerlendirilmesinde 5’li Likert ölçeğinden istifade edilerek görüşler arasındaki farklılığı belirlemek için parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis testinden yararlanılmıştır. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre, uzmanların ölçütlere verdikleri puanlar arasında % 95 güven düzeyi bakımından ($p < 0,05$) önemli farklılıklar bulunmamıştır. Başka bir ifadeyle, uzman grupları arasında ölçütlerin önem düzeyleri hakkındaki görüşleri birbirine benzemektedir. Bu durum, Delphi yönteminde uzman kişilerin cevapları arasında uzlaşma sağlandığının göstergesidir (Tablo 5).

Tablo 9. Ölçütlerin Uzman Grupları Arasındaki İstatistikî Önem Düzeyleri

Ölçütler	Paydaşlar								P (Kruskall Wallis)
	Akademisyen		Ormancılık Teşkilatı		Diğer Bakanlık Temsilcileri		STK Temsilcileri		
	O*	S**	O*	S**	O*	S**	O*	S**	
Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	4.75	0.45	4.80	0.40	5.00	0.00	5	0.00	0.336
Çevresel yönetim ve uygulamaları	4.50	0.52	4.28	0.56	4.80	0.45	4.50	0.53	0.260
Çevresel eğitim ve uygulamaları	4.50	0.52	4.28	0.56	5.00	0.00	4.37	0.52	0.060
Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu	4.50	0.52	4.33	0.40	5.00	0.00	4.62	0.71	0.061
Yerel katılım	4.67	0.49	4.33	0.48	5.00	0.00	4.38	0.52	0.054
Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	4.67	0.49	4.38	0.50	5.00	0.00	4.38	0.52	0.051
Ziyaretçi memnuniyeti	4.33	0.49	4.19	0.60	4.60	0.55	4.25	0.46	0.506
Kurumsal çerçeve / kapasite	4.42	0.51	4.14	0.48	4.80	0.45	4.37	0.99	0.084
Finansal yapı	4.50	0.52	4.19	0.51	4.80	0.45	4.37	0.74	0.118
Taşıma kapasitesi	4.83	0.39	4.43	0.60	5.00	0.00	4.62	0.52	0.063
Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	4.17	0.58	4.28	0.46	4.80	0.45	4.12	0.64	0.121

O*: Ortalama Değer; S**: Standart Hata

İlgi grupları itibariyle öne çıkan ölçütler değerlendirildiğinde, akademisyenlerden oluşan uzman kişilerin “Taşıma kapasitesi (4.83)”, “Doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.75)”, “Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (4.67)” ve “Yerel katılım (4.67)” ölçütlerini öne çıkardıkları görülmüştür. “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi (4.17)” ölçütü ise en düşük önem düzeyine sahip olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Ormancılık teşkilatındaki uzman kişilerin görüşlerine bakıldığında; “Doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.80)”, “Taşıma kapasitesi (4.43)”, “ve “Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (4.38)” ölçütleri ön plana çıkarken, “Kurumsal çerçeve / kapasite (4.14)” ölçütün en son sırada yer aldığı görülmüştür (Tablo 5).

Diğer Bakanlık Temsilcileri (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)ndeki uzman kişilerin görüşlerine bakıldığında; “Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması”, “Çevresel eğitim ve uygulamaları”, “Kültürel kaynakların /varlıkların mevcut durumu”, “Yerel katılım”, “Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar” ve “Taşıma kapasitesi” ölçütlerine aynı düzeyde (5.00) önem verdikleri görülmüştür. Bu öbekteki uzman kişilerin “Çevresel yönetim ve uygulamaları”, “Kurumsal çerçeve / kapasite”, “Finansal yapı” ve “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi” ölçütlerini de aynı düzeyde (4.80) önem verdikleri görülmüştür. En düşük önem düzeyine ise, “Ziyaretçi memnuniyeti (4.60)” ölçütü yer almaktadır (Tablo 5).

Sivil toplum kuruluşları temsilcileri uzman kişilerin görüşlerine bakıldığında; “Doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması (5.00)”, “Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu (4.62)” ile “Taşıma kapasitesi (4.62)” ölçütlerinin ön planda yer aldığı, “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi (4.12)” ölçütün en son sırada yer aldığı görülmüştür (Tablo 5).

SONUÇ

Korunan alanlarda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm, ziyaretçilerin ve yerel halkın ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda doğal kaynakların geleceğine yönelik fırsatlarını koruyan ve geliştiren bir turizm yaklaşımıdır. Sürdürülebilir turizmde bütün kaynakların yönetimi ve denetimi gerekmektedir. Böylece bir yandan ihtiyaçlar karşılanırken diğer yandan kaynakların korunması sağlanabilmektedir. Bu çalışmada, Delphi yöntemiyle uzman kişilerin görüşlerinden yararlanılarak ulusal düzeyde korunan alanlarda gerçekleştirilecek ekoturizm faaliyetleri için kullanılacak toplamda 11 adet ölçüt ile ilgili sıralamada meydana gelen değişim aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Tablo 10).

No	Araştırmada Kullanılan Ölçütler	Öncelik Aşamasına Göre Belirlenen Ölçütler
1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması
2	Çevresel yönetim ve uygulamaları	Taşıma kapasitesi
3	Çevresel eğitim ve uygulamaları	Yerel katılım
4	Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu	Yerel halka sağlanan sosyo- ekonomik faydalar
5	Yerel katılım	Çevresel yönetim ve uygulamaları
6	Yerel halka sağlanan sosyo- ekonomik faydalar	Çevresel eğitim ve uygulamaları
7	Ziyaretçi memnuniyeti	Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu
8	Kurumsal çerçeve / kapasite	Finansal yapı
9	Finansal yapı	Ziyaretçi memnuniyeti
10	Taşıma kapasitesi	Kurumsal çerçeve / kapasite
11	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi

Dünya genelinde sanayileşmeye bağlı olarak ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel farkındalık artmıştır. Turizm kaynaklı ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzlukların en aza indirilmesi, tahribatın boyutların ne derecede olduğu ve giderilmesi için hangi stratejilerin hayata geçirilmesi gerektiği, turizmden elde edilen ekonomik kazanç nispeten sosyo-kültürel ve ekolojik tahribatın boyutlarının önemli bir seviyeye ulaşması sürdürülebilir kalkınma ile paralel olarak sürdürülebilir turizm seçeneklerinin gelişmesini sağlamıştır (Murphy ve Price, 2005: 175). Bu değişim talebine bağlı olarak gelişen sürdürülebilir turizm de ekonomik, sosyal ve çevresel kaynakların dengeli bir şekilde kullanılması, yerel ekonominin turizmden olumlu anlamda etkilenmesi ve dolayısıyla bölgeler arası dengesizliklerin en aza indirilmesini ön gören bir yaklaşımdır (Çalık, 2014: 4). Yapılan bu çalışmada seçilen uzman kişilerin özellikle çevresel ölçütler konusunda sürdürülebilirliğe daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Milli parklar başta olmak üzere çeşitli statülerle koruma altına alınmış olan korunan alanların gün geçtikçe önem kazanmasıyla rekreasyonel faaliyetlerde artışlar meydana gelmiştir. Bu artışlarla paralel olarak doğal rekreasyon kaynaklarında ciddi bozulmalar ve tahribatlarda görülmesiyle taşıma kapasitesi kavramına ihtiyaç artmıştır.

Uluslararası literatürde olduğu kadar ulusal literatürlerde taşıma kapasitesi ve ziyaretçi yönetim modellerine yönelik araştırmalar son 15 yılda ivme kazanmıştır (Gündüz ve Akpınar, 2002; Avcı, 2007; Akten vd., 2012; Göktuğ vd., 2013; Sayan vd., 2013; Göktuğ ve Arpa, 2016). Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre de korunan alanların çevresel zenginliğinden ziyade korunan alanların korunması da özel ve öncelikli bir konu olduğu ve dolayısıyla “*Taşıma kapasitesi*” ölçütünün de ön plana çıktığı görülmüştür. Ayrıca, korunan alanlarda gerçekleştirilen turizm / ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğiyle ilgili *farkındalığın* arttığı ve önemli hale geldiği söylenebilir.

Bu nedenle, korunan alanda gerçekleştirilen turizm / ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için, alanda koruma-kullanma çerçevesinde yapılan çalışmaların koruma-kullanma dengesinin göz önüne alınmasına ve alanla ilgili paydaş olabilecek kişilerin ihtiyacına yeterli düzeyde cevap verebilecek nitelikte önlemlerin alınmasına dikkat edilmelidir. Sürdürülebilirlik çalışmaları aslında korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin gidişatını değerlendirmede bir izleme süreci olduğu için çalışmalar kesintisiz ve sürekli olarak devam ettirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akten, S., Gül, A., Akten, M. (2012). The Comparison of Visitor Management Frameworks in Protected Natural Areas, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A, 13(1), ss: 57-65.
- Akyol, A. ve Tolunay, A. (2014). Modelling of Sustainable Forest Management Criteria and Indicators for Turkey, *Turkish Journal of Forestry*, Cilt: 15, Sayı: 1, ss: 21-32.
- Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi, *Akademik bakış*, 7 (2), ss: 485-501.
- Durusoy, İ. (2009). Türkiye Ormancılığında Sürdürülebilir Orman Kaynakları Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Ülke Ölçeğinde Belirlenmesi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, XI+267s, Trabzon.
- Göktuğ, T., Demircioğlu Yıldız, N., Demir, M., Bulut, Y. (2013). Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum- Gelişim ve Modellenme Süreci, *Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44 (2), ss: 195-206.
- Göktuğ, T. ve Arpa, N. (2016). Tekne Turları Kapsamında Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesine Yönelik Bir Yöntem Yaklaşımı: Beyşehir Gölü Milli Parkı Örneği, *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, ss: 15-27.
- Gündüz, S. ve Akpınar, N. (2002). Koruma-Kullanım İlkeleri Çerçevesinde Beynam Muhafaza Ormanı'nın Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Saptanması Üzerinde Bir Araştırma, *Tarım Bilimleri Dergisi*, 8 (4), ss: 344-351.
- Miller, G. ve Twining-Ward, L. (2005). *Monitoring for a Sustainable Tourism Transition, the Challenge of Developing and Using Indicators*, CABI Publishing, ISBN: 0 85199 051 7.
- Murphy, P.E. ve Price, G.G. (2005). *Tourism and Sustainable Development*, W. F. Theobald (Ed) *Global Tourism*. Burlington: Elsevier-Heinemann Publishing. 2005, ss:167-193.
- Prabhu, R., Colfer, C.J.P., Venkateswarlu, P., Tan, L.C., Soekmadi, R., Wollenberg, E. (1996). *Testing Criteria and Indicators for the Sustainable Management of Forests*, Phase I, Final Report, CIFOR Special Publication.
- Sayan, S., Krymkowski, D.H., Manning, R.E., Valliere, W.A., Rovelstad, E.L. (2013). Cultural Influence On Crowding Norms in Outdoor Recreation: A Comparative Analysis of Visitors to National Parks in Turkey and United States, *Environmental Management*, 52, ss:493-502.

TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ VE CARİ İŞLEMLER DENGESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Canan SANCAR¹

Yusuf Ekrem AKBAŞ²

ÖZ

Turizm gelirleri cari işlemler açığının giderilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de turizm gelirleri ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi 2003:Q1-2017:Q4 dönemi için uzun dönemli Yapısal VAR yöntemiyle analiz etmektir. Çalışmanın etki tepki analizleri bulguları, turizm gelirlerinde bir şok meydana geldiğinde 2. döneme kadar cari işlemler dengesini pozitif etkilediğini göstermiştir. Bu sonuç, turizm gelirlerinin cari açık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın varyans ayrıştırma test sonuçlarına göre, cari işlemler dengesindeki değişmelerin %90'ı yine kendinde meydana gelen şoktan kaynaklanmaktadır. Yalnız, bu etki giderek azalmaktadır. Cari işlemler dengesi üzerinde turizm gelirlerinin etkisi ise %10'dur. Buna göre cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin %10'u turizm gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu etki giderek artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Cari İşlemler Dengesi, Yapısal VAR Analizi

THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM REVENUES AND CURRENT ACCOUNT BALANCE IN TURKEY

ABSTRACT

Tourism revenues have an important role in dealing with the current deficit. The aim of this study is to analyse the relationship between tourism revenues and current deficit balance in Turkey during the period between 2003:Q1 and 2017:Q4 through long-term Structural VAR Method. The impulse-response findings of the study show that the current deficit balance is affected positively until the 2nd term when a shock occurs in the tourism revenues. This result shows how effective the tourism revenues are over the current deficit. According to the variance decomposition test results, 90% of the changes in the current deficit balance originates from the shocks occurring within itself. However, this effect is continuously getting lower. The ratio of tourism revenues on the current deficit balance is 10%. According to this, 10% of the changes in the current transaction balance result from tourism revenues. Meanwhile, this effect continuously goes up.

Keywords: Tourism Incomes, Current Deficit Balance, Structural VAR Analyses

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit Aydın Doğan MYO, canansancar@gumushane.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, akbasye@gmail.com

GİRİŞ

Turizm Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın en hızlı gelişme gösteren sektörlerinden biri haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler turizm sektörünün gelişmesine önemli bir ivme kazandırmıştır.

Turizmin bir ülke ekonomisindeki rolü ilk olarak ödemeler dengesindeki yeri ile ölçülmektedir. Turizm, ödemeler dengesini turist gönderen ülkenin döviz talebini, döviz kabul eden ülkenin döviz arzını artırarak etkileyebilir. Dünya ülkeleri turizmden en yüksek düzeyde döviz kazancı elde etmeyi amaçlamakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeler ödemeler dengesi hesaplarından olan cari işlemler dengesi kurmayı amaçlamaktadırlar. Ülkeler, cari işlemler hesabında meydana gelecek açığı kapatmak için hizmetler dengesi içinde yer alan dış turizm dengesinden yararlanmaktadırlar (Gülbahar, 2008: 155).

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde 2003:Q1-2017:Q4 döneminde turizm gelirleri ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Türkiye ekonomisinin kalkınma sürecinde sınai kalkınma için gerekli olan enerji, yatırım malı, hammadde ve ara mallarının büyük bölümünü ithal eder konumda olması mal ticareti hesabı sürekli açık vermekte ve bu açık ancak hizmetler dengesinin fazla vermesi halinde azaltılabilir. Bu nedenle çalışmadan elde edilen bulgular, cari açığın azaltılmasında turizm gelirlerinin rolünün belirlenmesi açısından önemlidir.

Bu kapsamda çalışmanın giriş bölümünden sonra gelen ikinci bölümünde konuyla ilgili daha önce yapılmış ampirik çalışmaların yer aldığı literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi, dördüncü bölümde ampirik bulgular yer almaktadır. Çalışmada son olarak sonuç ve öneriler bölümüne yer verilmiştir.

TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda gündemde olan cari işlemler açığının belirleyicileri ve sürdürülebilirliği tartışmaları, 2008-2009 küresel finansal krizi sonrasında tekrar uluslararası iktisat yazınının en önde gelen tartışma konuları arasına girmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014:1).

Cari işlemler dengesi ödemeler bilançosunun dört hesabından biridir. Cari işlemler hesabı, bir ülkenin dış alemlerle gerçekleştirdiği mal ve hizmet işlemlerini gösterir. Cari işlemler hesabı, ülkelerin dış açık ve fazlalarını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Türkiye

ekonomisinde cari işlemler hesabındaki açığın temel kaynağı dış ticaret (mal ticareti) işlemlerinden kaynaklanmaktadır. Mal işlemlerini kapsayan mal ihracat ve ithalatı ticaret dengesini oluşturur. Cari işlemler hesabının diğer alt hesabı olan hizmetler ticareti; turizm, uluslararası taşımacılık, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri, eğitim ve mali hizmetleri kapsar (Ünsal, 2009:73). Hizmetler hesabında meydana gelen fazlalık dış ticaret işlemlerinde oluşacak açığı kapatmada önemli bir rol oynar. Dolayısıyla cari işlemler hesabının hizmetler dengesinin alt kalemlerinde yer alan diğer faaliyetler gibi turizm faaliyetleri de cari açığı giderici kalemler olarak değerlendirilir.

Turizmin milli ekonomideki ve uluslararası ekonomik ilişkilerindeki rolü ilk olarak ödemeler dengesindeki yeri ile ölçülmektedir. Çünkü uluslararası turizmin yarattığı döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini, turist kabul eden ülkenin de döviz arzını artırıcı rol oynamakta ve ülkelerin ödemeler dengesini etkilemektedir (Uğuz, 2014:21)

Ampirik literatürde turizm gelirleri ve cari açık ilişkisini inceleyen çalışmalar incelendiğinde; Özkök vd. (2007), Türkiye’de turizm gelirleri ve cari işlemler açığı ilişkisini 1997-2006 dönemi için incelemişlerdir. Çalışmanın Granger nedensellik testi sonuçlarına göre turizm gelirlerinin cari işlemler açığına etkisinin olduğu görülmüştür.

Malik vd. (2010), turizm, cari işlemler açığı ve ekonomik büyüme ilişkisini 1972-2007 dönemine ait verilerle Pakistan için incelemişlerdir. Çalışmada, cari işlemler açığından ekonomik büyümeye, turist sayısından ekonomik büyümeye ve turist sayısından cari işlemler açığına tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Göçer (2011), Türkiye’nin dış ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğini 1992-2010 dönemi için incelemiştir. ARDL-sınır testi yaklaşımının kullanıldığı çalışmanın ampirik sonuçlarına göre, dış ödemeler dengesinin uzun dönemde güçlü bir biçimde sürdürülebilir olduğu fakat Türkiye’de toplam turizm gelirlerinin azalmasının ödemeler dengesinin uzun dönemde sürdürülebilirliği açısından risk oluşturduğu tespit edilmiştir.

Lorde vd. (2013)’ın Barbados ekonomisi için yapmış olduğu çalışmasında, 1990:Q1-2006:Q4 döneminde cari işlemler dengesine turizm gelirlerinin katkısı araştırılmıştır. Hakkio ve Rush (1991), Husted (1992)’in zamanlar arası bütçe yaklaşımı ve Quintos (1995) tarafından belirtilen koşullar kullanılarak yapılan analizlerde turizmin katkısının bir sonucu olarak Barbados’un cari açığının çok zayıf bir düzeyde olsa da sürdürülebilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Thano (2015), turizm ve cari işlemler dengesi ilişkisini 2004-2013 dönemi için araştırmıştır. Ödemeler dengesi göstergeleri ile turizm sektörünü temsil eden endeksler arasındaki nicel karşılaştırmanın yapıldığı çalışmada, turizm gelirlerinin ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şit (2016), turizm ile cari işlemler dengesi ilişkisini Türkiye için 1980-2015 dönemi için incelemiş ve net turizm gelirlerinden cari işlemler açığına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda, net turizm gelirlerinin cari işlemler açığının azaltılmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Literatür incelendiğinde cari işlemler dengesi ve turizm gelirleri ilişkisini inceleyen çalışmaların daha çok gelişmekte olan ülke ekonomileri için araştırıldığı görülmüştür. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin çoğu, ödemeler dengesindeki açık nedeniyle ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu yüzden, yurtiçi para birimi çok güçlü olmayan gelişmekte olan ülkeler ödemelerin negatif dengesini mümkün olduğunca azaltmak ve ihtiyaç duydukları döviz girişini sağlamak için turizmi teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Bu noktadan hareketle, çalışmanın temel amacı Türkiye’de cari açığın finansmanında turizm gelirlerinin katkısını ortaya koymaktır.

VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, 2003:Q1-2017:Q4 döneminde Türkiye’de turizm gelirleri (LNTURIZM) ile cari işlemler dengesi (LNCA) arasında ilişki olup olmadığı Uzun Dönemli Yapısal VAR (Structural VAR-SVAR) yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Çalışmada cari işlemler dengesi ve turizm gelirlerinin üçer aylık veriler kullanılmıştır. Veriler ABD doları cinsinden temin edilmiştir. Turizm verileri OECD elektronik veri tabanından, cari işlemler hesabı verileri ise TCMB’den elde edilmiştir. Veriler logaritmik olarak kullanılmıştır.

Vektör otoregresif (VAR) modeli sistemdeki değişkenlerden her birinin kendisinin ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerinden tanımlandığı çok boyutlu doğrusal modellerdir (Temurlenk, 1998:56). SVAR modeli yapısal değişimleri dikkate alan bir model olduğu için VAR yöntemine göre daha kapsamlıdır. SVAR modeli, yapısal değişimlerle birlikte uzun ve kısa dönem kısıtları ortaya koyabilmektedir. SVAR modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Akbaş vd., 2013:192):

$$\Delta Y_t = \Delta^* Y_{t-1} + \dots + \Delta^* Y_{t-p} + \beta \mathcal{E}_t \quad (1)$$

(1) nolu denklemde $\hat{A}$ anlık ilişkiler modellemek için kullanılan matrisi, β modelin yapısal oluşum parametrelerini gösteren matrisidir. ε_t simgesi $nx1$ boyutundaki yapısal sorunlar matrisidir.

Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için önce Philips-Perron (PP) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testleri ve sonrasında SVAR modeli uygulanmıştır.

BULGULAR

Turizm gelirleri ve cari işlemler dengesi verilerinin durağanlıklarını sınamak için uygulanan PP ve KPSS birim kök testleri sonuçları Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Philips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye değeri		Birinci Fark	
	Inca	Inturizm	Inca	Inturizm
t-istatistiği	-2.399858	-6.740739***	-6.797160***	
Kritik değerler				
% 1		-3.546099		-3.546099
%5		-2.911730		-2.911730
% 10		-2.593551		-2.593551

Tablo 2. KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye değeri		Birinci Fark	
	Inca	Inturizm	Inca	Inturizm
t-istatistiği	0.594703	0.529424**	0.983105***	1.282110
Kritik değerler				
% 1		0.739000		0.739000
%5		0.463000		0.463000
% 10		0.347000		0.347000

Tablo 1 ve 2’ye göre her iki test sonucu cari işlemler dengesinin birim kök içerdiğini turizm gelirleri serisinin ise durağan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, turizm gelirleri serisi $I(0)$, cari işlemler dengesi hesabı ise $I(1)$ seviyesinde durağandır.

Tablo 3. Uygun VAR Gecikme Uzunluğu Seçimi

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: DLNCA LNTURIZM
 Exogenous variables: C

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-46.09883	NA	0.026543	2.046759	2.125488	2.076385
1	-43.63197	4.618800	0.028342	2.111999	2.348188	2.200878
2	-29.31859	25.58135	0.018297	1.673132	2.066780	1.821264
3	-6.685734	38.52402	0.008304	0.880244	1.431352	1.087630
4	9.390151	25.99505	0.004993	0.366377	1.074944	0.633015
5	26.16333	25.69508*	0.002923*	-0.177163*	0.688864*	0.148729*
6	27.55994	2.020626	0.003304	-0.066380	0.957106	0.318764
7	31.48957	5.350998	0.003370	-0.063386	1.117559	0.381011
8	35.22108	4.763622	0.003485	-0.051961	1.286444	0.451690
9	35.60499	0.457431	0.004186	0.101915	1.597779	0.664819
10	36.88270	1.413628	0.004881	0.217758	1.871081	0.839914
11	40.55952	3.755058	0.005191	0.231510	2.042292	0.912919
12	41.69520	1.063185	0.006228	0.353396	2.321638	1.094059

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

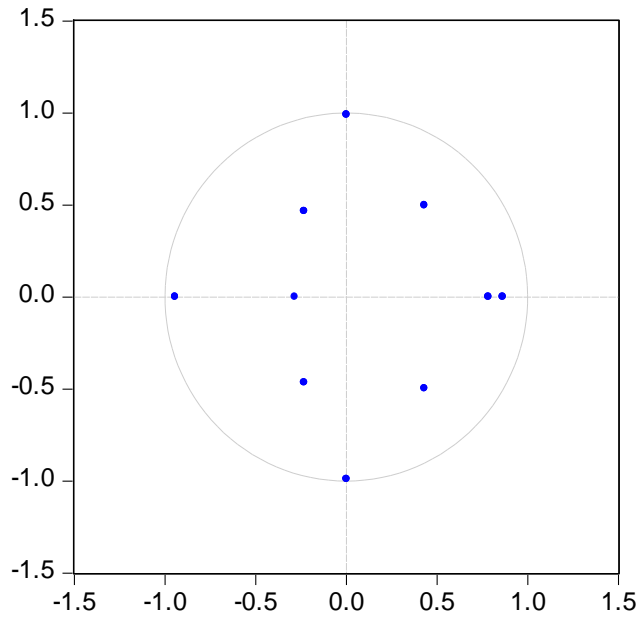
AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Akaike ve Schwarz kriteri dahil bütün kriterlere göre optimum gecike uzunluğu 5'dir. Bu yüzden VAR(5) modeli tahmin edilmiştir.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 1. VAR Modeli İstikrar Koşulu

VAR modelinin istikrarlı olup olmadığını analiz etmek için ters köklere bakılmıştır. Grafiğe göre, bütün ters kökler birim çemberin içerisinde, dolayısıyla VAR modeli istikrar koşulunu yerine getirmektedir.

Tablo4. VAR modeli İstikrar Koşulu

Root	Modulus
0.001661 - 0.990507i	0.990509
0.001661 + 0.990507i	0.990509
-0.941871	0.941871
0.863475	0.863475
0.783694	0.783694
0.431441 - 0.497924i	0.658840
0.431441 + 0.497924i	0.658840
-0.231376 - 0.465753i	0.520058
-0.231376 + 0.465753i	0.520058
-0.283588	0.283588

No root lies outside the unit circle.
VAR satisfies the stability condition.

Tablo 4'e göre VAR modeli istikrarlıdır. "Birim çemberin dışında kök yok (No root lies outside the unit circle)" ifadesi, modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. LM Otokorelasyon Testi

Lags	LM-Stat	Prob
1	0.935832	0.9194
2	3.830441	0.4294
3	2.190981	0.7007
4	3.180255	0.5281
5	3.794148	0.4346
6	1.436263	0.8379
7	1.670602	0.7961
8	4.693447	0.3202
9	6.013097	0.1982
10	4.136951	0.3878
11	1.830442	0.7669
12	6.477489	0.1662

Probs from chi-square with 4 df.

Otokorelasyon olmadığını ifade sıfır hipotezi bütün gecikme uzunluklarında kabul edilmektedir. Bu yüzden modelde otokorelasyon sorunu yoktur.

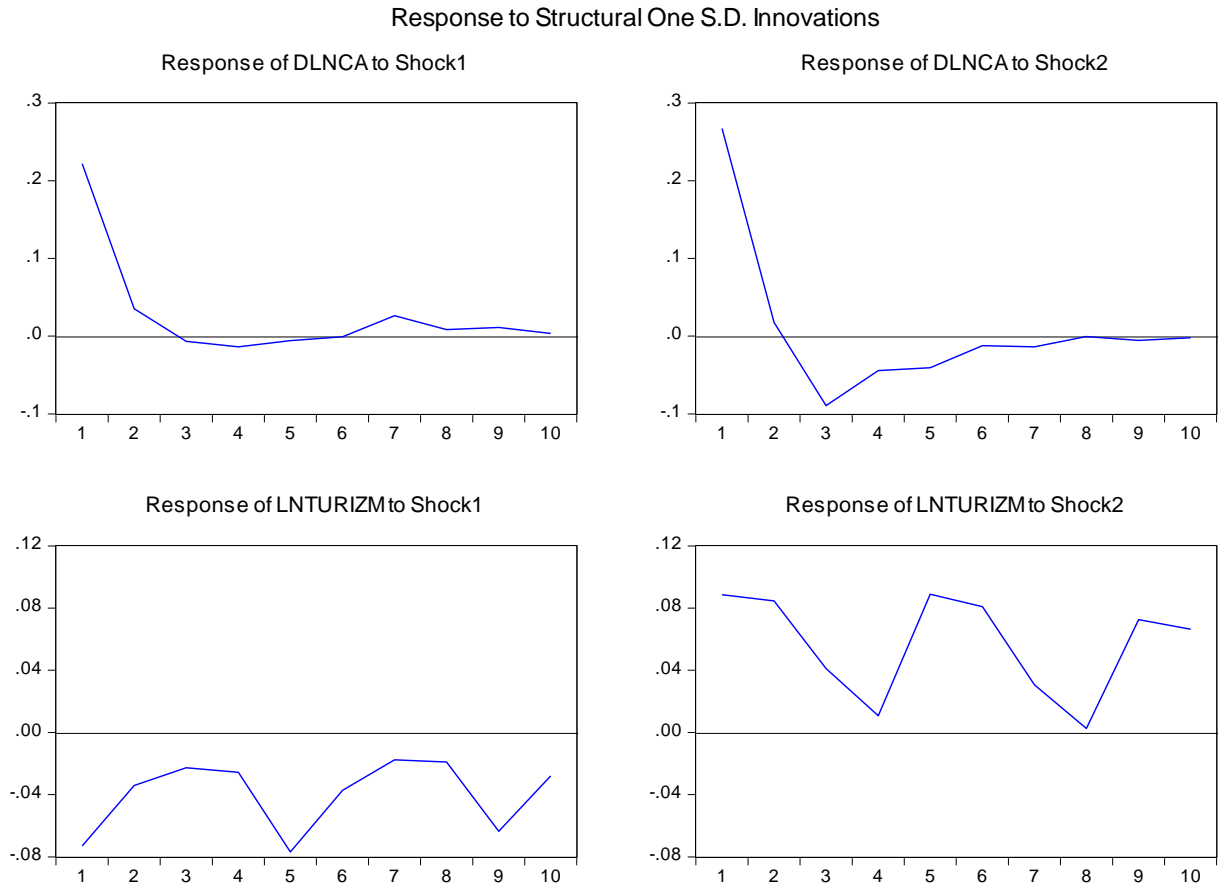
Tablo 6. Değişen Varyans Testi

Joint test:

Chi-sq	df	Prob.
49.03644	60	0.8431

Modelde sabit varyans olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla, modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Etki-tepki analizi aracılığıyla bir değişkende meydana gelen şokun diğer değişkenler üzerindeki etkisi incelenebilmektedir. Söz konusu şok bir birim veya bir standart sapma cinsinden olup değişkendeki artışın etkilerini ortaya koymaktadır. Uzun Dönem Yapısal VAR etki-tepki grafiği şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Uzun Dönem Yapısal VAR Etki-Tepki Grafiği

Grafiğe göre, şeklin sağ üst tarafındaki grafik turizm gelirlerinde meydana gelen şokun cari işlemler dengesi üzerine etkisini göstermektedir. Buna göre, turizm gelirlerinde bir şok

meydana geldiğinde 2. döneme kadar cari işlemler dengesini pozitif etkilemektedir. Bu sonuç, turizm gelirlerinin cari açık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Turizm gelirleri cari işlemler açığını hafifletme gücü varyans ayrıştırması analizi ile değerlendirilebilir. Çalışmanın varyans ayrıştırma testi sonuçları Tablo 6.'da yer almaktadır. Tablo 6, turizm gelirlerindeki şokların 10. döneme kadar cari işlemler dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Yapısal Varyans Ayrıştırma Analizi

Variance Decomposition of DLNCA:			
Period	S.E.	Shock1 ca→ca	Shock2 turizm→ca
1	0.347397	93.89319	6.106810
2	0.349636	93.93825	6.061754
3	0.360945	90.72730	9.272702
4	0.363941	90.29615	9.703853
5	0.366236	89.76835	10.23165
6	0.366442	89.71341	10.28659
7	0.367654	89.25134	10.74866
8	0.367748	89.23535	10.76465
9	0.367952	89.16087	11.83913
10	0.367976	89.15130	11.84870

Variance Decomposition of LNTURIZ M:			
Period	S.E.	Shock1 ca→turizm	Shock2 turizm→turizm
1	0.114873	0.373305	99.62669
2	0.146725	2.493846	97.50615
3	0.154072	2.401131	97.59887
4	0.156559	3.180355	96.81964
5	0.195773	2.294687	97.70531
6	0.215082	2.564381	97.43562
7	0.217972	2.527420	97.47258
8	0.218822	2.911583	97.08842
9	0.239146	2.571356	97.42864
10	0.249762	2.787486	97.21251

Factorization: Structural			
---------------------------	--	--	--

Tablo 6'nın üst bölümünde bağımlı değişken cari işlemler dengesidir. Birinci şok, cari işlemler dengesi üzerinde kendisinin etkinliğini göstermektedir. Buna göre, cari işlemler dengesi üzerinde en çok kendisi etkilidir. Birinci dönemde cari işlemler dengesindeki değişimlerin %93'ü yine kendi içerisinde meydana gelen şoklardan kaynaklanmaktadır. Yalnız bu etki giderek azalmaktadır. On dönemde bu etki ortalama %90'dır.

Cari işlemler dengesi üzerinde turizm gelirlerinin etkisi 1. dönemde %6.10'dur. Ayrıca, bu etki giderek artmaktadır. 10. dönemde turizm gelirlerinde ortaya çıkacak bir şokun cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi %11.85'tir. Buna göre cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin on dönemde ortalama %10'u turizm gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Varyans ayrıştırma analizinin sonuçları, turizm gelirlerinde meydana gelecek değişikliklerin cari işlemler hesabında ortaya çıkacak açık veya fazlaları önemli oranda etkileyebileceğini göstermektedir.

Tablo 6'nın alt bölümünde turizm bağımlı değişkendir. Cari işlemler dengesindeki bir şok turizm gelirleri üzerinde on dönem boyunca %0.37 ile %2.79 oranları arasında bir etkiye sahiptir. Turizm gelirlerinde oluşan bir şokun kendi üzerindeki etkisi ise %99.63 ile %97.21 arasındadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de 2003:Q1-2017:Q4 döneminde cari işlemler dengesi üzerinde turizm gelirlerinin etkili olup olmadığı analiz edildiği çalışmanın ampirik bulguları, cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin %10'unun turizm gelirlerinden kaynaklandığını göstermiştir. Bu sonuç, Türkiye'de turizm gelirlerinin cari işlemler açığını kapatmadaki payının önemli bir büyüklükte olduğunu kanıtlamaktadır. Çalışmanın ampirik bulguları Özkök vd. (2007), Göçer (2011) ve Şit (2016)'nin Türkiye, Malik vd. (2010)'nin Pakistan, Lorde vd.(2013)'in Barbados ve Thano (2015)'in Arnavutluk ekonomisi için yapmış oldukları araştırmada elde ettikleri, turizm gelirlerindeki artışların cari işlemler veya daha genel bir kapsamda ödemeler dengesi açıklarının azaltılmasında etkili olduğu yönündeki ampirik bulgularla örtüşmektedir.

Çalışmanın sonuçlarından hareketle turizm sektöründe yeni projelerle turizmde ürün planlaması ve pazarlamasına gidilmesi gerektiği yönünde politika çıkarımında bulunulabilir. Türkiye'nin turizmde yeni ürün ve pazarlarda başarılı olabilmesi, sektörün ürün ve hizmet niteliklerinde sürekli yenilik gerçekleştirmesine bağlı olacaktır. Turizmde yeni ürün planlaması yapılırken müşteri profilini tanımak, müşteri merkezli sunum yapmak ve hizmetlerin sürekliliğini

sağlamak gerekmektedir. Turizm sektörüne yapılacak yatırımlarda kaynakların zamanında ve yerinde kullanılması bu sektörden elde edilecek gelirlerin artış ve sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y.E., Zeren, F. ve Özekicioğlu, H. (2013), “Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: Yapısal VAR Analizi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), s.187-198.
- Göçer, İ. (2011), “Türkiye Ödemeler Bilançosu Dengesinin Sürdürülebilirliği: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(29), s.263-278.
- Gülbahar, O. (2008), “Turizmin Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Cari İşlemler Dengesine Etkisi”, *Journal of Qafqaz University*, (24), s.154-168.
- Hakkio, C. S. & Rush, M. (1991). “Is the Budget Deficit Too Large?” *Economic Inquiry*, s. 429-445.
- Husted S. (1992), “The Emerging U.S. Current Account Deficit in the 1980s: A Cointegration Analysis,” *The Review Of Economics & Statics*, February, pp. 159-166.
- Lorde, T., Lowe, S., & Francis, B. (2013), Do tourism receipts contribute to the sustainability of current account deficits: a case study of Barbados. *International Journal of Tourism Research*, 15(6), 620-624.
- Malik, S., Chaudhry, I.S., Sheikh, M.R. ve Farooqi, F.S. (2010), “Tourism, Economic Growth And Current Account Deficit in Pakistan: Evidence From Co-Integration And Causal Analysis”, *European Journal of Economics Finance And Administrative Sciences*, (22), s.21-31.
- Quintos, C., 1995. Sustainability of the deficit process with structural shifts. *Journal of Business and Economic Statistics* 13, 409–417.
- Özkök, F., Tufan, E. ve Hamarat, B. (2007), “Effect Of Tourism Income On Current Account Deficit in Turkey”, *International Tourism Biennial*, Çanakkale, April-May, s.250-261
- Uğuz, S.Ç. (2014), “Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Turizmin Önemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26), s. 18-22.
- Şit, M. (2016), "Türkiye Ekonomisinde Net Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Açığını Azaltmadaki Etkisinin Analizi: 1980-2015 Dönemi", *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), s.57-67.
- Temurlenk, S. (1998), Türkiye’de İktisadi Dalganmaların Analizi: Bir YAPISAL VAR modeli Uygulaması” *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(1-2), s.55-70.
- Thano, R. (2015), The Impact of Tourism on the Balance of Payments, *American Journal of Economics, Finance and Management*, 1(5), s. 529-536.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018:Türkiye’de Cari İşlemler Açığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*,
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/249/T%C3%BCrkiye'de%20Cari%20C4%B0%20C5%9Flemler%20A%20C3%A7%20C4%B1%20C4%9F%20C4%B1%20C3%96zel%20C4%B0ihtisas%20Komisyonu%20Raporu.pdf> (25.06.2018).
- Ünsal, M. E. (2009). *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GERÇEKTE SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ? SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME YÖNELİK ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMELER

Savaş EVREN¹

Emine ŞİMŞEK EVREN²

A. Celil ÇAKICI³

Onur ÇAKIR⁴

ÖZ

Bu çalışma, sürdürülebilir turizm olgusuna yönelik eleştirileri ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, literatürde yer alan eleştirel çalışmalardan yararlanılarak temel eleştiri noktaları belirlenmiş ve ilgili eleştiriler değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen incelemeler sonucunda sürdürülebilir turizme yönelik eleştirilerin beş temel başlık altında ele alınabileceği anlaşılmıştır. Bu başlıklar; ikiyüzlülük, belirsizlik, yanılgı, teori-pratik uyumsuzluğu ve literatür yetersizliğidir. Bu kapsamda, mevcut uygulamalardaki riyakârlıklar, kavramsal ve anlamsal belirsizlikler, insanların odak noktasını farklı yönler çeviren yanılgular, teorilerin pratiğe uyarlanamamasıyla oluşan uyumsuzluklar ve literatürün eksik yönleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Ekoturizm, Eleştirel Değerlendirme

IS SUSTAINABLE TOURISM REALLY SUSTAINABLE? CRITICAL EVALUATIONS TOWARDS SUSTAINABLE TOURISM

ABSTRACT

This study was carried out in order to reveal a criticism about the phenomenon of sustainable tourism. In this context, by drawing on the critical studies in the literature, basic points of criticism were determined and related criticisms were evaluated. As a result of the reviews, it has been understood that the criticisms on sustainable tourism can be considered under five basic titles. These titles are; hypocrisy, vagueness/ambiguity, delusions, theory-practice inconsistency and inadequacy of literature. In this context, the hypocrites in current practice, conceptual and semantic ambiguities, the delusions that shift people's focus in different directions, the inconsistencies that arise from the inability of the theories to adapt to practice and the missing aspects of the literature have been evaluated.

Keywords: Sustainable Tourism, Ecotourism, Critical Evaluations.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, savasevren@gumushane.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, eminesimsekevren@gmail.com

³ Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, celilcakici@gmail.com

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, onurcakyr@gmail.com

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik konusu, 1970’lerde çevreye verilen zarar ve sosyal adaletsizlikle ilgili oluşan farkındalığa paralel olarak literatürde sıklıkla incelenen bir konu haline gelmiştir. Turizm alanında da, özellikle kitle turizmin yarattığı betonlaşma ve doğa tahribatına bağlı olarak, sürdürülebilirlik konusu “sürdürülebilir turizm”, “sorumlu turizm”, “ekoturizm”, “minimum etki turizmi” vb. kavramlar çerçevesinde incelenmiştir (Swarbrooke, 1999: 14). Turizm literatüründe sürdürülebilirlik çerçevesinde yürütülen çalışmalar uzun süre teorik incelemelerle sınırlı kalmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak sürdürülebilir turizmin ne olduğu tartışılıp, genel tanımlar üzerinde durulmuştur (Garrod ve Fyall, 1998). 1990’ların sonlarıyla birlikte ise farklı destinasyonların sürdürülebilirliği çerçevesinde yürütülen görgül araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Tosun, 2001; Caalders vd., 2003; Buchsbaum, 2004; Wu, 2009; Varnacı Uzun, 2012).

Görgül çalışmalarla irdelense de, sürdürülebilir turizm kavramı, ortaya atıldığı günden itibaren tartışmalı bir kavram olagelmıştır. Bu kapsamda bazı araştırmalarda, sürdürülebilir turizm olgusuna yönelik eleştirel değerlendirmeler de gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, olgunun kendisine yönelik teorik tartışmalar, uygulamaya yönelik eleştiriler ve sürdürülebilir turizm konusundaki literatüre yönelik eleştiriler dikkat çekmektedir (Liu, 2003; Robinson, 2004; Sharpley, 2010). Bu çalışmada, literatürde yer alan sürdürülebilir turizme yönelik bu eleştirel çalışmaların derinlemesine incelenmesine dayalı olarak, sürdürülebilir turizmin temel eleştirel noktalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, bahsi geçen araştırmaların ortak noktalarından/bulgularından hareketle sürdürülebilir turizme yönelik eleştiriler beş başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar; ikiyüzlülük, belirsizlik, yanılğı, teori-pratik uyumsuzluğu ve literatür yetersizliğidir. Çalışmanın sürdürülebilir turizmin temel eleştirel noktalarını ortaya koyarak, sınırlı literatüre katkı sağlayacağı ve sektör profesyonellerine sürdürülebilirlik uygulamalarını gözden geçirmeleri için bir dayanak sunacağı düşünülmektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN TEMELLERİ VE ÇERÇEVESİ

Ülkeler 1970’lere kadar hem yenilenebilen hem yenilenemeyen kaynakları bilinçsizce tüketmişler ve gelişimin sadece ekonomik boyutu ile ilgilenmişlerdir. 1970’li yıllara gelindiğinde gelişimin sadece ekonomik değil; sosyal ve çevresel boyutunun da olduğunu fark ederek, doğal çevrenin korunmasının ve toplumsal adalet çerçevesinde bir ekonomik gelişimin sağlanmasının gerektiği bilincine ulaşmışlardır. Böylece klasik gelişme anlayışı yoğun eleştiriye uğramış ve sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı,

ilk olarak 1972 yılında Stockholm’de yapılan Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu toplantısında gündeme gelmiştir. Toplantı sonunda yayımlanan Stockholm Bildirgesinde “insan çevresinin geliştirilmesinin ve korunmasının insanların refahını ve tüm dünyadaki ekonomik kalkınmayı etkileyen esas konu” olduğu belirtilmiştir. Fakat sürdürülebilirlik kavramı, 1987 yılında yayımlanan Bruntland Raporu’nda (Ortak Geleceğimiz) bugünkü anlamına kavuşmuştur. Bu raporda sürdürülebilirlik, “bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerinden ödün vermeyen kalkınma” şeklinde tanımlamıştır (Sarkım, 2007: 59-69).

Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi ile kitle turizminin gelişimi arasında bir paralellik kurulabilir. 1970’li ve 1980’li yıllar turizm açısından önemli yıllar olduğu bilinmektedir. Bu yıllarda, kitle turizminin hızlı bir şekilde gelişmesi ve bu gelişimin kontrolsüz bir şekilde olması birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu problemler arasında; çevresel tahribat, sosyo-kültürel çöküş, eşit olmayan gelir dağılımı ve hatta çeşitli hastalıkların yayılması gibi birçok sorun sayılabilir (Mowforth ve Mun, 2003: 90). Bu sorunların baş göstermesi, turizm araştırmacılarını harekete geçirmiş ve sürdürülebilir turizm sıklıkla tartışılan bir konu haline gelmiştir (Garrod ve Fyall, 1998). Swarbrooke (1999: 13), sürdürülebilir turizm konusunda üzerinde anlaşılmış bir tanım bulunmadığını belirtmekte, ancak kavramın “ekonomik olarak uygulanabilir fakat özellikle fiziksel çevre ve yerel halkın toplumsal dokusu konusunda, geleceğin turizminin bağımlı olduğu kaynakları yok etmeyen turizm biçimi” şeklinde, sürdürülebilirliğin üç boyutunu da (sosyal, ekonomik, çevresel) içerecek biçimde yapılabileceğini belirtmektedir. Telfer ve Sharpley (2008: 43) ise sürdürülebilir turizm konusundaki kafa karışıklıklarını gidermek amacıyla bazı temel ilkeler ortaya koymuştur. Tablo 1, sürdürülebilir turizmin ilkelerini göstermektedir.

Tablo 1: Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri

-
- ❖ Doğal, kültürel ve sosyal kaynakların sürdürülebilir kullanımı önemlidir. Bu yüzden turizm planları çevresel sınırlar içinde doğal ve insan kaynaklarının uzun vadeli ve uygun kullanımı dikkate alınarak yönetilmelidir.
  - ❖ Turizm planlaması, geliştirilmesi ve yönetilmesi ulusal ve yerel sürdürülebilir kalkınma stratejilerine entegre edilmelidir.
  - ❖ Turizm, çevresel maliyetleri ve faydaları dikkate alarak, yerel ekonomik faaliyetlere geniş bir yelpazede destek olmalı, ancak bir bölgenin ekonomik tabanına hâkim bir etkinlik haline gelmemelidir.
  - ❖ Yerel toplumların, hükümetin ve sanayi endüstrisinin desteği ile planlama, geliştirme ve turizmin kontrolüne katılması teşvik edilmeli ve beklenmelidir. Turizm faydalarının eşit dağılımını sağlamak için özellikle yerlilerin, kadınların ve azınlık gruplarının katılımına dikkat edilmelidir.
  - ❖ Tüm kuruluşlar ve kişiler, gittikleri bölgenin kültürüne, ekonomisine, yaşam biçimine, çevresine ve politik yapılarına saygı göstermelidir.
  - ❖ Turizmdeki tüm paydaşlar turizmin daha sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi konusunda eğitilmelidir.

- ❖ Etkileri izlemek, sorunları çözmek, yöre halkı ve diğerlerinin değişikliklere yanıt vermesini ve fırsatlardan yararlanmasını sağlamak için turizm geliştirme ve operasyonlarının tüm aşamalarında araştırmalar yapılmalıdır.
- ❖ Tüm kurumlar, kuruluşlar, işletmeler ve bireyler işbirliği yapmalı, potansiyel çatışmaların önlenmesi ve turizmin geliştirilmesi/ yönetimi sürecine katılan herkes için tüm kazanımların optimize edilmesi amacıyla birlikte çalışmalıdır.

Kaynak: Telfer ve Sharpley (2008: 43)

Sharpley (2009: 70) ise sürdürülebilir gelişimi; temel ilkeler; kalkınma amaçları, sürdürülebilirlik amaçları ve sürdürülebilir kalkınmanın gerekleri açısından ele almıştır. Bu kapsamda Sharpley (2009: 70) sürdürülebilirliğin bütüncül yaklaşım, gelecekçilik ve eşitlikçilik olmak üzere üç temel ilkesinin olduğunu ifade etmektedir. Turizm endüstrisinin çok sayıda küçük işletmelerden oluştuğunu ve bu yüzden bütüncül yaklaşımın çok sınırlı bir olasılıkla gerçekleşebileceğini belirten Sharpley (2009: 70), bu küçük işletmelerin de çoğunlukla uzun dönemli bakış açılarından ziyade kısa dönemli kârlara odaklandıklarını ve sosyoekonomik bir faaliyet olan turizmin eşitsizlik içerdiğini ifade etmektedir. Yazar, sürdürülebilirliğin kalkınma açısından temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin artırılması ve öz kaynaklardan yararlanılması; sürdürülebilirlik açısından ise yoksulluğun azaltılması, nüfus seviyesinin sürdürülebilir olması, doğal kaynakların minimal tüketimi ve yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi amaçları olduğundan söz etmektedir. Bu amaçların önemli bir kesimine ulaşmanın çok zor olduğunu belirten Sharpley'e göre (2009: 70), sürdürülebilirliğin temel gerekleri; sürdürülebilir üretim, sürdürülebilir tüketim ve adil dağıtımdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Sürdürülebilir turizme yönelik eleştirel araştırmalar incelendiğinde eleştirilerin temel olarak dört noktada toplandığı görülmektedir. Bunlar; ikiyüzlülük, belirsizlik, yanılğı ve literatür yetersizliğidir.

İkiyüzlülük

Sürdürülebilir turizme yönelik eleştiriler kapsamındaki en önemli çalışmalardan biri Robinson (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazar, sürdürülebilir turizm konusundaki eleştirilerini belirsizlik, yanılğı ve ikiyüzlülük başlıkları altında toplamıştır. İkiyüzlülük kapsamında yazar, "sahte yeşilleşme" olgusuna değinmiş ve turizmde sürdürülebilir olmayan faaliyetlerin, sürdürülebilir söylemlerle ve eko-etiketleme ile gerçekleştirildiğini öne sürmektedir. Yazara göre; eko etiketleme, yapılan olumsuz faaliyetlerin bir şekilde gizlenmesi için başvuru olan bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Ürünler, faaliyetler ve hizmetler eko-etiketleme sertifikasına

sahip olabilir fakat bunları ölçüp değerlendirmek zordur. Robinson (2004), bu noktada sürdürülebilir turizme yönelik ölçümlerin temel prensiplerden hareketle mi yoksa yaparak öğrenme kaosundan mı beslendiğini sorgulamaktadır.

Sürdürülebilirlik literatürü bu belirsizlikler üzerine, sürdürülebilirlik göstergeleri çerçevesindeki çalışmalara odaklanmış, farklı yazarlar tarafından sürdürülebilirlik göstergeleri ortaya konmuştur (örneğin; Telfer ve Sharpley, 2008; Sharpley, 2009). Ayrıca çeşitli kurum ve kuruluşlar sürdürülebilirlik sertifikaları geliştirmiş ve ilgili kriterleri sağlayan işletmelere bu sertifikaları vermiştir. Bugün pek çok sektör “sertifika rejimine” yönelmekte, bütün yatırımlarını yıllardır mücadele verdikleri organizasyonlarla işbirliği yaparak geliştirmek durumunda kalmaktadır. Ayrıca günümüzde toplumun sosyal sorumluluk ve çevresel duyarlılık konusundaki baskısı, işletmelerin sürdürülebilirlik sertifikalarına önem vermesine yol açmaktadır. Tabi ki, bu sertifika ve standartlar tek başına çevresel veya sosyal sürdürülebilirliği garanti etmemektedir. Fakat yine de “yeşil riyakârlılığının” tetiklediği bu sertifika ve standartlar olmadan daha sürdürülebilir topluma geçişi düşünmek oldukça zordur (Robinson, 2004: 374-375).

Sharpley de (2010) Robinson’a (2004) benzer değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazar bu kapsamda “yeşil göz boyama” kavramına değinmekte, ekoturizm gibi uygulamaların tüketicilerin kendi suçluluk duygularını bastırmalarına olanak sağladığına vurgu yapmaktadır. Turistler, katıldıkları turlar gerçekten “yeşil” olsun veya olmasın, bu turlara katılarak daha sorumlu hissedebilirler. Ancak Robinson’un da (2004) ifade ettiği gibi, tüm bu ikiyüzlülüklerin bazı olumlu sonuçları da olabilmektedir. Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri, bu ikiyüzlülükten hareketle ortaya konan önemli bir gelişmedir.

İkiyüzlülük kapsamında incelenecek bir diğer konu da sürdürülebilir turizmin gerçekten bir etik alternatif mi yoksa bir pazarlama taktiği mi olduğudur. Diğer bir ifadeyle, sürdürülebilir turizm tükenen çevresel kaynaklara ve zarar gören sosyal değerlere ilişkin bir düzeltme hamlesi midir, yoksa çevresel duyarlılığı yüksek orta sınıfın (pazarın) büyümesine bağlı olarak gelişen bir pazarlama çabası mıdır? Lansing ve De Vries (2007), bu noktada sürdürülebilir turizmin tamamen bir pazarlama aracı olmadığını, ancak işletmelerin bu yolla önemli bir pazarlama başarısı sağlayabildiğini ifade etmektedir. Yazarlar, özellikle çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik boyutları arasındaki dengeye dikkat çekmekte, Robinson’un (2004) aksine turizm alanındaki sertifika faaliyetlerinin (Michelin Yıldızları, AAA Elmasları gibi) oldukça değerli olduğunu ifade etmektedir.

Belirsizlik

Sürdürülebilir turizmle ilgili en temel eleştiri, uzun yıllar boyunca kavramın muğlaklığı olmuştur. Bu noktada en çok eleştirilen husus tanımlardır. Bu durum, kavramın çeşitli kesimlere birçok şey ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Robinson (2004), tanımlar konusundaki bu belirsizliğin diğer problemleri destekleyebileceğini, ancak bazen tanımlar konusunda açık bir kapı bırakmanın faydalı bile olabileceğini ifade etmektedir. Öyle ki, bu durum sürekli iyi bir tanımın ortaya çıkmasını destekleyebilir. Hatta yazara göre, bilimsel açıdan sinir bozucu olsa da, tanımların entelektüel tartışmalardan ziyade, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin girişimlerden doğması bu konu kapsamında uygun bir yaklaşım dahi olabilir.

Sharpley (2010), sürdürülebilir gelişme kavramının sadece tanımı açısından belirsiz değil; bunun yanında anlamsal olarak da belirsiz olduğunu belirtmektedir. Bu noktada, sürdürülebilirliğin, gelişimin sürdürülebilirliği ve böylece gelişime önem verilmesiyle mi, yoksa çevreci kısıtlamalarla sınırlanmış bir gelişimle mi ilgili olduğunu sorgulamaktadır. Yazar ayrıca bu belirsizliğin bir takım soruları da gündeme getirdiğine değinmektedir: sürdürülebilir olarak geliştirilmesi gereken şey (kişisel refah, ulusal refah, toplum, ekolojik farklılık) nedir? Sürdürülebilir gelişimden kim sorumludur? Hangi politik-ekonomik sürdürülebilir gelişim varlığını devam ettirebilir? Hangi temel kriterler kapsamında sürdürülebilirlik ölçümlenecektir? Yazara göre tüm bu sorular, turizm açısından da geçerlidir.

Sharpley'e (2010) göre, sorulan tüm bu sorulara paydaşlar farklı cevaplar vermektedir. Turizm endüstrisi ise sadece ekonomik ve pazarlama açısından sürdürülebilirliğe yaklaşmaktadır. Endüstrinin ve turizm işletmelerinin bu tarz bir yaklaşımı, fayda-maliyet analizini beraberinde getirmektedir. Kimi işletmelerde sıkı sıkıya sarılan kavram, maliyet artışına yol açmaya başladığı andan itibaren, terk edilme olasılığı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da uzun dönemde sürdürülebilirliğin turizm açısından nasıl yapılabileceği konusunda bir belirsizlik oluşturmaktadır. Yerel toplum ise bu terimi daha çok sosyoekonomik fayda ve kültürel değerlerin korunması şeklinde algılamaktadır. Öte yandan, STK'lar bu terime daha çok çevresel faktörleri göz önünde bulundurarak yaklaşmaktadır. Doğal sistemleri bozmadan sürdürülebilir turizm olabilir mi? Bu, yanıtlanmayı bekleyen belki de en kilit sorudur. Durum böyle olunca da, uzun dönemde sürdürülebilirliğin turizm açısından nasıl yapılabileceği konusunda, turizm paydaşları arasında kavramsallaştırmada ve/veya uygulamada bir belirsizlik oluşturmaktadır.

Yanılgı

Sürdürülebilir turizme getirilebilecek en önemli eleştirilerden biri yanılgıdır. Bu kapsamda, iki temel yanılgı unsurundan söz edilebilir: sürdürülebilir turizmin zıtlık içermesi, yanlış gündemin takip edilmesi (Robinson, 2004: 375-377).

Brundtland raporundan sonra pek çok sektörde sürdürülebilir uygulamalardan söz edilse de, dünyada endüstriyel üretim 15-20 kat artmıştır. Bu, aslında sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramlarının birbirinin zıttı olmasına rağmen, birlikte kullanılmalarının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Zira sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsenmesi artarken, aynı zamanda endüstriyel üretimin de bu denli artması mümkün değildir. Bu kavramlar biri artarken diğeri azalan değerleri içermelidir. Bu çerçevede küresel gelişim eğilimleri incelendiğinde, mevcut yapının gerek biyofiziksel açıdan gerekse sosyal açıdan sürdürülebilir olduğunu söylemek zordur. Ancak bu, mevcut sürdürülebilirlik çabalarının hiç sonuç vermediği anlamına gelmemektedir. Mevcut çabalar, henüz yeterli düzeyde olmasa da, işletmeleri özellikle çevresel sürdürülebilirlik anlamında kısıtlamalara gitmeye zorlamaktadır. Ayrıca, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları da, çevresel sürdürülebilirlik kadar olmasa da, tüm sektörlerde (turizm de dahil) yerini almaktadır. Günümüzde büyük zincir oteller, havaalanı terminal işletmeleri, kurumsal sosyal ve çevresel sorumluluklarını yerine getirdiklerine ilişkin raporlar yayınlamaktadırlar.

Sharpley (2010), sürdürülebilir turizm kapsamında ortaya çıkan yanılgının aslında daha büyük ve derin bir konunun; küresel olarak daha yüksek sayılara odaklanmanın getirdiği sorunun bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre asıl sorun, turizmin küresel olarak böyle hızlı bir şekilde büyümesinde değil; gelirin adil olarak paylaşılmamasındadır. Ancak sektörün bu kadar hızla büyümesi, aynı ölçüde hızlı tüketimi ve çevresel tahribatı da birlikte getirmektedir. Bu kapsamda, sürdürülebilir turizm adı altında sürdürülemez uygulamaların ağırlık kazanması büyük olasılıktır.

Yanılgı kapsamındaki ikinci temel eleştiri hakkında ise Robinson (2004) sürdürülebilirliğin yeni kavramsallaştırılan bir konu olduğunu ve sürdürülebilir gelişmenin ilgisini yanlış konulara odaklayarak gerçekliklerden ve çözüm yollarından uzaklaşmamıza neden olduğunu belirtmektedir. Bu esasında sosyal ve biyofiziksel limitlerin aşılmasından da önemli bir probleme işaret etmektedir. Zira toplum farklı konulara eğilirken, endüstriler/işletmeler eski alışkanlıklarıyla hareket ediyor olabilirler. Bunun başka bir yorumu, işletmelerin fayda-maliyet dengesini hiçbir zaman göz ardı etmedikleri, buna karşın toplumun değerlendirmesinde ise böyle bir dengenin yeri ve öneminin sınırlı kaldığıdır.

Gerek biyofiziksel açıdan gerekse sosyal açıdan sürdürülebilir kalkınma, insan odaklı olma eğilimindedir ve insanlığın sürdürülebilirlik açısından hedeflerine ulaşmasını sağlamaya odaklıdır. Ancak kalkınma konusuna tamamen farklı bir bakış açısı geliştirmeden gerçek sürdürülebilirliği sağlamak pek mümkün görünmemektedir. Zira mevcut bakış açısının gözden kaçırdığı ve bizleri yanlış yönlere odaklanmasına neden olan pek çok konu vardır: enerji kullanımı, yoksulluk, emisyon, toprak işgali, militarizm, yönetim sistemlerinde bozulma vb. Buna karşın, literatüre yeni kavramlar (örneğin; ekoloji, ekofeminizm, yeşil politikalar, insan odaklı olmayan çevresel etik) kazandırılrsa da, bunların henüz tam anlamıyla anlaşıldığını söylemek zordur (Robinson, 2004: 376-377). Dolayısıyla önümüzdeki on yıllarda; yeni kavramların öncelikle politikacılarca anlaşılıp benimsenmesi ve uygulamaya geçirilmesi, Brutland Raporu'nun ruhuna uygun bir durum olacaktır.

Teori-Pratik Uyumsuzluğu

Sürdürülebilir turizmin teori ve pratiği arasındaki büyük fark olduğu, sık dile getirilen bir konudur. Turizmin sekiz temel gerçekliği vardır. Bu sekiz gerçeklik şunlardır (McKercher, 1993):

1. Büyük ve küresel bir aktivite olarak turizm, kaynakları tüketir, boşa harcama yaratır ve yoğun altyapı yatırımı gerektirir.
2. Turizmin gelişimi kaynakların aşırı tüketimi ile sonuçlanır.
3. Büyümek ve varlığını sürdürmek adına endüstrinin sınırlı kaynaklar için mücadele etmesi gerekir.
4. Turizm endüstrisi kısa dönemli kâr maksimizasyonuna odaklanan küçük özel işletmelerden oluşmaktadır.
5. Turizmin, global ve çok sektörlü bir endüstri olarak kontrolü imkansızdır.
6. Turistler antropolog değil; tüketicidir. Çoğunlukla sorumlu değil, hırsız davranışlar sergilerler.
7. Çoğu turist rahatlama, eğlence ve kaçış arar; turist olmaya “çalışmak” istemez.
8. Bir ihracat olmasına rağmen, turizm “bölgede” üretilen ve tüketilen bir deneyimdir.

Sharpley (2009: 68), McKercher'in bu değerlendirmelerinin üzerinden yıllar geçse de, turizmle ilgili gerçekliklerin çok da değişmediğini belirtmektedir. Sharpley (2009: 68), sürdürülebilir turizmin üç temel konusu olan sürdürülebilir üretim, sürdürülebilir tüketim ve adil dağıtımın bu sekiz gerçeklikle direkt ilişkili olduğunu belirtmekte ve üç temel eleştiri konusunun söz konusu olduğunu ifade etmektedir:

- Turizm, sürekli ifade edilenin aksine, bacasız sanayi değildir.
- Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir tüketime bağlıdır. Ancak turistler tatil bölgesi olarak doğal ve kirlenmemiş alanları tercih ederken, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun davranışlar sergilediklerine ilişkin kanıt yoktur.
- Sektörün ölçeği, yapısı ve kendine has güç ilişkileri turizm kaynaklarına ulaşma ve sahip olmada adalet sağlanmasını etkiler.

Sharpley (2009: 85), turizm gelişiminin “sürdürülebilir kalkınma” kavram ve terminolojisinden bağımsız yeni bir paradigmaya ihtiyacı olduğunu ve bu paradigmanın neo-libereal kalkınma teorisine karşı post-kalkınma teorisi kapsamında şekillenebileceğini belirtmektedir. Kalkınma teorisi kötü zenginleri daha zengin, iyi fakirleri daha fakir yapmıştır (Rahnema, 1997, akt. Sharpley, 2009). Post-kalkınma teorisini savunanların genel kanısı, batı merkezli gelişim felsefesinin kültürleri yozlaştırdığı ve çevreyi tehdit ettiği yönündedir. Post-kalkınma teorisi, küreselleşmeye karşı çıkar ve “yerel düşünme ve yerel hareketi” savunur. Ancak kapitalist arz ve talebin bir fonksiyonu olan turizmde, özellikle az gelişmiş ülkelerde, küresel sermaye olmadan turizm getirisi yaratmanın nasıl mümkün olacağı yine belirsizdir (Sharpley, 2009: 85-86).

Literatür Yetersizliği

Literatür incelendiğinde sürdürülebilir turizm, ekoturizm, sorumlu turizm vb. başlıklar altında yüzlerce akademik çalışma yapıldığı görülmektedir. Gerek dünya genelindeki akademisyenlerin gerekse turizmle ilgili kuruluşların sürdürülebilir turizm konusunda çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Liu (2003) sürdürülebilir turizm araştırmalarını incelediği çalışmada, 1980’lerden bu yana yapılan çalışmaların, bazı derin değerlendirme içeren istisnalar dışında, genel olarak baştan savma, tutarsız ve kusurlu olduğunu ifade etmektedir. Sürdürülebilir turizm literatüründe 2000’lerin başına kadar çalışmalar genel olarak yüzeysel teorik tartışmalarla sınırlı kalmış, 2000’lerden itibaren ise yerel ölçekte sürdürülebilir turizm pratiklerine yönelik durum çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Günümüzde sürdürülebilir turizm başlığı altında yayımlanan çalışmaların sayısı çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Öyle ki, “Journal of Sustainable Tourism” adında, SSCI tarafından taranan uluslararası bir dergi 1993’ten buyana yayın yapmakta ve ağırlıklı olarak sürdürülebilir turizm kapsamında yürütülen çalışmalara yer vermektedir. Ayrıca bazı araştırmacılar, gelişen bu literatürü bibliyometri, meta-analizi veya toplu bakış teknikleriyle incelemektedir. Bu çalışmalar arasındaki en önemli örneklerden biri, Liu (2003) tarafından yürütülen ve literatür eleştirisinin yanında olgu

eleştirisini de içeren çalışmadır. Bahsi geçen çalışmada Liu (2003), eleştirilerini altı temel soru kapsamında gerçekleştirmiştir:

1. Sürdürülebilir turizm sadece arz tarafına ilişkin bir konu mudur?
2. Turizm kaynağı sabit bir varlık mıdır?
3. Kuşak içi eşitlik daha mı az gereklidir?
4. Kültürel bütünlük destinasyon toplumunun değişimini reddeder mi?
5. Sürdürülebilirlik kullanışlı bir şekilde ölçülmekte midir?
6. Eko-turizm sürdürülebilirlik için bir yol mudur?

Sürdürülebilir turizm literatürünün değerlendirilmesi açısından bibliyometrik ve içerik analizi temelli çalışmalar da önemlidir. Zira bibliyometri ve içerik analizi temelli çalışmalar genel olarak literatürün mevcut durumu ortaya koymakta ve ileriye dönük öneriler sunulmasını sağlamaktadır. Ruhanen vd. (2015), 1987-2012 yılları arasındaki 25 yıllık sürdürülebilir turizm literatürünü bibliyometrik tekniklerle ele almışlardır. Bu kapsamda, önde gelen dört turizm dergisinde (JOST, TM, ATR, JTR) yayımlanan 492 makaleyi değerlendirmişlerdir. Yazarlar; 25 yıllık süreçte durum çalışmaları, görgül araştırmalar ve eleştirel değerlendirmelerin sayıca önde olduğunu; sürdürülebilir turizm uygulamaları ve sürdürülebilir turizm kalkınması konularının ağırlık kazandığını; ayrıca planlama, davranış ve algılama temelli araştırmaların çoğunlukta olduğunu ortaya koymuşlardır. Yazarlar, özellikle incelenen konuların yıllar içinde çok değişmemesini eleştirmekte; ancak literatürün tanımsal-kavramsal araştırmalardan görgül araştırmalara geçiş yapmasını olumlu bulmaktadırlar.

Sürdürülebilir turizm literatürünü bibliyometrik açıdan inceleyen Lu ve Nepal (2009) ise sadece Journal of Sustainable Tourism (JOST) isimli dergide 1993-2007 yılları arasında yayımlanan 341 makaleyi incelemişlerdir. Bulgular; Avrupa ve Avustralya-Yeni Zelanda bölgelerinin bu yıllar arasında en fazla sürdürülebilirliği incelenen bölgeler olduğunu göstermektedir. Turizm çeşidi açısından “genel olarak turizm” ve “doğa temelli turizm” kapsamında yürütülen çalışmaların; metodolojik açıdan nicel çalışmaların; bakış açısı yönünden ise destinasyon ve ziyaretçi perspektiflerini içeren çalışmaların ağırlıkta olduğu ifade edilmiştir. JOST’un alana büyük katkı sunduğunu belirten yazarlar, özellikle Afrika bölgesinden sınırlı sayıda araştırmacının bulunmasını bir eksiklik olarak görmektedir. Bu durumun İngilizce konuşulmayan ülkelerin dil bariyeri yüzünden yayın yapmakta zorlanmasıyla ilgili olabileceğini belirten yazarlar, ayıca sürdürülebilir turizmin batılı bir konu olmasının da etkisinin olabileceğine işaret etmektedir. Yazarların eleştirdiği bir diğer konu, araştırma metodlarının yıllar içinde

değişmemesidir. Bu noktada yazarlar, turizmin yöntemini diğer disiplinlerden ödünç alan disiplinlerarası bir konu olmasının etkisine değinmektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, sürdürülebilir turizm olgusuna yönelik eleştiriler incelenmiş ve buradan hareketle genel bir eleştirel resim ortaya konmuştur. Bu kapsamda, sürdürülebilir turizme yönelik beş temel eleştiri noktası olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; ikiyüzlülük, belirsizlik, yanılğı, teori-pratik uyumsuzluğu ve literatür yetersizliğidir.

İkiyüzlülük kapsamında literatürde yer alan değerlendirmelerde, özellikle eko etiketleme uygulamalarının gerçeği yansıtmadığına ve ekoturizm faaliyetleri çerçevesinde ortaya çıkan sorunlara değinilmektedir. Ekoturizm uygulamalarının dünya üzerinde kalan birkaç bozulmamış alanı da tüketim odaklı bir olgu olan turizme açtığı, dolayısıyla sürdürülebilirlikten ziyade sürdürülemez bir durumu ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda, Butcher'ın (2005) da ifade ettiği gibi, ekoturizm uygulama açısından olduğu kadar ahlaki açıdan da önemli eksiklikleri olan bir olgudur. Öte yandan, sürdürülebilir turizm kavramının etik bir alternatiften ziyade bir pazarlama sloganı haline geldiği de tartışılan konulardan biridir. Belirsizlik konusu ise büyük ölçüde anlamsal ve kavramsal karmaşıklıktan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm olgusunun kaynağı olan "sürdürülebilir kalkınma" kavramının yarattığı sorunlar ve farklı kesimlerin sürdürülebilirlikten ne anladığı üzerine odaklanılmaktadır.

Yanılğı, literatürde üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Bu eleştirinin temelinde sürdürülebilir turizm olgusunun insanların odak noktasını farklı noktalara çekip, asıl görülmesi gerekenlerin görülmesini engellediği fikri yatmaktadır. Bu çerçevede, sürdürülebilir turizmle insanların sadece semptomlara odaklandıkları, hastalığı yok etme fikrinin bir türlü gelişmediği düşünülmektedir. Ancak yanılğı, sadece turizmle ilgili bir konu değil, daha büyük resmin (sürdürülebilir kalkınma) turizme bir yansıması olarak görülmelidir. Öyle ki, sürdürülebilir kalkınma kapsamında ortaya atılan fikirler, insanoğlunun üretimde ve tüketimde daha büyük sayılara ulaşma hırısını engellememiş, sayıların artmasına farklı bir yöntem getirmiştir sadece. Sürdürülebilir turizm olgusu da, büyük tükenişin semptomlarından biri olarak görülebilir. Sürdürülebilir turizmde teori ve pratik arasındaki uyumsuzluk da, bu büyük resmin ortaya koyduğu sonuçlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bazı yazarlar (McKercher, 1993; Sharpley, 2009) teori-pratik uyumsuzluğundan hareketle sürdürülebilir turizme yönelik keskin eleştirilerde bulunmaktadır. Bunlar arasında; turizmin bacasız sanayi olmadığı, sürdürülebilir turizmin ulaşılamaz bir ideal olduğu, sürdürülebilir tüketimin çok zor olduğu ve turizmde adaletli gelir dağılımının mümkün olamayacağı en dikkat çekenleridir.

Eleştiriler kapsamında oluşturulan son kategori olan literatür yetersizliği incelendiğinde; sayısal anlamda bir yetersizlikten öte niteliksel olarak yetersizliğe değinilmektedir. Bu kapsamda, sürdürülebilir turizm, sorumlu turizm, minimum etki turizmi, ekoturizm vb. etiketler altında, 1980’lerden buyana yüzlerce kitap, binlerce makale-bildiri vb. akademik çalışma yayınlamıştır. Ancak yapılan incelemeler, çalışmaların hep belli konular etrafında şekillendiği ve benzer yöntemlerle aynı konuların tekrar tekrar incelendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, nicel anlamdaki gelişim hızının nitel anlamda yakalanamadığı düşünülmektedir. Fakat özellikle 2000’lerden itibaren kavramsal tartışmalardan uzaklaşıp görgül araştırmalara ağırlık verilmesi olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, tüm olumsuz yönlerine rağmen sürdürülebilir turizm olgusunun özellikle kısa dönemli karlılık odaklı turizm endüstrisini, bu yönde gelişen pazar baskısının da etkisiyle kısmen kısıtladığı görülmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir turizmin tüm eksikliklere rağmen, alternatifi olan kitle turizmine oranla daha kabul edilebilir olduğu ve bundan sonraki süreçte de üzerinde durulması gerektiği ifade edilebilir. Bu noktada, sürdürülebilir turizm hareketinin “sürdürülebilir kalkınma” olgusundan bağımsız bir teori çerçevesinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir uygulamaların daha nesnel bir şekilde yapılması önemlidir. Gerek küresel anlamda gerekse yerel anlamda, dezavantajlı olan bölgelerin/kesimlerin çıkarları gözetilerek, çevreyi tahrip etmeden ekonomik gelişimlerine destek verilmeli, sosyal yapılarına saygı duyulmalıdır. Bu noktada, ne Batılı anlamdaki gelişmişliğin bu bölgelere dayatılması ne de otantiklik adına onların gelişimlerinin engellenmesi önerilmeli, en uygun denge sağlanabilmelidir.

Turistlerin sürdürülebilirlik konusunda çok hassasiyet göstermemeleri veya bu konuda yeterli kanıtın olmaması, sadece arz-talep koşullarına bağlanamaz, bağlanmamalıdır da. Daha açık bir ifadeyle, turistlerin ihtiyaç ve isteklerine odaklı bir turizm gelişimi ve hizmet sunumu, nadir örnekleri de olsa, sürdürülebilirlik ile çelişki yaratır. Endüstrinin %90'lara varan oranlarda küçük ve orta boy işletmelerden oluştuğu da dikkate alınırca, bu işletmelerin temelde kârlarını ençoklandırmaya odaklanmaları kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bunun engellenebilmesi veya makul bir düzeye çekilmesi, politikacıların tutum ve uygulamaları ile yakından ilgilidir. Politikacıların kararlarına STK'lar yoluyla etki eden endüstri ise, sürdürülebilirliğe maliyetlerini düşürdüğü sürece sarılmakta, sürdürülebilirliğin faydası maliyetlerini aştığı andan itibaren de sürdürülebilirliği terk etmektedir. Dolayısıyla da bu durum, teori ve pratiğin çelişmesine yol açmaktadır. Bu çelişki giderilebilir, ancak asıl tehlike bu çelişkinin bir sarmal haline gelip süreklilik arz etme olasılığıdır.

KAYNAKÇA

- Buchsbaum, B. D. (2004), *Ecotourism and Sustainable Development in Costa Rica*, Virginia Polytechnic Institute and State University Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Virginia.
- Butcher, J. (2005), "The Moral Authority of Ecotourism: A Critique", *Current Issues in Tourism*, 8(2-3), s. 114-124.
- Caalders, J., Van Der Duim, R., Van Mispelaar, A. ve Ritsma, N. (2003), "Sustainable Tourism Chains: Connecting Small-Scale Enterprises in Costa Rica to the Dutch Tourism Market", *Bureau voor Economie & Omgeving BUITEN*.
- Garrod, B. ve Fyall, A. (1998), "Beyond the Rhetoric of Sustainable Tourism?", *Tourism Management*, 19(3), s. 199-212.
- Lansing, P. ve De Vries, P. (2007), "Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy?", *Journal of Business Ethics*, 72(1), s. 77-85.
- Liu, Z. (2003), "Sustainable Tourism Development: A Critique, *Journal of Sustainable Tourism*", 11(6), s. 459-475.
- Lu, J. ve Nepal, S. K. (2009), "Sustainable Tourism Research: An Analysis of Papers Published in the *Journal of Sustainable Tourism*", *Journal of Sustainable Tourism*, 17(1), s. 5-16.
- McKercher, B. (1993), "Some Fundamental Truths about Tourism: Understanding Tourism's Social and Economic Impacts", *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), s. 6-16.
- Mowforth, M. ve Munt, I. (2003), "Tourism and Sustainability: Development and New Tourism in the Third World", Routledge, New York.
- Robinson, J. (2004), "Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development", *Ecological Economics*, 48(4), s. 369-384.
- Ruhanen, L., Weiler, B., Moyle, B. D. ve McLennan, C. J. (2015), "Trends and Patterns in Sustainable Tourism Research: A 25-Year Bibliometric Analysis", *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), s. 517-535.
- Sarkım, M. (2007), *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Shapley, R. (2009), "Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability", Cromwell Press Group, London.
- Sharpley, R. (2010) "The Myth of Sustainable Tourism", *CSD Working Papers Series 2009/2010*, 4, s. 1-14.
- Swarbrooke, J. (1999), "Sustainable Tourism Management", CABI Publishing, UK.
- Telfer, D.J. ve Sharpley, R. (2008), "Tourism and Development in the Developing World", Routledge, London.
- Tosun, C. (2001), "Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey", *Tourism Management*, 22, s. 289-303.
- Varnacı Uzun, F. (2012). *Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Wu, C-W. (2009), "Sustainable Development Conceptual Framework in Tourism Industry Context in Taiwan: Resource Based View", *Conference of the International Journal of Arts and Sciences*, 2 (1), s. 1-11.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN BİR PARÇASI OLAN LAMES'İN YENİLİKÇİ ÜRÜN YAKLAŞIMIYLA TURİZM ÜRÜNÜNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Savaş AYDIN¹

Tuna Arıncı AYDIN²

ÖZ

Turizm işletmeleri sundukları ürünler arasında somut olmayan kültürel miras varlıklarına yer vermeleri, işletmelerin yenilikçilik temelinde çeşitli kazanımlar elde etmesini sağlayabildiği gibi söz konusu somut olmayan kültürel mirasa dair bir farkındalık da oluşturabilir. Bu çalışmada geleneksel ürünlerin yenilikçi fikirlerle turizm ürünlerine dönüştürülmesi ekseninde şekillenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum analizi (örnek olay) deseni kullanılmıştır. Çalışmada örnek olay olarak, Gümüşhane İli Zigana Köyü 'ünde yapılan Lames Şenliği kültürü ve geleneğinin turizm ürününe dönüştürüldüğü "Lames" seçilmiştir. Görüşme tekniği aracılığıyla ürünün ortaya çıkışı ve içeriğine ilişkin verilerle ürünün sağladığı kazanımlara dair veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular, bu yenilikçi ürünün maddi kazanımlardan çok imaj, motivasyon, gibi alanlarda işletmeye rekabet avantajı sağlarken aynı zamanda Lames kültürü ve geleneğinin korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik katkıları olduğunu da göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Lames, Yenilikçi Turizm Ürünleri, Zigana Doğa Okulu

CONVERSION OF LAMES WHICH IS A PART OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE TO A TOURISM PRODUCT WITH AN INNOVATIVE APPROACH

ABSTRACT

Tourism enterprises are in a constantly competitive environment. The conditions brought by the competition leads to the need to market new products. This situation is also a prerequisite for staying in the sector. Otherwise, it is difficult for them to survive in a highly competitive environment. Tourism enterprises are turning to innovative products and services to be ahead and to raise awareness in this race in the sector. Placing tourism intangible cultural heritage assets among the products they are presenting can enable enterprises to achieve various benefits on the basis of innovation, as well as raising awareness to that intangible cultural heritage. Work in this context, is shaped by the transformation of traditional products on the UNESCO cultural heritage list into tourism products through innovative ideas. In the study, situation analysis (case study) design was used from qualitative research designs. As a case study, "Lames" was chosen as the tourism product of the culture and tradition of the Lames Festival held in Gümüşhane Province Zigana Village. Through the interview technique, the data we collected on the achievements of the product and the contents of the data given about the content. Findings from the study shows that this innovative product is not only about financial gains but also for profitability in the areas of competitive advantage, image, motivation, while at the same time it is a hedge against the preservation and sustainability of Lames culture and tradition.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Lames, Innovative turism products, Zigana Nature School

¹ Başkan, Zigana Doğa Okulu -2011yok@gmail.com

² Uzman, Zigana Doğa Okulu -tunarinc@gmail.com

GİRİŞ

Somut olmayan kültürel mirasın kuşaktan kuşağa korunarak aktarılmasında turizm önemli bir araç konumundadır. Geniş bir yelpazeye sahip kültürel yapının ince ritüellerini öne çıkararak yapılan her yenilikçi turizm girişimi, kültürel mirasın unutulmamasında ve sürdürülebilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu farkındalığın bilincinde olan turizm işletmeleri, rakiplerinden farklı olabilmek için başvurdukları yenilikçi turizm ürünlerinde Somut Olmayan Kültürel Mirasa ait varlıkları kullanabilmektedirler. Bu varlıklardan biri olan 2011 yılından beri adına şenlikler düzenlenen Lames kültürü ve geleneğidir. Bu geleneğe ait literatürde sınırlı sayıda kaynak olmaması da bu alanda bir boşluk olduğunun göstergesi olarak görülmüş bu çalışma ile bu boşluğa bir parçada olsa katkıda bulunmak istenmiştir.

Lames kültürü ve geleneği toplumumuzda geçmişten günümüze kadar ayrı bir öneme sahip olmuştur. Lamesin yapımında ve sunumunda kullanılan malzemeler ve bu törenlerdeki ritüeller, sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, sohbetlerin ve eğlenmenin temelinde yer alması gibi birçok özellik Lamesin önemini vurgular niteliktedir. Lamesin bu özellikleri, teknoloji ile birlikte hazır ürünlerin yaygınlaşması sonucu unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu özelliklerin unutulmaması için yapılması gereken çalışmalar, Lames kültürü ve geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dahil edilmesiyle daha da önemli hale gelecektir. Bu bağlamda, çalışmanın konusunu Lames kültürü ve geleneğinin, Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne eklenmesi ve turizm ürününe dönüştürülmesi oluşturmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmada öncelikle Somut Olmayan Kültürel Miras ve Lames kavramlarına yer verilerek, Lamesin turizm sektöründeki uygulama alanlarına dair literatürden bilgiler sunulmuştur. Lames konusunda yeterli kaynak olmaması nedeniyle bu çalışma alandaki kaynak boşluğunu dolduracağı ve yenilikçi turizm ürünleri arasında bu ürünün yer almasını sağlayacağı öngörülmüştür.

Somut Olmayan Kültürel Miras

“Miras” kelimesi geniş anlamıyla “kalıtım” kelimesiyle ilişkilendirilerek, “bir nesilden diğerine aktarılan herhangi bir şey” olarak ifade edilmektedir. Tarihi bir değer taşıyan bu ifade, toplumun kültürel geleneğinin bir parçasıdır (Nuryanti, 1996: 249). Somut olmayan kültürel miras ise geleneksel kültür, folklor ya da o yöreye özgü uygulanan ya da sergilenen ve teknolojik boyutu çok az olan bir popüler kültür ürünüdür (McKercher ve Du Cros, 2002: 83).

UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Konferansı'nda kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre somut olmayan kültürel miras, "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, anlatımlar, bilgiler, temsiller, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar" anlamında kullanılmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunmaktadır. Somut olmayan kültürel miras özellikle a) somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; b) gösteri sanatları; c) toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; d) doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; e) el sanatları geleneği alanlarında belirlemektedir (UNESCO, 2003: 2).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve olanakları tanımlamaktadır (Oğuz, 2009: 8). Bu sözleşme, somut olmayan kültürel mirası yaşatarak sürdürülebilir koruma prensibine dayanmaktadır. Bunun mümkün olabilmesi için somut olmayan kültürel mirasa görünürlük ve sürdürülebilirlik kazandırmak, bu konuda kültürel bellek oluşturmak, somut olmayan kültürel mirasa sahip çıkmak, bu mirası korumak ve aktarmak gerekmektedir (Ekici ve Fedakar, 2013: 60).

Somut olmayan kültürel mirasın daha gözle görünür hale getirilmesi, önemi konusunda bilinçlenmeyi sağlaması ve kültürel çeşitliliğe saygı içinde diyalogu desteklemek için, taraf devletlerin teklifi üzerine, insanlığın somut olmayan kültürel mirasının temsili bir listesi hazırlanmakta, güncellenmekte ve yayımlanmaktadır. UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'nde ülke olarak 12 unsurumuz bulunmaktadır. Bunlar; meddahlık, Mevlevi sema töreni, aşıklık geleneği, Karagöz, nevrüz, geleneksel sohbet toplantıları, Kırkpınar yağlı güreş festivali, Alevi Bektaşî ritüeli semah, tören keşkeği geleneği, mesir macunu festivali, Türk kahvesi kültürü ve geleneği ve ebru: Türk kağıt süsleme sanatıdır.

Yenilik (İnovasyon) ve Yenilikçi Turizm Ürünleri

Latince bir sözcük olan innovatus'tan türeyen inovasyon, dilimizde "yenilik", "yenilikçilik", "yenileşim" sözcükleriyle açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumu (2004) yenilik sözcüğünü, "var olan bilgi birikiminden yola çıkılarak daha gelişmiş, daha kaliteli, daha işlevsel yeni ürünler,

üretim süreçleri, örgütlenmeler ve yönetim uygulamalarının geliştirilmesi" şeklinde açıklamıştır. Oslo Kılavuzu'nda yenilik, "yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (mal ya da hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin ya da iş uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanması" şeklinde tanımlanmıştır (Oslo, 2005: 50). İnovasyonu başka bir tanım ile "ekonomik ve toplumsal değer yaratmak için ürünlerde, hizmetlerde ve iş yapış yöntemlerinde yapılan değişiklik, farklılık ve yenilikler" olarak adlandırmıştır (Elçi, 2009: 62).

Oslo Kılavuzu'na göre ise yeniliğin dört türü bulunmaktadır. Bunlar; ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel yeniliklerdir. Kılavuza göre ürün yeniliği, "mevcut özellikleri veya öngörülen kullanımlarına göre yeni ya da önemli derecede iyileştirilmiş bir mal veya hizmetin ortaya konulması" şeklinde tanımlanmıştır (Oslo, 2005: 51-52).

Yenilikçi uygulamalar tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de önemli hale gelmiş ve özellikle ürün/hizmet yeniliklerini içeren uygulamalar rekabet edebilmenin gereği olmuştur. Bu konuda literatürde de çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bir çalışmada otel işletmelerindeki yenilik uygulamalarını geniş bir perspektifle incelemişlerdir. Çalışmada otel işletmelerindeki yenilik uygulamaları, hizmette yenilik, mimaride yenilik, aydınlatmada yenilik, teknolojiye yenilik, odalarda yenilik, lobide yenilik, döşemeler ve aksesuarlarda yenilik, yüzme havuzlarında yenilik, dekorasyonda yenilik, banyoda yenilik, ekolojik ve organik ürünlerde yenilik, çevre duyarlılığında yenilik, yeme içmede yenilik, restoranda yenilik, personel formasında yenilik, güvenlikte yenilik, sağlık hizmetlerinde yenilik, spa merkezlerinde yenilik, müzik ve ses düzeninde yenilik başlıkları altında sınıflandırılarak sektörden uygulamalarla birlikte sunulmuştur. Bu kapsamlı çalışmadan da görülebileceği gibi turizm sektöründe yenilik uygulamaları oldukça geniş bir alana yayılmaktadır (Durna ve Babür, 2011).

2011 yılında Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası tarafından gerçekleştirilen "Turizmde Yenileşim (İnovasyon) Esaslı İş Geliştirme" projesi kapsamında seyahat acentaları yetkililerinin yenilikçilik konusuna ilişkin görüşleri irdelenmiştir. Projenin pazar araştırması raporuna göre, turizmde inovasyon kavramının seyahat acentası yöneticileri için radikal yenilikçilik anlayışından çok kademeli yenilikçilik olarak düşünüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Seyahat acentaları kitle için tamamen yeni ve piyasada ilk olan uygulamalar dışında mevcut uygulamaların iyileştirilmesini veya geliştirilmesini yenilik olarak görmektedir. Acentalar karlılık gibi nedenlerle misafirlerin özel ilgi alanlarına yönelik ürünleri sunmanın çok mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Yenilikçilik olarak yapılan uygulamaların daha çok tur güzergahlarını değiştirmek, yeni bir güzergahı ürün haline getirmek veya turun belli kısmını

karayolu yerine havayolu ile gerçekleştirmek olduğunu belirtmişlerdir (Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası, 2011: 125).

Yeni bir turistik ürünün tanıtımı ve pazarlanmasının da seyahat acentalarını yenilikçilik konusundan zorlayan bir konu olduğu raporda belirtilmiştir. Mevcut piyasa şartları ve rekabet koşulları altında yeni bir ürünün pazarlanmasında karşılaşılan temel sorun risktir. Çünkü yeni ürünün sadece pazarlanmasının ortaya çıkaracağı maliyetlerin dahi işletmeleri zor durumda bırakabildiğine vurgu yapılmaktadır. Özellikle yeni ürünlerin oluşturulması ve pazarlanması sürecinde katlanılan maliyetler için dışarıdan destek alınmaması bu güçlüğü daha da artırmaktadır. Bununla birlikte raporda şu unsurların yeni ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştıracağı sonucuna varılmıştır (Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası, 2011: 33- 37):

Tek başına sunulacak ürünlerin daha önce hiç yapılmamış, hiç karşılaşılmamış bir ürün olması, ürünün tek başına değil, başka ürünler ile birlikte sunulması (kombine edilmesi), ürünün tanıtım harcamalarına yerel yönetimler ve merkezi yönetimler tarafından destek çıkılması, tur operatörlerine bu ürünlerin doğru ve detaylı bir şekilde tanıtılması, doğru ve kesintisiz reklam kampanyaları yapılması, özel ilgi alanına yönelik ürünler için ilgili ülkedeki alt gruplara ulaşılması, diğer ülkelerdeki doğal kaynakları ve onların rekabet üstünlüklerini inceleyerek buna göre ürün oluşturmak, ürünün ilk piyasaya sürüldüğü dönemde kalitenin yüksek tutulması ve hata yapılmaması pazarlamayı kolaylaştırmaktadır (Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası, 2011: 37).

Somut Olmayan Kültürel Miras Lames

Zigana Doğa Okulu (ZDO) tarafından her yıl geleneksel olarak gerçekleştirilen “Lames şenliği”nde yapılan Lames, TDK “Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü”ünün 4. Cildi 3063. sayfasında, içine sebze konularak pişirilmiş pide olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2009: 3063). Ancak belirtmelidir ki, tanımda pide denmesine rağmen Lames, uygulamada yufka olarak yapılmaktadır. Gümüşhane il merkezinde ise Lemis olarak geçen bu yiyecek, yöre otlarıyla birlikte sac üzerinde yarım ay şeklinde hamurun içine ıspanak, peynir, patates, kıyma konulup katlanmış yufka ile yapılır (kelimeler.gen.tr, 2018). Diğer bir kaynak da ise Pazılı Lemiz (Lemis, Gümüşhane Gözlemesi) olarak tanımlandığı görülmektedir (kolaylezzet.com, 2018).

Lames şenliği tam olarak doğrulanmamış olmakla birlikte, Onbinlerin dönüş yolu üzerinde olan Zigana köyüne (Öztük, 2000: 20-21). Onbinlerin ordusu dönüş yolunda uğrayarak, köy yağmalamış ve köylü bu nedenle aç kalmıştır. Onbinler köyden ayrılınca, köylüler bu durumu

kutlamak için ellerinde kalan son unlardan Lames yapıp kutlamaya katılanlara dağıtmışlardır. Böylece Lames şenliği doğmuş olduğunu ve o tarihten bu güne birlik ve beraberliğin dayanışmanın bir sembolü olarak tüm ritüelleriyle hatırlanan bu gelenek. Uzun bir aradan sonar 2008 yılından itibaren Lames Bilim Kültür ve Sanat şenlikler adıyla ZDO tarafından geleneksel olarak her yıl Ağustos ayında yapılmaktadır. Bu şenlik köyden göç edenlerin buluşma geleneği ve yöresel kültürün yaşamasına neden olmaktadır (Aydın ve Aydın. 2018: 1119-1131).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma Somut Olmayan Kültürel Miras listesine girmeye aday olan Lamesin ve benzeri geleneksel ürünlerin yenilikçi fikirler aracılığıyla turizm ürünlerine dönüştürülmesi temelinde şekillendirilmiştir. Bu kapsamda araştırma, "*geleneksel kültürel bir ürün, yenilikçi bir turizm ürününe nasıl dönüştürülebilir?*" ve "*bu yenilikçi turizm ürününün geleneğin korunmasına ve işletmeye olan katkıları nelerdir?*" sorularına cevap aramaya çalışmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum analizi (örnek olay) deseni kullanılmıştır. Örnek olay deseni, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984, s.23'ten aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011: 277).

Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Tipik durum örnekleme, araştırmacının yeni bir uygulamayı veya bir yeniliği tanıtmak istediğinde, bu uygulamanın yapıldığı veya yeniliğin olduğu bir dizi durum arasından en tipik bir veya birkaç tanesini saptayarak bunları çalışmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 110). Bu çalışmada Gümüşhane Zigana Köyünde faaliyet gösteren Zigana Doğa Okulu tarafından bir ilk olarak Lames geleneğinin turizm ürününe dönüştürüldüğü "Lames Şenliği" örnek olay olarak seçilmiştir. Bu kapsamda örnek olay olarak seçilen Lames Şenliğine dair veriler toplanmış ve bu veriler bulgular kısmında sunulmuştur.

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, görüşme yapan kişinin kaba hatlarıyla bir yol haritasına sahip olduğu ancak cevaplayıcının ilgi ve bilgisine göre bu genel çerçeve içerisinde farklı sorular sorarak konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya çalıştığı bir görüşme türüdür (Altunışık vd., 2012: 94). Görüşmeler Zigana Doğa Okulu yetkilisi ve aynı zamanda köyün muhtarı Barış Akman, Zigana Köyü Derneği başkanı Tufan Aydoğan ve Zigana Coğrafyası Derneği başkan yardımcısı Hasan Aydın ile 2017 yılı ağustos ayında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt

cihazına kaydedilmiş ve ardından ses kaydı çözümlenerek çözüm metni oluşturulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilerek alt başlıklar halinde sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde öncelikle Zigana Doğa Okulu'na dair genel bulgulara, daha sonra "Lames Şenliği" fikrinin ortaya çıkışı ve Lames içeriğine dair bulgulara ve şenliğin getirdiği kazanımlara dair bulgulara yer verilmiştir.

ZDO'nun Yapısına Dair Bulgular

2011 yılından beri Zigana köyünde faaliyet gösteren ZDO, başta Gümüşhane olmak üzere yurtiçinde: kültür, sanat, bilim ve farkındalık faaliyetleri organize eden bir kuruluş olmakla birlikte, kongre toplantı organizasyonları gibi faaliyet alanlarında da hizmet vermektedir. Ülke genelinde ekolojik okur yazarlığın artması yönünde faaliyetler yapmakta yöre halkının doğa ve turizm bilincinin daha üst seviyelere çıkması için bilimsel çalışmalar yanında turizm çalışmalarına da ağırlık verdiklerini, köyün tüzel kişiliği bünyesinde köy muhtarlığı, Zigana Köyü Derneği ve Zigana Coğrafyası Derneği ile birlikte ticari bir kazanç gözetmeden faaliyet gösterdiklerini köy muhtarı belirterek; ZDO ile Türkiye' de ve yurt dışında yaşayan kişilere kültür ve turizm hizmeti verdiklerini ifade etmiştir. ZDO bünyesinde bilgi birikimi ve tecrübesi yüksek bir ekibin bulunduğunu belirten köy muhtarı, bu tecrübeyi birçok alanda değerlendirmeye çalıştıklarını ve bu bağlamda, Türkiye'de ve yurtdışında farklı birçok kültür faaliyetlerinde bulduklarına değinmiştir.

Lames Şenliğinin Ortaya Çıkışı ve İçeriğine Dair Bulgular

Zigana coğrafyasında yayla şenliklerinin çok yaygın olduğu bilinmektedir. Zigana Coğrafyası Derneği (ZCD) başkan yardımcısı Hasan Aydın; *Bu gelenek ve göreneklerin dedeleri ve babaları tarafından yapıldığını, onlarından atalarından bu geleneği öğrenip sürdürdüklerini daha sonra köy de yaşayanların büyükşehirlere iş ve eğitim gibi çeşitli nedenlerden dolayı göç etmeleri nedeniyle bu gelenekler unutulmaya yüz tuttuğunu söylemiştir. Bu unutulmaya yüz tutmuş somut olmayan kültür varlığının ritüelleriyle tekrar yaşatılabilmesi, korunabilmesi ve sürdürülebilmesi için dernek başkanımızın önerisi ve girişimleriyle Ankara'da yaşayan bu coğrafyaya mensup insanlarla birlikte ZCD tarafından organize edilen, ilki 2008 yılında yapılan Lames Şenliği 2010 yılı dâhil 3 yıl Ankara'da yapılmıştır. Her yıl katılımın yüksek sayılara ulaşması, ulusal medyadan olumlu tepiklerin gelmesi, ayrıca yöre insanlarının lamesin temeli olan Zigana köyünde yapılması için yoğun taleplerinin de olması nedeniyle Lamesin Zigana köyünde doğup Ankara'da devam etmesinin köye bir faydası olmayacağını. Bu*

organizasyonun Zigana'da yapılmasının daha uygun olacağına. Yörenin turizme kazandırılmasında şenliğin önemli etkisinin olacağı da görülmesi nedeniyle *Zigana köy muhtarlığı, Zigana Köy Derneği ve ZCD bir araya gelerek, Zigana köyündeki tarihi ilköğretim okulu, yine ZCD başkanının önerisiyle ZDO'ya dönüştürülmüş ve 4. Lames Şenlikleri dâhil Zigana köyünde ZDO da yapılmaya başlanıldığını* belirtmiştir.

Köy muhtarı Barış Akman; 2011 yılından itibaren Zigana köyünde yapılmaya başlanan şenliğe uluslararası düzeyde katılım olduğunu, yörede de farkındalık yarattığını, Gümüşhane Valiliği'nin, Torul Kaymakamlığı'nın ve Gümüşhane'nin ili ve ilçelerinin kamu, belediye ve özel sektör olarak şenliğe katılması yanında yöre halkından da büyük destekler görüldüğü ve çok sayıda katılımın olduğu. Özellikle her şenliğin ulusal medyada yer almasının da ayrı bir duyarlılık yarattığını, yöre milletvekillerinin ve Gümüşhane Valiliği'nin sürekli olarak şenliğe katılmaları da yöre halkı üzerinde çok olumlu tepkiler alınmasına ve köyümüzün ve şenliğin tanınmasına neden olmakta, şenliğimizde tamamen organik ürünlerden yapılan Lames ve ayranın ikram edilmesi ve kemeç ve horonun ritüelleriyle aynen devam ettirilmesi, şenliğe dışarıdan katılanların da merakını çekmektedir. Şenlik sayesinde köyün turizm değerlerinin ön plana çıktığı, köyün tanıtımına ve kültürüne olumlu katkıları olduğunu, doğal değerlerin ve turizm değerlerinin ön plana çıktığı, şimdilik lamesi satmayıp sadece ikram ettiklerini belirtilmiştir.

Zigana köyü dernek başkanı Tufan Aydoğan konuyla ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

... Önce lamesin bugüne gelmesini sağlayan coğrafyanın faunası ve florası, habitatu ekosistemleri ve doğası ile ilgili akademik sunumlar yapıyoruz. Lames yapacak ekibi tanıtıyoruz. Anlatılacak daha çok şey var, zaten o yüzden ZDO binasını bu seminer için kullanıyoruz...

Burada bir seminerle başlıyoruz. ZDO'yu cazibe merkezi yapmayı planladığımızdan burada konuklarımızı lames ikramlarımızla birlikte seminerde lamesin nereden geldiği, bu kültürün temelinde yer alan felsefe gibi konularda da uzmanlarından bilgi verilmektedir. Lames ve yörenin doğası hakkında bilgilendirme seminerleri ve akademik sunumlar yapılmaktadır.

Bu şenlikte lames geleneğine dair ritüellerin canlandırılabilmesi mümkün olmakta. Şenliğe katılan misafirler genel özellikleri itibariyle meraklı, kültürlü, eğitilmiş ve her yaşta insanlardan oluşmaktadır. Bu şenliğe katılanlara ikramların tamamı ücretsiz olarak yapılmaktadır ve katılan tüm konukların çok memnun kaldıklarına dair geri bildirimlerde bulduklarını ifade etmiştir. Şenlik sonunda katılımcılara isimlerine özel katılım sertifikaları verilmektedir. Bu şenlik tamamen lames ürününün ve bu ürünün oluşmasını sağlayan kültürünü, ayrıca Zigana

coğrafyasının tanıtımına yöneliktir. Tanıtımı için sms ve e-mail veri tabanları, ZDO internet sayfası ve facebook sayfasının sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir. Şenliğe ve ZDO'ya dair basında çıkan haberler Lames şenliğinin tanıtımına oldukça fazla katkı sağlamıştır.

Şenliğin Sağladığı Kazanımlara Dair Bulgular

Lames Şenliğinin hem Gümüşhane'ye hem de Zigana Köyüne, Lames geleneğine dolayısıyla somut olmayan kültürel miras varlığının korunmasına dair kazanımları söz konusudur. Zigana Köyüne sağladığı kazanımlara bakıldığında motivasyon, rekabet avantajı, imaj, yeni konuklar yaratma gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. ZDO yetkilisi "Lames şenliği" gibi farklı fikirler ortaya çıktığında çok heyecanlandıklarını ve bunun işletme için çok büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiştir.

Muhtar "Lames Şenliği" köy açısından şimdilik manevi anlamda beklentileri karşılarsa da maddi anlamda Lamesin para kazanılan bir ürün olmasının zaman alacağını belirtilmiştir. Ancak bu ve buna benzer ürünlerin prestij ürünleri olduğunu, dolayısıyla gelecekte yüksek kazanım sağlanacağını şimdilik Köyün ve ZDO nun imajını artırdığını belirtmiştir.

Lames şenliği Zigana Köyüne önemli kazanım da bu yöredeki şenliklerden farklı olduğu için rekabet avantajı sağlamasıdır. Bu konuyla ilgili olarak Köy Muhtarı şu sözleri dile getirmiştir:

Kesinlikle sağladı. O yüzden sürekli Lames şenliğini devam ettiriyoruz. Yoksa Şenlik ciddi bir maliyet, ciddi bir enerji ama bize bu farkı sağladığı için ve insanların zihninde konumlandırılmamızı özelleştirdiği için pes etmiyoruz, yani para kaybetsek de vazgeçmiyoruz. Bu da bize her yıl şenliğimizin katılım sayısında artış olduğunu göstermekte ve buda işletmelerimiz için daha fazla müşteri olduğu anlamına gelmektedir.

Şenliğin en önemli kazanımlarından biri Lames geleneğinin korunmasına sağladığı katkı yönündedir. Lames hazırlık ve sunum aşamasında birçok ritüeli barındırmakta, sosyal ve kültürel anlamda pek çok alışkanlığımızın temelini oluşturmaktadır. Lames kültürü ve geleneğine dair ayrıntıların anlatıldığı ve ritüellerin canlandırıldığı bu şenlik, söz konusu geleneğe ilişkin farkındalık oluşumuna katkı sağlamak ve dolayısıyla geleneğin korunmasına da yardımcı olmaktadır.

ZDO yetkilisi, bu katkılar küçük düzeyde kalsa da bu şekildeki küçük katkılarla geleneklere sahip çıkma bilincinin gelişeceğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, önemli misyonlarının olduğunu belirten yetkili bunu bir örnekle açıklamıştır:

Köyün çehresi değişiyor. Gelenler köyü tanımıyor tanımayınca sevmiyor, sevmeyince de sahiplenmiyor, sahiplenmeyince de her şey çürümeye ve yok olmaya yüz tutuyor. Bunlar olunca insanlar bir şeyin değerini öğrenip sahiplenmeye çalışıyorlar. Yani bu çok önemli, en azından bilmeye de bir katkı. Biz o açıdan işimizin misyon ve sosyal sorumluluk açısından çok önemli olduğuna da inanıyoruz.

ZDO yetkilisi, Lames dışına da bu tarz yöreye özgü, siron, Golot, haşıl gibi spesifik, orijinal ürünleri üretmeye devam edeceklerini, bu ürünlerin maddi anlamda tatmin etmese de bunları gerçekleştirebilmenin büyük bir mutluluk ve motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bu tür ürünleri hiç kimse arz etmezse talep de olmayacağı, şu an arz edilen ürünlere belki ileride daha çok talep gösterilebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla "Lames Şenliği ve lames " gibi yenilikçi ürünlerin gelecekteki yeni fikirlere ve ürünlere öncülük etme yönünde katkısının olduğunu söylemek de mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, somut olmayan kültürel miras kategorisinde yer alması gereken Lames gibi geleneksel bir ürünün, yenilikçi bir turizm ürünü olarak sunulmasının sağladığı kazanımları değerlendirmek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın araştırma alanını oluşturan "Lames Şenliği ve Lames'in " UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'nde yer alması için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Bu geleneğin korunması ve sürdürülebilir olabilmesi için yapılacaklar çok daha önem arz eder hale gelmiştir. Kültürel mirasa dair farkındalık oluşturma ve bu mirası korumanın en iyi yollarından biri hiç şüphesiz turizmdir. Turizm sayesinde hem kültürel mirasın ve geleneğin korunmasına dair bilinci geliştirme imkanı doğmakta hem de turizmin sağladığı ekonomik kazanımlardan işletme bazında ya da bölgesel bazda yararlanmak mümkün olmaktadır.

Çalışmanın bulgularından görülebileceği gibi somut olmayan kültürel miras listesinde yer alması gereken geleneksel bir ürünü yenilikçi bir turizm ürünü olarak sunabilmek için geniş tabanlı bir araştırma safhasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada işletmedeki ekip kültürü, araştırma-geliştirme faaliyetleri, uzmanlarla toplantılar, tecrübe ve özveri gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Lames Şenliği için de uzun bir hazırlık aşaması söz konusu olmuş, zaman içinde yapılan toplantılar ve araştırmalar neticesinde şenlik son şeklini almıştır.

Çalışmada bu tür yenilikçi ürünlerin birçok alanda kazanım sağladığı ortaya çıkmıştır. Bu ürünlerin kısa vadede ZDO'ya maddi kazanım sağlamadığı da yine çalışmanın önemli sonuçlarından biridir. ZDO kuruluş aşamasında Sivil Toplum Kuruluşu olarak örgütlenmiş

ancak gelecekte işletme olarak faaliyetini devam ettirecektir. Yerel sınırlı kaynaklarla yapılan şenlikte bir gelir söz konusu olmadığından, bu durum ZDO yönetimini maddi olarak tatmin etmese de ZDO'nun imajını artırması, müşteri kitlesini artırması gibi avantajları yanında Lames'in bir ürün olarak tanınmasına katkı sağlamış, yanı sıra diğer başka yenilikçi ürünlerin, tanıtılmasına da aracılık etmiştir. Yenilikçi ürünlerin, bir diğer etkisi de önemli bir motivasyon kaynağı olmalarıdır. Ortaya çıkan bu yeni fikirler ZDO ekibini heyecanlandırmakta, onları motive etmekte ve yöreye olan bağlılıklarını artırmaktadır. Bu durum yöredeki işletmeler memnun çalışanlar memnun müşteriler kazandıracak ve bütün bu olumlu etkiler kısa vadede olmasa bile orta ve uzun vadede köyün maddi kazanımlarının artmasını sağlayacaktır.

ZDO gibi sayıca az oluşumların bu tür yenilikçi fikirleri yeni ürünlere dönüştürme çabaları belki de gelecekte yeni işbirliklerinin, yeni eğilimlerin önünü açabilir ve talepte sürekliliği sağlayan yeni turizm ürünlerinin öncülüğünü yapabilir.

Geleneği yenilikle birleştiren bu turizm ürününe dair ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de Lames kültürü ve geleneğine olan katkısı yönündedir. Lames kültürüne ve geleneğine dair her ayrıntının şenlik kapsamında paylaşılması hatta bazı ritüellerin canlandırılması, bu kültürün öğretilmesini sağlamakta hem de korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda bu tür somut olmayan kültürel miras unsurlarımızın korunması ve sürdürülebilirliği yönündeki bölgesel ya da ulusal bazlı çalışmalarda turizmden fazlasıyla yararlanmak önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Lames ise bu listeye girmeyi hakketmiş ancak gerekli çalışmalar yapılamadığından hala listeye girmek için emekleme aşamasındadır.

Akademisyenlerin çalışmalarında bu tür çalışmalara da yer vermeleri somut olmayan kültürel mirasın koruna ve kollanması için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö., (2009), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 3. Basım TDK, Ankara
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulaması*, 7. Baskı, Adapazarı: Sakarya Yayıncılık.
- Aydın, S. ve Aydın, Tuna Arınç. (2018). "Zigana'nın Turizm Potansiyeli" 7. Ulusal, 3. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İskenderun Teknik üniversitesi, Hatay, 1119-1131.
- Durna, U. ve Babür, S. (2011). Otel işletmelerinde yenilik uygulamaları, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3/1, 73-98.
- Ekici, M. ve Fedakar, P. (2013). "Ege Üniversitesi" deneyimleriyle somut olmayan kültürel mirası "yaşatarak koruma", *Milli Folklor*, 25/100, 50-60.
- Elçi, Ş. (2009). Rekabet ve kalkınma için inovasyon, *Çerçeve Dergisi*, 17/52, 58-68.
- Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası (2011). Turizmde yenileşim (inovasyon) esaslı iş geliştirme projesi Pazar araştırması raporu. http://www.fto.org.tr/DB_Image/29/37PAZAR.ARASTIRMA.RAPORU%20FTSO.pdf (21.07.2018).
- McKercher, B. ve Du Cros H. (2002). *Cultural tourism: the partnership between tourism and cultural heritage management*, Binghamton: HaworthPress.
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism, *Annals of Tourism Research*, 23/2, 249-260.
- Oğuz, M.Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği, *Milli Folklor*, 21/82,6-12. Oslo Kılavuzu (2005).
- Öztük, C. (2000), "Bütün Yönleri ile Trabzon İli", K.K.T.C. Yakın Doğu üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Çalışması, Lefkoşa.
- Saatçi, G., Demirbulat, Ö. G. ve Avcıkurt, C. (2013). Konaklama işletmelerinde yeşil inovasyon uygulamaları: Bursa örneği, 14. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 20-38.
- Tübitak, Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_3_TR.pdf (22.07.2018).
- Türk Dil Kurumu (2004). 'Bilim ve sanat terimleri ana sözlüğü', http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55e38b8b4df822.45215092 (25.07.2018).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- UNESCO (2003). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> (Erişim tarihi, 02.08.2018).
- <https://kelimeler.gen.tr/lames-nedir-ne-demek-209574>, (Erişim tarihi, 02.08.2018.)
- <https://www.kolaylezzet.com/kolay-cay-saati-tarifleri/hamur-isleri/672-pazili-lemiz-lemis-gumushane-gozlemesi> (Erişim tarihi, 02.08.2018).
- [http://www.zigana.org:\(2016\).http://www.zigana.org/index.php/zigana-koyu/45-zigana-ve-turizm](http://www.zigana.org:(2016).http://www.zigana.org/index.php/zigana-koyu/45-zigana-ve-turizm) (Erişim Tarihi, 10.02.2018).

GÜMÜŞHANE İLİ DOĞA TURİZMİNİN ARZ POTANSİYELİ VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK STRATEJİLER

Kurtuluş MERDAN¹

ÖZ

Son yıllarda turistik tüketim şekillerinde yaşanan gelişmeler, yerli ve yabancı turistlerin beklentilerini deniz-kum-güneş üçgeninden çıkararak doğaya dayalı turizm anlayışına yöneltmiştir. Özellikle doğayı keşfetme arzusu, alışılmış tatil anlayışını da değiştirmiştir. Günümüz turizm anlayışı doğaya, yabani hayvanlara, yabani bitki örtüsüne, kültürel dokuya ve bozulmamış doğal alanlara yönelik gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada, Gümüşhane ili doğa turizminin arz potansiyeli ve doğa turizminin geliştirilmesine yönelik stratejiler Gümüşhane ekseninde ele alınmaktadır. Yerel halkın ve yöneticilerin etkinliği dikkate alınarak bir değerlendirmeye gidilmiştir. Burada alan çalışması sırasında elde edilen gözlemlerden yerel halkın dikkate alınmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre yöre halkının beklentilerini dikkate alan, mevcut kaynakları koruyan ve kaynakları daha çekici hale getiren bir planlamanın yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan elde edilen veriler yöneticilerin de bu konuda yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu noktada yöneticilerin ve paydaşlarının yörenin potansiyelini değerlendirecek rekabetçi, özgün ve özellikli destinasyonlar ortaya koyması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Doğa Turizmi, Destinasyon, Gümüşhane*

STRATEGIES FOR DEVELOPMENT OF THE DEMAND POTENTIAL OF GUMUSHANE NATURE TOURISM

ABSTRACT

Developments in tourism consumption patterns in recent years have redirected the expectation of domestic and foreign tourists from the sea-sand-sun triangle to an understanding of a nature-based tourism. The desire to explore nature has especially lead to this change in the understanding of the holiday concept. Today's tourism concept is oriented towards nature, wild animals, wild vegetation, cultural texture and unspoiled natural areas.

In this study, the strategies for the improvement of the demand potential and the development of nature tourism were examined by using the Gumushane (Turkey) example. The state was evaluated considering the effectiveness of local people and executives. The observations obtained during the study indicated that the locals of the area were not noticed or considered. Accordingly, taking the expectations of the people of the region into account, a new planning is needed that preserves the existing resources and that make the resources more attractive to visitors. On the other hand, the obtained data indicate that the executives are insufficient in this regard. At this point, the managers and stakeholders need to identify competitive, unique and specific destinations to evaluate their potential.

Keywords: *Nature Tourism, Destination, Gümüşhane*

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, kurtulus_m@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüz turizm anlayışında şu an için önemli bir değişim yaşanmaktadır. Yeşil ekonomi esaslarını ve adil bir gelir dağılımını dikkate alan yeni bir iş kolu ortaya çıkmıştır. 1970 ve sonrasında doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması doğa turizminin dünyada giderek yaygınlaşmasına olanak tanımıştır (Kızılırmak vd., 2015: 254). Şehir stresinden uzaklaşmak isteyenlerin tarihi, kültürel değerleri tanımak ve yeşil doğada huzur bulmak amacıyla ekolojiye ve çevresel değerlere zarar vermeden gerçekleştirdikleri faaliyetler içerisinde doğa turizmi yer almaktadır.

Eko-turizm olarak da ifade edilen doğa turizmi son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerin de ilgi odağı haline gelmiştir. Doğa turizmi, seyahat gerçekleştirilen doğal kaynakların korunmasını ve bölge halkının yaşam standartlarını geliştirmeyi amaçlayan bir turizm anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm ve doğa turizmi tanımlamalarında; doğal ve kültürel alanların gelecek nesiller düşünülerek kullanılması, yöre halkının ve ziyaretçilerinin isteklerinin maksimum düzeyde karşılanması öne çıkmaktadır (Doğa Turizm Master Planı, 2012: 6).

Türkiye’de ve Gümüşhane’de doğa turizmi, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi korunan alanlarda yayılım göstermektedir. Korunan alanlar; tabiat parkları, milli parklar, sulak alanlar ve diğer korunan alanlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. İlde geleneksel kitle turizminden çok doğa turizminin ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle doğa ve macera sporlarına yönelik ayrıntılı bir değerlendirilmenin yapılması ve ilin turizm envanterinin ortaya konulması gerekmektedir.

LİTERATÜR ÖZETİ

Bu bildiride konuyla ilgili yerli ve yabancı alan çalışmalarına kısaca değinilmesinin yararlı olacağı düşünüldüğünden, konuyla benzerlik gösteren çalışmalara da yer verilmiştir.

Silverberg vd., (1996) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turistlerin doğa olaylarına şahit olabilmek, doğa hakkında bir şeyler öğrenmek, fiziksel olarak doğada bulunmak ve aynı ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışabilmek için seyahat ettikleri dile getirilmektedir. Çalışmada doğa odaklı turisti, vahşi yaşamı ve geleneksel kültürü korumaya hevesli ve dünyanın doğa harikalarını keşfetmeye istekli bireyler olarak tanımlamaktadır. Çalışmanın içeriğinde doğa odaklı turistlerin aynı zamanda, çevre hakkında eğitilmiş ziyaretçiler oldukları da ifade edilmektedir.

Korkmaz (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, doğa turizmi etkinliklerinin ekonomik çözümlemesi ele alınmıştır. Korkmaz, çalışmasında Kızıldağ Milli Parkı'nı örneklem olarak almıştır. Çalışmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak Kızıldağ Milli Parkı'na doğa turizmi etkinlikleri çerçevesinde yapılan yatırımların ekonomik anlamda uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kiper ve Aslan (2007) ortaya koydukları çalışmalarında, yürüyüş güzergâhlarına alternatif olarak yeni yerlerin belirlenmesini doğa turizmi kapsamında ele almışlardır. Çalışmada örneklem alanı olarak Safranbolu ilçesine bağlı Yörük köyü seçilmiştir. Çalışmada turizm için hangi alanların seçileceği, ayırımın nasıl yapılacağı gibi birtakım sorulara yanıt aranmaktadır. Çalışmanın sonunda doğa turizmine yönelik uygun alanlar belirlenmiş, yerel halk ve katılımcılar boyutunda da öneriler geliştirilmiştir.

Köroğlu ve Karaman (2014) çalışmalarında, doğayla ilgili faaliyetlerin gelişimini toplum temelli doğal kaynakların yönetimi ekseninde ele almıştır. Çalışmada elde edilen bulgular toplumun tüm kesiminin doğal kaynakların korunmasına duyarlı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonunda tüm paydaşların doğal kaynakları korumaya yönelik sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmesi ve ilgili kesimlerin cesaretlendirilmesi önerilmektedir.

Acuner ve Tayfun (2016), doğa temelli erişilebilir turizmi Rize ekseninde ele almaya çalışmışlardır. Çalışmanın evrenini Rize ilinde bulunan konaklama ve seyahat işletmeleri oluşturmaktadır. Çalışmada, nicel verilerin elde edilmesinde anket formundan yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda doğa turizmine yönelik olarak ortaya konulacak turizm aktivitelerinin her biri için farklı engel türleri için analiz yapılması önerilmekte, aynı zamanda iletişim, bilgi, personel, ulaşım ve maliyet bariyerlerine çözüm önerileri de getirilmektedir.

GÜMÜŞHANE İLİ DOĞA TURİZMİNİN ARZ POTANSİYELİ

Son yıllarda turizm anlayışındaki değişime paralel olarak deniz odaklı turizmden doğa odaklı turizme geçiş olacağı ve bu süreçte Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde önemli bir yere sahip alan Gümüşhane ilinin doğal güzellikleriyle ön plana çıkacağı düşünülmektedir.

Gümüşhane ili yeryüzü şekilleri açısından Kelkit, Şiran ve Köse ilçeleri hariç, oldukça engebeli bir yapıya sahiptir. İlin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1210 metredir. İlin kuzeyini dar ve derin vadilerle ayrılmış yüksek dağlar belirlemektedir. Dağlık alanlar genel olarak ilin sınırlarını ve kuzey kesimlerini kaplamaktadır. Oldukça dağlık bir arazi üzerinde yer alan ilin kuzeyini Zigana, Karadeniz ve Soğanlı Dağları çevrelemektedir. İl sınırları içerisinde

yükseltileri 1800 ile 2700 metre arasında değişen Kostan Dağı, Vauk Dağı, Tersun Dağı, Pöske Dağı ve Gavur Dağları gibi önemli dağları bulunmaktadır. İlin en yüksek zirvesi 3331 metre ile Aptal Musa Tepesidir (Doğa Turizm Master Planı, 2012: 35).

Gümüşhane ili doğa turizmi alanında tabiat ve milli parkları ile turizm merkezleri açısından önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyeli özetleyecek olursak:

❖ **Örümcek Ormanı Tabiatı Koruma Alanı**

Örümcek ormanları, şehir merkezine 55 km mesafede olup Kürtün ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Gümüşhane kent merkezine yaklaşık 1-1,5 saat mesafede yer alan Örümcek ormanlarına ulaşım Kürtün ilçesinden itibaren toprak yolla sağlanmaktadır. Avrupa'nın, Kafkasların ve Türkiye'nin en yüksek ladin ve köknar ağaçları Kürtün ilçesi Çifteköprü mevkinde bulunmaktadır. 1998 yılında Örümcek ormanlarının bulunduğu bölge, Tabiatı Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir. Bu bölgede benzersiz ve olağanüstü güzelliklere sahip sekiz adet Tabiat Anıtı bulunmaktadır (www.turizm.gumushane.edu.tr).

❖ **Çakırgöl Kış Sporları Turizm Merkezi**

Gümüşhane kent merkezine 35 km uzaklıkta yer almaktadır. Çakırgöl turizm merkezine Karaca Mağarası yol güzergâhı kullanılarak ulaşmak mümkündür Çakırgöl turizm merkezi 2005 yılında bakanlık tarafından Kış Sporları Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. Gelecekte Çakırgöl Turizm merkezine 7 mekanik tesis ile 11 adet kayak pistinin yapılması da düşünülmektedir (www.turizm.gumushane.edu.tr).

❖ **Süleymaniye Kış Sporları Merkezi**

Kent merkezine 3 kilometre mesafede kurulması düşünülen Süleymaniye Kayak Merkezi eski yerleşim yeri olan Süleymaniye Mahallesi'nin bitişiğindedir. Altyapı çalışmalarında sona gelinen Süleymaniye Kayak Merkezinin 20 milyon TL'ye tamamlanması hedeflenmektedir. Kayak merkezinin faaliyete geçmesi, Gümüşhane'nin sosyo-ekonomik yapısı açısından oldukça önemlidir. Şehrin ekonomik yapısının tamamen öğrenciye endekli olması, kentte ciddi anlamda bir boşluk ortaya çıkarmaktadır. Bu boşluğu ve eksikliği doldurmanın yollarından biri de kış turizminin devreye sokulmasıdır (www.haber29.net).

❖ **Krom (Kromni) Vadisi ve İmera (Olucak) Köyü**

Krom Vadisi, Yağlıdere köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Gümüşhane il merkezine 29 km mesafededir. Arkeolojik sit alanı ilan edilen bölgede vadi boyunca yüzlerce anıtsal kilise, köprü, çeşme ve konak gibi yapılar bulunmaktadır. Vadi içerisinde tescil edilmiş 17 adet kilise ve şapel bulunmakta olup, Çayıroğlu, Ortayayla, Soruhan, Muhara, Muharakaya Zembelek, Alikinos kiliseleri bunlardan birkaçıdır. Bölgede yapı taşı olarak ayakta kalmış nadir

kiliselerden biri Alikinos Kilisesi'dir. Krom Vadisi 2010 yılında Atlas Dergisi tarafından Türkiye'deki elli yürüyüş rotaları arasında gösterilmiştir. Krom Vadisi ile İmera köyü aynı zamanda 1. ve 3. derece koruma alanı olarak ilan edilmiştir (www.turizm.gumushane.edu.tr). Krom vadisi sınırları içerisinde yer alan İmera Köyü, Gümüşhane şehir merkezine 37 km. uzaklıktadır. 2009 yılında İmera Köyü III. Derece arkeolojik koruma alanı olarak ilan edilmiştir. İmera Köyü sınırları içerisinde bir manastır da bulunmakta olup, bu manastır şehir merkezine 38 km mesafede yer almaktadır. Yazılı kaynaklarda manastırın 1350 yılında inşa edildiği belirtilmektedir (www.turizm.gumushane.edu.tr).

❖ **Karaca Mağarası**

1996 yılında turizme açılan Karaca Mağarası Gümüşhane/Torul sınırları içerisinde yer almaktadır. Gümüşhane şehir merkezine 17 km uzaklıkta olan Karaca Mağarası'nı yıllık ortalama 40 binin üzerinde yerli ve yabancı turist ziyaret etmektedir. Mağara içerisini, sarkıtlar, dikitler, sütunlar, filkulakları, bayrak şekilleri, mağara içi traverten havuzları, mağara çiçekleri ve gülleri gibi yer altı resim sergisini andıran oluşumlar süslemektedir. Karaca mağarası yılın belli dönemlerinde (15 Kasım - 15 Nisan tarihleri arasında) yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. İlin turizme kavuşturulacak birçok mağarası bulunurken, şu an için Gümüşhane ilinde turizme hizmet veren tek mağara Karaca Mağarası'dır (Doğa Turizm Master Planı, 2012: 79).

❖ **Limni Gölü**

Limni Gölü, Gümüşhane il merkezine yaklaşık 40 km uzaklıkta bulunmakta, Torul ilçesi Zigana köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. 1999 yılında mesire alanı olarak belirlenen Limni Gölü, 2004 yılında A Tipi Mesire yeri statüsüne alınmıştır. Tabiat parkı, etrafına yapılan peyzaj çalışması ve kır evleriyle birlikte turistlerin tam gün zaman geçirebileceği bir mekân haline getirilmiştir. Bölgeyi hafta sonu yerli turistler, hafta içi de arap turistler ziyaret etmektedir. Limni Gölü Tabiat Parkı bölgenin yeni Uzungöl'ü olabilecek özelliklere sahiptir (Doğa Turizm Master Planı, 2012: 54).

❖ **Tomara Şelalesi**

Şiran / Seydibaba köyü sınırları içerisinde yer alan Tomara şelalesi, Gümüşhane il merkezine 112 km uzaklıktadır. Tomara Şelalesi, dar ve derin bir vadi içerisinde yer almaktadır. Şelalenin bulunduğu alan çevresiyle uyumlu mimari bir yapıya sahiptir. Şelalenin çevresi bölgeyi ziyaret eden turistler tarafından piknik alanı olarak da kullanılmaktadır. Tomara Şelalesi'ni içerisinde alan Kültür ve Turizm festivalinin ilki 2009 yılının temmuz ayının son haftasında gerçekleştirilmiş, sonraki yıllarda da bu etkinlikler geleneksel hale getirilmiştir. Bu

festivallerde kros ve bisiklet yarışmalarının yanı sıra Bayraktepe yürüyüşü, müzik ve eğlence programları da düzenlenmektedir (www.gumushane.edu.tr).

❖ **Zigana Turizm Merkezi**

Zigana Turizm Merkezi, Torul / Zigana köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Gümüşhane kent merkezine uzaklığı 50 kilometredir. Kullanımı Gençlik ve Spor Bakanlığı'na ait olan alan Zigana Kayak Merkezi 1991 yılında Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. Kayak merkezinde 90 kişilik yatak kapasiteli 150 kişilik kafeteryası olan ve 2006 yılında dağ, yayla ve kış turizmi hizmetine açılan bir oteli de bulunmaktadır. Amatör ve profesyonel kayakçılar için 300 ve 800 metre uzunluğunda iki adet kayak pisti, 200 metre uzunluğunda 2 adet byBlee lift ve 650 metre uzunluğunda 1 adet teleski bulunmaktadır (Doğa Turizmi Master Planı, 2012: 63).

❖ **Artabel Gölleri**

Kent merkezine 60 kilometre mesafede olan Artabel Gölleri Tabiat Parkı, Torul ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Artabel Gölleri bozulmamış doğal güzellikleri, zengin bitki örtüsüyle Karadeniz Bölgesi'nin en önemli turizm destinasyonlarından biri olarak görülmektedir. Artabel Gölleri 3 bin 331 metre yükseklikteki Abdal Musa Tepesi'nin eteklerinde yer almaktadır. Artabel Gölleri yaban hayatı açısından oldukça fazla türe ev sahipliği yapmaktadır. Kızıl keçi, gelincik, bozayı, tilki, sincap, sansar, yaban domuzu gibi hayvanların yanı sıra doğan, şahin, kartal, akbaba, kerkenez, kaz, bıldırcın, çulluk, su tavuğu, ispinoz ve kuyruksallayan hayvan çeşitlerine de rastlamak mümkündür (Doğa Turizm Master Planı, 2012: 41).

TASARIM VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Gümüşhane ili doğa turizminin arz potansiyeli ve doğa turizminin geliştirilmesine yönelik stratejileri belirlemek, yerel halkın ve yöneticilerin etkinliğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Gümüşhane yöresinde bulunan doğal güzellikler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışma sonucunda, yöneticilerin ve paydaşlarının yörenin potansiyelini değerlendirecek rekabetçi, özgün ve özellikli destinasyonlar ortaya koyulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu çalışmayla hem literatüre katkı sağlamak hem de gelecekte bu konuyla ilgili çalışma yapmayı düşünenlere yol gösterici olmak hedeflenmektedir.

Bu çalışma tarama modeli olup betimsel bir nitelik taşımaktadır. Betimsel çalışmalar, bir olayı ya olduğu gibi değerlendirmeye ya da var olan bir durumu ortaya koymaya çalışan araştırmalardır. Burada ele alınan olaylar en ayrıntılı şekilde araştırılmakta, daha önce gerçekleşen olaylarla ilişkisi incelenerek durum tespiti yapılmaya çalışılmaktadır (Karakaya,

2009).Veri toplama aşamasında ilin turizm envanterlerinden, literatür ve alan çalışmaları sırasındaki gözlemlerden faydalanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan ve belgelerden yola çıkılarak doğa turizmi açısından Gümüşhane'nin önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada ilde tespiti yapılan varlıkların potansiyelinin ortaya konulması aynı zamanda turizme yön verilmesi gerekmektedir. Yapılan gözlemlerde ildeki potansiyelin korunması ve geliştirilmesi noktasında yerel katılımın yetersiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, alınacak ortak kararlarda yerelden geniş katılım sağlanmalı, kararların uygulama ve izleme aşamalarında yöre halkının bilgi ve becerilerinin kullanımına önem verilmelidir. Aynı zamanda yerel yönetimlerin ve işletmelerin organizasyonlarda yetkilendirilmeleri sağlanmalıdır.

Diğer taraftan doğa turizmi gerçekleştirilirken bazı prensiplerin göz önünde bulundurulması, sade ve mütevazı bir konaklamanın tercih edilmesi gerekmektedir. Gösterişli otellerin, büyük tatil köylerinin ya da eğlence mekânlarının doğa turizminde yeri bulunmamaktadır. Doğa turizmine hizmet veren kuruluşlar öncelikle çevreye duyarlı, doğayla uyumlu ve gösterişsiz bir konsept belirlemesi gerekmektedir.

Doğanın hassas yapısı içerisinde ziyaretçilerin katılım amaçlarının belirlenmesine yönelik bir takım yönetim planları hazırlanmalıdır. Katılımcılardan elde edilen geri dönüşümler dikkate alınarak taleplerin artırılması, kontrolün sağlanması ve kalitenin yükseltilmesi amaçlanmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane ili doğaya tutkuyla bağlı olanlar için, sürekli tercih edilebilecek yerler arasında gösterilebilir. İlin doğa turizmi açısından sahip olduğu çeşitlilik, farklı türden aktivitelerin aynı zaman dilimi içerisinde yapılmasına imkân tanımaktadır. İlin endemik bitki örtüsü, şelaleleri, mağaraları, ormanları ve gölleri dikkate alındığında ilin sahip olduğu potansiyel rahat bir şekilde görülebilir.

Elde edilen bulgular, ilde gerçekleştirilen ziyaretlerin genel olarak günübürlük yapıldığını ortaya koymaktadır. Burada öncelikle doğal ve kültürel mirasa dayalı çekim noktaları belirlenmeli daha sonra hedef kitlenin uzun süreli konaklamasına yönelik kalıcı çözümler üretilmelidir. Aynı zamanda altyapı ile tesislerin fiziksel planlaması ile turizm ürünleri ve hizmetlerinin geliştirilmesi önemli görülmektedir. Bu noktada mevcut kültürel kaynakların doğal kaynaklarla uyumlu bir şekilde kullanılması talep artışı sağlayabilir.

Turizmin geliştirilmesine yönelik tüm ilgi gruplarını içerisine alan sürdürülebilir doğa turizmi master planları hazırlanmalıdır. Bu planlarda ilde gerçekleştirilen tüm turizm etkinliklerinin değerlendirilmesi yapılmalı ve doğanın korunması kırsal kalkınma aracı olarak ele alınmalıdır. Gümüşhane ilinde geniş ölçekte ekolojik değerler bulunmaktadır. Bu değerler turizm açısından beklenilenin çok altında ilgi görmektedir. Bu noktada uygulanacak strateji ve planlamayla birlikte ekolojik değerler, pazarlamanın en önemli parçası haline gelebilir.

İlin sahip olduğu kültürel miras koruma altına alınmalı, ziyaretçilerin talepleri doğrultusunda doğal kaynaklar daha çekici hale getirilmelidir. Doğal alanlar sadece yürüyüş ve kampçılık aktivitelerinin yapılması için değil aynı zamanda dağ bisikleti gibi aktivitelerin gerçekleştirilmesi için de kullanılmalıdır.

Sonuç olarak; doğa turizminin geliştirilmesi için doğal ve kültürel değerler ekseninde çevrenin de ortak çıkarlarını dikkate alan bir anlayışın ortaya konulması gerekmektedir. Konaklama ve diğer tüm alt yapılara yönelik özellikle ev pansiyonculuğu ve agro turizm gibi faaliyetlerin artırılması, yörede gelişmeyi hızlandırabilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, A., ve Tayfun, A. (2016). “Doğa Temelli Erişilebilir Turizm: Rize Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 4(2), s. 63-93.
- Gümüşhane ilinde Doğa Turizmi Master planı, TC. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012). http://gumushane.ormansu.gov.tr/Gumushane/Libraries/MASTER_PLANI/Doğa_Turizmi_Master_Plan1.sflb.ashx.
- Kiper, T. ve Arslan, M. (2007). “Anadolu’da Doğa Turizmi Kapsamında Doğa Yürüyüşü Güzergahlarının Belirlemede Örnek Bir Çalışma”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4(2), s.165-174.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Editör: A.Tanrıöğen), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kızılırmak, İ., Çiftçi, İ. ve Kaya, F. (2015). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alternatif Konaklama İşletmelerinin Kullanılması: Yayla Evleri Örneği*, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane
- Korkmaz, M. (2001). “Orman Kaynaklarında Doğa Turizmi Etkinliklerinin Ekonomik Çözümlenmeleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2), s.111-134.
- Koroğlu, Ö. ve Karaman, S. (2014). “Doğaya Dayalı Turizm Faaliyetlerinin Gelişiminde Toplum Temelli Doğal Kaynak Yönetiminin Önemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (26): 95-106.
- Silverberg, K. E., Backman, S. J. ve Backman, K. F. (1996). “A Preliminary Investigation into the Psychographics of NatureBased Travelers to the Southeastern United States”, *Journal of Travel Research*, 35 (2), pp. 19–28.
- Yüksek, T. ve Yüksek, F. (2015). Küresel İklim Değişiminin Rize Turizmine Olası Etkileri, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane
- <http://turizm.gumushane.edu.tr/tr/sayfa/gumushanede-turizm/kurtun-orumcek-ormanlari/>, (13.07.2018).
- <http://turizm.gumushane.edu.tr/tr/sayfa/gumushanede-turizm/krom-vadisi-ve-imerakoyu/>, (13.07.2018).
- <http://turizm.gumushane.edu.tr/tr/sayfa/gumushanede-turizm/kis-turizm-merkezleri/> (14.07.2018).
- <http://www.haber29.net/gumushane/suleymaniyekayakerkezi-icin-heyecan-verici-gelisme-h16564.html/>, (13.07.2018).

JEOMORFOSİTLERİN TURİZM POTANSİYELİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: SAPDERE HAVZASI, ORDU

İlter Kutlu HATİPOĞLU¹
Ali UZUN²
Halil İbrahim ZEYBEK³
Hasan DİNÇER⁴
Şerif Can HATİPOĞLU⁵
Fatih IŞIK⁶

ÖZ

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi engebeli bir topoğrafyaya sahiptir. Bu durumun ortaya çıkmasında, nemli iklim şartları ve buna bağlı akarsu şekillendirmesi etkilidir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sapdere Havzası, Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerini birbirinden ayıran Melet Irmağı'nın alt havzalarından biridir. Anakayadaki direnç farkları, zaman zaman artan tektonik etkinlikler ve taban seviyesi değişimleri yatak boyunca eğim kırıklıklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle yüksek eğim kırıklıklarının olduğu yerlerde görsel albenileri yüksek çağlayanlar meydana gelmiştir. Havzada ayrıca bazalt sütunları, yüksek kayalıklar ve dev kazanları gibi görsel albenileri yüksek jeomorfositlere de rastlanmıştır. Bu çalışmada havzadaki 5 jeomorfosit seçilmiş ve Jeosit Ön Değerlendirme Modeli yöntemi ile incelenmiştir. Modele göre, en yüksek puanı Küpkaya sahası (14 puan), en düşük puanı ise Şahinkaya Kayalıkları (10,75 puan) almıştır. Sahada sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için bu çalışmadaki öneriler dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Jeomorfosit, Turizm, GAM, Sapdere, Melet Irmağı, Ordu.

AN INVESTIGATION ON TOURISM POTENTIAL OF GEOMORPHOSITES: SAPDERE BASIN, ORDU ABSTRACT

The Black Sea region of Turkey has a rugged topography. In the emergence of this situation, humid climate conditions and corresponding stream formation is effective. The Sapdere Basin, which is the subject of this study, is one of the lower basins of the Melet River separating the Central and Eastern Black Sea parts. The resistance differences in the main rock, increasing tectonic activities from time to time and base level changes led to the emergence of knickpoints along the bed. Especially in places where high knickpoints occur, high waterfalls occurred which have visual allures. Geomorphosites with high visual allures were also found like basalt columns, high rocks and giant boilers in the basin. In this study 5 geomorphosites were selected in the basin and examined by Preliminary Geosite Assessment Model. According to the model, the highest score was obtained by Küpkaya field (14 points) and the lowest score was Şahinkaya Rocks (10,75 points). Recommendations in this study should be taken into account for the development of sustainable tourism in the field.

Keywords: Geomorphosite, Tourism, GAM, Sapdere Creek, Melet River, Ordu.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ilter.hatipoglu@gumushane.edu.tr

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, aliuzun@omu.edu.tr

³ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, zeybekhi@gmail.com

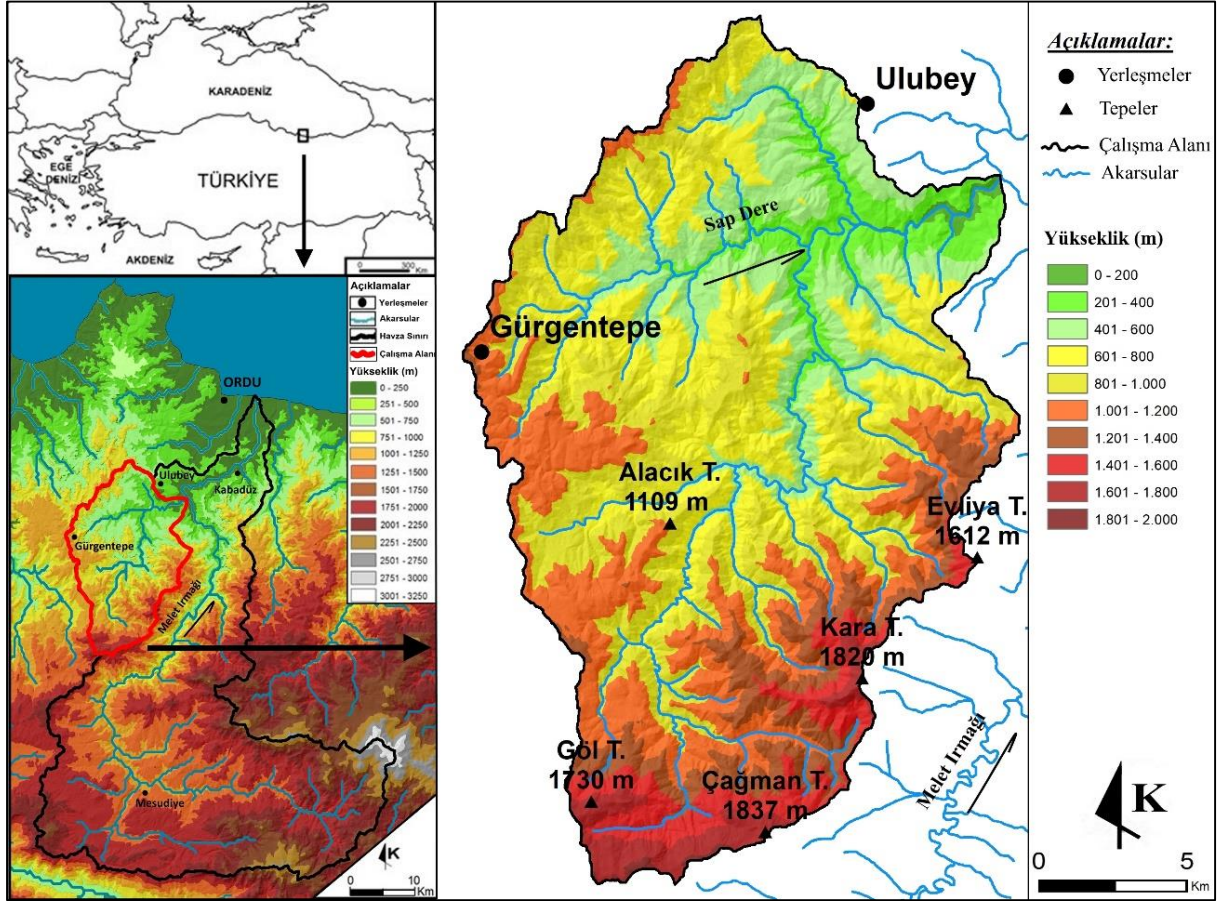
⁴ Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, hasan.dincer@omu.edu.tr

⁵ Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, serifcanhatipoglu@gmail.com

⁶ Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, fatihtrbzon.61@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye akarsu şekillerinin yaygın olduğu arızalı bir topografyaya sahiptir. Anakayanın direnç farklarına ve akarsuların seçici aşındırmasına bağlı olarak bazı havzalarda yüksek turistik albeniye sahip jeomorfositler oluşmuştur. Bunlardan biri de bu araştırmaya konu olan Sapdere Havzası'dır. Akarsu, Karadeniz Bölgesi'nin Orta ve Doğu bölümlerini birbirinden ayıran Melet Irmağı'nın önemli kollarından biridir (Şekil 1). İlk kaynaklarını Çağman Tepe'nin (1837 m) kuzeye bakan yamaçlarından alan akarsu Ulubey ilçe merkezinin güneydoğusundan (119 m) Melet Irmağı'na katılır. Ana kol uzunluğu 47 km, su toplama alanı 333 km² ve ortalama yatak eğimi % 3,6 kadardır.

Bu çalışma Sapdere Havzası'ndaki jeomorfositlerin turizm potansiyellerinin araştırılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla literatürdeki jeosit ve jeomorfosit değerlendirme yöntemleri incelenmiş ve bu çalışmada uygulanması kolay ve kullanımı yaygın olan GAM (Jeosit Ön Değerlendirme Modeli/ Preliminary Geosite Assessment Model) yöntemi tercih

edilmiştir. Bu yöntem ayrıca jeomorfositlerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesinde ve turizmin geliştirilmesi için öne çıkan eksikliklerin giderilmesinde yol gösterici olmaktadır.

Literatür çalışmaları sırasında sahanın turizm potansiyelini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak bazı kurum raporları ile bazı yerbilimi ve coğrafya çalışmalarında araştırma sahasının doğal ortam özelliklerine ve turistik çekiciliklerine yer verilmiştir (Erinç, 1945; Aktaş, 1992; Gürgen, 1993; Tüfekçioğlu, 1995; Kumandaş, 2004; Türkmen, 2011; DKMP, 2012; Hatipoğlu, 2017). Türkiye engebeli topoğrafyası ve uygun iklim koşulları nedeniyle çağlayanların yaygın olduğu bu ülkedir. Bu nedenle geniş bir çağlayan literatürü mevcuttur (Lahn, 1944; Doğanay, 2000; Zeybek, 2000; Uzun vd., 2005; Bulut, 2010; Koday vd. 2015, Bahadır vd. 2016). Araştırma sahasında da turistik albenisi yüksek çağlayanlar bulunmaktadır. Gerek çağlayanların ve gerekse sahadaki diğer jeosit ve jeomorfositlerin turistik potansiyelleri ilgili literatür ışığında incelenmiştir (Reynard vd., 2007; Vujičić vd., 2011; Kubalíková ve Kirchner, 2016; Özşahin, 2017).

YÖNTEMLER

Bu çalışma hazırlanırken önce ilgili literatür incelenmiş ardından saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmaları sırasında turizme konu olan 5 jeomorfosit seçilmiştir. Jeomorfositlerin metrik ölçümlerinde “Leica DISTO D8”, konum ölçümlerinde ise “Magellan TRITON 500” ölçüm aletleri kullanılmıştır. Sahaya ait meteorolojik veriler DMİGM’den (Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü) temin edilmiştir. Ayrıca uzaktan algılama yöntemlerinden ve CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) tekniklerinden de yararlanılmıştır. Havzadaki jeomorfositlerin turistik potansiyelleri ise GAM yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir (Vujičić vd., 2011). Bu yöntemde jeosit ve jeomorfositler bazı ölçütler kullanılarak puanlanmakta ve elde edilen sonuçlar grafiğe dönüştürülmektedir. Toplam 5 başlık altında toplanan değerlendirme kriterleri Bilimsel/ Eğitim Değerleri (VSE), Doğal/ Estetik Değerler (VSA), Koruma Değerleri (VPr), İşlevsel Değerler (VF_n) ve Turistik Değerler’den (VTr) oluşmaktadır. Yöntemin ilk 3 kriteri (VSE, VSA ve VPr) ana değerler son iki 2 kriteri ise (VF_n, VTr) ise ek değerler olarak gruplandırılmıştır. Yönteme göre ana değerlerin 12 alt göstergesi ve ek değerlerin ise 15 alt göstergesi bulunmaktadır. GAM yöntemi aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Vujičić vd., 2011):

$$\text{GAM} = \text{Ana Değerler (VSE + VSA + VPr)} + \text{Ek değerler (VF}_n\text{ + VTr)}$$

GAM yönteminde, jeosit veya jeomorfositlerin puanları daha açık görünmeleri için bir matrise dönüştürülmekte; ulaşılan ana ve ek değerler X ve Y eksenleri üzerine yerleştirilmektedir. Oluşturulan matris 3 ana değer sütunu ve 3 ek değer satırı olmak üzere Z harfi ile gösterilen 9 alana bölünmektedir. Burada söz gelimi Z_{32} alanı ana değerlerin 3. sütununu ve ek değerlerin 2. satırını ifade etmektedir. X eksenini için ayrılan her bir alan 4 alt birimden ve Y eksenini için ayrılan her bir alan ise 5 alt birimden oluşmaktadır. Buna göre, potansiyeli araştırılan bir jeosit veya jeomorfositin ana değerleri toplamı 7 ve ek değerleri toplamı 4 ise; bu jeosit veya jeomorfosit ana değerlerin orta, ek değerlerin ise düşük olduğu Z_{21} alanı içinde görünecektir (Vujičić vd., 2011).

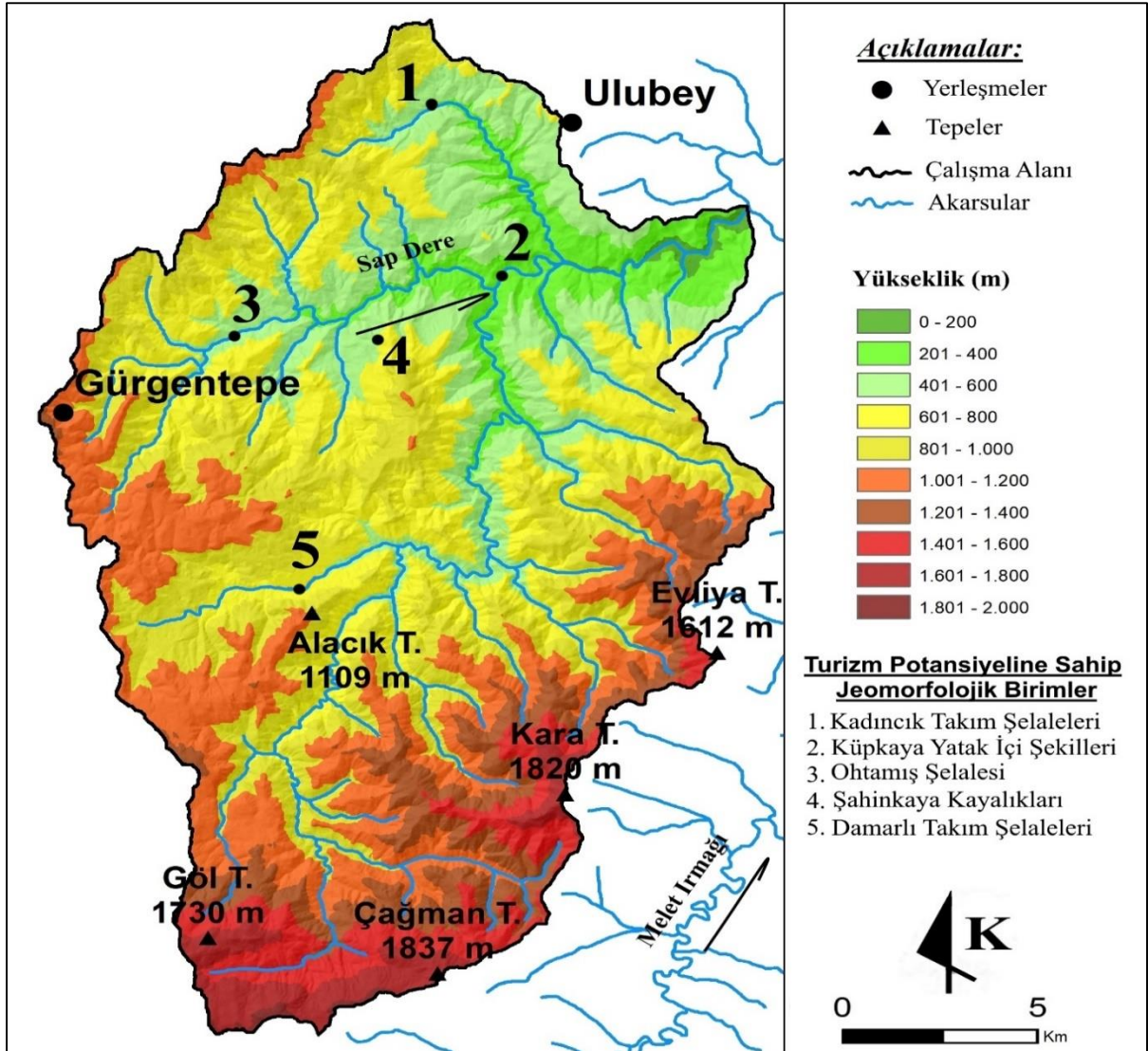
BULGULAR

Sapdere Havzası'nda Üst Kretase'den Orta-Üst Eosen arasındaki jeolojik dönemlere ait farklı yaş ve özelliklerde kayaçlar yayılım gösterir (Hatipoğlu, 2017). Ordu Meteoroloji İstasyonu'nun iklim verilerine göre Ordu'da yıllık ortalama sıcaklık $14,3^{\circ}\text{C}$, yıllık toplam yağış ise 1038,1 mm'dir (DMİGM, 2016).

Çalışma alanındaki doğal turistik çekiciliklerin başında 21 m yükseklikten dökülen Ohtamış Şelalesi yer alır (Şekil 3a). Bu şelale, yüksekten dökülen suyun akustik özellikleri, çevresindeki bitki örtüsünün -özellikle sonbahardaki- renk zenginliği, şelalenin önündeki dev kazanı ve gerisindeki mağara ile yerel turizmin çeşitlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Sahadaki diğer önemli çekiciliklerden ikisini Kadıncık ve Damarlı takım şelaleleri oluşturmaktadır. Her iki vadide de düşüş yükseklikleri fazla olmayan takım şelaleler bulunmakta ve ayrıca akarsuyun hızlı akması nedeniyle ardışıklı yatak kuyuları oluşmuş bulunmaktadır. Akarsu yatak içi şekillerinin en güzel örneklerine araştırma alanının kuzey kesiminde yer alan Küpkaya sahasında rastlanmaktadır. Sahada ana kaya bol çatlaklı bazaltlardan oluşturmaktadır. Akarsuyun seçici aşındırmasıyla sahada bazalt sütunları, yatak kuyuları ve kaya havuzları gelişmiştir (Şekil 3d,e). Araştırma sahasında görsel zenginliğe sahip önemli jeomorfositlerden biri de Şahinkaya Kayalıkları'dır (Şekil 3f). Bu sarp kayalık alan özellikle içinde gelişen iki doğal mağara ile dikkati çekmektedir.

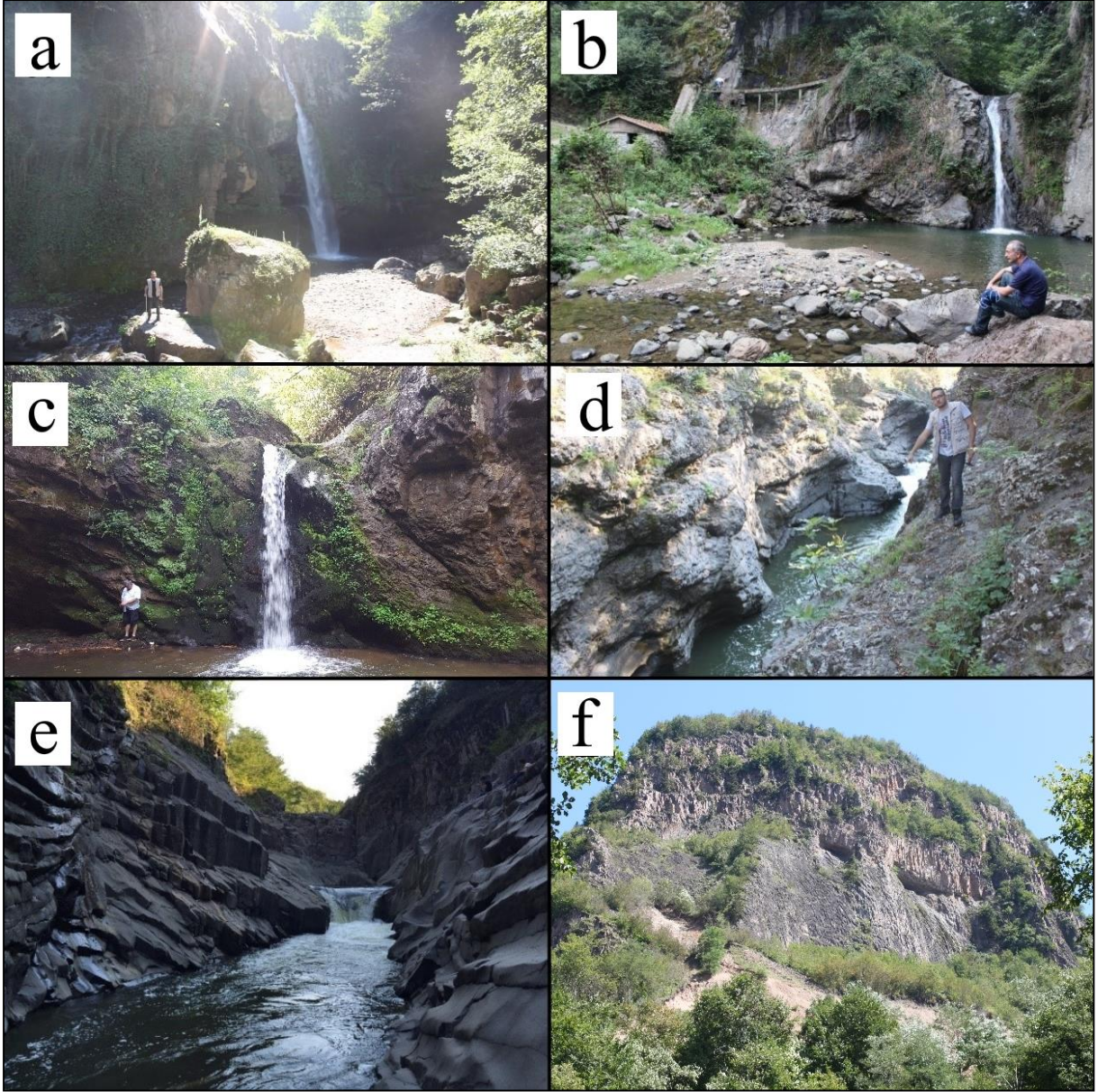
Araştırma sahasında öne çıkan jeomorfositlerin turizm potansiyelleri GAM yöntemi araştırılmış, ulaşılan bulgular tablo (Tablo 1) ve grafiğe (Şekil 4) dönüştürülmüştür. Tablo 4'e göre en yüksek potansiyel değere 14 puanla Küpkaya sahası ulaşmıştır. Diğer jeomorfositler sırayla Kadıncık Takım Şelaleleri 12 puan, Damarlı Takım Şelaleleri 11,25 puan, Ohtamış Şelalesi 11 puan almıştır. En son sırada ise 10,75 puanla Şahinkaya Kayalıkları yer almıştır.

Tablo 1'deki ana ve ek değerler ayrı ayrı incelendiğinde; 8,5 ana değer ile Damarlı Takım Şelaleleri birinci sırada yer alırken, 7,5 puanla Küpkaya Yatakiçi Şekilleri ikinci sırada yer almaktadır. Kadıncık Takım Şelaleleri, Ohtamış Şelalesi ve Şahinkaya Kayalıkları ise 6,5 puanla sonunculuğu paylaşmıştır. Ek değerler toplamına bakıldığında ise, 6,25 puan ile Küpkaya sahası birinci, 5,5 puanla Kadıncık Takım Şelaleleri ikinci, 4,5 puanla Ohtamış Şelalesi üçüncü, 4,25 puanla Şahinkaya Kayalıkları dördüncü ve 2,75 puanla Damarlı Takım Şelaleleri son sırada yer almıştır.

Şekil 2. Sapdere Havzası'nda Önemli Seçilmiş Jeomorfositlerin Dağılışı.

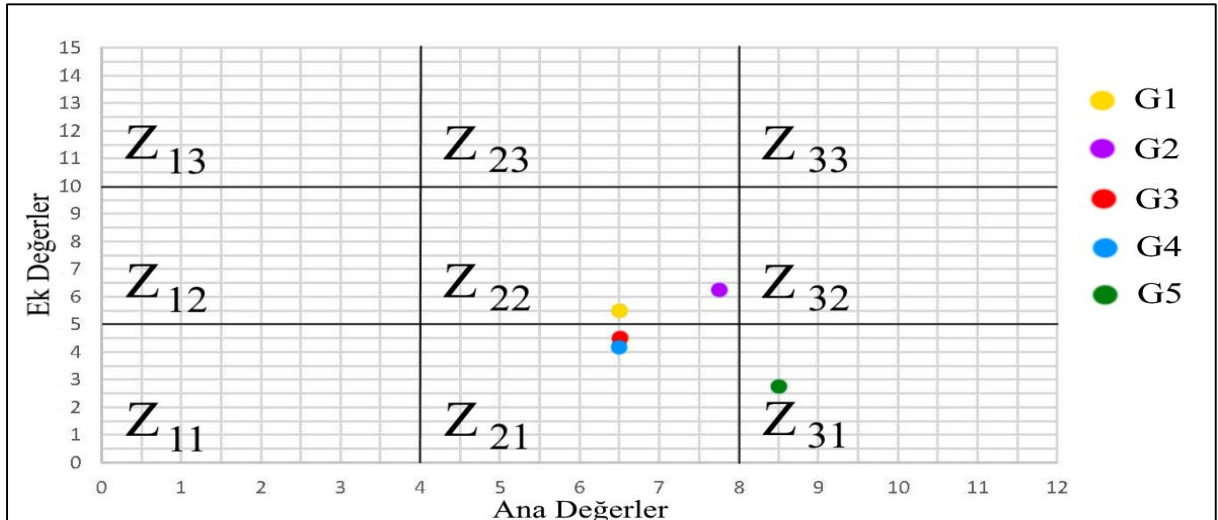

Şekil 3: Sapdere Havzası'ndaki Jeomorfofitler: a. Ohtamış Şelalesi, b. Kadıncık Takım Şelaleleri, c. Damarlı Takım Şelaleleri, d. Küpkaya Sahası Yatak Kuyuları, e. Küpkaya Sahası Bazalt Sütunları, f. Şahinkaya Kayalıkları.

Tablo 1'deki veriler kullanılarak hazırlanan Şekil 4 incelendiğinde, G1 kodlu Kadıncık Takım Şelaleleri ile G2 kodlu Küpkaya Yatak İçi Şekilleri Z_{22} alanında yer almaktadırlar. Buna göre bu jeomorfofitler ortalama bilimsel, estetik ve koruma değerleri yanında, orta derecede gelişmiş turistik ve fonksiyonel özelliklere sahiptir. G3 kodlu Ohtamış Şelalesi ve G4 kodlu Şahinkaya Kayalıkları ise Z_{21} alanında yer almaktadır. Buna göre, bu jeomorfofitler de ortalama bilimsel, estetik ve koruma değerlerine sahiptir. Ancak turistik ve fonksiyonel özellikleri zayıftır. G5 kodlu Damarlı Takım Şelaleleri ise Z_{31} alanında yer almaktadır. Buna göre, Damarlı Takım Şelaleleri yüksek bilimsel, estetik ve koruma değerlerine sahiptir. Ancak turistik ve fonksiyonel özellikleri düşüktür.

Tablo 1. Jeomorfolojik Birimlerin GAM Yöntemine Göre Aldıkları Puanlar.

Göstergeler / Alt Göstergeler	Kadıncık Takım Şelaleleri (G1)	Küpkiye Yatak İçi Şekilleri (G2)	Ohtamış Şelalesi (G3)	Şahinkaya Kayalıkları (G4)	Damarlı Takım Şelaleleri (G5)
Bilimsel / Eğitim Değerleri (VSE)					
Nadirlik	0,25	0,5	0,25	0,25	0,25
Temsil edilebilirlik	0,5	0,75	0,5	0,25	0,75
Yerbilimsel konular hakkında bilgi	0	0	0	0	0
Yorum düzeyi	0,75	0,5	0,75	0,25	0,75
Doğal / Estetik Değerler (VSA)					
Gözlem Noktaları	0,5	1	0,5	0,75	1
Yüzey	0,5	1	0	1	1
Çevreleyen doğa ve manzara	1	0,75	1	0,75	1
Sitlerin çevre uyumu	1	1	1	1	1
Koruma Değerleri (VPr)					
Şu anki kondüsyonu	0,75	0,75	1	0,5	1
Koruma seviyesi	0	0	0	0	0
Güvenlik Açığı	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75
Uygun ziyaretçi sayısı	0,5	0,75	0,75	1	1
Ana Değerler Toplamı (VSE+VSA+VPr)	6,5	7,75	6,5	6,5	8,5
İşlevsel Değerler (VF_n)					
Ulaşılabilirlik	0,75	0,75	0,5	1	0,25
Ek doğal değerler	0,25	0,5	0,25	0,5	0
Ek antropojenik değerler	0,75	0,75	0,5	0,25	0,75
Merkezlere yakınlık	1	1	0,75	0,75	0,75
Önemli yol ağının çevresi	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Ek fonksiyonel değerler.	0	0	0	0	0
Turistik Değerler (VTr)					
Tanıtım	0,25	0,25	0,5	0	0
Organize ziyaretler	0,25	0,25	0,25	0	0
Ziyaretçi merkezine yakınlık	0,25	0,25	0,25	0,25	0
Yorumlayıcı paneller	0	0	0	0	0
Ziyaretçi sayısı	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
Turizm altyapısı	0,25	0,50	0,25	0,25	0
Tur rehberi servisi	0	0	0	0	0
Pansiyon servisi	0,25	0,25	0,25	0,25	0
Restoran servisi	0,75	1	0,25	0,25	0,25
Ek Değerler Toplamı (VF_n+VTr)	5,5	6,25	4,5	4,25	2,75
GAM Değeri	12	14	11	10,75	11,25

Şekil 4. Jeomorfositlerin GAM Yöntemi Matrisindeki Konumları.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sapdere Havzası'nda turizm potansiyeli olan 5 jeomorfosit seçilmiş ve bunlar GAM yöntemi ile değerlendirilmiştir. Buna göre G1 ve G2 kodlu jeomorfolojik birimler Z₂₂, G3 ve G4 kodlu jeomorfolojik birimler Z₂₁ ve G5 kodlu birim ise Z₃₁ hücrelerinde yer almaktadır. Z₂₂ hücrelerinde kalan birimler tüm değerlendirmelerden ortalama puana sahiptir. Z₂₁ hücrelerine giren birimler ise ana değerlerden ortalama, ek değerlerden ise düşük puanlar almıştır. Z₃₁ hücrelerinde kalan birim ise ana değerlerden yüksek, ek değerlerden düşük puanlar almıştır. Bu sebeple sahayla ilgili planlamalar yapılırken puanı yüksek olan göstergeler korunmalı, düşük olanlar ise desteklenmeli ve geliştirilmelidir.

Araştırma sahası sürekli göç vermektedir (TUİK, 2017). Yörede turizmin gelişmesi kırsal kalkınmayı destekleyecek ve göçle nüfus kaybını yavaşlatacaktır. Sahada ulaşım genellikle stabilize köy yolları ile sağlanmaktadır. Yolların niteliği artırılmalı ve turistik çekiciliklere ulaşım kolaylaştırılmalıdır. Bu kapsamda, havzadaki çekiciliklerin Ordu şehrinden yaylalara çıkan yollarla ve Karadeniz yaylalarını birbirine bağlayan Yeşilyol'la bağlantısı sağlanmalıdır.

Ohtamış şelalesi ulaşım şartlarının çok iyi olmamasına karşın günümüzde çok sayıda ziyaretçi çekmektedir. Ancak şelale çevresinde buraya gelen turistlerin kullanabileceği tesisler bulunmamaktadır. Saha tabiat parkı ilan edilip, ulaşım ve turizm olanakları geliştirildiği takdirde ziyaretçi sayısında artma beklenmektedir. Altyapı şartlarının yetersiz olmasına karşın büyük oranda ziyaretçi çeken bir diğer alan da Küpkaya sahasıdır. Arazi çalışmaları sırasında söz konusu sahanın yerli turistler tarafından sıkça ziyaret edildiği ve sahada bazı sosyal tesislerin inşasına başlandığı gözlenmiştir. Öte yandan, Melet Irmağı üzerinde Nehir Tipi HES'ler (Hidro Elektrik Santrali) işletilmektedir. Ayrıca, Sapdere üzerinde de yeni Nehir Tipi HES'lerin yapılması planlanmaktadır (DSİ, 2016). HES'lerin çağlayanları olumsuz etkilemesi önlenmeli ve sürdürülebilir kırsal kalkınma için doğa temelli turizm desteklenmelidir.

Sonuç olarak, havzadaki turistik çekiciliklerin çevresinde doğayla uyumlu alt yapı yatırımlarının yapılması sürdürülebilir turizm açısından önem taşımaktadır. Gerek havza içindeki turistik çekicilikler çevresinde bilgi panoları konularak ve gerekse yazılı ve görsel medyada gerekli tanıtımlar yapılarak yöre turizmi geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, H. (1992). *Orta Karadeniz Bölümünün (Yeşilirmak-Melet Suyu-Kelkit Vadisi Arası) Bitki Coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bahadır, M., Uzun, A., Zeybek, H. İ., Hatipoğlu, İ. K. & Dinçer, H. (2016). “Karacaören Şelalesi, Salıpazarı (Samsun)”. M. Bahadır, A. Uzun ve H.İ. Zeybek (Ed.), *UJES 2015, IV. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, Samsun, 640-650.
- Bulut, İ. (2010). “Aybastı (Ordu) Şelâle ve Çağlayanları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* 20, 1-14.
- DKMP. (2012). *Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 11. Bölge Müdürlüğü, Ordu Şube Müdürlüğü.
- DMİGM. (2016). *Samsun Meteoroloji İstasyonu, Yayınlanmamış Veriler*.
- Doğanay, H. (2000). “Türkiye’de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara-Sarıkayalar ve Muradiye Çağlayanları”. *Doğu Coğrafya Dergisi* 3, 1-25.
- DSİ. (2016). *Samsun 7. Bölge, Yayınlanmamış Veriler*.
- Erinç, S. (1945). “Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri”. *Türk Coğrafya Dergisi* 7-8, 119-140.
- Gürgen, G. (1993). *Bolaman Çayı-Melet Irmağı Arasında Perşembe Yarımadasının Uygulamalı Fiziki Coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Hatipoğlu, İ. K. 2017. *Melet Irmağı Aşağı ve Orta Çığırının Uygulamalı Jeomorfolojisi, Ordu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Koday, Z., Koday, S. ve Kaymaz, Ç. K. (2015). “Mençuna Şelalesi’nin Sürdürülebilir Ekoturizm Planlaması Açısından Değerlendirilmesi”. *Coğrafya’ya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati Doğanay*, Pegem Akademi Yayıncılık, 215-237.
- Kubalíková, L. and Kirchner, K. (2016). “Geosite and Geomorphosite Assessment as a Tool for Geoconservation and Geotourism Purposes: a Case Study from Vizovická vrchovina Highland (Eastern Part of the Czech Republic)”. *Geoheritage*, (8), 5–14.
- Kumandaş, H. (2004). *Ordu İli Kaya Mezarları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum.
- Lahn, E. (1944). “Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi”. *Türk Coğrafya Dergisi* 5-6, 137-142.
- Özşahin, E. (2017). “Geodiversity assessment in the Ganos (Isıklar) Mount (NW Turkey)”. *Environmental Earth Sciences* 76, 271.
- Reynard, E., Fontana, G. and Kozlik, L. (2007). “A method for assessing «scientific» and «additional values» of geomorphosites”. *Geographica Helvetica* 62/3, 148–158.
- Tüfekçioğlu, A. (1995). *Ordu – Melet Irmağı Havzasındaki Orman Ekosistemlerinde Yükselti ve Bakı Etmenlerine Göre Bitki Örtüsü ve Bazı Toprak Özelliklerinin Değişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.
- TÜİK. (2017). *Yayınlanmamış Veriler*.
- Türkmen, F. (2011). *Ordu İli Topraklarının Jeokimyasal Özellikleri, Genesisi ve Sınıflandırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Anabilim Dalı, Ankara.
- Uzun, S., Uzun, A., Yılmaz, C. ve Zeybek, H. İ. (2005). “Erfelek Çağlayanları, Sinop”. *Doğu Coğrafya Dergisi* 14, 331-348.
- Vujičić, M. D., Vasiljević, D. A., Marković, S. B., Hose, T. A., Lukić, T., Hadžić, O. and Janičević, S. (2011). “Preliminary geosite assessment model (GAM) and its application on Fruška Gora Mountain, potential geotourism destination of Serbia”. *Acta Geographica Slovenica* 51/2, 361-377.
- Zeybek, H. İ. (2000). “Ocaklı Çağlayanı (Pazar-Tokat)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi Coğrafya Serisi* 1/1, 171-188.

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE BULUNAN KORUNAN ALANLARIN REKREASYONEL KULLANIMLARI

Mehmet ÖZ¹

Hakan ADANUR²

M. Said FİDAN³

Osman KOMUT⁴

ÖZ

Korunan alanlar eğitim faaliyetlerinin ve bilimsel araştırmaların yapıldığı, genetik çeşitliliğin ve türlerin saklandığı, kültürel, geleneksel, simgesel doğal kaynakların zarar verici etkilerden sakınıldığı ve sürdürülebilir olarak kullanıldığı, özel öneme sahip doğal ve kültürel bölgelerin turizm ve rekreasyonel kullanım imkanının sağlandığı bölgelerdir. Ülkemizde korunan alanların belirlenmesi, planlanması, geliştirilmesi, korunması, yönetilmesi ve tanıtılması Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan korunan alanlar, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi içinde yer alan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Trabzon illerinde yer alan korunan alanlar materyal olarak seçilmiştir. Bu alanlarda 2010-2017 yılları arasındaki ziyaretçi sayılarının belirlenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. İller arası ziyaretçi sayılarının karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler Rekreasyonel kullanım olarak 2018 yılı itibariyle bu illerden Artvin'de 3, Gümüşhane'de 5, Trabzon'da 8, Rize'de 6 ve Giresun'da 4 adet korunan alan bulunmaktadır. Bölge müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanları toplam olarak, 2010 yılında 450.411 kişi, 2011 yılında 555.678 kişi, 2012 yılında 973.391 kişi, 2013 yılında 1.936.608 kişi, 2014 yılında 1.601.913 kişi, 2015 yılında 1.458.617 kişi, 2016 yılında 1.558.290 kişi ve son olarak 2017 yılında 1.911.429 kişi ziyaret etmiştir. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayısının artışında, ilan edilen korunan alan sayısının çoğalması, korunan alanların daha kaliteli hizmet verecek hale getirilmesi ve insanların rekreasyon ihtiyaçlarının giderek artmasının önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz Bölgesi, Turizm, Korunan Alanlar, Rekreasyon

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Ormancılık Bölümü, mehmetoz@gumushane.edu.tr

² Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Arsin Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşletim Teknolojisi Bölümü, hakanadanur@ktu.edu.tr

³ Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, said.fidan@btu.edu.tr

⁴ Dr. Öğr. Üyesi., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Ormancılık Bölümü, osmankomut@gumushane.edu.tr

RECREATIONAL USE OF PROTECTED AREAS FOUND IN THE EASTERN BLACK SEA REGION

ABSTRACT

Protected areas are areas where educational and recreational use of natural and cultural areas with special precaution is provided where educational activities and scientific research are carried out, genetic diversity and species are kept, cultural, traditional, symbolic natural resources are avoided and sustainable from damaging effects. Recreation is, as a definition, expressed as activities that people make with their own will in their free time in order to restore old weariness of soul and body health. It is the responsibility of the General Directorate of Nature Conservation and National Parks to determine, plan, develop, protect, manage and promote the protected areas in our country. The protected areas in the Eastern Black Sea Region are located within the borders of the 12th Regional Directorate of Nature Conservation and National Parks, affiliated to the General Directorate of Nature Conservation and National Parks, which is located within the Ministry of Forestry and Water Affairs. In this study, the protected areas in the provinces of Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize and Trabzon in Eastern Black Sea Region were selected as material. It is aimed to determine and compare visitor numbers between 2010-2017 in these areas. The visitor numbers of provinces were compared using one way ANOVA. As of 2018, there are 3 protected areas in Artvin, 5 in Gümüşhane, 8 in Trabzon, 6 in Rize and 4 in Giresun as recreational use. Total protected areas within the boundaries of the regional directorate are 450,411 in 2010, 555,678 in 2011, 973,391 in 2012, 1,936,608 in 2013, 1,601,913 in 2014, 1,458,617 in 2015, 1,558,290 in 2016, and finally 1,911,429 in 2017 people visited the site. As a result, visitor numbers have increased in 2010, 2011, 2012 and 2013 and there has been no decrease in 2014 and 2015. In 2016 and 2017, the number of visitors has increased again. The largest number of visitors was registered in 2013, and the least number of visitors was registered in 2010. The most visited province was Trabzon while the least visited was in Giresun province. It can be said that as the number of visitors increases with the number of years, it is important that the number of declared protected areas increase, the protected areas become more capable of providing quality services, and the recreation needs of people increase gradually.

Keywords: Eastern Black Sea Region, Tourism, Protected Areas, Recreational

GİRİŞ

Orman kaynağından elde edilen asli ürün odun hammaddesidir. Bunun yanı sıra odun dışı orman ürünü olarak adlandırılan ve orman hizmet ve fonksiyonları (rekreasyon, hayvan otlatma, CO₂ tutma, oksijen üretme, gen kaynağı sağlama, bilimsel amaçlı faydalanma, su rezervi ve erozyon kontrolü sağlama gibi) kapsayan faydaları da bulunmaktadır (Türker, 2002: 272; Deniz, 2012: 2). Korunan alanlar eğitim faaliyetlerinin ve bilimsel araştırmaların yapıldığı, genetik çeşitliliğin ve türlerin saklandığı, kültürel, geleneksel, simgesel doğal kaynakların zarar verici etkilerden sakınıldığı ve sürdürülebilir olarak kullanıldığı, özel öneme sahip doğal ve kültürel bölgelerin turizm ve rekreasyonel kullanım imkanının sağlandığı bölgelerdir (Akten ve Gül, 2014: 130; Gül, 2005: 151). Rekreasyon tanım olarak, insanların

yıpranan ruh ve vücut sağlıklarını eski zindeliğine kavuşturmak üzere serbest zamanlarında kendi istekleri ile yaptıkları etkinlikler olarak ifade edilmektedir (Surat vd., 2014: 332). Rekreasyon alanları, kent parkları, çocuk oyun alanları gibi bu amaç için planlanıp tasarlanarak hizmet verenler ve ormanlık alanlar, deniz kıyıları gibi doğal şekliyle mevcut nitelikleriyle rekreasyonel aktivitelerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan mekanlar olmak üzere ikiye ayrılabilir (Uzun, 2005: 4). İkinci grupta yer alan doğal alanlarda gerçekleştirilebilecek rekreasyon etkinlikleri olarak; piknik yapmak, kamp yapmak, fotoğraf çekmek, koşu ve yürüyüş yapmak, avcılık yapmak, yaban hayatın gözlemlenmesi gibi faaliyetler söylenebilir. Bu etkinlikler arasında piknik yapmak ve kamp yapmak en çok tercih edilen etkinlikler arasında gösterilebilir (Polat ve Aktaş Polat, 2016: 87). Ülkemizde "Korunan Alan" adı altında statü kazandırılmış sahalar; 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ile 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında ilan edilerek koruma altına alınmış sahalardır. 2873 sayılı Milli Parklar Kanununda, Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı ve Tabiat Anıtı olmak üzere dört koruma statüsü tanımlanmıştır. Bu kapsamda Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü sorumluluğunda 2018 yılı itibariyle 43 adet milli park, 234 adet tabiat parkı, 111 adet tabiat anıtı ve 30 adet tabiatı koruma alanı bulunmaktadır (Milli Parklar, 2018). Bu sayılara ilave olarak ülkemizde, Ramsar alanları, sulak alanlar, yaban hayatı geliştirme sahaları, muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, tohum meşcereleri, tohum bahçeleri, kent ormanları gibi alanlar kapladıkları alanlarda hesaplandığında Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde 3.350.334 hektar değişik statülerde koruma altına alınmış alanlar bulunmaktadır. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde ise 2.458.749 hektar büyüklüğünde 16 adet özel çevre koruma bölgesi ve 1.310.685 hektar alana sahip 1273 adet doğal sit alanı ile toplam 3.769.434 hektarlık alan koruma altına alınmıştır. Birbiri ile çakışan alanlar dahil edildiğinde Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyelerinde toplam korunan alan büyüklüğü 7.119.768 hektara ulaşmaktadır. Bu oran ise ülkemiz yüzölçümünün yaklaşık % 8,75'ini oluşturmaktadır (Arda ve Özkara, 2017: 110). IUCN-International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği - Dünya Koruma Birliği) 2014 verilerine göre dünyada 200.000 korunan alan olduğunu ve bu alanların karasal boyutta %14,6, okyanus boyutunda ise %2,8'ini kapsadığını belirtmektedir (Karataş ve Altunel, 2017: 932). Dünyadaki belli başlı ülkelerde korunan alanlar sayıları incelendiğinde ABD (Kuzey Amerika) 34071 adet ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise 22793 adet ile Almanya, üçüncü sırada 11424 adet ile İngiltere, dördüncü sırada 11251 adet ile Rusya ve beşinci sırada ise 9308 adet ile Estonya bulunmaktadır. Korunan alanların toplam arazi varlığı açısından oransal dağılımı incelendiğinde %83,04 ile Almanya ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı %66,74 ile Slovenya, üçüncü sırada %62,89 ile Yeni Zelanda, dördüncü sırada %59,86 ile Belçika ve %59,19 ile Polonya beşinci sırada bulunmaktadır (Sezen, 2017: 170). Korunan alanlar ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların; korunan alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin bitki türleri ve yabancı hayvanlarına olan etkileri, korunan alanların yönetimi, korunan alanlardaki tür çeşitliliği, korunan alanların insanoğluna olan sosyolojik ve

psikolojik etkileri ile tabiat parkları ve rekreasyon potansiyeli üzerine olmak üzere 5 kategoride yapıldığı belirtilebilir (Polat ve Aktaş Polat, 2016: 88).

Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Artvin, Gümüşhane, Trabzon, Rize ve Giresun illerini kapsamaktadır. Araştırmanın amacı, bu illerde bulunan korunan alanlardaki rekreasyon potansiyelinin belirlenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Bu bağlamda, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan 4 milli park, 21 tabiat parkı ve 1 tabiat anıtı araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

TASARIM VE YÖNTEM

Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi içinde yer alan, Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Trabzon illerinde yer alan ve rekreasyonel olarak kullanılan korunan alanlar materyal olarak seçilmiştir. Tablo 1'de Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanlar verilmiştir.

Tablo 1: Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Sınırları İçerisinde Bulunan Korunan Alanlar

İller	Korunan Alanlar
Artvin	Hatila Vadisi Milli Parkı
	Karagöl-Sahara Milli Parkı
	Borçka Karagöl Tabiat Parkı
Giresun	Koçkayası Tabiat Parkı
	Yedideğirmenler Tabiat Parkı
	Ağaçbaşı Tabiat Parkı
	Kuzalan Tabiat Parkı
Gümüşhane	Limni Gölü Tabiat Parkı
	Tomara Şelalesi Tabiat Parkı
	Artabel Gölleri Tabiat Parkı
	Köse Tabiat Parkı
	Çağlayandibi Tabiat Parkı
Rize	Kaçkar Dağları Milli Parkı
	Handüzü Tabiat Parkı
	Tar Deresi Bulut Şelalesi Tabiat Anıtı
	Tunca Vadisi Tabiat Parkı
	Akyamaç Şelalesi Tabiat Parkı
	Isırlık Tabiat Parkı
Trabzon	Altındere Vadisi Milli Parkı
	Sürmene Çamburnu Tabiat Parkı
	Kayabaşı Tabiat Parkı
	Çal-Camili Tabiat Parkı
	Görnek Tabiat Parkı
	Sera Gölü Tabiat Parkı
	Beşikdağ Tabiat Parkı
Uzungöl Tabiat Parkı	

Bu alanlarda 8 yıllık (2010-2017 yılları arasındaki) ziyaretçi sayıları ikincil veri olarak Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğünden temin edilmiştir. Elde edilen verilerin yıllara göre ve birbirlerine göre karşılaştırılmaları yapılarak rekreasyonel kullanımları belirlenmiştir. Ulaşılan veriler üzerindeki istatistiksel analizler SPSS 20.0 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. İller ve yıllar değişkenlerine göre ziyaretçi sayıları arasındaki istatistiksel farklılıkları tespitiye yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi ve farklılıkların hangi iller arasında olduğunu belirlemeye yönelik Dunnett's T3 testi uygulanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Artvin ilinde bulunan korunan alanlar ve rekreasyonel kullanımları Tablo 2’de verildiği gibidir. Burada bulunan korunan alanları 2010-2017 yılları arasında toplamda 553889 kişi ziyaret etmiştir. Korunan alanların rekreasyonel kullanımlarına bakıldığında Hatıla Vadisi Milli Parkı 2010-2017 yılları arasında toplamda 32342 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Karagöl-Sahara Milli Parkı’nı 2010-2017 yılları arasında 146896 kişi ziyaret etmiştir. Borçka – Karagöl Tabiat Parkı ise 2010-2017 yıllarında 374651 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. En fazla ziyaret edilen korunan alan Borçka–Karagöl Tabiat Parkı iken en az ziyaretçi sayısı Hatıla Vadisi Milli Parkı’nda olmuştur. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayıları değişiklik göstermekle beraber en fazla ziyaretçi sayısı 129879 kişi ile 2017 yılında kayıt edilmiştir.

Tablo 2: Artvin İlinde Bulunan Korunan Alanlar ve Rekreasyonel Kullanımları

	Korunan Alan Adı	Ziyaretçi Sayısı								Toplam
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Artvin	Hatıla Vadisi Milli Parkı	1640	2022	751	245	416	321	18444	8503	32342
	Karagöl-Sahara Milli Parkı	8243	13530	16982	17487	18435	15353	24590	32276	146896
	Borçka Karagöl Tabiat Parkı	25431	50315	23976	29099	53706	38606	64418	89100	374651
İl Geneli Toplam		35314	65867	41709	46831	72557	54280	107452	129879	553889

*Korunan alanlarda kapı girişi olmadığı için ziyaretçi sayıları tahmini olarak hesaplanmıştır.

Not:2015 yılına kadar ziyaretçi sayıları, küçük vasıta 5, büyük minibüs 20, otobüs 40 ve motosiklet 1 ile çarpılarak; 2016 yılından itibaren ise ziyaretçi sayıları I. Grup (Bisiklet):1, II. Grup (Motosiklet, ATV):2, III. Grup (Otomobil, Kamyonet, Pickup):3, IV. Grup (Minibüs): 15, V. Grup (Midibüs):25 ve VI. Grup (Otobüs):45 ile çarpılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3’de Giresun ilinde bulunan korunan alanlar ve rekreasyonel kullanımları gösterilmiştir. Burada bulunan alanlar 2010-2017 yılları arasında toplamda 127696 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Korunan alanların rekreasyonel kullanımlarına bakıldığında sadece Koçkayası Tabiat Parkı 2010-2017 yılları

arasında ziyaretçi kabul etmiş ve toplamda 67884 kişi tarafında ziyaret edilmiştir. Yedideğirmenler Tabiat Parkı'nı 2016 ve 2017 yılları arasında 146896 kişi ziyaret etmiştir. Ağaçaş Tabiat Parkı sadece 2017 yılında ziyaretçi kabul etmiş ve tabiat parkını 11059 kişi ziyaret etmiştir. Kuzalan Tabiat Parkı ise 2016 ve 2017 yılları arasında 35757 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. En fazla ziyaret edilen korunan alan Koçkayası Tabiat Parkı olurken en az ziyaret edilen korunan alan Ağaçaş Tabiat Parkı olmuştur. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi sayısı 68966 kişi ile 2017 yılında olmuştur.

Tablo 3. Giresun İlinde Bulunan Korunan Alanlar ve Rekreatiyonel Kullanımları

	Korunan Alan Adı	Ziyaretçi Sayısı							Toplam	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		2017
Giresun	Koçkayası Tabiat Parkı	673	921	7880	4563	817	9885	17226	25919	67884
	Yedideğirmenler Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	1840	11156	12996
	Ağaçaş Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	-	11059	11059
	Kuzalan Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	14925	20832	35757
İl Geneli Toplam		673	921	7880	4563	817	9885	33991	68966	127696

*Korunan alanlarda kapı girişi olmadığı için ziyaretçi sayıları tahmini olarak hesaplanmıştır.

Gümüşhane ilinde bulunan korunan alanlar ve rekreatiyonel kullanımları Tablo 4'de verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere korunan alanları 2010-2017 yılları arasında toplamda 250269 kişi ziyaret etmiştir. Korunan alanların rekreatiyonel kullanımlarına bakıldığında sadece Limni Gölü Tabiat Parkı 2010-2017 yılları arasında toplamda 128689 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Tomara Şelalesi Tabiat Parkı'nı 2010-2017 yılları arasında 105573 kişi ziyaret etmiştir. Artabel Gölleri Tabiat Parkı'na gelen ziyaretçiler sadece 2017 yılında kayıt altına alınmış ve parkı 1640 kişi ziyaret etmiştir. Köse Tabiat Parkı 2016 ve 2017 yılları arasında 110705 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Çağlayandibi Tabiat Parkı'nı ise 2016 ve 2017 yılları 2662 kişi ziyaret etmiştir. En fazla ziyaret edilen korunan alan Limni Gölü Tabiat Parkı, en az ziyaretçi sayısı ise Artabel Gölleri Tabiat Parkı'nda olmuştur. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi sayısı 122241 kişi ile 2017 yılında kayıt edilmiştir.

Tablo 4. Gümüşhane İlinde Bulunan Korunan Alanlar ve Rekreatif Kullanımları

	Korunan Alan Adı	Ziyaretçi Sayısı							Toplam	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		2017
Gümüşhane	Limni Gölü Tabiat Parkı	550	700	1100	10298	4260	25938	21385	64458	128689
	Tomara Şelalesi Tabiat Parkı	350	525	650	6630	1535	25275	20765	49843	105573
	*Artabel Gölleri Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	-	1640	1640
	*Köse Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	7005	4700	11705
	*Çağlayandibi Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	1062	1600	2662
İl Geneli Toplam		900	1225	1750	16928	5795	51213	50217	122241	250269

*Korunan alanlarda kapı girişi olmadığı için ziyaretçi sayıları tahmini olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5’de Rize ilinde bulunan korunan alanlar ve rekreatif kullanımları gösterilmiştir. Korunan alanlar 2010-2017 yılları arasında toplamda 2403284 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Korunan alanların rekreatif kullanımlarına bakıldığında sadece Kaçkar Dağları Milli Parkı’nı 2010-2017 yılları arasında toplamda 2377590 kişi ziyaret etmiştir. Tunca Vadisi Tabiat Parkı’nı 2016 ve 2017 yıllarında 4326 kişi ziyaret etmiştir. Isırlık Tabiat Parkı’nı 2017 yılında 2053 kişi ziyaret etmiştir. Handüzü Tabiat Parkı 2016 ve 2017 yılları arasında 14785 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Akyamaç Şelalesi Tabiat Parkı 2016 ve 2017 yılları arasında 2460 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Tar Deresi Bulut Şelalesi Tabiat Anıtı ise 2017 yılları 2070 kişi ziyaret etmiştir. En fazla ziyaret edilen korunan alan Kaçkar Dağları Milli Parkı olurken en az ziyaretçi sayısı ise Isırlık Tabiat Parkı’nda kayıt edilmiştir. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi sayısı 642179 kişi ile 2017 yılında olmuştur.

Tablo 5. Rize İlinde Bulunan Korunan Alanlar ve Rekreatiyonel Kullanımları

	Korunan Alan Adı	Ziyaretçi Sayısı							Toplam	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		2017
Rize	Kaçkar Dağları Milli Parkı	119000	156000	226750	358100	252700	276900	359040	629100	2377590
	*Handüzü Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	10035	4750	14785
	Tar Deresi Bulut Şelalesi Tabiat Anıtı	-	-	-	-	-	-	-	2070	2070
	*Tunca Vadisi Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	2070	2256	4326
	*Akyamaç Şelalesi Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	510	1950	2460
	*Isırlık Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	-	2053	2053
	İl Geneli Toplam	119000	156000	226750	358100	252700	276900	371655	642179	2403284

*Korunan alanlarda kapı girişi olmadığı için ziyaretçi sayıları tahmini olarak hesaplanmıştır.

Trabzon ilinde bulunan korunan alanlar ve rekreatiyonel kullanımları Tablo 6'da verildiği gibidir. Burada bulunan alanlar 2010-2017 yılları arasında toplamda 7111199 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Korunan alanların rekreatiyonel kullanımlarına bakıldığında sadece Altındere Vadisi Milli Parkı 2010-2017 yılları arasında toplamda 2829199 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Uzungöl Tabiat Parkı'nı 2010 - 2017 yılları arasında 3442125 kişi ziyaret etmiştir. Sürmene Çamburnu Tabiat Parkı 2012-2017 yılları arasında 611951 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Kayabaşı Tabiat Parkı 2012, 2013, 2014 ve 2016, 2017 yıllarında 78550 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Çal-Camili Tabiat Parkı'nı 2012, 2013, 2014 ve 2016, 2017 yıllarında 45349 kişi ziyaret etmiştir. Görnek Tabiat Parkı 2016 ve 2017 yılları arasında 4620 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Sera Gölü Tabiat Parkı'nı 2017 yılları 98065 kişi ziyaret etmiştir. Beşikdağ Tabiat Parkı ise 2017 yılları 1340 kişi ziyaret etmiştir. En fazla ziyaret edilen korunan alan Uzungöl Tabiat Parkı olurken en az ziyaretçi sayısı ise Beşikdağ Tabiat Parkı'nda kayıt edilmiştir. Yıllar itibarı ile ziyaretçi sayılarına bakıldığında en fazla ziyaretçi sayısı 1510186 kişi ile 2013 yılında olmuştur.

Tablo 6. Trabzon İlinde Bulunan Korunan Alanlar ve Rekreatiyonel Kullanımları

	Korunan Alan Adı	Ziyaretçi Sayısı							Toplam	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		2017
Trabzon	Altındere Vadisi Milli Parkı	294524	331665	356732	441376	541776	403941	200830	258355	2829199
	*Sürmene Çamburnu Tabiat Parkı	-	-	12015	79855	107007	175679	181265	56130	611951
	Kayabaşı Tabiat Parkı	-	-	3065	24045	29131	-	402	21907	78550
	*Çal-Camili Tabiat Parkı	-	-	2550	8920	11165	-	5629	17085	45349
	*Görnek Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	765	3855	4620
	*Sera Gölü Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	-	98065	98065
	*Beşikdağ Tabiat Parkı	-	-	-	-	-	-	-	1340	1340
	*Uzungöl Tabiat Parkı	-	-	320940	955990	580965	486719	606084	491427	3442125
	İl Geneli Toplam	294524	331665	695302	1510186	1270044	1066339	994975	948164	7111199

*Korunan alanlarda kapı girişi olmadığı için ziyaretçi sayıları tahmini olarak hesaplanmıştır.

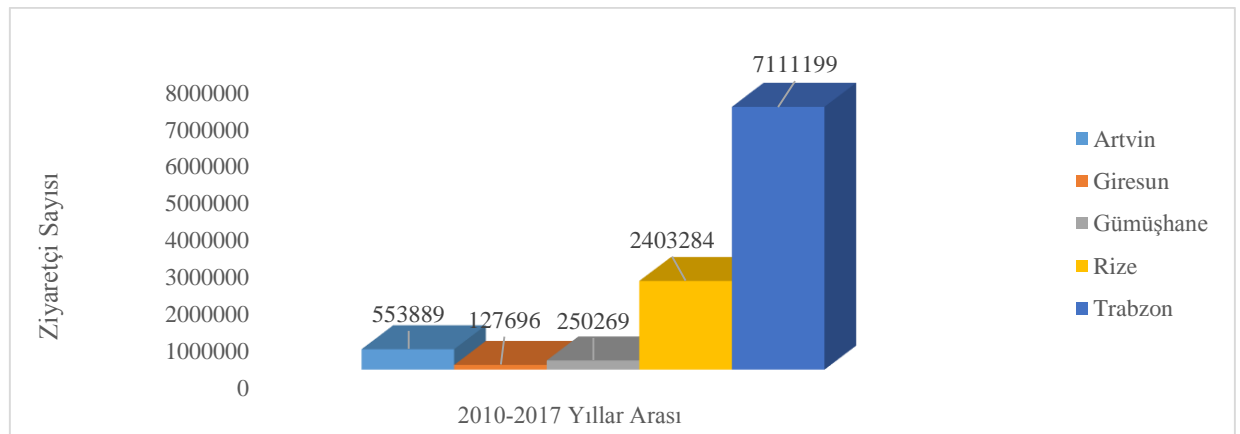
Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanların 2010-2017 yılları arasındaki toplam ziyaretçi sayıları Tablo 7’de gösterilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde; Artvin ilinde bulunan korunan alanlar 2010 yılında 35314 kişi, 2011 yılında 65867 kişi, 2012 yılında 41709 kişi, 2013 yılında 46831 kişi, 2014 yılında 72557 kişi, 2015 yılında 54280 kişi, 2016 yılında 107452 kişi, 2017 yılında 129879 kişi ve toplamda ise 553889 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Giresun ilinde bulunan korunan alanları 2010 yılında 673 kişi, 2011 yılında 921 kişi, 2012 yılında 7880 kişi, 2013 yılında 4563 kişi, 2014 yılında 817 kişi, 2015 yılında 9885 kişi, 2016 yılında 33991 kişi, 2017 yılında 68966 kişi ve toplamda ise 127696 kişi ziyaret etmiştir. Gümüşhane ilinde bulunan korunan alanlar 2010 yılında 900 kişi, 2011 yılında 1225 kişi, 2012 yılında 1750 kişi, 2013 yılında 16928 kişi, 2014 yılında 5795 kişi, 2015 yılında 51213 kişi, 2016 yılında 50217 kişi, 2017 yılında 122241 kişi ve

toplamda ise 250269 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Rize ilinde bulunan korunan alanları 2010 yılında 119000 kişi, 2011 yılında 156000 kişi, 2012 yılında 226750 kişi, 2013 yılında 358100 kişi, 2014 yılında 252700 kişi, 2015 yılında 276900 kişi, 2016 yılında 371655 kişi, 2017 yılında 642179 kişi ve toplamda ise 2403284 kişi ziyaret etmiştir. Trabzon ilinde bulunan korunan alanlar 2010 yılında 294524 kişi, 2011 yılında 331665 kişi, 2012 yılında 695302 kişi, 2013 yılında 1510186 kişi, 2014 yılında 1270044 kişi, 2015 yılında 1066339 kişi, 2016 yılında 994975 kişi, 2017 yılında 948164 kişi ve toplamda ise 7111199 kişi tarafından ziyaret edilmiştir.

Tablo 7. Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Sınırları İçerisinde Bulunan Korunan Alanların 2010-2017 Yılları Arasındaki Toplam Ziyaretçi Sayıları

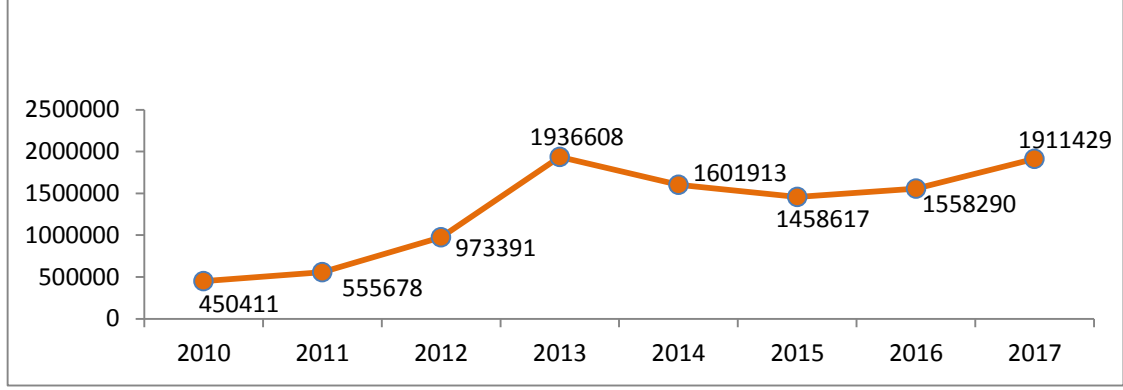
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam
Artvin	35314	65867	41709	46831	72557	54280	107452	129879	553889
Giresun	673	921	7880	4563	817	9885	33991	68966	127696
Gümüşhane	900	1225	1750	16928	5795	51213	50217	122241	250269
Rize	119000	156000	226750	358100	252700	276900	371655	642179	2403284
Trabzon	294524	331665	695302	1510186	1270044	1066339	994975	948164	7111199
Toplam	450411	555678	973391	1936608	1601913	1458617	1558290	1911429	10446337

Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanların 2010-2017 yılları arasındaki iller bazında toplam ziyaretçi sayıları Şekil 1' verilmiştir.

Şekil 1. Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Sınırları İçerisinde Bulunan Korunan Alanların 2010-2017 Yılları Arasındaki İller Bazında Toplam Ziyaretçi Sayıları

Şekil 1’de görüldüğü gibi, Bölge Müdürlüğü’ne bağlı iller incelendiğinde en fazla ziyaretçinin olduğu il 7111199 kişi ile Trabzon olmuştur. En az ziyaretçinin bulunduğu il ise 127696 kişi ile Giresun olmuştur. Şekil 2’de Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanların yıllar bazında toplam ziyaretçi sayıları gösterilmiştir.

Şekil 2. Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü Sınırları İçerisinde Bulunan Korunan Alanların Yıllar Bazında Toplam Ziyaretçi Sayıları

Şekil 2 incelendiğinde 2010, 2011 ve 2012 yıllarında düzenli bir şekilde artış göstermiştir. 2013 yılında bir önceki yıla oranla iki katı olacak şekilde bir artış gerçekleşmiştir. 2014 ve 2015 yıllarında ziyaretçi sayılarında bir miktar azalma meydana gelmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında ise ziyaretçi sayılarında yeniden artış gözlemlenmiştir. En fazla ziyaretçi sayısı 1936608 kişi ile 2013 yılında kayıt edilmiş iken en az ziyaretçi sayısı 450411 kişi ile 2010 yılında kayıt edilmiştir.

İller ve yıllar değişkenlerine göre ziyaretçi sayıları arasındaki istatistiksel farklılıkları tespiti yönelik yapılan Homojenlik Testi sonucuna göre varyansların eşit dağılmadığı Tablo 8’den anlaşılmıştır. Tablo 9’da görüldüğü üzere iller ve ziyaretçi sayısı değişimi arasında istatistiksel düzeyde anlamlı farklılıklar ($p < 0,05$) tespit edilmiştir. İstatistiksel farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilebilmesi amacıyla heterojen varyanslı veriler için kullanılması önerilen Dunnett’s T3 testi (Kalaycı, 2010:134) yardımıyla Tablo 10’da görülen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 8. Varyansların Homojenlik Testi Sonucu

İstatistik	Serbestlik Derecesi 1	Serbestlik Derecesi 2	Önem Derecesi
11,116	4	35	0,000

Tablo 9. Ziyaretçi Sayısı Değişkenine Göre İller Arasındaki Farklılıkları Tespiti Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F-Değeri	Önem Derecesi
Gruplar Arası	4	4363183465480	1090795866370	25,615	0,000*
Gruplar içi	35	1490452361610	42584353189		
Toplam	39	5853635827090			

$P < 0,05$

Yapılan Dunnett's T3 testi sonuçlarına göre, Tablo 10'da görüldüğü üzere Gümüşhane-Giresun, Artvin-Gümüşhane illeri arasında yıllar itibariyle ziyaretçi sayıları ve ziyaretçi sayıları artış oranı arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık oluşmadığı ($p>0,05$) belirlenmiştir. Diğer illerdeki korunan alanlar ziyaretçi sayıları ve artış oranları arasında istatistiksel düzeyde anlamlı farklılıklar olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 10. Grupları Arası Farklılıkları Tespite Yönelik Dunnett's T3 Testi Sonuçları

		Ortalama Fark	Standart Sapma	Önem Derecesi
Artvin	Giresun	53274,125*	14547,048	0,026**
	Gümüşhane	37952,500	19076,018	0,439
	Rize	-231174,375*	59013,187	0,038**
	Trabzon	-819663,750*	151574,130	0,008**
Giresun	Artvin	-53274,125*	14547,048	0,026**
	Gümüşhane	-15321,625	17237,615	0,983
	Rize	-284448,500*	58444,821	0,013**
	Trabzon	-872937,875*	151353,750	0,005**
Gümüşhane	Artvin	-37952,500	19076,018	0,439
	Giresun	15321,625	17237,615	0,983
	Rize	-269126,875*	59733,366	0,017**
	Trabzon	-857616,250*	151855,970	0,006**
Rize	Artvin	231174,375*	59013,187	0,038**
	Giresun	284448,500*	58444,821	0,013**
	Gümüşhane	269126,875*	59733,366	0,017**
	Trabzon	-588489,375*	161798,941	0,044**
Trabzon	Artvin	819663,750*	151574,130	0,008**
	Giresun	872937,875*	151353,750	0,005**
	Gümüşhane	857616,250*	151855,970	0,006**
	Rize	588489,375*	161798,941	0,044**

** $p<0,05$

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan korunan alanların 2010-2017 yılları arasındaki toplam ziyaretçi sayılarına göre 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında artış gerçekleşmiş, 2014 ve 2015 yıllarında ise azalma olmuştur. Sonraki 2016 ve 2017 yıllarında ziyaretçi sayılarında yeniden bir artış meydana gelmiştir. En fazla ziyaretçi 2013 yılında, en az ziyaretçi ise 2010 yılında kayıt edilmiştir. En çok ziyaret edilen il Trabzon olurken en az ziyaret ise Giresun iline olmuştur. Ziyaretçi sayılarında meydana gelen artışın sebepleri olarak insanların rekreasyona olan ihtiyaçlarının artması, korunan alan sayılarının artış göstermesi ve korunan alanların daha kaliteli hizmet verecek hale getirilmesi söylenebilir. Korunan alanların varış güzergahları üzerindeki yolların rehabilitasyonunun yapılması ile daha rahat ulaşımın sağlanması mümkün olmuştur. Ayrıca bu alanlara konaklama ve lokanta tesislerinin yapılması veya sayılarının artırılması ile insanların dikkatini çekerek tercih etmelerini sağlamıştır. Korunan alanlar içerisinde, bu alanların doğal yapısını bozmadan yürüyüş yolları, kamelya, çocuk oyun alanları, mescit, lavabo gibi bölümlerin yapılması ile insanların bu alanlarda geçirdikleri sürenin artmasını sağlamıştır. Bir diğer faktör ise insanların korunan alanlar hakkında daha iyi bilgilendirilmesi ve bu alanların tanıtımlarının yapılması ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan

korunan alanların turizm potansiyeline olan ilgi daha da artmıştır. Rekreasyon faaliyetleri bulunan korunan alanlarda yer alan eksikliklerin giderilerek hizmet kalitesinin artırılması ayrıca rekreasyon faaliyeti bulunmayan diğer korunan alanların ise hizmet verecek şekilde getirilmesi ve tanıtımlarının yapılarak insanların ziyaret etmesi sağlanması ile bu alanların turizme kazandırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akten, S. ve Gül, A. (2014), “Korunan Doğal Alanlarda Ziyaretçilerin Olası Etki Düzeyleri Önlem ve Standartların Belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı Örneği)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 15, s.130-139
- Arda, S. S. ve Özkara, A. H. (2017), “Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Sorunlar ve Yönetmelik”, *IV. Ulusal Ormancılık Kongresi*, 15-16 Kasım, Antalya, s.108-120
- Deniz, İ. (2012), *Odun Dışı Orman Ürünleri Ders Notları*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Trabzon.
- Gül, A. (2005), “Korunan Doğal Alanların Planlama Sorunları ve Ekolojik Yönetim Planı Önerisi” *Çevre ve Orman Bakanlığı 1. Çevre ve Ormancılık Şurası*, 21-24 Mart, Antalya, Cilt 4, s.1421-1429.
- Kalaycı, Ş. (2010), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.Baskı, Ankara.
- Karataş, İ. ve Altunel, T. (2017), “Türkiye’de Korunan Alanların Hukuki Durumu”, *1st International Sustainable Tourism Congress*, November 23-25, Kastamonu, s.931-937
- Polat, S. ve Aktaş Polat, S. (2016), “Rekreasyonel Tabiat Parklarının Korunan Alanlar Kapsamında İncelenmesi: Mersin İli Örneği”, *Social Sciences (NWSASOS)*, 3C0139, 11(2), s.85-115.
- Sezen, J. (2017), “Türkiye Ve Dünyada Korunan Alanlara Yönelik Çevre Bilincinin Önemi”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 2(2), s.165-177
- Surat, H., Surat, B. Z. ve Özdemir, M. (2014), “Korunan Alanların Rekreasyonel Kullanımı ve Yerel Halkın Farkındalığı: Borçka Karagöl Tabiat Parkı Örneği”, *II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu*, 22-24 Ekim, Isparta
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2018), “Korunan alanlarımız”, <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar>, (28.07.2018).
- Türker, M. F., Öztürk, A. ve Tiryaki, E. (2002), “Ülkemiz Ormancılık Sektöründe Odun Dışı Orman Ürünleri Kapsamında Değerlendirilen Odun Dışı Bitkisel Ürünlerin İşletmeciliği”, *II. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 15-18 Mayıs, Artvin, Cilt No.1,s.270-279.
- Uzun, S. (2005), *Kırsal ve Kentsel Alanlardaki Parklarda Kullanıcı Memnuniyeti: Gölcük Ormanı Dinlenme Alanı ve İnönü Parkı Örneği*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TURİZME ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ

Eray POLAT¹

Ertuğrul DÜZGÜN²

Mehmet YEŞİLTAŞ³

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, iklim değişikliğinin turizme olan etkisini belirlemeye yönelik hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler çerçevesinde bibliyometrik olarak analiz edilmesidir. Bu amaçla YÖK Ulusal Tez Merkezi Merkezi ve Proquest veri tabanında yer alan lisanüstü tezlerden iklim değişikliğinin turizme olan etkisini konu edindiği tespit edilen 14 yüksek lisans 24 doktora olmak üzere toplam 38 tez nicel analiz yöntemlerinden olan bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Tezlerin sınıflandırılmasında “tez türü”, “yayımlandığı yıl”, “yayımlandığı üniversite”, “yayımlandığı enstitü”, “yayımlandığı anabilim dalı”, “araştırmanın türü”, “uygulama alanı”, “yöntem” ve “tezin çalışma konusu” parametreleri esas alınmıştır. Araştırma kapsamına dâhil edilen tezler, ilgili parametrelere göre frekans analizine tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın, iklim değişikliği ve turizm ilişkisi üzerine araştırma yapacak olan araştırmacıların konuyla ilgili literatürdeki hangi alanlarda eksikliğin olduğunu görerek ona göre konu seçmelerini kolaylaştırması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Turizm, Bibliyometri.

BIBLIOMETRIC PROFILE OF POSTGRADUATE THESIS PREPARED TO DETERMINE THE TOURISM IMPACT OF CLIMATE CHANGE

ABSTRACT

The aim of this research is to analyze bibliometrically the various post-graduate theses that are prepared to determine the effect of climate change on tourism. For this purpose, a total of 38 theses were analyzed by bibliometric analysis method, which consists of 14 master and 24 doctoral theses which were found to be related to the effect of climate change on tourism, from the database of YOK National Thesis Center and Proquest database. In the classification of the theses, parameters such as "thesis type", "published year", "published university", "published graduate school", "published field", "type of research", "application area", "method" and "thesis work". The theses included in the scope of the research were subjected to frequency analysis according to the related parameters. It is believed that this study is important in terms of facilitating the selection of topics by researchers who will investigate climate change and tourism relationship by seeing what areas in the related literature are lacking.

Keywords: Climate Change, Tourism, Bibliometric.

¹ Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, eraypolat38@gmail.com.

² Dr. Öğr. Üyesi. Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, duzgunertugrul@gmail.com.

³ Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, myesiltas@ciu.edu.tr

GİRİŞ

Küresel ısınmanın artması iklimlerde değişikliklere sebep olmaktadır. İklimin değişmesi ise tarım, enerji, sağlık ve turizm gibi birçok sektörü doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Yapısı gereği iklim ile önemli bir bağ kurmuş olan turizm sektöründe iklim sayesinde doğal güzellikler insanlara sunulmaktadır. Ayrıca uygun hava şartlarına bağlı olarak çeşitli turizm aktiviteleri de düzenlenmektedir. Örneğin, insanların denize girebilmesi, kayak yapabilmesi ve doğa yürüyüşüne katılabilmesi ancak uygun iklimsel şartların oluşması ile gerçekleşebilmektedir. Öte yandan tatil yapmak için uygun iklimsel şartları olmayan ülkelerdeki insanlar tatil yapabilmek için başka bölgelere seyahat etmektedirler. Buradan hareketle doğal faktörlerin insanların turizm hareketlerine katılmasında doğrudan etkisi olduğundan iklim değişikliğinin turizme olan etkisi kaçınılmaz olmaktadır.

İklim değişikliğinden en çok etkilenen turizm türlerinden olan kış turizminde yeterli miktarda ve kalitede kar olmadığında kayak merkezleri sezonu erken kapatmakta veya hiç açmamayı tercih etmektedirler. Benzer şekilde kıyı turizminde de yoğun sıcak ve nem sebebiyle insanlar, tercih ettikleri turistik destinasyonda değişikliğe gidebilmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde turizmin bölgesel ve ülkesel gelişmede oynadığı rol büyüktür. Artan rekabet ortamında Türkiye ekonomisinde de büyük bir gelir kalemi oluşturan turizm bu iklimsel durumlardan olumsuz yönde etkilenebilecektir.

Turizmin çevre ve iklim ile olan doğrudan ilişkileri sebebiyle turizm endüstrisi iklim değişikliğinden çok fazla etkileneceği için ülkelerin, turizm açısından hammaddeleri olan iklim ve çevresel kaynaklarını korumaları gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak Dünya Turizm Örgütü turizmin sürdürülebilir kalkınmaya olan etkisiyle ilgili olarak tüm hükümetleri iklim değişikliğinin etkilerinin oluşmasını engellemek ve yayılmasını durdurabilmek için çok sayıda sözleşme hazırlamış ve tarafları imzalamaya davet etmiştir (WTO, 2003). Türkiye’de bu protokollerden biri olan Kyoto Protokolüne 2009 yılında taraf olmayı TBMM kararıyla kabul etmiştir.

Bu çalışmada, son yıllarda dünya turizm yazınında iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü çalışmaların bibliyometrik profilini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bibliyometri ile ilgili kavramsal çerçeve anlatılıp konuyla ilgili yapılmış önceki çalışmalar sıralanmıştır. İkinci bölümde kullanılan yöntem hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise iklim değişikliğinin turizme olan etkisi ile ilgili yerli ve yabancı lisansüstü

tezlerden elde edilen bulgulara ait bilgilere yer verilirken, son bölümde çalışmada ulaşılan sonuçlar ifade edilmiş ve önerilere değinilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İlgili literatür incelendiğinde ilk olarak Alan Pritchard (1969) tarafından kullanıldığı vurgulanan bibliyometrik çalışmaların günümüzde birçok farklı bilim alanı tarafından kullanılmaktadır. Ülkemiz ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak artan üniversite ve araştırmacı sayıları düşünüldüğünde bilgi sahibi olabilmek kolaylaşmış ancak bu bilgi yoğunluğunda bir konu hakkında kısa ve açıklayıcı bilgilere sahip olmak da büyük önem kazanmıştır (Aydın, 2017: 25).

Bibliyometrik araştırmalar sayesinde ülkelerin ortaya koymuş oldukları yayın politikaları değerlendirilebileceği gibi, kurumların veya özelinde araştırmacıların yapmış oldukları yayın performansları da değerlendirilebilir (Al, 2008: 265). Örnek vermek gerekirse performans değerlendirme veya başarı değerlendirme sistemini uygulayan kurumsal bir firma, çalışanlarının veya bünyesinde bağlı bulunan bayilerinin performansını bibliyometrik analizler ile belirleyebilir. Benzer şekilde bibliyometrik analizlerin, yazar, konu, atıf yapılan yazar ve kaynaklar gibi verilerin istatistiksel olarak incelenmesi ile ilgilendiği için bilimsel çalışmalar üzerinde de önemli katkılarının bulunduğu söylenebilir. Çünkü elde edilen istatistiksel sonuçlar sayesinde belirli bir disipline ait olan genel yapının ortaya çıkması sağlanabilmektedir (Zan, 2012: 15).

Nicel araştırma yöntemleri arasında yer alan bibliyometrik analiz, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmakta ve bu yöntem ile pek çok alanda araştırmalar yapılmaktadır. Sosyal bilimler içerisinde yer alan ve yapısı gereği pek çok disiplin ile iç içe olan turizmin bir bilim alanı olarak görülmeye başlanması, turizm alanında yeni akademisyenlerin yetişmesi, bu alanda yayın yapan araştırmacı sayısının artması, turizm paydaşlarının turizm alanında yazılmış olan yayınlara duydukları merak, bireylerin veya kurumların performans değerlendirmesindeki ihtiyaçları turizm alanında bibliyometri yönteminin tercih edilmesine katkı sağlamıştır (Karagöz ve Kozak, 2014: 48).

Turizm alanındaki ilgili yazına bakıldığında pek çok bibliyometrik çalışmanın olduğu söylenebilir (Kozak, 1995; Kozak, 1996; İçöz ve Kozak, 1999; Kozak, 2001; Evren ve Kozak, 2012; Güçlü-Nergiz, 2014; Turan, 2014; Temizkan vd., 2015; Tayfun vd., 2016; Tekin, 2016; Yılmaz, 2017; Tayfun vd., 2018). Bu çalışmalar içerisinden Kozak (2001), çalışmasında 1972-1998 yılları arasındaki turizm pazarlamasına yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü tezleri

Turizm alanında yapılmış olan bibliyometrik çalışmaların yanı sıra Tablo 1’de görüleceği üzere araştırmacılar birçok farklı alanda lisansüstü tezleri incelemişlerdir. Lisansüstü tezlerle ilgili yapılan bibliyometrik analiz çalışmalarındaki parametrelerin yıllar geçtikçe arttığı, özellikle son dört yılda lisansüstü tezleri inceleyen araştırmaların popüler hale geldiği ve turizm alanındaki lisansüstü tezlerin oldukça fazla araştırıldığı belirlenmiştir (Temizkan vd., 2015; Tayfun vd., 2018; 525).

Diğer taraftan ilgili alan yazında turizm ile ilgili birçok bibliyometrik çalışma olmasına rağmen turizmde önemli bir belirleyici olan iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik lisansüstü tezler üzerine yapılmış bibliyometrik çalışmaya tarafımızca rastlanılmamıştır.

YÖNTEM

Hava ve iklim faktörlerinin, bir bölgeye yönelen turist akışına etki eden en önemli iki değişken olduğu söylenebilir (Hoogendoorn ve Fitchett, 2018: 743). Bu değişkenlerin önemi kuşkusuz ki, iklim değişikliği konusunu da önemli hale getirmektedir. Öyle ki, iklim değişikliği sonucunda deniz seviyesi ve bitki örtüsünde görülebilecek değişiklikler, ekolojik yaşamın farklılaşması, yağış rejiminin (yağmur ve kar) değişmesi gibi ikincil sonuçlar ortaya çıkabilecek ve bunların etkisi ile turizm sezonunun ay bazında değişmesi, mevcut yüksek ziyaretçi sayısına sahip destinasyonlarda ziyaretçi sayılarının azalarak yeni “popüler” destinasyonların ortaya çıkması gibi turizm sektörünü derinden etkileyebilecek sonuçlar da görülebilecektir (Agnew ve Viner, 2001: 55).

Sayılan bu nedenler, turizm ve iklim değişikliği konularını çok derinden ilişkili hale getirmektedir. Zira yazında da bu ilişkiyi çeşitli açılardan inceleyebilmek adına, bu iki konu son yirmi yılda sıklıkla araştırma alanı olarak seçilmektedir (Hoogendoorn ve Fitchett, 2018: 742). Bu çalışmanın amacı da bu yazında hazırlanmış olan yerli ve yabancı lisansüstü tezleri çeşitli kriterler ışığında analiz ederek bibliyometrik profilini ortaya koymaktır.

Bibliyometrik analizler tanımlayıcı yapıda (belirli bir dönemde yayımlanan makale sayısının niceliksel olarak ortaya konması) olabileceği gibi, değerlendirci yapıda da (bir makalenin kendisinden sonra gelen araştırmalara nasıl etki ettiğini belirleyebilmek amacıyla atıf analizi yapılması) olabilirler (Yozgat ve Kartaltepe, 2009: 150). Bu çalışmada, tanımlayıcı nitelikte bibliyometrik analiz yapılacak ve lisansüstü tezler, künyelerinde yer alan “tez türü”, “yayımlandığı yıl”, “yayımlandığı üniversite”, “yayımlandığı enstitü”, “yayımlandığı anabilim

dalı”, “araştırma türü”, “uygulama alanı”, “yöntem” ve “tezin çalışma konusu” gibi parametreler kapsamında incelenecektir.

Çalışma kapsamında yerli tezleri tespit edebilmek maksadıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi’ne¹, yabancı tezler içinse ProQuset² veri tabanına başvurulmuştur. Bu tarama işlemi için herhangi bir yıl sınırı belirlenmemiş ve anahtar kelimeler olarak YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde “iklim değişikliği”; ProQuset veri tabanında ise tezin özet kısmında yer alması şartıyla (doğrudan turizmi konu almış tezlerin tespiti amacıyla) “climate change” ve “tourism” terimleri girilmiştir. Yapılan bu incelemeler 23-30 Temmuz 2018 tarihleri arasında yapılmış ve elde edilen bulgular yüzde ve frekans değerleri verilerek analiz edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın veri toplama yöntemi arşiv-doküman tarama olarak ifade edilebilir.

BULGULAR

Yazında, çeşitli açılardan turizm ve iklim değişikliği konularını ele almış 7 yerli, 31 yabancı tez hazırlandığı görülmüştür. Bu tezlerin türü Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Türüne İlişkin Yüzde ve Frekans Dağılımı

Tez Türü	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
Yerli	4	57	3	43
Yabancı	10	32	21	68

Tablo 2’de görüldüğü üzere yerli tezlerden dört tanesi (%57) yüksek lisans tezi iken üç tanesi (%43) doktora tezidir. Yabancı tezlerde ise doktora tezleri daha ön plandadır (%68). Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı ise Tablo 3’de görülmektedir. Buna göre ilk tezin 2002 yılında doktora düzeyinde hazırlandığı görülmektedir. Bu tezde iklim değişikliği konusunun 1990’lı yılların sonu itibariyle çok ciddi şekilde konuşulmaya ve tartışılmaya başlanması (Kanat ve Keskin, 2018: 74) etkili olmuş olabilir. Ancak konunun popülerliğine rağmen iklim değişikliği-turizm eksenli çalışmaların süreklilik göstermesi 2007 yılı itibari ile başlamaktadır. Bu tarih itibariyle düzenli olarak her yıl konu hakkında tez hazırlandığı Tablo 3’de görülmektedir.

¹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

² <https://search.proquest.com/>

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yerli				Yabancı			
	Yüksek Lisans		Doktora		Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
2002	-	-	-	-	-	-	1	4,7
2004	-	-	-	-	-	-	1	4,7
2007	-	-	-	-	1	10	-	-
2008	-	-	-	-	-	-	1	4,7
2009	1	25	1	33	2	20	3	14,1
2010	2	50	-	-	-	-	3	14,1
2011	1	25	1	33	1	10	1	4,7
2012	-	-	-	-	1	10	4	18,8
2013	-	-	1	33	-	-	1	4,7
2014	-	-	-	-	2	20	1	4,7
2015	-	-	-	-	-	-	2	9,4
2016	-	-	-	-	1	10	2	9,4
2017	-	-	-	-	1	10	1	4,7
2018	-	-	-	-	1	10	-	-
Toplam	4	100	3	100	10	100	21	100

Yerli tezler bakıldığında ilk tezlerin 2009 yılında hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca konu hakkında 2013 yılından beri de herhangi bir tezin hazırlanmadığı dikkati çekmektedir. Yerli tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı ise Tablo 4’de görülmektedir. Buna göre en fazla tez İstanbul Üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır. Bu üniversite dışındaki üniversitelerde ise birer adet tez hazırlanmıştır. Ayrıca yabancı tezlerde enstitü bilgisi yer almadığından dolayı enstitü bakımından sadece yerli tezler incelenmiştir. Buna göre yüksek lisans tezi olmak üzere bir tez fen bilimleri enstitüsünde hazırlanırken, geriye kalan altı tezin tamamı sosyal bilimler enstitüsünde hazırlanmıştır.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%
Balıkesir Üniversitesi	1	25	-	-
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	1	25	-	-
Gazi Üniversitesi	-	-	1	33
İstanbul Üniversitesi	1	25	2	66
ODTÜ	1	25	-	-
Toplam	4	100	3	100

Yabancı tezler hazırlandığı ülkeye göre tasnif edilmiştir (Tablo 5). Buna göre yüksek lisans tezlerinin çoğunluk itibarıyla (%60) Kanada’da hazırlandığı göze çarpmaktadır. Doktora tezleri söz konusu olduğunda ise ABD %52,3 oranı ile öne çıkmaktadır. Toplamda ise 31 tezin 13 tanesinin (%41,9) ABD’de hazırlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Yabancı Lisansüstü Tezlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam
	n	%	n	%	
ABD	2	20	11	52,3	13
Birleşik Krallık	-	-	7	33,3	7
Çin	1	10	-	-	1
İsveç	1	10	-	-	1
Kanada	6	60	3	14,4	9
Toplam	10	100	21	100	31

Tablo 6’da hazırlanan tezlerin anabilim dalına göre dağılımı görülmektedir. Buna göre yerli tezlerin çoğunluğu (%66) turizm işletmeciliği anabilim dalında¹ hazırlanırken, şehir ve bölge planlama anabilim dalında bir, coğrafya anabilim dalında iki adet tez hazırlandığı tespit edilmiştir. Yabancı tezler söz konusu olduğunda ise anabilim dalı bilgisi yer alan 16 tezin 7 tanesinin coğrafya anabilim dalında hazırlandığı göze çarpmaktadır. Turizm işletmeciliği anabilim dalında ise iki adet tezin hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca yabancı tezlerin insani bilimler, deniz bilimleri gibi farklı anabilim dalı bünyelerinde de hazırlandığı görülmektedir. Tablodan biyoloji anabilim dalında da iklim değişikliğinin turizme etkisini konu edinen bir tezin hazırlandığı da görülmektedir.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Anabilim dalı	Yerli				Yabancı			
	Yüksek Lisans		Doktora		Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Turizm İşletmeciliği	3	75	1	33	-	-	2	9,4
Coğrafya	-	-	2	66	3	30	4	18,8
Şehir ve Bölge Planlama	1	25	-	-	-	-	-	-
Deniz Bilimleri	-	-	-	-	-	-	1	4,7
İnsani Bilimler	-	-	-	-	-	-	1	4,7
Antropoloji	-	-	-	-	-	-	1	4,7
Çevre Bilimleri	-	-	-	-	-	-	1	4,7
Tarım Ekonomisi	-	-	-	-	-	-	1	4,7
Sürdürülebilir Toplum Yönetimi	-	-	-	-	1	10	-	-
Biyoloji	-	-	-	-	-	-	1	4,7
Belirtilmeyen	-	-	-	-	6	60	9	42,8
Toplam	4	100	3	100	10	100	21	100

¹ Turizm işletmeciliği ve otelcilik ile turizm işletmeciliği eğitimi anabilim dalı bu kapsamda değerlendirilmiştir.

İncelenen tezler araştırma türüne göre de uygulamalı ve kavramsal olarak bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Buna göre yabancı doktora tezi (antropoloji anabilim dalında hazırlanmış) ve yerli yüksek lisans tezi (turizm işletmeciliği anabilim dalında hazırlanmış) olmak üzere birer tezin kavramsal düzeyde ele alındığı görülmüş, diğer tüm tezlerin uygulamalı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7’de tezlerin veri toplama sahası görülmektedir. Kimi tezlerde birden fazla veri toplama sahası olduğundan, veri toplama sahası sayısı tez sayılarından farklılık arz edebilir. Buna göre yabancı tezlerin -sayıca fazla olmasının da etkisi ile- daha geniş ve farklı veri toplama sahalarına sahip olduğu dikkati çekmektedir. Buna göre yabancı tezlerde yerli tezlerden farklı olarak sektör temsilcileri ile yerel halktan ve bölgede gözlem yapılarak veri toplanmıştır. Yabancı tezler açısından en çok öne çıkan veri toplama sahası hem yüksek lisans hem de doktora tezleri açısından ikincil veriler olarak görülmektedir. Bu husus yerli doktora tezleri söz konusu olduğunda da görülmektedir. Yerli yüksek lisans tezleri söz konusu olduğunda ise kamu temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının öne çıktığı tespit edilmiştir. Ayrıca şu noktada dikkati çekmektedir ki, yerli tezlerde yabancı tezlerden farklı olarak akademisyenlerden de görüş alınmıştır.

Tablo 7. Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Sahasına Göre Dağılımı

Uygulama Alanı	Yerli				Yabancı			
	Yüksek Lisans		Doktora		Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
İşletme Yöneticileri	1	12,5	1	33	2	14,2	4	12,5
Sektör Temsilcileri	1	12,5	-	-	2	14,2	5	15,6
Kamu Temsilcileri	2	25	-	-	2	14,2	6	18,75
Turistler	1	12,5	-	-	-	-	4	12,5
Yerel Halk	-	-	-	-	3	21,4	3	9,37
İkincil veriler	-	-	2	66	5	35,7	8	25
Sivil Toplum Kuruluşları	2	25	-	-	-	-	1	3,1
Akademisyen	1	12,5	-	-	-	-	-	-
Bölgede gözlem	-	-	-	-	-	-	1	3,1
Toplam	8	100	3	100	14	100	32	100

Tablo 8’de tezlere ait yöntem bilgileri yer almaktadır. Tezlerde yer alan yöntem kısmı nicel, nitel ve karma araştırma yöntemleri açısından incelenmiştir. Yerli tezlerde bir adet nitel araştırma yöntemi kullanılırken diğer tezlerin tamamında nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Yabancı tezlere bakıldığında ise nitel araştırma yöntemlerinin daha çok öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca yabancı tezlerde önemli sayılabilecek oranda (%38) karma yöntemlerin tercih edildiği de görülmektedir.

Tablo 8. Lisansüstü Tezlerde Yöntem

Araştırmanın Yöntemi	Yerli				Yabancı			
	Yüksek Lisans		Doktora		Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Nitel Araştırma Yöntemleri	1	25	-	-	5	50	8	38
Nicel Araştırma Yöntemleri	3	75	3	100	5	50	5	24
Karma	-	-	-	-	-	-	8	38
Toplam	4	100	3	100	10	100	21	100

Tablo 9’da iklim değişikliğini turizm açısından inceleyen tezler araştırma konularına göre tasnif edilmiştir. Burada yine toplam konu sayıları tez sayılarından farklılık arz edebilir. Zira kimi tezlerde birden fazla konunun ele alındığı tespit edilmiştir. Yerli tezlere bakıldığında hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde en fazla “iklim değişikliğinin turizm sektörüne etkisi” konusunun ele alındığı görülmektedir. Yabancı tezlerde ise yüksek lisans düzeyinde yine “iklim değişikliğinin turizm sektörüne etkisi” konusunun öne çıktığı görülürken; doktora düzeyinde bu konu ile birlikte “iklim değişikliğinin belli bir turizm türüne etkisi” konusu ile “iklim değişikliğinin turizm talebine etkisi” konusunun eşit sayıda ele alındığı ve bu üç konunun toplam konuların %63,6 gibi önemli bir oranını oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 9. Lisansüstü Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma Konusu	Yerli				Yabancı			
	Yüksek Lisans		Doktora		Yüksek Lisans		Doktora	
	n	%	n	%	n	%	n	%
İklim değişikliğinin turizm sektörüne etkisi	3	37,5	2	33	5	33	7	21,2
Kamu/Özel sektör yetkililerinin farkındalık seviyesi	1	12,5	-	-	1	6,6	2	6,06
Yerel halkın farkındalık seviyesi	-	-	-	-	-	-	1	3,03
Turizm işletmelerinin iklim değişikliğine yönelik adaptasyon stratejileri	1	12,5	1	16,5	2	13,2	6	18,1
İklim değişikliğinin belli bir turizm türüne etkisi	1	12,5	1	16,5	2	13,2	7	21,2
İklim değişikliğinin bir destinasyondaki turizm gelişimine etkisi	-	-	-	-	1	6,6	-	-
İklim değişikliğinin turizm talebine etkisi	-	-	2	33	3	20	7	21,2
İklim değişikliğinin turistlerin destinasyon sadakatine etkisi	2	25	-	-	-	-	1	3,03
İklim değişikliğinin sosyal ve ekonomik etkileri	-	-	-	-	-	-	2	6,06
Journal of Sustainable Tourism dergisine yönelik bibliyometrik analiz	-	-	-	-	1	6,6	-	-
Toplam	8	100	6	100	15	100	33	100

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yıllarda tüm dünya genelinde iklim değişikliği konusu, siyasi, ekonomik ve toplumsal çevrelerde önemle üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Bu konunun önem kazanmasında kuşkusuz ki, iklimin tüm insan faaliyetlerini kuşatması ve derinden etkilemesi meselesi rol almaktadır. Bu insan faaliyetleri arasında yer alan turizm faaliyetlerinin de iklimsel değişikliklerden halihazırda etkilendiği ve bu etkinin ileriki yıllarda daha da artacağı söylenebilir. Bu ifade rahatlıkla dile getirilebilir, çünkü hiç şüphe yok ki, bir destinasyonda turistik faaliyetlerin başlayabilmesi ve devam ettirilebilmesinde en önemli rollerden birini iklim faktörü üstlenmektedir. Zira kar yağmayan bir kayak destinasyonunda artık kış/kayak turizmi faaliyetlerinin devam ettirilebilmesini beklemek akıllıca bir beklenti değildir. Buna yapay kar üretiminin yapılabildiği ve bu endişelerin yersiz olduğu şeklinde bir eleştiri yöneltirse de unutulmamalıdır ki, artık turistler açısından “doğallık”, “yapaylığa” daha çok tercih edilir konumdadır. Bu örneğin diğer turizm türleri açısından da geçerli olabileceği söylenebilir zira çalışma içerisinde de birçok kere dile getirildiği üzere iklim ve turistik faaliyetler arasında güçlü bir ilişki mevcuttur.

Bu çalışmada da iklimsel değişikliğin turizmi ne derece etkilediği konusu çeşitli parametreler ışığında incelemiştir. Bu inceleme yapılırken, akademik makale olarak yayınlanmış çalışmalar dışlanmış ve herhangi bir yıl sınırına tabi tutulmadan lisansüstü düzeyde yapılmış tez çalışmaları kapsama dahil edilmiştir. Buna göre dördü yüksek lisans, üçü doktora olmak üzere yedi yerli tez; onu yüksek lisans, yirmi biri doktora olmak üzere otuz bir yabancı tez tespit edilmiştir. Yani toplamda yerli ve yabancı olarak otuz sekiz çalışma karşımıza çıkmaktadır. Esasında bu sayının, konunun gündem güne ehemmiyet kazanmasına rağmen görece az olduğu söylenebilir. Bu nedenle tez konusu belirleyecek araştırmacılara iklim değişikliği-turizm ilişkisini inceleyen konularda araştırma yapmaları önerilebilir. Özellikle yerli yazın açısından bu konu daha da önemlidir. Çünkü bu konuda 2013 yılından beri herhangi bir çalışmanın yapılmadığını görmekteyiz. Ayrıca bu konu Türkiye'nin özellikle Akdeniz Bölgesi eksenli olarak iklim değişikliklerinden etkilenecek olması nedeniyle (Kanat ve Keskin, 2018: 73) ülkemiz açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bölgenin de turizm sektörü ile çok ciddi şekilde alakalı olması yapılacak çalışmaları daha da anlamlı hale getirmektedir.

Lisansüstü tezlerin uygulama alanı olarak çeşitliliğe sahip olduğu görülmüştür. Bunlar arasında en çok öne çıkan uygulama alanı ikincil veriler olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de araştırma yapacak araştırmacılara işletme yöneticileri, sektör/kamu temsilcileri,

turistler ya da yerel halktan görüş olarak araştırmalarını yürütmeleri önerilebilir. Zira sayılan kesimlerden görece daha az sayıda veri toplandığı tespit edilmiştir.

İklim değişikliği konusunda araştırmacıların hem yerli hem de yabancı tezler açısından, iklim değişikliğinin genel manada turizm sektörünü nasıl etkilediği konusuna eğildiği tespit edilmiştir. Ancak şu konularda yazında yeterince araştırma yapılmadığı görülmüştür: Kamu/özel yetkililerinin ya da yerel halkın sektörün farkındalık seviyesi, turizm işletmelerinin iklim değişikliğine yönelik adaptasyon stratejileri, iklim değişikliğinin bir destinasyondaki turizm gelişimine etkisi, iklim değişikliğinin turizm talebine etkisi, iklim değişikliğinin turistlerin destinasyon sadakatine etkisi. Araştırmacılara, bu konular tez konusu olarak önerilebilir. Yapılacak bu çalışmalar ile birçok kesimden insanın konu hakkındaki farkındalık seviyesi tespit edilebilecek, turizm işletmelerinin ya da kamu örgütlerinin iklim değişikliğine yönelik ne gibi önlemler aldıkları ve nasıl adapte olmayı planladıkları ortaya çıkarılabilecektir. Ayrıca bölgelere yönelik turizm talebi de hesaplanarak, bu bölgelerin iklim değişikliğinden talep yönlü olarak ne derece etkilendikleri ortaya konulabilecek ve adaptasyon stratejileri bu kapsamda da hazırlanabilecektir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmada incelenen tezlerin, YÖK ve Proquest veri tabanına kaydedilmiş tezler olması ve bu nedenle henüz veri tabanına girişi yapılmayan tezlerin kapsam dışı kalmış olma olasılığı bu çalışmanın bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca Proquest veri tabanında iklim değişikliği ve turizm kelimelerinin çalışmanın özetinde geçme şartı aranması da kimi çalışmalara ulaşmada kısıtlamaların yaşanmasına sebep olmuş olabilir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu sınırlamanın kaldırılması sonucunda daha çok çalışma tespit edilebilir. Ayrıca bundan sonraki çalışmalarda makalelerin de bibliyometrik profilleri açısından incelenmesi, tezler ile makalelerin karşılaştırmalı olarak ele alınmasına olanak verebilir. Böylelikle alanda hangi konularda eksiklik olduğu ve çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulduğu daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

- Agnew, M. ve Viner, D. (2019). Potential impacts of climate change on international tourism. *Tourism and Hospitality Research*, 3(1), 37-60
- Al, U. (2008). Bilimsel Yayınların Değerlendirilmesi: h-endeksi ve Türkiye'nin Performansı. *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 263-285.
- Aydın, B. (2017). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezinde (YÖKTEZ) Yiyecek İçecek İşletmeciliği Alanında Kayıtlı Bulunan Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 2(1), 23-38.

- Evren, S. ve Kozak, N. (2012). Türkiye’de 2000-2010 Yılları Arasında Yayımlanan Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 12-15 Nisan 2012, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi ve Dokuz Eylül Üniversitesi, Antalya, 250-266.
- Güçlü Nergiz, H. (2014). Türkiye’de Lisansüstü Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili (1990-2013). *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 4-5 Nisan 2014, ss. 212-221
- Güdü-Demirbulat, Ö., ve Tetik-Dinç, N. (2017). Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 20-30.
- Hoogendoorn, G. ve Fitchett, J. (2018). Tourism and climate change: a review of threats and adaptation strategies for Africa, *Current Issues in Tourism*, 21(7), 742-759.
- İçöz, O. ve Kozak, N. (1999). Turizm İşletmeciliği Dergisi’nin turizm literatürüne katkısı hakkında bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 9-17.
- Kanat, Z. ve Keskin, A. (2018). Dünyada İklim Değişikliği Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Türkiye’de Mevcut Durum. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 49 (1): 67-78.
- Karagöz, D. ve Kozak, N. (2014). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi’nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş Birliğinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), 47-61.
- Kozak, N. (1995). Türkiye’de Yayımlanan Turizm Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Anatolia Türk Turizm Yazını Araştırmaları III*, Mart.
- Kozak, N. (1996). Dünyada Turizm ve İlgili Alanlarında Yayımlanan Dergiler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mart- Haziran, 80-91.
- Kozak, N. (2001). Türkiye’de Turizm Pazarlaması Literatürünün Gelişim Süreci: 1972-1998 Yılları Arasında Hazırlanmış Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir İnceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12: 26-33.
- Pritchard A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics, *Journal of Documentation*, 25(4): 348-349.
- Tayfun, A., Küçükergin, F. N., Aysen, E., Eren, A. ve Özekici, Y. K. (2016). Turizm Alanında Yazılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 50-69.
- Tayfun, A., Ülker, M., Gökçe, Y., Tengilimoğlu, E., Sürücü, Ç., ve Durmaz, M. (2018). Turizm Alanında Yiyecek ve İçecek ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 523, 547.
- Tekin, A. Ö. (2016). Türkiye’deki Lisansüstü Turizm Tezlerinde Odaklanılan Konular: 1984-2015. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8 (2): 175-187.
- Temizkan, P. S., Çiçek, D., Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili. *International Journal of Human Sciences*, 12(2): 395- 415.
- Turan, A. (2014). Turizm Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Bibliyometrik Özellikleri (1984-2013), *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 4-5 Nisan 2014, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi ve Dokuz Eylül Üniversitesi, Aydın, ss. 3-15.
- WTO (World Tourism Organization). (2003). Climate Change and Tourism. Web: <www.world-tourism.org/sustainable/climate/final-report.pdf> adresinden 28 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.
- Yılmaz, G. (2017). Ulusal Turizm Kongrelerinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları Alanı İle İlgili Yayımlanan Bildiriler Üzerine Bir Araştırma. *Turizm & Araştırma Dergisi*, 6(1): 1-21.
- Yozgat, U. ve Kartaltepe, N. (2009). Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongre Kitaplarında Yer Alan Bildirilerin Bibliyometrik Profili: Örgüt Teorisi ve Örgütsel Davranış Bildirileri Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 149- 165.
- Zan, U. B. (2012). *Türkiye’de Bilim Dallarında Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

ÇAĞLAYANDİBİ ÇAĞLAYANI, GÜMÜŞHANE/ TÜRKİYE

Ali UZUN¹
Halil İbrahim ZEYBEK²

ÖZ

Çağlayandibi Çağlayanı, Gümüşhane'nin az bilinen doğal turistik çekiciliklerinden biridir. Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde ve Gümüşhane'nin Kürtün İlçesi sınırları içinde yer alır. Bu çalışma Çağlayandibi Çağlayanı ve yakın çevresinin coğrafi özelliklerini incelemek ve turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımı için alınması gereken önlemleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma hazırlanırken önce ilgili literatür incelenmiş ve ardından saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmaları sırasında yerel yöneticilerle ve yöre sakinleriyle görüşülmüş, mevcut durum SWOT analizi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde, Çağlayan deresinin sularının yaz aylarında yatak dışına yönlendirildiği bu nedenle de görseiliğinin azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca turizm amaçlı düzenlemeler sırasında çağlayan çevresinin önemli ölçüde değiştirildiği belirlenmiştir. Sahanın turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımı için güvenlik önlemlerinin artırılması, ateş yakılması ve yaz aylarında sulama faaliyetlerinin gece yapılarak gündüz suların çağlayana bırakılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağlayandibi Çağlayanı, Ekoturizm, Sürdürülebilir Turizm, Gümüşhane.

ÇAĞLAYANDİBİ WATERFALL, GÜMÜŞHANE/ TURKEY

ABSTRACT

Çağlayandibi waterfall is one of the less known natural attractions of Gümüşhane province. It is located in the Eastern Black Sea Part of the Black Sea Region and in the Kürtün District of Gümüşhane. This study is prepared to examine the geographical features of Çağlayandibi waterfall and its near surroundings and to determine the necessary precautions for sustainable use for tourism purposes. Before the study was prepared, the related literature was examined and then field studies were carried out. During field works, local managers and local residents were interviewed and the current situation was tried to be determined by SWOT analysis. As a result of the work done, it is determined that the important part of the water of Çağlayan Creek is directed out of the bed in the summer months and the visuality of waterfall is decreasing. It has also been determined that the environment of the waterfall has been changed considerably during the works of tourism purposes. We suggest that increasing of security measures, and not burning picnic fire in the natural park for the sustainable tourism. In additon we recommend that the waters of the creek be reserved for irrigation at nights and be reserved for the waterfall during the daytime.

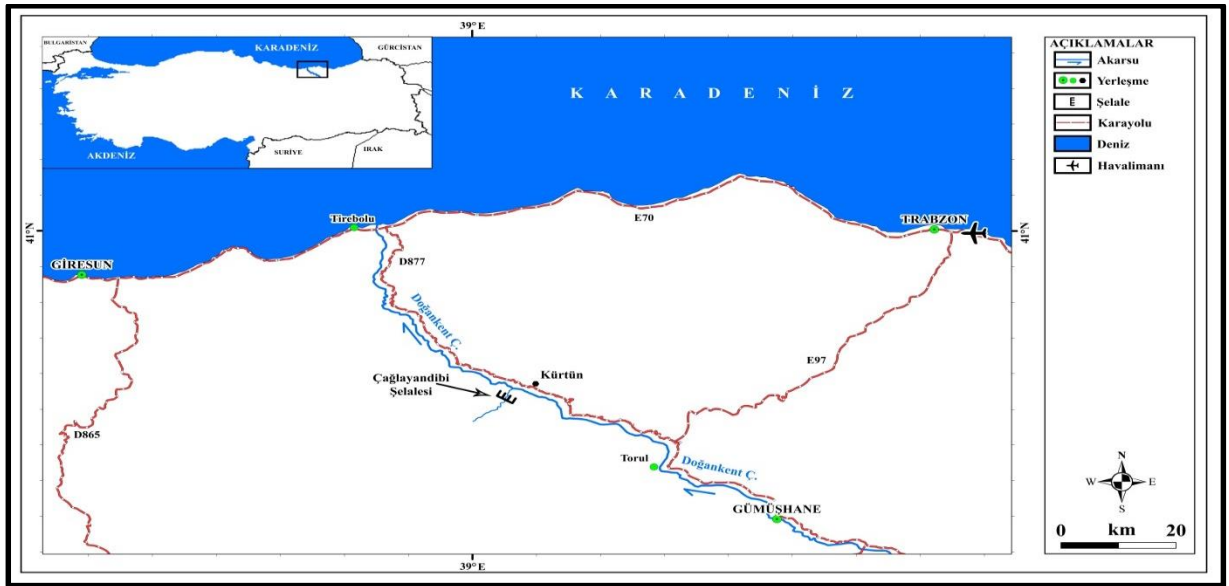
Keywords: Çağlayandibi Waterfall, Ecotourism, Sustainable Tourism, Gümüşhane.

¹ Prof.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Samsun; aliuzun@omu.edu.tr

² Prof.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Samsun; zeybekhi@gmail.com

GİRİŞ

Çağlayandibi Çağlayanı, Gümüşhane'nin az bilinen doğal turistik çekiciliklerinden biridir. Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde ve Gümüşhane İlinin Kürtün İlçesi sınırları içinde yer alır (Şekil 1). Çağlayanın ilçe merkezine uzaklığı kuş uçuşu 3,5 km, karayolu mesafesi ise 5 km'dir. Çağlayanın D-877 karayolu üzerinden Karadeniz'e (Tirebolu, Giresun) uzaklığı 62 km, Gümüşhane il merkezine uzaklığı ise 65 km'dir. Çağlayanın konumu $40^{\circ}41'5.00''K$ ve $39^{\circ} 3'4.30''D$ olarak ölçülmüştür. Çağlayanın önündeki dev kazanının denizden yüksekliği 850 m, döküldüğü yerin yüksekliği 865 m, düşme mesafesi ise 15 m'dir. Çağlayan'ın suları Doğankent Çayı üzerinden Karadeniz'e ulaşır.

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası.

Bu çalışma 02.12.2014 tarihinde tabiat parkı ilan edilen Çağlayandibi Çağlayanı ve yakın çevresinin coğrafi özelliklerini incelemek ve sahanın turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımı için uyulması gereken coğrafi ilkeleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Literatür çalışmaları sırasında Çağlayandibi Çağlayanı'nın turizmini konu alan ayrıntılı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bazı kurum raporlarında ve akademik yayınlarda özlü bilgilere yer verilmiştir (DKMP, 2016, Tarihsiz-a, b; Yalçın, 2015).

Çağlayanlar dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de ekoturizm amaçlı değerlendirilmekte ve turizmin çeşitlendirilmesinde kullanılmaktadır (Hudson, 1998; Özşahin and Kaymaz, 2015; Uzun et al., 2005). Çağlayanlar çok azı hariç, genellikle tek başlarına turizm alanı oluşturmazlar (Hudson, 1998). Ancak Niagara (Kanada-Amerika), Victoria (Zambiya-Zimbabye) ve Iguasu (Brezilya-Arjantin) gibi bazı çağlayanlar yüksek albenileri nedeniyle

uluslararası bir tanınırlık elde etmiş ve önemli turizm alanlarına dönüşmüştür. Buna karşılık ülkemizdeki Manavgat (Antalya), Düdenbaşı (Antalya), Kurşunlu (Antalya), Gürleyik (Erzincan) ve Tortum (Erzurum) gibi bazı çağlayanlar tek başlarına uluslararası bir turizm alanı olmasalar da bölgesel turizmin çeşitlendirilmesinde önemli birer seçenek oluştururlar. Gürleyik (Eskişehir), Kapuzbaşı (Kayseri), Samandere (Düzce), Sızır (Sivas), Tatlıcak (Sinop) ve Tomara (Gümüşhane) gibi bazı çağlayanlar ise yeni yeni tanınmakta ve yapılan turizm yatırımlarıyla yerel turizmin çeşitlendirilmesinde kullanımları artmaktadır. Buna karşılık, bazı çağlayanlar yöre insanı ve bazı meraklılar hariç henüz bilinmemekte ve turizm amaçlı kullanımları ekonomik getiri sağlayacak boyutta bulunmamaktadır. Bunlardan biri de Çağlayandibi Çağlayanı'dır. Bu çalışma ile Çağlayandibi Çağlayanı ve yakın çevresi coğrafi açıdan incelenmiş, bundan sonraki araştırmalara altlık oluşturacak temel coğrafi bilgi seti oluşturulmuştur. Çağlayanın yakın çevredeki Zigana kayak merkezi, Limni Gölü, Karaca Mağarası, Artabel Gölleri ve benzeri turistik çekiciliklerle bütünleşik bir şekilde turizm turlarına dâhil edilmesi Gümüşhane turizminin çeşitlendirilmesine katkı yapacağı ve bu yolla yerel kalkınmayı olumlu etkileyeceği değerlendirilmiştir.

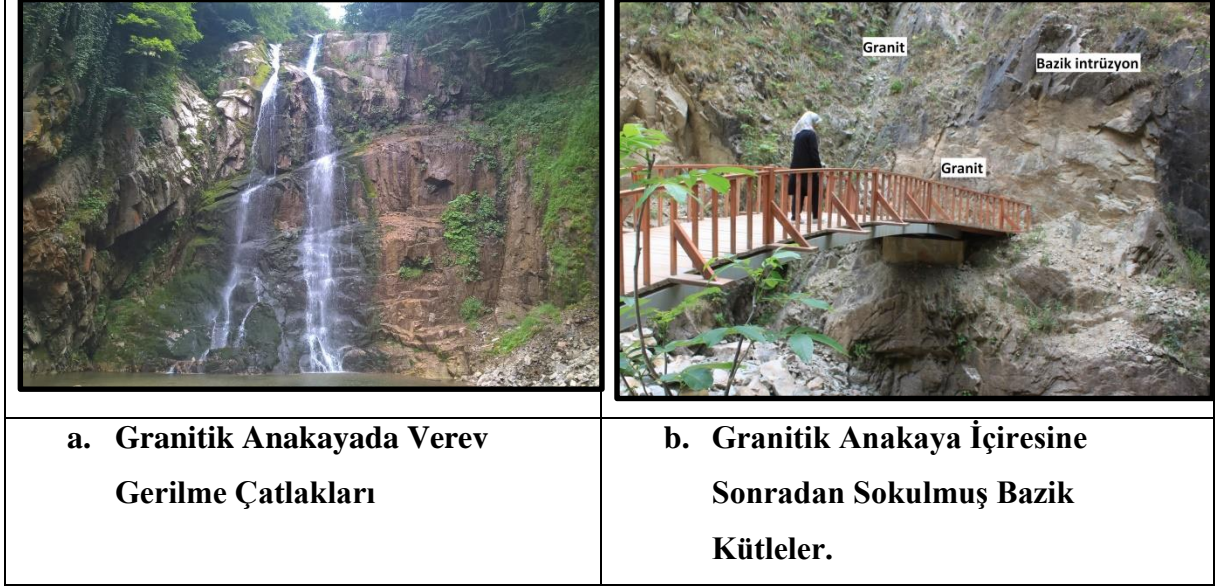
YÖNTEM

Çalışma kapsamında konuyla ilgili literatür incelenmiş ve saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmaları sırasında yerel yöneticilerle ve yöre sakinleriyle görüşülmüş, mevcut durum ve beklentiler analiz edilmiştir. Ayrıca, çağlayandan ekoturizm yoluyla sürdürülebilir şekilde yararlanabilmek için SWOT analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, çağlayanın oluşumu ve coğrafi özellikleri incelenmiştir. Sahanın iklim özellikleri belirlenirken yakın çevredeki Giresun (38 m), Gümüşhane (1219 m) ve Torul-Zigana Kayak Merkezi (2050 m) istasyonlarının iklim verilerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler: Çağlayandibi Çağlayanı ve yakın çevresinde anakaya büyük kısmıyla granitlerden oluşmaktadır (Şekil 2a). İri kristalli, bol çatlaklı ve açık renkli olan bu intrüzif kayaların içerisine daha sonra sokulum yapmış bazik kütlelere de rastlanmaktadır (Şekil 2b). Araştırma sahasında gri kahverengi podsolik topraklar yaygındır. Genellikle granitik anakayanın çözülmesiyle oluşan bu topraklar koyu renkli, kaba tekstürlü ve asit karakterlidir (Toprak ayrı bir alt başlık olabilir mi?).

Şekil 2. Çağlayanın Çevresinin Anakaya Özellikleri.

İklim: Araştırma sahasında meteoroloji istasyonu olmadığı için iklimle ilgili değerlendirmeler yakın çevredeki meteoroloji istasyonlarının verilerine ve saha gözlemlerine dayandırılmıştır. Giresun Meteoroloji İstasyonu (1960-2015) verilerine göre yörede yıl boyu yağış görülmekte ve en fazla yağışa kasım ayında (167,8 mm) düşmektedir. Her ne kadar araştırma sahası denizden 800 -1000 m kadar yüksekte yer alsada, vadi içlerine düşen yağış, topoğrafyanın dulda etkisi nedeniyle, Schrieber formülünün aksine, düzenli bir artış göstermemektedir. Buna rağmen sahada yıllık ortalama yağışın kıyıdaki Giresun Meteoroloji İstasyonu'na (1113,9 mm) yakın olması beklenmektedir. Bu durum sahadaki bitki örtüsüne de yansımış durumdadır. Araştırma sahasının sıcaklık şartları da yine yakın çevredeki Giresun (14,6 C⁰) ve Gümüşhane (9,6 C⁰) meteoroloji istasyonlarının verilerinden hesaplama yoluyla elde edilmiştir. Buna göre, araştırma sahasında ortalama sıcaklıkların 10-11 C⁰ civarında gerçekleşmektedir. En yüksek aylık sıcaklık değeri denizin etkisiyle temmuzdan ağustos ayına kaymıştır. Ana hatlarıyla söylenecek olursa, Karadeniz'in ılıman etkisi yaklaşık KB-GD istikametinde uzanan Doğan kent Çayı Vadisi boyunca çalışma sahasına kadar sokulmaktadır. Ancak orta ve yukarı çığıra doğru gidildikçe –örneğin Gümüşhane dolaylarında- bu etki hızla azalmaktadır.

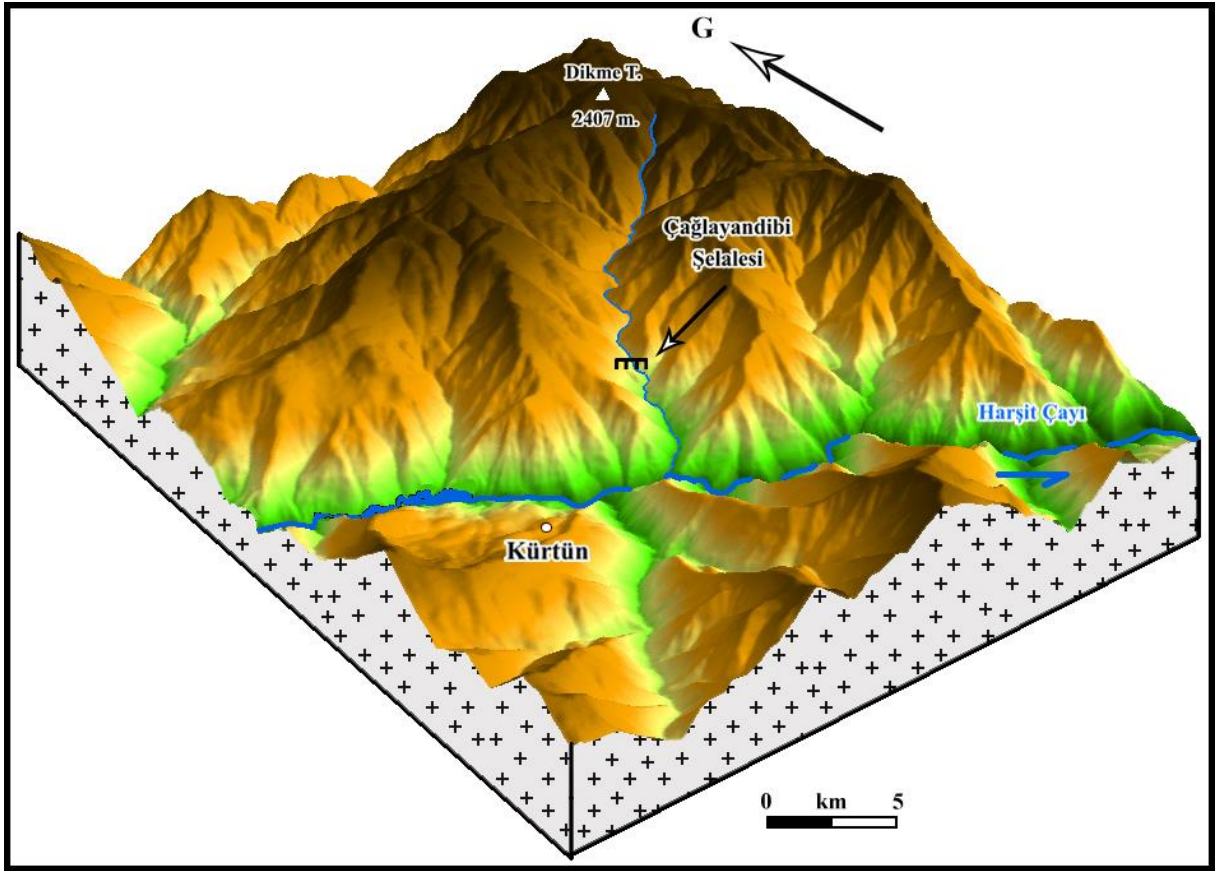
Bitki örtüsü: Çağlayan Deresi'nin aşağı çığırında, başta Kürtün İlçe merkezi olmak üzere yerleşmelere yakın ve az eğimli alanlarda orman kısmen tahrip edilmiş ve bu alanlar tarıma açılmıştır. Buna karşılık Çağlayan'daki Şelalesi Tabiat Parkı'nda ve onun güney bitişiğindeki Örümcek Ormanı Tabiatı Koruma Alanı'nda (TKA) zengin ve korunmuş bir bitki örtüsü mevcuttur. Çağlayan ve yakın çevresinde meşeler (*Quercus infectoria*, *Q. iberica*, *Quercus*

pubescens) yaygındır. Bunlara gürgen (*Carpinus orientalis*, *C. betulus*), kayın (*Fagus orientalis*), kestane (*Castanea sativa*) ve titrek kavak (*Populus tremula*) gibi geniş yapraklılar ile ladin (*Picea orientalis*), sarıçam (*Pinus silvestris*) ve göknar (*Abies nordmanniana*) gibi iğne yapraklılar eşlik eder. Ormanın açık alanlarında fazla olmak üzere *Ilex colchica*, *Vaccinium arctostaphylos*, *Corylus avellana* var. *avellana*, *Rhododendron luteum*, *Rhododendron ponticum* vb. çalılar dikkati çeker. Çağlayan çevresinde ve dere boylarında ise tipik dere vejetasyonuna ait kızılgağaç (*Alnus glutinosa* subsp. *Barbata*), titrek kavak (*Populus tremula*), söğüt (*Salix alba*) vb. geniş gibi yapraklı türler dikkati çeker. Bunlara ayrıca nem ve ışık isteklerine bağlı olarak akçağaç (*Acer campestre* subsp. *campestre*, *Acer hyrcanum* subsp. *hyrcanum*) fındık (*Corylus avellana*), kızılıçık (*Cornus sanguinea* subsp. *Sanguinea*), üvez (*Sorbus aucuparia*), mürver (*Sambucus nigra*), *Pyrus communis* subsp. *caucasica*, *Pyrus elaeagnifolia* subsp. *elaagnifolia*, *Prunus spinosa* subsp. *dasyphylla* *Hedera helix* gibi daha seyrek görülen ağaç ve çalılar da katılmaktadır. Çağlayanın yakın çevresinde ise *Oplismenus undulatifolius*, *Thelypteris limbosperma*, *Petasites hybridus*, *P. albus*, *Sambucus ebulus*, *Carex pendula*, *Cirsium hypoleucum*, *Epilobium hirsutum*, *Pteridium aquilinum*, *Impatiens noli-tangere*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Lythrum salicaria*, *Polygonum amphibium*, *Myriophyllum spicatum*, *Veronica anagalis-aquatica*, *Campanula rapunculoise*, *C. lactifolia*, *Eupatorium cannabinum* *Cardamine raphanifolia* subsp. *acris*, *Equisetum ramosissimum* vb. otsu taksonlar yayılış gösterir.

Hidrografik Özellikler ve Çağlayan Tipleri: Çağlayanlar oluşumları, görünüşleri ve yatak morfolojileri dikkate alınarak bir takım sınıflara ayrılırlar (Bätinaş, 2010; Emilien et al., 2015; Hudson, 1998). Çağlayandibi Çağlayanı bu yönüyle de araştırılmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırma sahası Giresun Dağları'nın batı ucunda ve yaklaşık KB-GD istikametinde uzanan Doğan kent Çayı Vadisinin kuzeye bakan yamacı üzerinde yer alır (Şekil 3). Sahanın sularını Çağlayan Deresi drene eder. Bu akarsuyun ilk kaynaklarını aldığı Dikme Tepesi'nden (2407 m) ve Doğan kent Çayı'na katıldığı Kürtün ilçe merkezi batısına (500 m) kadar toplam ana kol uzunluğu 11 km'dir. Yükselti farkı ise 1900 m'yi bulur. Akarsuyun yatak eğimi kaynaktan ağza doğru azalsa da % 17 gibi oldukça yüksek bir ortalamaya sahiptir. Yatak eğiminin yüksekliği akarsuyun hızlı akmasına ve aşındırma gücünün artmasına sebep olmuştur. Bu durum özellikle çatlak sistemlerine bağlı olarak oluşan zayıf alanların daha kolay aşındırılmasını ve yer yer çağlayanların oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle başta Çağlayandibi Çağlayanı olmak üzere, akarsu yatağında irili ufaklı birçok ardışıklı çağlayan oluşmuştur. Bunlardan biri de Çağlayandibi Çağlayanı'nın hemen gerisinde yer alır. Bu çağlayanın düşüş

yüksekliği 3 m olup, hemen önünde bir de dev kazanı gelişmiştir (Şekil 4a). Çağlayan sularının azaldığı dönemde nispeten yüksek bir kaya kütesinin iki yanından dökülen sular zemine ulaşmadan birleşmekte ve “Y” şekilli bir çağlayan özelliği kazanmaktadır (Şekil 4 b). Su miktarının daha da azaldığı dönemlerde iki kanaldan dökülen sular zemine kadar birleşmemekte ve yan yana iki atkuyruğu şelale oluşmaktadır (Şekil 4c). Akarsuyun bol su taşıdığı dönemlerde ise, akarsu yatağı bütünüyle suyla dolmakta ve perde şekilli çağlayan görünümü ortaya çıkmaktadır (Şekil 4d).

Şekil 3. Çağlayandibi Çağlayanı ve Yakın Çevresinin Topografik Yapısı.

	
<p>a. Ardışıklı Çağlayan Yapısı. https://www.youtube.com/watch?v=d_Mmkv_aiguU Video kayıttan (DKMP, 2018).</p>	<p>b. “Y” Şekilli Çağlayan Yapısı. Kaynak: Fotoğraf (DKMP, Tarihsiz-b)’den değiştirilerek alınmıştır.</p>
	
<p>c. Perde şekilli çağlayan yapısı. Fotoğraf (DKMP, Tarihsiz-a)’den alınmıştır.</p>	<p>d. Atkuyruğu Çağlayan Yapısı.</p>

Şekil 4. Çağlayandibi Çağlayanı’nın Değişen Su Miktarına Bağlı Farklı Görünüm Şekilleri.**SWOT ANALİZİ**

Araştırma sahası ve çevresinin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirmek üzere SWOT analizi yapılmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Güçlü yönler:

- Farklı mevsimlerde görünüşü değişen görsel albenisi yüksek bir çağlayandır (Şekil 4a,b,c,d).
- Çağlayan ve çevresi 02.12.2014 tarihinde “Çağlayandibi Şelalesi Tabiat Parkı” adıyla tescil edilmiştir.
- Ziyaretçiler yürüyüş yolları, dinlenme alanları ve seyir yerleri oluşturulmuştur (Şekil 5a).
- Biyoçeşitlilik açısından zengindir.

- Hemen bitişiğinde Örümcek Ormanı Tabiatı Koruma Alanı bulunmaktadır.
- Ayrıca Örümcek Ormanı TKA içinde 4 ladin ve 4 göknar ağacı tabiat anıtı olarak ilan edilmiştir (DKMP, Tarihsiz-a).
- Yakın çevresinde Karaca Mağarası, Limni Gölü, Artabel Gölleri ve Karaca Mağarası gibi doğal turistik çekiçilikler bulunmaktadır.
- D-877 Gümüşhane-Tirebolu yoluna 5 km mesafede bulunmakta ve motorlu araçlarla çağlayanın önüne kadar gelinebilmektedir.

Zayıf Yönler:

- Akarsu yatağında fizik düzenlemeler yapılarak doğal görünümün değiştirilmesi (Şekil 5a).
- Sahanın henüz yeterli düzeyde bilinmemesi.
- Gelen ziyaretçilere hizmet verecek henüz ticari bir işletmenin olmaması.
- Her hangi bir turizm turuna dâhil edilmemiş olması.
- Akarsuyun sularının çağlayana gelmeden kanallara alınıp yatak dışına taşınması sonucu çağlayanın görsel albenisinin zayıflaması (Şekil 5b).

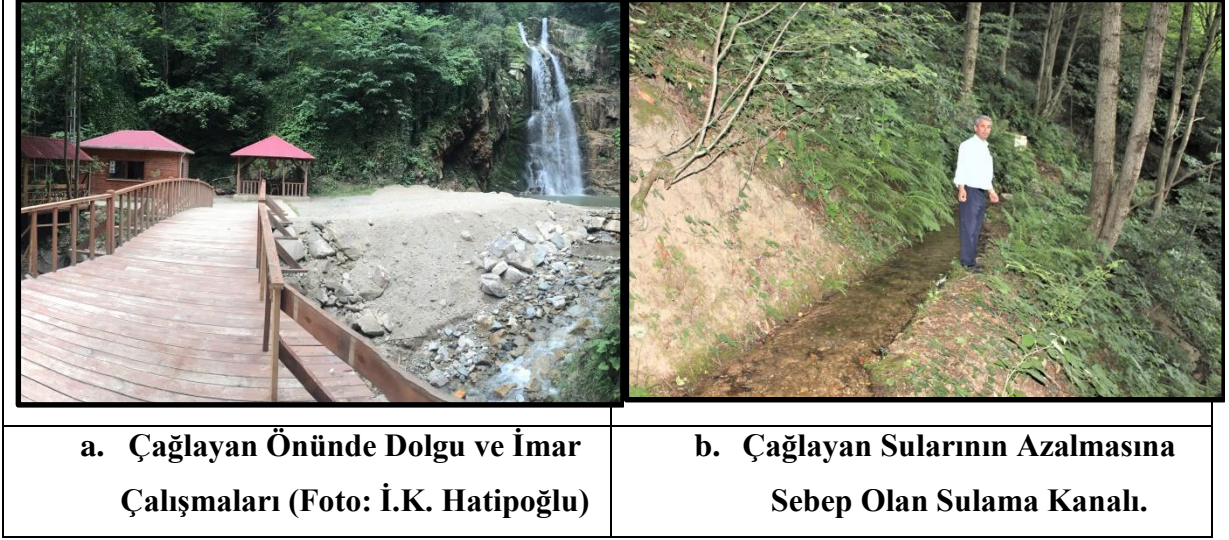
Fırsatlar:

- Turizmde Karayolu Ulaşımında Güvenliğin ve Erişim Kapasitesinin Arttırılması kapsamında Amasya – Erzincan – Gümüşhane – Tirebolu Bağlantılarının bölünmüş yol kapsamında değerlendirilecek olması (**Kültür_ve_Turizm_Bakanlığı, 2007**).
- Gümüşhane’de konaklama imkânlarının artması.
- Son yıllarda öne çıkan “Yeşil Yol” projesinin yaylalara daha kolay ulaşım sağlamaya başlaması yörede ekoturizm faaliyetlerini olumlu bir yönde etkilemeye başlamış olması.
- Gümüşhane ilinde ekoturizm faaliyetlerinin giderek önem kazanması vs.
- Havzada yapılan yayla şenliklerine gelenlerin potansiyel müşteri oluşturması.
- Gümüşhane Üniversitesi’nin turizm sempozyumları düzenlemesi ve bu üniversitedeki akademisyenlerin yörenin turizm potansiyellerinin belirlenmesine dönük araştırmalar yapması vs.

Tehditler:

Güvenlik eksikliği ve kontrolsüz ziyaretçi davranışları bu alanların gerçek turistik değere dönüşmelerini tehdit etmektedir. Ayrıca artan kirlilik ve turizm baskısı sucul ekosistemlere zarar vermektedir.

- Tabiat Parkı’nın bitişiğinden Örümcek Ormanları TKA’nın bulunması ve ziyaretçilerin kontrolsüz bir şekilde buralara girme ihtimalinin bulunması.

Şekil 5. Çağlayan Çevresinde Yapay Değişiklikler

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çağlayanlar çok eski dönemlerden beri insanların ilgisini çekmiş ve efsanelere konu olmuştur. Yüksek turistik albenileri nedeniyle son yıllarda ekoturizm amaçlı kullanımları artmıştır (Doğanay, 2000; Hudson, 1998; Özşahin ve Kaymaz, 2015; Uzun vd., 2005). Ancak artan turist sayısı başta çevre kirliliği ve çevreyle uyumsuz yapılaşma olmak üzere bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu alışılmış sorunlardan ayrı olarak, bu çalışmanın konusunu oluşturan Çağlayan'daki Çağlayanı henüz her hangi bir turizm etkinliğine sahne olmadan, doğal görünümünü önemli ölçüde kaybetmiştir. Nitekim saha henüz tabiat parkı ilan edilmeden önce, sağ ve sol sahilden akarsuyun suları içme ve sulama suyu temini amacıyla yatak dışına yönlendirilmiştir. Yaz aylarında azalan doğal akıma bir de bu sorun eklenince çağlayanın görsel albenisi oldukça azalmaktadır. Sahanın tabiat parkı ilan edilmesiyle çağlayanın ön kısmında dolgu yapılmış ve dev kazanının cephesi yapay olarak yükseltilmiştir. Çağlayan çevresinde şimdiden başlayan mangal yakma faaliyetleri bir taraftan sahanın bitişiğindeki Örumcek Ormanı Tabiat Koruma Alanı'nı tehdit etmekte, öbür yandan da oluşan duman nedeniyle ekosistemi olumsuz etkilemektedir. Sahanın sürdürülebilir turizm amaçlı kullanımı için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi şiddetle önerilmektedir.

- Saha henüz ticari turizme açılmadan gerekli güvenlik önlemleri alınmalı ve piknik amaçlı ateş yakılması kesinlikle önlenmelidir.
- Yaz aylarında artması beklenen turist sayısının çağlayanın görsel albenisinden yararlanabilmesi için, gündüz akarsuyun sularının çağlayana bırakılması, gece ise sulama amaçlı olarak tarlalara yönlendirilmesi önemlidir. Bu durum yöredeki Tomara Çağlayanı da dâhil olmak üzere birçok çağlayanı yakından ilgilendirmektedir. Genel bir

karar alınması durumunda, benzer sorunların yaşandığı diğer çağlayanlar için de bu öneri önemli bir çözüm olabilir.

KATKI BELİRLEME

Bitkilerin teşhisini gerçekleştiren Ondokuz Mayıs Üniversitesi Matematik Fen Bilimleri Bölümü'nden Dr. Fergan Karaer'e, Sahadan aldığı fotoğrafları yaralanmamıza sunan Gümüşhane Üniversitesi Coğrafya Bölümü Başkanı Dr. İlter Kutlu Hatipoğlu'na, Taslak çizimleri temize çeken Ondokuz Mayıs Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nden Araş. Gör. Serkan Gürgöze'ye ve sözlü görüşmelerimiz sırasında fikirlerini bizimle paylaşan Orman Mühendisi Haydar Tekin'e ve çalışmamız sırasında bize rehberlik eden yöre halkından Yalçın Bayrak'a çok teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Bätinaş, R. (2010). "The methodology for assessing the potential attractiveness of waterfalls as tourist attractions". *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, 205-212.
- DKMP (2016). Çağlayandibi Şelalesi Tabiat Parkı Gelişme Planı, Planlama Raporu. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- DKMP (2018). Örumcek Ormanları Tabiatı Kuruma Alanı, Huzur Gümüşhane'de. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- DKMP (Tarihsiz-a). Gümüşhane İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 12. Bölge Müdürlüğü, Gümüşhane Şube Müdürlüğü.
- DKMP (Tarihsiz-b). Gümüşhane İlinde Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 12. Bölge Müdürlüğü, Gümüşhane Şube Müdürlüğü.
- Doğanay, H. (2000). "Türkiye'de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara-Sırakayalar ve Muradiye Çağlayanları". *Doğu Coğrafya Dergisi* 6.
- Emilien, A., Poulin, P., Cani, M. P., and Vimont, U. (2015). Interactive procedural modelling of coherent waterfall scenes. In "Computer Graphics Forum", Vol. 34, pp. 22-35. Wiley Online Library.
- Hudson, B. J. (1998). "Waterfalls resources for tourism". *Annals of Tourism Research* 25, 958-973.
- Kültür_ve_Turizm_Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi (2023). pp. 60, Ankara.
- Özşahin, E., and Kaymaz, Ç. K. (2015). "Investigation of tourism potential of waterfalls of Turkey with geographical perspective". *Route Educational and Social Science Journal* 2/2, 12-29.
- Uzun, S., Uzun, A., Yılmaz, C., and Zeybek, H. İ. (2005). Erfelek Çağlayanları, Sinop/ Erfelek Waterfalls, Sinop. *Doğu Coğrafya Dergisi* 10.
- Yalçın, B. (2015). "Turistik Ürünlerin Pazarlanması: Innsburck ve Gümüşhane Şehillerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi" *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 6, 12-24.

BİR DOĞAL MİRAS ALANI: ZİLE FOSİL ORMANI, TOKAT/ TÜRKİYE

Ali UZUN¹
Halil İbrahim ZEYBEK²
İsmail BAYRAM³
Umut TUNÇ⁴

ÖZ

Fosil ormanlar geçmiş jeolojik devirlerde ağaçların taşlaşmasıyla oluşan ve yaşadıkları dönemin çevre kayıtlarını tutan paleocoğrafik veri kaynaklarıdır. Bilimsel değerleri ve ilginç görünümleri nedeniyle önemli doğal miras varlıkları arasında yer alırlar. Bu çalışmada Tokat İlinin Zile İlçesi sınırları içinde, yaklaşık 700 ha'lık bir alan kaplayan Zile Fosil Ormanı'nın jeoturizm potansiyeli araştırılmıştır. Çalışma hazırlanırken literatür taramasının ardından saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ArcGIS 10.5 programı kullanılarak haritalanmıştır. Zile Fosil Ormanı herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir. Sahanın uygun bir koruma statüsüne kavuşturulması ve yakın çevresindeki turistik çekiciliklerle birlikte pazarlanması durumunda yöre turizmine çeşitlilik katacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fosil Orman, Doğal Miras, Turizm, Zile, Tokat

A NATURAL HERITAGE AREA: ZILE FOSSIL FOREST, TOKAT/ TURKEY

ABSTRACT

Fossil forests are paleogeographical data sources which are formed by the petrification of the trees in the past geological periods and contain signs of the environmental conditions. They are among the important natural heritage assets due to their scientific values and interesting appearances. In this study, the geotourism potential of the Zile Fossil Forest which has an area of 700 ha in Zile district of Tokat province is investigated. For this purpose, field studies are carried out after the literature review. The obtained data are mapped using the ArcGIS 10.5 program. Zile Fossil Forest does not have any protection status. It is assessed that the area will contribute to the diversity of local tourism if it is marketed together with the other tourist attractions after gaining a protection status.

Keywords: Fossil forest, Natural Heritage, Tourism, Zile, Tokat

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Samsun; aliuzun@omu.edu.tr

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Samsun; zeybekhi@gmail.com

³ Arif Nihat Asya Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Tokat; ilbayram@gmail.com

⁴ Zile Dinçerler Anadolu Lisesi, Tokat, umutunc60@gmail.com

Türkiye, tabiat varlıkları bakımından zengin bir ülkedir. Halen çok sayıda tabiat varlığı çeşitli statülerle korunan alan olarak ilan edilmiş ve bunlardan bir kısmı turizm amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu çalışmaya konu olan Zile Fosil Ormanı herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir. Bu durum sahadaki fosil ağaçların değerli taş toplayıcıları ve bazı meraklılar tarafından tahrip edilmesine zemin hazırlamıştır.

YÖNTEMLER

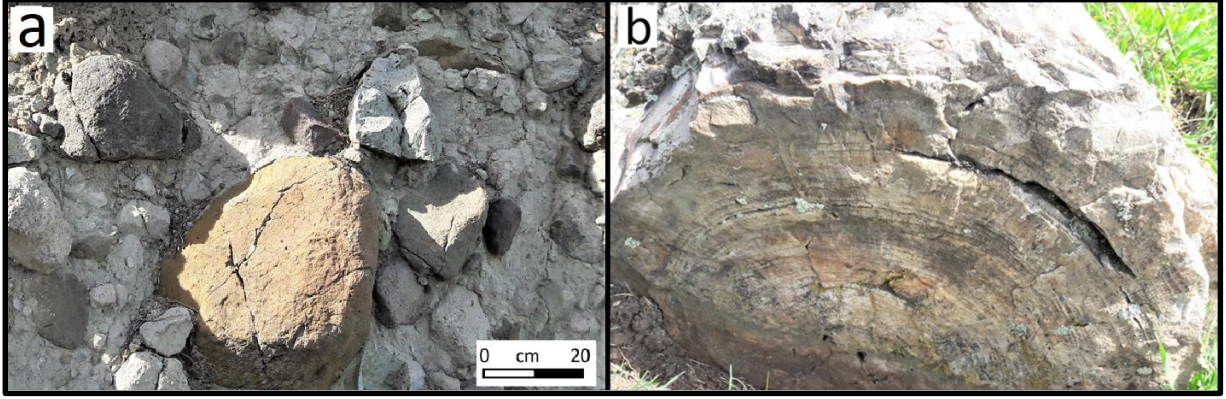
Bu çalışma hazırlanırken ilgili literatür incelenmiş ve ardından saha çalışmalarına geçilmiştir. Araştırma sahasının sınırları belirlenirken fosil ağaçların dağılışı dikkate alınmıştır. Arazi çalışmaları sırasında yerel halk (özellikle muhtarlar, çobanlar ve yaşlılar) ile görüşülmüş, onların yer göstermeleriyle fosil ağaçların dağılışı ve konumları tespit edilmiştir. Toplanan verilerin işlenmesinde CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) tekniklerinden yararlanılmış; Photoshop CC ve ArcGIS 10.5 gibi yazılımlar kullanılmıştır. Jeolojik özelliklerin açıklanmasında ise, ilgili literatürden ve MTA'nın 1/25.000 ölçekli (H35a4 ve H35d1) jeoloji haritalarından yararlanılmıştır.

Bu çalışma, Zile Fosil Ormanı'nın korunması için farkındalık oluşturmak ve sahanın turizm potansiyeline dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla çalışmada nadirlik, çeşitlilik, bütünlük, bilimsel değer, koruma değerleri ve eklenen değerler gibi ölçütleri dikkate alan Kubalikova'nın "*Jeomiras Değerlendirme Ölçeği*" kullanılmıştır (Kubalikova, 2013; Ozis vd. 2014). Ancak, bu çalışmada mevcut tabloya bir sütun daha eklenmiş ve sahanın uygun bir koruma statüsüne ve alt yapıya kavuşturulması halinde kazanabileceği en yüksek puan bulunmaya çalışılmıştır. Bu ölçekte jeomiras alanının her bir özelliğine sıfır (0) ile bir (1) arasında değişen değerler verilmekte ve toplam puan en yüksek 20 olabilmektedir. Neticede, turizmle ilgili tüm özellikler puanlandıktan sonra, ulaşılan toplam puan o jeomiras alanının turizm potansiyelini ifade etmektedir.

BULGULAR

Araştırma sahası ve yakın çevresinde temel kayaçları Tokat Masifi'ne ait şistler oluşturmaktadır. Bu formasyon üzerinde, Jura-Kretase yaşlı konglomera, kumtaşı, çamurtaşı ve kireçtaşlarından oluşan birimler istiflenmiştir (Üstüntaş ve İnceöz, 1999; Akbudak vd. 2018). Yüzeyde ise Üstüntaş ve İnceöz (1999) tarafından Orta Eosen olarak yaşlandırılan volkanoklastikler yayılış göstermektedir (Şekil 2a). Bu birim sığ denizel ortamda kırıntıların çökmesi ile başlamış, Orta Eosen sonlarına doğru volkanizmanın etkinliği artmış ve bölge kara durumuna geçmiştir (Üstüntaş ve İnceöz, 1999).

Karasal ortamda yetişen ağaçlar volkanizma sırasında havaya savrulan piroklastik malzemelerle örtülmüştür. Yüzeyden sızan sular volkanik küllerden geçerken silisli bileşiklerle (SiO₂) zenginleşmiştir. Bu sular derinlerdeki ağaçlara ulaşınca, onların yapısını bozmadan içlerinde birikmeye başlamış ve uzun bir taşlaşma süreci sonunda fosilleşmelerini sağlamıştır (Şekil 2b).

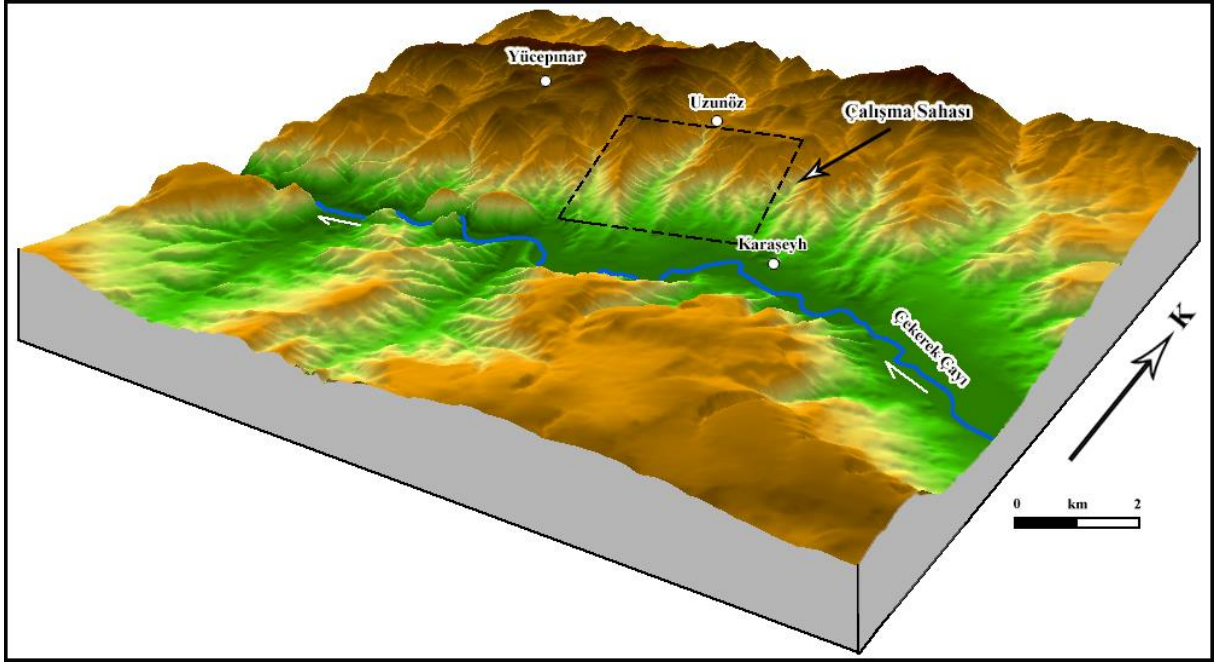

Şekil 2. Kayaç ve Fosil Örnekleri: a. İçerisinde Bazalt ve Andezit Blokları Bulunan Piroklastik Kayaçlar. b. Silisleşmiş Bir Ağaç Fosili ve İçindeki Yaş Halkaları.

Araştırma sahası Buzluk Dağları'nın güney yamacında yer alır. Saha kaynağını Buzluk Dağları'ndan alan küçük dereler tarafından kuzey güney yönünde yarılmış ve birbirine paralel sırt ve vadiler ortaya çıkmıştır (Şekil 3). Araştırma sahasının en yüksek yeri Uzunöz Köyünün güneybatısındaki Astepe (1136 m), en alçak yeri ise Çekerek Çayı'nın sahayı terk ettiği Hacıboz Köprüsü civarındadır (716 m). Bu kesimde akarsu Triyas yaşlı temel araziye saplanarak epijenik bir boğaz oluşturmuştur.

Arazi çalışmaları sırasında yörenin çok sayıda endemik bitki türüne ev sahipliği yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca Evliya mevkiinde anıt ağaç niteliğinde çok yaşlı ardıç ağaçları (*Juniperus sp.*) bulunmaktadır. Hem bu ağaçlar hem de varlığına inanılan Evliya mezarı yörenin turistik çekiciliğini artırmaktadır.

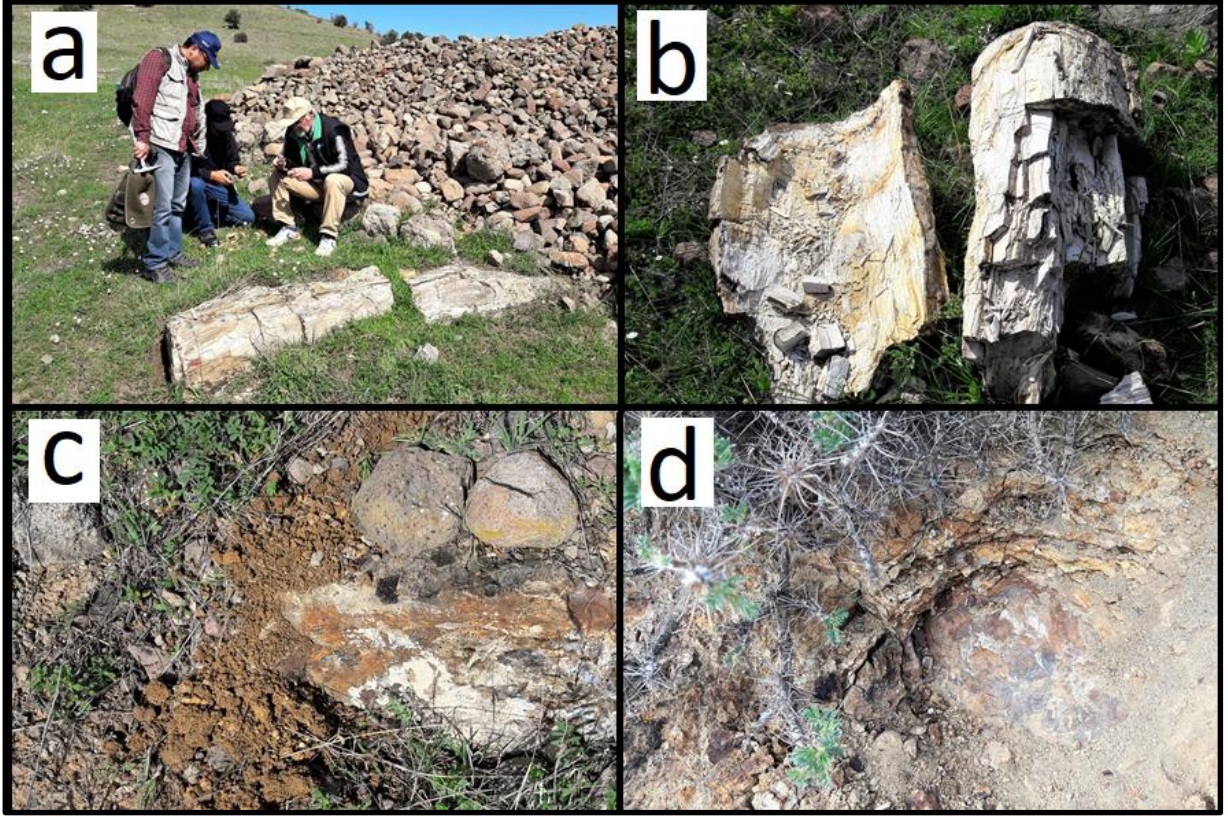

Şekil 3. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Blokdiyagramı.

Fosil Ağaçların Dağılışı

Fosil ağaçlar araştırma sahasının üç farklı kesiminde yoğunlaşmıştır. Bu yerler araştırma sahasının kuzeybatısındaki Astepe (1136 m) mevki, Karşeyh Köyünün kuzeyi ve Kartalkayası civarındır. Saha çalışmaları sırasında fosil ağaçlardan bir kısmının yüzeyde korunmuş halde olduğu (Şekil 4a), bir kısmının yüzeyde parçalanmış halde bulunduğu (Şekil 4b), geri kalanların ise kısmen (Şekil 4c) ya da tamamen gömülü halde bulunduğu anlaşılmıştır (Şekil 4d). Gömülü olanların bir kısmı ise, kıymetli taş toplayıcıları tarafından kazı yapılarak yüzeye çıkarılmıştır. Yapılan ölçümlerde fosil ağaçların 40 - 80 cm arasında değişen çap ve 20 - 160 cm arasında değişen boya sahip oldukları belirlenmiştir. Sahada görülen fosil ağaçların mutlak yaş ve tür tayinleri henüz yapılmamıştır. Ancak Orta Eosen yaşlı Çekerek Formasyonu içerisinde bulunmaları (Üstüntaş ve İnceöz, 1999) nedeniyle bu formasyonla yaşıt oldukları değerlendirilmiştir. Görünür ağaç fosillerinin yatay konumda ve kısmen parçalanmış halde bulunmaları bunların taşınmış olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, sahada henüz gün ışığına çıkmamış çok sayıda fosil olabileceği, kaçak kazılardan anlaşılmaktadır. Belki, resmi kazılar yapılırsa, ilk konumları bozulmamış fosil ağaçlara da rastlanabilir. Dört farklı dönemde gerçekleştirdiğimiz saha çalışmaları sırasında, önceden yerlerini tespit ettiğimiz bazı ağaç fosillerinin yerlerinde olmadığı, bir kısmının parçalandığı, bir tanesinin de yol kenarına kadar taşınmış olduğu belirlenmiştir. Bu soruna Akbudak vd. (2017) de işaret etmiştir.

Fosillerde bulunan kuvars, kristobalit, malahit, azurit, hematit ve götit gibi mineraller (Akbudak vd. 2017) değerli taş toplayıcılarının ilgisini çekmektedir.

Şekil 4. Araştırma Sahasında Fosil Ağaç Örnekleri: a. Karşeyh Batısında Kısmen Korunmuş Bir Ağaç Fosili. b. Kartalkaya Mevkiinde Parçalanmış Ağaç Fosilleri. c ve d. Gömülü Halde Bulunan Ağaç Fosilleri.

Zile Fosil Ormanının Turizm Potansiyeli

Bir doğal varlığın nadirlik vasfı, onun turizm potansiyelini artıran ve korunmasını gerekli kılan temel ölçütler arasında yer alır (Zal, 2006). Fosil ağaçlar da nadir görülen tabiat varlıklarından biridir. Tabiat varlıklarının turizm potansiyelleri ise çeşitli ölçekler kullanılarak araştırılmaktadır. Bu çalışmada Kubalikova (2013) tarafından geliştirilen *Jeomiras Değerlendirme Ölçeği* kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, Zile Fosil Ormanı'nın jeoturizm puanı 6 olarak bulunmuştur (Tablo 1). Bu puanın nispeten düşük olduğu ve bunda "koruma statüsü" ve "ekonomik değerler"den alınan düşük puanların sebep olduğu değerlendirilmiştir. Fosil ormanın uygun bir koruma statüsüne kavuşturulması ve gerekli düzenlemelerin yapılması durumunda ise, jeoturizm puanınının 13'a çıkacağı öngörülmüştür (Tablo 1). Diğer bir deyişle iki değerlendirme arasında 7 puanlık fark oluşmaktadır. Buna göre,

sahanın iyileştirmeye açık olduğu ve belirlenen eksikliklerin giderilmesi halinde turistik potansiyelinin artacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Zile Fosil Ormanının Jeoturizm Potansiyelini Değerlendirme Tablosu.

<i>JEOMİRAS DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ</i>				
<i>ÖZELLİKLER</i>	<i>MEVCUT DURUM</i>	<i>GELİŞTİRİLMİŞ DURUM</i>		
<i>BİLİMSEL VE İÇSEL DEĞERLER</i>				
Bütünlük	Kısmen tahrip edilmiş	0,5	0,5	Kısmen tahrip edilmiş
Nadirlik	2-5 Arasında benzer yer sayısı	0,5	0,5	Arasında benzer yer sayısı
Çeşitlilik	2-4 arasında görünür özellik	0,5	0,5	2-4 arasında görünür özellik
Bilimsel bilgi	Ulusal düzeyde bilimsel makaleler	0,5	1	Saha hakkında monografik çalışmalar
<i>EĞİTİM DEĞERİ</i>				
Temsil gücü, özelliklerin görünürlüğü ve netliği	Özellikle bilim adamları için orta düzeyde temsil	0,5	0,5	Özellikle bilim adamları için orta düzeyde temsil
Örneklik özelliği, pedagojik kullanım	Süreç ve şekil açısından yüksek örneklik ve sınırlı pedagojik kullanım	0,5	1	Süreç ve şekil açısından yüksek örneklik, yüksek jeoturizm ve pedagojik kullanım
Mevcut eğitim ürünleri	Ürün yok	0	1	Web sayfası, bilgi panelleri ve sahada bilgi vs.
Sahanın eğitim amaçlı kullanımı	Eğitim amaçlı kullanım yok	0	1	Halk için rehberli turlar
<i>EKONOMİK DEĞERLER</i>				
Ulaşılabilirlik	Park yerine 1000 m'den fazla	0	0,5	Park yerine 1000 m'den az
Turistik alt yapı varlığı	Mevcut turistik tesislere 10 km'den uzak	0	0	Mevcut turistik tesislere 10 km'den uzak
Yerel ürünler	Bazı ürünler	0,5	0,5	Bazı ürünler
<i>KORUMA DEĞERLERİ</i>				
Gerçek tehditler ve riskler	Hem doğal hem de kendi yapısından kaynaklanan riskler	0	1	Düşük riskler, neredeyse hiç tehdit yok
Potansiyel tehdit ve riskler	Hem doğal hem de kendi yapısından kaynaklanan riskler	0	1	Düşük riskler, neredeyse hiç tehdit yok
Mevcut durum	Tahrip devam ediyor	0	0,5	Zarar görmüş ancak tahripten korunmak için önlem alınmış
Yasal koruma	Yok	0	1	Yasal koruma mevcut
<i>EKLENEN DEĞERLER</i>				
Tarihi, kültürel, arkeolojik ve dini değerler	Var olan kültürel özellikler	0,5	0,5	Var olan kültürel özellikler
Ekolojik değerler	Abiyotik özelliklerle güçlü ilişkisi olmayan kültürel özellikler	0,5	0,5	Abiyotik özelliklerle güçlü ilişkisi olmayan kültürel özellikler
<i>ESTETİK DEĞERLER</i>				
Renk	Üçten fazla renk	0,5	0,5	Üçten fazla renk
Mekanın yapısı (Desen)	Üçten fazla desen	0,5	0,5	Üçten fazla desen
Seyir yerleri	Üç ve daha fazla	0,5	0,5	Üç ve daha fazla
TOPLAM PUAN:		6	13	

Kaynak: Kubalíkova (2013) ve Özis ve diğ. (2014)'den değiştirilerek hazırlanmıştır.

Ulaşım: Araştırma sahası Zile ilçe merkezine 32 km, Tokat il merkezine 91 km, Çorum il merkezine 120 km ve Amasya il merkezine 121 km mesafede yer alır. D190 karayolu araştırma sahasının kıyısından geçer. Sahanın Samsun-Sivas demiryoluna uzaklığı ise 35 km'dir. Araştırma sahasına motorlu araçlarla ulaşılabilir olması, turizm potansiyelini olumlu yönde etkiler.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Zile Fosil Ormanı hâlen herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir. Bu nedenle sahadaki fosil ağaçlar değerli taş avcılarının açık hedefi durumundadır. Nitekim yüzeyde bulunan fosil ağaçların önemli bir kısmı irili ufaklı parçalar halinde etrafa yayılmış, bir kısmının yeri değiştirilmiş, bir kısmı ise alan dışına çıkarılmıştır. Ayrıca, yüzeyde görünen fosil ağaçlara ek olarak sığ bir toprak katmanı altında bulunan ve kaçak kazılarla kısmen açığa çıkmış fosil ağaçlara da rastlanmıştır. Bu durum sahada örtülü halde başka fosillerin de olabileceğini göstermektedir. Uzman bir ekiple yapılacak kazılarla örtülü haldeki fosil ağaçlar gün yüzüne çıkarılabilir. Sahanın koruma altına alınması durumunda fosil ağaçlar hem gelecek kuşaklara taşınacak hem de turizm yoluyla yerel kalkınmaya katkı yapacaktır. Ayrıca, yörede turizminin çeşitlendirilmesinde önemli bir seçenek oluşturacaktır. Aksi halde, Zile Fosil Ormanı, geri kazanımı mümkün olmayacak şekilde kaybedilen doğal miraslarımız arasında yerini alacaktır.

Tokat yöresi mağara, göl ve şelale gibi doğal varlıklar yanında, höyük, kale, köprü ve cami gibi tarihi kültürel eserlere de sahiptir (Bayram, 2017; Kızılasla ve Unal, 2014; Zeybek, 2000; 2001; 2003). Zile Fosil Ormanı yakın çevresindeki Zile Kalesi, Maşat Höyük, Kaz Gölü, Balıca Mağarası Tabiat Parkı ve Ocaklı Çağlayanı gibi turistik çekiciliklerle bir arada değerlendirildiğinde, sahanın turizm yoluyla sürdürülebilir kalkınmasına katkı yapacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbudak, İ.K., Gürbüz, M. ve Başbüyük, Z., (2017). Zile Silisleşmiş Ağaçlarının Minerolojik ve Gemolojik İncelemesi, Tokat-Türkiye. 70. *Türkiye Jeoloji Kurultayı*, Ankara.
- Akbudak, İ. K., Gürbüz, M. ve Başbüyük, Z. (2018). Yozgat “Aydıncık” kalsedon-ametist oluşumlarının mineralojisi-petrografisi ve ekonomikliğinin incelenmesi. *DÜMF Mühendislik Dergisi* 9/1, 313-324.
- Bayram, İ. (2017). Tabiatın Sınırında/ Zınav Kanyonu, Tokat. *Belgesel Film. Ayka Medya A.Ş.*
- Kızılaslan, N. ve Unal, T. (2014). Tokat İlinin Ekoturizm/Kırsal Turizm Potansiyeli ve SWOT Analizi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi* 9, 45-61.
- Kubalíkova, L. (2013). Geomorphosite assessment for geotourism purposes. *Czech Journal of Tourism* 2/2, 80–104.
- MTA (Tarihsiz). 1/25000 Ölçekli Jeoloji Haritaları (H35a4 ve H35d1).
- Ozis, L., Trpin, J., & Šmuc, A. (2014). Rock shelters in Slovenian Istria as a potential for the development of geotourism in the region. *Geologija*, 57/2, 203-216.
- Üstüntaş, A. ve İnceöz, M. (1999). Zile (Tokat) batısında Uzunköy çevresinin stratigrafisi; *Türkiye Jeoloji Bülteni* 42/1, 69-83.
- Zal, N. (2006). Aşağı Meriç Vadisi Taşkın Ovasının Biyosfer Rezervi Olarak Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- Zeybek, H. İ. (2000). Ocaklı Çağlayanı (Pazar-Tokat), *OMÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Coğrafya Serisi*, 1/1, 171-188.
- Zeybek, H. İ. (2003). Akdağ’ın (Tokat) Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli. *Doğu Coğrafya Dergisi* 8/9, 115-142.
- Zeybek, H. İ. (2001). Bahçebaşı Mağarası (Turhal-Tokat). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7/6, 237-253.

TURİZM VE REKREASYON KAVRAMLARI: SANAL BAKIŞ İLE DEĞERLENDİRME

Meryem AKOĞLAN KOZAK¹
Özlem ÖZKEROĞLU²

ÖZ

Bu çalışmada, sanal turizm ve sanal rekreasyon kavramları arasındaki ilişki yorumlayıcı bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Konu ile ilgili yapılmış araştırma sonuçları üzerinden yürütülen çalışmada, sanal turizm ve sanal rekreasyon kavramlarının ayırımına dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, öncelikle, post-modernizme bağlı olarak ortaya çıkan sanal gerçeklik, sanal turizm ve rekreasyon kavramları üzerinde durulmaktadır. Sonrasında, alan yazına dayalı olarak, sanal turizm ve sanal rekreasyon kavramları tartışmaya açılmaktadır. Yapılan değerlendirmeler; sanal turizm bağlamında sunulan bazı uygulamaların aslında sanal rekreasyonel faaliyetleri temsil ettiğini ve sanal rekreasyonun, turizm kapsamında alt bir konu olarak değil, ayrı ve bağımsız bir alan olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanal Gerçeklik, Turizm, Sanal Turizm, Rekreasyon, Sanal Rekreasyon.

TOURISM AND RECREATION CONCEPTS: EVALUATION WITH VIRTUAL VIEW

ABSTRACT

In this study, the relationship between the concepts virtual tourism and virtual recreation is discussed with an interpretive point of view. In the study carried out on the research results to the subject, It is aimed to draw attention to the distinction between the concept of virtual tourism and virtual recreation. In the study, first of all, the concepts of virtual reality, virtual tourism and recreation emerging due to postmodernism is emphasized. Later on, based on the literature, virtual tourism and virtual recreation concepts are open to debate. Evaluations made show that some applications presented in the context of virtual tourism actually represent virtual recreational activities, and virtual recreation should be considered as a separate and independent field, not as a sub-theme in tourism.

Keywords: Virtual Reality, Tourism, Virtual Tourism, Recreation, Virtual Recreation.

¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, ESKİŞEHİR.
E-posta: mkozak@anadolu.edu.tr

² Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, ESKİŞEHİR.
E-posta: ozlemozkeroglu@mehmetakif.edu.tr

GİRİŞ

Bugünün çağdaş turisti, kaçınılmaz olarak zamanının çoğunu güncel turist pratikleri diye adlandırılan sanal deneyimlerle geçirmektedir. Yaşanan bu değişiklikler, daha az yinelenen ziyaretleri gündeme getirirken, alternatif görünüm ve çekiciliklerin de çoğaltılmasını zorunlu kılmaktadır (Baudrillard, 2017: 95; Özel vd., 2018: 208). Toplumsal pratiklerde gerçekleşen bu değişim, bireylerin turizm talebinin de kitlesel talepten, zevk ve tercihlerin ön planda olduğu bireysel talebe ve kişiselleşmeye doğru dönüşmesini beraberinde getirmiştir (Toffler, 2012: 201). Turizm alanında yaşanan bu değişimlerin, kavramsal olarak alan yazına henüz yansımadağı dikkat çekmektedir. Özellikle, post-turistin istek ve taleplerine göre şekillenmiş olan sanal turizm kavramının yer aldığı, tüm sanal ve dijital uygulamaları içeren yeni bir tanım denemesine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ayrıca, sanal turizmin belirlenmiş özelliklerine dikkatli bakıldığında, ele alınmış birçok faaliyetin turizm değil, rekreasyon kapsamında yer alması gerektiği düşünülmüştür. Post-modern dönemdeki boş zaman ve rekreatif katılımlardaki artışlar da bu olguya eklendiğinde, sanal rekreasyon, turizm alan yazınından taşan ayrı bir üst bilgi alanı haline gelmiştir. Bu zorunluluktan hareketle bu çalışmada öncelikle, “sanal turizm uygulamaları günümüz turizm tanımlarında yer almakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Sonrasında ise “sanal turizm kapsamında ele alınmış olan faaliyetlerin turizm veya rekreasyon faaliyeti mi olduğu konusu tartışmaya açılmıştır. Bu amaçla, gerçekleştirilen alan yazın taramalarında, sanal turizm faaliyetlerine sıklıkla yer verildiği, ancak bir tanım denemesine gidilmediği görülmüştür. Dolayısıyla, bir “güncel turizm tanımına” olduğu kadar sonrasında, “sanal turizm” ve “sanal rekreasyon” tanımlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sanal Gerçeklik

Post-modern dönem ile birlikte toplum, tarihteki diğer dönemlerden ayrılan yeni özelliklerle dolu bir döneme girmiştir (Ward, 2014: 8). Post-modernizm kısaca, modernizm sonrası veya modernizm karşıtlığı anlamına gelmekte (Bingöl, 2014: 19; Güneş, 2016: 348), modernizm, temsilleri birer sorunsal olarak görmesine rağmen, post-modernizm gerçekliği sorunsallaştırmaktadır (Lash, 1990: 13). Bu durumda post-modernizm paradigması, “aydınlanma sonrası düşüncenin temel kavram ve akımlarının tartışılması, irdelenmesi, soruşturulması ve hatta bunların radikal bir biçimde reddedilmesini içeren bir modernite soruşturması veya eleştirisi” (Pretes, 1995: 2; www.felsefekibi.com’dan akt. Mönkü, 2013: 28) olarak nitelendirilmektedir. Fredric Jameson’a göre bu iki dönem arasında bir kopmadan

ziyade, süreklilik içinde bir değişim bulunmaktadır (Jameson, 2011: 9 – 22). Dolayısıyla, bu paradigmanın yarattığı toplumda “gerçek”i önceleyen modeller olarak taklitler toplumsal düzene egemen olmaya ve toplumu “üst-gerçeklik” olarak oluşturmaya başlamış, gerçeğin yerini simülasyon almıştır (Akkaya ve Usman, 2012: 70; Görgün Baran ve Olgun, 2014: 105). Post-modernizmdeki taklit modellerinin egemenliği sanal gerçeklik ile yansıtılmakta (Şaylan, 2016: 314), “temsil” ve “gerçeklik” arasındaki göstergeler önem kazanmaktadır. Bu göstergeler dünyasında gerçek bir özgünlük yoktur ve esasında üst-gerçeklikte çıkılan geziler mevcuttur (Pretes, 1995: 2; Urry, 2009: 138). Sanal gerçeklik, simülasyonu da temsil etmek için kullanılmakta, aldatmacanın veya gerçek olanın hayalinin gerçekleşmesini ifade etmektedir (Fırat, 1991). Burada simülasyon ile kastedilen; gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi göstermeye çalışma, “-miş gibi” davranma, yani gerçek olanı simüle etmektir (Aktaş Polat, 2015: 41).

Urry, post-modern dönem turizmini “*kendini gerçekleştirme arzusu*”na bağlarken (Urry, 2009: 218), bu dönemde yerel kültürlerle, otantiklik ve nostaljiye yönelimin arttığına yönelik iddialar da bulunmaktadır. Turist ise sembolik ve hedonik tüketim yapmayı seven, çevresine statüsünü veya prestijini göstermek amacıyla tüketim yapan tipolojiye bürünmüştür (Uriely, 2005: 205). Feifer (1985), post-turisti özgün bir turizm deneyiminin var olmadığını bilen bir oyuncu; turizmi ise bir oyun olarak değerlendirmektedir. Post-turist, seçeneklerin çoğalması ile oluşan değişim ve zevkin farkındadır ve engel tanımaksızın haz ilkesinin peşinde koşmaktadır ve post-turisti bir destinasyona çekmek için değişik uygulamalara gidilmektedir (Eco, 2012: 101 – 102). Bu teknolojik dünyadaki tüketim bireyin doğal gereksinimlerini karşılamaktan uzaklaşmış, gösterge ve sembollerin tüketilmesine dönüşmüştür. Böylelikle bu değişim, turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilme zamanını ve mekânını da dönüştürmüştür (Birol Özerk ve Akgün Yüksekli, 2011: 84; Akkaya ve Usman, 2011: 68; Aktaş Polat, 2015: 132; Güneş, 2016: 349).

Yaşanan bu değişimlerin en iyi şekilde gözlemlenebileceği mekânlardan birinin, insanların boş zamanlarını geçirdikleri ve tüketime dayalı yeni yaşam biçimlerini yansıtacak şekilde anlık varoluşa yönelik mekânlar olan “yok-mekânlar” olduğuna vurgu yapılmaktadır (Karacakaloğlu ve Zengel, 2012: 86). Diğer yandan, günümüz tüketicilerinin, tatil amaçlı gittikleri yerlerde farklı şeyler görmek istedikleri ve onlara eşsiz deneyimler yaşatacak temalı mekânları tercih ettikleri de belirtilmektedir. Burada değinilen temalı mekânlar, insanların hoşça vakit geçirmelerini sağlayan ve belirlenmiş bir konusu olan yapay mekânları ifade etmektedir (Limon

ve Geniş, 2011: 18 – 21). Temalı mekânlar hakkında yapılan bu nitelendirme göz önünde bulundurulduğunda, bu mekânları “-miş mekânlar” olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Temalı oteller de simüle edilmiş ve bu şekilde bir göstergeye dönüştürülmüş turizm mekânlarını oluşturmakta ve post-modern topluma ütöpik fanteziler sunmaktadır (Limon ve Geniş, 2011: 18 – 21). Temalı otellerin yok-mekânla var edilmeye çalışılan “kurmaca mekânlar” olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır (Akkaya ve Usman, 2011: 67). Bu durum, gerçeğin yerine yeniden kurgulanmış olan yapay bir gerçeklik olan simülakrların yer aldığı dijital mekânların da yenedünyada var olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, günümüzdeki sanal gerçeklik uygulamaları, pembe diziler ve dijital oyunlar da üst-gerçekliğe örnek olarak gösterilebilecek uygulamalar arasında yer almaktadır (Bethon ve Katsikeas, 1998’den akt. Güneş, 2016: 349; Şahin, 2007: 361). Burada bahsedilen sanal; “*varolmayan fakat algı yöntemi ile varolduğu yanılıgısı yaratılmaya çalışılan*” bir kavramdır (Mercan, 2010: 4; Yeniyanan Yıldırım vd., 2017: 3; Türk Dil Kurumu, 2018). Sanal gerçeklik ise “*katılımcılarına gerçekmiş hissi veren, bilgisayarlar tarafından yaratılan dinamik bir ortamla karşılıklı iletişim olanağı tanıyan bir benzetim modelidir*” (Pimental ve Teixeira, 1993’ten akt. Bayraktar ve Kaleli, 2007: 2; Deryakulu, 1999’dan akt. Kayabaşı, 2002: 152).

Turizm ve Sanal Turizm

Turizm kavramının tanımını ilk defa 1905 yılında Freuler yapmıştır. Freuler’in tanımına göre turizm, “*gittikçe artan dinlenme ve hava değişimi ihtiyacına, doğal güzelliklerin aranmasına ve duyulan zevke, ticaretin ve endüstrinin gelişmesine, ulaştırma araçlarının mükemmelleşmesi sonucu olarak insan topluluklarının çeşitli ilişkiler kurmalarına dayanan, çağımızın önemli bir olayıdır*” (Kozak vd., 2017: 2 – 3). Tanımdan da anlaşıldığı üzere Freuler, turizmin esas amacının bir dinlenme eylemi olduğunu ifade etmektedir. Sonraki dönemlerde yapılan tanımlarda ise turizmin yine temelde bir dinlenme eylemi olduğuna vurgu yapılmakta, ancak birçok farklı nedenlerle yapılabileceğine ve bir endüstri olduğuna dikkat çekilmektedir (Toskay, 1989: 22). Modern dönem endüstri çağı ile birlikte gelişen bu turizm anlayışı; kentsel alanlarda yaşayan ve fabrikalarda uzun ve zorlu şartlarda çalışan insanların endüstrileşme ile birlikte terk ettikleri doğal güzellikleri görme, dinlenme ve hava değişimi ihtiyacı için, temel amaç dinlenme olmak üzere, çeşitli etkinliklere katılmalarını ifade etmektedir.

Turizm kavramı, 1980’li yıllarda AİEST tarafından yeniden düzenlenmiş ve sonucunda, “*insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin*

ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” olarak tanımlanmıştır. Burada, seyahat unsuru tanıma dâhil edilmiş, böylece turizm olayı seyahat ve konaklamadan doğan ilişkilerin ve olayların bütünü (bir endüstri) olarak ele alınmıştır. Tanımdaki dikkat çeken diğer bir nokta, kazanç sağlama amacı ile yapılan seyahat ve konaklamaların turizm olarak kabul edilmemiş olmasıdır (Toskay, 1989: 30; Kozak vd., 2017: 2 - 5). Turizmin, bir yandan geçici süreli bir yer değiştirme hareketini ifade ettiği, diğer yandan bu hareketler sonucunda ülkeye ekonomik bir girdi sağladığı anlaşılmakta, buradan, insanların sürekli olarak yaşadıkları yer dışında yaptıkları ve ekonomik bir getirisi olan seyahat ve geçici konaklama faaliyetleri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Turizm kavramı, Akoğlan Kozak vd.’nin (2013) bir çalışmasında dönem paradigmalarına bağlı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada yazarlar, turizm paradigmasının tarihsel süreç içindeki akışını değerlendirmişler ve paradigmanın gelişiminde sosyal yapının, üretim biçimlerinin, teknolojik gelişmelerin ve turizm pazarının niteliğinin etkili olduğu, dolayısıyla bu değişimlerin uygarlıkların gelişmesi ve sosyal gereksinimlerin evrimleşmesine paralel olarak ortaya çıktığına işaret etmişlerdir (Akoğlan Kozak vd., 2013: 7 – 21). Bu noktada dikkat çeken diğer bir çalışma İstanbullu Dinçer vd.’nin (2018) çalışmasıdır. Bu çalışmada yazarlar, bu paradigmanın içinden günümüzün turizm anlayışını yansıtan post-modern turizm paradigmasına odaklanmışlar, gerçek üstü deneyimler yaşamak isteyen turistlerden yola çıkarak, post-modern turizm türlerinden biri olarak kabul edilen uzay turizminin gelişimini ve günümüzdeki uygulamalarını incelemişlerdir (İstanbullu Dinçer vd., 2018: 79 – 90). Günümüz şartlarında turist olmak için ikamet edilen yerin dışına çıkılmasına gerek görülmemekte, insanlar gündelik yaşam alanlarında tasarlanan turistik çekiciliğe sahip mekânlarda gün boyu vakit geçirerek tekrar kendi evlerine geri dönebilmekte, aynı zamanda farklı destinasyonlara fiziksel seyahatlerin dışında zihnen de yolculuk yapabilmektedirler (Aktaş Polat, 2015: 132 – 133). Zihinsel dünyada yaşanan sanal gerçeklik faaliyetleri ile de insanlar kendilerini tatilde gibi hissedebilmekte, normalde gitme şansları veya buna ayıracak yeterli vakitleri olmadığı için göremeyecekleri yerleri, sanal turlara katılarak görebilmektedirler (Arat ve Baltacıoğlu, 2016: 109). Böylece kişi başlangıç noktası olarak gerçek dünyasından “yola çıkmakta” (hareket etmekte), sanal dünyada bir tur deneyimi yaşamakta ve bu deneyimin sonunda gerçek dünyasına “geri dönmektedir”. Gerçek dünyada çıktığı fiziksel seyahatin aksine, sanal seyahat deneyimini zihin dünyasında yaşamaktadır.

Sanal gerçeklik uygulamaları, gözlükler ve algılayıcılar sayesinde kullanıcıların, sanal ortamda daha gerçekçi ve eğlenceli bir deneyim yaşamalarına olanak sağlamaktadır (Bayraktar ve Kaleli, 2007: 4). Mevcut teknolojide sanal gerçeklik ile insanların, Mars'a yolculuk yapmaları, Ay'da yürümeleri, ışık hızıyla seyahat edebilmeleri mümkün olabilmektedir (Kurbanoglu, 1996: 27). Bu tarz uygulamaların yanı sıra, turizm faaliyetlerinde her türlü pazarlama çabaları ve rezervasyon işlemleri de sanal ortamlarda yapılmakta, böylece insanlar, evlerinden hiç çıkmadan sanal gerçeklik uygulamaları sayesinde, tatile gitmeyi düşündükleri otelleri gezebilmekte ve odalarını önceden üç boyutlu bir şekilde görerek seçebilmektedirler (Arat ve Baltacıoğlu, 2016: 109 – 110; Durmaz vd., 2018: 36 – 37). Bu bağlamda, turizm, seyahat ve konaklama sektöründeki yapay zeka, robotik teknolojiler ve hizmet otomasyonlarındaki gelişmeleri de göz ardı etmemek gerekir (Yalçın Kayıkçı ve Kutluk Bozkurt, 2018: 54 – 61).

Burada, sanal uygulamaların turizm bağlamında ele alınması için katılımcının, herhangi bir ücret ödeme zorunluluğunun bulunmaması dikkat edilmesi gereken bir mevzudur. Gerçek anlamda seyahate çıkmayan, konaklama yapmayan ve yaşayacağı deneyim için herhangi bir ücret ödemeyen kişinin, ekonomik açıdan sanal hizmet sağlayıcıya ne gibi bir katkısı olacaktır? Sorunsalı ile karşılaşılmaktadır. Yaşayacağı sanal deneyim için bedel ödeyen kişi bu sayede, bu deneyimi sağlayanlara maddi anlamda bir kazanç sağlayarak, “turizm” etkinliği için önemli bir ön koşul olan “ekonomik katkıyı” da sağlamış olacaktır. Şimdiye kadar göz ardı edilmiş bazı konular dikkate alınarak bir tanım denemesine gidildiğinde, sanal turizm: *İnsanların belli bir süreliğine buldukları gerçek ortamlardan zihinsel olarak uzaklaşarak “yok mekânlara” bir ekonomik bedel ödeyerek gerçekleştirdikleri sanal ziyaretler ve ilgili faaliyetlerin tümü* olarak ifade edilebilir.

Rekreasyon ve Sanal Rekreasyon

Rekreasyon kavramı, uzun yıllardan beri araştırmacıların üzerinde durduğu bir sosyolojik olay olarak dikkat çekmiş (Tütüncü, 2009: 240), aynı zamanda değişik tanımlama çalışmaları da yapılmıştır. Kraus 1966 yılındaki tanımında rekreasyonu, “*doğrudan tatmin elde etmek veya rekreasyon aracılığıyla kişisel veya sosyal bazı değerleri gerçekleştirebilme amacıyla katılımcı tarafından gönüllü olarak seçilen, genellikle eğlenceli ve keyif veren serbest zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilen etkinlikler veya deneyimler*” şeklinde tanımlamıştır (Ardahan, 2016: 10). Karaküçük (2005) ise bu kavramı, “*insanın, yoğun çalışma yükü, rutin hayat tarzı veya olumsuz çevresel etkilerden tehlikeye giren veya olumsuz etkilenen bedeni ve ruhsal sağlığını tekrar elde etmek, korumak veya devam ettirmek, aynı zamanda zevk ve haz almak amacıyla,*

kişisel doyum sağlayacak, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan boş zaman içinde, isteğe bağlı ve gönüllü olarak ferdi veya grup içinde seçerek yaptığı etkinlikler” olarak ifade etmiştir (Karaküçük, 2005: 58 – 61). Tütüncü ise klasik yaklaşımda rekreasyonun “*boş zamanlarda yapılan gönüllü faaliyetler*” olarak tanımlandığına, fakat bu yaklaşımda insan hayatının “*çalışma zamanı*” ve karşıtı olan “*boş zaman*” ikileminde değerlendirildiğine vurgu yapmakta; buradan hareketle rekreasyon kavramını, “*insanın yaşam kalitesini artırmak için serbest ve boş zamanında doğaya zarar vermeden, kendi istemi ve gönüllü olarak yaptığı faaliyetleri kapsayan multidisipliner bir çalışma alanı*” olarak yeniden tanımlamaktadır (Tütüncü, 2012: 248 – 249). Bayraktaroğlu ve Gül Yılmaz konu ile ilgili çalışmalarında “recreation” kelimesinin karşılığı olarak “yenilenme” sözcüğünün; “leisure” kelimesinin karşılığı olarak ise “dinlence” sözcüğünün kullanılması gerektiğini önermişlerdir (Bayraktaroğlu ve Gül Yılmaz, 2018: 195 – 198).

Turizmin aksine, rekreasyonda ikamet edilen yer dışına seyahat etme zorunluluğunun bulunmadığı, boş zaman faaliyetlerinin ev dışında yapılabileceği gibi bunları ev içinde de yapmanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Post-modern özne, boş zamanını değerlendirmek üzere ev dışında çeşitli etkinliklerde bulunabileceği gibi, evinde bilgisayar başında dijital oyunlar oynayabilmekte, bu oyun sayesinde yerinden bile kalkmadan, dijital oyunun gerektirdiği mekanizmalar aracılığıyla (oyun konsolları, gözlükler vb.) bu oyunları aslında gerçek oyunlarmış gibi hissederek, ancak esasında zihinlerinde oynamaktadır. Oysa bir faaliyetin turizm kapsamında ele alınabilmesi için “bir yer değiştirme eyleminin fiilen gerçekleşmesi”, “bir ücret karşılığında alınması” ve “gelir elde etme dışındaki bir amaçla yapılması” gerekmektedir. Buna karşın, rekreasyon tanımlamalarında “bir yer değiştirme eylemine gerek olmadığı” ve “faaliyetlerin ücret ödeme zorunluluğu olmadan yapılabilmesi” gibi kolaylıklar vardır. Bu yüzden, bu tür faaliyetlerin “sanal turizm” değil, “sanal rekreasyon” kapsamında ele alınması, bugün gelinen noktada yaratılan kavram kargaşasını önemli ölçüde önleyecektir. Turizm ve rekreasyon tanımlamalarındaki temel unsurlara bağlı kalınarak, sanal rekreasyon ile ilgili bir tanım denemesi şu şekilde yapılabilir: *Zaman ve mekân bağımlılığı olmadan, insanda gerçekmiş hissi yaratarak olağanüstü deneyimler sunan, gönüllü ve ücret ödeme zorunluluğu olmadan da gerçekleşebilen deneyimlerin tümüdür.*

TASARIM VE YÖNTEM

Çalışmada, alan yazındaki ilgili araştırmalar incelenmiş ve yapılan değerlendirmelere dayanak oluşturan bilgiler, bu araştırmaların arama motorları kanalı ile taranması sonucunda elde edilmiştir. Bu amaçla “sanal gerçeklik”, “sanal turizm” ve “rekreasyon” konulu üç başlık altında yer alan çalışmalar esas alınmıştır. İncelemeler, turizm kavramında gelinen noktadaki tanımların neler olduğu, rekreasyon kavramı ve sanal turizm kavramı, bu kavramlar arasındaki örtüşmeler ve ayrışmalar düzlemi üzerinden yürütülmüştür. Çalışmada, sanal turizm kavramının yer aldığı bir turizm tanım denemesinin yanında, sanal turizm ve sanal rekreasyon kavramlarının birbirinden ayrı alanlar olduğuna dikkat çekilmesi de amaçlanmış, ayrıca, şimdiye kadar yaratılmış olan kavram karmaşasının ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler de geliştirmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm kavramının, henüz post-modern dünyadaki sanal gerçeklik uygulamalarını kapsayacak şekilde tanımlanmadığı, günümüzde sıklıkla rastlanan sanal tur ve dijital ortamlardaki eğlence faaliyetlerinin turizm tanımlarına dâhil edilmediği görülmektedir. Sanal etkinliklerde turist, sanal tur içinde gezmekte, ancak fiilen seyahate çıkmamakta, başka bir bölgede konaklama yapmamaktadır. Buna karşın, sanal turda da olsa bu etkinlikte bir tur deneyimi yaşamakta, bazen katıldığı bu deneyim için herhangi bir ücret ödememektedir. Buna göre sanal olarak gerçekleşen bu seyahatler, günümüze kadar yapılmış olan klasik turizm tanımlamaları ile örtüşmemektedir. Şöyle ki, klasik turizm tanımı fiziksel olarak başka bir bölgeye seyahati gerektirirken, sanal uygulamalarda yalnızca zihinsel olarak çıkılan yolculuklar söz konusudur. Turizm tanımında aynı zamanda, gidilen bölgede geçici konaklama yapmak gerekirken, sanal uygulamalarda katılımcı, evinden çıkmak zorunda bile değildir. Diğer taraftan, gerçekleştirilen fiziksel turizm faaliyetleri ülke ekonomisine bir katkı sağlarken, sanal uygulamalardan katılımcı ücretsiz olarak faydalanabilmektedir. Bu noktadan hareketle, gerçekleştirilen alan yazın taramalarında sanal turizm faaliyetlerine sıklıkla yer verilmesine karşın, bir tanım denemesine gidilmediği görülmüş ve bu çalışmada “sanal turizm” ve “sanal rekreasyon” tanım denemeleri yapılmıştır.

Çalışmada, mevcut turizm tanımının, günümüz şartlarına uygun şekilde, sanal gerçeklik uygulamalarını da kapsayacak biçimde “sanal turizm” kavramına genişletilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut turizm kavramının kapsamı günümüz şartlarına göre genişletilmek istendiğinde, sanal uygulamalardan belirli bir gelir elde edilmesi gerekliliği vurgulanmalıdır. Bu tür uygulamaların, gelir getirici bir etkisi olmadığı takdirde rekreasyon

kavramının yapısına daha çok uyduğu ve dolayısıyla bu kavram altında incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Aksi takdirde, gerçekleştirilen faaliyetlerin çoğu (dijital oyun makinelerinde oynanan oyunlar, sanal geziler, spor faaliyetleri vb.) rekreasyon faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, sanal turizm uygulaması olarak açıklanan bu kavramın “sanal rekreasyon” veya “dijital rekreasyon” kapsamında ele alınmasında fayda vardır.

Bundan sonra konu ile ilgili yapılacak araştırmalarda, bu çalışma kapsamında önerilen sanal turizm ve sanal rekreasyon tanımları dikkate alınarak, hangi faaliyetlerin sanal turizm faaliyeti ve/veya hangi faaliyetlerin sanal rekreasyon olduğu konusuna dikkat edilmesi, her geçen gün artan sanal turizm ile ilgili önemli bir kavram kargaşasını önleyecektir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, D.H. ve Usman, E. (2011). “Temalı Otel: Yok-Mekanla Var Edilmeye Çalışılan ‘Kurmaca Mekan’”, *Tasarım + Kuram Dergisi*, 11 – 12, s.67 – 80.
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). “Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), s.7 – 22.
- Aktaş Polat, S. (2015). “Üstgerçeklik ve Turizmin Sonu”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), s.120 – 137.
- Arat, T. ve Baltacıoğlu, S. (2016), “Sanal Gerçeklik ve Turizm”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (1), s.103 – 118.
- Ardahan, F. (Ed.). (2016). *Her Yönüyle Rekreasyon*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim Toplumu*, 10. Baskı, (Çev. F. Keskin ve N. Tural), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (2007). “Sanal Gerçeklik ve Uygulama Alanları”, *Akademik Bilişim*.
- Bayraktaroğlu, E. ve Gül Yılmaz, E. (2018). İngilizce ‘LEISURE’ ve ‘RECREATION’ Sözcüklerinin Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları Üzerine, *9. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 5 – 8 Nisan, Gazimağusa, K.K.T.C., s.195 – 199.
- Bingöl, B. (2014). “Postmodernizm ve Kent Tasarımı”, *Ormanlık Dergisi*, 10 (1), s.14 – 22.
- Biröl Özerk, G. ve Akgün Yüksekli, B. (2011). “Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-mekan İlişkileri”, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 3, s.82 – 93.
- Durmaz, C., Bulut, Y. ve Tanku, E. (2018). “Sanal Gerçekliğin Turizme Entegrasyonu: 5 Yıldızlı Otellerde Uygulama”, *Turkish Journal of Marketing*, 3 (1), s.32 – 49.
- Eco, U. (2012). *Günlük Yaşamdan Sanata*, 2. Baskı, (Çev. K. Atakay), İstanbul, Can Yayınları.
- Firat, A.F (1991). <http://acrwebsite.org/volumes/7141/volumes/v18/NA-18>, 30.03.2018.

- Görgün Baran, A. ve Olgun, C.K. (2014). Tüketim Toplumu, Simülasyon / Simülakrlar ve Sessiz Çoğunluk: Jean Baudrillard, A. Görgün Baran ve S. Suğur, (Ed.), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* içinde (98 – 117), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Güneş, V. (2016). "Postmodern Pazarlama Unsurlarının Sanal Oyunlar Üzerinden Tüketicide Bıraktığı Etki: Pokemon Go Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, CİEP Özel Sayısı, s.347 – 358.
- İstanbulu Dinçer, F., Can, İ.I. ve İnan, B. (2018). "Post-modern Turizm Paradigması Etrafında Şekillenen Gerçek Üstü Bir Deneyim: Uzay Turizmi", *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), s.79 – 93.
- Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği*, (Çev. N. Plümer ve A. Gölcü), Ankara: Nirengi Kitap.
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme*, Beşinci baskı, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Karasakaloğlu, D. ve Zengel, R. (2012), "Yok-mekanlar Olarak Temalı Otellerde Kaybolma Algısı Üzerine Bir İnceleme", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (1), s. 86 – 98.
- Kayabaşı, Y. (2005). "Sanal Gerçeklik ve Eğitim Amaçlı Kullanılması", *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4 (3):151 – 158.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2017). *Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar*, 19. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Kurbanoğlu, S.S. (1996). Sanal Gerçeklik: Gerçek Mi, Değil Mi?, *Türk Kütüphaneciliği*, 10 (1), s.21 – 31.
- Lash, S. (1990), *Sociology of Postmodernism*, New York, Routledge.
- Limon, S. ve Geniş, M.A. (2011). "Turizm Sektöründe Simülasyon Uygulamaları: Temalı Oteller", *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 1 (1), s.9 – 23.
- Mercan, N. (2010). Dijital Dünyada Zaman, Mekan, İnsan İlişkileri ve Yabancılaşma, https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=dijital+d%C3%BCnyada+zaman%2C+mekan%2C+insan+ili%C5%9Fkileri+ve+yabanc%C4%B1la%C5%9Fma&btnG=, 06.06.2018.
- Möngü, B. (2013). "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), s.27 – 36.
- Muzaini, H., Teo, p. & Yeoh, B.S.A. (2007)." Intimations of Postmodernity in Dark Tourism: The Fate of History at Fort Siloso, Singapore", *Jpurnal of Tourism and Cultural Change*, 5 (1), s.28 – 45.
- Özel, Ç.H, Yersüren S. ve Çiftçi F. (2018). "Postmodern Klanlarda Yer Alan Turistlerin Güdülleri: Otostoprail Türkiye örneği", *AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), s. 207-234.
- Pretes, M. (1995)."Postmodern Tourism: The Santa Claus Indusrty", *Annals of Tourism Research*, 22 (1), s. 1 – 15.

- Şahin, A. (2007). "Postmodern Pazarlama Tüketim ve Tüketici", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), s.359 – 366.
- Şaylan, G. (2016), *Postmodernizm*, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b17985a88c4a7.99173952, 05.06.2018.
- Toffler, Alvin (2012). *Üçüncü Dalga*. II. Cilt. Çev. S. Yeniçeri, İstanbul, Koridor Yayıncılık.
- Toskay, T. (1989). *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, Üçüncü basım, İstanbul, Der Yayınları.
- Tütüncü, Ö. (2009). "Turizm, Rekreasyon ve Serbest Zaman Yönetimi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20 (2), s.240 – 241.
- Tütüncü, Ö. (2012). "Rekreasyon ve Rekreasyon Terapisinin Yaşam Kalitesindeki Rolü", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (2), s.248 – 252.
- Uriely, N. (1997). "Theories of Modern and Postmodern Tourism", *Annals of Tourism Research*, 24, s.982 – 985.
- Urry, J. (2009). *Turist Bakışı*, (Çev. E. Tataroğlu ve İ. Yıldız), Ankara, Bilge Su Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2009). *Turizm: Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Ward, G. (2014). *Postmodernizmi Anlamak*, (Çev. T. Göbekçin), İstanbul, Optimist.
- Yalçın Kayıkçı, M. ve Kutluk Bozkurt, A. (2018). "Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zeka Uygulamaları ve Turizme Yansımaları", *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, s.54 – 64.
- Yeniyaman Yıldırım, E., Karahan, M. ve Hastürk, E.Y. (2017). "Mesleki Eğitimde Yeni Bir Model: Sanal ve Arttırılmış Gerçeklik", *Mesleki Bilimler Dergisi*, 6 (3), s.700 – 708.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA HER ŞEY DAHİL SİSTEMİNE YÖNELİK MUTFAK ŞEFLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Suat AKYÜREK¹
Onur KIZILCIK²
Doğan KUTUKIZ³

ÖZ

Tatil süresince yapılan harcamaları en aza indirmek amacı taşıyan her şey dahil sistem, günümüzde Türk turizmde büyük bir uygulama alanına sahiptir. Ülkemizde her şey dahil sistemi üzerine birçok akademik çalışma gerçekleştirilmiş, ancak bu sistemi mutfak şefleri gözüyle sürdürülebilir turizm bağlamında tartışan çalışmaların sınırlı sayıda kaldığı görülmüştür. Buradan hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada, her şey dahil otellerde uzun yıllar çalışma deneyimi bulunan 5 baş aşçı, 1 su şefi ve 1 kısım şefi olmak üzere toplam 7 mutfak şefinin sürdürülebilir turizm bağlamında ilgili sisteme ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu süreçte, ikincil veri kaynakları (ilgili akademik çalışmalar) ışığında belirlenen araştırma soruları, nitel araştırma yöntemlerinden yüz yüze ve telefon ile görüşme tekniğinden yararlanılarak mutfak şeflerine yöneltilmiştir. 2018 yılı Temmuz ayı içinde gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 15 dakika sürmüştür. Görüşmeler mutfak şeflerinin izinleri doğrultusunda kayıt altına alınmış ve elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak içerik analizi ile betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, mutfak şeflerinin sürdürülebilir turizm bağlamında her şey dahil sistemi genel anlamda olumsuz değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda, sistemin Türk mutfağı açısından imaj kaybına neden olduğu, tüketimi ve israfı artırdığı ve turistlere kalitesiz yiyecek-iceceklerin sunulmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Çalışmada son olarak, araştırma bulguları ışığında geliştirilen birtakım önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Her Şey Dahil Sistem, Mutfak Şefleri, Sürdürülebilir Turizm.

THE OPINIONS OF KITCHEN CHEFS ON THE ALL-INCLUSIVE SYSTEM IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM

ABSTRACT

All-inclusive system with the aim of reducing the expenditures made during the holidays, nowadays has a great application area in Turkish tourism. Many academic studies have been carried out on the all-inclusive system in our country, but it has been observed that there are only a limited number of studies discussing this system in a sustainable tourism context. In this study carried out from this point of view, opinions of 7 kitchen chefs including 5 executive chefs, 1 sous chef and 1 chef à la carte who have many years working experience in all-inclusive hotels, about the system in the context of sustainable tourism have been examined. In this process, research questions identified in the light of secondary data sources (relevant academic studies) have been directed to the kitchen chefs using face-to-face and telephone interview techniques from qualitative research methods. The interviews held in July 2018 lasted an average of 15 minutes. The interviews were recorded in accordance with the permission of the chefs and the obtained data were transferred to the computer environment and subjected to descriptive and content analyzes. As a result of the research, it was determined that the chefs generally evaluated the all-inclusive system negatively in the context of sustainable tourism. In this context, it is emphasized that the system causes image loss in terms of Turkish cuisine, increases consumption and waste, and causes poor quality food and beverages to be offered to tourists. Finally, a number of proposals were developed in the light of research findings.

Keywords: All Inclusive, Kitchen Chefs, Sustainable Tourism.

¹ Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, suat.akyurek@gumushane.edu.tr

² Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, onur.kizilcik@gumushane.edu.tr

³ Doç. Dr., Muğla Üniversitesi Turizm Fakültesi, kdogan@mu.edu.tr

GİRİŞ

Turistlerin tatilleri süresince yaptıkları harcamaları en aza indirmek veya harcamaların oluşturabileceği sorunları ortadan kaldırmak amacı taşıyan her şey dahil sistem (Menekşe, 2005: 98; Üner, Sökmen ve Güler, 2007: 54) günümüzde özellikle Türk turizminde büyük bir uygulama alanı bulmuştur. Her şey dahil sistemi üzerine çeşitli akademik çalışmalar (Demir ve Demir, 2001; Üner, Sökmen ve Birkan, 2006; Bostan, Armağan ve Süklüm, 2006; Çiftçi, Düzakın ve Önal, 2007; Bozok ve Çalışkan, 2009; Üngüren, Algür ve Doğan, 2009; Acar ve Süklüm, 2016) ve sektörde tartışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde, her şey dahil sistemi işletme yöneticileri, yerel halk, turistler, yöre esnafı, çalışan personel, müşteriler, seyahat acentaları ve bölgedeki diğer işletmeler açısından incelenmiştir. Ancak, her şey dahil sistemini sürdürülebilir turizm bağlamında mutfak şefleri gözüyle inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda kaldığı görülmüştür. Dolayısıyla bu türden bir araştırma ile sektöre ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülen bulgular elde edilebilecektir.

HER ŞEY DAHİL SİSTEM

Günümüzde turistlerin çoğunluğunun tercih ettiği paket turların bir parçası olan her şey dahil sistemin ilk uygulamalarına 1930'lu yıllarda İngiltere'de tatil kamplarında rastlanmıştır (Üngüren vd., 2009: 97). Her şey dahil tatil sisteminin gerçek anlamda temelleri ise, 1950'li yıllarda, Fransız bir yüzücünün İspanya'nın Mayorka sahilinde kurduğu bir çadırda konaklama, yeme-içme ve diğer hizmetleri tek bir fiyattan satması ile atılmıştır (Aktaş, Özdemir, Tarcan ve Atılğan, 2002: 3; Çevirgen ve Üngüren, 2009: 640).

Dünyada her şey dahil sisteminin yaygınlaşmasında, özellikle Almanya, İngiltere ve İtalya'da faaliyet gösteren tur operatörlerinin uygulamaya koyduğu paket turlar etkili olmuştur (Çuhadar ve Çuhadar, 2017: 441). Türkiye'de ise her şey dahil sistem 1990'ların başlarında ilk kez Marco Polo ardından Magic Life tarafından uygulamaya konulmuş ve hızla gelişerek bütün bölgelerde yaygınlaşmıştır (Çiftçi vd., 2007: 269). Ülkemizde otellerde uygulanan birçok pansiyon türü bulunmakta ancak bu pansiyon türlerinin belli bir standardı bulunmamaktadır. Ülkemizde yaygın olarak uygulanmakta olan pansiyon türleri şu şekilde sıralanabilir (Gürkan, 2002: 48):

- O.B: (Only Bed): Sadece yatak ücretini içeren konaklama türüdür. Müşteriler sadece yatak ücretini öderler, tüm yiyecek-içecek ve aktiviteler ekstra ücrete tabidir.
- B.B: (Bed and Breakfast): Verilen ücrete, sadece konaklama ve kahvaltı ücreti dâhildir, diğer tüm yiyecek-içecekler ekstradır.

- H.B: (Half Board): Yarım pansiyon konaklama türü olan yani kahvaltı ve bir öğün yemek şeklinde düzenlenmiş; ancak tercihen akşam yemeğinin öğün olarak seçildiği bir pansiyon şeklidir.
- F.B: (Full Board): Konaklama yanında kahvaltı, öğlen ve akşam yemekleri ücrete tabidir.
- A.I: (All Inclusive): Konaklama yanında, kahvaltı, öğlen ve akşam yemekleri ile yemeklerde içilen soğuk ve sıcak alkollü ve alkolsüz içecekler verilen ücrete dahildir.

Artan rekabet ile birlikte otel işletmeleri, uyguladıkları pansiyon türlerinden her şey dahil sistemi de farklılaştırmış ve belli bir standardı olmasa da farklı her şey dahil konseptleri uygulamaya koymuşlardır. Bu uygulamalar aşağıda kısaca açıklanmıştır (Gürkan, 2002: 49; Akdağ, Demirtaş, ve Yeşilyurt, 2011: 111):

- Ultra Her Şey Dahil: (U.I): Konaklama yanında, kahvaltı, öğlen ve akşam yemekleri ile yemeklerde ve günün her saatinde içilen yerli-yabancı içki, sıcak-soğuk alkolsüz içecekler ve bir çeşit aktivite ücretsizdir. İçecekler snack bar ya da ekstra özelliği olan konsept alanlarda ücrete dahildir.
- Mega Her Şey Dahil (M.I): Konaklama yanında, kahvaltı, öğlen ve akşam yemeği ile gün boyu yerli-yabancı içkiler, soğuk-sıcak alkolsüz içecekler, her türlü yiyecekler ile tesis içindeki tüm aktivitelerin fiyata dahil olduğu bir pansiyon türüdür.
- Mega Ultra Her Şey Dahil (M.U.I): Konaklama yanında, kahvaltı, öğlen ve akşam yemeği ile gün boyu yerli-yabancı içkiler, soğuk-sıcak alkolsüz içecekler, her türlü yiyecekler ile tesis içindeki tüm aktiviteler ve otel dışı turların da fiyata dahil olduğu pansiyon türüdür.

Literatürde Türk turizminde uygulanmakta olan her şey dahil sistemi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar Tablo 1’de kısaca özetlenmiştir.

Tablo 1. Her Şey Dahil Sistemini Konu Edinmiş Önceki Çalışmalar

Araştırmacı (lar)	Yöntem	Çalışma Türü	Çalışmanın Konusu ve Temel Bulguları
Çuhadar ve Çudahar, 2017	Nicel	Makale	Çalışmada, konaklama işletmelerinde her şey dahil sisteminin yiyecek-içecek yönetimi üzerine etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, her şey dahil sisteminin yiyecek-içecek israfını artırdığı, hazırlama sürelerini uzattığı, turistlerin yiyecek-içecek tüketimini artırdığı ve yiyecek-içecek departmanında daha fazla personel gerektirdiği sonucuna varılmıştır.
Acar ve Süklüm, 2016	Nicel	Makale	Çalışmada her şey dahil sistemi, müşteri kârlılık analizi açısından değerlendirilmiştir.
Gümüş, Gümüş, Gümüş, Bilim ve Gümüş, 2014	Nitel	Makale	Yazarlar, her şey dahil sistemin ulusal pazarda turistlerin olası satın alma davranışlarındaki değişimlerini incelemişlerdir.
Susever, 2014	Nitel	Tez	Çalışmada, turizm pazarlamasında her şey dahil sistemin Türk mutfak kültürü tanıtımına ilişkin 25 sektör profesyonelinin görüşleri alınmıştır. Katılımcılar, turizm sektöründe geçmiş yıllarda yaşanan ve ülkenin siyasi ve ekonomik gelişmelerinden kaynaklanan sıkıntılı dönemde her şey dahil sisteminin acil çıkış yolu olduğu konusunda hemfikirdir. Sistemin tüm dünyada olduğu gibi o dönem için ülkemizde de sektörü rahatlattığı ve turizme canlılık kattığı görüşü hakimdir. Ancak katılımcıların çoğunluğu (%72) günümüzde sistemin işlevini yitirdiğini, amacını aştığını düşünmekte ve bu nedenle faydadan çok zarar getirdiğini savunmaktadır.
Ön Esen, 2013	Nicel	Makale	Çalışmada, turizm fakültesi öğrencilerinin her şey dahil sistemine yönelik tutumları tespit edilmesi amaçlanmış ve öğrencilerin olumsuz tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.
Yaylı ve Yayla, 2012	Nicel	Makale	Çalışmada, turistlerin her şey dahil otel işletmelerini tercih etme nedenleri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, 10 faktörden oluşan turistlerin tercih nedenlerinin en önemlileri; “turun iptal edilmeme garantisi”, “fiyat” ve “fiyata dahil olanlar” şeklindedir.
Akdağ, Demirtaş ve Yeşilyurt, 2011	Nitel	Bildiri	Çalışmada içerik analizi ile Marmaris-İçmeler’de bulunan otellerin pansiyon türleri değerlendirilmiştir.
Çakıcı ve Çetinsöz, 2010	Nicel	Makale	Çalışmada, her şey dahil sistemin uygulandığı otellerde, sistemin satın alma politikalarına yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Otellerde gerçekleştirilen çalışmada, satın alma faaliyetlerinde dikkate alınan hususlar; “saygınlık”, “satış sonrası hizmetler”, “yetenek ve tanınırlıklar”, “fiyat politikası” ve “sırdaşlık” olarak 5 boyutta incelenmiştir. Araştırmada, her şey dahil sisteminin işletmelerin satın alma politikalarına olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir.
Bozok ve Çalışkan, 2009	Nitel	Bildiri	Çalışmada, her şey dahil sistemin konaklama işletmeleri ve tüketiciler açısından avantaj ve dezavantajları incelenmiştir.
Üngüren, Algür ve Doğan, 2009	Nicel	Makale	Çalışmada, konaklama ve seyahat acenteleri yöneticilerinin her şey dahil sistemine yönelik tutumları tespit edilerek, sistemin olumlu ve olumsuz yönleri incelenmiştir. Her şey dahil sistemine yönelik tutumlar “imaj ve kalite”, “tüketim ve turist profili”, “çevresel etki”, “uygulama”, “fiyat” ve “fiziki yapı” olarak 6 boyutta ele alınmıştır. Çalışmada, konaklama ve seyahat acenteleri yöneticilerinin her şey dahil sistemine yönelik tutumlarının olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.
Çevirgen ve Üngüren, 2009	Karma	Makale	Çalışmada, yöre esnafının her şey dahil sistemine yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda genel olarak esnafın bu sistemin uygulanmasından memnun olmadığı saptanmıştır.

Çiftçi, Düzakın ve Önal, 2007	Nicel	Makale	Yazarlar, her şey dahil sistemin Türk turizm sektörüne etkilerini incelemişlerdir. Genel olarak, sistemin Türk turizm sektörüne katkı sağladığı, ancak ülke ekonomisine etkilerinin olumlu olmayacağı sonucuna varmışlardır.
Üner, Sökmen ve Güler, 2007	Nicel	Makale	Çalışmada, Antalya bölgesinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde uygulanan her şey dahil sistemlerinin neleri içerdiği ve aralarında ne tür farklılıkların olduğu araştırılmıştır.
Üner, Sökmen ve Birkan, 2006	Nicel	Makale	Çalışmada, her şey dahil uygulamasının konaklama işletmeleri üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, işletmelerin her şey dahil sistemi uygulamalarının nedenleri arasında; pazardan gelen talebin, pazar trendine uymanın ve tur operatörlerinin baskılarının önemli etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, her şey dahil sistemin, işletmelerin doluluk ve kâr oranları ile oda fiyatlarında artışa neden olduğu da tespit edilmiştir.
Bostan, Armağan ve Süklüm, 2006	Nicel	Makale	Çalışmada, her şey dahil sistem uygulayan otel işletmelerinde müşteri memnuniyeti ölçülmüştür. Müşterilerin genel olarak her şey dahil sistemden duydukları memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
Menekşe, 2005	Nicel	Makale	Çalışmada, her şey dahil sistemin ülkemiz turizmdeki rolü ve önemi, sistemin olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmıştır.
Demir, 2004	Nicel	Tez	Çalışmada her şey dahil sistemin uygulanması ile doluluk oranlarının artıp artmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca hem bu sistemde hem de diğer fiyat sistemlerinde faaliyet gösteren beş yıldızlı bazı otellerin bütçeleri, gerçekleşmiş gelir ve gider değerleri ile kârlılıkları karşılaştırılarak her şey dahil fiyat sisteminin diğer sistemlere göre işletmelere bir maliyet avantajı ve kârlılık sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir.
Örücü, Aydilek ve Bulut, 2004	Nicel	Makale	Araştırma, Marmaris'teki her şey dahil sistem ile çalışan otel yöneticileri ile esnafa anket yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda her şey dahil sisteminde kârlılığının işletmelerin büyüklüğüne göre farklılık gösterdiği ve Türk turizmine katkısının olumlu olmadığı görülmüştür.
Aktaş, Özdemir, Tarcan, ve Atılğan, 2002	Nicel	Bildiri	Yazarlar, Antalya, Bodrum ve Marmaris bölgelerinde gerçekleştirdikleri araştırmada her şey dahil sistemini turistler, işletme yöneticileri ve yöre esnafı açısından değerlendirmişlerdir.
Gürkan, 2002	Karma	Tez	Çalışmada, her şey dahil sistemin Türk turizmine etkileri araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, her şey dahil sistemin operasyonel kolaylık, personel tasarrufu ve kişi başı maliyetlerde azalma gibi avantajlar sağladığı ve sistem çevresinde gerçekleşen toplu satın alımlar vasıtasıyla turizm sektörü haricindeki pek çok sektöre gelir oluşturduğu tespit edilmiştir.
Demir ve Demir, 2001	Karma	Makale	Çalışmada, her şey dahil sisteminin tüm turizm işletmeleri, müşteriler, personel, seyahat acenteleri ve bölgedeki diğer işletmeler açısından olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilmiştir.
Özdemir, 2001	Nicel	Tez	Çalışmada, her şey dahil sisteminin mutfak yönetimine olumlu ve olumsuz etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, her şey dahil sistemin tüketimi artırdığı, daha fazla personel istihdamı gerektirdiği ve yemek israfını artırdığı tespit edilmiştir.

HER ŞEY DAHİL SİSTEMİN AVANTAJLARI

Bu bölümde her şey dahil sistemin çeşitli paydaşlar açısından avantajları ikincil kaynaklardan faydalanılarak aşağıda incelenmiştir (Demir ve Demir, 2001; Üner vd., 2006; Bostan vd., 2006; Çiftçi vd., 2007; Bozok ve Çalışkan, 2009; Üngüren vd., 2009; Acar ve Süklüm, 2016):

- Turizm sezonunun süresini uzatarak, konaklama işletmelerinin doluluk oranlarını ve gelirlerini artırır.

- Konaklama işletmelerine rekabet üstünlüğü sağlayarak, işletmelerin pazarlama sorununu azaltır.
- Sunulacak hizmetlerin önceden satılmış olması nedeni ile işletmelerin tur operatörlerinden ön ödeme almasını, böylelikle işletmelerin mali yapılarının güçlenmesini sağlar.
- Müşteri sayılarının önceden belli olmasından dolayı özellikle yiyecek-içeceklerin toplu alımlarında kolaylık sağlar.
- Turistlerin ekstra harcamalarını azaltması ve harcamaları takip etme zorunluluğunun olmaması nedeni ile avantaj sağlar.
- Çocuklu aileler için ideal bir konaklama tipidir.
- Turistlerin tatilleri boyunca karşılaşılabilecekleri beklenmedik harcamaları ortadan kaldırır.
- Dar gelirli ailelere uygun tatil imkânı sunar.
- Standart ürün kapsamının çeşitliliği geniş bir yelpazeye sahip tüketici beklentilerine cevap vererek, müşteri memnuniyetinin yükseltilmesini sağlar.
- Tur operatörleri ile konaklama işletmeleri ve tur operatörlerinin de birbirleri ile olan ilişkilerinin iyileştirilmesinde önemli rol oynar.
- Turist-yerel halk kültürel çatışma yaşanması her şey dahil sistem ile en aza indirilir.
- Suç oranları azalır.

HER ŞEY DAHİL SİSTEMİN DEZAVANTAJLARI

Bu bölümde her şey dahil sistemin çeşitli paydaşlar açısından dezavantajları ikincil kaynaklardan faydalanılarak aşağıda incelenmiştir (Demir ve Demir, 2001; Aktaş vd., 2002; Barak, 2006; Üngüren vd., 2009; Bozok ve Çalışkan, 2009; Çevirgen ve Üngüren, 2009; Çakıcı ve Çetinsöz, 2010; Çuhadar ve Çudahar, 2017):

- Ülke imajını olumsuz etkiler.
- Kalitesiz imajı oluşturması nedeniyle zengin turisti ülkemizden uzaklaştırır.
- Her şey dahil kapsamında bulunan hizmetler, tüm misafirlerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde uyarlanamaz.
- Konukların tatil süresince işletmeden dışarı çıkmama eğiliminde olmalarıyla beraber, otellerde fiziksel yıpranma artar.
- İsrافی artırarak hizmet kalitesini düşürür.
- Turistleri aşırı tüketime teşvik eder.
- Turistlerin ödemiş oldukları tatil bedelinin karşılığını alamamalarına yol açabilir.

- Hizmetlerin tekrara düşmesine yol açar.
- Kalite ve hijyen açısından sorunlar ortaya çıkarır.
- Restoran, kafe, eğlence işletmeleri vb. işletmelere yönelik talebi düşürür.
- Turist-yerel halk sosyalleşmesini-etkileşimini engeller.
- HD sistemin maliyetlere aşırı odaklanmayı beraberinde getirmesi, profesyonel otelcilik anlayışından çok fazla taviz verilmesine yol açabilir.
- Çalışan insan kaynakları niteliğinin düşmesine, turizm eğitimi almamış/alamamış, düşük ücretlere razı bir personel kadrosunun oluşmasına neden olabilir.
- Çalışan personelin kendini geliştirmesini engelleyebilir.
- Profesyonelleşmeyi azaltabilir ve istihdam oranı düşürebilir. Dolayısıyla bölgede işsizliğe yol açabilir.
- Yöre esnafının satışlarını, müşteri ve çalışan sayılarını olumsuz etkiler.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada, mutfak şeflerinin sürdürülebilir turizm bağlamında her şey dahil sistemine yönelik görüşleri incelenmiştir. Böylelikle, mutfak şeflerinin bakış açısı ile her şey dahil sistemin avantajları ile dezavantajlarının tespit edilerek, elde edilen bulgular doğrultusunda ağırlama sektörü için faydalı öneriler sunulması amaçlanmıştır. Diğer yandan, ilgili literatür incelendiğinde, her şey dahil sistemini sürdürülebilir turizm bağlamında mutfak şeflerinin bakış açısıyla ele alan çalışmaların sınırlı sayıda kaldığı görülmüştür. Bu durum, çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, alanyazın taraması sonucunda ulaşılan ikincil kaynaklar ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılarak tasarlanmıştır. İkincil kaynaklar ışığında belirlenen araştırma soruları, 7 mutfak şefine yüz yüze ve telefon aracılığı ile yöneltilmiştir. Görüşmeler 2018 yılı Temmuz ayı içinde gerçekleştirilmiş ve her bir görüşme ortalama 15 dakika sürmüştür. Görüşmeler şeflerin izinleri doğrultusunda ses kaydı ile kaydedilmiş ve bütün konuşmalar metin haline getirilmiştir. Veri analizi sürecinde betimsel analiz ve içerik analizi tercih edilmiş ve görüşmelerden elde edilen bazı konuşmalara direkt olarak çalışmada yer verilmiştir. Nitekim Yıldırım ve Şimşek'e (2016: 239) göre betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara çalışmada sıklıkla yer verilmektedir. Böylelikle, elde edilen bulgular düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmaktadır. Yine, Yıldırım ve Şimşek'e (2016: 240) göre betimsel analiz 4 aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlar sırasıyla; betimsel analiz için bir

çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve son olarak bulguların yorumlanmasıdır. Bu çalışmada verilerin analizinde bu dört aşama takip edilerek bulgular elde edilmiştir. İçerik analizi ise; mesaj değeri taşıyan her türlü verinin bir amaç doğrultusunda taranması, kategorilere ayrılması, özetlenmesi ve elde edilen bulguların araştırma amacı doğrultusunda analiz edilmesi ve yorumlanması işlemlerini içeren bir yöntemdir (Karagöz, 2017:602). Bu kapsamda metin haline getirilen görüşme verileri içerik analizine tabi tutulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda Tablo 1’de araştırmaya katılan mutfak şeflerinin genel bir profilini sunmak amacıyla şeflerin demografik bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Mutfak Şeflerinin Demografik Bilgileri

	Yaş	Cinsiyet	Kademe	Mesleki Deneyim	Uzman Olduğu Alan
1. Görüşmeci	43	Erkek	Aşçıbaşı	32 yıl	Tüm alanlar
2. Görüşmeci	41	Erkek	Aşçıbaşı	22 yıl	Akdeniz mutfağı, Türk mutfağı, Osmanlı mutfağı ve deniz ürünleri
3. Görüşmeci	27	Erkek	Kısım Şefi	11 yıl	Türk mutfağı, Alakart mutfak
4. Görüşmeci	26	Erkek	Su Şefi	10 yıl	İtalyan mutfağı, deniz ürünleri, Türk mutfağı, Asya Mutfağı
5. Görüşmeci	39	Erkek	Aşçıbaşı	20 yıl	Türk mutfağı, Osmanlı mutfağı
6. Görüşmeci	29	Erkek	Aşçıbaşı	13 yıl	Tüm alanlar
7. Görüşmeci	44	Erkek	Aşçıbaşı	28 yıl	Türk mutfağı, Osmanlı mutfağı

Tablo 1’e göre, mutfak şeflerinin tamamı erkektir. Şeflerin yaş dağılımına bakıldığında, şeflerin 27-44 yaş arasında olduğu görülmektedir. Şeflerin mesleki deneyimleri 10 yıl ile 32 yıl arasında değişmektedir. Son olarak, mutfak şeflerinin birçok farklı alanda uzman oldukları görülmektedir.

Araştırmada mutfak şeflerine ilk olarak **“sürdürülebilir turizm kapsamında her şey dahil sistemi nasıl değerlendiriyorsunuz”** sorusu yöneltilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, mutfak şeflerinin tamamı HD sistemi Türk turizmi ve sürdürülebilir turizm açısından olumsuz olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda bazı mutfak şeflerinin görüşlerine aşağıda direkt olarak yer verilmiştir.

“Her şey dahil sistem belirlenen sınırlar içerisinde tamamen tüketim odaklı mantığında keyif barındırmayan turizmin derhal sırtından atması gereken bir yüküdür” (1. Görüşmeci).

“Öncelikle her şey dahil sistemi turizm sektörü açısından pek iyi bulmuyorum. Bu sadece otel işletmecisinin işine yaramaktadır. Aynı zamanda yurt dışından gelen turistler Türk mutfağını

tanyamıyorlar... Son dönemlerde yeme-içme hizmeti doldur boşalt haline geldi. Bu yüzden bir an önce her şey dahil sistemden oda-kahvaltı sistemine geçmeleri lazımdır” (6. Görüşmeci).

Her geçen yıl artan rekabetten dolayı bununla doğru orantılı olarak kar marjı her geçen yıl düşen işletmeler, kaliteden taviz verip sinekten yağ çıkarma politikasına girdikleri için hangi perspektiften bakarsanız bakın sürdürülebilirliği çok zordur. Çünkü ne hizmet alan memnun ne de hizmeti veren” (2. Görüşmeci).

Mutfak şeflerine yöneltilen bir diğer soru; **“her şey dahil sistem Türk mutfağını nasıl etkilemektedir”** sorusudur. Bu bağlamda, mutfak şeflerinin tamamı olumsuz görüş bildirmiştir. Aşağıda bazı mutfak şeflerinin görüşlerine doğrudan yer verilmiştir.

“Her şey dahil sistem Türk mutfağı açısından büyük bir imaj kaybına yol açmaktadır. Özellikle yoğun emek ve çeşitli malzeme isteyen yemekler her şey dahil sistemin simgesi olan açık büfelerde standart reçeteden çıkılarak ve kalitesiz malzemeler ile yapılarak turistlerin gözünde itibarını kaybetmektedir.” (3. görüşmeci)

“Olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü HD sitemindeki işletme yönetimlerinin maliyetlerden kısma güdüsü şefleri; makarna, pizza ve hazır donuk ürünleri kullanmaya mecbur bırakmaktadır! Diğer taraftan zengin Türk mutfağının orijinal ürünlerini kullanmak yerine kimyevi maddelerle albenisi arttırılan, ucuz, verimsiz ürünler kullanıldığından hakiki lezzet sunulmamaktadır” (2. Görüşmeci).

Mutfak şeflerine yöneltilen bir diğer soru da ise, **“her şey dahil sistemin otel işletmeleri açısından avantaj ve dezavantajlarının neler olduğuna”** yöneliktir. Tablo 3’te, mutfak şefleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde sistemin otel işletmeleri açısından değerlendirildiği bölümlerin içerik analizi sonuçları verilmiştir. İlgili tabloya göre, her şey dahil sistemin otel işletmeleri açısından 6 avantajı ve 6 dezavantajı bulunmaktadır.

Tablo 3. Mutfak Şefleri Gözüyle Her Şey Dahil Sistemin Konaklama İşletmeleri Açısından Avantajları ve Dezavantajları

AVANTAJLAR	DEZAVANTAJLAR
Doluluk oranını artırması	Kalitesiz ürün ve hizmet sunulması
Pazarlama imkânını artırması	Binanın erken yıpranması
Toplu alımlar ile maliyetlerin düşmesi	Rutin/tekrarlı hizmet sunumu
Niteliksiz işgücü sayesinde maliyetlerin düşmesi	Nitelikli personelin azalması
Tur operatörü ve acentalara tek fiyat sunumu	Standartın olmayışı
Rekabet üstünlüğü sağlaması	İsrafa yol açması

Mutfak şeflerine yöneltilen bir diğer soru da ise **“her şey dahil sistemin yerel halk açısından avantaj ve dezavantajlarının neler olduğuna”** yöneliktir. Tablo 4’te, mutfak şefleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde sistemin yerel halk açısından değerlendirildiği bölümlerin içerik analizi sonuçları verilmiştir. İlgili tabloya göre, her şey dahil sistemin yerel halk açısından 3 avantajı ve 4 dezavantajı bulunmaktadır.

Tablo 4. Mutfak Şefleri Gözüyle Her Şey Dahil Sistemin Yerel Halk Açısından Avantajları ve Dezavantajları

AVANTAJLAR	DEZAVANTAJLAR
Kültürel kayıp olmaz	Gelir elde edemez
Suç oranları fazla olmaz	Turist ile etkileşimi azaltır
Kültürel çatışma azalır	Tarihi, kültürel ve doğal güzellikler değerlendirilemez
	Kıyılarının kullanımını kısıtlar

Mutfak şeflerine yöneltilen bir diğer soru da ise “**her şey dahil sistemin çalışan personel açısından avantaj ve dezavantajlarının neler olduğuna**” yöneliktir. Tablo 5’te, mutfak şefleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde sistemin turistler açısından değerlendirildiği bölümlerin içerik analizi sonuçları verilmiştir. İlgili tabloya göre, her şey dahil sistemin turistler açısından 5 avantajı ve 7 dezavantajı bulunmaktadır.

Tablo 5. Mutfak Şefleri Gözüyle Her Şey Dahil Sistemin Turistler Açısından Avantajları ve Dezavantajları

AVANTAJLAR	DEZAVANTAJLAR
Ucuz tatil	Aşırı tüketim
Belirli bir bütçe ile tatil planı	Kalitesiz ve tekdüze yiyecek-içecek tüketimi
Güvenlik	Hijyen sorunu
Ekstra harcamaların olmayışı	Orijinali olmayan yiyecek-içeceklerin tüketimi
Çocuklu aileler için iyi olması	Zararlı ve dengesiz beslenme
	Kısıtlı menü
	Profesyonel hizmet alamama

Mutfak şeflerine yöneltilen bir diğer soru da ise “**her şey dahil sistemin çalışan personel açısından avantaj ve dezavantajlarının neler olduğuna**” yöneliktir. Tablo 6’da, mutfak şefleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde sistemin personel açısından değerlendirildiği bölümlerin içerik analizi sonuçları verilmiştir. İlgili tabloya göre, her şey dahil sistemin personel açısından 3 avantajı ve 8 dezavantajı bulunmaktadır.

Tablo 6. Mutfak Şefleri Gözüyle Her Şey Dahil Sistemin Personel Açısından Avantajları ve Dezavantajları

AVANTAJLAR	DEZAVANTAJLAR
Mutfak işlerinin basitleşmesi	Mesleki açıdan kendini geliştirememe
Çalışma saatlerinin vardiyalı olması	Vastıfsız servis işi
Çoğu malzemenin hazır/işlenmiş mutfağa girmesi	Çalışma saatlerinin uzaması
	Bahşişin azalması
	Reçetelerin yanlış ve yüzeysel uygulanması
	Kalitesiz ürün ve hizmet sunulması
	Düşük maaş
	Kıyılarının kullanımını kısıtlar

Mutfak şeflerine sorulan son soru “**şeflerin HD sisteme yönelik alternatif önerilerinin olup olmadığına**” yöneliktir. Bu kapsamda, genellikle her şey dahil sistemin kaldırılması, sınırlandırılması, standartlaştırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur. Bu bağlamda aşağıda mutfak şeflerinin bazı görüşlerine direkt olarak yer verilmiştir.

“Yarım pansiyon sistemini önerebilirim. Yine, yörenin de dahil edildiği daha geniş kapsamlı ve yerel yönetimler tarafından denetlenen bir her şey dahil sisteminin (bazı öğünlerin dışarıda yenilmesi, pazar turları, bir nevi yaşayan mutfak aktiviteleri) uygulanmasını önerebilirim.” (2.

Görüşmeci).

“Bu sisteme alternatif önerim sistemin kendisinin kalkması. Eskiden olduğu gibi insanlar otele gerçekten tatile gelsin 1 gece otelde yemek alıyorsa ki kahvaltı zaten otelde 3 gece de dışarıda yemek yesin. Turizm ancak bu şekilde ekonomiye gerçek anlamda katkı sağlar yoksa asgari ücretle sezonluk istihdam sağlamak ekonomide geçici bir çözüm olacaktır.” (1. Görüşmeci).

“Her şey dahil sistem Türk turizmine vurulmuş bir baltadır. Alternatif öneriler sunmuş olsak da her şey aslında arz talep meselesi. Ancak her şey dahil sisteme yönelik standartlaştırma ve sınırlamalar getirilebilir. Örneğin, bölge bazında ya da otel derecesi bakımından sınırlamalar getirilebilir. Ya da denetlemeler artırılarak, taban fiyatlar oluşturularak standart hizmet sunumu sağlanabilir...” (7. görüşmeci).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgulara göre, mutfak şefleri sürdürülebilir turizm kapsamında her şey dahil sistemi olumsuz olarak değerlendirmektedirler. Her şey dahil sistemin tüketimi ve israfı artırdığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, HD sistemi uygulayan otellerin kısa vadede kâr elde etmesine rağmen, uzun vadede zarara uğradıkları görüşü hâkimdir. Yine, HD sistemin Türk mutfağı açısından imaj kaybına neden olduğu, turistlere kalitesiz ve orijinal olmayan yiyecek-içeceklerin sunulmasına yol açtığı ve dolayısıyla Türk mutfağını ve Türk turizmini olumsuz etkilediği konusunda mutfak şefleri hemfikirdirler.

Mutfak şeflerinin gözünden her şey dahil sistemin işletmeler açısından bir çok avantaja sahip olduğu görülmektedir. Doluluk oranlarını ve pazarlama olanağını artırması, maliyetleri düşürmesi, rekabet avantajı sağlaması gibi avantajlara sahip olmasına rağmen, kalitesiz ürün sunulması, binanın erken yıpranması, hizmetin tekrara düşmesi, nitelikli personel gücünün azalması, israfı artırması ve belli bir standardın olmayışı gibi dezavantajlar belirtilmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılmış çalışmalar (Demir ve Demir, 2001; Üner vd., 2006; Barak, 2006; Süklüm, 2006; Çiftçi vd., 2007; Bozok ve Çalışkan, 2009; Üngüren vd., 2009; Acar ve Süklüm, 2016; Çuhadar ve Çuhadar, 2017) ile benzer bulgular elde edilmiştir. Yine, her şey dahil sistem yerel halk açısından değerlendirildiğinde, sistemin suç oranlarının azaltması, kültürel yozlaşma ve kültürel çatışmayı engellenmesi konularında avantaj sağladığı öne sürülse de, yerel halkın turizmden pay almasını engellediği konusunda mutfak şefleri ortak görüş bildirmişlerdir. Bu bağlamda, önceki çalışmalar (Aktaş, vd., 2002; Çevirgen ve Üngüren, 2009) ile benzer

sonuçlara ulaşılmıştır. HD sistemin mutfak şefleri gözüyle turistlere sağladığı avantajlar arasında; ucuz tatil imkânı, ekstra harcamaların bulunmaması ve güvenlik gibi faktörler bulunmaktadır. Sistemin dezavantajlarına bakıldığında ise; aşırı tüketim, kalitesiz ve tekdüze yiyecek-içecek tüketimi, hijyen sorunu, orijinalinden farklı yiyecek-içecek tüketimi, zararlı ve dengesiz beslenme, kısıtlı menü ve profesyonel hizmet alamama gibi unsurlar sıralanabilmektedir. Elde edilen bulgular, Yaylı ve Yayla'nın (2012) yapmış olduğu çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışan personel açısından HD sistemin avantajları; işlerin basitleşmesi, vardiyalı çalışma saati, mutfağa hazır/işlenmiş malzeme alınması ile işlerin kolaylaşması gibi unsurlardır. Çalışan personel açısından sistemin dezavantajları ise; mesleki açıdan gelişememe, vasıfsız servis işi, çalışma saatlerinin uzayabilmesi, mutfakta kullanılan reçetelerin yanlış ve yüzeysel uygulanması, kalitesiz ürün ve hizmet sunulması ve düşük maaştır. Genel olarak değerlendirildiğinde; HD sistemin birçok avantajlı yönünün bulunmasına rağmen dezavantajlarının daha fazla olduğu söylenebilir. Özellikle sürdürülebilirlik bağlamında ele alındığında, sistemin Türk turizmi açısından olumsuz değerlendirildiği ifade edilebilir. Yukarıdaki bulgular ışığında geliştirilen birtakım öneriler tartışılmış ve şu şekilde sıralanmıştır:

- Türkiye'nin ucuz tatil ülkesi imajını kırması için her şey dahil sistemin standartlaştırılması ve sınırlandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda Bakanlık, üniversiteler ve yerel paydaşlar ortak stratejiler geliştirebilirler.
- Her şey dahil sistemi uygulayan konaklama işletmelerinde denetimler artırılmalıdır. Özellikle maliyetleri azaltmak adına yapılan çeşitli hileleri caydıracak cezalar belirlenmelidir.
- HD otellerdeki israfı ve aşırı tüketimi azaltmak için bu konsepti kapsayan otellerde çeşitli uygulamalar (ödül, sertifikasyon, teşvik) geliştirilebilir.
- HD otellerde turist-yerel halk etkileşimini artıracak aktiviteler (yerel pazar turları, festivaller, konserler vb.) artırılabilir.
- HD uygulayan büyük ölçekli otellerin bünyesinde yerel halk tarafından yöresel ürün stantları açılabilir.
- Çalışmadan elde edilen bulgular ve daha önceki yapılmış benzer çalışmalarda (bkz. Tablo 1) HD sistemin Türk turizmi açısından olumsuz olduğuna değinilmiştir. Çalışmaların ortak yönü ise, HD sisteme yönelik kalıcı çözümler sunulamamasıdır. Bu kapsamda, özellikle HD sistemin olumsuz yönlerine çözümler arayacak bilimsel faaliyetlerin (çalıştay, sempozyum, kongre gibi) artırılması önerilebilir.
- Turizmde öncü ülkelerin uyguladıkları konseptleri ele alan ve ülkemizde uygulanabilirliği üzerine akademik çalışmaların yapılması önerilebilir.

Bu çalışmanın temel sınırlılığı, araştırma kapsamında sadece 7 mutfak şefi ile görüşülmüş olmasıdır. Dolayısıyla, sonraki araştırmalarda daha fazla mutfak şefi üzerinde çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte, daha büyük örnekleme kapsayacak şekilde nicel yöntemle çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. ve Süklüm, N. (2016). “Konaklama İşletmelerinde Herşey Dahil Sisteminin Müşteri Karlılık Analizi Açısından Değerlendirilmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, s. 1-22.
- Akdağ, G. Demirtaş, O. ve Yeşilyurt, C. (2011). “Otel İşletmelerinde Uygulanan Pansiyon Türlerinin Değerlendirilmesi: İçmeler Beldesi (Marmaris) Özelinde Bir İçerik Analizi”, *12. Ulusal Turizm Kongresi*, 30 Kasım-4 Aralık 2011, Akçakoca.
- Aktaş, A., Özdemir, B., Tarcan, E., ve Atılgan, E. (2002). “Türkiye Geneline “Herşey Dahil” (All Inclusive) Uygulamasının Turistler, İşletme Yöneticileri ve Yöre Esnafı Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, *First Tourism Congress Of Mediterranean Countries*, April 17-21, Antalya.
- Barak, H. (2006). “Turizm Sektöründe Uygulanan Herşey Dahil Tatil Sisteminin Bölgedeki İşletmeler Üzerindeki Etkisi ve Bodrum Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bostan, A., Armağan, E. A. ve Süklüm, N. (2006). “Herşey Dahil Sistem Uygulayan Otel İşletmelerinde Müşteri Memnuniyeti: Bir Alan Araştırması”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, s. 32-53.
- Bozok, D. ve Çalışkan, N. (2009). “Bir Pazarlama Aracı Olarak Herşey Dahil Sisteminin Konaklama İşletmeleri ve Tüketiciler Açısından Avantaj ve Dezavantajları”, *3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler*, 17-18 Nisan, Antalya.
- Çakıcı, A. ve Çetinsöz, B. C. (2010). “Otel İşletmelerinde Herşey Dahil Sistemin Satın Alma Politikalarına Yansımaları Üzerine Bir Araştırma”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, s.1-19.
- Çevirgen, A. ve Üngüren, E. (2009). “Yöre Esnafının Her Şey Dahil Sistemine Yönelik Tutumları”, *Ege Akademik Bakış*, 9, s. 637-658.
- Çiftçi, H., Düzakın, E. ve Önal, Y.B. (2007). “All Inclusive System and Effects on the Turkish Tourism Sector”, *Problems and Perspectives in Management*, 5(3), s.269-285.
- Çuhadar, M. ve Çuhadar, Y. (2017). “Konaklama İşletmelerinde Herşey Dahil Sisteminin Yiyecek İçecek Yönetimi Üzerine Etkileri: Bodrum Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 439-453.
- Demir, F. Ö. (2004). “Turizm İşletmelerinde Her Şey Dahil Sisteminin Maliyet ve Karlılık Üzerine Etkisinin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Demir, M. ve Demir Ş. Ş. (2001). “Her Şey Dahil (All-Inclusive) Pansiyon Türü Uygulamasının Konaklama İşletmeleri, Personel, Müşteriler, Seyahat Acentaları ve Bölgedeki Diğer İşletmeler Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönlerinin Analizi”, *Maltepe Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.67-100.
- Gümüş, S., Gümüş, T. B., Gümüş, H. G., Bilim, T. ve Gümüş, S. (2014). “Herşey Dahil Sisteminin Müşterilerin Ulusal Pazarlarda Satın Alma Davranışlarını Değiştirmeleri Üzerine Bir İnceleme”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 6(24), s. 3-25.
- Gürkan, T. A. (2002). “Her Şey Dahil (All Inclusive) Sistemin Türk Turizmi Açısından İncelenmesi (Antalya-Kemer Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Karagöz, Y. (2017). “SPSS ve AMOS Uygulamalı (Nitel-Nicel-Karma) Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Menekşe, R. (2005). “Her Şey Dahil Sisteminin ve Sistemden Faydalananlar Açısından Etkilerinin Otel Yöneticilerinin Gözünden Değerlendirilmesi (Marmaris Örneği)”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, s.97-124.
- Ön Esen, F. (2013). “Turizm Öğrencilerinin Her Şey Dahil Sistemine Yönelik Tutumları”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 30, s.1-24.
- Örücü, E., Aydılek, H. ve Bulut, Z. A. (2004). “Her Şey Dahil (All-Inclusive) Sisteminin Ülke Turizmine ve İşletme Kârlılığına Katkısı Konusunda Görüşler (Marmaris ve İçmeler Örneği)”. *Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1-2, 223-245.
- Özdemir, B. (2001). “Otel İşletmelerinde Mutfak Yönetimi ve Her Şey Dahil (All Inclusive) Uygulamasının Mutfak Yönetimine Etkileri Üzerine Sektörel Bir Araştırma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Susever, E. A. (2014). “Pazarlama İletişimi Aracı Olarak Her Şey Dahil Sisteminin Türk Mutfağı Tanıtımındaki Yeri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üner, M. M., Sökmen, A. ve Birkan, İ. (2006). “Türkiye’de Her Şey Dahil Uygulamasının Konaklama İşletmeleri Üzerindeki Etkisi: Antalya Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), s. 35-50.
- Üner, M. M., Sökmen, A. ve Güler, D. (2007). “Her Şey Dahil Sisteminde Farklı Uygulamalar ve Antalya Ölçeğinde Bir Araştırma”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), s. 53-63.
- Üngüren, E., Algür, S. ve Doğan, H. (2009). “Konaklama ve Seyahat Acentaları Yöneticilerinin Her Şey Dahil Sistemi’ne Yönelik Tutumları: Antalya Örneği”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Aralık, s.95- 112.
- Yaylı, A. ve Yayla, İ. (2012). “Turistlerin Her Şey Dahil Sistemini Tercih Etme Nedenleri”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4/1, s. 143-162.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZM

Uğur AKDU¹

ÖZ

Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma “Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılamalarına ödün vermeden karşılamak” anlamına gelmekte (Aksu, 2011) olup ilk kez (World Commission on Environment and Development / WCED) 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan “Brundtland Raporu” (Ortak Geleceğimiz) adlı raporda kullanılmıştır. Konunun turizme yansımaları ise ‘Sürdürülebilir Turizm’ şeklinde olmuştur. Temel anlamda sahip olunan turizm kaynaklarının günümüz turizminde, gelecek nesillerin de kullanımına imkân verebilmek için en az zararla kullanılmasını ifade etmektedir. Literatür incelendiğinde sürdürülebilir turizm kavramının yoğun olarak ekonomik ve çevre boyutlarıyla ilişkilendirildiği görülmekte konunun sosyal boyutunun göz ardı edildiği düşünülmektedir. Bu kapsamda bu çalışma ilgili paydaşların dikkatini çekmek ve farkındalık oluşturmak üzere sosyal sürdürülebilirlik konusuna odaklanmış olup konuyu kavramsal açıdan incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Turizm, Sosyal Sürdürülebilirlik

SOCIAL SUSTAINABILITY AND TOURISM

ABSTRACT

Sustainability and Sustainable Development means meeting today's needs without compromising the needs of future generations, and was first used in the Brundtland Report (Our Common Future) in 1987 prepared by the World Commission on Environment and Development Commission (WCED). Sustainable tourism means the use of tourism resources with minimum damage in order to enable the use by future generations in today's tourism activities. When the literature is examined, it is seen that the concept of sustainable tourism is intensively associated with economic and environmental dimensions and it is thought that the social dimension of the subject is ignored. In this context, this study focused on the issue of social sustainability in order to attract the attention of relevant stakeholders and raise awareness. In this context, the research examines the subject from a conceptual point of view.

Keywords: Sustainable Development, Sustainable Tourism, Social Sustainability.

---

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, uakdu@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Dünya nüfusunun giderek artmakta olduğu ve küreselleşmenin de etkisiyle küresel ekonominin de hızla büyümekte olduğu bilinmektedir (Aksu, 2011: 5). Dolayısıyla dünya genelinde ekonomik büyüme, istihdamın artırılması, kontrollü kalkınma, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda ilgili literatür sürdürülebilirlik çalışmaları ile öncülük etmeye devam etmektedir. Turizm sektörü özelinde bakıldığında, sektörü sürekli gelişmekte ve büyüyen bir süreç izlemektedir. Nitekim, Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organizations / UNWTO) de bu görüşü desteklemektedir. UNWTO tarafından sunulan 2030'a Doğru Turizm raporunda dünya genelinde turizm hareketlerinin yılda ortalama yüzde 3,3 büyüyerek 2030 yılında dünya turizm hareketlerine katılacak turist sayısının 1,8 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (media.unwto.org).

Sürekli büyüyen ve büyümeye de devam edeceği öngörülen turizm sektörünün ekonomik katkısının fakat olumlu etkileriyle birlikte olumsuz etkilerinin de oldukça fazla olması sürdürülebilir turizm tartışmalarını arttırmıştır. Dünya Turizm Örgütü, sürdürülebilir turizm yaklaşımını, çevresel kaynakların asgari kullanımını ile birlikte destinasyonların sosyo-kültürel yapısına saygılı ve tüm paydaşların sosyal ve ekonomik olarak yarar sağlayabildiği bir yaklaşım olarak açıklamaktadır (Dale, 2005: 50). Tanımdan da anlaşıldığı üzere sürdürülebilirlik konusu sadece çevresel ve ekonomik değil sosyal açıdan da ele alınan önemli bir konudur. Literatür incelendiğinde (McIntyre, 1993; Çakılcıoğlu, 2002; Eagles vd., 2002; Salah, 2000; Spenceley, 2005; Ayaş, 2007; Kaypak, 2010; Erkol ve Zengin, 2015; Stajanovic, Lazic ve Dunjic, 2018) sürdürülebilir turizm ile ilgili olarak yoğunlukla ekonomik, çevresel etki, planlama ve alternatif turizmle bağdaştırma araştırmalarının yapıldığı sosyal sürdürülebilirlik üzerine çalışmaların kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Sosyal sürdürülebilir konusunu kapsayan çalışmaların (Dickinson ve Dickinson, 2006; Ancell ve Fawcett, 2008; Thompson vd., 2011; Ercoşkun ve Özöduru, 2013; Hervania vd., 2017; Ahmadi vd., 2017) ise daha çok mimarlık, kentsel planlama, işletme ve lojistik ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda, bu çalışma Sürdürülebilirlik çerçevesinde çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin dışında sosyal sürdürülebilirlik konusuna odaklanmış olup temel amaç konuyla ilgili özet bilgiler sunarak farkındalığın artırılmasıdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

1980 yılında Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin yayınlamış olduğu 'Dünya Koruma Stratejisi' isimli raporla ilk kez anılan sürdürülebilirlik kavramı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayınlamış olduğu ve birçok ülke tarafından kabul edilen 'Ortak Geleceğimiz/ Brundtland Raporu ile tekrar gündeme gelmiş ve 1992 yılında 178 ülkenin katılımıyla Brezilya'nın Rio De Jenario şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda bir politika haline gelmiştir. Rio şehrinde alınan politik kararlar ise 2002 yılında Johannesburg'da düzenlenen olan 'Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde desteklenmiş ve teyit edilmiştir. Bu kapsamda ele alınan 'Sürdürülebilirlik' kavramı, özetle, ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan tüm kaynakların en az zararlı kullanılması ve gelecek nesillerin de faydalanabilmesine olanak sağlanması yaklaşımını ifade etmektedir (Akdu ve Akdu, 2017). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı Brutland Raporu'nda Sürdürülebilir Kalkınma 'Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişmedir.' şeklinde tanımlanmıştır. Bu doğrultuda yedi başlıkta stratejik hedef belirlenmiştir (WCED, 1987: 41).

Sürdürülebilir Kalkınmanın Stratejik Hedefleri:

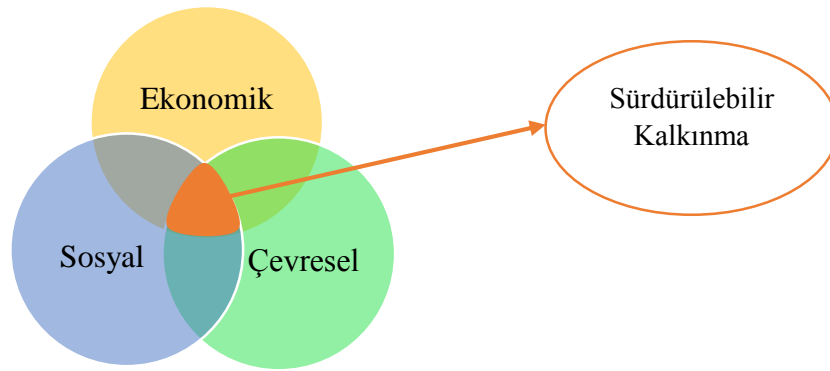
1. Büyümenin canlandırılması,
2. Büyümenin kalitesinin değiştirilmesi,
3. Temel ihtiyaçların (Sağlık, su, enerji, yiyecek, iş vb.) karşılanması,
4. Nüfus düzeyinin sürdürülebilirliğinin sağlanması,
5. Kaynakların korunması ve artırılması
6. Teknolojik uyumun sağlanması ve riskin yönetilmesi,
7. Karar verme sürecinde çevrenin ve ekonominin bütünleştirilmesi

Söz konusu stratejik hedefler incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmanın kaliteli ve kontrollü büyüme, insan ihtiyaçlarının karşılanması, ekonomik, teknolojik ve çevre faktörlerinin eşgüdümlü yönetilmesi temeline dayandığı söylenebilir. Us (2001) yılında yaptığı çalışmada ekonomik hedeflerin verimliliğin artırılması, savurganlıkların azaltılarak kaynakların verimli kullanılması ve bunun teknolojik gelişmelerle desteklenmesi, gelir dağılımının dengelenmesi ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte insani hedeflerin, nüfusun dengelenmesi ve bu kapsamda kırsal kalkınmanın sağlanarak tersine göçün teşvik edilmesi, sağlık, eğitim ve sosyal açıdan standartların iyileştirilmesi ile ilgili olduğunu, çevresel hedeflerin tarım

arazilerinin, su kaynaklarının ve doğal kaynakların verimli kullanımı, ekosistemi ve biyoçeşitliliği korunma, tarımsal uygulamalara teknolojinin adapte edilmesi ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri değerlendirildiğinde ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınmanın vurgulandığı üç daire modeli önerilmektedir. Model Şekil 1’de gösterilmekte olup model incelendiğinde sürdürülebilirlik kavramının ekonomik kalkınma, çevresel kalkınma ve sosyal kalkınmanın eş zamanlı sağlanmasıyla ilgili olduğu aksi takdirde sürdürülebilirlikten bahsedilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Üç Daire Modeli
Kaynak: Aksu (2011: 6)

Sürdürülebilir turizm kavramının da sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili bir kavram olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir turizmin temelinde mevcut turizm kaynaklarının gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının gözetilerek verimli ve en az zararla kullanılması yer almaktadır.

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi *‘İnsanın etkileşim içinde bulunduğu çevrenin bozulmadan korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinimlerini doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı gereksinimlerini karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şekli’* olarak tanımlamaktadır (Kınacı vd., 2011: 85; Akdu ve Pehlivan, 2012: 77; Akdu ve Akdu, 2017).

Sürdürülebilir turizm önceleri kitle turizminin alternatifi olan ekoturizm, kırsal turizm gibi çevresel değerlerin vurgulandığı bir turizm türü olarak algılansa da sürdürülebilir turizm stratejileri, politikaları ve alan yazın incelendiğinde, bunun tüm turizm türlerine entegre edilebilecek bir yaklaşım olduğu bilinmektedir.

Buhalis ve Fletcher (1995) Sürdürülebilir turizm yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda verilen 10 temel ilkeyi belirlemiştir (Beyhan ve Ünügür, 2005: 2). İlkeler incelendiğinde sürdürülebilir turizmin sürdürülebilir kalkınma ile paralellik gösterdiği, etkili bir turizm gelişimi için ekonomik, çevresel ve sosyal unsurların birlikte planlanması gerektiği söylenebilir.

- 1) Harekete geçmek için ihtiyaçların tanınması,
- 2) Zayıf unsurları, yerleri, toplulukları kuvvetlendirmek,
- 3) Kurallı bir şekilde gelişim hedefleri oluşturmak,
- 4) Alan ve varlık üzerindeki kontrolü yapmak, alanın gelişimi ve alanın sahibine karşı aktif bir politika izlemek,
- 5) Malzeme politikası oluşturmak,
- 6) Doğayı korumak,
- 7) Tarım ve ormanlık alanların kullanımını güçlendirmek,
- 8) Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek,
- 9) Yerel mimariyi, gelenekler ile kültür ve folklor mirasını korumaya yardım etmek,
- 10) Turizm pazarlamasını ve tanıtımını belirlemek.

Bu bilgiler ışığında sürdürülebilir bir turizm gelişimi için çevresel ve ekonomik boyutlarının yanında sosyo-kültürel boyutlarının da birlikte ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Dünya Turizm Örgütü de yapmış olduğu sürdürülebilir turizm tanımında bu görüşü desteklemektedir. Dolayısıyla çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin yanında ‘Sosyal Sürdürülebilirlik’ kavramının sürdürülebilir turizm kalkınması için üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu söylenebilir.

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZME YANSIMASI

Sosyal sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili yapılan açıklamalar çoğunlukla Brundtland Raporundaki ‘Ortak gelecek: gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma’ anlayışına dayandırılmaktadır (WCED, 1987: 40; Vallance vd., 2011: 343). Sosyal sürdürülebilirlik kavramı büyük ölçüde ekonomik ve çevresel özelliklerin vurgulandığı temel sürdürülebilir kalkınmanın ihmal edilen

'sosyal' boyutuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda Özellikle politika ve yatırımın yenilenebilir yatırım kaynaklara, düşük karbonlu topluluklara ve hane halklarında çevre dostu davranışları teşvik etmeye odaklandığı planlama, konut ve topluluklar bağlamında ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe öncelik verilmiştir. Özetle çevresel olarak sürdürülebilir olan fiziksel altyapıyla birlikte sosyal olarak sürdürülebilir yerler yaratılabilir mi? sorusunu doğrudan ele almaktadır. OISD'ye göre (The Oil Industry Safety Directorate/ Petrol Endüstrisi Güvenlik Müdürlüğü) Sosyal sürdürülebilirlik bireylerin, toplulukların ve toplumların birbirleriyle nasıl yaşadıkları ve kendileri için seçtikleri kalkınma modellerinin hedeflerin nasıl belirlendiği ile ilgilidir. Daha işlevsel bir düzeyde sosyal sürdürülebilirlik kavramı, çevresel ve mekânsal eşitsizlikler için kapasite oluşturma ve beceri geliştirmeyi içeren, bireylerin ve toplumların sosyal alanını kapsayan temel tematik alanlardaki eylemleri konu almaktadır. Bu anlamda, sosyal sürdürülebilirlik, eşitlik ve sağlık, toplumsal katılım, ihtiyaçlar, sosyal sermaye, ekonomi, çevre ve mutluluk, yaşam ve yaşam kalitesi kavramları gibi geleneksel sosyal politika alanlarını ve ilkelerini harmanlayan bir anlayıştır (Woodcraft vd., 2012: 14).

Sosyal sürdürülebilirlik, insanların yaşam kalitesini, sosyal ilişkilerini, iş memnuniyetlerini, boş zaman ve boş zaman aktivitelerini vb. unsurları desteklemekte olup daha çok sosyal ve kültürel tercihlerin, özelliklerin ve çevrenin zaman içinde nasıl korunacağı ve devamlılığının sağlanacağı ile ilgilidir (Vallance vd., 2011: 345). Sosyal sürdürülebilirlik, teknolojinin beraberinde getirdiği bireyselleşmeyi önlemek amacıyla uzun vadeli, güçlü ve dinamik toplumların oluşturulmasını ve toplumlarda insanların temel ihtiyaçlarının giderilmesini, gelenek ve eylemlerin devamlılığının sağlanmasını ve toplum ruhunun oluşturulmasını ifade etmekte olup sosyal etkileşimi, sosyo-kültürel gelişmeyi artırıcı program ve süreçleri içermektedir (Ercoskun ve Özuduru, 2013: 30). Gençlik Vakfı (Young Foundation) (2011) sosyal sürdürülebilirlik sistemini şekil 2'deki gibi tasarlamıştır (Woodcraft vd., 2012).

Şekil 2: Sosyal Sürdürülebilirlik Sistemi Tasarımı

Kaynak: Young Fountadion, (2011) aktaran Woodcraft vd., (2012)

İmkanlar ve Sosyal Altyapı (Amenities and Social Infrastructure): Günümüz toplumunun ve gelecek nesillerin hayatının başlangıcında sunulan ve hayatı daha rahat kılan imkanlar ve destek hizmetlerini kapsamaktadır (okul, sosyal uzaylar, ulaşım ve toplumsal işgücü gibi). Konu toplumun ve gelecek nesillerin sadece binalara değil, hizmetlere ve desteğe ihtiyaçları olduğu düşüncesiyle yaşamın daha kaliteli hale getirilmesine, yeni fırsatların sunulmasına, toplumda eşitlik, denge ve sürdürülebilir sağlam bağlantıların kurulmasına odaklanmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Yaşam (Social and Cultural Life): Toplumun ve gelecek nesillerin sosyal ağlar kurmak için ortak alanlara, ortak ritüellere ve destek hizmetlere ihtiyaç duyduğu bu doğrultuda mevcut politikaların, sosyal ağların, sosyal uyumun, emniyet ve güvenlik duygularının önemini kabul etmesi gerektiği fikrine odaklanmaktadır. Bu kapsamda konu, yerel bağlantıları, aidiyeti ve toplum kimliğini geliştirmek için kolektif faaliyetler, sosyal mimari ve ortak alanların oluşturulmasını ifade etmektedir.

Kararlara Katılım (Voice and Influence): Kavram öncelikli olarak yerel sakinlerin çevrelerini şekillendirmede söz sahibi olmaları gerektiği fikrine odaklanmaktadır. Yerel karar alma ve yönetimin oluşturulmasında yeni yapılar üzerinde çalışan ve gelecekteki halkı temsil edecek yönetim yapılarını ifade etmektedir.

Gelişim Alanları (Space to Grow): Esnek Planlama, Konut, altyapı, zamana uyum sağlayabilen hizmetler, aynı anda kullanılabilen yapılar ve kamu alanlarını ifade etmektedir. Buna göre, arazi ve binaların esnek kullanımı esastır. Yeni bir topluluğun başarılı ve sürdürülebilir olması gerekiyorsa, yer - fiziksel alan, konut stoku ve imkanlar, sosyal altyapı - zamanla yeni ihtiyaçlara ve yeni olanaklara uyum sağlayabilmelidir.

Yerel ve Bölgesel Ekonomiye Bağlantı (Connection to Local and Regional Economy): Yeşil binalar, Çevresel yenilikler, çevre dostu davranışlar için teşviklerin sunulmasını ifade etmektedir.

Chiu (2003) sosyal sürdürülebilirliğin ekolojik sürdürülebilirlikle paralel olduğunu, bir faaliyetin sosyal sürdürülebilir olmasının o dönemki sosyal yapı ve değerlerin korunması ve sürdürülmesi anlamına geldiğini, çünkü ekolojik kısıtlamaların olduğu gibi insan sisteminin de sosyal sınırlılıkları olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle sosyal değer ve normlara karşı olan tüm gelişmeler sosyal açıdan sürdürülemez faaliyetler olarak değerlendirilir. Ayrıca sosyal sürdürülebilirlik çevresel faktörlerle ilişkili bir konudur ve ekolojik sürdürülebilirliğin desteklenmesi için gerekli sosyal koşulların oluşturulması gerekmektedir. Chiu (2003)'a göre sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal katılım ve toplumsal uyumu vurgulayan insan odaklı bir

yaklaşımıdır ve sosyal sürdürülebilir olmak, kaynakların ve varlıkların eşit dağılımı tüketimi, uyumlu sosyal ilişkiler ve kabul edilebilir yaşam seviyesi gerektirmektedir (Chiu, 2003: 224; Akdu ve Akdu: 2017).

Sürdürülebilirlik ve turizm konularında yapılan çalışmaların çoğunlukla çevresel sürdürülebilirlik konularına odaklandığı, turizmin olumsuz çevresel etkilerinin sürdürülebilir bir turizm gelişimi için minimize edilmesi gerektiğini vurguladığı görülmektedir. Oysa ki turizmin çevresel etkileri ile birlikte olumsuz sosyal ve kültürel etkilerinin de bulunduğu bir çok araştırmada (Gürbüz, 2002; Akova, 2006; Alaeddinoğlu, 2007; Çetin, 2009; Bertan, 2010; Doğan ve Üngören, 2010; Yoon, 2010; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Tutar vd., 2013; Solmaz, 2014; Karaman ve Gül, 2015; Sarıışık ve Boğan, 2016) belirtilmektedir. Turizmin sosyal bir olay olduğu dolayısıyla turizmin olumlu veya olumsuz etkilerinin öncelikle toplum tarafından hissedileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla turizmde sosyal sürdürülebilirlik konusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sosyal sürdürülebilirlik konusu insanı, toplumu ve kültürü temel almaktadır. Kültürel değişimin, insanın ve toplumun ortak paydalarından birisi de turizmdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde turizm planlamalarında da ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik konularının yanında sosyal sürdürülebilirliğe de özellikle yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

SONUÇ

Sosyal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel alanından birisidir. Bu üç temel alandan herhangi birinin ihmal edilmesi de sürdürülebilir kalkınmaya engel olacaktır. Alan yazın incelendiğinde sürdürülebilirlik konusuna dair tartışmaların ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe daha fazla odaklandığı sosyal sürdürülebilirliğin ihmal edildiği düşünülmektedir. Özellikle turizm sektörü temelinde incelendiğinde turizm faaliyetlerinden en çok etkilenen faktörün 'İnsan' faktörü yani o bölgede yaşayan halk ve o bölgeyi ziyarete gelen turistler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla toplumun ve ziyaretçilerin turizm faaliyetlerinin gelişimi ve sürecinden olumsuz etkilenmelerinin önlenmesi ve memnun olmasının sağlanması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda atılacak en önemli adımın turizm gelişim planlarında karar alma sürecinde yöre halkının kararlara katılımının sağlanması olacaktır. Çünkü yöre halkının süreçten hoşnut olması turizme bakış açılarının da olumlu olmasını sağlayacak akabinde ziyaretçiler de memnun olacaklardır.

Bu zincirin devamı elbette sadece toplumsal katılımı ile ilgili değildir. Bu doğrultuda mimari planlama, peyzaj, kentsel planlama, sosyal altyapı, toplumsal etkileşim ve işbirliği gibi konular da önem kazanmaktadır. Turizm faaliyetlerinin etkisiyle yaşanması öngörülen kültürel değişim, gelenek ve göreneklerin kaybolması, somut olmayan kültürel mirasların korunamaması gibi turizmin sosyal ve kültürel olumsuz etkilerinin azaltılması isteği turizmde sosyal sürdürülebilirlik uygulamalarının gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmanın sürdürülebilirlik tartışmalarında ve turizm sektöründe sosyal sürdürülebilirliğe vurgu yaparak farkındalık yaratan önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmadia, H. B., Kusi-Sarponga S. ve Rezaeic J. (2017). “Assessing the Social Sustainability of Supply Chains Using Best Worst Method, Resources”, *Conservation and Recycling*, 126, s. 99-106.
- Akdu, U. ve Pehlivan, N. (2012) “Social Participation in Sustainable Tourism Development”, *Advances in Food, Hospitality and Tourism*, Manchester Metropolitan University, 2(1), s. 76-84.
- Akdu, U. ve Akdu, S. (2017), “Sosyal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Katılımcı Turizm Planlaması: Gümüşhane Örneği”, *DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2017 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon-Türkiye.
- Akova, O. (2006), ‘Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma’, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1).
- Aksu, C. (2011), ‘Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre’, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e00u1ru61bbncf2qmlcpv8.pdf
- Alaeddinoğlu, F. (2007), ‘Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli’, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (1), s.1-16.
- Ancell, S. ve Thompson-Fawcett, M. (2008). ‘The Social Sustainability of Medium Density Housing: A Conceptual Model and Christchurch Case Study’, *Housing Studies*, 23(3), s.423-442.
- Ayaş, N. (2007), “Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), s. 59-69.
- Bertan, S. (2010), “Pamukkale’deki Yöre Halkının Turizmi Desteklemesi ile Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri Arasındaki İlişki”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2(4), s.83-92.
- Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2005), “Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli”, *İTÜ Dergisi/a*, 4(2), s.79-87.
- Buhalis, D. ve Fletcher, J. (1996), *Environmental Impacts On Tourist Destinations: An Economic Analysis*, Sustainable Tourism Development, Avebury Athenaeum Press Ltd., Netherlands, 15.

- Chiu, R. (2003), Social Sustainability and Sustainable Housing. R. Forrest ve J. Lee (Ed), *Housing And Social Change: East, West Perspectives*. Routledge, London, New York, s. 221-239.
- Çakılcıoğlu, M. (2002). “Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Turizm”, 10. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*.
- Çetin, T. (2009), “Beypazarı’nda Turist-Yerli Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 9 (1), s.15-32.
- Dale, G. (2005), “*Travel and Tourism*”, Book 2., Heinemann, Oxford.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012), “Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), s.103-122.
- Eagles, P. F., McCool, S. F., Haynes, C. D. ve Phillips, A. (2002), “*Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*, 8, Gland: IUCN.
- Ercoskun Yalçiner, Ö. ve Özöduru B. (2013), “Ankara’daki Alışveriş Caddelerinde Ticari Mekanlar ve Sosyal Sürdürülebilirlik Araştırması”, *Megaron*, 8(1), s.29-44.
- Erkol, G. ve Zengin, B. (2015), “Bölge Turizmini Planlama ve Sürdürülebilir Gelişim: Şanlıurfa Örneği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), s. 377-396.
- Gürbüz, A. (2002), “Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Teknoloji*, 5(1-2), s.49-59
- Hervania, A. A., Sarkis, J. ve Helms M. M. (2017), “Environmental Goods Valuations for Social Sustainability: A Conceptual Framework”, *Technological Forecasting and Social Change*, 125, s. 137-153.
- Karaman, A. ve Gül, M. (2015), “Kırsal Turizmin Sosyo – Kültürel - Ekonomik Etkileri Çerçevesinde Konya İli Hadim İlçesi İçin Öneriler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 10, s.1-23.
- Kaypak, Ş. (2010), “Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), s.93-114.
- Kınacı, B. Pehlivan, N. A. ve Seyhan, G. (2011), *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*, Pegem, Ankara.
- McIntyre, G. (1993), “*Sustainable tourism development: guide for local planners*”, World Tourism Organization (UNWTO).
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011), “Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, Temmuz, s.1-25.
- Salah, S. (2000), "Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry", *Journal of Travel Research*, 38, s. 239-255.
- Sarışık, M. ve Boğan, E. (2016), “Yerel Halkın Turizm Faaliyetine Yönelik Görüş ve Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Alanya’da Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12.
- Solmaz, C. (2014), “Yerel Halkın Bölge Turizmine Bakış Açısının Belirlenmesi: Burdur’da Bir Araştırma”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), s.91-105

- Spenceley, A. (2005), "Nature-Based Tourism and Environmental Sustainability in South Africa", *Journal of Sustainable Tourism*, 13(2), s.136-168.
- Stojanović, V., Lazić, L. ve Dunjić, J. (2018), "Nature Protection and Sustainable Tourism Interaction in Selected Ramsar Sites in Vojvodina (Northern Serbia)", *Geographica Pannonica*, 22(3), s.201-207.
- Thompson, N., Kiefer, K. ve York, J. G. (2011), "Distinctions Not Dichotomies: Exploring Social, Sustainable, and Environmental Entrepreneurship", *Social and sustainable entrepreneurship* (s. 201-229). Emerald Group Publishing Limited.
- Tutar, F. , Alpaslan, C. , Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2013), "Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2(4), s.14-27.
- Us, A. T. (2001), "Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ve işletme politikalarına etkisi", http://www.kalder.org.tr/preview_content.asp?contID=682&tempID=1&regID=2.
- Vallance S., Perkins H. C. ve Dixon J. E. (2011), "What is Social Sustainability? A Clarification of Concepts", *Geoforum*, 42, s. 342-348.
- WCED (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press, USA.
- Woodcraft, S., Bacon, N., Caistor-Arendar, L. ve Hackett, T., (2012), "Design for Social Sustainability: A Framework for Creating Thriving New Communities", *Social Life* 2012.
- Yoon, Y., Chen, J. S. ve Gürsoy, D. (1999). "An Investigation of the Relationship Between Tourism Impacts and Host Communities' Characteristics", *Anatolia: an International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 10(1), s.29-44.
- http://media.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_2030_ga_2011_korea.pdf)

REKABET AVANTAJI SAĞLAMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR AKILLI TURİZM DESTİNASYONLARI

Gizem DURAN¹

Selma MEYDAN UYGUR²

ÖZ

Akıllı turizm destinasyonları, yerel kaynakları etkin biçimde kullanarak turist ve turist eylemlerini teknolojik bir altyapı vasıtasıyla yönlendirebilen ve kişiselleştirilmiş hizmetlerle birlikte daha zengin bir turizm deneyimi sağlayan alanlardır. Bir destinasyon akıllı hale dönüştürülürken sürdürülebilirliği sağlama bağlamında, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözetererek çevreye duyarlı teknolojik sistemler kullanılmalıdır. Böylelikle akıllı ve sürdürülebilir bir turizm destinasyonu, uygun pazarlama stratejileriyle beraber çağın turistlerine en hızlı şekilde cevap verebilir. Bu çalışmada amaçlanan, yukarıda sıralanan yetileri kazanmada sürdürülebilir pazarlama stratejilerini ve süreçte yer alan paydaşların rolünü kavramsal olarak inceleyip ortaya koymaktır. Çalışmanın yöntemi, konuyla ilgili yerli ve yabancı akademik çalışmaların incelenmesidir. Yapılan çalışmanın sonucunda Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) varlığının son derece önem taşıdığını vurgulayan birçok çalışmanın yanı sıra, bu destinasyonların salt teknolojiyle sınırlı kalmadığını savunan çalışmaların da mevcut olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, araştırmaya kaynaklık eden çalışmalardaki sürdürülebilir rekabet avantajı ve pazarlama stratejileri konularının eksikliğinden çalışmada literatürdeki bu eksikliği gidermek adına bu konular üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Turizm Destinasyonu, Akıllı Turizm, Sürdürülebilirlik, Rekabet Avantajı

SUSTAINABLE SMART TOURISM DESTINATIONS IN PROVIDING COMPETITIVE ADVANTAGE

ABSTRACT

Smart tourism destinations are areas that can effectively use local resources to guide tourists and tourist activities through a technological infrastructure and provide a richer tourism experience with personalized services. In the context of ensuring sustainability while converting a destination into smartness, it must use environmentally sensitive technological systems, taking into account the needs of future generations. In this way, a smart and sustainable tourism destination can respond to the ages of tourists in the fastest way with appropriate marketing strategies. The aim of this paper is to conceptually examine and demonstrate the role of stakeholders involved in the process of achieving sustainable marketing strategies. The method of study is the study of domestic and foreign academic studies related to the subject. As a result of the study, there have been many studies emphasizing the existence of Information and Communication Technologies (ICT), and there are also studies advocating that these destinations are not limited to technology alone. At the same time, due to the lack of sustainable competitive advantage and marketing strategies in the research-driven studies, this study has focused on these issues in order to make up for the lack of information in the literature.

Keywords: Smart Tourism Destination, Smart Tourism, Sustainability, Competitive Advantage

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, gizemduran93@gmail.com

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, smeydan@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Turizm ve konaklama sektörü, ziyaretçiler ve yerel halk ihtiyaçlarını karşılamak üzere pek çok altyapı geliştirmesinden ve değişikliğinden faydalanmakla beraber, bu yönüyle bölge ekonomisine katkı sağlayan önemli bir faktördür. Teknolojiyle beraber ortaya çıkan bu altyapı geliştirmeleri ve değişimleri, turistik bir destinasyonun akıllı hale gelmesi veya getirilmesinde en temel gereksinimlerdendir. Akıllılık, söz konusu bölgedeki tüm paydaşların değerlerini en üst düzeye çıkarmaya ve sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik yenilikçi hizmetler ve ürünler üretebilmek için entegre teknolojilerin bağlantılı verilerinden yararlanmaktadır. Akıllı turizm destinasyonu kavramı araştırmaya kaynaklık eden çalışmalardan da anlaşılacağı gibi akıllı kent olgusundan doğmuştur. Bir destinasyonun akıllı hale gelmesi, turizm değerini artırmak ve bunun yanında bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek için entegre teknolojileri ve akıllı altyapıları başarılı şekilde uygulamasına bağlıdır.

Herkesle bağlantılı, entegre teknolojilerin destinasyonla bütünleşmesi Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) geliştirilmesi ve kullanımıyla doğrudan ilgilidir. Gretzel vd.'ne göre (2015b), akıllı destinasyonların en önemli özelliği, BİT'lerin fiziksel altyapıya entegrasyonudur. Son on yıllarda turizm sektöründe de kendini göstermeye başlayan sürdürülebilirlik olgusu, ev sahibi destinasyona, yerel halka ve bulunan çevreye karşı daha sorumlu ve saygılı olmayı gerektirmiştir. Sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanması, hem BİT'in hem de sosyal sermayenin kalitesine bağlı olarak, destinasyonun rekabet gücüne erişmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (La Rocca, 2014: 272). Rekabet gücüne erişmede ve sürdürülebilirliğin ilke edinilerek çevreye duyarlı bir şekilde, destinasyonun çağın gerekliliklerini yerine getirmekle kalmayıp aynı zamanda çağın turistlerinin ihtiyaçlarını da karşılamaya yönelik kendini, bulunduğu pazarda ön plana çıkarması veya lider konumu elde edebilmesinde, destinasyonun pazarlanmasında uygulanılacak birbirini tamamlayan ve pekiştiren "yenilikçi" ve "farklılaştırma" stratejileri büyük önem kazanmaktadır. Turizm sektörü çoğunlukla kolay taklit edilebilen hizmetler ürettiği için, bu sektörde üretilecek hizmetler üzerinde farklılaşma ve yenilikçi stratejilerin uygulanması diğer sektörlerle oranla daha fazla önem teşkil etmektedir. Diğer bir açıdan turistik tüketiciler turizmin deneyimsel olma özelliğinden kaynaklı satın aldığı hizmetlerin satın alabileceği diğer turistik hizmetlere karşın daha değerli ve kişiselleştirilmiş olmasını beklemektedir. Bu yüzden, turistik faaliyetleri yerine getiren kurum veya destinasyonların bu beklentilere cevap verebiliyor olması rekabet avantajı elde edilmesinde kilit noktadır.

Turizm destinasyonlarının akıllı hale dönüştürülmesi, pazarda benzerlerinden yenilikçi teknolojileri kullanarak farklılaşmasına ve rekabet avantajına sahip olmasına olanak tanıyabilirken, sürdürülebilirliğe katkıda bulunmayı, turistik tüketicilerin de kişiselleştirilmiş turizm deneyimleriyle tatmin düzeylerinin artmasını ve destinasyon sadakatinin artırmasını sağlayabilir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Son yıllarda “akıllı kent” paradigması, verimlilik, esneklik, sürdürülebilirlik ve sosyal eşitliğe dayalı bir kent modeli gerektirmektedir (La Rocca, 2014: 271). Sürdürülebilirlik, akıllı turizmin gelişmesinin temelini oluşturmaktadır ve turizm planlama sürecinde giderek artan sayıda destinasyonlar stratejik bir hedef olarak öncelikli hale gelmektedir (Khan vd., 2017: 4). Bu noktada Khan vd.’ne göre (2017), destinasyonun sahip olduğu kaynakların optimizasyonu, böyle bir kavramı sürdürülebilirliğe bağlayan akıllı turizm destinasyonlarındaki sistemlerin işleyişinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Buonincantri ve Micera’ya göre (2016), Akıllı Turizm Destinasyonu (ATD), turizm deneyimlerini etkilemek, destinasyonların rekabet gücünü arttırmak ve turizm geliştirme projelerini desteklemek için yeni teknolojilerin çok yoğun bir şekilde yerleştirildiği bir turizm destinasyonunu işaret etmektedir. Bu kavram, teknoloji kullanımının büyük ölçüde tüm faaliyetlerin, bilgi ve hizmetlerin gerçek zamanlı olarak koordine edilmesine, tüm yerel organizasyonların birbirine bağlanmasına ve kent verimliliğinin geliştirilmesine olanak tanıyan akıllı kentlerin geliştirilmesinden ortaya çıkmaktadır. La Rocca’nın (2014) da ifade ettiği üzere, sürdürülebilir akıllı turizm destinasyonu kullanıcısı olarak da adlandırılabilir olan akıllı turistler, pek çok akıllı turist profili özelliklerinin yanında sürdürülebilirliği de desteklemektedir ve akıllı turizm, yönetim düzeyinde maliyetleri azaltan sürdürülebilir çözümler yaratma yeteneğine sahiptir. Turizm destinasyonlarına akıllılık getirmek, anında değişebilen turizm faaliyetleriyle ilgili bilgi veren teknolojik bir platform aracılığıyla paydaşların dinamik bir şekilde birbirine bağlı olmasını gerektirmektedir. Khan vd. (2017), veri, kontrol, koordinasyon ve teknolojinin (protokoller, süreçler ve altyapılar) kullanımının, daha iyi verimlilik, daha iyi sürdürülebilirlik, ekonomik gelişme ve kentte yaşayan ve çalışan insanlar için yaşam kalitesinin artırılmasının öncüsü haline geldiğini ve daha fazla destinasyonun, akıllı turizmi içeren akıllı kent sistemlerinin ve süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak inşa etmek için kaynakların dağıtımına yönelmekte olduğunu vurgulamaktadır.

Khan vd.'ne göre (2017), BİT, turist deneyimlerini iyileştirmeye odaklanan, kesintisiz çözümler ve entegre erişim sağlayan bir fark yaratmıştır; verimliliği artırır; sürdürülebilir turizm destinasyonlarının ayrılmaz bir parçası olan süreç otomasyonunu iyileştirir. Akıllı uygulamaların vatandaşlara ve turistlere sağladığı kolaylıklar, destinasyon tercihinde etki yaratabilirken aynı zamanda bu etkiyle destinasyonun rekabet avantajı elde etmesini sağlayabilir. Hizmet yoğun sektör olarak bilinen turizmde, rekabet avantajı, özellikle de bireyselliğe önem veren çağın turistlerinin ihtiyaçları göz önüne alındığında kişiye özel/kişiselleştirilmiş hizmetlerin üretilmesi ve sunulmasıyla sağlanabilecektir.

Tüketici taleplerinin büyümesi ve teknoloji sektöründeki hızlı gelişmelere paralel olarak, işletmeler, deneyimlerini kolaylaştıran ve turizm pazarındaki çağdaş tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayan akıllı teknolojileri benimseyerek yenilikçiliğin yeni yollarını belirlemeye çalışmıştır (Neuhofer vd., 2015: 244). Yenilikçi hizmetlere örnek olarak elektronik hizmetler, mobil teknoloji hizmetleri ya da kişiselleştirilmiş hizmetler verilebilir. Hizmet endüstrisinde kişiselleştirme, tüketicilerin giderek artan oranların biçimlendirdiği hizmet beklentilerinin durumunu ifade etmektedir. Seyahat edenler tarafından deneyimlenen kişiselleştirmenin en büyük faydası, hoşlandıkları gibi algılama ve baktıktan sonra hissettikleri gibi hem duygusal hem fiziksel açıdan rahatlık seviyesinin artmasıdır (Buhalis ve Amaranggana, 2015: 379-381).

Akıllı kent altyapıları, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı, yüksek yaşam kalitesini desteklemesi ve vatandaşların katılımını desteklemesi beklenen kentsel alanlarda daha entegre fırsatlar sunmaktadır. Böyle bir bağlamda, ziyaret sırasında kullanıcıların ihtiyaçlarının anlaşılması, hizmetlerin ve bilginin kullanıcı istek ve ihtiyaçlarına uyarlanabilmesi, zaman optimizasyonu ve bilgi kalitesi göz önünde bulundurulması gereken en kritik hususlardan bazılarıdır (D'Amico vd., 2013: 2).

Akıllı kentler, ülke yönetimi, kamu idareleri ve özel teşebbüslerin işbirliğiyle çalışan bölge yönetimi içinde teknolojik ve enerji çözümleri uygulamaktadır. Akıllı destinasyonların ardındaki temel fikir, teknolojilerin, özellikle de BİT'lerin kullanımının, turistlerin, turizm firmalarının ve hükümetin ihtiyaçlarına hızlı ve kişiselleştirilmiş yanıtlar sağlayarak bir destinasyonun kendi amaçlarını yerine getirme yeteneğini geliştirebilmesidir (Gahr vd., 2017: 45).

Bu günlerde, hükümetlerin ve kamu ve özel kuruluşların büyüyen küresel hareketi, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyümeyi hedefleyen yeni politikalar ve stratejiler geliştirmeyi düşünerek "akıllılık" kavramını birleştirmektedir (Boes vd., 2015: 392). Akıllı

turizm sisteminin yapısı, örneğin, ulaştırma, telekom gibi çoklu kaynak ve bölümlerin entegrasyonunu içermektedir. Kuşkusuz, bu kaynakları harekete geçirmenin en büyük avantajına hükümet sahiptir. Akıllı turizmin, diğer alanlardan seyahat eden turistlerin yararlanması için kamusal bir kaynak olarak sunulması ve bu da hükümet işlevlerinin sorumluluğu olan kentsel markayı teşvik etmesi gibi sebeplerle hükümet, yönetici ve koordinatör olarak somut olarak ortaya çıkan akıllı turizm sistemini inşa etmede önemli roller oynamaktadır (Zhu vd., 2014: 2).

Hükümet, eğitim kurumları ve özel ve kamu sektörü kurumlarını kapsayan diğer paydaşları içeren çeşitli kurumların dahil olduğu akıllı çözümler aracılığıyla sürdürülebilir önlemlerin planlanması ve uygulanması üzerinde daha fazla durmaktadır. Bu tür girişimler, hem daha geniş (çeşitli sektörlerde) hem de daha dar perspektiflerle altyapı gelişimini etkilemiştir. Bu, akıllı havaalanları, akıllı oteller ve havayollarını, suyollarını ve yüzey taşıma sistemlerini içeren akıllı ulaşimleri kapsayan özel gelişim projelerinde görülebilmektedir (Khan, 2017: 4).

Akıllı destinasyonlar, destinasyonların ve destinasyon paydaşlarının gelişimini desteklemek için büyük bir potansiyele sahip oldukları için, turizm destinasyon yönetimi açısından bir zorluğu temsil etmektedir. Aslında, bir destinasyonunun yönetilme şekli rekabet gücünü etkilemektedir. Bir destinasyonun başlıca amaçları ekonomik ve sosyal refahtan çevresel verimliliğe ve sürdürülebilirliğe, diğer destinasyonlarla karşılaştırıldığında rekabet gücüne ve yerel nüfusun yaşam kalitesinin yanı sıra turizm deneyimindeki iyileşmeye kadar uzanmaktadır (Gahr vd., 2017: 45). Bir akıllı turizm destinasyonunun rakiplerinden farklılaşarak ön plana çıkması ve kendi kendini pazarlayabilmesi izleyeceği stratejilerle doğru orantılıdır. Bu noktada destinasyonda, destinasyonun sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebileceği stratejiler uygulanması beklenmektedir.

Sürdürülebilir rekabet avantajı, firmaların gelişimine ve firmaların geliştirilmiş üretim faktörleri üzerindeki yenilik ve yatırımlara dayanan rekabet avantajlarına bağlıdır (Kaygın, 2012: 95). Bu avantaj, bir destinasyonu akıllı ve sürdürülebilir kılmak ve rakip destinasyonlar arasında öne çıkmak açısından destinasyonlar için de firmalar için olduğu kadar önemli bir yere sahiptir. Turizm ve otelcilik sektöründe, müşteriler birçok benzer ve kolayca taklit edilebilen hizmetlerin olduğu bir ortamda, çok sayıda hizmet ile karşı karşıya kaldıkları için, yüksek müşteri beklentisi ve artan rekabet koşulları oluşmaktadır (Gökalp ve Eren, 2016: 278). Turizmde akıllı teknolojileri kullanarak nihai hedef bu rekabet koşullarına cevap vermek için, deneyimleri geliştirmek, katma değer yaratmak ve rekabet gücünü arttırmaktır (Neuhöfer vd.,

2015: 247). Piyasalar/ekonomiler (akıllı ekonomi) bağlamında akıllılık, yenilikçiliğe, girişimciliğe ve rekabetçiliğe yol açan yeni işbirliği biçimlerini ve değer yaratımını destekleyen teknolojileri ifade etmektedir. Avrupa'daki odaklanma, yenilik ve rekabet gücüne daha fazla ve akıllı son kullanıcı uygulamalarının geliştirilmesine, hali hazırda var olan verileri birleştirilmiş ve yeni yollarla işlenmiş verileri kullanarak zenginleştirilmiş turizm deneyimlerini desteklemektir (Gretzel vd., 2015a: 1-2).

Porter'a göre, sürdürülebilirlik, işletmenin stratejisinin rakipleri tarafından taklit edilmesini zorlaştıran bazı engellerin varlığını gerektirir. Ancak, bu engeller asla aşılamaz değildir, bu nedenle işletmelerin bu engelleri sürekli yenilemesi gerekir. Rakiplerin taklitçiliğini zorlaştıran, dolayısıyla üstünlüğün sürdürülebilirliğini sağlayan üç koşul vardır (Kaygın, 2012: 94): a) Üstünlüğün kaynağı (üstünlüğün kaynakları sürdürülebilirlik açısından hiyerarşiktir, genel olarak maliyet üstünlüğü farklılaştırma üstünlüğünden daha az sürdürülebilirdir), b) Farklı üstünlük kaynaklarının sayısı (üstünlük sayısı arttıkça sürdürülebilirlik de artar), c) Sürdürülebilirliğin en önemli nedeni sürekli geliştirme ve yenilemedir (yeni üstünlükler yaratılmadıkça, üstünlükler eninde sonunda taklit edilecektir).

Porter, hangi sektörde olursa olsun, maliyet liderliği, farklılaştırma ve odaklanma olmak üzere üç jenerik stratejisi olduğunu belirtmiştir (Uygur, 2017: 110). Çalışmanın konusuna uygunluğu düşünülerek Porter'ın stratejilerinden farklılaştırma stratejisi ve Treacy ve Wiersema'nın stratejilerinden yenilik stratejisi çalışma kapsamında ele alınmıştır. Farklılaştırma strateji, genelde işletmenin ürün ve hizmetlerindeki farklılaştırma olarak düşünülmektedir (Keskin vd., 2016: 114). Uygur'a göre (2017), turizm işletmeleri, ürün özellikleri, marka imajı, hizmetin sunumu, teknoloji, konum ve kalite gibi konularda farklılaşabilirler. Bu strateji ele alındığında son teknolojilerin akıllı destinasyonda uygulanması ve kullanılması sonucunda marka imajının güçlenmesi, müşteri beklentilerine daha hızlı ve etkin cevap verilmesi, ürün ve hizmet kalitesinin artışı, müşteriye anında geri bildirim ve beraberinde müşteri memnuniyetinin sağlanması bir destinasyona uygulanacak farklılaştırma stratejisi bağlamında 'akıllılık', destinasyon pazarlanırken rekabet avantajı sağlayacaktır. Treacy ve Wiersema işletmelerin pazarlama stratejilerinde kullanabilecekleri üç önemli strateji tanımlamaktadır: Operasyonel Mükemmellik, Yenilik ve Samimiyet. Bunlardan çalışma kapsamına giren yenilik stratejisi, satın alanların tercih etmelerini sağlayacak müşteri odaklı yenilikçilik inancı üzerine kurulmuştur. Bunu benimseyen işletmeler, mal ve hizmet yeniliklerini fikirlerle geliştirirler, konseptlerini değiştirirler ve pazara sunarlar (Uygur, 2017: 111). Yenilikçilik; teknolojide gelişmeye ve yeniliğe önem vermeyle birlikte ürün ve hizmet yeniliğini ifade etmektedir.

Yenilik yönelimli bir organizasyon faaliyet gösterdiği çevreyi, mücadele ve tahrik kaynağı olarak, çevresel değişimlere hâkim olabilmek için değişimi anlamaya, yenilik yapmaya, yeni fikirler uygulamaya, problemlere yeni yollarla yaklaşmaya, risk almaya, rakiplerine liderlik etmeye ve sürekli fırsat yaratmaya çalışır (Kaygın, 2012: 97). Akıllılık kavramı, kaynak optimizasyonunu, etkin ve adil yönetişimi, sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini elde etmek için teknolojiyi yenilikçi bir şekilde kullanmaya yönelik çabaları tanımlamak için kentlere (akıllı kent) eklenmiştir (Gretzel vd., 2015a: 1).

TASARIM VE YÖNTEM

Bu araştırmada amaçlanan, teknolojik gelişimin son hızda devam ettiği son yıllarda, turistik tüketicilerin taleplerine ve mevcut pazarın gerektirdiklerine cevap verip uyum sağlayarak, sürdürülebilirlik ilkesini göz ardı etmeden turistik destinasyonların akıllı ve sürdürülebilir olma yetilerini kazanmada sürdürülebilir pazarlama stratejilerini, süreçte yer alan paydaşların rolünü kavramsal olarak inceleyip ortaya koymaktır.

Söz konusu çalışmanın türü derleme olmakla beraber, çalışmanın yöntemini konuyla ilgili yerli ve yabancı akademik çalışmaların incelenmesi oluşturmaktadır. Akıllı turizm destinasyonu kavramı yeni sayılabilecek bir kavram olmakla beraber, akıllı turizm destinasyonlarını sürdürülebilirlik açısından ele alan mevcut araştırmalar yetersiz bulunduğundan çalışmada bu kavram üzerinde durulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan derleme, sürdürülebilir akıllı turizm destinasyonlarının rekabet avantajı elde etme açısından ele alınmıştır. Son teknolojiyle donatılmış olarak yapılandırılan akıllı turizm destinasyonlarında Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) varlığının son derece önem taşıdığını vurgulayan birçok çalışmanın yanı sıra, bu destinasyonların salt teknolojiyle sınırlı kalmadığını veya bir destinasyonun akıllı hale gelmesi için Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin fazla gerekli olmadığını savunan çalışmalar da mevcuttur. Buradan anlaşılan, akıllı turizm destinasyonu çalışmaları yürüten araştırmacıların teknolojiyle entegre bir destinasyona bakış açılarının farklılaştığı ve literatüre bir tartışma konusu olarak yansıtıldığıdır. Ancak, “akıllı” kavramı ortaya çıkmadan önce benzer uygulamaların Bilgi ve İletişim Teknolojileri adı altında uygulandığı yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Bu anlayış, BİT’ in özellikle teknolojinin son hız kazandığı bu çağda bir destinasyonun akıllı hale gelmesinde gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Ele alınması gereken hususlar, teknolojinin kullanılmasından ziyade doğru ve

etkin kullanımıyla beraber turizmin bütün paydaşlarca ortak yaratılması, özellikle bu süreçte aktif rol alan ve almaya da istekli olan turistlerin sürece dâhil edilmesidir. Bu gerekliliklerin yanında sosyal bir sermayenin varlığının da destinasyonun akıllı hale dönüşmesinde büyük önem taşıdığı unutulmamalıdır.

İncelenen çalışmaların birçoğunda rekabet unsurunun ele alındığı dikkat çekmekle beraber, literatürde farklılaşma ve yenilik gibi rekabette üstünlük sağlayacak ve sürdürülebilirlik kazandıracak pazarlama stratejilerine akıllı destinasyon kapsamında yer verilmediği görülmüştür. Çalışmada da açıklanmaya çalışıldığı gibi destinasyon pazarlanırken onun akıllı ve sürdürülebilir hale dönüştürülmesinde bu stratejilerin uygunluğu ortaya çıkarılmak açısından açıklanmış ve turizm sektörü bağlamında ele alınmıştır. Çağın gerekliliklerini yerine getirip müşterilerine hızlı yanıtlar getirmek ve çözümler üretmek isteyen bunu da yenilikçi son teknolojileri altyapı, üstyapı, kişiselleştirilmiş cihazlar vb noktalarda etkin bir şekilde kullanarak ve sunacağı mal ve hizmetlerde farklılaşarak sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmeyi hedefleyen destinasyonların, çalışma kapsamında ele alınan bu stratejileri uygulaması hedeflerine ulaşmada yardımcı olacak nitelikte görülmüştür. Akıllı Turizm Destinasyonu geliştirilmesinde ilk olarak yenilikçi ve farklı bir dönüşümün sağlanabilmesi paydaşların birlikte hareket etmesine, yönetimin alacağı kararlara, sermayenin durumuna, bölgeye kapasitesine göre eklenecek ve uyarlanacak teknolojik altyapılara ve iyileştirmelere bağlıdır. Bölgeye teknoloji uygulanacağı sırada yönetimin tüm teknolojiyi benimsenmesi bölge açısından faydalı olmayacaktır. Tüm teknolojinin uygulanması yerine destinasyon seviyesinde ve destinasyonun ihtiyaçları doğrultusunda kullanılacak teknolojilerin benimsenmesi daha uygun olacaktır. Tüm bu süreçler işlenirken sürdürülebilirliğin ilke edinilerek çevreci teknolojilerin kullanılması rekabet avantajı sağlamada üstünlük kazandıracakken çevre ve toplum yararı da gözetilmiş olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Destinasyonların akıllı hale dönüşmesinde ve çağın şartlarına uygun hale dönüştürmede Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin çevreyle entegre biçimde ve etkin olarak uygulanacak olması destinasyonu akıllılık bağlamında istenen seviyeye ulaştıracaktır. İncelenen çalışmalar, akıllı destinasyonların kişiselleştirilmiş hizmetler ve turistlerin seyahatlerini kolaylaştıracak dijital haritalar gibi teknolojiyle bütünleşmeye yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmalarda yer verilmeyen husus, hizmetlerin/ürünlerin son teknolojiyle uyumlaştırılmasının yanında bir

destinasyonun akıllı ve sürdürülebilir hale gelmesinde kendi kendine yetebiliyor olması ve kendi kendini pazarlayabilecek nitelikte olması gerektirir.

Tüketimin hızla artması gerçeği, özellikle böyle teknolojinin yoğun kullanıldığı alanlarda birçok kaynakta tasarrufa ve optimizasyona gidilmesi gerektiğini göstermektedir. Sürdürülebilir akıllı bir destinasyon mevcut kaynakları en etkin biçimde ve en aza indirerek kullanabilen, çevreye verebileceği zararı en aza indirirken, teknolojiyi kullanarak kendini devamlı yenileyip geliştirebilen ve çevre bilincine sahip olan turistik tüketicilerin yanıtlarına cevap verebilen nitelikte donatılmış turistik çekiciliklerdendir. Bu çalışmada akıllı turizm destinasyonu kavramı, mevcut literatürde eksik olduğu görülen akıllı turizm destinasyonunun sürdürülebilir olma ve rekabet avantajına sahip olma bağlamında ele alınmıştır. Çalışma literatüre katkı sağlama ve yapılacak çalışmalarda yukarıda bahsi geçen hususların daha derin incelenmesinin önemini ortaya koyma açısından faydalıdır.

Çalışmada ele alınan stratejiler, destinasyon akıllaştırmada yaşanacak ve yaşanması beklenen zorluklar ve engellerin yanında açıkları kapatmak adına iyi birer yöntem niteliğindedir. Dolayısıyla çalışma, destinasyon yönetim örgütleri ve yöneticilerine bir destinasyonu akıllı hale getirmede uygun görülen bu iki stratejiden birinin uygulanmasını, süreçte yer alan paydaşların rollerinin paydaşlarca benimsenerek çağın turistlerine daha çabuk yanıtlar verebilecek olan kişiselleştirilmiş hizmetlerin artmasını önermektedir.

KAYNAKÇA

- Boes, K. , Buhalis, D. ve Inversini, A. (2015). "Conceptualizing smart destination dimensions", *Information and Communication Technologies in Tourism 2015: Proceedings of The International Conference in Lugano, Switzerland*, s. 392.
- Buhalis, D. ve Amaranggana, A. (2015). "Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalization of services", *Information and Communication Technologies in Tourism*, s. 379-381.
- Buonincantri, P. ve Micera, R. (2016). "The experience co-creation in smart tourism destinations: A multiple case analysis of european destinations", *Information Technology & Tourism*, 16(3), s. 286-292.
- D'Amico, G. , Ercoli, S. ve Del Bimbo, A. (2013). "A framework for itinerary personalization in cultural tourism of smart cities", *International Workshop on Intelligent User Interfaces*, s. 2.
- Gahr, D. , Martin, H. R. ve Rodriguez, R. Y. (2017). "Functional zoning for smart destination management", *European Journal of Tourism Research*, (17), s. 45.
- Gökalp, E. ve Eren, E. (2016). "Akıllı teknolojilerin turizm ve otelcilik sektöründe uygulanması", *Smart Technology and Smart Management*, s. 278.

- Gretzel, U. , Sigala, M. , Xiang, Z. ve Koo, C. (2015a). “Smart tourism: Foundations and developments”, *Electronic Markets*, 25(3), s. 1-3.
- Gretzel, U. , Werthner, H. , Koo, C. ve Lamsfus, C. (2015b). “Conceptual foundations for understanding smart tourism ecosystems”, *Journal of Computers in Human Behavior*, (50), s. 561.
- Kaygın, E. (2012). “Sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamanın yolu: İç girişimcilik anlayışı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), s. 94-97.
- Keskin, H. , Zehir, S. ve Ayar, H. (2016). “Pazar yönelimi ve firma performans ilişkisi: Farklılaştırma stratejisinin aracı rolü”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(1), s.114.
- Khan, M. S. , Woo, M. , Nam, K. ve Chathot, P. (2017). “Smart city and smart tourism: A case of Dubai”, 9(12), *Sustainability*, 9(12), s. 1-4.
- La Rocca R. A. , (2014). “The role of tourism planning the smart city”, *Journal of Land Use Mobility and Environment*, (3), s. 272.
- Neuhofner, B. , Buhalis, D. ve Ladkin, A. (2015). “Smart technologies for personalized experiences: A case study in the hospitality domain”, *Electronic Markets*, 25(3), s. 244-247.
- Uygur, S. M. (2017). “Örnek olaylarla turizm pazarlaması”, *Detay Yayıncılık 1. Baskı*, s. 110-111.
- Zhu, W. , Zhang L. ve Li, N. (2014). “Challenges, function changing of government and enterprises in Chinese smart tourism”, *e-Review of Tourism Research*, (5), s. 2.

TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL, ÇEVRESEL VE KÜLTÜREL ETKİLERİNE YÖNELİK YÖRE HALKININ FARKINDALIĞI; GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ

Uğur AKDU¹

Elif Şişman ÖKTEM²

ÖZ

Turizm özellikle gelişmekte olan bölgeler için önemli bir ekonomik kaynak olarak görülmektedir. Özellikle ekonomik anlamda önemli ölçüde olumlu etkileri bulunan turizmin sosyal, çevresel ve kültürel olumsuz etkilerinin de olduğu göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konudur. Turizmin sürdürülebilir bir yaklaşımla ve katılımcı bir planlama anlayışıyla gelişim göstermesi hem bölgede turizmin kontrollü gelişimine hem de mevcut kaynakların korunmasına katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda bu çalışmada turizmin henüz gelişim aşamasında olduğu düşünülen Gümüşhane ilinde, turizmin önemli paydaşlarından biri olan yöre halkının turizmin etkileri konusundaki farkındalıklarını ve bilgi düzeylerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde katılımcıların genel olarak turizmin etkileri konusunda fikir sahibi oldukları ancak özellikle olumsuz etkileri ve kaynakların sürdürülebilir bir şekilde nasıl kullanılabileceği yönünde, ayrıca turizm faaliyetlerine etkin bir şekilde nasıl katılabileceklerine yönelik farkındalıklarının artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gümüşhane, Farkındalık, Sürdürülebilirlik

PUBLIC AWARENESS ABOUT THE ECONOMIC, SOCIAL, ENVIRONMENTAL AND CULTURAL EFFECTS OF TOURISM; GÜMÜŞHANE EXAMPLE

ABSTRACT

Tourism is seen as an important economic resource especially for developing regions. It is an important issue that tourism should have social, environmental and cultural negative effects which have significant positive effects especially in economic terms. The development of tourism with a sustainable approach and participatory planning approach will contribute to the controlled development of tourism in the region as well as the protection of existing resources. The aim of this study is to reveal the awareness and knowledge levels of the local people, who is one of the important stakeholders of tourism, about the effects of tourism in Gumushane province which is thought to be development stage related to tourism. When the results are examined, the participants have an idea about the effects of tourism in general. However, it is considered that awareness should be raised about especially in terms of negative impacts, how resources can be used in a sustainable way and how to participate actively in tourism activities.

Keywords: Tourism, Gumushane, Awareness, Sustainability

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği A.B.D.

GİRİŞ

Turizm, ülkeye ekonomik anlamda döviz getiren ve istihdam oluşturan; sosyo-kültürel anlamda farklı kültürlerin etkileşim içinde olmasını sağlayan turistlere hizmet, eğlence, dinleme ve ihtiyaçlarını karşılama imkanı sunan ve çevresel anlamda doğal kaynak kullanımını özendiren bir faaliyettir (Doğan ve Üngören, 2012). Dolayısıyla ülkelerin sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi vb. değerlerin ülke turizmi için son derece önemli kaynaklar olduğu söylenebilir. Lakin bu kaynakların turizm amaçlı nasıl kullanıldığı önemli bir sorudur. Çünkü bir bölgedeki turizm gelişiminin olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerinin de bulunduğu bir gerçektir. Öztürk ve diğ.'ne (2007) göre artık kabul edilen görüş, turizmin geliştirilmesi bölge veya ülkeye her zaman faydalı olamayacağı, turizm çeşidine göre turizm aktivitelerinin ülkede var olan problemleri artıracığı gibi yeni problemleri de beraberinde getireceği düşünülmektedir. Özellikle olumlu ekonomik katkıları sebebiyle gelişmekte olan bölgeler için bir fırsat olarak değerlendirilen turizm faaliyetlerinin eskiden olduğu kadar zararsız ve maliyetsiz bir sektör olmadığı, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan olumsuz etkilerinin olduğunu savunan görüşler giderek artmaktadır (Gürbüz, 2002). Konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde (Murphy, 1985; Smith, 1989; Davidson, 1989; McIntosh ve Goeldner, 1990; Ryan, 1991; Witt vd., 1991 Sharpley, 1994) bu durumun yeni olmadığı 1980'li yıllardan beri önemsendiği söylenebilir. Söz konusu çalışmalara göre birçok ülkede turizm faaliyetlerinin artması ve farklı kültürdeki ziyaretçilerin gelmesiyle, yöre halkının kültürel değerlerinde, inanç yapısında, giyim ve yaşam biçiminde, dil yapısında ve hatta sanatlarında değişimler gözlemlenmiştir. Tabiki bu durum herhangi bir bölgede turizm faaliyetlerinin gelişiminin desteklenmeyeceği anlamına gelmemektedir. Önemli olan sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğrultusunda etkili ve verimli bir turizm gelişim planıyla olumlu etkilerini arttırarak olumsuz etkileri en aza indirebilecek bir politika benimsenmesidir. Bu doğrultuda tüm turizm paydaşlarının planlama sürecine dahil edilmesi oldukça önemlidir.

Bu kapsamda bu araştırmada yöre halkının turizm faaliyetlerinden en çok etkilenen paydaşlar olduğu düşüncesiyle turizmin etkileri konusundaki düşüncelerini ve beklentilerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda turizm gelişiminin başlangıç aşamasında olduğu Gümüşhane ilinde yaşayan halkı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada kavramsal çerçeve ve mevcut alan yazısı özetle ele alınmış olup uygulama neticesinde elde edilen bulgular ve son olarak Gümüşhane özelinde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

Artan turizm faaliyetlerinin yöre ve halkı üzerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri olduğu bilinmektedir. Özellikle turizm faaliyetlerinin gelişmekte olduğu bölgelerde genellikle olumlu etkileri hatta ekonomik getirisi vurgulanmaktadır. Turizmin ekonomiye sağladığı olumlu katkılar elbette yadsınmaz. Döviz girdisi sağlaması, istihdamı artırması, sektörel yatırımların artması vb. katkıları ile ülke ekonomisi için kaynak yaratan bir sektör olduğu düşünülmektedir (Bull, 1991:116, Holloway, 1992:174). Örneğin turizmin yarattığı işgücünün dünya genelinde yaklaşık 300 milyon kişi olduğu yani her 16 çalışandan birisinin turizm sektöründe çalıştığı ayrıca uluslararası sermaye yatırımların yaklaşık %7'sinin turizm sektörüne yapıldığı söylenmektedir (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 3). Ekonomik olumlu etkilerinin yanında sosyal ve kültürel olumlu etkilerinden de bahsetmek yararlı olacaktır. Örneğin doğal çevrenin korunmasına sağladığı katkı, arkeolojik alanlar ve tarihi kalıntıların korunmasına yönelik katkılar, turizmin gelişmesiyle ortaya çıkan altyapı ve üst yapı ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yapılan yatırımlardan yöre halkının da faydalanması, tarım, eğitim, sağlık gibi ilgili diğer sektörler sağladığı katkılar, toplumun dışa açılması ile sosyal beşeri ilişkilerin artması, yerel kültürün tanıtılması amacıyla kendi kültürünü yakından tanıma fırsatı sunması gibi katkılar turizmin sosyal ve kültürel olumlu etkilerine örnek olarak gösterilebilir. Burada önemli olan olumlu etkilerin olumsuzla doğru ilerlemesini engellemek, yörenin mevcut sosyo-kültürel yapısını korumaktır. Zira yapılan çalışmalar turizmin olumsuz etkilerinin özellikle sosyal ve kültürel açıdan olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin Ünlüönen ve Tayfun'a (2003) göre turizm faaliyetleriyle birlikte kültürel anlamda dışa açılan kitlenin zaman içinde kültürel yapısında farklılıkların gözlemlenmektedir. Bu bağlamda dil, adetler, alışkanlıklar, görenekler değişime uğrayan temel unsurlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca, doğal kaynaklardaki kullanım yoğunluğunun artması ile doğal çevrede meydana gelen tahribatlar turizmin çevrede yarattığı olumsuz etkilerin başında gelmektedir. Benzer şekilde tarihi ve kültürel değeri olan yapılardaki yoğun kullanımın da benzer etkilerin olduğu bilinmektedir. Tabiki bu olumsuz etkilerin tamamının turizmden kaynaklı olduğunu iddia etmek de yanlıştır. Turizmle birlikte küreselleşme, iletişim ve teknoloji alanındaki hızlı değişimlerinde bu olumsuz değişimlerde etkisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda vurgulanmak istenen husus turizm faaliyetleri ile birlikte bu sürecin hızlanmasıdır. Özetle turizm faaliyetleri incelerken turizmin ekonomik katkısı dışında sosyal ve kültürel katkısının ve bu süreçteki olumsuzlukların birlikte değerlendirilmesi ve buna uygun bir politika ve planlama sürecinin başlatılması gerekmektedir.

Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel faktörleri bir arada etkileyen turizm aynı zamanda turist ile yerli halk arasında iletişim kurması açısından da etkin bir süreçtir. Bu sürecin verimli kullanılabilmesi için fiziki çevre ve yöre insanının sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan turizme katılması önemlidir. Yoon'a (2002:39) göre yöre halkı turizm gelişiminin olumlu etkilerini olumsuz etkilerden daha büyük algılasa ve fayda sağlayabileceklerine inanıyorlarsa turistlerle değişim ve gelecekteki turizm gelişimini onaylar ve tercih eder.

Literatür de turizmin etkilerini farklı boyutlarıyla ele alan araştırmalar yer almaktadır. Doğan ve Üngören (2010), turizmin sosyo-kültürel etkilerine Alanya halkının bakış açısını ölçmeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda halkın sosyo-kültürel etkileri algılamalarında eğitim, meslek, medeni durum gibi demografik değişkenlere bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Turizmin sosyo-kültürel boyutunun incelendiği bir diğer çalışma ise Özel (2014) tarafından Marmaris'te yapılmıştır. Çalışma sonucunda, turizm Marmaris'in geleneksel aile yapısı ve nüfusu, kadınların iş hayatındaki yeri, töre ve gelenek göreneklerde ve suç oranlarında olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkiler yarattığı ortaya çıkmıştır. Işık ve Çalkın (2016) tarafından yerel halkın turizmi algılama seviyelerini tespit etmek ve bölgede turizm planlamasında yapılması gerekenler konusunda halkın fikir ve önerilerini incelemek amacıyla yapılan çalışmada turizmin etkileri ile yerel halkın kişisel bilgileri ve istihdam özellikleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte Akova, 2006; Gürbüz, 2002; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Çetin, 2009; Tutar ve diğ., 2013; Alaeddinoğlu, 2007; Karaman, 2015; Sarıışık ve Boğan, 2016; Solmaz, 2014; Bertan, 2010; Doğan ve Üngören, 2010 konuyla ilgili yapılan bilimsel araştırmalara örnek olarak verilebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bir yöredeki turizm faaliyetlerinin gelişiminin sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğrultusunda ve katılımcı bir planlama sürecinde kontrol altına alınmasının ileride yaşanacak bazı problemleri önlemede önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda tüm paydaşların planlama sürecine etkin katılımı önemlidir. Paydaşların görüş ve önerileri doğrultusunda yürütülecek bu süreçte paydaşların turizm ile ilgili farkındalık düzeyleri önemlidir. Bir yörede turizm faaliyetlerinden en fazla etkilenen paydaşların yöre halkı olduğu düşüncesiyle bu araştırmada öncelikle yöre halkının turizmin etkileri konusunda farkındalık düzeylerini belirlenmesine odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı yöre halkının turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini ve konuyla ilgili beklentilerini ortaya çıkarmaktır. Planlama sürecinde eksikliklerin giderilmesi ve halkın turizm konusunda doğru yönlendirilmesi

açısından yöre halkının turizmle ilgili farkındalık düzeyinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

METODOLOJİ

Araştırmada anket yöntemiyle veri toplama yoluna gidilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanan anket 2018 yılı Nisan ve Mayıs aylarında katılımcılara uygulanmıştır. Anket iki bölüm olarak tasarlanmış olup ilk bölüm katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik 7 sorudan, ikinci bölüm ise katılımcıların turizmin etkileri (Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkiler) konusundaki farkındalıklarını ölçmek amacıyla hazırlanan 18 sorudan oluşturulmuştur. Araştırmanın evrenini turizmin henüz başlangıç aşamasında olduğu Gümüşhane ilinde yaşayan halk oluşturmaktadır. Tuik verilerine göre Gümüşhane merkezinin nüfusu 2017 yılında 57814 kişidir. Evrenin tamamına ulaşmanın kısıtlı zaman diliminde, zaman, maliyet ve uygulama kolaylığı sağlaması sebebiyle araştırmada tesadüfi örnekleme yöntemi olan kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemde örnek kapsamına, bilgi ve verilerin en kolay toplanabileceği bireylerin alınması amaçlanmaktadır. İstatistiksel analizlerin geçerliliğini sağlamak için Streiner, (1994) madde başına 10 kişi, en az 100 örneklemin yeterli olacağını belirtmiştir (Çepni, 2010; Akdu ve Akdu 2016: 1146). Buradan hareketle elde edilen verilerin (n=225) araştırma kapsamında yapılacak analizler için yeterlilikleri karşıladığı söylenebilir.

BULGULAR

Öncelikle ‘Alfa Modeli (Cronbach Alpha Coefficient)’ kullanılarak ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Kalaycı (2008: 405)’e göre 0 ile 1 arasında değer alan (Cronbach) Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği ‘ $0.40 > \alpha \geq 0.00$ ise ölçek güvenilir değildir’, ‘ $0.60 \geq \alpha \geq 0.40$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür’, ‘ $0.80 \geq \alpha > 0.60$ ise ölçek oldukça güvenilirdir’ ve ‘ $1.00 \geq \alpha > 0.80$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir’ şeklinde yorumlanmaktadır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda alfa katsayısı 0,970 olarak bulunmuştur. Buradan hareketle ($1.00 \geq 0.970 > 0.80$) ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcılara ait demografik özellikler		%	n
Cinsiyet	Kadın	45.8	103
	Erkek	54.2	122
	TOPLAM %	100	225
Medeni Durum	Evli	58.2	131
	Bekar	41.8	94
	TOPLAM %	100	225
Yaş	18-25	30.2	68
	26-35	42.2	95
	36-45	19.6	44
	46-55	5.8	13
	56 ve üzeri	2.2	5
	TOPLAM %	100	225
Meslek	İşçi	22.2	50
	Esnaf	11.6	26
	Emekli	1.3	3
	Memur	25.3	57
	Öğrenci	24.0	54
	Diğer	15.6	35
	TOPLAM %	100	225
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	4.9	11
	Lise	20.9	47
	Ön lisans	12.9	29
	Lisans	49.3	111
	Lisans üstü	11.6	26
	Okur-Yazar	.4	1
	TOPLAM %	100	225
Gelir Düzeyi	1000 TL altı	21.3	48
	1001 -2000 TL	27,6	62
	2001 TL-3000 TL	12.9	29
	3001 TL-4000 TL	17.3	39
	4001 TL ve üzeri	19.6	44
	TOPLAM %	100	225
İkamet Süresi	1-5 yıl	26.7	60
	5-10 yıl	16.4	37
	10-15 yıl	5.8	13
	15-20 yıl	6.7	15
	20 yıl ve üzeri	44.4	100
	TOPLAM %	100	225

Katılımcıların demografik özellikleri tablo 1’de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde katılımcıların %45,8’ inin kadın ve %54,2’sinin erkeklerden oluştuğu dolayısıyla yaklaşık olarak denliğin sağladığı söylenebilir. Diğer demografik özellikler incelendiğinde, katılımcıların %58,2’sinin evli olduğu, en fazla yoğunlukta olan yaş grubunun %42.2 oranıyla 26-35 yaş aralığındaki katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Mesleklerine göre bakıldığında

% 25,3'ünün memur olduğu ve bunu sırasıyla %24'ü öğrenci, %22,2'si işçi katılımcıların takip ettiği görülmektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında en yüksek oranın %49,3 ile lisans mezunu olduğu bunu (%20.9) lise ve (%12.9) ön lisans mezunu katılımcının takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde en fazla katılımın %28,4 ile 1001-2000 TL arasında gelire sahip olan katılımcılar olduğu görülmektedir. Katılımcıların Gümüşhane'deki ikamet sürelerini incelendiğinde en fazla oranın %44,4 oranıyla 20 yıl ve daha fazla süredir Gümüşhane'de ikamet eden katılımcılardan oluştuğu bunu sırasıyla (%26,7) 1-5 yıl arasında, (%16.4) 5-10 yıl arasında, (%6.7) 15-20 yıl arasında ve (%5.8) 10-15 yıl arasında ikamet eden katılımcıların takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Turizmin Sosyal, Kültürel, Ekonomik Etkilerine Yönelik Sorulan Sorulara Verdiği Cevaplar.

N=225	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Turizm şehrin istihdam olanaklarını artırır.	29	12,9	20	8,9	13	5,8	84	37,3	79	35,1
Turizm şehrin ekonomisine büyük katkı sağlar.	30	13,3	19	8,4	17	7,6	81	36	78	34,7
Yerel halkın turizm sayesinde geliri artar.	28	12,4	25	11,1	17	7,6	93	41,3	62	27,6
Turizm, yerel halk kültüründe değişimlere sebep olur	32	14,2	39	17,3	32	14,2	82	36,4	40	17,8
Turizm geliştikçe, halkın giyim kuşamında değişiklik olur.	42	18,7	61	27,1	51	22,7	38	16,9	33	14,7
Turizmi, şehirde eğitim-öğretim düzeyinin artmasına katkı sağlar.	31	13,8	52	23,1	52	23,1	52	23,1	38	16,9
Turizm, şehirde eğlence mekânlarının artmasına neden olur.	29	12,9	17	7,6	24	10,7	98	43,6	57	25,3
Gümüşhane'de turizminin gelişmesi ilde dayanışma, iş birliği ve koordinasyonu sağlar.	28	12,4	31	13,8	32	14,2	84	37,3	50	22,2
Turizmin gelişmesi toplumlar arası barış ve hoşgörüyü artırır.	28	12,4	31	13,8	27	12	85	37,8	54	24
Turizm, kent kültürünün turistler tarafından tanınmasına katkı sağlar.	29	12,9	16	7,1	13	5,8	93	41,3	74	32,9
Turizm, yerel halkın kendi kültürü hakkında bilinçlenmesini sağlayarak kültürel mirasını korur.	34	15,1	26	11,6	36	16	83	36,9	46	20,4
Turizm ile altyapı ve üst yapı imkânları gelişir.	30	13,3	16	7,1	20	8,9	96	42,7	63	28
Turizm kamu faaliyetlerini artırır.	27	12	24	10,7	36	16	83	36,9	55	24,4
Turizm, ilde konaklama, ulaştırma, hizmet gibi sektörlerin gelişmesini sağlar	26	11,6	15	6,7	5	2,2	88	39,1	91	40,4
Turizm, ildeki yerel mimari ve mutfak kültürünün korunmasını sağlar.	28	12,4	38	16,9	35	15,6	77	34,2	47	20,9
Turizm, doğal kaynakların daha fazla tüketilmesine neden olur.	27	12	48	21,3	36	16	73	32,4	41	18,2
Turizm, yerel halkın ahlaki kurallarına aykırı düşer	102	45,3	65	28,9	20	8,9	19	8,4	19	8,4
Gümüşhane' de Turizmin gelişmesini isterim.	31	13,8	12	5,3	8	3,6	43	19,1	131	58,2

Tablo 2, katılımcıların turizmin sosyal, kültürel, ekonomik etkilerine yönelik sorulara verdiği cevapları göstermektedir. Katılımcıların ‘Turizm şehrin istihdam olanaklarını artırır.’ önerisine verdikleri cevaplar incelendiğinde %37,3 gibi yüksek bir oranının katılıyorum cevabını verdiği bunu takiben % 35,1’inin ise ‘kesinlikle katılıyorum’ cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 21,8’inin ise turizmin istihdam yaratıcı etkisi olduğu fikrine katılım göstermediği ortaya çıkmıştır. % 5,8 gibi bir kesimin ise konuya orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir.

Katılımcıların ‘Turizm şehrin ekonomisine büyük katkı sağlar.’ önerisine verdikleri cevaplar incelendiğinde % 36 gibi yüksek bir oranının ‘katılıyorum’ cevabını verdiği bunu % 34,7 gibi yüksek bir oranla ‘kesinlikle katılıyorum’ cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 21,7’sinin ise turizmin şehrin ekonomik katkısı olduğu fikrine katılım göstermediği ortaya çıkmıştır. % 7,6’sının da konuya orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. Turizmin ekonomik katkısına yönelik farkındalığa dikkat çekmek amacıyla verilen ‘Yerel halkın turizm sayesinde geliri artar.’ önermesine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde % 41,3 gibi yüksek bir oranının ‘katılıyorum’ cevabını verdiği bunu % 27,6 gibi yüksek bir oranla ‘kesinlikle katılıyorum’ cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 23,5’inin ilgili öneriye katılım göstermediği, % 7,6’sının da konuya orta düzeyde katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. ‘Turizm, ilde konaklama, ulaştırma, hizmet gibi sektörlerin gelişmesini sağlar’ önermesine verilen cevaplar incelendiğinde % 40,4 gibi yüksek bir oranının ‘kesinlikle katılıyorum’ cevabını verdiği bunu % 39,1 gibi yüksek bir oranla ‘katılıyorum’ cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 18,3’ünün ise ilgili önermeye katılım göstermediği, % 2,2’sinin de konuya orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir.

Turizmin kültürel etkilerine yönelik farkındalıklarını ölçmek üzere özellikle olumsuz bir kalıpla sorulan ‘Turizm, yerel halk kültüründe değişimlere sebep olur’ önermesine verilen cevaplar incelendiğinde. Katılımcıların % 36,4 gibi yüksek bir oranının ‘katılıyorum’ cevabını verdiği bunu % 17,8 gibi bir oranla ‘kesinlikle katılıyorum’ cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 31,5’inin ise turizmin yerel halk kültüründe değişimlere sebep olmayacağı yönünde fikir belirttikleri, % 14,2’sinin de konuya orta düzeyde katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Yerel halkın kültüründe değişim yaratıcı etkisi olduğu yönünde fikir beyan edilmesine rağmen bir sonraki önerme olan ‘Turizm geliştikçe halkın giyim kuşamında değişiklik olur’ önermesine ise toplamda % 45,8 düzeyinde katılımcı katılım göstermemiştir. Aynı şekilde turizmin kültürel etkisine yönelik verilen ‘Turizmi, şehirde eğitim-öğretim düzeyinin artmasına katkı sağlar’ önerisinde ise katılımcıların % 23,1’inin Katılımı

göstermediği, yine %23,1'inin orta düzeyde katılım gösterdiği ve yine %23,1'inin de katılım göstermediği görülmektedir. Kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyen katılımcı oranı %16,9 iken kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %13,8'dir. Turizmin kültürel etkisine yönelik verilen bir diğer önerme ise 'Turizm, kent kültürünün turistler tarafından tanınmasına katkı sağlar.' Önermesidir. Katılımcıların bu önermeye verdikleri cevaplar incelendiğinde %41,3 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu %32,3 gibi yüksek bir oranla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda %20'sinin ilgili öneriye katılım göstermediği, %5,8'inin de konuya orta düzeyde katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. 'Turizm, yerel halkın kendi kültürü hakkında bilinçlenmesini sağlayarak kültürel mirası korur.' önermesine ise katılımcıların %36,9 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu %20,4 oranındaki 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda %26,7'sinin ise turizmin yerel halkın kendi kültürü hakkında bilinçlenmesini sağlayarak kültürel mirası korumaya yönelik etkisi olmadığı yönünde fikir belirttikleri, %16'sinin da konuya orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. Yine turizmin kültürel etkisine yönelik olumsuz bir kalıpla sorulan 'Turizm, yerel halkın ahlaki kurallarına aykırı düşer.' önermesine verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %45,3'ünün 'Kesinlikle Katılmıyorum' seçeneğinin işaretlediği bunu %28,9 ile 'Katılmıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. 'Turizm, ildeki yerel mimari ve mutfak kültürünün korunmasını sağlar' önermesine verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %34,2 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu %20,9 gibi yüksek bir oranla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda %29,3'ünün ise ilgili önermeye katılım göstermediği görülmektedir.

Turizmin sosyal ve çevresel etkilerine yönelik farkındalıkların ortaya çıkarılmasına yönelik verilen önermelerden 'Turizm, şehirde eğlence mekânlarının artmasına neden olur' önermesine verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %43,6 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu %25,3 gibi yüksek bir oranla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda %20,5'inin ise katılım göstermediği, %10,7'sinin de orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların yaşadığı şehre özel verilen 'Gümüşhane'de turizminin gelişmesi ilde dayanışma, iş birliği ve koordinasyonu sağlar' önermesine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %37,3 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu %22,2 gibi yüksek bir oranla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda %26,2'sinin ise ilgili önermeye katılım göstermediği görülmektedir. 'Turizmin gelişmesi toplumlar arası barış ve hoşgörüyü

arttırır' önermesine verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların % 37,8 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu % 24 oranıyla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 26,2'sinin ilgili önermeye katılım göstermediği, % 12'sinin ise orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. 'Turizm ile altyapı ve üst yapı imkanları gelişir' önermesine verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların % 42,7 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu % 28 oranla 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 20,4'ünün ilgili önermeye katılım göstermediği ayrıca % 8,9'unun da konuya orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. 'Turizm kamu faaliyetlerini artırır' önermesine ilişkin cevapların oranına bakıldığında katılımcıların % 36,9 gibi yüksek bir oranının 'katılıyorum' cevabını verdiği bunu % 24,4 ile 'kesinlikle katılıyorum' cevabının takip ettiği görülmektedir. Toplamda % 22,7'sinin ilgili önermeye katılım göstermediği ayrıca % 16'sının da konuya orta düzeyde katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde turizmin çevreye yönelik olumsuz etkilerinin farkındalığını ortaya çıkarmaya yönelik olumsuz kalıpla verilen 'Turizm, doğal kaynakların daha fazla tüketilmesine neden olur' önermesine ilişkin cevaplar incelendiğinde. Katılımcıların toplamda % 50,6'sının turizmi doğal kaynakları fazla tükettiği yönünde fikir beyan ettiği görülmüştür. Toplamda %33,3'ünün bu fikre katılım göstermediği ve %16'sının ise orta düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir.

Katılımcıların yaşadıkları ilde turizmin gelişimine ne kadar istekli olduğunu belirlemeye yönelik verilen 'Gümüşhane' de Turizmin gelişmesini isterim' önermesine % 58,2 gibi büyük çoğunluğunun 'kesinlikle katılıyorum' ve %19,1'inin de 'katılıyorum' seçeneklerini işaretlediği görülmektedir. Kentte turizm faaliyetlerinin gelişmesini istemeyen kesimin % 19,1 olduğu görülürken bu konuda orta düzeyde katılım gösterenlerin oranı % 3,6 olarak tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacına yönelik elde edilen veriler değerlendirildiğinde turizmin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel etkilerine yönelik yöre halkının genel olarak fikir sahibi olduğu düşünülmektedir. Turizmin ekonomik etkilerine yönelik verilen önermelere ilişkin katılımcıların çoğunlukla katılım gösterdiği yani turizmin yöreye ekonomik katkılarının olduğunun bilincinde olduğu söylenebilir. Düşük düzeyde de olsa turizmin ekonomik katkılarının olmayacağı fikrinde olanların bulunması ise ilde turizm faaliyetlerinin henüz yöre halkını yüksek düzeyde etkileyecek yoğunlukta olmaması sebebiyle açıklanabilir.

Turizmin olumsuz etkilerinin vurgulandığı önermelere verilen cevaplar katılımcıların turizmin olumsuz etkilerinin önemli ölçüde farkında olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Turizmin kültürel etkilerine yönelik farkındalıkları ortaya çıkarmaya yönelik verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların kültürel anlamda turizmin etkisinin olabileceğine yönelik genel fikirlerin turizmin kültürü etkileyebileceği ama bunun olumlu değişimlere de sebep olabileceğini düşündükleri söylenebilir. Örneğin katılımcılar kılık ve kıyafet gibi temel kültürel değerlerde değişiklik olmayacağı görüşüne yüksek oranda katılırken kent kültürünün tanıtılması ve yerel halkın kendi kültürünü daha iyi öğrenmesi ayrıca mimari ve gastronomi gibi kültürel öğelerin korunması gibi konularda turizmin olumlu etkisi olacağını düşünmektedir.

Sosyal etkiler yönüyle ele alındığında sosyal etkileşim, ildeki sosyal faaliyetlerinin ve konuyla ilgili kamu faaliyetlerinin artacağı yönünde olumlu görüşler paylaşan katılımcılar turizmin özellikle doğal kaynakların yoğun kullanımıyla ve aşırı tüketilmesiyle olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedir. Yüksek bir oranda ilde turizm faaliyetlerinin gelişmesine yönelik fikir beyan edilse de aksini belirten kitlenin olmasının turizmin henüz başlangıç aşamasında olduğu il için üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu düşünülmektedir.

Bu kapsamda tüm ile genellemek mümkün olmasa da örneklemin turizm konusundaki farkındalıklarının tespit edildiği bu çalışmanın daha geniş kitlelere uygulanarak mevcut turizm gelişimine paydaşların dahil edilmesinin önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda ildeki turizm öncülerine, kentte bir turizm platformu oluşturulması, paydaşlara turizm konusunda bilgi ve eğitim verilmesi, paydaşların etkin bir şekilde turizme katılım konusunda teşvik edilmesi, yöre halkının turizmden elde edecekleri geliri arttırıcı girişimlere yönlendirilerek ilgili konuda eğitim ve teşvik verilmesi, şeffaf ve katılımcı bir anlayışla ilin turizm plan ve politikalarının belirlenmesi önerilmektedir. Turizmin başlangıç aşamasında olduğu bölgelerde bu kapsamda yapılan bir gelişim planı şüphesiz tüm paydaşların memnuniyetiyle başarıya ulaşacak ve sahip olunan doğal, tarihi ve kültürel turizm kaynaklarının sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Unutulmamalıdır ki sahip olduğumuz tüm kaynaklar gelecek nesillerin bizlere emanetidir.

KAYNAKÇA

- Akdu, U. ve Akdu, S., (2016), ‘Duygusal Emek ve İş Stresinin Tükenmişlik Üzerindeki Etkileri: Profesyonel Turist Rehberleri Üzerinde Bir Araştırma’ *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 47, Sayfa: 1142-1153.
- Akova, O. (2006), ‘Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma’, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1)
- Alaeddinoğlu, F. (2007), ‘Van Halkının Turisti Ve Turizmi Algılama Şekli’, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (1), S1-16
- Bertan, S. (2010), ‘Pamukkale’deki Yöre Halkının Turizmi Desteklemesi İle Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri Arasındaki İlişki’, *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2(4), S83-92
- Bull, A. (1991). *The Economics of Travel and Tourism*, London: Willey.
- Cepni, Z. (2010), *Yapısal Eşitlik Modellemesi*, (Sunum, Mersin 2010)
<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~cepni/mersinsemsunu.ppt>; Erişim Tarihi: 30/08/2018
- Çetin, T. (2009), ‘Beypazarı’nda Turist-Yerli Halk Etkileşimi Ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies*, 9 (1), S.15-32
- Davidson, R. (1989), ‘*Tourism*’, London: Pitman.
- Doğan, H. Ve Üngüren, E. (2012), ‘Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), S.103-122
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2010), ‘Alanya Halkının Turizme Sosyo-Kültürel Açından Bakışı’, *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(4), S.396 - 415
- Gürbüz, A. (2002), ‘Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma’, *Teknoloji*, 5(1-2), S.49-59
- Holloway, J.C. (1992), ‘*The Business of Tourism, Third Edition*’, London. Pitman.
- Kalaycı, Ş., (2008), ‘*SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*’, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karaman, A. ve Gül, M. (2015), ‘Kırsal Turizmin Sosyo – Kültürel - Ekonomik Etkileri Çerçevesinde Konya İli Hadim İlçesi İçin Öneriler’, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 10(2015), S.1-23
- Murphy, P. E (1985), ‘*Tourism: A Community Approach*’, London: Routledge
- Mcintosh, R. W ve Goeldner, C.R (1990), ‘*Tourism: Principles, Practices and Philosophies*’, New York: John Wiley and Sons.
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011), ‘Turizm Ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği’, *Marmara Coğrafya Dergisi* 24(Temmuz), S.1-25
- Öztürk, Y., Akdu, U. ve Akdu, S. A. (2007), ‘Yabancı Turistlerin Konut/devre Mülk Satın Almalarının Yöre Halkı Üzerindeki Sosyal ve Kültürel Etkileri: Fethiye Örneği’, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 2, 11-29
- Ryan, C. (1991), ‘*Recreational Tourism: A Social Science Perspective*’, London, Routledge.
- Sarışık, M. ve Boğan, E. (2016), ‘Yerel Halkın Turizm Faaliyetine Yönelik Görüş ve Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Alanya’da Bir Araştırma’, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016, Sayı:12

- Sharpley, R. (1994), *'Tourism, Tourist & Society'*, Nothhamptonshire: Edmundsbury Press.
- Smith, W.L. (1989), *'Hosts and Guests'*, London: Blackwell.
- Solmaz, C. (2014), 'Yerel Halkın Bölge Turizmine Bakış Açısının Belirlenmesi: Burdur'da Bir Araştırma', *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), S.91-105
- Tutar, F. , Alpaslan, C. , Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2013), "Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri", *Küresel İktisat Ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2(4), S14-27
- Witt, S.F., Brooke, M.Z ve Buckley, P.J. (1991), *'The Management of International Tourism'*, London: Unwin Hyman.

TABIAT TURİZMİNİN KAVRAMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ VE GÜMÜŞHANE İLİ İÇİN TABİAT TURİZMİ ÖNERİLERİ

Hikmet HABERAL¹

ÖZET

Bu çalışma günden güne kaybolma riski ile karşı karşıya olan tabiat turizmi kaynak değerlerinin araştırılmasını ve sürdürülebilirlik kapsamında bu değerlerin tabiat turizmi ürünü olarak nasıl zenginleştirilebileceğini irdelemektedir. Ayrıca kaybolan ve unutulmuş tarihi, kültürel mirasımızın ortaya konulması ve canlanması için; somut ve somut olmayan tabiat kültürü elemanları ortaya konularak, bunların turistik bir ürün haline getirilebilmesi veya bu sayede tabiat turizmi ürününü zenginleştiren elemanlar olarak kültürel varlıkların kullanılması sağlanabilecektir. Ortaya konacak kültürel varlıklardan yola çıkılarak, ürün geliştiricileri için yeni öneriler ortaya konmakta, böylece hem yok olmaya yüz tutmuş kültürel zenginliklerin önem kazanıp tekrar canlanabilmesi, hem de bu sayede tabiat turizmi ürününün zenginleşip sürdürülebilirliğine de katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tabiat Turizmi, Tabiat Parkı, Korunan Alanlar.

CONCEPT OF NATURAL TOURISM AND THE PROPOSALS OF NATURAL TOURISM FOR GÜMÜŞHANE PROVINCE

ABSTRACT

In this study, we investigate the source values of nature tourism which face the risk of being lost day by day and examine how these values can be enriched as a natural tourism product within the scope of sustainability. In addition, the lost and forgotten history, to reveal and revive our cultural heritage; By introducing concrete and intangible nature culture elements, the use of cultural assets as elements that enrich the product of nature tourism can be made into a touristic product. Based on the cultural assets to be revealed, new proposals are put forward for the product developers, so that both the cultural riches which are destroying are gaining importance and can be revived, thus contributing to the enrichment and sustainability of the nature tourism product.

Keywords: Gumushane, Nature Tourism, Natural Park, The Protected Fields.

---

¹ Turizm Uzmanı, hikmethaberal@hotmail.com.

GİRİŞ

Dünyada ki değişen tatil anlayışı ile birlikte insanların deniz, kum ve güneş eksenli tatil anlayışlarından uzaklaşmaları, teknoloji ve bilginin hızlı yayılımı seyahat edenlerin farklı tatil aktivitelerine katılmak ve deneyim istekleri, büyük kentlerde betonlaşmanın ve kalabalıklaşmanın vermiş olduğu yorgunluğu daha sakin ve tabii ortamlarda atmak istemeleri, tabiat turizminin öncelikli olarak geliştirilmesini gerekli kılmakta ve öneminin daha da artacağına işaret etmektedir. Bu açıdan bakılırsa, turizmin çeşitlendirilmesi ve dört mevsime yayılması amacıyla, dünya ekonomisine olumlu etki gösteren alternatif turizm türlerinden biri olan tabiat turizm bölgelerinin tespit edilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Haberal, 2015).

Türkiye’de tabiat turizminin önemi son yıllarda giderek anlaşılmaya başlanmış ve turizm politikaları içerisinde sıklıkla adı geçen geliştirilmesi gerekli alternatif turizm türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, bu açıdan bakıldığında önemli turistik değerlere sahip bir ülkedir. Tabii ki, tarihsel, kültürel çevre değerleri ve kaynakları açısından, büyük bir potansiyele sahiptir. Diğer taraftan ülkemiz, turizm endüstrisinin günümüze kadar geçirdiği gelişim ve değişim evreleri açısından avantajlı bir ülkedir.

Globalleşen Dünya’da turizm sektöründe alternatif arayışlar gündeme gelmiştir. Turizm ürünleri, deniz, kum, güneş üçlüsünün dışına çıkmıştır. Dünya genelinde insanların seyahat eğilimlerinde meydana gelen birtakım değişimler, kültür, tabiat, tarih, tabiat sporları gibi alternatif turizm faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur.

Ülkemizde turizm planlaması kapsamındaki master planlarda sürdürülebilirlik kapsamında tabiatın içerisindeki tarihi, kültürel mirasımızın kaynak değerlerimizin ortaya konulması, canlandırılması ve tabiat turizmi ürünlerinin zenginleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, tabiat turizmi tabii ve sosyo-kültürel mirasın korunmasına, yöresel kalkınmaya destek vererek bölge halkının sosyal ve ekonomik açıdan yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunan bir turizm çeşididir. Tabiat turizmine katılanların daha zengin, daha iyi eğitilmiş ve kalite arayanlardan oluştuğu ve tatillerinde ortalamanın üzerinde harcama yaptıkları görülmektedir. (Haberal, 2015).

TABIAT TURİZMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Tabiat turizmi ile ilgili bazı temel kavramlara aşağıda yer verilecektir (ÇŞB, 2018):

Tabiat Turizmi: Tabiata doğru, tabiatın içerisinde, tabii ve kültürel değerlere duyarlı, yerel ekonomiye katkı sağlayan kaynak değerlerini anlayan, orman, su ve biyoçeşitliliği koruma kullanma ve kollama dengesi içerisinde, çevreye uygun tesisleri ile kitle turizmine alternatif sürdürülebilir turizm çeşididir.

Milli Park: Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını ifade eder.

Tabiat Anıtı: Tabiatın meydana getirdiği özelliklere değerlere sahip korunan tabiat parçalarıdır.

Tabiat Parkı: Bitki ve hayvan çeşitliliği açısından endemik özelliğine sahip, eşsiz güzelliğe sahip, halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat alanlarını ifade eder.

Korunan Alan: Biyolojik çeşitliliğin, tabii ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanlarını ifade eden terimdir.

Anıt Ağaç: Yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan ve/veya yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan ve/veya geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek tabii ve uzun ömre sahip olan ağaçları ifade eder.

Tabiat Varlığı: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerleri belirtir.

Tabiat (Tabii) Sit: : Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanları ifade eder.

Tabiatı Koruma Alanı: Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin

örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır.

TABIAT TURİZMİ ÜRÜNÜ VE ELEMANLARI

Ürün, “*İhtiyaç ve isteği tatmin edebilecek olan ve ilgi uyandırma, sahip olma, kullanma ve tüketim maksadıyla pazara sunulan her şey*” olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda ürün, sadece fiziksel nesnelere sınırlandırılmamakta, somut ve soyut olan ve bir ihtiyacı tatmin edebilecek özelliğe sahip herhangi bir şey olarak düşünülmektedir. Böylece “*Pazarlamada ürün kavramı, belirli bir ihtiyacı ve isteği doyurma özelliği bulunan, değişime konu olan ve pazara sunulan her şeyi ifade etmektedir*” (Haberal, 2015).

Turistik Ürün; turistin seyahati boyunca yararlandığı konaklama, yeme-içme, ulaştırma, eğlence ve diğer bir çok hizmetlerin bileşimi şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise **turistik ürün**; turistin seyahat ve geçici konaklamalarından doğan gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte olan mal ve hizmet karışımından oluşan bir paket olarak tanımlanmaktadır (Haberal, 2015). Aşağıda ise temel turistik ürün elemanlarına kısaca değinilecektir:

Çekicilik

Turistin bir çekim yerini diğerine tercih etmesini, o çekim yerine karar vermesini sağlayan turistik ürün elemanlarına çekicilik adı verilir. Çekicilik unsuru yöresel, ulusal olabildiği gibi uluslararası nitelikte de olabilir. Ayrıca, mekân-yerden başka, olay çekiciliği şeklinde de olabilir. Yer çekiciliği, Antalya, Kuşadası, Göreme veya dağ, deniz, kum, güneşli yerler vb. olabilmekte; olay çekiciliği ise, fuar, sergi, konferans, olimpiyatlar, sanat gösterileri vb. olabilmektedir (Hacıoğlu, 2000: 41).

Ulaşılabilirlik

Turistik ürünü oluşturan diğer bir unsur ise; turistik merkezlere ulaşılabilirliktir. Çekiciliği yüksek olmasına karşın turistik merkezlerine ulaşmak zor ise, daha açık bir anlatım ile havayolu, denizyolu ve karayolu bağlantısı yetersiz ise, turistik ürünlerin pazarlamasında güçlükler ortaya çıkacaktır. Ulaşılabilirlik; çekiciliği yüksek olan turizm merkezlerinin pazardaki hedef kitleye olan yakınlığı ve onlara düşük maliyetle ulaşılabilme olanağını ifade etmektedir (Kozak vd., 2001: 47) .

Turizm İşletmeleri

Bir ülkenin sahip olduğu ve ulaşılabilirliğine sahip turistik çekicilikler, onu destekleyen işletmelerce tamamlanmadıkça hak ettiği değeri ve ilgiyi bulamaz. Bu nedenle turizm endüstrisinde faydalılık ilkesi, turizm işletmelerince sağlanmaktadır. Turizmde başlıca işletmeler; ulaştırma işletmeleri, konaklama işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri, seyahat işletmeleri, rekreasyon işletmeleri ve diğer turizm işletmeleri şeklinde ayrıma tabi tutulabilir(Kozak vd., 2001: 47) .

TABIAT TURİZMİNİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Tabiat turizminin başlıca kaynakları; tarımsal turizm, kültürel turizm (miras turizmi), eko turizm ve aktif turizmdir (spor ve macera turizmi)dir. Çoğu kırsal kalkınma alanlarında, turizm ürünü doğa ve spordan ziyade kültür bileşenine vurgu yaparak karakterize edilmektedir. Gastronomide de önemli rol oynamaktadır. İtalyan mutfağı, Fransız mutfağı, Türk mutfağı gibi öne çıkan gastronomi ürünlerinin varlığı turizm bölgesinin gelişiminde önemli yere sahiptir. Tabiat turizminin farklı boyutları bakımından ülkeler arasında farklılıklar vardır.

Tabiat turizmi faaliyetinde kullanılan tabii kaynaklar şunlardır (Haberal, 2015) ;

- Tarihi ve kültürel yapılar
- Güzel manzaralı yerler
- Dağlar
- Ormanlar
- Kanyonlar
- Çöller
- Göller
- Volkanik araziler
- Mağaralar

TABIAT TURİZMİNİN ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Tabiat turizmi; kent merkezinde yaşayan insanların dinlenme ihtiyacını karşılaması, değişik turizm türleriyle uyum sağlayabilmesi ve tarımla kolay uyum sağlaması bakımından birçok ülkede geliştirilmeye çalışılan bir turizm haline gelmiştir (Soykan, 2001). Aşağıda tabiat turizminin özellikleri yer almaktadır (Avcıkurt ve Köroğlu, 2008):

- Tabiat turizmi, kırsal alanlara ait olan özellikler ile tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin etkin olarak gerçekleştirildiği bölgelerde o bölgeye ait bu özellik ve faaliyetlerin turizme açılmasıyla ve turizm açısından bir arz kaynağı olarak kullanılmasıyla gerçekleştirilen bir turizm çeşididir.
- Tabiat turizminin ağırlıklı olarak ilkbahar, yaz, sonbahar ve Kış aylarında gerçekleştirilen bir turizm türüdür. Bu nedenle, turizmin bütün yıla yayılmasına katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan özellikle yaz aylarında kıyı turizmine ilişkin yoğunlaşmanın ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır.
- Tabiat turizminde genellikle turistler söz konusu bölgeye ait özellikleri denemekle birlikte aynı zamanda doğaya dayanan aktiviteleri, yine bu bölgelerde gerçekleştirilen festivaller ve geleneksel etkinlikler gibi pek çok farklı tecrübeyi de yaşamaktadırlar.
- Tabiat turizmi bölgede yaşayan yerel halk ile turistlerin kültürel kaynaşması ile sosyal gelişim ve değişime katkı sağlayan bir turizm türüdür. Kültürel kaynaşma ve sosyal gelişim açısından bakıldığında ise özellikle şehirlerden kırsal turizm maksatlı kırsal bölgelere gelen turistler sayesinde turistler kırsal bölgeye ait yaşamı tecrübe etmekle birlikte bölgede yaşayan yerel halk da bölgeye gelen turistlerle kurdukları iletişim sayesinde kültürel kaynaşma yaşamaktadır.
- Tabiat turizmin özelliği gereği kadınların da kendi yetenekleri doğrultusunda çalışmalarına olanak sağlayan bir turizm türüdür. Kırsal alanlarda yer alan çeşitli turistik işletmelerde kadınlar bireysel olarak gerekse ücretli olarak çalışabilmektedir. Örneğin bu bölgelerde açılan küçük yöresel yiyecek içecek işletmelerinde kadınlar bölgelerine ait çeşitli yemekleri yaparak satabilmektedir. Diğer taraftan bölgede işsiz olan nüfus da kırsal turizm maksatlı kurulan işletmelerde istihdam edilerek bu kişilerin başka yerlere göç etmesinin önüne geçilmektedir.
- Tabiat turizminin gerçekleştirildiği bölgeler, bir yandan kendilerine özgü yapılarını korurken bir yandan da turistlere ihtiyaçlarını karşılayacak bütün hizmetleri sunmaktadır. Bu noktada Tabiat turizminin gerçekleştirdiği bölgelerin kent yaşantısını aratmayan otantik bölgeler olduğu söylenebilir.
- Tabiat turizminin turistlere sağladığı en önemli olanaklardan bir tanesi de kişilerin tatil ihtiyacını uygun koşulların uygun fiyat düzeyinde gerçekleştirebilmesidir.
- Tabiat turizmi diğer turizm türleri ile entegre edilebilen bir turizm türüdür. Diğer bir ifade ile bölgenin özelliklerine göre kırsal turizmin gerçekleştirildiği bölgelerde eş zamanlı olarak diğer bazı turizm türleri de gerçekleştirilebilmektedir.

- Tabiat turizmi eski çağlardan kalma eserler, el sanatları gibi kültüre ilişkin değerlerin ve kültürel mirasın korunmasına da olanak sağlayan bir turizm türüdür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2023 Turizm Stratejisi ve Vizyonu'nun temel amacı ülkemizin dağlık alanlarını bir bütün içinde ele almak ve sunduğu kırsal turizm potansiyelini ortaya koymaktır. Türkiye genel alanı içinde en geniş yeri kaplayan dağlık alanlar, bünyesinde barındırdığı kırsal nüfusta en az gelir düzeyine sahip kitleleri oluşturmaktadır.

Gümüşhane'de tabiat turizminin geliştirilmesi için yaylacılığın kültürel temellerinin korunması gerekmektedir. Bu kapsamdaki bazı öneriler ise aşağıda yer almaktadır:

- Yayladaki evlerin ve konakların ve konaklama tesislerinin mimarisi, iç ve dış tasarımı geleneksel otantik kültüre uygun olmalıdır.
- Tesis, yer ve dükkân isimleri, festival ve yayla şenlikleri yaylalardaki müzikler, danslar, oyunlar, yiyecek ve içeceklerin çeşitliliği (mönü) içeriği ve sunumu geleneksel otantik kültüre uygun olmalıdır.
- El sanatları, hediyelik eşyalar, yerel halkın kıyafetleri (erkek, çocuk, bayan), yerel halkın kullandığı alet ve araçlar, yerel halkın gündelik hayatı ve alışkanlıkları geleneksel otantik kültüre uygun olmalıdır.
- Turistin yöre halkının evinde ve günlük yaşantısı içinde misafir edilmesi, yöresel ürünler ve el sanatlarının turiste tabii ortamda sunulması sağlanmalıdır.
- Yayla şenlikleri, yayla göçü vb. geleneksel yayla turizmi ritüellerine turistlerin katılımları sağlanmalıdır.
- Tabii ve kültürel mirastan doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşları, konuyla alakalı uzmanlar, üniversiteler, sivil toplum teşkilatları, halk temsilcilerinin görüşleri alınarak öncelikle üst ölçekte planlar hazırlanmalıdır. Bu planlar doğrultusunda yayla turizm merkezlerinin özelliklerine göre hazırlanacak uygulama planlarını hayata geçirebilecek düzeyde bilgi birikimine sahip uzmanların, yerel yönetimlerin kadrosuna alınmaları sağlanmalıdır.
- Tabii, biyolojik, kültürel ve toplumsal özgün kaynak değerlerinin, bilimsel olarak sürdürülebilir kılındığı Türk ve dünya kamuoyuna tanıtılmalıdır (Haberl, 2011: 206-207).

Yukarıda sayılan öneriler ışığında Gümüşhane'nin yaylaları, zengin ormanları, florası ve faunası ile tabiat turizm için çok uygun bir yöre olduğu belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

Avcıkurt, C. ve Hacıoğlu, N. (2008). ‘*Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*’. Ankara: Nobel.

Haberal, H. (2015) ‘*Turizmde Alternatif; Ekolojik Turizm - Doğa Turizmi - Kırsal Turizm- Yayla Turizmi*’, Detay Yayıncılık, Ankara

Hacıoğlu, N. (2000), *Turizm Pazarlaması*, Balıkesir, Vipaş A.Ş. (4. Basım),

Kaypak, Ş. (2012), ‘*Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma*’ KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14

Kılıç, B. ve Kurnaz, A (2010), ‘*Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği*’ İşletme Araştırmaları Dergisi 2/4.

Kozak, M. ve Kozak, N. (2001). *Genel Turizm: İlkeler – Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık, 155–158.

Soykan, F. (2001). *Ege Bölgesinden kırsal turizme özgün bir örnek: Sirince Köyü (Selçuk/İzmir) ’.Maltepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dergisi (2001/1), 151-176.*

www.csb.gov.tr/dogal-sit-alanlari-ve-korunan-alanlar/ (06.09.2018)

ARILI MAĞARASI'NIN (TORUL-GÜMÜŞHANE) GÜMÜŞHANE İLİ MAĞARA TURİZMİ POTANSİYELİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

H. İbrahim ZEYBEK¹
Ayşen Gönül EKŞİOĞLU²

ÖZ

Gümüşhane ilinde, başta litoloji olmak üzere, mağara oluşumuna uygun şartlar sebebiyle gelişmiş çok sayıda mağara yer almaktadır. Karaca Mağarası, Akçakale Mağarası, Kırklar Mağarası ve çalışmaya konu olan Arılı Mağarası ildeki mağaraların başlıcalarıdır. Bununla birlikte, mevcut mağaralar içerisinde turizme sadece Karaca Mağarası (1996) kazandırılmıştır. Arılı Mağarası, Doğu Karadeniz Bölümü'nde Gümüşhane ilinin Torul İlçesi'ne bağlı Arılı Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Mağara, Torul İlçe merkezine 30, Gümüşhane şehir merkezine ise 50 km mesafededir. Bu çalışma Arılı Mağarası'nın Gümüşhane ili mağara turizmi potansiyeli içindeki yeri ve öneminin ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma hazırlanırken ekli literatür dışında, farklı dönemlerde mağarada yapılan arazi incelemelerinden faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili haritaların hazırlanmasında ise CBS tekniklerinden yararlanılmıştır. Mağara ağzının deniz seviyesinden yüksekliği 1.730 m olup, toplam uzunluğu yaklaşık 120 m'dir. Mağara sarkıt, dikit ve sütun gibi damlataşları bakımından zengin olup, önemli bir turizm potansiyeline de sahip bulunmaktadır. Öncelikle mağaranın kullanım amacına uygun bir proje hazırlanmalıdır. Yukarı Arılı Mahallesi ile mağara arasında henüz yol bulunmamaktadır. Bu nedenle başta yol olmak üzere, altyapı ile ilgili eksikliklerin giderilmesi gerekir. Böylece Arılı, Karaca Mağarası'ndan sonra turizme açılan 2. mağara olacak ve Gümüşhane mağara turizmine katkı sağlamış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Arılı Mağarası, Mağara Turizmi, Gümüşhane.

THE PLACE AND IMPORTANCE OF ARILI CAVE IN THE GÜMÜŞHANE CAVE TOURISM POTENTIAL

ABSTRACT

There are many caves in Gümüşhane province, mainly due to lithology, due to conditions suitable for cave formation. Karaca Cave, Akçakale Cave, Kırklar Cave and the cave which is the subject of study are the headstones of the caves on the top. However, tourism within the existing caverns was only given to Karaca Cave (1996). Arili Cave is located in the Eastern Black Sea Region within the boundaries of Arili Village of Torul District of Gumushane Province. The cave is 30 km from Torul town center and 50 km from Gümüşhane city center. This study was prepared in order to show the place and importance of Arili Cave in Gümüşhane province cave tourism potential. Apart from the attached literature, during the preparation of the study, land investigations made at different periods were utilized. GIS techniques were used in preparing the maps related to the study. The height of the cave mouth at sea level is 1,730 m and the total length is about 120 m. The cave is rich in stalactites, stalagmites and columns and has an important tourism potential. First, a project suitable for the purpose of use of the cave should be prepared. There are no roads between Yukarı Arılı and the cave. For this reason, deficiencies related to infrastructure, especially roads, need to be eliminated. Thus, Arili will become the second cave after the Karaca Cave and will contribute to the tourism of Gümüşhane cave.

Keywords: Arılı Cave, Cave Tourism, Gümüşhane.

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü-Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü.

² Öğr.Gör., Gümüşhane Üniversitesi Gümüşhane MYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Coğrafi Bilgi Sistemleri Programı-Gümüşhane

GİRİŞ

Mağaralar, en az bir insanın girebileceği boyutlarda ya da 1 m'den daha geniş yeraltı boşlukları olup, farklı özellikleri dikkate alınarak, çeşitli gruplara ayrılırlar. Nitekim mağaralar içinde geliştikleri kayaç tipi, kayaç ve mağaranın oluşum zamanı, oluşum özelliği, taban suyu seviyesi ve yer altı suyu akışı gibi özelliklerine göre gruplandırılırlar.

Gerek ülkemizde gerekse de dünya genelinde mağaralar içerisinde en yaygın olan mağara grubunu karstik mağaralar oluşturmaktadır. Karstik mağaralar, karbonatlı kayaçların sular tarafından eritilmesiyle oluşan, farklı damlataşı şekillerine sahip, büyük yer altı boşluklarıdır (Zeybek, 2001: 6).

Mağaralardan geçmişten günümüze barınma ve savunma, hayvanlardan elde edilen bazı ürünlerin (tulum peyniri, yağ gibi) üretimi, olgunlaştırılması ve muhafazası, depolama (sıvılaştırılmış gaz ve doğalgaz), yarasa gübrelere dayanarak yararlanma, kültür mantarcılığı ve tedavide (speleo-terapi) faydalanılmaktadır. Mağaraların asıl önemi ise günümüzde turizm amaçlı olarak faydalanılmasıdır.

Mağaraları değişik özellikleriyle inceleyen ilme Speleoloji (mağara bilimi) denir. Bu bilim, XVIII. Yüzyılda doğmuş olup, hem mağaraları bilimsel olarak incelemeyi, hem de mağaralarda gezinti ve tedavi (kür) gibi, turistik amaçlı spor faaliyeti hareketini içerir. Dolayısıyla mağaracılık, artık bugün bir turizm faaliyet tipidir (Doğanay, 2001: 73).

Ülkemizde 1960'lı yılların başında Dr. Temuçin Aygen tarafından başlatılan mağara araştırmaları hızlanarak devam etmiş ve günümüzde bu konuda literatür bir hayli zenginleşmiştir. Ancak ne var ki bütün bu çalışmaların büyük çoğunluğu Türkiye'nin batı yarısındaki mağaralarla ilgili olup bir iki istisna dışında doğudaki özellikle kuzey doğudaki mağaralar bu ilgiden mahsur kalmıştır. Kuzeyde keşfedilmemiş bir sürü mağara araştırmacıların ziyaretlerini beklemektedir (Uzun, 1991: 3).

Gümüşhane ilinde çok sayıda karstik mağara bulunmaktadır. Bu durum, ilin mağara turizmi potansiyelinin yüksek olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Karaca Mağarası dışında ilde henüz turizme kazandırılmış mağara bulunmamaktadır. Bu çalışma, turizme kazandırılma potansiyeli olan Arılı Mağarası'nın il mağara turizmi içindeki yeri ve öneminin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma hazırlanırken ekli literatür dışında, farklı dönemlerde mağarada yapılan arazi incelemeleri, 1/25.000 ölçekli jeoloji ve topografya haritalarından, ziyaretçilerle yapılan görüşmeler, Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından derlenen konaklama ve ziyaretçi istatistikleri ile ilgili verilerden faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili haritaların hazırlanmasında ise CBS tekniklerinden yararlanılmıştır.

GÜMÜŞHANE İLİNİN MAĞARA TURİZMİ POTANSİYELİ

Doğal mağaralar, başta ana kaya olmak üzere, iklim, topografya ve hidrografik özellikler gibi oluşumları için uygun şartların bulunduğu sahalarda gelişen şekillerdir. Gümüşhane ilinde de mağara oluşum şartlarının uygunluğu sebebiyle çok sayıda mağara bulunmaktadır. İldeki mağaralar, karstik kökenlidir.

Gümüşhane ili sınırları içerisinde yayılış gösteren mağaralar, kireçtaşı ana kayaya bağlı olarak gelişmişlerdir. İl sınırları içerisinde kireçtaşının yayılışı süreklilik göstermemektedir. Bununla birlikte, Mesozoyik yaşlı parçalar halinde dağılış gösteren kireçtaşları, bol kırıklı olup, karstlaşmaya uygun özellik gösterirler. Nitekim, halihazırda ilde turizme açılmış tek mağara olan Karaca Mağarası Üst Kretase yaşlı kireçtaşlarının yayılış alanında gelişmiştir (Uzun, 1991: 18). Yine ilin bilinen bir diğer mağarası olan Akçakale de Üst Kretase kireçtaşlarına bağlı olarak oluşmuştur. Çalışmaya konu olan Arılı Mağarası da Jura-Kretase devrine ait kireçtaşları üzerinde gelişmiştir.

Gümüşhane ili arazisi Doğan kent (Harşit) Çayı ve kolları tarafından derince yarılmıştır. Nispi yarıлма miktarı yer yer 1.000 m'ye yaklaşmaktadır. Fazla yarıлма nedeniyle birlikte eğim değerleri de oldukça fazladır. Bu durum, diğer şartlarla birlikte yörede mağara gelişimi üzerinde rol oynamıştır.

Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 9,7° C olup, yıllık sıcaklık amplitüdü 20° C'yi geçmektedir. Aralık-mart arası dönemde etkili soğuklar görülürken, yaz mevsimi nispeten sıcak ve kurak geçmektedir. Yıllık toplam yağış miktarı 424 mm olup, kış mevsiminde genellikle yağışlar kar şeklinde düşmektedir. Mağaralar, meteoroloji istasyonunun bulunduğu şehir merkezinden oldukça yüksekte bulunmaktadır. Yükseltinin fazla olması, mağaraların yer aldığı sahalarda gerek toplam yağış miktarının, gerekse de kar şeklindeki yağış miktarları ve karın yerde kalma süresinin daha fazla olmasına yol açmaktadır. Bu durum ise karstlaşma ve mağara gelişimi üzerinde destekleyici rol oynamıştır.

Gümüşhane ilinde, yukarıda açıklanmaya çalışılan şartların uygunluğu sebebiyle çok sayıda mağara gelişmiştir (Tablo 1). Nispeten tanınan bu mağaralar dışında il sınırları içerisinde Ambela Mağarası, Cingora Mağarası, Geremezini Mağarası, İnönü Mağarası, Kabanbaşı Mağarası, Karşı Mağara, Kartalkaya Mağarası, Kırkgöz Mağarası, Köprübaşı Mağarası, Köroğlu Mağarası, K. Ardıçlı Mağarası, Küçük Cingora Mağarası, Mamatlar Mağarası, Taşbaşı Mağarası, Üstüaçık Mağarası ve Yaylım Mağarası gibi çok sayıda mağara bulunmaktadır.

Tablo 1: Gümüşhane İlinin Başlıca Mağaraları ve Bazı Özellikleri

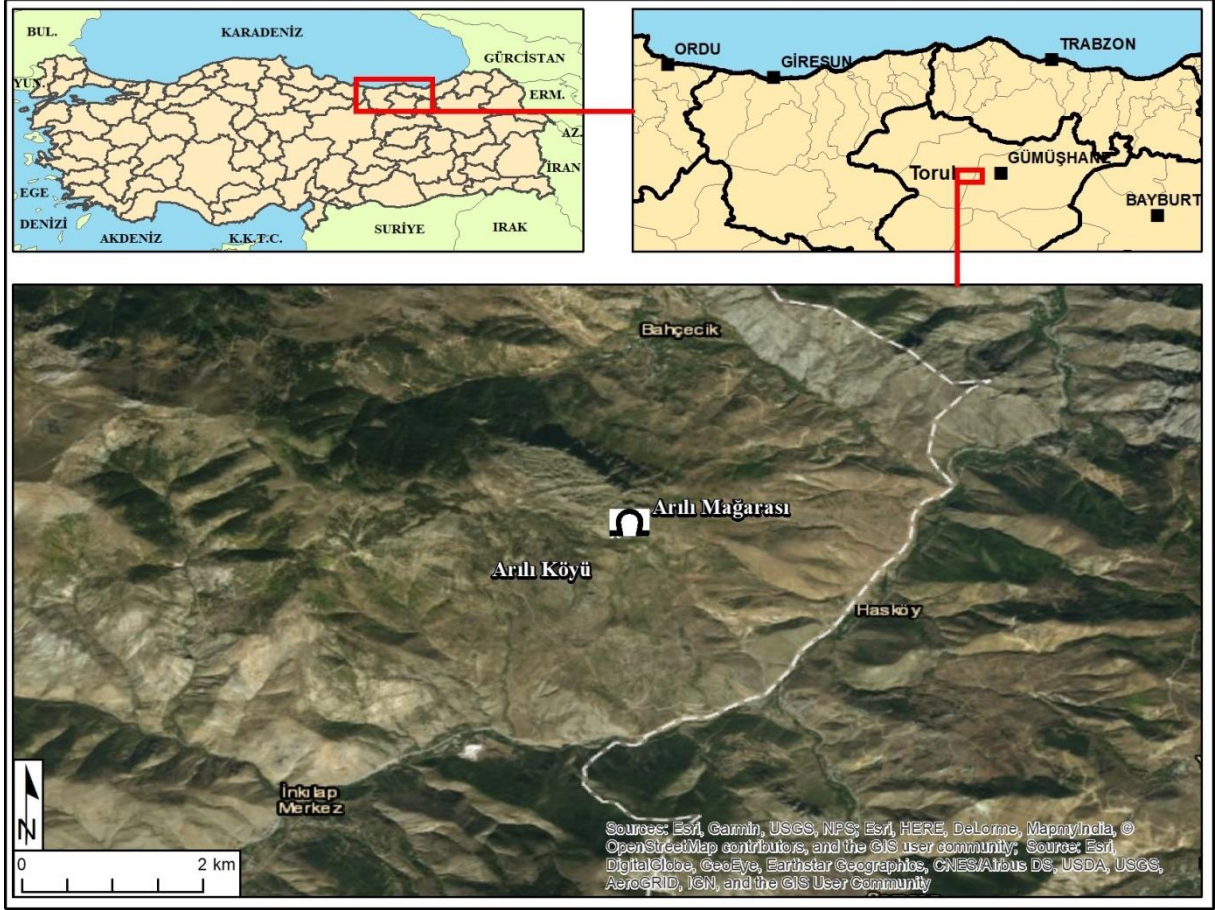
	Mağara Adı	Yeri	Şehir merkezine uzaklık (km)
Mağaralar	Karaca	Karaca Mahallesi- Cebeli Köyü-Torul	19
	Akçakale	Akçakale Mahallesi- Merkez	10
	Arılı	Arılı Köyü-Torul	53
	İkisu	İkisu Köyü-Merkez	33
	Ardıçlı	Dörene Köyü-Merkez	
	Üçbacalı	Karamustafa Köyü- Merkez	43
	Altıntaş (Kırklar)	Altıntaş Köyü-Köse	

Mağara potansiyeli yüksek olan ilde maalesef halihazırda tek bir mağara (Karaca Mağarası) turizme kazandırılmış durumdadır. 1996 yılında turizme kazandırılan Karaca Mağarası, ilin en çok tanınan çekiciliği durumundadır. Başta Akçakale, Arılı ve Kırklar mağarası olmak üzere potansiyeli olan diğer mağaraların da turizme kazandırılması ile Gümüşhane ülkemizde mağara turizmi açısından önemli bir merkez haline gelecektir.

ARILI MAĞARASI'NIN (TORUL-GÜMÜŞHANE) GÜMÜŞHANE İLİ MAĞARA TURİZMİ POTANSİYELİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Arılı Mağarası, Doğu Karadeniz Bölümü'nde Gümüşhane ilinin Torul İlçesi'ne bağlı Arılı Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Mağara, Torul İlçe merkezine 30, Gümüşhane şehir merkezine ise 50 km mesafededir.

Şekil 1: Lokasyon Haritası

Arılı Mağarası, Jura-Kretase devrine ait kireçtaşları üzerinde gelişmiştir. Mağara ve çevresinde yayılış gösteren gri renkli kireçtaşları bol çatlaklı olup, bu yönüyle karstlaşmaya elverişlidir. Mağara ağzının deniz seviyesinden yüksekliği 1.730 m'dir. Mağara ağzı bir insanın rahatlıkla girebileceği genişliktedir (Foto 1). Arılı Mağarası'nın en geniş ve yüksek salonu girişte bulunmaktadır. Burada tavan yüksekliği de oldukça fazladır. Girişteki bu salonun tavan kısmında çökme sonucu büyük bir boşluk oluşmuştur. Bu durum mağara havası ile dışarının havası arasında sirkülasyonu kolaylaştırmakta ve mağara içi nemliliğini olumsuz etkilemektedir. Mağarada girişteki büyük salon dışında çok sayıda dar ve tavan yüksekliği fazla olmayan salon yer almaktadır. Mağarada daha iç kısımlardaki salonlara geçildikçe damlataşı yoğunluğu artmaktadır. Bu salonlarda farklı renk (beyaz, gri, kırmızımsı, kahverengi) ve boyutlarda çeşitli damlataşları gelişmiş durumdadır. Arılı mağarası sarkıt, dikit, sütun, flama, duvar travertenleri ve örtü damlataşları gibi mağara içi şekiller bakımından zengindir (Foto 2,3,4,5).

Foto 1: Arılı Mağarası'nın girişi (Gri renkli, bol çatlaklı Jura-Kretase kireçtaşları içerisinde gelişmiş olan mağaranın ağzı, bir insanın rahatlıkla girebileceği bir genişliktedir).

Foto 2. Arılı Mağarası'nda yer yer duvar travertenleri yoğunluk kazanmaktadır.

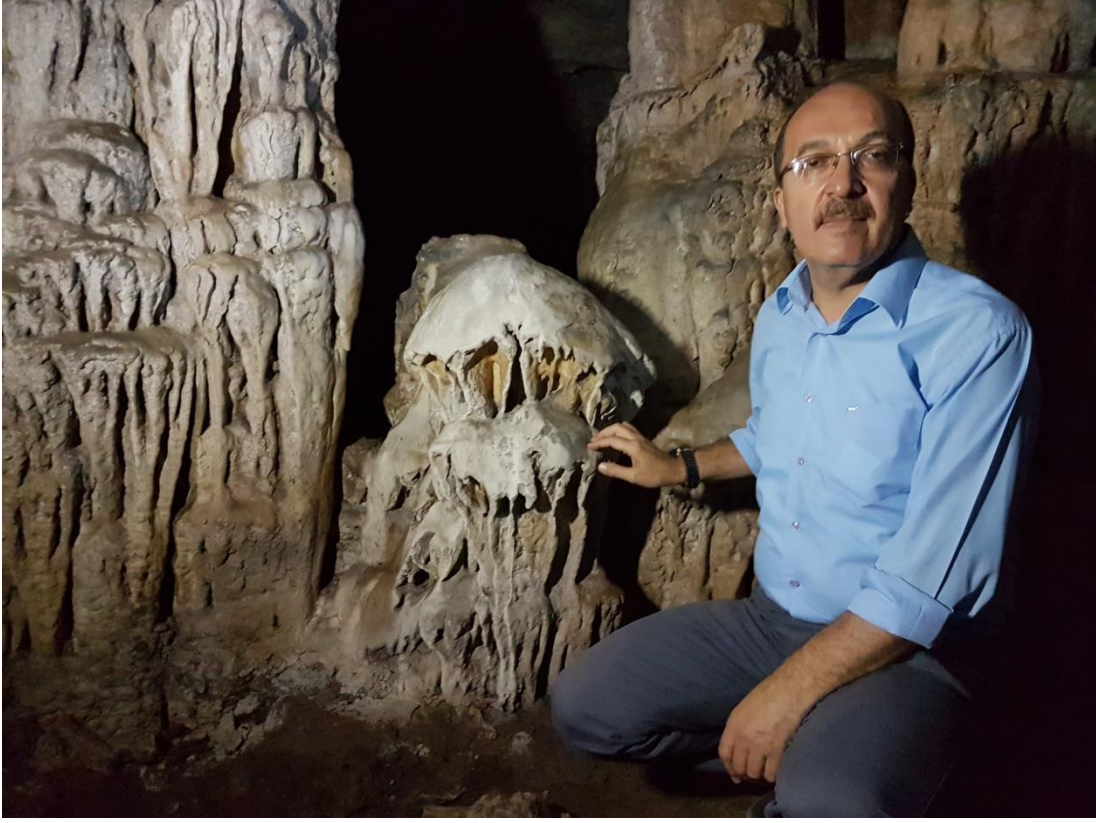

Foto 3. Arılı Mağarası'nda yan yana gelişen sütunlar, aynı salon içerisinde daha küçük salonların oluşumuna imkân vermektedir.

Foto 4. Arılı Mağarası'ndaki salonlarında farklı görünüm ve boyutlarda sarkıtlar gelişmiştir.

Foto 5. Arılı Mağarası'nda kısa ve kalın dikitlere de yaygın olarak rastlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane ili, başta litoloji olmak üzere oluşum şartlarının elverişli olması sebebiyle çok sayıda karstik mağaraya sahip bulunmaktadır. Bu durum, ilin mağara turizmi potansiyelinin yüksek olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Karaca Mağarası dışında ilde henüz turizme kazandırılmış mağara bulunmamaktadır. 1996 yılında turizme kazandırılan Karaca Mağarası, açılışından bu güne, ilin dışarda en çok tanınan ve en fazla ziyaretçi çeken doğal çekiciliği olmuştur. Nitekim 2004 yılında 48.200 olan ziyaretçi sayısı, 2017 yılında yaklaşık iki kat artarak 82.022'yi bulmuştur.

Arılı Mağarası sarkıt, dikit, sütun ve duvar travertenleri gibi damlataşları bakımından zengin olup, önemli bir turizm potansiyeline de sahip bulunmaktadır. Öncelikle mağaranın kullanım amacına uygun bir proje hazırlanmalıdır. Yukarı Arılı Mahallesi ile mağara arasında henüz nitelikli bir yol bulunmamaktadır. Bu nedenle başta yol olmak üzere, altyapı ile ilgili eksikliklerin giderilmesi gerekir. Böylece Arılı, Karaca Mağarası'ndan sonra turizme açılan 2. mağara olacak ve Gümüşhane mağara turizmine katkı sağlamış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Çalık, İ., Kaya, F, Akdu, U, Sezerel, H., Aras, G. ve Köstepen, A. (2013), *Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gümüşhane.
- DOĞAKA, 2015, 2015 Yılı Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı (TZKAMU), Hatay.
- Doğanay, H. 2001, *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Çizgi Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, No. 33, Konya.
- Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2018), *Gümüşhane İli Konaklama ve Ziyaretçi İstatistikleri*, Gümüşhane.
- Nazik, L., Güldalı, N., Tüfekçi, K., Aksoy, B. ve Beydeş, S. (1991), Arılı Mağarası (Gümüşhane). MTA A. Arşiv No: 42.699/3, Ankara
- Uzun, A. (1991), "Karaca Mağarası", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, Ankara.
- Uzun, A. ve Zeybek, H. İ. (1996), "Akçakale Mağarası (Gümüşhane)", *Türk Coğrafya Dergisi*, 31.
- Zeybek, H. İ. (2001), "Bahçebaşı Mağarası (Turhal, Tokat)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6, s.237-253.
- <http://turizm.gumushane.edu.tr/tr/sayfa>
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10000/illere-gore-magaralarimiz.html>
- <http://www.forumgercek.com/magaralar/108023-karaca-magarasi-torul-gumushane.html>
- <https://wanderwisdom.com/misc/10-Most-Amazing-Caves-in-the-World>
- <https://matadornetwork.com/trips/23-of-the-the-worlds-most-insane-caves-that-you-can-explore-2/>

Z KUŞAĞI TÜKETİCİLERİN YEŞİL RESTORAN SEÇİM KRİTERLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Dudu ŞAHİN¹
Elif Esmâ KARAMAN²
Neslihan ÇETİNKAYA³

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2000 yılı ve sonrasında doğan Z kuşağı tüketici grubunun yemek konusundaki yaşam tarzlarını belirleyebilmek, yeşil restoran seçim kriterlerini tespit edebilmek ve yeşil restoranlara yönelik davranışsal niyetlerini ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda Atatürk Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü birinci sınıf öğrencilerinden Z kuşağı grubunda yer alan öğrencilere anket uygulanmıştır. Katılımcıların yemekle ilgili yaşam tarzları incelendiğinde iyi bir yemekten zevk aldıkları belirlenirken akşam yemeği için ne yiyeceklerine genellikle son dakika kararı vermedikleri görülmüştür. Yeşil restoranlara ilişkin eğilimlerine bakıldığında her ne kadar daha önce en iyi fiyatı ödeyerek en iyi kaliteyi almaya çalıştıklarını ifade etseler de fiyatları makul olan restoranları tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bir yeşil restoranda yemek yiyebilmek için çok fazla para ödemeye istekli olmadıkları da tespit edilen sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Z Kuşağı, Yeşil Restoranlar, Restoran Seçim Kriterleri, Davranışsal Niyetler

A RESEARCH ON Z GENERATION CONSUMERS' ELECTION CRITERIA ON GREEN RESTAURANT

ABSTRACT

The goal of this study is to determine the life styles of Z generation consumer groups who are born in 2000, after on eating subject, to find out their election criteria on green restaurant, and reveal their behavioral intentions toward green restaurants. For this reason, a questionnaire form was applied on the students who are in Z generation group and study the first year in the department of Gastronomy and Culinary Arts, Faculty of Tourism, Atatürk University. When participants' life style related to eating is examined, it was found out that they enjoyed while eating a good meal and they generally did not decide for their dinner at the last minute. Participants' tendency to green restaurants; no matter how they stated that they tried to get the best quality by paying the best price, the findings uncovered that they preferred restaurants with reasonable prices. Another finding of the study was that; the participants were not willing to pay so much money in order to have a meal in a green restaurant.

Keywords: Z Generation, Green Restaurants, Restaurant Election Criteria, Behavioral Intention

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi

³ Dr.Öğr.Üyesi, Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, nserceoglu@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte yaşanan teknolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişim ve değişimler turizmin endüstriyel bir hale gelmesine olanak sağlamış ve özellikle yiyecek-içecek sektöründe önemli gelişmelere sebep olmuştur. Ancak küreselleşmenin beraberinde getirdikleri yalnızca olumlu gelişmeler olmamıştır. Özellikle turizmin sebep olduğu yapılaşma nedeniyle doğal denge bozulmaya ve aşınmaya başlamıştır. Bu durumun önüne geçebilmek için ise doğal kaynaklar ve güzellikleri korumayı ilke edinen işletmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu işletmelerin başında ise yeşil restoranlar gelmektedir. Çevresel duyarlılık ve çevrecilik anlayışı çerçevesinde faaliyet gösteren bu işletmelerin enerji tüketimi, su tasarrufu, atık yönetimi, kimyasal kullanımı azaltımı, sürdürülebilir yiyecekler, sürdürülebilir yapı malzemeleri, kullanılıp atılan çöpler vb. konularında hassas oldukları ve önem verdikleri gözlemlenmektedir. Günümüzde yalnızca yemek yenilen yerler olarak düşünülmeyen restoranların insanların sosyo-kültürel anlamda etkileşimde bulunmalarına da olanak tanıdıkları görülmektedir. Ancak alternatiflerin artması tüketicilerin hangi restorani tercih edeceğini etkilemektedir. Genellikle fiyat açısından makul, kaliteli, hijyenik, menü açısından çeşitlilik, atmosfer, konum vb. kriterler göz önünde bulundurulurken artık çevreye zarar vermeyen, doğa dostu restoranlarda bu kriterlerin içinde yer almaya başlamıştır.

Değişen dünyada hızla değişen bir başka yenilik ise kuşaklar arası farklılıklar ve 2000 yılı ve sonrasında doğan Z kuşağı gençlerdir. Dijital teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı ve çok hızlı bir şekilde geliştiği dünyaya gelen bu kuşağın bireylerinin, birer tüketici olarak restoran seçimlerini hangi kriterlere göre yaptıkları ise henüz araştırılmayan bakir bir konudur. Araştırmalar genellikle Z kuşağı bireyleri iyi eğitilmiş ve kendini sürekli geliştiren bir nesil olarak değerlendirmektedirler (Taş vd., 2017). Yapılan bu araştırmanın sonucu ise çalışmanın konusunu belirleyici bir unsur olmuştur. Çünkü başarılı olmaya ve gelişime açık olan bu kuşağın gençlerinin “sürdürülebilirlik” çerçevesinde “dışarıda yemek yeme” eylemine katılırken hangi kriterleri göz önünde bulundurduğu/bulunduracağı tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Z kuşağı tüketicilerin yeşil restoran seçim kriterlerini belirlemektir.

ALANYAZIN TARAMASI

İşletmeler mal ve hizmet üretirken müşterinin istek, beklenti ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır. Çünkü günümüzde benzer amaca hizmet eden birçok işletme çok sayıda mal ve hizmet üretmektedir. Böyle bir rekabet ortamında ayakta kalmak, imaj oluşturmak ve karlarını en üst seviyede tutmak için müşterilerin tercihleri ile ilgili fikir ve davranışları dikkate

almaları gerekmektedir (Albayrak, 2004: 190). Dışarıda yemek yeme olgusu günlük yaşamımızda önemli bir yere sahiptir ve yiyecek-içecek sektörünün gelişmesinin temel nedenidir. İnsanlar sadece karınlarını doyurmak için dışarıda yemek yememektedir (Bekar ve Gümüş Dönmez, 2016: 3). Tüketicinin dışarıda yemek yeme kararı verdikten sonraki aşama sırasıyla, yemek seçimi ve restoran seçimidir. Özellikle restoran seçimi kişiden kişiye değişiklik göstermekle hatta aynı tüketicinin kriterleri bile farklı durum ya da koşullarda aynı olmayabilmektedir (Canoğlu ve Ballı, 2018: 32).

Günümüz çağında küresel ısınmanın ve atık oranının artmasıyla çevresel problemler ciddi boyuta ulaşmıştır. İnsanların bu konudaki farkındalıkları yeşil temelli etkinlikler yapmalarını sağlamıştır (Akdağ ve Şimşek, 2017: 335). Bu durumun işletmelere de yansımaları sonucu “yeşil restoranlar” adında yeni bir işletmecilik akımı başlamıştır. Yeşil restoranlar, Lorenzini (1994) tarafından çevre dostu, çevreye duyarlı ve enerji tasarrufu üzerine şekillenmiş yeni ya da yeniden yapılan binalar olarak tanımlanmaktadır (Kurnaz ve Özdoğan, 2017: 77). Yeşil restoranların devamlılığı için çevreyle tutarlı olması yani çevredeki değişimlere karşı tutarlı davranışlar göstermesi ve çevredeki değişime uyum sağlaması gerekmektedir. Bu yönüyle, son yıllarda restoranlarda sosyal sorumluluk faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bunların en somut örnekleri restoranlarda enerji ve su tasarrufu gibi konularda yapılan uygulamalardır (Zencir ve Akoğlan Kozak, 2014: 9).

Günümüzde Türkiye’de hizmet veren 6 adet Yeşil Nesil Restoran bulunmaktadır. Bu restoranlar işletmelerinde çevreye duyarlı malzemeler kullanmaktadırlar. Bunlara; dijital menüler, enerji tasarruflu elektronik aletler, cam şişe kırma ve çöp öğütme makineleri, geri dönüşüm aletleri, mevsiminde toplanan doğal ve yerel ürünler, sürahi ile su servisi, atık yağların bir yerde toplanması gibi birçok örnek gösterilebilir (Akdağ ve Şimşek, 2017: 357). Son zamanlarda restoran sektöründe yapılan yeşil uygulama çalışmaları ilgi çeken konulardandır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Değişkenleri ve Ölçümü

Bu araştırma tamamen teknoloji ile iç içe yaşayan ve 2000 yılından sonra doğanların yer aldığı Z kuşağı tüketicilerin günümüz trendleri arasında yer alan ve çevreye duyarlı restoranlar olarak tanımlanan yeşil restoranları seçim kriterlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda yaşanan çevresel sorunlar nedeniyle çevrecilik anlayışının ön plana çıkması ve tüketici tercihlerinin gün geçtikçe değişmesi sonucu yeşil restoran seçim kriterleri araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmada saha (alan) araştırması, araştırma stratejisi olarak belirlenmiştir. Araştırmada bağımsız değişken olarak Z kuşağı tüketicilerin demografik özellikleri, bağımlı değişken olarak ise yeşil restoran seçim kriterleri ele alınmıştır. Araştırmanın cevap aradığı araştırma sorusu ise şöyledir:

- Z kuşağında yer alan tüketicilerin genel özelliklerine göre yeşil restoran seçim kriterleri nelerdir?

Araştırmada yukarıda belirtilen sorulara cevap bulmak için veri toplama tekniği olarak anket yöntemi tercih edilmiş ve tüketicilere anket uygulanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında ilgili literatür incelenmiş ve Jang vd. (2011) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır.

Anket dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm tüketicilerin yemekle ilgili yaşam tarzlarını (Food-Related Lifestyles-FRL scale) tanımlamak için belirlenen sorulardan oluşmaktadır. Bu maddeler Brunso ve Grunert (1995) tarafından oluşturulan ölçekten uyarlanmıştır. Ankete ön test yaparak son haline getiren Jang vd. (2011) anketin birinci bölümünü sağlık, tat/sosyal etkinlik, kolaylık, yeni yemekler, gıda alışverişi, atıştırmalıklar ve paranın değeri olmak üzere yedi boyuta ve 29 ifadeye düşürmüştür.

Anketin ikinci bölümü, yeşil restoranlarla ilgili seçim kriterlerinin araştırıldığı bölümdür. Restoranlarla ilgili 17 madde Almanza vd. (1994), Kim vd. (2007), Lee ve Cranage (2007) ve Kim vd. (2009) tarafından oluşturulan maddelerden seçilmiştir. Ayrıca yeşil restoranlardaki yeşil gıdalar ve çevre yanlısı aktivitelere ilişkin yedi madde Botanaki vd. (2006), Choi ve Parsa (2006), Manaktola ve Jauhari (2007) ve Urena vd. (2008)'in çalışmalarından derlenmiştir. Anketin son halinde “yeşil restoranlar” olarak nitelendirilen ikinci bölüm doğal/organik malzemeler, değer/hizmet güvenilirliği, çevre yanlısı aktiviteler, restoranın ünü, yemek kalitesi, besleyici menü, atmosfer ve konumun uygunluğu olmak üzere 8 boyuttan ve 24 ifadeden oluşmaktadır.

Anketin üçüncü bölümü ise tüketicilerin davranışsal niyetlerini ortaya koymayı amaçlayan bölümdür. Bu bölümde ise Jang vd., Botanaki vd. (2006), Vieregge vd. (2007) ve Urena vd. (2008)'in çalışmalarını baz alarak iki ifade belirlemiştir. Bunlar; para ödemeye istekli olma ve menü türlerine göre para ödemeyi tespit edebilmektedir.

Araştırmanın dördüncü bölümü ise örneklemin birinci sınıf üniversite öğrencilerinden oluşması nedeniyle Z kuşağı tüketicilerin demografik özelliklerini ortaya koyacak olan sorulardan oluşmaktadır. Bunlar; cinsiyet ve gelir durumudur.

Araştırmada kullanılan ölçek, daha önceden güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış bir ölçektir. Bu ölçekten oluşturulan anket formunun uygulanacağı kişiler belirlenerek araştırmaya başlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2000 ve sonrasında doğan Z kuşağı tüketiciler

oluştururken, tüm evrene ulaşmanın zorluğu nedeniyle örneklem olarak yalnızca Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları birinci sınıf öğrencilerinden 2000 ve sonrasında doğanlar belirlenmiştir. Araştırmanın örneklem sayısını belirleyebilmek için birinci sınıf öğrencilerinden 2000 ve sonrasında doğanların sayısı tespit edilmiştir. Toplamda birinci sınıf örgün öğrencilerinin sayısı 47, ikinci öğretim öğrencilerinin sayısı ise 46'dır. Ancak örgün öğretim öğrencilerinin 31'i, ikinci öğretim öğrencilerinin ise 26'sı 2000 ve sonrası doğumludur. Bu nedenle anket formları yalnızca 57 öğrenciye uygulanmış ve yüz yüze uygulandığı için herhangi bir eksik olmadan anketlerin doldurulması sağlanmıştır. Bu durumda 57 adet anket formu değerlendirmeye alınarak SPSS 20.0 for Windows programına aktarılmış ve analizler yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Yeşil restoran seçim kriterlerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan bu araştırmada kullanılan ölçeğin öncelikle güvenilirliğini ve geçerliliğini belirleyebilmek için Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Tablo 1'de ölçek boyutlarına ilişkin Cronbach alpha katsayıları mevcuttur.

Tablo 1. Ölçeğe İlişkin Cronbach Alpha Katsayıları

Model Boyutları	Kişi Sayısı (N)	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Yemekle İlgili Yaşam Tarzları	57	29	,870
Yeşil Restoranlar	57	24	,724
Davranışsal Niyetler	57	2	,559

Tablo incelendiğinde cronbach alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin “yemekle ilgili yaşam tarzı” boyutunun alphasının $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ olması nedeniyle yüksek derecede güvenilir, “yeşil restoranlar” boyutunun alphasının $0.60 \leq \alpha < 0.80$ olması nedeniyle oldukça güvenilir ve “davranışsal niyetler” boyutunun ise alphasının $0.40 \leq \alpha < 0.60$ olması nedeniyle güvenilirliğinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Kalaycı, 2005: 405).

Araştırmaya katılan Z kuşağı tüketicilerin demografik yapısını ortaya koyabilmek amacıyla tanımlayıcı istatistikler gerçekleştirilmiştir. Tablo 2'de örnekleme ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Örneklem İlişkin Demografik Bilgiler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	42	73,7
Kadın	15	26,3
Gelir Durumu		
1400 TL ve altı	49	86
1401 – 2400 TL	6	10,5
2401 – 3400 TL	2	3,5
3401 – 4400 TL	-	-
4401 – 5400 TL	-	-
5401 ve üzeri	-	-

Araştırmanın amacı yalnızca Z kuşağı tüketicilerin yeşil restoran seçim kriterlerini belirleyebilmek olduğundan katılımcılara demografik özellik olarak yalnızca cinsiyet ve gelir durumuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Tablo incelendiğinde örneklemin % 73,7'sinin erkekten oluştuğu ve çoğunluğu da bu grubun oluşturduğu görülmektedir. Gelir durumu incelendiğinde ise örneklemin yalnızca Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencilerinden oluşması nedeniyle yani katılımcıların tamamının öğrenci olması nedeniyle yarısına yakınının 1400 TL ve altında gelir durumları olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yeşil restoran seçim kriterlerini belirleyebilmek için araştırmaya katılanların ölçekte yer alan ifadelere verdikleri yanıtların ortalamaları hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara ilişkin “yemekle ilgili yaşam tarzı”na ait veriler Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Yemekle İlgili Yaşam Tarzları Boyutunda Yer Alan İfadelerin Ortalaması

M.	Boyut 1: Yemekle İlgili Yaşam Tarzı	Ortalama	s.s.
1	Satın aldığım gıda ürünlerinin doğal olması benim için önemli bir kalite unsurudur	4,00	1,349
2	Organik veya doğal yiyecek ürünleri kullanmaya özen gösteririm	4,21	,700
3	Organik ürünleri pahalıya almayı umursamam	3,59	1,373
4	Gıda ürünlerini lezzetlerinden ziyade besin değerlerine göre seçmek daha önemlidir	3,84	1,065
5	En besleyici gıda ürünü seçmek için etiketleri karşılaştırırım	3,36	,993
6	Bana göre ürün bilgisi büyük önem taşımaktadır. Gıda ürünün ne içerdiğini bilmem gerektiğini düşünüyorum	3,59	,942
7	Hangi markanın gıda ürünü satın almaya karar vermek için ürün bilgisi etiketlerini karşılaştırırım	3,57	,905
8	Uzman tavsiyesi alabileceğim ayrıcalıklı dükkânlarda gıda ürünü satın almayı severim	4,15	1,048
9	İyi bir yemekten zevk alırım	4,80	,479
10	Yemek yerken yemeğin keyfini çıkarmak benim için önemlidir	4,64	,582
11	Ailem ve arkadaşlarımla restoranlara gitmekten zevk alırım	4,38	,526
12	Arkadaşlarımla yemek yemek, sosyal hayatımın önemli bir parçasını oluşturmaktadır	3,73	1,044

13	Bir yemeğin üzerine güzel bir sohbet yapılabilir	3,74	4,03	,565
14	Benim için yemek yemek, tüm duyuların söz konusu olduğu dokunma, koklama, tatma ve görme meselesidir. Bunun çok heyecan verici bir his olduğunu düşünüyorum		3,66	,852
15	Evimizde oldukça fazla hazır gıda kullanıyoruz		2,17	1,119
16	Akşam yemeğinde dışarıya çıkmak yemek yeme alışkanlığımızın düzenli bir parçasıdır		2,77	1,195
17	Yemek pişirmek tamamlanması en iyi görevdir		3,89	,673
18	Akşam yemeği için ne yiyeceğimiz, genellikle son dakika kararı olur		2,00	,944
19	Yeni tarifler denemeyi severim		4,28	,453
20	Diğer dünya mutfaklarından olan yemeklerin tarifleri, mutfakta beni o yemekleri denemeye teşvik eder		4,08	,342
21	Farklı ülkelerin yemek tariflerini denemeyi severim		4,08	,509
22	Yalnızca gıda satın almak için alışveriş yapmayı severim		4,17	,467
23	Gıda alışverişi benim için bir oyuna benzer		3,57	,999
24	Gıda alışverişi ilgimi çekmez		2,14	,914
25	En ufak bir açlık hissettiğimde yemek yerim		3,94	1,059
26	Acıkmadan yemek yerim. Bu durum yemek saatlerinde asla aç olmadığım anlamına gelir		3,61	1,176
27	Evdeyken çok fazla atıştırırım		3,82	,947
28	Verdiğim paranın karşılığını almak için değişik ürünler (aynı ürünün çeşitli markaları vb.) arasındaki fiyatları karşılaştırırım		4,08	1,106
29	Her zaman en iyi fiyatı ödeyerek en iyi kaliteyi almaya çalışırım		4,54	,599

Tablo 3’de Z Kuşağı tüketicilerin yemekle ilgili yaşam tarzlarına ilişkin verdikleri cevapların genel olarak 3,74 ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların söz konusu boyuta ilişkin katılım düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir. En yüksek ortalama değere (4,80) “İyi bir yemekten zevk alırım” ifadesinin sahip olduğu görülmektedir. Bu ifadeyi sırasıyla “Yemek yerken yemeğin keyfini çıkarmak benim için önemlidir” (4,64), “Her zaman en iyi fiyatı ödeyerek en iyi kaliteyi almaya çalışırım” (4,54), “Ailem ve arkadaşarımla restoranlara gitmekten zevk alırım” (4,38), “Yeni tarifler denemeyi severim” (4,28), “Organik veya doğal yiyecek ürünleri kullanmaya özen gösteririm” (4,21), “Yalnızca gıda satın almak için alışveriş yapmayı severim” (4,17), “Uzman tavsiyesi alabileceğim ayrıcalıklı dükkânlarda gıda ürünü satın almayı severim” (4,15) ifadesinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların en az fikir birliğine vardıkları ifadeler ise “Akşam yemeği için ne yiyeceğimiz, genellikle son dakika kararı olur” (2,00) ve “Evimizde oldukça fazla hazır gıda kullanıyoruz” (2,17) ifadeleridir. Katılımcıların ölçeğin “yeşil restoranlar” boyutuna ilişkin verdikleri cevapların ortalamaları ise Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Yeşil Restoranlar Boyutunda Yer Alan İfadelerin Ortalaması

M.	Boyut 1: Yemekle İlgili Yaşam Tarzı	Ortalama	s.s.
1	Çevre dostu yollarla üretilen malzemelerin kullanıldığı restoranları tercih ederim	4,10	,450
2	Tarım ilacı kalıntıları içermeyen yeşil gıdaları kullanan restoranları tercih ederim	4,08	,434
3	Doğal ürünler kullanan restoranları tercih ederim	4,75	,473
4	Menüde bulunan yemeklerin içerikleri hakkında bilgi sunan restoranları tercih ederim	4,00	,731
5	Fiyatları makul olan restoranları tercih ederim	4,87	,331
6	Ödenilen fiyata göre müşterilerine değer veren restoranları tercih ederim	3,21	1,145
7	Tam olarak sipariş ettiğim gibi yemekleri servis eden restoranları tercih ederim	4,77	,463
8	Bana her zaman yardım etmeye istekli çalışanları olan restoranları tercih ederim	4,77	,423
9	Çalışanların davranışlarının bana güven aşıladığı restoranları tercih ederim	4,15	,413
10	Çevre yanlısı aktivitelere katılan restoranları tercih ederim	4,10	,450
11	Geri dönüşüm uygulamalarına katılan restoranları tercih ederim	4,14	,398
12	Geri dönüşümlü kağıtlar kullanan restoranları tercih ederim	4,21	,452
13	İyi bir üne sahip olan restoranları tercih ederim	4,07	,457
14	Başkaları tarafından tavsiye edilen restoranları tercih ederim	4,07	,529
15	Lezzetli yemekler servis eden restoranları tercih ederim	4,73	,444
16	Taze yiyecekler sunan restoranları tercih ederim	4,71	,559
17	Yemek sunumlarının görsel olarak çekici olduğu restoranları tercih ederim	4,68	,505
18	Besleyici yemekler sunan restoranları tercih ederim	4,77	,535
19	Sağlıklı yemek seçenekleri (az yağlı, vejeteryan) sunan restoranları tercih ederim	4,75	,634
20	Menüde bulunan yemeklerin besleyiciliğine yönelik bilgiler sunan restoranları tercih ederim	4,14	,398
21	İç dekorasyonu hoş bir atmosfer yaratan restoranları tercih ederim	4,78	,452
22	Sosyalleşmek için konforlu bir yer sunan restoranları tercih ederim	4,38	,491
23	Restoranın konumunun benim için yakın olması benim için önemlidir	3,89	,645
24	Restoranın yaşadığım veya çalıştığım yere yakın bir konumda olması benim için önemlidir	4,19	,515

Tabloya bakıldığında yeşil restoranlar boyutuna ilişkin verilen cevapların ortalamalarının 4,34 olduğu görülmektedir. Yani Z kuşağı tüketicilerin genel olarak yeşil restoranlara bakış açılarının olumlu olduğu söylenebilir. En yüksek ortalama değerler sırasıyla “Fiyatları makul olan restoranları tercih ederim” (4,87), “İç dekorasyonu hoş bir atmosfer yaratan restoranları tercih ederim” (4,78), “Tam olarak sipariş ettiğim gibi yemekleri servis eden restoranları tercih ederim” (4,77), “Bana her zaman yardım etmeye istekli çalışanları olan restoranları tercih ederim” (4,77), “Besleyici yemekler sunan restoranları tercih ederim” (4,77), “Sağlıklı yemek seçenekleri (az yağlı, vejeteryan) sunan restoranları tercih ederim” (4,75) ve “Doğal ürünler

kullanan restoranları tercih ederim” (4,75) ifadeleridir. En düşük ortalamanın ise “Ödenilen fiyata göre müşterilerine değer veren restoranları tercih ederim” ifadesinde olduğu görülmektedir (3,21).

Katılımcıların ölçeğin “Davranışsal Niyetler” boyutuna ilişkin verdikleri cevapların ortalamaları ise Tablo 5’de görüldüğü gibidir.

Tablo 5. Davranışsal Niyetler Boyutunda Yer Alan İfadelerin Ortalaması

M.	Boyut 1: Yemekle İlgili Yaşam Tarzı	Ortalama	s.s.
1	Bir yeşil restoranda yemek yiyebilmek için fazla para ödemeye istekli olurum	3,49	3,45 ,683
2	Menülerinin çeşitli olduğu yeşil restoranlara fazla para ödeyebilirim		3,54 ,846

Tablo 5’te araştırmaya katılan tüketicilerin davranışsal niyetlerine ilişkin ortalamalar yer almaktadır. Ancak elde edilen sonuçlar incelendiğinde Z kuşağı tüketicilerin yeşil restoranda yemek yiyebilmek için fazla paraya istekli olma konusunda ve menü çeşitliliği olan yeşil restoranlara fazla para ödeme konusunda kararlı değildirlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde tüketicilerin restoran seçimlerinde kendince kriterler belirlemeleri restoranların rekabet avantajı sağlayacak yeni uygulamalara yönelmelerine sebep olmuştur. Özellikle dünyanın hızla kirlendiği ve doğaya ne kadar zarar verildiği göz önünde bulundurulduğunda restoranların çevreye duyarlı hale gelmesi diğer restoranların nazarında rekabet avantajı kazanmalarına da vesile olmuştur. Restoranlardaki aşırı tüketim de göz önüne alındığında doğal çevreyi dikkate alan yeşil restoranlar tercih edilenler arasında yer almaya başlamıştır. Geleceğimiz olan Z kuşağının restoran tercihlerinde çevreyi koruyan restoran seçiminde bulunmaları sürdürülebilir turizm için oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada Z kuşağı tüketicilerin yeşil restoran seçim kriterlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan anket formu Z kuşağı tüketicilerine doldurtulmuş ve elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Katılımcıların % 73,7’sinin erkek olduğu ve % 86’sının 1400 TL ve altında gelirleri olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın öğrencilere yapılması sonucun bu şekilde çıkmasını doğrulamaktadır. Tüketicilere yöneltilen yemekle ilgili yaşam tarzına ilişkin ifadeler katılımları incelendiğinde genel olarak büyük bir kısmının iyi bir yemekten zevk aldıkları, yemek yerken keyfini çıkardıkları görülürken akşam yemeklerini son dakikaya bırakmadıkları

ve evlerinde hazır gıdalar kullanmadıklarına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durumda tüketicilerin genel olarak yemek yemeye, gıda alışverişi yapmaya ve yemek hazırlamaya meyilli oldukları söylenebilir.

Katılımcılara yöneltilen yeşil restoran ifadelerine verilen cevaplar incelendiğinde Z kuşağı tüketicilerin fiyatları makul olan restoranları tercih ettikleri görülürken ödedikleri fiyata göre müşterilerine değer veren restoranları da genellikle pek tercih etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda tüketicilerin fiyat konusunda dikkatli olduklarını ve çok fazla para ödemeseler dahi yine de kaliteli hizmet almak istedikleri söylenebilir.

Z kuşağı tüketicilerin davranışsal niyetlerini belirlemek üzere yöneltilen ifadelerine verilen cevaplar değerlendirildiğinde ise hem bir yeşil restoranda yemek yiyebilmek için fazla para ödemeye pek te istekli olmadıkları hem de menülerinin çeşitli olduğu yeşil restoranlara fazla para ödeme konusunda kararlı olmadıkları görülmektedir. Bu durumda Z kuşağı tüketicilerin gelecek nesillere iyi bir çevre bırakmak, sürdürülebilirliğe katkı sağlamak veya çevreye duyarlılık konularına çok önem vermedikleri, restoran seçiminde para ve karşılığında kalite kriterini dikkate aldıkları söylenebilir.

Araştırmanın temel kısıtı, yalnızca bir bölümün birinci sınıf öğrencilerinden 2000 yılı ve sonrasında doğanlara araştırmanın yapılmasıdır. Dolayısıyla bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda zaman kısıtlılığı olmadığı takdirde örneklemin geniş tutulması, hatta X, Y ve Z kuşaklarının tamamına çalışmanın uygulanarak kuşaklar arası kıyaslamalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G ve Şimşek, N. (2017). “Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Kapsamında Yeşil Nesil Restoranları İncelenmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 60, s. 351-368.
- Albayrak, A. (2014). “Müşterilerin Restoran Seçimlerini Etkileyen Faktörler: İstanbul Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), s. 190-201.
- Almanza, B.A., Jaffe, W. ve Lin, L. (1994). “Use of The Service Attribute Matrix to Measure Consumer Satisfaction”, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 17 (2), s. 63-75.
- Bekar, A ve Gümüş Dönmez, F. (2016). “Tüketicilerin Dışarıda Yemek Yeme Nedenlerine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Social Sciences (NWSASOS)*, 11(1), s. 1-15.
- Botonaki, A., Polymeros, K., Tsakiridou, E. ve Mattas, K., (2006). “The Role of Food Quality Certification on Consumers’ Food Choices”. *British Food Journal*, 108 (2), s. 77-90.
- Brunso’, K. ve Grunert, K.G. (1995). “Development and Testing of a Cross-Culturally Valid Instrument: Food-Related Lifestyle”. *Advances in Consumer Research*, 22, s. 475-480.
- Canoğlu, M ve Ballı, E. (2018). “Tüketicilerin Kebap Restoranı Tercihlerini Etkileyen Faktörler – Adana Örneği”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(1), s. 30-43.

- Choi, G. ve Parsa, H.G. (2006), "Green Practices II: Measuring Restaurant Managers' Psychological Attributes and Their Willingness to Charge for the "Green Practices", *Journal of Foodservice Business Research*, 9(4), s. 41–63.
- Jang, Y. J., Kim, W. G. ve Boon, M. A. (2011). "Generation Y Consumers' Selection Attributes and Behavioral Intentions Concerning Green Restaurants", *International Journal of Hospitality Management*, 30, s. 803–811.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kim, M.J., Jung, H.S. ve Yoon, H.H., (2007). "A Study on the Relationship Between Foodrelated Lifestyle of Undergraduates and the Restaurant Selection Attribute", *Korean Journal of Food Culture*, 22 (2), s. 210–217.
- Kim, W.G., Ng, C.Y.N. ve Kim, Y., (2009). "Influence of Institutional DENESERV on Customer Satisfaction, Return Intention, and Word-of-Mouth", *International Journal of Hospitality Management*, 28 (1), 10–17.
- Kurnaz, A ve Özdoğan, O.N. (2017). "İstanbul'da Yer Alan Yeşil Restoran İşletmeleri Hizmet Kalitesinin Grserv Modeli İle Değerlendirilmesi", *İşletme Fakültesi Dergisi*, 18(1), s. 75-99.
- Lee, S.J. ve Cranage, D.A. (2007). "The Relative Importance of Menu Attributes at Point of Menu Selection Through Conjoint Analysis: Focused on Adolescents", *Journal of Foodservice Business Research*, 10 (2), s. 3–18.
- Manaktola, K. ve Jauhari, V. (2007). "Exploring Consumer Attitude and Behavior Towards Green Practices in the Lodging Industry in India", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19 (5), s. 364–377.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. ve Küçüköğlü, M. (2017). "Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), s.1031-1048.
- Urena, F., Bernabeu, R. ve Olmeda, M. (2008). "Women, Men and Organic Food: Differences in Their Attitudes and Willingness to Pay. A Spanish Case Study", *International Journal of Consumer Studies*, 32, s. 18–26.
- Vieregge, M., Scanlon, N. ve Huss, J. (2007). "Marketing Locally Grown Food Products in Globally Branded Restaurants: do Customers Care?", *Journal of Foodservice Business Research*, 10 (2), s. 67–82.
- Zencir, E ve Akoğlan Kozak, M. (2014). "Birinci Sınıf Restoranların Kurumsallaşma Durumu Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11 (1), s. 6-20.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÇABALARI ve TURİZMİN ROLÜ

Ömer EMİRKADI¹
Hüseyin BALCI²

ÖZ

1929 Büyük Buhranından ve bilhassa da 1950'li yıllardan itibaren kalkınma ekonomisi kavramı dünya gündemine gelmiş ve kavram yükselen bir değer olarak ekonomi odaklı çalışmaların merkezine oturmuştur. Bununla beraber, turizm sektörünün zamanla gösterdiği gelişmeler ve sergilediği olumlu performans, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kalkmasına ve ülkelerin kalkınmasına önemli katkıları olmuştur. Aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, küresel ölçekte ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla "mikro etkiden makro etkiye" uzanan geniş yelpazede, dünyaya sağlıklı bir değişim-gelişim süreci vaat etmektedir. Bu çalışmanın amacı; tüm bu gelişmeler ışığında sürdürülebilir kalkınma kapsamında turizmin rolünü ve önemini ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma, Turizm

THE ROLE OF TOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT EFFORTS

ABSTRACT

Development economics came to the fore worldwide after 1929 Great Depression and especially after 1950' and became the main focus of studies of economics as a rising value. Besides improvements in the tourism sector and its positive performance have been supportive to developments of countries and abolishing the differences between them. Moreover sustainable development promises a period of change and development to the world with its economical enviromental and sociological dimensions on a wide range spreading from "micro effects to macro effects". The aim of this study is to demonstrate the role and importance of tourism within the sustainable development in the light of these situations

Keywords: Sustainability, Development, Sustainable Development, Tourism,

---

¹ Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Araklı MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, emirkadi@ktu.edu.tr

² Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Araklı MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, huseyinbalci@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışma, ülkelerin iktisadi kalkınmalarını sürdürülebilir kılma yönündeki çabalarına önemli katkılar sağlayan turizm ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını ele almaktadır. Çalışmada yapılacak değerlendirmelerin çıkış noktası turizmin, sürdürülebilir bir kalkınma hedefine erişilmesinde oldukça önemli bir rol üstleneceği gerçeğinden yola çıkarak, turizm ve kalkınma kavramları arasındaki ilişkinin, betimsel bir çerçeve içerisinde ele alınarak sürdürülebilir turizm konusunun irdelenmesidir.

Tarihsel süreç içerisinde modernleşme, büyüme, yapısal dönüşüm gibi farklı ifadelerle tanımlanan kalkınma kavramı, günümüzde ekonomik büyümenin yanında, büyüme sürecinden elde edilen yararların eşit olarak paylaşıldığı, çevrenin yenilendiği, beşeri alternatiflerin artırıldığı ve bireylerin hayatlarını etkileyen kararlara katılma olanaklarının sağlandığı bir süreci temsil etmektedir. Süreç içerisinde dönüşümlerden geçen kalkınma ve turizm arasındaki karşılıklı etkileşim, turizm sektörünün ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmada önemli bir aktör olarak görülmesini sağlamıştır (Eralp, 1974; Küçük, 2012; Williams ve Shaw, 1995). Dolayısıyla turizmin gelişiminin anlaşılması açısından kalkınma plan ve stratejilerine temel oluşturan geniş kapsamlı felsefe olarak tanımlanan kalkınma kuramları ile turizm arasındaki ilişkinin anlaşılması önemlidir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, turizmi bir kalkınma aracı şeklinde değerlendirmekte olup turizm potansiyeli bulunan ülkeler, hazırladıkları turizm planları ile sektörden uzun dönemde ve maksimum şekilde yararlanmak ve kalkınmalarını bu sektör aracılığıyla geliştirmek arzusundadırlar. Ülkeler turizm sektöründe yaşanan olumlu gelişmeleri; döviz kuru kaynaklı ödemeler dengesi sorunlarının giderilmesinde sektördeki işletmelerin rekabet edebilirliklerini ve şirket verimliliklerinin artışına destek olmasının yanı sıra istihdam artışı sağlaması ve nihayet milli gelirden topyekûn bir artışa yol açması itibari ile önemsemektedirler (Kozak ve Bahar, 2011). Bu etkiler aynı zamanda kalkınma açısından olumlu yönde bir mesafe alınmasına yardımcı olmaktadır. Turizmin bu faydalarına rağmen kalkınma kuramlarında; modern bir kalkınma aracı olarak sektörün toplumsal yaşamda geleneksel sosyal sistemleri ve doğal güzellikleri değişime uğrattığı ve zaman zaman zarar verdiği, dolayısıyla kontrol altında tutulması gerektiği belirtilmektedir (Göymen, 2010: 20). Bu nedenledir ki, günümüzde kitle turizminin neden olduğu olumsuzlukları önlemeye yönelik kalkınma projeleri hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Turizm sektörünün doğal ve kültürel kaynaklardan yararlanarak bunları kendi yararına kullanan bir yapısı bulunmaktadır. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma açısından büyük önem arz etmektedir (Çakılcıoğlu, 2013: 27).

Bu çalışma sürdürülebilir kalkınma çabalarını turizm sektörü ile harmanlayarak incelemekte ve sonrasında kalkınma hedeflerine ulaşabilmede sağlayacağı olası katkıları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, sürdürülebilirlik ve türleri ile kalkınma kavramları açıklanacaktır. İkinci bölümde, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir turizm kalkınması hakkında bilgi verilecek olup, son bölüm ise, sonuç ve değerlendirmeyi içermektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Sürdürülebilirlik Kavramı

1950’li yıllardan itibaren giderek ivme kazanan sanayileşme süreci ile elde edilen üretim artışı aynı zamanda doğal kaynak ihtiyacının artmasına da neden olmuştur. Sanayileşmede yaşanan bu gelişim ve dönüşüm sürecinin toplumsal maliyetleri ve bedeli ağır olmuş, kaynakların aşırı kullanımı ve çevre sorunlarının yaşanması toplumları endişelendirmeye başlamıştır. Sanayileşmenin hız kazanmasıyla 1970’li yıllarda, kalkınma ve çevre arasındaki ilişki küresel boyutta gündeme gelmeye başlamıştır (Kaya, 2007). Çevre ve doğal kaynaklarla ilgili sorunların çözümü amacıyla Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve bu toplantılar sonucu “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramları gündeme gelmiştir (Sarkım, 2007).

Sürdürülebilirlik, toplumun sosyo – kültürel değerleri, doğal kaynakları ve beşeri sermayenin özenli kullanımı ile bunlara saygı duyma özelinde toplumsal ve çoğulcu bir kavram olarak ifade edilebilir (Gladwin vd., 1995: 13 877). İlk zamanlar kirlilik sorununa vurgu yapan sürdürülebilir kalkınma, 1980’li yıllarda gelişmişlik ve az gelişmişlik sorunlarını, 1990’larda yaşam kalitesini de içeren geniş kapsamlı bir boyut kazanmıştır.

Sürdürülebilirlik, yaşam kalitesinde herhangi bir değişiklik olmadan insanların fikirlerinde meydana gelebilecek bir değişimdir. Bu değişikliğin temelinde tüketim içerisinde olan bir toplum olmaktan çıkıp, gelecek için sorumluluklarının farkında olan ve dayanışma içerisinde sorunlara çözüm üreten bir toplum olma hedefi bulunmaktadır (Özmehmet, 2008: 3).

Ekonomik Sürdürülebilirlik: Bu kavram, en azından sermaye stokunun sabit tutularak ya da artırılarak, ulusal gelirin artırılması olarak ifade edilebilir. Bu tanımda iki konuya dikkat çekilmektedir: ilki, gelir yükseltilecek, ikincisi sermaye stoku ya sabit tutulacak, ya da artırılabilecektir. Bir başka ifadeyle, ekonomik etkinliklerden beklenen, her şeyden önce bireysel ve toplumsal gereksinimleri etkin ve verimli bir biçimde karşılamasıdır.

Ekolojik Sürdürülebilirlik: Ekoloji, canlıların yaşam alanlarına ilişkin sürdürülebilirlik yasalarını ele alırken, çevresel ekonomiden destek alarak tüm sistemlerin dışında kalan

çerçeveyi derinlemesine değerlendirmektedir. Konu bu şekilde ele alındığında çevre, yalnızca ekonomik gelişmenin kökeni durumundaki üretim kaynağı, ya da doğal kaynak olması sebebiyle kaynak kullanımı içinde bulunmaktan ziyade, insanoğlunun yaşamasına fırsat veren genel bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Mesela, temiz havanın alternatifi bulunmamaktadır. Yalnızca bir ekonomik kaynak olarak su da hayatın devam ettirilebilmesindeki tek bir koşul olarak görülmemelidir. Ayrıca genel olarak doğa ve çevre, diğer insani değerlerle ilişkili olduğu için, sosyal bilimlere bu konuda söz hakkı doğurur (Tutulmaz, 2011: 16).

Sosyal Sürdürülebilirlik: Sosyolojik yaklaşım sosyal eylem ve yapıyı, mevcut sürdürülemez faaliyetlerin açıklanması çabalarının merkezine koymaktadır. Bu yaklaşımı savunanlar dünyanın sınırlı kaynaklarının kullanılmasının, sosyal eşitsizlik yaratan ekonomik sistemleri ortaya çıkardığını ileri sürmektedirler. Merkezi ve çevresel bölgeler, ekosistem ve insanlar, zengin ve yoksul, şimdiki ve gelecekteki nesiller arasındaki ilişkiye yönelik yeni bir sistemin oluşturulmasını desteklemektedir (Batı, 2013: 16).

Kültürel Sürdürülebilirlik: Kültürel değerlerin sürdürülebilmesi için koruma politikalarının geliştirilmesi ve bunları korumanın yanı sıra, kullanımının ve modernitenin kültürel farklılaşmaya da uğrayacağı dikkate alındığında doğru ilke ve stratejilerin oluşturulması olarak tanımlanabilir (Beyhan, 2004: 16).

Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın birçok yerinde yaşanan olaylar sonucunda ekonomik sorunlar ön plana çıkmış bu durum kalkınma kavramının kullanılmaya başlanmasını sağlamıştır. Özellikle 1948'den sonra daha çok telaffuz edilen bu kavramın tanımlanmasında bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bunun nedeni, kalkınma kavramının zaman içerisinde toplumsal değişime etki eden unsurların etkililik derecesine göre içerik kazanması ve toplumsal değişimlerin neden ve sonuçlarını inceleyen disiplin alanlarına (tarih, sosyoloji, iktisat) göre değişiklik göstermesidir. Alan yazın incelendiğinde de kavramın değişik araştırmacılar tarafından farklı yönlerine dikkat çekildiği ve tanımlamaların da bu çerçevede yapıldığı görülmektedir. Kalkınma kavramını pasif ve kendiliğinden bir süreç olarak değerlendiren Marks, değişen ekonomik sürecin sosyal yapıyı değiştirdiğini, ekonomik yapıda yaşanan değişimin, toplumsal yapıdaki bir değişimin sebebi olduğunu analitik olarak göstermiştir. Bu görüşe göre toplumda yaşanan değişimin pozitif ya da negatif yönlerini ortaya koyan kriter ekonomidir ve değişimler dışardan müdahaleyle ani bir ortaya çıkış değil, bir birikimin sonucudur (Yavioğlu, 2002: 62).

Tarihsel ve semantik analiz yaparak, kavrama içerik ve anlam kazandırmaya çalışan Arndt (1981), çalışmasına klasik iktisatla ve dolayısıyla Adam Smith'le başlar. Smith (1985),

İngiltere'nin sanayileşme sürecini kalkınma kavramıyla değil, "maddi ilerleme" kavramıyla açıklamıştır. Yavilioğlu'na (2002) göre Smith, iktisadi kalkınmadan değil, İngiltere'nin zenginleşme ve ilerlemeye yönelik gelişmesinden söz etmektedir. Gasper (1995: 209) kavramı, "azgelişmiş ülkelerdeki önemli boyutlara ulaşan beşeri sıkıntıların giderilmesi ve refah artışına dönük potansiyelin uyarılması" olarak tanımlamaktadır.

1987 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu kapsamında ki, Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda kavramın tanımı, ekonomik hayatla evrenin uyumlu bütünleşmesi olarak özetlenmektedir. Gene aynı rapora göre sürdürülebilir kalkınmanın tanımı "günümüz ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak karşılanabilmesi sürecidir" (Gönel, 2002: 1) şeklinde ifade edilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasına etki eden faktörler;

Kaynakların Tahribi ve Nüfus Artışı, Azgelişmişlik, Yetersiz Sermaye Birikimi ve Tasarruf Yetersizliği, Teknoloji, Örgütlenme ile Çevre ve Ekonomi Arasındaki Sürtüşme

Sürdürülebilir kalkınma insanlığın karşılaştığı çevresel, ekonomik ve sosyal problemlere çözüm arayan politik, hukuksal ve ekonomik çeşitli girişimleri güdülemede kullanılmaktadır (Bebbington, 2000: 3). Sürdürülebilir kalkınma bir değişme sürecidir. Bu değişim süreci içerisinde kaynakların kullanımı, teknolojik gelişim doğrultusunun belirlenmesi ve kurumsal değişiklikler, uyumlu bir şekilde insanlığın bugünkü ve gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerini karşılama potansiyelini zenginleştirici olmalıdır (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu [WCED], 1987: 75).

Sürdürülebilir kalkınmada girişimcinin kısa süreçte kar elde etmesi odak nokta olmamalı, tam aksine uzun süreçte topluma maliyeti (zararı) ne olabilirini düşünerek ekonomik faaliyet göstermek öncelik olmalıdır (Glavan, 2003). Gerçekleştirilecek ekonomik faaliyetin gerçekleştirildiği toplumun ona ne derecede ve ne şekilde ihtiyaç duyduğu iyi bilinmelidir. Bu yolla kalkınmanın girişim planlamasına yönelik boyutu doğru uygulanmış olur.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınmanın Yapı Taşları

Kaynak: Plessis, 2010: 379

Şekil 1’de görüldüğü üzere sürdürülebilir kalkınma çevresel dengeyi korurken eşitlikçi ekonomik sistemler oluşturma ve toplumsal değerlere hassas yaklaşımı destekleme yoluyla sürekli gelişim süreci içerisinde olarak dönütler vasıtasıyla düzenlemeler yapmayı temel almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma tanımlaması ile ilgili fikir birliği eksikliği mevcutken, yine de sürdürülebilir kalkınmada rehber olarak kullanılabilir yaygın olarak kabul edilen belli başlı ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik olarak üç temelde sütunda gruplandırılabilir. Söz konusu bu üç ilkenin üzerinde yer alan “birleştirici” ise sürdürülebilir kalkınmanın sürekli bir dinamik denge süreci olduğuna dikkat çeken dördüncü ilke olan uyarlanabilirliktir (Plessis, 2010: 379).

Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm; turizmi oluşturan faktörlerin ve varlıkların kalite ve miktarını kaybetmeden devamlılığının sağlanması anlamındadır. Turizm hareketleri; çevresel, jeolojik ve estetik problemleri beraberinde getirerek; gerekli önlemler alınmadığında doğal süreçler ile sürdürülebilirlik olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Çevreye olan duyarlılığın artması turizmin de başlıca çevre sorunu olarak görülmesine neden olmuştur (Urry,1999, Gündüz; 2004. 60). Bununla beraber, turizmin doğal çevre unsurlarıyla ilişkisi, turizm endüstrisinin özenli bir şekilde planlanmasını ve idare edilmesini gerektirmektedir. Turistik ürünü çevresel unsurlara dayandırarak yeşili öne çıkaran özel sektör girişimcileri, sürdürülebilir turizmden önemli boyutlarda gelir elde edebilmektedir (Demirel, 2010: 31).

Turizm, istenilen hedeflere ulaşma açısından gelir ve istihdam sağlayabilir fakat o bölgeye hem olumlu hem de olumsuz yönde etki de edebilir (UNED-UK, 1999). Turizmin doğal çevreye ve kültürel yapıya olumsuz etkilerinin minimize edilmesi ve olası problemlere nihai bir çözüm ortaya konulabilmesi gerekmektedir. Bunun için sürdürülebilir kalkınma hedefleri, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma stratejileri, sürdürülebilir turizm politikaları, toplumun konu ve süreç hakkında bilinçlendirilmesi ve eğitimi, yasal düzenlemeler, çevre yönetimi ve planlama vb. konular değerlendirmeye alınmalıdır (Gündüz; 2004: 61).

Sürdürülebilir turizmi gerçekleştirebilmenin temel şartı, turistik kapasiteye sahip bölgelerin taşıma kapasitelerinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesidir. Burada amaç, bu bölge veya yöreleri ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin almış oldukları hizmet kalitesinde herhangi bir azalma olmadan doğal, tarihi ve sosyo-kültürel çevrenin zarar görmemesidir. Bu da ancak, sürdürülebilir turizm planlamasıyla mümkündür. Genel olarak ulaşılmak istenilen hedef, turizm talebi ile arzı arasında bir denge sağlamaktır (Eser, 2011: 50).

Sürdürülebilir turizm, turizmin etkileriyle ilgili görünen kaygılarından ortaya çıkmıştır (Gössling vd., 2009: 1-19). Sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasında 1960'lı yılların en önemli turizm hareketlerini oluşturan kitle turizminin hızlı yükselişinden başlayarak, günümüze kadar turizmin geçirdiği tarihsel gelişim süreçleri etkili olmuştur. 1970'li yıllarda turizm ile ilgili yayınlarda, özellikle turizmin gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki rolü ve olumsuz potansiyel etkileri konularına dikkat çekilmiştir. Yine bu yıllarda ziyaretçi yönetimi kavramı gelişmiştir. Turizm ekonomik, fiziksel ve sosyal etkileri konusunda 1980'li yıllarda yazılan eserler dünya çapında büyük bir etki yaratmıştır. Ayrıca turizm ve ev sahibi toplum arasındaki ilişkiler ilk defa detaylı olarak tartışılmaya başlanmıştır (Kuter ve Ünal, 2009, 148).

Sürdürülebilir Turizm Kalkınması

Sürdürülebilir kalkınma kavramı özü itibari ile var olan kaynakların korunması ile bu kaynakların geliştirilmesine dayanmaktadır. Turizm; doğayı, çevreyi ve kültürel kaynakları doğrudan kullanan bir sektördür. Bu bakımdan turizm sektörü sürdürülebilir kalkınma için önemli bir unsurdur. Zarara uğramış bir çevre ile turizm kalkınması söz konusu olamazken turizmden ekonomik anlamda yararlanmak zor olacaktır. Bu bakımdan sorulacak soru turizm ile nasıl bir kalkınma olacağıdır. Bu soruya verilecek cevap, turizmin gelişmesini ve kaynaklarında korunmasını sağlayacaktır. Turizm sektörünün gelişimi amacıyla yapılan plan ve programlarda çevresel koşullar ve hammadde kaynaklarının tüketiminde gösterilmesi gereken hassasiyet ihmal edilmektedir. Dolayısıyla da turizm sektörü açısından çevre

koşullarının ve doğal kaynakların devamlılığına yardımcı olabilecek modellere gereksinim bulunmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren yaşanan hızlı küreselleşme sonucu, ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler, ekonomide bilgi ve hizmetin öne çıktığı ve müşteri odaklılık esasına dayalı hizmet ağırlıklı sektörlerin payının giderek artmasına yol açmıştır. Bunlardan birisi turizm sektörüdür ki bu sektör gerek talep, gerekse arz yönüyle müşteri odaklı hizmet sektörlerinin başını çekmektedir (Bağdat, 2007: 39).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 2017 Turizm Raporuna göre 1980 yılında gelişmekte olan ülkelerin turizmden aldıkları pazar payı %30 civarındayken, 2020 yılından önce bu oranın sürekli artması ve 2030 yılına kadar %57’ye ulaşması beklenmektedir. Dolayısıyla turizm pazarından gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkeler de ekonomik açıdan oldukça faydalanmaktadır (e-unwto.org:14).

Ekonomik kalkınma açısından kültürün ve turizmin rolü yadsınamaz bir gerçeklikken bu rol, sosyal iyileşme ve temel insani özgürlükler ve haklar, seyahat ve kültürel takas sayesinde diğer sektörlerle örnek teşkil eden zenginleşmiş bir hal alır. Dolayısıyla turizm, ekonomik amaçların ötesinde insani kalkınmaya taşan bir rol edinmiş olmaktadır (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 2006: 16). Deneyim, eğitim ve eğlendirme aracılığıyla turizm insanlık için entelektüel, duygusal ve manevi açıdan kazandırdığı anlam ve anlayış açısından bir özgürleşme aracı olabilir. Turizmi küresel ticaretin ve ekonomik gelişimin daha mekanik biçimlerinden ayıran şey, tümüyle hareketli bir yapıda olması ve insanların karşılıklı yer değiştirmesidir (UNESCO, 2006: 23).

Turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki yakın ilişkiyi kuran faktör, turizm sektöründe diğer sektörlerin aksine tüketicinin üreten ve üretilene doğru seyahat etmesidir. Söz konusu faktör ayrıca turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkide aşağıda yer alan üç eşsiz boyutun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Birleşmiş Milletler Çevre Programı [UNEP], 2005: 10):

-Etkileşim: Hizmet sektörü olarak turizm, doğası gereği yeni yerler görme deneyimi yaşatmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu durum ziyaretçiler, ev sahibi toplumlar ve onların yerel ortamı arasında gerek direkt gerekse dolaylı olarak önemli oranda etkileşimi beraberinde getirmektedir.

-Farkındalık: Turizm, uluslar ve kültürler arası farklılıklar bakımından olduğu kadar çevre sorunları konusunda da insanları daha bilinçli olmaya yöneltir. Öyle ki bu durum insanları yalnızca seyahatleri süresince değil, hayat boyu sürdürülebilirlik hususlarına ilişkin kaygı ve tavır bakımından etkileyebilir.

-Bağımlılık: Turizm hareketliliği çoğunlukla ziyaretçilerin temiz ve bozulmamış doğayı, etkileyici doğal alanları, otantik tarihi ve kültürel gelenekleri ve iyi ilişki kurabilecekleri misafirperver toplumları deneyimleme arayışı temelinde gerçekleşir. Söz konusu bu yakın ve direkt ilişki duygusal bir durum yarattığından, turizm sürdürülebilir kalkınmaya hem zarar verebilir hem de oldukça pozitif katkı yapabilir konumdadır.

Turizm faaliyetleri sonucu, sürdürülebilir kalkınma olgusu toplum bilincinde daha kalıcı bir hale gelebilirken, aynı zamanda kültür mirasının ve doğanın tahrip edilmemesi ve çevre dengesinin korunması, bizden sonra gelecek olan kuşaklarında bu kaynaklardan faydalanmasına katkı yapacaktır (Yavuz ve Zığındere, 2000: 334). Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, turizm sektörü genelde doğal çevre, tarih ve kültürel miras ile ilgili aktiviteler ve turistik çekiciliklere dayalı olduğundan turizm açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla çevresel planlama ve taşıma kapasitesine ilişkin analizler, turizmden kaynaklanan çevresel ve sosyokültürel problemleri engellemede etkin tekniklerdir (Steck, 1999: 2). Turizm yerel toplumlara sağladığı ekonomik ve sosyal faydanın yanı sıra çevrenin korunması için destek oluşturma ve farkındalık yaratma bakımından da oldukça özel bir konumdadır. Turizm sektöründe ekonomik kalkınma ve çevre korunması karşıt güçler olarak görülmemelidir. Turizm ile ilgili stratejik politikalar ve eylemler turizm maliyetini düşürürken, sağlanan faydayı arttırmaya yönelik olmalıdırlar (Birleşmiş Milletler Çevre Programı [UNEP], 2005: 2).

Sürdürülebilir kalkınma konseptinin artan popülaritesi ve kalkınmanın sektörel açıdan tanımlanmaya duyduğu ihtiyaç, sürdürülebilir turizm ve eko-turizmi gündeme getirmiştir. Ancak bu yaklaşım, turizmin küresel doğasını, ekonomik, ekolojik ve sosyal sonuçlarını arka plana atmaya neden olmamalıdır (Pforr, 2010: 69). Eko Turizm, doğal alanlarda gerçekleşen, çevreyi önemseyip geliştiren bir sürdürülebilir turizm sistemi olarak sürdürülebilirlik hedeflerini turizm yoluyla gerçekleştirme açısından oldukça işlevli bir yaklaşımdır. Dolayısıyla eko turizm, turizm sistemi için uzun ve zorlu bir süreç olan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi sürecine destek olmaktadır (Lew ve Hall, 1998).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Turizmin çevreyle olan etkileşimden dolayı sektörde sürdürülebilirlik daha fazla önem arz etmektedir. Dünyada her sene milyonlarca insan yolculuk yapmaktadır ve seyahat eden insanların gittikleri yerde doğal, kültürel, sosyal çevreye olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur.

Doğanın tahribi, şehirleşme sürecinde yapılan hatalar, gürültü, nüfus artışı, toplumsal yozlaşma, kültürel zenginliklerin zamanla unutulması ve doğal alanların bozulması turizmin çevre

üzerindeki temel olumsuz yansımalarından bazılarıdır. Turizmin vermiş olduğu bu zararlar sonraki kuşakların bu güzelliklerden yararlanmasına engel olacak ve ulaştırma sektöründe ki giderek artan gelişim üzerinde de sıkıntılar söz konusu olabilecektir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının toplumsal bilince yerleşebilmesi büyük ölçüde turizm ile olacaktır. Turizmde sürdürülebilirlik sayesinde kültürel ve doğal kaynaklar korunacak, çevreye verilen zarar düşecek ve gelecek nesillerinde bu kaynaklardan yararlanması fırsatı tanınacaktır. Türkiye'de bu kaynakların korunması hem bugünün nesli için hem de gelecek nesil için önem taşımaktadır. Doğaldır ki bozulan bir çevreye hiçbir nesil ilgi göstermeyecektir. Gelecek nesillere bozulmuş bir çevre bırakmak sürdürülebilir turizm anlayışı ile uyuşmamaktadır.

Turizm hizmet sektörü olarak çok boyutlu yapısı sayesinde gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm toplumlara ekonomik açıdan kazan-kazan durumu yaratabilmektedir. Bu doğrultuda kültürel özgünlükler, tarihi ve doğal değerler turizm kapsamında kullanılan önemli kaynaklardır. Dolayısıyla hem maddi kaynak oluşturma bakımından hem de manevi ve doğal değerleri yücelterek korumaya teşvik etmesi ile turizm sektörü sürdürülebilir kalkınma süreçlerine destek olan bir sektördür. Turizm öyle bir sektördür ki, çevreye ve toplumlar arası eşitsizliğe duyulan hassasiyet açısından değerlendirildiğinde özellikle doğayı geliştirmeye ve doğa ile iç içe olmaya dayanan ekolojik turizmden az gelişmiş toplumlarda gönüllü faaliyetlere katılmaya kadar dayanan alternatif sürdürülebilir turizm türü olan gönüllü turizmine kadar birçok alanda gerçekleşebilmektedir.

Turizm, gerçekleştiği destinasyonlarda alt yapısal gelişimle birlikte yatırım ortamının iyileşmesini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla tüm dünya ülkeleri bunun bilincinde olarak turizmi kalkınmada bir araç olarak kullanmaktadır. Tüm bu aşamalarda turizm yapılanmasını planlı bir şekilde gerçekleştirmek ve enerji kullanımında yenilikçi ve yeşil uygulamalara şans tanımak gerekmektedir. Küresel olarak turizm sektöründe “yeşil” enerji uygulamaları desteklenmeye devam edilmeli ve ödüllendirme yöntemiyle sektörel teşvikler sürdürülmeli ve geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arndt, H. W. (1981). “Economic Development: A Semantic History”, *Economic Development and Cultural Change*, C: 29, No:3.
- Bağdat, B. (2007). *Yeni Ekonomi ve Yeni Ekonominin Temeli Olan İnternetin Konaklama İşletmeleri Üzerindeki Etkisi ve Bodrum Yöresinde Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Batı, O. (2013). *Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

- Bebbington, J. (2000). "Sustainable Development: A Review of the International Development, Business and Accounting Literature, Aberdeen Papers in Accountancy", *Finance & Management*.
- Beyhan, Ş. G. (2004). *Kültürel Süreklilik ve Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Kavramsal Modeli: Pamukkale Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Çakılcıoğlu, M. (2005). "Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Yöntem Önerisi". *Tasarım+Kuram Dergisi*, 9(16), s.27-42.
- Demirel, H. (2010). *Turizmde Sürdürülebilirlik*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, (1987). *Our Common Future: The Brundland Report*, New York: Oxford University Press.
- Eralp, Z. (1974). *Turizmin Toplumsal Değişimi Sosyo-Ekonomik Etkisi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, C: 11, No: 1.
- Eser, S. (2011). *Sürdürülebilir Turizm ve Efes Örneği*., Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Gasper, Des (1995). *Kalkınma Ahlakı: Yeni Bir Alan mı? Yardım Ahlakına Özel Bir Atıfla, Kalkınma Ahlakının Kapsam ve Yapısına Bakış, Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*, Derleyenler: R. Prendergast ve F. Stewart, Çeviren: İ. Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gladwin, T. N. Kennelly, J. J., ve Krause, T. S. (1995). "Shifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory And Research". *Academy Of Management Review*, C: 20, No: 4, s. 874-907.
- Glavan V. (2003). "Rural Tourism, Agri-Tourism, Sustainable Tourism, Ecotourism. Bucharest": *Economic Publishing House*.
- Gössling S., Hall C.M., Weaver D. B. (2009). *Sustainable Tourism Futures Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. Edi. GOSSLING, S., HALL C.M. ve WEAVER D. B., New York.
- Göymen, K. (2010). *Türkiye'de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma*. Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Gündüz, F. (2004). *Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 1.
- Kaya, E. (2007). *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kozak, M. ve Bahar. O. (2011). *Turizm Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını No:1332, Eskişehir.
- Kuter, N., Ünal, H.E., (2009). "Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri". *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2), s.146-156.
- Lew, A. A., Hall, C. M. (1998). *The Geography of Sustainable Tourism: Lessons and Prospects*. içinde C. M. Hall ve A. A. Lew (Ed.), *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*, Harlow: Longman.
- Özmehmet, E. (2008). "Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları". *Journal Of Yaşar University*, 3(12), s.1853-1876.
- Pförr, C. (2010). "Concepts of Sustainable Development, Sustainable Tourism and Ecotourism: Definitions". *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1(1), s. 68-71.
- Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Smith A. (1985), *Ulusların Zenginliği*, Çev: A. Yunus ve M. Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul.

- Tutulmaz, O. (2011). *Ekonomi-Çevre İlişkisi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ampirik Bir Değerlendirme*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- UNEP, (2005). Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers, <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf> (22.09.2017).
- UNESCO, (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Development*, Nimes: Société Édition Provence.
- UNWTO, *Tourism Highlights 2017 Edition*, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>, (15.05.2018).
- Williams, A. ve Shaw, G. (1995). "Tourism and Regional Development: Polarization and New Forms Of Production In The United Kingdom". *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, C: 86, No:1, s.50-63.
- Yavioğlu, C. (2002). "Kalkınmanın Anlam Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C: 3, No:1, s.59-77.
- Yavuz, E., & Zığındere, Ö. (2000). "Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), s.321-336.

TÜRKİYE’NİN SAKİN ŞEHİRLERİNE VERGİ TEŞVİKİ: GENÇ GİRİŞİMCİLERE YÖNELİK KAZANÇ İSTİSNASI

Elif ÇOLAK¹

Serkan ACUNER²

ÖZ

Sakin şehir felsefesiyle sürdürülebilir turizm ilişkilendirilmiş kavramlardır. Şehirdeki sakinliğin, yaşamın kolaylaşması yönündeki çabaların en önemli sonucu olduğu kabul edilmektedir. Bugün 30 ülkeden 236 şehirli bir ağa dönüşen hareket, kriterlerinden bir kısmının sağlanması sonrasında başvuruda bulunan yerleşim yerlerini ağa kabul etmektedir. Türkiye’den ağa 15 yerleşim yeri dâhil olmuştur. Sakin şehir kriterlerinin sağlanması adına Türk Vergi Kanunlarında hali hazırda bazı destekleyici hükümler yer almaktadır. Bunlardan biri; “Genç Neslin İstihdam Durumu” adlı kriterin sağlanmasında önemli katkı sağlayacak “Genç Girişimcilere Yönelik Kazanç İstisnası”dır. Bu çalışmayla sakin şehirler, adı geçen vergi kolaylığı yönünden, sistematik literatür taraması yönteminin kullanılması ve kanun hükümlerinin lafzi yöntemle yorumlanması suretiyle açıklığa kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sakin Şehir, Devlet Desteği, Vergi Teşviki, Genç Girişimci.

TAX INCENTIVE FOR SLOW CITIES: THE INCOME EXEMPTION FOR YOUNG ENTREPRENEURS

ABSTRACT

Slow city philosophy and sustainable tourism are two related concepts. Calmness in cities is considered as the most important result of the efforts made to simplify the life. This movement which has become a network of 236 cities from 30 countries accepts the settlements to the network on condition that they complete a certain number of criteria and make application. A total of 15 settlements from Turkey have been accepted to the network. There are currently some supportive sentences in Turkish Tax Law considering the criteria of slow cities. One of these is “The Income Exemption for Young Entrepreneurs” which will make significant contribution to the fulfillment of the criterion of “The Employment Situation of Rising Generation”. In this respect, the present study attempts to explain the tax concession regarding the slow cities through systematic literature review and grammatical interpretation of law enforcements.

Keywords: Slow City, Subsidy, Tax Incentive, Young Entrepreneur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ardeşen Turizm Fakültesi, elif.acuner@erdogan.edu.tr

² Öğr. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ardeşen Meslek Yüksekokulu, serkan.acuner@erdogan.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun hazırladığı Cittaslow Akyaka belgeselinde değinildiği üzere; Milattan Önce 2000'li yıllarda bir Hitit duasında o dönemin insanları “*Tanrım beni yavaşlat, ... Aklımı sakinleştirerek kalbimi dinlendir. Bu telaşlı hızımı dengele.*” şeklinde yakardıkları ifade edilmektedir. O dönemde dahi aranan bu sakinlik ve dinginlik bugün hayatımıza sakin şehir ağı ile dâhil olmuştur. Sakin şehir hareketi yerel ekonomik kalkınma, sosyal refah, çevresel, kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasında yerel yönetimlere ve politika yapıcılara rehber olmaktadır. Sakin şehir hareketi öz değerlerin temele alınarak yerel kaynaklar aracılığı ile yerel ekonomiye odaklanılmasını sağlamaktadır.

Ağ; bünyesine katılan yerleşim yerinin sakinlerine yavaş, kolay ve dengeli bir hayatı sağlama adına çeşitli kriterler öngörmektedir. Bu kriterler ağın sahip olduğu ve anayasası olarak kabul edilen statüsünde/tüzüğünde sıralanmıştır. Bu kriterlerden biri “*Sosyal Uyum*” ana başlığı altında yer alan “Genç Neslin İstihdam Edilmesi” kriteridir. Bu kriter ile ulaşılmak istenen bölge halkı ve ziyaretçilerinin yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.

Sosyo-ekonomik pek çok olumlu yönü olan bu kriterin sağlanmasında yerel yönetimlerin doğrudan rol almaları mümkünken dolaylı olarak özel ekonomik kesimi desteklemek suretiyle gençlerin istihdam edilmelerine zemin hazırlanabilir. Bu ancak devletin mali teşvikleri ile sağlanabilir.

Bu çalışma ile Türkiye’de sakin şehir olma yolunda atılmış yahut atılacak ilk adımlarda sakin şehir kriterlerinden birinin hali hazırda kamu kesimince desteklendiği ifade edilmektedir. Üretim faktörlerinin en zor bulunanı ve yüksek maliyetlisinin insan kaynağı ve onun içerisindeki genç nüfus olduğu düşünüldüğünde, genç nüfusun istihdamı adına kamu kesiminin sağlandığı 75.000 TL’lik vergi teşviki, Gelir Vergisi Kanunu (GVK) Mükerrer md. 20 ve 292 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği kapsamında yorumlanmış ve konu sakin şehir kriteri ile ilişkilendirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sakin Şehir Ağı ve Türkiye’de Sakin Şehirler

“*Yaşamın kolay olduğu kentlerin uluslararası ağı*” sloganı ile merkezi İtalya olan sakin şehir hareketinin, bugün dünyada 30 ülkeden 236 sertifikalı yerleşim birimi ile oldukça yeni ama revaçta bir trend olduğunu söylemek mümkündür. İtalya merkezli olan hareket 1999 yılında bir

grup yerel idarecinin (Greve in Chanti belediye başkanının girişimi ile; Bra, Orvieto ve Positano belediye başkanlarının) bir araya gelmesinden doğduğu kabul edilmektedir (Özmen vd., 2016b:42). Sakin şehir sertifikası nüfusu 50.000'in altında olan ve kriterlerin %50'sini sağlayan yerleşim birimlerine verilmektedir (Acuner ve Acuner, 2014:169).

Aşağıda belirtilecek olan kriterler göz önüne alındığında sakin şehir hareketi sıklıkla sürdürülebilir sistemlerle birlikte anılmaktadır. Sakin şehir felsefesi, sürdürülebilir gelişmenin prensiplerini; planlama, kentsel tasarım ve altyapı alanlarında küresel kültürün dayatmalarından kaçınarak sağlamayı hedeflemektedir (Semmens ve Freeman, 2012:357). Dünya nüfusunun giderek şehirleşmesi ve özellikle küreselleşmenin de etkisiyle büyüyen kalabalık şehirlerin aynı sistemlerle yönetilmesi sonucunu ortaya çıkarmakta ve bu durumda giderek tüm şehirlerin birbirine benzemesine neden olmaktadır (Radstrom, 2011:90-91). Sakin şehir birçok insan için büyüyen şehirler ve büyüyen sorunlarına iyi bir yaşam alternatifi olarak düşünülen nispeten yeni bir kavramdır (Grezelak-Kostulska vd.; 2011:186). Hareketin en temel özelliği şehirlerin öz değerleri ile gelişiminin sağlanmasıdır. Sakin şehir hareketi bir yerleşim yerinde hem yerli halk hem de yerleşim yerini ziyaret edenler için yaşam kalitesini yükseltecek bir sitem oluşturmayı amaçlamaktadır (Miele, 2008:135).

Türkiye'de özellikle turizmi bir alternatif olarak gören ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlamayı amaçlayan birçok yerleşim birimi olduğu düşünüldüğünde (Özmen vd., 2016a:15; Hatipoğlu, 2015:21), sakin şehir hareketinin kriterleri ile öz değerlerin temele alınarak sürdürülebilir gelişmenin sağlanması bir fırsat olarak düşünülebilir. Ayrıca bu küçük yerleşim birimleri sakin şehir ağına dâhil olarak, sakin şehir hareketinin uluslararası marka gücünden de yararlanma dâhil işbirlikleri kurma, bilgi proje desteği sağlama gibi avantajlar da elde edebilirler. Sakin şehir hareketinin Türkiye'deki ilk sertifikalı şehri İzmir'in Seferihisar ilçesidir (Tayfun ve Acuner, 2014a:242). Seferihisar 2009 yılında sakin şehir sertifikasını almış ver ardından hareketinin Türkiye'de gelişmesinde öncü olmuştur (Tayfun ve Acuner, 2014b:48). Haziran 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'de Seferihisar'ın ardından Akyaka, Eğirdir, Gökçeada, Gerze, Göynük, Halfeti, Perşembe, Şavşat Taraklı, Uzundere, Vize, Yalvaç, Yenipazar ve Mudurnu olmak üzere 15 yerleşim yeri sakin şehir sertifikasına sahiptir.

Sakin Şehir Kriterleri

Sakin şehir hareketinin 7 ana başlıkta 72 alt kriteri bulunmaktadır. Bu kriterlerin bazıları zorunlu bazıları ise perspektif kriterlerdir. Kriterler ilk gününden bu güne güncellenmekte ayrıca nicelik ve nitelik yönünden artış göstermektedir Ayrıca ulusal ağların kendi ülke

dinamikleri doğrultusunda ana kriter başlığının %20'sini geçmeyecek şekilde kriter ekleme yetkisi bulunmaktadır. “Çevre politikaları” ana başlığında; hava ve su kirliliği, görsel, trafik ve ışık kirliliği, atık bertarafı, enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji üretimi ve biyoçeşitlilik ile ilgili 12 alt kriter bulunmaktadır. “Altyapı politikaları” ana başlığında; alternatif ulaşım sistemleri özellikle bisiklet ile ulaşımın yaygınlaştırılması ve eko ulaşım alternatifleri, farklı engel grupları için düzenlemeler, aile, sağlık, şehir dışında istihdam olunma ve yerel ticaret ile ilgili 9 alt kriter bulunmaktadır. “Kentsel yaşam kalitesi politikaları” ana başlığında; şehirlerin krizlere daha dayanıklı hale getirilmesi, şehirlerin iyileştirilerek yaşanabilirliklerinin artırılması, bilgi iletişim teknolojilerinin turistler ve vatandaşlar için ulaşılabilir olması ve istihdam yaratıcı bir unsur olarak değerlendirilmesi, kirleticiler için izleme sistemlerinin kurulması, yerel ürünlerin ekonomiye dahil edilerek yerel alışveriş merkezlerinin oluşturulması ile ilgili 17 alt kriter bulunmaktadır. “Tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkârlara dair politikalar” ana başlığında; tarımın ekolojik prensiplerle uygulanması, yerel ve organik üretimin artırılması, yerel kültürün, yöresel ürünlerin ve geleneksel zanaatların korunması, tarım alanlarının imarı ve kırsal yerleşimin hizmetlere ulaşımı yoluyla değerlendirilmesi ile ilgili 10 alt kriter bulunmaktadır. “Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar” ana başlığında; ziyaretçilerin karşılanması, paydaşların ve tur operatörlerinin farkındalıklarının artırılması, paydaşların sakin şehir felsefesi konusunda eğitilmesi, paydaş desteğinin ve koordinasyonunun sağlanması, sakin şehir logosunun kullanılması ile ilgili 10 alt kriter bulunmaktadır. “Sosyal uyum” ana başlığı altında; azınlıklara, farklı etnik gruplara, engelli bireylere ve çocuklara yönelik çalışmalar, özellikle sosyal eksikliklerin tamamlanması ve iş fırsatları açısından gençlerin desteklenmesi, farklı kültürlerin kaynaşması, yerel ortaklıkların sağlanması ve politikaya katılım ile ilgili 10 alt kriter bulunmaktadır. Son olarak “ortaklıklar” ana başlığı altında; sakin şehir hareketinin temelini oluşturan ve ana felsefesi “*iyi, temiz, adil*” gıda olan slow food faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve desteklenmesi ile ilgili 3 alt kriter bulunmaktadır.

Sosyal Uyum Kriterlerinden Genç Neslin İstihdam Edilmesi

Sıkça revize edilen ve esasında Uluslararası Cittaslow Tüzüğü'nün ilk halinde yer almamış daha sonra tüzüğe 6 numaralı başlıkla eklenmiş sosyal uyum ana kriteri, toplumu oluşturan tüm bireylerle işbirliği ve uyumu hedefleyen gereklilikleri bünyesinde barındırdığını (Acuner, 2015:53) söylemek yanlış olmayacaktır. Düzenlendiği ilk haliyle 9 ayrı alt kriterle sahip bu ana kriterin beşinci alt kriteri “Gençliğin Durumu” şeklinde kabul görmüştür. Daha sonra 2017 yılında yeniden revize edilen “Sosyal Uyum” ana kriteri

11 farklı alt kriter ile günümüzde yürürlüktedir (Cittaslow Tüzüğü Ek C). Uluslararası Cittaslow Tüzüğünde “Gençliğin Durumu” (Youth Condition) olarak kabul gören alt kriter, Türkiye Cittaslow Ağı tarafından “Genç Neslin İstihdam Edilmesi” ana amacına da uygun şekilde Türkçeleştirilmiştir (Bkz: Türkiye Cittaslow Resmi Web Sayfası).

Ana kriterin alt kriterleri şu şekildedir: “6.1. Azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı çalışmalar, 6.2. Farklı etnik kökene sahip insanların aynı mahallede yaşaması, 6.3. Engelli kişilerin entegrasyonu, 6.4. Çocuk bakımının desteklenmesi, 6.5. Genç neslin istihdam durumu, 6.6. Yoksulluk, 6.7. Toplumsal ortaklıklar/sivil toplum kuruluşların mevcudiyeti, 6.8. Farklı kültürlerin entegrasyonu, 6.9. Politikaya katılım, 6.10. Belediyenin kamu konut yatırımı, 6.11. Gençlik faaliyetlerinin yürütüldüğü bir alanların ve bir gençlik merkezinin mevcudiyeti” (Cittaslow Tüzüğü Ek C; Cittaslow Türkiye Resmi Web Sayfası).

Yukarıda da görüldüğü üzere revize edilen kriterlerden “*genç neslin istihdam edilmesi*” kriteri, uluslararası tüzükte “*gençliğin durumu*” başlığı altında daha geniş bir boyutta ele alınmış ve gençliğe yönelik her türlü sosyo-ekonomik ihtiyaç çok yönden düşünülmüştür. Sadece istihdam değil gençlerin diğer sosyal ihtiyaçlarını da kapsayacak şekilde çok yönlü hale getirilmiştir. Diğer bir açıdan bu kriter, sakin şehir ağının toplumun yaşadığı sosyal sorunlara bakışını ortaya koymaktadır. Bir nevi bu durum; ağın, sosyo-ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Bunun sonucu olarak uluslararası tüzükte “*gençliğin durumu*” adı altındaki kriter, amacına yönelik olarak Türk Ulusal Komite tarafından “*genç neslin istihdam edilmesi*” olarak Türkçeleştirilmiştir.

Genç Neslin İstihdam Edilmesine Yönelik Vergi Teşviki: Genç Girişimcilere Yönelik Kazanç İstisnası

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (International Labor Organisation - ILO) Gençlerde Küresel İstihdam Eğilimleri 2017 Raporu’ndaki tahminlerine göre dünya işsiz nüfusu içerisindeki işsiz genç neslin oranının %35’lerde olduğu dikkate alındığında; sakin şehir kriterlerinin aslında bir destinasyon ağı olması dışında toplumsal sorunlara ne kadar duyarlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususun bir ispatı da; sosyal uyum kriterleri başlığı altında yer alan diğer kriterlerin, örneğin çocuk bakımı, yoksulluk, engelli insanların entegrasyonu gibi toplumun sosyal ihtiyaçlarına yönelik kriterleri içermesinde görülebilir. Tüm bu açılarda sakin şehir kriterlerinin sadece turizm bilim alanı ile değil aynı zamanda ekonomi, maliye ve diğer sosyal bilimler, çevre ve şehircilik gibi pek çok bilim alanı ile ilişkilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu sonuçla

varılan noktada; sakin şehirlerin mali hukukla ilişkilendirilmesi mümkün olacak ve mali teşviklerin sakin şehir kriterlerinin sağlanmasında önemli bir rolü olacaktır.

Genç girişimcilere yönelik kazanç istisnasına yönelik düzenlemeler 6663 sayılı Kanunla yasalarak GVK mülga md. Mükerrer 20’de değişiklikler öngörmüş ve mezkûr madde ile tam mükellef 29 yaşını doldurmamış genç girişimcilerin iş hayatına atılmasının özendirilmesi/kolaylaştırılması amaçlanmıştır (Acuner, 2016:157). Yasal değişikliğe ilişkin detaylı açıklamalar ise Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından 292 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca bu teşvik 2018 yılının ikinci yarısından itibaren genç girişimcinin sigorta primlerinin devletçe karşılanması teşviki ile desteklenmektedir (Bkz. Doğrusöz: 2018:1).

Faaliyetini ticari, zirai yahut mesleki alanda yürüten, tam mükellef 29 yaşını doldurmamış genç girişimciler bu teşvikten yararlanabilirler (GVK, md. Mükerrer 20/1). Bu teşvikten yararlanmak için başkaca şartlar öngörülmemiş değildir. İlk olarak; genç girişimci adına ilk kez mükellefiyet tesis edilmesi aranan şartlardan bir başkasıdır (GVK, md. Mükerrer 20/1). Yani genç girişimcinin herhangi bir şekilde daha önce ticaretle uğraşmamış ticaretten kazanç elde etmemiş olması veya çiftçi olarak vergiye tabi zirai kazanç elde etmemiş olması ya da girişimcinin serbest meslek faaliyetleri nedeniyle vergilendirilmemiş olması gerekmektedir.

Genç girişimci faaliyet göstereceği alanda işe başladığını Vergi Usul Kanunu md. 153, md. 154 ve md.155’e göre zamanında bildirmelidir (GVK, md. Mükerrer 20/1). Genç girişimci kendi işinin başında bir fiil bulunmalıdır. İş kendisi sevk ve idare etmelidir. Genç girişimcinin işçi, kalfa yahut çırak çalıştırması bilfiil çalışma şartını etkilememektedir. Genç girişimci iş yerinde bilfiil çalışmasa da işin sevk ve idaresini kendi elinde tutması, kararlarıyla etkilemesi, denetime tabi tutması vb. faaliyetler, bilfiil çalışma şartının sağlanması adına yeterli olacaktır.

Genç girişimcilere, bu istisnadan faydalanmak adına, getirilen sınırlamalarda mezkûr maddenin devam eden fıkralarında düzenlenmiştir. Bunlardan ilkinde göre genç girişimci; önceden beri faaliyetine devam eden işletmeye ortak olması durumunda bu teşvikten yararlanması mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde faaliyetine devam eden bir işletmenin ya da mesleki faaliyetin eş veya üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan veya kayın hısımlarından devralınmamış olması gerekmektedir. Genç girişimcinin işletme ya da faaliyeti devirle edinme haline getirilen önemli istisna, devrin veraset yoluyla eş veya çocuklar tarafından intikal alınması hâlidir. Bu halde yani miras olan işletmenin intikalinde genç girişimcinin vergi teşvikinden yararlanması mümkün olacaktır. Diğer taraftan genç girişimciler ortaklık kurmak suretiyle faaliyette

bulunabilirler. Adi ortaklık yahut (kollektif ve adi komandit gibi) şahıs ortaklığı ticaret unvanı altında örgütlenmek suretiyle faaliyette bulunacaklarsa genç girişimciler aranan şartları topyekûn taşımak zorundadır. Yani her bir genç girişimci 29 yaşını doldurmamış olmalı, tam mükellef olmalı, adına ilk kez mükellef tesis edilmeli vs. tüm şartları taşımak zorundadırlar.

Vergi teşvikinin tutarı 75.000 TL'dir. Bu teşvik genç girişimcinin faaliyete başladığı hesap döneminden itibaren, 3 vergilendirme dönemi boyunca uygulanmaya devam edecektir (GVK, md. Mükerrer 20/1). Örneğin 28 Mayıs 2018 tarihinde işe başladığını bildiren genç girişimci bu teşvikten 2018, 2019 ve 2020 hesap dönemleri sonunda yararlanacak, 2021 yılı hesap dönemi itibariyle de elde ettiği kazançların tamamı üzerinden vergilendirilecektir. Bu husus bir örnek yardımıyla açıklanacak olursa; Genç girişimci ortaklarca kurulan “XYZ Kollektif Şirketi”nin yahut 25 yaşındaki “Genç Osman”ın 2018 yılında gider ve indirimler sonrasındaki kazancı 33.000 TL ise, beyanname verecek ancak vergi ödemeyecektir. 2019 yılında gider ve indirimler sonrasındaki kazancı 93.000 TL ise, (93.000 - 75.000 TL =) 18.000 TL vergiye tabi gelire sahip olacak ve beyan ettiği bu tutar üzerinden vergilendirilecektir. 2020 yılında gider ve indirimler sonrasındaki kazancı 100.000 TL ise, (100.000 - 75.000 TL =) 25.000 TL vergiye tabi gelire sahip olacak ve beyan ettiği bu tutar üzerinden vergilendirilecektir. 2021 yılına gelindiğinde, genç girişimcinin örneğin elde ettiği gider ve indirimler sonrasındaki kazancı 120.000 TL ise, bu tutarın tamamı üzerinden vergiye tabi olacaktır. Buna karşın GVK md. Mükerrer 20'nin devam eden fıkrasında genç girişimcinin yahut ticari işletmesinin faaliyetlerinden ötürü adına kaynakta tevkif edilecek vergiler için bu istisnanın engel oluşturmadığı hükmedilmiştir.

Diğer taraftan daha önce ifade edildiği üzere bu teşvikin kapsamı genişletilmiştir (Doğrusöz, 2018: 1). 7143 sayılı Kanun md. 22 ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK) md. 81/1'e eklenen (k) bendiyle; “*genç girişimcilerde kazanç istisnasından faydalanan ve mükellefiyet başlangıç tarihi itibarıyla 18 yaşını doldurmuş ve 29 yaşını doldurmamış olanlardan...*”, [gerçek yahut basit usulde ticari ya da serbest meslek kazancı elde edenlerden (SSGSSK, md. 4/1-b-1)] “*...01.06.2018 tarihinden itibaren ilk defa sigortalı sayılan gerçek kişilerin primleri, 1 yıl süreyle...*” bu kanunla “*...belirlenen prime esas kazanç alt sınır üzerinden...*” hazinece yani devletçe karşılanacaktır. Görüleceği üzere yasa koyucu; genç girişimci tarafından elde edilen geliri vergi dışında bırakması yanında girişimcinin kendi adına ödeyeceği primleri de 1 yıl süreyle sübvansedeceğini yasalaştırmakla, genç istihdamı ve

girişimi için öngördüğü vergi teşvikini prim (vergi benzeri gelir) teşvikiyle de genişletmiştir. Genç girişimci şayet adi ortaklık ya da şahıs şirketlerinden birinin ticari unvanı altında faaliyette bulunuyorsa, sigorta prim teşvikinden sadece bir ortak yararlanacaktır (SSGSSK, md. 81/1-k).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sakin şehir hareketi kazandığı ivme ve ulaştığı boyutla sadece bir destinasyon ağı olmaktan çıkmış, artık yerel ekonomik kalkınma, sosyal refah, çevresel, kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasında devlet politikalarına ek destek sağlayacak niteliğe bürünmüştür. Şehir sakinlerinde oluşturduğu farkındalıkla şehirleşmenin ve küreselleşmenin getirdiği kalabalık vb. diğer sorunların önüne geçilmesinde alternatif bir bakış açısı getirmiştir. Bu hareket sadece mahalli idarelerin tek başına sahip çıkamayacağı kadar önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla hareketin devlet teşvikleriyle desteklenmesi önem arz etmektedir. Hali hazırda Türk hukuk âleminin önemli bazı düzenlemeleri sakin şehir kriterlerini desteklemektedir. Bu destekler arasında “Genç neslin istihdam edilmesi” kriterini teşvik eden önemli bir vergi istisnası yer almaktadır. GVK Mükerrer md. 20 ile genç neslin girişimci olması teşvik edilmekte, genç girişimcinin kazancının 75.000 TL’si vergiden müstesna kılınmış ayrıca kendisine sosyal güvenlik prim desteği verilmiştir.

Görüldüğü üzere sakin şehirler ya da olmaya aday yerleşim yerlerinde yaşayan gençlerin istihdamı için önem taşıyan bu düzenlemeler hali hazırda hukuki mecrada yürürlüktedir. Başvurusu kabul edilen ya da yeni başvuruda bulunacak olan yerleşim yerlerinin başvuru komiteleri genç istihdamının devletçe yasal ortamda desteklendiğini, bunun önemli bir proje olduğunu ve bu kriterin sağlandığını ifade etmeleri mümkündür. Ayrıca adaylık başvurusunda bulunacakların bu müesseseye yer vermeleri dosyalarına değer katacaktır.

KAYNAKÇA

292 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, R.G. 05.05.2016 / 29703.

Acuner, E. (2015). *Cittaslow (Sakin Şehir) Olma Yolunda İlk Adım*. Celepler Basın Yayım Dağıtım, Trabzon.

Acuner, S. (2016). “Genç Girişimcilere Yönelik Kazanç İstisnası”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 418, s. 155-165.

Acuner S., Acuner E. (2014), "Türkiye'nin Yavaş Şehirlerine Devlet Desteği: Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekleri Yürüten Vergiden Muaf Esnaf", *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, 126, s.166-177.

Cittaslow Türkiye (2018), *Üyelik Süreci ve Kriterler*, <http://cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/>, (28.05.2018).

Doğrusöz, B. (2018). “Genç Girişimcilerde Teşvik Genişledi”. *Dünya Gazetesi*. 17 Mayıs 2018.

Gelir Vergisi Kanunu, K.T. 31.12.1960 / 193, R.G. 06.01.1961 / 10700.

- Grzelak-Kostulska, E.; Hołowiecka, B. and Kwiatkowski, G. (2011). "Cittaslow International Network: An Example of a Globalization Idea? In The Scale of Globalization", *Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*, s.186-192.
- Hatipoğlu, B. (2015). "Cittaslow": Quality of Life and Visitor Experiences", *Tourism Planning & Development*, 12 (1), s.20-36.
- International Cittaslow Assosiaton (2018), *Cittaslow International Charter*, http://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/257/statuto_cittaslow_en_12.05.pdf, (27.05.2018).
- Miele, M. (2008). "CittàSlow: Producing Slowness against the Fast Life", *Space and Polity*, 12 (1), 135-156.
- Özmen, Ş., Birsen, Ö. ve Birsen, H. (2016a). "Kentleşme Dinamiklerine Cittaslow Kentler Üzerinden Bakmak: Türkiye'deki Cittaslow Şehirleri Üzerine Bir Araştırma", *e-Kurgu*, 24(2), s. 9-22.
- Özmen, Ş., Birsen, H. ve Birsen, Ö. (2016b)." "Yavaş Hareketi": Çevreden Kültüre Hayatın Her Alanında Küreselleşmeye Başkaldırı", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(1), s. 38-49.
- Radstrom, S. (2011). "A Place Sustaining Framework for Local Urban Identity: An Introduction and History of Cittaslow", *JPP Italian Journal of Planning Practice*, 1(1), s. 312-393.
- Semmens, J. & Freeman, C. (2012). "The Value of Cittaslow as an Approach to Local Sustainable Development: A New Zealand Perspective", *International Planning Studies*, 17 (4), s.353-375.
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, K.T. 31.05.2006/5510, R.G. 16.06.2006 /26200.
- Tayfun A. ve Acuner E.(2014a). "Cittaslow: A Comparative Research Turkey and The World", *International Journal Of Arts And Sciences*, 6-10 Nisan 2014, Vienna, p. 239-246.
- Tayfun A. ve Acuner E. (2014b). "Cittaslow: Çamlıhemşin İçin Bir Model Önerisi", *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 2(1), s.46-54.
- Vergi Usul Kanunu, K.T. 04.01.1961/213, R.G. 10.01.1961/10703 – 10705.
- Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun, K.T. 11.05.2018 /7143, R.G. 18.05.2018 /30425.

TURİZM GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Canan SANCAR¹

Yusuf Ekrem AKBAŞ²

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye’de turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi 1995-2017 dönemi için ARDL yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre, uzun dönemde turizm gelirleri %1 arttığında GSYH %1.19 artmakta olduğu görülmüştür. Kısa dönemde turizm gelirleri ile GSYH arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Çalışmanın bulguları, Türkiye’de ekonomik büyüme sürdürülebilirliğinin sağlanmasında turizm gelirlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Ekonomik Büyüme, ARDL Analizi

THE RELATIONSHIP OF TOURISM REVENUES AND ECONOMIC GROWTH

ABSTRACT

In this study, the relationship between the tourism revenues and economic development in Turkey was analysed through ARDL method for the period between 1995 and 2017. According to the empirical findings of the study, an increase of 1% in the tourism revenues in the long term leads to an increase of 1.19% in GDP. There is not a significant relationship between tourism revenues and GDP in the short term. The findings of the study reveal the importance of tourism revenues in providing the sustainability of economic development in Turkey.

Keywords: Tourism Incomes, Economic Growth, ARDL Analyses

---

¹ Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit Aydın Doğan MYO, canansancar@gumushane.edu.tr

² Adıyaman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, akbasye@gmail.com

GİRİŞ

Turizm sektörünün kalkınma, büyüme ve zenginlik üzerindeki etkileri 1950'li yıllardan sonra keşfedilmeye başlamıştır. Turizm sektöründeki gelişmeler hizmet ihracatının artırarak, döviz girdisi sağlamakta ve beraberinde istihdam ve milli gelir artışı (Yamak vd.,2012: 205) sağlayarak ülkelerin kalkınmasına ivme kazandırmaktadır. Türkiye'de turizm 1980'li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarından sonra serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ihracata dayalı sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde turizm önemli bir araç haline gelmiştir. 1982 yılında Turizm Teşvik Kanunu ile bu sektöre büyük tutarlarda mali destek sağlanmış ve 1983 yılından itibaren turizme dayalı büyüme modellerine öncelik verilmiştir. Turizm sektörüne yönelik teşvik ve yatırım hamleleri 2000'li yıllarda artarak devam etmiştir. Türkiye'de 1982 yılında 370 milyon dolar olan turizm gelirleri, TÜİK verilerine göre 2005 yılında 18.1 milyar dolar, 2010 yılında 20.8 milyar dolar, 2015 yılında 31.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Turizm gelirleri 2016 yılında bir önceki yıla göre %29,7 azalarak 22.1 milyar dolar olmuştur. Turizm gelirlerindeki bu düşüşte daha çok ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar etkili olmuştur. Yıllar itibariyle ortalama artış ve azalışlarla birlikte turizm gelirleri 2017 yılında 26.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Turizm önümüzdeki dönemlerde de Türkiye'de bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yoksullukla mücadele ve istihdam olanaklarının geliştirilmesinde önemli bir planlama aracı olarak kullanılacaktır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007). Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde 1995-2017 döneminde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında ilişki olup olmadığını araştırmak ve turizm sektörünün ekonomik büyümeye olası katkılarını test etmektir. Bu kapsamda çalışmada giriş bölümünden sonra ikinci bölümünde konuyla ilgili daha önce yapılmış ampirik çalışmaların yer aldığı literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi, dördüncü bölümde ampirik bulgular yer almaktadır. Çalışmada son olarak sonuç ve öneriler bölümüne yer verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde turizm gelirleri ve cari açık ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalar incelendiğinde; Martin vd. (2004), 21 Latin Amerika ülkesinde ekonomik büyüme ve turizm ilişkisini 1985-1998 dönemi için panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada, turizmin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Huybers ve Skerrit (2005) turizm ve ekonomik büyüme ilişkisini gelişmekte olan 37 ülke için araştırmışlardır. En küçük kareler yöntemi (EKK) ve panel veri yaklaşımını kullandığı

çalışmanın bulgularına göre, uluslararası turizmin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Oh (2005), ekonomik büyüme ve turizm ilişkisini Kore için Engle ve Granger ve iki değişkenli VAR yaklaşımı ile test etmişlerdir. Çalışma sonucu, turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye açısından; Yamak vd. (2012), Türkiye için 1960-2006 dönemini kapsayan çalışmalarında, hem reel turizm gelirlerinin hem de turist başına düşen reel turizm gelirlerinin reel GSMH, tarım, sanayi ve hizmet sektörü üzerindeki kısa ve uzun dönem etkileri Engle-Granger ve Johansen-Juselius Koentegrasyon Yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmanın nedensellik testlerinden elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde ne reel turizm gelirlerinin ne de turist başına düşen reel turizm gelirlerinin ekonomi üzerinde bir etkilerinin olmadığı söylenebilir. Kısa dönemde ise sadece reel turizm gelirlerinin sanayi ve hizmet sektörü üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Kızılgöl ve Erbaykal (2008), Türkiye'deki turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini Toda- Yamamoto nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. 1992:M1–2006:M2 dönemlerini kapsayan test sonuçlarına göre, ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Çoban ve Özcan (2013), Türkiye'de turizm ve ekonomik arasındaki ilişkileri 1963-2010 dönemi için araştırmışlardır. Çalışmanın nedensellik ilişkisi sonuçlarına göre, kısa dönemde iki değişken arasında ilişki tespit edilemezken, uzun dönemde turizm ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Kanca (2015), Türkiye'de turizm ve ekonomik büyüme ilişkisini 1980-2013 dönemi için zaman serisi yöntemlerinden yararlanılarak ekonometrik olarak sınanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru Granger anlamda bir nedensellik etkisi görülmüştür. Ayrıca, turizm gelirlerinin büyümeyi pozitif yönde etkilediğine dair ampirik kanıtlara ulaşılmıştır.

Turizm sektörünün ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkileri özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Turizm ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalarda genellikle ülkeye giren turist sayısı veya turizm gelirleri ile ekonomik büyümeyi temsilen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değişkenleri kullanılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde yapılan ampirik çalışmalarda ülke bazında farklı sonuçlar elde edildiği görülmüştür.

YÖNTEM

Zaman serileri, genellikle durağan olmayan bir seyir izlemektedir. Durağan bir birleşimi ön gören eşbütünleşme kavramını test etmek amacıyla literatürde sıklıkla Engle-Granger (1987) ve Johansen (1988) eşbütünleşme testleri kullanılmaktadır. Bu eşbütünleşme testlerinde değişkenler arasındaki ilişki incelenirken aynı derecede durağan olmaları varsayımı bulunmaktadır. Fakat; Pesaran ve Pesaran (1997) ve Pesaran vd., (2001) tarafından geliştirilen Gecikmesi Dağıtılmış Otoresgresif Model (Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Approach) sınır testi yaklaşımında böyle bir durum aranmamaktadır (Yılancı, 2012: 24).

ARDL zaman serilerinde durağanlık düzeyleri farklılığından dolayı koentegrasyon analizinin yapılamama sorununa çözüm bulmak amacıyla geliştirdikleri yaklaşımdır. Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkisinin var olup olmadığını inceleyen bu yaklaşım, durağanlık seviyelerinin farklılığını önemsememektedir (Diler, 2011: 113). ARDL sınır testi yaklaşımının birçok avantajı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sınır testi yöntemi oldukça kolaydır ve Johansen & Juselius (1990) gibi çok değişkenli eşbütünleşme testlerinde ziyade, modelin gecikme uzunluğu EKK ile tahmin edildikten sonra eşbütünleşme ilişkisinin varlığı oluşmaktadır. İkincisi, birim kök testlerinde bulunan değişkenlerin ön testlerinin uygulanmasına ihtiyaç yoktur. Modelde, kullanılacak değişkenlerin I(2) olması dışında, bütünüyle I(0) ve I(1) veya hepsinin karşılıklı eşbütünleşik I(1) olup olmamasına bağlı olmadan uygulanabilmektedir. Üçüncüsü, ARDL sınır testi küçük veya sınırlı örnek kümeleri için oldukça etkili olarak kullanılmaktadır (Altıntaş, 2013: 11).

ARDL sınır testi yaklaşımı temel olarak üç aşamadan oluşmaktadır. Birincisi, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki aranmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisi varlığı koşulu altında sırasıyla ikinci ve üçüncü aşama olarak, uzun ve kısa dönem elastikiyetleri oluşmaktadır. Testin ilk aşamasında kullanılan sınırsız hata düzeltim modeli aşağıdaki gibidir.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \alpha_3 Y_{t-1} + \alpha_4 X_{t-1} + e_t \quad (1.1)$$

Modelde bulunan Δ birinci dereceden farkları ifade etmektedir (Yılancı, 2012: 27).

Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olması durumunda, ARDL sınır testinin ikinci aşamasında, değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin incelenmesi amacıyla gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Aşağıda uzun ve kısa dönem ARDL modelleri gösterilmektedir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} X_{t-i} + e_t \quad (1.2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \beta HDT_{t-1} + e_t \quad (1.3)$$

(1.2) denkleminde uzun dönem ARDL modeli gösterilmiştir. (1.3) denkleminde ise, değişkenler arasında kısa dönem ilişkisi hata düzeltme modeliyle oluşturulmuştur. (1.3) denkleminde yer alan HDT, hata düzeltme terimi olarak ifade edilmektedir (Yılancı, 2012: 34-36).

BULGULAR

Çalışmada ilk olarak turizm gelirleri ve GSYH değişkenlerinin durağanlıkları sınanmıştır. Durağanlık sınaması için Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi (ADF), Dickey-Fuller Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (DF-GLS) ve Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testleri ile sınanmıştır.

Tablo 1. Durağanlık Testi Sonuçları

	Değişken	Düzye değerleri			1.Farkları		
		ADF GLS	PP	DF-	ADF	PP	DF-GLS
Test İstatistiği (Sabitli)	Ingsyh	-1.34724	-1.376903	-0.06735	-6.18003***	-6.1796***	- 6.2718***
	Inturizm	-3.02809**	-3.37999**	-0.4788	-7.24101	-7.2400	-6.79508**
Kritik Değerler	%1	-3.6463		-2.63921			
	%5	-2.95402		-1.95168			
	%10	-2.61585		-1.61057			

*** ve ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 1'e göre, GSYH serisi birim kök içermektedir. Bu serinin birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Dolayısıyla, GSYH serisinin durağanlık mertebesi I(1)'dir. Turizm serisi ise düzey değerinde durağandır. Bu yüzden, turizm gelirleri serisi I(0)'dir. Serilerin durağanlık mertebeleri I(1) ve I(0) olduğu için uzun dönem ilişki olup olmadığını tespit edebilmek için ARDL sınır testi kullanılmıştır.

ARDL testine başlamadan önce ilk olarak GSYH'nin bağımlı, turizm gelirlerinin bağımsız değişken olduğu modelin optimum gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Optimum Gecikme Uzunluğunun Seçimi

m	AIC	LM-istatistiği
1	-1.610976*	1.986447
2	-1.491888	3.478853
3	5.596744	5.596744

Not: AIC, Akaike kriterini göstermektedir. LM istatistiği otokorelasyon olup olmadığını test etmektedir. m ise gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 2'ye göre optimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra ARDL sınır testi için F testi sınaması yapılmıştır.

Tablo 3. Eş-bütünleşme İlişkisi için F Testi Sonuçları

ARDL Sınır Testi için Kritik Değerler					
F Değeri	k	Gecikme Uzunluğu	Anlam Düzeyi	Sabitli	
Sabitli	1	1		CI((III)) I(0)	CI((III)) I(1)
4.5277**			%5	3.3725	4.4314
			%10	2.5786	3.4335

Kritik değerler Pesaran (2001) Tablo V'den elde edilmiştir. k açıklayıcı değişken sayısını göstermektedir. **, %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3'e göre F istatistik değeri üst seviyelerin kritik değerlerinin hepsinden büyüktür. Dolayısıyla, GSYH ve turizm gelirleri arasında uzun dönem ilişki olup olmadığı analiz edilebilir.

Tablo 4. ARDL (1,0) Modeli

Regresör	Katsayı	Standart Hata	T-ist [Olas.Değ.]
lngsyh (-1)	.90785	.064529	14.0689 [0.000]
Inturizm	.10980	.074439	1.4751 [0.150]

Tablo 4, seçilen ARDL modelini göstermektedir. Buna göre, uygun model ARDL(1,0)'dir.

Tablo 5. Diagnostic Test

	F İstatistiği	Olasılık Değeri
Otokorelasyon	0.10793	0.745
Fonksiyonel Form	10.9976	0.000
Normallik	3.8246	0.148
Değişen Varyans	0.44855	0.508

Tablo 5'e göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Ayrıca, model normal dağılımlıdır.

Tablo 6. Uzun Dönem Katsayı Tahmini ARDL (1,0)

Regresörler	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık değeri
turizm gelirleri	1.1916	.0029623	40.2263	0.0000***
Sabit				

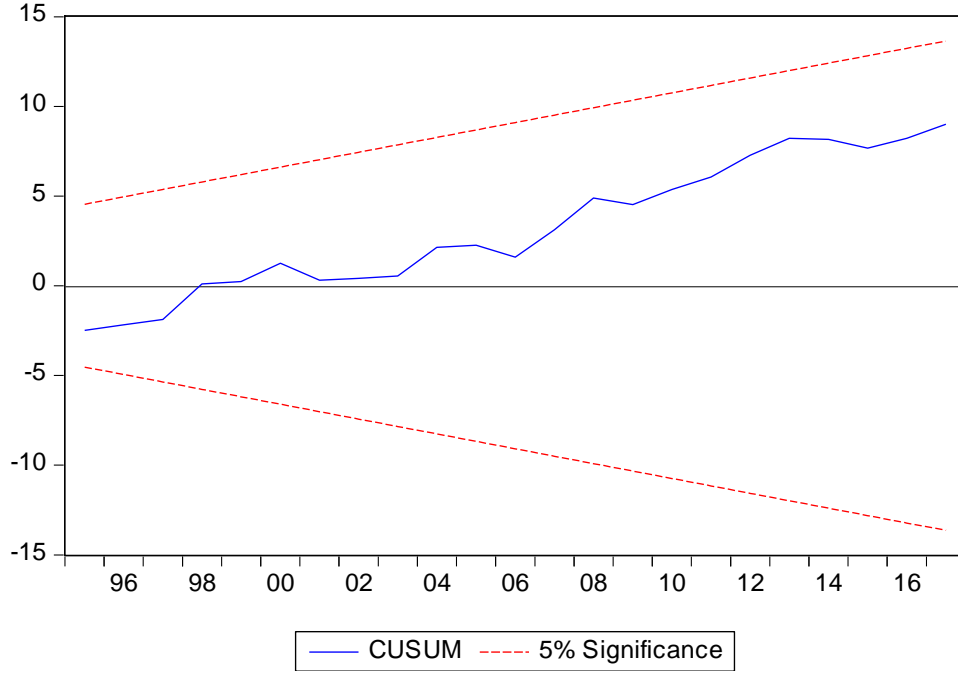
***, %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6'ya göre, uzun dönemde turizm gelirleri serisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu sonuca göre turizm gelirleri %1 arttığında GSYH %1.19 artmaktadır.

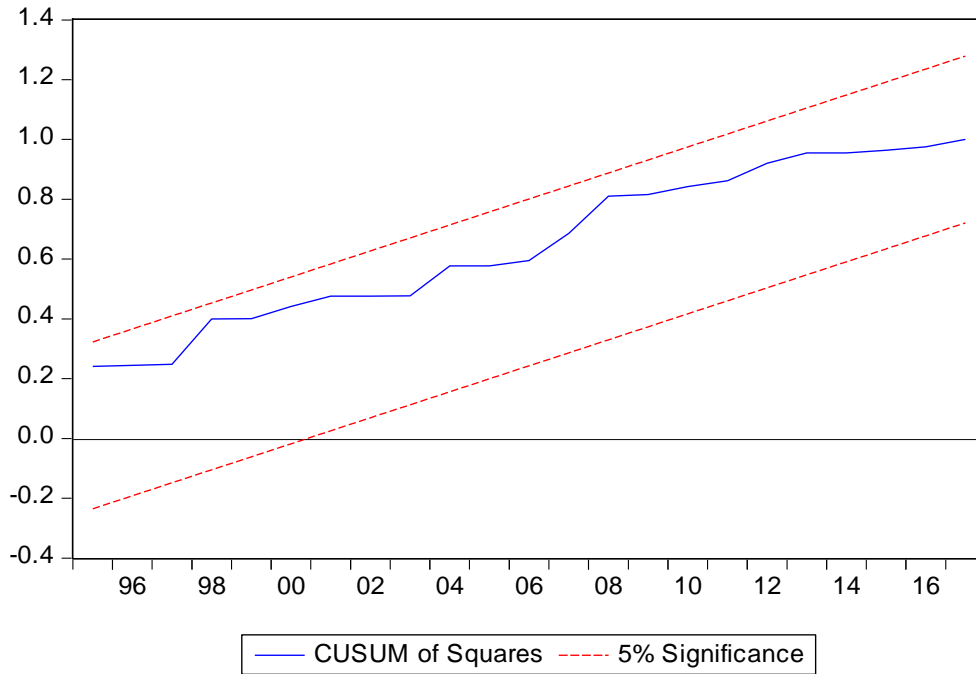
Tablo 7. Kısa Dönem Katsayı Tahmini

Regresörler	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık değeri
dlnTurizm	0.10980	0.074439	1.4751	0.150
ecm(-1)	0.064529	0.064529	-1.4280	0.163

Tablo 7'ye göre, hata düzeltme katsayısı (ecm) istatistiksel olarak anlamsızdır. Ayrıca, turizm gelirleri katsayısı kısa dönemde istatistiksel olarak anlamsızdır. Dolayısıyla, kısa dönemde turizm gelirleri ile GSYH arasında anlamlı ilişki bulunamamaktadır.

Şekil 1. CUSUM Eğrisi

Şekil 2. CUSUM² Eğrisi

Şekil 1 ve Şekil 2'ye göre CUSUM ve CUSUM² eğrileri anlamlılık düzeyi arasında olduğu için model istikrarlıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye’de turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri 1995-2017 dönemi için ARDL yöntemi ile analiz edilmiştir. İlk önce serilerin durağanlıkları ADF, PP ve DF-GLS birim kök testleri ile sınanmıştır. Birim kök testi sonuçlarına göre, GSYH serisinin durağanlık mertebesi $I(1)$, turizm gelirleri serisinin ise $I(0)$ olduğu tespit edilmiştir. Serilerin durağanlık mertebesi farklı olduğu için değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. ARDL testine başlamadan önce ilk olarak GYYH’nin bağımlı turizm gelirlerinin bağımsız değişken olduğu modelin optimum gecikme uzunluğu 1 belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra ARDL sınır testi için F testi sınaması yapılmıştır. F istatistik değeri üst seviyelerin kritik değerlerinin hepsinden büyüktür. Dolayısıyla, GSYH ve kamu harcamaları arasında uzun dönem ilişki olup olmadığı analiz edilebilir. F istatistik değeri üst seviyelerin kritik değerlerinin hepsinden büyüktür ve uygun model ARDL(1,0)’dir. Diagnostic test sonucuna göre, modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Ayrıca, model normal dağılımlıdır.

Modelin uzun dönem katsayısı tahmin edildiğinde; uzun dönemde turizm gelirleri serisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu sonuca göre, uzun dönemde turizm gelirleri %1 arttığında GSYH %1.19 artmaktadır. Modelin kısa dönem katsayısı dikkate alındığında, hata düzeltme katsayısı (ecm) ve turizm gelirleri katsayısı kısa dönemde istatistiksel olarak anlamsızdır. Dolayısıyla, kısa dönemde turizm gelirleri ile GSYH arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Çalışmanın bu bulgusu, Martin vd. (2004)’nin 21 Latin Amerika ülkesi, Huybers ve Skerrit (2005)’in 37 gelişmekte olan ülke, Kızılgöl ve Erbaykal (2008), Çoban ve Özcan (2013), Kanca (2015)’nin Türkiye için yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ekonometrik modelde sadece GSYH ve turizm gelirlerinin kullanılması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bu çalışma, değişken sayısının artırılmasıyla geliştirilebilir.

Çalışmanın bulguları, Türkiye’de ekonomik büyüme sürdürülebilirliğinin sağlanmasında turizm gelirlerinin önemini ortaya koymaktadır. Turizm sektörüne gerek devlet gerekse özel sektörde yapılacak yatırımlar, döviz girişini artırarak hem hizmet ihracatını hem de istihdamı ve kişi başına olan geliri artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Engle, R.F. ve Granger, C. W. J. (1987), Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing, *Econometrica*, 55(2), s. 251-276
- Huybers, T. ve Skerret, D. (2005), "The Effect of International Tourism on Economic Development: An Empirical Analysis", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 10(1),s. 23-43.
- Johansen, S. (1988), Statistical analysis of cointegration vectors, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(3), s. 231-254
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990), *Maximum Likelihood Estimation And Inference On Cointegration - With Applications To The Demand For Money*, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52(2), s. 169-209.
- Kanca, O.C. (2015), "Turizm Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1980-2013)", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*,8, s.1-14.
- Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008), "Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), s.351-360.
- Çoban, O. ve Özcan, C.C. (2013), "Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, , 8(1), s.243-261
- Diler, H. G. (2011), *Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar.
- Oh, C. (2005), "The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy", *Tourism Management*, 26, s.39-44.
- Kanca, O.C. (2015), "Turizm Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1980-2013)", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*,8, s.1-14.
- Martin, J.L., Morales, M. N., and Riccardo S. (2004), "Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: A Panel Data Approach", FEEM Working Paper No. 26.2004. Available at: <https://ssrn.com/abstract=504482> (12.07.2018).
- Pesaran, M.H., B. Pesaran (1997), *Working with Microfit 4.0: Interactive Econometric Analysis*, Oxford: Oxford University Pres.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., Smiht, R.J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, pp.289- 326.
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, Kültür ve Turizm Bakanlığı, no:3085. Ankara.
- Yılcı, V. (2012), "Türkiye’de Para Talebi İstikrarlılığının Testi: Kayan Pencerelede Sınır Testi Yaklaşımı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:33, Ağustos 2012, 67-74.
- Yamak, N. ve Tanrıöver, B. ve Güneysu, F. (2012), "Turizm – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), s. 205-219.

GÜMÜŞHANE'DE ALTERNATİF TURİZME YÖNELİK SORUNLAR VE ÖNCELİKLER

Elif ÖKTEM¹

İsmail ÇALIK²

ÖZ

Turistlerin beklenti ve talepleri her geçen gün farklılık göstermektedir. Alternatif turizm türlerine yönelik talep de her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada, Gümüşhane'de alternatif turizme yönelik sorunlar, çözüm önerileri ve öncelikler turizm paydaşlarının bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine mülakat, veri analiz yöntemi olarak ise betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Gümüşhane'de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesinde turizm bilinci, altyapı ve üstyapı, önceliklerin belirlenmemiş olması, bütüncül ve planlı tanıtım ve paydaşlar arasında koordinasyon alanlarında sorunların bulunduğu belirlenmiştir. İlde ön plana çıkan alternatif turizm türleri ise kış turizmi, yayla turizmi, kültür turizmi ve doğa turizmidir. Ayrıca ön plana çıkan alternatif turizm türlerine yönelik bütüncül tanıtım faaliyetlerinin hayata geçirilmesi, turizm yatırımlarının bitirilmesi, sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde doğal alanların turizm yoluyla tahrip edilmemesi, paydaşlar arasında iş birliği ve konsensüs sağlanması gibi öneriler belirtilebilir.

Anahtar kelimeler: Alternatif Turizm, Gümüşhane.

KEY ISSUES AND PRIORITIES FOR ALTERNATIVE TOURISM IN GÜMÜŞHANE

ABSTRACT

Tourism demand and tourist expectations differ from every passing day. The demand for alternative tourism types is increasing day by day. In this study, problems, solutions and priorities for alternative tourism in Gumushane have been evaluated from the point of view of tourism stakeholders. In the research, in-depth interview method was used as data collection and descriptive analysis method was used as data analysis. According to the results of the study, it was determined that tourism awareness, infrastructure and superstructure, priorities have not been defined, problems of integrated and planned publicity and coordination among stakeholders were found in the development of alternative tourism types in Gümüşhane. Alternative tourism types that come to the forefront in the province are winter tourism, plateau tourism, cultural tourism and nature tourism. In addition, the implementation of holistic promotion activities for alternative tourism types, the completion of tourism investments, the failure to destroy the natural areas by tourism within the framework of the sustainable tourism approach, the cooperation between the stakeholders and the provision of consensus.

Keywords: Alternative Tourism, Gümüşhane.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi S.B.E. Turizm İşletmeciliği A.B.D.

² Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, ismailcalik29@gmail.com

GİRİŞ

Dünyada olumlu bir talep artışı gösteren alternatif turizm, turist çeken ülkeler ve bölgelerde bir çekim unsuru olarak kullanılmaktadır (Çontu, 2006: 2). Ülkemiz, bünyesinde barındırdığı tarihi, doğal ve kültürel zenginlikleri, sahip olduğu çeşitli iklim özellikleri ile alternatif turizm türlerinin aynı anda uygulanabilmesi nedeniyle farklı turistik ihtiyaçları bulunan turistlere ziyaret olanağı sunmaktadır (Altanlar, 2007:1).

Jeomorfolojik yapısı itibarıyla dağlık bir bölgede yer alan ve bu özelliği nedeniyle diğer sektörlere elverişli olamayan Gümüşhane'nin ekonomik ve sosyo kültürel anlamda gelişebilmesi için en öncelikli sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Gümüşhane ili sahip olduğu korunan alan, yayla, kale, mağara ve diğer doğal alanlar ile alternatif turizm çekiciliği oluşturacak kaynaklara sahiptir.

Bu çalışmada, Gümüşhane ilinin sahip olduğu kültürel ve doğal kaynak değerleri doğrultusunda alternatif turizm potansiyelinin incelenerek, ilde ön plana çıkabilecek alternatif turizm türlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, turizm paydaşlarının bakış açısıyla ilde alternatif turizmle ilgili öncelikli alanların belirlenmesi, sorunların ortaya konulması ve bu sorun alanlarıyla ilgili önerilerin getirilmesi hedeflenmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Alternatif turizm, kaynağı deniz, kum ve güneş üçlüsü olan kitle turizmine alternatif olarak doğan turizm çeşitlerini içine alan bir kavramdır (Bulut, 2006:13). Albayrak (2011:13)' a göre, insanların turizm faaliyetlerine katılmasını sağlayan pek çok neden vardır. Bu nedenler; dinsel, dinlenme ve eğlence, sosyal ve ailesel, ekonomik ve kültürel, sportif, politik nedenler olarak yedi gruba ayrılır ve bu gruplar içerisinde çok sayıda alternatif turizm çeşidinden bahsedilebilir.

Alternatif turizm, “yeni” bir turizm formunu temsil etmektedir. Alternatif turizm, kitle turizminden farklı özellikleri bulunan turizm türlerini kapsayan bir şemsiye terimdir. Eko turizm, agro turizm, kültür turizmi, tarım turizmi, inanç turizmi vb. turizm çeşitleri en yaygın bilinen alternatif turizm türleridir. Alternatif turizmde turistleri yerel topluma yakınlaştırmak, doğayı korumak, kitle turizminin oluşturduğu tahribat unsurlarını sorgulamak amaçlanmaktadır (Procházková, 2012: 16). Alternatif turizmde kastedilen doğaya duyarlı, sürdürülebilir turizm ilkelerine göre geliştirilen turizm türleridir (Baytok vd., 2017: 1).

Kültür ve Turizm Bakanlığı alternatif turizm türlerini; akarsu turizmi, av turizmi, dağcılık, golf turizmi, hava sporları, inanç turizmi, ipek yolu, kış sporları turizmi, kongre turizmi, kuş gözlemciliği, mağara turizmi, sağlık ve termal turizm, su altı dalış, yat turizmi ve yayla turizmi olarak sıralamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). Alternatif turizmde turistler kitleler halinde değil münferit veya küçük gruplar halinde turizm etkinliklerine katılmayı tercih ederler. Alternatif turizm türleri yılın tamamında tercih edilmektedir. Ayrıca alternatif turizmle turizm faaliyetlerini on iki aya yayarak bölgeler arasındaki gelir dengesizliklerini gidermek ve bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak amaçlanmaktadır (Çoban, 2015: 15). Diğer taraftan, alternatif turizm yumuşak turizm, küçük ölçekli turizm, doğa turizmi gibi turizm türlerini kapsar (Tezcan, 2004).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme, sözlü iletişim şeklinde verilerin toplandığı nitel araştırma tekniğidir (Karasar, 2016). Katılımcıların düşünce ve gözlemlerini öğrenmek amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan soruların sorulmasıyla bilgilerin toplandığı yöntemdir (Kozak, 2015).

Nitel araştırma yöntemlerinden olan mülakat yöntemi sıkı yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak üç sınıfa ayrılır. Sıkı yapılandırılmış mülakatta amaç farklı kişilerin aynı sorulara verdiği cevapları kıyaslamak olduğundan dolayı sorular yönlendiricidir ve önceden belirlenmiştir. Katılımcılara aynı sorular sorulur ve görüşme formunun doldurulması gereklidir. Yarı yapılandırılmış mülakatta sorularda yorum payı vardır ve bazı sorular açık uçlu sorulur. Görüşme esnasında bazı soruların cevabı daha derin olabilir. Yapılandırılmamış mülakatta ise görüşmenin gidişatına göre yönlendirme yapılabilir ve sorular serbesttir. Görüşmede katılımcının izni alınarak kayıt cihazı ile kayıt yapılabilir ve görüşme sohbet ortamında gerçekleşir (Saruhan ve Özdemirci, 2016).

Araştırmada analiz yöntemi olarak ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, okuyucuların ham haldeki verileri anlayabilecekleri ve kullanabilecekleri şekle sokulmasının amaçlandığı ve bu amaçla verilerin mantıklı bir şekilde sıralandığı yöntemdir. Bu yöntemle betimlemeler yapıp yorumlanır. Son olarak da araştırmacı yapılan yorumların ışığında bazı tahminlerde bulunarak yeni sonuçlara ulaşmaya çalışır. Betimsel analiz bir çerçevenin oluşturulması, bu çerçeveye göre verilerin işlenmesi, elde edilen bulguların ifade edilmesi ve yorumlanması olarak dört aşamadan oluşur (Altunışık vd., 2015:258).

Araştırmaya gönüllü olarak katılan altı turizm paydaşından randevu alınarak derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yaklaşık bir saat süren mülakatlar önceden belirlenen gün ve saatte katılımcıların iş yerlerinde yapılmıştır. Ayrıca katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler daha sonra çözümlenerek analiz edilmiştir. Katılımcıların mesleği ve katılımcılardan bilgi alınan konulara dair bilgiler aşağıdadır:

Tablo 1: Katılımcıların Mesleği ve Bilgi Alınan Temel Konular

	Mesleği	Bilgi Alınan Temel Konular
K 1	Otel/İşletme Sahibi	Altyapı çalışmaları, tanıtım, turist karşılama
K 2	Otel/Genel Müdür	Turizm fuarları, turist karşılama kapasitesi, turizm yatırımları
K 3	Otel/Genel Müdür	Turizm güzergahları, altyapı çalışmaları, turizm alanları planlaması, halkın bilinçlendirilmesi
K 4	Seyahat Acentası İşveren/ İşletme Sahibi	Kayak turizmi, turizmde öncelik planlaması,
K 5	Otel/İşletme Sahibi	Tanıtım eksikleri, sanal geziler,
K 6	Seyahat Acentası /İşletme Sahibi	Turizm paydaşları işbirliği, tanıtım eksikleri

Verilerin analizi sürecinde verilerin kategorileştirilerek iki üst ve bu üst temalarla bağlantılı üç alt tema belirlenmiştir. Bu temalara aşağıdaki tabloda yer verilecektir:

Tablo 2: Veri Analizi Sürecinde Kullanılan İlgili Üst ve Alt Temalar

Üst Tema 1: Gümüşhane’de Alternatif Turizm Türlerinin Geliştirilmesi
Alt Tema 1: Alternatif turizmin geliştirilmesi açısından paydaşlara düşen görevler
Alt Tema 2: Gümüşhane’de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesindeki sorun alanları
Alt Tema 3: Gümüşhane’de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ile ilgili çözüm önerileri
Üst Tema 2: Gümüşhane’de Alternatif Turizm Türlerinin Önem Sırası

BULGULAR VE TARTIŞMA

Üst Tema 1: Gümüşhane’de Alternatif Turizm Türlerinin Geliştirilmesi

Belirlenmiş olan üst temanın altında üç farklı alt tema belirlenmiştir. Bu alt temalar bağlamında katılımcılara (1) Alternatif turizmin geliştirilmesi açısından hangi paydaşlara hangi görevler düşmektedir? (2) Gümüşhane’de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesinde hangi sorun

alanlarından bahsedebilirsiniz? ve (3) Gümüşhane’de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi açısından neler önerebilirsiniz? şeklinde sorular iletilmiştir.

Alternatif turizmin geliştirilmesi açısından hangi paydaşlara hangi görevlerin düştüğüyle ilgili alt temada kamu kurumları tarafından yönetilen turizm alanlarının mesai saatleri dışında da açık tutulması, turizm işletmelerinde hizmet veren iş görenlerin misafir memnuniyeti kurallarına uymaları, turizm paydaşları arasında iş birliğinin oluşturulması ve turizm gelişiminin önündeki bürokratik engellerin aşılması önerilmektedir. Bu önerilerden bazılarında aşağıda yer almaktadır:

“Turizm konusunda Valilik heyecanlı ve destek arıyor. Burada en büyük görev yerel halka düşüyor. Ayrıca belediyenin turizme sahip çıkması gerekiyor. Esnafın turizm konusuna sahip çıkması önemli görülmektedir. Esnafta henüz turizm bilinci uyanmadı maalesef. Turizmin ne gibi bir faydası olduğuna dair bir bilinç uyanmadı, turizmin ne gibi katkılarının olduğu halka anlatılmalı (K3)”

“Seyahat acenteleri de tanıtım alanında daha aktif faaliyette bulunmalılar. Gümüşhane’ye gelen tur grupları Karaca Mağara’sını gezip, diğer alanları görmeden ve merkeze uğramadan geri dönüyorlar. Gümüşhane merkezli seyahat acenteleri ildeki turizm alanlarının tanıtılması ve il dışından bölgeye tur gruplarının getirilmesi noktasında daha fazla inisiyatif almalılar(K5)”

“Kamu kurumları tarafından yönetilen turizm alanları mesai saatleri dışında da açık olmalıdır. İldeki esnaflarımızın turizm ile alakalı eğitilmesi gerekiyor. Konaklama mekanlarında turisti karşılamada güler yüzlü olunması gerekiyor (K1)”

Gümüşhane’de alternatif turizm türlerinin geliştirilmesindeki sorunlarla ilgili alt temada altyapı çalışmalarının tamamlanmamış olması, insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılayacağı alanların yetersizliği, yerel halkta turizme olan ilgi eksikliği, turizmin hangi türlerine yönelmek gerektiğinin bilinmemesi, kamu ve özel sektördeki konsantrasyon eksikliği gibi sorun alanlarından bahsedilmiştir. Bu sorun alanlarıyla ilgili bazı katılımcıların görüşleri aşağıdadır;

“Alternatif turizm alanlarının etkin tanıtılması için turizm alanlarındaki yol, kanalizasyon, turizm tesisi gibi altyapı ve üst yapı çalışmalarının ivedilikle tamamlanması gerekmektedir. İstanbul ve Ankara çıkışlı Doğu Karadeniz turlarında Gümüşhane’de sadece Karaca Mağarası ziyaret ediliyor. Diğer bir programda uçakla Trabzon Havaalanına gelen tur grubu

Trabzon'dan otobüsle Karaca Mağarası'na geliyor ve geri dönüyorlar. İl merkezine turisti çekebilmek için altyapı konusunda iyi çalışmamız gerekiyor (K1)”

“Gümüşhane halkını turizme hazır görmüyorum. Halka turizmin getireceği sosyokültürel ve ekonomik katkıların iyi anlatılması lazım ki halk turizmi sahiplensin. Yerel halk sahiplenmezse turizm olmaz. Gümüşhane’de turizm konusunda en önemli eksiklik bu konudur (K3)”

“Önceliklerin belirlendiği bir liste yok yani Gümüşhane neye yönelmeli şu an hangi turizm türüne yönelmeli, öncelikle akademik çevreler tarafından Gümüşhane'de turizm potansiyeli olan yerler nereler tespit edilmesi lazım ve bu listede de önceliklerin belirlenmesi lazım (K4)”

“Günümüzde turizm alanlarının tanıtımları sosyal medya üzerinden yapılıyor. Özellikle alternatif turizm türlerine yönelmek isteyen insanlara ulaşmanın en etkili yolu sosyal medyadır. Konu ile ilgilenen insanlara televizyon reklamları, radyo reklamları ile ulaşamayabilirsiniz. Gelişmiş arama motorlarında arama yaptığında direkt size ulaşabilmesini sağlarsanız tanıtımda önemli bir adım atmış olursunuz. Tanıtım yapabilmemiz için önce turizme hazır olmanız gerekir. Turizmde tanıtım iyi bir tesis ve misafirperverliğe bağlıdır (K6)”

Turizm paydaşlarının alternatif turizm türlerinin geliştirilmesine yönelik önerileri ile ilgili alt temada, turizm alanlarında farklı turist gruplarının ilgi, istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek tesislerin oluşturulması, alternatif turizmin gelişimi için sektörün profesyonellerinden destek alınması, tanıtım boyutunda eksikliklerin giderilmesi önerilmektedir. Bunlardan bazılarında aşağıda yer verilmektedir:

“Gümüşhane'de turizm potansiyeli olan öncelikli alanların ve turizm türlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Turizm alanındaki ilk önceliğinin kış turizmi olduğunu varsayalım. Bunun için kış turizmi ile ilgili yapılması gereken altyapı, tesis, tanıtım hamleleri hayata geçirilmeli daha sonra diğer turizm türlerine odaklanılmalı (K4)”

“Gümüşhane'deki tarihi konaklarda sanal turlar yapılabilir. Ziyaretçi Gümüşhane'ye gelmeden önce sanal gezilerle internet üzerinden konakları görebilmeli. Tanıtım boyutunda eksiklikleri olduğunu düşünüyorum, tanıtma biraz daha fazla önem verilmeli (K5).”

Üst Tema 2: Gümüşhane’de Geliştirilecek Alternatif Turizm Türlerinin Öncelik Sıralaması

Yukarıda belirtilen üst tema ile ilgili katılımcılara Gümüşhane’de hangi alternatif turizm türünün diğerlerine göre daha öncelikli olduğu sorulmuştur. Konu ile ilgili K2 katılımcısı:

“Kış turizmi Gümüşhane’de öncelikli turizm türüdür. Bunun haricinde kültür turizmi var. Bu bölgeye gelecek olan turistler kültür turizmi için gelecekler. Kültür turizmi kapsamında gezilecek yerlerimiz eşi benzeri olmayan yerlerdir” şeklinde görüş beyan etmiştir.

K3 katılımcısının konu ile ilgili değerlendirmesi ise şöyledir:

“Gümüşhane’de doğa turizmi, dağ turizmi, av turizmi yapılabilir. Trekking yapılabilir. Eski Rum yerleşmeleri olduğundan dolayı dini yapılar var burada, inanç turizmi yapılabilir. Kış turizmi yapılabilir, şu anda bir proje var anladığım kadarıyla. Kaya tırmanışı yapılabilir coğrafyası müsaittir”

Diğer taraftan katılımcıların “Gümüşhane’de alternatif turizm türlerini önem sırasına göre sıralayınız?” sorusuna verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablodaki verilere göre katılımcılardan 3’ü tarafından kış turizmi diğer alternatif turizm türleri arasında ilk önceliğe sahip olarak belirtilmiştir. İki katılımcı ise Gümüşhane’de kültür turizmi potansiyelinin zenginliğinden bahsederek kültür turizminin öncelikli geliştirilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir. Bir katılımcı ise ilin doğa turizmi değerlerinin zenginliği açısından eko turizmi öncelikli geliştirilmesi gereken alan olarak belirtmiştir. Katılımcılar genel anlamda Gümüşhane’de kış turizmi, eko turizm, kültür turizmi ve yayla turizminin diğer alternatif turizm türlerine göre daha öncelikli olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 3: Gümüşhane’de Geliştirilecek Alternatif Turizm Türlerinin Öncelik Sıralaması

	1. Öncelik	2. Öncelik	3. Öncelik	4.Öncelik	5. Öncelik	6.Öncelik	7.Öncelik	8. Öncelik
K1	Kültür turizmi	Yayla turizmi	Kış turizmi	Macera turizmi	Doğa(eko) turizmi	İpekyolu turizmi	İnanç turizmi	Gastronomi turizmi
K2	Kültür turizmi	Doğa(eko) turizmi	Yayla turizmi	Kış turizmi	İpekyolu turizmi	Macera turizmi	Gastronomi turizmi	İnanç turizmi
K3	Doğa(eko) turizmi	Kültür turizmi	Yayla turizmi	Kış turizmi	İnanç turizmi	Gastronomi turizmi	İpekyolu turizmi	Macera turizmi
K4	Kış turizmi	Yayla turizmi	Doğa(eko) turizmi	İnanç turizmi	İpekyolu turizmi	Macera turizmi	Kültür turizmi	Gastronomi turizmi
K5	Kış turizmi	Yayla turizmi	Macera turizmi	Doğa(eko) turizmi	Gastronomi turizmi	Kültür turizmi	İpekyolu turizmi	İnanç turizmi
K6	Kış turizmi	Doğa(eko) turizmi	Macera turizmi	Yayla turizmi	Kültür turizmi	İnanç turizmi	Gastronomi turizmi	İpekyolu turizmi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane’deki turizm paydaşlarının alternatif turizm konusunda önemli fikirleri olsa da genel olarak alternatif turizm algılarının düşük olduğu söylenebilir. Bu durumun temel nedeni olarak Gümüşhane’nin zengin turizm potansiyeline rağmen turizm gelişimi açısından henüz başlangıç aşamasında bulunmasıdır. Gümüşhane’de alternatif turizmin geliştirilmesi açısından farklı sorunların varlığından bahsedilebilir. Bu sorunlardan bazıları; turizm bilinci eksikliği, altyapı ve üst yapı kaynaklı sorunlar, turizm alanında önceliklerin belirlenmemiş olması, plansız tanıtım faaliyetleri ve kamu ile özel sektör arasında koordinasyon eksikliği olarak belirtilmiştir. Belirtilen sorunların çözümünde ise paydaşlarla işbirliği içerisinde tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, farklı istek ve ihtiyaçlara sahip turistlere yönelik turizm tesislerinin kurulması, bölgedeki turizm alanlarıyla ilgili altyapı, üst yapı eksikliklerinin giderilmesi önerilmektedir.

Alternatif turizm türleri arasında diğerlerine göre potansiyeli bulunan kış turizmi, eko turizm, kültür turizmi ve yayla turizmi alanlarındaki mevzuat, tesis, planlama, koordinasyon temelli sorunların çözümü için paydaşların görüşleri de dikkate alınarak gerekli çalışmaların hayata geçirilmesi önerilmektedir. Gümüşhane ilindeki kültürel alanlarda devam eden kazı, restorasyon, yenileme vb. çalışmalar turizmin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Turizm tesislerindeki hizmet kalitesi, hijyen, verimlilik sorunlarının aşılmasında eğitim kurumları ile etkin iş birliği kurulmasının önemi açıktır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. (2011), *Tüketicilerin Alternatif Turizm Türlerini Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Altanlar, A. (2007), *Akçakoca Alternatif Turizm Olanaklarının Araştırılması*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Altunışık, R. , Coşkun, R. , Bayraktaroğlu, S. , ve Yıldırım, E. (2005), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Baytok, A, Pelit, E. ve Soybalı, H.H. (2017) “Alternatif Turizm Mi Turizmde Çeşitlilik Mi? Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss:1-14.
- Bulut, Z. (2006), *Kemaliye (Erzincan) İlçesi ve Yakın Çevresinin Alternatif Turizm Kapsamında Rekreasyonel Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi*, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Çoban, Z. (2015), *Kocaeli İlinin Turizm Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

- Çontu, M. (2006), *Alternatif Turizm Çeşitleri ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Karasar, N. (2016), *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, M. , (2015), *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım Ve Yayın Teknikleri*, Detay Yayıncılık, Ankara,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018), *Alternatif Turizm Türleri*, [Http://Yigm.Kulturturizm.Gov.Tr/Tr,9872/Alternatif-Turizm-Turleri.Html](http://Yigm.Kulturturizm.Gov.Tr/Tr,9872/Alternatif-Turizm-Turleri.Html), (09.05.2018).
- Procházková, K. (2012), *Alternative Tourism and Sustainable Development in the Small Island Caribbean Case Study of Dominica, West Indies*, Palacký University In Olomouc, Faculty Of Science, Department of Development Studies, Bachelor Thesis, Dominica, <https://theses.cz/id/yzp2zj/00164486-725585683.pdf> (06.08.2018).
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A., (2016), *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tezcan, B. (2004), *Developing Alternative Modes of Tourism İn Turkey*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TÜRKİYE'DE TURIST GİRİŞLERİ VE TERÖR OLAYLARI İLİŞKİSİ: TODA-YAMAMOTO NEDENSELLİK ANALİZLERİ (1970-2016)

Mustafa Kemal DEĞER¹

Mürşit RECEOĞLU²

Muharrem Akın DOĞANAY³

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, hizmetler ticareti içinde önemli paya sahip olan turizm faaliyetleri üzerinde terör olaylarının etkilerini analiz etmektir. Çalışmada 1970-2016 dönemi verileri kullanılarak terör olayları ile turist girişleri arası ilişkiler, Toda-Yamamoto nedensellik analizi kullanılarak belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre Türkiye'de terör olaylarından turist girişlerine doğru tek yönlü bir nedensel ilişki vardır. Turizm, Türkiye'de ekonomik büyümeyi uyararak ve dış ticaret açığını azaltmayı teşvik eden son derece önemli bir sektördür. Bu bulgular, turizm sektörünün sürdürülebilirliği için terörizme karşı mücadelenin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Terörizm, Nedensellik Analizi, Türkiye

TOURIST ARRIVALS AND TERRORISM RELATIONSHIP IN TURKEY: TODA-YAMAMOTO CAUSALITY ANALYSIS (1970-2016)

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyse the effects of terrorist incidents on tourism activities, which have a significant share in merchandise trade. Relations between terrorist incidents and tourist arrivals will be tried to be determined using Toda-Yamamoto causality analysis, using the data of 1970-2016 period in the study. According to the findings obtained in this study has a unidirectional causal relationship to the inflow of tourists from terrorism in Turkey. Tourism is an extremely important sector for stimulating economic growth and declining foreign trade gap in Turkey. These findings reveal the importance of fighting against terrorism for the sustainability of the tourism sector.

Keywords: Tourism, Terrorism, Causality Analysis, Turkey

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, mkdeger@ktu.edu.tr

² Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İİBF, mursit_recepoglu@hotmail.com

³ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, makindoganay@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Son yüzyılda ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bir yanda dünya mal ticaretinin artmasına yol açarken, diğer taraftan hizmetler ticaretinin de hızla gelişmesine imkân vermiştir. Dünya hizmet ticaretinde ise ulaşım ve seyahat sektörleri dikkatleri çekmektedir. Yaşanan bu gelişmeler ise dünya ekonomisinin hızla büyümesine ve ülkelerin giderek birbirine daha bağımlı hale gelmesine yol açmıştır.

Dünya ekonomisinde yaşanan bu süreçlere paralel olarak Türkiye ekonomisi 24 Ocak 1980 Kararları ile dışa açık ve ihracata dayalı sanayileşme politikalarına yönelmiştir. Dolayısıyla 1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde önemli yapısal dönüşümler yaşanmaya başlamış ve bu çerçevede tekstil ve giyim eşyası gibi imalat sanayi sektörleri desteklenirken, turizm sektörüne de önemli kaynak aktarımları sağlanmıştır. Bu kapsamda 1980’de turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı sadece %0,6 iken bu rakam 2015 yılında %4,2 çıkmış fakat Rus uçağının düşürülmesi sonrası ise 2017’de ise %3,1’e gerilemiştir. Aynı şekilde turizm gelirlerinin mal ihracatı içindeki payı 1980’de %11’den 2017 yılında %22’e çıkmıştır. Bu göstergeler turizm gelirlerinin Türkiye’nin hem ekonomik büyümesinde hem de dış ticaretinde giderek önemi artan bir sektör olduğunu göstermektedir.

Turizm sektörünün ekonomik büyüme ve dış ticaret üzerindeki bu olumlu etkileri yanında, istihdam ve çevre üzerinde de olumlu etkilere sahip bir sektördür. Özellikle turizmin bacasız fabrika olarak değerlendirilmesinin en önemli nedeni, istihdam üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra imalat sanayine oranla çevre kirliliği üzerindeki etkilerinin sınırlı düzeylerde kalmasıdır.

Turizm, ülke ekonomisi açısından bu olumlu etkilere sahipken, özellikle terör örgütlerinin de isimlerini duyurabilme adına sıklıkla hedef aldıkları alanların başında gelmektedir. Örneğin Türkiye’de 1990’larda PKK’nın eylem alanları arasında turistik bölgeler ve turistler olduğu gibi son zamanlarda IŞİD terör örgütünün ise gerek yurt dışında gerekse yurt içinde doğrudan turistleri hedef alan eylemler gerçekleştirmeleri dikkatleri çekmektedir. Bu saldırılardan beklenen iki amaçtan ilki, ulusal ve uluslararası kamuoyunda örgütün ismini bu eylemlerle daha sık duyurarak tanınabilirliklerini artırmak ve ikincisi ise hedef aldıkları ülkenin başta turizm sektörü olmak üzere güvenlik açığı imajı yaratarak ülkenin diğer sektörlerinin olumsuz etkilenmesi sağlamaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de turist girişleri üzerine terör saldırılarının etkilerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda verisine ulaşılabilen en uzun zaman dönemi olarak 1970-

2016 yılları alınmış ve Türkiye’de gerçekleştirilen terör olayları ile turist girişleri arası ilişkiler, Toda-Yamamoto nedensellik analiz ile incelenmiştir.

TURİZM VE TERÖRİZM: AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ

Tablo 1, terör olaylarının turizm üzerindeki etkilerini çeşitli ekonometrik yöntemlerle ele alan bazı çalışmalara ait özet bilgi ve bulguları içermektedir.

Tablo 1: Turizm ve Terörizm Hakkında Literatür Özeti

Yazarlar	Ülke ve Dönemi	Yöntem	Bulgular
Enders ve Sandler (1991)	İspanya (1970 - 1988)	Granger Nedensellik ve VAR Analizi	Terör olaylarının İspanya'yı ziyaret eden turist sayısı üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Enders vd. (1992)	Yunanistan, İtalya ve Avusturya (1970 - 1990)	ARIMA Modeli	Terör eylemlerinin, turizm üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir. Bir ülkede meydana gelen bir olayın yayılma etkisi sonucunda komşu ülkeleri de etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Drakos ve Tutan (2003)	Yunanistan, İsrail ve Türkiye (1991 - 2000)	Tüketici Tercihleri Analizi	Sonuçlara göre, terörizmin pazar payları üzerinde belirgin bir yayılma etkisi olduğu gözlemlenmiştir.
Emsen ve Değer (2004)	Türkiye (1984-2001)	Regresyon Analizi	Turizm üzerinde terör olaylarının olumsuz etkileri söz konusudur.
Bhattacharya ve Basu (2010)	Hindistan (2003 - 2009)	VAR Modeli	Hindistan'da terör olayları turizm ve turist girişleri üzerinde geçici bir olumsuz etkiye sahiptir.
Feridun (2011)	Türkiye (1986 - 2006)	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	Uzun dönemli ve kısa dönemli parametre tahminlerinden elde edilen bulgulara göre, terörizmin turizm üzerinde olumsuz bir nedensel etkisinin varlığından söz edilebilir.
Thompson (2011)	60 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke (2003)	Yatay Kesit Regresyon Analizi	Gelişmekte olan ülkeler, özellikle terörizmi önleme ve turizm endüstrisi üzerindeki zararlı etkilerden kaçınma yollarını uygulamalıdır.
Karl vd. (2017)	İsrail (2000 - 2014)	Regresyon Analizi	Turist sayısındaki artış ile terör olayları arasında ekonomik bir etki tespit edilememiştir, ancak terörizm ve turizm arasındaki ilişkilerde mevsimsellik önemli bir rol oynamaktadır.
Samitas vd. (2018)	Yunanistan (1977 - 2012)	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli	Terörizmin Yunanistan'a gelen turistler üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ve sadece terörizmden turizme doğru kayda değer bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

VERİ VE METODOLOJİ

Çalışmada kullanılan terör olayları serisi (OLAY), “Global Terrorism Database”den elde edilen verilerin yazarlar tarafından toplulaştırılması ile oluşturulmuştur. Yıl içinde ülkeye giriş yapan yabancı turist sayısı (TUS) ise TÜİK’ten temin edilmiştir. Değişkenlerin logaritmik dönüşümleri sağlandıktan sonra Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizleri, Eviews 10 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada, öncelikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim-kök testi ile değişkenlerin durağanlık sınamaları gerçekleştirilmiştir. Tablo 2’de verilen ADF sonuçlarına göre sabitli ve trendli modelde serilerinin seviyesinde birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Serilerin birinci farkı alındığında ise birim kök içermedikleri, başka bir ifadeyle birinci farkında durağan oldukları (I(1)) sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2: ADF Birim Kök Sınama Sonuçları (Sabitli ve Trendli)

Genişletilmiş Dickey-Fuller Test İstatistiği	Seviye		Birinci Fark	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
OLAY	-1.952	0.610	-5.724	0.000
LTUS	-1.798	0.689	-6.768	0.000

Toda-Yamamoto nedensellik analizlerinde kullanılacak olan VAR modeli tahminlerinin sağlıklı olarak yapılabilmesi için öncelikle optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin uygun gecikme uzunluğunun belirlendiği kriterler ve uygun gecikme uzunluğu Tablo-3’de sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre optimal gecikme uzunluğu 1 (k=1) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-288.193	NA	4817.689	14.155	14.239	14.186
1	-184.038	193.068*	36.412*	9.270*	9.520*	9.361*
2	-182.486	2.725	41.110	9.389	9.807	9.541
3	-181.671	1.351	48.227	9.544	10.130	9.757
4	-180.374	2.024	55.454	9.676	10.429	9.950
5	-176.873	5.122	57.531	9.701	10.620	10.035
6	-175.680	1.630	67.192	9.838	10.924	10.233

Çalışmada Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizleri, aşağıdaki eşitlikleri kullanarak yapılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik sınaması yaklaşımı, değişkenlerin seviye değerlerinin yer aldığı Vektör Otoregressif (VAR) modeli üzerinden gerçekleştirilir. VAR modelinin optimal gecikme uzunluğu (k) ve değişkenlerin en büyük durağanlık seviyesi olan maksimum bütünleşme derecesi (dmax) belirlenerek, VAR sistemi aşağıdaki gibi tanımlanan eşitliklerle tahmin edilir.

$$X_t = \phi_0 + \sum_{i=1}^k \gamma_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \gamma_{2i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \beta_{2i} Y_{t-i} + E_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = \tau_0 + \sum_{i=1}^k \sigma_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \sigma_{2i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \delta_{2i} X_{t-i} + E_{2t} \quad (2)$$

Toda-Yamamoto nedensellik analizlerinden elde edilen sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

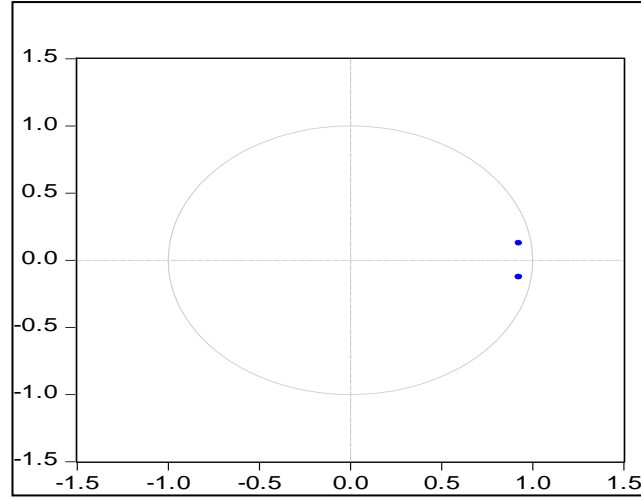
Tablo 4: Turist Sayısı Ve Terör Olayları Arası Nedensellik Analizi Sonuçları

VAR: 4 (k:1, dmax:1)			
Bağımlı Değişken: LTUS			
Bağımsız Değişken	Ki-kare	df	Olasılık
OLAY	3.132	1	0.076
Bağımlı Değişken: OLAY			
LTUS	0.331	1	0.565
LM p değeri	0.832		
White Değişen Varyans Testi p değeri	0.167		

Toda-Yamamoto analizleri sonucu elde edilen bulgulara göre Türkiye’de gerçekleşen terör olayları sayısından turist girişi sayısına doğru istatistiki açıdan anlamlı bir nedensel ilişkinin varlığından söz edilebilirken; ülkeye yıl içinde giriş yapan turist sayısından terör olaylarına doğru anlamlı bir nedensel ilişki mevcut değildir.

Uygulanan VAR modelinde yer alan hata terimleri arasında otokorelasyon olup olmadığını tespit etmek için uygulanan LM testi sonuçlarına göre, modelde herhangi bir otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Ayrıca modelde yer alan hata terimlerinin varyansının bütün örneklem için sabit olup olmadığını tespit edebilmek için White Değişen Varyans Testi uygulanmıştır. Elde edilen test istatistiği olasılık sonucuna göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Şekil 1: AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri

Grafik 1’de görüldüğü üzere VAR analizi sonucunda elde edilen AR karakteristik kökler birim çember içerisinde yer almaktadır. Bu durumda VAR analizinin istikrarlı-durağan olduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Taşıma maliyetlerindeki azalmaya ek olarak internet vasıtasıyla iletişimin çok kolaylaşması, turistik amaçlı seyahatleri dünya ölçeğinde artmasına yol açmıştır. Turizmin gelişmesinin bir diğer önemli nedeni ise 1991 sonrasında SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş döneminin kapanması ile tek kutuplu dünyanın sağlamış olduğu güvenlik ortamıdır.

Turizm sektörünün ekonomide bir takım olumlu etkiler doğurması beklenmektedir. Bunların başında ekonomik faaliyetlerde çeşitliliği artırarak ekonomik büyümeyi uyarma, istihdamı artırma, imalat sektörüne oranla çevre üzerinde zararlı etkilerinin sınırlı kalması, ileri ve geri bağlantı etkileri ile ekonominin diğer faaliyetlerini olumlu etkileme ve döviz girişleri ile ülkenin kalkınması için gerekli olan hammadde ve teknolojinin transferini kolaylaştırma sayılabilir.

Bununla birlikte son yıllarda artan uluslararası terörizm ise turizm sektörünün gelişmesi önündeki en önemli tehditlerin başında gelmektedir. Terör örgütleri, uluslararası alanda seslerini duyurabilmek ve medyayı kullanarak örgütlerinin isimlerini insanların zihinlerine kazımak için ses getirici eylem yapmak adına turistleri hedef alabilmektedirler. Örneğin son yıllarda IŞİD terör örgütü, Türkiye, Mısır ve Tunus başta olmak üzere turistleri doğrudan hedef alan saldırılarını diğer ülkelerde de yaygınlaştırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1970’lerden başlayarak özellikle 1980’lerden sonra sayısı ve şiddeti giderek artan terör saldırılarına maruz kalan Türkiye’de turizm ve terörizm arası ilişkileri

araştırmaktır. Türkiye’de 1984 yılında başlayarak 1990’larda şiddetini artıran PKK terör örgütünün saldırılarına son zamanlarda IŞİD terör örgütü tarafından yapılan eylemler de eklenmiştir. Bu terör örgütlerinin güvenlik güçlerine ve sivil halka yönelik yaptıkları saldırılarının yanında son zamanlarda IŞİD’in turistleri hedef aldığı saldırılar uluslararası kamuoyunda önemli ölçüde ses getirmiştir. Bu ise Türkiye’nin başta turizm sektörü olmak üzere diğer sektörleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır.

Çalışmada Türkiye’de gerçekleştirilen terör olaylarının turist girişleri üzerindeki etkisi, Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile araştırılmış ve terör olaylarından turist girişlerine doğru tek yönlü nedensellik elde edilmiştir. Dolayısıyla çalışmadan elde edilen bu bulgu, Türkiye ekonomisinin önemli bir gücü haline gelen turizm sektöründen beklenen olumlu etkilerin devam edebilmesi için terörle mücadelenin önemi ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Bhattacharya, M. ve Basu, K. (2010), “Impact of Terror Incidents on the Foreign Tourist Arrivals in India: An Econometric Exploration”, *International Journal of Tourism Policy*, 3(3), s. 213-222.
- Drakos, K. ve Kutun, A. M. (2003), “Regional Effects of Terrorism on Tourism in Three Mediterranean Countries”, *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), s. 621-641.
- Emsen Ö. S. ve Değer, M. K. (2004) “Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7, 67-83.
- Enders, W. ve Sandler, T. (1991), “Causality between Transnational Terrorism and Tourism: The Case of Spain”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 14(1), s. 49-58.
- Enders, W., Sandler, T. ve Parise, G. F. (1992), “An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism”, *Kyklos*, 45(4), s.531-554.
- Feridun, M. (2011), “Impact of Terrorism on Tourism in Turkey: Empirical Evidence from Turkey”, *Applied Economics*, 43(24), s. 3349-3354.
- Karl, M., Winder, G. ve Bauer, A. (2017), “Terrorism and Tourism in Israel: Analysis of the Temporal Scale”, *Tourism Economics*, 23(6), s. 1343-1352.
- Samitas, A., Asteriou, D., Polyzos, S. ve Kenourgios, D. (2018), “Terrorist Incidents and Tourism Demand: Evidence from Greece”, *Tourism Management Perspectives*, 25, s. 23-28.
- Thompson, A. (2011), “Terrorism and Tourism in Developed versus Developing Countries”, *Tourism Economics*, 17(3), s. 693-700.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995), “Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes”, *Journal of Econometrics*, 66(1-2), s. 225-250.

ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ JEOTURİZM GÜZERGÂHLARINA DAİR FARKINDALIK OLUŞTURULMASI: ESKİ GÜMÜŞHANE-DÖRT KONAK GÜZERGÂHI

Alaaddin VURAL¹

ÖZ

Yaşamın her alanında olduğu gibi sürdürülebilir turizmde de en önemli olgulardan birisi farkındalık oluşturabilmektir. Her anlamda elimizin altında birçok değere sahibiz. Bu değerler kalkınmaya katkı verecek; hatta sosyal, kültürel ve çevresel anlamda da kalkınmamızda, gelişmemizde katkı verecek büyük bir potansiyeli içermesine rağmen öncelikli olarak kendimiz bu değerlerin farkında olmadığımız gibi farkında olsak bile farkındalık oluşturamadığımız için heba ediyoruz. Bunda en önemli faktörlerden birisi de bahse konu değerlerimizi doğal çevresinden soyutlayarak ele alıyor olmamızdır. Ülkemizin coğrafik konumu ve jeolojik süreçlerdeki yeri dikkate alındığında gerek bilimsel gerekse kültürel değere sahip doğal varlıklar bağlamında birçok zenginliğimiz bulunmaktadır. Bu değerlerin; sürdürülebilir turizm bağlamında ve jeoturizm ilkelerini de dikkate alarak oluşturulacak zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhlarının (jeoturizm rotalarının) belirlenerek farkındalık oluşturulması hem yerel ölçekte hem de bölgesel ölçek sürdürülebilir turizme dayalı kalkınma ve hatta sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulmasında önemli bir yeri olacaktır. Bu çerçevede Gümüşhane-Eski Gümüşhane-Dörtkonak güzergâhı zenginleştirilmiş jeoturizm rotası olarak ele alınmıştır. Bahse konu güzergâh doğal, kültürel ve jeolojik unsurları ile bir arada toplum dikkatine sunularak farkındalık oluşturması hedeflenmiştir. Bu bağlamda günübirlik olarak yerel halkın keyifle gideceği bir güzergâh tanıtılmış olup, ayrıca ulusal, uluslararası bağlamda da güzergâhın günübirlik turizm güzergâhı olarak değerlendirilebileceği ve turizm gelirlerine katkı verirken bir yandan da çevre bilincin oluşumuna katkı vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zenginleştirilmiş Jeoturizm Güzergâhı, Sürdürülebilir Turizm, Doğal ve Kültürel Mirası Koruma.

CREATION OF AWARENESS OF ENHANCED GEOTOURISM ROUTES: ESKİ GÜMÜŞHANE-DÖRT KONAK ROUTE

ABSTRACT

One of the most important events in sustainable tourism, as in all areas of life, is awareness. In every sense, we have many values underneath. These values will contribute to development. Even in social, cultural and environmental sense, they have a great potential to contribute to our development. We are not aware of these values as our own priority. Even if we are aware, we waste because we do not create awareness. One of the most important factors in this is that we are dealing with our subject matter values by isolating them from their natural environment. When we consider the geographical position of our country and its place in geological processes, we have many riches in the context of natural assets with scientific and cultural values. These values are; establishing awareness of enriched geotourism routes (geotourism routes) in the context of sustainable tourism

¹ Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, alaaddinvural@hotmail.com.

and taking into account the principles of geotourism will play an important role in the creation of sustainable tourism-based development and even sustainable environmental awareness both at local scale and regional scale. In this context, Gümüşhane-Eski Gümüşhane-Dörkonak route was considered as an enriched route of geotourism. It is aimed to create awareness by bringing together the natural, cultural and geologic elements of the mentioned route to the public attention. In this context, a route has been introduced for the local people to enjoy on a daily basis. It will also be appreciated as a day-trip tourism route in the national and international context.

Keywords: *Enriched Geotourism Route, Sustainable Tourism, Natural and Cultural Heritage Protection.*

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'na ait Bruntland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" adlı 1987'de yayınlanmış raporda "Sürdürülebilir Kalkınma- (Sustainable Development)" kavramı literatürde oldukça popüler kullanıma sahiptir (Emrealp, 2005:14) ve kullanımı birçok alanda yaygınlaşarak devam etmektedir. Raporda kavram "Bugünün gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınmadır" şeklinde tanımlanmıştır (United Nations, 1987). Digne Bildirgesi (1991) ve Rio Konferansı (1992) ile kavramın tanımının altı doldurulmuş, günümüzde turizm alanında da sürdürülebilir turizm olarak kendine yer bulmuştur. Bunun en önemli gerekçesi; turizm sektörünün yenilemez enerji kaynaklarının yanında doğal, sosyal ve kültürel değerleri de yoğun bir şekilde öznesi içine katması nedeniyle olmuştur. Dolayısıyla sürdürülebilir turizm, bir anlamıyla da farkındalık oluşturma ile güç kazanacaktır. Farkına varılamayan değerler/zenginlikler hiç farkına varılmadan kaybedilebilmekte, kaybedildiği anlaşıldığında ise ancak hayıflanılmaktadır. Jeolojik miras için de aynı durum söz konusudur. Ülkemizin coğrafik konumu ve yeryüzünün jeolojik evrimi bizlere jeolojik miras özelliğinde birçok zenginliği kazandırmıştır. Jeolojik miras olarak değerlendirebileceğimiz bu varlıklar çoğu zaman kimsenin farkına varamadığı bir kaderi yaşamakta ve doğal süreçlerle ve/veya insan kaynaklı hor ve bilinçsiz kullanımla yok olup gitmektedir. Hâlbuki bahse konu bu değerlerden öncelikli olarak farkındalık oluşturarak ve toplumu bilinçlendirerek hem günün koşullarında yararlanılabilir, bilgi sahibi olunabilir hem de bilinçlendirilmiş bir toplumla gelecek nesillere kazandırabilir. Bu değerler bazen tek başlarına insanların ilgisini çekmemekte ve/veya çok cazip gelmediği için bir nevi fayda/maliyet vb. nedenlerle ilgi gösterilmemektedir. Burada önemli iki kavram ortaya çıkmaktadır. Birincisi bu tür jeolojik-doğal kültür varlıklarını jeoturizm perspektifine sokmak, ikincisi ise bu güzergahları zenginleştirerek "Zenginleştirilmiş Jeoturizm Rotası" na dönüştürmektir (Vural vd., 2013:348; Vural, 2018:481). Bu sayede hem doğal güzelliklerimiz konusunda farkındalık oluşturulacak, hem bu

değerlerin olduğu güzergahlardaki diğer doğal ve kültürel unsurlar güzergaha dahil edilerek zenginleştirilmiş bir jeoturizm güzergahı kazanılmış olacaktır. Yapılacak bilinçlendirme etkinlikleri güzergâh üzerindeki değerlerin korunarak gelecek nesillere de aktarılmasına katkı verecektir. Bu ise sürdürülebilir turizmin en önemli pratik uygulaması olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Gümüşhane il sınırları içinde bulunan ve birbirleri ile yakın noktalardaki jeolojik miras, jeo-kültür özelliklerine sahip destinasyonları bölgenin tarihsel ve doğal güzelliklerini de dikkate alarak zenginleştirilmiş jeoturizm rotası şeklinde sunmak ve bu şekilde jeo-miras, jeoturizm olgusunu toplumun gündeminde tutmak, farkındalık oluşturmaktır. Bu bağlamda Gümüşhane şehir merkezi-Eski Gümüşhane-Dört Konak güzergâhı zenginleştirilmiş jeoturizm rotası olarak çalışılmıştır. Güzergah bir günlük gezi güzergahı olarak değerlendirilebilecek bir destinasyon olup, gerek yerel halkın gerekse yurtiçi ve yurtdışından gelecek ziyaretçilerin keyifle takip edeceği bir güzergah olarak görülmüştür.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Daha önce de belirtildiği gibi sürdürülebilir kalkınma popüler kültüre 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporuyla girmiştir. Kavram “Bugünün gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınmadır” olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 1987). “Sürdürülebilir” ön kelimesi günümüzde içerdiği anlam ve Birleşmiş Milletler raporunda tanımlandığı şekliyle ilham alarak birçok alanda kullanılmaktadır. Sürdürülebilir turizm söz konusu olduğunda; 1) Sosyo-kültürel göstergeler (yerel halkın refahı, doğal ve kültürel varlıklar-ve korunmaları ve yönetimi, yerel halkın katkısı-ve katılımı, ziyaretçilerin-turistlerin memnuniyeti vb. ilgili konular), 2) Ekonomik göstergeler (ekonomik fayda elde etme, turistik ürünlerin üretiminin sürdürülmesi, mevsimsel etkiler vb.), 3) Turizm planlanması ve yönetimi (destinasyon planlaması, kontrolü, hizmet ve ürünlerin dizaynı, hedef alanın kullanım trafiğinin yönetimi, ulaşım, pazarlama, markalaşma vb.), 4) Küresel ölçek etkenleri (iklim değişimi, salgın hastalık, terör vb) de göz önüne almak gerekmektedir (UNWTO, 2006). Turizm özellikle Türkiye’de 1970’lerden sonra ülke kalkınmasında önemli görülmesine ve teşvik edilmesine rağmen (o günlerde slogan “Bir Turist Bin Turist Getirir”di) hala istenen seviyelere ulaşamamıştır. Ayrıca sosyo-kültürel yapı ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri de ilerleyen zaman içinde belirginleştiği ve net çözümlere de ulaşamadığı için zaman zaman da karşı görüşlerin de sıklaştığı görülmüştür (Özellikle Karadeniz Bölgesi’ne gelen turistlerin ağırlıklı profili yerel halkta üst seviyede hoşnutsuzlukları da göstermektedir). Bahse konu olumsuz

etkiler üzerine gözlemler sadece ülkemiz ile sınırlı olmayıp, konu hakkında yapılmış birçok çalışma yayınlanmış raporlar da bulunmaktadır [Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü “Gelişim İçin Sürdürülebilir Turizm” (UNWTO, 2011) ve Rio+20 “The future we want” (UNCSD, 2012)].

Günümüzde insanlar refah seviyesinin de getirdiği konforu yaşama tutkusunun da etkisiyle değişik destinasyonları tecrübe etmek istemektedirler. Bunu yaparken maliyet hesabını da göz önünde bulundurarak bazı destinasyonları bazılarına tercih etmektedirler. Bu şekilde harcadığına değsin düşüncesi ile bazı değerleri ise ihmal edebilmektedirler. Bu hassasiyetle günümüzde yeni bir kavram ise Novelli (2008:13) tarafından da dillendirilen, “özel ilgi turizmi”dir. Yazar tarafından “Özel İlgi Turizmi” turistlerin tatil seçeneklerini özel ilgi alanlarını dikkate alarak seçtikleri bir turizm formu olarak tanımlanmaktadır. Nwafor (2012:600) göre ise özel ilgi turizmi, homojen ve farklılaştırılmamış kitle turizmine karşı bir alternatif olarak görülmektedir. Özel ilgi turizmi; deneysel, kültürel miras, macera (sörf turizmi, köpekbalığı, balina, kuş veya yıldırım gözlemciliği, vb.), sağlık, gastronomi ve hüzün (dark) turizmi olarak örneklendirilebilir (Gürsay ve Güney, 2014:204). Jeoturizm de son yıllarda özel ilgi turizmi içinde yerini almıştır. Birçok jeolojik unsur (güncel traverten oluşumları, fosiller, mağaralar, özel tip kesit lokasyonları, özel stratigrafik istifler, (terk edilmiş)maden sahaları vb.) ve jeoloji ile ilgili olgular, olaylar jeoturizmin konusu olabilmektedir. Kısaca jeoturizm “doğayı ve jeolojik mirası inceleme amaçlı gerçekleştirilen faaliyetlerdir” şeklinde tanımlanmaktadır (Koçan, 2012:72). Bahram (2009:17) ise jeolojik anlamda sit özelliğinde olan, kültürel ve biyolojik olmayan varlıkların yorumlanması ve korunması amacıyla turizm endüstrisindeki disiplinler arası entegrasyonu gerektiren turizm olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımda ise (Gümüş 2008:5) jeoturizm; doğal ortamlara, jeolojik ve jeomorfolojik oluşumları görmek ve tanımak için yapılan ziyaretler olarak ifade edilmiştir. Doğal değerlerin özünde jeolojik unsurlar söz konusu olduğu için doğal varlıkları genel olarak jeoturizm başlığı altında almak hiç de yanlış olmaz. Jeoturizm bir anlamda özel ilgi turizmi altında inceleneceği gibi, bu bağlamda jeoturizm doğada yaşayan tüm insanların etkileşimde olduğu bir ortam olduğu için her kesimin de gündeminde rahatlıkla yer bulabilecektir (Vural vd., 2013:348; Vural 2018:481). Burada önemli olan toplumda farkındalık oluşturabilmektir. Ancak bu şekilde toplumun birçok kesiminin gündeminde yer bulacaktır. Oluşturulacak farkındalık ve koruma bilinci ise sürdürülebilir turizmin ve dolayısıyla sürdürülebilir jeoturizme de katkı verecektir. Jeoturizm güzergâhlarının dikkat çekici hale getirilmesi ve sürdürülebilir turizm içinde önemli bir yere sahip olması ise bahse konu turizm güzergâhlarının zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhlarına

dönüştürülmesi ile olacaktır. Yapılan bu çalışma bir anlamda bunun yaygınlaştırılması adına gerçekleştirilmiş bir çalışma olup, daha çok bir deneme niteliğinde olup, farkındalık oluşturularak disiplinler arası çalışmalarda pratik hayatta yer bulma adına yapılmıştır. Ülkemizde jeoturizm destinasyonu olarak birçok saha bulunmaktadır (Kula bazaltları, Çamlıdere Jeoparkı vb). Aslında Kapadokya Peri Bacaları fiili olarak bu kavramın karşılığı olarak görülebilecek bir destinasyon olmakla birlikte, zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı kavramı ise oldukça yenidir (Vural, 2018:481).

TASARIM VE YÖNTEM

Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhı bağlamında örnek çalışma olarak Gümüşhane şehir merkezi-Eski Gümüşhane-Dört Konak güzergâhı seçilmiştir. Çalışma sahası, Pontid tektonik birliğinin doğusunda (Ketin, 1966) Gümüşhane ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Çalışma sahasında bölgenin genel stratigrafisini en yaşlıdan en genç birimlere kadar görmek mümkün olduğu için jeolojik açıdan önemli bir sahadır. Bölgedeki temel kayalar Orta-Geç Karbonifer yaşlı Gümüşhane granitoyidi ile temsil edilir (Yılmaz 1972, 1974; Topuz vd., 2010; Dokuz 2011). 300 milyondan daha yaşlı olan bu kayaların üzerine uyumsuz olarak Erken Jura yaşlı volkano-tortul bir birimle temsil edilen, Neotetis Okyanusu'nun açılması ile ilişkili rift fasiyesleri olarak yorumlanan Şenköy formasyonu gelmektedir (Kandemir, 2004). Bu formasyonun üzerine uyumlu olarak taban kesimi genelde masif karakterli platform nitelikli karbonatlardan oluşan Geç Jura-Erken Kretase yaşlı Berdiga formasyonu gelir (Pelin, 1977). Karbonatların üzerinde ise tabanda sarı renkli kumlu kireçtaşları ile başlayan, üste doğru kırmızı renkli kırıntılı karbonatlar ve gri renkli türbiditler ile devam eden Geç Kretase yaşlı Kermutdere formasyonu yer alır (Tokel, 1972). Tüm bu birimler, önerilen jeoturizm güzergahı dışında özellikle Gümüşhane-Trabzon yol güzergahında geç Kretase intrüzyonları (Kaygusuz vd., 2008, 2010) tarafından kesilir. Önerilen güzergahta ise kayalar Orta-Geç Eosen yaşlı denizel volkano-tortullar uyumsuz olarak örtmektedir (Aslan ve Aliyazıcıoğlu 2001; Kaygusuz vd., 2010). Bu kayalar Alibaba formasyonu (Tokel, 1972) olarak adlandırılmış olup; konglomeralar, kumtaşı ve tüfit ara katkılı bol nummulit fosilleri içeren kireçtaşları ile başlayarak, üst seviyelere doğru andezit ve ilişkili piroklastikleri ile devam eder. Birim yer yer aşınmış olarak bulunan kireçtaşı, kumtaşı, marn, tuf aralanması ile son bulur. Bu birimler yine aynı yaşlı intrüzif kayalar tarafından kesilmektedir (Karlı vd., 2010, Eyuboglu vd., 2011, Vural .2016). Önerilen zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı bu birimlerin en yaşlıdan en gence doğru görülebildiği bir güzergah olup, Gümüşhane şehir merkezinden başlamakta ve Dört Konak'ta son bulmaktadır. Güzergâh boyunca önemli jeolojik, doğal ve kültürel unsurlar

belirlenerek ziyaretçilere farkındalık oluşturulmuştur. Çalışma deneme nitelikli bir çalışma olup, ilerleyen dönemlerde yeterli bilgilendirme panoları ile çok sayıda ziyaretçinin ilgisi çekeceği düşünülmektedir. Güzergâh; içinde tarihi cami ve kilise kalıntılarının olduğu, geçmişte işletilmiş maden sahalarının bulunduğu, yer yer fosil içeriklerinin de bulunduğu litolojik birimlerin olduğu, piknik yapılacak alanları ve doğal oluşmuş gölleri, doğal anıt özelliğindeki oluşuklar ve tarihi kaleleri ile zenginleştirilmiş bir jeoturizm rotasıdır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhı, Gümüşhane şehir merkezinden Eski Gümüşhane kavşağında başlamıştır. Güzergâha ulaşana değin şehir içinde tarihi konaklar görülebileceği gibi dışardan gelen ziyaretçilerinin gece konakladıktan sonra bahse konu konaklarda tarihi mekânın havasını da teneffüs ederek kahvaltı ile başlamaları ve birçok yerel ve doğal tatları kahvaltıda tecrübe etmeleri önerilir. Güzergâhın başlangıcında ise Sadullah Efendi Camii ve Daltaban Çeşmesi tarihi eserlerdendir (Şekil 1). Eserlerle ilgili olarak uygun yerlere konacak açıklayıcı bilgi panolarıyla ziyaretçilerin ilgisi ve tarihe saygısı güçlendirilebilir. Sahadan Eski Gümüşhane'ye doğru ilerlerken yol kenarındaki mezarlık yanında bölgenin en yaşlı birimi olan (300 milyon yıldan daha yaşlı) Gümüşhane graniti yakından incelenebilir. Aynı yerden neredeyse Gümüşhane'de yüzeyleyen tüm birimleri de rahatlıkla görülebilir (Şekil 2). Aynı noktadan Eski Gümüşhane'yi de görmek mümkündür.

Şekil 1. Sadullah Efendi camii ve Daltaban çeşmesi

Şekil 2. Gümüşhane'de jeolojik istif ve Eski Gümüşhane Mahallesinden bir görünüş.

Eski Gümüşhane Mahallesi birçok tarihi yapının (Süleymaniye Camii, Küçük Cami, çok sayıda kilise, konak, hamam vb.) olduğu bir lokasyondur ve zaten birçok yerli ve yabancı ziyaretçinin uğrak yeridir (Şekil 3).

Şekil 3. Süleymaniye, Zeki Kadirbeyoğlu Konağı, Küçük Cami ve kiliseler

Eski Gümüşhane çıkışında terkedilmiş manganez madenine ait galeri ve sahadaki fay ve benzeri jeolojik unsurları görmek mümkündür (Şekil 4). Aynı lokasyondan Gümüşhane'nin çok güzel bir panoromik fotoğrafının çekilebileceği gibi bölgenin tüm jeolojik istifini ve bölgede önemli bir jeolojik unsur olan bindirme fayını ve fayın etkilerini de görmek mümkündür. Yine güzergâhta ikincil oluşmuş malakit ve azurit bakır mineralleri de bol olarak gözlenebilmektedir (Şekil 5). Aynı güzergâhta Sarı Dere ise sarıçocuk sendromu olarak bilinen jeokimyasal olgunun gözlenebileceği güzel bir noktadır. Yazları kurak iklimde bu dere daha asidik akmakta sahadaki alterasyonlar nedeniyle yer yer küçük ölçekli sarıçocuk sendromu gelişimi söz konusudur. Dere boyunca küçük terkedilmiş birçok galeri ve galeri ağzlarında kurşun-çinko cevherleşmeleri de gözlenmektedir. Bu cevherleşmeler sahada maden kazasında ölen Ermeni gençlerine atfen Kırkpavli Madeni olarak adlandırılmaktadır. Yine yüksek altın değerlerine rastlandığı limonitleşmeler-piritleşmeler yol boyunca görülmektedir. Bu noktadan sarı dere içinde bindirme nedeniyle gelişmiş dayk görümlü kireçtaşları gözlenmektedir (Şekil 6).

Şekil 4. Manganez sahası ve diğer jeolojik unsurların ve malakit-azurit mineralleri.

Şekil 5. Gümüşhane ve şehrin önemli bindirmesi ve tüm jeolojik istifin görüldüğü fotoğraflar.

Şekil 6. Yüksek altın değerli alterasyon, dayk görünümlü kireçtaşları ve Kırkpavli sahası

Güzergah boyunca ilerlendiğinde ise Canca Kalesi yol ayrımına gelinmektedir. Yol boyunca Alibaba formasyonu olarak bilinen volkano-tortul birim gözlenmektedir. Sahadaki tüm litolojik birimleri kitabi bilgi kadar net görebilmek mümkündür. Canca kalesine dönüldüğünde sahada gelişmiş volkanik faaliyetlerin dönemsel geçişi görülebilmektedir. Yine güzergâh içinde tarihi Canca Kalesinin eşsiz manzarasına şahitlik etme, hatta doğal anıt denebilecek bir padişah ve çevresindekileri temsile benzeyen doğa sahnesini görmek mümkündür (Şekil 7).

Şekil 7. Volkano-tortul istif, doğal anıt ve Canca Kalesi

Canca kalesi kavşağı aynı zamanda tarihi Vank Kilise'nin görülebileceği bir lokasyondur. Bu lokasyonun hemen yukarısı ise piknik yapılabilecek Papazın Çeşmesi'nin olduğu mesire yeridir. Yine aynı noktada bölgenin önemli jeolojik birimlerinden Berdiga formasyonu ve Kermutdere formasyonunu ve Eosen yaşlı granitik genç kayaçları görmek mümkündür. Sahada piknik yapmayı tercih etmeyip, hazır bir şeyler yemek istenirse yine yakın lokasyonda alabalık tesisi ihtiyacınıza fazlası ile yetecektir (Şekil 8). Gezi şayet biraz hızlı gerçekleşmiş veya öğle öğününün biraz geciktirilmesi düşünüldüğünde ise Yaydemir Yaylası'ndaki doğal oluşmuş Aygır gölü veya hemen yakınındaki Dipsiz Göl güzel bir tercih olabilir. Yayla sonrasında ise Dört Konak kalesi görülerek, Gümüşhane'ye dönüş Şiran yolu üzerinden doğal bir manzara eşliğinde tamamlanabilir.

Şekil 8. Vank Kilisesi, Papazın çeşmesi mesire yeri ve arkasında Aygır Gölü'nün bulunduğu kale görünümündeki Berdiga Kireçtaşları ve alabalık tesisi-Yaydemir Yaylası yol ayrımı.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhları; gerek özel ilgi turizmi olsun, gerekse sürdürülebilir turizm bağlamı içinde olsun farkındalık oluşturularak ziyaretçilerin ilgisine sunulacak önemli alanlardır. Bu konseptte sadece özel ilgisi olanlar değil toplumun tüm kesimi hedef kitle olarak değerlendirilebilecektir. Güzergâh boyunca yapılacak popüler bilim bağlamındaki bilgilendirme panoları ile ziyaretçilere sıkıcı olmadan bilimsel veriler daha kalıcı bir şekilde verilebileceği gibi oluşturulacak doğa ve çevre bilinci ile de sunulan değerlerin gelecek nesillere ulaştırılması ve sürdürülebilir kalkınma ve turizmin de hayata geçirilmesine katkı verileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M., Aliyazicioglu, I., 2001. Geochemical and petrological characteristics of the Kale (Gümüşhane) volcanic rocks: Implications for the Eocene evolution of eastern Pontide arc volcanism, northeast Turkey. *Int. Geol. Rev.* 43, 595–610. <https://doi.org/10.1080/00206810109465035>
- Bahram, S. N. (2009). *Fundamentals of geotourism: With emphasis on Iran*. Tehran-Iran: Samt Organization Publishing.
- Boley, B. B. (2009). *Geotourism in the crown of the continent: Developing and testing the geotourism survey instrument*. Unpublished Master Thesis, University of Montana Missoula, Georgia.
- Dokuz, A., 2011. A slab detachment and delamination model for the generation of Carboniferous high-potassium I-type magmatism in the Eastern Pontides, NE Turkey: The Köse composite pluton. *Gondwana Res.* 19, 926–944. <https://doi.org/10.1016/j.gr.2010.09.006>
- Emrealp, S. (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı-yerel gündem 21 uygulamalarına yönelik kolaylaştırıcı bilgiler el kitabı* (2. baskı). İstanbul: IULA-EMME Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını.
- Eyuboglu, Y., Santosh, M., Chung, S.L., 2011. Crystal fractionation of adakitic magmas in the crust-mantle transition zone: Petrology, geochemistry and U-Pb zircon chronology of the Seme adakites, eastern Pontides, NE Turkey. *Lithos* 121, 151–166. <https://doi.org/10.1016/j.lithos.2010.10.012>
- Gürsay, M.S.; Güneş, S.G. (2014). Jeoturizm ve Sürdürülebilirlik: Kızılcahamam – Çamlıdere Jeoparkı Örneği *Geotourism and Sustainability: The Kızılcahamam – Çamlıdere Geopark Case*. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 203-215.
- Kandemir, R., 2004. Gümüşhane ve Yakın Yörelerindeki Erken-Orta Jura Yaşlı Şenköy Formasyonu'nun Çökel Özellikleri ve Birikim Koşulları. *Trabzon*.
- Karsli, O., Dokuz, A., Uysal, I., Aydın, F., Kandemir, R., Wijbrans, J., 2010. Generation of the Early Cenozoic adakitic volcanism by partial melting of Mafic Lower Crust, Eastern Turkey: implications for crustal thickening to delamination. *Lithos* 114, 109–120.
- Kaygusuz, A., Siebel, W., Ilbeyli, N., Arslan, M., Satır, M., Şen, C., 2010. Insight into magma genesis at convergent plate margins – a case study from the eastern Pontides (NE Turkey). *Neues Jahrb. für Mineral. - Abhandlungen* 187, 265–287. <https://doi.org/10.1127/0077-7757/2010/0178>
- Kaygusuz, A., Siebel, W., Şen, C., Satır, M., 2008. Petrochemistry and petrology of I-type granitoids in an arc setting: The composite Torul pluton, Eastern Pontides, NE Turkey. *Int. J. Earth Sci.* 97, 739–764. <https://doi.org/10.1007/s00531-007-0188-9>
- Ketin, İ., 1966. Anadolu'nun Tektonik Birlikleri. *Bull. Miner. Res. Explor.* 66, 20–34.

- Koçan, N. (2012). Ekoturizm ve sürdürülebilir kalkınma: Kızılcahamam – Çamlıdere jeopark ve jeoturizm projesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 6(2), 69-82.
- Novelli, M. (2008). *Niche tourism contemporary issues trends and cases*. USA: Elsevier Publication.
- Nwafor, O. (2012). Niche tourism and the challenges of developing medical tourism in the Western Cape Province of South Africa. *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies*, 4(3), 600-604.
- Pelin, S., 1977. Alucra (Giresun) Güneydoğu yöresinin petrol olanakları bakımından jeolojik incelemesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını, Yayın No. 87, Trabzon*.
- Tokel, S., 1972. Stratigraphical and volcanic history of Gümüşhane region.
- Topuz, G., Altherr, R., Siebel, W., Schwarz, W.H., Zack, T., Hasanzbek, A., Barth, M., Satir, M., Şen, C., 2010. Carboniferous high-potassium I-type granitoid magmatism in the Eastern Pontides: The Gümüşhane pluton (NE Turkey). *Lithos* 116, 92–110. <https://doi.org/10.1016/j.lithos.2010.01.003>
- United Nations. (1987). Our common future, chapter 2: Towards sustainable development. <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm>.
- UNWTO. (2006). International workshop on tourism statistics. Indicators of sustainable development for tourism destinations and operations. World Tourism Organization, Madrid, Spain. <https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/Workshops/Madrid/UNWTO%20presentation%20-%20item19.pdf>
- Vural, A., 2016. Avliyana (Torul-Gümüşhane) Antimonit Cevherleşmesinin Jeolojisi-Mineralojisi ve Kökeninin Araştırılması Tübitak Proje Raporu. Gümüşhane.
- Vural, A., 2018. Zenginleştirilmiş Jeoturizm Rotası: Karadağ ve Artabel Gölleri (Gümüşhane). 23-27 April 2018. 71. TJK Abstract Book. p 481-482. Ankara.
- Vural, A., Şahin, E., Güner, S., Terkedilmiş Maden Sahalarının Jeoturizm-Jeosit Potansiyeli, Gümüşhane, Türkiye. 1-5 Nisan 2013. 66. TJK Bildiri Özleri Kitabı. s.348-349. Ankara
- Yılmaz, Y., 1972. Petrology and structure of the Gümüşhane granite and surrounding rocks, NE Anatolia.

GİRESUN İLİNİN GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Mert PASLI¹

Nazik ÇELİKKANAT²

ÖZ

Küreselleşen dünyada turizm sektörü hızla değişim ve gelişim göstermektedir. Turizm türlerindeki tercih değişimleri, turistleri alternatif turizm çeşitlerine yöneltmektedir. Alternatif turizm çeşitlerinden biri olan gastronomi turizmi, bölge turizminin gelişmesinde, tanıtılmasında, turistlerin memnuniyet düzeylerinde ve yerel halkın ekonomik olarak kalkınmasında büyük rol oynamaktadır. Giresun genel olarak Türkiye’de fındık ile anılmaktadır. Ancak fındıktan başka birçok yiyecek ve içeceğe sahip olan Giresun ilinin yöresel mutfağı zengin bir içeriğe sahiptir. Giresun ilinin yemek kültürünü ön plana çıkarması hem gastronomi turizminin diğer turizm çeşitleriyle entegre olmasını, hem de turistler için daha cazip turistik bir destinasyon haline gelmesini sağlayabilir. Çalışmanın amacı, geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapan, gerek coğrafyası, gerek yemek kültürü ile büyük bir potansiyele sahip olan Giresun ilinin gastronomi turizmi potansiyelini incelenmek ve bölgenin gastronomi turizmine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gastronomi, Yemek, Kültür, Giresun, Mutfak

EVALUATION OF GASTRONOMY TOURISM POTENTIAL IN GİRESUN PROVINCE

ABSTRACT

The tourism sector is rapidly transforming and developing in the globalized world. The changes of preferences in types of tourism divert tourists to alternative kinds of tourism. One of the alternative tourism types is gastronomy tourism which plays a big part in development, promotion, level of tourists' satisfaction and economic progress of the local people. Giresun, is widely associated with hazelnuts in Turkey. However, Giresun has a variety of other food and drink besides hazelnuts and is known for its rich local cuisine. To prioritize food culture may help integrate gastronomy tourism with other types of tourism as well as to become a more attractive tourist destination. The aim of this study is to examine the potential gastronomic tourism of Giresun Province, which has been a home to a variety of civilizations, which with its geography as well as food culture, has potential to contribute towards gastronomy tourism in the region.

Keywords: Tourism, Gastronomy, Food, Culture, Giresun, Cuisine.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, mert.pasli@giresun.edu.tr.

² Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, nazik.celikkanat@giresun.edu.tr

GİRİŞ

Turizm, ziyaret edilen yer dâhilindeki, sadece bedeli ödenmiş bir etkinliğin yerine getirilmesiyle ilgili olmayan, serbest zaman, iş ve diğer amaçlar için bir yıldan fazla olmamak üzere, bireylerin normal ortamlarından farklı yerlere seyahat etmesi ve kalması dâhilindeki etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Page, 2016: 16). Hizmet endüstrisi olarak nitelenen turizm ulusal ve uluslararası seviyede kazandığı dev boyutlarla yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir yaratan, döviz ve istihdam sağlayan sosyo-kültürel yaşamı etkileyen, çevreyi koruyan bir kapsam kazanmıştır. Uluslararası turizmin gösterdiği hızlı gelişim, birçok ülkeyi bu endüstriye yöneltmiştir. Turizm geliştirmekte olan ülkeler için önemli bir kalkınma seçeneği olarak görülmektedir. Ayrıca bazı ülkeler açısından ise temel ekonomik sektör konumundadır. Özellikle zengin doğal kaynaklara sahip olan ülkeler, bu kaynaklarını ve sosyokültürel değerlerini, ülkelerinin kalkınmaları doğrultusunda kullanarak turizm endüstrisini geliştirmeye başlamıştır (Usta, 2014: 2).

Türkiye turizm sektöründen önemli ölçüde yararlanmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre; 2016 yılı içerisinde dünyada en fazla turist alan ülkeler arasında Türkiye 10.sırada yer almaktadır. Daha önceki yıllarda ilk 6 ülke arasında da yer almıştır. Türkiye turizm potansiyeli en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun temel nedeni ise Türkiye'nin doğal, tarihi ve kültürel turistik değerlere sahip olmasıdır. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre 2020 tahminlerinde dünyada 1.8 milyar kişinin olağandışı sebepler olmazsa (savaş, doğal afet, salgın hastalık vb.) turistik etkinliklere katılacağını ön görmektedir (Page, 2016: 22). Turizmin çeşitlendirilmesi ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi konusu gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesi, hizmet kalitesinin artırılması, belirli bölgelere yoğunlaşan turistik talebin diğer bölgelere dağıtılması ve bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesi için gastronomi turizmi pozitif yönde etki sağlayacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

TDK (2018), gastronomi kelimesini; “yemeği iyi yeme merakı”, “sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi” olarak açıklamaktadır. Gastronomi kelimesi yunanca “gastros” ve “gnomos” kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Tarihsel kökeni ise eski Roma sözcüğü olan “culinary” ve Fransızca “cuisine” kavramı, ülkenin ya da bölgenin yemekleri, yiyecek ve içecek hazırlama tekniklerini tanımlamaktadır (Kivela ve Crotts, 2006: 355).

Gastronomi turizmi, bir toplumun kendisini ve yaşam tarzını ifade etme şekli olmakla birlikte, turistlerin yerel yiyecek ve içeceklerle ilgili deneyim yaşamak amacıyla seyahat etmesidir

(Zengin, Uyar ve Erkol, 2014: 3). Diğer bir ifade ile gastronomi turizmi; yalnızca ekonomik olarak değil, yerel kimliğin ve kültürün güçlenmesine katkıda bulunarak yöresel kalkınmayı destekleyen, tüketebilir tüm yiyecek ve içecek maddeleriyle kültür arasındaki ilişkiyi ve yemek yeme ve içme sanatını inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmıştır (Durlu Özkaya ve Cömert, 2017: 171; Bucak ve Ateş, 2014: 325).

Gastronomi turizminde en önemli faktörlerden birisi de kültürdür. Yeni yemek kültürlerini denemek aynı zamanda yeni kültürleri deneyimlemek anlamına gelmektedir. Bu deneyim de bireylere kendi kültürleri dışında bulunan kültürler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayan motivasyon unsurudur (Fields, 2003: 36). Bilimsel olarak kültür; bir toplumu meydana getiren, bireylerin, hem kendi aralarındaki hem kendileri ile toplum arasındaki, hem de toplumlar arasındaki ilişkileri düzenler. İnsanın belirli tarzda davranması, belirli bir kültüre sahip olmasından dolayıdır. İnsanın davranışlarının çoğu kültürün yansımasıdır (Eroğlu, 2015: 152). Kültürün, insanları turizm etkinliklerine teşvik edici güç olması ve turistlerin ziyaret ettikleri yerlere etkileri, kültür ve turizm arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Bozkurt, 2016: 23). Kültür Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Seyahat Örgütü'ne göre turistlerin %88,2'si "seyahat için destinasyon seçme kararında yemek çok önemli" derken, sadece %11,8 gibi küçük bir kesim "yemek, destinasyon seçimlerimde küçük bir role sahip" cevabını vermektedir. Bu açıdan, gidilen destinasyonlardaki yemek kültürünün turistlerin seyahat yeri seçim kararını etkilemede önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Töksöz ve Aras, 2016: 189).

Kültür ve yemek kavramını birleştiren gastronomi, turizm pazarlamasında avantaj sağlayan yeni bir turizm alanının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafik ve iklimsel çeşitlilik ve birçok kültürü barındırması sonucunda oluşan kültürel etkileşim ile mutfak kültürü de çeşitlilik kazanmaktadır. Gastronomik değere sahip olan Türkiye'nin, bu değerlerinin tanıtımının yapılması ve ülkenin yemek kültürünün korunması gerekmektedir (Aksoy ve Sezgi, 2015: 79).

Belirli bir mutfak ve yemek kültürü hakkında bilgi sahibi olabilmek ve yemek kültürünü öğrenmek için toplumların geçmişten günümüze gelen yemek alışkanlıkları, besinleri saklama şekilleri, besin hazırlama ve pişirme yöntemleri, dini kısıtlamaları, tarım uygulamaları incelenmelidir (Saatçi, 2016: 1).

Bu çalışmada Giresun ilinin gastronomi turizmi potansiyeli ve gastronomi turizminin Giresun iline olası etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber alanyazın taraması yapılmış ve Giresun ilinin gastronomi turizminde avantajları ve dezavantajlarını belirlemeye yönelik kavramsal bir inceleme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında, yörenin mutfak kültürü incelenmekte, Giresun ilinin yöresel mutfak kültürüne dikkat çekerek, yöre mutfağına ait fazla bilinmeyen veya unutulmaya yüz tutmuş yiyecek ve içeceklerin tanıtımını yaparak ve bölgenin gastronomi turizmine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Araştırma literatürde özellikle Giresun ilindeki gastronomi turizmi konulu araştırmaların eksikliğini gidermesi ve gelecek çalışmalara yardımcı olması açısından önem arz etmektedir.

GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİ AÇISINDAN GİRESUN İLİ

Giresun kelimesinin kökeni Latince “Kerasus” kelimesinden gelmektedir. Kerasus kelimesinin “kiraz”dan geldiği düşünülmektedir. Kiraz, M.Ö. 64’te Romalı komutan Lucullus tarafından Giresun’da keşfedilmiş ve buradan da bütün dünyaya yayıldığı söylenmektedir. Bir başka görüşe göre ise, sahil hattının bir yarımada gibi denize uzanmasıyla ortaya çıkan “boynuz” şeklindeki görüntü nedeniyle, şehir boynuz manasına gelen Keras olarak adlandırılmıştır. Giresun adı bu Keras kelimesinden türemiştir (Giresun Belediyesi, 1987: 16). Bu nedenden dolayı Giresun’da “Kirazın Anavatanı, Fındığın Başkenti Giresun” sloganı kullanılır.

Giresun ili Karadeniz sahili boyunca 6934 kilometrekarelik yüzölçümüne sahip yerleşim merkezidir. Giresun’un 2017 yılı nüfusu 437.393, şehrin merkez ilçe nüfusu ise 134.937’dir. Şehrin yerleşimi M.Ö. 2000’li yıllara kadar uzanmaktadır. Roma döneminden önce bölgede, İskitler, Miletoslular, Persler ve Kapadokyalılar hâkimiyet kuran topluluklardır. Romalılardan sonra Bizanslıların hâkimiyet kurduğu Giresun ilinde 1200’lü yıllardan sonra Trabzon Rum İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Ancak, bu devlet kısa bir süre sonra Selçuklu Devletinin ve ardından Moğolların bir eyaleti haline gelmiştir. Böylece Giresun ve bölgesinde Türk hâkimiyeti başlamış ve Oğuzların Çepni Boyu bu dönemde Giresun ve çevresine yerleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet’in 1461 yılında Trabzon’u fetih etmesiyle birlikte yönetim Osmanlılara geçmiştir (giresun.gov.tr).

Giresun ili coğrafyası sebebiyle, köyler bir bütünlük göstermez. Evler ve köylerin mahalleleri arasında uzak mesafeler bulunur. Dağınık yerleşimde hayvan yetiştirilir ve tarımsal ürünler üretilir. İklim özellikleri ve doğa bitkisi örtüsü bakımından Giresun'un kuzey ve güney kısımları birbirinden farklılık gösterir. Dağlar denize paralel uzanmıştır. İklim ılık ve yağışlıdır. Dört mevsim yeşil bir örtüyle kaplı olan Giresun arazisinin %34’ü orman, %25’i tarım (çoğunluğu fındık ağacı), %18’i çayır ve mera, %25’i tarım dışı alandır. İlin güney bölgelerinde daha çok bozkır bitki örtüsü ön plana çıkar (giresun.gov.tr).

Her mutfağın dünyada temel sayılacak kendine özgü özellikleri söz konusudur. Bu özellikler mutfağı öteki mutfaklardan ayıran özellikler olarak tanımlanmaktadır. Çoğu zaman mutfaklara

özgü olan bu özellikler dini inanışlar, bölge coğrafyasının özelliklerine göre şekillenmektedir. Örneğin; bölge coğrafyasının dağlık olması ya da geniş düzlük alanlara sahip olması bölgede yapılan tarım ve hayvancılığı etkileyerek bölge mutfağının özelliklerine etki yapmaktadır. Bölgenin iklim yapısı da bölgede gelişen mutfak kültür bileşenlerine tesir etmektedir. Örf, adet, gelenek ve görenekler de bölge yemek kültürünün gelişmesini, değişmesini ve günümüze kadar gelmesini sağlayan diğer unsurlar olarak kabul edilmektedir. Özel günlerde (nişan, kına, düğün, cenaze, sünnet düğünü, asker uğurlaması, mevlid gibi) yörenin özelliklerine göre yemek kültürü de değişmektedir.

Giresun ili yemek kültürü bakımından iki kısımda incelenebilir. Kıyı kesimlerinde ot, yapraklar ve deniz ürünlerinden oluşan yemekler hâkim iken; Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk gibi iç kesimindeki ilçelerde ise tahıl ürünlerine dayalı hamur işleri ile hayvancılığa dayalı et yemeklerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Giresun ilinin sahip olduğu her mevsimi yağışlı ve bol nemli iklim koşulları ile zengin bitki örtüsü, mutfak kültürüne yansımış ve yemek çeşitlerini etkilemiştir. İlde yiyecekler genellikle otsu bitkiler, diken uçları, sebzeler ve mantarlardan oluşmaktadır. Yaz mevsiminde bunlar günlük taze olarak tüketilirken, kış mevsiminde yiyecekler fırınlanmış kuruluklar, tuzlular, turşular, konserve, pekmez ve reçeller, komposto ve çerezlik olarak hazırlanmaktadır (Bekdemir ve Sezer, 2016: 222).

Giresun ilinin coğrafi konumunun deniz kenarında olması nedeniyle yöre mutfağına birçok deniz ürünü etki etmektedir. Giresun mutfağında deniz ürünlerinin önemli bir yeri vardır. Hamsi, mezgit, istavrit, palamut, kefal, izmarit, tirs, barbun, sargan, kötek en yaygın tüketilen deniz ürünleridir. Ayrıca derelerde doğal ortamında yaşayan alabalık çok değerlidir. Son yıllarda kültür balıkçılığı da gelişme göstermiş, alabalık çiftlikleri gerek ilde gerekse il dışına tüketim olarak katkıda bulunmaktadır. Yaylalarda ve köylerde hayvancılığa bağlı olarak beyaz peynir (tecen), deri tulumu (tulum), küp peyniri ve çökelek yapılır. Küp peyniri ve çökelekler güveçlerde toprağa gömülerek kışa saklanırlar. Giresun ekonomisi ve kültüründe ağırlıklı yeri olan fındıktan çok çeşitli tatlı ve pastalar yapılmaktadır. Giresun'da bazı doğal bitkiler kurutularak içecek olarak kullanılır. Bu bitkiler kekik, ihlamur, nane, çay, taflan yaprağı, kuşburnu ve yayla papatyalarıdır (giresunkulturturizm.gov.tr).

Dünya'nın fındık üretimi için gerekli uygun hava koşullarına sahip birkaç ülkesinden biri olan Türkiye, toplam Dünya üretiminin %75'ini, ihracatının ise %70-75'ini gerçekleştirmektedir (ftg.org.tr). Giresun ilinin dünyada ve Türkiye'de bu yöreyle özdeşleşen en önemli besini ise fındıktır. Giresun ili "Fındığın Anavatanı" olarak anılmaktadır. Fındığın birçok çeşidi bulunmaktadır. Bunların en çok tercih edileni "tombul fındıktır". Tombul fındık, Türkiye Patent

Enstitüsü tarafından tescil edilen ve yayınlanan Tescilli Coğrafi İşaretler Listesi'nde yer almaktadır. Fındık bölgede aynı zamanda ekonomik olarak gelir kaynağı durumundadır. Bu nedenden dolayı Giresun'da ve komşu illerde fındık kullanılarak farklı yemek türleri yapılmaktadır. Fındık çiğ ve kavrulmuş olarak tüketilmesinin yanı sıra çikolata yapımında, pastacılıkta, böreklerde ve çeşitli yemeklerde kullanılmaktadır. Giresun ilinde fındık yağı, ayçiçek yağı ve zeytinyağı yerine birçok yemekte yaygın olarak tüketilmektedir. Ayrıca fındık, Giresun'da hediyelik eşya olarak oldukça yaygın olarak talep görmektedir.

Şarap turizmi ise dünyada ve ülkemizde ilgi gören bir diğer turizm türüdür. Dünyada Fransa, İtalya, İspanya ve diğer birçok ülkenin yanı sıra Türkiye'de Şirince, Bozcada, Mardin, Nevşehir gibi birçok destinasyon da şarap turizminde önde gelen destinasyonlar arasındadır. Dünyada Isabella (Vitis Labrusca L.) üzümü olarak bilinen, Giresun'a özgü olan Isabella üzümü; kara üzüm, çilek üzümü ve Favli Üzüm'ü diye de adlandırılır. Bu üzümünden pekmez ve çeşitli tatlılar (samaksa vb.) yapılmaktadır. Giresun adasında, Giresun kalesinde, Tirebolu Saint Jean Kalesinde ve ilçelerde çeşitli şarap mahzenlerine rastlanmıştır. Geçmişte bu mahzenlerde Ermeni ve Rum halkı tarafından bu üzümünden şarap üretildiği ve başka yerlere satıldığı bilinmektedir. Günümüzde ise çeşitli projelerle şarap üretimi yeniden hayata geçirilmek istenmektedir. Giresun ilindeki başlıca yöresel yiyecekler şunlardır (Tablo 1):

Tablo 1. Giresun İlindeki Yöresel Yiyecekler

Tür	YİYECEK	
Çorbalar	Karalahana (Pancar) Çorbası	Kuzukulağı Çorbası
	Unlama	Güçükdene Çorbası
	Fındık Unu Çorbası	Kabaklı Çorbası
	Darı Çorbası	Hoşran Çorbası
	Mendek Çorbası	Ayrınlı Çorbası
	Çalı Çileği Çorbası	
Yemekler	Etili Karalahana (Pancar) Dolması	Acı Mantar Yahnisi
	Etili Üzüm Yaprağı Dolması	Pirinçli Kabak
	Yarmalı Karalahana (Pancar) Sarması	Madımak Yemeği
	Yarmalı Üzüm Yaprağı Sarması	Haşıl
	Sebzeli Yaprak Sarması	Yağlaş
	Yoğurtlu Mısır Yarması Yemeği	Pekmezli Hoşmak
	Isırgan Yemeği	Fındıklı Izgara Köfte
	Karalahana (Pancar) Döşemesi	Fındıklı Köfte
	Pezik Döşemesi	Gelecoş
	Fırın Kuru Fasulye	Turşu Aşı
Sirkeli Fırın Kuru Fasulye	Kabalak Yoğurtlaması	
Balık Yemekleri	Hamsi Çıtıratma	Çalar Buğlama
	Hamsi Kızartma	Barbun Buğlama
	Hamsi Buğlama	Alabalık Kızartma
	Hamsi Böreği	Mezgit Tava
	Hamsi Sebzeli	Kefal Prasti (Sirkeli)
	Hamsi Salatası	

Dibleler	Karahana (Pancar) Diblesi Fasulye Diblesi Bezelye Diblesi Merevcen Diblesi Galdirik Diblesi Sargan Diblesi Hamsi Diblesi Sakarca Diblesi Mendek Diblesi	Kabak Kuru Diblesi Fasulye Tuzlususu Diblesi Fırın Kuru Fasulye Diblesi Yeşil Domates Tuzlususu Diblesi Kiraz Tuzlususu Diblesi Taflan Tuzlususu Diblesi Fasulye Turşusu Diblesi Karışık Dible Mantar Diblesi
Kavurmalar	Kiraz Tuzlususu Kavurması Taflan Tuzlususu Kavurması Mantar Kavurması Taze Fasulye Kavurması Merevcen (Diken Ucu) Kavurması Maruk (Pancar Çiçeği) Kavurması Kabalak Kavurması	Fırın Kuru Fasulyesi Kavurması Yeşil Domates Tuzlususu Kavurması Patates Kavurması Fasulye Turşusu Kavurması Karakabak Kabuğu Kavurması Kabalak Turşusu Kavurması
Kızartmalar- Mıhlamalar- Mücverler	Mısır Unlu Patlıcan Kızartması Bezelye Kızartması Taze Fasulye Kızartması Sakarca Tava Pezik (Pazı) Kızartması Fasulye Tuzlususu Kızartması Galdirik Mıhlaması Pezik (Pazı) Mıhlaması Kabalak Mıhlaması	İspanak Mıhlaması Beyaz Lahana Turşusu Mıhlaması Fasulye Turşusu Mıhlaması Karışık Mıhlama İspanak Mücveri Merevcen Mücveri Patates Mücveri Yeşil Domates Mücveri Pezik Mücveri
Turşular-Tuzlular	Fasulye Turşusu Bezelye Turşusu Galdirik Turşusu Yeşil Domates (Misir) Turşusu Sakarca Turşusu Merevcen (Dikenucu) Turşusu Pezik Sapı Turşusu Gabalak Turşusu	Patlıcan Turşusu Pezik Kökü Turşusu Kiraz Tuzlususu Taflan Tuzlususu Yeşil Fasulye Tuzlususu Yeşil Domates (Misir) Tuzlususu Mantar Tuzlususu Hamsi Tuzlususu
Tatlılar ve Hamur İşi	Mısır Unu Helvası Samaksa Övmeç Armut Pişmiş Elma Kuru Tatlısı Tel Kadayıf Pekmezli Kabak Kaçamak Pestil Dolması Pestil Mıhlaması Sütlü Kabak Su Böreği Karahana (Pezik) Böreği Yarımca Börek Kıymalı Kuru Yufka Böreği Pirinçli Yufka Böreği Katmer	Siron Çakmak Giresun Pastası İçli Börek Kaha Kete Fetir Çökelekli Çırtla Gavut Mısır Unu Ekmeği Yoğurtlu Mısır Ekmeği Hamsili Mısır Ekmeği Giresun Simidi Golit (Kuru Ekmek) Papara Pide
Fındıklı Tatlar	Tuzlu Fındık Fındıklı Simit Fındıklı Fındıklı Ktır Fındıklı Kurabiye Fındıklı Tel Kadayıf Dolması Fındıklı Sable Bisküvi Fındıklı Bonbon Fındıklı Rulo Fındıklı Kek	Fındıklı Güllaç Fındıklı Kakaolu Tavuk Göğsü Fındıklı Yufka Tatlısı Fındıklı Burma Tatlısı Ballı Fındık Ezmesi Fındıklı İncir Tatlısı Fındıklı Çiğ Köfte Fındıklı Uğur Böceği Helvası Fındık Kurdu
Reçeller-Pekmezler	Kiraz Reçeli İncir Reçeli Taflan Reçeli Meyveli Fındık Reçeli Mayıs Çileği Reçeli	Armut Pekmezi Dut Pekmezi Üzüm Pekmezi Taflan Pekmezi

Kaynak: Giresun Valiliği, 2008

Ayrıca, yukarıdaki tabloya ek olarak Giresun ilinde ilçeler bazında bazı yiyecek ve içecekler öne çıkmıştır. Örneğin; Görele ilçesinde dondurma, Espiye ilçesinde pide, Tirebolu ilçesinde 42 Nolu Çay, Şebinkarahisar ilçesinde ceviz, köme ve pastil, Alucra ilçesinde oğlak eti, Piraziz ilçesinde köfte ve elma özel ilgi görmektedir. Ayrıca Giresun ilinde bulunan Çaldibi ve İnişdibi bölgelerinden elde edilen maden suları Türkiye’de ve yurtdışında tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. Isırganın ise yöre mutfağında önemli bir yeri bulunmaktadır. Isırgan, yemeğinin yanı sıra kozmetik sektöründe şampuan, sabun, cilt kremi vb. ürünlerde kullanılmaktadır. Yöre halkının girişimleriyle ısırgan otu ekonomiye kazandırılarak ısırgan otundan kazak, çorap, bere, şal gibi ürünler elde edilip yöre ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Belirtilen yöresel yiyecek ve içeceklerin tanıtımının ve pazarlamasının planlı bir şekilde yapılması Giresun ilini önemli bir gastronomi destinasyonu haline getirebileceği öngörülmektedir.

Yoğun rekabetin olduğu günümüz turizm pazarında, destinasyonların diğer destinasyonlardan farklılaşmak için kendilerine özgün yeni ürün yaratma çabası yükselen bir eğilimdir ve yerel mutfaklar da pazarlama aracı olarak uygulanmaktadır (Gürsoy, 2017: 1299). Gastronomi yeniliğinin gelişiminin doğasından kaynaklanan farklı itici güç ve kavramlardan etkilenmektedir. Trendler; yiyecek türü, malzemesi, hazırlanma şekli, sunumu, pazarlama ve örgütsel uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır. Gastronomi alanındaki trendlerin incelenmesi, yenilik motivasyon kaynaklarının belirlenmesi ve bu yenilik alanlarındaki trendlerin karşılaştırılması yenilik alanlarının belirlenmesine ve hangi faktörlerden etkilendiğinin analizinin yapılması için fırsat sağlayacaktır (Kurgun, 2017: 4).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde; İspanyanın Cordoba şehrinde 2012 yılında yapılan çalışmada, turistlerin Cordoba şehrini ziyaret etme nedenlerinden en önemli faktörün yöresel yemekler olduğu belirtilmiştir (Guzman ve Canizares, 2012: 70-71). Aslan, Güneren ve Çoban (2014)’ın Nevşehir ilinde 16 turizm paydaşı ile görüşme yöntemiyle yaptığı çalışmada, yöresel yemeklerin turistler açısından daha çok merak uyandırdığı ve yöresel yemek sunan işletmelerin diğer işletmelere kıyasla daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bezirgan ve Koç (2014)’un Cunda Adası’nda 221 yerli turiste uyguladıkları çalışma sonucunda, yerel yiyeceklerin turistlerin fonksiyonel ihtiyaçlarını karşılamadaki etkisinin yanında destinasyon kimliği üzerinde de pozitif bir etkisi olduğu, yerel yiyeceklerin turistlerin destinasyon ile arasında bağ kurmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Zağralı ve Akbaba (2015)’nin İzmir Yarımadası’nda 430 kişiye uyguladığı çalışmada, katılımcıların bu destinasyonu seçme nedenleri arasında “yöresel yemekler” büyük bir öncelik taşımakta ve katılımcıların %77,4’ünün yöresel yemekleri beğendiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcılar destinasyonda

deneyim yaşadıkları restoranlar içerisinde “yerel restoranları” en üst düzeyde ilgi çekici bulmuştur. Şen ve Aktaş (2017)’in Karaman’da 384 kişiye uyguladıkları çalışmada, katılımcıların seyahatlerinde destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundurdıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk sırada yer alan, insanoğlunun en temel ihtiyacı yiyecek ve içecek olduğu gibi turistik etkinliklerin de en temel unsurlarından biri yiyecek ve içeceklerdir. Giresun sahip olduğu zengin mutfak kültürü ile gastronomi turizmi açısından yüksek potansiyele sahip bir şehirdir. Giresun isminin kökeninin kiraz olarak geçmişten günümüze gelmesi dahi gastronomi turizmi için potansiyele sahip olduğunu gösteren önemli unsurlardandır. Yapılan araştırma sonucunda Giresun ilinin gastronomi turizmi açısından avantajları ve dezavantajları şunlardır;

Giresun ilinin gastronomi turizmi açısından avantajları;

- Geçmişten günümüze kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Giresun, zengin bir yemek kültür mirasına sahiptir.
- Giresun mutfağının sürdürülebilir bir turistik çekiciliğinin olduğu söylenebilir.
- Giresun coğrafi konumu sebebiyle doğal bitkiler, sebzeler ve deniz ürünlerinden oluşan çok çeşitli yemeklere sahiptir.
- Giresun ilinin Ordu-Giresun havalimanına olan yakınlığı ulaşım kolaylığı sağlaması nedeniyle avantajlardan biri olarak sayılabilir.
- Otsu bitkiler, diken uçları ve sebzeler Vegan mutfağı için Giresun ilinde potansiyel oluşturmaktadır.
- Özellikle sebzelerden yapılan yemeklerin zenginliği, hafif ve sağlıklı oluşu yeterli tanıtım yapılırsa daha fazla tercih edilme sebebi olabilir.
- Fındık pazarlama unsuru olarak kolaylıkla kullanılmaktadır, fındıkla yapılan diğer ürünlerde de tanıtım unsuru olarak kullanılabilir.
- Yöresel yemeklerin restoran menülerinde yer alması olumlu etki yarattığı söylenebilir.
- Dünyaca bilinen İsabella üzümünün bu destinasyonda yetişmesi, yöreye özgü şarap üretimi potansiyeli oluşturmaktadır.

Giresun ilinin gastronomi turizmi açısından dezavantajları;

- Fındık Dünyada ve Türkiye’de Giresun ilini büyük oranda temsil etmektedir ancak fındıkla yapılan herhangi bir yemek tüketicilerin aklına Giresun’u getirmemektedir.
- “Kirazın Anavatanı, Fındığın Başkenti Giresun” sloganı yeteri kadar bilinmemektedir.
- Giresun’da hizmet veren işletmelerin günümüz modern işletmecilik standartlarına henüz ulaşamamış olması olumsuz bir yöndür.
- Giresun ilinde bilinen restoranlar sınırlı sayıda ve il dışında bilinirliği ya da şubeleri bulunmamaktadır.
- Giresun ilinin yayla turizmine daha fazla odaklandığı, gastronomi turizminin daha arka planda kaldığı söylenebilir.
- Geçmişten gelen yemek kültürünün bazı yemeklerde eğer önlem alınmazsa kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya gelebileceği söylenebilir.
- Organizasyonlarda ve Gastronomi turlarında destinasyon olarak yer almaması dezavantaj olarak sayılabilir.
- Giresun ilinden elde edilen maden suları Türkiye’de yüksek oranla tüketilirken, marka yaygın olarak bilinirken, ürünün üretim yerinin Giresun ili olduğu aynı oranla bilinmemektedir.
- Aşçılık okulları ve gastronomiye ağırlık veren lise, yükseköğretim kurumlarının sayısının az olması nedeniyle eğitilmiş personel sıkıntısı yaşanabilmektedir.

Birçok turist grubu için, kaliteli sunulan yemekler, bir bütün olarak tatil deneyiminin önemli bir parçasıdır. Destinasyonlar yerel turizm endüstrisi için uzun vadeli planlarını geliştirirken bunu göz önünde bulunduran planlar kurması faydalı olabilecektir. Giresun mutfağı hakkında bilgisi olan yerel halkın bu ürünlerin hazırlanıp satış yapılmasına destek verilmeli ve gelen turistlerin bu alanlarda yöresel yemeklere ulaşması sağlanmalıdır. Giresun mutfağı hakkında yapılan araştırma sayısı artırılmalıdır. Workshoplar ve festivaller yapılarak yöre mutfağı tanıtılmalıdır. Fındık ve Maden sularının bilinirliği daha verimli kullanılarak yöre mutfağına dikkat çekilebilir.

Türkiye’de de tanınmaya başlayan yeşil restoran hareketleri takip edilerek, yöresel yemek kültürünün yanı sıra doğaya zararı olmayan, çevre dostu yeşil restoranların Giresun ilinde de faaliyet gösterilmesi sağlanarak, bu tip restoranları belirli oranlarda daha fazla ücret ödemeyi

kabul ederek tercih eden turist gruplarının ilgisi Giresun iline çekilebilir. Aynı zamanda sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında gastronomik mirasın korunması için yöresel yemek reçetelerinin çıkarılıp, korunması ile geçmişten günümüze yemek kültürünün aktarımının sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere ulaşması sağlanabilir. Ayrıca, bu gastronomik mirasın korunması için, Türkiye'nin değişik şehirlerinde yer aldığı gibi gastronomi müzesi kurulmalıdır. Çanakkale, Balıkesir, Aydın'da örneği bulunan Zeytinyağı Müzeleri, Urfa, Erzurum, Konya, Hatay gibi illerde bulunan yöresel mutfak müzeleri örneklerinde olduğu gibi Giresun'da da fındık müzesi gibi yöresel mutfağı temsil eden gastronomi müzesi kurulması yöre mutfağına fayda sağlayacağı söylenebilir.

Günümüzde yaygın olarak kullanılan internet, tüketicilerin bilgiye ve diğer tüketicilerden bilgi elde etmesini mümkün hale getirmiştir. Sosyal medya kullanımının artması turistlerin gelişen teknolojiyi takip etmesi, yöresel mutfaklar hakkında bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşmasına neden olmakta ve turistlerin ilgisini çekmektedir. Elektronik ağızdan ağıza iletişim (E-WOM) sosyal medya ağları, bloglar, forumlar vb. yemeklere yapılan yorumlar aracılığıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Giresun iline ait yöresel yemeklerin fotoğrafları ve yorumları insanlarda merak uyandırmakta ve insanların o yemek ve yemek kültürü hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayabilmektedir. Sosyal medya pazarlamasına önem verilerek yöresel mutfak tanıtımının yapılması yöre mutfağının bilinirliğinin artmasını sağlayabilir.

Giresun isminin kökeninin bir anlamının da kiraz olmasının yeteri kadar bilinmemesi, yöre mutfağında kiraz tuzlusu, kiraz diblesi, kiraz kavurması, kiraz salamurası, kiraz reçeli gibi yemeklerin Kerasus (Giresun) ismi ile bağlantısı olup olmadığı hakkında daha detaylı çalışmalar yapılabilir. Pazarlama faaliyetlerinde ise kiraz ve kirazdan yapılan ürünler de kullanılmalıdır. Turistler tarafından mutfağın özellikleri hakkında bilgi sahibi olarak, bilinçli bir şekilde seçilen turistik destinasyonlar, turistleri teşvik etmek ve memnun etmek için fırsatlar sunmaktadır. Bazı turistlerin temel amaçlarının belirli bir yemeği ziyaret etmek olduğu ise bilinmektedir. Giresun ilinin yemek kültürü tanıtılarak, gastronomi turizmi alanında gelişim göstermesi, hem il turizmi hem de ülke turizmine olumlu yönde etki sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Aslan, Z., Güneren, E., ve Çoban, G. (2014). Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yöresel Mutfağın Rolü: Nevşehir Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(4), 3-13.
- Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ. (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*. Nobel Bilimsel Eserler. Ankara.
- Bezircan, M. ve Koç, F. (2014). Yerel Mutfakların Destinasyona Yönelik Aidiyet Oluşumuna Etkisi: Cunda Adası Örneği, *Journal Of International Social Research*, 7(34), 917-928.
- Bozkurt, A. (2016). *Kültürel Turizm*, Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Bucak, T. ve Ateş, U. (2014). Gastronomi Turizminin İl Turizmine Etkisi: Çanakkale Örneği, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28: 315-328.
- Durlu Özkaya, F. ve Cömert, M. (2017). *Türk Mutfağında Yolculuk*, Detay Yayıncılık. Ankara.
- Eroğlu, F. (2015). *Davranış Bilimleri*, Beta Yayınları: İstanbul.
- Fields, K. (2003). Demand for the gastronomy tourism product: motivational factors. Hjalager, A. M. & Richards, G. (Eds.). *Tourism and gastronomy*. (36-51). Routledge. London.
- Giresun Belediyesi. (1987). *Giresun. Dün, Bugün Yarın*. İki Yayınevi. İstanbul.
- Giresun Valiliği. (2008). *Giresun Yemekleri*. Bilgi Ajans.
- Guzman, T. L. & Canizares, S. S. (2012). Gastronomy, Tourism and Destination Differentiation: A Case Study in Spain. *Review of Economics & Finance*, September, 63 – 72.
- Gürsoy, Y. (2017). Giresun Merkez Yöresinde Gastronomi Turizmi Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Journal of International Social Research*, 10(51): 1296-1304.
- Kivela, J., & Crofts, J. C. (2006). Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(3), 354-377.
- Kurgun, H. (2017). *Gastronomi Trendleri Milenyum ve Ötesi*, Detay Yayıncılık. Ankara.
- Page, S. (2016). *Turizm İşletmeciliği*, Çeviren: Öter, Z., Nobel Yayınevi, Ankara.
- Saatçi, G. (2016). Kültürel miras olarak gastronomi. Yılmaz, H. (Edt). *Bir iletişim biçimi olarak gastronomi*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Şen, A. ve Aktaş, N. (2017). Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimleri, Yöresel Gastronomi Davranışları ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü: Konya-Karaman Örneği, *Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32), 65-72.
- Toksöz, D. ve Aras, S. (2016). Turistlerin Seyahat Motivasyonlarında Yöresel Mutfağın Rolü, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4: 174-189.
- UNWTO, (2012). *Global Report on Food Tourism*. 4th Edition, Tourism Report.
- Usta, Ö. (2014). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Zagrallı, E. ve Akbaba, A. (2015). Turistlerin Destinasyon Seçiminde Yöresel Yemeklerin Rolü: İzmir Yarımadası'nı Ziyaret Eden Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Yaşar University*, 10(40): 6633-6644.
- Zengin, B., Uyar, H., ve Erkol, G. (2014). Gastronomi Turizmi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *15. Ulusal Turizm Kongresi*. 355-376.

İNTERNET KAYNAKÇASI

- <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419029> Erişim Tarihi: 11.11.2017
- <http://www.ftg.org.tr/tr/turk-findigi-turkiyede-findik.html> (Fındık Tanıtım Grubu) Erişim Tarihi: 16.12.2017
- <http://www.giresun.gov.tr/genel-bilgi> Erişim Tarihi: 20.12.2017
- <http://www.giresunkulturturizm.gov.tr/TR,161227/giresun-mutfagi.html> Erişim Tarihi: 18.12.2017

OSMANLI MUTFAĞINDAN GÜNÜMÜZE UZANAN UNUTULMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR LEZZET; ŞERBET

Rıdvan SOLMAZ¹
Kadri Koray SİVRİKAYA²
Yeliz PEKERŞEN³
Hatice Ferhan NİZAMLIOĞLU⁴

ÖZ

Türk mutfak kültürünün en önemli içecekleri arasında yer alan şerbetler günümüzde sadece belirli alanlarda kullanılmakta ve çok fazla rağbet görmemektedir. Hâlbuki şifa kaynağı konumundaki şerbetler, bugün tercih edilen birçok katkılı meşrubata alternatif olarak tüketilebilecek en sağlıklı içeceklerdendir. Çalışmada bu doğrultuda şerbetlerin Osmanlı sosyal ve kültürel hayatındaki yeri ele alınarak, popüler meşrubatların karşısındaki durumu ve bu miras unsurunun yeniden nasıl canlandırılabilceği üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda geleneksel usulde şerbet yapımının giderek azaldığı buna karşılık halen bazı otel ve restoranlarda çeşitli şerbetlerin üretiminin yapılmasına devam edildiği ve piyasada, evlerde kolayca hazır şerbet hazırlama imkânı sunan ürünlerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerbet, Osmanlı mutfağı, Unutulmuş lezzetler.

A PLEASİNG TASTE THAT HAS BEEN FORGOTEN FROM THE OTTOMAN CUISİNE AND REACHS PRESENT: SERBETS

ABSTRACT

Sherbets, which are among the most important beverages of Turkish culinary culture are now used only in certain areas and are not very popular. However, the sherbet as a healing source is one of the most healthy beverages that can be consumed as an alternative to many adulterated soft drinks today. In this study, the role of sherbets in the Ottoman social and cultural life has been touched upon and the situation facing popular soft drinks and how this heritage can be revived has been emphasized. With this research, it has been reached that the old-fashioned production of sherbet is gradually decreasing, but the production of various sherbets is still continued in some hotels and on the market, there are some convenient products that provide possibility to easily prepare sherbet at home.

Keywords: Sherbet, Ottoman cuisine, Forgotten tastes.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, solmaz.ridvan@hotmail.com

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, kkoraysivrikaya@gmail.com

³ Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, yeliz.ulusan@gmail.com

⁴ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, hfnizamlioglu@konya.edu.tr

GİRİŞ

Toplumların zaman içinde geliştirdiği kültür ve yaşayış biçimleri, onların mutfak alışkanlıklarının üzerinde doğrudan etkiye sahip olmuştur. Bağlı olduğu kültürün göstergesi olan mutfak anlayışı, her toplumda farklı özelliklere sahip durumdadır (Chang vd., 2011: 308). Türk toplumu da kendine özgü yemek çeşitleri, damak tadı, yemek malzemelerinin çeşitliliği ve özellikleri bakımından farklılık ve çeşitlilik göstermektedir (Güler, 2010: 24). M.Ö. 200'lü yıllardan beri pek çok farklı bölgede devlet kurmuş Türkler yaşadıkları coğrafyalardaki bitkilerle yeni gıdalar yapmayı öğrenmiş ve kendilerine özgü gıda ürünlerini çeşitlendirmişlerdir (Özdoğan ve Işık, 2015: 1060). Yaşamış oldukları geniş coğrafyadaki bitkileri yemek kültürlerine katmış olan Türkler, bu sayede çeşitlilik açısından zengin bir mutfağa sahip olmuşlardır (Sezgin, 2017: 14).

Türkler 10. yy. dan itibaren (Kızıldemir vd., 2014: 192) İslâm dininin yasaklaması sebebiyle alkolden uzaklaşmışlardır (Kevser, 2011: 20). Bu durum, Türk-İslam topluluklarında şerbet vb. alkolsüz içeceklerin kullanımını yaygınlaştırıp Türk mutfak kültürünü şekillendirmiştir (Güler, 2010: 2). Dünyanın ilk meşrubatları olan şerbetlerin (Rossant, 2005: 36) mucidi olarak Yunan matematikçi ve Filozof Pisagor gösterilse de (Ahmad vd., 2016: 83) Kevser (2011), şerbetlerin Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de yaşamış olan Müslüman topluluklar tarafından icat edilmiş olduğunu belirtmiştir. Tarihte, Müslüman dünyasının en yaygın içeceği olmuş olan bu meşrubatın, geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasının sebebi ise sanayi çağına kadar taze meyvelerin bozulmalarını engelleyecek herhangi bir koruma yönteminin icat edilmemiş olması, en hızlı nakliye yönteminin atlar olması ve mevsimlik meyvelerin yalnızca kurutularak ya da şerbetlerinin yapılarak korunabilmesidir (Rossant, 2005: 37).

Serinletici, susuzluğu giderici ve hazmı rahatlatıcı özellikleri için tüketilen bu içecek, Osmanlı Devleti'nde dört mevsim boyunca içilen ve sevilen bir ürün konumunda olmuştur (Sezgin, 2017: 14). Osmanlı Devleti döneminde Türk halkının evlerinde de yer bulmuş olan şerbetler; badem, nane, koruk, limon, kavun çekirdeği, iğde, dut veya ceviz kullanılarak yapılan çeşitleriyle her an servise hazır lezzetli ikramlar olarak günlük hayatta da rağbet görmüştür (Sarıoğlan ve Cevizkaya, 2016: 241).

1. ŞERBETİN TANIMI ve TARİHİ

Osmanlı saray mutfağında olduğu gibi halk sofralarının da vazgeçilmezi olan şerbetler, Osmanlı sofrası kültüründe ziyaretçilere mutlaka ikram edilmesi gereken ve paylaşılmaktan haz

alınan bir içecek olarak kullanılmıştır (Kevser, 2011: 21). Kaplan (2006: 25) şerbetleri; çeşitli iek, bitki, meyve, tohum vb. tat verici maddelere şeker ilave edilerek üretilen şurupların sulandırılmasıyla elde edilen içecekler olarak tanımlamıştır. Gedük'e (2016: 276) göre ise şerbetler, meyve suyuna ya da meyvelerle beraber kaynatılmış suya, şeker veya bal eklenip karanfil ve tarçın gibi güzel kokulu baharatlarla çeşitlendirilmesiyle oluşturulan içeceklerdir. Adını Arapçadaki içecek anlamına gelen "sharbat" kelimesinden alan şerbet terimi (Pala vd., 2017: 277), Almandada scherbett, Fransızcada sorbet olarak karşılık bulmaktadır (Gedük, 2016: 276). İngiliz ve Amerikan İngilizcesinde ise "syrup" kelimesiyle aynı anlamdadır (Ahmad vd., 2016: 83). Ancak günümüzde Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallıkta, şerbet teriminin içecek değil meyvelerden yapılmış bir çeşit dondurma için kullanıldığı görülmektedir (Goff, 2000: 544).

Osmanlı zamanında altın çağlarını yaşamış olan şerbetler (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 240) iki şekilde retilenmekteydi: İlki meyvenin suyunun çıkarılıp şeker eklenip tüketilmesi ikincisi ise meyve suyunun şekerle kaynatılıp soğutulup tüketilmesi şeklindeydi. İkinci yöntem ile koyu şerbetler elde edilmekte ve su katılarak tüketilmektedir. İkinci yöntemle elde edilen şerbetlerin su oranı birinci yöntemle elde edilenlere kıyasla daha az olduğu için daha uzun süre bozulmadan kullanılabilirler (şavkay, 2000: 276). Yapımı gibi sunumuna da zen gösterilen şerbetler, (Gedük, 2016: 275) Osmanlı döneminde özel sürahi ve ibriklerde sofraya getirilirdi (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 240). Osmanlı zamanında yoğun ilgi ve itibar görmesine rağmen şerbetlerin Türk tarihindeki ilk izlerine 1008-1105 yılları arasında yaşamış olan Kaşgarlı Mahmud'un yazılarında rastlanılmaktadır. Bu yazılarda göçebe Türklerin (Alçay vd., 2015: 86) zm şırası ürettiklerinden ve kayısının suyunu sıkıp şerbet yaptıklarından bahsedilmektedir (zdoğan ve Işık, 2007: 1062). Göçebe Türk mutfak kültüründe yer edinmiş olan şerbetler (Kızıldemir vd., 2014: 198), Türklerin yerleşik hayata geçmesi sonrasında da unutulmamış ve Selçuklu devletinde misafirlere ikram edilen elit bir içecek olarak kullanılmaya devam edilmiştir (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 238). İslamiyet'e geçilmesiyle alkollü içecek tüketemeyen Türkler şerbetlere, altın ibriklerde servis edilecek kadar itibar göstermişlerdir (Sezgin, 2017: 14). Dünya sahnesinde ise şerbetlerin tarihi Anadolu'nun komşusu Yunan medeniyetinin antik çağlarına kadar uzanmaktadır ve bu dönemde yapılmış olan şerbetler daha çok hastalıkları iyileştirici özellikleri için kullanılmıştır (Ahmad vd., 2016: 84). Orta ağ'da dünyada şerbetlerin izlerine şu anda Arabistan'ın olduğu bölgede rastlanmıştır. Sir Thomas Herbert'in yazılarından o dönemde Orta Doğu'da yapılan şerbetlerin gl suyu, narinceler, menekşe ve amber içerdiği ifade edilebilir (Quinzio, 2009: 6). Aynı ağda Avrupa'da özellikle

İtalyanlar potasyum nitrat ile dondurulmuş şerbet benzeri meyveli içecekler tüketmekteydiler (Işın, 2013: 238). Ayrıca ticaret ve seyahatlerle birlikte Araplarla etkileşime girmiş olan Persler, Hintliler, Pakistanlılar ve Moğolların şerbet kültürünü benimsemiş oldukları ve doğuya bu şekilde yayıldığı bilinmektedir (Bakırcı ve Zeyrek, 2017: 53).

2. ŞERBET ÜRETİMİNDE KULLANILAN TAT VERİCİ MADDELER

Saray mutfağında ana yemek kadar rağbet ve değer görmüş olan şerbetler geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca yapılmış olması sebebiyle yüzlerce çeşit tat, koku ve aromaya sahiptirler (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 242). Şerbete tat veren ana madde şeker olmakla birlikte kendine has yemekleri ve içecekleriyle çeşitlilik konusunda zengin içerikli Türk mutfağının köklü ürünleri olan şerbetlerin yapımında temel olarak çiçek, meyve ve baharatlardan yararlanılmıştır (Sezgin, 2017: 14). Osmanlı Devleti zamanında şerbetlere koku ve tat vermesi amacıyla meyve, çiçek ve baharatların dışında amber ve misk gibi hayvansal maddeler de kullanılmıştır (Özdoğan ve Işık, 2015: 1063).

Çiçekler: Şerbetlere çok önem verilen Osmanlı sarayında, çiçekler şerbetlere koku ve renk vermek için yaygın olarak kullanılmaktaydı (Pala vd., 2017: 279). Mısır'da sevilen bir çiçek olan yasemin çiçeği uyuşukluk verici bir özelliğe sahip olmakla birlikte kendisinden yapılan şerbet rahatlamak amacıyla içilmekteydi (Ayla, 2009: 76). Kokulu ve kırmızı güllerden yapılan gül şerbeti Mevlevi sofralarının bitiş içeceği olarak kullanılmaktaydı (Ertaş vd., 2017: 62-63). Varlıklı ailelerin mutfaklarında şerbet yapımında kullanılmış olan gül ve menekşe çiçekleri (Özdoğan ve Işık, 2015: 1066), halk mutfağında yer alan gelincik ve yasemin çiçekleriyle birlikte şerbet yapımında en çok kullanılmış çiçekler olarak öne çıkmaktadırlar (Samancı, 2008: 209). Gül çiçeği; zambak, fulya, yasemin, muhabbet çiçeği ve iğde çiçeği ile birlikte Osmanlı sarayının en gözde şerbetlerinin yapımında kullanılmıştır. Ayrıca tatlı sularda az miktarda yetişen nilüfer çiçeğinin şerbeti en beğenilen şerbet çeşitlerinden biri olarak görülmüştür (Kevser, 2011: 21). Bununla beraber yasemin çiçeği Osmanlı saray mutfağının gözde içeceği demirhindi şerbetinin lezzetini veren ürünlerden biri olarak kullanılmıştır (Özaltın, 2016: 19). Çiçekler, demirhindi şerbeti gibi başka şerbetlere de eklenerek koku ve rengi güzelleştirmek amacıyla sıklıkla kullanılmış gözde malzemeler olmuşlardır (Özdoğan ve Işık, 2015: 1068).

Baharatlar: Osmanlı Devleti döneminde şerbetler, şifa bulma niyetiyle içildiği için büyük önem kazanmıştır. Öyle ki şerbet yapımında kullanılan baharat ve meyveler sarayın bahçelerinde bizzat sarayın şifacıları gözetiminde yetiştirilmekteydi (Pala vd., 2017: 278). II. Mehmed'in lalası Mehmed Akşemsettin'in icadı olan 40 farklı şifalı baharatla hazırlanan demirhindi

şerbeti; yılan sokması, ishal, obezite, kanser, kalp sorunları, sindirim sistemi problemleri ve göz hastalıkları gibi bazı rahatsızlıklara iyi gelmektedir (Özaltın, 2016: 19-25). Bebek doğumlarından sonra servis edilen lohusa şerbetinde, tarçın, zencefil, karanfil baharatları bulunmaktadır (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 241). Bu şerbetin içeriğindeki baharatlar lezzet vericiliğinin ötesinde vücuda sağladığı faydalar için de kullanılmaktadır (Özdoğan ve Işık, 2015: 1070). Sağlık açısından fayda sağlayan ve (Rao ve Suseela, 2000: 441) şerbet yapımında kullanılan bir başka baharat ise Kuzey Hindistan’da yetişen “vetiver” bitkisidir (Pareek ve Kumar, 2013: 16). Bu bitki, sakinleştirici özelliği (Saiyudthong vd., 2014: 2) ve güzel aroması için de şerbet yapımında kullanılmıştır (Small, 2010: 102). Görüldüğü üzere hem yararları hem lezzetleriyle pek çok araştırmacının (Pala vd., 2017: 278; Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 242; Gedük, 2016: 276) çalışmalarında yer verdiği baharatlar, yaygın kullanılan bir şerbet bileşeni olarak öne çıkmaktadırlar.

Meyveler: Meyve sularının yaygınlaşmasından önce şerbetler sıklıkla tüketilmekteydi (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 238). Özdoğan ve Işık (2015: 1062) Türklerin meyvenin suyunu çıkartıp şerbet yapma yöntemlerinin 11. yy. a kadar dayandığını belirtmiştir. Aynı şekilde Selçukluların kayısının suyunu çıkarıp “uhak” adı verilen bir şuruptan şerbet yaptıkları ve lezzetli meyvelerin özlerinden elde ettikleri şerbet ve şurupları evlerinin soğuk odalarında saklayıp istek halinde içtikleri bilinmektedir. Osmanlı sarayının tatlı üretiminin kalbi olan “Helvahanede” ise limonlu, çilekli, narlı, hünnaplı, portakallı, dutlu, kızılçıklı, vişneli, ayvalı ve demirhindili şerbetler yapılmış ve saray halkı tarafından beğeniyle tüketilmiştir (Pala vd., 2017: 278). Günümüzde, eski önemini yitirmiş olan şerbetlerin bir çeşidi olan hoşaf da tıpkı bazı şerbet çeşitleri gibi meyveler kullanılarak hazırlanmaktadır (Kaplan, 2006: 27). Kurutulmuş meyvelerin şeker şurubunda pişirilmesiyle hazırlanan bir ürün olarak tanımlanan hoşaf (Shon vd., 2005: 8), Osmanlı döneminde çeşitli meyveler kullanılarak hazırlanmış ve tüketilmiştir (Şavkay, 2000: 282).

3. ŞERBETİN OSMANLI SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATINDAKİ YERİ

Osmanlıda altın çağını yaşayan şerbetler, 11. yüzyılda Türkler tarafından icat edilmiş geleneksel bir içecektir (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 240). Saray mutfağı ve halk mutfağı arasında farklılıklar olmasına şerbet konusunda aralarında çok fark bulunmamaktadır. Çünkü o dönemde gelen her misafire hem saray hem de halk kültüründe şerbet ikram edilmesi önemli bir unsurdu (Kevser, 2011: 21). Zengin kişilerin evlerinde yıllık şerbetlerini hazırlamak için

görevli tutulmaktaydı. Meyve ve baharatlarla hazırlanan karışımla en nefis içecek hazırlanmış olurdu. Yemek sırasında ve özellikle hamur işlerinden sonra daha fazla tüketilirdi (Dohsson, 1978: 38). Yazın bal şerbeti ve koruk şerbeti, kışın ise en çok sıcak olarak tarçın şerbeti içilirdi; nar şerbeti ikram etmek ise kibarlık sayılırdı (Sarioğlan ve Cevizkaya, 2016: 238). Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde, 17. yüzyılda İstanbul'daki şerbetçi esnafının 500 kişi olduğu ve 300 tanede şerbetçi dükkânı olduğundan bahsedilmektedir. III. Murad, oğlu Şehzade Mehmet'in sünneti için 1582 yılında büyük bir şenlik tertip ettirmişti. Şenlikteki geçit töreninde esnaf grubu içerisinde elekçiler esnafının ardından şerbetçiler esnafı yer almıştı (Gedük, 2016: 278).

İstanbul'daki en leziz şerbetler Bahçekapı Sementi'ndeki Hacı Bekir dükkanın da bulunurdu. Demirhindi şerbeti özellikle çok bilinen bir şerbetti. Şerbetçiler bellerine doladıkları bardaklarla yaz aylarında seyyar satıcılık yapmaktaydı. Bazı seyyar şerbetçiler “Şerbet var şerbet buz gibi buz 32 dişe birden keman çaldırıyor” diye sokakları bağırarak gezerlerdi. Bazıları ise bardak şakırdatarak gezerdi. Sırtında taşıdıkları güğümdeki şerbeti, hafifçe eğilerek omzunda bulunan musluk ile doldururlardı (Özdoğan ve Işık, 2007: 1065).

Osmanlı halkı adına yapılan şerbetlerin üretimindeki standartları belirlemek için önlemler alınmıştır. Pahalı ve hileli şerbet satışını önlemek adına kanunname çıkartılmıştır. Bu kanunnamede “şerbetçiler gözlemlenecek, üzümün okkası bir akçe olacak, şerbetin iki okkası bir akçe olacaktır “gibi ifadeler bulunmaktadır. Şerbetlerde ise “misk ve gül kokusu konmalı, içerisinde kar ve buz olmalı, hatta fazla sulu olmamalı“ gibi ibareler getirilmiştir (Gedük, 2016: 279). Şerbet ve hoşafın soğutulması için kar ve buz kullanılırdı. Karlık adı verilen kaplar bulunurdu ve bu karlıkların içerisine kar ilave edilir, içindeki kapalı hazneye de su doldurulurdu. Uludağ'dan 18. yy. da saray için getirilen karın, buzlu şerbet olarak şerbetçi dükkanlarında ve sokaklarda satıldığı aynı zamanda yazın tüm İstanbul'un ihtiyacını karşılayacak kadar bol olduğu bilinmektedir. 1640 tarihli Osmanlı kayıt (Es'ar) defterinde de şerbet kavanozu, nakışlı kapaklı sultani şerbet kâsesi, ayaklı şerbet tası, şerbet eleği ve şerbet çanağı gibi araçların isimlerinden bahsedilmektedir (Özdoğan ve Işık, 2007: 1064-1067).

Şerbetin bu kadar önemli olması onların sunulacağı kaplarında çok önemli olmasını sağlamıştır. Osmanlı Sarayı'nda bulunan pahalı ve mücevherli şerbet takımları bunlara örnek verilebilir (Kevser, 2011: 21). Saray ve ileri gelenlerin sofralarında çeşitli şerbetler, ibriklerde veya kristal sürahilerde masaya getirilir, özel taslarda misafirlere sunulurdu. Padişahların çocukları olunca ziyarete gelenlere cariyeler tarafından lohusa şerbeti dağıtılmaktaydı. Doğumun üçüncü günü

sadrözama Şerbet gönderme geleneği bulunmaktaydı. Lohusa Şerbeti, anne sütünün bol olması ve bebekliğinin sıkıntısız geçirmesi için simgesel olarak dağıtılmaktaydı. Bu Şerbet Sarayın helvahane bölümünde hazırlanırdı (Sarıoğlan ve Cevizkaya, 2016: 240-241). O dönemlerde bazı vazo ve Şişe formundaki srahilere kapak ve musluk takılarak Őerbetliđe dönüştürülmüştür. PadiŐaha sunulan Őerbetliklerin bazısının kapak kısmında mühür veya asma kilit bulunurdu. Şerbetlerin meyveli ve Őekerli olması zehri belli etmeyeceği düşüncesini oluŐturmaktaydı. Alt kısmında bulunan musluk sayesinde kapak açılmadan Şerbet dökülerek güvenlik önlemleri alınmıştır (Gedük, 2016: 287-288).

Osmanlı sarayının bahçesinde, Şerbet yapımında kullanılan baharat ve meyveler, eczacı ve doktorların gözetiminde yetiŐtirilirdi. Şerbetin yalnız başına reçete olarak değil bitkisel bir takviye olarak kullanıldığı bilinmektedir (Ahmad ve vd., 2016: 84).

Mevlna Celaleddin Rumi “hayatta en sevdiğim üç Şey, hamam, sema ve Őerbettir” demiŐtir (Sarıoğlan ve Cevizkaya, 2016: 239). Mevlevilikte Şerbetin önemli bir yeri vardır. Şerbetçi adında hizmet eden bir aŐŐı bulunmaktaydı. Şerbetçi, Şerbeti yapar, misafirlere ve isteyenlere ikram ederdi. Yemek Sirkencbin Őerbetiyle başlar, gl Şerbeti ile sonlanırdı. Bu gelenek Konya Mevlevi restoranlarında hala yaşatılmaktadır (Ertaş vd., 2017: 55-63). İçilen Şerbetler arasında Sirkencbin Şerbeti, ballı süt Şerbeti, bal Şerbeti, gl suyu Şerbeti, nar Şerbeti, incir Şerbeti, Şeker Şerbeti ve Őekerli süt Şerbeti bulunmaktaydı (Güldemir, 2014: 353).

Osmanlıda Şerbet hem Şifa hem de serinletici etkisi olduğu gibi kötü haberlerinde sembolü olarak kullanılmıŐtı. Hüküm giyen siyasi suçlular hükmü kesinleŐene kadar zindanda kalırdı. Karar kesinleŐtiđinde hangi hükmün verildiği zindandaki görevlinin getirdiği tasın içindeki Őerbetten anlaŐılırdı. Eğer Şerbet beyaz renkteyse mahkm affedildiğini, kırmızı renkte ise idam edileceğini anlardı ve buna ecel Şerbeti denirdi (Yüksel, 2017: 81).

4. ŞERBETLERİN GÜNÜMÜZDEKİ YERİ

Günümüzde yiyeceklerin muhafazasında, endstrileŐmede ve lojistikte meydana gelen gelişmelerle, kültür içerisinde bulunan yeme-içme eylemi değişime uğramış ve büyük ölçekte üretilen yiyecek ve içeceklerden oluşan endüstriyel mutfak kavramı oluşmuştur. Beslenme alıŐkanlıklarındaki değişimi tetikleyen bu büyük ölçekli üretim aynı zamanda kültürel kimliği koruyabilmesi gerekmektedir (Erbay, 2006: 2). Bu nedenle hem kültürün devam ettirilebilmesi hem de günümüz insanının yemeğin yanında tercih ettiği asitli içeceklere alternatif oluşturması

açısından şerbetlerin yeniden gün yüzüne çıkartılması gerekmektedir (Hatipoğlu ve Batman, 2014: 66).

II. Abdülhamid döneminde açılan meşrubat fabrikasıyla gazoz üretimine geçilmiş ve yavaş yavaş şerbetlerin yerini almaya başlamıştır (Bilgin, 2010-2011: 243). Günümüzde şerbet eskisi gibi yaygın tüketilmemektedir. Şerbet ve hoşafın yerini asitli içecekler almış durumdadır (Hatipoğlu ve Batman, 2014: 66). Kökeni eskilere dayanan, geniş bir coğrafyaya ve zengin kaynaklara sahip olan Türk mutfak kültürü dünyada büyük mutfaklar arasında yer almaktadır (Güler, 2010: 29). Şerbetler de artık modası geçmiş bir içecek olup, günlük hayatta kendine yer bulamamaktadır (Hatipoğlu ve Batman, 2014: 67). Şerbet sadece Ramazan aylarında sembolik olarak sunulan bir içecek haline dönüşmüştür (Kevser, 2011: 22).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mutfağımızdaki ürün çeşitliliği sebebiyle farklı tat ve kokularda üretilebilen şerbetler, herkesin damak tadına hitap edebilecek çeşitlere sahiptir. Şerbetler Osmanlı halkı ve saray erkânı tarafından gün içerisinde bolca tüketilen ve kültürün bir parçası olarak her daim içilmiş bir içecektir. Ancak günlük hayatta kullanımın azaldığı ve yerini sağlıksız içeceklere bıraktığı görülmektedir. Günümüzde nadir de olsa rastlanılan şerbet kültürü; yeni doğum yapmış anneyi tebrik etmek için lohusa şerbeti dağıtılması ve Konya halk kültüründe söz-nişan törenlerinde misafirlere ikram edilmesi için tarçın şerbeti yapılması şeklinde devam etmektedir (Çölbay ve Sormaz, 2015: 1733).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde meyan kökü şerbeti susuzluğu giderici özelliğinden dolayı yaz aylarında ve Ramazan ayında oldukça fazla tüketilmektedir (Zengin, vd., 2013: 99). Ayrıca ülkemizde Ramazan ayında sahur ve iftar sırasında veya sonrasında şerbet içme âdeti kısmen de olsa devam etmektedir (Sezgin, 2017: 14).

Günümüzde şerbetler farklı yollarla ulaşılabilecek kolay hazırlanan ürünler durumundadır. Siyah çay gibi süzen demlik poşetlerin içerisinde satılan hazır şerbet karışımları evlerde pratik şerbet yapımına olanak vermektedir. Çay ile aynı şekilde demlenerek hazırlanan bu karışımlar şerbet kültürünün yeniden evlerimize girmesini sağlayacaktır. Ayrıca suyu alınarak konsantre edilip şişelenmiş şerbetler tüketicilerin beğenisine sunulmuş durumdadır. Yalnızca soğuk su eklenerek içime hazır hale getirilen bu ürün, kolay hazırlanmasıyla modern içeceklere rakiptir. Şerbetlerin satışı sayılı restoranlarda da yapılmaktadır. Konya ilinde, menüsünde Mevlevi ve Osmanlı şerbetleri bulunan “Somatçı” restoran, iştah açıcı olarak sirkencübin ve hazmı

kolaylaştırıcı olarak gül şerbeti bulundurmaktadır. “Komagene” adlı etsiz çiğ köfte restoranlarında da konak ve saray şerbetleri halkın beğenisine sunulmaktadır.

Günümüzde tüketicilerin bilinçlenmesiyle fonksiyonel gıdalara yönelik talep giderek artmaktadır (Ares, 2009: 53). Şerbetler de içeriğinde bulunan çiçek, meyve ve baharatlar sayesinde antioksidan ve fenolik bileşikler açısından zengin bir fonksiyonel içecek olma özelliğini taşımaktadır. Bu hususta bilinçli tüketicilerin bu ürünü talep edecekleri düşünülmektedir. Mutfak kültürümüzün tanıtılması amacıyla basılan kataloglar, broşür ve dergilerde geleneksel içeceğimiz olan şerbetlere de yer verilmesi gerekmektedir. Bu içeceklerin devlet ve özel sektör tarafından halka özendirilmesi toplum sağlığının ve kültürel kimliğimizin korunması açısından önemli görülmektedir. Otellerde ve restoranlarda ayda bir gün boyunca düzenlenen Osmanlı veya Türk gecesi konsepti gibi etkinliklerde şerbetlerin yapılıp dağıtılması hem yerli hem de yabancı turistlerin şerbetler hakkında bilgi sahibi olmasında etkili olabilir. Tüketicilerin şerbetleri satın alma, niyet ve isteklerinin araştırılması gelecek çalışmalar açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, I. , Shamsi, S. ve Zaman, R. (2016), “Sharbat: An important dosage form of unani system of medicine”, *Medical Journal of Islamic World Academy of Sciences*, 24(3), s. 83-88.
- Aday, S., Pala, Ç. U., Çam, B. A. ve Bulut, S. (2018), “Storage quality and microbiological safety of high pressure pasteurized liquorice root serbet”, *LWT Food Science and Technology*, 90, s. 613-619.
- Ares, G., Giménez, A. ve Gámbaro, A. (2009), “Consumer perceived healthiness and willingness to try functional milk desserts. influence of ingredient, ingredient name and health claim”, *Food Quality and Preference*, (20), s. 50-56.
- Alçay, A. Ü., Yalçın, S., Bostan, K. ve Dinçel, E. (2015), “Orta Asya’dan Anadolu’ya kurutulmuş gıdalar”, *ABMYO Dergisi*, 40, s. 83-93.
- Ayla, E. (2009), *Şerbet ve hoşaf hatıralarda kalan yudum yudum lezzetler*, Hayykitap, İstanbul.
- Bakırcı, G. T. ve Zeyrek, A. (2017), “The importance of Ottoman sherbets in today's Turkish cuisine and gastronomic preference for melon seed sherbet (sübye)”, *3. Uluslararası Gastronomi Turizmi Kongresi*, 07-09 Aralık, İzmir, s. 52-63.
- Bilgin, A. (2010-2011), “Osmanlı döneminde İstanbul mutfak kültürü”, *Akademik Araştırmalar Dergisi* (İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul Özel Sayısı), 47-48 (1), s. 229-245.
- Chang, R. , Kivela, J. ve Mak, A. (2011), “Attributes that influence the evaluation of travel dining experience: when west meets west”, *Tourism Management*, 32(2), s. 307-316.

- Çölbay, Ş. ve Sormaz, Ü. (2015), “Konya’da geçiş dönemlerinde yapılan yöresel mutfak uygulamaları”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(4), s. 1729-1736.
- D’ohsson, M. (1978), *18. yüzyıl Türkiye’sinde örf ve adetler*, (Çev. Z. Yüksel), Tercüman yayınları, İstanbul.
- Ertaş, M., Solak, B. B. ve Kılınc, C. Ç. (2017), “Konya’da Mevlevi Mutfağı yiyeceklerinin gastronomi turizminde canlandırılması”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, s. 52-70.
- Erbay, A. K. (2006), *Popüler kültür ve beslenme biçimleri örnek olay: Döner kebab*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gedük, S. (2016), “Osmanlı saray geleneğinde şerbet ve şerbet kapları”, *2. Sağlık Tarihi ve Müzecilik Sempozyumu*, 03-05 Haziran, İstanbul, s. 275-292.
- Güldemir, O. (2014), “Orta Asya’dan Cumhuriyet dönemine Türk mutfağındaki yemeklerin değişimi: Yazılı kaynaklar üzerinden bir değerlendirme”, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 04-05 Nisan, Aydın, s. 346-358.
- Güler, S. (2010), “Türk Mutfak Kültürü ve yeme içme alışkanlıkları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(24), s. 24-30.
- Goff, H. D. (2000), “Ice cream and frozen desserts”, *Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry*, s. 543-550.
- Hatipoğlu, A. ve Batman, O. (2014), “Osmanlı saray mutfağına ait gastronomik unsurların günümüz Türk mutfağı ile kıyaslanması”, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), s. 62-74.
- Işın, M. (2013), *Sherbet and Spice: The Complete Story of Turkish Sweets and Desserts*, IB Tauris, New York.
- Kaplan, D. (2006), *Ankara Üniversitesi’ne Türk cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerinin ülkelerine ait mutfak kültürünü değerlendirmeleri*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kevser, H. (2011), “Özlemini duyduğumuz lezzetler”, *İrşad Dergisi*, 3(24), s. 21-22.
- Kızıldemir, Ö., Öztürk, E. ve Sarıışık, M. (2014), “Türk Mutfak kültürünün tarihsel gelişiminde yaşanan değişimler”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), s. 191-210.
- Özdoğan, Y. ve Işık, N. (2007), “Geleneksel Türk mutfağında şerbet”, *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül, Ankara, s. 1059-1077.
- Özaltın, B. (2016), *Farklı yöntemlerle konsantre edilen demirhindi şerbetinin biyoaktivitesinin belirlenmesi*, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Pareek, A. ve Kumar, A. (2013), “Ethnobotanical and pharmaceutical uses of vetiveria zizanioides (linn) nash: a medicinal plant of Rajasthan”, *International Journal of Life Science & Pharma Research*, 3(4), s. 12-18.
- Pala, Ç. U. , Ekşi, C. N. , Özçelik, E. ve Çam, B. A. (2017), “Geleneksel meyan kökü şerbeti hazırlama sürecinde farklı sıcaklık uygulamalarının şerbetin mikrobiyolojik kalitesi ve biyoaktif bileşenleri üzerine etkisi”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), s. 276-286.
- Quinzio, G. M. (2009), *Of Sugar and Snow: A history of ice cream making* (25. baskı), University of California Press, Londra.

- Rao, R. R. ve Suseela, M. R. (2000), “*Vetiveria zizanioides* (Linn.) nash a multipurpose eco-friendly grass of India”, *ICV-2 held in Cha-am*, 18-22 Ocak, Tayland, s. 439-442.
- Rossant, J. (2005), “The world’s first soft drink”, *Saudi Aramco World*, 56(5), s. 36-39.
- Sarioğlan, M. ve Cevizkaya, G. (2016), “Türk mutfak kültürü: Şerbetler”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(14), s. 237-250.
- Saiyudthong, S. , Pongmayteegul, S. , Marsden, C. ve Phansuwan-Pujito, P. (2014), “Anxiety-like behaviour and c-fosexpression in rats that inhaled vetiver essential oil”, *Natural Product Research*, 29(22), s. 2141-2144.
- Samancı, Ö. (2008), “İmparatorluğun son döneminde İstanbul ve Osmanlı Saray Mutfak Kültürü”, Bilgin A. ve Samancı Ö. (Ed.), *Türk Mutfağı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s. 199-219.
- Samancı, Ö. (2007), “Kar, Şerbet ve Dondurma. *Yemek ve Kültür Dergisi*”, 9, s. 146-150.
- Sezgin, A. C. (2017), “Türk mutfak kültüründe demirhindi şerbeti ve gastronomi turizmine katkısı”, *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), s. 13-18.
- Small, E. (2010), “Blossom treasures of biodiversity: 31. vetiver grass-poverty alleviation by habitat restoration”, *Biodiversity*, 11(1-2), s. 99-106.
- Shon, J. C., Rayskiy, B. V. ve Kim, T. E. (2005), *U.S. Patent Numarası. 6,881,936*. Washington, DC: U.S. Patent ve Marka Ofisi.
- Şavkay, T. (2000), *Osmanlı Mutfağı*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Tatlı, N. (2017), *Geçmişten günümüze şerbetler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul.
- Yüksel, E. (2017), “Osmanlı Cellatları. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*”, 1(1), s. 78-84.
- Zengin, S., Oktay, M. M., Behçet, A., Arı, Y. D., Boğan, M., Yılmaz, S. ve Yıldırım, C. (2013), “Dönemsel bir akciğer ödemi nedeni: Meyan şerbeti içimi”, *Gaziantep Medical Journal*, 19(2), s. 99-102.

BÖLGE TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU, BÖLGESEL TURİZMİN FAYDALARI, BÖLGE TURİZMİ İÇİN ÇİN PAZARININ POTANSİYELİ VE BEKLENTİLERİ

Murat ÇAVGA¹

ÖZ

Doğu Karadeniz Bölgesi tarihi kültürel ve doğal güzellikleri ile turizm anlamında gelecek yıllara umut saçırmaktadır. Her ilin kendine has bir özelliği bulunmasına rağmen bu özellikler göz ardı edilmekte, sadece ortadoğu pazarını hedef kitle olarak kabul etmekte ve bölge turizminin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Bu çalışma ile turizmde bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi konu edilecek olup, bölgedeki illerin kendine has değerlerinin ön plana çıkarılması hedeflenecek ve bölgenin tek bir elden pazarlanmasının sektöre olumlu faydaları ve bu değerlerimizin çin pazarına uyarlanması irdelenecektir. Bu çalışma bölge turizminin sürdürülebilirliğinin yanı sıra, Çin pazarının bölgemiz turizm ekonomisine etkisini ve bölgemiz turizm değerlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın ana odak noktası, bölge turizmi açısından yeni bir pazara ulaşma amacına ve bu amaç doğrultusunda yapmamız gerekenlere değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Doğu Karadeniz, Bölgesel İşbirliği, Sürdürülebilirlik, Turizm, Çin Pazarı*

THE CURRENT SITUATION OF THE REGION TOURISM, THE BENEFITS OF THE REGIONAL TOURISM, THE POTENTIAL AND THE EXPECTATIONS OF CHINESE MARKET FOR THE REGIONAL TOURISM

ABSTRACT

The Eastern Black Sea Region with its historical cultural and natural beauties gives hope to future years of tourism. Although each province has its own characteristic, these features are being ignored, only the middle market are being accepted as a target group and these risk the sustainability of the tourism in that region. With this study the development of regional cooperation in tourism will be mentioned, foregrounding the unique values of the cities in the region will be targeted and the positive benefits of marketing the region from a single source to the sector and the adaptation of these values to the Chinese market will be examined. This study not only seek to analyze the sustainability of regional tourism but also the influence of the Chinese market on our tourism economy and tourism values. The main focus of this study is to reach a new market in terms of tourism and mention what we need to do in accordance with this purpose.

Keywords: *Eastern Black Sea, Regional Cooperation, Sustainability, Tourism, Chinese Market*

---

¹ TİSAD Başkanı, murat@karadeniztur.com.tr

GİRİŞ

Doğu Karadeniz Bölgesi, tarihi kültürel değerleri ve doğası ile turizm anlamında son yıllarda hızla gelişim göstermiştir. Özellikle Ortadoğu'dan bölgeye gelen turist akını bölge ekonomisine katkı sağlamış ve bölgeyi turizm alanında yatırıma zorlayarak turizm altyapımızın gelişimini hızlandırmıştır. Doğa turizmi anlamında bölgeyi ziyaret eden yabancı turistlerin yanı sıra iç pazardan, ülkenin diğer bölgelerinden bölgeyi ziyaret eden yerli turistler de bu gelişime katkı sağlamıştır.

Bu çalışma Doğu Karadeniz Bölgesinin turizm yapısını, Çin pazarına açılması için mevcut imkanlarını, Çinli turistlerin beklentilerini ve Çin pazarına ulaşılması durumunda bölgenin kazanımlarını ön plana çıkaracaktır.

Bölge illerinde 2008-2012 yılları arasında faaliyette olan tek havalimanı olan Trabzon Havalimanı'nda iniş/kalkış yapan uçak sayısı ve yolcu sayılarının aşamalı bir şekilde arttığı buna ek olarak 2015 yılında hizmete açılan Ordu-Giresun Havaalanının da bölgeye yönelik turist varışlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bölge hem kültür hem turizm anlamında çok büyük bir doğa ve kültür varlığına sahiptir. Konu ile ilgili Cavga (2018) tarafından yapılmış bir açıklama da konunun önemini ve bölge potansiyelini şu şekilde açıklamıştır: "Her şehrin farklı zenginliklere sahip olduğunu gördük. Bölge illerimizin en önemli ortak özelliği ise misafirperverlikleridir. Bu bizim için çok önemli. 'Misafirperverlik turizminin en büyük sermayesidir' tezimiz ve bölgemizin sahip olduğu zengin turizm altyapısı bölgemizin turizm geleceğinin çok parlak olduğunun müjdecisidir."

Doğu Karadeniz'in en önemli turizm destinasyonu olan Trabzon'a gelen turist sayısının, 2017'nin ilk 10 ayı için 1 milyon 592 bin 251 yerli, 426 bin 933 yabancı olmak üzere toplamda 2 milyon 19 bin 184 kişi olduğu açıklanmıştır (Ayvazoğlu, 2017). Trabzon'un bölgenin merkezinde olması hesabı ile açıklanan bu rakamların bölgenin kalkınmasını doğrudan ilgilendirdiği gerçeğini göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bölgesel kalkınma ekonomik ve toplumsal potansiyelin uyarılması aracılığıyla bir bölgenin refah seviyesindeki artışı ifade etmektedir (Çeken, 2004: 296). Turizm, ülkeler açısından değerlendirildiğinde ziyaretçilerin doğal, kültürel, tarihi ve benzeri zenginliklere yapılan harcamalarından oluşan ekonomik bir faaliyeti ifade etmektedir. Ziyaretçilerin bu çeşitli talepleri karşısında turizm bölgelerinde sunulan arz kaynaklarının da çeşitlenmesi bölgelerin ekonomik yönden gelişmesini sağlayarak yerel kalkınmaya anlamlı katkılar sağlamaktadır. Ancak bu etkiler bölgenin ekonomik büyüklüğüne ve çarpan etkisine bağlı olarak değişmektedir (Giritlioğlu ve Bulut, 2015: 28). Konaklama, ulaşım ve eğlence gibi temel alanlar sektörün ekonomiye doğrudan katkısını

oluştururken, bu sektörlerin yaptığı tedarikçi alımları ile yatırım harcamaları ve kamunun harcamaları ekonomiyi dolaylı olarak etkilemektedir. Sektörde çalışan kişilerin yaptıkları harcamalar ise ekonomide “uyarılmış tüketim” etkisi yaratmaktadır.(Baykul ve Maden, 2017: 6). Doğu Karadeniz Bölge’si turizm alanında ekonomiye can verecek birçok kaynağa sahiptir. Tablo 1’de görüldüğü üzere TR90 Bölgesi’nde önemli bir doğa turizmi ve eko-turizm potansiyeli mevcuttur. Özellikle Artvin ilinde yer alan Hatilla Vadisi Milli Parkı, Sahara-Karagöl Milli Parkı, Kaçkar Dağları Milli Parkı (Artvin-Rize) eko turizme ve doğa turizmine en uygun alanlardır. Bunun yanı sıra; Gümüşhane’de Örumcek Ormanı Tabiatı Koruma Alanı, Ordu’da Kurşunçalı Ormanıdır. Örneğin; Gümüşhane’de bulunan Zigana Turizm Merkezi, Çakırgöl, Süleymaniye Kış Sporları Merkezi, Ordu’da Çambası ve Perşembe Yaylaları, Rize’de Ayder, Giresun’da Bektaş Yaylası ve Artvin’de Kafkasör kış turizmini geliştirmek için önemli potansiyel barındıran alanlardır. Bunların yanı sıra; Çoruh Nehri, Harşit Vadisi, Fırtına Vadisi ve Melet Çayı su sporları açısından ön plana çıkmaktadırlar. (DOKA, TR90 Bölge Planı)

Tablo 1: TR90 Bölgesi’nde Ön Plana Çıkan Turizm Alanları

TRABZON	Sümela Manastırı, Ayasofya Kilisesi, Atatürk Köşkü, Trabzon Kalesi, Altındere Vadisi Milli Parkı, Uzungöl Tabiat Parkı, Çalköy Mağarası, Sera Gölü, Çamburnu Tabiat Parkı, Hamsiköy, Hıdırnebi Yaylası, Kayabaşı Yaylası
GİRESUN	Giresun Adası, Giresun Kalesi, Tirebolu Kalesi, Bektaş Turizm Merkezi, Sis Dağı, Zeytinlik Mahallesi, Göller Bölgesi, Kümbet Yaylası ve Turizm Merkez
GÜMÜŞHANE	Kurum (Kromni) Vadisi, Karaca Mağarası, Örumcek Ormanları Tabiat Parkı, Limni Gölü, Tomara Şelalesi, Çakırgöl Turizm Merkezi, Zigana Turizm Merkezi, Artabel Gölleri, Süleymaniye Mahallesi
ARTVIN	Artvin Livane Kalesi, Artvin Yusufeli-Kaçkar Turizm Merkezi Artvin Kafkasör Turizm Merkezi, Çoruh Nehri ve Barhal Çayı, Borçka Karagöl, Şavşat Karagöl, Kemalpaşa Plajı, Camili Havzası, Sahara Yaylası, Karçal Dağları, Hatilla Vadisi Milli Parkı, İşhan Kilisesi, Barhal Kilisesi
RİZE	Kaçkar Dağları Milli Parkı, Ayder Yaylası, Rize Kalesi, Zil Kale, Kale-i Bala, Anzer Kültür ve Turizm Merkezi, Fırtına Deresi, İyidere, Kavron Yaylası, Ayder ve İkizdere Kaplıcaları
ORDU	Yason Burnu Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı, Bolaman Kalesi, Boztepe, Melet Çayı, Çambaşı Yaylası, Perşembe Yaylası, Ordu (Cotyora) Arkeolojik Sit Alanı, Ünye Kalesi, Kurulkaya Kalesi

Kaynak: DOKA TR90 Bölge Planı(2012) (http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-

Bolge_Planı_2014- 2023.pdf.)

Bölgesel anlamda zengin bir yapıya sahip olmamıza rağmen Tablo 2’de verilen istatistiklere bakıldığında turist yoğunluğunun Trabzon’da olduğu görünmektedir.

Tablo 2: TR90 Bölgesi İllerine Gelen Yerli ve Yabancı Turist Sayıları (DOKA TR90 Bölge Planı 2012)

	ARTVİN	GÜMÜŞHANE	RİZE	GİRESUN	TRABZON	ORDU	TR 90
YERLİ	317.620	102.633	524.021	631.195	2.133.956	217.403	3.926.828
YABANCI	42.111	4.401	61.175	33.382	450.935	14.052	606.556
TOPLAM	359.731	107.731	585.696	664.577	2584.891	231.455	4.533.384

Kaynak: DOKA TR 90 Bölge Planı (2012) http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf.

Tablo 3: 2003-2017 Gelir, Sayı ve Ortalama Harcama

YILLAR	TURİZM GELİRİ (1000\$)	ZİYARETÇİ SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (\$)
2003	13 854 866	16 302 053	850
2004	17 076 606	20 262 640	843
2005	20 322 112	24 124 501	842
2006	18 593 951	23 148 669	803
2007	20 942 500	27 214 988	770
2008	25 415 067	30 979 979	820
2009	25 064 482	32 006 149	783
2010	24 930 997	33 027 943	755
2011	28 115 692	36 151 328	778
2012	29 007 003	36 463 921	795
2013	32 310 424	39 226 226	824
2014	34 305 904	41 415 070	828
2015	31 464 777	41 617 530	756
2016	22 107 440	31 365 330	705
2017	26 283 656	38 620 346	681

Kaynak: Tursab Turizm Verileri, İstatistikler (<https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>)

Bölge genelinde il bazlı turizm hareketliliğinin yanı sıra sezon bazlı turizm hareketliliği de sorun teşkil etmektedir. Tablo 4'de son 6 yılın ülke geneli ay bazlı turist sayısını görmekteyiz.

Tablo 4 Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı (2013-2018)

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCILARIN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2013 - 2018)						
AYLAR	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	OCAK	1 104 754	1 146 815	1.250.941	1 170 333	1 055 474
ŞUBAT	1 268 440	1 352 184	1.383.343	1 240 633	1 159 833	1 527 070
MART	1 841 154	1 851 980	1.895.940	1 652 511	1 587 007	2 139 766
NİSAN	2 451 031	2 652 071	2.437.263	1 753 045	2 070 322	2 655 561
MAYIS	3 810 236	3 900 096	3.804.158	2 485 411	2 889 873	3 678 440
HAZİRAN	4 073 906	4 335 075	4.123.109	2 438 293	3 486 940	
TEMMUZ	4 593 511	5 214 519	5.480.502	3 468 202	5 075 961	
AĞUSTOS	4 945 999	5 283 333	5.130.967	3 183 003	4 658 463	
EYLÜL	4 266 133	4 352 429	4.251.870	2 855 397	4 076 630	
EKİM	3 402 460	3 439 554	3.301.194	2 449 948	2 992 947	
KASIM	1 709 479	1 729 803	1.720.554	1 353 280	1 652 795	
ARALIK	1 442 995	1 580 041	1.464.791	1 302 157	1 703 789	
TOPLAM	34 910 098	36 837 900	36 244 632	25 352 213	32 410 034	11 462 407

Kaynak: Tursab Turizm Verileri, İstatistikler (<https://www.tursab.org.tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>)

Tablo 4'te de açık olarak görünen ve ülke turizminin kanayan yarası olan sezonluk yığılma Doğu Karadeniz turizminin de en büyük sorunudur. Bölgede bu yığılmanın önüne geçilmesi için alternatif turizm dallarına yoğunlaşılması ve farklı pazar arayışlarının sürdürülmesi gerekmektedir. Ersoy, 2017'nin de belirttiği gibi Türkiye'nin dünya turizm pastasından alacağı payı arttırmak için alternatif pazarlara yatırım yapması gerekiyor. Bölgenin de farklı pazarlara yatırımı artırması gerekmektedir. Alternatif turizm çalışmaları bölgede turizmi sıkıştırılmış sezon kavramından uzaklaştıracağı gibi bir pazara bağlı olma riskinden de kurtaracaktır.

Türkiye için Çin önemli bir pazardır. Türkiye ve Çin arasındaki diplomatik ilişkiler resmi olarak 1971 yılında kuruldu. O zamandan beri, Türkiye ve Çin ilişkileri giderek gelişmiştir. Türkiye ve Çin hala gelişmekte olan bir ülkelerdir. 2010 yılından bu yana, Türkiye ve Çin birbirlerini ticari stratejik ortak olarak kabul etmiştir. 2012 yılında, Türkiye'ye Şanghay İşbirliği Örgütü'nün diyalog ortağı statüsü verildi (Kervan, 2016: 1).

Çinliler seyahat kararı aldıkları zaman ciddi sayıda ve tüketim ve gezme ağırlıklı bir hareket, seyahat stratejisi oluşturur. Bu yüzden Türkiye'nin Çin pazarında hızlanması gereklidir. Bu pazardan çok ufak bir payın dahi Türkiye'ye yansması ülke için çok tatmin edici olur. Bu nedenle Türkiye'nin turizmde yeni hedef pazarı Çin olmalıdır. Uzak bir coğrafya, fakat Çinlileri

Türkiye de mutlu olacaklarına ikna edilebilirse ve oradaki taşıyıcılarla ortaklıklar yaparak ülkeye getirilebilirse ülke kapasitesini fazlasıyla dolduracak bir pazardır, Çin pazarı (Ersoy, 2017).

TASARIM VE YÖNTEM

Çalışmada öncelikle konu ile ilgili olarak Çin turizmi ve bölgenin turizm veri analizi yapılmıştır. Çalışma ile Doğu Karadeniz'in turizm altyapısı, yıllara göre gelişimi ve gelecek yıllardaki yaklaşım irdelendi. Bölgenin turizm kaynak değerleri/envanterleri irdelenerek, sahip olunan tarihi ve doğal değerlerin turizm faaliyetlerinde nasıl daha aktif kullanılabileceği araştırıldı. Bu kapsamda eldeki kaynaklarımızın hangi pazarlar tarafından ve hangi tarihlerde kullanıldığı, bu kullanımın aylara nasıl dağıtılabileceği ve bunun için ihtiyacımız olan doğru hedef kitlesinin Çin pazarı olup olamayacağı Çinli turistlerin davranış biçimleri ve beklentileri de irdelendi.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Turizm, ekonomide 54 sektörü doğrudan uyarayan, etkileyen bir sektördür. Turizm ürettiğinin yüzde 15'ini diğer sektörlerle girdi olarak vermektedir. Bu anlamda turizm, Doğu Karadeniz için vazgeçilmez ve gelecek vadeden bir sektördür. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin doğal ve kültürel değerlerinin özgünlüğünü yitirmeden, sürdürülebilir turizme kazandırılması, turizm sektörünün uzun vadede devamlılığını sağlaması bakımından zaruridir.

Trabzon merkezli Doğu Karadeniz bölgesi son yıllarda daha çok Orta Doğu ülkelerinden gelen turistleri ağırlamaktadır. Arap dünyası; batıda Atlantik Okyanusu'ndan doğuda Umman Denizine kadar uzanan yaklaşık 14 milyon km²'lik coğrafyayı ve Arapça konuşulan ülkeleri temsil eder. Arap Dünyasına dahil olan 22 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden bölgeye en çok ziyaretçi gönderen ülkeler Körfez Ülkeleri olarak adlandırılan bölgedeki Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, B.A.E., Bahreyn ve Umman ülkeleridir (Tablo 5). Bu bölgenin Avrupa'da en çok tercih ettiği altı destinasyon Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5: Bölgemize En Çok Turist Gönderen Körfez Ülkelerinin Nüfusları

Ülkeler	Nüfus (2013)
Suudi Arabistan	28,828,870
Kuweyt	3,368,572
Katar	2,168,673
B.A.E	9,346,129
Bahreyn	1,332,121
Umman	3,632,444
Toplam	48,676,809

Kaynak: http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf

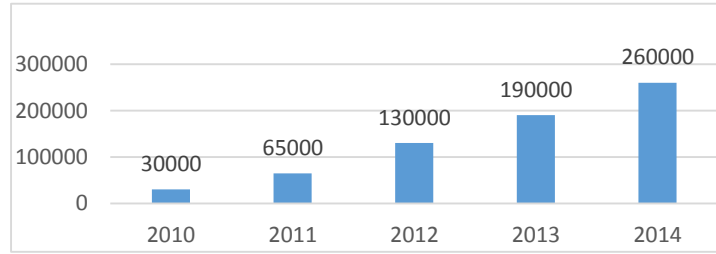
Tablo 6: Ortadoğuların Avrupa'da En Çok Tercih Ettiği 6 Destinasyon(*1000):, (2010)

	2000	2005	2009	2010
Avrupa	1765	2456	3745	4403
Türkiye	242	626	1228	1704
Fransa	399	573	835	891
B. Krallık	428	384	596	529
İtalya	98	376	261	350
Almanya	106	185	259	336

Kaynak: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı (2014-2023).

http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf

Bu veriler ile birlikte 2014 yılı istatistiklerine göre bölgemizi ziyaret eden Ortadoğulu turist sayısı 260.000 olmuştur (Tablo 7)

Tablo 7: Doğu Karadeniz bölgesine gelen Ortadoğulu turistlerin yıllara göre değişimi

Kaynak: http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf

Bölgeye en çok yabancı turistin Orta Doğu'dan geldiği gerçeği ile rakamlardan da anlaşılacağı gibi dış pazarda bölge Orta Doğu coğrafyasına bağlı kalmış durumdadır. Buna rağmen gelen turist sayısı bölgede oluşan arza karşılık yetersiz kalmaktadır. Bu durumun bölgedeki turizmin sürdürülebilirliğine zarar vermemesi için farklı pazar arayışlarına girmek kaçınılmazdır. Bölgede kış turizmindeki pasiflik turizm işletmelerinin sezonunun 4 ay ile sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Turizmin yaz-kış, 12 aya yayılamaması işletmelerin kalifiye ve sürekli personel istihdam etmeleri başta olmak üzere daha farklı birçok olumsuzluğa yol açmaktadır. Sezon 4 ay olarak kabul edildiğinden işletmeler yıllık maliyetlerini 4 aya yansıtmakta ve bu şekilde birim maliyetlerini yükseltmektedirler. Tablo 2'de açıkça görünen bölgenin bir ilindeki yığılma hizmet kalitesi başta olmak üzere, arza dayalı plansız kapasite artışı gibi birçok soruna yol açmaktadır. İl bazlı yığılmanın bölgeye dağıtılabilmesi bölge illerinin eş zamanlı ekonomik gelişimine katkı sağlayacağı gibi hizmet kalitesinin düşüşünün ve arza dayalı plansız kapasite artışının önüne geçecektir. Böylelikle bölgedeki nitelikli turist sayısının azalışının da önüne geçilmiş olacaktır. Tablo 3'te turist sayısının arttığını ancak kişi başı harcamanın yıllara göre azaldığını görebiliriz.

Bu bağlamda Çin pazarını hem ülke hem de bölgenin hedef pazarı haline dönüştürmesine ihtiyaç vardır. Çinliler için büyük öneme sahip olan tarihi İpek Yolu'nun İstanbul'dan sonra en

önemli limanı olan Trabzon Limanı bölgede yer almaktadır. Ayrıca Trabzon'da bulunan Sümela Manastırı, Gümüşhane ili sınırları içindeki Kurum (Gorom, Kromni) tarihi madenci kenti, Santa harabeleri, Ordu sınırları içindeki antik ve mitolojik Yason Burnu ve Giresun Adasında geçtiği varsayılan mitolojik Argonatların hikayesi Çinliler için önem arz etmektedir. Bölgesel anlamda Çin pazarından pay almamız en çok bölge turizminin ölü sezonu olarak nitelendirdiğimiz kış aylarında turist alınmasını sağlayacaktır. Çin Takvimi'ne göre belirlenen yılbaşı günü, 21 Ocak ile 20 Şubat ayları arasında bir güne denk gelir. 2015 yılı için yılbaşı günü 19 Şubat iken 2016'da 8 Şubat olmuştur. Tablo 8'de 2015 yılında Çin'de uygulanan resmi tatil günleri verilmiştir.. Çin'deki tatil günleri Türkiye ye göre oldukça fazla ve süreleri çok uzun olmaktadır. Özellikle, yeni yıl tatili resmi olarak 1 hafta olmasına rağmen yaklaşık 1 ay kadar sürmektedir (Karslı, A. 2018).

Tablo 8. 2015 yılı Çin resmi tatil günleri.

01.01.2015	01.01.2015	Yeni Yıl
19.02.2015	22.02.2015	Çin Yeni Yılı
05.04.2015	05.04.2015	Ching Ming Festivali
22.04.2015	24.04.2015	Paskalya tatili
01.05.2015	01.05.2015	İşçi Bayramı
06.05.2015	06.05.2015	Buda'nın doğum günü
20.06.2015	20.06.2015	Dragon Boat Festivali
01.07.2015	01.07.2015	Hong Kong'un İngiltere'den ÇHC'ne Devrinin Yıldönümü
27.09.2015	27.09.2015	Moon Cake (Sonbahar) Festivali
01.10.2015	01.10.2015	ÇHC milli günü
21.10.2015	21.10.2015	Double Ninth Festivali
29.10.2015	29.10.2015	Cumhuriyet Bayramı

Kaynak: http://www.cinkultur.com/Cindeki_Kamusal_Hizmetler/Cindeki_Resmi_Tatil_Gunleri/

Çin ile birlikte Hong Kong, Tayvan, Singapur, Endonezya, Malezya ve Filipinler gibi ülkelerde kullandıkları takvimlerinden ötürü yılbaşının bir diğer adı olan bahar bayramını her yıl 21 Ocak ve 19 Şubat tarihleri arasında değişen tarihlere kutlamaktadırlar. Bu ülkelerde Çin yeni yılı bir diğer adıyla bahar bayramı denilen tatilin çok önemli olduğunu, bu dönemde bir haftalık resmi tatil olduğunu, resmi tatilin bir hafta olmasına rağmen bu tatilin 15-20 güne kadar uzadığını, gelir seviyesine bağlı olarak bu tarihler arasında kişilerin yurt dışı tatiline çıktığı bilinmektedir. Bu tatillerde ülkemize gelen Çinli turistlerin tercih ettiği iller, İstanbul, İzmir ve Nevşehir'dir. Ülkemize gelen Çinli turistler yöresel alışveriş noktalarımız başta olmak üzere tarihi-kültürel değerlerimiz ve Nevşehir'deki balon gezisine ilgi göstermektedirler.

Tablo 9. Bahar Bayramını Kutlayan Ülkelerden Bazıları Ve Toplam Nüfusları

ÇİN	1,379 milyar (2016)
HONG KONG	7,347 milyon (2016)
TAYVAN	23.57 milyon (2018)
SİNGAPUR	5,607 milyon (2016)
ENDONEZYA	261,1 milyon (2016)
TOPLAM	1,676,624 milyon

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

Dünya Bankası, Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Sayım Bürosu'nun verilerine göre Çin başta olmak üzere bahar bayramını kutlayan ülkelerin nüfusu 1.676.624.000. Sadece Çin'in nüfusu bir milyardan üzerindedir. Tablo 10'da Çin nüfusu üzerinden tahmini hedef verilmiştir:

Tablo 10. Tahmini Hedef Çizelgesi.

Bahar Bayramı kutlayan ülke nüfusu (Çin)	Turizm eğilimi gösteren dilim (%10)	Toplam nüfusun Turizm eğilimi gösteren %10'luk dilimden Ülke olarak almayı hedeflediğimiz (% 5)	Ülkemizin için hedeflediğimiz % 5'lik dilimden hedeflediğimiz (%10)
1.379.000.000	137.900.000	6.895.000	689.500

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Çin nüfusunun turizm eğilimi gösteren %10'luk diliminin %5'ine talip olduğunda ülkemize gelen Çinli turist sayısı 6 milyon 895 bin oluyor. Bölgemiz, ülkemize gelen Çinli turistlerin %10'una talip olduğunda ise bölgeye gelmesi muhtemel turist sayısı 689 bin 500 gibi ciddi bir rakama ulaşıyor.

Yukarıda belirtilen tahmini hedeflere ulaşmak için:

- 1) Siyasi ilişkiler, diplomasi, İş birlikleri ve diyalog: İki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin pozitif yönde geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- 2) Türkiye'ye tur düzenleyecek olan acentaların yetkilileri veya outgoing müdürlerinden oluşan gruplar tertip ederek Türkiye'nin ve bölgenin güzellikleri tanıtılmalıdır.
- 3) Çin'den medya kuruluşları Türkiye'ye davet edilmelidir.
- 4) Çin'de akademik kariyeri olan, saygı duyulan ve yaptıkları takip edilen entelektüellerin Türkiye'de misafir edilmeli, seminer, konferans, panellere davet edilmelidir.
- 5) Çin'in arama sitesi Baidu.com'un "wikipedi" sitesidir. Bu siteye Türkiye hakkında birçok konuda maalesef kara propaganda yazısı yazılmış durumdadır. Bunların doğruları ile değiştirilmelidir.
- 6) Çinliler gittikleri yerlerle ilgili hediye götürmeyi çok sevdiklerinden dolayı çok kişiye hediye vermek isterler. Bu konuda ucuz hediyelik olarak Çince yazılı materyaller hazırlanmalıdır.

- 7) Weibo, wechat, Youku, QQ, gibi sosyal medya mecralarında hesaplar oluşturulması ve bu mecralarda ünlü (fenomen) kişilerin Türkiye'ye davet edilerek izlenimlerini yazmaları sağlanmalıdır. Türkiye hakkında yanlış bilinen birçok konu vardır.“ Türkler Arap'tır, Türkler Arapça konuşur, Türkiye'de tüm kadınlar çarşaf giyer, Türk erkekleri 4 kadınla evlidir, Türkiye'de savaş vardır, Türkler deveye biner” gibi çok sayıdaki yanlış bilgiyi hazırlanacak Çince videolar ile verilere dayandırılarak doğruları ile değiştirmek gerekir. Videolar sosyal medya üzerinden açılacak hesaplarla ve etkili sosyal medya fenomenlerinin hesaplarından reklam şeklinde yayılması sağlanmalıdır.

TÜRKİYE'YE GELEN ÇİNLİLERİN BEKLENTİLERİ?

Her millette olduğu gibi Çinlilerin de seyahat etme alışkanlıkları bulunmaktadır. Türkiye'ye turist getiren acente yetkilileri ile yaptığım ikili görüşmeler sonucunda Türkiye'ye gelen Çinlilerin seyahatlerindeki beklentileri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Otel: Çinliler sıcak su içerler, bol su tüketirler. Otellerde su ısıtıcısı bulundurulmalıdır. Kahvaltı alışkanlıkları farklıdır. Peynir ve zeytinden hoşlanmazlar, tatlı yemezler. Çorba, sebze, salam sucuk tarzı gıdalar, hamur işlerini daha fazla tercih ederler. Otellerde Çince bilen personel bulundurulması çok olumlu etki yapar.

Rehber: Çince rehber yetiştirilmesine gayret edilmelidir.

Restoran: Çinliler kendi yemeklerini yemediklerinde birkaç gün içinde rahatsızlık hissetmektedirler. Bundan dolayı bölgedeki Çin pazarını hedefleyen restoranların Çin yemekleri konusunda gelişimi sağlanmalıdır.

Turistik Bölgeler Dil Sıkıntısı: Turistik bölgelerdeki sesli rehberlerde Çince seçeneği bulundurulmalı, tanıtım yazılarında, levhalarda Çince kullanılmalı, tanıtım broşür çevirisinde Çinceye yer verilmelidir.

Araçlar: Araçlar temiz olmalı, araçlarda wifi, su ve şemsiye bulundurulmalıdır. Çinliler çok su içerler ve çok sıcak ve yağmurlu havalarda şemsiye ararlar. Sıcakta kararmamak, beyazlıklarını korumak için de şemsiye talep ederler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgeyi tek pazar riskinden bir an evvel kurtarmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bölgeyi koordine edecek, planlamalar yapacak, yeni turizm merkezlerini ortaya çıkaracak, yatırım konusunda turizm yatırımcılarına katkı sağlayacak, bölgenin tek elden tanıtımını ve pazarlanmasını sağlayacak bir koordinatör tarafından şekillendirilmesi sağlanmalıdır. Bölgedeki turizm arzı bir an evvel kontrol altına alınıp bilinçsiz yatırımların önüne geçilmeli, yapılacak planlama doğrultusunda yatırımların yönlendirilmesi gerekmektedir.

Bölge dokusuna uygun eko turizm anlayışına destek verilmeli, tarihi ve doğal değerler koruma altına alınmalı ve bölgenin yapısına uzak olan kitle turizm mantığından bir an evvel uzaklaşılmalıdır.

Bölgedeki turizm envanterleri niteliklerine göre sınıflandırılmalı ve her niteliğe hitap edecek turist profiline yönelik çalışmalar içine girilmelidir. Bölge illeri arasında koordinasyon yapılmalı, bölgesel işbirliğini sağlayarak iller arası geçişleri sağlamalı ve il bazlı yığılmaların önüne geçecek çalışmalar yapılmalıdır.

Çin pazarı konusunda bölgesel işbirliği yaparak bu pazarı bölgeye kazandırmalı, turistler bölgeye gelmeye başlamadan önce alt yapı Çin pazarına hitap edecek şekilde bulgular ve tartışma bölümünde, Türkiye'ye gelen Çinliler ne ister bölümünde yazıldığı şekilde hazırlanmalıdır.

Turizmcinin en büyük sermayesi misafirperverliğidir ilkesine göre hareket edecek turizmcilerin sayılarını artırmak için gerekli eğitim çalışmaları yapmalı, nitelikli turist için nitelikli turizmcî fikri projeye dönüştürmelidir.

KAYNAKÇA

- Ayvazoğlu, A.(2015) <https://www.haber61.net/trabzon/trabzona-10-ayda-2-milyon-turist-h307962.html>, 16 Kasım 2017
- Baykul, A. ve Maden, S.(2017). “Uluslararası Global” *Turizm Araştırma Dergisi*, 2(1): 67
- Çalık, İ., Batman, O. (2015) Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Gümüşhane, S127
- Çavga, M. (2018) AYRINTILAR >>><https://www.61saat.com/bolgesel/tisad-baskani-cavga-misafirperverlik-turizmcinin-en-buyuk-sermayesidir-h535839.html> 26 Nisan 2018
- Çeken, H. (2004). “Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*,10(2): 293-306.
- Ersoy, M.(2017) <https://www.yenisafak.com/ekonomi/turizmde-yeni-hedef-pazar-cin-olmalı-2618499> 23 Şubat 2017
- Giritlioğlu, İ. ve Bulut, E. (2015). “Yerel halkın bakış açısına göre Gaziantep turizmi ve sürdürülebilirlik”. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5 (1): 25-31.
- Karlı, M. (2018) <http://www.yoldasin.com/cin-yeni-yili-bahar-bayrami-basladi/> 19 Şubat 2018
- Keyvan, Ö.(2016) Yeni Dünya Düzeninde Türkiye – Çin Stratejik Ortaklığı, S1
- Tablo 1-2 :DOKA(2014), Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, *TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı* (2014-2023). http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf.
- Tablo 3: Türsab(2018), Turizm Verileri, turist sayısı ve turizm geliri https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-2017-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html
- Tablo 4: Türsab (2018), Turizm Verileri, <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>
- Tablo 5: Doğu Karadeniz Bölgesinde Arap turizm raporu(2014) file:///C:/Users/Karadeniz/Downloads/1426753002-Arap_Turizm_RAporu_son-29.12.pdf
- Tablo 6: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı (2014-2023). http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf
- Tablo 7: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı (2014-2023). http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1423849188-Bolge_Planı_2014-2023.pdf
- Tablo 8: Çin Halk Cumhuriyeti Resmi Tatil günleri http://www.cinkultur.com/Cindeki_Kamusal_Hizmetler/Cindeki_Resmi_Tatil_Gunleri/
- Tablo 9: Bahar Bayramını Kutlayan Ülkelerden Bazıları Ve Toplam Nüfusları <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

TÜRKİYE'DE TURİZM, FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Hasan AYAYDIN¹

Nuri BALTACI²

Fahrettin PALA³

Abdulkadir BARUT⁴

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; Türkiye için turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda 1963-2015 dönemi yıllık verileri zaman serisi analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında eş-bütünleşme olduğu, turizm gelirleri ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer taraftan nedensellik analizi sonucunda ise sadece turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Turizm Geliri, Ekonomik Büyüme, Zaman Serisi

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM, FINANCIAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study is; tourism revenues for Turkey, to investigate the relationship between financial development and economic growth. To this end, the annual data for the period 1963-2015 were tested by time series analysis. According to the results of the analysis, it is determined that there is a co-integration between tourism incomes, financial development and economic growth, tourism incomes and financial development affect positive growth positively. On the other hand, as a result of the analysis of causality, a one-way causality relation from tourism revenues to economic growth was determined.

Keywords: Financial Development, Tourism Revenue, Economic Growth, Time Series

¹ Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F. hayaydin61@gumushane.edu.tr

² Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F. nbaltaci@gumushane.edu.tr

³ Öğr.Gör. Gümüşhane Üniversitesi, KADMYO. fahrettinpala@gumushane.edu.tr

⁴ Öğr.Gör. Harran Üniversitesi, Siverek MYO. kadirbarut@harran.edu.tr

GİRİŞ

Turizm hızla büyüyen bir sektör olduğu için yüksek bir büyüme potansiyeli sergilemiştir. Dünyadaki birçok bölgede ve ülkede ekonomik gelişmeye büyük katkıda bulunmuştur (Lee ve Chang, 2008’de aktaran; Başarır ve Çakır, 2015: 1228). Turizm; yakıtlar, kimyasallar ve gıdalardan sonra dünyanın dördüncü büyük ihracat sektörü haline gelmiştir (Tugcu, 2014; Balli, Curry & Balli, 2015’den aktaran; Ohlan, 2017: 9). Özellikle, turizm 2014 yılında uluslararası ticaretin yüzde 30’nu temsil eden dünyanın toplam mal ve hizmet ihracatının yüzde 6’sını oluşturmaktadır. Ayrıca, dünyanın toplam gayri safi yurtiçi hasılasının da (GSYH) yüzde 9,8’i aynı dönemde turizm sektöründen kaynaklanmaktadır (Ohlan, 2017: 9).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki literatürde sıkça tartışılan ve analiz edilen konulardan biridir. Bazı araştırmacılara göre finansal gelişme ekonomik büyüme açısından önemli bir rol oynarken, bazıları için de önemsiz sayılabilecek bir faktördür. Bu alanda yapılan ilk ampirik çalışma Goldsmith’e (1969) ait olup, kişi başına düşen milli gelir ile finansal gelişme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ifade etmişlerdir. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalar nedensellik ilişkisinin yönüne göre üç başlık altında incelenmektedir. Birincisi temelleri Schumpeter’e (1911) dayanan finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği arz çekişli yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, finansal sistem ekonomik büyüme için kilit bir rol üstlenmiştir. İkincisi Robinson (1952) ile başlayan ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi takip ettiğini ifade eden talep itişli yaklaşımdır. İlişkinin yönü ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğrudur. Üçüncüsü ise Lucas’ın da (1988) çalışmasından elde ettiği sonuç gibi, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığıdır (Sağlam ve Sönmez, 2017: 121-122). Bu çalışmada da; Schumpeter’e (1911) dayanan finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği arz çekişli yaklaşıma benzer sonuçlar elde edilmiştir. Yani finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Hızlı bir şekilde gelişmekte olan turizm sektörü, bölgesel ve ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmaktadır. Turizm sektörü, yaygın biçimde gelir ve istihdamın yanı sıra vergi gelirlerinin artırılmasında, ödemeler dengesi sorunlarının giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalarda turizm ekonomik büyümenin ve gelişmenin en önemli kaynaklarından birisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de turizm sektörünün 1980’li yıllardan bu yana devam eden sürekli artışı, ekonomi üzerinde büyük etkiler

yaratmıştır. Bu etkilerin en önemlisi, Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan ekonomik büyümenin sağlanmasına katkıda bulunmasıdır. Bu anlamda Türkiye ekonomisi yıllar itibariyle kriz dönemleri hariç, sürekli bir büyüme trendi içerisinde olmuştur (Çoban ve Özcan, 2013: 244). Çalışmada da turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, aynı zamanda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik analizi olduğu sonucuna varılmıştır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonomi ve finans alanında uzun yıllardır incelenen konulardan biridir. Genel teori turizm gelirlerinin ekonomik büyümeği dolaylıda olsa artıracığı yönündedir. Bu bölümde gelişmekte olan ülkelerde turizm, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ulusal ve uluslararası bazı seçmeli çalışmalar kısaca gözden geçirilerek özetlenmiştir.

Tablo 1: Literatür Özeti

Yazarlar	Ülkeler	Kullanılan Yöntem	Sonuç
Dritsakis (2004)	Yunanistan (1960:01-2000:04)	VAR modeli ve Nedensellik Testi	Turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Fayissa vd. (2009)	17 Latin Amerikan Ülkesi (1995-2004)	Panel Veri Analizi	Turizm gelirlerindeki artışın GSYİH'yi artırdığı tespit edilmiştir.
Mello-Sampayo ve Sousa- Vale (2012)	Avrupa Ülkeleri (1988-2010)	Panel Eşbütünleşme Testi	Turizmdeki gelişme Kuzey Avrupa ülkelerinde GSYİH'ya Güney Avrupa ülkelerinden daha yüksek bir etki yaptığı tespit edilmiştir.
Kum vd. (2015)	N-11 Ülkeleri (1995-2013)	Panel Eşbütünleşme Testi	Turizm gelirleri ile GSYH arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve turizm gelirlerinin GSYİH büyümesi üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Panahi vd. (2015)	Türkiye (1970-2011)	Kalman Filter Yaklaşımı	Türkiye'de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.
Kızılkaya vd. (2016)	Türkiye (1980-2014)	ARDL Sınır Testi	Hem uzun hem de kısa dönemde turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğu, yani; ekonomik büyüme üzerinde turizm gelirlerinin pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Ohlan (2017)	Hindistan (1960-2014)	Bayer ve Hanck Eşbütünleşme Testi	Gelen turizmin Hindistan'da hem uzun dönemde hem de kısa dönemde ekonomik büyümeyi sağladığı, ayrıca turizmden ekonomik büyümeğe doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.
Şahin (2017)	Akdeniz Ülkeleri (2000-2015)	Panel Veri Analizi	Turizmin ekonomik büyümeği artırdığı tespit edilmiştir.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Veri Seti

Çalışmada turizm gelirleri, ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkinin incelenebilmesi için, Türkiye'ye ait 1963-2015 dönemi kişi başına düşen GSYİH, geniş para (GSYİH'nın %'si) ve turizm gelirleri (Turizm Geliri/GSYİH) yıllık verileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ait tanımlamalar tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Hesaplama	KOD
Ekonomik Büyüme	Kişi Başına GSYİH'nın Logaritması	lnGDP
Finansal Gelişme	M3/GSYİH	FD
Turizm Gelirleri	Turizm Gelirleri /GSYİH	TR

Yöntem

Çalışmada, öncelikle değişkenlerin durağanlıkları incelenmiştir. Çünkü değişkenler durağan olmadıkları zaman sahte regresyon olayı ortaya çıkabilmektedir. Bu amaçla öncelikle kırılmaları dikkate almayan yöntemlerden olan ADF birim kök testi, daha sonra ise yapısal kırılmaları dikkate alan Vogelsang and Perron (1998) Break Point Unit Root testi kullanılmıştır. Çalışmada eş-bütünleşme ilişkisinin incelenebilmesi için Bayer ve Hanck (2013) eş bütünleşme analizi kullanılmıştır. Bayer ve Hanck (2013), literatürde yer alan eş-bütünleşme analizlerinin birbirinden farklı sonuçlar vermesinden hareketle, Engle ve Granger (1987), Johansen (1991), Boswijk (1994) ile Banerjee vd.(1998) eş-bütünleşme analizlerini bir arada değerlendiren yeni bir test geliştirmiştir. Söz konusu testlerin olasılık değerlerini (anlamlılık düzeylerini) birleştiren ve daha güçlü bir eş-bütünleşme testine ulaşan Bayer ve Hanck (2012) eş-bütünleşme testinde bireysel olasılık değerlerini, Fisher (1932)'in aşağıdaki formülü ile birleştirmiştir (Govindaraju ve Tang, 2013:315).

$$EG - JOH = -2[\ln(P_{EG}) + \ln(P_{JOH})] \quad (g)$$

$$EG - JOH - BO - BDM = -2[\ln(P_{EG}) + \ln(P_{JOH}) + \ln(P_{BO}) + \ln(P_{BDM})] \quad ( )$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan P_{EG} , P_{JOH} , P_{BO} ve P_{DBM} , Engle ve Granger (1987), Johansen (1991), Boswijk (1994) ile Banerjee vd. (1998) eş-bütünleşme testlerinin olasılık değerlerini göstermektedir. Test istatistiğinin, Bayer ve Hanck (2013) tarafından hesaplanan kritik

değerlerden büyük olması durumunda temel hipotez reddedilmektedir. Temel hipotez eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığı şeklindedir.

Türkiye ekonomisine dair; ekonomik büyüme, turizm gelirleri ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda literatürden farkı olarak sadece seçilen dönemlerin hem aylık hem de yıllık bazda en geniş zaman aralıkları olması değil aynı zamanda metodolojik olarak da diğer metotlara oranla üstünlüğü kanıtlanmış DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares- Dinamik En Küçük Kareler) yöntemi kullanılmıştır (Aslan, 2009: 229).

Son olarak nedensellik analizi için, Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik analizi kullanılmıştır. Hacker ve Hatemi-J (2006), Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testini takip eden bir test olup, serilerin durağanlıklarını dikkate almamaktadır. Bu testlerin aralarındaki en önemli fark, Hacker ve Hatemi-J (2006) testinde kritik değerlerin Monte Carlo simülasyon yöntemine göre belirlenmesidir. Bu çalışmada, Hacker ve Hatemi-J tarafından geliştirilen modelin zamanla değişen nedensellik testi kullanılmıştır. Bu testte, iki serinin nedensellik ilişkisi, gecikmeli Vektör özgülresyon Modeli (VAR) ile test edilmiştir;

$$y_t = a + A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Burada, y_t , 2 x 1 boyutlu bir değişken vektörü olup (a) sabit terim, (ε) ise hata terimini ifade etmektedir. Seriler arasında hiçbir Granger nedensellik olmadığını öne süren ana hipotezi test etmek için kullanılacak olan Wald istatistiklerini elde etmek için kullanılan VAR modeli aşağıdaki gibidir (Zeren Vd., 2015: 699-700).

$$Y = DZ + \delta$$

Bu model şu şekilde ifade edilebilir:

$$\begin{aligned} Y &:= (y_1^+, y_2^+, y_3^+, \dots, y_T^+) \\ D &:= (\alpha, A_1, A_2, A_3, \dots, A_p) \\ Z &:= (Z_0, Z_1, Z_2, \dots, Z_{T-1}) \\ Z_t &:= \begin{bmatrix} 1 \\ y_1^+ \\ y_{t-1}^+ \\ \cdot \\ \cdot \\ y_{t-p}^+ \end{bmatrix} \\ \delta &:= (u_1^t, u_2^t, u_3^t, \dots, u_T^t) \end{aligned}$$

Granger nedensellik analizinde nedensellik olmadığını öne süren ana hipotez, şu Wald test istatistikleriyle test edilebilir; $W = (C\beta)' [C(Z'Z)^{-1} \otimes Su] C^{-1} (C\beta)$

Burada $\otimes$, Kronecker çarpanı ve C sınırlamaları içeren gösterge fonksiyonunu göstermektedir. Ayrıca β , $\beta = \text{vec}(D)$ formundadır vec , sütun-yığıma operatörünü ifade etmektedir. q , ise her bir VAR eşitliğinde gecikme sayısını göstermek üzere, S_u , ; $(\delta_u', \delta_u) / (T-q)$ şeklinde kısıtsız VAR modeli için hesaplanan varyans-kovaryans matrisini göstermektedir.

BULGULAR

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Std. Spm	Min	Max
LnGDP	53	7.701105	1.073646	5.859826	9.436913
TR	53	2.184906	1.674055	0.1	6.2
FD	53	30.80733	11.09717	14.59227	53.23238

Tablo 3'de çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Burada kullanılan değişkenler, LnGDP; ekonomik büyüme değişkeni (kişi başına GSYİH'nın logaritması), FD; finansal gelişme değişkeni (M3/GSYİH), TR; turizm gelirleri (Turizm gelirleri/GSYİH) değişkenlerinin gözlem, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri sunulmuştur.

Tablo 4: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Birim Kök Testi sonuçları		
Değişkenler	I(0)	I(1)
LnGDP	-0.6818	-4.4268***
FD	1.5208	-3.7851***
TR	-0.1745	-3.2026**

Not: ***, **, * Değişkenlerin sırası ile %10, %5 ve %1 önem düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenlerin durağan olmaması durumunda sahte regresyon olayı ortaya çıkabilmektedir. Bu sahte regresyon olayının önüne geçmek için değişkenlere öncelikli olarak yapısal kırılmaları dikkate almayan ADF birim kök testi uygulanmıştır. ADF, birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenler I(0) düzeyinde durağan değilken, birinci farkları alındığında I(1) düzeyinde tüm değişkenler durağan hale gelmiştir. Tüm değişkenlerin durağanlık seviyelerinin I(1) olması bu değişkenler arasında eş-bütünleşme analizinin yapılması şartını sağlamaktadır.

Tablo 5: Vogelsang and Perron (1998) Break Point Birim Kök Testi sonuçları

Değişkenler	I(0)	Kırılma Tarihi	I(1)	Kırılma Tarihi
LnGDP	-2.114	2002	-7.460***	2001
FD	-2.657	1993	-10.766***	1998
TR	-2.352	1983	-7.403***	2014

Not: ***, Değişkenlerin %1 önem düzeyinde durağan olduklarını ifade etmektedir.

Çalışmada değişkenlerin durağanlıkları ilk önce yapısal kırılmaları dikkate almayan ADF birim kök testi ile test edilmiş, daha sonra yapısal kırılmaları dikkate alan Vogelsang and Perron (1998) Break Point Unit Root testi uygulanmıştır. Tablo 5' Break point kırılmalı test sonuçlarına göre yapısal kırılmalar altında, ADF birim kök testi sonuçlarına benzer olarak değişkenlerin I(1) düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Bayer and Hanck (2013) Eş-Bütünleşme Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık	Eş-Bütünleşme
Engle-Granger	-3.325	0.126	Yok
Johansen	15.906	0.243	Yok
Banerjee vd.	-3.324	0.074*	Var
Boswijk	13.196	0.073*	Var
		%10 Kritik Değer	
Engle-Granger / Johansen	6.962	8.479	Yok
Engle-Granger / Johansen/Banerjee/Boswijk	17.382*	16.444	Var

Not: *, Modelde %10 önem düzeyinde eş-bütünleşme olduğunu göstermektedir.

Tablo 6'da; Engle-Granger ve Johansen eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında eş-bütünleşme yokken, Banerjee ve Boswijk eş-bütünleşme analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında eş-bütünleşme tespit edilmiştir. Engle-Granger, Johansen, Banerjee ve Boswijk eş- bütünleşme analizlerinin birleşimine dayanan Bayer ve Hack eş bütünleşme analizi sonucuna göre ise 17.382 olan test istatistiği %10 önem düzeyinde 16.444 olan kritik değerden büyük olduğu için eş-bütünleşme olmadığı varsayımına dayanan temel hipotez reddedilmiş ve eş-bütünleşmenin olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 7: Eş-Bütünleşme Katsayısı Tahmincisi Sonuçları

$\ln GDP_{it} = \alpha_0 + \beta_1 FD + \beta_2 TR + \mu_{it}$	Katsayı	Std. Hata	t-Statistic	Prob.
FG	0.054343	0.007652	7.102147	0.0000***
TU	0.300723	0.090078	3.338472	0.0019***
C	5.620138	0.198560	28.30443	0.0000***
R ²	0.919025			
Düz.R ²	0.897716			

Not: ***, Değişkenlerin %1 önem düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Newey-West yöntemi kullanılarak kestirimlerdeki oto-korelasyon ve değişen varyans sorunları giderilmeye çalışılmıştır.

Dinamik En Küçük Kareler yöntemi sonuçlarına göre; finansal gelişmede meydana gelen 1 birimlik bir artış ekonomik büyümeyi % 0.054 birim artırmakta, aynı şekilde turizm gelirlerinde meydana gelen 1 birimlik artış ekonomik büyümeyi % 0.300 birim artırmaktadır.

Tablo 8: Hacker- Hatemi Nedensellik Sonuçları

	w-stat	% 1	% 5	% 10
TR → FD	0.997	7.861	4.138	2.874
FD → TR	0.310	7.536	4.178	2.903
LnGDP → TR	0.012	7.385	4.175	2.874
TR → LnGDP	3.819*	7.535	4.106	2.812

Not:*, %10 önem düzeyinde nedenselliği ifade etmektedir.

Hacker ve Hatemi (2006), nedensellik analizi sonuçlarına göre sadece turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada, Türkiye için 1963-2015 dönemleri için, kişi başına düşen GSYİH, geniş para arzı (GSYİH'nın %'si) ve turizm geliri (Turizm Geliri/GSYİH) yıllık verileri kullanılarak turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle değişkenlerin durağanlık derecesi, ADF ve Vogelsang ve Perron (1998) kırılmalı birim kök testleri ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre değişkenlerin durağanlık dereceleri I(1) olarak tespit edilmiş ve bu durum eş- bütünleşme analizinin yapılabilme şartını yerine getirmiştir. Daha sonra Ohlan (2017)'nin Hindistan için oluşturmuş olduğu model, Türkiye içinde uygulanmıştır. Eş- bütünleşme analizi olarak ise Bayer ve Hank (2013) analizi, eş-bütünleşme katsayısı tahmincisi olarak dinamik en küçük kareler yöntemi (DOLS) ve son olarak ta nedensellik analizi için Hecker ve Hatemi (2006) nedensellik analizi kullanılmıştır.

Bayer ve Hanck (2013), eş-bütünleşme analizi sonucuna göre turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında eş-bütünleşme tespit edilmiş olup, turizm gelirleri ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer yandan nedensellik analizi sonucunda ise sadece turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup, bu sonuç Gunduz ve Hatemi-J (2005) Türkiye, Tunus için Belloumi (2010) , Lübnan için Tang ve Abosedra (2016), Hindistan için Ohlan (2017), BAE için Hatemi-j (2016) sonuçları ile aynı doğrultudadır. Bu bulgu Türkiye için turizme dayalı ekonomik büyüme modelinin geçerli olduğunu göstermektedir.

Politika bağlamında ise bulgularımız, Türkiye Hükümeti'nin uzun vadede ekonomik büyümeyi canlandıracak bir araç olarak turizm sektörüne yatırım yapma amacını haklı çıkarmaktadır. Turizm, Türkiye'nin ekonomik refahını teşvik etmek için kullanılabilir ve bu nedenle politika yapıcılar, turizmi teşvik etmeye yönelik kararlar konusunda daha dikkatli değerlendirmeler yapmaları önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aslan, A. (2009), “Bütçe Açığı Sürdürülebilirliğinin Dinamik Analizi: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, 157, s.227-234.
- Bahar, O. ve Bozkurt, K. (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analiz”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), s. 255-265.
- Banerjee, A., Dolado, J., ve Mestre, R. (1998). “Error-correction mechanism tests for cointegration: A single-equation framework”, *Journal of Time Series Analysis*, 19(3), s.267–283.
- Başarır, Ç. ve Çakır, Y.N. (2015), “Causal Interactions Between CO2 Emissions, Financial Development, Energy And Tourism”, *Asian Economic and Financial Review*, 5(11), s.1227-1238.
- Bayer, C., ve Hanck, C. (2013). “Combining non-cointegration tests”, *Journal of Time Series Analysis*, 34(1), s.83–95.
- Belloumi, M. (2010). “The relationship between tourism receipts, real effective exchange rate and economic growth in Tunisia”, *International Journal of Tourism Research*, 12(5), s.550–560.
- Boswijk, H. P. (1994), “Testing for an unstable root in conditional and unconditional error correction models”. *Journal of Econometrics*, 63(1), s.37–60.
- Çoban, O., ve Özcan, C.C. (2013), “Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010)”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), s.243-261.
- Dickey, D. A., ve Fuller, W. A. (1979) “Distribution of estimators for autoregressive time series with a unit root”, *Journal of the American Statistical Association*, 74 (366a), s.427–431.
- Dritsakis, N. (2004), “Tourism as a long-run economic growth factor: an empirical investigation for Greece using causality analysis”, *Tourism Economics*, 10 (3), s.305–316.
- Engle, R. F., ve Granger, C. W.J. (1987), “Co-integration and error correction: Representation, estimation, and testing”, *Econometrica*, 55(2), s.251–276.

- Fayissa, B., Nsiah, C. ve Tadesse, B (2009), "Tourism and Economic Growth in Latin American Countries (LAC): Further Empirical Evidence" *Department Of Economics And Finance Working Paper Series, March 2009*, s.1-26.
- Gunduz, L., ve Hatemi-J, A. (2005), "Is the tourism-led growth hypothesis valid for Turkey?", *Applied Economics Letters*, 12, s.499-504.
- Hatemi-J, A. (2016), "On the tourism-led growth hypothesis in the UAE: a bootstrap approach with leveraged adjustments". *Applied Economics Letters*, 23(6), s. 424-427.
- Johansen, S. (1991), "Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica*", *Journal of the Econometric Society*, s.1551-1580.
- Kızılkaya, O., Sofuoğlu, E. ve Karaçor, Z. (2016), "Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı", *Yönetim ve Ekonomi*, 23(1), s.203-2015.
- Kum, H., Aslan, A.ve Güngör, M. (2015), "Tourism and Economic Growth: The Case of Next-11 Countries", *International Journal of Economics and Financial Issues*,5(4), s.1075-1081.
- Mello-Sampayo, F. ve Sousa-Vale, S. (2012), "Tourism and Growth in European Countries: An Application of Likelihood-Based Panel Cointegration", School of Economics and Management, Technical University of Lisbon, *Working Paper*, 17, s.1-22.
- Ohlan, R. (2017), "The relationship between tourism, financial development and economic growth in India", *Future Business Journal*, 3, s.9-22.
- Panahi, H., Mamipour, S., Nazari K. (2015). "Tourism and economic growth: a time-varying parameter Approach", *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 26(2), s.173-185.
- Sağlam, Y., ve Sönmez, F.E. (2017), "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrupa Geçiş Ekonomileri Örneği", *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(1), s.121-140.
- Şahin, D. (2017), "Akdeniz Ülkelerinde Turizm ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), s.115-124.
- Tang, C. F., ve Abosedra, S. (2016), "Tourism and growth in Lebanon: New evidence from bootstrap simulation and rolling causality approaches", *Empirical Economics*, 50(2), s. 679-696.
- Vogelsang, T.J. ve Perron, P. (1998), "Additional tests for a unit root allowing for a break in the trend function at an unknown time", *International Economic Review*, s.1073-1100.
- Zeren, F., Konuk, F., ve Koç, M. (2015). "The causal relationship with new variables in tourism: evidence from Turkey", *Tourismos*, 10(2). s.223-233.

YEREL HALKIN İNANÇ TURİZMİNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Cenk Murat KOÇOĞLU¹

Fatih BAKKALOĞLU²

Arş. Gör. Ayşegül ACAR³

ÖZ

Bu çalışma, alternatif turizmin önemli bir çeşidi olan inanç turizmine yönelik Kastamonu'da yaşayan yerel halkın bakış açılarını tespit etmek ve bu bakış açılarının, demografik özelliklere göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmış ve 385 kişiden veriler toplanmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, inanç turizmine yönelik; sosyo-ekonomik kazanımlar, turiste bakış açısı ve inanç kaynaklarının bilinirliği olmak üzere 3 boyut ortaya çıkmıştır. Yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının olumlu olduğu ve yerel halkın cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim ve gelir durumlarına göre inanç turizmine yönelik bakış açılarının farklılaştığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Demografik Özellikler, Kastamonu

EVALUATION OF THE PERSPECTIVE OF LOCAL PEOPLE TOWARDS FAITH TOURISM ACCORDING TO THEIR DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

ABSTRACT

The purpose of this study was to identify the perspectives of the local people living in Kastamonu for faith tourism, an important type of alternative tourism, and to determine the divergence of these views according to their demographic characteristics. Survey technique was used as data collection method in the survey and data were collected from 385 persons. According to the results of the analysis, faith tourism; socioeconomic gains, perspectives on tourism, and awareness of sources of belief three concepts emerged. It has been revealed that the perspectives of the local people towards faith tourism are positive and the points of view of the local people about faith tourism are different according to their gender, age, marital status, education and income situation.

Key words: Faith Tourism, Demographic Characteristics, Kastamonu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Turizm Fakültesi, cmkocoglu28@gmail.com

² Karabük Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, fatihbakkaloglu@windowslive.com

³ Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Turizm Fakültesi, aysegulacar@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

İnanç turizmi, ülkemizde turizmi 12 aya yaymak, alternatif ve sürdürülebilir turizm türlerini geliştirmek için üzerinde önemle durulan turizm türlerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında, ülkemizde, önemli inanç turizmi merkezleri bulunmakta fakat bunlar yeteri kadar tanınmamaktadır. Bu merkezlerden biri de Kastamonu'dur. Şehir ve çevresinde Selçuklu döneminden başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar birçok cami, mescit, türbe ve külliye bulunmaktadır. Bu nedenle bu araştırma, Kastamonu'da inanç turizm potansiyelini ortaya koymak, yerli halkın inanç turizmine bakış açısının demografik özelliklere göre farklılaşma gösterip göstermediğini tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE

Kastamonu ili ve çevresi çeşitli turizm faaliyetleri açısından değerlendirilmesine rağmen bölgedeki inanç turizmi potansiyeli ön plana çıkmamıştır. Bölgenin turizm faaliyetlerini çeşitlendirmesi amacıyla inanç turizmi öğelerinin tespiti, turizm altyapısının oluşturulması, tanıtım etkinliklerinde inanç turizmi unsurlarının da paylaşılması ve reklamının yapılması gerekmektedir.

Kastamonu bölgesi köklü tarihiyle inanç turizmi açısından zengin içeriğe sahiptir. Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğunun uzun süre himayesi altında olmasından dolayı birçok mimari İslam eserine ev sahipliği yapmaktadır. En çok bilinen eserler; Yılanlı Cami, Yılanlı külliyesi, Abdülfettah-ı Veli Türbesi, Nasrullah cami, Şeyh Şaban Veli Cami, Şeyh Şaban Veli Türbesi, Benli Sultan Türbesi, İsmail Bey Cami, İsmail Bey Türbesi, Yakup Ağa Cami ve Atabey Gazi Cami olarak sıralanabilir (Ünal, 2014).

İnanç turizmi ile ilgili Türkiye ve dünyada yapılan çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar;

Bingöl (2004)'ün yapmış olduğu çalışmada Akdeniz bölgesinde bugüne kadar yaşamış toplumların oluşturduğu çok fazla inanç öğesi barındırmasına rağmen bölgenin çoğunlukla deniz, kum ve güneş turizmi kapsamında değerlendirildiği ifade edilmiştir. Bölgedeki potansiyelin daha iyi değerlendirilmesi ve gelecek nesillere daha iyi aktarılması için öncelikle bölge içerisinde bulunan öğelerin analizi yapıp inanç ve kültür turizmi açısından korunması ve değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Şaman (2009)'ın yazmış olduğu yüksek lisans tezinde, Mersin ilinin birden fazla din tarafından değerli görülen bir alan olduğu konu edilmiştir. Çalışma iki aşamalı olup, ilk olarak Mersin

ilinin inanç turizmi açısından sorunları, çözüm yolları, güçlü/zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri açısından değerlendirilmiştir. İkinci aşama olarak Mersin ilini ziyaret eden turist profili ve seyahat sonrası tatmin düzeyleri araştırılmıştır.

Güzel (2010)'in yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de bulunan inanç öğelerinin turistlerin inanç turizmine veya diğer turizm çeşitlerine yönelmesine olan etkileri değinilmiştir. Bunun dışında turizmin çeşitlendirilmesinde inanç turizmi kavramı, önemi ve ekonomik getirileri incelenmiştir. Çalışmada incelenen diğer konular Hristiyan dünyası açısından Türkiye'deki inanç turizmi öğelerinin değerlendirilmesi ve turizm pazarının bölümlendirilerek inanç turizminin geliştirilmesi için öneriler verilmiştir.

Sargın (2006)'ın çalışmasında ekonomik gelirlerinin artmasıyla beraber insanların turizm faaliyetlerine artık daha fazla katıldığı ifade ediliyor. Bununla beraber eski inanç merkezlerinin ziyaretlerinin 2000'li yıllarda daha da önem kazandığı ve bu kapsamda Hristiyanlar açısından önemli bir merkez olan Isparta ilinin Yalvaç ilçesi önemli bir inanç merkezi olarak anılmaya başlanmıştır. Çalışmada Yalvaç ilçesinin inanç turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi, turizm alt yapısı ve sorunları ve şehrin Hristiyan dünyası için reklamının yapılması gibi önerilerde bulunulmuştur.

İbret vd.(2015)'nin çalışmasında Kastamonu'da çok çeşitli turizm faaliyetleri yapılmasına rağmen inanç turizmi kapsamında bölgenin yeterince değerlendirilemediği ortay konmuştur. Kastamonu ilinin bu kapsamda inanç turizmi unsurları değerlendirilmesi ve uygun şekilde tanımları yapılarak, inanç turizmi açısından güçlü/zayıf yönlerinin, turizm açısından fırsatlar ve tehditlerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Türkiye dışında farklı ülkelerde de inanç turizmine eğilim vardır, Morpeth(2011) Kuzey İngiltere bölgesinde bulunan dini öğelerin ziyaret edilmesi için yeni bir politika belirlenmesi, kilise ve katedrallerin daha geniş kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı Kastamonu'da yaşayan yerli halkın inanç turizmine bakış açılarını belirlemek ve bu bakış açılarının demografik özelliklere göre farklılaşma durumlarını tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada betimsel bir araştırma metodu sergilenmiş ve veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Kullanılan anket, Göktaş (2016); Şahiner (2012) ve Usta'nın (2005) yapmış olduğu çalışmalarından derlenmiştir. Araştırmanın kapsamını Kastamonu'da yaşayan yerli halk oluşturmaktadır. Tüm ana kütleye ulaşmak mümkün olmadığından örnekleme yoluna gidilmiş ve kolayda örnekleme yöntemiyle 400 kişilik anket

uygulanmıştır. 15 anketin eksik ve yanlış doldurulmasından dolayı, analizler 385 kişi üzerinden incelenmiştir. Örneklem hacmi, $n = Nt2pq/d2(N-1)+t2pq$ (Baş, 2001: 45), formülü ile hesaplanmış ve istatistiki olarak 385 örneklem büyüklüğünün anlamlı sonuçlar vereceği anlaşılmıştır. Araştırmada analiz yöntemi kapsamında tanımlayıcı istatistiki yöntemlere başvurulmuştur. Hipotezlerin analiz edilmesinde parametrik testlerden, t testi, ANOVA, ve Tukey testleri kullanılmış ve yapı geçerliliğini test edebilmek için açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Araştırmada, yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının demografik değişkenlere göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere, önceki araştırmalar doğrultusunda (Büyükşalvarcı vd., 2017; Göktaş, 2016; Kervankıran ve Eryılmaz, 2017; Şahiner, 2012), aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H₁: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları cinsiyetlerine göre değişmektedir.

H₂: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları medeni durumlarına göre değişmektedir.

H₃: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları yaşlarına göre değişmektedir.

H₄: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları eğitim durumlarına göre değişmektedir.

H₅: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları gelirlerine göre değişmektedir.

H₆: Yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açıları mesleklerine göre değişmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma sonucu elde edilen demografik bulgular tablo 1’de sunulmaktadır. Tablo 1’de araştırma örneğine ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir ve meslek gibi demografik veriler ortaya koyulmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Bayan	193	50,1	Bekâr	130	33,8
Bay	192	49,9	Evli	255	66,2
Toplam	385	100	Toplam	385	100,0
Yaş	Frekans	Yüzde	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
18-29	113	29,4	İlköğretim	101	26,2
30-39	97	25,2	Lise	95	24,7
40-49	90	23,4	Ön Lisans	58	15,1
50-59	55	14,3	Lisans	122	31,7
60 yaş ve üstü	30	7,8	Lisansüstü	9	2,3
Toplam	385	100,0	Toplam	385	100,0

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde	Mesleğiniz	Frekans	Yüzde
1500 ve altı	101	26,2	Memur	61	15,8
1501-2500 TL	86	22,3	Ev hanımı	73	19,0
2501-3500 TL	47	12,2	Emekli	67	17,4
3501-4500 TL	50	13,0	Sanayici/Tüccar	19	4,9
4501-5500 TL	73	19,0	Öğrenci	75	19,5
5501 ve üstü	28	7,3	Serbest Meslek	60	15,6
Toplam	385	100	Esnaf	30	7,8
			Toplam	385	100,0

Tablo 1’de katılımcıların demografik özellikleri yer almaktadır. Katılımcıların cinsiyetlerine bakıldığında kadın ve erkek sayısının çok yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında, 18-39 yaş grubunun yaklaşık %55’lik (200 kişi) bir grubu oluşturduğu tespit edilmiştir. Örnek grubu içerisinde 60 yaş ve üstü katılımcılar en düşük veri grubunu oluşturmaktadır. Medeni durumları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun evli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında, yaklaşık yarısının (189 kişi) yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir durumları incelendiğinde, örneklem içerisinde az gelire sahip kişilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında, %38’lik grubu öğrenci ve ev hanımları oluşturmaktadır. Örneklem içerisinde en az grubu yaklaşık %5 ile tüccar/sanayiciler oluşturmaktadır.

Kastamonu’da Ön Plana Çıkarılması Gereken Turizm Çeşitlerinin Önem Sırası

Bu bölümde Kastamonu’da yaşayan yerel halkın bölgede ön plana çıkarılması gereken turizm çeşitlerini önem derecesine göre değerlendirmeleri yer almaktadır.

Tablo 2: Önem Sırasına İlişkin Veriler

Sıra	Turizm Çeşidi	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	Puan
1	İnanç	171	136	37	19	10	10	2	2326
2	Kültür	123	142	42	34	20	16	8	2159
3	Doğa	46	38	122	100	56	15	8	1766
4	Kış	31	36	52	109	104	41	12	1590
5	Deniz	10	7	86	73	70	98	41	1281
6	Yayla	2	16	23	27	97	126	99	975
7	Gastronomi	0	10	24	26	28	82	215	747

Tablo 2’de Kastamonu’da öne çıkarılması gereken turizm çeşitleri önem sırasına göre sıralanmıştır. Bunun için öncelikle turizm çeşitlerinin birinci sırada söylenme frekanslarına 7 puan, Yedinci sırada söylenme frekanslarına ise 1 puan olacak şekilde puan dağılımı yapılmıştır. Buna göre, Kastamonu’da yaşayan yerel halkın Kastamonu’da öne çıkarılması gereken turizm çeşitlerinden; ilk sırada 2326 puanla inanç turizminin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. İnanç turizmini sırasıyla, kültür, doğa, kış, deniz, yayla ve gastronomi turizm türleri takip etmektedir. Bu konuda Eykay vd,’nin (2015) Antakya’da yaptığı araştırmada, yerel halkın kendi bölgeleri için en önemli gördüğü alternatif turizm türleri; inanç ve kültür turizmi, gastronomi turizmi ve doğa turizmi olarak sıralanmıştır. Benzer şekilde, Usta (2005) tarafından İznik’te yapılan araştırmaya göre, en önem verilen turizm türleri, inanç turizmi, kültür turizmi, gençlik turizmi ve üçüncü yaş turizmi şeklindedir.

Kastamonu’daki İnanç Turizmine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizleri

Kastamonu’da yaşayan yerli halkın inanç turizmine bakış açılarına yönelik ölçeğin boyutsal yapılarını ortaya koymak, geçerlilik ve güvenilirliklerini belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle ölçeğe güvenilirlik analizi yapılmış ve ölçeğin güvenilirlik düzeyinin %91 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3: Kastamonu’daki İnanç Turizmine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizleri

İnanç Turizmine Yönelik İfadeler	Faktör Yükleri	Varyans %	G. Analizi
Sosyo-ekonomik kazanımlar			
Ülkelerin birbirine yakınlaşmalarında ve dünya barışına sağlamlasında Kastamonu’da yer alan kültürel hareketliliğin örnek teşkil ettiğine inanıyorum.	,800	37,522	,879
Kastamonu'nun kültürel zenginliği toplumsal yaşama, sanata, basın-yayın etkinliklerine, örf, adet ve geleneklere yansımıştır.	,795		
Kastamonu'daki inanç merkezleri sosyal ve kültürel faaliyetleri destekler.	,788		
İnanç turizmi Kastamonu'da kültürel zenginliğin oluşumunu sağlamıştır.	,780		
İnanç turizmi yöre halkının sosyalleşme düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır.	,780		
Turistlerin gelmesi yörenin ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır.	,719		
Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen insanlar yeni yerler görme ve farklı kültürler tanıma isteğini oluşturdu.	,684		
Turiste Bakış Açısı			
*Diğer bölgelerden gelen insanların tarihi ve dinsel değerleri tahrip ettiklerine inanıyorum.	,855	16,373	,809
*Turistler yerel halkın kültürel ve ahlaki yapısını etkilemektedir.	,851		
*İnanç turizmi kapsamında Kastamonu'ya gelen turistler kültürel değerlerimizin değişimine neden olacaktır.	,736		
*Yabancıların ibadet etmeleri beni aşırı derecede rahatsız etmektedir.	,654		

İnanç Kaynaklarının Bilinirliği			
Burada bulunan cami, külliye gibi inanç merkezlerinin tarihini çok iyi bilirim.	,871	10,611	,746
Buradaki bütün inanç merkezlerini çok iyi bilirim.	,789		
Kastamonu'nun farklı dinler açısından ortak ibadet yeri olabildiğine inanıyorum.	,685		
Tarihi ve kültürel mekânlardan ön plana çıkan Hz. Pir Şeyh Şabanı Veli Külliyesidir.	,598		
Güvenilirlik Analizi: 0,908 Toplam Varyans: 64,505 Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi, Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalleştirilmesi ile Varimax, İterasyon Sayısı: 5 KMO Uygunluk Ölçütü: 0,839 Barlett Küresellik Testi x2: 3032,098 p: 0,000 *: Ters Kodlanmıştır.			

Kaiser normalleştirilmesine göre, özdeğeri 1'den büyük olan faktörler dikkate alınarak yapılan faktör analizinde, inanç turizmine yönelik ölçeğin üç boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırmanın varyans yüzdesi toplamı 64,50 çıkmıştır. Bu oran %50'den yüksek olduğu için analiz geçerli görünmektedir (Scherer vd., 1988). Ortaya çıkan her bir boyuta güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiş ve inanç turizmine yönelik ölçeği oluşturan boyutlardan; “sosyo-ekonomik kazanımlar” %98, “turiste bakış açısı” %81, “inanç kaynaklarının bilinirliği” %75 seviyesinde güvenilir olarak ortaya çıkmıştır. Ölçeğin yapısal olarak güvenilir ve geçerli olması için güvenilirlik değerlerinin 0,70'in üzerinde olması gerektiği (Nunnally ve Bernstein, 1994) ve bu ölçekte bu orandan yüksek çıktığı görülmektedir.

Tablo 4: İnanç Turizmine Yönelik Boyutlarının Ortalamaları

Boyutlar	Ortalama	S. Sapma
Sosyo-ekonomik kazanımlar	3,46	,87183
Turiste Bakış Açısı	4,06	,75354
İnanç Kaynaklarının Bilinirliği	3,68	,92422

Tablo 4'te inanç turizmine yönelik boyutların ortalamaları yer almaktadır. Buna göre, Kastamonu'da yaşayan yerli halkın inanç turizmi ile ilgili “turiste bakış açısı” boyutunun ortalaması 4,06 ile en yüksek ortalamaya sahip boyut olmuştur. Bu boyutu sırasıyla “inanç kaynaklarının bilinirliği” (3,68) ve “sosyo-ekonomik kazanımlar” (3,46) boyutları izlemektedir. Buna göre Kastamonu'da yaşayan yerli halkın, inanç turizmi için gelen turiste bakış açısı oldukça olumludur. Bunun dışında, yerli halkın Kastamonu'daki inanç kaynaklarını bildiği ve tanıdığı da söylenebilmektedir. Diğer yandan inanç turizminin Kastamonu'ya sosyo-ekonomik açıdan faydalı olduğunu da düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Yerli Halkın İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açılarının Demografik Özelliklere Göre Farklılığı

Kastamonu’da yaşayan yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının demografik özelliklere göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere analizler yapılacaktır. Öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığı, çarpıklık ve basıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Verilerin normal dağılması için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olması gerektiği edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Dolayısıyla verilerin değerleri bu sınırlar arasında olduğundan dolayı parametrik testlerden, t testi ve ANOVA analizleri uygulanmıştır.

Tablo 5: İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açılarının Demografik Özelliklere Göre Farklılığı

Boyutlar	Cinsiyet		Medeni Durum		Yaş		Eğitim		Gelir	
	t	P	t	P	F	P	F	P	F	P
Sosyo-ekonomik kazanımlar	2,307	,022	3,220	,001	6,608	,000	3,457	,009	3,790	,002
Turiste bakış açısı	,313	,755	2,150	,033	,849	,495	2,628	,034	1,019	,406
İnanç kaynaklarının bilinilirliği	,786	,432	1,236	,217	,629	,642	2,996	,019	1,264	,279

Öncelikle turistlerin mesleklerine göre inanç turizmine yönelik bakış açıları değişmediği için tabloya eklenmemiş ve araştırmanın 6. hipotezi reddedilmiştir. Cinsiyete göre yerli halkın inanç turizmi bakış açılarının farklılığını analiz etmek için t testi yapılmış ve inanç turizme yönelik boyutlardan; sosyo-ekonomik kazanım boyutunda bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre kadınlar, erkeklere göre bu boyutu olumsuz algılamışlardır. Bunun nedeninin, turizmle ilgili istihdamda kadınların daha az pay aldıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu sonuca göre, araştırmanın ilk hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Yerli halkın medeni durumlarına göre inanç turizme yönelik bakış açılarının farklılığını test etmek için yine t testi yapılmış ve sosyo-ekonomik kazanımlar ve turiste bakış açısı boyutlarının farklı değerlendirildiği tespit edilmiştir. Buna göre, evlilerin bekarlara göre bu boyutları daha olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir. Bu sonuca göre, araştırmanın 2. hipotezi kabul edilmiştir.

Yerli halkın yaşlarına göre inanç turizmine yönelik bakış açılarının farklılığını test etmek için ANOVA testi yapılmış ve sosyo-ekonomik kazanımlar boyutunun farklı değerlendirildiği belirlenmiştir. Bu farklılığın yönünü belirlemek için yapılan Tukey testine göre, 18-29 yaş arasındaki katılımcıların sosyo-ekonomik kazanımlar boyutunu daha olumsuz

değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Bunun nedeninin, bu yaş aralığına sahip katılımcıların, turizme yönelik sosyo-ekonomik kazanımlardan çok fazla yararlanamadığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu sonuca göre, araştırmanın 3. hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Yerli halkın eğitim durumlarına göre inanç turizme yönelik bakış açılarının farklılığını test etmek için yine ANOVA testi yapılmış ve üç boyutun da farklı değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bu farklılığın hangi değişkenden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan Tukey testine göre, ön lisans mezunlarının lisans mezunlarına göre bu üç boyutu da daha olumsuz değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre araştırmanın 4. hipotezi kabul edilmiştir.

Yerli halkın gelir durumlarına göre inanç turizme yönelik bakış açılarının farklılığını test etmek için ANOVA testi yapılmış ve sosyo-ekonomik kazanımlar boyutunun farklı değerlendirildiği belirlenmiştir. Bu farklılığın hangi değişkenden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Tukey testine göre, 1.500 TL ve altı gelire sahip olan katılımcıların 4.501-5.500 TL arası gelire sahip olanlara göre bu boyutu daha olumsuz değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bunun nedeninin 1.500 TL ve altı gelire sahip olanların inanç turizminin sosyo-ekonomik kazanımlarından çok fazla yararlanamadığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın 5. hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kastamonu’da yaşayan yerli halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarını belirlemek ve inanç turizmi ile ilgili bakış açılarının demografik özelliklere göre farklılaşma durumlarını tespit etmek üzere gerçekleştirilen bu çalışmada, elde edilen analiz sonuçlarına göre, yerli halkın Kastamonu’da öne çıkarılması gerektiğini düşündüğü ilk üç sürdürülebilir turizm türünün, sırasıyla inanç turizmi, kültür turizmi ve doğa turizmi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, Eykay vd, (2015) ile Usta (2005) tarafından yapılan araştırmalarla uyum içinde olmakla birlikte, bizim yaptığımız çalışmadan farklı olarak Eykay ve arkadaşlarının Antakya’da gastronomi turizminin; Usta’nın (2005) İznik’te yaptığı çalışmada da, gençlik turizmi ve 3.yaş turizminin de öne çıkarılması gereken turizm türlerinden olduğu tespit edilmiştir.

Yerel halkın inanç turizmine bakış açılarını oluşturan boyutları ortaya koymak üzere yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, yerel halkın inanç turizmine bakış açıları açıklayan; sosyo-ekonomik kazanımlar, turiste bakış açısı ve inanç kaynaklarının bilinirliği olmak üzere 3 boyutun ortaya çıktığı belirlenmiştir. Literatürde Büyükşalvarcı vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada bu boyutların kültür ve davranış, tanıtım ve ilgi olmak üzere 2 boyutta, Şahiner (2012) tarafından yapılan çalışmada da inanç turizminden duyulan endişe ve inanç turizminin

olumlu katkıları olarak 2 boyutta açıklandığı görülmektedir. Yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarını oluşturan boyutlara ilişkin ortalamalara bakıldığında, düşüncelerinin çok olumlu olduğu, Kastamonu'da inanç kaynaklarının bilinirliği ile ilgili de orta derecede bilgisi olduğu ve inanç turizminin sosyo-ekonomik kazanımlar noktasında Kastamonu'ya fayda sağladığını değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

Yerel halkın demografik özelliklerine göre, inanç turizmine bakış açılarındaki farklılığı test etmek için yapılan t testi ve ANOVA analizleri sonucunda, yerel halkın cinsiyetlerine, medeni durumlarına, yaşlarına, eğitim durumlarına ve gelir durumlarına göre inanç turizmini farklı değerlendirdikleri, mesleklerine göre ise farklı değerlendirmedikleri ortaya çıkmıştır. Buna göre kadınlar, bekar olanlar, yaşı 18-29 aralığında olanlar, ön lisans mezunu olanlar ve geliri 1500 TL altında olanların, inanç turizmine bakış açılarının daha olumsuz oldukları tespit edilmiştir. Literatürde demografik özellikler ile inanç turizmine bakış açıları arasında farklı sonuçların çıktığı göze çarpmaktadır. Örneğin, Kervankıran ve Eryılmaz (2017) tarafından yapılan araştırmada, cinsiyete göre inanç turizmine bakış açıları arasında bir farklılık yok iken, Büyükşalvarcı vd. (2017); Şahiner (2012) ve bizim yaptığımız araştırmada, cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna göre, inanç turizmine bakış açıları arasında farklılık tespit edilmiştir.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre inanç turizmi ile ilgili şu önerilerde bulunulacaktır. Öncelikle inanç turizmi, ülkemizde sürdürülebilir turizmin gelişmesi için önemle üzerinde durulması gereken bir turizm türüdür. Kastamonu özelinde, yerel halkın hangi turizm türünün bölgenizde öne çıkmasını istersiniz sorusuna verdiği cevap, sırasıyla, inanç turizmi, kültür turizmi ve doğa turizmidir. Dolayısıyla, Kastamonu'da sürdürülebilir turizmin gelişme noktasında, bu turizm türlerinin üzerinde durulması gerekmektedir. Yerel halkın inanç turizmine bakış açılarındaki, inanç turizminin sosyo-ekonomik kazanımlar boyutunda, özellikle gençlerin bu kazanımlardan faydalanması için faaliyetler gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle yerel halkın Kastamonu'nun inanç turizm kaynaklarının orta derecede bilinirliğinden hareketle, inanç turizm kaynaklarının tanıtımı konusuna ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Kastamonu'nun inanç turizmine özel yerleri sembolize eden broşür, hediyelik eşya vb. ürünlerin geliştirilmesi inanç turizmine ve bunun oluşturduğu sosyo-ekonomik kazanımların artmasını sağlayacaktır. Son olarak yerel halkın demografik özelliklerinden; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve gelir durumuna göre inanç turizme bakış açılarının farklı değerlendirildiğinden hareketle, özellikle, kadınların, 18-29 yaş aralığında olanların ve az gelirli olanların inanç turizminin oluşturduğu sosyo-ekonomik kazanımlardan daha fazla faydalanmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Baş, T. (2001). *Anket*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bingöl, Z. (2004), “Akdeniz Bölgesinin Kültür ve İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), ss. 125 - 137.
- Büyükalvarcı, A., Şapıcılar, M. C., Altınışık, İ. ve Şimşek, Ç. (2017), “Turizm Öğrencilerinin İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açıları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 14, ss. 42-61.
- Eykay, İ., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2015), “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya'nın Değerlendirilmesi”, *Journal of Life Economics*, 2(2), ss. 59-74.
- Göktaş, L. S. (2016). Şanlıurfa ve Konya İllerinin İnanç Turizmi Potansiyelleri ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından İki İlin Karşılaştırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Konya.
- Güzel, F. Ö. (2004), “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), ss. 87-100.
- İbret, B. Ü., Aydınöz, D. ve Uğurlu, M. (2015), “Kastamonu Şehrinde Kültür Ve İnanç Turizmi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), ss. 239-269.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A. G. (2017), “İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlana Müzesi Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, (59), ss. 276-296.
- Morpeth, N. D. (2011), Church Tourism And Faith Tourism Initiatives In Northern England: Implications For The Management Of Religious Tourism Sites, *Int. J. Business and Globalisation*, 7(1), ss. 93-101.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein I. H. (1994), *Psychometric Theory*, Third Edition, McGraw-Hill, New York.
- Sargın, S. (2006), “Yalvaç'ta İnanç Turizmi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), ss. 1-18.
- Scherer, R. Wiebe, F.A., Luther, D.C., Adams, J.S. (1988), “Dimensionality Of Coping: Factorstability Using The Ways Of Coping Questionnaire”, *Psychological Report*, 62, 763-770.
- Şahiner, T. (2012), “İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Konya.
- Şaman, E. (2009), Mersin İli İnanç Turizmi Açısından Değerlendirme: Mersin'de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S., (2013), *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston.
- Usta, K. M. (2005), İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Balıkesir.
- Ünal, H. (2014). Batı Karadeniz Bölümünde Turistik Ürün Çeşitlendirme: İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlemesi Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Karabük.

GÜMÜŞHANE TURİZM FESTİVALLERİNDE KARADENİZ KEMENÇESİNİN YERİ

Emrah KAYA¹

ÖZ

Karadeniz Kemençesi, Doğu Karadeniz’de sıkça kullanılan bir sazdır. Bu çalgı Gümüşhane bölgesinde birçok şekliyle çalındığı gibi festival türü eğlencelerinde vazgeçilmez bir çalgıdır. Yalı sazlar grubunda olan bu çalgı, yöresine göre yapı olarak, tavır olarak ve çalınış şekilleriyle farklı özelliklere sahiptir. Bölgede herfene, oturak alemi gibi birçok eğlence türlerinin olmazsa olamazı olan Karadeniz Kemençesi, burada uzun hava, kırık hava, halk oyunu gibi birçok halk müziği çeşitlerinin de icracısı pozisyonundadır. Bildiride Karadeniz Kemençesinin tarihi, yapısal özellikleri, çoksesliliği, icra ve tavır özellikleriyle festivallerde çalınan ezgi örneklerine yer verilecektir. Bu anlamda sunuda festivalde icra edilen yöre gaydaları, bu gaydalardan nota örnekleri, çalım biçimleri ve festivaldeki kemençe sanatçıları oldukça kapsamlı bir şekilde anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Doğu Karadeniz, Karadeniz Kemençesi, Gümüşhane Festivalleri, Kemençe Gaydaları, Kemençe Sanatçıları.*

THE PLACE OF KEMANCHA IN TOURISM FESTIVALS

ABSTRACT

Karadeniz Kemençesi is a kind of fiddle which is mostly used in East Black Sea region of Turkey. This instrument is an indispensable item for the festivals in this area with its various types of execution styles. It is in the group of bow instruments and has also different shapes. It plays a key role in the entertainments called herfene and oturak alemi and the likes. It is surely used in uzun hava, kırık hava, halk oyunları (folk dances) and many folk song types. In this report, the historical and constructional features of Karadeniz Kemençesi and also its polyphonic characteristics and instrument executions are going to be pointed out in detail. Meanwhile, in this report regional melodies sung in this festivals and entertainments will be taken place with their notes and prominent kemençe players discriminatingly.

Keywords: *East Black Sea, Karadeniz Kemençesi, Festivals of Gümüşhane, Kemençe Melodies, Kemençe Musicians.*

---

¹ Öğretmen, Giresun Güzel Sanatlar Lisesi

GİRİŞ

Karadeniz Kemeçesi, Doğu Karadeniz bölgesinde kullanıldığı gibi Gümüşhane bölgesinde de yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Kemeçe, burada geçmişten bu yana yapılan festival türü eğlencelerin vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce yapılan alan çalışmalarında festivallerle ilgili kemeçe kültürü değerlendirilmiş ancak üzerinde fazla durulmamıştır. Bu anlamda sunuda, kemeçenin tarihi, yapısal özellikleri, çoksesli yapısı, halk tarafından tercih edilme sebepleri ve kemeçe sanatçıları üzerinde durularak örnek eserler canlı icara yoluyla çalınacak veya notalarla örneklenerek anlatılacaktır.

PROBLEM DURUMU

Bu araştırma, Karadeniz kemeçesinin festivallerdeki icra şekilleri, icra özellikleri, yapısal özellikleri, başka çalgılarla mukayesesi ve festivale katılan kemeçe sanatkarlarının tespiti açısından önemlidir.

BULGULAR

Karadeniz kemeçesini anlatmaya geçmeden önce kemeçenin tarihi için kısaca şunları söyleyebiliriz:

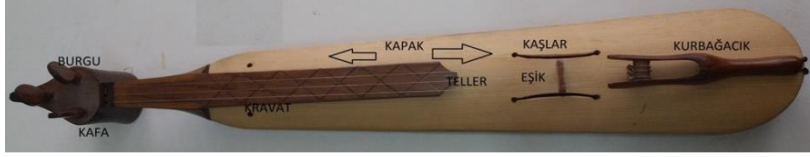
Kemeçe sözcüğünün Farsçadan geldiği bilinmektedir. Farsçadaki kökü ise ‘‘keman’’dır. Türkçe sözlükte ise kemeçe, ‘‘Yayla diz üzerinde çalınan, kemana benzerküçük bir çalgı’’ olarak tanımlanmaktadır. Kemeçenin nereden bize ve Doğu Karadeniz’egeldiği konusunda ise çeşitli görüşler vardır. Bizde Karadeniz kemeçesinin tarihini ilk kez araştıran müzikolog, Mahmut RAGIP’tır. Mahmut RAGIP’a göre kemeçe, Ortacağ’da Trabzon’da bir ticaret kolonisi kuran Cenevizliler ve haçlılar aracılığıyla batıdan Anadolu’ya, oradan da Trabzon’a gelmiştir (Duman, 2003: 20-26).

Karadeniz kemeçesine asıl şeklini veren (primitif örnekler hariç) Doğu Karadeniz bölgesidir denilebilir. Bölgede kemeçe icracısının ve kemeçe ses aralığına daha uygun türkülerin çok fazla olması kemeçenin burada yaygın olduğu görüşünü desteklemektedir.

Ülkemizdeki kemeçe benzeri çalgılar, kabak kemane, kemane, genellikle doğu Anadolu bölgesinde kullanılan kamanca ve ege bölgesinde kullanılan hegit gibi enstrümanlardır. Kemeçenin birçok ülkede benzerinin olması kemeçe tarihinin ve kültürünün oldukça geniş bir yelpazesi olduğunu gösterir. Kemeçenin yapısal özelliklerine bakacak olursak kısaca şunları söyleriz:

Kemençe yüzyıllar boyunca birçok değişime uğramıştır. Başlangıçta 4 veya 6 telli olan Karadeniz kemençesi son olarak üç telli haline kavuşmuştur. Yaylı enstrümanlar grubunda, yer alan kemençe geleneksel bir Türk halk müziği sazımızdır. Ses yapısına göre çeşitli boyları vardır ancak üç telli kemençeyi kullanıldığı bölgeye göre tiz (ince) ve kaba sesli olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Genel olarak kemençenin form çizimi aşağıda verilmiştir.

Şekil 1: Karadeniz Kemençesinin Önden Görünüşü.

Şekil 2: Kemençenin Yayı

Kemençenin gövdesi genel olarak limon, akçaağaç, kiraz, ceviz, erik, pelesenk gibi ağaçlardan oyulmak suretiyle yapılırken; tuşe bölümündeki (kravat), eşik ve burgu gibi kısımları da gül ağacı gibi sert ve ısıya duyarlı ağaç çeşitlerinden yapılmaktadır. Üzerindeki ses kapağı ise sonradan doruk yani ladin (hartama) denilen ağaç türlerinden 2-3 mm kalınlığında kesilmek suretiyle gövdenin üzerine sarılır ve yapıştırılır. Ses çıkması için kapak üzerine ayrıca iki uzun ses deliği açılır(kaşlar) ve ince tel tarafına gelen yere can direği konulur. Kemençenin yay çubuğu da erik gibi dayanıklı ağaçlardan, yayı ise erkek atın kuyruk kılından yapılmaktadır. Kemençenin üzerine takılan tellerin üçüncüsü yani kalın olan sırma tel (misinada olabilir), orta olan sağır tel (çelik veya bağırsak), incesi de zil teli olarak adlandırılır (30 ve 25 numara çelik). Dört telli olan kemençede ise kalın kısımda bir sırma tel daha yer alır.

Karadeniz kemençesi, Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde Artvin'in Hopa ilçesi ile Gümüşhane bölgesi ve Ordu il sınırı arasında kullanılmaktadır.

Karadeniz kemençesi Oğuzların Çepni boyuna mensup göçlerin yaşandığı alanlar ile (Giresun, Ağasar, Gümüşhane vadisi, Tirebolu, Görele gibi) Trabzon ve çevresindeki bölgelerde daha yaygındır. Kemençenin sokulamadığı bazı yerlerde ise onun yerini başka çalgı aletleri alır. Kemençe, otururken bacak arasında, ayakta ise elde tutularak çalınmaktadır. Çalarken yay tellere sürtülür ve bu sayede kemençeden ses çıkarılır.

Ayakta Çalma   Oturarak Çalma

Şekil 3: Kemençe Çalma Şekilleri

Kemençe ile çalınan ezgiler genellikle 2/4'lük, 4/4'lük, 5/8'lik, 6/8'lik, 7/8'lik, 7/16'luk, 9/8'lik veya 9/16'luk usullerde olmaktadır.

Doğu Karadeniz'de enstrümana bağlı olarak çoksesli çalabilme geleneği birçok çalgıda olduğu gibi kemençede de vardır. Kemençenin bu çoksesliliği için; Dr. Christian Ahrens, 1975 tarihli "instrumental musik und Polyphonie am Schwarzen Meer" adlı çalışmasında, kemençe ve tulumun çoksesliliğe yatkın olarak düşünülüp geliştirilmiş çalgılar olduğunu belirtmiş, sonra bu bölgeden çoksesliliğin ancak bir tek çalgı tarafından kemençe veya tulumla çalındığı zaman oluştuğunu, bunun dışında iki yada daha fazla kişinin bir araya gelerek, çoksesli müzik yapma geleneğinin bulunmadığını yazmıştır (Gedikli, 1999: 18).

Öncelikle kemençenin ses sahasını ve akort düzenini incelersek, Üç telli kemençe 2 oktava yakın ses sahasına, dört telli kemençede 3 oktava yakın ses sahasına sahiptir denilebilir.

Şekil 4: Üç Telli Kemençenin Akort Düzeni

Kemençedeki çokseslilik özelliği öncelikle onun çalım tekniğinden kaynaklanmaktadır. Burada yay iki tele birden sürülür. Çalım esnasında kalın tel ile orta tele bir arada basmak suretiyle ezgide duyurulan 4 ses aralığı, ince tel ile çalarken orta tele dem tutturma veya 2'li, 3'lü, 4'lü, 5'li, 6'lı ve 7'li aralık duyurmak kemençenin alışlagelmiş çalım şekillerindedir. Ana ezgi genellikle ya iki telde paralelliklerle ya da tek telde dem eşliğinde çalınır. Böylelikle basit iki sesli duyumu gerçekleştirir. Yöre halkı bu çoksesli duyuma oldukça alışkıdır.

GÜMÜŞHANE BÖLGESİNDE YAPILAN FESTİVAL ETKİNLİKLERİ VE KEMENÇE KULLANIMI

Sözlükte tarihi, süresi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı ve özellikleri önceden hazırlanan bir izleniyle belirtilen ve özel önemi olan sanat gösterisine festival denir. Festival'in diğeri bir adı da şenliktir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden aldığımız bilgiler çerçevesinde Gümüşhane bölgesinde yapılan şenliklerin grafiği aşağıda gösterilmiştir.

Tablo1: Gümüşhane Bölgesindeki Şenlik ve Festivallerin Takvimi

	Şenlik adı	Yeri	Kutlama tarihi	Düzenleyen Kuruluş
1	21. Gümüşhane Uluslararası kuşburnu – Pestil Kültür ve Turizm Festivali	Gümüşhane Merkez	12-13-14 Eylül	Valilik-Belediye Başkanlığı
2	Kabaköy Yay.Şenliği	Merkez Kabaköy Köyü	30 Temmuz	Kabaköy Köyü
3	Yağmurdere Şenlikleri	Merkez Yağmurdere Vadisi	02 - 03 Ağustos	Yağmurdere Vadisi Köyleri Derneği
4	Bahcecik Köyü Şenliği	Merkez Bahcecik Köyü	16 - 17 Ağustos	Kocaeli Bahcecik Köyü Derneği.
5	Taşköprü Yayla Şenliği	Merkez Taş Köprü Yaylası	02-03 Ağustos	Taş köprü tesis işletmecileri
6	Kadırga Yayla Şenliği	Kürtün	01 Ağustos	Kürtün Belediyesi
7	Harmancık Yayla Şenliği	Kürtün	30-31 Temmuz	Günyüzü-Üçtaş Köyleri Muhtarlığı
8	Kazıkbeli Yayla Şenliği	Kürtün	03 Ağustos	Söğüteli Köyü Muhtarlığı
9	Güvende Yayla Şenliği	Kürtün	01-02 Ağustos	Kürtün Belediyesi
10	Bahçeli Köyü Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Bahçeli Köyü Muhtarlığı
11	Seydibaba köyü Yayla Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Seydibaba Köyü Derneği ve Muhtarlığı
12	Sadık Köyü Yay.Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Sadık Köyü Derneği ve Muhtarlığı
13	Yeni Köy Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Yeniköy Derneği ve Muhtarlığı
14	Tomara Şelalesi Kültür ve Turizm Festivali	Şiran	02-03 Ağustos	Şiran Belediyesi Başkanlığı
15	Ardıçlı Köyü Yay.Şenliği	Şiran	13 Ağustos	Ardıçlı Köyü Muhtarlığı ve Yöre Halkı
16	Kozağaç Köyü Yay.Şenliği	Şiran	02-03 Ağustos	Kozağaç Köyü Muhtarlığı
17	Gökçeler Köyü Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Gökçeler Köyü Derneği ve Muhtarlığı
18	Yukarı Kulaca Köyü Yay.Şenliği	Şiran	29 Temmuz	Kocaeli Yukarı Kulaca köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
19	İnöz Köyü Şenliği	Şiran	29 Temmuz	Yöre halkı
20	Yeşilbük Yayla Şenliği	Şiran	30 Temmuz	Yeşilbük Belediyesi.
21	Ernek Yay Şenliği	Kelkit	22 Haziran	Söğütlü Belediye Başkanlığı
22	Kabaktepe köyü yay.Şenliği	Köse	02-03 Ağustos	Kabaktepe Köyü Muhtarlığı
23	Mınarlı Yayla Şenliği	Torul	02 Ağustos	Budak Köyü Eğitim, Kültür ve Sanat derneği
24	Güvemli Yayla Şenliği	Torul	02 Ağustos	Güvemli Köyü
25	İkisu Tarsun Artabel Vadisi Köyleri Yayla Şenliği	Torul İlçesi Işık Köyü	03 Ağustos	Köyler Derneği

Yukarıdaki tabloda Gümüşhane bölgesinde yapılan festivaller, adı, yöresi, tarihi ve yöreleriyle birlikte verilmiştir. Bu festivallerde birçok sanatkara yer verilmektedir. Ancak bu festivallerde Karadeniz kemençesi oldukça önemli yer tutmaktadır. Kemençe burada uzun hava, kırık hava

ve horon havaları çalmaktadır. Aşağıda yöredeki festivallerde çalına birkaç ezgi örneği verilmiştir.

CEMO

TRT Repertuar No: --- Derleyen: İdris Ersan KÜÇÜK
 İnceleme Tarihi: --- Derleme Tarihi: Eylül-2013
 Yöresi: Giresun / Doğankent/ Güce Notalayan: İdris Ersan KÜÇÜK
 Kimden Alındığı: Ali BABAYİĞİT

♩=120

Sekil 5: Sallama Örneği

Yukarıda Ali BABAYİĞİT tarafından yöredeki festivallerde sıkça çalınan bir gayda örneği verilmiştir.

IRMAK SIRA GUM SIRA

Derleme Yeri: GÖRELE
 Kaynak Kisi: KATİP ŞADI
 Notaya Alan: ABDULLAH AKAT

Şekil 6: Irmak Sıra Gum Sıra Oturak Havası Örneği

Yukarıda Görele ilçesinde derlenen ve Katip ŞADI tarafından çalınan bir oturak havası örneği verilmiştir. Bu hava Gümüşhane bölgesinde de yoğun olarak icra edilmektedir. Gayda incelendiğinde şu bulgulara ulaşırız:

Hüseyini makamında icra edilen bu eser, yer yer modilasyonlara uğramıştır. İlk iki ölçüde sadece RE telinde çalınan ezgi, diğer ölçülerde paralel 4'lüler olarak devam etmiş, arada sırada küçük 3'lü aralıklarda duyurulmaya çalışılmıştır. Seslerdeki paralel tınılar da yörede başka çalgılarda da kullanılan bir özelliktir.

Aşağıda yörede çalınan İlyas PARLAK tarafından kaba kemençe ile icra edilmiş bir oyun havası örneği de verilmiştir.

SÜRMENE SALLAMASI

Yöresi:Sürmene
Kaynak Kisi: Ilyas PARLAK

Notaya Alan:Emrah KAYA

Şekil 7: Sürmene Sallaması (Sözlü Oyun Havası)

Bu tür sallama ezgileri çoğunlukla 9/8'lik usulündedir. Bu dokuz zamanlı usullere Giresun ve Ordu yörelerinde de daha sık rastlanmaktadır. Ancak bölgesine göre usullerin metrik dizilimleri farklı olabilir. Örneğin bu sallama ezgisinde metrik yapı (2+3+2+2) şeklinde sıralanmıştır. Hüseyini makam yapısına sahip bu ezgide, diğerleri gibi paralel 4'lüler oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Yine, melodi içerisinde çarpıtma sesleri oldukça fazla yer almaktadır. Kemençe ile çalınan ezgilerin birçoğunda kullanılan çarpıtma sesleri zaten bu yörenin tipik icra özelliklerindedir. Halk hemen hemen tüm festivallerde kemençeyi vazgeçilmez bir çalgı olarak görmektedir.

Yöredeki kemençe icracıları Erkan Temiz, Alican Bölük, Orhan Temiz, Cemal Genç, Hüseyin Demiral gibi isimlerdir.

SONUÇ

Karadeniz kemençesi, Doğu Karadeniz'de yaygın olarak kullanılan bir çalgıdır. Burada üç telli ve dört telli olmak üzere 2 tane farklı türü vardır. Üç telli olanlar boyut olarak ta farklı olmakla birlikte Trabzon'un doğusunda kaba veya Sürmene kemençesi, Trabzon'un batısında da zil veya Görele kemençesi olarak adlandırılır. Bölgede kemençe ile çalınan ezgiler, genellikle 2/4'lük, 4/4'lük, 5/8'lik, 6/8'lik, 7/8'lik, 7/16'lık, 9/8'lik veya 9/16'lık usullerde olmaktadır.

Kemençe, sırasıyla Mİ-LA ve RE şeklinde, eğer dört telli ise Sİ-Mİ-LA-RE şeklinde akortlanır. Kemençenin çalım tekniğinden kaynaklanan bir çokseslilik özelliği mevcuttur. Bölgede çalınan ezgilerin ortak özelliği 4'lü aralık duyumu gibi hep iki seslilik üzerine kurulu olmasıdır.

Buna göre 2'li, 3'lü, 4'lü, 5'li, 6'lı ve 7'li gibi aralıklar ile dem sesi eşliğinde ezgiler üretmek bu çalgıyla oldukça kolaydır. Bu halkın alışık olduğu bir durumdur.

Gümüşhane bölgesinde yapılan birçok festivalde kemençe oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Halk, her festivale gelişinde halk oyunu oynamak ister ve buradaki asıl çalgıda kemençedir. Gümüşhane bölgesinde birçok kemençe icracısı da mevcuttur.

Öneri olarak ise şunları söyleyebilirim: Ülkemizde ve Doğu Karadeniz bölgesinde üzerinde durulmamış yada yeterince tanıtılmamış daha birçok enstrüman olduğunu araştırmalarım sırasında fark ettim. Bunun için tespit edilen çalgıların mahallilikten kurtarılarak üzerinde gereken çalışmaların yapılması ve müzik eğitimi alanına da acilen dahil edilmesi gerekir diye düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- Ahrens, C. (1971), *EinevergleichendeUntersuchung der Spielpraxisvon Davul-Zurna, Kemençe und Tulum*, München.
- Akat, A., (2012), *Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepniler ve Müzik*, Serander Yayınları, Trabzon.
- Cihanoğlu, S. (2002), *Kemençe Metodu*, Tümay Matbaacılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Duman, M. (2004), *Kemençenin Telleri*, Ayhan Matbaası İstanbul.
- Duman, M. (1987), *Trabzon Yöresinde Atışma ve Türkü Atma Geleneği*, "Türk Folkloru Belleten," Türk Folkloru Yayınları, İstanbul.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp, (1975), *Türk Nefesli Çalgıları*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Gazimihal, M., R. (1991), *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Cilt 1, HAGEM Yayınları, Ankara.
- Gümüşhane İl Yıllığı, (1999), *Balkonoğlu Matbaacılık*, Gümüşhane.
- Karahan, C. (2002), *Türk Halk Müziği'nde Çoksesli Unsurlar*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özbek, M. (1994), *Folklor ve Türkülerimiz*, Özener Matbaası, İstanbul.
- Picken, L. (1975), *Folk Musical Instruments of Turkey*, Oxford University Pres, Lodon.
- Reinhard, Ursulaund Kurt, *Auf Der FiedelMein....*, (1968),*VolkliederVon Der Osttükischen Schwarzmeerküste*, Berlin.
- Reinhard, Kurt ve Ursula, (2007), *Türkiye'nin Müziği*, Cilt 2, Sun Yayınevi, Ankara.
- Şenel, S. (1994), *Trabzon Bölgesi Halk Müziğine Giriş*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tüfekçi, N. (1982), *Yurt Ansiklopedisi, Cilt 2*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, s.735-1512.
- Tüfekçi, N. (1982),*Yurt Ansiklopedisi, Cilt 5*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, s.3087-3864.
- Görüşme, İlyas PARLAK, Sürmene-2014
- Görüşme, Katip ŞADİ, Görele-2013
- Görüşme, Yusuf Cemal KESKİN, Sürmene-2014
- Görüşme, Orhan TEMİZ, Kürtün-2012

GÜMÜŞHANE-ZİGANA ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ JEOTURİZM GÜZERGÂHI

Alaaddin VURAL¹

ÖZ

Özel İlgi Turizmi Kapsamında değerlendirilebilecek jeoturizm amaçlı seyahatler giderek yaygınlaşmaktadır. İsmi nedeniyle her ne kadar sadece jeolojiye ilgisi olanları kapsayan bir seyahat tarzı olarak algılsa da aslında konusu bir anlamda doğal varlıklar olduğu için tüm insanların ilgi duyabileceği bir tür turizm faaliyetidir. Sihirli yaklaşım ise jeolojik unsurları farkındalık oluşturarak çekici hale getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, zengin jeolojik unsurlarını dikkate alarak jeoturizm destinasyonlarını buldukları coğrafyadaki başka değerleriyle zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhı alternatifleri olarak sunmak ve bu şekilde hedef kitleyi de genişleterek sürdürülebilir turizm konsepti içinde yerel ölçekte Gümüşhane' nin sürdürülebilir kalkınmasına katkı vermek, küresel ölçekte ise zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhları konusunda farkındalık oluşturmaktır. Bu kapsamda Gümüşhane-Torul-Zigana-Limni Gölü güzergâhı zenginleştirilmiş jeoturizm rotası olarak önerilmiştir. Güzergâh boyunca; doğal, kültürel, jeolojik unsurları, terk edilmiş maden sahaları ve güncel mineral oluşum lokasyonları güzergâhın zenginleştirme unsurları olarak birlikte sunulmuş ve her gün aynı güzergâhlar boyunca farkında olmadan geçip gidilen lokasyonlar toplum dikkatine sunularak farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir. Bahse konu güzergâh boyunca gününbirlik olarak planlanacak bir seyahat kılavuzu sunulurken bilimsel ve kültürel yönden de doyurucu bir gezi hedeflenmiştir. Bahse konu güzergâhlar yerel çekim alanları oluşturacağı gibi aynı zamanda şehrin turizm gelirlerine katkı verecektir.

Anahtar Kelimeler: Zenginleştirilmiş Jeoturizm Güzergâhı, Sürdürülebilir Turizm, Doğal ve Kültürel Mirası Koruma.

GUMUSHANE-ZIGANA ENRICHED GEOTHURISM ROUTE

ABSTRACT

Travels aimed at geotourism, which can be evaluated within the scope of Special Interest Tourism, are becoming increasingly widespread. Although it is perceived as a travel style covering only geologic interest due to its name, it is actually a kind of tourism activity that all people might be interested in because it is a natural asset. It will only be enough to raise awareness about the topic and make it more attractive. The aim of this study is to contribute to the sustainable development of Gümüşhane at the local scale within the sustainable tourism concept by presenting enriched geotourism route alternatives considering the other values of the geography where the geotourism destinations are based on their rich geological characteristics, and also on the global scale to create awareness of enriched geotourism routes. In this context, Gümüşhane-Torul-Zigana-Limni Lake route was proposed as enriched geotourism route. Along the route; natural, cultural, geological elements, abandoned mining sites and up-to-date minerals locations were presented as enrichment elements of the route and it was aimed to create awareness by presenting to the public attention the locations that were passed unintentionally every day along the same routes. While providing a travel guide that will be planned daily along the mentioned subject route, a satisfying trip from the scientific and cultural point of view has been targeted. The mentioned routes will create local attraction areas and at the same time will contribute to tourism revenues of the city.

Keywords: Enriched Geotourism Route, Sustainable Tourism, Natural and Cultural Heritage Protection.

¹ Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fak., Jeoloji Mühendisliği Böl.,vural@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı, 1987’de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’na ait Bruntland Raporu’nda literatüre yaygın olarak kazandırılmış ve bugün de birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır (Emrealp, 2005:14). Sürdürülebilir kalkınma; bu günün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınma olarak tanımlanabilmektedir. Bir anlamı ile kesintisiz bir kalkınmayı hedefleyen ve gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını dikkate alan ve gözeterek yapılan planlanan kalkınmadır. Özünden koparılmadan aynı maksadı güden her alana kavram günümüzde uyarlanmaktadır. Kavramın turizm alanında kullanılmasının en önemli gerekçesi; turizm sektörünün yenilenemez enerji kaynaklarının yanında doğal, sosyal ve kültürel değerleri de yoğun bir şekilde öznesi içine katması ve bu değerleri gelecek nesillere de koruyarak ulaştırmasını hedeflenmesi nedeniyledir (Gürsay ve Güney, 2014:204).

Jeolojik miras, turizm bağlamında jeoturizm de doğadaki en etkiye-etkileşime açık ortamlar olması nedeniyle sürdürülebilir turizmin önemli bir parçasıdır. Genelde ülkemizin, özeldense Gümüşhane’ nin coğrafik konumu ve yeryüzünün jeolojik evrimindeki yeri bizlere birçok jeolojik unsuru jeolojik miras kavramı içinde değerlendireceğimiz birçok değer olarak bahsetmiştir. Bu değerler sürdürülebilir turizm konsepti içinde değerlendirilecek olup, oluşturulacak farkındalık ile sürdürülebilir kalkınmada da Gümüşhane’ye katma değer sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Bahse konu jeoturizm lokasyonları belli bir destinasyon güzergahı içinde ele alındığında ve güzergah boyunca diğer doğal, kültürel unsurların, biyolojik çeşitliliğin vb. unsurların güzergahı dahil edilmesi ile “zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı” oluşturulmuş olacak, bu şekilde bahse konu destinasyon özel ilgi turizmden bir yönüyle çıkıp gelenin ilgi alanına girecektir (Vural vd., 2013:348; Vural, 2018:481). Zenginleştirilmiş jeoturizm konsepti ile doğal değerlerimiz yanında yine aynı güzergahtaki diğer değerler konusunda da farkındalık oluşturulacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Gümüşhane-Zigana-Limni Gölü güzergahı boyunca yer alan birbirleriyle yakın noktalarındaki jeolojik miras, jeo-kültür özelliklerine sahip destinasyonları bölgenin tarihsel ve doğal güzelliklerini de dikkate alarak zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı şeklinde sunmak ve bu şekilde jeo-miras, jeoturizm olgusunu toplumun gündeminde tutmak, farkındalık oluşturmaktır. Bu amaçla Gümüşhane-Zigana-Limni Gölü güzergahı zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı olarak çalışılmıştır. Güzergah, gününbirlik gezi güzergahı olarak önerilmiştir

olup, yerel ve yabancı ziyaretçilerin hem kültürel, hem bilimsel anlamda keyif alacağı ilginç bir destinasyon olduğu düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE (LİTERATÜR TARAMASI)

Sürdürülebilir kalkınma kavramı yukarıda da ifade edildiği gibi bu günün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkanlarını da tehlikeye atmamayı içermektedir (United Nations, 1987). Kavram turizm alanına uyarlandığında ise “Sürdürülebilir turizm” ise turizmin değerlerinden yararlanılırken bu değerlerin gelecek nesillere miras olarak aktarılmasını kapsamaktadır (UNWTO, 2006).

Dikkat çekecek, cazibe haline getirilecek değerler turizmin konusu olduğu gibi, günümüzde yaygın kavram olan ve kişilerin özel ilgilerine hitap eden turizm faaliyetleri altında değerlendirilen “özel ilgi turizmi” de yaygınlaşmış bulunmaktadır (Novelli 2008: 13, Nwafor 2012: 600). Jeoturizm destinasyonları bir bağlamda özel ilgi turizmi içinde yerini almıştır (Vural vd., 2013: 348, Vural 2018: 481). Birçok jeolojik unsur (güncel traverten oluşumları, fosiller, mağaralar, özel tip kesit lokasyonları, özel stratigrafik istifler, (terk edilmiş) maden sahaları vb.) ve jeoloji ile ilgili olgular, olaylar ve bunların araştırılması, gözlenmesi ve ziyaret amaçlı da olsa gezilmesi jeoturizmin içinde değerlendirilebilmektedir (Koçan, 2012, Gümüş, 2008, Bahram 2009).

Jeoturizm bir anlamda özel ilgi turizmi içinde incelenebileceği gibi, insanların sürekli etkileşimde olduğu doğanın bir parçası oldukları için aslında herkesin ilgisini çekebilecektir. Önemli olan jeoturizm unsurları hakkında farkındalık oluşturabilmektir. Farkındalık oluşturmak bilinçlendirme ile birlikte korumayı da gündeme getirir. Bu ise tam da “sürdürülebilir” sıfatını hak edecektir. Sürdürülebilir jeoturizm konusunda kurumsal çalışmalar da yaygınlık kazanmaktadır. Ancak bu tür çalışmalar tek başına insanların ilgisini yeterince hak eder durumda olmayıp, özel ilgi turizmi sınırı içinde ülkemizdeki birçok jeoturizm destinasyonu sıkışık kalmaktadır. Bahse konu destinasyonlar güzergâhları boyunca diğer doğal, kültürel unsurlar, biyolojik çeşitlilik, hatta gastronomi vb. unsurlarla zenginleştirilerek “zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhına” dönüştürüldüğü takdirde birçok kesimin ilgisini çekecektir (Vural 2018: 481).

Bu çalışma kapsamında önerilen Gümüşhane-Zigana Zenginleştirilmiş Jeoturizm Güzergahı bir anlamda bunun yaygınlaştırılması adına gerçekleştirilmiş bir deneme-proje çalışmasıdır. Çalışmanın diğer disiplinlerle işbirliği yapılarak çok daha zenginleştirileceği düşünülmektedir.

TASARIM VE YÖNTEM

Gümüşhane-Torul-Zigana Güzergahı tarihi ve jeolojik güzellikleri açısından zengin bir güzergahtır. Burası aynı zamanda geçmişte tarihi ipek yolu güzergâhının bir parçasıdır. Güzergah Doğu Karadeniz Tektonik Birliği içinde yer almakta olup (Ketin 1966), güzergah boyunca bölgenin kuzey ve güney zonuna ait jeolojik birimler yüzeylemektedir. Gümüşhane Merkez-Torul arasında Güney zona ait kayaçlar, Torul ilçesi ve sonrasında ise Kuzey Zona ait kayaçlar gözlenmektedir.

Çalışma sahasında bölgenin tipik jeolojik birimlerine en yaşlıdan en genç birimlere kadar görmek mümkün olduğu için önemli bir bölgedir. Gümüşhane-Torul arasını dikkate aldığımızda ve genel anlamda da bölgenin temel kayaçlar Orta-Geç Karbonifer yaşlı Gümüşhane granitoididir (Yılmaz 1972, 1974; Topuz vd., 2010; Dokuz 2011). Bu kayaçların üzerine uyumsuz olarak Erken Jura yaşlı volkano-tortul bir birimle temsil edilen Şenköy formasyonu gelir (Kandemir, 2004). Şenköy formasyonu üzerine uyumlu olarak masif karakterli platform karbonatlardan oluşan Geç Jura-Erken Kretase yaşlı Berdiga formasyonu gelir (Pelin, 1977). Bu birimler üzerinde ise sarı renkli kumlu kireçtaşları ile başlayan, kırmızı renkli kırıntılı karbonatlar ve gri renkli türbiditlerle devam eden Geç Kretase yaşlı Kermutdere formasyonu yer alır (Tokel, 1972). Tüm bu birimler, Gümüşhane-Torul güzergahı Harmancık-İkisü mevkiinde geç Kretase plütonları (Kaygusuz vd., 2008, 2010) tarafından kesilir ve Orta-Geç Eosen yaşlı Alibaba formasyonu olarak adlandırılmış denizel volkano-tortullar tarafından uyumsuz olarak örtülürler (Tokel, 1972; Aslan ve Aliyazıcıoğlu 2001; Kaygusuz vd., 2010). Bu kayaçlar; konglomeralar, kumtaşı ve tüfit ara katkılı bol nummulit fosilleri içeren kireçtaşları ile başlayarak, üst seviyelere doğru andezit ve ilişkili piroklastikleri ile devam eder. Bu birimler yine aynı yaşlı intrüzif kayaçlar tarafından kesilmektedir (Karlı vd., 2010, Eyuboglu vd., 2011, Vural, 2016). Önerilen zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı bu birimlerin en yaşlıdan en gence doğru görülebildiği seçkin güzergahlardandır. Torul-Zigana arasında temel kayaçlar Kermutdere formasyonunun karşılığı denebilecek Geç Kretase yaşlı volkanitlerden oluşmaktadır. Tabanında Geç Kretase yaşlı bazalt, andezit ve bunların piroklastikleri bulunmaktadır. Bunların üzerine kimyasal bileşim açısından farklılık gösteren Geç Kretase yaşlı Dasit-I ve Dasit-II olarak adlandırılmış dasitik kayaçlar gelmektedir (Sipahi ve Sadıklar, 2010). Dasitik kayaçlar dasit, aglomera ve tüflerden oluşurlar. Bu kayaçlar, andezit ve porfirik dasit daykları tarafından kesilmekte ve andezit ve bunların piroklastikleri tarafından uyumlu olarak örtülmektedir (Sipahi ve Sadıklar, 2010).

Önerilen zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahı ile önemli jeolojik, doğal ve kültürel unsurlar güzergaha dahil edilerek ziyaretçilerin ilgisinin artırılması ve farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir. Çalışma tanıtım amaçlı çalışma olup, ilerleyen dönemlerde belirlenecek durak noktalarına bilgilendirme panolarının hazırlanması ile çok sayıda kişinin ilgisini çekecek bir güzergâh olacaktır. Güzergâh; birçok jeolojik unsurun yanında, geçmişte işletilmiş maden sahaları ve güncel cevher minerallerinin olduğu lokasyonlar, mineralleri su ve traverten oluşumların yanısıra, seyir terası, tarihi kalesi ve birçok ziyaretçinin de gittiği Limni gölü ile zenginleştirilmiş bir jeoturizm güzergâhıdır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Önerilen zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhı boyunca, Gümüşhane Belediye binasını başlangıç noktası olarak aldığımızda 27 km sonra Torul ilçesine ulaşılmaktadır. Bu güzergah dar bir vadi içinde olup, Eski ipek yoludur. Güzergah boyunca hakim tepelerde tarihi gözetleme kulelerini görmek mümkündür. En önemli gözetleme kulesi şehir hastanesinin yanından yaklaşık batıya baktığımızda dikkat çekici şekilde göze çarpan Canca Kalesidir. Aynı noktadan kuzeydoğuya doğru baktığımızda Kuşakkaya tepesi bütün görkemi ile karşımızda durmaktadır (Şekil 1). Kuşakkaya tepesi neredeyse tüm Gümüşhane'nin jeolojik istifinin bir arada görülüp incelenebileceği bir tepedir. Bahse konu gözlem noktası aynı zamanda Gümüşhane granitoidinin Alibaba formasyonuna bindirdiği önemli bir bindirme noktasıdır. Bu noktadan sonra Canca kalesinin de üzerinde yükseldiği Alibaba formasyonu güzergâh boyunca görülmektedir.

Şekil 1. Canca Kalesi, Kuşakkaya tepesi, Balyemez Konağı ve şehrin çıkış tüneli

Aynı nokta aynı zamanda Gümüşhane'nin tarihi konaklarından Balyemez Konağı'nın görüldüğü yerdir. Sabah kahvaltısı otantik bir hava içinde Balyemez konağında da yapılabilir.

Gümüşhane'den hareket edildiğinde, şehrin çıkış tüneli öncesinde tarihi Kanberli Köprüsü restore edilmiş olarak görülebilmekte, tünel geçildiğinde şehir stadyumunun hemen karşısında asidik ve bazik karakterdeki Alibaba formasyonuna ait volkanik kayalar yüzeylemekte olup, oldukça uzun bir mesafede bu formasyonu içinde yol alınmaktadır. Mescitli yakınlarında

Şenköy, Berdiga, Kermutdere ve Alibaba formasyonları bir arada ve tipik karakteristikleri ile gözlenebilmektedir (Şekil 2). Mescitli köyünün hemen ilerisinde bir diğer gözlem noktasında Berdiga formasyonu içinde gelişmiş karstik mağara görülmektedir. Bu gözlem noktası hemen yakın alandaki tünel nedeniyle kenarda yer almakta olup, tünele girmeden sapıldığında hem Kermutdere formasyonunun tip kesiti görülebilmekte, hem de burada bulunan pestil işletmesinden Gümüşhane' nin meşhur köme-pestilleri tadılabilmektedir. Aynı gözlem noktasında yine Erken Hristiyanlık dönemi ait olduğu tahmin edilen küçük bir kilise yol istinat duvarının hemen yukarısında bulunmaktadır. Yine yakın lokasyonda Şenköy formasyonunun daha genç yaşlı diyabaz daykı tarafından kesildiği bir lokasyon yol güzergahı üzerinde görülmektedir.

Şekil 2. Litolojik birimlerin karakteristik görünüm ve lokasyonları ve yol kenarındaki kapalı karstik mağara.

Şekil 3. Kermutdere formasyonu ve diyabaz daykı tarafından kesilen Şenköy formasyonu birimi

Gümüşhane'den 27 km uzaklıkta Torul İlçesi bölgenin kuzey zonuna ait kayaçların bulunduğu bir lokasyon olup, ilçe yerel öğeleri ile korunmuş güzel bir yerleşim yeri olup, yeni yapılan tünel ile Gümüşhane-Trabzon Karayolu'nun artık dışında yer almakla birlikte, turistik amaçlı bir gezide ana yoldan ayrılarak ziyaret edilmeye değer güzelliكتedir. Az bir nüfusa sahip,

oldukça sakin olan şehir, yemek vb. ihtiyaçların keyifle karşılanacağı, insanların sıcak yaklaşımda olduğu ve gidenlerin hafızalarında kendine özgü güzellikleri ile hatırlanacaktır. Yeni inşa edilmiş şehir terasından Torul kalesini ve şehri izlerken yüksek adrenalin tecrübesi de yaşanabilir. Şehrin içinde Üst Kretase yaşlı Torul granitoidlerini, dasitik kayalar ve iyi gelişmiş kaolenleşmeler ve kükürt çiçekleri yine bölgede görülecek güzel jeolojik unsurlardandır (Şekil 4).

Şekil 4. Torul ilçesi, kaolinleşmeler, ve seyir terası

Torul barajı vadi içine sıkışmış hali ile mahzun durmaktadır ve bölgeye hoş bir doğal güzellik katmaktadır. Yine barajın su seviyesine göre zaman zaman su altında kalan zaman zamanda görülebilen tarihi köprü (Şekil 5) Eski Trabzon-Gümüşhane Yol ayrımında bulunmaktadır. Yeterince vakti olanlar için veya yine bölgenin önemli turistik yerlerinden biri olan Limmi gölüne gitmek için Tarihi Trabzon-Gümüşhane Yol güzergâhı seçilebilir. Bu güzergâhta birçok maden yatağı ve bölgenin doğal güzellikleri bir arada görülebilir (Şekil 5). Yeni yapılan tünellerden sonra Gümüşhane'den Trabzon güzergâhına gidişte tarihi yol güzergâhına yönelmek biraz güçleşmekle birlikte yerel halktan yardım alınarak bu güzergâh bulunabilir.

Şekil 5. Torul barajı ve Gümüşhane-Trabzon Tarihi yolundan Torul barajının görünüşü

Şayet tarihi Gümüşhane-Trabzon Yolu eğer takip edilmeyecekse (Gümüşhane'ye dönüşte de bu yol kullanılabilir) Torul ilçesinden ayrıldıktan sonra Zigana dağına doğru tırmanış başlangıcında Limmi yol ayrımına girildiğinde Kalkanlı köyünün hemen yakınlarında güncel traverten oluşumları ve maden suyu çıkışı görülmeye değer güzellikte bir lokasyondur (Şekil

6). Sahada hem maden suyu çıkışı, hem traverten oluşumu hem de sarıçocuk sendromu oluşumu ve bu asidik su içinde inatla yetişen öksürük otlarını mevsim eğer uygunsuzsa birlikte görmek mümkündür. Maden suyunun kimyasal bileşimi hakkında net bir analiz sonucu yaptırılmamakla birlikte bir miktar sülfat ve demir içeriği suyun tadında hemen anlaşılmaktadır. Sarı çocuk sendromu ise suyun bünyesindeki demir miktarının bol olması nedeniyle gelişmiştir. Su bir miktar sıcak olup, bünyesinde çözülmüş halde bulunan karbonatlar yüzeye çıkmanın etkisiyle basınç azalması ve sıcaklığın düşmesi ile birlikte çıkış noktalarında güncel traverten oluşumlarına neden olmuştur. Saha dikkatli incelendiğinde geçmişte oluşmuş eski traverten kalıntıları da görülmektedir. Saha ilkbahar başlangıcında ziyaret edilmişse her yerde rengarenk çiçekler; menekşeler, siklamenler görülmektedir.

Şekil 6. Kalkanlı deresi maden suyu çıkışı.

Aynı noktada Eski maden sahası terk edilmiş kurşun-çinko madeni olmakla birlikte galeri içlerinde güncel malakit azurit oluşumları çok güzel bir görüntü vermektedir. Özel ilgileri sahadaki Istala madenini de görülebilir (Şekil 7).

Şekil 7. Eskiköy maden sahası ve galerisi içindeki güncel malakit-azurit oluşumları ve Istala madeni.

Bu güzergâhın son noktası Limni Gölüdür (Şekil 8). Limni Gölü öncesinde tarihi Zigana köyünde konaklanıp, çay içilebilir. Aynı zamanda köy evleri de görülebilir (Şekil 8). Limni Gölü, Torul ilçesi Zigana Köyü sınırları içerisinde bulunan 1700 rakımlı Saronay Yaylasındadır. Göl, 1999 yılında mesire yeri olarak ilan edilmiş olup, Haziran 2004 tarihinden beri ise A Tipi Mesire Yeri statüsüne alınmıştır. Bölgede hakim ağaç türü sarıçam ve ladindir. Yılın belirli mevsimlerinde zaman zaman ayı, tilki, ceylan, karaca gibi yaban hayvanlarına rastlamak sahada rastlamak mümkündür.

Şekil 8. Zigana köyü ve Limni gölü

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergâhları; jeoturizm gibi ilgi turizmini daha da genişleterek oluşturduğu farkındalık ile herkesin hedef kitle olabileceği güzergahlardır. Özel seyahat planları ile ulaşılabileceği gibi yaşanan şehir içindeki önemli tarihi, turistik yerler de güzergaha dahil edilerek toplumun her katmanından insanın keyifle gezeceği, gezerken de hem bilimsel hem de kültürel anlamda yaşam boyu eğitim-öğrenim deneyimini de yaşayabileceği faaliyetlerdir. Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahları gerek özel ilgi alanı turizmi olsun, ister sürdürülebilir turizm bağlamı içinde olsun farkındalık oluşturularak ziyaretçilerin ilgisine sunulacak önemli bir alandır. Zenginleştirilmiş jeoturizm güzergahları, güzergah içindeki durak noktalarında yapılacak popüler bilim bağlamındaki bilgilendirme panoları ile ziyaretçilere sıkıcı olmadan bilimsel veriler daha kalıcı bir şekilde verilebileceği gibi oluşturulacak doğa ve çevre bilinci ile de sunulan değerlerin gelecek nesillere ulaştırılması ve sürdürülebilir kalkınma ve turizmin de hayata geçirilmesine katkı verecektir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M., Aliyazicioglu, I. (2001). Geochemical and petrological characteristics of the Kale (Gümüşhane) volcanic rocks: Implications for the Eocene evolution of eastern Pontide arc volcanism, northeast Turkey. *Int. Geol. Rev.* 43, 595–610. <https://doi.org/10.1080/00206810109465035>
- Bahram, S. N. (2009). *Fundamentals of geotourism: With emphasis on Iran*. Tehran-Iran: Samt Organization Publishing.
- Boley, B. B. (2009). *Geotourism in the crown of the continent: Developing and testing the geotourism survey instrument*. Unpublished Master Thesis, University of Montana Missoula, Georgia.
- Dokuz, A. (2011). A slab detachment and delamination model for the generation of Carboniferous high-potassium I-type magmatism in the Eastern Pontides, NE Turkey: The Köse composite pluton. *Gondwana Res.* 19, 926–944. <https://doi.org/10.1016/j.gr.2010.09.006>

- Emrealp, S. (2005). Türkiye Yerel Gündem 21 Programı-yerel gündem 21 uygulamalarına yönelik kolaylaştırıcı bilgiler el kitabı (2. baskı). İstanbul: IULA-EMME Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını.
- Eyuboglu, Y., Santosh, M., Chung, S.L. (2011). Crystal fractionation of adakitic magmas in the crust-mantle transition zone: Petrology, geochemistry and U-Pb zircon chronology of the Seme adakites, eastern Pontides, NE Turkey. *Lithos* 121, 151–166. <https://doi.org/10.1016/j.lithos.2010.10.012>
- Gürsay, M.S.; Güneş, S.G. (2014). Jeoturizm ve Sürdürülebilirlik: Kızılcahamam – Çamlıdere Jeoparkı Örneği Geotourism and Sustainability: The Kızılcahamam – Çamlıdere Geopark Case. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 203-215.
- Kandemir, R. (2004). Gümüşhane ve Yakın Yörelereindeki Erken-Orta Jura Yaşlı Şenköy Formasyonu'nun Çökel Özellikleri ve Birikim Koşulları. Trabzon.
- Karsli, O., Dokuz, A., Uysal, I., Aydın, F., Kandemir, R., Wijbrans, J. (2010). Generation of the Early Cenozoic adakitic volcanism by partial melting of Mafic Lower Crust, Eastern Turkey: implications for crustal thickening to delamination. *Lithos* 114, 109–120.
- Kaygusuz, A., Siebel, W., Ilbeyli, N., Arslan, M., Satır, M., Şen, C. (2010). Insight into magma genesis at convergent plate margins – a case study from the eastern Pontides (NE Turkey). *Neues Jahrb. für Mineral. - Abhandlungen* 187, 265–287. <https://doi.org/10.1127/0077-7757/2010/0178>
- Kaygusuz, A., Siebel, W., Şen, C., Satır, M. (2008). Petrochemistry and petrology of I-type granitoids in an arc setting: The composite Torul pluton, Eastern Pontides, NE Turkey. *Int. J. Earth Sci.* 97, 739–764. <https://doi.org/10.1007/s00531-007-0188-9>
- Ketin, İ. (1966). Anadolu'nun Tektonik Birlikleri. *Bull. Miner. Res. Explor.* 66, 20–34.
- Koçan, N. (2012). “Ekoturizm ve sürdürülebilir kalkınma: Kızılcahamam – Çamlıdere jeopark ve jeoturizm projesi”. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 6(2), 69-82.
- Novelli, M. (2008). *Niche tourism contemporary issues trends and cases*. USA: Elsevier Publication.
- Nwafor, O. (2012). “Niche tourism and the challenges of developing medical tourism in the Western Cape Province of South Africa”. *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies*, 4(3), 600-604.
- Pelin, S. (1977). Alucra (Giresun) Güneydoğu yöresinin petrol olanakları bakımından jeolojik incelemesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını, Yayın No. 87, Trabzon.
- Sipahi, F., Sadıklar, M.B. (2010). The Alteration Mineralogy and Mass Change of the Zigana (Gümüşhane) Volcanics of NE Turkey. *Geol. Bull. Turkey* 53, 97–128.
- Tokel, S. (1972). Stratigraphical and volcanic history of Gümüşhane region.
- Topuz, G., Altherr, R., Siebel, W., Schwarz, W.H., Zack, T., Hasözbeke, A., Barth, M., Satır, M., Şen, C. (2010). Carboniferous high-potassium I-type granitoid magmatism in the Eastern Pontides: The Gümüşhane pluton (NE Turkey). *Lithos* 116, 92–110. <https://doi.org/10.1016/j.lithos.2010.01.003>
- United Nations. (1987). Our common future, chapter 2: Towards sustainable development. <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm>.
- UNWTO. (2006). International workshop on tourism statistics. Indicators of sustainable development for tourism destinations and operations. World Tourism Organization, Madrid, Spain.

<https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/Workshops/Madrid/UNWTO%20presentation%20-%20item19.pdf>

- Vural, A. (2016). Avliyana (Torul-Gümüşhane) Antimonit Cevherleşmesinin Jeolojisi-Mineralojisi ve Kökeninin Araştırılması Tübitak Proje Raporu. Gümüşhane.
- Vural, A. (2018). Zenginleştirilmiş Jeoturizm Rotası: Karadağ ve Artabel Gölleri (Gümüşhane). 23-27 April 2018. 71. TJK Abstract Book. p 481-482. Ankara.
- Vural, A., Şahin, E., Güner, S., Terkedilmiş Maden Sahalarının Jeoturizm-Jeosit Potansiyeli, Gümüşhane, Türkiye. 1-5 Nisan 2013. 66. TJK Bildiri Özleri Kitabı. s.348-349. Ankara
- Yılmaz, Y. (1972). Petrology and structure of the Gümüşhane Granite And Surrounding Rocks, NE Anatolia.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA COĞRAFI İŞARETLERİN TURİSTİK ÜRÜN OLARAK KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ

Özlem ER¹

Övünç BARDAKOĞLU²

ÖZ

Gümüşhane, Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu Bölgeleri arasında geçiş bölgesinde yer aldığından iki bölgenin de coğrafi ve kültürel özelliklerini taşımaktadır. Bu durum kentin yüksek bir turizm potansiyeline sahip olmasını sağlamaktadır. Ancak kent henüz istenilen turizm talebine ulaşamamıştır. Talebi artırmanın bir yolu da turistik ürün çeşitlendirme yollarından biri olan coğrafi işaret almış yöresel ürünlerin kullanılmasıdır. Çalışmanın amacı, Gümüşhane yöresel ürünlerinin önemini vurgulamak ve hak ettiği değere kavuşmasını sağlamak için farkındalık oluşturmaktır. Bu kapsamda Gümüşhane’de coğrafi işaret almış olan Gümüşhane Dut Pestili, Gümüşhane Kömesi, Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironundan bahsedilmiş, bunların yanı sıra coğrafi işaret alabilecek ürünlere yer verilmiştir. Alan yazın taraması ile sürdürülebilir turizm, turistik ürün, coğrafi işaret ve kırsal kalkınma kavramları ile ilgili kavramsal bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Coğrafi İşaret, Turistik Ürün, Kırsal Kalkınma, Gümüşhane.

THE EFFECT OF GEOGRAPHICAL INDICATIONS WITHIN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT AS A TOURISTIC PRODUCT: THE CASE OF GÜMÜŞHANE

ABSTRACT

Gümüşhane is a city located in the transitional zone between Eastern Black Sea and Eastern Anatolian Region, therefore it has both regions' geographical and cultural characteristics. This situation has ensured that the city has possessed a high tourism potential. However, the city has not reached the desired tourism demand yet. One way of enhancing the demand, one of the ways of diversification touristic products, is the usage of geographical labeled local products. The aim of the work is to emphasize the importance of Gümüşhane's local products and to create awareness in order to achieve the value that they deserve. Within this scope, Gümüşhane mulberry pestil, Gümüşhane's köme, Gümüşhane's bread and Gümüşhane' siron which have taken geographical signs in Gümüşhane have been mentioned. In addition, the products that can take geographical signs have been discussed in this work. The conceptual assessment have been made on the concepts of sustainable tourism, touristic product, geographical sign and rural development through review of literature.

Keyword: Sustainable Tourism, Geographical Indication, Touristic Product, Rural Development, Gümüşhane.

¹ Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, ozlem.er@gumushane.edu.tr

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Seferihisar Fevziye Hepkon Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, ovunc.bardakoglu@deu.edu.tr

GİRİŞ

Sürdürülebilir turizm bir koruma yaklaşımıdır ve turizmin geliştiği bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan idame ettirilebilir olmasını sağlayarak varış noktalarının yaşam kalitesini yükseltmek ve kalkınmada eşitliği sağlamayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir turizm anlayışının etkisiyle birlikte turist profillerinde de önemli değişiklikler oluşur. Bu değişikliklerin başında klasik turizm anlayışından sıyrılmak gelmektedir. Destinasyonlar da bu değişiklik karşısında turist taleplerine cevap verebilmek için yeni turistik ürünler oluşturarak turistik ürün çeşitlendirmesine gitmektedirler. Bunlardan biri de coğrafi işaretli ürünlerdir. Coğrafi işaretler kırsal kalkınmanın en önemli unsurlarındandır ve bölge halkını istihdam açısından önem arz etmektedirler. Ayrıca coğrafi işaret uygulamasıyla yöresel değerler bozulmadan ve korunarak gelecek nesillere aktarılabilir. Gümüşhane Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında bir geçiş özelliği gösterdiğinde turizm potansiyeli yüksek bir kenttir. Ancak kentte istenilen düzeyde turizm talebi gerçekleşmemektedir. Turizm talebini arttırmanın bir yolu turizmi mevsimsel özelliğinden sıyrıp on iki aya yaymaktır. Bunun yollarından biri de coğrafi işaret almış yöresel ürünlerin önemini vurgulamak ve hak ettiği değere kavuşmasını sağlamaktır. Bu çalışmanın önemi kentteki coğrafi işaret almış yöresel ürünlerin turizm ürünü olarak kullanılması gerektiğini vurgulamasıdır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir Turizm Kavramı

Sürdürülebilirlik kavramı çok boyutlu ve içinde birçok öge barındıran bir kavram olmakla birlikte (Kınacı vd, 2011: 79) 1970’li yıllarda önemi giderek artan ve küresel boyutlara ulaşan bir olgu haline gelmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006: 93). 1980’li yıllarda Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) çalışmaları uluslararası bir etki oluşturmuştur. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (UNCED) tarafından hazırlanan ve Bruntland raporu olarak bilinen ve “Ortak Geleceğimiz” adıyla bir rapor yayınlanmıştır (Kahraman, 1994: 137). Raporda bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün verilmeden karşılanabilen bir kalkınma modeline değinilmiştir (Yüksek, 2013, 29). 1992’de Rio de Janeiro’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Dünya Zirvesi’nde sürdürülebilir kalkınma kavramı yeniden gündeme gelmiş (Akış, 1999: 37) ve konferans sonunda “Rio Deklarasyonu”, “Gündem 21” ve “Ormanlarla İlgili Prensipler” başlığı altında üç rapor yayınlanmıştır. 1996 yılında İstanbul’da düzenlenen “Habitat II” adlı konferansın ana konusu yine sürdürülebilir kalkınma olmuştur. 2002 yılında

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde düzenlenen Sürdürülebilir Dünya Zirvesi'nde Gündem 21'in uygulanması için ülkelere somut adımlar önerilmiştir (İnam, 2009: 25). Sürdürülebilir gelişmeyle ilgili yapılan çalışmalardan biri de Dünya Bankası'nın 2003 yılında hazırladığı rapordur. Raporda sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluk üzerinde durulmuş, kalkınmanın sürdürülebilir olması için ülkelerin kalkınma stratejilerini oluştururken dikkate alınması gerekenler belirlenmiştir (Kınacı vd., 2011: 82).

Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir gelişme ve kalkınma kavramının ortaya çıkmasından sonra sürdürülebilir gelişme yaklaşımının ilke ve stratejilerinin turizme uyarlanması ile ortaya çıkan bir kavramdır (Kınacı vd., 2011: 85). Kavramın ortaya çıkmasında 1960'lı yılların en önemli turizm hareketlerini oluşturan kitle turizminin yükselişinden başlayarak günümüze kadar turizmin geçirdiği tarihsel süreçler etkili olmuştur (Demir ve Çevirgen, 2006: 100). Sürdürülebilir turizm bir turizm türü değil, turizmin tüm türleri için geçerli olması öngörülen bir koruma yaklaşımıdır (Erdoğan, 2012: 249). Sürdürülebilir turizm, turizmin ve turizmin geliştiği bölgelerin doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamının sürdürülebilir olmasını ifade etmekle birlikte (Yüksek, 2013: 33) turistik destinasyonların yaşam kalitesini yükseltmek, kaliteli ziyaretçi deneyimini gerçekleştirmek, kalkınmada eşitliği teşvik etmek, turizmin ekonomiye ve çevreye katkısını sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır (Kaypak, 2010: 99). Sürdürülebilir turizmin ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması, bunu yaparken doğal kaynakların tükenebilir olduğunu bilerek gelecek nesillerin haklarının önüne geçilmemesi, ziyaretçilerin ve yerel halkın istek ve gereksinimleri giderilirken kaliteli bir hizmet sunulması ve kültürel, ekolojik, estetik tüm kaynakların korunması dikkat edilmesi gereken konuların başında gelmektedir (Sonuç, 2014: 17).

Sürdürülebilir turizm doğal ve kültürel çevreye duyarlı, gelecek nesillerin turizmden yararlanmasını amaçlayan, uzun vadeli düşünmeyi gerektiren, yerel halkın turizmden pay almasını savunan bir turizm şeklidir. Sürdürülebilir turizm anlayışının da etkisiyle değişen turist profili ile birlikte ülkeler, turistlerin taleplerine cevap verebilmek ve turizm gelirlerini arttırabilmek amacıyla yeni turistik ürünler oluşturarak turistik ürün çeşitlendirmesine gitmektedirler (Er ve Bardakoğlu, 2016: 96). Bunların başında da coğrafi işaretli ürünler gelmektedir. Coğrafi işaretlerin önemini ortaya koyan en önemli yaklaşım küresel ticaret karşısında yerel kalkınmanın en önemli teşvik aracı olarak kabul görmesidir. Dolayısıyla yerel kalkınmanın en önemli unsurlarından birini coğrafi işaretler oluşturmaktadır (Orhan, 2010: 245). Coğrafi işaret uygulaması, yöresel değerlerin bozulmadan ve korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi bakımından önem arz etmektedir (Üzümcü vd.,2017: 132).

Turistik Ürün ve Coğrafi İşaret Kavramı

Giderek küreselleşen dünyada turizm gelişen ve değişen yapısıyla günümüzün en dinamik sektörleri arasında yer almaktadır. Bu değişim sonucunda turist profilleri değişmekte ve destinasyonlar turist beklentileri doğrultusunda turistik ürünlerini gözden geçirmek zorunda kalmaktadırlar.

Turistik ürün, turizm sektörünün sürekliliği için en önemli unsurlardandır (Dinçer ve Ertuğrul, 2009: 59) ve pazarlama karması elemanlarından olan mal (ürün) elemanını temel almaktadır (Ünusan ve Sezgin, 2007: 89). Turistik ürün bileşik bir üründür ve turistin destinasyonda yaptığı ulaşım, konaklama, çekicilikler ve benzerleri şeklinde açıklanmaktadır (Burkart ve Medlik, 1981, 48). Turizm tüketimi olarak açıklanan turistik ürün, turistin talebini karşılayacak mal ve hizmet sunumunu kapsayan üretim etkinliklerinin bir sonucudur (Shaw ve Williams, 1996: 97). Kısacası turistin seyahatinin başlangıcından bitimine kadar geçen sürede gereksinimlerini karşılamak için elde ettiği ve turizm arzını oluşturan faktörler tarafından sunulan öznel ve nesnel değerlerin tamamıdır (İçöz ve Kozak, 2002; 172). Turistik ürünler talep yaratma ve turist çekebilme güçlerine göre sınıflandırılabilir. Ölçüt olarak ise turistik ürünün turisti tek başına destinasyona çekip çekememesidir. Böyle bir ölçüt karşısında turistik ürün çeşidi ve destekleyici ürün gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır. Turistik ürün çeşidi; tek başına çekim gücüne sahip, talep yaratan ve destinasyona turist çeken ürünlerdir. Destekleyici turistik ürün ise, tek başına bir çekim gücüne sahip olmakla birlikte tek başına talep yaratamayan, destinasyonun çekim gücünü ve var olan turistik ürünü destekleyen ürünlerdir (Bardakoğlu, 2011; 48).

Coğrafi işaret; belirgin bir niteliği, ünü ya da diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaret olarak ifade edilmektedir. Coğrafi işaretler menşe adı ve mahreç işareti olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Türk Patent, 2018: 1). Mahreç işareti; ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerden en az biri, sınırları belirlenmiş coğrafi alanda gerçekleşmek zorundaysa bu durumdaki işaretlere mahreç işareti denmektedir. Menşe işareti ise; ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tamamı, sınırları belirlenmiş coğrafi alanda gerçekleşmek zorundaysa bu durumda bulunan coğrafi işaretlere menşe adı verilmektedir (Tesk, 2018).

Coğrafi işaret kavramı ilk kez 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, ilk uygulama ise 20. yüzyılın başlarında Fransa'da (Unvan d'origine contrôlée -AOC-) gerçekleşmiştir. 1883 Paris Sözleşmesi ile ilk yasal düzenlemeler yapılmış ve 1958'de Lizbon Anlaşması ile Avrupa

ülkelerince kapsamı genişletilerek 17 ülke Coğrafi İşaretler (Geographical Indications-GI-) adıyla bir dizi karar alarak 170 ürünü coğrafi işaretler kapsamına almıştır (Suratno, 2004: 89).

Coğrafi işaretli yöresel ürün kullanımının sürdürülebilir turizm kapsamında kırsal ekonomiye;

- Misafir sayısının arttırılması,
- Konaklama süresinin arttırılması, böylece yöresel ürün satışı için daha fazla olanak sağlanacaktır,
- Farklı pazarlama stratejileri uygulanarak harcama eğilimi yüksek olan turistlerin yöreye çekilebilmesi,
- Turistlere doğrudan ya da dolaylı olarak sunulan coğrafi işaretli ürünlerin satılmasıyla turist başına satın alınanın arttırılması,
- Turistlerin yerel konaklama hizmetlerinden faydalanmasının sağlanması, böylece turistlerin coğrafi işaretli ürünler dışındaki yöresel ürünlerden yararlanmasının sağlanması,
- Turistlerin yerel kültüre dayalı el sanatları ve festivaller gibi etkinliklere katılmaları sağlanarak yerel ekonomiye katkı sağlanması, gibi getirileri bulunmaktadır (Güneş vd., 2008: 7).

Coğrafi işaret kavramı belirli bir bölgeden kaynaklanan bir ürünü tanımlayan ya da karakteristik özellikleri bakımından bir bölgeyi temsil eden sınai mülkiyet hakkıdır. Ürünlerin ayırt edici özelliklerinden faydalanılarak elde edilen hak, kırsal ekonomilerin canlandırılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu canlanmada coğrafi işaretler kırsal kalkınma bakımından değerlendirildiğinde gastronomi turizmi, kültür turizmi, kırsal turizm gibi kavramlar kırsal bölgeler için fırsatlar sunmaktadır. Ülke sınırları içerisinde kırsal alanlar önemli bir yere sahip olduğundan kırsal alanlardaki coğrafi işaretli ürünlerin turizm ürünü olarak kullanılması kırsal kalkınma için önemli bir araç olacaktır.

Kırsal Kalkınma Kavramı

Kırsal kalkınma, ülkelerin genel kalkınma planları içerisinde yer verdikleri ve bölgesel kalkınmada önemli bir payı olan kalkınma biçimidir. Genel kalkınma ülkelerin ana amacı olmakla beraber kırsal kalkınma ile elde edilen katma değer yaratacağı çarpan etkisi önce bölgesel sonra da genel kalkınmaya değer katacak bir potansiyel oluşturmaktadır (Kuşat, 2014: 68).

Birleşmiş Milletler kırsal kalkınma kavramını küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, sosyal ve kültürel şartları iyileştirmek için giriştikleri gönüllü çabaların merkezi yönetimin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi sonucu yerel halkın toplumun tamamıyla bütünleştirilmesine ve kalkınma çabalarına katkıda bulunmasına dair süreçler olarak tanımlamaktadır. Kırsal kalkınmada temel amaç, kırsal kesimin sahip olduğu kaynakların etkin bir biçimde kullanılması sonucunda kır ve kent arasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişlik farklılıklarını en aza indirerek kırsal kesimde istihdam olanaklarını arttırmak ve kırsal kesimdeki toplulukların yaşam kalitelerini yükselterek kente göçün önüne geçmektir (Çeken vd., 2007: 3).

“Kırsal kalkınma, etkin bir yapı üzerine oturtulursa kendini idame ettirebilen ve kaynak kullanımında etkinliği sağlayabilen önemli bir ekonomik kalkınma uygulamasıdır” (Dağ, 2007: 22). Kırsal kalkınma faaliyetleri, kırsal alanlarda yaşayan toplulukların sosyal ve kültürel açıdan gelişmelerine katkı sağlamak, refah ve gelirlerini arttırmak, kır ve kent arasındaki farklılıkları gidererek kırsal alanda kendini idame ettirebilen, diğer bir deyişle kendini sürdürülebilir kılan sosyal ve ekonomik birimler oluşturarak kırsal yaşam seviyesini kentsel yaşam seviyesine yaklaştırmayı hedeflemektedir (Doğanay, 1993: 33).

YÖNTEM

Çalışmada, veri elde etmede ikincil kaynaklardan yararlanılarak literatür taraması yapılmış ve konunun teorik boyutları ortaya konmuştur.

BULGULAR

Gümüşhane, Doğu Karadeniz bölgesinde yer almakla birlikte Doğu Karadeniz’i Doğu Anadolu’ya bağlayan önemli bir kavşak noktasında olma özelliği taşımaktadır. İlin toplam alanı 6575 km²’dir ve deniz seviyesinden yaklaşık 1400 m yüksektir. İlin doğusunda Bayburt, batısında Giresun, kuzeyinde Trabzon ve güneyinde Erzincan yer almaktadır. İlin %60’ını dağlar, %20’sini platolar ve %11’ini ovalar oluşturmaktadır. Köse, Kelkit Şiran ilçelerinin yer aldığı güney kesim plato özelliği gösterirken Merkez, Torul ve Kürtün ilçelerinin bulunduğu kuzey kesim ise oldukça engebeldir. Kentte yerleşim M. Ö. 3000’lere tarihlenmektedir. Kent, tarihi İpek Yolu üzerinde yer almaktadır ve Asurlar, Urartular, Medler, Pers Krallığı, Makedonlar, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu’na ev sahipliği yapmıştır (Gümüşhane Valiliği, 2018).

Tablo 1: Gümüşhane İli 2007-2017 Turist sayıları

Turist Sayısı	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yerli Turist	72.653	71.000	74.122	77.929	83.581	102.633	105.352	111.402	116.053	122.053	61.788
Yabancı Turist	482	4.100	3.757	2.752	3.365	4.401	5.867	8.082	14.580	14.441	850
Toplam	73.135	75.100	77.879	80.681	86.946	107.034	111.219	119.484	130.633	136.494	62.638

Kaynak: Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Tablo 2: Gümüşhane İli Konaklama Tesisi ve Yatak Sayıları

	5 Yıldız	4 Yıldız	3 Yıldız	2 Yıldız / 1Yıldız	Yayla Tesisleri	Belediye Belgeli	Kamu Misafirhanesi	TOPLAM
Konaklama Tesisi Sayısı	-	1	4	1/1	8	7	8	30
Konaklama Tesisi Yatak Sayısı	-	226	278	33/50	329	259	241	1.416

Kaynak: Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018.

Gümüşhane ili gelen turist sayıları incelendiğinde on yıllık süreçte turist sayılarında dalgalanmalar görülse de genel itibariyle artış göstermektedir. Bu turist sayıları çoğunlukla güzergah üzerinde olduğu için kente uğramakta ya da tur programları dahilinde kente gelmektedirler.

Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi'nde olması dolayısıyla birçok yaylaya sahiptir. Bunun yanı sıra Tabiat Koruma Alanlarına sahiptir. Birçok doğa sporu yapılabilen, Zigana Kayak Merkezi ile de bölgenin kış turizmi ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir. Ancak, turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen talep yönünden henüz istenilen duruma gelememiştir. Kentte turizm talebini ve turizm gelirlerini arttırmak amacıyla turizmi on iki aya yaymak gerekmektedir. Bunun yollarından biri de turistik ürün çeşitlendirmesine gidilmesidir. Coğrafi işaretli ürünlerin turizm ürünü olarak kullanılması turistik ürün çeşitlendirme bakımından önem taşımaktadır. Gümüşhane iline ait tescillenmiş dört adet coğrafi işaretli ürün (mahreç işaretli) bulunmaktadır. Bunlar; Gümüşhane Dut Pestili, Gümüşhane Kömesi, Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu'dur. 2018 yılı itibariyle kente 30 pestil ve köme işletmecisi bulunmaktadır. Bu işletmeler yıllık beş bin ton üretim yapmakta ve Türkiye'de üretilen yıllık pestil ve köme üretiminin (yaklaşık bin beş ton) 3 katı üretim gerçekleştirmektedirler (Gümüşhane Valiliği, 2018). Kent için hem ekonomik hem de kültürel öneme sahip olan bu ürünlerin son on yılda gelişme

göstermesi sevindirici olmakla birlikte Gümüşhane ekmeği ve Gümüşhane Sironu için aynı şeyi söylemek henüz söz konusu değildir.

Gümüşhane Dut Pestili, 27.07.2003 Tarih ve 25181 sayılı Resmi Gazete’de ilan edilmiş ve 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname’nin 12. Maddesi gereğince 23.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere tescil edilmiştir. Gümüşhane pestili, diğer bölgelerde üretilen pestillerden daha parlak ve yumuşaktır. Diğer bölgelerde üretilen pestillerden farklı olarak içerisine bal ve süt katılmaktadır. Ayrıca iç ceviz ve fındık miktarı diğer bölgelerde üretilen pestillerden çok daha fazladır. 100 kg Gümüşhane pestili elde etmek için en az 20 kg bal, en az 15 kg süt, en az 20 kg iç ceviz veya iç fındık kullanılmaktadır (Türk Patent Kurumu, 2018).

Gümüşhane Kömesi, 27.07.2003 tarih ve 25181 sayılı Resmi Gazete’de ilan edilmiş ve 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname’nin 12. Maddesi gereğince 23.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere tescil edilmiştir. Gümüşhane kömesi, diğer bölgelerde üretilen cevizli sucuğa benzemekle birlikte önemli farklılıklar göstermektedir. Gümüşhane kömesi yapılırken iplere dizilmiş iç cevizin batırıldığı karışımın içeriği diğer bölgelerde üretilen cevizli sucuktan farklılıklar göstermektedir. Gümüşhane kömesinin içerisinde bal, süt, dut, şeker ve un bulunmaktadır. 100 kg Gümüşhane Kömesi elde edebilmek için en az 33 kg ceviz, en az 14 kg bal, en az 10 kg süt kullanılmaktadır. Dut ve süt bölgeden elde edilmektedir (Türk Patent Kurumu, 2018).

Gümüşhane Ekmeği, 27.10.2017 tarihinde tescil edilmiştir ve ekmeklik buğday ununun su, yağ ekmek mayası ve %15-30 ekşi hamurla karıştırılmasıyla yapılan bir ekmektir. Ekmek hamuru yöreye özgü taş fırınlarda pişirilmektedir. Taş fırınlar tamamen çamur ve taştan birleştirilen önden bacalı fırınlardır ve taş fırın ustaları tarafından yapılmaktadır. Fırının üst kubbesi daralan bir çapla örülen taş ya da kiremitten oluşmaktadır. Fırının tabanı da doğal taştan oluşmaktadır. Taş fırınlarda çam, köknar ve meşe gibi orman ürünleri odunlar yakılmaktadır. Gümüşhane ekmeği aromatik özellik ve lezzetini buradan almaktadır. Bir diğer ayırt edici özellik ise, ekmeğin hacimsel ve ağırlık olarak fazla olması sebebiyle iç rutubetini atabilmesi için taş fırınlarda düşük sıcaklıkta ve yavaş pişirme işlemi uygulanmasıdır. Bu sebeple ekmek kalınlığı ortalama 5-10 mm düzeyindedir. Ekmek kabuk kalınlığının fazla olması ekmeğin iç rutubetini uzun süre korumasını sağlamakta ve daha geç sertleşmesini, raf ömrü süresince normal ekmeklere nazaran lezzetini kaybetmemesini ve daha geç bayatlamasını sağlamaktadır. Ekşi maya kullanılması ve ekmek asitlik düzeyinin yüksek olması sebebiyle raf ömrü süresince

normal ekmeğe göre daha yavaş ve nadiren küflenme görülmektedir (Türk Patent Kurumu, 2018).

Gümüşhane sironu, 27.10.2017 tarihinde tescil edilmiştir ve aperatif olarak tüketilen geleneksel bir unlu mamul olup, isteğe bağlı olarak ara sıcak ya da soğuk meze olarak tüketilen yöresel bir üründür. Gümüşhane sironu unların hamura işlenmesi, yufka haline dönüştürülmesi, yufkaların açık aleve maruz kalan özel olarak tasarlanmış demir saclar üzerinde kısmen pişirilmesi, 4-6 kez turlanması (katlanması) ve 1-2 cm boyunda kesilmesi ile elde edilmektedir. Yufka pişirme aşamasında pişirme sacının altı, meşe odun küllerinden hazırlanan bir çamurla yaklaşık 3-5 mm sıvanmaktadır. Çamur kurduktan sonra bu sac üretimde kullanılmaktadır. Yufkalar, açık odun ateşinde pişirilmektedir. Gümüşhane sironunda katlanmış şekiller dikdörtgenler prizmasını andırmalıdır, dairesel olmamalıdır. Elde edilen sironlar gölge bir ortamda geniş tepsilere yan yana dizilerek 1-2 gün kurutulmaktadır. Yan yana sıkıştırılarak dizilen sironlar dikdörtgenler prizmasını andırmalıdır. Bu ürün nem almayan ortamda 24 ay bozulmadan saklanabilmektedir. Sironlar tüketilecekleri zaman ürün yassı şekilde metal tabaklara yan yana dizilerek fırınlarda ısıtılmaktadır. Sulandırılmış yoğurt ya da süzme yoğurt sironların üzerini geçecek şekilde yayılmaktadır. Bunun üzerine ise kızartılmış tereyağı ve isteğe bağlı olarak ceviz serpilerek sunulmaktadır (Türk Patent Kurumu, 2018).

Kentte pestil, köme, ekmek ve siron dışında coğrafi işaret almayı hak eden ürünler bulunmaktadır. Bunlar; Ala Kilim (Şiran ilçesi) ve Zilli Kilim (Kelkit ilçesi) dir. Ala Kilim; Şiran'ın bütün köylerinde el tezgahlarında dokunmaktadır. Ala kilimin iğmeleri keçi kılından ve kök boyası ile boyanmış yünden ve 1,5x3 - 3x4 ebatlarında ağaç tezgahlarda dokunmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2018). Zilli kilim ise, Kelkit'te üretilmektedir ve tarihi Orta Asya'ya kadar dayanmaktadır. Zilli kilim tek parça ve çok büyük ebatlarda üretilmelerine rağmen günümüzde yastık, seccade gibi küçük boyutlarda da üretilmektedir. Dokumada değerli bir ip olan yapağı kullanıldığından sesli anlamında zilli adı verilmiştir (Türkiye Kültür Portalı, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane, kırsal kalkınma bakımından belirli bir potansiyeli ortaya çıkarabilecek durumdadır. Ancak kırsal kalkınmanın başarıya ulaşabilmesi için öncelikle politikaların belirlenmesi ve bu politikaları uygulayacak donanımlı bir ekip gerekmektedir. Yeni yeni gelişmeye başlayan ve turizmle tanışan bir kent olan Gümüşhane'nin kırsal kalkınmadan yararlanmak için öncelikle yerel değerlerine sahip çıkarak tüm turizm paydaşlarının katkılarıyla

sistemli çalışan bir organizasyona kavuşması gerekmektedir. Ancak bu ortak paydada birleşildiğinde kalkınma sürdürülebilir olacaktır.

Özgün coğrafi kökene sahip yiyecekler özellikle de coğrafi işaret tescili almış ürünler bölge imajının güçlenmesine katkıda bulunarak markalaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu durum yöresel yiyeceklere merak duyan kişiler açısından önem taşımaktadır. Bölgedeki yöresel ürün potansiyelinin varlığı bölgesel ve kırsal kalkınmaya katkı sunmaktadır. Coğrafi işaretler, geleneksel üretimi teşvik etmekte, böylece geleneksel yaşam kültürünü ve bu kültürün sunduğu yiyeceklerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamaktadır (Mercan ve Üzülmez, 2014: 68).

Kentin tanıtımı yapılırken coğrafi işaretli ürünlere de vurgu yapılması gerekmektedir, böylece gastronomi turistleri açısından farkındalık yaratılmış olacaktır. Farkındalık sağlandığında turist sayısında artış olacaktır.

Coğrafi işaretli ürünleri ve diğer yöresel yiyecek-içeceği geleceğe taşımak ve ustalar yetiştirmek için Zigana Mesleki ve Teknik Lisesi ders programında yer alan yöresel yiyecekler dersi bir adım ileri taşınarak üniversitede bu derslerin uygulanabileceği programlar açılmadır.

Gümüşhane’de turizm gelişiminin yakın bir zamana tarihlenmesi ile rakipleriyle yarışabilir duruma gelmesi için turizmi çeşitlendirmeye yönelik politikalar geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Gümüşhane dağlık bir arazi yapısına sahip olduğundan mevcut tarım alanları korunmalıdır. Bu alanlar pestil ve kömenin içeriğini oluşturan dut ve cevizin yetiştirilmesinde kullanılmadır.

Ayrıca yine pestil ve köme yapımında kullanılan süt, bölgede yetiştirilen hayvanlardan elde edilerek yerel halkın kalkınmasına katkı sağlanmalıdır.

Yerel halka yöresel ürünler üretip satabileceği işletmeler açılabilmesi için kredi ve teşvik uygulamaları devreye sokulmalıdır.

Gümüşhane yöresine ait yöresel yemeklerin ve geleneksel pişirme yöntemlerinin envanteri çıkartılmalı ve var olan gelenek unutulmayarak gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

Coğrafi işaretli ürünlerden biri olan Gümüşhane ekmeği restoranlarda kullanılmalıdır, gerekirse sadece o ekmeğin kullanılarak tanıtıma katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akiş, S. (1999), "Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), s. 36-46.
- Bardakoğlu, Ö. (2011), *Turistik Ürün Bakımından Destinasyon Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Burkart, A. J. ve Medlik, S. (1981), *Tourism: Past, Present and Future*, Butterworth-Heinemann, London.
- Çeken, H., Karadağ, L. ve Dalgın, T. (2007), *Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma*, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), s.1-14.
- Dağ, R. (2007), *Kırsal Kalkınma Siyaseti*, Mattek Matbaacılık Basın Yayın Tanıtım Ticaret Sanayi Limited Şirketi, Ankara.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006), *Turizm ve Çevre Yönetimi, Sürdürülebilir Çevre Yaklaşımı*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Dinçer, F. İ. ve Ertuğrul, S. M. (2009), "Turizm İşletmelerinin Pazarlamasında Ürün", Avcıkurt, C., Demirkol, Ş. ve Zengin, B. (Ed.), *Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P 7C*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Doğanay, F. (1993), *Kırsal Kalkınma*, Ankara: DPT.
- Er ve Bardakoğlu (2016), "Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17 (2), s. 95-111.
- Erdoğan, N. (2012), "Seyahat Acentelerinin Çevresel İlgilerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), s.247-265.
- Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007-2017 Turist Sayıları, 2018.
- Gümüşhane Valiliği, <http://www.gumushane.gov.tr/tarihce>, (29.07.2018).
- Gümüşhane Valiliği, *Türkiye'de Üretilen Pestil Köme'nin 3 Katı Gümüşhane'de Üretiliyor*, <http://www.gumushane.gov.tr/turkiyede-uretilen-pestil-ve-komenin-3-kati-gumushanede-uretiliyor> (29.07.2018).
- Güneş, G., Ülker, H. İ. ve Karakoç, G. (2008), "Sürdürülebilir Turizmde Yöresel Yemek Kültürünün Önemi", II. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler, 10-11 Nisan, Antalya, s. 1-13.
- İçöz, O. ve Kozak, M. (2002), *Turizm Ekonomisi*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- İnam, E.A. (2009), *Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Yöre İmgesi: Antalya-Belek Turizm Merkezi Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kaypak, Ş. (2010), "Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s.93-114.
- Kınacı, B., Pehlivan, N. A. ve Seyhan, G. (2011), *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*, Pegem Akademi, Ankara.
- Kuşat, N. (2014), *Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (2), s. 65-87.
- Mercan, Ş. O. ve Üzülmüş, M. (2014), *Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği*, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2), ss. 67-94.
- Orhan, A. (2010), "Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde Coğrafi İşaretlerin Kullanımı: İzmit Pızmaniyesi Örneği", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), s. 243-254.
- Shaw, G. ve Williams, M. A. (1996), *Critical Issues In Tourism, A Geographical Perspective*, Blakwell Publishers Inc., Oxford.

- Sonuç, N. (2014), “Sürdürülebilir Turizm: Tanımı ve İçeriği”, Kozak, M. (Ed.), Sürdürülebilir Turizm Kavramları-Uygulamaları, Detay Yayıncılık, Ankara,
- Suratno, B. (2004), “Protection of Geographical Indications”, IP Management Review, 2, s.87-93.
- TESK, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, Coğrafi İşaretler, <http://yucita.org/uploads/tescilliurunler/250.pdf> (29.07.2018).
- Türkiye Kültür Portalı, Ala Kilim, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gumushane/nealinir/ala-kilim> (29.07.2018).
- Türkiye Kültür Portalı, Zilli Kilim, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gumushane/nealinir/zilli-kilim> (29.07.2018).
- Türk Patent Kurumu, Coğrafi İşaret, <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/6B3F914C-E72C-437C-8A30-F50C51DE0A23.pdf> (10.07.2018).
- Türk Patent Kurumu, Gümüşhane Dut Pestili, <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/F6C5F80F-F5B3-4B8C-A2E3-19E7D49A8664.pdf> (29/07/2018).
- Türk Patent Kurumu, Gümüşhane Ekmeği, <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/49CF7D50-5BB5-4050-B22B-208DF7BEC50E.pdf;jsessionid=8F8E8234744F7D0F91C7829CD44A2225> (29.07.2018).
- Türk Patent Kurumu, Gümüşhane Kömesi, <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/F80CB234-79AD-4CEF-83E8-11FCF264A52C.pdf> (29.07.2018).
- Türk Patent Kurumu, Gümüşhane Sironu, <http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/4856A4E4-3117-4307-A6B4-CF113EEF5A6D.pdf> (29.07.2018).
- Ünusan, M. ve Sezgin, M. (2007), Turizm Pazarlaması, Literatürk, İstanbul.
- Üzümcü, T. P., Alyakut, Ö. ve Akpulat, N. A. (2017), “Coğrafi İşaretleme Kapsamında Kocaeli Gastronomik Ürünlerinin Değerlendirilmesi”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19 (28), s. 132-140.
- Yüksek, G. (2013), “Sürdürülebilir Turizm”, Bahçe, S. (Ed.), Alternatif Turizm, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 26-51.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: TÜRKİYE’DE YAPILMIŞ TEZLERİN ANALİZİ

Kamil UNUR¹
Bayram KANCA²
Çağdaş ERTAŞ³

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, sürdürülebilir turizm ile ilgili Türkiye’de yapılmış doktora ve yüksek lisans tezlerini bazı parametreler açısından inceleyerek, hem ilgili tezlere dönük bir profil ortaya koymak hem de konuyla ilgilenen araştırmacılara birtakım önerilerde bulunarak ışık tutmaktır. İnceleme, YÖK’ün “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanında, 1 Haziran-15 Temmuz 2018 tarihleri arasında yapılmıştır. İlgili veri tabanında konuyla ilgili tezlerin tespit edilmesi; arama seçeneğinde “sürdürülebilir turizm” anahtar kelimesi girilerek yapılmıştır. Nihai olarak erişilebilen toplam 49 adet tez incelemeye tabi tutulmuştur. Tezler, “yıl”, “alan”, “amaç”, “yöntem” ve “bulgu(lar)” kapsamında incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, sürdürülebilir turizmle ilgili yapılmış tezlerde bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksiklikler üzerine birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm, Doktora Tezleri, Yüksek Lisans Tezleri

SUSTAINABLE TOURISM: ANALYSIS OF THESES CARRIED OUT IN TURKEY

ABSTRACT

The purpose of this study is to provide guidance to researchers interested in the sustainable tourism, by examining master and doctoral theses related sustainable tourism carried out in Turkey in terms of some parameters. The examination has been made between 1 June and 15 July 2018 in the National Thesis Center data base of YOK (Higher Education Council). The review has been done by entering the keywords "sustainable tourism" in the search option in the relevant data base. As a result, 49 theses have been examined. Theses have been examined within the scope of "year", "field", "purpose", "method" and "findings". As a result of the examination, some short comings have been found in theses related to sustainable tourism. Some suggestions have been presented on these shortcomings.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism, Doctoral Theses, Master Theses

¹ Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, kunur@yahoo.com

² Dr. Öğr. Üyesi Giresun Üniversitesi, Turizm Fakültesi, bayram.kanca@giresun.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi Şırnak Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, ertascagdas@hotmail.com

GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN AMACI¹

Turizmin gelişimi özü itibariyle, doğal, çevresel ve kültürel unsurların korunmasına bağlıdır. Bu bağlamda sürdürülebilir turizmi, “insanın etkileşim içinde bulunduğu çevrenin korunarak, kültürel, ekonomik ve biyolojik çeşitliliğin idame ettirildiği ve aynı zamanda o bölgeye gelen turistlerin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçları karşılayabilmelerini hedefleyen bir yönetim şekli” (Dinçer, 1996:342) olarak tanımlamak mümkündür.

1960’lı yıllarda, turizm sektöründe ekonomik karlılık önem kazanmıştır. Ancak çevresel taşıma kapasitesi göz ardı edilmiş ve kitle turizmi kontrolsüz bir şekilde gelişme göstermiştir. Bu gelişme ise, fiziksel ve toplumsal çevre üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olmuştur. Bu etkilerin üzerine ise, ulusal yönetimler sürdürülebilir turizmi önemsemeye başlamıştır (Akıncı ve Kasalak, 2016: 165). Bu önem her geçen gün artmış ve günümüzde daha da büyük bir ilgi görmeye başlamıştır.

Sürdürülebilir turizmin günümüzde daha da önem kazanması, konuya bilimsel açıdan yaklaşılması ihtiyacını doğurmuştur. Böylece birçok disiplin, konuyla ilgili çalışmalara yönelmiştir. Bu disiplinlerden biri de turizmdir. Bu sebeple, birçok turizm araştırmacısı sürdürülebilir turizm üzerine çalışmalara odaklanmıştır. Örneğin Yılmaz, Ünsal ve Çakır (2015: 82) tarafından sürdürülebilir turizme dönük yazın incelemesi üzerine yapılan çalışmada, 2000-2015 yılları arasında sürdürülebilir turizm ile ilgili toplam 127 çalışma yapıldığını tespit etmiştir.

Sürdürülebilir turizm üzerine yapılmış birçok çalışma türü (makale, bildiri, tez gibi) bulunmaktadır. Ancak bu türler içerisindeki en önemli çalışmaların, doktora tezleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim doktora tezleri, kişiye bilim insanı unvanı kazandırmaktadır. Bu sebeple doktora tezlerinde, incelenen konu detaylı ve ince bir şekilde ele alınmakta ve konuya daha geniş bir perspektiften bakılabilmektedir. Bu bakış açısı da, yazına önemli katkılar sunabilmektedir. Bu katkılar sayesinde, yazın gelişebilmektedir.

Tezlerin yazına sunduğu katkıların yanında, bu tezlerin içeriği önem arz etmektedir. Zira her çalışmada olduğu gibi, doktora ve yüksek lisans tezlerinde de eksiklikler bulunabilmektedir. Örneğin yapılan tezlerin örneklem grubu kimlerdir? Bu tezlerin örneklem grubunu sadece belli

---

¹ Çalışma literatür incelemesi şeklinde olduğu için, literatür taraması ile ilgili bilgiler, çalışmanın tasarım ve yöntem başlığı altında verilmektedir.

bir kesim mi (yerel halk gibi) oluşturmaktadır? Tezlerin ne kadarlık kısmı, turizm araştırmacıları tarafından yapılmıştır? Bu soruları artırmak mümkündür. Bu soruların cevap bulması ya da tezlerdeki muhtemel eksikliklerin tespit edilmesi ise, konuyla ilgili araştırmacılara yol gösterebilmektedir. Ancak sürdürülebilir turizm ile ilgili yazın incelendiğinde, bu yönde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yazındaki bu eksiklikten hareketle, bu çalışmada sürdürülebilir turizm ile ilgili Türkiye’de yapılmış doktora ve yüksek lisans tezlerini bazı parametreler açısından inceleyerek, hem ilgili tezlere dönük bir profil ortaya koymak hem de konuyla ilgilenen araştırmacılara birtakım önerilerde bulunarak ışık tutmak amaçlanmaktadır. Bu katkılarından ötürü, bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

TASARIM VE YÖNTEM

Sürdürülebilir turizm ile ilgili Türkiye’de yapılmış doktora ve yüksek lisans tezlerine dönük inceleme, YÖK’ün “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanında, 1 Haziran-15 Temmuz 2018 tarihleri arasında yapılmıştır. İlgili veri tabanında konuyla ilgili tezlerin tespit edilmesi; arama seçeneğinde “sürdürülebilir turizm” anahtar kelimesi girilerek yapılmıştır. Tarama sonucunda toplam 76 tez tespit edilmiştir. Ancak 27 adet tez belli bir tarihe kadar erişime kapalı olduğu için incelenememiştir. Nihai olarak erişilebilen toplam 49 adet tez incelemeye tabi tutulmuştur. Tezler, “yıl”, “alan”, “amaç”, “yöntem (araştırma sahası, evren-örneklem, örnekleme yöntemi, veri toplama tekniği)” ve “bulgu(lar)” kapsamında incelenmiştir. İncelemeye tabi tutulan tezler Tablo 1’de özetlenmektedir. Tablodaki tezlere dönük bulgular ve tartışmalar ise, bulgular ve tartışma başlığı altında sunulmaktadır.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
1	Erdemir, B. (2018) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Fiziksel taşıma kapasitesi ile ilişkili olarak Pamukkale Hierapolis Ören Yeri’nde ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algılarını belirlemek	Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Turistler 407 Kolayda Örnekleme Anket	Araştırmada ziyaretçilerin çevre duyarlılığının oldukça yüksek olduğu, uyruk, cinsiyet, medeni durum ve yaş değişkenlerinin, ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığı algısında bazı farklılıklara neden olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca nitelsiz ziyaretçilerin, denetim eksikliğinin ve bakımsızlığın destinasyona zarar veren en önemli faktörler olduğu da tespit edilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
2	Güven, A. (2016) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Lisans	Turistik değerlere ve çekiciliklere sahip olan Antalya'nın bu değerlerinin turizm faaliyetlerini başlatacak şekilde ortaya çıkarılması, yerel halkta bu değerlere ilişkin bir farkındalık oluşturulması ve atıl durumda bulunan değerlerin ekonomiye kazandırılması için yaratıcı turizm konusunda bir farkındalık oluşturmak	Antalya Paydaşlar 10 Kartopu Mülakat	Yaratıcı turizm aktivitelerinin bölge için alternatif bir turizm tipi olarak görülmesinin bölgedeki turizm etkinliklerinin on iki ay boyunca sürdürülmesine katkıda bulunacağı, yaratıcı turizm aktivitelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması doğal ve kültürel yapının çok iyi korunması ve bölgenin yaratıcı turizm arz potansiyelini belirleyen kaynaklara ilişkin envanter çalışmasının yapılması gerektiği belirtilmiştir.
3	Er, Ö. (2016) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan ve farklı kültürleri bünyesinde barındıran Edirne ilinin kültürel mirası, bu mirasın turizm faaliyetlerine katkısını belirlemek	Edirne Paydaşlar 19 Amaçsal Mülakat	Edirne'nin mevcut turistik ürünlerinin yetersiz olduğu, inanç, sağlık, eğitim, kongre ve alışveriş turizminin geliştirilmesi gerektiği, altyapı ve üstyapı eksikliklerinin olduğu ve bunların giderilmesi gerektiği, yiyecek içecek işletmelerinde Osmanlı mutfağının ön plana çıkarılması gerektiği belirtilmiştir.
4	Satar, İ. (2016) Sosyal Çevre Bilimleri Yüksek Lisans	Türkiye’de sürdürülebilir turizm açısından sertifikasyonun ve Yeşil Yıldız ile Yeşil Anahtar uygulamalarının bu alandaki etkinlikleri incelemek	Radisson Blue Ankara Otel Yeşil Yıldızlı Oteller 6 Vaka İncelemesi Mülakat, Gözlem	Radisson Blue Otel Ankara'ya gerçekleştirilen ziyarette, otelin hem Yeşil Anahtar hem de Yeşil Yıldız sertifikasına aynı anda sahip olmasının, turizmin sürdürülebilirliğine yönelik pek çok olumlu yansımaları olduğu gözlemlenmiştir. Misafirlerin çevresel duyarlılığını artırıcı ve bilinçlendirici uygulamaların beklenen etkiyi yaratabildiği ölçüde işletme faaliyetlerinde tasarrufu ve böylelikle daha az enerji harcanmasını sağladığı söylenebilir. Özellikle teknik ve örgütlülük açılarından devlet eliyle yürütülen programlar genel olarak yeterli iken marka, tanınırlık, güvenilirlik ve pazarlama açılarından STK’larca yürütülen uluslararası programlar daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır.
5	Kahveci, A. (2016) Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Yüksek Lisans	Dünya’da ve Türkiye’de; engellilere yönelik yasal düzenlemeler turizm kapsamında ele alınarak, karşılaştırmalar yaparak erişilebilir turizm ölçeğinde engelsiz turizm modelinin oluşturulmasına yönelik alternatifler belirlemek	Taraklı Turistler 213 Kolayda Anket	Yerel halkın engelli ve yaşlılar gibi dezavantajlı bireylere karşı son derece duyarlı oldukları, fakat turizme katılımları noktasında ve bu çerçevedeki düzenlemeler konusunda bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Katılımcıların genel anlamda dezavantajlı kişi ve gruplara karşı hassasiyetlerinin olmasına karşın, çevrelerinde konuya dair olumlu yada olumsuz uygulamaları algılama düzeylerinin oldukça düşük olduğu sonucuna varılmıştır.
6	Gıran Taşçıoğlu, S. (2016) Peyzaj Mimarlığı Doktora	Kuzey Antalya KTKGB'nin doğal peyzaj değerlerinin yanında kültürel ve sosyal değerlerini de göz önünde tutan stratejik turizm planlamasının yapılması	Kuzey Antalya KTKGB Yerel Halk 110 Kota Anket	KTB çalışma alanında 6 turizm çeşidi (golf, temalı park, F3 pisti, film stüdyosu, sergi-kongre ve fuar merkezi, motosiklet-bisiklet-offroad alanı), uzmanlar tarafından ise 4 turizm çeşidi (doğa turizmi, kültür turizmi, kırsal turizm ve yayla turizmi) değerlendirilmeye alınmıştır. Golf turizmi, temalı park, film stüdyosu, sergi-kongre ve fuar merkezi, F3 - motosiklet-offroad alanı, bisiklet güzergahı, doğa yürüyüşü ve tarımsal turizm alanlarının çalışma alanı için uygunlukları saptanmıştır.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
7	Baran, N. (2016) Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans	Sürdürülebilirlik çerçevesinde, turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada nasıl değerlendirilebileceği incelemek	GAP Bölgesi Paydaşlar 16 Amaçsal Mülakat	GAP Bölgesinde turizmin bölge ekonomisine katkısının olumlu olduğu ve bölgede turizmin, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde önemli olduğu belirtilmiştir. Çevrenin, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına dayalı bir planlama anlayışı ve yeniden canlandırma politikalarıyla, turizm gelecekte GAP Bölgesinde kalkınmanın öncü sektörlerinden biri olacağı savunulmuştur.
8	Masara, L. L. (2015) Kamu Yönetimi Yüksek Lisans	Alternatif turizm, ekoturizm, sorumlu turizm ve toplum turizmi gibi sürdürülebilir turizmin yeni stratejilerinden bazılarını ele alarak bunların başarısını ya da başarısızlığını etkileyen faktörlere odaklanmak	Makaleler uluslararası yayınlar 51 Amaçsal İkincil Kaynak	Stratejilerin büyük bir kısmı genel olarak devlet kurumları ile işbirliği, düzgün organizasyon, yönetim ve belirli ilkelere uygunluk gibi başarı faktörlerini ön plana çıkarmaktadır. En yaygın başarısızlık faktörleri arasında ise siyasi istikrarsızlık, devlet desteğinin olmaması ve merkezi politik sistemler bulunmaktadır. Bulgulara göre katılım faktörünün sürdürülebilir turizm konseptlerinin başarısını kolaylaştıran etkin bir kavram olduğu görülmektedir. Sonuçlar göstermektedir ki sürdürülebilir turizme katılan toplumlar doğal kaynaklarından fayda sağlamaktadır ve bazı makalelerde toplumun ilgisi bir başarı faktörü olarak belirtilmiştir.
9	Gökçetin, A. (2015) İşletme Yüksek Lisans	Türkiye’de faaliyet gösteren STK’ların, sürdürülebilir turizm eylemleri oluşturmak ve geliştirmek için yaptıkları katkının seviyesine ve doğasına ilaveten sürdürülebilir turizm konusundaki dönüştürücü güçlerini sorgulamak	Türkiye STK’lar 13 Amaçsal Mülakat	Sürdürülebilir turizm ile doğrudan ve dolaylı ilişkili STK’lar arasında sürdürülebilir turizm faaliyetleri ve sürdürülebilir turizm konusundaki dönüştürücü güçleri bakımından farklılıklar gözlenmiş, Türkiye’de sürdürülebilir turizmin tam olarak yerleşmediği ve gelişmediği görülmüştür. Türkiye’de turizm ile ilgili en önemli sorunların etkili bir yönetimin olmaması, çevresel tahribat ve belirgin bir turizm planlamasının olmaması olduğu saptanmıştır. Buna karşılık STK’ların üstlendiği başlıca roller farkındalık yaratmak, kültürel ve doğal varlıkları korumak ve turizm planlamasında yer almaktır.
10	Uğur, A. G. (2015) İşletme Yüksek Lisans	Sürdürülebilir turizm, yerel değerler ve turist tatmini arasındaki yapısal ilişkileri analiz etmek	Kapadokya Bölgesi Turizm işletme yöneticileri, sahipleri ve müşteriler 350 Kolayda Anket	Yerel değerler ile turist tatmini arasında pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre; yerel değerler ile sürdürülebilir turizm arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan sürdürülebilir turizm ve yerel değerlerin turist tatmini üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sürdürülebilir turizmin boyutlarından ekonomik etkiler, sosyal etkiler ve turizmde yerel yönetimin turist tatmini üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Yine yerel değerlerin boyutlarından yerel el sanatlarının standardizasyonu ve yönetimi, yerel kültürün turizmde pazarlanması ve yerel işletme ve temaların el sanatlarında kullanımının turist tatmini üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.
11	Alkan Erdoğan, C. (2015) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Türkiye’nin en önemli turistik destinasyonlarından biri olan Alaçatı’nın doğal ve kültürel varlıklara dayanan turistik ürünlerinin sürdürülebilirliği incelemek	Alaçatı Paydaşlar 15 Amaçsal Mülakat	Alaçatı’nın yüksek bir turizm potansiyeli olduğunu, turistleri destinasyona çeken doğal ve sosyo-kültürel varlıkların sürdürülebilirliği için özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum örgütlerinin ortak payda da bir araya gelerek çalışması gerektiğini işaret etmektedir. Ayrıca çalışmada Alaçatı destinasyonunun sürdürülebilirliğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
12	Serçek, S. (2015) İşletme Doktora	Sürdürülebilir turizm kalkınması bağlamında Diyarbakır kentinin marka imajını değerlendirmek	Diyarbakır Turistler ve paydaşlar 735 Kolayda Anket	Turistler Diyarbakır'ın dünya şehri olduğunu ve marka şehri olduğunu ifade etmiştir. Turistlerin akıllarına ilk gelen unsurun daha çok surlar ve karpuz olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan turizm paydaşları ise, Diyarbakır'ın marka kent olma potansiyeline sahip olduğunu, surların Diyarbakır'a özgü bir özelliğın olduğunu, Diyarbakır'ın sloganının Kültür Diyarı olabileceğini belirtmişlerdir. Diyarbakır'ın yemekleri ve tarihi zenginliğinin kentin markalaşması açısından avantaj sağlayacağı, kentin "çekici" olarak nitelendirildiği, halkın sıcak, geleneksel ve samimi olarak nitelendirildiği görülmüştür. Turizm paydaşları, Diyarbakır'ın markalaşmasını olumlu karşıladıkları, önemli olduğunu ve bunun için yurt dışında yaşayan Diyarbakırlıların markalaşma sürecine dâhil olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Turizm paydaşları ayrıca, gelecekte Diyarbakır'ın bölgenin ulaşım merkezi; sağlık merkezi ve kongre fuar merkezi olabileceğini belirtmişlerdir.
13	Aslan, E. (2015) Turizm Yönetimi Yüksek Lisans	"Sakin Şehir" ve "EDEN" unvanlı Sakarya-Taraklı'nın, Belediye, Kaymakamlık, İşletme Sahiplerinden oluşan grup ile Yerel Halk ve Turistler gözündeki algısını tespit etmek ve Sürdürülebilir Turizmin önemine vurgu yapmak	Sakarya/Taraklı Turistler ve paydaşlar 305 Kolayda Anket	Taraklı 'da destinasyona özgü yöresel mutfak ve el sanatları değerlerinin turistik ürünlere dönüştürülmesine; turistik bir destinasyon olarak tanıtma faaliyetlerinin geliştirilmesine; eğitim ve bilinçlenmeye yönelik projeler geliştirilmesine; sosyal ve kültürel yapının bozulmasını önleyici tedbirler alınması ile tarihi yapıların korunmasına; çevrenin korunması ve altyapının geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılmasına ve ekonomik yapının güçlendirilmesine yönelik projeler geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
14	Karayılan, E. (2014) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Toplumsal katılım ve sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki turizm paydaşlarının bakış açısıyla incelemek	Türkiye İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin Personeli 134 Amaçsal Anket	Türkiye’de var olan aşırı merkezi planlamanın, uzman eksikliğinin ve yerel kurumlardaki yetkilerin sınırlı olması gibi engellerin sürdürülebilir turizm gelişimini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ülke genelinde tam anlamıyla uygulanan bir sürdürülebilir kalkınma modelinin benimsenmemiş veya uygulanamıyor olması da sürdürülebilir turizm gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Sürdürülebilir turizm gelişimini sağlama yönünde olumsuz etkiye sahip olan bir diğer konuda uzman eksikliği olarak belirlenmiştir. Ekonomik sürdürülebilirlik konusuna toplumsal katılımın gerekliliği vurgulanmıştır.
15	Ercan, P. (2014) Mimarlık Yüksek Lisans	Su, elektrik ve enerji bakımından yüksek harcamaların yapıldığı tesislerin birçok ülkede uygulanan sertifikalama sistemlerinin ortak maddelerinden ortaya çıkan bir öneri ölçüt kılavuzu ile yeniden gözden geçirilmesi	İstanbul, Bursa Oteller 3 Amaçsal Gözlem	Türkiye'deki mevcut Kültür ve Turizm Bakanlığı Oteller İçin Değerlendirme Formu'na eleştiri ile yaklaşımış olup hazırlanan ve uygulanan karma kılavuz formunun detaylı açıklaması yapılmıştır. Bir yatırım aracı olan otellerin kâr etme odaklı binalar olması açısından sürdürülebilirlik öğeleri içermesinin farklı bir avantajı vardır. Bu nedenledir ki; tasarım aşamasından itibaren, mimarlık, mühendislik, danışmanlık ve hatta müteahhitlik hizmetlerinin tamamında, ekolojik önem başta olmakla birlikte, yapı konstrüksiyonu, enerji, malzeme, atık, su verimliliği, peyzaj gibi çok önemli konularda ortak amaca odaklanması gerektiği belirtilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
16	Çalan, M. (2014) Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans	Türk Turizminin daha sürdürülebilir olmasını sağlamak, Avrupa Birliğinin sürdürülebilir turizm alanındaki geliştirilmiş politikalar ile Türkiye Turizm politikaları incelenerek aralarında farklılıklar tespit edilerek Türk Turizminin geliştirilmesi için politikalar önermek	Avrupa ve Türkiye Yasal Düzenlemeler İkincil Veri Kaynak İncelemesi	Sürdürülebilir turizmi başarmak için Avrupa’da uygulanan bu politikalar Türkiye için bir model olabilir. Yerel paydaşların turizmin olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlayan, yerel ve bölgesel birimlerin kuruluşlarının doğal, kültürel ve sosyal yaşamın, doğal ve vahşi yaşamın, biyolojik ve ekosistem çeşitliliğinin korunmasına ve yerel kalkınmaya yönelik projelerine oluşturulacak fonlar tarafından destek verilmelidir. Bölgelerde sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi, eylem planlarının uygulanması ve yönetilmesinde yerel katılımları sağlanması için yerel meclislerin kurulması gerekmektedir.
17	Gümüş, M. (2014) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Sürdürülebilir turizm ve çevreye duyarlı konaklama tesisi kapsamında, Konya’da oluşan yeni termal kaynakların kullanımına yönelik örnek bir yeşil yıldız belgeli termal otel yatırım projesinin değerlendirilmesi	Konya Yeşil Yıldızlı Oteller 1 Vaka İncelemesi Gözlem	Bir termal otel yatırımının sadece termal kaynağa bağlı olarak yapılmaması gerektiği, aynı zamanda kuruluş yeri faktörleri ile birlikte turistik çekicilik ve turizm faktörlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. Yeşil yıldız belgeli termal otel yatırımlarının artırılması, Konya’da sürdürülebilir turizm ve turizm yatırımı bilincinin oluşturulması için araştırma sonuçları ile beraber turizm paydaşlarının ortak hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir.
18	Çelik, N. (2014) İktisat Yüksek Lisans	Yabancı ziyaretçilerin sürdürülebilir turizme yönelik tutumlarının ölçülmesi ve sürdürülebilir turizmin konaklama ve destinasyon seçiminde talebi ne düzeyde etkilediğinin belirlenmesi	Bodrum, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Dalyan ve Sarıgerme’de Yabancı turistler 600 Kolayda Anket	Eko turizm, kültürel ve doğal mirasın korunması, yavaş şehir, eko-etiket, işletmenin arz yapısı ve rekabet gücünün sürdürülebilir turizm talebini etkilediği gözlenmiştir. Bununla birlikte yabancı ziyaretçilerin %77.6’sı sürdürülebilir turizm sunan işletmeleri diğer işletmelere göre tercih edeceklerini ve %54.3’ü ise sürdürülebilir turizm ürünü sunan işletmeye daha fazla ücret ödemeye gönüllü olacaklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde her zaman fiyat odaklı turizm anlayışı sergilemenin doğru olmadığını, sürdürülebilir ürün kullanan ve bu konuya gerçek anlamda önem veren destinasyon ve konaklama işletmelerini tercih etme olasılıklarının yüksek olduğunu belirtmişlerdir.
19	Çamlıca, K. (2014) İşletme Yüksek Lisans	Kapadokya bölgesine gelen ziyaretçileri, sürdürülebilir turizme ilişkin tutumlarına ve tekrar ziyaret etme niyetlerine göre pazar bölümlerine ayırmak ve belirlenen pazar bölümleri ve özellikleri çerçevesinde yöneticilere önerilerde bulunmak	Kapadokya Japon ve Güney Koreli turistler 416 Kolayda Anket	Kapadokya bölgesinin sürdürülebilir turizmin tüm boyutlarına ve aynı zamanda tekrar ziyaret etme niyetine büyük oranda önem veren bir ziyaretçi hedef pazarı tespit edilmiştir. Kapadokya bölgesinin her açıdan sürdürülebilirliğinin yerel firmaların özellikle bu hedef pazara odaklanmaları ile sağlanabileceği düşünülmektedir.
20	Akdik, S. (2014) Coğrafya Yüksek Lisans	Gümüşhane sınırları içinde bulunan ve turizme açılmış olan Karaca Mağarası’nda sürdürülebilir turizmi kapsamında değerlendirilmesi	Gümüşhane Karaca Mağarası 1 Vaka İncelemesi Gözlem	İnsan etkisine açıldıktan sonra mağaradaki oluşumlarda kararmalar kırılmalar ve çeşitli insan odaklı olumsuzluklar tespit edilmiştir. Ayrıca turizmin yerel halkı ekonomik anlamda destekler nitelikte olmadığı görülmüştür.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
21	Durak, Ş. (2014) Mimarlık Yüksek Lisans	Koruma bilincine bir katkı sağlayabilmek amacıyla; Diyarbakır ile sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki irdelenerek, kentin tarihi dokusu üzerinde gerçekleştirilebilecek sürdürülebilir turizm planlaması çalışmalarına öneri sunabilmek ve bölgedeki turizm politikalarının daha korumacı bir yaklaşımla yürütülmesine dikkat çekmek	Diyarbakır Sur içi 1 Vaka İncelemesi Gözlem	Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Sur içi bölgesi, uzun zamanlar, yoğun olarak aldığı göçün de büyük etkisiyle önemli derecede kaçak ve çarpık yapılaşmaya maruz kalmıştır. İzlenen yanlış turizm ve koruma politikaları, bölgede yaşanan ekonomik ve siyasi sorunlar gibi birçok sebep, tarihi Sur içi bölgesinin kent ve bölge için büyük bir ekonomik ve kültürel güç olmasını engellemiş, buranın turizm pazarından yeteri kadar faydalanamamasına yol açmıştır. Sur içi tarihi çevresine yönelik gerçekleştirilecek olan olası bir turizm planlamasının da sürdürülebilirlik çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir.
22	Çalık, İ. (2014) Turizm İşletmeciliği Doktora	Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sürdürülebilir turizm göstergelerine göre değerlendirilmesi	Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (TR90) yer alan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illeri Paydaşlar 71 Amaçsal Anket	Bölge illerinin sürdürülebilir performanslarında yıllara göre farklılıklar oluştuğu, Trabzon ilinin diğer illere oranla daha sürdürülebilir performans sergilediği ve gösterge değerlerinde yıllar itibarı ile yükselişler görülse de nitel anlamda sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyecek ciddi problemlerin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, sürdürülebilir turizmin gelişimini etkilediği düşünülen faktörlerin kodlanmasında kullanılan ve derinlemesine görüşmelerin çözümlenmesinde esas alınan tematik kategorilerin yaklaşık %71'i sorun merkezli kalan %29'u ise, güçlü yön merkezli olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede, görüşme kayıtlarında sorun belirten temaların %46'sının kamu-belediyeler-üniversiteler ve sivil toplum örgütleri merkezli olduğu görülmüştür. Kamu yöneticilerinin ifadelerinde yer alan kamu merkezli sorun kategorilerinin oranı, diğer paydaşların ifadelerindeki kamu merkezli kategorilere nispeten daha düşük düzeydedir. Diğer taraftan, sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen tematik güçlü yön kategorilerinin %60'ı bölgesel coğrafya, turizm çekicilikleri, geçim biçimleri kaynaklı güçlü yönlerdir.
23	Aklıbaşında, M. (2013) Peyzaj Mimarlığı Doktora	Doğal ve kültürel peyzaj özellikleriyle turizm ve rekreasyon faaliyetleri için alternatif bir alan niteliğindeki Kayseri'nin Yahyalı ilçesinin turizm ve rekreasyon potansiyelini ortaya koymak	Yahyalı Yerel halk ve turistler 250 Kolayda Anket, Gözlem	Yahyalı'nın turizm ve rekreasyon aktiviteleri için doğal, kültürel ve görsel yönden çok zengin bir potansiyele sahip olduğu fakat bu potansiyelden yeterince faydalanmadığı ortaya konmuştur. İlçenin su kaynaklarının ve vadi peyzajlarının ilçe turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin temel kaynakları olduğu; orman ve dağ peyzajının da ilçe turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin çeşitlendirilmesinde önemli fırsatlar sunduğu belirlenmiştir. İlçede doğa yürüyüşü, doğa fotoğrafçılığı, yaylacılık, dağcılık, kampçılık, rafting, flora turizmi, yaban hayatı gözlemeleme, atlı doğa yürüyüşü, jeolojik oluşumları gözlemeleme, tarım turizmi, arkeolojik varlıkları ve tarihi yapıları ziyaret aktiviteleri önerilmiştir. Turizm aktivitelerine yönelik yapılan SWOT analizi sonucunda ilçenin özellikle doğa yürüyüşü ve doğa fotoğrafçılığı aktiviteleri için önemli güçlü yanlarının ve fırsatlarının olduğu saptanmıştır.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
24	Şahin, S. H. (2013) Coğrafya Doktora	İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri sınırları içinde yer alan Zamantı Çayı havzası içindeki doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilir turizm araçlarından biri olan ekoturizm açısından incelemek	Zamantı Çayı havzası İkincil veriler 1 Vaka İncelemesi Saha çalışması	Zamantı Çayı havzasındaki ekoturizm değerlerinin ekonomik kalkınmada önemli bir potansiyel taşıdığı tespit edilmiştir. Ancak turistik tesislerin yetersizliği, alt yapı ve ulaşım imkânlarının zorluğu, tanıtım yetersizliği ve ekonomik kalkınmadaki eksiklikler, ekoturizmin gelişimini yavaşlatmaktadır. Zamantı Çayı havzasında, ekoturizm etkinliklerinin sağlıklı olarak gerçekleştirilebilmesi ve yerel halkın bu etkinliklerden yararlanabilmesi için sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun olarak planlama yapılmalıdır.
25	İbiş, S. (2013) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Acarlar Longozunun tüm zenginliklerini, bölgenin turizm arz olanaklarını, geliştirilebilecek turizm türlerini incelemek	Sakarya ili, Karasu ve Kaynarca ilçeleri Acarlar Longozu 11 Amaçsal Mülakat	Bölgenin birçok turizm türünün yapılmasına ve gelişmesine imkan sağladığı, mevcut turistik ve sosyal tesislerin yetersiz olduğu, bölgede turizm alt ve üst yapılarının artırılmasının gerektiği, tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olduğu, Acarlar Longozunun sahip olduğu doğal zenginliklerinin korunarak sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda yerel paydaşların oldukça olumlu ve istekli yaklaşımlar sergiledikleri sonucuna varılmıştır.
26	Oku, O. (2013) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Lisans	Dünyada uygulanan sertifikasyonları bir araya getirerek ortak bir değerlendirme kriterleri çıkaran Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin hazırladığı ölçekle Alanya'daki konaklama işletmelerinin sürdürülebilir turizm performansları incelemek.	Alanya Otel Çalışanları 91 Kolayda Anket	Turizm gelirlerinde yaşanan azalma ve çevresel kaygıların artması nedeniyle konaklama işletmelerinin sürdürülebilir turizm uygulamalarına daha çok önem vermesi, Akdeniz çanağındaki rekabet içinde Türkiye turizminin pazar payını arttırması açısından büyük önem teşkil etmektedir.
27	Varnacı Uzun, F. (2012) Coğrafya Doktora	Kültürel peyzaj değerlerinin tespitinin yapılması ve özelliklerinin belirlenerek sürdürülebilir turizm yönünden irdelenmesi, alandaki kültürel peyzaj değerlerinin, korunma durumu ve alanın Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'na göre hem koruma hem de konum bakımından değerlendirilmesi	Ihlara Vadisi, Belisırma Köyü ve Selime Katedrali Turistler 583 Kolayda Anket	Ihlara Vadisi'ndeki turizm faaliyetleri için sürdürülebilir turizme yönelik önerilere geliştirmek amacıyla kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlenebilmesine ve değerlendirilmesine yönelik olarak analitik hiyerarşi süreci yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda, sürdürülebilir turizmin bileşenleri olan kültürel peyzajı koruma, turist memnuniyeti ve yerel halkın kalkınması alt hedefler (alternatifler) olarak belirlenmiştir. Ihlara Vadisi'ndeki kültürel peyzaj değerlerinin sistematik olarak tanımlanması ve envanterinin oluşturulması sonucunda alandaki değerlerin UNESCO tanımlamalarına göre "Kültürel Peyzaj" kategorisine uygun olduğu saptanmıştır. Alandaki turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir turizme uygun nitelikte olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
28	Göktepe, S. (2011) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerde enerji verimliliği adına ne gibi uygulamaların yapıldığı ve bu uygulamaların sağladığı avantajları belirlemek	İstanbul 4 ve 5 yıldızlı otel personeli 117 Kolayda Anket	Otellerin tümünün enerji verimliliğine ilişkin çalışmaları olmamasına karşın, genel olarak enerji verimliliği konusunda ciddi bir potansiyel ve bilinçlenme olduğu gözlemlenmiştir. SWOT analizi ve TOWS matrisi ile desteklenen çalışmada, otellerde enerji verimliliği faaliyetlerine ilişkin bazı temel değerlendirmeler yapılmıştır. İstanbul'daki otellerin yaşının büyük olması, enerji verimliliği için gerekli olan yatırım maliyetlerini artmasına neden olmaktadır. Enerji verimliliği için gerekli fizibilitenin yapılamaması, enerji verimliliği faaliyetlerinin geri dönüşlerinin ölçülmemesine neden olmaktadır. Bu geri dönüşümün önceden kestirilememesi, yöneticiler tarafından enerji verimliliğinin riskli bir yatırım olarak görülmesine neden olmaktadır.
29	Eser, S. (2011) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Sürdürülebilir Turizm konusunun ülkemiz açısından değerlendirilerek, Efes Ören yerinde sürdürülebilir turizmin sağlanması ve geliştirilmesi için bir model oluşturmak ve gelişme stratejilerini belirlemek	Efes Ören yeri Doğal kültürel yapı 1 Gözlem	Özel işletmelerin ticari çıkarları uğruna Efes Ören yeri ve çevresindeki tahribatı daha etkili bir turizm anlayışının aksine büyük oranda tahriplere yol açmaktadır. Efes Ören yeri ve civarındaki ziyaretlerin özellikle Nisan- Ekim ayları arasında yoğunlaşması, aşırı kalabalık ve ziyaretçilerin sebep olduğu bir tahribata yol açmaktadır. Gidilen ülke toplumlarının tarihi, kültürü ve doğal mirası hakkında bilgi edinmeleri ve bu değerlere saygılı davranmaları gerekmektedir. Kültüre ve çevreye duyarlı bir şekilde seyahat etmek, yerel ve doğal çevreyi tahrip edecek ve ev sahibi toplumu rahatsız edecek uyumsuz davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir. Sonuç olarak gidilen ülkedeki kaynakların korunmasını desteklemeleri gerekmektedir
30	Kervankıran, İ. (2011) Coğrafya Doktora	Afyonkarahisar ilinin turizme konu olan doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının sürdürülebilirliğinin incelenmesi	Afyonkarahisar Yerel halk, turistler 1377 Kolayda Anket	Şehrin doğal ve kültürel kaynaklarının turizmin gelişimi için yeterli potansiyele sahip olduğu, ancak turizmin sürdürülebilir olarak gelişimi için bu kaynakların yeterli ölçüde verimli ve etkin kullanılmadığı ortaya çıkmıştır. Afyonkarahisar'ın termal turizm yönüyle önemli bir çekim merkezi haline getirecek modern tesislerin bulunmasına karşın, ilde bulunan turizm merkezlerindeki hızlı ve düzensiz yapılaşmanın sıcak su kaynaklarının kontrolsüz ve aşırı kullanımına yol açtığı ve ciddi çevre problemlerine neden olduğu, sonuçta da şehrin gelecekte turizmden elde edeceği kazanımları tehdit etmekte olduğu da görülmüştür. Afyonkarahisar'a gelen turistlerin çoğunluğu, dünyada gelişmeye başlayan yeni turizm yaklaşımında olduğu gibi, daha temiz bir çevre, sakin bir doğa, korunan doğal, tarihi ve kültürel yapılar, kaliteli hizmet ve nitelikli tesisler tercih etmektedirler. Turizm, çevreyi etkileyen ve çevreden etkilenen çok yönlü ilişkilerden oluşmaktadır. Bu yüzden, Afyonkarahisar'da turizm faaliyetlerinin sağlıklı olarak gerçekleştirilebilmesi ve gelecek kuşakların da bu kaynaklardan yararlanabilmesi için doğal, tarihi ve kültürel kaynakların sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda kullanılmasına dikkat edilmelidir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
31	Çalışkan, C. (2011) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Lisans	Sürdürülebilir turizm gelişimi çerçevesinde Alanya'daki turizm gelişimini farklı boyutlarda değerlendirmek ve bu gelişimin nesiller arası süreci nasıl etkilediği noktasında paydaşların algılamasını ölçmek	Alanya Paydaşlar 444 Kolayda Anket	Paydaşların bölgesel turizmin büyümeye devam etmesinin gelecek yönlü bir sorun oluşturacağı ile ilgili bir düşünceye sahip olmadığı görülmektedir. Bölgede yaşanan turizm hareketlerine bağlı olarak manevi değerlerin olumsuz etkileneceğine dair bir kaygının olduğu görülürken katılımcılar en çok suç oranlarında belirgin bir artışın olduğu ve hayatın gelecek süreçte daha da pahalılaşacağı yönünde bir yaklaşım sergilemektedir. Katılımcıların özellikle turizmin gelecek nesiller adına yeni iş imkânları sunacağına dair bir düşünce taşıdıkları görülmektedir. bölgede sürdürülen turizm faaliyetlerinden elde edilen faydaların yöreye yüklediği maliyetlerden fazla olacağı düşüncesi öne çıkarken turizmin gelecekte kontrol edilemeyecek bir ivmeye sahip olacağıyla ilgili bir yaklaşım görülmemektedir.
32	Seyhan, G. (2010) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Örnek konaklama işletmesinin tasarım ve yapısı, yeşil faaliyetleri, otel müşterilerinin ve çalışanlarının çevresel eğitimi ve konaklama işletmesinin yeşil pazarlama faaliyetleri incelenerek bu faaliyetlerin sağlayabileceği yararları, avantajları ve dezavantajları göstermek ve uygulamaların nasıl olabileceğine dair bir örnek sunmak	Calista Luxury Resort Otel personeli 6 Vaka İncelemesi Mülakat	Otellerin kalite departmanlarında çevre mühendislerinin görev alması, bu kişilere tam yetki verilmesi, maliyetlerden kaçınılması ve çalışanlara bu kişiler tarafından eğitim verilmesi oteldeki yeşil anlayışın önemli noktalarından biridir. Calista Luxury Resort'ta çevreye karşı sorumluluk anlayışı kalite departmanından diğer örgütsel alanlara doğru yayılarak ve tüm diğer faaliyetlerle bütünleştirilerek ortaya çıkmıştır. Sadece otel içerisinde yürütülen yeşil faaliyetler ile sürdürülebilir turizmden söz etmek mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Otel içerisinde atıklar ayrıştırıldıktan sonra belediyenin çöpleri almak için otellere araç göndermemesi ve otelin bir de bu yükün altına girmesi fazladan maliyet ve emek gerektirdiği vurgulanmıştır.
33	Karğı, S. (2010) Coğrafya Yüksek Lisans	Edremit Körfezinin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi	Edremit Körfezi Doğal, kültürel kaynaklar 1 Vaka İncelemesi Gözlem	Edremit Körfezi'nin zengin tarihi ve kültürel kaynaklara sahip olması, paydaşların turizmin gelişimine destek vermesi, alternatif turizm potansiyelinin bozulmamış olması, zengin bitki örtüsü güçlü yönleri olarak belirlenmiş; sit alanlarının tahribata uğraması, tesislerin kapasitesinin düşük olması, turizmin mevsimselliği, tanıtım eksikliği zayıf yönleri olarak belirlenmiştir. Doğa turizmine ilginin artışı, teşviklerin artışı, sanayinin gelişmemiş olması fırsatlar olarak değerlendirilirken, turizm alanlarındaki yapılaşma, aktif deprem hattında bulunma, vahşi çöp depolama bölgenin sürdürülebilir turizm gelişimi için tehditler olarak belirlenmiştir.
34	Lau, M. (2010) Anadolu Medeniyetleri ve Kültürel Miras Yönetimi Yüksek Lisans	Sürdürülebilirlik kavramının Türkiye'deki kültürel miras alanlarında turizmin gelişimine nasıl uygulanabileceğini araştırmak.	Bergama Paydaşlar 10 Amaçsal Mülakat	Miras bilincini arttırmak için sürdürülebilir turizm uygulayıcılarının miras yöneticileri ile eğitim ve sosyal projeler üzerine işbirliği yapacağı ve Türkiye'deki turizmin, uzmanlaşmış tur operatörleri ile birlikte kaliteli bir pazara dönüşeceği sonucuna varılmıştır. Bergama'daki turizm ve miras yönetimi yolunda ilk adımların arkeolojik olarak ziyaretçinin deneyimini geliştirmek, yerel altyapı ve turizm için işgücüne yatırım yapmak ve turizmin planlanması ve geliştirilmesinde toplumun rolünün önemini göstermek olduğunu önermektedir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
35	Mercan, Ş. O. (2010) Turizm İşletmeciliği Doktora	Altınoluk bölgesinin genel ve turistik özellikleri ve bölgenin gelişim süreci ortaya koyularak, bölgenin mevcut durumunun belirlenmesi ve bu bilgiler ışığında, bölgede sürdürülebilirlik kapsamında turizmin geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğinin tespit edilmesi	Altınoluk Turistler 303 Kolayda Anket	Bölgede, mevcut turizm türleri ve turistik faaliyetlere ek olarak, kuş gözlemciliği, sağlık turizmi (astım hastanesi), çiftlik turizmi, futbol turizmi, gençlik kampları, bisiklet yarışları gibi turizm türleri ve etkinlikleri geliştirilmesini olanaklı olduğu söylenebilir. Kültür turizmi açısından yeterince değerlendirilemeyen bölgeye yönelik turizm talebinin artırılması, yörede turizmin on iki aya yayılmasına, gelir düzeyi bakımından daha yüksek gelir grubuna ait turistlerin gelmesine, sürdürülebilir turizm anlayışının gerçekleşmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir. Bölgedeki, doğal, kültürel ve tarihi değerlerle ve bu alanlara tur düzenleyenlerle ilgili istatistikler tutularak, bölgeyle ilgili veri bankalarının oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
36	Kaya, E. (2010) Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans	Cunda (Alibey) Adası için sürdürülebilir turizm odaklı bir turizm yönetim planı modeli oluşturulması	Cunda Adası Paydaşlar ve turistler 269 Kolayda Anket	Cunda (Alibey) Adası Turizm Yönetim Planı’ndan yola çıkarak bir turizm yöresinde doğal ve kültürel korumanın, tanıtımının, turizm çeşitlendirmesinin planlı bir şekilde yapılmasının gerekliliğini vurgulanmıştır. Cunda Adası’nda belirlenen sorunlar ve potansiyeller çerçevesinde ve incelenen örnekler dikkate alınarak Cunda Adası’nda turizmin sürdürülebilirliği için turizm yönetim planı modeli önerilmiştir.
37	Başoğlan, Ö. (2010) Mimarlık Doktora	Termo-mineralli sıcak su kaynaklarının bir tedavi unsuru olarak kullanıldığı kaplıcalar tarihsel süreci incelenerek tarihi Yalova Kaplıcaları’nın korunması ve geliştirilmesini sağlamak	Batı Anadolu Bölgesi illerindeki tarihi kaplıcalar 50 İkincil Kaynaklar Vaka İncelemesi	İncelenen tüm örneklerde (kırsal kaplıcalar, Alliano, Kütahya-Yoncalı Kaplıcası, Bursa-Çekirge Kaplıcaları, Yalova Termal Kaplıcaları) banyo birimleri ile barınma birimleri doğal bir çevre içinde şekillenerek bir yerleşim oluşturduğu tespit edilmiştir. Tarihi kaplıcaların korunmasında işlev sürekliliği sözü edilen riski azaltacağı belirtilmiştir.
38	Duran, E. (2009) Turizm İşletmeciliği Doktora	Gökçeada’da mevcut olan toplumsal, kültürel, doğal ve mimari değerlerin korunarak, sürdürülebilirlik yaklaşımıyla turizme sunulmasına yönelik model önerisi sunulması	Gökçeada Paydaşlar 15 Delphi Mülakat Gözlem	İç göçlerle yeni kurulan ada yerleşmeleri ile kısmen terk edilen eski ada yerleşmelerinde kültürel bir zenginlik oluşmakla birlikte, kültürel etkileşim ve dönüşümün oldukça zayıf olduğu görülmüştür. Bir göçmenler adası olan Gökçeada’da, göçlerle birlikte etnik ve kültürel yapı zenginleşmiş, ada, farklı kültürlerin birlikte yaşadığı nadir alanlardan biri haline geldiği belirtilmiştir. Ada turizminden etkilenen ve gelişiminde etkili olan tüm paydaşların turizm gelişiminde söz sahibi olması sağlanmalı ve bu konuda sıkı bir işbirliği sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Adanın özelliklerini yansıtacak bir imaj yaratılarak, ada bir marka haline getirilmeli ve tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde kullanılması gerektiği, "farklı dinlerin ve kültürlerin bir arada yaşadığı zengin kültürel ve mimari değerlere sahip ada", "havasıyla, suyuyla, tarımıyla organik ada" veya "agro-ada" gibi adayı yansıtan özelliklerin adanın turizm imajının veya kimliğinin şekillenmesinde kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
39	İnam, E. A. (2009) Mimarlık Doktora	İlk turizm yatırım planlama kararlarıyla sürdürülebilir turizme örnek gösterilen bölgenin, sürdürülebilirlik verileri ile destinasyon imajı arasındaki ilişkinin araştırılması	Belek ve Kadriye bölgesi Yerli halk, yerli ve yabancı turistler ve turistik tesis işletmecileri 354 Kolayda Anket	Ekonomik ve politik nedenlerle planlama kararlarının sürekli değişmesi, ekosistemin dönüştürülmesi (tarım arazilerinin ikinci konutlara, orman alanlarının golf sahalarına dönüşümü), kıyı bandında büyük ölçekli ve çok sayıda konaklama tesisinin yapılması, yerel halkın sosyo-kültürel yapısındaki olumsuz değişimler, doğal çevre tahribatına ve farklı imaj arayışındaki turistik tesislere bağlı olarak destinasyon imajının olumsuz algılanması, Belek Turizm Merkezi’ne yönelik problemler olarak belirlenmiştir. Belek Turizm Merkezi’nde ekonomik ve politik nedenlerden dolayı taşıma kapasitelerinin aşıldığını ve bölgenin sürdürülebilir turizm gelişiminden uzaklaştığını göstermektedir.
40	Kocapınar, A. (2009) İktisat Yüksek Lisans	Türkiye, Antalya ve İzmir için Çevresel Kuznets Eğrisinin geçerliliğinin incelenmesi	Türkiye, Antalya, İzmir Turizm verileri İkincil kaynak Vaka İncelemesi	Türkiye ve Antalya için Çevresel Kuznets Eğrisine benzer bir durumun varlığını söylemek mümkündür. Turizmin geliştiği ve arttığı bölgelerde, bölgesel kalkınmanın arttığı ve bölgesel kalkınmanın da çevrenin korunmasını sağladığı, böylece kalkınmanın sürdürülebilir turizme doğrudan katkısı olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin Çevresel Kuznets Eğrisinin son kısmında turizm faaliyetleri arttıkça çevre kirliliğinin arttığı belirtilmiştir. Sürdürülebilir Turizm perspektifi içerisinde bir gelişme trendi olması gereken turizmin çevrenin korunabilmesi için Türkiye’nin turizm faaliyetlerini çevre dostu süreçlerle birleştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.
41	Tokmak, C. (2008) Turizm İşletmeciliği Eğitimi Doktora	Turistik alanlarda (turistik bölge, turistik nokta veya destinasyon) yaşanan ve sürdürülebilir turizmi önemli ölçüde etkileyen taşıma kapasitesi sorunlarına çözüm aramak	Topkapı Sarayı Saray Personeli, ziyaretçiler 913 Kolayda Anket	Topkapı Sarayı’nda taşıma kapasitesi açısından problemlerin olduğu tespit edilmiştir. Topkapı Sarayı’nda etkin bir ziyaretçi yönetiminin olmayışı, ziyaretçilerin iyi takip edilemeyişinden dolayı problemin boyutları arttığı sonucuna varılmıştır. Ziyaretçiler alanda yaşanan yoğunluktan dolayı rahatsızlık hissettiğini ve gezi tecrübelerinde sorunlar yaşadığını Topkapı Sarayı’nda çalışan personel ise yoğunluğun önemli bir problem olduğunu belirtmişlerdir. Taşıma kapasitesi ile ilgili ortaya çıkan problemlerin, alanın sürdürülebilir kullanımını olumsuz etkilemesi de kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu nedenle tarihi ve kültürel bir miras olan Topkapı Sarayı’nın, ziyaretçi taşıma kapasitesi sınırları gözetilerek değerlendirilmesi gerektiğine değinilmiştir.
42	İzgi, M. T. (2007) Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans	Osmaniye’nin bölgesel kalkınması için doğal ve kültürel kaynaklarının nasıl kullanılabileceği ve yerel halkın turizme bakış açısının incelenmesi	Osmaniye Merkez, Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli, Toprakkale ve Sumbas Yerel halk 459 Kolayda Anket	Yerel halkın turizmin gelişimini destekleyici ve turizm faaliyetlerine katılımcı eğilimleri olduğu ortaya çıkmıştır. Osmaniye’nin turizm kaynaklarına sahip olmasına rağmen tanıtım eksikliği sebebiyle olumsuz imaja sahip olduğu belirtilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örneklem Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
43	Sarkım, M. (2007) İktisat Doktora	Antalya'da turistik ürün politikaları ele alınarak sürdürülebilir turizm kapsamında geliştirilmesi gereken ürünler belirlenmek	Antalya Turizm paydaşları 35 Amaçsal Anket	Ulusal düzeyde turizm master planının hazırlanamaması planlı bir turizm gelişmesinin ve ürün politikasının önünde engel olduğu savunulmuştur. Turizm master planının hazırlanamaması, öncelik verilecek yörelerin ve geliştirilecek yeni ürünlerin, farklılaştırılacak ürünlerin belirlenememesine neden olduğu belirtilmiştir. Bölgede turizmden elde edilen yüksek rantın cazibesi ile turistik potansiyele sahip olmayan bazı yörelerin turizme açılması hem turizm sektörüne, hem tarım sektörüne, hem de doğal çevreye zarar vermektedir. Bölgede kendi çekim gücüne sahip, kendi başına talep yaratabilen mevcut ve sürdürülebilir turizm kapsamında geliştirilmesi gereken ürünler; golf turizmi, yat turizmi, su altı dalış turizmi, kültür turizmi, kongre turizmi, deniz turizmi, üçüncü yaş turizmi, spor turizmi, trekking gibi turizm türlerinin daha da geliştirilmesi, sürdürülebilirlik ilkelerine göre yenilik ve düzenlemelerin yapılması gerektiği savunulmuştur. Bölgedeki mevcut ürün çeşitlerine ek olarak, mevcut arz potansiyeli dâhilinde sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olarak, çevreyi, doğal ve sosyo-kültürel kaynakları koruyarak kullanan, yöre halkına da turizmden pay alma imkânı veren, değişen turizm talebine uygun olarak günümüz turistinin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte, katma değeri yüksek, bölgeye rekabet avantajı sağlayabilecek çekim gücüne sahip yeni turistik ürünler geliştirilmelidir.
44	Çevirgen, A. (2003) Turizm İşletmeciliği Doktora	Edremit Yöresi için bir ekoturizm gelişme modelinin oluşturulması	Edremit Turistler 122 Kolayda Anket	Edremit için bir ekoturizm gelişme modeli belirlenmiştir. Model uygulandığı taktirde doğal ve kültürel kaynakların korunması, toplumsal faydaların sağlanması, çevre bilincinin gelişmesi, yeni deneyimlerin sunulması ve sürdürülebilir gelişimin sağlanması beklenen çıktılarını oluşturmaktadır.
45	Atik, M. (2003) Peyzaj Mimarlığı Doktora	Turizmin olumsuz çevresel etkileri plan, program, finansman ve işletme konularının birlikte ele alındığı ve Türkiye'nin ilk entegre turizm projesinin gerçekleştirildiği Güney Antalya Bölgesi ölçeğinde sürdürülebilir turizm olanakları değerlendirilmesi	Güney Antalya Bölgesi, Olimpos Beydağları Milli Parkı 1974, 1988, 1990, 1996 tarih ve 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planları, Amaçsal İkincil veriler	1970'lerden itibaren yaşanan turizm gelişmeleri ile kıyı kumulları ve ormanı niteliğindeki 519,3 hektarlık alanın turistik tesis alanlarına dönüştürüldüğü Beldibi'nde 20,1 hektar, Göynük'te 32 hektar, Kemer'de 40,5 hektar kıyı kumulunun, Beldibi'nde 111,4 hektar, Göynük'te 43,1 hektar, Kemer'de 46 hektar ve Tekirova'da 12,2 hektar doğal kıyı ormanının yok olduğu belirlenmiştir. Ekolojik verilere dayanarak ortaya konulan sonuçlar ülkemizde kitle turizmi ile benzer sorunların yaşandığı diğer kıyı bölgelerine örnek olacak ve sürdürülebilir turizm işletmeciliği olanakları uzun vadede bölge turizmine ve turizm sektörüne katkılar sağlayacağı savunulmuştur.
46	Keleş, A. (2003) Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Yüksek Lisans	Yat turizminin ekolojik etkilerinin neler olduğunun saptanması ve yat turizmine ekolojik yaklaşımın nasıl olabileceğinin değerlendirilmesi.	Akdeniz ve Türkiye Yat Turizmi Amaçsal İkincil veriler Kaynak İncelemesi	Yatçılık faaliyetleri yat limanları dışında çoğu zaman zor kontrol edilebilen çevre sorunlarına yol açmaktadır. Batı Akdeniz'deki deniz kirliliği, yat trafiğinin Türkiye kıyılarına kaymasına neden olmuştur. Kıyılarıdaki faaliyetlerin gelişiminde ekonomiye öncelik verilmesi, çevre değerlerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Göcek Yat Limanı çevreye zarar vermeme konusundaki en iyi örnek olarak gösterilmiştir.

Tablo 1 Türkiye’de yapılmış sürdürülebilir turizm tezlerinin analizi (devamı)

Sıra No	Yazar (Yıl) Anabilim Dalı Düzeyi	Amaç	Araştırma Sahası: Araştırma Evreni: Örneklem: Örnekleme Yöntemi: Veri Toplama Tekniği:	Bulgular
47	Cömert, T. (2002) İşletme Yüksek Lisans	Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm için makro planlama modeli önerisi getirmek	Türkiye Turizm Planlaması Amaçsal İkincil veriler Kaynak İncelemesi	Sürdürülebilir turizm için makro planlama süreci içinde tüm sektörlerle yönelik çevresel ve kaynak analiz öngörülerek, çevresel değerlerin tespiti ve korunmasının sağlanacağı bir planlama modeli önerilmiştir. Model, sürdürülebilir turizm planlanması ve sürdürülebilir turizm uygulanması olmak üzere iki alt süreçten oluşmuştur.
48	Sarı, Y. (2001) Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans	Turizm olgusunun Amasra’da gelişerek devam edebilmesi için turizme kaynak oluşturan doğal ve kültürel değerler, koruma-kullanma dengesi içinde incelenerek gelecek nesillere devamlılıklarının sağlanması yönünde çözüm önerileri oluşturulması	Amasra Yerel halk, turistler 150 Kolayda Anket	Amasra’da hızlı kentleşme, tarihi değerlerin kaybı, görsel ve gürültü kirliliği, altyapı eksikliği ve çevresel duyarlılığın azlığı gibi olumsuz etkiler, turizmin yöreye kazandırdığı ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olumlu etkilerden baskın bulunduğu için etkili bir sürdürülebilir turizm planlamasının gerekliliği saptanmıştır. Amasra’nın sürdürülebilir turizm gelişimini destekleyen veya engelleyen doğal ve kültürel değerler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkiler değerlendirilmiştir. Olumsuz etkilerin giderilmesi için yerel yönetim, turizm endüstrisi, yerel halk ve gelen ziyaretçilere yönelik olarak çevresel eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesi, tarihi değer kaybını önleyecek yönetmelikler ve kurallar geliştirilmesi, kalabalığa, görsel ve işitsel kirliliğe kısıtlamaların oluşturulması ve yapılacak turistik tesisler için önceden çevresel etki değerlendirmesi yapılması gibi düzeltici eylemler önerilmiştir.
49	Kaya, İ. (1997) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Lisans	Türkiye’de turizm alanında yaşanan çeşitli gelişmeleri ve problemleri tartışmak ve sürdürülebilir turizm kalkınmasında önemli yere sahip olabilecek bazı projeleri etraflıca değerlendirilmek	Türkiye Turizm Planlaması Amaçsal İkincil veriler Kaynak İncelemesi	Kısa vadeli politikalar çerçevesinde, çevreyi kirletmeyen tesisleri ödüllendirmeye yönelik girişimlerin artırılması, çevre açısından olumlu sonuçlar doğuracağı savunulmuştur. Turizm sektöründe mal ve hizmet üretimi yapan işletme ve tesislerin doğal ve çevresel kaynakları koruyan teknik ve yöntemleri kullanmalarının teşvik edilmesi, hem çevrenin korunması, hem de çevre bilinci yüksek ziyaretçilerin sayısının artırılması açısından nemli yararlar getireceği belirtilmiştir. Turizme yöre halkının desteğini sağlamak için, planlanan turizm gelişmelerinin yerel çevre ve topluluk için kabul edilebilir tür ve ölçekte olmasına özen gösterilmesi gerektiğine değinilmiştir. Turizm politikalarının sağlıklı olarak uygulanması büyük ölçüde yerel ve merkezi yönetimlerin yetki, sorumluluk ve görevleri rasyonel olarak paylaşmalarına ve yerine getirmelerine bağlıdır. Sürdürülebilir turizm kalkınmasına yönelik somut bir çalışma ortaya koyabilmek için, Bali ve Kanada’daki uygulamaların birleştirilerek Türkiye için kullanılması önerilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Sürdürülebilir turizm konusundaki ilk lisansüstü tez turizm işletmeciliği anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak “Turizmin gelişmesinde bir alternatif: Sürdürülebilir turizm” başlığıyla Selma Meydan tarafından 1995’te yapılmıştır. Ancak bu teze de, erişime kapalı olduğu için ulaşılamamıştır. İncelenen 49 adet tezin biri Uluslararası İlişkiler, biri Anadolu Medeniyetleri ve Kültürel Miras Yönetimi, biri Kamu Yönetimi, biri Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, biri Sosyal Çevre Bilimleri, biri Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi, ikisi Şehir ve Bölge Planlama, üçü İktisat, dördü Mimarlık, dördü Peyzaj Mimarlığı beşi İşletme, beşi Coğrafya Anabilim Dalında ve biri Turizm Yönetimi, biri Turizm İşletmeciliği Eğitimi, dördü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, 14’ü Turizm İşletmeciliği anabilim dalında olmak üzere, 20’si turizm ile ilgili anabilim dallarında yapılmıştır. Tezlerin 32’si yüksek lisans düzeyindeyken, 17’si doktora düzeyindedir. Doktora düzeyindeki tezlerin yedisi ise, turizm ile ilgili anabilim dallarında yapılmıştır. Çalışmaların 20’sinde kolayda örnekleme, 15’inde amaçsal (kasti) örnekleme, birinde ise kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama tekniği olarak çalışmaların 23’ünde anket, sekizinde mülakat, altısında gözlem, dokuzunda ikincil kaynaklar, ikisinde mülakat ve gözlem, birinde ise anket ve gözlem kullanılmıştır. Anket tekniği kullanılan çalışmalarda araştırma evreni olarak yerel halk ve/veya turistler tercih edilirken, mülakat tekniğinin kullanıldığı çalışmalarda paydaşlar tercih edilmiştir. Mimarlık, peyzaj mimarlığı ve coğrafya anabilim dallarında yapılan çalışmalarda ise, gözlem tekniği ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. İkincil verilerden yararlanan çalışmalarda yasalardan, kamu planlamalarından, uluslararası yayınlardan ve haritalardan yararlanılmıştır. Turizm gelişiminde sürdürülebilir turizm ölçütlerinin dikkate alınması gerektiğinin belirtildiği tezlerde, sürdürülebilir turizm ölçütlerinin uygulandığı milli parklar, turizm bölgeleri, yeşil belgeli konaklama işletmeleri, mavi bayraklı plajlar, ören yerlerinde kapasite yönetimi ve yerel halka sosyo-ekonomik katkı sağlayan planlamalar önerilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm, varlığını büyük oranda doğal, çevresel ve kültürel faktörlere borçludur. Bu ise, söz konusu faktörlerin sürdürülebilirliği ile mümkündür. Dolayısıyla turizmde sürdürülebilirlik, büyük önem arz etmektedir. Bu öneminden ötürü, birçok disiplin sürdürülebilir turizme dönük araştırmalara yönelmiştir. Bu disiplinlerden biri de turizmdir. Ancak bu araştırmada incelenen tezler arasında, turizmle ilgili anabilim dallarının sürdürülebilir turizm konusuna yeterince eğilmediği

anlaşılmaktadır. Dolayısıyla turizm araştırmacılarının, sürdürülebilir turizmle ilgili çalışmalara ağırlık vermesi, büyük önem arz etmektedir. Ayrıca söz konusu incelenen tezlerin daha çok yüksek lisans düzeyinde olması dikkati çekmiştir. Bu elbette önemlidir. Ancak konunun derinlemesine incelenmesi için, doktora düzeyindeki çalışmaların artması önemlidir. Bu araştırmada incelenen tezler, bu konuda yetersiz kalmıştır.

Turizmde sürdürülebilirlik, sadece yerel halkın görevi olmamalıdır. Turizmin bütün paydaşlarının sürdürülebilirlik konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. Bu paydaşlardan en önemlisinin ise, turizm yatırımcıları ya da yöneticileri olduğu düşünülmektedir. Örneğin, ağaçları kesip otel diken bir turizmcı örneğinde, sürdürülebilirlik konusunda eğitilmesi gereken kişi kimdir? Yerel halk mıdır, yoksa yatırımı yapan kişi midir? Sorunun cevabı açıktır. Bu sebeple, turizm yatırımcılarının ya da yöneticilerinin sürdürülebilir turizm konusundaki uygulamalarını inceleyen araştırmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Araştırmanın sonucunda, incelenen tezlerin bu konuda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmalarda farklı veri toplama tekniklerini uygulamak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Nitekim bir anketteki “Çevremizi gelecek nesillere bozulmadan aktarılması için korumalıyız” gibi bir maddeye, birçok turizm yatırımcısının ya da yöneticisinin “katılıyorum” demesi olası bir sonuçtur. Anketin, daha fazla kişiye daha kısa sürede ulaşmak gibi faydaları bulunmaktadır. Ancak bu tekniğin, araştırmacının kendi ön kabullerini katılımcıya dikte ettirmesi ya da katılımcının esas düşüncesini gizlemesi gibi dezavantajları da söz konusudur. Bu durumda ise, sağlıklı veri elde etmek, güç olmaktadır (Unur, Ertaş ve Kanca, 2015: 346). Bu sebeple, katılımcıların esas düşüncelerini derinlemesine incelemek üzere, nitel veri toplama tekniklerinden de yararlanmak faydalı olacaktır (Daldeniz ve Hampton, 2013: 511). Örneğin, gözlem bu konuda faydalı bir veri toplama tekniğidir. Zira gözlem, ayrıntılı ve anlamlı sonuçlar elde etmek için etkili bir tekniktir (Erdoğan, 2012: 217). Bu araştırmada incelenen tezlerde ise, daha çok anket kullanıldığı görülmüştür. Öte yandan bu araştırmada incelenen tezlerde, olasılık dışı örnekleme yöntemlerinin tercih edildiği dikkati çekmektedir. Bu örnekleme yöntemlerinde, sonuçların genelleştirilmesi gibi bir amaç bulunmaz (Erdoğan, 2012: 208). Yapılan tezlerin ise genelde örnek olay çalışması olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bunun doğru bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Zira her destinasyonun kendine has özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bir destinasyonla ilgili tespitleri, başka bir destinasyon için de genelleştirmek doğru olmayabilecektir. Ancak yine de, genelleştirilebilecek

sonuçlar elde etmek üzere, olasılıklı örnekleme yöntemlerinin kullanılacağı araştırmalar yapılması, resme daha geniş bir perspektiften bakmayı sağlayabilecektir.

Son söz olarak, bu araştırmada incelenen tezlerin önemli kısmında yerel halka katkılardan bahsedildiği ve bu yönde öneriler sunulduğu dikkati çekmektedir. Bir araştırmanın topluma faydalı sonuçlar üretmesi ya da öneriler geliştirmesi, elbette büyük önem taşımaktadır. Zira bilim insanının temel görevlerinden biri, topluma hizmettir (Erdoğan, 2012: 81). Ancak bununla birlikte, çevreye ve sürdürülebilir bir dünyaya katkı da göz önünde bulundurulmalıdır. Dünya, ancak bu şekilde yaşanılabilir bir hal alacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdik, S. (2014), *Karaca Mağarası'nda (Gümüşhane) sürdürülebilir turizm*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Akıncı, Z. ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir turizm yönetimi açısından özel ilgi turizminin yeri ve önemi. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 161-182.
- Aklıbaşında, M. (2013), *Yahyalı ilçesi ve yakın çevresinin peyzaj potansiyelinin sürdürülebilir turizm ve rekreasyonel kullanımlar yönünden değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Alkan Erdoğan, C. (2015), *Sürdürülebilir turizm kapsamında doğal ve sosyo kültürel varlıkların değerlendirilmesi ve korunması: Alaçatı örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Aslan, E. (2015), *Sakarya-Taraklı örneğinde Avrupalı seçkin destinasyonlar (EDEN) ve sürdürülebilir turizm*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Atik, M. (2003), *Güney Antalya bölgesindeki gelişmelerin doğal çevre üzerine etkileri ve sürdürülebilir turizm olanakları*, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Baran, N. (2015), *Sürdürülebilir turizm planlaması ve bölgesel ekonomik kalkınma: GAP örneği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Başoğlu, Ö. (2010), *Mimari miras yönetimi ve sürdürülebilir turizm: Batı Anadolu tarihi kaplıcaları örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Cömert, T. (2002), *Türkiye'de sürdürülebilir turizm için makro plan model önerisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Çalan, M. (2014), *Türk ve Avrupa sürdürülebilir turizm arasındaki fark ve Türk sürdürülebilir turizminin geliştirilmesi için öneriler*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Çalık, İ. (2014), *Sürdürülebilir turizm göstergeleri kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesi' nin Analizi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Çalışkan, C. (2011), *Sürdürülebilir turizm gelişiminin nesillerarası etki boyutunun algılanması: Alanya örneği*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

- Çamlıca, K. (2014), *Sürdürülebilir turizme ilişkin ziyaretçi tutumlarının ve tekrar ziyaret niyetlerinin pazar bölümlendirme kriteri olarak kullanılması: Kapadokya bölgesi örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çelik, N. (2014), *Sürdürülebilir turizm uygulamalarının turizm talebi üzerine etkileri: Muğla örneği*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Çevirgen, A. (2003), *Sürdürülebilir turizm kapsamında ekoturizm ve Edremit yöresi için bir model önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Daldeniz, B. ve Hampton, M. P. (2013). Dive tourism and local communities: Active participation or subject to impacts? Case studies from Malaysia. *International Journal of Tourism Research*, 15, 507-50.
- Dinçer, İ. (1996). Sürdürülebilir turizmin hayata geçirilmesi için aktive olması gereken dinamikler ve işlevleri-model çalışması. 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Durak, Ş. (2014), *Tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması: Diyarbakır tarihi Sur İçî bölgesi örneği*, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Duran, E. (2009), *Sürdürülebilir turizm kapsamında toplumsal ve kültürel kimliğin korunması: Gökçeada örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Er, Ö. (2016), *Kültürel değerlerin sürdürülebilir turizm kapsamında turistik ürün çeşidi olarak değerlendirilmesi: Edirne örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Ercan, P. (2014), *Sürdürülebilir turizm çerçevesinde kitle turizmi ve otel tasarımlarının irdelenmesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erdemir, B. (2018), *Sürdürülebilir turizm kapsamında destinasyonların fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi analizi: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri örneği*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Eser, S. (2011), *Sürdürülebilir turizm ve Efes örneği*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Gıran Taşçıoğlu, S. (2016), *Sürdürülebilir turizm için stratejilerin geliştirilmesi: Kuzey Antalya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi örneği*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Gökçetin, A. (2015), *Türkiye'de STK'ların sürdürülebilir turizmdeki rolü*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Göktepe, S. (2011), *Sürdürülebilir turizm kapsamında İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerde enerji verimliliği uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gümüş, M. (2014), *Sürdürülebilir turizm kapsamında yatırım projelerinin değerlendirilmesi; Konya'da yeşil yıldız-çevreye duyarlı termal otel yatırımı örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Güven, A. (2016), *Sürdürülebilir turizm kapsamında yaratıcı turizm: Antalya ili örneği*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- İbiş, S. (2013), *Sürdürülebilir turizm açısından Acarlar Longozunun yerel paydaşlar tarafından değerlendirilmesine yönelik bir araştırma*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- İnam, E. A. (2009), *Sürdürülebilir turizm bağlamında yöre imgesi: Antalya-Belek turizm merkezi örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

- İzgi, M. T. (2007), *Osmaniye ilinin turizm potansiyelinin bölgesel kalkınma politikaları açısından değerlendirilmesi ve sürdürülebilir turizmin gelişimi için bir model önerisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kahveci, A. (2016), *Sürdürülebilir turizm çerçevesinde engelsiz turizm potansiyelinin incelenmesi: Taraklı örneği*, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karayılan, E. (2014), *Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm politikaları ve toplumsal katılım ilişkisinin kurumsal bakış açısıyla incelenmesi: Türkiye örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karğı, S. (2010), *Kıyı turizminden alpinizme sürdürülebilir turizm (Burhaniye Edremit Kaz dağı örneği)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak.
- Kaya, E. (2010), *Sürdürülebilir turizm kapsamında Cunda (Alibey) adası turizm yönetim planı modeli önerisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kaya, İ. (1997), *Sürdürülebilir turizm kalkınması ve ülkemiz açısından bir değerlendirme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.
- Keleş, A. (2003), *Sürdürülebilir turizm planlaması ve Türkiye'de yat turizmine ekolojik yaklaşım*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kervankıran, İ. (2011), *Afyonkarahisar ilinin başlıca doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon.
- Kocapınar, A. (2009), *Sürdürülebilir turizm ve çevresel Kuznets Eğrisinin Türkiye turizmi için geçerliliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Lau, M. (2010), *Kültürel miras yönetimi ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesinde yakınsama oluşturma: Bergama, Türkiye vaka analizi*, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Masara, L. L. (2015), *Sürdürülebilir turizm kapsamında ortaya çıkan stratejiler*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Mercan, Ş. O. (2010), *Sürdürülebilir turizm kapsamında bölgesel planlama ve turistik ürün oluşumu: Altınoluk örneği üzerine bir araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Meydan, S. (1995), *Turizmin gelişmesinde bir alternatif: Sürdürülebilir turizm*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Oku, O. (2013), *Konaklama işletmelerinin sürdürülebilir turizm performanslarının küresel sürdürülebilir turizm kriterlerine göre analizi: Alanya üzerine bir çalışma*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Sarı, Y. (2001), *Amasra ilçesinin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilir turizm bağlamında irdelenmesi*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- Sarkım, M. (2007), *Sürdürülebilir turizm kapsamında turistik ürün çeşitlendirme politikaları ve Antalya örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Satar, İ. (2016), *Türkiye'de sürdürülebilir turizm açısından sertifikasyon: Yeşil Yıldız ve Yeşil Anahtar uygulamaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Serçek, S. (2015), *Sürdürülebilir turizm kalkınması kapsamında marka kentler ve Diyarbakır'ın marka imajı*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.

- Seyhan, G. (2010), *Sürdürülebilir turizm kapsamında konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı uygulamalar ve yeşil pazarlama: Örnekolay çalışması (CalistaLuxuryResort Hotel-Antalya)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Şahin, S. H. (2013), *Zamanti Çayı havzası ekoturizm kaynaklarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon.
- Tokmak, C. (2008), *Sürdürülebilir turizm açısından taşıma kapasitesi: Topkapı Sarayı örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Uğur, A. G. (2015), *Sürdürülebilir turizm, yerel değerler ile turist tatmini arasındaki yapısal ilişkilerin incelenmesi: Bütünleşik bir yaklaşım*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Unur, K., Ertaş, Ç. ve Kanca, B. (2015). Turizmin sosyo-kültürel etkilerine ilişkin yapılmış araştırmaların analizi. *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi: Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler*, 28-30 Mayıs, Konya.
- Varnacı Uzun, F. (2012), *Ihlara vadisi kültürel peyzaj alanında sürdürülebilir turizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yılmaz, İ. A., Ünsal, A. ve Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir turizm literatürü üzerine bir değerlendirme: Türkiye bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4 (2), 55-83.

GİRESUN İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Mert PASLI¹
Nazik ÇELİKKANAT²

ÖZ

Ekoturizm, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetken, doğal alanlara karşı duyarlı, sürdürülebilir bir turizm çeşididir. Türkiye'nin 2023 Turizm Stratejisi'ne göre; bölgesel farklılıkların giderilmesi ve turizmin on iki aya yayılması hedeflerine ulaşılması için alternatif turizm çeşitlerine yönelmek gerekmektedir. Giresun ili, gerek coğrafi açıdan, gerekse turistik değerleri bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda Giresun ili sahip olduğu sayısız doğal güzellikler sayesinde doğayla bütünleşme, yöresel kültürü ve otantik değerleri tanıma isteğinde olan ekoturistler için önemli bir destinasyondur. Araştırmada Giresun ilinde ekoturizm köylerinin bulunmasının yanı sıra ekoturizm kapsamında doğa yürüyüşü, bisiklet turizmi, mağara turizmi, fotosafari, kampçılık, oryantiring, kuş gözlemciliği, agro turizmi, botanik turizmi, yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşü, rafting, sportif olta balıkçılığı ve birçok etkinliğinin gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekoturizm, Giresun, Ekoturist

EVALUATION OF ECOTOURISM POTENTIAL IN GİRESUN PROVINCE

ABSTRACT

Ecotourism is a sustainable form of tourism which protects the environment, advocates the welfare of the local people and is sensitive towards natural resources. According to the 2023 Tourism Strategy of Turkey; it is imperative to choose alternative tourism types to eliminate the regional differences and to reach the target of spreading tourism throughout the year. Giresun province has a rich potential because of its geo-location as well as its values relating to tourism. At the same time, Giresun province, because of the innumerable natural beauty spots it has, is a very important tourist destination for eco-tourists who desire to get to know the local culture, authentic values and integrate with nature. In addition to the existence of eco-tourism villages in Giresun province, this study suggests that within the scope of ecotourism, many activities such as nature walks, bicycle tourism, photo safari, cave tourism, camping, orienteering, bird watching, agro-tourism, botanic tourism, paragliding, horse trekking can be introduced.

Keywords: Tourism, Ecotourism, Giresun, Ecotourist.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, mert.pasli@giresun.edu.tr.

² Öğr.Gör., Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, nazik.celikkanat@giresun.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye, birçok turistin talebini karşılayabilecek tarihi, kültürel, doğal güzelliklere sahip ve turizmin birçok türünün uygulanabileceği bir ülkedir. Özellikle turizmin 12 aya yayılması ve belirli bölgelerindeki yoğunlaşmanın azaltılması amacıyla kitle turizmi dışında diğer turizm türlerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Gerek sit alanları bakımından gerekse de doğal kaynakları ve sosyal yaşantısı bakımından zengin bir ülke olması sebebiyle de alternatif turizm türlerinden biri olan ekoturizmin ülke genelinde uygulanabileceği bir gerçektir.

Turizm tüketicilerinin seyahat eğilimlerinde meydana gelen değişmeler dikkate alındığında, alternatif turizm potansiyeli olan bölgelerin yeni turistik ürünlerini turizm arzına sunması, yeni politikaların üretilmesi, bu politikaların etkili ve etkin bir şekilde uygulaması bir zorunluluk haline gelmektedir (Tekin, 2017: 397). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin turizm pazarından aldıkları payı artırmaları ve rakipleri karşısında güçlü olabilmeleri ancak sundukları turizm hizmetlerini ve ürünlerini çeşitlendirmeleri ile mümkün olmaktadır. Turistik hizmet ve ürünlerinin çeşitlendirilmesindeki asıl amaç alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinin sağlanmasıdır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 184).

Turizm ulaştırması, turistik amaçlı yolculuklarda, turistin turizm pazarlarından, turizm çekim merkezlerine, hızlı, güvenli ve düzenli bir şekilde taşınmasını sağlayan bir hizmet faaliyetidir (Gürdal, 1990: 199). Karadeniz Sahil Yolu'nun bazı bölgelerinde kötü olan ulaşımın düzeltilmesi, seyahat süresinin kısaltılması, her yıl süre gelen trafik kazaları sonucunda ortaya çıkan ölüm, yaralanma ve maddi hasarların azaltılması amacıyla Karadeniz sahil yolu projesi planlanmış ve hayata geçirilmiştir. Karadeniz Sahil Yolu Projesi, maliyet ve diğer kaygılar nedeniyle kıyıların doldurulmasıyla gerçekleşen bir proje olmuştur. Bu projenin, bölgenin özellikle kumsal alanlarının sayılarının azalmasında ve zarar görmesinde etkisi bulunmaktadır.

Ayrıca, Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre Ölçüm Periyodu (1929 - 2017) yılları arasında Giresun ilinin ortalama yağışlı gün sayısı 161 gündür. Ortalama sıcaklık ise 14.4 derecedir. Bu veriler ışığında Giresun ilinde deniz kum güneş üçlüsünden yararlanmak kısıtlı ve zor olacaktır. Bu nedenlerden dolayı kitle turizmine alternatif olarak gelişen turizm çeşitlerinin kullanılması Giresun iline olumlu anlamda katkı sağlayacaktır.

Karadeniz bölgesi; coğrafi ve kültürel özellikleri bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Giresun ili 2016 ÇED raporuna göre; bulunduğu coğrafya sayesinde önemli yüzeysel su kaynaklarına sahip

olup bu yüzeysel su kaynaklarının oluşturduğu vadiler, ilde önemli flora ve fauna zenginliklerini oluşturmaktadır. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 2010-2016 yılları arasında gerçekleştirdiği ölçümlerin sonuçlarına göre Giresun Türkiye'deki diğer illere oranla hava kirliliği en az olan ildir (greenpeace.org).

Araştırma kapsamında, Giresun ilinin ekoturizm potansiyeline dikkat çekilerek, Giresun ilinin sahip olduğu ekoturizm olanaklarına öneriler getirilerek katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Araştırma literatürde özellikle Giresun ilindeki ekoturizm konulu araştırmaların eksikliğini gidermesi ve gelecek çalışmalara yardımcı olması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma ile alanyazına katkı sağlamak amacıyla ekoturizm hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiş, Giresun ilinin ekoturizm potansiyeli incelenmiş ve ekoturizmin Giresun ili için diğer turizm çeşitlerine oranla neden geliştirilmesi gerektiği ile ilgili kavramsal bir yaklaşım ortaya koyulmuştur.

Bu araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ekoturizm kavramı üzerinde durulmakta, ikinci bölümde ise ekoturizm potansiyeli açısından Giresun ilinde bulunan alanlara yer verilmektedir. Son bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

EKOTURİZM KAVRAMI

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu'na göre ekoturizm; “çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını geliştiren, doğal alanlara yapılan seyahat” olarak tanımlanmaktadır (ecotourism.org). Ekoturizm, doğaya saygılı ve doğa dostu bir alternatif turizm çeşidi olarak ele alınan bir kavramdır (Aydın Tükeltürk ve Yılmaz, 2013: 4).

Ekoturizm; doğa temelli ve doğayı koruma bilincine sahip olan, çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda sürdürülebilir olan, yerel halka ekonomik katkı sağlayan, eğitici özelliğe sahip olan ayrıca yerel halk ile turist arasında olumlu etkileşim kurarak her iki tarafın da ekoturizmden tatmin olmasına yardımcı olan bir turizm çeşididir (Tetik, 2012: 54-55).

Ekoturizmin; çevresel ve kültürel anlamda farkındalık ve saygı yaratmak, hem ziyaretçiler hem de ev sahibi toplum (yerel halk) için olumlu deneyimler sağlamak, korumaya yönelik doğrudan finansal faydalar sağlamak, ayrıca; hem yerel halk hem de özel sektör için finansal faydalar sağlamak, yerel halk ile ortaklaşa çalışmayı artırmak, ev sahibi ülkenin politik, çevresel ve sosyal iklimine duyarlılık yaratmak, bölgede tesislerin oluşmasına neden olmak veya tesislerin iyileştirilmesine katkı sağlamak gibi işlevleri bulunmaktadır (ecotourism.org).

EKOTURİZM POTANSİYELİ AÇISINDAN GİRESUN İLİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı; turizmde çeşitlendirmeyi sağlayacak, kıyı alanları üzerindeki baskıları azaltacak ve turizmin sosyo-ekonomik faydalarını daha az gelişmiş bölgelere on iki aya dağıtacak şekilde tatilleri yaymayı amaçlayan bir politika ortaya koymaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na göre ülkemizde yapılan ekoturizm faaliyetleri; foto safari turizmi, dağ-doğa yürüyüşü (trekking), yayla turizmi, çiftlik turizmi, kamp-karavan turizmi, akarsu sporları turizmi (kano-rafting), bisiklet turları, atlı doğa yürüyüşü, sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği (ornitoloji), botanik (bitki inceleme) olarak on bir etkinlikten oluşmaktadır (karamankulturturizm.gov.tr). Giresun ilinde ise yapılabilecek olan Ekoturizm etkinlikleri şunlardır;

Foto safari: Doğal güzellikleri, tabiat, iklim olaylarını, flora ve fauna çeşitlerini, farklı yaşam tarzlarını, farklı kültürel özellikleri, yerinde ve doğru zamanda görüntülemek isteyen profesyonel ya da amatör fotoğraf sanatına gönül verenlerin katılım gösterdikleri turlardır. Bu ekoturizm çeşidine gönül veren katılımcılar için coğrafi özellikler, iklim şartları, doğru ekipman, doğru konumlanmak ve doğru açıyı yakalamak önem arz etmektedir. Giresun ilinde foto safariye uygun birçok yer bulunmaktadır. Bu alanlar;

Tablo 1. Giresun İlinde Foto-safari Yapılabilecek Alanlar

Şebinkarahisar Arslancık- Arslanyurdu yaylası	Şebinkarahisar Arslanşah – Üçköprü - Tutakdağı
Alucra Çakrak-Çıkrıkkapı	Alucra Tohumluk-Çakrak
Görelle Bayazıt-Sisdağı	Dereli-Kümbet-Çıkrıkkapı-Şehitler
Dereli Tamdere-ikisu-Aksu-Karagöl	Dereli Kulakkaya-Süllü-Çaldağ
Bulancak Kovanlık-Paşakonağı	Bulancak Döngeri-Çambaşı
Şebinkarahisar-Sayderesi-Şehitler	Merkez-Erimez
Yağlıdere Ekindere-Ayvat	Yağlıdere Yeşilpınar-Gölyanı

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Dağ ve Doğa Yürüyüşleri: Türkiye, Alp-Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alması nedeniyle flora ve faunasıyla çok zengin olan dağ ve sıradağlara sahiptir (Tuna, 2007: 47). Hiking ve trekking alanları açısından zengin olan Giresun ili, bunların dışında foto/trekking yapılabilecek alanlar konusunda da çok zengin bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu alanlar;

Tablo 2. Giresun İlinde Dağ ve Doğa Yürüyüşü Yapılabilecek Alanlar

Kovanlık 8 inci km'den başlayarak-Paşakonağı-Çambaşı hattı	Giresun-Taşhan-Erimez-Aytepesi-Kulakkaya-Ağaçbaşı yaylası-Keçilik sapağı-Düztepe-Yavuzkemaal Belediyesi
Aydındere-Tandır-Ambardağı-Kalıntaş-Bektaş yaylası	Kulakkaya-Alçakbel-Belentepe-Çağman obası-Koçtepe-Sakaralan-Süllü hattı
Piraziz Şerefli-Pangal-Döngeri-Turnalık yaylası	Bektaş-Kalıntaş-Hapan yaylası-Hapan-Susuz yayla-Susuz tepe-Pınarlar yaylası-Doğandüzü
Ardahan-Karatepe-Çamalan-Bicik-Bektaş veya Çaldağ'a	Tamdere-Yapraklı yayla- Korubağazı- Sarıçiçek Yayla- Baybahan Yayla- Kabaşelale-Deliderevadisi- İkisu
Eğribel-Aslanyurdu-Kabaçakıl yayla- Sıradur yayla-Avşar-Sağrak göl-Kırklar tepe-Karagöl-Aygır gölü-Gölova yayla-Aksu köyü	Kümbet-Şihobası-Şehitler-Sayderesi-Hacıömer köyü-Şebinkarahisar
Kümbet-Aymaç-Koyunalan yaylası-Kuzalan tarvertenler-Şelale	Kümbet-Koçkayası-Kuzugölü yaylası-Çımbırtlık-Yüce köyü
Kümbet-Aymaç-Avluyatepe-Avluya yayla-İkisu	Eğribel-Aslanyurdu-Devederesi-Tutak dağı-Göynük-Tamzara
Eğribel-Çobanbağır-Turnaobası-Kazankaya-Şehitler-Şihobası-Çıkrıkkapı-Çakrak	Şebinkarahisar-Kınık-Karacaören-Kılıçkaya barajı seyir noktası
Şebinkarahisar-Hasanşeyh-Ocaktaşı-Gürçalı-Yukarızapa-Sarpkaya	Çıkrıkkapı-Kırkharman-Ekindere-Yeşilpınar-Gölyanı obası
Alucra-Arda-Çakılkaya	Alucra Boyluca-Demirözü-Elmacık
Alucra-Koman-Ardıç-Elmacık-Kurtbeli-Çakrak	Yağlıdere Ericcek-Akpınar
Dereli Çalköyü-Kabakkaya yaylası-Eğriambar yaylası-Karatepe-Geçitköyü-Şahinkaya	Yağlıdere-Yeşilpınar-Çakrak köyü hattı Kemer Köprüler
Çanakçı Deregözü-Kahramandere-Zirve ormanlar	Güce Boncukçukur-Ağaçbaşı yaylası-Böğürtlenbükü
Görelle Kırıklı-Bayazıt-Sisdağı zirve	Böğürtlenbükü-Kazıkbeli-Karaovacık-Kurtbeli-Tohumluk-Çakrak
Görelle Çömlekçi vadisi-Soğukpınar-Çatak-Güdül-Doğankent	

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Yayla turizmi: Doğayla içe içe olmayı, doğada yaşamayı seven, sıcak havalardan kaçan ve macera sevenlerin genellikle gününbirlik kullanım veya kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlerde yaptıkları turizm faaliyetidir.

Ekoturizm etkinlikleri arasında en fazla talep yayla turizmine olmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 planına göre yayla turizmi gelişim koridorunda bulunmaktadır. Giresun ili de bu planda yayla turizmi için önemli destinasyonlardan bir tanesidir. Giresun'da Kümbet, Bektaş, Kulakkaya ve Sis Dağı yaylaları Bakanlar Kurulu Kararı ile Turizm Merkezi olarak ilan edilmiş olan yaylalardır.

Tablo 3. Giresun İlinde Yayla Turizmi Yapılabilecek Alanlar

Kümbet Yaylası	Kulakkaya Yaylası
Bektaş Yaylası	Sis Dağı Yaylası
Karagöl Yaylası	Gölyanı Yaylası
Çakrak Yaylası	

Kaynak: giresunkulturturizm.gov.tr

Yaylaların doğal güzelliklerinin yanı sıra bu yaylalarda yapılan şenlikler ve festivaller ilgiyi artırmakta, yaylaların tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişten günümüze gelen gelenek ve görenekler bu festival ve şenliklerde tekrar yaşatılmaktadır. Bu şenlikler ve festivaller bölge halkının genel geçim kaynağı olan fındığın toplanmaya başlamasından önce temmuz aylarında gerçekleşmektedir.

Çiftlik Turizmi: Faaliyet gösteren bir çiftlikte geçici konaklama ve rekreasyonel aktivitelerin sunulmasıdır. Giresun ilinde “Ta-Tu-Ta” projesi kapsamında çiftlikler bulunmasının yanı sıra ekoturizm köyleri de bulunmaktadır. Giresun ilinde Piraziz Şeyhli ve Bulancak İnce köylerinde ekoturizm etkinlikleri yürütülmektedir. Buraya gelen ziyaretçiler yöresel yemeklerden tatmakta, doğa, tarih ve inanç turizmini kapsayan rotalarda gezilerde bulunmakta ayrıca yerel halk ile beraber bahçelerde çalışarak köy hayatını, gelenek ve görenekleri yaşamaktadır.

Kamp Karavan Turizmi: Bireylerin ulaşım, konaklama, yiyecek içecek ihtiyaçlarını giderme, değişik destinasyonlar görüp tanıma ve çoğunlukla ekonomik olarak daha uygun tatil yapma amacıyla karavanları ve çadırları ile yaptıkları ziyaretler kamping ve karavan turizmini oluşturmaktadır (kulturportali.gov.tr). Giresun ilinde kamp-karavan turizmi yapılabilecek uygun alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar;

Tablo 4. Giresun İlinde Kamp-Karavan Turizmi Yapılabilecek Alanlar

Kümbet Salonçayırı Mesire Yeri	Koçkayası Tabiat Parkı
İnişdibi Ağaçaş Tabiat Parkı	Bektaş yaylası,
Kulakkaya yaylası Alçakbel,	Kümbet yaylası Uzundere,
Aymaç Mesire Yeri	

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Rafting: Botlarla, tepesi yüksek nehirlerde yapılan bir nehir sporudur. Raftingde esas amaç içinde bulunduğunuz “raft” adı verilen botu devirmeden, küreklerle bir ya da daha fazla kişi tarafından yönlendirerek engeller arasından geçirmektir. Giresun ili de ziyaretçilerin rafting yapabileceği potansiyele sahip destinasyonlardan biridir. Bu alanlar;

Tablo 5. Giresun İlinde Rafting Yapılabilecek Alanlar

Harşit Çayının Doğan kent Güvendik köyü-Tirebolu Ketençukuru köyü arası
Kelkit çayının Çamoluk ilçe merkezi ile Sarpkaya arasındaki yaklaşık 15 km’lik kısmı,
Bulancak, Pazarsuyu deresi Bozat sapağından Kiroğlu kum ve taş ocağına kadar olan kısım
Dereli ilçesi Alancık Kuzalan Şelalesi-Kümbet sapağı-Dereli ilçe Merkez
Gelevera deresinin Direkbükü-Espiye merkez arasındaki kısım
Yağlıdere deresi Merkez-Armenit sapağı arasındaki kısım

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Bisiklet Turları: Bisiklet; iki veya daha fazla tekerlek üzerinde, pedal yardımıyla giden, vitesli ve vitessiz seçenekleri bulunan bir ulaşım aracıdır. Araç girmeyen doğal alanların ziyaret edilmesi, kısa sürede daha fazla yerin gezilmesi, ayrıca sağlık açısından fayda sağlaması, bisiklet turlarına olan ilgiyi artırmaktadır.

Tablo 6. Giresun İlinde Bisiklet Turu Yapılabilecek Alanlar

Kümbet-Koçkayası	Kulakkaya-Ağaçaş-Dörtyol
Uzundere -Kümbet	Bektaş-Dörtyol
Süllü- Yavuzkema	Süllü- Alçakbel
Paşakonağı-Sarıalandepo	Sisdağı-Şalpazarı kısmı
Şebinkarahisar Çağlayan Şelalesi-Nesco Maden	Espiye Yedideğirmenler-Avluca Sapağı

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Atlı Doğa Yürüyüşü: Atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu Giresun ilinde düzenlenen günübirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır. Ata binmek bir başka

canlı ile yapılabilen ender sporlardan biridir (Erdoğan, 2003: 142). Ayrıca Giresun ilinde atlı doğa yürüyüşü yapılabilecek alanlar;

Tablo 7. Giresun İlinde Atlı Doğa Yürüyüşü Yapılabilecek Alanlar

Kulakkaya	Bektaş –Kümbet Uzundere hattı
Tamdere Yaylası	Karaovacık Yaylası
Aksu-Kızıltaş-Karagöl Hattı	Çakrak Köyü
Çıkrıkkapı Yaylası-Kümbet Hattı	Karadoğa Yaylası

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Sportif Olta Balıkçılığı: Ekoturizm etkinliklerinden bir diğeri sportif olta balıkçılığıdır. Giresun destinasyonun 900 rakımdan yüksek tüm dereleri sportif olta balıkçılığı açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu dereler;

Tablo 8. Giresun İlinde Sportif Olta Balıkçılığı Yapılabilecek Dereler

Piraziz Turnasuyu (Döngeri) deresi	Batlama deresi Çaldağ beldesi yukarısı, Lapa kolu, Yavşan deresi
Bulancak Ezeltire deresi	Aksu deresi ve kolları Çalca, Kümbet, Çalköy, Akkaya, Yavuzkema, İkisü
Pazarsuyu deresinin Aydındere ve Kovanlık beldesinden yukarı kısmı	Yağlıdere, Üçtepelere kolların kaynağına kadar
Şebinkarahisar, Arslanşah deresi kaynağına kadar	Alucra Boyluca, Yeşilyurt, Demirözü, Çamlıyayla dereleri
Şebinkarahisar Sayderesi kaynağına kadar, Asarcık vadisi deresi	Keşap Karabulduk deresi, Karabulduk'dan kaynağına kadar
Gelevera deresi Gökahmet, Karaovacık, Karadoğa kolları kaynağına kadar	Görelle Çömlekçi deresi Recepli köyünden kollarının kaynağına kadar
Harşit deresi Eymür, İğnece köyünden bütün kollar kaynağına kadar	Görelle deresi, Ege deresi ve Çanakçı merkezden kollarının kaynağına kadar
Çavuşlu deresi, Kırıklı beldesinden ve Koyunhamza köyünden kaynağına kadar	

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Kuş Gözlemciliği: Tabiatı dinlerken kuşları doğal ortamlarında izlemek ve kuşların türleri, davranışları hakkında bilgi sahibi olmak için yapılan ekoturistik etkinliklerdir (Güngör, 2017: 7). Giresun ilinde kuş gözlemciliği yapılabilecek alanlar;

Tablo 9. Giresun İlinde Kuş Gözlemciliği Yapılabilecek Alanlar

Karagöl –Bektaş-Eğribel Hattı	Eğribel Asarcık hattı
Şebinkarahisar Şahinler grup yolu	Şebinkarahisar-Ocaktaşı-Çamoluk
Şebinkarahisar –Alucra ana yolu	Alucra Fevziçakmak Göleti
Şebinkarahisar Toplukonak Göleti	Kılıçkaya Barajı Suşehri kısmı
Çıkrıkkapı Dereli Kümbet Yayla yolu	Şebinkarahisar-Avutmuş-Yaycı-Ekecek-Kınık Köyleri(Leylek)

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Botanik Turizmi: Türkiye, biyolojik çeşitlilik bakımından dünyanın en dikkat çeken ülkelerindendir. Botanik turizmi; bitki türlerini özel olarak görmek ve incelemek amacıyla yapılan turlardır. Bu alanlar;

Tablo 10. Giresun İlinde Botanik Turizmi Yapılabilecek Alanlar

Şebinkarahisar Arslancık-Arslanyurdu yaylası	Şebinkarahisar Arslanşah-Üçköprü-Tutakdağı
Alucra Tohumluk-Çakrak	Alucra Çakrak-Çıkrıkkapı
Dereli Kulakkaya-Süllü-Çaldağ	Dereli Tamdere-ikisu-Aksu-Karagöl
Dereli-Kümbet-Çıkrıkkapı-Şehitler	Görelle Bayazıt-Sisdağı
Bulancak Kovanlık-Paşakonağı	Bulancak Döngeri-Çambaşı
Şebinkarahisar-Sayderesi-Şehitler	Merkez-Erimez
Yağlıdere Ekindere-Ayvat	Yağlıdere Yeşilpınar-Gölyanı

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Bu etkinliklerin dışında Giresun ilinde yamaç paraşütü yapılacak alanlar da mevcuttur. Bu alanlar ise;

Tablo 11. Giresun İlinde Yamaç Paraşütü Yapılabilecek Alanlar

Bulancak Dikmen Tepesi
Giresun Kalesi(400 m. lik kısa uçuşlar)
Espiye Kent Ormanı(400 m. lik kısa uçuşlar)
Piraziz Eğrice
Yağlıdere Yazlık
Koçkayası, Aymaç, Bektaş Yaylaları

Kaynak: giresun.ormansu.gov.tr

Ayrıca gelecekte yamaç paraşütüne ek olarak, planör, paraşüt, balon uçuşları yapılması için uygun alanlar düzenlenerek bu alanda bölge turizmine katkı sağlanabilir.

Literatür incelendiğinde, Türkiye'nin belirli il ve ilçelerinin ekoturizm açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmalara rastlanılmıştır.

Örneğin; Arslan (2003) Erdek ve çevresinin ekoturizm açısından değerlendirilmesini, Turoğlu ve Özdemir (2005) Bartın ilinin ekoturizm potansiyelini, Karadoğan ve Yıldırım (2008) Mardin-Midyat platosunun ekoturizm açısından değerlendirilmesini, Şahin (2009) Erzincan ilinin turizm potansiyelini ve ildeki ekoturizm uygulamalarını, Akpınar Külekçi ve Bulut (2013) Erzurum-Oltu ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelini, Akın (2016) Gaziantep ilinin ekoturizm alanlarının değerlendirilmesi ve ekoturizmin uygulanabilirliğini, Üzümcü ve Koç (2017) Fethiye'nin ekoturizm potansiyelini, Tekin (2017) ekoturizm açısından Konya ilini incelemiştir. Yapılan bu çalışmaların sonucunda bulunduğu coğrafi konumun getirdiği doğal zenginliklerin yanı sıra geçmişten günümüze farklı kültürlerin, inançların ve tarih zenginliğinin bir arada bulunduğu Türkiye'de farklı illerde yapılan Ekoturizm çalışmalarında da Ekoturizm etkinliklerinin destinasyonlara olumlu yönde katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'de farklı illerde yapılan ekoturizm çalışmalarına benzer olarak Giresun ilinin de Ekoturizm etkinlikleri için uygun alanlara sahip olduğu, geçmişten günümüze gelen kültürel ve doğal zenginlikler değerlendirilerek ekoturizm etkinliklerinin etkin bir şekilde uygulanabileceği ve önemli bir ekoturizm destinasyonu haline getirilebileceği öngörülmektedir.

SONUÇ

Ekoturizm doğal ve kültürel mirası korumasının dışında bölge halkına doğrudan ya da dolaylı olarak istihdam sağlayacak potansiyeli barındırmaktadır. Giresun ilinin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli, kamu ve özel sektör yatırımcıları tarafından uygun projelerle desteklenebilir, teşvik programlarından yararlanılarak projelere işlerlik kazandırılarak hayata geçirilmesi sağlanabilir. Yöre halkı tarafından Giresun da üretilen yerel zanaatlar, hediyelik eşyalar, (dantel, iğne oyları, bez bebekler, yöresel bazı yiyecekler) bölgeye ekonomik olarak katkı da bulunmasının yanı sıra yöre kadınlarının iş hayatında yer almasını da sağlamaktadır.

Ekoturizm faaliyetlerinden yararlanmak için mutlaka ekoturizm kurallarına uygun hareket edilmelidir. Sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kapsamında sertifika programlarına önem verilerek bölgenin doğru yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Yeşil Küre 21, Avustralya Eko Sertifikasyon Programı, Leed Sertifikası, Yeşil Yıldız, Eko Anahtar, İngiltere'de uygulanan Green Tourism

Business gibi gelişmiş ülkelerin uyguladığı çevre dostu sertifika programlarının bazılarının uygulanması sürdürülebilirlik ve doğanın korunması için önem arz etmektedir.

Giresun ilinde bulunan Ekoturizm potansiyeline sahip alanların peyzaj ve restorasyon çalışmalarının uygunluğu mutlaka denetlenmeli ve bilirkişiler tarafından yön verilmelidir. Altyapılar uygun hale getirilmelidir. Özellikle ulaşım kolaylığı sağlanmalıdır, can ve mal kaybının bölge turizmine zarar vereceği yadsınamaz bir gerçek olduğu unutulmamalıdır. Su ve elektrik hizmeti olan konaklama alanlarında aksamaların yaşanmaması için önlemler alınmalıdır. İnsan kaynaklarının sağlanmasında yerel halkın eğitilmesinin yanı sıra ilde faaliyet gösteren turizm okullarından eğitilmiş personel istihdam edilerek yörenin daha etkin ve hızlı bir şekilde gelişmesi sağlanabilir.

Gelenekler, görenekler, yiyecek ve içecek kültürü, giyim-kuşam, festivaller bölge turizmi için doğal güzelliklerle birlikte diğer bir turistik çekim unsurudur. Bu unsurların korunması bölge turizmi için olumlu etki yapacaktır.

Giresun ili hakkında turistik bilgilendirme ve bilgi ulaşımı kısıtlıdır. Yörenin tanıtımını sağlayacak kültürel etkinlikler desteklenmelidir. Seyahat acentalarıyla anlaşmalar yapılarak, güncel pazarlama teknikleri kullanılarak bölgenin ekoturizm tanıtımı gerçekleştirilmelidir.

Terör, ülke turizmi açısından en büyük tehlikelerden biridir. Genel itibarıyla Karadeniz bölgesi güvenli olarak düşünülse de Giresun ili, son yıllarda kırsal alanlarında ve yaylalarında terör saldırılarıyla gündeme gelmektedir. Yerel halk ve güvenlik güçlerinin yardımlarıyla bu terör olaylarının son bulması, gerek bölge gerekse de ülke turizmi açısından önemlidir.

Giresun ili Ekoturizm açısından incelendiğinde potansiyeli çok yüksek bir destinasyondur. Ekoturizm ile ilgili bu potansiyel gerek yerel halk, gerekse de yetkililer tarafında farkındalık oluşturmuştur. Destinasyonda ekoturizm köylerinin bulunmasının yanı sıra, eğitim olarak da ekoturizm desteklenmektedir. Ekoturizm hakkında konferanslar düzenlenen ilde, ekoturizm ile ilgili yüksek lisans programı da eğitim öğretime başlamıştır. Devlet, yerel halk ve eğitim desteği görmeye başlayan ekoturizm, Giresun ili açısından en önde gelen alternatif turizm çeşidi olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. (2016). “Ekoturizm Alanlarının Değerlendirilmesi ve Ekoturizmin Uygulanabilirliğinin Araştırılması (Gaziantep Örneği)”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 6(2): 25-31.
- Akpınar Külekçi, E. ve Bulut, Y. (2013). “Erzurum İli Oltu İlçesi ve Yakın Çevresi Ekoturizm Potansiyelinin SWOT Analiz Yöntemi İle Belirlenmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1): 1-12.
- Arslan, Y. (2003). “Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 33: 29-53.
- Aydın Tükeltürk, Ş. ve Yılmaz, İ. A. (2013). *Ekoturizm*, Editörler: Şule Aydın Tükeltürk ve Mustafa Boz, Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Erdoğan, N. (2003) *Çevre ve (Eko)Turizm*. Erk Yayınları. Ankara.
- Güngör, S. (2017). *Buca Kaynaklar Ekoturizm Potansiyeli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gürdal, M. (1990). *Turizm Ulaştırması*. Adım Yay. No. 8, 199, Ankara.
- Karadoğan, S. ve Yıldırım, A. (2008). Mardin-Midyat Platosunun Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkez “V. Ulusal Coğrafya Sempozyum, 16-17.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2: 183-195.
- Şahin, İ. F. (2009). “Erzincan İli’nin Turizm Potansiyeli ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22: 69-88.
- Tekin, Ö. (2017). “Ekoturizm Açısından Konya İli Doğa Yürüyüşü Rotaları Üzerine Bir Araştırma”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3): 377-400.
- Tetik, N. (2012). *Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilikleri: Doğu Karadeniz örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği)*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Turoğlu, H. ve Özdemir, H. (2005). “Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13: 97-116.
- Üzümcü, O. O. ve Koç, B. (2017). “Ekolojik Turizm Kavramı: Fethiye Örneği”, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1): 14-19.

İnternet Kaynakları

- <http://bolge12.ormansu.gov.tr/12bolge/Files/Giresun%20Do%C4%9Fa%20Turizmi%20Master%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2018
- <http://www.ecotourism.org/ties-overview> Erişim Tarihi: 05.05.2018
- <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> Erişim Tarihi: 01.04.2018
- <http://www.giresunkulturturizm.gov.tr/TR,208621/yaylalar-.html> Erişim Tarihi: 05.05.2018
- <http://www.karamankulturturizm.gov.tr/TR,129606/karaman-da-eko-turizm.html> Erişim Tarihi: 05.05.2018
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirklareli/turizmaktiviteleri/kamp-ve-karavan-turizmi159410> Erişim Tarihi: 05.05.2018
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/turkiyede-havasi-tek-temiz-il-giresun-180503> Erişim Tarihi:05.05.2018
- http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Giresun_icdr2016.pdf Erişim Tarihi: 05.05.2018

SPONSORLARIMIZ

Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane Belediyesi

Doğa Koruma ve Milli
Parklar Gümüşhane Şube
Müdürlüğü

Kürtün Belediyesi

Şiran Belediyesi

Torul Belediyesi

Özkürtün Belediyesi

Livasan Reklam

Gümüştaş Madencilik

II. International Sustainable Tourism Congress

Gümüşhane University, Tourism Faculty,

Gümüşhane / TURKEY

Phone: +9 0 456 233 12 71

E-Mail: istc@gumushane.edu.tr